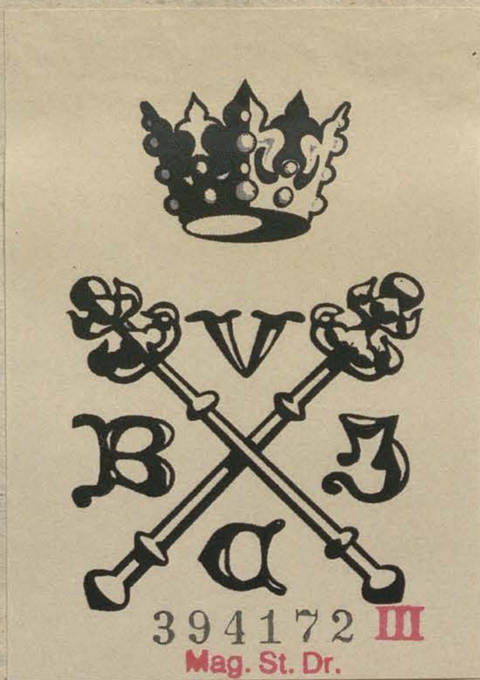

V
B J
C
394172 III
Mag. St. Dr.

RERUM
GERMANICARUM
SCRIPTORES
varii,
Qui res in Germania & Imperio ſub FRIDERICO III.
MAXIMILIANO I. Impp. memorabiliter geſtas
illo æuo litteris prodiderunt.

TOMUS SECUNDUS.

EX BIBLIOTHECA
MARQUARDI FREHERI,
Conſiliarii Palatini,
Primum Editus,
NUNC DENUO RECOGNITUS.
Curante
BURCARDO GOTTHELFFIO STRUVIO,
CONSILIARIO ET HISTORICO SAXONICO.

ARGENTORATI,
Sumptibus JOHANNIS REINHOLDI DULSSECKERI,
ANNO MDCCXVII.

BIBLIOTHECA
UNIV. JAGELL.
CRACOVIENSIS

Magnificis, Nobilissimis & Prudentissimis,

DVVMVIRIS, SEPTEMVIRVMQVE COLLEGIO, ET AMPLISSIMO DECVRIONVM ORDINI REIP. NORIMB.

Etus querela est, Patres amplissimi, quod non Germaniæ quantum aliis gentibus, Romanæ potissimum, & Græcæ, scriptorum fuerit, quorum opera gesta eius & decora posteritati innotuissent. Vetus: sed nescio an valde mira, vel etiam satis æquo animo accipienda. Quid enim monstri, non suppetere, quæ si etiam aliqua extiterunt, æstimata & conseruata non fuerint? Quod vt de cascis illis Germaniæ incultæ temporibus non replicemus, an non in superioribus sæculis, quibus accepta Imperii maiestate maximè effloruit, est deplorandum? quibus ut sui subinde scriptores minimè defuerunt, ita nescio quo tunc in precio habiti, certè à posteris velut data opera neglecti planissimè periissent, nisi à paucis demum annis cultissimo hoc æuo, eruditorum patriæque amantium hominum improbo studio velut è rogo & fauilla erutæ reuixissent. Vel sæculum illud patrum memoriam præcedens, quo grauissimi Principes, FRIDERICVS & MAXIMILIANVS imperarunt, considerate: notandum in primis & memorabile, ob multas rerum mirasque vices, quas dudum parturientia fata ad magnam totius prope humani generis mutationem ingenti nisu ediderunt. Dum isthinc capto Byzantio & exciso Orientali imperio, dimidio propemodum Orbi vastitas & barbaries inducitur: hinc nostra Teutonia, totaque ferè Hesperia & Triones, graue Tiberis iugum perosa, conceptos diu gemitus erumpere motusque iustos audere cœpit; quos continuò ingens illa prudentibus dudum præuisa, nonnullis etiam prædicta conuersio, quæ non minus verè ac illa olim sub Constantino FELIX TEMPORVM REPARATIO dici possit, est subsecuta: cui mox omnis etiam ciuilium artium elegantia & commoditas accessit, instauratis linguarum studiis, & Palladiis scholis institutis, typographia quoque & omni mechanica, felici ingeniorum certamine excogitata. Neque ita modò mutata rerum facie, velutique senio exuto mundus renouari visus est: sed & simul magna sui parte subitò augeri, longinquis & eatenus ignotis quibusdam insulis, regionibus, imò mundis diuerso Sole calentibus detectis, ditissimaque penu præter omnem opinionem aperta; & commerciorum, nauigationum, expeditionum noua materia data. Planè vt felix illud Augusti seculum (qui adeo Friderico illo Cæ-

ſare imperii diuturnitate ſimiliorem non habuit) renatum videretur. Neque verò tum ceſſabat erudita ſcriptorum diligentia, non indigenarum tantùm, ſed exterorum quoque, ad quos tantus rerum noſtrarum ſplendor non diffundere ſe non poterat: quique adeo ea tempeſtate ad ſtyli accurationem veterum imitatione primulùm conuerſi, alii perpetuis annalibus ſeriem rerum condere, alii ſingula per partes exequi certabant: nihilo tamen benigniore præ anterioribus fortunâ vſi. Quos ideo nunc demum ſtudioſiùs conquiſitos, & quantum fieri potuit integritati reſtitutos, cum reipublicæ & poſteritatis gratiâ in publicum ſeu emittere ſeu remittere pararem; cuius auſpiciis tam vtile inſtitutum adgrederer, ne ſemel quidem cum amicis in conſilium eundum putaui. Cum enim ſuperiori collectioni nobiliſſimæ Vindelicum metropoli oblatæ, iſtam iam tum promiſſam iuſta ſerie adnectere, ſimilibuſque patronis commendare par eſſet; quæ alia occurrebat Reſpublica illi coniunctior? quæ hac honoris delatione dignior? quæ tantum de patre meo meiſque omnibus merita? Planè vt, ſi à patre patria dicenda eſt, pro altera patria illam nos habere libenter meritò profiteamur, in qua tot annos honeſtiſſima functione ornatus, & in dignatione habitus vir optimus ætatem tranquillam exegit, vitamque clauſit. Quem affectum nuper ipſa magis etiam fouit & excitauit, cum ab illius funere me apud vos hoſpitem nullo non honoris & beneuolentiæ genere prolixè acciperetis. Neque iam hoc loco quis expectet, vt in laudes Vrbis veſtræ & reipublicæ vela pandam: quæ non tantùm fœcundiora olim ingenia exercere meruere, & his ipſis in ſcriptoribus non ſemel locum inuenere; ſed ad remotarum quoque gentium noticiam penetrauere; vt apud Atticos homines vix ſatis rerum locorumque gnaros, magno & prope inuidendo elogio ΠΟΛΙΣ ΕΥΔΑΙΜΩΝ celebrata legatur. Et ideo æuo, quo ſi inter cæteras vrbes caput altè efferebat, ad id tamen magnificentiæ culmen non excreverat, quod nunc ſingulari Superûm fauore obtinens, ſapientum virorum iudicio inter prima Germaniæ ornamenta, Imperii robora, artium & omnis elegantiæ præſidia habetur. A quo ſplendore ſi huic etiam operi (noſtro ferè dixiſſem, quod nos quidem prope ſepultum eruimus, disiectum recollegimus, ſitu ſqualidum expoliuimus) ſtricturam aliquam quæram, & vt in viſenda illa Bibliotheca veſtra aſſeruatum à ſecundo deinceps interitu ſecurum degat, procurem; ritè & ordine facere optimo cuique videri potero, neque ipſi (ſi prudentiam & humanitatem veſtram noui) auſum improbabitis ſcio. Vos itaque, Ampliſſimi Patres, vt qualecunque mei in vos & ciuitatem veſtram cultus & affectus monumentum boni conſulatis, veſtrumque illum fauorem & benevolentiam tot argumentis compertam mihi meiſque, ſi meremur, deinceps conſeruetis; per ipſum, quod priuata charius vobis eſſe ſcio, publicæ rei decus rogo & obteſtor. Bene valete. E Plinianis, Non. Mart. Anno Chriſti MDCII.

MARQVARDVS FREHERVS.
Conſiliarius Palatinus.

AD

AD NOBILISSIMVM VIRVM,

MARQVARDVM FREHERVM,

CONSILIARIVM PALATINVM,

GERMANIÆ SVOS SCRIPTORES

RESTITVENTEM.

T non est auro suus vsus honorve, latente
Dum terræ tegitur sordidiore sinu;
Sed pretii demum tunc nomen & omen adimplet,
Vt venit inque oculos sæpius inque manus:
Sic nulla vtilitas, nulla est sua adorea Libris,
Bibliothecarum quos malè carcer habet.
In pœnam solùm veniunt, si viuere verum est,
Membratim caries quos edit atque situs:
Quosque velut geminato hinc blatta hinc tinea rodit
Compede, dum fiant nil nisi nigra cinis.
Ergo tuum meritum quantum est ac quale, tot vltrò
Qui simul Auctores luce FREHERE beas?
Omnimodè magnum. Nam quod Germania, ab annis
Mille ferè, propius fit modò nota sibi;
Cernat & in speculo monumenta forisque domique
Gesta subinde sago, gesta subinde toga;
Omne FREHERE tuum est: hoc est, tibi debet, in isto
Quæ sit anus senio, ne videatur anus:
Illo sed, supra Phœnicem, vere virescat,
Temporis in quam nil iura secunda queant.

IANVS GRVTERVS.

Am verò & gerere, & gestas Germania nouit
Scribere res: olim faciens dignissima scribi,
Non scribens, breuibus nimirum promptior hastis
Quam calamo, nec Cæsar erat, vel Cæsare si quis
Maior, Teutonicæ genti damnosior hostis,
Quam tenebrosa fuit gestarum Oblivio rerum.
Hanc, gentis miserata, procul nostro exigit orbe
Vindex HISTORIA: *illa almæ sanctissima nutrix*
Mnemosynes, cuius templo tua fama FREHERE
Aureolis in scripta notis suspenditur, atque
Mittitur ad seros ceu consecrata nepotes.
Ipsa tibi laudemque suam titulosque resignat
HISTORIA: *vt qui scripta situ senioque sepulta*
Eruis, & Patriæ manifesta in luce reponis,
Abstrusi testis veri, lux temporis & dux,
Vitaque Germanis veniens celebreris in æuum.

BARTHOLOMÆVS KECKERMANNVS,
Dantiscanus.

EVTONICÆ *gentis, decus, & Mauortia facta,*
Dignaque Germanis libera verba viris;
Et consulta piè patri gnatoq́; duobus
Cæsaribus; vates quos vetuêre mori;
Pontificumque artes, pietatis, fallere laruâ
Mortales solitas, Ausonidumque dolos,
Eruis ex chartis dum culte FREHERE vetustis,
Et Regum archiuis, autographisque Ducum:
Rem magnam præstas, pro qua, si cætera desint,
Non deerit gratæ posteritatis honos.

SIMON STENIVS,
Lomacensis.

AVCTORES HISTORIARVM QVI HOC TOMO SECVNDO CONTINENTVR.

Gymna-

AVCTORES HISTORIARVM QVI HOC TOMO SECVNDO.

E LAONICI

E LAONICI CALCOCONDYLÆ, ATHENIENSIS, HISTORIA GRÆCA RERVM TVRCICARVM, LIB. II. *

p. 36. ed. Parisiensis.

LOCVS INSIGNIS GERMANIÆ DESCRIPTIONEM continens.

Cum Versione recensita, & Commentariolo.

Ἀγγελία δὲ ἀφίκετο αὐτῷ, ὡς οἱ Παίονες ἡγουμένου Σιγισμούνδου Ῥωμαίων βασιλέως τε καὶ αὐτοκράτορος, καὶ Κελτοὶ καὶ Γερμανῶν οὐκ ὀλίγοι συνελέγησαν ὡς ἐπ' αὐτὸν ἐπιόντες καὶ τόν τε Ἴστρον παρεσκευάζοντο διαβῆναι, καὶ Δάκας δὲ γένος οὐκ ἀγεννὲς ἔχοιεν μετ' αὐτῶν, τῆς τε ὁδοῦ ἡγουμένους, καὶ τὴν ἐσήγησιν τοῦ στρατοῦ ποιουμένους. Σιγισμοῦνδος δὲ οὗτος, ὁ ἐπὶ Παιαζήτῃ στρατευόμενος, ἡγεμώντε Γερμανῶν τὴν ἀρχὴν ἐτύγχανεν ὢν περὶ Βιέννην τὴν πόλιν τὰ πολλὰ διατρίβων, καὶ χώρας τῶν ταύτῃ Γερμανῶν ἄρχων οὐ φαύλης, Παιόνων μετὰ ταῦτα προσαγομένων σφίσιν αὐτός τε βασιλεὺς αὖ ἅμα καθεστήκει Παιόνων, καὶ τῆς Γερμανῶν χώρας ἡγεμών. ἡ δὲ Γερμανία ἄρχεται μὲν ἀπὸ τοῦ Πυρηναίου ὄρους, ὅθεν καὶ ὁ Ταρτησὸς ῥέων, ἐπὶ τὸν πρὸς Ἑσπέραν ὠκεανόν. καὶ ἔστι μὲν ἡ ἄνω Γερμανία, ἀφ' ὅσον δὴ προϊόντα καθήκει ἔς τε Κωλωνίαν καὶ Ἀργεντύνην, πόλεις οὕτω καλουμένας· τὸ δὲ ἐντεῦθεν καθήκει ἐπὶ ὠκεανὸν, τὴν περὶ Κελτικήν τε ἐπὶ δεξιᾷ καὶ περὶ δασίαν ἐπ' ἀριστερᾷ, ὡς ἐπὶ τὰς Βρετανικὰς νήσους. (al. πυριδαστίαν.) Ἔστι δὲ καὶ ὑπὸ Ἴστρου Γερμανία ἀπὸ Βιέννης πόλεως, ἐπ' αὐτὸν δὲ ἐς Ταρτησὸν προϊοῦσα χώρα, καὶ ἐπὶ Βράγαν τοὺς πολεμίους. εἴη δ' ἂν ἀπὸ Βιέννης ἐς Ὠκεανὸν ἀνδρὶ εὐζώνῳ πέντε καὶ εἴκοσιν ἡμερῶν ἀνύσαι κατὰ μῆκος· κατὰ δὲ πλάτος εἴη ἂν καὶ πλέον τούτων βραχὺ ἀπὸ τῆς Κελτικῆς ἐπὶ τὴν Δακίαν χώραν. (al. Δανίαν.) Εὐνομεῖται δὲ ἡ χώρα αὕτη μάλιστα δὴ τῶν πρός τε ἄρκτον τε καὶ ἑσπέραν, πασῶν τῶν ταύτῃ χωρῶν ἅμα καὶ ἐθνῶν, ἔς τε πόλεις περιφανεῖς καὶ εὐδαίμονας, καὶ ὑπὸ σφῶν αὐτῶν ἐς τὸ ἰσοδίαιτον εὐθυνομένας διῃρημένους, * (* al. διῃρημένας.) καὶ ἐς τυραννίδας καὶ ὑπὸ ἀρχιερεῦσι ταττομένας τοῖς ὑπὸ τοῦ Ῥωμαίων μεγάλου ἀρχιερέως καθισταμένοις. καὶ πόλεις μὲν ἐς ἰσοδίαιτον εὐνομούμεναι εἴησαν αὗται ἔν σε τῇ ἄνω καὶ τῇ κάτω Γερμανίᾳ, Νόβεργον πόλις εὐδαίμων, καὶ Ἀργεντύνη, καὶ Ἀμπέργον, καὶ ἀρχιερεῖς ταττόμεναι, (al. Νυρόβεργον.) Κωλωνία, Βιέννη ἡ ἐς τὴν κάτω Γερμανίαν ἰοῦσα, καὶ ἄλλαι μὲν οὐκ ὀλίγαι πόλεις, ἀποδέουσαι τούτων ὀλίγῳ τινὶ, ἀμφὶ τὰς διακοσίας. ἐς δὲ τυραννίδας τρεῖς μάλιστά πη διέλοι τίς τῆς Γερμανίας ἡγεμόνας, τῆς τε Ετζιλείης πόλεως, καὶ Αὐστρίας, καὶ Βλένης, τῆς ἄνω Γερμανίας γενομένης. ἔστι δὲ γένος τοῦτο μέγα, καὶ ἐπὶ πολὺ διῆκον τῶν κατὰ τὴν οἰκουμένην, μετάγε Σκυθῶν τῶν Νομάδων δεύτερον. ὡς εἰ ταυτὸ φρονοίη καὶ ὑφ' ἑνὶ ἄρχοντι ἡγεμόνι, ἀμάχητόν τε ἂν εἴη καὶ

Interim autem nunciatum est Paiazeti, Pannones duce Sigismundo Romanorum Rege & Imperatore, & Gallos Germanosque non paucos in vnum collectos bellum ipsi inferre decreuisse, iamque Istrum transire parare, allectis & Dacis, hominum genere non ignobili, qui viæ sint duces, exercitumque ducant in hostilem regionem. Sigismundus ille, qui copias aduersus Paiazitem ductauit, primò Germanorum fuit Imperator, & plerumque moratus est Viennæ, imperitans ibi Germanorum regioni haudquaquam malæ. Postea allectis Pannonibus, horum Rex, Germanorumq; regionis Dux creatus est. Germania incipit à monte Pyrenæo, inde Tartesus * fluuius fluit in Oceanum, versus Occidentem. (* f. Rhenus.) Et Germaniæ pars, qua itur versus Coloniam, & Argentinam, vrbes sic dictas, superior Germania nuncupatur. Hinc pertingit ad Oceanum Gallicum, versus dextram, at versus sinistram patet Pyridastiam * vsque ad Britannicas insulas. (* Daciam vel Daniam.) Dicitur quoque Germania ea regio, quæ ab Istro procurrit, procedens à Vienna vsque ad Tartesum flumen, & ad Pragam Boëmorum. Longitudo à Vienna Oceanum vsque, tantum spatii complectitur, quantum vir agilis itinere viginti quinq; dierum conficere potest. Latitudo est maior, etiamsi quis ingrediatur iter breuissimum à Gallia Celtica versus Daciam * regionem. (* Daniam.) Ista natio gubernatur melioribus legibus, quàm vlla earum vel regionum vel gentium, quæ respiciunt vel Septentrionem vel Occidentem. Discreta est in vrbes præclaras & florentes, quæ propriis legibus & quàm proximè ad æquitatem accedentibus reguntur. Diuiditur & in principatus, subiectaque est sacerdotibus & Episcopis adhærentibus Romano Pontifici. Vrbes quàm maximè ad æquitatem constitutæ in superiore & inferiore Germania sunt, Noreberga vrbs opulenta, Argentina, & Ampergum, * quæ reguntur ab Episcopis, Coloniaque à Vienna in inferiorem Germaniam recedens. (* f. Hamburgum.) Sunt & aliæ vrbes non paucæ, propemodum ducentæ, quæ in paucis quibusdam à prædictis differunt. In tres Principatus quis diuidere posset vniuersos totius Germaniæ ducatus, videlicet Atziliæ vrbes, & Austriæ, & Blenæ, quæ in superiori Germania sita est. Genus hoc hominum magnum est, longè latèque per vniuersum orbem imperat; magnitudineque secundum post Scythas Nomades habetur. Itaque si con-

ſi concordiæ ſtudioſi eſſent, & ſub vno degerent Principe, planè eſſent inuicti, mortaliumque fortiſſimi. Sunt quantum ad corpora attinet, per quàm ſani, vt qui ſub Septentrionali ætatem agant plaga, & circa mediterraneum iſthic mare nullius rei indigentes. Nec eſt gens (quod ſciam) quæ melioribus regatur Legibus. Nec ibi ſæuit peſtis, quæ ex corrupto naſcitur aere, maximeq; infeſtat Orientales, plurimoſque ibi habitantes perdit: neque alii morbi, qui æſtiuo autumnalique tempore reliquis mortalibus graues ſunt, Germaniæ incolas lædunt. Terræ motus rari memoratu digni eam regionem quatiunt. Pluuia præ cæteris regionibus æſtiuo tempore in iſta regione vberrima conſpicitur. Victu moribuſque Romanos imitantur, nec cætera quicquam ab his differunt. Nec eſt vlla gens quæ ſuperſtitioſius Romanorum religionem colat, maximè qua Occidenti propinqua eſt. Monomachia apud eos vel maximè celebris eſt. Congrediuntur autem non equis inſidentes, verùm, terræ inſiſtentes. Nec facile inuenias gentem ad machinas reliquaque opera bellica magis idoneam. In artibus omnibus prærogatiua maxima gaudent. Quidam credunt, tormenta bellica & bombardarios ab iſta gente initio demonſtratos, & hinc totum peruaſiſſe orbem, vt paucæ gentes bombardis nunc careant. Reliquorum fructuum, præterquam olei & ficuum, regio iſta feraciſſima perhibetur. Pannonia, quæ & Vngaria, incipit à Vienna Germanorum oppido, & verſus Orientem, ſecundum Iſtrum procedens attingit Dacas & Triballos: verſus Septentrionem excurrit ad Boemos, quos Cechios nuncupant. Habet Pañonia & Principes, verùm ſinguli patrias regunt regiones, ſubiecti tamen Regi ſuo certis quibuſdam legibus & conditionibus. Regem de ſuo corpore admodum raro conſtituunt: verum plerumque accerſitur ex Boemorum regia familia, aut petitur à Germanis, aut Polonis, aut ab aliis gentibus finitimis. Germanos moribus armorumque cultu referunt. Cæterùm ſequuntur victus rationem intemperantiorem quemadmodum Germani & Galli. Religionem ſectantur Romanorum. Hoc hominum genus eximiæ fortitudinis eſt, mirumque dictu quanta audacia & animoſitate bella gerant. Creant de ſua gente quendam de numero Principum, qui reliquorum primus in regiam aſcenderit, eumque œconomum ſiue procuratorem aut adminiſtratorem, nec Principem nominant. Lingua vtuntur quaſi peculiari, quæ nihil commercii cum lingua Germanorum & Boemorum Polonorumque habere deprehenditur. Quidam tradunt eos antiquitus Getas extitiſſe, ſedeſque habuiſſe quas inſederint, ſub monte Hæmo: tandemque pulſos à Scythis conceſſiſſe in eam regionem quam nunc tenent. Quidam putant eos quondam Dacos fuiſſe. Ego autem quænam ipſorum origo ſit, dicere non poſſum. Præterea cum ſibi dederint iſtud nomen, vt Pannones vocentur, ſicque appellentur ab Italis, non

πολλῷ κράτιστον. ὑγιεινότατον δὲ ὄν, ἅτε ὑπὸ τὴν ἀρκτῴαν μοῖραν τεταγμένον· καὶ περὶ τὴν ταύτῃ μάλιστά πῃ μεσόγαιον θαλάττῃ οὐ πάνυ τοι προσχωμένους. εὐνομεῖται μάλιστα δὴ ἐθνῶν ὧν ἡμεῖς ἴσμεν, οὔτε λοιμοῦ, ὃς δὴ ὑπὸ τῆς τοῦ ἀέρος σήψεως ἐπιγενομένης μάλιστα ἐπιφοιτῶν τοῖς ἑῴοις ἀπόλλυσι πολύ τι μέρος τῶν ταύτῃ ᾠκίμων· οὔτε ἄλλων δὴ νόσων τῶν ἐς ἡμᾶς πάνυ τοι εἰωθότων, θέρους τε καὶ φθινοπώρου, ἐπιφοιτᾶν τῶν χωριαζόντων αὐτοῖς θαμά, ὥστε καὶ ἱκανόν τι ἀπογίνεσθαι τοῦ γένους τούτου. οὔτε σείει, ὅ τι καὶ ἄξιον λόγου· ὕει δὲ θέρους μάλιστα δὴ ἐν ταύτῃ τῇ χώρᾳ. πολιτεύεται δὲ κατὰ ταυτὰ Ῥωμαίοις, ἔς τε δίαιταν καὶ ἤθη τετραμμένον, συμφερόμενον τὰ ἄλλα Ῥωμαίοις, καὶ ἐς τὴν θρησκείαν Ῥωμαίων, μάλιστα δὲ τῶν πρὸς ἑσπέραν δεσειδαιμονεῖν. νομίζεται δὲ παρὰ τούτοις καὶ μονομαχία, μάλιστα δὲ τῶν ἄλλων ἐθνῶν· ὥστε γῆθεν οὐδ᾽ ἐφ᾽ ἵππων ἀλλήλοις μονομαχεῖν. τὸ δὲ γένος τοῦτο δεξιώτατον ἔς τε μηχανὰς ὂν καὶ ἐς τὰ πολεμικὰ ἔργα, καὶ ἐς πάσας τὰς τέχνας πολύ τι εὐδοκιμεῖ. φέρει δὲ ἡ χώρα αὕτη πλὴν ἐλαίου καὶ ἰσχάδων τ᾽ ἄλλα πάντα οὐκ ἐλάσσω τῶν ἐς τὴν ἄλλην χώραν φερομένων. οἴονται δέ τινες καὶ τηλεβόλους τε καὶ τηλεβολίσκους ὑπὸ Γερμανῶν ἀρχὴν ἀποδεδειγμένους ἐς ἀλλήλους, περιελθεῖν καὶ ἐς τὴν ἄλλην οἰκουμένην. Παιονία δὲ ἄρχεται ἀπὸ Βιέννης τῆς Γερμανῶν πόλεως, καὶ ἐπὶ μὲν ἕω τῷ Ἴστρῳ συμπαραθέουσα, καθήκει ἐπὶ Δακάς τε καὶ Τριβαλοὺς, ἐπὶ δὲ ἄρκτον, ἐπὶ Βοέμους τοὺς Κεχίους καλουμένους, καθήκει. ἔνεισι δὲ ἄρχοντες ταύτῃ τῇ χώρᾳ, ἄρχων δὲ ἕκαστος τῆς πατρῴας χώρας καὶ ὑποτασσόμενος τῷ βασιλεῖ αὐτῶν, ἐς ὅσον νομίζεται σφίσι. νομίζεται δὲ ἐπὶ ῥητοῖς. καὶ ἐπιχωρίῳ μὲν βασιλεῖ οὐ πάνυ τοι χρῶνται. ἐπάγονται δὲ ἢ ἀπὸ Βοέμων, τοῦ βασιλείου οἴκου, ἢ ἀπὸ Γερμανῶν, ἢ Πολόνων, ἢ καὶ ἄλλων τῶν ταύτῃ ἐθνῶν. συμφέρονται δὲ Γερμανοῖς, τά τε ὅπλα, καὶ τὴν ἐς τὰ ἤθη αὐτῶν δίαιταν. ἐς τὸ ἁβροδίαιτον ἀποκλίνοντες, ᾗ φασὶ Κελτοὺς καὶ Γερμανούς. νομίζει δὲ κατὰ ταυτὸ Ῥωμαίοις τὰ ἐς θρησκείαν. γένος δὲ τοῦτο ἄλκιμον, καὶ ἐς μάχας τόλμῃ προσχρώμενον ἐπιεικεῖ. ποιοῦνται δὲ καὶ ἐπιχώριόν τινα τῶν ἀρχόντων τὰ πρῶτα ἐς τὴν βασιλείαν ἀνήκοντα, καὶ οἰκονόμον δὲ ὄντα, καὶ μηδὲ ἄρχοντα ὀνομάζουσι. φωνῇ δὲ χρῶνται οὐδαμῇ παραπλησίᾳ ἑτέρῳ τινὶ τῶν γενῶν, ἀλλὰ ἄλλῃ τὸ παράπαν, διενεγκούσῃ τε τῆς Γερμανῶν τε καὶ Βοέμων, καὶ Πολόνων. οἴονται δέ τινες τούτους, οἱ μὲν Γέτας γενέσθαι τὸ παλαιόν, καὶ ἐπὶ* τὸν Αἷμον οἰκοῦντας ὑπὸ Σκυθῶν κακουμένους, ἀναχωρῆσαι ἐς τήνδε τὴν χώραν ἣν καὶ νῦν οἰκοῦσιν. *al. ὑπὸ. οἱ δὲ φασὶ Δάκας γενέσθαι. ἐγὼ δὲ ὁποῖον ἄντι εἴη τὸ γένος τοῦτο τὴν ἀρχήν, οὐκ ἂν οὕτως ῥαδίως εἰπεῖν ἔχοιμι. τ᾽ οὔνομα μέντοι τοῦτο, ἀπὸ τε σφῶν αὐτῶν καὶ ὑπὸ Ἰταλῶν καλουμένους, οὐ πάνυ τοι καλῶς ἔχοιμι ἑτέρῳ τινὶ ὀνόματι καλεῖν τούτους. ἔστι δὲ αὐτοῖς βασίλεια ἐν Βούδῃ πόλει εὐδαίμονι παρὰ τὴν Ἴστρον· Σιγισμοῦνδον δὲ τὸν Βιέννης τῆς Γερμανῶν πόλεως ἡγεμόνα ἐπαγόμενον.

νον. οὗτοι δὴ οἱ Παίονες βασιλέα τε σφίσιν αὐτοῖς καθίστασαν, καὶ τὴν ἀρχὴν ἐπέτρεψαν αὐτῷ διαθεῖναι, ὡς ἔχοι ἐπὶ τὸ ἀσφαλέστερον. οὗτος μὲν οὖν ἐπείτε τὴν Παιόνων παρέλαβε βασιλείαν, διεπρεσβεύετο πρὸς τὸν Ῥωμαίων ἀρχιερέα, συνήθη τε ὄντα αὐτῷ καὶ ἐπιτήδειον ὡς τὰ μάλιστα, ὥστε ἐπιψηφισθῆναι αὐτῷ αὐτοκράτορα Ῥωμαίων γενέσθαι. τοῦτο μὲν οἱ τῆς Ῥώμης ἀρχιερεῖς τοῖς * κελτῶν βασιλεῦσι τὸ πρῶτον ἐπεδίδωσαν, διὰ τοὺς πολεμίους, οὓς θαμά τε καὶ ἀνδρειότατα πρὸς τοὺς ἀπὸ Λιβύης διαβάντας ἐπὶ Ἰβηρίαν βαρβάρους καὶ τὰ πολλὰ τῆς Ἰβηρίας καταστρεψαμένους αὐτούς. μετὰ δὲ ταῦτα ἐπὶ τοὺς Γερμανῶν ἡγεμόνας μετενήνεκται ὁ ψῆφος τοῦ Ῥωμαίων ἀρχιερέως. Σιγισμοῦνδον ὡς ὑπισχνοῖτο ὁ ἀρχιερεὺς τήν τε ἀξίαν ταύτην ἐπιθέναι, καὶ δὴ μετεπέμπετο ἐπὶ τοῦτο, ὥρμητο μὲν ἐπὶ Ἰταλίαν διὰ τῆς Ἑνετῶν χώρας. οὗτοι μὲν οὖν ὡς ἐπύθοντο Σιγισμοῦνδον διὰ τῆς χώρας αὐτῶν τὴν πορείαν ποιούμενον, ἔπεμψαν ἄγγελον προαγορεύοντες αὐτῷ, μὴ διιέναι διὰ τῆς χώρας αὐτῶν. ὁ δὲ οὐκ ἔφη πείσεσθαι ἂν μὴ γνῷ αὐτοὺς πειρωμένους ἔργῳ διακωλῦσαι διαπορευόμενον, παρεσκευάζοντο μὲν οὖν οἱ Ἑνετοὶ στρατὸν καὶ διεκώλυον. ὡς δὲ ᾔσθετο κωλυόμενος, παρετάξατο ἐς μάχην καὶ συνέβαλε τῷ Ἑνετῷ στρατῷ καὶ ἀπεγένετο αὐτῷ οὐκ ὀλίγα τοῦ στρατεύματος, τραπομένῳ τε ἐς φυγὴν, καὶ μόλις διαφυγόντι τοὺς ἐναντίους. οὗτος μὲν δὴ ἐπεί τε ἀπέγνω τὴν δι' Ἑνετῶν πορείαν, ἀπῄει διὰ τῆς ἄνω Γερμανίας ἐς τὸν Λιγυρίας τύραννον ἀφικόμενος, ἐντεῦθεν δὲ ἐς Ῥώμην παρεγένετο, καὶ βασιλεύς τε καθιστήκει ὑπὸ τοῦ μεγάλου ἀρχιερέως ἐς τοῦτο ἀποδειχθείς· μετὰ δὲ ταῦτα ἐδεῖτο τε τοῦ ἀρχιερέως συμβαλέσθαι ἐς τὴν ἐπὶ τὸν βάρβαρον αὐτῷ ἐκστρατείαν γινομένην ᾐτεῖτο δὲ αὐτὸν χρήματα τε καὶ ἄνδρας ὁ δὲ πρός τε τὸν Κελτῶν βασιλέα διαπρεσβευσάμενος καὶ πρὸς τὸν Βουργουνδίας τύραννον, διεπράξατο δοθῆναι ἐς ὀκτωκισχιλίους καὶ στρατηγὸν τῆς Βυργουνδίας ἡγεμόνος ἀδελφόν. παρεσκευάσατο μὲν οὖν καὶ αὐτὸς συλλέξας στράτευμα ἀπὸ Γερμανῶν ὅσον ἠδύνατο μισθωσάμενος. ὡς ἤδη αὐτῷ τε τὰ εἰς τὸν πόλεμον παρεσκεύαστο, ἐξήλαυνε λαβὼν τούς τε Παίονας καὶ Δάκας τῆς ὁδοῦ ἡγεμόνας εὐθὺ τοῦ Ἴστρου ἐπὶ Παιαζήτην. διεπρεσβεύσατο δὲ καὶ πρὸς τοὺς Ἰταλῶν καὶ Ἰβήρων ἡγεμόνας, χρηματίζοντος δὲ τοῦτο αὐτῷ τοῦ ἀρχιερέως, αἰτούμενος χρήματα καὶ ἄνδρας. καὶ χρήματα μὲν ἐπεπόμφει αὐτῷ ἱκανὰ ὁ ἀρχιερεὺς, ἄνδρας τε. ὁ μὲν οὖν Παιαζήτης, ὡς ἐπύθετο ἐπιόντα οἱ Σιγισμοῦνδον τὸν Ῥωμαίων αὐτοκράτορα, σὺν πολλῷ στρατεύματι ἐλαύνοντα, παραλαβὼν τὸν τῆς Εὐρώπης τε καὶ Ἀσίας στρατὸν ἅπαντα, ἀντεπῄει ἐπὶ Ἴστρον ᾗ ἐδύνατο τάχιστα πορευόμενος. στρατοπεδευσαμένου δὲ αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ Ἴστρου, ἐπὶ σταδίους τεσσαράκοντα, οἱ Κελτοὶ αὐθάδεις τε ὄντες καὶ ἀγνώμονες ὡς τὰ πολλὰ, ἀξιοῦντες σφῶν αὐτῶν μόνων τὴν νίκην γενέσθαι, ὁπλισάμενοι ἐπήεσαν πρότεροι ὡς ἀναρπασόμενοι τοὺς βαρ-

al. κελεύουσι.

decorum fore ratus sum, si aliud iis imposuero nomen. Regia eorum est Buda, vrbs florentissima, Istro adiacens. Sigismundum autem Germanorum Imperatorem agentem Viennæ vocantes Pannones declarauerunt Regem, eique tradiderunt regnum vniuersum, & quæ ad regni curam pertinent, vt omnia sic ordinaret, quemadmodum putaret ea fore commodissima. Hic vt primum regium honorem iniit, legatos misit ad Romanum Pontificem, * iam ante sibi familiatem & necessitudine deuinctum, rogans vt suum consensum præstaret, quo Romanorum declararetur Imperator. Imperatoriam dignitatem Romani Pontifices primò contribuere Galliarum regibus, propter hostes * ex Libya in Iberiam transuectos fortiter cæsos, & ob Iberiam à Barbaricis incursionibus liberatam. Postmodum eligendi Romanum Imperatorem potestas translata est à Pontifice ad Germanos. Sigismundus cum eam dignitatem se daturum respondisset Pontifex, accersitus & vocatus est à Pontifice, vt Imperatoriam dignitatem acciperet. Sigismundus Romam proficiscens iter faciebat per Venetorum regionem. Hi, vt primùm nunciatum est Sigismundum per ipsorum regionem transitum facere, miserunt nuncium qui moneret, vt ipsorum regione excederet. Hic nuncio Venetorum parere neglexit, nisi cerneret eos re ipsa transitum prohibituros. Veneti igitur congregato exercitu vim facere parabant Sigismundo, nisi confestim sua discessisset regione. Vt cognouit Venetos id moliri, copias in aciem eduxit, & cum Venetorum exercitu prælium commisit. Amisit autem in eo prælio non modicam exercitus partem, ipseque in fugam compulsus, ægrè quò minus caperetur, fuga euasit. Cum iam planissimè desperaret, se posse per Venetorum regionem adire Romam, iter flectit in superiorem Germaniam peruenitque ad Liguriæ * Principem. Hinc iter Romam instituit. Quò cùm venisset, Imperator à Pontifice Maximo consalutatus est. Postea rogauit Pontificem Maximum auxilium, quo adiutus, expeditionem contra Barbaros susceptam conficere posset. Flagitabat autem pecuniam, virosque. Pontifex legatione missa ad Gallorum Regem Burgundiæque Ducem effecit, vt sibi darentur octo milia militum: belli autem ducem accepit Burgundiæ Ducis fratrem. Sigismundus quoque se ad bellum parabat, conscribens exercitum ex Germanis, quoscunque potuit mercede conducens. Cum iam ad bellum satis foret instructus, assumtis Pannonibus & Dacis, qui itinera monstrarent, rectaque per Istrum contra Paiazitem copias duxit. Legatos quoque misit, consulente id Pontifice Maximo, ad Hispanorum Italorumque Principes, petens ad istam expeditionem milites & pecuniam. Pontifex quoque milites misit, & pecuniam suppeditauit. Paiazites quàm primum didicit Sigismundum Romanorum Imperatorem magnis copiis stipatum, aduersum se pergere; accepto Europæ Asiæque

* Eugenium IV.

* Saracenos.

* Philippum vicecom. Mediolani.

exercitu, summa celeritate obuiam profectus est hosti vsque ad Istrum, castraque communiuit ab Istro stadiis quasi quadraginta. Galli autem (vt sunt audaces, plerumque verò imprudentes) cum cuperent victoriam suam facere, arma capiunt, barbarosque aggrediuntur, quasi eos primo impetu domituri. Tandem cùm prælium vtrinque maxima virtute ferueret, Galli fugam ineunt, incitatissimoque cursu cum agerentur ad suos, insequentibus Turcis, & Sigismundi militibus admixtis atrox prælium coortum est. Cùm acriter instarent Turci, etiam Pannones & Germani fugæ Gallorum se sociant. Festinantibus autem iis Istrum transire, maxima pars exercitus flumine absumpta est. Facta est cædes maxima Gallorum & Pannonum pereuntium. Dux Burgundiorum qui totius belli Imperator electus erat, ab hostibus captus est: capti sunt & alii Pannones, Gallique plurimi. At Sigismundus in maximum vitæ discrimen adductus, vixque hostis manus, quo minus caperetur, effugiens, triremem quæ in flumine erat, conscendit, Byzantiumque ad Græcorum Imperatorem nauigauit. Cum plurima cum isto Rege disseruisset, & quæ volebat expediuisset, domum reuersus est.

βάρους. μάχης δὲ καρτερᾶς γενομένης, τρέπονται οἱ Κελτοὶ, καὶ φεύγοντες ἀνὰ κράτος καὶ οὐδενὶ κόσμῳ ἐπιπίπτουσι τῷ σφετέρῳ στρατεύματι ἐπισπωμένων τῶν Τούρκων, ἐνταῦθα ἀναμὶξ γενομένων αὐτῶν, ὡς ἐπέκειντο οἱ βάρβαροι, τρέπονται ἅμα τούτοις, οἵτε Παίονες καὶ οἱ Γερμανοί. ἐπειγομένων δὲ εἰς τὴν τοῦ Ἴστρου διάβασιν, ἀπώλετο πολλὰ τοῦ στρατεύματος κατὰ τὸν ποταμόν. ἐγένετο δὲ φόνος πολὺς ὀλυμένων τῶν Κελτῶν καὶ Παιόνων ὑπὸ τῶν ἐναντίων, καὶ ὁ Βουργουνδίων στρατηγὸς ἑάλω, καὶ ἄλλοι οὐκ ὀλίγοι Παιόνων τε καὶ Κελτῶν. ὁ μὲν οὖν Σιγισμοῦνδος διακινδυνεύσας τὰ ἔσχατα, καὶ παρὰ βραχὺ ἁλῶναι διαφυγὼν, ἐμβὰς ἐς τριήρη κατὰ τὸν ποταμὸν ἔπλει ἐς Βυζάντιον παρὰ βασιλέα Ἑλλήνων. ἐς λόγους δὲ ἀφικόμενος τῷ Βυζαντίου βασιλεῖ, καὶ χρηματίσας αὐτῷ ὅσα ἐβούλετο, ᾤχετο ἀποπλέων ἐπ᾽ οἴκου.

COMMENTARIVS.

OCUS hicce Laonici Atheniensis ut ad honorem Germanæ gentis insigniter pertinet, ita tot & tam insignibus mendis non tam à librariis (quorum quidem culpæ trium Codicum Palatinorum mss. collatione mederi, quantum licuit, annisi sumus) quàm ipso scriptore, homine non in Germania nostra hospite, sed planè ignota loquente, quæ sola auditione nescio vnde accepisset, oppletus est, vt multum dubitarem, an eum licet anxiè quæsitum & descriptum in hanc collectionem admittere, nedum in eo scholiis explicando aliquid operæ ponere vellem. Sed vtut ipse tanti non videretur, tanti quidem visa est patria Germania, quam neque ista hominis exotici commendatione defraudaremus. In qua quidquid veri est, necesse est à vulgatissima fama rerum plusquam notoriarum (vt vulgo loquuntur) & toto orbe compertarum fuisse profectum. Quo in genere scholia scribenti non difficile fuisset plura etiam congerere, nisi modum tenere præclarius putassemus. Cæterum alicubi etiam in his salebris pedem hæsisse nihil mirum, orbatis præsertim ductore illo, qui solus inde expedire poterat: LEUNCLAVIO inquam nostro, horum scriptorum peritissimo; quique adeo totum istum Laonicum sua manu, dum hìc versaretur, diligenti cura descripserat. Quanto (heu) redimerem, vel horulam vnam super hoc loco cum eo sermones contulisse! Sed ad rem.

Σιγισμούνδου.) Iam vel hoc miror rectè scriptum, cum apud alios Græcos nomina nostra miris modis lancinata video: Ἀμάριγος, Δολοΐκος, Ρομπέρτος, Σφενδοσθλάβος: in quibus vix recognoscas nostrum Henricum, Lodouicum, Rupertum, Wenceslaum.

Πυρηνίου ὄρους, ὅθεν καὶ ὁ Ταρτησὸς ῥέων.) Ex Pyrenæo sane, Celticæ regionis monte Tartesum defluere auctor est Aristoteles 1. Meteor. à quo Tartesum oppidum nomen traxisse, scribit Stephanus de Vrbibus. Est id oppidum Hispaniæ non procul Gadibus ad fretum Herculeum, teste Plinio lib. 3. cap. 1. Strab. lib. 3. Liuio lib. 8. Dec. 3. Sed quid huic cum Germania? Quid Laonico in mentem venit, vt Germaniam vsque ad Pyrenæos montes extenderet, quos certum est discriminare Galliam ab Hispania, ita vt Alpes Italiam à Germania. Sine ambagibus, Rhenum voluit dicere patrem fluuiorum Germaniæ, quem & pro ipsa Germania ponere solebat antiquitas: cuius propemodum nullus scriptor, qui Germaniæ res attigerit, non meminit: cuius hìc quoque nullam mentionem fieri mirum esset, vbi tamen fit adsitarum vrbium, Coloniæ, Argentinæ. Sed cur pro hoc flumen illud Iberum? Qvid mirum in homine Græco, qui totius Hesperiæ vnum tantum montem Pyrenæum, vnum flumen Tartesum putauit. Nimirum & Nonnus, auctor non paulo eruditior, Rhenum nostrum Iberum vocat, duobus Dionysiacorum locis, pag. 397. & 747. quem locum attigi in Originibus. Palatin. cap. 3. Dicet quis: At Rhenus non se infundit Oceano occidentali, (vt hìc de Tarteso dicitur) sed Germanico? Ita quidem, si per Occidentalem intelligas Atlanticum: sed tamen nihil prohibet, quo minus etiam Germanicus dicatur Occidentalis respectu Thraciæ aut vicinarum regionum, vbi egisse videtur Chalcondyles, quantumuis nonnihil ad Aquilonem declinet. Imo verò (si rem exactè consideremus) mare Germanicum pars & sinus est Oceani occidentalis, Germaniæ, Britanniæ, & Daniæ littoribus clausus. Sed regeret alius, quid Rheno cum Pyrenæis montibus, à quibus tota Galliarum longitudine distat? Respondeo. Quid Istro cum Pyrenæo Celtico? vnde eum oriri non tantum Aristoteles scribit loco prædicto, sed etiam Herodotus in Euterpe. Cum tamen vtriusque fluuij origo sit in

in Alpibus Rhæticis : quod etiam è Græcis Strabo benè nouerat, & Dionyſius Alexandrinus, interprete Priſciano:

Incipiunt Alpes : quibus exit gurgite vaſto
Oceani rumpens glacialis littora Rhenus.
Hunc prope conſurgit ſons Iſtri flumine longo.

Neque neſcimus, eſſe etiam Pyrenæos Germaniæ, & ſummam partem Alpium, qua Oeniponte Tridentum iter eſt, montem Pyrenæum dici, vulgo etiamnum **der Brenner**. De quo cum plura annotet Ortelius in Theſauro, Baſſi tantum epigramma adſcribere placet, interprete Stuckio noſtro:

Saxa Pyrenæi, & depreſſæ vallibus Alpes,
Quæ Rheni fontes haud procul aſpicitis.

Sed hoc emplaſtrum neque Ariſtoteli Herodotoque obduci poteſt, propter ἐπίθετον Celtici: neque etiam Laonico noſtro, ob Tarteſi mentionem, de quo nunquam guſtavit hæc Germania. Sed fatendum quod res eſt. Nimirum in omni nomine Germanico mirificè cæcutit, hallucinatur, impingit, labitur Græcia. Vt cum Stephanus Byzantius Francos populos facit Italiæ, auctorem dicti adducens Parthenium: cum Arrianus non procul ab Ionio Germanorum ſedes deſignat: quos aliosque lapſus notauit Irenicus lib. 9. Exegeſ. German. cap. 3. & 4.

Ἡ ἄνω Γερμανία.) Alia diuiſio primæ & ſecundæ Germaniæ in veteri Noticia Imperii: item in diſtributione Metropoleon. Sed iuuat huius locum inſignem, quatenus Germaniam concernit, apponere ex veteri Cod. S. Galli. *Prima prouincia Germaniæ habet ciuitates numero II. Metropolis ciuitas Agrippina, id eſt Colonia. Ciuitas Tungris. Secunda prouincia Germaniæ habet civitates numero VI. Metropolis ciuitas Mogonciacus. Ciuitas Argentoracenſis, id eſt Strasburg. Civitas Nemmetis, id eſt Spira. Ciuitas Wangionum, id eſt Wormatia. Ciuitas Wirtzburgenſis. Ciuitas Conſtantia. Caſtrum Rubilocus, quod Eihſteti dicitur. Ciuitas Auguſta Vindelicorum, id eſt Auuesſpurch Prouincia Baioariorum, id eſt Noricus ripenſis ſuper Danubium, ſiue Noricus mediterranea habet ciuitates numero VI. Metropolis ciuitas Iunano, id eſt Salzburg. Ciuitas Regino. Ciuitas Patauia. Ciuitas Frigiſienſis. Ciuitas Noua. Ciuitas Sabionenſis. Prouincia Sequanorum habet ciuitates numero VII. Metropolis ciuitas Vezontio. Ciuitas equeſtris, id eſt Auenticus. Ciuitas Baſilienſis. Ciuitas Vindonenſis. Ciuitas Argentarienſis. Ciuitas Ebritunenſis. Ciuitas Rauracenſis.*

Περὶ δλασίαν.) Sic legit ms. vnus : alius vero πυριδασσίαν, tertius denique πυριδασίαν, vnde monſtrum regionis interpres fecit, Pyridaſtiam. Sed ſi ſuperior de Tarteſo expoſitio valet, legendum videtur Περὶ Δανίαν vel Δακίαν : notum eſt enim ſuperiori æuo *Daciam* vulgò dictam & ſcriptam (licet malè) quæ hodie Dania. Vt ſit ſenſus, Germaniam inferiorem (cuius tamen poſt ſuperioris factam mentionem expreſsè hîc non meminit) Oceanum attingere : qui ex ſiniſtra quidem parte (nam & hoc emendandum eſt,) Gallias ex dextra vero Daniam alluat : & obiectas quaſi medio in Oceano Britannicas habere inſulas. Et confirmat quod paulo poſt longitudinem Germaniæ à Galliarum finibus ad Daniam vſque protendit.

Βράγαν τῆς πολεμίας.) Sic quidem omnes msss. Palatini. Interpretem apparet legiſſe Βράγαν τῶν Βοέμων vel Ποέμων. Senſus erit, iter Vienna facientibus Tarteſum (id eſt Rhenum) verſus, oſtia eius ſcilicet, Pragam Bohemorum eſſe tranſeundam. Cæterum Laonicus hic contra omnium aliorum auctorum morem, longitudinem Germaniæ à meridie in Septentrionem, à Vienna Auſtriæ in Oceanum vſque Germanicum protenſam facit : latitudinem vero ab extrema ora Galliæ in Daniam ſecundum littora maris Germanici ab Occidente verſus Orientem. Nam (vt & hoc obiter) vbi duo Codices, alter quidem Δακίαν, alter vero Δασίαν, ibi tertius melius habet Δανίαν.

Ἀνδρὶ εὐζώνῳ.) Non noſtris iam hominibus, aut vix certe. Nimirum veteres, præſertim Græci, Aſiatici, Orientales, agilitate & pernicitate pedum excellebant. De quorum etiam curſoribus quæ leguntur, fidem noſtram hodie ferè ſuperant. Vide Lipſ. centur. 3. epiſt. 59.

Ἐυνομεῖται ἡ χώρα αὕτη μάλιςα.) Repetit hoc infra mox : εὐνομεῖται μάλιςα δὴ ἐθνῶν ὧν ἡμεῖς ἴσμεν. Æneas Syluius in Germania cap. 68. *Vidimus iudicia veſtra : & conciliis veſtris quæ republica gerebantur, ſæpius interfuimus. Omnia & prudenter & grauiter adminiſtratis, nec facile à recto tramite deflectimini. Nec vobis ciuiles leges, nec jura deſunt pontificalia : litteræ quoque & omnia bonarum artium ſtudia apud vos florent.* At olim Germaniæ nulla à re minus laudis erat, quàm à legibus. Nam quæ ſuper ſunt caſcæ majorum noſtrorum leges, plane inter prima Germanicæ antiquitatis monumenta cenſendæ, Alemanicæ, Boiaricæ, Saxonicæ, Francicæ, & aliæ; præterquam quod verbis aſperæ, etiam re ipſa longius à ſumma illa æquitate re cedunt : tanquam à Mauortiis profectæ nationibus, quæ potius manus ferro quàm ex iure conſerere, & in caſtrenſibus armis quàm ſubtili iuris indagatione operam ponere conſueuiſſent, & (vt Enniano verbo vtar) *Bellipotentes erant mage quàm ſapienti potentes.* Quamquam pro hac legum incuria alia, & quidem maior, illis laus ſuccedebat, quod (vt Tacitus ait) *plus apud illos boni mores quàm apud*

 alios

alios ipsæ leges valerent. Donec tandem orbe Romano ad occidentem Solem subacto, cum imperio etiam leges tanquam illius instrumentum accipiendum, eoque ceu freno ad prouincias illas regendas vtendum arbitrati sunt. Vnde in Gothorum primum, dein Longobardorum, tandemque Francorum leges multa ex Romanis translata videmus: quod Carolinarum præsertim legum volumen satis loquitur, neque Ius ipsum Saxonicum dissimulare potest. Iustiniani autem legislationem integram per multa sæcula Germania non agnouit, imo nec habuit aut vidit: vt nec aliæ Occidentis prouinciæ, quod alibi demonstrauimus. Primum Lotharium Saxonem Imp. repertis Amalphi vrbe Apuliæ Pandectis, ius illud in lucem & usum reuocasse fama est, Irnerio suasore, cuius Vrspergensis meminit, notatus & ipse à Sigonio libro 14. de regno Ital. De quo etiam nos alibi latius.

Τὰς ὑπὸ Ῥωμαίων.) Hoc ad differentiam Græcæ Ecclesiæ, quæ Papam non agnoscebat. In Germaniæ & Hesperiæ totius Episcopatus primatum & superioritatem vsurpabat Roma. Hinc illa Diocœseon distributio, taxæ, pallia, &c.

Νόβεργον, Ἀμπέργον.) Nomina urbium miserè habita: quippe Græcis hominibus dictu scriptuque planè difficillima. In mentem venit similis locus Beniamini Tudelensis in Itinerario, qua parte Germaniam attingit, quam olim *Aschenaz* dictam apud suos notat, de quo Drus. 1. Animaduers. cap. 41. *Hæ sunt*, inquit ille, *apud Germaniam regiones, in quibus Israelitarum collegia sunt, juxta fluuium Mosellam & Konphilinas* (Confluentiam intelligit) *& Odrancah. & Kuna, & Kotania, & Binga, & Garmezza* (Germersheim puto) *& Mastheran.* Et paulo post: *Sunt præterea Astranburk* (forte Strasburgum) *& Dauirasburk* (quod de Augusta nostra Vindelica felicissimè exponit, eximium eius columen & decus M. Velserus lib. VI. rerum Vindelic.) *& Mandatrah, & Pessinghes, & Bamburk, & Sar, & Rasenburk, quæ regni etiam finis est. Inde autem & vlterius regio Bohem est, quæ nunc Praga dicitur, estque Sclauoniæ terræ initium.* Forte & populorum ciuitatumque nomina aliquando mutata euariant. Quis populos illos Germaniæ iam nouit, quos enumerat Gregorius PP. III. in quadam epistola: *Vniuersis optimatibus & populo prouinciarum Germaniæ, Thuringis, & Thesis, & Borthacis, & Nistresis, Vnedredis, & Lognais, Sudnodis, & Graffeltis, vel omnibus in Orientali plaga constitutis.* Non iam miror Panegyristæ nauseam, horrentis vel ad nomina nostra: *Quid memorem*, inquit Nazarius, *Bracteros; quid Chamanos, quid Cheruscos, Vangionas, Almanos, Tubantes? Bellicum strepunt nomina, & immanitas barbariæ in ipsis vocabulis adhibet horrorem.*

Πόλις εὐδαίμων.) Magnum elogium, magnum. Εὐδαίμονας pagos quosdam in Hyrcania dictos Diodorus scribit, ob ficuum aliorumque fructuum miram abundantiam. εὐδαίμονες χώραι sunt apud Appianum in Parthicis. εὐδαίμονες insulæ circa Arabiam Felicem sunt Agatharchidi. Sed & Romani Felicem Iuliam, Felicitatem Iuliam; colonias, lacus, legiones Felices suas habuerunt, Hoc epitheti Noribergæ Laonicus tribuit, & soli. Vnde æstimare licet, quæ tunc temporis celebritas & splendor vrbis fuerit: quæ tamen postea multis modis aucta & amplificata est. Proxime huius æuum Æneas Syluius Cardinalis Senensis ad Martinum Maiorem IC. scribens, non parcis laudibus εὐδαιμονίαν illam nobis explicat: *Noricorum oppidum*, inquit, *flumine Regnisia* (Pegneso dicendum) *interfectum, nam hodie Franconibus datur, præterire non possumus: Dic rogamus*, (nam hinc vxorem duxisti, castissimam æquè ac pulchram) *quænam facies huius vrbis? qui splendor, quæ amœnitas, quæ delitiæ, quæ forma regiminis? quid illic ad ciuitatem omni ex parte perfectam desiderare quispiam potuerit? Quis venientibus Franconia inferiori & procul spectantibus eius vrbis aspectus, quæ maiestas? quod decus ab extra visentibus, quis intus nitor platearum, quæ domorum munditiæ? Quid S. Sebaldi templo magnificentius, quid splendidius D. Laurentii delubro? Quid arce regia vel superbius vel munitius? quid fossa, quid mœnibus illustrius? Quot ibi ciuium ædes inuenias regibus dignas. Cuperent tam egregiè Scotorum reges quàm mediocres Nurimbergæ ciues habitare.* Idem in Europa cap. 39. postquam disceptauit, Franconiæ an Bauariæ sit accensenda: *Ipsi Norimbergenses nec Baioarii, nec Francones videri volunt, sed tertium quoddam separatum genus. Vrbs ea nobilis magnificis operibus publicis ac priuatis ornata est: amne Pegnitio interlabente, in agro sterili & arenoso condita: atque ob eam rem industrioso populo. Omnes enim aut opifices sunt, aut negociatores. Hinc multæ illis diuitiæ, & magnum in Germania nomen. Aptissima Imperatorum sedes, libera vrbs, & in medio fermè Germaniæ sita.* Sed latius eam describit Ioannes Cochlæus Noricus, in de scriptione German. c. 4. & Conradus Celtes Protacius, Heliusque Eobanus Hessus poëta, singularibus libellis, hic versu, ille prosa, celebrandam sibi sumserunt. Sed Iulii Cæsaris Scaligeri, diuini hominis, aureos de ea versus omittere hoc loco non possum. dignos quos vel describendo ediscam. In Vrbibus, lemmate Nuremberga.

Diua mihi extremi da munera sacra laboris,
Non tamen extremo conspicienda loco.

Sed

Sed velut abducto veneramur in ordine cœlum,
Hic vbi naturæ fine quieuit opus.
Non potes æthereis deducere sedibus astra:
Inuenies tibi quæ Norica terra dabit.
Hunc sibi corruptas terras Astræa relinquens
Fatali statuit sede tenere locum.
Quis putet horrifico sociatas Marte Camœnas?
Sacra tamen duplex tempora laurus obit.
Martis habe, & Phœbi felicia tempora lautè:
Sanctaq; sit valido fœdere iuncta fides.
Omnibus ex istis ne tu, ne dempseris vnum,
Addere quin potius omnia magna, tuum est.

Quod autem Noricæ vrbis ἰσοδίαιτον εὐνομίαν Laonicus, & reipublicæ formam Syluius commendant, suffragantem ex recentioribus scriptoribus habent Bodinum de Republica libro 2. cap. 6. vbi magistratuum & officiorum ordines (quàm liquidò, non dicam) exponit: & Stephanum Pighium elegantissimum scriptorem, in Hercule Prodicio pag. 146. magna magnæ vrbis decora digno calamo exequentem: qui vterque eruditorum manibus teruntur. Neque plures illustrando Soli faces adhibere animus est, aut locus.

Ἀμπέργον.) Amberga metropolis est Palatinatus superioris in Bavaria, elegans & ampla ciuitas: sed nullo tamen modo cum Noriberga (quam Codices tres Palatini hoc loco constanter Νόϐεργον scribunt) aut Argentina conferenda: neque par illis, neque secunda. Melius itaque cum interprete Hamburgum intellexerimus, quæ ciuitas est diuitiis splendida, populo potens, & commerciis longinquis celebris: fœderis Hansatici (quod vocatur) ciuitatum hodie caput. Eadem sedes Episcopalis olim fuit, & Ecclesia Hamburgensis antiquitus metropolis omnium Aquilonarium: de quo Crantzius in Metropoli. Quod autem Laonicus iis ciuitatibus quæ ἀρχιερέα habeant, Noribergam etiam accenset, fallitur: nam Episcopum proprium nunquam habuit, diœcesi Bambergensi inclusa, vt Syluius scribit in Europ. capite 39.

Ἀμφὶ τὰς διακοσίας.) Vt minimam quidem. Certe prope centenas, saltem imperiales, enumerat Matricula (quæ vocatur) Imperii. De quibus ita Æneas in Germania: *Ciuitates etiam quas vocant liberas, quod Imperatori solum subiiciuntur, cuius iugum instar est libertatis. Nec profecto vsquam gentium tanta libertas est, quanta fruuntur huiuscemodi ciuitates. Nam populi quos Itali vocant liberos, hii potissimè seruiunt, siue Venetias spectes, siue Florentiam, aut Senas: in quibus cives, præter paucos qui reliquos ducunt, loco mancipiorũ habentur: cum nec rebus suis vti vt libet, vel fari audeant quæ velint, & grauissimis opprimantur pecuniarum exactionibus. Apud Germanos omnia læta sunt, omnia iocunda: nemo suis priuatur bonis: salua cuique sua hæreditas est. Nulli nisi nocenti magistratus nocent: nec apud illos factiones, sicut apud Italas vrbes grassantur. Sunt autem supra centum ciuitates hac libertate fruentes: nam & in Rheno, & in Danubio multæ sunt: & mari proximæ, quas appellant Stagnales: quamplurimæ & in mediterraneis: aliæ quæ simul fœderatæ iniurias principum propriis armis propulsant.* Sed quid de centum vrbibus dicimus? Cum centum pagos integros Sueuia siue Alemania olim habuerit, Cæsare & Tacito testibus. De quibus scripsimus in Origin. Palatin. cap. 5.

Ἐς τυραννίδας τρεῖς.) Mira Germaniæ diuisio, quam non credo alibi apud quemquam scriptorem reperiri: & alioquin etiam si non inepta, certè obscura, ipsis Germanis vix intelligenda aut diuinanda. Quæ enim ista Etzilia? Aquileia enim, & Augusta Acilia, quas Clauserus interpres in margine notauit, vrbes sunt, non præfecturæ aut principatus: sed & huius nomen dudum exolevit. Si quid coniectare hoc loco licet (vbi autem magis impune licebit) pro Ἑτζιλείης substituere gestiam Ἑλβετίης vel Ἑλουετίης. Heluetiorum certè gens ab omni æuo, illa etiam tempestate, robore & virtute inter Germanos facilè prima.

Αὐστρίας.) Huius metropolin Viennam iam supra tetigit Laonicus: & ipsa Austria tum florens, plures iam Augustos orbi Christiano tulerat, & tum rerum potientem Sigismundum.

Βλένης τῆς ἄνω Γερμανίας καλουμένης.) Quæ ista Blena? Blennus ipse auctor noster, & si quis ei fidem habet. Et Bavariam quidem (quam Clauserus in margine notat) libenter hinc exsculperem: si satis esset primam & ultimam vtriusque vocis litteram conuenire. Sed & amicos in consilium misi. Alius pro Βλένης mallet Βοέμης vel Βοεμίας, quam nescio an Germaniæ adscribere voluisset Laonicus: alius Βελγίης vel Βελγίας, non abludente Germanico nomine Fleming ab ista Βλένη si illud æque conueniret, τῆς ἄνω Γερμανίας καλουμένης. Equidem locum conclamatum, quod olim ægris desperatis facere solebant, in triuio depono: & publicæ pietati, aut fortunæ suæ committo.

Γένος τοῦτο μέγα.) Toti enim Triones (vt Sidonius loquitur) in hanc effusi: verè officinam gentium. Nazarius in panegyr. ad Constantinum M. *Iacet in latere Galliarum aut in sinu*

tuo fusa Barbaria, per se ipsa potens natio, & post Romanam magnitudinem in terris secunda. Locus insignis, & ad Germaniæ honorem vnicus, cui secundum Latinus homo locum tribuat à Roma cui alius prouincialis nihil simile nihil secundum assentabundus dixerat. Sed vereor lupum cauda teneri, & hanc laudem nobis extortam iri à Persis: quibus non paullo promtius hoc elogium dedisset homo Romanus, quàm Germanis, qui absque iusto principatu distracti in plures gentes, interque se discordes. Et si ex animi mei sententia roger, cum postremo editore non hærens ita legam: *Iacet in latere Galliarum aut in sinu tuo fusa Barbaria Persæ, ipsa potens natio & post Romanam magnitudinem in terris secunda, amicitiam tuam, Constantine Maxime non minus trepidè quam amabiliter petiuerunt. Nulla in terris tam ferox natio est, quæ te non metuat aut diligat.* Hoc modo pulcrè & verborum structura & sensus constant. Sed & Germanicum Parthis aut Persis plerunque iungi solent: vtrique hostes populi Romani. *l. hostes. 24. D. de capt. & postlim.* Themistius oratione V. In numis Victoria visitur inscribens clypeo palmæ affixo: VIC. GER. & in aliis: VIC. PAR.

Σκυθῶν τῶν Νομάδων δεύτερον.) Hisce & Strabo Germanos comparat lib. 7. τροφὴ δ᾽ ἀπὸ τῶν θρεμμάτων ἡ πλείστη, καθάπου τοῖς Νόμασι, ὥστ᾽ ἐκείνους μιμούμενοι &c.

Εἰ ἑαυτὸ φρονοίη, καὶ ὑφ᾽ ἑνὶ ἄρχοντι ἡγεμόνι) Æneas Syluius in Germania cap. 72. *Pluralitatem Principum Philosophi abhorrent: vos ea gaudetis. Nam quamuis Imperatorem & regem & dominum vestrum esse fatemini, precario tamen ille imperare videtur, nulla eius potentia est. Tantum ei paretis quantum vultis, vultis autem minimum. Libertas omnibus in communi placet, neque ciuitates, neque Principes, quod suum est Imperatori præbent: nulla illi vectigalia, nullum ærarium. Quisque suæ rei moderator & arbiter esse vult. Hinc discordiæ inter vos crebræ, & assidua bella grassantur: ex quibus rapinæ, incendia, cædes, & mille malorum emergunt genera: quemadmodum ibi intervenire necesse est, vbi plura dominantur capita.* Petrus de Andlo lib. 1. de Imper. Rom. cap. vlt. *Confidenter loquor, si Germani Principes Imperatori, tanquam aduocato Ecclesiæ, fideliter assisterent, prout temporibus antiquis consueuerunt; omnis profecto potestas contraria videretur parua. Tunc non solum Græcia, sed Ægyptus & Chaldæa contremisceret, ac vltimæ regiones Saracenorum trepidarent. Protendente nempe aquila Romanorum ab Europa alas suas, nec gryphones Asiæ atque Africæ satis tutæ erunt.*

Οὔτε σείει) Idem de Gallia scribit Plinius. Terræmotus tamen plurimos Annales subinde annotant. Sed nimirum frequentiores & vehementiores in Asia & Oriente, vbi ciuitates etiam integras euerterunt.

Πολιτεύεται κατὰ ταῦτα Ῥωμαίοις.) Ita iamdudum Agathias de Francis: καὶ πολιτείᾳ ὡς τὰ πολλὰ χρῶνται ῥωμαϊκῇ καὶ νόμοις τοῖς αὐτοῖς καὶ τὰ ἄλλα ὁμοίως ἀμφί τε τὰ συμβόλαια καὶ γάμους καὶ τὴν τοῦ θείου θεραπείαν νομίζουσιν. Et vt altius rem repetamus, Florus lib. 4. cap. 12. *Mores nostros magis quam arma sub imperatore Druso susceperant.* Et verè ex perpetuis cum Romanis bellis, quæque accedunt, legationibus, fœderibus, quin & commerciis, multum subinde & ad linguam & vitam Germani traxerunt. Quid quod & deductæ in nostras oras Romanorum coloniæ, & per connubia mixtus sanguis; & exportati Romam captiui, serui; stipendia apud Romanos facientes milites, Principum satellites, communem vtriusque gentis linguam vitamque fecerunt. Nec solum in Romanis prouinciis Germani indigenis misceri cœperunt, sed verò in ipsa Germania, præsertim circa limites, Romani nostris adsuescere didicerunt. Vnde in vetustissimis legibus patriis, Salica Tit. 43. §. 7. *Si Romanus homo possessor, i. qui res in pago vbi commanet, proprias possidet, occisus fuerit, is qui eum occidisse conuincitur, IIII. den. culpabilis iudicetur. Si quis Romanum tributarium occiderit, &c. & aliis passim: Si Romanus homo &c. Si Francus homo &c.* Quibus ipsis in legibus sane vetustissimis, præter quod Latino vtcunque sermone scriptæ sunt, complura etiam subinde veluti vestigia & ductus à Romanis deriuatæ iustitiæ obseruare licet. Tandem euerso & direpto per Germanas nationes imperio, Gothi, Longobardi, Franci, Romanorum & victores & successores, mores quoque eorum, ritus, ceremonias, formulas, & nil non sibi assumserunt. Et post hos veri illi Germani, Sueui inquam, & Saxones, cum Reges & Cæsares Romanorum audirent, veterem illam Latialem maiestatem & cothurnum omni studio affectabant: vt de Othone III. Imper. Ditmarus scribit lib. 4. antiquas consuetudines Romanorum iam ex parte magna deletas reuocantem, pleraque ad veterum Principum imitationem fecisse: adeo vt etiam ad mensam in semicirculum formatam (quam *Sigma* veteres vocabant) & editiore loco positam solus sederet. Neque alia causa linguam etiam Latinam in omnibus publicis actibus & tabularum monumentis conscribendis nostri Cæsares per aliquot sæcula religiose conseruarunt: & leges tandem Romanas à Iustiniano compositas in scholas & tribunalia induxerunt: ceu vtrumque certissimum veteris illius Romanitatis signum, & stantis adhuc Imperii argumentum. Sigismundi certe tempore, quo ista Laonicus scripsit, Germania miris modis exculta nihilo Italiæ cedebat, συμφερόμενος (vt ipse loquitur) τὰ ἄλλα Ῥωμαίοις. Addo & Græcis ipsis, testante iam tum Agathia: ἔχουσι δὲ καὶ ἄρχοντας ἐν ταῖς πόλεσι, καὶ ἱερέας, καὶ τὰς ἑορτὰς ὁμοίως ἡμῖν ἐπιτελοῦσι. καὶ ὡς ἐν βαρβάρῳ γένει ἔμοιγε δοκοῦσι σφόδρα εἶναι κοσμιοί τε καὶ ἀστειότατοι. οὐδέν τε ἔχειν

τὸ

τὸ διαλλάττον ἢ μόνον τὸ βαρβαρικὸν τῆς στολῆς, καὶ τὸ τῆς φωνῆς ἰδιάζον. ἄγαμαι γὰρ αὐτοὺς ἐς τὰ μάλιστα ἔγωγε, τῶν τε ἄλλων ὧν ἔχουσιν ἀγαθῶν, καὶ τῆς ἐς ἀλλήλους δικαιοσύνης τε καὶ ὁμονοίας.

Καὶ ἐς τοὺς θρησκείαν Ῥωμαίων δεισιδαιμονεῖν.) Germania primitus ſimplice Chriſti doctrina imbuta temporibus Apoſtolorum (vt in Irenæo legimus) primam inſtitutionem fideliter ſeruauit. Vt Hilarius, Ambroſius & Hieronymus teſtantur. Et iamdudum Agathias de Francis ait: χριστιανοὶ ἅπαντες τυγχάνουσιν ὄντες, καὶ τῇ ὀρθοτάτῃ χρώμενοι δόξῃ. Neque verò id beneficium Latinis magis quàm Græcis debuiſſe, eleganter ſcribit Walafridus Strabo cap. 7. vbi exponit, vnde Eccleſiam & domum Dei Theotiſci Kirche vocent: quem locum tanti eſt adſcribere: *Si autem quæritur,* inquit, *qua occaſione ad nos veſtigia hæc Græcanitatis aduenerint, dicendum eſt Barbaros in Romana Republica militaſſe, & multos prædicatorum Græcæ & Latinæ locutionis peritos, inter has beſtias cum erroribus pugnaturos veniſſe, & eis pro cauſis multa noſtros quæ prius non nouerant, vtilia didiciſſe: præcipuèque à Gothis qui & Getæ, cum eo tempore quo ad fidem Chriſti (licet non recto itinere) perducti ſunt, in Græcorum prouinciis commorantes noſtrum, id eſt. Theotiſcum ſermonem habuerint; & (vt hiſtoriæ teſtantur) poſtmodum ſtudioſi illius gentis diuinos libros in ſuæ locutionis proprietatem tranſtulerint. Et fidelium fratrum relatione didicimus, apud quaſdam Scytharum gentes, maximè Tomitanos, eadem locutione diuina hactenus celebrari officia.* Demum circa annum Domini DCCXXX. Epiſcopus Romanus iſtuc miſit quendam Winofridum, aliàs Bonifacium, cum mandato introducendi traditiones Eccleſiæ Romanæ, quod conceptis verbis iurauit Gregorio II. ob hoc meritum pallio ab illo remuneratus, vt ex eorum Epiſtolis cognoſcere eſt, quæ extant Tomo III. Concilior. & can. Anteceſſor. 101. cum ſeq. XI. q. III. Inde *Apoſtolum Germaniæ* illum poſteri vocarunt, quod ordinem & ceremonias Romanas, potius quàm Chriſtianiſmum (quo iam dudum ante imbuta erat, & tunc Britannis quibuſdam doctoribus ſinceris vtebatur) illi attulerit: quibus aliquot poſtea infelicibus & damnatis caligine ſæculis eſtuſa. Neque tamen omnibus θρησκείαις (vt author noſter loquitur) vel ἐθελοθρησκείαις & δεισιδαιμονίαις æquè vt Romani, Germani & Franci ſunt delectati: non certè Imaginum cultu, de quo Synodos quaſdam, & Caroli M. inſigne opus habemus, & locum memorabilem Nicetæ Acominati, cum Fridericus Imp. eluſis Græcorum inſidiis Philippolin occupaſſet, Alemannos ab Armeniis, qui ſoli in vrbe remanſerant, non vt hoſtes, ſed vt amicos exceptos: ἐπειδὴ καὶ ἀγχρῶνται, inquit ille abundans in ſuo ſenſu, τοῖς Ἀρμενίοις Ἀλαμαννοὶ καὶ κατὰ τῶν αἱρέσεων τὰς πλείστας ἀλλήλοις συμφέρονται· ἀμφοτέροις γὰρ ἐπίσης ἡ τῶν ἁγίων εἰκόνων προσκύνησις ἀπηγόρευται, καὶ τοῖς ἀζύμοις κατὰ τὰς ἱεροτελεσίας ἀμφότεροι κέχρηνται, καὶ ἄλλα ἅττα ὀρθοδόξοις χρυσωνύμοις ἀπόβλητα ἤτοι σφαλλόμενοι τοῦ ὀρθοῦ τηροῦσιν ὡς ἔννομα. Nimirum iam tum magna pars hominum in Germania, de Eccleſiæ Romanæ auctoritate, totoque ſacerdotio, de variis dogmatibus ab ea traditis, purgatorii potiſſimum & tranſſubſtantiationis, diuerſum liberè ſentire cœperat: contra quos ſub Cathari nominis inuidia ſcriptus eo æuo liber extat Ecberti Monachi, & conſtitutiones Cæſarum ſimul & Pontificum, Auth. Gazaros. C. de hæretic. & feralium perſecutionum pleni ſunt Annales. Sed & ſub ipſo Sigiſmundi imperio, quo hæc Laonicus ſcripſit, nutare Cleri & Pontificis auctoritas magnopere viſa eſt, non tantum conciliis Conſtantienſi & Baſilienſi concuſſa & labefactata, vt ipſe Imperator reformationem ingentem pararet, ſed maxime Wiclefi & Huſſi doctrina ſparſa & inualeſcente. Et iam in Wiclefi articulo IX. ita legitur: *Poſt Vrbanum VI. non eſt aliquis recipiendus in Papam: ſed viuendum eſt more Græcorum ſub legibus propriis.* Vnde factum eſt, vt ſeruitutis impatiens, & grauaminum quibus opprimebatur, Germania pertæſa, paulatim colla iugo ſubduceret: cuius motus initia iam in huius Tomi ſcriptoribus obſeruare licet.

Μονομαχίᾳ.) Velleius Paterculus lib. 2. ibi de Quintilio à Germanis cæſo, narrat eos ſimulatè egiſſe gratias, *quod lites ipſorum Romana iuſtitia finiret, feritaſque ſua nouitate incognitæ diſciplinæ miteſceret, & ſolita armis diſcerni* (inquit) *iure terminarentur.* Idipſum apparet in veteri lege Alemannorum, Tit. 44. §. 1. *liceat illi alii cui crimen impoſuit, cum Spada ſe idoneare contra illum alium.* Et Tit. 56. §. 1. *ſequatur eum ſacramento cum nominatis v. aut eum Spada tracta pugna duorum: ſi poteſt adquirere aut per ſacramentum aut per pugnam, illa pecunia poſt mortem mulieris retrò nunquam reuertatur.* Præſertim verò Tit. 84. *Quando parati ſunt ad pugnam, tunc ponant ipſam terram in medio, & tangant ipſam cum Spathis ſuis, cum quibus pugnare debent: & teſtificentur Deum creatorem, vt cuius ſit iuſtitia, ipſius ſit & pugna & victoria.* Donec hoc probationis & purgationis genus per duellum, tam frequens in Longobardicis, Francicis, Saxonicis legibus, per Canones ſublatum fuit; ita vt per conſtitutiones Principum ludus gladiatorius. Quod cum dudum ante Laonici noſtri æuum factum fuerit, exiſtimo eum hoc loco potius de exercitatione illa loqui, qua Germana pubes feſtiuis diebus, per varia armaturæ genera, haſtas, gæſa, enſes retuſos, pugiunculos ligneos, publico ſpectaculo inſeruiens (neque eo ſemper innoxio) decertat. In qua vetus illud propemodum recognoſcas Taciti in Germania: *Exercitatio artem parat, ars decorem. Non in quæſtum tamen & mercedem: quamuis laſciuiæ precium eſt voluptas ſpectantium.*

Δεξιώτατον ἔς τε μηχανάς) In machinis omnigenis, automatis, graphide, cælatura, ingenio & felicitate Germania cæteras nationes præcellit, & in ea cæteras vrbes Noriberga, industrioso populo fœta (vt supra ex Ænea Syluio relatum) & ingeniorum parens. *Artificum in ea ingenia, ait Cochlæus, nedum Germani, sed Itali quoque ac Galli, extremique mirantur Hispani, eosque persæpe requirunt, & eorum opera longissimè mittuntur.* Extollitque Albertum Durerum pictorem incomparabilem, Iohannem Neuschelium tubarum exsculptorem pariter & inflatorem, Petrum Fischerum fusorem & cælatorem metallorum, Erhardum Etzlaub & Petrum Hele horologia fabricantes. Sed omittere non possum elegantem locum nobilissimi poetæ Galli, Gulielmi Sallustii Bartasii lib. 6. Hebdomatis.

- - Que dirayie de l' aigle,
Dont vn docte Alemant honora nostre siecle?
Aigle qui deslogeant de la maistresse main
Alla loin au deuant d' vn Empereur Germain:
Et l' ayant rencontré, soudain d' vne aisle accorte
Se tournant, le suiuit iusqu' au sueil de la porte
Du fort Norembergeois: que le pilliers dorés
Les tapissés chemins, les arcs elabouréz,
Les fouldroyans canons, ni la ieusnesse isnelle,
Ni le chenu Senat n' honoroient tant comme elle.

Cuius miraculi Petrus etiam Ramus in præfatione libri II. Mathematic. meminit, idque Iohanni de Monte regio attribuit.

Πολεμικὰ ἔργα.) Quid Romani arietes machinæque omnes poliorceticæ, aut etiam Græcorum ille ignis marinus (qui *Chelandria* apud Zonaram & Nicetam vocatur) ad Germanorum fulminea tormenta illa pyrio puluere displosa, murorum turriumque pestem certissimam? De quibus Æn. Sylu. in Germania cap. 67. *Rideant necesse est reliquas armorum officinas, qui publica Teutonicorum armamentaria viderit. Tot ibi maiores balistæ, tot catapultæ, tot arietes, tot insolitæ magnitudinis ænea tormenta visuntur, quas vocant Bombardas: quorum & ipsi Teutones repertores habentur.* Huttenus in eleganti Idyllio De non degeneri Germania:

Nam quæ sidereas vocalis machina turres
Deiicit, ac solidas impulsu concutit arces
Mœniaque ac spissos aggesto pondere muros
Æquat agris, sternitque domos, & destruit vrbes;
Prodiit à nobis, - - - -

Hæc eleganti voce τηλεβόλους & τηλεβολίσκους nominat, qua etiam Lascaris vtitur: eorumque inuentionem Germanis tribuit Laonicus, quod & pluribus repetit lib. 5. *fol.* 379. Plura de Bombardis Polydor. Vergilius lib. 2. cap. 11. & lib. 3. cap. 18. Guibert. Costanus in Polyhistore cap. 9. Wimpheling. in epitome German. cap. 64. & Munster. Cosmograph. lib. 3.

Ἐς πάσας τὰς τέχνας εὐδοκιμεῖ) Aliò mutata à veteri illa rudique Germania: facile vt appareat (quod Tullius IIII. Tuscul. de suis hominibus ait) nostros omnia consequi potuisse, simul ut velle cœpissent. De omnium solertissimo & vtilissimo inuento Typographiæ Laonicus mentionem facere non potuit, quod post eius demum ætatem sub Friderici III. imperio natum est, vt annotauit Wimpheling. in Epit. German. cap. 65. & Polydor. lib. 2. cap. 7. Hadrian. Iunius in Batauia.

Φέρει τ' ἄλλα πάντα) Etiam metalla omne genus, quod olim Tacitus negauit. Sed de his alibi. Illud de volucribus noctilucis mirum Dionysio & Solino annotatum, risu dignum est.

Quod pascit volucres (mirum) fulgentibus alis
Queis ducibus noctu cernuntur flexa viarum.

Ἐπὶ Βοέμους τοὺς Κεχίους) Quod Vngariam conterminam facit Bohemiæ, inde est, quod sub Bohemis Morauos etiam comprehendit, qui sub diti regno Bohemiæ Vngariam attingunt. Quod verò ait Bohemos dici Cechos, ab ipsorum & Polonorum lingua est, quibus Bohemus *Czech* vt Vngarica *Czéh* appellatur; Czita pronunciato, quomodo Tsch in *Tschudus*. Quod nomen à Czecho rege primo gentis conditore duxisse feruntur. Quomodo à Lecho primo duce auctoreque suo, Poloni à Ruthenis cæterisque Slauis *Lechii* & *Lechitæ* appellantur, ut Alexander Guaguinus annotauit. Hoc loco præterire non possum Nemitzos, quos Celticam nationem esse & Constantinopoli militasse Zonaras & Glycas scribunt: ἦσαν δὲ παρά τινα πύργον πρὸς τῇ πύλῃ τῆς πόλεως ἣ Χαρσία καλεῖται φυλάσσοντες Νέμετζοι (ἔθνος δ', οἱ Νέμετζοι Κελτικὸν) οὗτοι λάθρα τοῖς περὶ τοὺς Κομνηνοὺς ἐκοινολογήσαντο περὶ προδοσίας τῆς πόλεως. Et statim: παρὰ τῶν Νεμίζων. Atque iterum: ὑπὸ τῶν Νεμίτζων. Gentem Gallicam interpres vertit, & tamen in Indice Germanos subodoratus est, adeoque Nemetes Rheni accolas. Leunclauius autem noster in Glyca

da

ad oram annotauit, Teutones Sclauorum lingua *Nemitzos* vocari. Et Ortelius quoque in Theſauro pro *Niemechis* id eſt, Germanis habendos cenſet.

Συμφέρονται δὲ Γερμανοῖς) Hoc quoque fide Laonici ſit, Vngaros cum Germanis iisdem armis & moribus vti.

Ἀπό τε σφῶν αὐτῶν) Quod hîc ſcribit, Vngaros ſua ipſorum lingua Pannones dici, neſcio an olim verum fuerit; hodie certe non eſt. *Magiar* diſſyllabam Vngaris Vngarus dicitur: *Magiarok.* Vngari.

Ῥωμαίων ἀρχιερέα) Eugenium IV. cuius in Epitaphio idipſum legitur:

Iſtius ante ſacros ſe præbuit, alter ab ortu
Alter ab occaſu, Cæſar vterque pedes.
Alter vt accipiat fidei documenta Latinæ,
Alter vt aurato cingat honore caput.

Τοῖς Κελτῶν βασιλεῦσι) Ita omnino legendum: & pro Celtis vel Gallis, Francis potius dicendum. Neque id tam merito liberatæ à Saracenis Hiſpaniæ, (quod putat Laonicus) quàm defenſæ ipſius Italiæ & Romæ. Luitprando enim Longobardorum rege Romam obſidente, Gregorius III. PP. non iam ad ſolitum auxilium Imperatoris Conſtantinopolitani (quem ob eiectas templis imagines communione & imperio priuauerat) confugit, ſed ad principes Francorum Gallias tenentium, vbi Carolus Martellus Francus palatii magiſter erat: cuius rogatu Luitprandus obſidionem ſoluit. Pippinus Martelli filius, Childerico domino ſuo ignauo monaſterio incluſo, anno DCCLIII. curat ſe eligi, & ad Zachariam dicti Gregorii ſucceſſorem mittit: qui accepti beneficii memor mox annuit, & omnes Childerico fide obſtrictos abſoluit. c. alius. 15. q. 6. Dehinc Carolus M. Pippini filius rogatus ab Hadriano (c. hortatu. 23. q. 8.) Deſiderium Longobardorum regem inſigni bello deuicit, regnumque illud deleuit, anno DCCLXXVI. Deinde poſt complures annos inuocatus à Leone III. Româ (quod ibi dominatum vſurparet) expulſo, eum in ſedem reſtituit: à quo viciſſim Imperator declaratus eſt, & coronatus Romæ die Natalis Domini anno DCCCI.

Μετενήνεκται ὁ ψῆφος) A Latinis auditione accepit Laonicus, de translatione imperii, & inſtituto Electorum. Quod non miror: cum etiam Conſtantini donationem Photius ponat in Nomocanone. Fuit autem imperium hereditarium in ſtirpe Caroli Magni per centum viginti annos, vſque ad Conradum primum: qui moriens anno DCCCCXX. vltro detulit imperium ad Henricum Aucupem Saxonum Ducem, cum quo bellum iniuſte gerebat. In familia huius Henrici I. (de quo eſt c. conſtitutio. Diſt. 63.) hæreditarium fuit imperium vſque ad Ottonem III. pronepotem eius: qui carens filiis, in comitiis imperialibus Principum ſeptem Electores inſtituit, & vt Francofordiæ electio fieret: approbante Gregorio V. Papa, natione & ipſo Saxone. Itaque anno MIII. Henricus Bauariæ Dux iuxta illam conſtitutionem primus, & huius nominis ſecundus electus fuit. Hæc C. M. in addit. gl. ad c. venerabilem. De electione. & Clem. 1. De iureiur.

Iam verò (lubet enim hanc digreſſiunculam adnectere) etſi Carolus ille Magnus non tantum iure belli, quod cum Longobardis ἀμυνόμενος geſſerat, & S. P. Q. R. voluntate, & Pontificis coronatione verus & legitimus (ſi quis vnquam alius) effectus eſſet Imperator; ſed transactione inſuper cum Irene Auguſta, eamque ſequutis Nicephoro & Baſilio Impp. interpoſita, certiſque terminis Imperii inter eos diuiſione facta ius ſuum abunde confirmaſſet, ideoque legati Byzantini eum Βασιλέα palam ſalutaſſent, & omnino ita inter ipſos conuentum diuque obſervatum eſſet, vt æquo iure Byzantini & noſtri Auguſtos adeoque fratres ſe appellarent: paulatim tamen inuida & ambitioſa illa natio noſtris Cæſarib. eum titulum detrahere conata eſt, & ſuos ſoles Βασιλεῖς & αὐτοκράτορας Ῥωμαίων in diplomatis & numiſmatis proſcribere, Dominoſque orbis terrarum iactare: noſtros autem *Latinos* tantum, & *Alemanos Francoſque*, & Cæſarem noſtrum non minus inepto quàm nouo commento ῥῆγα Αλαμανίας ἢ Φραγγίας. Vnde factum eſt, vt à noſtris viciſſim paria reponentibus non aliter quàm *Græcorum Reges*, & *Conſtantinopolitani Imperatores* dicerentur, vt apud Helmoldum. Othonem Friſing. Petr. de Vineis & alios videmus. Et quis ſine ſtomacho legat Græculum Henrico Imp. ita obgannientem: ὡς εἰ κυρίῳ κύριος καθεστήκει, ὁ βασιλεὺς ἀναδέδεικται βασιλέων, ὅπως μοναρχίαν περιβαλεῖται; καὶ κύριος ἔσεται τῶν κύκλῳ δυναστείων, τοὺς Ἀντωνίνους καὶ Αὐγούστους τῷ διανοητικῷ φανταζόμενος, καὶ πρὸς τῶν ἐκείνων ἀρχὴν ἐκτείνων τὴν ἔφεσιν, ἢ μικροῦ φθεγγόμενος κατ' Ἀλέξανδρον τὰ τῇδε πάντα ἐμά. Is eſt Nicetas Choniates. Quid quod Friderico Imp. tranſitum exercitui ſuo petenti (quod Godefridus noſter Colonienſis annotauit ſub Anno 1187.) Byzantinus per reſponſales ſuos demandauit: *Se poſt Deum eſſe dominum dominantium. Quod ſi regnum Romanorum dare vellet in manus eius, & ab eo loco dominii recipere, conductum ei daret per terras ſuas, & mercatum ſufficiens.* Quaſi non noſtri potius à veteri Roma, quam illi à Noua ſua Conſtantina (quam nec ipſam abſque Gothorum ope ſtructam ſurrexiſſe, Iornandes in Geticis autor eſt) nomen Principatus ſui & Antoninorum Auguſtorumque ſucceſſionem deducerent? & ſi vel Roma re-

licta (quod etiam antiqui Principes non raro fecerunt, Mediolanum, Treverin, Lutetiam Romæ præferentes) alibi habitare præoptassent ; atque adeo Romam alteri habitandam vltrò cessissent, ut quondam Zeno Imp. Theodorico Gotho ; non potius aula & comitatus Cæsaris, & vbi curiam celebrat (vt nostri scriptores loquuntur) denique vbi Cæsar est, Roma haberi debuisset. Ita enim fatis visum est, vt Germania postquam inde ab vrbis auspiciis eius inimica & æmula, non minus quam Chartago, Romanam virtutem perpetuis bellis exercuisset, & quàm auida à Romanis expetita, GERMANICI titulum præ aliis à terra triumphata magis quàm victa affectantibus, tam insuperabilis semper restitisset, limitemque victoriarum quem excedere non magis quam Parthicum Persicumque posset, ad Rheni & Danubii fluenta eis præfixisset : tandem versa vice ipsa vltro Romaniam immissis procellæ more immensis populorum millibus adgrederetur : neque tantum omnes ad occidentem prouincias Romanis extorqueret, quibus ceu inductis ex se colonis in hodiernum diem sub diuersis nominibus Francorum, Longobardorum, Gothorum, Angliorum, Burgundorum, Nortmannorum dominatur ; vt iam tota Europa nil aliud quam magna quædam Germania videatur : sed verò Italiam ipsam & vrbem dominam Imperii sedem, vi & armis non semel occuparet ; tandemque titulo & dignitate Imperii legitimè potiretur. Ita vt Imperium Romanum, quod Germanos capere non potuit, illorum virtute captum ; & qui hostes olim Romanis, nunc victores ; quod olim Barbaricum Romanis, vt ipsi præ se ferebant, despicatui, re autem vera formidini fuit, id nunc artibus & moribus cultissimum sedes & arx Imperii factum sit. Quod si etiam ditionis vtriusque amplitudinem inspicere libeat, quamuis ea ad hanc quæstionem non pertinet (quid enim ? si vel ad eas angustias Imperium redigatur, non dicam vt Germaniam, quam olim solam desiderabat, iam solam habeat : sed vt solum *quantum sub Tatio populus Romanus arabat* ; eòue minus Romanum foret ?) certè porrecta Germaniæ vt spatio terræ nulli vnquam regioni cesserunt, ita nec hodie viribus, armis, artibus aut ingeniis cuiquam habitati orbis prouinciæ vel hilum concedant : & Occidentis imperium, si cum Germania sede Principis cætera socia regna, quæ ceu coloniæ ex illa gentium officina prodierunt, & alterutrius linguæ Teutonicæ meræ aut Latinæ corruptæ consortio nobiscum tenentur, eodemque iure Romano nobiscum communiter vtuntur, coniungantur ; quantum tandem Græciæ toti imperioque Eoo, etiam vbi illud integerrimum & florentissimum fuit, concedet ? Siue autem vtriusque vires & potentiam conferamus, an Francorum illis Regibus potentissimis, Carolo præsertim tot populorum victori & dominatori fortissimo & sapientissimo, vllus Græcorum par esse potuisset ? Quoties Germani cum per tanta terræ pelagique interualla bello sacro Saracenos in Asia petere, & terram illam (quam vocant) sanctam Græcorum ignauia dudum amissam magna ex parte recuperare poterant, vel in transitu Byzantinis Regibus terrori & formidini fuerunt ? Nonne verò illorum principatus sub Alexio Angelo Germanis tributarius factus, & vectigal inde Ἀλαμανικόν vocatum Græcis hominib. indictum ? ad quod conficiendum nec quidem priorum Imperatorum thesauris nec sepulchris parcitum fuit. Cum Henricus Friderici Barbarossæ filius fæcialibus ad illum missis Romanas prouincias omnes ab Epidamno vsque ad Thessalonicam repetens & Germanis in Palæstina militantibus auxilia naualia mitti iubens, ni imperata facerent, bellum præsens denuntiaret : quod Choniates prolixè describit. Quid quod non multis post annis ipsum Imperium eiusque regia sedes Constantinopolis à Germanis Balduino Flandro duce occupatum ; Græcis interea Niceam & Trapezuntem in angustias coactis ; & plus quinquaginta annis ab illius posteritate possessum fuit. Non addam, illos imperiis suis, & Niceno, & Trapezuntino, & Byzantino tandem à Turcis citius exutos, funditusque excisos & deletos : contra quos Germana virtus hactenus inuicta non tantum patriam tutam præstiterit, sed & cæteris Hesperiæ prouinciis contra immanissimæ gentis eluuionem velut muri aggerisque vicem fuerit : quod totum illud non ab humanarum virium ostentatione, sed sola diuina ope pendere agnoscamus. Cum autem imperia & regna, si non iusta, nil nisi magna sint latrocinia ; in promptu fuerit diiudicare, vter horum legitimi principis nomen melius tueretur : illéne qui plerumque nulla iusta neque successione neque electione, sed aliquando magicis sortibus, aliisque malis artibus affectata tyrannide, vero principe (si vel frater sit) aut sica venenóue peremto, aut (vt mitius) elucificato vel castrato, aut (vt mitissimè) tonso & in monasterium detruso imperium male arripit, peius gerit, pessimè & simili exitu rursus amittit : vel forte non dicam fœminarum, sed (quod indignius) Eunuchorum nutu & libidine, aliquando & factionum theatricarum impetu, non nunquam etiam ipsorum hostium & barbarorum atque adeo Turcarum voluntate & minis, ad sceptra extollit, quorum omnium exempla in Græcorum historiis sunt obuia : an verò ille potius, qui sapientissimo & libertimo Antistitum principumque summorum consilio, ob virtutis spectatæ meritum & alti generis indolem electus, sacris cerimoniis & exquisitis solennitatibus more maiorum initiatus, conceptis verbis Ecclesiæ & patriæ fidem suam obstringens, populo adclamante rite renunciatur, trina coronatione sancitur ; atque ita legitimè ceu Dei manu in solio collocatus, vt præsens in terris numen colitur pariter & timetur. Iure igitur hoc Germano Romanum imperium, tot hactenus sapientibus, fortibus, moderatis principibus gubernatum, non tantum legiti-

legitimum & iustum, ſed verè (quod vocatur) ſacroſanctum, ideoque Deo charum & Θεοφρούρητον cenſetur: & ab omnibus Chriſtiani orbis populis regibusque huic non grauatim faſces ſubmittentibus honoratur: taleque ad finem mundi duraturum prophetarum oraculis creditur. Cum in altera illa ad Euxinum pontum ſepticolli Roma, & imperitantes ipſi Neronum potius Claudiorumque quàm Conſtantini (cuius nomen affectabant) ſucceſſores variis morum damnis & vitæ flagitiis, in ſocios perfidia, perniciali inter ipſos diſcordia, infanda crudelitate, & tragicis ſceleribus, adeoque aperta impietate: & eorum exemplo corruptus (vt fit) populus eo diſſolutionis, nequitiæ, infamiæ prolaberetur, vt pro Noua Roma & Sione (nam & hoc titulo ſibi blandiebantur) noua potius Sybaris & Sodoma vel ipſis teſtibus eſſet dicenda. Quam peruerſionem fatalis eius interitus & excidium iuſto Adraſtiæ iudicio eſt conſecuta. Poſtquam enim cum vicinis omnibus populis, iam velut iuratis & diuinitus immiſſis hoſtibus, ab Occidente Vandalis, Gothis, Bulgaris, Valachis, Myſis, Hunnis, Auaribus, Seruiis, Triballis, Patzinacis, Roſſis, Vris; ab Oriente verò Perſis, Abaſgis, Iberis, Arabibus, Armeniis, tandem Turcis & Saracenis omnium acerrimis, tanquam capitis reus beſtiis obiectus diu uaria fortuna fuiſſet conflictatum; plerumque verò aut magna ſtrage attenuatum, aut ad duriſſimas dependendi tributi conditiones adactam: non tantum fines illos imperii olim latiſſimi exteriores perpetua quaſi alluuione arroſos, amiſſis ſubinde optimis quibusque prouinciis magis magiſque contrahere neceſſe habuit, ſed vix tandem pomœria ſua, imo mœnia portaſque tutari potuit. Itaque cum aliquot obſidiones Conſtantinopolis, ab Auaribus, Saracenis, Genuenſibus, atque etiam in ciuilibus bellis paſſa, iuſto pœnitendi tempore elapſo nihilo interim euaderet melior; ſed veluti obligato ſibi diuino auxilio inuincibilem ſe & Θεοφρούρητον iactaret; tandem a Deo deſerta (quod Leo Imp. dudum in quodam vaticinio præſagierat) vt à Conſtantino primo condita, ita ab vltimo amiſſa, immaniſſimæ Turcarum genti pertinaciter obſidionem vrgenti, nunquam ſatis deplorando orbis Chriſtiani damno conceſſit. Nobis interea maniſeſto exemplo, vt dum in illis errorum ſuperſtitionumque colluuiem, bonarum legum contemtum, diſciplinæ diſſolutionem, inteſtinas diſcordias, aulæque & cleri corruptelas, & perditos denique populi mores notamus; obuia in pleriſque noſtrorum temporum ſimilitudine, niſi de pœnitentia ſerio cogitemus, ab eiſdem cauſis pares exitus animo præcipiamus. Quæ quidem hoc loco paullo fuſius diſſerere, quando eo ipſo æuo cuius hic varios ſcriptores repræſentamus, ea Byzantini imperii euerſio contigit, & à multis illorum annotata reperietur, non alienum putauimus.

DE NON DEGENERI STATU GERMANORUM.

Heroicum perelegans

VLRICI HUTTENI EQ. FRANCI.

HENIGENAS *populos, & robuſtiſſima mundi*
Pectora, quiſquis auis atque à virtute priorum
Degeneraſſe putas, non æquo remque diesque
Arbitrio pendis. Liceat cum tempore priſco
Præſentem conferre ſtatum. Non ſemper in armis
Eſſe licet, mollem non ſemper amare quietem.
Alternas iuuat ire vices, belloque remiſſos
Tuta quies animos, paxque inter poſta reſoluunt.
Nec tu crede Deos ita nos intendere contra,
Vt rerum inuideant ſummam, & faſtigia nolint
Germanos, orbiſque caput molemque tenere.
Tunc cum tempus erat gerere arma, & cogere gentes,
Expugnare vrbes, regumque infringere faſtus;
Fecimus egregiè, motiſque indulſimus armis.
Nunc placidas artes, pacemque admittere curis
Eſt opus, atque animos tranquillum aduertere in vſum:
Dum Sophiæ fruges, cultumque, & quaslibet artes,
Poſt tot geſta virûm, noſter quoque calleat orbis.
Ergo adit Italiæ quiſque loca, vt adferat inde
Ingenij cultum, & Latiæ commercia linguæ,

Græcorumque artes: nimirum illa ampla parentum
Cum ſatis eniteat geſtarum gloria rerum.
Nec minus hoc Ducibus curæ eſt: dant præmia doctis
Paſſim, Academias ſtatuunt, et honoribus augent
Altiloquos vates, ac Muſica Sacra profeſſos:
Ingeniiſque fauent manſueta fruge colendis.
Sunt tamen interea, ſi qua interceſſerit illis
Cauſſa recens ſtudiis, qui priſca negocia tractent.
Iamque iterum fines Italorum & Martia regna
Cæſar adit, motoque animo ſeſe obtulit armis,
Vt Venetûm luxus, vanamque vbi preſſerit iram
Oſtendat, pacem qui admiſerit, arma prærofas
Non etiam timuiſſe minas, potuiſſe in vtramque
Eſſe animo conſtante vicem. Iam diſcimus artes,
Scribimus, & ſerum nos commendamus in æuum:
Famaque compertum eſt quantum res adiuuet iſtas.
Quæ cum cura leuis noſtris maioribus eſſet,
Acta ducum tacuit: nec quid Germania rerum
Egerit, inuictâque manu quas ceperit vrbes,
Quos dederit leto Reges, & vicerit hoſtes,
Scire datur. Neque enim ſcriptis calamoque vacabant
Vtiliora armis corda, & præſtantibus actis.
Maluit illa ætas, quam ſcribere, nitier armis
Ædereque inſigneis, quas ſcriberet altera, pugnas.
Quod ſi noſtra forent victuris geſta libellis
Scripta, velut Latiæ, velut ampla volumina Graiæ
Cernimus hiſtoriæ; non tantum hæc vltima ſcirent
Sæcula Teutonicas Alpino in vertice pugnas,
Cymbrorumque manus, & quas tum fœmina ſtrages
Miſcuerit, fractumque dolis non viribus hoſtem,
Ter victasque acies Italas, Orbiſque retuſum
Ingenti terrore caput, Romamque timentem,
Feralemque vrbis planctum; quæ caſtra cohortes
Syllani dederint, quas Cæpio ſenſerit iras,
Vtque fuga turpi patrias repetiuerit arces
Manlius, attritæ quæ deſperatio Romæ:
Quale Dionæo confectum à Cæſare bellum,
Quæ vixdum viſi fuerit victoria Rheni,
Mentitaque fugæ, & cœpti ſolatia pontis:
Vindice vt Arminio celeris prope rura Viſurgis
Romanas acies miro Germania motu
Quintiliumque ducem conciderit: vnde biroſtræ
Contigerint Aquilæ traducti inſignia regni,
Excuſſumque iugum: non tantum hæc tempora noſſent,
Quo tum Roma metu noſtrorum expauerit iras,
Præmia quæ belli nec non qua laude Cheruſci
Re bene tum geſta tulerint, & gloria quæ ſit
Ereptum imperium, compreſſa ſuperbia faſtus
Italici, pulſumque nefas, vt libera tandem
Teutona gens falſos poſſet ridere triumphos,
Quos egit Caligæ notus cognomine Cæſar,
Tunc vbi ſe rutulis æquabant nigra capillis
Tempora, & Auſoniis ſtridebant barbara linguis

Murmura, vbi currus ſimulata trophæa pudendi
Pone ſequebantur, fingentemque iſta præibat
Plebs ſua victorem Germanum imitata ſuſurrum.
Non hæc clarorum præter tot millia patrum
Cognita facta forent: ſciremus vt ordine geſta
Et quæ bella ſient, nec gens tantum vlla loquacis
Scriberet hiſtoriæ. Nunc cum facere inclyta nobis,
Scribere ſors aliis dederit, Germania tantas
Perdiderit pugnas, & quæ clariſſima quondam
Confecit lateant, obſcura in nube feratur
Quæ patribus virtus fuit aut quæ gloria: nemo
Poſſit ab antiquo Germanam extendere laudem:
Attigerint nullos veterum monimenta nepotes,
Idque errore patrum. Nos, quo ne obliuio noſtri
Temporis obſcuret ſi quid memorabile geſtum eſt,
Scribere tentemus, cultumque inhiemus ad iſtum:
Vtque hac eſſe olim poſſimus laude ſuperbi,
Bella remittamus; quantumque à Marte licebit,
Ocia Muſarum & placidas vigilemus ad artes:
Vt non ſit mirum, ſi ſegnius arma feramus.
Nec ferimus ſegnes: quia iam prudentia maior,
At furor eſt levior: nec qui nos prouocet hoſtis,
Contigit his annis. Si quis volet, inferat vltro
His bellum populis, requiem tentetque ſupinam:
Sentiet vltrices in ſe concurrere vires,
Comperietque hanc nos pacem formaſſe, rudeſque
Erudiiſſe animos, ſtudioque acuiſſe ſequeſtro.
Sentiet horribiles non fruſtra exire Sueuos,
Atque etiam lingua Francos verbiſque timendos,
Terribiles equitum turmas, & fulmina belli,
Vindelicaſque Aquilas, atque ebrietate feroces
Saxoniæ populos, nec egentem viribus Heſſum,
Et nunquam domitum Rhenum totieſque petitum,
Et medias gentes, quarum nunc gloria maior
Quam fuit illa vetus. Cui ſi quem temporis huius
Pœnituit ſortiſque ſuæ, præconia laudum
Attribuit meliore loco; præſentia ſordent
Dura quibus Fortuna venit, cui proſpera non ſunt
Tempora, Felices primos vocat, vltima damnat.
Si ſumus imbelles, priſcaſque amiſimus artes;
Cur non noſtra venit Romani irrumpere Gallus
Aemulus imperii? cur non ſeſe Itala tellus
Eripit his titulis, nobiſque ſubeſſe recuſat?
Cur non cuncta petens animo Mahumeticus hoſtis
Audet in has vires? Certè haud hoc tempore quiſquam
Bella gerit, qui non noſtris ſe viribus armet.
Nos Aſiæ reges, Tanaiſque ferocia regna,
Et fera Turcarum manus, Aſſyriæque tyranni,
Sarmata nos Parthique legunt: nos Perſia diues.
Ante aciem ſtatuit, nos vltima regna ſequendis
Affectant caſtris, nos vltimus appetit orbis.
Nos penes eſt ſtudium armorum: nos iſta docemus,
Nos facimus: per nos alij faciuntque ſciuntque.

Indicunt alii, iurantque in bella vicissim:
Nos gerimus. vincit, Germano milite quisquis
Bella gerit: nostra est hæc gloria, solaque nostra est.
Quid dicam mores ita nulla in gente pudicos?
Quanquam aliquas dederint, quod nostras polluit vrbes
Molliculi labes Itali: quanquam improba Roma
Venerit in ritus, spurcisque infecerit istud
Acre libidinibus, castrum corruperit omne
Roma, sacerdotum luxus vitamque supinam
Pontificum non tam ipsa ferens, quam semine sparso
Gentibus immittens. Quid dicam vt in vrbibus ipsis
Tot veniant cultus, tot opes, tam splendida cuncta,
Vt nulli nobis ausint certare priores!
Nos etiam argentum, nos nobile mittimus aurum,
Nos legimus gemmas, & succina prisca recenti
Spernimus inuento: tanta est industria, tantum
Creuimus ingeniis. Et adhuc quis fingit ab horum
Degenerasse patrum virtute illustribus actis.
Cum videat cultusque nouos, possitque vetustam
Barbariem votis odisse, hæc tempora votis
Omnibus amplecti. Nam quâ non aspera quondam
Dicta magis tellus, alia est nunc: omnia gignit,
Vina etiam pulchrumque crocum, vestesque superbas,
Velleraque & fruges confertim, atque omne metallum.
Præterea (vt fingis) donec desedimus isto
In torpore pigri, dumque has tractauimus artes;
Hac in segnitie interea quædam egimus omni
Ingenio veterum maiora ac laude parentum.
Obiice desidiam, torporem, & molle quietum
Obiice liuor edax. nos quasdam inuenimus artes,
Quarum nulla satis laudem celebrauerit ætas.
Nam quæ sidereas vocalis machina turreis
Deiicit, ac solidas impulsu concutit artes,
Mœniaque & spissos aggesto pondere muros
Æquet agris, sternitque domus, & destruit vrbes;
Prodiit à nobis. Nós primi excudimus ære,
Exsculptis mansura notis tot sæcla, tot annos,
Omne genus scripti, Vatum æternosque labores.
Quaque diu nemo perituris scribere chartis
Posset, & in multas ita passim spargere gentes;
Per nos una dies in mille volumina profert.
Quod tantum est, vt si cunctas perpenderis artes,
Italia quas acies Latiumque exercet. acumen,
Inuenias omnes hac utilitate minores.
Nunc quisque innumeros etiam de paupere turba
Exiguo parat ære libros & munere nostro
Consequitur decus ingenum, paruoque labore
Omnia vel per se, quæ longo addisceret usu,
Et vigili cura somnoque carentibus horis,
Imbibit. hoc tantum est, vt quod nunc omnia plenis
Sunt congesta libris, vt quod nunc oppida doctos
Cuncta viros referunt; quod nulla ita barbara tellus,
Quin animum colat, & fœcundis artibus ornet;
Solis deberi nobis nemo neget usquam.
Esse rudes igitur quisquam nos dicat & istam
Segniter ætatem duci, vel in ocia lapsos;
Dum sinat hanc nobis, ubi ademerit omnia laudem.

BENE-

BENEVENUTI
DE
RAMBALDIS
LIBER AUGUSTALIS.

LECTORI SALVTEM!

BURCARD GOTTHELF STRUVE.

IMolensis patria, quod Romaniæ oppidum erat, hic Beneuenutus Insignis dicitur Orator, Poëta, atque Historicus idque pro more Italorum. Vixisse illum tempore Wenceslai, certum est, cum quo non solum librum hunc Augustalem finit, sed ipsum etiam hodie, siue suo tempore regnare dicit: Liber hic Augustalis vitas Cæsarum in Compendio exhibet, breuiter quidem, satis tamen accurate, ita, vt Libelli Memorialis instar esse possit. Hunc Francisci Petrarchæ Operibus videmus adnexum, & quidem in Veneta editione sub finem hæc adiiciuntur: *explicit liber Augustalis Beneuenuti de Rambaldis cum pluribus aliis opusculis Francisci Petrarche, Impressis Venetiis impensis Domini Andree Torresani de Asula, per Simonem de Luere: Anno Incarnationis Christi MCCCCCI. die XXVII. Marcii feliciter.* Hinc, reliquis Petrarchæ editionibus eundem æque videmus adiectum. Separatim eundem prodiisse

dicit Voſſius,* & qui eum ſequitur Zeilerus,** Beneuenutus hunc librum ad Wenceslaum ſaltim perduxit, ſub quo etiam deceſſit. Continuauit equidem illum Æneas Syluius, prout ipſe in epiſtola ſua ad Antonium Cardinalem Hilenlenſem ipſius Europæ præmiſſa teſtatur. Hoc tamen Æneæ ſupplementum cum ad Freherum non venerit, prout ipſe in Syllabo Scriptorum Tomo huic ſecundo præmiſſo ait, eius loco ex Io. Baptiſtæ Egnatii epitome reliquos Impp. ad Maximilianum I. vsque adiecit.

* *de Hiſtor. lat. lib. III. c. III. p. 538.*
** *Hiſtor. Celebr. Tom. II. p. 222.*

BENEVENVTI DE RAMBALDIS IMOLENSIS,

In

Librum ſuum Auguſtalem,

PRÆFACIO

Ad originibus pietateque inſignem virum, NICOLAVM principem Ateſtenſem.

OPtas Clariſſime Marchio, Heroicarum cultor virtutum, poſſe faciliter & citò internoſcere bona & mala Principum Romanorum, vt vtrorumque fine notato cautior fias eminenti in ſpeculo exemplorum. Parebo libens, & calculantis more rem magnam breui ratione ſummabo. Quia non modicum confert commoditatis, ad cognitionem rerum geſtarum, præſertim poſtquam venit tempus gratiæ, quo Rex vniverſi & Vrbem & Orbem totum ad vnam voluit redigi Monarchiam, noſſe annos quibus quisque Principum imperauit; non per modum narrantis, ſed potius numerantis, ſingulorum tempora breuiter, imò tranſcurrenter perſtringam lucido cum ſermone. Eſt autem vtiliter præſciendum, quòd omnes Hiſtoriarum ſcriptores Catholici, ſiue in obſequium fidei, ſiue ob aliam cauſam ſicut Oroſius in Ormeſta mundi, & alii plures, incipiunt deſcriptiones à Cæſare Auguſto: quia ſub eo Chriſtus naſci dignatus eſt, à quo incepit primitiua Eccleſia, vel quia diutius imperauit, & ſalubrius Rempublicam gubernauit. Vnde videntur velle, quod C. Iulius Cæſar fuerit potius quidam præcurſor Imperii, ſicut Baptiſta fuit præcurſor Domini. Omnes verò gentiles Hiſtorici incipiunt à Iulio Cæſare, ſicut Suetonius & alii multi, quos magis ſequi intendo, quia non aliud quàm veritatem tradere poſteris curauerunt.

BENEVENVTI DE RAMBALDIS, P. I.
ORATORIS POETÆ ET HISTORIOGRAPHI
C. LIBER AVGVSTALIS.

C. IVL. CÆSAR.

PRIMVS igitur qui Romanorum arripuit imperium, fuit Iulius Cæſar, Lucii F. valentiſſimus omnium principum, qui in vigore animi non habuit parem, nec ante ſe, nec poſt ſe. Hic vixit annis LVI. Imperauit autem poſt finem bellorum ſuorum annis tribus, & ſeptem menſibus. Interfectus eſt in medio Senatus, viginti tribus vulneribus.

CÆS. OCT. AVGVSTVS.

CÆS. AVGVSTVS, dictus Octouianus, à natiuitate pronepos Cæſ. & filius adoptatiuus, ſucceſſit illi in Imperio. Hic fuit fœliciſſimus omnium principum priorum, & poſteriorum: nam alta prouidentia ſua, imperauit prudenter & laudabiliter, tot annis quot Cæſar vixerat, ſcilicet LVI. De quibus regnauit XII. cum Antonio & Lepido III. vir, reliquum ſolus, cum magna pace & tranquillitate orbis, clauſo templo Iani, & vixit annis LXXV. XXV. diebus. Mortuus eſt fœliciter apud Nolam ciuitatem Campaniæ.

TIBERIVS NERO.

TIBERIVS priuignus Auguſti ex Liuia, adoptatus ab eo, hæres fuit imperii. Hic (vt ait Plinius) fuit triſtiſſimus hominum, ſenex fœdiſſimus, omni turpitudine luxuriarum & ebrietatum: fuit tamen ſtrenuus victor in iuuentute, de quo dicit Oroſius, quod ex manſuetiſſimo principe conuerſus eſt in ſæviſſiman beſtiam, cum non impetraſſet in Senatu, quod ipſe pro Deo haberetur. Mortuus eſt graui morbo vel veneno. Vixit annis LXXVIII. imperauitque XXIII.

C. CÆS. CALIGVLA.

CAIVS CALIGVLA, pronepos Tiberii, natus ex Germanico filio Druſi, qui fuerat frater ipſius Tiberii. Hic fuit iuuenis peſſimus omnium (excepto Nerone) omni ſcelere contaminatus; qui vixit annis viginti & octo, imperauitque annis tribus, menſibus decem, diebus octo. Interfectus coniuratione ſuorum, triginta vulneribus, & turpiter tractatus.

CLAVDIVS CÆSAR.

CLAVDIVS nepos Tiberii, natus ex Druſo, patruus C. Caligulæ, indifferens fuit, & varius multum, qui à prima ætate fuit ſemper infirmus, vilis & triſtis. Vnde cum debuit ſuccedere Tiberio in imperio, Caius fuit ſibi prælatus. Fuit tamen ſatis vtilis ſed infortunatus in vxoribus, de quarum vna Meſſalina, ſcribit Cornelius Tacitus, & Iuuenalis dicentes:

Et laſſata viris nondum ſatiata receſſit.

Altera vero Agrippina mater Neronis, quæ ipſum Claudium venenauit in fungis. Claudius vixit annis ſexaginta quatuor, imperauitque quatuordecim.

DOMITIVS NERO.

NERO de gente Domitia, priuignus Claudii, & gener eius, adoptatus fraude Agrippinæ. Hic fuit nequissimus omnium, hostis humani generis, & ideo iudicatus est hostis à Senatu. Interfecit se pugione, quarto milliario longe ab Vrbe, cum imperasset annis paulo minus quatuordecim. Vixitque annis triginta duo, & familia Cæsarum in Nerone defecit.

p. 2. *SERGIVS GALBA.*

GALBA senex, de nobili stirpe Sulpitiorum, septimus post Neronem, vir vitiosus, commisit se totum regendum vitiosissimis seruis. Vnde omnibus odiosus, occisus est in foro à militibus Otthonis, cum imperasset mensibus septem, vixitque annis septuaginta tribus.

M. SALVIVS OTTO.

OTTO octauus Imperator, fuit nobilis homo, natus ex equite Romano: non poterat esse bonus, quia fuerat familiarissimus Neroni: fuit tamen militibus dilectissimus. Qui victus à Vitellio, se occidit pugione, cum imperasset nonaginta diebus, anno ætatis suæ LVII.

VITELLIVS.

VITELLIVS nobilis, de gente Vitelliorum, vir profundæ gulæ & crudelis, qui à pueritia fuit educatus inter meretrices Tiberii vituperatissime: occisus in furore populi, inter omnia ludibria & tormenta, Regnauit mensibus octo, vixitque annis LVII. & nota quod Orosius Ottonem, & Vitellium abiicit de numero principum Romanorum.

VESPASIANVS.

VESPASIANVS nobilis, de gente Flauia, successit decimus in imperio Vitellio, cum esset dux belli Iudaici pro Nerone. Hic fuit sapiens, senex & vtilis Reip. qui vixit annis sexaginta nouem, mensibus tribus, & diebus septem. Imperauit annis decem, & mortuus ex fluxu ventris.

TITVS VESPASIANVS.

TITVS Vespasiani filius, clarissimus omni virtute, gloriosissimum triumphum duxit de Iudæis simul cum patre, quia simul ambo imperauerunt, vt dicit Plinius optimus testis, qui asscribit Vespasiano. Et hic amore omnium tenuit imperium solus annis duobus, mensibus duobus, & diebus XX. vixitque annis XLI. & mortuus est febre, cum magno planctu omnium.

DOMITIANVS.

DOMITIANVS filius Vespasiani, frater Titi, hostis virtutum, patris & fratris; crudelis, sanguinarius; persecutor muscarum, & Christianorum, & Iudæorum, qui vixit annis XLV. imperauit quindecim, occisus à suis in camera.

COCCEIVS NERVA.

NERVA senex satis nobilis, honestus & modestus, contrarius Domitiano, factus est Imperator, opera occisorum eius: qui adoptauit Traianum in filium, propter egregiam eius virtutem. Vixit annis septuaginta duobus, imperauit anno vno, & mortuus est morte naturali.

VLPIVS TRAIANVS.

TRAIANVS ortus Romæ, cuius antiqui fuerunt Hispani, optimus fuit omnium Augustorum, summæ iustitiæ, clementiæ & ciuilitatis, qui vir diuinus, mirabili virtute & fœlicitate Romanum imperium satis infirmatum magnifice ampliauit. Hic vixit annis sexaginta octo, mensibus octo, & quatuor diebus, imperauitque annis octodecim, mensibus sex, & mortuus est ex fluxu ventris.

ÆLIVS ADRIANVS.

ADRIANVS (vt scribit Spartianus) natus ex consobrino Traiani, filius adoptiuus eius, cuius fuerunt maiores in Italia, temporibus Scipionum? vir magnæ scientiæ, maximæ eloquentiæ, nunc crudelis, nunc clemens; qui plus percurrit prouincias Romani imperii, quam aliquis alius Imperator. Adrianus vitæ tædio afflictus petebat occidi, & mortuus est anno ætatis LXXII. mense V. cum imperasset annis XXI. mensibus XI.

ANTO-

ANTONINVS PIVS.

ANTONINVS PIVS, gener Adriani, & filius adoptiuus, vir forma pulcher, insignis ingenio & eloquio, magnæ literaturæ, moderatissimus & benignissimus, qui Romanum imperium plus studuit conseruare, quam ampliare, habens illud in ore Scipionis: *Malo vnum ciuem seruare, quam mille hostes occidere.* Antoninus periit anno septuagesimo, imperauit annis viginti tribus, mortuus est ex febre, quasi dormiens.

ANTONINUS VERUS. p. 3.

ANTONINVS Verus gener Pij, successit ei in imperio, cum Lucio fratre suo. Isti duo fratres primi simul vocati sunt Augusti. Iste Verus sapientissime celauit & supportauit vitia fratris, qui regnauit secum annis vndecim. Fuit enim magnus Philosophus, sanctitate vitæ omnibus præponendus, nunquam mutans vultum: qui vir tantæ virtutis poterat dici felix, si vxorem Faustinam & Filium Commodum non habuisset. Imperauit annis XVIII. vixit LXI. & mortuus est à morbo.

ANTONINVS COMMODVS.

ANTONINVS Commodus, filius Veri, paternarum virtutum hostis, crudelis, luxuriosus, qui à pueritia fuit toto corpore omni turpitudine fœdatus, trecentas meretrices, & totidem pulchros pueros habens in palatio, infamator omnium, ac omnibus incommodus: cum imperasset tredecim annis, strangulatus fuit, cum magno commodo omnium.

HELVIVS PERTINAX.

PERTINAX factus Imperator, mandato Senatus, fuit genere ignobilis, ex patre libertino; sed moribus nobilis, senex venerabilis, temperatus, contrarius Commodo. Reputatus est auarus, dilectus populo, & militibus odiosus. A quibus occisus est in domo sua, opera Iuliani, vixitque annis 60. & mensibus sex, & 25. diebus.

IVLIANVS DIDIVS.

IVLIANVS Didius post Pertinacem assumpsit imperium, qui fuit nepos Iuliani Magni iurisconsulti, quod magis nobilitauit eum: cuius antiqui fuerunt de Mediolano. Iulianus fuit parcissimus hominum, miserrime viuens, vnde odiosus populo, desertus ab omnibus, priuatus est imperio, auctoritate Senatus, & in palatio occisus: vixitque annis quadraginta sex, & mensibus quatuor. Imperauit duobus mensibus, & diebus quinque.

SEPTIMIVS SEVERVS.

SEVERVS solus in numero principium fuit ex Africa; qui vir fortis, magna bella gessit, terribilis S. P. Q. R. sed militibus amabilis, qui maius stipendium dedit, quam aliquis Imperator. Hic tantum annonæ reliquit in morte, quod sufficere poterat vrbi septem annis, dando LXXV. millia modiorum in die. De quo dixit Senatus: *Quod nunquam debuisset nasci, vel nunquam mori.* Vixit annis LXXIX, Mortuus est in Britannia; cum imperasset annis XVIII.

ANTONIVS CARACALLA, BASSIANVS.

BASSIANVS filius Seueri, dictus Antonius Caracalla, successit patri in imperio, asperior eo, luxuriosus multum, qui Papinianum magnum Iurisconsultum trucidari fecit, quia reprehendebat eum, quod duxerat Iuliam nouercam suam in vxorem. Hic imperauit annis quasi sex, & occisus est apud Charras, insidiis Macrini præfecti, anno ætatis suæ XLIII.

OPILIVS MACRINVS.

MACRINVS occiso Bassiano, arripuit imperium, homo omnium vitiorum, vilissime natus, & vilissimus seruus sub Commodo: fuit crudelis, sanguinarius, inuentor nouarum mortium, sed post annum sui imperii fuit occisus, apud Antiochiam ab Heliogabalo.

VARIVS HELIOGABALVS.

VARIVS HELIOGABALVS, reputatus filius supra scripti Bassiani, ex Semirama vulgatissima meretrice, ad cuius voluntatem fecit omnia turpia, impurior omni bestia, occisus est coniuratione militum, & deiectus in cloacam stercorariam,

fariam, & mater cum eo, digniſſima tali filio luxurioſo, prodigo, cœnoſo; qui non eſt nominandus homo, ſed vpupa fœdiſſima. Imperauit annis tribus.

ALEXANDER SEVERVS.

ALEXANDER filius Varii Heliogabali, natus ex Mammea Chriſtianiſſima muliere, accepit imperium ad remedium generis humani, qui iuuenis virtuoſiſſimus, purgatis ſordibus Heliogabali, Remp. ſalubriter gubernauit conſilio Vlpiani, qui fuit legalis ſcientiæ princeps. Habuit iſte Alexander omnes dotes naturæ, fortunæ; & vitam bonorum principum metrice ſcripſit. Vixit annis triginta nouem, menſibus tribus, diebus duodecim. Imperauit annis tredecim. Occiſus eſt in Gallia, à militibus opera Maximini, quod indignisſimum viſum eſt. Nam omnes boni principes vt plurimum bene mortui ſunt, & mali male.

MAXIMINVS.

p. 4. MAXIMINVS natus de origine Thraciæ, ex patre & matre Barbaris, ſine auctoritate Senatus, à militibus appellatus eſt Auguſtus, qui fuit magnus vt gigas, fortisſimus, ferus, aſper & ſuperbus, nullum animal eo crudelius fuit in terris: vnde milites in Africa fecerunt Imperatorem Gordianum ſenem grauisſimum, ſed Maximinus occiſo Gordiano, & filio eius iuuene, veniebat contra Romam fulminans. Senatus vero territus, fecit tres Imperatores contra eum, ſcilicet Pupienum, Albinum & Gordianum paruulum, nepotem Gordiani ſenis interfecti. Maximinus vero apud Aquileiam occiſus eſt à militibus, cum filio ſuo, cum imperaſſet annis tribus.

GORDIANVS.

GORDIANVS tertius, qui appellatus fuerat Auguſtus à Senatu, cum Pupieno & Albino, illis occiſis fraude militum, qui iam imperauerant duobus annis, ſolus tenuit imperium valde puer. Cui nihil deficiebat niſi ætas, amabilis & gratioſus. Hic cum bella fœliciter gereret in Oriente; conſilio Miſithei ſoceri ſui viri prudentisſimi, occiſus fuit à militibus fraude Philippi Arabis, dicentis: *Quod puer neſciebat regere imperium.* Imperauit annis ſex.

PHILIPPVS.

PHILIPPVS de Arabia, poſt Gordianum factus imperator, Philippum filium fecit participem regni. Qui de vili genere natus, ſuperbe imperauit annis ſeptem, nihil laudabile fecit, niſi quod fuerit primus Imperator Chriſtianus, & ambo in tumultu militari interfecti ſunt, fraude Decii, pater Veronæ, filius Romæ. Et hic nota quod omnis Auguſtus eſt Cæſar, ſed non è conuerſo. Nam Cæſar eſt electus à principe, vel exercitu; Auguſtus vero confirmatus à Senatu.

DECIVS.

DECIVS de Pannonia natus, vir induſtria militari ſtrenuus, occiſis Philippis, inuaſit imperium, quod tenuit annis tribus, & ipſe cum filio, quem Cæſarem fecerat, occiſus eſt in medio Barbarorum, cum bellum pararet contra Æmilianum, qui in Mœſia rebellauerat. Crudelis fuit contra Chriſtianos.

GALLVS HOSTILIANVS.

GALLVS HOSTILIANVS, poſt mortem Decii ſucceſſit in imperio, cum filio ſuo Voluſiano, quod tenuit annis vix duobus, quo tempore perſecutionem fecerunt in Chriſtianos, & peſtis generaliter fuit vbique.

LICINIVS VALERIANVS.

VALERIANVS ab exercitu appellatus Auguſtus, volente populo & gaudente Senatu, quia fuit vir nobilis ſanguine, ſcientia clarus, glorioſus eloquentia. Et hic verificatur dictum Ariſtotelis, *Vbi plurimum de virtute, ibi minimum de fortuna, & è conuerſo.* Sed infelicisſimus fuit omnium, nam captus à Rege Perſarum, in miſera ſeruitute conſenuit: ſuſtinens ſemper in tergo Regem, cum aſcenderet equum. Hic vixit annis LXX. imperauitque annis ſex.

GALLIENVS.

GALLIENVS filius Valeriani, qui iam erat Cæſar, factus eſt Auguſtus à Senatu loco patris. Qui luxurioſus marcens otio, ſe totum dedit voluptatibus, neglecto

glecto patre, & imperio. Vnde 30. Tyranni inuaſerunt imperium. Fuit tamen Poeta clarus, vnde cum ſemel celebraret nuptias, tenens ſponſum & ſponſam per manus, dixit iſtos mirabiles verſus:

Ite ſimul pueri, pariter ſudate medullis
Omnibus inter vos, non murmura veſtra columbæ,
Brachia non hederæ, non vincant oſcula conchæ.

Imperauitque annis XI.

CLAVDIVS.

CLAVDIVS ſecundus, Imperator factus de voluntate Senatus, dicitur habuiſſe in ſe bona omnium principum, ſicut virtutem Traiani, pietatem Antonini, prouidentiam Auguſti. Hic victis fœliciter Gothis, mortuus eſt ex infirmitate familiari, virtutibus ſuis cœlum petiit, cum imperaſſet quaſi duobus annis. Quo mortuo Quintilianus frater eius, vir optimus imperium tenuit ſolum 17. diebus, & occiſus eſt.

AVRELIANVS. p. 5.

AVRELIANVS natus ex paruis parentibus Barbaris, fuit vir fortiſſimus, & in omni genere armorum exercitatus à pueritia, qui magna bella geſſit in Oriente, & muros Vrbis plus ampliauit, quam aliquis alius ante, vel poſt. Sed clementiam non habuit, quæ eſt prima virtus principum. Triumphus eius fuit glorioſiſſimus. Nam Zenobiam magnanimam mulierem, quæ magnifice vendicauerat ſibi Syriam, duxit ante currum triumphalem, ligatam multis cathenis aureis. Imperauit annis quinque, menſibus VI. occiſus fraude notarij ſui apud Byzantium.

TACITVS.

TACITVS V. Conſ. ſenex & grauis, factus eſt Imperator cum ſumma concordia & longa deliberatione militum, Senatus & populi; ſpatio ſex menſium, temperatus, ſobrius, lectione librorum delectatus. Non fecit magnifica propter temporis breuitatem, quia tantum ſex menſibus imperauit, morbo perijt.

FLORIANVS.

FLORIANVS frater eius ſibi ſimilis. Imperium tenuit duobus menſibus, & occiſus eſt inſidiis militum.

PROBVS DE PANNONIA.

PROBVS de Pannonia oriundus, de ciuitate Syrmienſi, nobiliore matre, qui vere probus iudicio omnium bonorum factus imperator, Remp. quietiſſimam, & ſecuriſſimam reddidit, nobiliſſimis virtutibus clarus; ſub magnis ducibus Valeriano, Aureliano & Claudio, multa bella geſſit fœliciter & probiter, terror Barbarorum. Ideo finaliter occiſus eſt apud Syrmium, quia nimis eos grauabat prælijs & laboribus, anno imperii ſui V.

CARVS.

CARVS Romanus vel Mediolanenſis, viſus eſt militibus dignus imperio, poſt mortem Probi, & tamen medius fuit inter principes bonos & malos. Hic capta ciuitate Carrarum in Perſia, longius procedendo cum exercitu fulminatus eſt, cum imperaſſet annis duobus. Carus habuit duos filios Cæſares, quorum minor Numerianus, magnus Orator & Poeta, ſine pari tempore ſuo, occiſus eſt proditione Apri ſoceri ſui, qui volebat occupare imperium. Maior autem nomine Carinus contaminatiſſimus omnium, victus & occiſus eſt à Diocletiano.

DIOCLETIANVS.

DIOCLETIANVS, cum bonus princeps quæreretur, occiſo Numeriano, conſenſu omnium appellatus eſt Auguſtus, vir magnanimus, prudens, alti conſilij, qui dicebat, *Bonus, cautus, optimus venditur Imperator.* Cum autem ſolus libere imperaret, ſubito ortis magnis bellis, Diocletianus fecit Auguſtum Maximianum, quem à principio fecerat Cæſarem, & elegit Cæſares Conſtantium patrem Magni Conſtantini & Galerium. Poſt multas victorias bellorum, Diocletianus ſenex reduxit ſe primum ad vitam priuatam, apud Salonas ciuitatem Dalmatiæ patriam ſuam. Et Maximianus coactus ab eo, idem fecit apud Mediolanum:

num: & Diocletianus in Oriente, & Maximianus in Occidente crudelius persecuti sunt Christianos, quam Valerianus & Decius, Aurelianus & cæteri. Diocletianus venenum bibit anno ætatis LXVIII. cum imperasset annis decem.

CONSTANTIVS.

CONSTANTIVS & Galerius Cæsares, facti Augusti, diuiserunt imperium inter se. Nam Constantius contentus Gallia & Hispania, cæteras prouincias collegæ cessit. Constantius ex patre Eutropio nobili Romano, fuit vir optimæ constantiæ & ciuilittatis, omnibus amabilis & venerabilis: qui mortuus est in Britannia, anno imperij sui XIII. relicto Constantino filio ex Helena.

GALERIVS.

GALERIVS cum imperasset Illyrico, milites prætoriani Romæ fecerunt Imperatorem Maxentium, filium Maximiani, contra quem Galerius misit quendam Seuerum, qui cum incredibili multitudine obsedit Romam, & tamen proditione suorum à Maxentio fugiens occisus est, & Maxentius confirmatus in imperio: factus est sæuissimus tyrannus. Galerius vero post multa mala quæ fecerat in Christianos, dum putaret venire in Italiam; morbo fastidiendo putrefactus, cum vermes incessabiliter emitteret de corpore, cruciatus impatiens, manu sua se interfecit, anno imperij sui X. Imperauit solus annis duobus.

p. 6. *M. FLAVIVS CONSTANTINVS MAGNVS.*

CONSTANTINVS Magnus Constantij filius, omni virtute refulgens, optimis principibus comparandus, rogatus à S. P. Q. R. vt ciues suos liberaret à seruitute crudelissimæ bestiæ, Maxentii, conuocatoque Licinio, qui imperabat in Hispania, cum magno apparatu belli venit contra Maxentium; quem magno prælio vicit, & Maxentius fugiens suffocatus est in Tyberi. Constantinus cum magna gloria intrauit Vrbem. Postea Licinium sibi rebellem, sæpe victum, tandem occidi fecit. Constantinus itaque omnium victor, Ecclesiam Romanam reformauit, fidem Christianam confirmauit, sedem imperii transtulit in Græciam, vbi fecit secundam Romam. Constantinus cum magna virtute & fortuna prosperrima imperauit XXX. annis, mensibus X. diebus XI. vixitque annis LXVI. & mortuus est feliciter.

CONSTANS.

CONSTANS & Constantius filij Constantini occiso fratre eorum Constantino, tenuerunt ambo imperium. Constans prauus Arrianus persecutus est Catholicos, sed post multa prælia gesta contra Persas, factus omnibus intolerabilis, occisus est anno imperii eius XIX. ætatis vero anno XXX.

CONSTANTIVS.

CONSTANTIVS post fratrem solus tenuit imperium annis sex, temperans & placidus, quamuis Arrianus. Hic Iulianum consanguineum suum fecit Cæsarem, & sororium suum, & misit in Gallias, qui elatus victoria inuasit imperium in Italia, Constantio occupato bellis Parthorum, Constantius vero rediens contra eum mortuus est in via, anno ætatis suæ XLV.

IVLIANVS.

IVLIANVS successit solus in imperio, vir liberalis, literatus, eloquens, memoriosus, cupidus gloriæ. Fuit tamen ingratus contra Constantium, & perfidus contra fidem; vnde vocatus est apostata, quia solus post Constantinum recessit à fide Christiana, & Christianos odio habuit, quibus interdixit officia & studia scientiarum. Iulianus vixit annis XXXII. Imperauit anno vno, mensib. VIII. transfixus telo in deserto Parthiæ, ab vno milite ignoto.

IOVINIANVS.

IOVINIANVS de Pannonia oriundus, electus est Imperator ab exercitu Iuliani: qui corpore pulcher, lætus animo, exercitum quem Iulianus fecerat paganum, fecit Christianum, & reduxit saluum ex periculo magno. Mortuus octauo mense imperii ætatis eius XXXIII.

VALENTINIANVS.

VALENTINIANVS de Pannonia, qui recesserat à Iuliano, quia verus Christianus erat, factus est imperator à militibus nolens, vir pulcher, prudens, probus, similis Hadriano, & Aureliano: qui fratrem suum Valentem, & Gratianum filium fecit Augustos. Hic vir perfectus, post multa bella mortuus est, subita sanguinis effusione, anno imperii XI. ætatis vero LV. Quo mortuo Valens tenuit imperium in Oriente, Gratianus in occidente.

VALENS.

VALENS imperator in Oriente, tanquam Arrianus, persecutus est catholicos Christianos, vnde præcepit vt Monachi militarent. Sed infelicissime bellum gerens cum Gothis, perdito exercitu, ipse vulneratus sagitta, fugiens in vilem casam, viuus crematus est igne, cum imperasset quasi annis IV.

GRATIANVS.

GRATIANVS post mortem patrui imperauit annis VI. qui iuuenis gratus, catholicus & fidelis, contra Alemanos fœliciter pugnauit; sub quo Italia tota recessit à perfidia Arrianorum. Gratianus videns multas gentes infestas Romano imperio, elegit in Imperatorem orientis Theodosium nobilissimum Hispanum: qui vir XXXIII. annorum, Tartaros terribiles debellauit, & cæteris hostibus conciliatis, gloriosus fuit apud Constantinopolim.

VALENTINIANVS II.

VALENTINIANVS secundus, frater Gratiani imperauit in Occidente, Theodosio imperante in Oriente. Iste vir bonus, expulsus de Gallia à Maximo tyranno. Theodosius tyrannum potentem cum paruo apparatu fœliciter vicit apud Aquileiam, & captum decapitauit. Valentinianus ergo restitutus in regno p. 7.
Occidentis, cum in pace regnaret, strangulatus est apud Viennam, fraude Arbogasti comitis sui, cum imperasset annis VIII.

THEODOSIVS MAGNVS.

THEODOSIVS Magnus, cum iam imperasset XIII. annis cum Gratiano & Valentiniano fratribus, solus remansit in imperio annis tribus, in Oriente & Occidente. Iste fuit optimus imperator Christianorum, similis Traiano, à quo originem traxit, de quo mirabiles laudes fecit Ambrosius, cuius auxilio expulit Arrianos de Mediolano. Theodosius contra Eugenium, qui vsurpabat imperium in Galliis, confidens virtute CHRISTI, illius auxilio suppliciter inuocato, in Alpibus ruit in prælium, & subito orta vi ventorum cum crudeli tempestate contra hostes, Theodosius victor cum parua cæde suorum, Eugenium captum interfecit. De qua re memoriam facit Claudianus Florentinus poeta paganus, vt refert Augustinus de ciuitate DEI. Theodosius anno ætatis L. fœliciter mortuus est apud Mediolanum, relictis duobus Augustis filiis suis, Arcadio & Honorio.

ARCADIVS.

ARCADIVS successit patri Theodosio in imperio Orientis, & Honorius in imperio Occidentis, ambo viri boni, non degenerantes à patre. Anno vero imperii Rhadagaisus rex Gothorum, cum infinita multitudine Barbarorum miserabiliter victus à Romanis, fame & frigore occisus est, Romæ captiuis more pecudum venditis. Arcadius vero anno imperii eius XIII. mortuus est, apud Constantinopolim, relicto filio suo Theodosio in imperio Orientis.

HONORIVS.

Alaricus Gothus.

HONORIVS qui iam XIII. annis imperauerat cum fratre suo, postea imperauit cum Theodosio minore annis XV. sub quorum imperio Alaricus Rex Gothorum cepit Romam cum furore, & spoliauit: parcens tamen fugientibus ad templa Sanctorum. Sub isto Honorio multa bella ciuilia, & externa terminata sunt in Occidente, cum immodico sanguine; ipse vero occisus est Romæ sine filiis.

THEODOSIVS MINOR.

THEODOSIVS MINOR filius Arcadii, mortuo Honorio regnauit in Oriente, annis XXVII. cum iam post mortem patris regnasset annis XIII. & cum patre viuente annis

annis octo. Hic Valentinianum consobrinum suum fecit Augustum, & generum suum, qui in occidente regnauit XXV. Tempore huius Theodosii Carthago crudelius capta est à Genserico Rege Wandalorum, quam Roma ab Alarico, quia Gensericus non pepercit ecclesiis. Theodosius mortuus est apud Constantinopolim, & sepultus cum patre suo Arcadio.

VALENTINIANVS III.

VALENTINIANVS tertius in Occidente tenuit imperium quinque annis, post mortem Theodosii, cum quo imperauerat annis XXV. & Martianus successit Theodosio, tempore isto, quo Attila ille potens & terribilis, cum multis Regibus & gentibus barbaris de Pannonia veniens, Italiam crudeliter afflixit, Venetamque prouinciam, & Lombardiam, Aquileia primo euersa. Tunc autem facta est ciuitas Venetiarum à fugientibus sæuitiam Attilæ. Valentinianus autem timore vel inuidia occidit Elium, ducem bellicosissimum Romani exercitus in Gallia, qui solus erat victor Attilæ, cuius morte ruit imperium & salus occidentis. Ipse quoque Valentinianus anno sequenti occisus est Romæ, ab vno milite Elii, cum iam annis viginti-quinque rexisset imperium.

Venetiæ.

FL. VALERIVS MARTIANVS.

MARTIANVS qui iam quinque annis imperauerat cum Valentiniano, post mortem eius imperauit annis duobus; quo tempore Gensericus rex Wandalorum veniens ex Africa cum Mauris, cepit Romam, & eam rapaciter spoliauit, similiter Capuam, & Campaniam. Martianus vero anno septimo sui imperii, occisus est coniuratione suorum apud Constantinopolim.

Gensericus Vandal.

LEO.

LEO in Constantinopoli inuasit imperium, qui Leonem filium suum regni Orientis fecit consortem. Quo tempore imperium Occidentis à multis laceratum est: nam quidam Maiorianus inuasit imperium apud Rauennam, & ita alii multi: Rauenna enim eo tempore Gothorum potentissima erat. Leo vero anno imperii sui XVII. mortuus est in oriente.

ZENO.

p. 8. ZENO imperator Leonis gener, successit illi in imperio. Quo tempore Odoacer veniens cum forti exercitu, de vltimis finibus Pannoniæ, obtinuit regnum Romæ cum tota Italia. Quod cum tenuisset quatuordecim annis, Theodoricus Rex Gothorum veniens de Græcia cum auctoritate Zenonis, vir strenuissimus, victo Odoacro obtinuit Romam, cum tota Italia. Zeno vero in Græcia cum imperasset annis XVI. mortuus est, Similis Papyrio Cursori in velocitate pedum.

Theodoricus Gothus.

FL. VALERIVS ANASTASIVS, DICOROS.

ANASTASIVS post Zenonem adeptus est imperium, qui factus hæreticus pertinax, cum non posset reuocari ad fidem sanctam, iusto iudicio Dei fulmine percussus, periit, anno imperii sui XVII. Quo tempore Theodoricus gloriose regnauit in Italia circa annos XL.

IVSTINVS MAIOR.

IVSTINVS MAIOR successit Anastasio, qui vir catholicus & pius, in partibus Orientis omni studio nomen Arrianorum quærebat extinguere. Sed Theodoricus minatus est ei, quod nisi restitueret Arrianos, ipse in Italia omnes populos gladio necaret. Iustinus vero ex compassione Arrianos dimisit in pace. Ipse vero Iustinus cum imperasset annis vndecim, in pace quieuit Constantinopoli.

IVSTINIANVS.

IVSTINIANVS Iustini sororis filius successit illi in imperio, qui iustissimus princeps, Romanum imperium armis & legibus reparauit. Nam per Bellisarium virum bellicossimum debellauit Persas, qui inuaserant fines Romanos, Africam liberauit de manibus Wandalorum, atque Italiam de manibus Gothorum, vbi Neapolim receptantem Gothos crudelissime exterminauit, nulli parcens. Postea Narses Eunuchus iterum Romam liberauit de manibus Totilæ regis Gothorum, quem interfe-

interfecit. Iustinianus vero leges Romanas mirabili breuitate reformauit, qui mortuus est fœliciter, cum imperasset annis XXXVIII.

IVSTINVS MINOR.

IVSTINVS MINOR, nepos Iustiniani, successit in imperio, qui fuit homo auarus, rapax, impius & hæreticus. Propter quod Narses, qui per inuidiam fuerat illi falso accusatus, odio & timore Augustæ, quæ minabatur reducere eum inter mulieres, fecit venire Longobardos de Pannonia in Italiam; qui cœperunt Mediolanum, Papiam, & quasi totam Lombardiam. Iustinus cum imperasset annis vndecim, alienatus mente mortuus est, relicto Tiberio Cæsare.

TIBERIVS II.

TIBERIVS secundus successit in imperio Iustino, qui fuit recte contrarius illi; vir largus in pauperes, Christianus perfectus, sapiens & iustus, qui thesauros Iustini male acquisitos, pauperibus errogauit, & de Persis magnam prædam habuit. Iste Tiberius moriens, reliquit hæredem imperii Mauricium, data sibi filia in vxorem, cum imperasset septem annis.

MAVRICIVS.

MAVRICIVS gener Tiberii, primus ex Græcis habuit imperium, vir vtilis Reipublicæ, cuius tempore magnum diluuium fuit in Italia apud Vrbem & Veronam. Mauricius vero anno septimo imperii sui occisus fuit, cum duobus filiis suis à Phoca.

PHOCAS.

PHOCAS occisor Mauricii & filiorum, obtinuit imperium. Qui prius constituit: *Quod Romana Ecclesia esset caput omnium Ecclesiarum*, cum prius Constantinopolitana supremam se nominaret. Phocas vero, cum imperasset quinque annis, priuatus simul vita & imperio ab Heraclio, qui Africam regebat.

HERACLIVS.

HERACLIVS successit Phocæ in imperio, cum filiis suis Constante & Constantino secundo ex illa familia. *Mahometus.* Quo tempore Mahometus pestilentissimus draco in Arabia fecit sectam suam, ab Oriente in Occidentem venenum suum disseminans, cum pessima desolatione fidei Christianæ. Iste Heraclius factus hydropicus, mortuus est anno imperii sui XXXI.

CONSTANTINVS II.

CONSTANTINVS secundus cum fratre Constante iura suscepit imperii. Qui crudelis raptor, veniens in Italiam, Romam spoliauit omnibus ornamentis suis: deinde in Sicilia fecit inauditas crudelitates, & rapinas. Ibi tandem occisus est à suis in balneo, cum regnasset annis viginti octo. p. 9.

CONSTANTINVS POGONATVS III.

CONSTANTINVS tertius superioris filius, successit illi in imperio: qui vir bonus & catholicus, multum confirmauit fidem Christianam contra hæreticos, & mortuus est in pace cum regnasset annis viginti septem.

IVSTINIANVS II.

IVSTINIANVS secundus, filius Constantini tertij, de familia Heracliorum, successit in imperio, qui liberauit Africam de manibus Sarracenorum. Fuit tamen schismaticus, & infestus populo Romano. Imperauit quoque annis decem. Et hic nota, quod omnes Principes post mortem Heraclii vsque ad Carolum Magnum, fuerunt de stirpe eius.

LEONTIVS.

LEONTIVS expulit Iustinianum prædictum de regno, quem relegauit in Pontum, imperauit annis tribus, deinde regnum perdidit, ut statim dicetur.

TIBERIVS III. APSIMARVS.

TIBERIVS tertius insurgens contra Leontium arripuit regnum, eumque tenuit in custodia toto tempore sui imperii, qui regnauit annis septem.

IVSTINIANVS II.

IVSTINIANVS secundus prædictus, qui relegatus fuerat à Leontio secundo, recupera-

cuperauit Imperium; & continuo iugulari fecit in publico Leontium, qui expulerat eum, & Tyberium qui inuaserat imperium Leontij. Iste quidem multa magnifice fecit, sed contra eum quidam Philippicus (relegatus ab eo) creatus Imperator ab exercitu, apud Constannopolim vicit, & occidit ipsum Iustinianum, cum imperasset annis sex cum filio suo Tyberio.

PHILIPPICVS BARDANES.

PHILIPPICVS dictus Bardanes, succedens Iustiniano à se occiso, priuatus est regno & oculis ab Anastasio, cum imperasset anno vno, & mensibus sex, qui fautor fuit hæreticorum.

ARTEMIVS, QVI ET ANASTASIVS.

ANASTASIVS secundus (dictus Artemius) priuato vita Philippico, tenuit imperium, sed exercitus eius elegit Theodosium imperatorem, licet inuitum, anno tertio imperii eius, cum esset fautor Catholicorum.

THEODOSIVS ATRAMITENVS.

THEODOSIVS tertius factus Imperator à militibus, Anastasium graui prælio vicit; quem captum fieri fecit sacerdotem, ipse vero Catholicorum amicus, anno imperauit vno.

LEO ISAVRVS SEV CONO.

LEO tertius successit Theodosio in imperio: qui Constantinum filium suum fecit regni consortem, quo tempore fuit Constantinopolis longa obsidione miserabiliter afflicta à Sarracenis. Hic Leo prauus fuit, qui imagines Mariæ & sanctorum in publico fecit igne cremari, & tamen imperauit annis XXV.

CONSTANTINVS COPRONYMVS.

CONSTANTINVS quintus prædicti Leonis filius, peior patre, dictus est persecutor Ecclesiæ, qui multos religiosos & vere Catholicos occidit, vacans impie magicis artibus: attamen regnauit annis vigintiquinque. Quo tempore Pipinus pater Caroli Magni vicit in Italia Aistulphum Regem Longobardorum. *Pipinus Francus.*

LEO.

LEO quartus filius Constantini quinti, imperauit in Oriente post eum annis quinque, dignus patre suo succedere in vitiis.

CONSTANTINVS ET HIERENE MATER.

CONSTANTINVS sextus Leonis filius imperauit cum matre Hirene, qui postea matre priuata, regnauit solus annis quinque. Mater vero cæcauit filium, & sola regnauit quinque annis: & tunc imperium Romanum, quod fuerat in
p. 10. Oriente à primo Constantino vsque ad istum vltimum, terminatum est. Nam *Imperij diuisio.*
facta est diuisio Imperii, vt imperium Occidentale solum diceretur Romanorum, & Orientale diceretur Græcorum; & tunc imperium Romanorum transiuit ad Francos.

CAROLVS MAGNVS.

CAROLVS Magnus Pipini filius, victo Desiderio rege Longobardorum in Italia apud Papiam, veniens Romam, electus est Imperator à S. P. Q. R. & confirmatus à summo Pontifice, quia adiutor erat Ecclesiæ. Hic fuit optimus princeps Christianorum, qui terram sanctam occupatam à Sarracenis, & imperium in Oriente & Occidente recuperauit, vbi tunc fœmina praua Hyrena regnabat in Oriente, totam Hispaniam liberauit, maximus Romanæ Ecclesiæ pugil, & protector fidei Christianæ. Carolus vixit annis LXXI. & mortuus est fœliciter, cum regnasset annis XLVII. & imperasset annis XIV.

LVDOVICVS PIVS.

LVDOVICVS PIVS Caroli Magni filius, successit patri in imperio, superatis duobus fratribus suis. Hic fuit vir inuictus, sed plus clemens, sobrius & temperatus, vltra omnes patiens, nullis vincibilis malis: qui & viuente patre, cum regnaret, & post mortem cum imperaret, magnifica multa gessit. Deuotissimus Christianus, non dissimilis patri. Vixit annis sexaginta quatuor, imperauit annis XXV.

LOTHARIVS.

LOTHARIVS Ludouici Pij filius imperium arripuit, non faciens partem regni fratribus suis, secundum ordinatam diuisionem patris: vnde contractis virib. inaudita strage Francorum, pace fracta, Lotharius imperauit in Italia. Hic anno quinto decimo imperii sui diuiso filiis regno factus est Monachus, & mortuus est fœliciter, qui fuerat violentus in vita.

LVDOVICVS II.

LVDOVICVS secundus Lotharij monachi filius, imperauit annis XXI. qui siue triste, siue infœlix bellum habuit cum Carolo fratre suo, crudeliter regnante super Francos, turpiter victus est, & nihil magnificum gerens, mortuus est in Italia, & in Mediolano videtur sepultus. Dicitur quoque quod Italiam sapienter & pacifice rexerit.

CAROLVS II. CALVVS.

CAROLVS secundus dictus Caluus, filius Ludouici Pij, & patruus Ludouici secundi, & frater Lotharii, successit Ludouico secundo in imperio; vir lepore timidior, fugere quam fugare paratior: dictus est Grossus vel Simplex, qui multa monasteria fabricari fecit, ac etiam dotauit. Veneno vero extinctus, cum imperasset anno vno & mensibus nouem.

CAROLVS CRASSVS III.

CAROLVS minor nomine tertius, Ludouici Germanorum regis filius, & nepos eiusdem Caroli Calui, Imperium in Italia tenuit, Galliam & Germaniam possedit pacifice. Robertum ducem Normandiæ victum, de sacro fonte leuauit, & filiam suam dedit illi in vxorem. Hic anno imperii duodecimo deficiens animo & corpore, repudiatus est à magnatibus regni, Arnulpho facto imperatore: anno vero sequenti, idem Carolus mortuus est.

ARNULPHUS.

ARNVLPHVS ex Carolorum progenie, hic Normandos mirabili cæde deleuit, Romam cepit; tandem longa ægritudine dissolutus, à pediculis rosus est: sic fœlix prælio, infœlix morbo periit, anno imperii sui XI.

LUDOVICUS III.

LVDOVICVS tertius Arnulphi filius, successit patri in imperio, quod tenuit annis X. non fœlicior patre: nam sub eo defecit Imperium de progenie Carolorum, cum non iuuaret Ecclesiam more maiorum suorum, contra Longobardos infestantês Ecclesiam. Et tunc diuisum est Imperium, quia aliqui imperauerant in Italia, sicut quatuor Berengarii; aliqui in Alemannia, sicut Conradus & Heinricus vsque ad Ottonem I. qui vtrobique imperauit. Ludouicus persecutus est Berengarium in Italia, captus apud Veronam, cæcatus dicitur, cum imperasset annis X.

BERENGARIUS.

BERENGARIVS I. imperante Ludouico tertio, imperauit in Italia, tantum quatuor annis. Hic fuit vir prudens, & strenuus in armis, qui & bellum cum Romanis gessit.

CONRADUS. p.11.

CONRADVS Alemanus successit Ludouico tertio in imperio, sed nec ipse peruenit ad benedictionem in Italia, ideo non ponitur inter Principes: vir tamen sapiens, fortis & victor fuit. Hic imperauit annis septem, & moriens coram Principibus regni designauit Regem Heinricum, filium Otthonis ducem Saxonum.

BERENGARIUS II.

BERENGARIVS secundus, imperauit annis nouem in Italia, cui pauca memoranda asscribuntur.

HEINRICUS.

HEINRICVS post Conradum imperauit in Alemannia, annis XVIII. vir bonus & simplex, qui genuit Otthonem primum. Et iste Heinricus non computatur

tatur inter Imperatores, quia non regnauit in Italia, nec operam dedit vt Italiam de manibus Tyrannorum liberaret.

BERENGARIUS III.

BERENGARIVS III. tempore præfati Heinrici imperauit Italicis, annis VII. sub quo magnum schisma fuit in Italia: nam Vgo rex Burgundiorum, inuitatus ab Italicis, pugnauit cum Berengario, & victor regnum Italiæ tenuit tribus annis, & relicto Lothario filio redijt in Galliam.

LOTHARIUS UGONIS.

LOTHARIVS Vgonis Burgundionis filius, imperauit in Italia annis duobus, de quo pauca scribuntur.

BERENGARIUS IV.

BERENGARIVS IV. post Lotharium regnauit annis XII. cum Alberto filio suo apud Mediolanum. Iste vir ferox, nimium tyrannice premebat Italiam, sed finaliter victus ab Otthone primo; mortuus est misere in exilio in Alemannia, & Albertus miserrime in Corsica. Et nota quod omnes à Berengario primo vsque ad istum vltimum, non videntur posse dici vere nec proprie Imperatores.

OTTO I.

OTTO I. Heinrici filius, ex Germanorum gente, primus ex Teutonicis solus obtinuit imperium Occidentis; & post eum soli Teutonici imperauerunt usque ad præsens tempus. Hic vir probus & potens, fœliciter reformauit Italiam, spiritaliter & temporaliter, liberando Ecclesiam à manibus Ioannis Papæ XII. qui turpiter tractabat eam, & Italiam traxit de manibus Berengarij IV. qui impie premebat eam. Otto vero imperauit annis XXXV. secundum Sigisbertum, & secundum alios annis XII. & mortuus est senex valde, relicto eiusdem nominis filio.

OTTO II.

OTTO secundus filius primi, successit patri in imperio & virtute; qui vir acer in armis, sagax ingenio, imperium fœliciter confirmauit. Nam Romanos proceres sæpe rebelles vocatos ad conniuium cinxit armatis, & nocuos securi percussit, reliquos epulari conuiuio iussit, imperauit quoque annis IX.

OTTO III.

OTTO tertius filius secundi, successit patri in imperio. De quo dictum est:

Otto, post Otto, regnauit tertius Otto.

Hic fuit vir iustus & constans, qui Crescentium potentem Romanum in castello sancti Angeli obsessum, diu tandem post multa tormenta fecit decollari, & Antipapam introductum per eum ludibriose tractavit. Ipse etiam vxorem suam viuam fecit igne cremari, quia falso accusauerat militem innocentem, imperauitque annis XIX. & mortuus est sine liberis. Et Imperatores ex post per electionem, & non per successionem creati sunt.

HEINRICUS. I.

HEINRICVS primus accepit imperium post Ottonem tertium, Bauariæ dux, filius Heinrici ducis, qui fuit natus ex Heinrico fratre primi Ottonis. Hic vir honestissimus, multa bella in Germania prospere gessit, & in Italia contra Ardonium, qui electus erat rex à Longobardis. Stephanum Regem Hungariæ fecit Christianum cum gente sua, opera sororis suæ, quam dedit illi in vxorem, imperauitque
p.12. annis XXII. licet aliqui dicant XII. Aliqui etiam vocant istum Heinricum secundum, quia habent respectum ad Heinricum superiorem: sed quo ad Teutonicos, denominatur primus. Hic siquidem finem suum sancte & fœliciter fecit.

CONRADUS I.

CONRADVS I. nobilis ex gente Francorum vir, nepos superioris Heinrici, peruenit ad imperium auctoritate ipsius Heinrici, & Electorum opera. Qui vir strenuus, veniens in Italiam, coronatus est apud Mediolanum, & Romam, & siluit terra in conspectu eius. Sed tandem indignatus contra Archiepiscopum, dum impugnaret

pugnaret Mediolanum, mortuus est anno XV. imperii sui. Alij tamen dicunt quod imperauit annis XX.

HEINRICUS II.

HEINRICVS II. gener Conradi prædicti, & filius adoptiuus fuit, hæres patrimonij & imperii, potius fato quam à proposito. Hic fuit vir aptus imperio, iucundus, lætus, bellator, qui Wandalos subegit, conterminos Sueuis Hungaros vicit. Pandulphum principem Capuanum cepit; multa dabat pauperibus, expulsis ioculatoribus à curia sua. Qui charus omnibus cum floreret imperio, migrauit à seculo anno XVII. imperij, relicto filio paruulo sui nominis.

HEINRICUS III.

HEINRICVS III. secundi filius successit patri in imperio, vir impius, qui imperauit annis quinquaginta, inuidens gloriæ proborum virorum, Ecclesiæ hostis: & propter multa mala gesta eius, fuit electus Rodulphus dux Saxonum contra eum, quem tamen Heinricus atrocissimo bello vicit, sed infelicem finem habuit. Nam filius eius assumpta corona imperii, insurgens contra eum inuasit ipsum bello; & pater Leodij latens, & pauper mortuus est, & excommunicatus.

HEINRICUS IV.

HEINRICVS IV. tertii filius, arripuit patri imperium, sub colore succurrendi Ecclesię & imperio, contra iura naturæ & hominum: & tamen ipse fuit hostis Ecclesiæ, licet reconciliatus. Quo tempore claruit inclyta Comitissa Maitildis in Lombardia, & Robertus Guiscardus in Sicilia. Hic Heinricus mortuus est sine liberis, cum regnasset annis XV.

LOTHARIUS III.

LOTHARIVS III. (qui & Lutarius dictus est) cum magno consensu, & consilio electus est Imperator, hic dux Saxonum sapiens, & industriosus. Fuit amicus & deuotus Ecclesiæ, pollens diuitiis & victoriis magnis, imperauit fœliciter annis XL.

CONRADUS II.

CONRADVS secundus, nepos Heinrici quarti ex sorore, qui imperium affectauerat ante Lotharium, successit illi in imperio. Hic vir optimus passagium fecit, collecta magna multitudine crucesignatorum; & post aliqua prospere gesta virtute magna, tandem inconsulte pressus inopia victualium, multa millia suorum amisit, & reuersus in regnum, obiit cum imperasset annis XV.

FREDERICUS I.

FREDERICVS I. nepos Conradi secundi, defuncto patre suo, Romanum suscepit imperium, de nobilissima domo Sueuiæ, vocatus est Barbarussa. Hic vir strenuissimus Mediolanum ciuitatem florentissimam, cum auxilio Papiensium, & multorum Lombardorum euertit. Sæpe fuit infestus Ecclesiæ, & Alexandrum Papam persecutus est: apud Venetias victus, pacem fecit. Tandem cum iuisset in subsidium Terræ sanctæ, suffocatus est in quodam flumine. Imperauit magnifice annis XXXII.

HEINRICUS V.

HEINRICVS V. filius Barbarussæ imperauit post patrem, qui fuit maritus Constantiæ monachæ, filiæ Guilhelmi optimi regis Siciliæ, sub cuius titulo insulam cepit. Fuit strenuus & asper more patris, & aliquanto infestus Ecclesiæ. Mortuus est in Sicilia, & sepultus apud Panormum; relicto Frederico filio infantulo, & Philippo fratre suo, ad gubernationem regni, cum imperasset annis VII. & mensib. V.

OTTO IV.

OTTO quartus dux Saxoniæ, defuncto Heinrico electus & coronatus est Imperator, cum magno fauore Lombardorum. Sed continuo contra iuramentum iura Ecclesiæ occupauit? contra quem electus est Fridericus secundus iuuenis, cum auxilio Philippi tertij Regis Francorum, à quo tandem debellatus, mortuus est Otto misere, cum imperasset annis duobus? ideo non ponitur inter Principes. p. 13.

FREDE-

FREDERICUS II.

FREDERICVS secundus, natus ex Henrico quinto, & Constantia monacha vetula, fuit potentissimus imperator Italiæ, Siciliæ, Sardiniæ, Hierusalem & Sueuiæ, quo nullus magnificentior tenuit Romanum imperium, à Carolo magna citra. Fuit armorum strenuus, linguarum peritus, rigorosus, luxuriosus, Epicureus, nihil curans, vel credens nisi temporale. Fuit malleus Romanę Ecclesiæ, cum multis pontificibus bellum habuit, pręcipue cum Gregorio nono; tandem virtute Innocentii quarti Januensis excommunicatus, victus & fugatus est de Lombardia, nec sibi proficere potuit potentia. Vixit annis LVII. imperauit annis XXX. Male mortuus est in regno Apuliæ in oppido Ferentino, præsente solo Manfredo ex filiis suis. Post cuius mortem vacauit imperium circa annos XXIV.

CONRADUS.

CONRADVS filius Frederici secundi, electus adhuc viuente patre, post mortem eius regnauit annis quasi duobus. Sed Manfredus frater eius naturalis venenato Conrado, tenuit regnum Siciliæ magnifice annis XIII. & Carolus senior victor Manfredi & Conradi nepotis eius regnauit annis XVI. Hic Conradus caruit imperiali benedictione, ideo non dicitur Imperator.

RODULPHUS.

RODVLPHVS comes de Auensperg, genere Germanus, post longam vacationem imperij electus est Rex Romanorum, & confirmatus est à Gregorio X. in fauorem Terræ sanctæ. Hic fuit vir prudens in agendis, in armis strenuus, iustus, Deum timens, ciuilis & parcus; & tamen licet regnauerat XX. annis, nunquam visitauit Italiam vt minabatur; implicitus multis agendis in regno Alamanniæ. Nam regem Bohemiæ Ottacarum diuitem & potentem, dedignantem obedire sibi durissimo prælio vicit; quo occiso, dedit filio pacem, & filiam suam in vxorem.

ADULPHUS.

ADVLPHVS comes de Nassau, genere Germanus, in Romanorum Regem electus est: sed non benedictionem, nec coronationem recepit in Italia. Hic fuit vir magnanimus, contra quem Albertus Rodulphi prædicti filius insurgens, ipsum bello vicit. Nam Adulphus magis viribus, quam consilio vtens occisus est, cum regnasset annis IV.

ALBERTUS.

ALBERTVS dux Austriæ, Rodulphi filius, victo & occiso Adulpho, electus est in Romanorum Regem ab Electoribus, & à Bonifacio Papa famoso petiit venire ad benedictionem & Coronationem. Cui Bonifacius magnanimus tyrannus sacerdotum respondit: *Ipsum indignum imperio, quia occiderat proditione dominum suum Adulphum in prælio*, & tenens coronam in capite, & spatam ad latus dixit: *Ego sum Cæsar.* Tamen postea orta grauissima discordia inter Philippum Regem Franciæ & se, confirmauit Albertum, & vocauerat eum. Hic Albertus cum regnasset annis X. interfectus est ab vno nepote filio fratris.

HEINRICUS. VI.

HEINRICVS hoc nomine sextus, genere Germanus, paruus Comes de Luzenburgo; factus est Imperator; & veniens in Italiam, coronatus est Romæ cum difficultate, obsistente sibi sapientissimo rege Roberto. Hic vir prudens, iustus, honestus, catholicus, dilectus omnibus, sedatis sollicite discordiis Alamanniæ, alto animo disponebat reformare potentem Italiam, vt sic facilius redimeret Terram sanctam, si fata permisissent; & sperabatur dominus omnium in breui, cum magno fauore Lombardorum & Tuscorum. Sed Bononia & Florentia, cum quibusdam aliis obuiauerunt sibi; vnde opera Florentinorum (vt in fama fuit) venenatus apud Bonconuentum castellum Senarum, * optimus Imperator, cum imperasset annis IV. mensibus VIII. & diebus XVIII. nunquam elatus prosperitate, nunquam deiectus aduersitate, anno Domini M. CCC. XIII. mortuus est.

* *Hunc locum citat Conrad. Venet. in vita huius Imp. sub fin.*

CAROLUS IV.

CAROLVS quartus de Luzemburgo, nepos ſupraſcripti magni Heinrici, ex Joanne Bohemiæ Rege factus Imperator, coronatus eſt Romæ ſine reſiſtentia. Hic fuit vir peritus literarum & multarum linguarum, aſtutus & ſagax, qui regnum Bohemiæ optime reformauit. Sed in Italia victrices Harpyias præ ſe ferens loco aquilarum, & Baccho immolans, nihil memorale geſſit. Nam cum maximo potentatu veniens, opera & fauore Vrbani quinti, terribilis omnibus primo apparuit; p. 14.
ſed cito cum magna pecunia, ſed maiore infamia reuerſus eſt ad patriam. Humilis Imperator mortuus eſt ſenex, cum imperaſſet annis viginti.

WENEZESLAUS CAROLI FILIUS.

WENEZESLAVS ſupraſcripti Caroli filius, viuente adhuc patre electus eſt Imperator, hodie regnat. Hic iuuenis, robuſtus venator, quid facturus ſit ignoro, cum minatur ſe venturum ad Italiam. Sed non venias (precamur te) ſi non vincis laude genitorem tuum: quanquam aliud in te ſperamus, cum præſentia primi Cæſaris vix ſufficeret ad compeſcenda mala, quibus miſera vndique laceſſitur Italia temporibus tuis. Sed imperium orbis cœlum verſat, & illud quondam potens veneratum gentibus & Regibus Romanum Imperium, prĉfiguratum in tibiis ferreis, cui nihil olim defuit, niſi modicum Orientis! nunc (proh dolor) nihil poſſidet niſi modicum Occidentis.

ADDITIO. *Sequentes Imperatores ad ſuam vſque ætatem continuando adiecerat Æneas Syluius Cardinalis Senenſis, vt ex eius epiſtola ad Antonium Cardinalem Ilerdenſem ſcripta anno 1458: & Europæ præfixa apparet. Sed quia ea non extant, ſupplementi loco Egnatii Epitomen (qui etiam non paulo æquior iſto Rambaldo noſcitur) ſubiicere viſum eſt.*

ROBERTUS BAVARUS.

QVVM Wenceslao ſuffectus eſſet Robertus Bauariæ Dux, nihil ille antiquius habuit, quam vt Florentino populo gratificaturus ad comprimendam Galeacii Vicecomitis potentiam in Italiam tranſcenderet. Cæterum ad Benacum Galeacii copiis congreſſus, facile repellitur: vnde mox ad Venetos deflectens magno ab his honore excipitur: inde ſoluens, in caſſum Florentinis adnitentibus ne Italia excederet, in Germaniam retro abiit, paci religionique vacaturus, vita functus anno Imperii X.

SIGISMUNDUS.

OPTIMVM haud dubio Principem ac nobiliſſimum Germania nobis imputet; & qui ſi ad pacis artes, quibus excelluit, parem belli felicitatem addidiſſet, Carolis & Othonibus æquari potuit: Nam puer adhuc per Mariam vxorem ad Pannonici regni ſpem euocatus, mox adoleſcens Wenceslao fratre (quod parum vtilis haberetur) à ſe capto, Bohemiæ regnum hæreditarium aſſequitur: ſed & Alberto vita functo omnium votis Imperator deſignatur. Hic igitur Pannonia potitus à Ludouici morte, cui Maria ſuperſtes filia fuit, duas ac XXX. Regulas ſecuri percuti iubet, quod regiæ puellæ aduerſati eſſent. Vnde illi tanta mox gentis inuidia conflata, vt poſt vxoris mortem captus, necanduſque magis quam aſſeruandus, *Æn. Syl. Europ. cap. 1.* fœminæ, cuius maritum ille interfecerat, ſit traditus. Ille vero maieſtate oris & blanda oratione dimiſſus, hinc Boëmiam petit, quam non ſine labore vix tandem obtinuit, longo ab his bello ac difficili petitus, ſæpe etiam acie ab his victus. Nec Italica expeditio vna alteraue in nos Tauriſino agro peruaſtato felicior: nam Pippus eius dux & ipſe mox tota Venetia ac Foroiulio Venetis armis expellitur. *Laon. Chalcocand. lib. 2.* Hinc quia grauius periculum à Turcis imminebat, qui iam magnæ Europæ parti ſeſe inſinuarant, Gallicis etiam Philippi Burgundi copiis accinctus, ab Amurate Turcarum Principe graui prælio victus, caſtris exuitur. Cæſis magna ex parte ducibus, & Philippo capto, ipſe Byzantium fugiens, mox Venetæ claſſis occurſu, cui

Thomas Morenicus præerat, incolumis de fuga vix euaſit. Quæ clades ignominioſiorne an funeſtior fuerit, haud ſatis explicem. Diſcordiâ certe noſtrâ victor hoſtis, Adrianopolin ſe recepit: & hæc foris. Quantum autem pace præſtiterit, præter generis nobilitatem (quæ haud dubie clariſſima fuit, tot ſummorum Principum ſerie) & præter inſignem corporis proceritatem ac imperatoriam plane indolem, affuit illi liberalitas ac munificentia, quanta in nullo antea principum, religionis ac pietatis augendæ ſtudium incredibile, multarum etiam linguarum ſcientia, & in his linguæ Latinæ ſtudium excelluit: quare doctos homines imprimis fouit, & dignitatibus etiam amplis honeſtauit. Accuſauit ſæpe Germanos Principes, qui Latinas odiſſent literas. A quibus reprehenſus quandoque, quod doctos homines foueret, ſed humiles genere: *Ego*, inquit, *eos amo quos natura alios anteſtare facile voluit.* Illud autem nulla vnquam ætas obliuiſcatur, quod triennium magnam Europæ partem ipſe peragrarit, dum Principes Chriſtianos ac Pontifices adit, quo ſchiſma Chriſtiano nomini calamitoſiſſimum tolleretur. Nec alterius Principis opera magis enituit in vera pietate vindicanda, quare ita effecit, vt reiectis adulterinis tribus, qui Barionæ ſedem inuaſerant, Oddo Columnius magno omnium conſenſu pontifex declararetur. Parem operam Eugenio in Baſilienſi ſynodo tollenda præſtitit; à quo tamen prius contemptim pene habitus, ac vix poſt ſextum menſem, quam Senis fuerat, imperii corona donatus eſt. Hic
p. 15. vero Princeps egregius quum ſine virili prole deceſſiſſet, Albertum Auſtriæ ducem, filiæ maritum & vtriuſque regni hæredem reliquit, anno imperii XXVII.

ALBERTUS.

NEMO vnquam maiore ſpe ad imperium venit. Et ſane conceptam animis hominum opinionem haud fruſtratus eſſet, ſiquidem toto biennio quo præfuit, Morauos ac Sarmatas (qui hodie Poloni ſunt) intra ſuos fines quieſcere compulit. Ptaſconem Boëmum factionis hæreticæ caput, ita attriuit, vt tota Boëmia ſibi cederet. In Turcas autem profectus, Synderouiam caſtellum ad Danubii ripam munitiſſimum obſidentes, dum copias in itinere maiores expectat, oppidani deditionem fecere; ipſe Auſtriam repetens apud locum cui longa villa eſt nomen, dyſenteriæ morbo confectus eſt, Ladislao filio ſuperſtite.

FRIDERICUS III.

PACIS atque otii ſtudioſiſſimus Fridericus extitit: quam tenore perpetuo annos quatuor ac quinquaginta (tot enim rerum potitus eſt) coluit, ſeu fatum id fuerit, quietiore Germania quam multis retroactis ætatibus; ſeu prudentia verius id Principis effecit, Ille vero nihil ab initio antiquius habuit, quam tuendæ pacis ſtudio tumultus, qui oriebantur, ſedare: quare & ſeditionem mouentes Auſtrales facile compeſcuit, & bellum à Matthia Pannorum Rege illatum compoſuit. Quin etiam in Flandros mouens, qui Maximilianum Cæſarem aſſeruarant, recepto filio, paucorum pœnâ contentus, omnem diſcordiarum fomitem ſuſtulit. Ducta igitur Heleonora Luſitanici ſanguinis, quam in Italiam tranſcendiſſet ad Nicolaum Pontificem profecturus, ab eo nullo non honoris genere excipitur, illi & vxori coronâ Imperii impoſita. Hinc Neapolin diuertit in Alphonſi gratiam, cuius Heleonora perneceſſaria erat. Nec minore apparatu à Venetis (eius enim vrbis inuiſendæ incredibili deſiderio flagrabat) obuiam illi itum, quos exinde ſumma ſemper amoris ac beneuolentiæ ſignificatione dilexit. Eius etiam opera Amadeus Allobrox, qui ſe pro Pontifice gerebat, Baſilienſi Concilio innixus, in ordinem ſe redegit. Iterum Paulo pontifice, priuati pene more voti reus Romam petiit: quo damnatus retro ad ſuos abiens, quieſcente Germania, tandem imperii anno quarto ac quinquageſimo naturæ conceſſit, Maximiliano filio Cæſare prius declarato.

MAXIMILIANUS.

SVPERERAT mihi Maximilianus Imperator, quem pater octauo antequam moreretur anno, Cæsarem designandum curarat: magnus bello princeps, & pace præclarus, cuius eximia bonitas, liberalitas summa, & Christianæ pietatis cultus præcipue commendantur. Accedunt ad hasce animi dotes, oris probitas, statura quadrata (in qua tamen imperatoria maiestas eluceat) corpus validum ac robustum, idemque laboris atque operis patientissimum, par victus frugalitas, & ex eo valetudo prosperrima. De hoc autem cum adhuc viuat, Tranquillum, Plutarchumque ac veteres alios scriptores æmulatus, nihil est quod addam. Deus faxit vt quod illum agitare semper animo Vincentius Quirinus asserebat (qui legatum Venetum egit apud illum) summa cum laude ex sententia conficiat. Neque enim iustius vllum est bellum, quam quod pro religione sumitur: & ea denique vera æternaque gloria Principum nostrorum existimari debet, quam res præclare in hostes fidei gestæ commendant.

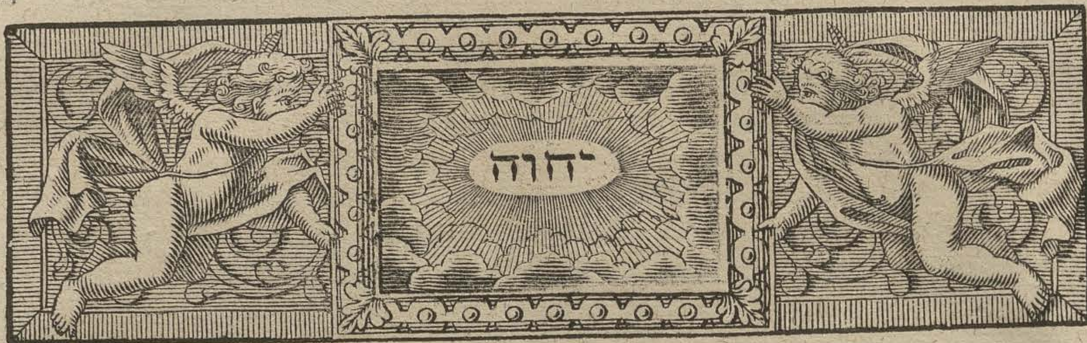
ÆNEÆ

AENEAE SYLVII, IACOBI MOTZII

ALIORUMQUE

ORATIONES AD HISTORIAM

FRIDERICI III. FACIENTES.

LECTORI SALUTEM!

BURCARD GOTTHELF STRUVE.

Iverſas hic exhibemus Orationes, Friderici III. Hiſtoriam plurimum illuſtrantes, quas ex MStis Palatinis potiſſimum hauſit Freherus. Has cum ſine ordine, nec auctoribus ſi Motzium excipias, adlegatis inſeruerit Freherus, nunc melius ordinamus, atque auctoribus ſuis vindicamus. Prima quam exhibemus Oratio ÆNEÆ SYLVII eſt, ad Alphonſum Sapientem, Siciliæ, ſeu potius, Neapolitanum Regem directa, ad quem anno 1458. a Friderico Imp. miſſus fuerat, pro deſponſanda Friderico Eleonora, cuius Avunculus erat, dictus Alphonſus. De hac teſtis eſt optimus Io. Gobellinus * rerum Pii II. vel Æneæ Syluii interpres, dum in Commentariis ſuis ſcribit. *Æneas inter hæc ad eccleſiam Tergeſtinam cum ſe recepiſſet, in anno iubilæi reuocatus ad Cæſarem cum Gregorio de Populoſa & Michaele de Plenauilla Alfonſum regem Aragonum & Siciliæ iuſſus eſt petere matrimonium Cæſaris nomine cum Leonora regis Portugalliæ ſorore, vt ibi contraheret: nam legati Portugallenſes eo conuenerunt. Quam rem diebus quadraginta tractatam, cum denique concluſiſſent, coram rege, Cardinale Morinenſi apoſtolico legato, Clinenſi, Calabriæ, Sueſſæ, Scleſiæque ducibus, & magna prælatorum, comitumque multitudine, in curia noui caſtri Neapolitani, de nobilitate, virtuteque, contrahentium Orationem habuit, quæ poſtmodum a multis conſcripta eſt.* ** Hæc igitur illa ipſa eſt oratio, quam nunc exhibemus, quæ potiſſimum in laudibus Friderici atque Eleonoræ efferendis conſiſtit.

Altera Oratio eſt JACOBI MOTZII ad Alphonſum V. Luſitaniæ Regem habita, pro Eleonora, Eduardi Regis filia, Alphonſi ſorore, Friderico III. Imp. deſponſanda. Poſtquam enim deſponſationis negotium in aula Neapolitana iamdum fuiſſet decretum, mittebantur, Jacobus Motzius & Nicolaus Longimannus a Falckenſtein utrique ſacerdotes, vt per verba de præſenti negotium conſummarent, prout ipſe non ſolum in hac oratione ſua teſtatur Motzius, ſed & Æneas Syluius, Princeps legationis Neapolitanæ in Hiſtoria Friderici III. *** dicens: *quod autem in diem dictam Leonora mare non intrauit, in cauſa fuerunt Jacobus Motius & Nicolaus*

---

* *Comment. Pii II. lib. I. Cap. XVI.*

** De eadem legatione agit etiam ipſe Æneas Syluius in Hiſtoria Friderici III. p. 39. ſcribens: *Fridericus quoque Eneam Epiſcopum Tergiſtinum, qui illo in itinere ad Senenſem Eccleſiam patriamque ſedem translatus eſt, ac Georgium Volkestorfium, de quo ſupra retulimus, & Michaelem Fulendorfium Secretarium, eo direxit; vt & matrimonium ſuo nomine cum regia Virgine contraherent, & iter ſibi ad coronam ſuſcipiendam in Italia præpararent.* Atque in Oratione ſua ad Nicolaum V. Papam, eadem narrat. Idem dicit Fugger *Lib. V. Cap. VII. n. 1.*

*** *Pag. 65.*

colaus, Sacerdotes: qui ad dandum ſibi annulum miſſi; cum inter eundum latrones incidiſſent, in præfixo tempore Portugalliam, attingere nequiuerunt. Eundem nominat Gerhardus a Roo. dum ait: * *inter hæc ſponſa ipſius Eleonora, poſt longam maris iactationem ex Hiſpania aduecta, ad Liburnum Hetruriæ portum appulerat, vnde Nicolaum Longimannum a Falckenſteiu ſacerdotem, qui cum Iacobo Motzio legatus ad ipſam venerat, Cæſari obuiam mittit.* Id quod etiam Fuggerus ** confirmat & quam infra ex MSto exhibemus, Hiſtoria deſponſationis Friderici cum Eleonora, Cæſareæ quoque legationis mentionem facit, Ioannes Mariana, *** legatorum vero nomina reticet. Quod autem ſacerdotes miſſi fuerant, rationem etiam reddit Motzius, eo quod ex mente Papalium, inter ſacramenta referendum ſit matrimonium, quorum ſacerdotes ſaltem putat eſſe participes. In hac autem Oratione & Regem Alphonſum, ipſamque adloquitur Eleonoram. Inter ſingularia Orationis eſt referendum, quod virginem regiam adpellat *Super-Illuſtrem*, regi titulum Maieſtatis tribuit. Immo ipſa hæc deſponſatio per procuratorem, nouo mihi videtur facta fuiſſe exemplo.

Tertia Oratio iterum eſt ÆNEÆ SYLVII pro Coronatione Friderici III. Romana & celebratione Concilii Generalis in Germania ad Nicolaum I. directa. Hanc Gobellinus **** explicat, de Ænea dicens: *hinc ad ſummum pontificem reuerſus circa finem iubilæi,* (1450.) *in conſiſtorio publico contractum coniugium manifeſtauit: ſequenti anno Cæſarem ad coronationem venturum dixit: Concilium quod Galli petebant in Francia, diſuaſit.* Singulas has partes complectitur hæc oratio, quam etiam Theatro Comitiorum ſub Friderico III. inſeruit Müllerus *****.

Quarta Oratio iterum eſt ÆNEÆ SYLVII, quam etiam, nomine non adiecto, inſeruerat Freherus. De hac ipſe Æneas auctor eſt, dum in Hiſtoria Friderici III. ****** ait: *Æneæ deinde commiſit, in publico conſiſtorio vt ſtatum Chriſtianorum, qui per Syriam, Ægyptum, Aſiam, Græciamque ſub Soldani magnique Turci imperio opprimuntur, exponeret; vtque Hungari proximis annis horrendas clades perpeſſi eſſent. Timendum eſſe Conſtantinopoli, cæteriſque Ciuitatibus Græciæ Chriſtianam fidem habentibus, ſuccurrendum oppreſſis, diceret, Paſſagium ſuaderet, operas atque vires Imperii in ipſum negotium offerret. Quibus de rebus adeo efficaciter Æneas verba facit, vt pluribus circumſtantibus lacrimas extorſerit. Cuius orationis, quoniam futuri præſcia fuiſſe videtur, inſerere hæc loco tenorem, non alienum putaui.* Sequitur inde ipſa oratio. De eadem dicit Io. Gobellinus: ******* *Redeunte Cæſare, conſpectuique Maximi Præſulis, ac ſacri ſenatus, ſe reſtituente, vice ſua Æneas duas orationes in auditorio publico recitauit, in altera gratias egit ſummo ſacerdoti atque Cardinalibus pro maximis, quæ Cæſari præſtiterant beneficiis, in altera, vt generale paſſagium aduerſus Chriſtiani nominis inimicos indiceretur, atque inſtrueretur; Papam hortatus eſt, ne Chriſticolæ per Græciam, & Orientem amplius vexarentur.* Quale etiam Nicolaus reſponſum dederit, ipſe exhibet Æneas ſcribens: ******** *Nicolaus vbi reſponſum dedit, primum quæ facta eſſent in honorem Cæſaris, & digna & bene merenti præſtita, minora*

* *Hiſt. Auſtr. libr. V. p. 115.*
** *Libr. V. cap. VII. p. 574.*
*** *Hiſt. Hiſpan. lib. XXII. cap. X. Friderico Cæſari per legatos expetenti Eleonora Luſitani Regis ſoror promiſſa coniux, data ſponſalia Oliſipone quinto Idus Auguſti, die Lunæ, mox puella nauibus miſſa longa & difficili nauigatione Piſas Senasque in Hetruriam peruenit.*
**** *Lib. pag. 17.*
***** *Lib. II. cap. I.*
****** *Pag. 86.*
******* *Lib. I. pag. 21.*
******** *Hiſt. Friderici III. pag. 90.*

tamen fuisse, quam merita, dixit. Ecclesiam nunquam Imperio sacro tam gratam esse posse, quam debeat, passagium, de quo locutus esset Æneas, laudandum opus, dignumque Cæsare multum præ se ferre pietatem eius rei Apostolicæ sedi maximam curam esse: se verbis Æneæ veluti quibusdam stimulis vehementer commotum in ea re minime torpere. Consulendos tamen esse cæteros Christianæ Religionis Principes, eorumque auxilia in tantum opus quærenda: quos si beneuolentes inuenerit, relaturum se Cæsari, atque tum sanctum negotium summo conatu aggressurum. Reperitur eadem hæc Oratio inter Æneæ Syluii epistolas * eodem tenore, ac Freherus eandem expressit. Reperitur quoque ista inter Nicolai Reusneri Orationes Turcicas. ** Ast, dum ipse Æneas in historia Friderici III. *** eandem paullo immutatam exhibuerit, ipsum hic loci secuti sumus.

Quinta Oratio THADEI QUINNI est, Patricii Veneti, habita ad Fridericum III. Imp. antequam Venetorum vrbem ingrederetur. Post coronationem enim Romæ an. 1452. peractam, Fridericus, dum in Germaniam redire pararet, Venetias venit, dum, præmissis XX. Senatoribus, in Venetorum finibus hac ipsa oratione fuit exceptus, quod ex ipsius verbis patet: *huius igitur communis gaudii & publicæ lætitiæ nuntii ex Senatorum numero XX. ad Imperatoriam Maiestatem tuam præmissi sumus, tibique & fortunæ ac Serenitati tuæ non solum pro confirmato & aucto Imperio publice congratulamur, sed omni laude prosequendum putamus.* Ast dum propius ad vrbem accederet Fridericus, ab ipso Duce cum flore nobilitatis fuit exceptus. Sic enim Gerhardus a Roo. **** nos docet: *his peractis, Fridericus Sueuorum ac Imperii ciuitatum comitatu abs se dimisso, ipse cum reliquo secundo Erydani fluuio Venetias nauigauit. Cum propius ad vrbem venisset, obuiam habuit Franciscum Foscarum, Venetorum principem, Bucentauro inuectum cum trecentis senataribus & flore nobilitatis.* Idem in Historia Friderici latius adhuc exponit Æneas Syluius, ***** & Fuggerus, ****** Præmissum autem Venetias fuisse Augustum ex ipsa hac oratione discimus: Scripta autem ea est magna erga Imp. reuerentia, magna verborum grauitate. *******

Sexta Oratio nomine *Vicarii Cremonensis* ad Imp. aduentantem, penes Lauretum fuit habita. Auctorem cum Frehero ignoramus, rector vero Cremonæ illo tempore dicitur Ioannes Tolentinas. ******** Prædicat Orator virtutes Friderici, nec tamen adeo graui vel iucundo vtitur sermone.

Septima Oratio MICHAELIS APOSTOLII est; rogatu Aristonymi Byzantini ad Fridericum III. Imp. scripta. Erat hic Apostolius Byzantinus Orator illorum temporum, cuius præter alia, extant Paroemiæ, cum Petri Pantini versione & notis editæ. Missus autem circa annum 1457. fuerat ab Aristonymo Byzantio, Megadis filio, vno ex Græcorum Proceribus, qui Fridericum animaret ad eripiendam e Græcorum manibus Græciam. Potissimum autem in laudibus Friderici nimis, potentia Turcarum euehenda, & Græcorum clade & vastitate a Turcis accepta versatur.

ORA-

---

* Inter opera *Basileæ* 1551. *f.* Coniunctim impressa *num.* 399. *qag.* 928.
** *Vol. II. pag.* 1.
*** *Pag.* 86.
**** *Hist. Austr. lib. V. exeunte.*
***** *Pag.* 96.
****** *Lib. V. c. VIII.*
******* Reperitur ista etiam in Goldasti Politicis Imperialibus *cap. XXI.* pag. 972.
******** Prout discimus ex Ludouici Cauitellii Annalibus Cremonensibus *ad annum* 1451.

p.18.

ORATIO I.

ÆNEÆ SYLVII AD ALPHONSVM, SAPIENTEM SICILIÆ REGEM SVPER CONNVBIO FRIDERICI ET ELEONORÆ ORATIO GRATVLATORIA.

VAMVIS grandes materias (vt inquit Ieronymus) ingenia parua non sufferant, conandum tamen est mihi, sereniſſime Princeps rexque victorioſiſſime, quæ per hos dies tuæ Maieſtatis auctoritate ſponſalia ſunt concluſa, his qui adſunt exponere. Cum de rebus ad Imperatoriam ſublimitatem pertinentibus loqui nulli magis incumbat, quam legatis imperatoriis. Audiat igitur tua Serenitas, oro, audiant & circumſtantes, precor; etſi non mihi (neque enim mereor) rei ſaltem de qua ſermo fiet, aures accommodent, quæ magna eſt, admirabilis, rara, honeſtiſſima. De nobiliſſimo namque matrimonio loquar, altiſſimo, potentiſſimo, incomparabili. Regia virgo Romano Imperatori promiſſa, Leonora Infans Portugaliȩ, excellentiſſima nobilium puellarum, neptis tua chariſſima, diuo Cȩſari Friderico Romanorum regi Auguſto, pio, felici atque triumphatori deſponſata eſt. Ingens affinitas, potentiſſima parentela, generoſiſſima coniunctio, ob quam cauſam diuina res agitur, Deo noſtro gratias reddimus, feſtam haud iniuria ducimus diem, exultamus, hilares omnes ſumus, nec tantam amicitiam ſine magno Chriſtianæ religionis fructu conflatam eſſe putamus, in qua non ſolum res ipſa matrimonii commendanda eſt, ſed perſonæ quoque contrahentes ingentibus extollendæ laudibus ſeſe offerunt. De his ergo duobus dicendum eſt mihi, etſi rerum dignitatem mea magis attenuabit, quam explicabit oratio. Dicturus autem de bono coniugii, neceſſarium arbitror eos prius refellere qui genus omne feminarum maledictis compellationibusque probroſis inſectari non deſinunt. Namque cum matrimonium ex maris atque feminæ coniugatione conſiſtat, quæ poterit laus illi competere, ſi vna ex parte mancum claudumque fuerit. Non eſt hæc Danielis ſtatua, cuius pedum pars quȩdam ferrea, pars fictilis erat. Nec beſtiam contuemur Horatii, quæ mulier formoſa ſuperne in atrum fingitur piſcem deſinere: ſed rem veluti ſacram ſic ex partibus ſuis integram ac perfectam proſequimur. Audiamus tamen, quid aduerſus feminas afferatur; poſtea iudicemus. Aiunt equidem in ſacris eloquiis complurima eſſe teſtimonia, quæ mulieribus aduerſantur. Rugire contra feminas Auguſtinum, Ambroſium, Hieronymum, Gregorium, cæteroſque Doctores Eccleſiæ duros in eas: Virgilius, Iuuenalis, totuſque Poëtarum cuneus aſper, Cato ſæuiſſimus commemoratur: auaras, inſtabiles, crudeles fæminas eſſe affirmant. Adducunt exempla malarum, atque ab his clades exortas in medio proponunt. Poſt hæc Philoſophos citant, qui de vxore ducenda conſulti aut ſuadere non prȩſumpſerunt, cum huic orbi tantas inde moleſtias formidarent. Metelli quoque Numidici mentionem efficiunt, qui (vt eſt apud Gellium de noctibus Atticis) *ſi ſine*, inquit, *vxoribus poſſemus Quirites eſſe, omnes ea moleſtia careremus: ſed quoniam ita natura tradidit, vt nec cum illis ſatis commode, nec ſine illis vllo modo viui poſſit, ſaluti perpetuæ potius quam breui voluptati conſulendum.* Atque hæc fere ſunt, quæ contra femineum ſexum, contra matrimonium, non iuſti æſtimatores adducere conſueuerunt. Sed ſunt hæc omnia (niſi fallor) confutatu facilia, inprimis enim quod in ſacris literis aduerſus fœminas traditur, de quibusdam peruerſis accipimus. Fatemur enim, vt in ſexu femineo malitiam reperiri, * videlicet vniuerſaliter recipimus, alioquin & viros omnes damnare oporteret. Nam & ſi de feminis ſcriptum eſt; *Vnam de millibus non inueniri*, de viris quoque in Pſalmis legimus; *Non eſt qui faciat bonum, non eſt vſque ad vnum.* Et apud Satyricum:

Rari quippe boni, vix ſunt numero totidem, quot
Thebarum portæ, vel diuitis oſtia Nili.

Et amplius ſeſe cohærens: * *f. Corrigens.*

Egregium, ait, *ſanctumque virum ſi cerno, bimembri*

Hoc monstrum puero, & miranti iam sub aratro.
Piscibus inuentis, & fœtæ comparo mulæ.

Sancti vero Doctores dum fœminas detestantur, aut malas quasdam iure condemnant, aut castitatis promissores alloquuntur, quos fugere mulieres abhorrereque suadent. Idem virginibus sacris DEo dicatis atque nuptis de virili sexu & sæpe dictum est, & sæpius esset dicendum. Continentiam namque professis viris feminæ, & feminis viri formidandi sunt hostes. Poëtas nihil mirum est in feminas debachari, nam viris quoque non parcunt. Catoni Magno satis apud Liuium respondit L. Valerius, qui legem Oppiam iniquam mulieribus obtinuit abrogari. De criminibus nihil attinet disputare: quando hæc eadem & multo peiora in nostro sexu reperiantur. Nec malarum exempla me mouent, aut antiquæ clades humano generi per mulieres illatæ. Namque si mulierum virorumque turpia facta repetere, & à primo proditore Cain vsque ad sceleratissimum Judam, & in hanc vsque diem sceleratas vtriusque sexus actiones comparare voluerimus; innocentes re- p. 19.
spectu virorum feminas ostendemus. Sed obstant angustiæ temporis, indulgeo breuitati. Ad Philosophos venio, quorum nullus (teste Lactantio) sic vixit vt scripsit. Quis fontem eorum ac verticem, & Apollinis testimonio sapientissimum Socratem coniugio detrahentem æquis auribus audiet? cum Xantippe non contentus vna, duabus sese vxoribus commiscuerit. Melius quippe (me iudice) silerent obtrectatores feminarum, quam sine fundamento loquerentur; qui dum Metelli auctoritate se iuuant, nesciunt illum doctorum virorum iudicio damnatum, vt qui nec vere, nec ad suadendum apte sit orsus. Existimauerunt enim prudentiores; contra potius orationem debuisse sumi, vt nullas plerumque esse in matrimoniis molestias asseueraret, & si tamen accedere nonnunquam viderentur, paruas ac leues, facilesque esse toleratu diceret, maioribusque eas emolumentis ac voluptatibus obliterari; easdemque ipsas neque omnibus, neque naturæ vitio, sed quorundam maritorum culpa & iniustitia euenire. Sed facio verbis modum quando res nota est, & viros bonos, & mulieres inueniri probas, ex quibus esse iusta, sancta & honestissima coniugia possint.

Nunc de bono matrimonij perpauca libanda sunt, in quo tria mihi præcipue commendanda videntur, honesta dignitas, grandis vtilitas, dulcis iucunditas, insunt enim hæc omnia matrimonio, quæramus hæc tria. Illa meo iudicio digniora videntur quæ sunt antiquiora, quæque præstantiores inueniuntur auctores habere. Matrimonium vero & antiquissimum est, quippe quod in primis parentibus cœpit, ac nobilissimum habet auctorem, DEum patrem omnipotentem totamque Trinitatem, cum (teste Hieronymo) matrimonium tunc sit institutum, cum dominus ait, *Crescite & multiplicamini, & replete terram.* Neque enim, vt Athenienses arbitrati sunt, eorum vetustissimum Regem inuentorem nuptiarum dicimus esse Cecropem, quem propterea bimembrem figurauit antiquitas, quia primus omnium marem feminæ legitime coniunxit. Longe ante conditas Athenas in ipso mundi nascentis initio, non homo, sed DEus; non creatura, sed creator; rector & conditor orbis matrimonium consecrauit. Cuius tanta dignitas est, vt semel coniunctum dirimi nequeat, dicente scriptura: *Quod DEus coniunxit, homo non separet.* Coniuncti namque diuino nutu creduntur, quicunque matrimonium rite contraxerunt. Hinc mater Ecclesia dux morum, magistra vitæ, nuntia veritatis, inter maxima sacramenta, quibus vtitur veluti diuinitus reuelatis, matrimonium reuelauit. Hinc dominus & saluator DEus homo Christus JEsus & nasci ex nupta, & interesse nuptiis voluit, ac primo quod fertur patrasse, miraculo coniugium honorare. Dignitatem tenemus: inuestigemus vtilitatem: sed hæc intellectu quam dictu facilior. Nam quæ res est, quæ ciuitates, quæ prouincias, quæ regna, quæ genus humanum conseruat, nisi matrimonium? Quid sunt aliud nuptiæ, nisi seminarium Reipublicæ? Quis familias iungit? quis gentes propagat? quis populis æternitatem nisi matrimonia largiuntur? Quæ pax, quæ fides, quæ charitas inter mortales esset, si more Platonis absque legitimis nuptiis viueremus,

mus passim feminis abutentes? Omitto infinitas vtilitates, quas priuata domus ex matrimoniis elicit. Ad iocunditatem festino. Nunquid iocunditas in matrimonio reperitur? Aristoteles philosophorum acutissimus non solum in Politicis, sed in Ethicis quoque iocundam inter coniuges amicitiam esse testatur. Ab vrbe condita vsque ad D. siue (vt Tertulianus ait) vsque ad DC. fere annos nullum diuortium intercessit, tanta coniugiorum iocunditas fuit. An suauius quicquam, dulcius, iucundius esse potest illius vita, qui morigeram ac fœcundam sortitus vxorem, si quando ex fori rumoribus, ex curiæ tædiis, ex Reip. laboribus domum se confert, veram consolationem reperit, veram amatorem, diuinæ domus humanæque sociam reperit, dulces liberos, sibi matrique blandientes videt, quibus laborat, quibus congregat, quibus viuit, in quibus etiam post mortem victurus sit. Non curabo testes humanos, vbi diuina intonuit auctoritas. *Propter hoc*, inquit oraculum Genesis, *relinquet vir patrem & matrem suam, & adhærebit vxori suæ & erunt duo in carne vna.* Magna vis delectationis, magna iocunditas, quæ duobus ex corporibus vnam carnem facit. Aristophanes in duobus corporibus vnam esse animam consensit. Sed hæc satis de bono matrimonij dicta. Jam postremo loco quales quantæque sint personæ contrahentes intuendum est, præsentique concioni breuissime referendum. Neque enim de plebe sunt, neque de * fortuna, sed de sublimi celsoque statu, quæ contrahunt. Regius sanguis & Imperatorius in coniugium venit. Attenuabitur rerum dignitas, si meis verbis personarum excellentiam conabor explicare; longe melius eas ipsas audiemus de se suisque meritis disserentes. Fingamus enim præsentes qui nuptias celebraturi sunt, loquatur de se regia virgo, loquatur & Cæsar, suasque dignitates enumerent: Dic tu Leonora quæ nubis, quid dotis affers, quid expedibile tuum narras, quo pacto
p. 20. diuo Cæsari complacuisti? audire te cupimus, non sine causa tantus te Princeps adamauit, audite proceres, audite omnes. Jam virgo loquitur. Ego, inquit Leonora, ex alta Portugaliæ domo sum nata, ex antiquissima Regum stirpe, patre rege, matre regina, clarissimum genus est meum, siue temporis vetustatem, siue maiorum gesta requiris; infinitis iam seculis sanguis meus regnat; inuicta virtute progenitores fuere belli domique. Testis victoriarum est Hispania tota, in qua nullus est angulus, quem nostri maiores armis non penetrauerint, siue dum Barbaros insequuntur, siue dum Christianos domo propulsant iniusta bella mouentes. Recens adhuc est memoria classis illius, cum qua meus auus in Africam transiens felici magnoque prælio exturbauit Saracenos, vrbem captam expugnauit, ac nostris fidelibus Coloniam deduxit, vbi adhuc inuitis frendentibusque Barbaris salutiferæ crucis obiecta sunt signa. Hæc est paterna hæreditas omni patrimonio præstantior. Si melius est (vt inquit Sapiens) nomen bonum quam diuitiæ multæ. Fuerunt & genitori meo cum potentissimis Castellæ atque Angliæ Regibus consanguinitatis strictissima vincula. Idem vt erat fama potens, virtute potentior, amitam meam cordatissimam & sapientissimam principem famosissimo Burgundiorum Duci in matrimonium collocauit. Sed accipe nunc maternam gloriam, duo mihi ex matre sunt auunculi, Reges ambo. Sed qui reges? alter Nauarræ præsidet, virtute ac nomine clarus, alterum Archiregem melius appellauerim, cum non solum apud Hispanos, sed apud Italos, Siculos, Sardos, Maioricos, Minoricos regna possideat. Præterea vetustos domus Arragonum proceres in omne seculum fama colendos. Vnus nobis ad gloriam satis Alfonsus erit, cuius inuicta virtus, insuperabilis constantia, nouercantem sibi fortunam non solum vicit sed amicam blandientemque reddidit. Quos portus, quas insulas, quas terræ, quas maris oras hic non armatus, non victor adiit? Quæ regio in terris Alfonsi nomen ignorat? Quis belli, quis pacis artes melius nouit? Quis ciuibus, quis peregrinis dilectior est? Quis nostro seculo præter hunc vnum fauet ingeniis? quis iustior, quis liberalior, quis animo maiori regnat? An solus hic ex principatibus est, qui neque secundis rebus intumescit, neque destituitur aduersis? verus fortunæ nitor & nostri gloria seculi, qui non minori perseuerantia Neapolim cepit, quam Græci duces

Leonoræ Lusitanæ elogium.

duces Troiam expugnauerunt. Ostendi tibi, domine, meam ex paterna maternaque domo non paruam gloriam. Quod si meam formam, meosque mores nosse cupis, malim alios de me loqui. Qua sum tum facie, quæ statura, quis lineamentis, oratores Cæsarei qui ante biennium me viderunt, non est putandum suo Principi retinuisse. Nisi placuissem, non essem prorogata. Ego inter matronas modestia & auctoritate graues sum nutrita, nec puto me vlla ex parte vel à maioribus degenerasse, vel magistris displicuisse. Quibus ex rebus sum (mihi videtur) ad nuptias nemo minime contemnenda: quæ paternis maternisque titulis illustrata, pudicitiam virginis, formam egregiam, probos mores, cum ingenti gloria mecum affero nobilitatissimæ domus. Audiuimus regiam virginem (vt mea fert opinio) dotes egregias afferentem: audiamus, si placet sponsum. Dic tu Friderice, quibus rebus nuptias exornabis, vnde tibi regiam virginem postules, tam generosam, tam formosam, tot dotibus eminentem? Magnum esse oportet, quem tali matrimonio dignemur, attendite Præsules, adhibete aures viri præstantes. Jam Cæsar, fateor, inquit, vera esse quæ sponsa narrauit, maioraque mihi de suo genere persuadeo, quam dicta sint, formam eius, quantum relatu didici, complector & amo: mores eius accepi regios esse, dignosque sanguine suo. Cæterum nec ego inglorius vxorem ducam. De meis moribus aliorum esse non meum iudicium volo: vixisse tamen me sic hactenus arbitror, vt meis progenitoribus inferior videri non debeam, sed malo de illis quam de me verba facere. Stirps mea vetustior est quam repeti possit, Ducalis, Regia, Imperatoria: ex qua viri fortes quam plurimi, bellicosi Duces, iustissimi Reges, magnanimi Cæsares prodierunt. His Austria paruit, florentissima regio, cuius principatus & à Sabaudia in Pannoniam, & ab Illyrico in Burgundiam protenduntur. His Bohemiæ nobilissimum dignissimum & aureum olim regnum obediuit: ab his ferox virosaque Polonia regnata est. Ab his septem illæ populosæ, latissimæ, & opulentissimæ Vngariæ ditiones gubernatæ fuerunt. Ab his Romanum Imperium, non sine magna nostræ familiæ laude, seculo administratum est. Ab his Ottacarus Rex diues ac potentissimus, qui ab Adriatico sinu vsque ad Oceanum Septentrionalem, quidquid obuium fuerat, suæ ditioni ius fasque subegerat, ac Romano imperio insultabat, Deo atque hominibus infestus, magno prælio victus, profligatus, atque occisus est. Rodulphus nostræ domus Princeps, qui primus in possessionem Austriæ venit, tantæ moderationis famæque fuit, vt Romanorum creatus Imperator solo suæ virtutis nomine fregerit, quicunque per Germaniam aduersus imperium res nouas moliebantur. Nec minor eo fuit Albertus prior, qui cum plerique Germaniæ Principes Adolphum ex domo de Nassau imperare vellent, nostramque domum calumniose præterirent, non est passus extra familiam Imperium esse, sed bello indicto ad constitutam diem armatus venit, collatisque signis in aciem prodiit, & atroci pugna vsurpatorem imperii vicit, fudit, occidit, ac domum Austriæ pristinæ dignitati restituit. Transeo Fridericum Cæsarem, & auum meum Leopaldum, duo fulmina belli. Ernestum qui me genuit, non laudabo: quamuis subditis dilectissimus esset, inimicis formidatissimus, patruus meus Albertus Cæsar, qui Bohemiam, Vngariam regnauit, non solum Hussitas inflixit Hæreticos, sed Turcorum rabiem Christianis ceruicibus imminentem magna virtute compescuit. Non est otium modo referre, quæ mei maiores nunc pro Catholica fide, nunc pro Romano imperio tuendo, propagando terra marique gesserint; nec narranti mihi dies sufficeret. Cum Romanæ Reipublicæ curam ab annis iam trecentis nostra domus habuerit, forsitan degenerasse nos hodie, solisque titulis & imaginibus niti maiorum quispiam existimauerit. Scimus quam miserum est *alienæ incumbere famæ:*

Friderici Austrii elogium.

p. 21.

Ne collapsa ruant subductis tecta columnis.

Dabimus igitur & aliquid nostrum. Quatuor hodie sumus in Austriæ domo, me natu maiorem Principes Electores Romano Imperio præfecerunt, cui annis iam vndecim lætantibus subditis præsui, parco de me plura dicere. Ladislaum patruelem, Alberti filium, Sigismundique Cæsaris ex filia nepotem, quem propter impube-

impuberem ætatem domi noſtræ gubernamus, & Bohemorum & Vngarorum cum plebs cum optimates ſuum Regem eſſe fatentur. Albertus frater inuictus armis Sueuiam Alſatiamque gubernat, Suuitenſis populi frenum metuſque. Sigismundus alter patruelis expectatæ indolis adoleſcens, Enum atque Atheſin regit; cuius ætatem quamuis facies prodit, tamen virtus ementitur. Noſtra ſunt hæc, ſine maioribus laudanda. Quis conſanguineos affineſque noſtros enumeret? Nulla Germaniæ domus illuſtris eſt, quæ noſtram familiam ſanguine non attingat.

Maiores noſtri ex Francia, ex Arragonia, ex Vngaria, ex Neapoli, ex Anglia, ex Polonia, ex omnibus Chriſtiani populi celſis domibus vxores duxere. Cum his ego prærogatiuis nuptiarum ſacris initiandus prodeo, qui cum domo Portugaliæ atque Arragonum matrimonium contrahens non paruum regnum aut vnam prouinciam ſed Alemanniam, ingenti populorum, Principum, prælatorum multitudine redundantem, quin & Germaniam totam regnis grauidam, quæ Chriſtianitatis plus media parte complectitur, diues viris & armis, in affinitatem mecum adduco. *Germania.*

Accepiſti Rex ampliſſime, quæ ſponſus & ſponſa dixerunt. Intellexerunt (vt arbitror) omnes qui adſunt præſentes, matrimonij dignitatem, quo certe neque nobilius, neque Chriſtianitati vtilius inter mortales vllum contrahi poteſt: quando & virtus virtuti, & nobilitas nobilitati, ac potentia potentiæ, & magna magnis, & ſumma ſummis adduntur: hinc Germanis Principibus, Hiſpanis inde proceribus in affinitatem, beneuolentiam, amicitiam occurrentibus. Ob quas res nihil aliud modo reſtat agendum, niſi vt de tanto bono, ſicut facimus, Diuinæ pietati, quæ omnia mouet, & tuæ maieſtati, quæ huius rei auctrix eſt, immortales gratias referamus, ſuperos omnes orantes, vt hoc matrimonium & contrahentibus ſecundum diuturnumque ſit, & Chriſtianæ Reipublicæ felix. Laus DEO JEſu Chriſto.

II.

p. 15. *M. JACOBI MOTZII THEOLOGI, LEGATI CÆSAREI CORAM SERENISSIMO ALPHONSO REGE PORTVGALIÆ ORATIO, PRO SORORE EJUS LIONORA FRIDERICO CÆSARI DESPONSANDA.*

INCVMBERET mihi hodie, Sereniſſime Rex, excellentiſſime Princeps, quæ ſunt tuæ virtuti; meo ſermone complecti; laudare clariſſimum genus tuum, efferre regni tui, tuæque potentiæ magnitudinem. Sic enim mos eſſe ſolet eorum qui legatione funguntur, quando primum in conſpectu veniunt. Sed dabit veniam tua Regia manſuetudo, ſi res meis humeris nimium graues aggredi recuſo. Tot enim ſunt tuæ ſerenitatis præcipue dotes, tam ſplendida maiorum tuorum nomina: tanta eſt regni tui gloria, poteſtas, & excellentia, vt verbis meis exprimi nequeant, magnum oratorem, ſingularem eloquentiam, facundiam exuberantem hæc requirerent, ſi exprimi pro ſuo merito deberent. Abeſt enim à me dicendi facultas, qui ſacris literis non eloquentiæ meam ſacraui ætatem. Nec detrimentum tua patitur ſublimitas, ſi tenui & rauco organo meo non extollitur, quæ nota eſt vbique terrarum, & â præclariſſimis ingeniis celebrata. Quibus ex rebus quæ minus rite à me perfici poſſunt, ad ea veniam quæ noſtra legatio requirit. In his ſunt duæ partes, in alterâ continetur expoſitio beneuolentiæ: In alterâ cœptorum negotiorum executio. Fateor, potentiſſime Rex, me adhæc minus idoneum. Nec enim in me eſt vis ſermonis vt poſſem ad vnguem exponere, quâ beneuolentiâ, dilectione & caritate ſereniſſimus atque inuictiſſimus princeps, Diuus Cæſar Fredericus, Romanorum rex ſemper Auguſtus, tuam domum, tuamque maieſtatem proſequitur. Sed neque hic verbis opus eſt, vbi facta mentem demonſtrant. Ex hac enim dilectione factum eſt, vt clariſſimam atque ſuperilluſtrem dominam Leonoram, ſororem tuam in matrimonium ſibi copulari Cæſar petierit. Quoniam enim tuæ ſublimitati, tuo generi affectuoſiſſima eſt Imperatoria celſitudo, idcirco in hanc affinitatem aſpirauit. Et ego illud addicere poſſum, adeo tibi Cæſar fauet, adeo tuam Maieſtatem obſeruat, vt tuis deſideriis omni conatu ſtudeat *Anno 1451*

morem gerere: qui etsi plus faceret erga te tuosque omnes, minus tamen sibi fecisse videbitur quam decebat. Sed veniam ad secundam partem nostræ legationis nobis commissæ. Nouit tua Maiestas (antequam loquar quæ sit nostri causa aduentus) apud Neapolim quæ gesta sunt inter tuos & Cæsareos Oratores. Jam diu tibi relatum est ex his quæ illic conclusa sunt. Hoc supererat, vt ad contrahendum matrimonium per verba de præsenti, cum præfatâ sorore tuâ suos procuratores Cæsar transmitteret. His ergo satisfacturus conuentionibus & pactis, ad rem hanc nos (quamuis minimos) misit. Misit autem serenissimus Imperator sacerdotes: quia in omni diuino opere, tam in veteri, quam in nouâ lege ita dispositum est fieri. Vnde in opere incarnationis prophetice dictum est: *Mitto angelum meum ante te:* id est, sacerdotem. Et rursum: *Ipse præibit ante illum in spiritu & in virtute Eliæ.* Et iterum, quia solis sacerdotibus Christus in vltimâ cœna Sacramenta statuit cæteris communicanda. Inter quæ Sacramentum Matrimonii ratione prioritatis dignissimum habet locum. Volens autem serenissimus Rex Romanorum sequi normam & regulam Prophetarum & Euangelistarum, misit binos, vt gaudia renunciarent; misit duos, vt veritatem testarentur: misit duos, vt si vnus in viâ deficeret, alter inceptum opus gloriose terminaret. Sors igitur super nos cecidit, qui cum plenâ potestate missi sumus ad ea gerenda quæ restant. Et quando tuæ Maiestati placebit, nos promptos & paratos habebis. Neque enim in tantâ temporis breuitate, tantaque rerum festinatione, ad iter tam longum, tum periculosum, & æstiuo tempore tam feruidum suos proceres Cæsar mittere potuit. Hortatur autem tuam Maiestatem Cæsarea sublimitas, vt quæ culmini tuo incumbant, in suis temporibus agat, quemadmodum conuentum est. Nam quæ ad se pertinent, omnia sine dolo complebuntur, quemadmodum suis ex literis, quibus approbantur, ratificantur conuenta, manifestius instrueris.

Eodem tempore ad Imperatricem tunc futuram Oratio facta, in præsentiâ Regis, & sui parlamenti.

SERMO meus, Rex serenissime inuictissimeque Princeps, colendi Præsules, proceresque nobilissimi, doctores eximii, ceterique domini (quibus titulus dignitatum ignoti) prædigni; in hoc actu præsenti, quantam mea fert opinio, ad præclarissimam atque superillustrem virginem dominam Leonoram, hîc præsentem, & hunc cœtum suo splendore ornantem, vobis omissis conuertetur. Sua est enim hæc dies, sua est hæc solennitas: sua est hæc celebritas. Audi ergo, nobilissima atque excellentissima virgo, inclina aurem tuam mihi. Accipe quæ dicam verba. Non vtor multis, paucis opus est. Nam quid sit matrimonium? quia insolubile vinculum mariti & fœminæ; *Quos Deus coniunxit, homo non separet;* Quâ ratione institutum est? quia causa prolis procreandæ; *Crescite & multiplicamini.* Quâ firmatum auctoritate? quia à Deo patre, *hoc nunc os ex ossibus meis.* Quâ deuotione colendum? quia Christus nuptiis interfuit, & suâ præsentiâ matrimonium consecrauit, & miraculis approbauit. Quam vtile, vt lubricitas carnis vitetur; *Cum nullus immundus & fornicator regnum Dei possidere possit.* Quam necessarium, vt caritas in orbe terrarum seruetur, sine quâ nihil potest fieri. *Non enim bonum est hominem esse solum.* Non dubito te dudum ac sæpius Christianissime instructam. Per hoc enim videlicet matrimonium amici amiciores efficiuntur, per hoc inimici placantur, per hoc regna in pace conseruantur, per hoc homines vitæ se politicæ vniunt; per hoc ordo naturæ bene regitur: per hoc tandem lapsus Angelorum redintegratur? Non paruum, neque vulgare coniugium est, de quo nunc agitur: in quo Regius sanguis Imperatorio coniungendus est. Inter te hodie, regio sanguine, ac serenissimum ac gloriosissimum principem, Diuum Cæsarem Fridericum, Romanorum regem, pium, felicem, ac triumphatorem, matrimonium contrahendum est. Egoque, si annuis, si tibi Cæsar placet, si nubere domino meo Regi Friderico, in animo tuo est, si virum accipere cupis, legitimoque thoro iungi, annulo te subarrabo: dominum meum, & corpus suum (nam sic p. 16.

facultas

facultas est mihi) perpetuo tibi dicabo, ac te, si corpus tuum accipiam insolubilis matrimonii nexu iungendam. Quod antequam facio, precor adorna thalamum tuum, & suscipe Regem. Moueat te, inducat te ad suscipiendum amorem, vt si colloquatur tibi, blandiatur, si enim susceperis Regem in thalamum cordis, cordialissime diligendo, ipse te suscipiet in palatio suo gloriosissime coronandam. Dico autem adorna, non emunda, cum de tua vllo modo phas sit dubitare castitate, probitate, aliisque insignibus virtutibus, humilitate pedissequa virginis benedictæ singularissima. Adorna thalamum quaterno redimitum ornatu. Ab ortu Solis frontem erigendo, summum bonum super omnia, & præ omnibus diligendo. Ab occasu frontem erige vnanimi consensu, sacramentali fide in intimo Regem suscipiendo. Sintque tibi latera contra Aquilonem, & Meridiem; firmitas in blandis, & firmitas in duris. Quia vbi spiritus sapientiæ & scientiæ præest immutatio rerum non perturbat. In te enim dependet à fronte Orientali cortina Prudentiæ: quia homo nisi prudentia regatur, in errorem vadit. Sic enim in Occidentali fronte in te relucet, cortina fortitudinis; fortem enim animum non emolliunt blandimenta bonorum, immo neque sublime, neque profundum separat à caritate. Super has cortinas generalis & sericeus dependet in te ornatus, Justitia; quæ reddit Cæsari quæ Cæsaris sunt, & Deo quæ Dei sunt. Tota igitur pulchra es, intus pulchra, pulchra foris; intus in corde, foris in corpore. Intus rubicunda, foris candida, vtrobique composita. Rubicunda per caritatem, candida per castitatem: composita per humilitatem. In toto grata, in nullo ingrata, in toto places, in nullo displices. Tota pulchra es per naturam, pulchrior per virtutes, pulchrior per gratiam desuper datam. Tu es regis Assueri puella, ad thalamum Imperatoris ducenda, ingenti diligentia comparata, gloriosissime vestita varietate virtutum, annulo ornatissimo subarranda. Non pensanda pretiositas, sed rei significatio acceptanda, & aspicienda est. Hortor igitur ô te virgo nobilissima, vna ex omnibus electissima, vt in hoc annulo, quo subarrari debes, duo quam breuiter animaduertas, materiam, atque formam. Est quidem materia aurea, forma circularis. En quam pulchre apteque matrimonio (de quo nunc agimus) hæc duo consonant. Sicut enim aurum præstat metallis, sic tua excellens & admirabilis forma omnes superat virgines quæ nostrâ ætate speciosæ dicuntur. Neque ab ortu in Occasum virgo vlla est, quæ tibi vel decore, vel moribus, vel prudentiâ possit æquari. Recte ergo tibi conuenit aurum: sed nec Cæsarem dedecet, qui dignitate sublimis Imperatoria, vt Sol inter sidera, sic inter cæteras potestates altior assurgit, atque sublimior, virtute insignis & potentia gloriosus, ætate mediâ, celso corpore, lætis oculis, copiosa cæsarie, nullâ ex parte mendosus, simillimus auro. Quid forma? quid sibi vult circulus? Equidem sicut circuli forma finem habet nullum, semper in se reflexa: Sic & amorem sine fine coniugalem esse oportet ardentem, castissimum, solidum, semper in se reflexum: vxor virum amet, alium nesciat. Vir vxorem diligat, nulli alteri afficiatur. Sic amor interminabilis sine fine, & viro in vxorem, & ab vxore in virum perpetuo & inuiolabili modo reuolutus. Possem de naturâ lucidissimi lapidis aliquid dicere, quia solidissimus (vt ferrum) cæteras gemmas penetret, vt solo plumbo hircinoque mollescit sanguine, insaniæ resistit, hostes superat, feras & feroces homines mitigat, iurgia tollit, phantasmata & incubos fugat: quæ omnia ad proprietatem matrimonii reduci possunt. Sed obstant angustiæ temporis, cedo priori sermoni, ad finem festinat oratio. Dixi quæ sum facturus, si accipis gloriosissimum dominum meum, Dominum Fredericum Romanorum regem, virum tuum legitimum ex ordine rituque sacrosanctæ Romanæ & vniuersalis Ecclesiæ. Quinimo quem iam te dicis accipere, vtrumque hunc optare atque amplecti mente. Sic dic: *Ego infantula domina Leonora recipio Fredericum regem Romanorum, in meum maritum bonum & legitimum, sicut mandat Sancta Ecclesia Romana, in personâ tui magistri Jacobi Motz, sui sufficientis procuratoris ad hunc actum.* Et ego prænominatus M. Iacob M. nomine præfati Frederici Regis Romanorum, tanquam procurator eius ad hunc actum legitime constitu-

conſtitutus, recipio te infantiſſam Dominam Leonoram, in ſuam legitimam vxorem, ſicut mandat ſacra Eccleſia Romana; atque te hoc anulo ſubarrabo, ad laudem & gloriam omnipotentis Dei, & ad felicem vtriuſque partis ſtatum & optimam conſolationem: vt duo in carne vnâ longo tempore ſimul viuatis, generetiſque filios & filias, qui Deo & hominibus ſint accepti, vobiſque ſenibus ſuperuiuant. Repleantur & benedictionibus omnium bene viuentium, fruanturque pace æternâ. In nomine patris & Filii & Spiritus ſancti. Amen.

III.

ÆNEÆ SYLVII ORATIO PRO CORONATIONE FRIDERICI REGIS ROMANORVM, AD NICOLAVM V. PP. CVM PETITIONE AD EVNDEM, PRO CONGREGANDO CONCILIO GENERALI.

PATER beatiſſime, maxime Pontifex. Eum qui coram tua ſanctitate loquitur, non immerito commoueri, cum propter celſitudinem throni tui, quo nullus eſt in terris altior, tum propter ingenium tuum diuino dono aureum & omni doctrinarum genere fæcundum. In cuius præſentia qui verba facit niſi iuxta præceptum Apoſtoli ſermonem habuerit ſale conditum, illius notam Piſonis incurrat, de quo ſcribit Hieronymus, qui cum loqui neſciret, tacere non potuit. In hoc enim orbis terræ primo maximoque auditorio non futiles & importuni locutores, ſed facundi oratores audiendi ſunt, Vlyſſi pares, quem ſapienti facundia præditum vocem ait Homerus non ex ore mittere ſed ex pectore. Quibus ex rebus nihil mirandum eſſet, ſi nunc ego, cui nec ſententiæ ſuppetunt, nec verba quibus adiri tanta maieſtas debeat, ſic turbarer ac pallerem, vt olim *Lugdunenſem Rhetor di-* p. 22.
cturus ad aram. Sed adiicit animum mihi tuæ S.tis immenſa benignitas, atque indicibilis humanitas; quæ non ſolum magnos diſcretoſque viros, ſed humiles ac indoctos aure inoffenſa audire conſueuit: moriſque ſemper huius ſacri conſiſtorii fuit, non tantum verba loquentis quantum mittentis perſonam exiſtimare. His accedit nobilis orationis materia, quæ dubium eſt petenti vtilior, an concedenti gratior ſit futura: cuius tanta honeſtas eſt, tanta vtilitas, vt abſque oratoris adminiculo perſuadere ſe ipſam facile queat. De coronatione namque Cæſarea futurus eſt ſermo, quæ res ſemper maxima & honeſtiſſima fuit, poſtquam ſancta ſedes Apoſtolica Imperatoriam dignitatem ex Græcorum gente in perſona magnifici Caroli M. tranſtulit ad Germanos. Cupiens enim ſereniſſimus & inuictiſſimus Princeps, diuus Cæſar Fridericus Romanorum Rex Auguſtus, tuæ S.ti obſequentiſſimus filius, more maiorum in hac vrbe Roma ſuæ coronationis ſolennia celebrare; hos præſtabiles viros, & me puſillum tuam clementiam iuſſit accedere, rogaturos atque obſecraturos, vt ingenti eius deſiderio, pio, iuſto atque honeſtiſſimo mos geratur. Namque ſi tua S.tas eius coronationi nauare operas voluerit, nihil morabitur Cæſari ſed aliis omnibus ſine dilatione ſuperatis tuam præſentiam feſtinus adibit, quæ ſunt conſuetudinis faciet, imperiales infulas ex tua ſacra manu recipiet, feſtos dies lætamque ſolennitatem tecum aget, de rebus Eccleſiæ atque imperii ſalubriter dirigendis, tuis conſiliis auſcultabit, teque ſequetur: fauentibuſque denique ſuperis coronatus, alacer ac tibi plurimum obligatus in patriam reuertetur. Hæc eſt noſtræ legationis ſumma, ac totius orationis materia. Circa quam tria nobis videntur altius attingenda declarandaque eſſe, non vt tuæ S.tis mentem inſtruamus, cui nihil eſt dubium; ſed vt pleriſque ſatisfaciamus, qui noſtris expeditionibus admirari poſſent ſi nihil amplius dicemus. Primum eſt cur tantopere maieſtas Imperatoria coronam cupiat. Alterum cur tam diu hanc rem diſtulit. Tertium concedendum ne ſit quod de coronatione requiritur. Quibus abſolutis oratio modum haberet, niſi pauca referre oporteret, quæ apud Neapolin nuper egimus. Sed illis breuiter ennarratis, & vnica precatiuncula pro Concilio generali ſubiecta, finem dicendi faciemus. Adgrediamur igitur quod primo quæſitum

eſt,

est, cur tam propense Regia maiestas coronationem efflagitat. Quid vrget? Quid est quod tantum Principem exire paternam domum, magnis & ambiguis itineribus se committere, graues subire sumptus coronationis causa compellit? Tria sunt B. P. quæ Cæsarem mouent, deuotio, consuetudo, debitum. Possem complura in medium afferre, quibus religio nostri Principis, & pietas ac deuotio in tuam S.tem tuumque prædecessorem hactenus non vulgariter patuerunt. Sed scienti omnia B. tuæ superfluo narrarentur, & Regio culmini ea vulgari non placet, quæ pro sui animi magnitudine minima censet. Nam etsi omni officio ac potius pietate erga Romanam Ecclesiam tuamque S.tem omnibus satisfaciat, deuotioni tamen suæ nunquam satisfacit. Ex hoc pietatis deuotionisque fonte prorumpit tam propensa coronationis cupido atque petitio. Arbitratur enim Regia sublimitas opus esse diuinæ pietati acceptum, si quemadmodum in veteri testamento nunc Prophetæ, nunc summi Sacerdotes, nunc simul ambo inungebant, qui regeret Israel & Judam; & sic in tempore gratiæ nouaque lege Romani Pontifices Christianos Imperatores inungant, atque his diademata largiantur, qui plebem Catholicam legibus tueantur & armis. Cuius rei non paruum signum esse videtur, quod ex Germanis Cæsaribus, qui per manus primi pastoris inuncti Romæ coronatique sunt, nullum comperimus violenta morte periisse: cum tamen ex Italis & Græcis Imperatoribus maxima pars, sic in orbem obierint, vt verum esse firmauerint quod Satyrico carmine expressum est:

Ad generum Cereris sine cæde & sanguine pauci,
Descendunt Reges, & sicca morte Tyranni.

Est itaque deuotio Cæsaris non paruis instructa firmataque rationibus, quæ coronationis insignia poscit. Sed hanc deuotionem vetus consuetudo præmuniuit.
2. Tria sunt enim Romani imperii tempora, ex quo Julius Cæsar rem populi vertit ad vnum, Italorum, Græcorum, Germanorum. Prætereo Berengarium & alios, qui apud Longobardos imperitarunt: neque enim tantum ditionis habuerunt tantumque iuris, vt Imperatoriæ dignitatis deberent titulis illustrari. Priores Imperatores contenti purpura perraro diadematibus vtebantur: habentesque regiæ potestatis arbitrium, inuisæ dignitatis nomen & insignia postponebant, ne cum corona simul & Tarquinii superbiam quasi iure postliminii in vrbem reducere viderentur. Ex Græcis vero Cæsaribus non est dubium, quin plerosque Constantinopolitani præsules coronis ornauerint. Ex qua re (sicut scribit Otto Frisingensis Antistes, non futilis auctor) vsque adeo Constantinopolitana sedes intumuit, vt non
p. 23. solum Alexandriam, sed Romanam quoque cathedram, vsque ad Phocam Cæsarem & Bonifacium Papam, contenderit antecedere. At postquam Germani Principes victis ac domitis Longobardis, qui Romanam Ecclesiam lacessebant, imperare cœperunt; irrefragabilis consuetudo coronationis inoleuit, quam seruare nunc Cæsarem permaxime decet. Cumque Germana nobilitas, ex Apostolicæ sedis beneficentia, suaque diligentia & humilitate Imperatoriam dignitatem obtinuerit, quam Græci superbia & ignauia ac forsitan hæresi perdiderunt, non solum debitum, sed necessarium esse videtur à Romano Pontifice coronam expetere, vt illi perpetua reddatur reuerentia, à quo præcipua recepta est eminentia. Cum nihil ex tota philosophia sit debitum, quam gratitudo. Ex quo fit vt non solum deuotione, sed consuetudine ac iure debito maiestas Imperatoria coronam deposcat. Coniungitur & hisce caussis publicæ vtilitatis ratio. Multa enim inter nos simul conuenientes, tractari concludique poterunt Christiano populo salubria; quæ per legatos inter absentes difficile peragerentur. Absoluta est iam prima quæstio: & quid Cæsarem moueat diadema poscere, satis intelligimus.

Videamus modo quamobrem coronatio tam diu protelata sit. Duorum hic temporum, postquam Cæsar acceptauit imperium, habenda est ratio, alterum sub Eugenio lapsum est: alterum te Pontifice. Optauit Cæsar coronam sub Eugenio recipere, nec Eugenius erat auersus: namque qui Sigismundi caput ornarat, Friderici quoque verticem gemmis & auro redimere percupidus erat, vt sic duorum

Cæsarum pater maximus diceretur, quod hactenus contigisse reperio nemini: Sed viguit illius tempore Ecclesiastica diuisio, neutralitatisque nouitas Germaniam occupauit: nec Cæsari, nec papæ ex vsu fuit, vt nosti rem iam vetustam ac multis quæstuosam relinquere, sed cum vicisset perseuerantia Cæsaris (quid enim perseueranti non demum paret?) cumque restituta fuisset obedientia Ecclesiæ Romanæ, iamque tractandum de coronatione videretur, mox Eugenius diem clausit, speratamque Cæsari coronationem ademit; atque sic primum tempus sine culpa refluxit. Neque secundum arguendum est, namque vt primum tua S.tas diui Petri cathedram ascendit, missi sunt oratores, qui te iussu Cæsaris in orbe Christiano Pontificem Maximum salutarent, obedientiam tibi præberent. Sed cum spes esset te suadente quam celerrime Cæsarem aduentare; exorta extemplo sæua belli tempestas, quæ non solum diuites Austriæ principatus, sed Bauariam, Sueuiam, Franconiam, Rhenique florentissimas regiones, atque ipsum Christianitatis cor, cædibus, rapinis, incendiis atque omni calamitatis genere vexauit, nobilissimos Principes & potentissimas ciuitates, dirâ, nouâ, inauditâ discordiarum feritate concussit. Ad quas res sedandas necessarium fuit Imperatoriam maiestatem in partibus Alemanniæ remanere: quia non tam dispendiosa coronationis, quam pacis dilatio videbatur. Atque sic coronationis solennitas dilata est. Cui iam dari opera potest; quando qui diffidebant, omnes arbitrio Cæsaris pace facta se commiserunt. Atque hoc satis de coronationis dilatione sit dictum.

Nunc tertio loco pensandum est, quod Cæsar exquirit, tuæne sit S.tis annuere. Plerique mortales si rem hanc suasum venissent, omnes orationis neruos circa gloriam collocassent. Dixissent enim (vt arbitror) cum diuisam Ecclesiam, Pater sanctissime, multis magnisque curis ad vnionem redegeris, cum plurimas hæreses extirpaueris, cum pacem inter Christi fideles summo studio seruaueris, cum fana & Vrbis disiecta mœnia grandi sumptu reparaueris, cum patrimonium Ecclesiæ vndique direptum dissipatumque vendicaueris, cum remissionis annum Christiano populo dulcissimum expectatissimumque concesseris; quid amplius ad cumulum tuæ gloriæ quærendum est, quam vt Cæsareo capiti coronam imponas? Tua est hæc gloria magis quam Cæsaris. Apostolicæ sedis hic honor est, B. Petro hæc dignitas reseruatur. Audi Cæsarem, fac quod petitur, sic:

Semper honos nomenque tuum, laudesque manebunt.

Alii ad vtilitatem conuersi (quæ plurimum suadet) ex omnibus rebus, dicerent; Quas sanctissime Pater fecisti, quasque facturus es, nulla potest, vtilior esse coronatione Cæsarea. Veniet ad te diuus Cæsar primus omnium Principum, te Patrem appellabit, tibi filium se præbebit, tuis manibus coronabitur, iusiurandum præstabit, Germaniam regnis grauidam, ingenti populorum, Principum ac Prælatorum multitudine abundantem, tibi & Apostolicæ sedi beneuolam parentemque retinebit. Contemnat quicunque velit coronas, gemmas, aurum, purpuras, pomum, gladium, vnctionem, consecrationem, ceremonias, pompas; is certe quamuis subagrestis est, inficiari tamen non potest, quin tuæ S.ti & Apostolicæ maiestati conducat, coronatum Cæsarem in amicitias fœdusque tuum esse receptum. Namque si vetera meminerimus, tunc Ecclesiam floruisse, tunc imperium viguisse constabit, cum Romani Pontifices atque Cæsares vnanimes extiterunt. Essent for- p. 24.
tasse nonnulli, qui diuerso calle procedentes, soliusque boni & æqui iuribus ventes, minime negandum dicerent moderno Principi, quod priscis Cæsaribus vltro fuisset oblatum: seruandas esse consuetudines; quod semel promissum esset, rebus immutatis minime violandum; benemeritum de Romana Ecclesia Cæsarem omnibus beneficiis atque honoribus cumulandum. At nos qua via incedemus? Illosne sequi libet qui gloriæ cupiditatem ingerunt? nihil minus absit à nobis ini-
* *f. vitium.* tium * gentilitatis, quæ vt laudis animalis ac ventosæ gloriæ mancipium nisi ad populares auras & inanes rumusculos recte facere nihil nouit. Nos qui Christiani sumus, ac non solum apud Christianos agimus, sed coram omnium Christianorum capite, duce, magistro, rectoreque stamus, non Oratorem, qui dixit, *Honos*

nos alit artes, omnesque incendimur ad studia gloriâ, sed Apostolum potius imitari debemus, qui ait: *Gloria nostra hæc est, testimonium conscientiæ nostræ.* Nec nos latet tuam S.tem diuina sapientia præditam, Bonum solum non populari rumore sed conscientiæ veritate metiri. Quid igitur ab vtilitate arguemus? An ex debito, quia consuetum, iustum, promissum? Equidem licet his potentissimis fundamentis suadere res soleat, non tamen hæc omnia relinquenda videntur. Frustra enim suasibus vtitur, qui supplicat sapienti. Nouit suopte ingenio sapiens, concessu an refutatu digna sint quæ petuntur, nec verborum falli lenocinio potest. Nos igitur qui coram sapientissimo Principe, coram prudentissimo orbis terræ senatu, coram luminibus & intellectu Mundi, coram tanta maiestate, tanta doctrina, tanta rerum peritia sermonem habemus, satis esse putamus nudis verbis Imperatoriæ sublimitatis petitionem exposuisse. Scimus enim, si recta petimus, nihil nobis negatum iri: sin minus, fascinare verbis summæ prudentiæ oculos, aut oratione verum peruertere non valemus. In hac igitur parte quæ tuæ S.tis examinanda iudicio est, nullas suasiones adhibemus; sed arbitrio tuo totum relinquimus, ex quo nec iusta diffidimus obtinere, nec speramus iniusta. Esset iam peroratum, beatissime Pater, nisi (vt ante diximus) in calce verborum iussi essemus adiungere. Alterum est vt de concilio generali, quid sit Regis inde desiderium, intelligas. Ambo hæc paucis absoluemus.

Apud Neapolin conuenimus victoriosissimum Principem, Arragonum atque Siciliæ Regem, & cum eo nepotis sui Serenissimi Portugaliæ Regis Legatum. Cum hisce diebus pluſculis in tractatu fuimus, ac demum inter maiestatem Cæsaream & illustrem virginem Leonoram infantem Portugaliæ, Reginæ sororem sponsaliorum fœdera percussimus, matrimoniumque conclusimus, quo nec nobilius, nec potentius, nec honorabilius, nec Christianitati vtilius inter Christianos vllum contrahi potest. Quando & nobilitas nobilitati, & virtus virtuti, & potentia potentiæ, & magna magnis, & summa summis addita sunt: hinc Germanis Principibus, inde Hispanis proceribus in affinitatem, beneuolentiam, amicitiamque concurrentibus. Quod idcirco tuæ S. narramus, vt qui contrahendum coniugium hoc sciebas, iam contractum esse, vt patrem decet, cum filio læteris.

Sed venio ad secundum, quod addere promisi, idque finem orationi præbebit. Quæ hactenus dicta sunt, Beatissime Pater, commisit nobis Imperatoria maiestas, priusquam suo ex conspectu recederemus: quæ nunc dicturi sumus, per nouas & vrgentes literas in mandatis accepimus. Ea nec parua, nec contemnenda sunt sed digna tuis auribus, & hoc sacerrimo cœtu. De Concilio namque generali, deque loco conuentus habendi dicendum est nobis, ex quibus rebus magna potest vtilitas redundare. Licet enim sub te vero capite, veroque Jesu Christi vicario vnita sit Ecclesia; plurima tamen sunt, propter quæ necessaria videtur conuentio Episcoporum generalis. Dissident Christiani Principes quam multi: concordia quærenda est. Labascunt cleri & populi mores: inuestiganda modestia, oppressam Ecclesiam quamplurimi lacessunt: recuperanda libertas. Ad quas res licet tua satis sit auctoritas, non tamen executio sine conuentu Prælatorum, consensusque Principum facile potest haberi. Cupit igitur generale concilium Cæsar vt hæc fiant. Sed quod generale concilium? Verum generale concilium, non abortiuum, non adulterinum, non contentiosum, non ambitiosum. Concilium in quo minora membra maioribus pareant, in quo nullum sit membrum, quod suo capiti non consentiat. Concilium (inquam) quod non de clauibus summi pastoris disputet, sed pro communi vtilitate inuigilet. Summa est Romani præsulis auctoritas; quid attinet disputare? Omnis potestas Ecclesiæ à Christo principe per Romanum Pontificem veluti caput in cætera mystica corporis membra deriuatur, atque diffunditur. Hæc professio Cæsaris, hæc fides est, Euangelio credit, & oraculis Jesu Christi: scit Petro & successoribus suis dictum esse à domino:
p. 25. *Tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, & portæ inferni non præualebunt aduersus eam: & tibi dabo claues regni cœlorum; & quodcunque ligaueris*

ſuper terram, erit ligatum & in cœlis : & tu vocaberis Cephas. Paſce oues meas, & duc in altum rete; & eiuſmodi, quibus referti ſunt Euangeliorum codices. Vltra quem quiſquis alium quærit; tenebras quærit, non lucem; ſtultior eo qui aperto feruentique Sole commentitium lumen accendit. Cæterum quia maieſtas Imperatoria non ad potentiam exercendam, ſed ad fidem tuendam; commune bonumque promouendum, tibique aſſiſtendum intereſſe decreuit; coronam prius accipere cupit, quàm Concilium conuocetur : indici antequam coronetur, neque petit, neque ſuadet, neque gratum haberet. Expedit enim admodum rebus agendis coronatum Cæſarem ac tibi iuratum in Concilio penes te ſedere, tibi aſſiſtere, tuiſque decretis fauorem impendere. Cumque ſit Cæſar aduocatus Eccleſiæ, protector, defenſor; adiutor, ac nullibi melius officium ſuum quàm in prouincia ſibi parente valeat exercere; locum celebrandi Synodi in Alemania ſub Romano Imperio petit: in alia Prouincia nec poteſt, nec intendit conſenſum præbere. Eſt enim Alemania locus ex tota Chriſtianitate commodior : in qua (ſi quis rectè proſpexerit) intra Rhenum & Auſtriam - Chriſtianitatis vmbilicum ad centrum reperiet: vbi exiuit ad Occidentem, ſunt Hiſpani : ad Orientem, Græci; ad Septentrionem, Norwegii; ad Meridiem, vltimi Siciliæ populi. Cumque iam Græci in his quæ fidei ſunt cum Latina Eccleſia ſapiant, oportet & his locum concilii conuenientem nominare : fouendi enim iam ſunt, & omni fauore amplexandi. At hi ad Alemaniæ partes per Vngariam breuem habent & facilem tranſitum. Vrbes præterea in Alemania ſunt ampliſſimæ, & ſplendidiſſimæ, manſiones accommodæ, victui neceſſaria comparatu facilia, pax optima, pulcherrima quies, dulciſſima libertas, ſaluberrimus aer; Principes ac populi promiſſorum ac iuſti tenaces, mori quam deierare aut fallere malunt : nemo eſt qui de loco Alemaniæ iure conqueri poſſit. Nam qui medium Chriſtianitatis & tot commoditates Alemaniæ dedit Deus, is quoque velle videtur, vt ibi noſtro tempore generale concilium celebretur. Habes, Sanctiſſime Pater, quæ ſit petitio Cæſaris : nobis & admodum iuſta videtur, & vtilis; Namque ſi pacem inter Chriſti fideles componere, ſi frugilitatem bonoſque mores ſerere, ſi libertatem Eccleſiaſticam vendicare, ſi partam vnionem ſeruare cupis (vt certiſſimi ſumus) generale concilium non alibi conuocabis, quàm eo in loco in quo tibi Cæſar & poſſit & velit aſſiſtere. Pleraque alia, cum tuæ ſanctitati libuerit, ſemotis arbitris referemus.

IV.

ÆNEÆ SYLVII ORATIO SVASORIA AD NICOLAVM V. PP. VT CÆSAREM FRIDERICVM IN TVRCOS PASSAGIVM PARANTEM, MODIS OMNIBVS ADJUVARE VELIT.

MOISES Vir DEI, Beatiſſime Maxime Pontifex, cum ſibi ſucceſſorem ordinaret Joſue filium Nun, diuinam vocem ad ſe dicentem audiuit : *pro hoc, ſi quid agendum erit, Eleazar Sacerdos conſulet dominum; ad verbum eius egredietur & ingredietur, ipſe & omnes filii Iſrael cum eo, & cætera multitudo.* Quibus verbis non populi ſolum ſed Reges & Principes admonentur, magnis in rebus, etiam bellicis, ſummi Sacerdotis, & conſilium quærere & imperium ſequi. Quod poſtmodum in nouo Teſtamento & in tempore gratiæ, multis exemplis & auctoribus eſt firmatum. Sicut & Conſtantini Magni & Theodoſii, & Juſtiniani & aliorum Chriſtianorum Cæſarum geſta teſtantur. Eam ob cauſam cupidus atque auidiſſimus diuus Cæſar Dominus Fridericus Romanorum Imperator Auguſtus, filius tuus obſequentiſſimus, ſuis diebus aduerſus impios Mahumeti cultores generale paſſagium fieri, atque in illud ſuum ſtudium, ſuas curas, ſuaſque vires omnes conuertere; Te prius, magni DEI Vicarium, Chriſtianæ plebis ſacratum caput, perfectum ducem, optimum rectorem, veracem magiſtrum conſulendum & audiendum & ſequendum exiſtimauit, cuius prouidentia noſcere, auctoritas monere, poteſtas implere poſſit, quid ſit agendum. Venit igitur ad te hodie, tuum-

tuumque grauem & ornatissimum sacratissimum senatum, Cæsar, super uniuersali passagio cum tua beatitudine tractaturus. Coronatus enim iam triplici corona, eiusque regni beneficentia Rex confirmatus, cuius potentiam Daniel ferro comparauit, cuius limites solus claudit Oceanus, cuius fundator Octauianus, confirmator Dominus Hiesus fuit, quod Romana semper Ecclesia magni fecit, extulit, honorauit; cuius auctoritas in terris nisi tua cedit nulli: cuius officium est patrocinari Ecclesiæ, tueri religionem, parcere subiectis, & debellare superbos. Huius, inquam, Regni solium adeptus Cæsar, quid aliud cogitet quam Passagium, per quod & Christiani fortiores, & hostes fidei reddantur imbecilliores? Principes, inquit Sapiens, quæ sunt digna Principe cogitabunt. Reges apud Medos, ut Herodotus; apud omnes ut Cicero sensit, Justitiæ fruendæ caussa sunt creati, iniuriarum propulsatores; qui si Platoni magno voluerint auscultare, cæterisque Philosophis recta monentibus obedire, procurationem Rei publicæ non ad suam, sed ad eorum qui sibi commissi sunt utilitatem, conuertere conabuntur. Atque hoc est, quod de Passagio Cæsarem & sollicitum & anxium facit. Super qua re dicturus, quæ sua mihi Maiestas imperat, oratiunculam meam tres in partes ego diuidam. In prima dicam, quid sit Passagium quod petitur. In secunda, cur petatur. In tertia, facilene Passagium fructuosumque sit futurum. Quibus in rebus si longior fuero, cum rerum magnitudine verba comparentur. Sic fortasse breuior apparebo; Imo ero reuera breuis. Nam docti dicere multa possunt: sola breuitas, ut Ennodius ait, commendat indoctos. Sed iam primum absoluamus. Passagii vocabulo nihil aliud designamus, quam militarem expeditionem numerosissimam adversus infideles, per Romanum Pontificem indictam: quam qui sequuntur cruce signati plenariam peccatorum remissionem & merentur & assequuntur. Appellaturque Passagium, sermone Italico, quasi transitus. Nam sicut aues quædam certis anni temporibus de regione in regiones transeunt, dicunturque Passagium facere: Sic & Christiani nonnunquam armis sumptis trans mare incedentes, atque in hostes fidei ex Apostolicæ sedis iussione, prosilientes, & visi & dicti sunt Passagium habuisse. Nunquam tamen verum Passagium dici potest, nisi multorum fuerit populorum, qui migrare magis nouas sedes quæsituri, quam bellaturi videantur. Qualis Gallorum, Cimbrorum, Hunnorum in Italiam inundatio fuit. Intelligunt iam omnes, nisi fallor, quid sit Passagium quod petitur. Nunc petitionis causas exponamus, quas tres esse comperio: commiserationem, utilitatem & honestatem Unde vero commiseratio prodeat, paucis aduerte docebo. *Quis infirmatur*, inquit Apostolus, *& ego non infirmor?* pulchre, recte, religiose, sancte dictum. Nam cuius pectus adeo durum est, ut dolentibus non condoleat, gementibus non congemat, tristantibus non contristetur? Cæsar quidem, postquam discretionis attigit annos, cœpitque noscere fidei nostræ sacramenta, mox religionis induit Zelum rebus omnibus Diuini cultus præposuit augmentum. Sic enim & suæ naturæ bonitas, & sanguinis nobilitas exposcebat. Nam sublimis Domus Austriæ Principes, inter quos plures Reges & Imperatores claruerunt, tunc sibi prospere succedere sperauerunt, cum diuino numini bene & constanter famulati fuissent. Quorum vestigia sectatus Fridericus, defunctis Parentibus, ut primum tutelam exiuit, admodum adolescens trans mare nauigauit, contemnensque pelagus & tempestatum minas digitis a morte remotus quatuor aut septem, cupidus osculari locum, ubi fuerunt pedes eius, qui nos redemit, medio terræ salutem operatus, Hierosolymam perrexit, sepulchrum Domini visitauit, Caluariæ locum inspexit, montem ascendit Olineti, vidit coenaculum grande stratum, & Pilati prætorium, intrauit desertum, transiuit Jordanem, Bethleem accessit, & vallem Josaphat penetrauit. Mirabilem sibi ac incredibilem deuotionem, sanctorum locorum uisio suggerebat. At cum spurcidos illic Sarracenos, immundos, horridos, sceleratos dominari videret, veniebat in mentem; tactus dolore cordis intrinsecus, nil aliud dicere potuit, quam Propheticum illud: *O DEus venerunt gentes in hereditatem tuam, polluerunt templum sanctum*

ctum tuum, posuerunt Hierusalem in pomorum custodiam; & iterum sicut alius Propheta clamat: *Quomodo sedet sola, Ciuitas plena populo facta est vidua, Domina gentium, Princeps Prouinciarum est sub tributo.* Proh quantum urgebat angebatque Fridericum illius sanctæ Ciuitatis indigna seruitus, & illorum, qui trans mare sunt, Christianorum oppressio? sed quid Græcia? literarum mater, inuentrix legum, cultrix morum, atque omnium bonarum & optimarum artium magistra. Quem non misereat illius gentis afflictæ, conculcatæ, pessundatæ? cuius imperium non solum sub Alexandro Macedone suisque successoribus, sed sub Atheniensibus, Spartanis, olim florentissimum & potentissimum fuit, nunc vilibus effœminatisque Turcis cogitur obedire. Quid Regnum illud Hungariæ nobilissimum, terra antiqua potens armis atque ubere glebæ? Heu quanta passi sunt Hungari diebus nostris, qui dum nostrum seruant sanguinem, fundunt suum, quorum pectora nostri sunt muri? Obligamur certe omnes Christiani Magnatibus & populis Vngariæ, qui pro nobis mortificantur tota die & facti sunt sicut oues occisionis. Ecce tibi præsentem illorum Regem puellum, pupillum, orphanum, Ladislaum; clarissimam & Regum & Imperatorum sobolem; qui dum suo regno suisque opem orat afferri, toti Christianismo consulit. Utinam tam tuam sanctitatem quam Cæsaris Maiestatem suæ lacrymæ moueant! Nam illi genti postulat auxilium quæ suis armis nobis omnibus affert præsidium. Accidit & alia calamitas Prouinciarum. Massagetæ, & alii Scytharum quam plures populi, nunc Liuoniam nunc Lituaniam vexant. Mauri non paruum Hispaniarum occupant regnum, Jonii, Carphatii, Ægyptii nostrique maris Insulas. Cyprum, Rhodum, Cretam, Siciliam. Quin & ipsa Italiæ littora Barbarorum sæpe classes inuadunt, asportantque Christianos. O nostram maximam negligentiam! O tempora! O mores! proh pudor! maior est Sarracenorum in sua perfidia, quam noster in fide Zelus. Dum gentiles fuerunt Cæsares, Idolorum cultores, augebatur in dies credentium numerus: nunc dum Christiani sunt Imperatores, Reges, Duces, Christi cultus, qui totum fere orbem oppleuerat, in angulum Europæ redactus est. Africam & Asiam amisimus, Europæ vix partem tenemus. Mouetur super his Cæsar, compatitur afflictis fratribus, commiseretur iniuriam patientium, cupit laborantibus subuenire. Nam qui non defendit indigna ferentes neque obsistit, si potest iniuriæ, tam est in vitio sicut Philosophis placet, quam si parentes aut amicos aut patriam deserat. Quod ne sibi, neue tibi, quisquam imputet, Passagium petitur. Sed accipe nunc utilitatem, quam parere passagium poterit. Subueniemus laborantibus Hungaris; aufferemus iugum seruitutis ex collo Græcorum; recuperabimus sanctam terram, exterminabimus idolum, monstrum illud pessimum, horrendum, ingens Mahumeti; & Christianæ religionis fines super & Garamantes & Indos proferemus. Jacet extra sidera tellus, extra anni solisque uias, vbi cœlifer Atlas axem humero premit stellis ardentibus aptum! En magnam utilitatem! nam sic agentes, aut agere temptantes, incorruptibilem cœlestis Regni coronam adipiscemur; quem reddet nobis in illam diem iustus iudex. Sed quid de honestate gloriaque dicemus, quam vel tuæ beatitudini vel Cæsaris altitudini accumulaturum cernimus esse passagium? bellorum æquitatem maiores nostri sanctissime feciali iure perscripserant, denunciata indictaque bella iusta esse censebant. In quibus qui uiriliter pugnavissent, non vincentes modo sed occumbentes quoque dignos honore gloriososque iudicabant, atque his statuas dicabant & triumphales arcus. Quid nos de hoc bello dicemus? quod non terrenus sed cœlestis Imperator indicit; in quo non Pomœrii sed fidei propagatio quæritur; in quo non paterna domus, sed fides Catholica defenditur, & honor Saluatoris nostri, qui cum in forma DEI esset, non rapinam arbitratus est, esse se æqualem DEO: sed semet ipsum exinaniuit, formam serui accipiens, in similitudinem hominum factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis, ut nos ex Diabolica seruitute redimeret. En gloriosum atque honestissimum bellum, quod tanti beneficii memores susceperimus, in quo Redemptoris nostri, in quo magni DEI causam tuebimur,

bimur, in quo qui uitam temporalem amittet, acquiret æternam, & famam clarumque nomen adipiſcetur ſempiternum. Ac tantum de ſecunda parte ſit dictum, in qua, cur paſſagium quæreretur, monſtrandum fuit. Supererat nunc de poſſibilitate congregandi paſſagii, deque ſpe fructus dicere. Plurimi ſunt, beatiſſime Pater, qui cum nominari paſſagium audiunt, ecce vetus ſomnium, inquiunt, vetus deliramentum, veteres atque inanes fabulas. At Vrbanus anteceſſor tuus, cum vexaretur a Paganis Orientalis Eccleſia, Sarracenique terram ſanctam inuaſiſſent, motus Alexii, qui Conſtantinopolim tenebat, precibus & aliorum Chriſtianorum, qui ſub tributo Turcorum vitam agebant, rogatibus, excitatus, graui & laborioſo itinere in Galliam profectus, maximum exercitum comparauit, quibus nullæ Sarracenorum copiæ, nullæ vires obſiſtere potuerunt, quin & Antiochiam expugnarent & Hieroſolymam obtinerent. Vnde adhuc & Vrbani qui conuocauit Paſſagium, & Gothfridi, qui duxit, illuſtre nomen habetur: quamuis quinquaginta & trecenti ab illo tempore fluxerint anni. Quid tua ſanctitas faciat, quo pro ſimilibus ac maioribus cauſis verus Imperator totaque Chriſtianitas orat Paſſagium conuocare? Penſandum eſt, inquies, an hodie Spes bona ſit habendi Paſſagii: quia nemo ſciens, impoſſibilia temptat, neque aggreditur quiſquam quod aſſequi deſperat. Magnum facinus Spes enutrit. Sunt ergo duo conſideranda, ſanctiſſime Pater: unum, an Chriſtiani facile in Paſſagium trahi poſſint; Alterum an coacto Paſſagio Spes ſit magna vincendi. Nam quamuis dubius eſt omnium bellorum eventus, nunquam committendum eſt prælium ſine ſpe quadam & argumento victoriæ. Ne, ſicut Auguſti Prouerbium, aureo piſcantes hamo videamur; quorum damni maior quam lucri ratio poſſit haberi. Difficile quippe primum videtur, Chriſtianos, qui ſunt inter ſe diſcordantes, apertiſque flagrant odiis, in unam Paſſagii ducere ſententiam. Verum quod multi putant obſtare Paſſagio, Sapientia Cæſaris conducere iudicat. Namque ſi Pax Chriſtianos haberet, incaſſum quietos Principes atque otio torpentes populos excitaremus; neque utiles bello manus invenirentur; horrerent inertes ferrum, neque ſignum neque tubam ferre valerent. At nunc exercitati bellis populi ultro ſeſe offerrent, facilius ex bello vocatur in bellum miles, quam ex otio. Bonum eſt viro, ſicut Propheta teſtatur, qui portauerit iugum ab adoleſcentia ſua. Quis Chriſtianorum eſt, poſtquam pugnare oportet, qui non potius in hoſtes, quam in domeſticos fidei gladium ſtriget? placebit omnibus, arma in Turcos vertere, patriam ut quietam relinquant. Et fortaſſe unica pacandi Chriſtianos via eſt, paſſagii conuocatio. Martiales enim & feroces Europæ populi, neſcientes quieſcere, niſi aduerſus exteros prælientur, in ſeſe ruunt. Qua ratione ductus olim vir Senatorius quidam, excidi Kartaginem prohibebat; ne pacem habentes in circuitu Romani, manus in ſe verterent: ſicut Reges Iſrael feciſſe conſtat, qui victis hoſtibus mutuis cecidere vulneribus. Pacem ergo ut habeant Chriſtiani, bellum eſt in exteros transferendum. Ad quam rem neque Germanorum illuſtris animus, neque cor nobile Gallorum, neque ſublimis mens Hiſpanorum, neque gloriæ cupidus Italorum Spiritus deerit. Omnes, quod tua videbit ſanctitas, corde magno & animo volenti ſuſcipient. Quis dubitet, cogi poſſe paſſagium, quod Romani Pontificis auctoritate decretum, & Imperatoris voluntate fuerit ordinatum. Sed dicit fortaſſe quiſpiam, quod Bractius olim, quamuis hoſtis Eccleſiæ tamen alioquin homo ſenſatus, frequenti ſermone uſurpare ſolebat: *Qui bellum gerat, tribus potiſſime rebus indigere & has tres unam eſſe pecuniam.* Vnde igitur aurum corrademus, ad tantum & tam remotum bellum neceſſarium? Sunt in promptu modi, Præſul maxime, quibus inueniri pecunia poterit, ſumptusque neceſſarii miniſtrari. Sed hos vulgare modo non eſt ex uſu. Illud tamen dicere poſſum, Ciuitates, quæ propter perpetuo bello fatigantur, libenter Paſſagio contribuent, ut pacis tandem compotes fiant. Non eſt igitur deſperata res paſſagii conuocatio nec rurſus ſpes magna victoriæ deerit. Nouit Imperatoria ſublimitas, Aſſyriorum, Turcorum, Ægyptiorumque gentes imbelles, inermes, viles, effœminatæ-

minatæque ſunt, neque animo neque conſilio martiali. Quis aut tunicatos mitratosque Turcos, aut braccatos Ægyptios timeat? quos Rapſaces ad Ezechiam Regem loquens baculo arundineo confractoque comparauit. Sarmatica erunt ſpolia ſine ſudore & ſanguine. Multa notauit Cæſarea Maieſtas, cum transmarinas partes luſtraret, quæ ſpem certiſſimam victoriæ præbent, ſuoque tempore pateſient. Nec moueri debemus, quia noſtri nonnunquam exercitus ab illis victi deletique ſunt. Nam neque viribus eorum, neque rei militaris peritia, ſed noſtris peccatis aſcribendum eſt. Quod ſi emandati fuerimus, rectaque mente Chriſti cauſam defenſuri bellum ſuſceperimus, nihil de victoria fuerit hæſitandum: quia non relinquet Dominus virgam peccatorum ſuper ſortem iuſtorum. Juvabunt & nos tum diuiſiones illorum, tum odia, quæ cum Tartaris habent aſſiduaque certamina: iuuabit & gentis illius deſperatio. Nam Mahumetum, cui maxime credunt, ſectam ſuam in Octingentos usque annos augendam, exinde minuendam, aſtruunt prophetaſſe. Is autem ſub Eraclio Cæſare malignari occepit, poſt quem ſupputantur anni quadraginta & octingenti. Quæ res terrorem non parvum Turcis, ſpem Chriſtianis adiicit, nam etſi pſeudopropheta Mahumetus eſt, non tamen falſum vaticinium dici poteſt, quod ſacris Hieremiæ ſermonibus quadrare videmus. Hieremias enim primo & quinquageſimo capitulo, quaſi tuam ſanctitatem & Cæſaris Maieſtatem aduerſus Mahumetum ſuſcipere bellum hortatur; *Nolite, tacere* inquit, *ſuper iniquitatem eius: quoniam tempus ultionis eſt Domino: viciſſitudinem ipſe tribuit ei.* Poſſemus ad hanc rem plura deducere: ſed neque doctiſſimis tuis auribus, neque præclaris ſapientiſſimisque patribus, qui aſſident, quique aſtant, donanda ſunt verba. Satis eſt nobis abſoluiſſe, quæ promiſimus, & quæ Cæſarea ſublimitas mandauerat, expoſuiſſe. Intellexiſti deſiderium ſuum, ſanctum propoſitum, integram mentem. Verum quamuis examen Imperatorium ſic de Paſſagio ſentiat, totum tamen & conſilio & iudicio tuo relinquitur, qui ligandi ſolvendique claues accepiſti, qui Petri & Pauli locum tenes iam cum Chriſto regnantium; cuius eſt inter ſanguinem & ſanguinem, inter cauſam & cauſam, inter lepram & lepram iudicare. Cæſar cum eſſet, hac vice apud tuam Beatitudinem, noluit hanc rem intactam relinquere; quæ ſibi adhuc in minoribus conſtituto atque ab ineunte adoleſcentia ſemper cordi curæque fuit. Alius fortaſſe vel Generale Concilium, vel Reformationis decreta petiuiſſet, ſed quod maius Concilium poteſt, quam tuæ Sanctitatis tuique ſancti Senatus præſentia: fruſtra Concilium petit, qui Romani Pontificis mandata, non recipit. Vbi tua ſanctitas eſt ibi Concilium, ibi Reges, ibi mores, ibi decreta ſalubrisque Reformatio. Cæſari ſuſceptis Imperialibus infulis, tuaque ſacra manu coronata, nihil hoc tempore viſum eſt antiquius, quam de Paſſagio, tecum agere. Quod ſi fortaſſe prima fronte videtur arduum, nihil eſt tam difficile, quod quærendo non fiat facile. Aſperis in rebus, & vir noſcitur, & gloria quæritur. Quæ magno animo fortiter excellenterque geruntur, niſi quodammodo pleniori bucca laudare ſolemus? difficiles aditus virtus appetit. Clari & illuſtres ſunt tituli tui, glorioſiſſime Præſul; qui unionem feceris, Jubilæum indulſeris, Cæſarem coronaveris. Paſſagii tamen titulus, & dignior & diuturnior omnibus erit. Quem ne Succeſſori relinquas & Cæſarea pietas ſuadet, & omnis Chriſtianitas orat. Nam tibi iam coronato Cæſare, quamvis multa incumbant magna & alta negotia, nihil tamen eſt, de quo vel utilius agere vel glorioſius, quam de Paſſagio, valeas. Amen.

V.

THADEI QVIRINI, PATRICII VENETI, AD FRIDERICVM III. ROM. IMP. NOMINE SUÆ REIPUBLICÆ, ORATIO GRATULATORIA. p. 28.

CVM multa ſint, glorioſiſſime Cæſar Auguſte, quæ ab immortali DEo noſtra Reſp. ſummis aſſiduiſque precibus ac votis ſibi dari optaſſet, nihil profectò maius-

maius, nihil optabilius ei contingere poſſe exiſtimauit, nihil ardentius expetiuit,
p. 29. quàm vt tu & Auguſtiſſima Imperatrix vxor tua eam inuiſeretis, & veſtri nominis ſplendore ornare ac illuſtrare dignaremini. Dici enim non poteſt, quantopere non modò ſenatus ipſe ac Princeps, ſed omnis ſexus, omnes ordines vos intueri, ſuſcipere, cum cultu & obſeruantia proſequi concupiſcat, vt ad declarandam animi lætitiam non ſatis vultus, non oculi, non notæ ſufficiant vires. Nam cum ſuapte natura noſtra Reſp. omne hominum genus, tum imprimis Principes & Reges munificentia, humanitate & amore proſequuta ſit; vos qui principum principes & Chriſtiani nominis ſplendor eſtis, quibus honoribus, quibus lætitiæ ſignis, quibus humanitatis & munificentiæ modis proſequetur, complectetur, extollet? Quod cum ita ſit, ſereniſſime Imperator, quo gaudio, qua lætitia aduentum hunc veſtrum expectaſſe nos exiſtimatis? qui honores, quæ dona, quæ munera Principum, Regum, populorum cum hoc noſtro ſtudio comparari poſſunt? Nam ſi ſuperioribus temporibus, prima illa tua ætate (quod meminiſſe debes) libentiſſimè te vidimus, cum in Syriam euntem omni indulgentia & honore proſequuti ſumus; quo ſtudio videndi tui ciuitatem flagrare exiſtimas, cum eundem te inſignibus Imperii ornatum ac condecoratum, & tanta affinitate auctum, Principem Chriſtianæ religionis, ac defenſorem huius noſtræ ciuitatis à ſtirpe antiquiſſima amiciſſimum, non ſolum viſura, ſed etiam acceptura ſit. Sed cum omnibus de cauſis noſtra ciuitas meritò exultet, ac lætitia diffluat, (auidè enim, quæ ſumma ſunt, ab omnibus expectantur: nihil autem maius humanis in rebus tua Maieſtate omnes exiſtimant?) tum verò nulla re tantopore commouetur ac ſtudio tui incenditur, quam quod ſummam tuam ergo Remp. noſtram voluntatem ac propenſiſſimum ſtudium recognoſcit. Vidit enim ac intelligit, inuictiſſime Cæſar, te cætera Italiæ loca, vrbes, regiones neceſſariò acceſſiſſe; in hanc tantum Vrbem ſtudioſè ac libenter diuertiſſe: & cum alia via in patriam redire poſſes, indignum vetere neceſſitudine & antiquiſſima amicitia exiſtimaſſe, conſpectus ac regiæ Maieſtatis tuæ fructum, quem libenter omnibus impartiſſes, illis potiſſimum denegare, qui laudis, decoris, honoris, gloriæ, magnitudinis, amplitudinis, maieſtatis tuæ cupidi fautores ſemper extitiſſent. Quod quidem tuum erga Remp. noſtram ſtudium, animum, voluntatem quanti eum ab omnibus, tum verò à Senatu atque ipſo Principe fieri putas? DEum quendam mihi crede è cœlo hodie delapſum & ad ſe demiſſum noſtra Reſp. arbitratur. Quid quod auguſtiſſimam vxorem tuam, quam tecum per ea quæ adieras Italiæ loca ſemper duxiſti, ſeparatim ad nos præmittere ſtuduiſti. Quod illud & quantum amoris, fidei erga nos ſignum? Maiorum tuorum conſtantiæ, beneuolentiæ, fidei erga hanc Remp. permulta monumentis atque animis noſtris ſigna & documenta repoſita & conſignata habemus: ſed hoc certè maximum, quo cætera confirmata ſunt, quod quos principes tui in Italiam aduentus exceptores habuiſti, eoſdem gloriæ, ſplendoris, ornamentorum tuorum, & conſummatæ felicitatis ſpectatores, & congratulatores poſtremos eſſe voluiſti. Huius igitur communis gaudii & publicæ lætitiæ nuntii ex ſenatorum numero xx. ad Imperatoriam Maieſtatem tuam præmiſſi ſumus, tibique & fortunæ ac ſerenitati tuæ non ſolum pro confirmato & aucto Imperio publicè congratulamur, ſed omni laude proſequendum putamus. Quod enim ſeculum, quæ poſteritas non celebrabit, non recordabitur Fridericum tertium Imperatorem maximum ita in Italiam deſcendiſſe, vt cum omnis Italia diſcordia & bello flagraret, adeo tranquillè, adeo quietè atque amice ab omnibus populis, Principibus, Regibus acceptaretur, vt non Rex externæ gentis ac nationis, ſed eiuſdem regionis dominus, & quodammodo communis quidam omnium gubernator ac rector charus acceptuſque veniſſe videretur? Atque hoc non eò dico, quod non ita fieri debuerit (nam Imperium Romanum tuum eſt, aut quorum maiores tui, aut tu eſſe voluiſti) ſed quod raró ſuperioribus temporibus, memoria certè noſtra & parentum noſtrorum nunquam accidit. Nam ceteri Reges cum in Italiam veniſſent exercitu adducto aut quaſi ho-

ſtes eam diripuerunt atque incenderunt, aut diſcordia flagrantibus rebus cum alteri parti ſe adiunxiſſent, ſeditionem potius in Italiam attuliſſe quàm communi otio & Imperii ſaluti conſuluiſſe viderentur. Quod cum abs te ſecus factum ſit, sereniſſime Imperator, quis vel non ſapientiam tuam laudabit, vel fortunam admirabitur? Equidem ſic cenſeo, atque adeo cenſent ciuitatis noſtræ Principes religionis tuæ conſcii & prædicatores, factum hoc fuiſſe diuinitus, vt qui tantam animi pietatem ab initio ætatis præ te tuliſſes, qui religionis ſtudio curſus ac nauigationis periculum, tot diſcrimina hominum locorumque ſponte excepiſſes, ei potiſſimum Imperio præficere, quod nominis Chriſtiani ſalutem ac magnitudinem, cultum, religionemque tueretur: & cum tranquillè ac leuiter nomen tuum conſtituiſſes, tum ſi quid rerum humanarum vitio, aut temporis vetuſtate prolapſum eſſet, quietè ac ſine vllo belli ſtrepitu, Chriſtianeque (vt ita dicam) reſtitueres. Nihil enim Chriſtianum non modo Imperatorem, ſed hominem magis decet, quam huma- p. 30.
nitas, lenitas, clementia, pietas, fides, caritas: quæ omnia quum ita in te eluceant, vt à natura inſita atque innata eſſe videantur, quis te, niſi fortè inuidus & obtrectator, ſummis laudibus non efferat? quis non admiretur? Quis (ſi fieri poſſet) non modo perpetuo videre, ſed in Italia retinere cupiat otii, quietis, tranquillitatis ſtudioſiſſimum, improborum, irreligioſorum, ſeditioſorum inimicum? Nos vero non ſolum te laudamus, ſed vehementius admiramur, nec hoc fortunæ tuæ tribuimus, ſed diuinæ prouidentiæ aſſignamus, quæ talem te eſſe voluit, ita inſtituit, eum delegit, qui & communi Chriſtianorum ſaluti & decori conſulere, & eius honorem ac cultum tueri ac conſeruare velles ac poſſes. Sed ne multus ſim atque aliquando concludam, ſacratiſſime Imperator, ita tibi perſuadeto, quod ab initio dixi, lætum ac fauſtum hunc diem huic ciuitati illuxiſſe, quo te ab omnibus infimis, mediocribus, ſummis ſic celebrari, ſic videri, ſic accipi cernes, vt non aliàs te vidiſſe, ſed DEum quendam in Vrbem noſtram acceſſiſſe putent, atque omnes ita iudicent, te cum cæteras Italiæ ciuitates libenter adieris, huic vni potiſſimum ac maximè indulſiſſe, quam duplici lætitiæ genere afficere volueris, & auguſtiſſimo vxoris aduentu, qui nobis optatiſſimus eſt, & tuo. Veni igitur, sereniſſime Imperator, læto animo in eam Vrbem, quæ etſi amplitudinem tuam capere vix poteſt, ac certe voluntate complecti poteſt. Vbi ſi quid deſideraueris, ſi non omnia quæ Maieſtas tua meretur, ſuppeditata eſſe videbuntur; id non voluntati, ſed imbecillitati noſtræ aſſignabis. Omnia certe quæ noſtra ſunt, ſumma, parua, mediocria, tua eſſe volumus: hæc tibi publice offerimus, atque omnia deferimus. Vnum illud certè perſuaſum tibi eſſe volumus, quod minimè dubitamus, cæteris rebus fortaſſe ab aliis non potuiſſe vinci, ſtudio certè erga te, animo, voluntate, non modò cæteris non ceſſiſſe, ſed cum tuis etiam contendiſſe.

VI.

ALIA ORATIO, PRO VICARIO CREMONÆ N. AD EUNDEM IMP. FRIDERICUM ADVENTANTEM HABITA, PENES LAURETUM, XIII. KAL. JUN. M CCCC LII.

SVMMAM Deam atque virginem Mariam, ex qua Chriſtus mirificè natus eſt, * ab his opem expoſtulo, fer opem ſumme rerum, fauete ſuperi reliqui, vt quæ mente concepi, dicturus ad ſummum terrarum Principem, gratè poſſim in hac corona exprimere. Tuque Cæſar annue, & benigna fronte exhibe te nobis, vt quod rei magnitudine efficere non confido, inſtante tua benignitate ac clementia audeam. Dicam ergo, clementiæ tuæ iudicio conſeruati ſumus, enarrabo etiam clementiam tuam ac virtutes, quæ te ad tantam altitudinem euexere: ſubinde perditionem ac ſchiſma fermè totius populi Chriſtiani, à quibus ſubtraxiſti & conſeruaſti nos: Demum ſingularem tuam victoriam. Dabo tibi præterea verbis eius honorem hunc quem flexum vides, pro quo ſiquidem iuſſus ad te oro. Cuius quanta

quanta ſit virtus ac præſtantia, cum tamen ex pleriſque aliis illud intueri liceat, tu tamen perpalam omnibus id notum feciſti, exornans virum pulcherrima dignitate Marchionatus, atque comitatus, vicarium tuum præterea vrbi præclariſſimæ Cremonæ præficiens, luce tamen clarius me veriſſima loqui apparebit. Et has quidem laudes tuas oro, vt ita grato atque beneuolo animo excipias, quemadmodum pure ego offero. Gratias ago præterea immortali DEo & ſummo, quod datum ſit mihi hiſce oculis te intueri poſſe, quem mentis acie millies conſpicatus ſum. Quanquam enim etſi oblectat me Principem videre, vt tu es, & membris formoſiſſimum, proceritatis Heroicæ, gratiſſimi coloris, pugnacitate ac robore ſingulari, oblectat me tamen vltra modum contemplari ac prædicare laudes tuas. Prætereo admirationem diuitiarum tuarum; ac regiones, quæ multæ atque ampliſſimæ ſunt, taceo. Attingam ea duntaxat quæ viris optimis ac diuinis conueniunt, quæ nunquam mortales deſerunt, vel poſt mortem quoque. Solæ igitur virtutes atque animi poſſeſſiones, quæ ſunt, verè & inſigniter ditant homines; quemadmodum ſunt religio & Deorum cultus, iuſtitia, fortitudo, temperantia, liberalitas, clementia, prudentia, caritas, & talia animorum munera. Primùm verò quantum mortalibus præſtes fide ac religione, cottidie licet intueri, qui te audimus in cunctis operibus tuis DEum anteponere, ſuffragiiſque accerſere ea quæ tandem prodire ex te opera videmus, vt cum humanis viribus maximè grata ſint, tum & diuinis maximè conſentiant. Siue fidem quæ eſt rerum ſperandarum credulitas, quaſi ſequela veritatis, & fiendarum conſtantia. Nam & religionem tuam & cor piiſſimum cum ex multis præclariſſimis indiciis, tum ex eo intueri licet, quod in ſacro pectore tuo ſæpe infixum geſtas. Sunt profectò ſigna illa hæc lucu-
p. 31. lentiſſima optimæ mentis tuæ, tuique humaniſſimi cordis ac ſanctiſſimi. Iuſtitia autem quantum polleas, abſque caligine videmus, cum iuſtitia ſit conſtans * tu non ſolum id perpetuò cupis atque vis, imo & opere exequeris, continuò afflictos ſubleuando, colligendo diſperſos, ſpoliatos reſtituendo, pulſoſque iniuria ad lares proprios reducendo. Quem ſanè te non vt virum ex terris profectum, ſed vt * lapſum de cœlis intuemur. Temperans verò quantum ſis, & caſtitas tua, & vitæ moderatio, abſtinentiaque à rebus & iuribus alienis, maximo documento orbi terrarum eſt. Quid dicam de fortitudine non corporis verum animi, quo in animo præclariſſima illa virtus reſidet. Nunquam fuit te quiſquam infractior aut validior, honorem atque veram gloriam ſpretis reliquis ſemper anteponens. Docuit id permaximè dimicatio olim quædam cum Teucris habita, in qua etſi aliquorum petulantia ac ſuperbia (quos nunc taceo) qui aduenerant præſidio, multa corpora tuorum deuicta fuerint, tu tamen inuicti animi extitiſti, vt victores ipſo bello ſuperaueris. Quis enim famis & ſitis, cum eſt opus, tolerantior te vbilibi reperiri poteſt? Quis gelu pari animo te magis exuperat? & humi iacere ſcis, ac loricatus dormire, montes ſuperare, Marti te opponere, ac dura tandem quæque diuincere. O quàm dignè ac Cæſariè! honos enim ipſe & vera laus vtcunque rebus caris anteponendus eſt! De liberalitate autem tua ac munificentia, plenus eſt terrarum orbis, pleniſſimi mortales. Nihil in pectore illo ſacro malæ cupiditatis eſt. Cupis enim (vt par eſt, ac Cæſare inuicto dignum) non nummis, ſed poſſidentibus nummos imperare; non auri pompa, ſed virtutis cuſpide hoſtes terrefacere ac deuincere. Caritate vero ita in Chriſtum ardes, vt non publicam ac ſuperbientem perſonam, ſed priuatam atque humaniſſimam ſuo loco videamus. Quam autem clementiam tuam dicemus, qua te cunctos præſtare mortales, & qui ſint, & qui fuerint, & qui dici aut imaginari poſſint, clariſſima luce conſpicamur. Si enim intacto honore tuo potes, nullo infeſtiore telo ad vltiones vteris quàm clementia; ignoſcens cunctis offenſoribus, admonitionis Senecæ perdoctiſſimus; *Maximum vindictæ genus eſſe poſſe parcere.* Prudentia verò tibi in cæteris rebus ac virtutibus vteris, vt nihil exeat de te, cuius probabilis non poſſit reddi ratio. Hæc ſunt diuina tua opera; hæc tuæ inuictæ atque benigniſſimæ mentis diuitiæ, quibus ab religioſiſſimis atque illuſtriſſimis diuinæque prudentiæ viris ſacri Romanorum

Imperii collectoribus magno omnium concensu ac discrepante nemine (inauditum iam multis seculis) Mundi gubernator & Romanorum Rex promptissime dictus & declaratus es. Considerant hi se verissime ad te posse dicere, quod ait supremus Poëtarum ex Latinis ad Octauianum?

Hæ tibi erunt artes, pacique imponere morem:
Parcere subiectis, & debellare superbos.

Tunc existimo * ante nostris temporibus plurifariam calamitatem, schisma, & totius Christianitatis scissuram ac diuisionem, quibus, infirmitatibus medicamina illa, quæ veri Principis diximus, magna acclamantibus voce tu peropportunè vndiquaque illa compares. Opus erat pace illam expostulantibus tu illa dignis quibuscunque tribuis. Opus veniâ multis peccantibus & noxiis. Tu pœnitentibus & aberratis discedentibus affluenter donas. Opus erat asperiori correctione, & virga ferrea grassatoribus ac superbis pertinacibus. Tu, si pœnitere nolint, potentissimè ac victoriosissimè debellasti. O singularem victoriam ac sanctissimam! Ipsam Victoriam vincere est, se ipsum vincere, atque ea illa agere quæ victores communiter non efficiunt, neque sciunt efficere. Solent namque insolentia quadam & elatione nimia de victoria aut sæuire, & sæpe insanire, aut acrius sanguinem contrectare, recordarique vehementius iniurias. Tu autem nihil minus: humanior ac benignior victoriosus, quàm victi reliqui. Omni itaque præclarissima regnandi arte non solùm doctus, sed doctor admirabilis atque abundantissimus valde es, & ita reputatus, summa de te præstans omnia. Æquum enim est, qui sibi omnia deberi volunt, debere & ea summa omnia de se præstare. Nec vlla est certior aut stabilior regnandi ratio, quàm si qui regna obtinent, ab omnibus dignissimi omni regno iudicentur. Audi Rex clementissime Xenophontem in quodam eius opere dicentem: *Dita amicos; te ipsum ditabis. Auge ciuitatem* (id est, Imperium) *tibi enim ipsi comparabis potentiam. Quare illi amicos atque socios, puta ciuitatem quidem propriam domum, ciues verò propinquos, amicos autem filios, filios velut propriam animam: & hoc omnes vincere coneris officio. Si enim amicos complectere, nihil tibi inimici obesse possunt. Quæ omnia si tu feceris, cunctarum quæ in humana sunt vita, pulcherrimam ac beatissimam rem possidebis. Felix enim cùm sis, nemo tibi inuidebit.* Hæc ille. Tibi igitur omnium virtutum perpolito, tibi iustitiæ pleno, temperantiæ, fortitudinis, prudentiæ, religionis, ac similium, tibi omnium bonarum artium regnandi refertissimo, tibi & pacis, & belli, & ignoscentiæ potentissimo, tibi victoriosissimo singulari, ex qua * inuictissimo, tibi Sigismundo, tibi sublatori tandem omnium malorum nostri seculi, vna cum Virgilio verbis Anchisiadæ ita aio: Æn. 1. p. 32.

Dii tibi, si qua pios respectant numina, si quid,
Vsquam iustitiæ est, & mens tibi conscia recti,
Præmia digna ferant. Quæ te tam læta tulerunt
Sæcula? qui tanti talem genuere parentes?
In freta dum fluvii current, dum montibus vmbræ
Lustrabunt conuexa, polus dum sidera pascet,
Semper honos nomenque tuum laudesque manebunt.

Quibus ex omnibus id tandem plus quàm satis intueri licet atque intelligere, quod tuæ antea proposui Maiestati. Demum clementiæ tuæ iudicio quod seruati sumus. Rectè igitur vnus inuictus es à quo & victoriæ ipsius conditio visque deuicta est.

Restat nunc tuæ offerre Maiestati (quod tamen tuum, & diu etiam valde est) Heroem hunc cuius verbo ad te gratias acturus sum, suæ nouæ dignitatis ob clementiam tuam atque abundantem gratiam; Quem quidem etsi non multum oratione mea in præsentiarum tibi collaudabo, collaudabit maximè id tamen, quòd tibi carus, & honoratus & acceptus sit. Non potest namque non illustris esse, qui ab illustribus clarus habetur, cuiusque præterea antiquam gentilitatem & à Romano prisco ortum sanguine paucis edocebo. Constat enim ex Chronicis T. Liuii, vrbem Cremonam

monam coloniam fuisse Romanorum. Ex quibus satis intueri liquet, & non leuibus quidem coniecturis, hunc præsentem Romanæ & antiquæ familiæ fuisse. Verum liquet ex alio capite id luculentius conspicari, quoniam non nisi acta Romana atque magnificentissima ab hoc exeunt. Non credit hic gratias posse ad te referre tot tuis in se gratiis, totque beneficiis. Non confidit enim, non dicam remunerare, sed ne numerare quidem tua in se vberrima atque amplissima beneficia. Orat igitur multum & summa prece, vt summus ille DEus qui in cœlis est, ac potentissimus retributor, sua in te ostendat de his rebus munera. Ipse autem quæ potest offert, Vrbem videlicet, quam tuo gubernat imperio, se, ciues, mœnia, rura, castella, amicos, clientes, natos & omnem animam. Pro equidem vltimo ita iussus ad te dico, quod Volscorum oratores in deditione vrbis ad Romanos, mira Camilli probitate ac iustitia: *Mittite qui arma, qui obsides, qui vrbem patentibus portis accipiant. Nec vos fidei nostræ, nec nos imperii vestri pœnitebit.*

VII.

p. 33. **ΜΙΧΑΗΛΟΥ ΑΠΟΣΤΟΛΙΟΥ ΤΟΥ ΒΥΖΑΝΤΙΟΥ** πρὸς τὸν εὐσεβέστατον καὶ γαληνότατον βασιλέα ῥωμαίων καὶ πάντων χριστιανῶν κύριον, κύριον ΦΡΙΔΕΡΙΚΟΝ, λόγος προσφωνηματικὸς, αἰτήσει ἀριστωνύμου τοῦ βυζαντίου.

ἜΔΕΙ τὸν ἐπιβαλλόμενον, γαληνότατε βασιλεῦ, οὐχ ὅπως πάνθ' ὑμνῆσαι τὰ σὰ γενναῖα καὶ φανότατ' ἀνδραγαθήματα, ἀλλ' ἕν γέ τι καὶ ὁτιοῦν τῶν σαυτοῦ, τῶν τε ἄλλων ἧσσον ὑπάρχον κατὰ παράθεσιν, εἶναι μετὰ ἄξασθαι τὴν φιλοσοφίαν, Ἀριστοτέλην, ἢ Πλάτωνα· τῇ ῥητορείᾳ δ' αὖ πάλιν, Ἰσσαῖον, ἢ Δημοσθένην. Στισήχορον δὲ ἢ Ὅμηρον κατὰ ποίησιν. μόλις γὰρ ἂν οὕτως ἀφικέσθαι τοῦ προσήκοντος δυνηθείη. ἐμοὶ δ' ὀλίγῳ πρόσθεν γευσαμένῳ φιλοσοφίας, καὶ μήτ' ἐν ποιήσει μήτ' ἐν ῥητορικῇ ταῖς θεραπαινίσιν αὐτῆς ἐγχρονίσαντι, διά τε τὴν ἀπευκταίαν ἅλωσιν τῆς πατρίδος, καὶ τὰς μετ' αὐτὴν ξυντυχίας, τίς ἂν δήπου παραίτησις γένοιτο; ἢ τίς οὐκ ἂν δικαίως γελοιδορήσαιτο βουλομένῳ προσλαλῆσαι τοιουτονὶ βασιλέα, οὐκ ἀθεεὶ λαβόντα τὰς τῆς βασιλείας ἡνίας. καὶ ταῦθ' οὕτω φύσεως τῶν ἀνθρώπων ἐχόντων, ὀξυδορκεῖν μὲν πρὸς τοὶς καὶ ὁτιοῦν ἐπταικότας, πρὸς δὲ τοὶς σπουδαῖόν τι κατωρθωκότας ἀμβλυωπεῖν· τό, τε μὲν ἀγαθὸν κρύπτειν, τό, τε δὲ φαῦλον ἀνακηρύττειν. ἀλλ' ἐπείπερ μετ' εἰκόνας ἄλλας πολλάς τε καὶ ἀγαθὰς ὑπερκειμένας καὶ ὑφειμένας, μανθάνομεν καὶ τὸ πάντων τῶν ὄντον ὑπερεπέκεινα θεῖον, τὸ ἕντε καὶ αὐτὸ ἓν, τὸ ὄντε καὶ αὐτο ὂν, ταῖς παρ' ἡμῶν εὐλογίαις ἢ δυσφημίαις, οὗτε καὶ ἄλλως ὥς φασὶ διατίθεσθαι, ἧπου καὶ σοὶ θειότατε βασιλεῦ, προσιτέον ἂν εἴη τὸ παρ' ἡμῶν ἐφύμνιον καὶ λογύδριον. οὐχ ὅσον ἀφ' ἑαυτῶν κινουμένων, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ θεράποντος οἰκείου τοῦ κράτους τῆς βασιλείας σου, ἀνδρὸς Βυζαντίου, υἱέως πατρὸς, εὖτε γένοις καὶ πλούτου καὶ φρονήσεως ἔχοντος, πρώτου μοι τῶν φίλων τοῦ καταλόγου, γνωρίμου τοῖς ἄρχουσι καὶ σπουδαίοις, τοῦ κήρυκος τῶν σῶν

MICHAELIS APOSTOLII BYZANTINI ORATIO *acclamatoria, ad Religiosissimum & Serenissimum Romanorum Imperatorem, & omnium Christianorum Dominum, Dn.* FRIDERICVM III. *rogatu Aristonymi Byzantini.*

OPORTEBAT eum, qui tua, Serenissime Imperator, non quidem omnia illa generosa & illustria facinora, sed vnum tantum, idque cæterorum comparatione minimum celebrare aggreditur, exoptare sibi Philosophicum quidem acumen Aristotelis, aut Platonis, dicendi vero facultatem Isæi aut Demosthenis, vim denique poeticam Stesichori aut Homeri: Et ne ita quidem facile possit id, quod conueniebat; consequi. Mihi vero qui vix dum Philosophiam degustaui, & nec in Poesi, nec in Rethorica (quæ eius pedissequæ sunt) temporis vllam confirmationem habeo, propter nimirum abominandam patriæ expugnationem, & eos qui inde secuti sunt, casus; quæ venia speranda? aut quis non merito opprobret audendi interpellare tantum Imperatorem, non sine numine diuino capessentem has imperii habenas? præsertim cum ita á naturâ comparati homines sint, vt vel leuiter impingentes perspicacissimè aduertant; cæcutiant contrà ad eos, qui pro virili officium faciunt: atque ita quæ bona sunt, occultent; quæ mala, præconis quasi voce traducant. Quia tamen inter varias sublimes & humiles similitudines hanc quoque didicimus, Numen illud diuinum super omnia eminens, quod & vnum est, imo ipsa vnitas, & verè Ens, imò ipsa essentia, ad nostras laudes & vituperia perinde (vt dici solet) se habere: ad te quoque, diue Imperator, nostra hæc similiter attinebit celebratio & oratiuncula. Ad quam ego non tam per me prosilio, quam compellor per proprium famulum potentissimæ Maiestatis tuæ, hominem Byzantium; qui patre natus est nobili, diuite ac pruden-

ANNO 1457.

prudente, in amicorum meorum censu facile primus, virisque adeo principibus ac præstanstibus non ignotus, quin & præco virtutum tuarum (quamuis alieno præconio nil egeas, ipse tui per prudentiam, regiminisque formam, & complures virtutes abundè præco) sapientiæ nimirum, bonitatis, iustitiæ, temperantiæ, omnium denique (vt verbo dicam) quæ vidit & quæ audiuit. Etenim si non obsequar amico, & quidem huic amico me ad huiusmodi institutum instiganti; equidem & socium hunc violem, & amicis aliis homo nihil censebor. Quamobrem, serenissime Imperator, si orationem meam senseris rei dignitati minime parem, ignosces mihi per benignam indulgentiam, & tanquam mitis pater (vt Homerus loquitur) gratam habebis non filij, sed serui tui Michaelis Byzantii balbutiem. Vnde autem ordiendum?

Dicite nunc mihi Musæ, cœlestes domos inhabitantes:
Vos etenim sapientiæ amabilis dona datis.

neque enim id mihi vitio vertetur, si ad hanc orationis meæ partem Homerum citem:

Inde, vnde maiestas inclyti Regis
Si potest, vnde inimitabilia opera virtutum.

Euge Musæ, maximi illius Regis DEI propago & semen, per quas quibus vult largitur intelligentiam, ingenii perspicacitatem & virtutem; vobis ego gratias ago, quod orationis meæ mihi modum & ordinem commonstraueritis. Ac principio summum hoc decus est potentissimi & diui Imperatoris nostri, quod regnum & potentiam hanc virtute, & imperium sine sanguine & bello sit adeptus (quod quidem multis solet contingere, sed non tam Regibus, quam priuatis, aut inferioris gradus principibus) & acceptum idem ille maximus Rex noster auget atque amplificat vndique, tum animi præstantia ac magnitudine, tum rebus præclarè gestis. Sed forsan ii qui me penitiùs norunt, & ipsa etiam ratio monet, vt hac orationis parte relictâ ad id me conuertam, quod propriè est huius instituti. Hoc ergo faciendum & pergendum porrò. Maiestas ergo imperii tui, FRIDERICE Imperator quæ & quanta sit, manifestum reddunt Europæi remoti simul ac propinqui: tam ii qui foris versantur, quam qui domi: quin imò & ii qui Asiam incolunt, aut eidem contermini sunt: ii inprimis, quibus fato concessum est diuini capitis tui diadema intueri. Inter quos quidem (prout vt nunc res nostræ ferunt) primum pariter ac postremum locum tenet Aristonymus hic Byzantius Megaclis filius, qui mihi huius Orationis autor extitit, quique adeò est bonorum & honoratorum virorum amator, ac præco virtutum diæ Maiestatis tuæ: prædicant autem magis (tanquam scilicet magis conscij) quotquot imperio tuo parent, Reges, Duces, exercitum ac prouinciarum præfecti, é quibus nemo (quantum æstimare possum) Asiaticis cedit vel autoritate, vel virtute. Quod si igitur tam beata est imperii

Aristonymus Byzantinus.

ἀρετῶν· εἰ καὶ μὴ κήρυκος δέῃ, αὐτοκήρυξ γε ὢν, τῇ φρονήσει καὶ βασιλείᾳ, καὶ ταῖς ἄλλαις δήπουθεν ἀρεταῖς· τῆς σοφίας, τῆς ἀγαθότητος, τῆς δικαιοσύνης καὶ σωφροσύνης, πάντων, ὡς ἔπος εἰπεῖν, ὅσα τε εἶδεν, ὅσων τε ἤκουσεν. εἰ γὰρ οὐ πείθοιμι φίλῳ καὶ τοιούτῳ τῶν φίλων, πρὸς τοιαύτην ὑπόθεσιν ἐπεγείροντι, εἰ καὶ οἷα οὖσα καὶ ὅση τυγχάνει, καὶ τὸν ἑταῖρον ἠδίκουν ἂν, καὶ τοῖς φίλοις ἂν οὐδενὸς ἄξιος ἐγινόμην. διὰ δὴ ταῦτα γαληνότατε βασιλέων, εἴπου μετῶν λόγων οὐχ ἅπτεσθαι τῆς ἀξίας φωράσειας, σύγγνωθί μοι τῇ μεθ' εὐμενείας συγγνώμῃ καὶ ἢ πατὴρ ἤπιος, ὥς φησιν Ὅμηρος, δέξαιο οὐχ υἱέως, ἀλλὰ δούλου σοῦ Βυζαντίου Μιχαὴλ ψελλίσματα. πόθεν οὖν ἀρκτέον;

ἔσπετε νῦν μοι μοῦσαι ὀλύμπια δώματ' ἔχουσαι·
Ὑμεῖς γὰρ σοφίης ἐρατεινῆς δῶρα διδοῖτε.

οὐδὲ γὰρ οὐδ' οἶμαι νεμεσητὸν ἐνθαδὶ τοῦ λόγου γινομένῳ καθομηρίσαι.

κεῖθεν ὅθεν μεγαλεῖον κυδαλίμοιο ἄνακτος·
ἣν δὲ δύναι καὶ ὅθεν ἄσπετα ἔργ' ἀρετάων.

Εὖγε ὦ μοῦσαι τοῦ μεγίστου βασιλέως θεοῦ ἀπόρροιαί τε καὶ σπέρματα, δι' ὑμῶν, οἷς ἂν ἐθέλοι χορηγοῦντος τὴν σύνεσιν, τὴν παιδείαν, τὴν ἀρετὴν, καὶ χάριτας ὑμῖν ἄγω μετὰ θεὸν τὴν ἀκολουθίαν τοῦ λόγου καὶ μέθοδον ὑφηγησαμέναις μοι. p. 34.
μεγαλοπρέπεια μετὰ οὖν τῷ κρατίστῳ καὶ θειοτάτῳ ἡμῶν βασιλεῖ, ἥτ' ἐξ ἀρετῶν βασιλεία καὶ δύναμις, καὶ τό γε αἵματος ἄνευ καὶ μάχης τὴν βασιλείαν παραλαβεῖν· ἃ δὴ πολλάκις εἴωθε συμπίπτειν πολλοῖς, μὴ ὅτι γε βασιλεῦσιν, ἀλλ' ἰδιώταις καὶ ἄρχοισιν, ἣν ἐξ ὅτου περ αὐτὴν ὁ μέγιστος ἡμῶν διεδέξατο βασιλεύς, ὅτι τε αὔξει καὶ προάγει διὰ παντὸς μεγαλονοίᾳ καὶ ῥώμῃ καὶ πράξεσι φανοτάτοις. ἐμοῦ πολλῷ τῷ μέσῳ γινώσκοντες κάλλιον, φαίητ' ἂν οἶμαι προσῆκον, τουτὶ τὸ μέρος τοῦ λόγου καταλιπόντα, τραπῆναι πρὸς τὸ προκείμενον. αὐτὸ δὴ τοῦτο καὶ ποιητέον, καὶ ἰτητέον γε περαιτέρω. τὸ μὲν δὴ μεγαλεῖον τῆς βασιλείας σου ἄναξ ἀνδρῶν, ΦΡΙΔΕΡΙ͂ΚΕ, οἷόν τε ἐστι καὶ ὅσον τυγχάνον, δηλοῦσι μὲν Εὐρωπαίων, οἵτ' ἐγγὺς, οἵ τε πόρρω, οἵ τε θύραθεν, οἵτ' ἐν οἴκῳ. δηλοῦσι δ' αὖ πάλιν καὶ τῆς Ἀσίας οἱ πρόσοικοί τε καὶ ἀγχιτέρμονες, οἷς γε διϊδεῖν εἵμαρτο τὴν ἐριτιμονταινίαν τῆς θειοτάτης σου κεφαλῆς. τούτων δὲ πρῶτος καὶ τελευταῖος, ὅσα γε εἰς ἡμᾶς τὸ νῦν ἔχον, Ἀριστώνυμος ὁ τοῦ Μεγακλέοις Βυζάντιος, τοῦ παρόντος μοι λόγου τὸ αἴτιον, ὁ τῶν καλῶν ἐραστὴς καὶ τιμίων, ὁ κήρυξ τῶν ἀρετῶν τῆς θειοτάτης σου βασιλείας· κηρύττουσι δὲ μᾶλλον, ὡς καὶ μᾶλλον εἰδότες, ὅσοι τε καθίστανται ῥῆγες ὑπὸ τὴν σὴν ἐξουσίαν, ὅσοι τε αὖ πάλιν δοῦκες, ὅσοι τε ἡγεμόνες, ὅσοι τε ὕπαρχοι. οὐδένων, ὡς ἔγ' ᾦμαι, τῶν ἐν Ἀσίᾳ δυνάμει τε ὄντες ἧσσοις, καὶ ταῖς ἄλλαις γε ἀρεταῖς. ἣν οὖν τοιοῦτόν σοι τυγχάνῃ τὸ μακάριον σύστημα, τῶν γενναιοτάτων μετὰ ἡγεμόνων, ἀνδρῶν δὲ λογάδων καὶ φαντάλων, ὑπηκόων

κόων δ᾽ ἑκόντων καὶ πιστοτάτων τῇ βασιλείᾳ σου, ὥς γε ἡμῖν Ἀριστώνυμος εἶπε, καὶ τῆς φήμης ξυμμαρτυρούσης, τί χρὴ νομίσαι τὸν εὐσεβέστατον βασιλέα; τί δ᾽ ἄλλο, ἢ μέγιστον βασιλέα τῶν ἐπὶ γῆς βασιλέων, τῶν μὲν, πίστει· τῶν δὲ, δυνάμει. τῶν δ᾽ αὖ πάλιν σοφίᾳ καὶ ἀρετῇ καὶ φρονήσει, πάντων τε τῶν ἄλλων τοῖς πᾶσιν, ἵνα μὴ καθ᾽ ἕκαστα λέγοιμι, βασιλεύοντα, μέν τοί γε καὶ αὐτὸν βασιλευόμενον μὲν ὑπὸ τοῦ μεγίστου καὶ πρώτου βασιλέως τῶν βασιλέων, οὗ τῆς προνοίας οὐκ ἄνευ ἠξιώθης τῆς βασιλείας, καὶ ὅς σε τῶν ἀρετῶν ἄνευ οὐκ ἂν ἠξίωσε τοῦ τοιούτου· βασιλεύοντα δὲ ἁπάντων, ὅσοι τὸ τριπόθητον ἔχοισιν ὄνομα τοῦ Χριστοῦ βασιλεύοντα δὲ τῶν παθῶν, τῶν τε θύραθεν καὶ τῶν ἔνδον· ᾧ αὐτὸς ἑαυτοῦ βασιλεύτερος ἂν εἰκότως κληθείης, εἰ γάρ τις, ὦ βασιλεῦ, ἄλλων μὲν ὅτων κρατοίη, αὐτοῦ δὲ μὴ, καὶ τῶν σφετέρων παθῶν, εἴη ἂν οὗτος καὶ λέγοιτ᾽ ἂν ἀξίως ἡμιτελὴς βασιλεύς. ὃς δ᾽ ἂν ἑκατέρων τούτων στήσαιτο τρόπαια, καὶ μήτ᾽ ἐκεῖθεν, μήτ᾽ ἐντεῦθεν ἁλοίη, τοῦτον ἐγὼ δὲ πάντες βασιλέα καλοῦμεν. τοῦτον δεῖ βασιλεύειν τῶν ἐπὶ γῆς ἡγεμόνων· τοῦτον στέφει μὲν ὁ θεὸς, ἄνθρωποι δὲ προσκυνοῦσιν, ἀσκεποὶ καὶ γόνυ πετοῦντες, ὥς περ αὐτὸν ἀμέλει τὸν στεφανίτην θεόν. ἐπεὶ δ᾽ οὗτος ὑπάρχεις αὐτὸς, ὃν ἐτύπωσα τῷ λόγῳ, θειότατε βασιλεῦ, καθάπερ Ἀριστώνυμος εἶπε, καὶ τῆς φήμης συμμαρτυρούσης, βασιλεύσεις, ἂν ἔγωγε θαῤῥούντως ἐλπίζω, καὶ τοῦ τῶν Τεύκρων μὲν ἡγεμόνος, φθορέως δὲ τῆς Ἑλλάδος, καὶ τοιούτου φθορέως, καὶ τοῖς πᾶσι δραστηριωτάτου, ὥς τ᾽ αὐτοῦ τῶν προγόνων ἁπάντων ἐν τοῖς τοιούτοις ἀγῶσι τοὺς στεφάνους ἀνῃρημένου, τῆς Θρᾴκης καὶ Χεῤῥονύσου, Μακεδονίας τε καὶ Ἠπείρου, Μυσίας τῆς κάτω καὶ Ἀχαΐας, Ἀττικῆς τε καὶ Θετταλίας, Πλαταιῶν τε καὶ Βοιωτίας, Πελοποννήσου τε τῆς πολυϋμνήτου καὶ θείας· ἣν ὀφθαλμὸν οἰκουμένης καλέσας, οὐκ ἂν ἁμάρτοιμι τοῦ προσήκοντος.

p. 35. Ἐῶ τὸ νῦν ἔχον, Λακεδαιμονίαν καὶ Ἀρκαδίαν, Μαντίνειαν καὶ Μεσηνήν, πάσας τε ἄλλας πόλεις καὶ ταύτας γε μητροπόλεις, ἅς ποτ᾽ εἶχεν ἐν ἅπασι δεξίας ἡ πολυύμνητος, Πελοπόννησος, μὴ ὅσον οὔσας θαύματα τῆς Ἑλλάδος, ἀλλὰ καὶ αὐτῆς γε δὴ τῆς οἰκουμένης ἁπάσης· Ἀμπρακίας καὶ Ἰλλυρίδος, Λευκάδος καὶ Θεσπρωτίδος, Ταυλαντίας θ᾽ ἁπάσης καὶ μέρος γε Δαλματίας, Δακίας καὶ Τρϋβαλλίας, καὶ τῆς ἄνω Μυσίας. ἀλλ᾽ αὗται μὲν ἐπαρχίαι τῶν ἐν Εὐρώπῃ, ὧν τὰς πλείους οὗτος αὐτὸς ὁ μέγιστος Τεύκρων βασιλεύς τε καὶ κηδεμὼν, οὐχ οἱ πρόγονοι κατεστρέψαντο. μὲν καὶ ταύτας ἐς τὴν Ἀσίαν χωροῦντι, Προποντίδος καὶ Βιθυνίας, Ἀσίας τε καὶ Φρυγίας, Πόντου τε καὶ Λυκίας, Παφλαγονίας καὶ Παμφυλίας, Καππαδοκίας καὶ Κιλικίας, Κολχίδος καὶ Γαλατίας, Σαρματίας τῆς ἐν Ἀσίᾳ, καὶ μέρους τῆς Ἰβηρίας, πολλῶν τε ἄλλων ἐπαρχιῶν, ἃς τῷ βουλομένῳ μὲν ἐλθεῖν, γεωγραφικῆς ὑφηγήσεως δεῖ. ἀλλὰ γὰρ ἴσως ἂν τάχα, πόθεν ἂν γνοίης τοῦτο πύθοιό μου μέγιστε βασιλεῦ; πόθεν; ἔκ τε τῆς

tui constitutio, vt duces quidem generosissimos habeas, & viros præterea sapientes ac clarissimos, subditos præterea obsequentes ac fidissimos tuæ maiestati, vt quidem mihi Aristonymus confirmauit, & communis etiam fama attestatur: quemnam te æstimare oportebit, religiosissime Imperator? quem alium, quam Regem omnium orbis terrarum Regum maximum? quorum alios fide, alios potentia, alios sapientia, virtute, ac prudentiâ, omnes denique omnibus (ne singula persequar) velut quidam omnium Rex antecellis. Regeris quidem & tu imperio maximi illius & primi Regum Regis: vtpote cuius prouidentia dignum te hoc Regni fastigio iudicauit; quique te, absque virtutibus his tuis foret, nunquam fuisset hoc imperio dignatus. At imperas interim omnibus, qui illud ter maximé desiderabile Christi nomen profitentur: imperas & affectibus tuis, siue externâ, siue internâ aliqua causâ subortis; quo nomine vel teipso maior Rex conuenienter possis appellari. Si quis enim, Cæsar, aliis quidem imperat, sibi verò & affectibus suis minime; is profectò ex dimidiato tantùm Rex & est, & meritò dicetur: qui autem de ambobus tropæa pònit, & nec hinc nec illinc capitur, hunc demum & ego & mecum alii omnes Regem salutabimus: hunc Regem esse oportebat Orbis Terræ principum; hunc Deus ipse coronat; hunc homines nudati capita & in genua prouoluti adorant, tanquam scilicet ipsum, qui diademata imponit, DEum. Quando ergo talis es, diue Imperator, qualem oratione adumbraui, & qualem Aristonymus, contestante famâ, perhibet; imperabis tu olim (quod ausim confidenter sperare) Duci illi Teucrorum, id est, Turcorum, Græciæ euersori; imò huic qui nunc rerum potitur, euersori omnium maxime strenuo, quique facile palmam maioribus suis in hoc certaminis genere præripit. Euersori (inquam) Thraciæ, & Chersonesi, Macedoniæ, Epiri, Mysiæ inferioris, Achaiæ, Atticæ, Thessaliæ, Platæarum, Bœotiæ, Peloponnesi illius laudum plenissimæ, imò diuinæ; quam si oculum orbis habitabilis dixerim, à vero non aberrem. *Peloponesi laus.*

Tacebo in præsenti de Lacedæmone, Arcadia, Mantinæa, Messinea, deque aliis illis vrbibus, imò metropolibus, quas olim habuit celeberrima Peloponnesus, omnium rerum abundantia felices, ita quidem vt miracula quædam non Græciæ tantum, sed vniuersi etiam orbis extiterint; Ambraciam tantam nominabo, Illyriam, Leucadiam, Thesprotidem, Taulantiam etiam vniuersam, cum parte Dalmatiæ, Daciæ, Triballiæ, & Mysiæ superioris. Atque has quidem prouincias, quæ in Europa sitæ sunt, maximus ille Teucrorum Rex & moderator, non autem ipsius maiores subuerterunt. *Turcorum potentia.* Exinde si in Asiam transeamus, reperiemus illic vastatorem Propontidis, Bithyniæ, Asiæ & Phrygiæ, Ponti, Lyciæ, Paphlagoniæ,

 Pamphy-

Pamphyliæ, Cappodociæ, Ciliciæ, Colchidis, Galatiæ, Sarmatiæ Asiaticæ, partis etiam Iberiæ & plurium aliarum regionum; quas qui enumerare velit, eum necesse fuerit Geographicas Tabulas consulere. Sed quæres forte, Maxime Imperator, vnde id ego norim, (te scil. his olim dominaturum) vnde? Ex ipso illo ineuitabili fato, quod Adrastriam Philosophi nominant; atque ex conuersione ac vicissitudine rerum humanarum, quæ & instabiles & perpetuo volubiles: imò (quod magis est) ex ipsis oraculis, quorum nulla vnquam, aut certè perpauca, fefellerunt. Te ipsum appello testem horum, Diue Imperator, sapientissimum virum, & rei Astronomicæ (nam & huius virtutis tuæ fama Græciam peruasit) peritissimum; quique cœli motum ad vnguem calles, atque ætheris vires, nec non & orbium, & vtriusque poli arctici & antarctici, Solis item defectus & Lunæ facies, stellasque alias tam fixas quam erraticas, faces item cœlestes & traiectiones, quidve portendant cometæ, quid foueæ, aut trabes; quid item hoc vel illud elementum prædominans, quando imbres continui aut siccitas, quando pestis aut aeris salubritas futura sit; quid quando omittendum, quando tractandum sit. Quis ergo non miretur sublimem illam tuam mentem, quæ primæ illi Mundi animæ & Sphæris cœlestibus commiscetur; à quibus nimirum & per quas ille cogitationum efformator spiritus, & quoddam velut simulacrum nobis insinuatur, legibus fatorum demissum: sic Plato, sic Pythagoras senserunt, & hos secuti Stoici Pythagorizantes, simul & Platonizantes. Nec tamen (vt omninò existimo) talis, nec eodem etiam modo Spiritus ille sapientissimæ animæ tuæ immittitur, vt nobis: sed purus per omnia, sincerus & illustris, id quod manifestum est ex animæ functionibus & viribus, quæ interiorem diæ illius animæ operationem arguunt. Quorum enim facultates differunt (inquiunt Philosophi) horum quoque diuersus est Spiritus ille imaginum in mente efformator, perpetuò agitans, continuò efficax, & semper lucens, etiam suprà Solem: hunc enim nobis modò nubes, modo obtecta vela, terræ etiam positus & aeris mutationes, velut impedimenta interiecta, admittunt. Tu verò quidquid sub Sole est, vndique irradias, tam noctu quam interdiu, cum sensibus & mente, tum etiam imaginatione, & istis insomniorum virtutibus: nam tunc diuina illa vis nobiscum familiarius habitat, cum sensus lumen illud splendidissimum nequeant intueri. Virtutibus ergò tuis dignam orationem quî reperiam? Ecquid non ea in te virtus est, quæ Physica dicitur? ecquid non ea quæ Ethica appellatur? an non & Politica, per quam aiunt res cum ratione ac prudentia feliciter geri? num non & illa purgatrix, per quam ab animi affectibus emundamur? an non & Theoretica illa, quæ mentem istam summam contemplatur? an non & illa quæ animam (diuinissimam nostri partem) excitat, atque ad diuinum Numen abripit, illique similem efficit diuinorum operatrix? Ecquid non fontem in te habes virtutum omnium absolutissimum, qui tum communicabitur iis qui digni sunt, quando deposita hac separabili mente omnes simul virtutes efficaciter exercebimus; Denique an non Maiestas illa tua Imperatoria, quicquid præclarum ac præstans nominari potest, id omne in se vna ad magnam vsque abundantiam complectitur? Quæ cum ita sint, & accedant præterea plura; quis neget te, ô Maiestatis verè Regiæ diuinitus expressum exemplar, rerum futurarum exitus liquidissimè prædicere? Non est, inquis, hoc tempus bello aut pugnæ, sed rerum superarum contemplationi opportunum.

ἀναγκῆς αὐτῆς, ἣν ἀδράστειαν ἐκάλεσαν οἱ φιλόσοφοι, καὶ τῆς τῶν πραγμάτων περιφορᾶς τε καὶ παλιρροίας, ἀστάτων γε ὄντων καὶ ἐς ἀεὶ κινουμένων. καὶ τὸ δὴ μεῖζον ἐξ αὐτῶν τῶν χρησμῶν, ὧν οὐδένες, ἢ πάνυ τοι ὀλίγοι, τῆς ἀληθείας ἐξημαρτήκασι. σὲ καλῶ μάρτυρα τῶν τοιούτων, θειότατε βασιλεῦ, τὸν ἀστρονομικώτατον καὶ σοφώτατον· καὶ ταύτης γὰρ σου τῆς ἀρετῆς φήμη τὴν Ἑλλάδα διέδραμε· τήν τε κίνησιν εὖ μάλα εἰδότος τοῦ οὐρανοῦ, τάς τε τοῦ αἰθέρος δυνάμεις καὶ τῶν σφαιρῶν, ἑκατέρων τε τῶν πόλων ἀρκτικοῦ καὶ ἀνταρκτικοῦ, τοῦ θ' ἡλίου τὰς ἐκλείψεις, καὶ τῆς σελήνης τὰς φάσεις, τὰ τῶν ἄστρων ἀστεμφῆ καὶ κινούμενα, τὰ πυρσὰ καὶ διάττοντα, σημαίνοισιν οἱ κομῆται, οἵτε βόθυνοι καὶ δοκίδες· τί τοδὶ τὸ στοιχεῖον, καὶ τί θάτερον, πλεονάζον· ποτ' ἐπομβρίαι καὶ πῶτ' αὐχμοί, πότε λοιμοί, πόθ' ὑγεῖαι. πῶς τὸ δ' ὁπωστέον, καὶ πῶς ἐκεῖνο προσενεκτέον· ὢ τίς οὐκ ἂν σου θαυμάσειε τὸν μετέωρον νοῦν, ὃς τῇ πρώτῃ ψυχῇ καὶ ταῖς σφαίραις συγκαταμίγνυται; ἐξ ὧν καὶ ὅθεν ἡμῖν τὸ φανταστικὸν πνεῦμα καὶ εἴδωλον ἀνοικίζεται, νόμοις ἀδραστείας καταπεμπόμενον. πλάτων οὕτω καὶ πυθαγόρας ἐδοξασάτην, καὶ σὺν τούτοιν ἤδη καὶ μετὰ τούτων οἱ στωϊκοί, πυθαγορίζοντές τε ἅμα καὶ πλατωνίζοντες. πλὴν ἀλλ' οὐ τοσοῦτον οἶμαι καὶ οὕτως ὅσον καὶ ὥσπερ, ἡμῖν, τῇ σοφωτάτῃ σου ψυχῇ καταπέμπεσθαι. ἀλλ' ἄκρατον ὅλως, ἀμιγὲς καὶ διαφανές, καὶ τοῦτο δῆλον ἐστὶν ἐκ τῶν ψυχικῶν ἐνεργειῶν καὶ δυνάμεων, αἳ τῆς θειοτάτης σου ψυχῆς ὁσημέραι δεικνύουσι τὴν ἐνέργειαν.

ὧν γὰρ φασιν αἱ δυνάμεις διάφοροι, τούτων καὶ τὸ φανταστικὸν πνεῦμα διάφορον, ἀεὶ κινοῦν, ἀεὶ ἐνεργοῦν, ἀεὶ λάμπον ὑπὲρ τὸν ἥλιον. εἴπερ ἐκείνῳ μὴ καθίστανται ἐμποδών, νῦν μὲν νεφέλαι, νῦν καὶ καλύφαι, γῆς τε θέσεις καὶ ἀέρων μεταβολαί. σύ καὶ μετὰ πολλοῦ ἢ τοῦ προσιόντος τὴν ὑφ' ἥλιον καταυγάζεις, νύκτας τε καὶ ἤματα πάντα, τῇ μέν, ταῖς αἰσθήσεσι καὶ τῷ νῷ. τῇ δέ, φαντασίᾳ καὶ ταῖς δι' ὀνείρων δυνάμεσιν, ἣ μᾶλλον ἡμῖν τὸ θεῖον συγγίνεται, τῆς αἰσθήσεως μὴ δυναμένης ἀποβλέπειν πρὸς τὸ φανότατον, καὶ ταῦτα μὲν ταύτῃ. ἀρετῶν δὲ πέρι, πῶς ἂν εἴποιμι κατ' ἀξίαν· οὐχ ἡ φυσικὴ τῶν ἀρετῶν ἐστι σοι; οὐκ ἔχεις τὴν ἠθικὴν λεγομένην; οὐ πρόσεστιν ἡ πολιτική, ἥν φασι μετὰ λόγον καὶ φρονήσεως κατορθοῦσθαι; οὐχ ἡ καθαρτική, δι' ἧς τῶν παθῶν ἀποκαθαιρόμεθα; οὐχ ἡ θεωροῦσα τὸν νοῦν, θεωρητική; οὐχ ἡ τὸ θειότατον ἡμῶν τὴν ψυχὴν ἀνεγείρουσα, καὶ πρὸς αὐτὸ τὸ θεῖον ἀνάγουσα καὶ ὅμοιον αὐτῷ ποιουμένη θεουργική; οὐ τὴν πηγὴν τῶν ἀρετῶν ἔχεις, τῶν ἁπασῶν τὴν τελειοτάτην, p. 36. ἧς τότε μέτεστι τοῖς ἀξίοις, ὅταν αὐτὴν τὴν ἀρετὴν ἐνεργήσωμεν ξύμπασαν, νόησιν ἀφέντες τὴν μεριστήν, οὐχ ὅ, τι ἂν εἴποι τις τῶν καλῶν καὶ τιμίων, τοῦτο μετὰ πολλοῦ τοῦ προσιόντος τῇ βασιλείᾳ σου πρόσεστι; διὰ δὴ ταῦτα καὶ ἔτι πλείω γε τούτων· ὦ τῆς βασιλείας θεότευκτον ἐκμαγεῖον· καὶ τῶν ἐσομένων προλέγεις τὰς ἐκβάσεις ἀριδηλότατα; οὐκ ἔστι, λέγον, ἤδη καιρὸς, πολέμου δηλονότι καὶ μάχης· ὥρα δὲ τὸ νῦν ἔχον; τῆς τῶν μετεώρων περιφρονήσεως.

Hic ms. exemplar Bibliothecæ Palat. nos destituit. Quo si quis aut plenius, aut etiam correctius habet; vt vel nobiscum vel cum publico communicet, admodum rogamus. Cæterum probabile est, Apostolium illum, cum hanc orationem scriberet, iuuenem fuisse: habet enim affectationes modò Demosthenicas in connexutis particulis, modò Platonicas in doctrina de Anima & virtute; luxuriem præterea, & hyperbolas penè plus quam Græcas, supra etiam Panegyristarum cæterorum licentiam. Apparet etiam hanc orationem post expugnatam Constantinopolin, circa annum M CCCC LVIII. *scriptam, quo tempore Peloponesum (quam tantopere extollit) à Turcis (quos more eius æui Teucros & ipse vocat) captam & vastatam scriptores produnt.*

NICOLAI LANCKMANNI de FALCKENSTEIN,

HISTORIA DESPONSATIONIS

FRIDERICI III.

CUM

ELEONORA

LUSITANICA.

LECTORI SALVTEM!

BURCARD GOTTHELF STRUVE.

Yllabo equidem Scriptorum huic Tomo II. præmiſſo, hunc librum inſeruerat Freherus, atque Nicolao Hipponenſi Epiſcopo tribuerat. Sic etiam Subſcriptio huius libri in fine ſubiecta, quæ ex Germanico translata videtur, Nicolao Hipponenſi hunc libellum tribuit. Verum, Nicolaus Hipponenſis non auctor eſt libelli, ſed eiusdem editor, prout ex epiſtola dedicatoria ad Maximilianum ſcripta, adparet, dum ait: *ideo ſacratiſſime rex, dum pridem iuuentutis meæ ſcripta reuiderem, occurrit in ſexternis per Nicolaum Lanckmann de Valckenſtein* * *Cæſareum Capellanum ſcriptis veſtræ ſacratiſſimæ Maieſtatis genitoris ac genetricis clariſſimæ & beatæ memoriæ deſponſatio eorumque coronatio.* Neque hoc ſaltim habemus teſtimonium, ſed in eodem hoc ſcripto, ipſe auctor ſæpius de ſe loquitur. Sic ubi aduentum Auguſtæ in vrbem Septam narrat, addit: *ego Nicolaus Lanckmann de Valckenſtein in eius præſentia miſſam legi.* Dum Aduentum Auguſti ad montem S. Angeli deſcribit, dicit: *& ego Nicolaus miſſam legi, & locum Eccleſiæ conſpexi.* De ciuitate Sadres: *& ibidem per tres dies pauſam & quietem habuimus. Et ego fui debilis & vix attraxi Spiritum. Vnam tamen Miſſam in nomine Domini & ſancti Nicolai legi.* Eundem auctorem nominat Petrus Lambecius. Sic, ubi de Maximiliani I. natiuitate agit, addit: ** *teſtatur hoc coætaneus auctor Nicolaus Lanckmannus in hactenus inedita Hiſtoria Latina MSCta: Deſponſationis & Coronationis Imp. Friderici V. & Coniugis ipſius Eleonoræ.* Inde locum adducit, qui in hac ipſa hiſtoria de Maximiliani natiuitate continetur. ***

Extat hæc ipſa hiſtoria in Bibliotheca Cæſarea Vindobonenſi adhuc manuſcripta, quem Codicem plenius deſcribit **** Lambecius, cuius verba, cum ad libri huius Hiſtoriam plurimum conducant, hic integra inſeremus. Volumen *chartaceum in octauo*, quæ continetur, *Hiſtoria Deſponſationis & Coronationis Imp. Friderici V. & Coniugis ipſius Eleonoræ*, compoſita & propria manuſcripta a *Nicolao Lanckmanno de Valckenſtein*, qui vnus fuit ex duobus Sacerdotibus ac Sacellanis, quos iam memoratus Imperator Anno 1451. tanquam Legatos & Oratores ſuos, *annulli pronubæ* Sponſæ offerendi cauſa miſit in Luſitaniam. Titulus & principium Operis iſtius hactenus, quod ſciam inediti ſic habeat. Deſpon-

* Lambecius Comment. de Biblioth. Cæſ: Vindob. L. II. p. 1012. *Quamuis in Codice illo MSCpto, propria ipſius Nicolai Langmanni manu exarato nomen Valckenſtein ſcriptum ſit litera V. minime tamen dubium eſt, quin reuera ſcribendum ſit Valckenſtein litera F. Falconibus enim nomen inditum eſt, a falce, quoniam ungues inſtar falcis habent intro curuatos ſiue introrſum flexos ut teſtatur Sextus Pompeius Feſtus de Verborum Significationibus.*

** *Commentar. de Bibl. Cæſ. Vindob. Lib. II. cap. VIII. pag.* 698. *** *Lib. II. cap. VIII. p.* 715.

**** *Commentar. de Bibl. Cæſarea Vind. Lib. II. cap. VIII. Cod. CCC XXXVII. pag.* 971.

Desponsatio & Coronatio Serenissimi Domini, Domini Imperatoris FRIDERICI III. & eius Augustæ Dominæ LEONORÆ.

Fridericus DEI gratia Romanorum Imperator semper Augustus, Austriæ Stiriæ, Carinthiæ, Carniolæ Dux, Comes Tirolis, anno Domini millesimo quadringentesimo quinquagesimo primo, in Martio, ex Noua Ciuitate Salzburgensis diœceseos misit suos Oratores, Procuratores & Mandatarios Speciales cum pleno mandato ad Regnum Portugalliæ ad desponsandam sibi præclarissimam virginem & inclytissimam Dominam LEONORAM Infantissam Portugalliæ, quæ erat Serenissimi EDVARDI Regis & Illustrissimæ Dominæ Leonoræ Reginæ Portugalliæ bonæ memoriæ filia legitima. Venerunt prædicti Oratores per Alemaniam ad Ducatum Sabaudiæ ad Ciuitatem Geneff sub Gallicâ linguâ, & consequenter per fluvium Rhodanum ad Delphinatum, &c.

Meminit Autoris huius Historiæ, ut & collegæ ipsius *Jacobi Motzii*, Maria Regina Aragoniæ in Diplomate salui conductus, utrique concesso & eidem Historiæ inserto, his verbis: *Ad vestri & cuiuslibet vestrûm notitiam deducimus per præsentes, cum dilecti deuotique nostri Magister JACOBVS (1.) MOTZ in Sacrâ Theologiâ Baccalarius & NICOLAVS (2.) LANCKMANN de VALCKENSTEIN, Capellani & Nuncii Illustrissimi Friderici, Regis Romanorum, fratris nostri charissimi, ad Regnum Portugalliæ aliasque Mundi oras se conferant pro negotiis dicti Illustrissimi Regis Romanorum, ut totius iter eorum pergant, &c.* Prodit etiam ipse Autor *nomen* suum & *conditionem vitæ* in eadem Historia his verbis: *Die quintâ mensis Maij, Domina Imperatrix cum suâ Curiâ venit peregrinatum ad Montem Sancti Angeli in Monte Gargano ad Ecclesiam Sancti Michaelis, non per manus hominum constructam aut consecratam, sed mirabiliter repertam, ut in Historia de Apparitione S. Michaelis in Monte Gargano. Et Domina Imperatrix fecit fieri magnum festum cum Cæremoniis, Missis & Oblationibus, & Dn. Doctor Magister Joannes Hynderbach Cancellarius & Magister Curiæ & alii Officiales Suæ Maiestatis in his soliciti fuerunt; & EGO NICOLAVS ibidem legi Missam, & eundem locum diligenter conspexi.* Mentionem quoque eorundem duorum Legatorum facit *Æneas Sylvius*, siue *Papa Pius II.* in *Historiæ Austriacæ opere imperfecto*, quod propria ipsius manu exaratum bis extat in Augustissimâ Bibliothecâ Cæsarea. Quandoquidem autem duo illa exemplaria multis locis non mediocriter à se invicem discrepant, exhibebo hic iam memoratum locum, quemadmodum is in utroque legitur exemplari. In uno igitur eorum reperi eum scriptum hoc modo: *Leonora vero, quæ in Kalendis Nouembris Thalamonis portum appellere debuit, dum hæc aguntur, aliquanto tardius, quàm promissum erat, ingressa pelagus, cuiusdam negotiatoris Januensis nauem ascendit, felicique vento Ceptam venit, quæ urbs magna est in littore Africæ, per avum eius Regem Portugalliæ multa vi quondam expugnata, & in hanc usque diem in solo barbarico contra potentiam omnium Africanorum retenta. Quod autem in diem dictam Leonora mare non intrauit, in causa fuerunt JACOBVS MOTIVS & NICOLAS Sacerdotes sibi annulum missi, cum inter eundum in latrones incidissent, ut supra monstrauimus, in præfixo tempore Portugalliam attingere nequiuerunt.* In altero autem eiusdem Historiæ exemplari authographo extat idem locus hoc modo: *Interea Legati Cæsaris, cum Dominabus ad suscipiendam Imperatricem, ut supra diximus, in portu Thalamonis magno affecti tædio præstolabantur.*

(1.) Gerardus de Roo. *Annalium Austriacorum libro quinto p. 203. minus recte vocat eum* JACOBUM MEZIVM.

(2.) Gerardus de Roo, *iam citato loco appellat eum* NICOLAVM LONGIMANNVM *de Falckensteino: sed rectius eum latine vocasset* NICOLAVM LONGVRIONEM. Longurio *enim re vera idem est ac germanicè Langmann.*

bantur. Imperatrix autem cum debuisset in Kalendis Nouembris applicuisse portum atque nauigationem finiuisse, nondum eo tempore nauem intrauerat. Neque id culpæ sibi fuit adscribendum, sed Oratoribus Cæsaris, qui missi ad contrahendum matrimonium per verba, ut ajunt, de præsenti, non venerant in tempore: Neque hi sua sponte deliquerant, quippe qui latrones inciderant, atque spoliati, vix tandem euaserant. Oratores fuere minores, quam mitti a Cæsare in tanto negotio debuissent, JACOBVS MOTZ & NICOLAVS Sacerdotes, quibus vix habita fides fuit. Contracto igitur matrimonio secundo Nonas Martias ingressa est in naui cuiusdam negotiatoris Januensis; neque enim Portugallenses magnis utuntur nauibus, sed mediocribus, quas Garauellas appellant, in quibus haud tuti esse possunt a barbaris, quorum littora vicina sunt. Imperatrix ergo, ubi pelagus ingressa est, felici nauigatione ad Septam venit; quæ urbs magna in littore Africæ per avum eius Regem Portugalliæ magna vi expugnata fuit, atque in hunc diem, exterminatis barbaris, a Christianis tenetur. Ibi Leonora dies tres morata, &c. Hæc *Æneas Sylvius* siue *Papa Pius II.* Cæterum quamuis supra memoratam *Nicolai Lanckmanni* Historiam alio posthac commodiori tempore & loco integram publicaturus sim, interim tamen obiter atque in antecessum hic moneo, eandem in Catalogo Auctorum, qui *Marquardi Freheri*, Tomo *secundo* Scriptorum Rerum Germanicarum præfixus est, significari his verbis: *Nicolai Episcopi Hipponensis de Friderici III. Imperatoris & Leonoræ Portugalliæ Reginæ desponsatione, benedictione & coronatione, tum de Maximiliani Regis eiusque Sororis Kunigundæ natiuitate, Historiola, ex variis litterarum monumentis & fragmentis concinnata. Hunc libellum non nisi germanice editum Augustæ Anno 1503. habuimus, nec scimus, an latino prodierit.* In eodem *Freheri* Tomo *secundo*, & quidem pag. 15, 16, & 17. extat *Oratio Jacobi Motzii*, cuius principium: *Imcumberet mihi hodie, serenissime Rex, Excellentissime Princeps, quæ sunt tuæ virtutis, meo sermone complecti; laudare clarissimum Genus tuum, efferre Regni tui tuæque potentiæ magnitudinem. Sic enim mos esse solet;* &c. Sed in titulo eiusdem Orationis perperam & falsò ibidem legitur, Imperatricem *Eleonoram* fuisse *filiam Alphonsi* Regis Portugalliæ, coram quo ea Oratio habita est. Certò enim constat, *Alphonsum* hunc non fuisse *patrem Eleonoræ* Vxoris Imp. Friderici, sed *fratrem;* utpote quod ipse Legatus in eadem Oratione satis manifeste indicat his verbis: *Sed neque hic verbis opus est, vbi facta mentem demonstrant. Ex hac enim dilectione factum est, ut clarissimam atque super illustrem Dominam LEONORAM SOROREM TVAM in Matrimonium sibi copulari Cæsar petierit; &c.* Alium etiam æque grauem errorem committit idem *Freherus*, dum aliam quandam Orationem, quæ ad easdem pertinet nuptias, & sic incipit; *Quamuis grandes materias, &c.* falsò tradit esse habitam ad *eundem* supra memoratum *Lusitaniæ Regem Alphonsum!* Imperatricis *Eleonoræ fratrem*, cum tamen ea re verâ sit habita ad *Alphonsum Regem Aragoniæ*, qui Imperatricis *Eleonoræ* fuit *avunculus.* Autor autem eiusdem *Orationis*, quem Freherus appellat *Incertum*, absque dubio est *Æneas Sylvius*, utpote quem *Imp. Fridericus* de eodem connubio suo tanquam primarium Legatum misit Neapolim ad *Alphonsum Regem Aragoniæ.*

In fine eiusdem Voluminis extant *duo Diplomata*, quasi Appendix præcedentis Historiæ, quorum *primum*, nempe *Papæ Pii II.* ad Imperatricem Eleonoram, datum est Senis An. 1459. alterum autem, nempe Imperatricis *Eleonoræ* pro *Nicolao Lanckmanno de Valckenstein*, datum est Neapoli Austriæ Anno 1464. Hucusque Lambecius.

Describit igitur Iter ac nauigationem, factam desponsationem, solennitates in aula Lusitanica factas maximas, iter Eleonoræ versus Italiam, copulationem cum Imperatore Romæ factam, atque insecutam coronationem Romanam, benignam illorum exceptionem ab Alphonso Neapolitano rege, aliisque Italiæ Principibus, reditum denique in Germaniam. Claudit demum cum natiuitate librorum ex Eleonora quam accurate recenset.

Sacra-

Sacratissimi & Invictissimi Romanorum Imperatoris FRIDERICI III. Ac conthoralis ipsius LEONORÆ Disponsatio ac ipsorum Coronatio. Simulque Serenissimi & invictissimi Domini, Domini MAXIMILIANI Romanorum regis semper AUGUSTI. Ac suæ Germanæ KUNIGUNDIS gloriosissima generatio.

Diuo Romanorum Cæsari Maximiliano Augusto, Vngariæ. Croatiæ. Dalmatiæque Regi. Austriæ, Burgundiæ, Carinthiæ, Styriæ, ac Carniolæ Duci, &c.

NIcolaus Episcopus Ypponensis Orationes ad DEum devotas. Et fidelia seruitia omni tempore cum sincero affectu atque læto animo offerenda. Cum sacratissime rex, animadverterem plurimos in veterum gestis adeò delectari, vt dies cum noctibus ducant insomnes: Quæ tamen aliquæ tantæ veritatis continent, quantæ creduntur vel æstimantur. Quot certæ veterum gesta ac Poëtarum figmenta suis phaleris sic stringunt, vt non solum tempora in eis trivisse velint sciri; Imò etiam & in hoc plurimum gloriari: Sed præsentium & temporum nostrorum acta quibus veritas sensibus nostris patuit seu patere potest: De quibus clariores laudes resonare deberent, vt audientes & videntes opera bona glorificarent patrem qui in cœlis est, ac excitarentur cæteri ad similia; sic posterguntur & subterrantur, ut parva & pauca de eis habeatur memoria. Cum utique virtuti comes existere debet gloria, sic benè nostris æuis, sicut priscis temporibus: & ità benè in vita, sicut in morte: virtus enim laudata crescit, & virtuti certissimè ut virtuti vitium non valet inesse. Et cum virtuosum laudamus, id quod sibi debetur damus & reddimus. Atque bonorum & virtuosorum virorum laudes tacuisse tempore commendationis. Sapientis viri nescio fore iudicium. Quapropter invictissime & illustrissime princeps, cum mihi constet sic aliquos vestræ maiestatis laudes edidisse. Vt ab Herculis temporibus atque Aventinis Romanis Petroniisque hæredibus descendisse fatentur. In Rudolphum Comitem de Auensperg vulgari nostro primum huius nominis Romanorum Regem & cæteros usque cæteræ maiestatis soboles. Paucos tamen usque modò vidi libros vel scriptorum codices, quibus acta vestræ maiestatis patrum, nullo dubitante, commendatione dignissima, pluribus fuissent communicata, licet codicum scriptores & libri sint. Et sciam apud vestram maiestatem fore quosdam. Non solum de progenie vestræ maiestatis, sed & ex paganismo progenies status acta & arma diuersa continentes totius domus nunc Austriæ nominatæ. Scio etiam commenta & vestræ maiestatis fore & quotidie fieri. Sed quid afferunt vtilitatis dum armariis clauduntur, quid valet thesaurus terræ reconditus, pauci sciunt. Sed si in lucem ponerentur laudes & commendationes ipsorum virtuosorum, afferrent actuum darent bonum posteris sequendi exemplum. Et eò obedien-

obediendi inducerent animos, quò diuturnior nata in progenie fuisset virtus. Quoniam si veterum paganorum & alienigenarum acta & Poëtarum aliqua figmenta legentibus afferunt solatia, quorum progenies non vidimus, quorum semina in pulverem sunt redacta. Quantò magis illorum actus quos vidimus, de quibus bona recepimus, quos exinde merito diligere debemus. Quos gubernatores, reges & principes habuimus etiam habemus. Ideò sacratissimè rex, dum pridem iuventutis meæ scripta reuiderem, occurrit in sexternis per Nicolaum Lanckmann de Valckenstein Cæsareum Capellanum scriptis vestræ sacratissimæ maiestatis genitoris ac genetricis clarissimæ & beatæ memoriæ desponsatio. Eorumque Coronatio. Ac ipsius vestræ maiestatis germanæque illustrissimæ Dominæ Dominæ Kunigundis. Illustrissimi principis & Domini, Domini Alberti Comitis Palatini, ac superioris & inferioris Bavariæ Ducis Conthoralis gloriosissima & laudabilis generatio. Quas eandem vestram maiestatem diligentibus & amatoribus decreui communicare. Et ut plures noscere valerent, vulgari sermone interpretari, & per impressores multiplicari. Ac sic pro gloria & laude progeniei vestræ maiestatis in lucem deducere. Vt cæteri ac alii vestræ maiestatis ac progenitorum acta virtutibus decorata libris inserta. Sed armariis recondita. Et occultata exemplum haberent, imitationem faciant. Et eadem patulo deducant. Ac luci commendent, vt glorificetur pater qui in cœlis, à quo omne datum optimum & donum perfectum. Cum his vestra eadem sacratissima maiestas me confessorem genitoris eiusdem vestræ sacratissimæ maiestatis clarissimæ memoriæ suscipiat commendatum.

FRIDERICVS DEI GRATIA ROMANORVM IMPERATOR semper Augustus, ac Austriæ, Stiriæ, Carinthiæ, Carniolæ Dux. Comes Tirolis, &c. Anno Domini millesimo quadringentesimo quinquagesimo primo, in Martio ex noua ciuitate Saltzburgensis diœcesis misit duos Oratores Procuratores ac mandatores speciales, cum pleno mandato ad Regnum Portugaliæ, ad desponsandam sibi præclarissimam Virginem & inclytissimam Dominam Leonoram infantissam Portugaliæ, quæ erat serenissimi Eduardi regis, & illustrissimæ Dominæ Leonoræ Reginæ Portugaliæ bonæ memoriæ filia legitima. Venerunt prædicti Oratores per Almaniam, ad ducatum Sabaudiæ, ad Ciuitatem Geneff, sub Gallica lingua. Et consequenter per fluuium Rodanum, ad Delphinatum, quam terram Delphinus filius primogenitus regis Franciæ regebat, ibi accipiendo saluum conductum, & deindè ad Carthusiam & ad sanctum Anthonium, ibique videndo miracula sancti Anthonii, deindè ad Langendoch, quæ est terra bona, & ad montem Pessulanum, ibi est notabilis vniuersitas, maximè Dominorum medicorum. Et ulterius proficiscendo, venerunt via recta versus ciuitatem Tolosam, & Runceuallem, vbi Carolus rex & Rolandus contra Paganos & regem Granati pugnando victoriam obtinuerunt. Sed propter discrimina viarum, & periculum gentis de Armenia, declinaverunt à via recta, & venerunt versus Cathaloniam, ad ciuitatem Narbonam, & Parpinonam, ibi venduntur ligna & stramina in pondere. Consequenter venerunt ad Jerundam, ibi viderunt corpus sancti Narcissi. Postea ad Cathaloniam, ad civitatem Capitalem Barsilonæ, quæ est magna ciuitas, hominis bonum, portus maris: ibi venduntur homines ut bestiæ: ibi est Ecclesia Cathedralis, & Collegium legum & Pallatium ducale pulcherrimum, in quo illustrissima Regina Arrogonum pro tunc residentiam fecit, quæ prædictis Oratoribus saluum conductum & literam passus dedit, in hæc verba. *Maria DEi gratia, Regina Arragonum, Siciliæ citra & ultra Farum, Valentiæ. Jerusalem, Vngariæ, Maioricarum, Sardiniæ & Corsicæ, ducissa Barchione, Athenarum, & Neopatriæ Aceciam comitissa Rossilionis & Ceritoniæ, locum tenens generalis serenissimi Domini Regis viri, & Domini nostri Charismi; nobilibus, & dilectis, & fidelibus, deuotisque nostris, vniversis & singulis gubernatoribus baiulis, & procuratoribus generalibus, vicariis, calmedinis aliisque officialibus regis, nec non Alcadis, reconcantoribus, vniversitatibus, collegiis portuum & passuum rerumque prohibitarum tàm in finibus regnorum & terrarum*

dicti sereniſſimi Domini regis viri & Domini noſtri chariſſimi, quam etiam ſereniſſimi regis Caſtellæ chariſſimi fratris noſtri conſtitutis eorumque locatis, præſentibus & futuris, ſalutem & dilectionem. Ad veſtri & cuiuslibet veſtram notitiam deducimus, per præſentes quod dilecti deuotique noſtri, Magiſter Jacobus Motz, in ſacra Theologia Baccularius, & Nicolaus Lanckmann de Valckenſtein Capellani & nuncii illuſtriſſimi Friderici regis Romanorum, fratris noſtri chariſſimi, ad regnum Portugaliæ aliasque mundi oras ſe conferunt, pro negotiis dicti illuſtriſſimi regis Romanorum, ut tutius iter eorum peragant, requirendos ex vobis requirimus & rogamus ex corde, aliis verò officialibus & ſubditis prædicti Sereniſſimi Domini regis viri & Domini noſtri chariſſimi, ſtricte præcipiendo mandamus, quatenus intuitu & amore noſtri dictos nuncios & Capellanos dicti illuſtriſſimi regis Romanorum cum eorum comitiua, equitibus, bonis, & rebus transire, ire & regredi, per regna & terras veſtris iurisdictionibus ſubmiſſis liberè, ſaluè, pariter & ſecure permittatis, non permittendo eis vel alicui de eorum comitiua, iniuriam, moleſtiam aut offenſam inferri. Quin immò eos cum eorum comitiua honorabiliter fauorabiliterque recipiatis, admittatis, & tractetis eisque prouideatis de ſecuro tranſitu, & ſaluo conductu, quotiens opus fuerit, & fueritis requiſiti, pro quanto vos Domino noſtro chariſſimo, & nobis non ſubditi complacentiam, vos verò ſui ac noſtri ſubditi, obedire & noſtram indignationem vitare peroptatis. Datum Barchinonæ, nona die Junii, anno Domini à natiuitate, milleſimo quadringenteſimo quinquageſimo primo, regnique dicti Domini regis Siciliæ, citra Farum anno decimo ſeptimo, aliorum verò regnorum, anno triceſimo ſeptimo. Deindè prædicti Oratores venerunt equitando per totam Cathaloniam, quæ eſt bona terra, & fructuoſa, habens bona vina & pomæria, ſed gens ad bella & rapinas inclinata. Et venerunt ad regnum Arragonum, per plures villas & hoſpitia Sarracenorum, ad ciuitatem capitalem prædicti regni Arragoniæ, nomine Arragoſa, ibidem eſt magna vniuerſitas. In eadem ciuitate ſunt tres Eccleſiæ Sarracenorum, & habent vnam Scholam pro iuvenibus Sarracenis. Et in eadem ciuitate ſingulis ſeptimanis habentur tria feſta. Quia feria ſexta pro Sarracenis. Sabbato pro Judæis. Dominica die Chriſtianis. Et eodem anno in eadem ciuitate fuit perlamentum celebratum per ſanctam iuſtitiam. Et hoc regnum Arragonum pro tunc à quodam generoſo & famoſo doctore utriusque iuris, qui appellabatur ſancta iuſtitia, propter abſentiam Domini Regis Alfonſi regebatur: qui rex in Sicilia & in Neapoli reſidentiam habuit. Ab eodem Doctore & capitaneo maiori regni Arragoniæ ſalvum conductum receperunt, veneruntque per ciuitates & caſtra ad quandam ciuitatem nomine Lereida, circa quendam fluvium magnum. Ibi eſt vniuerſitas & ſtudium generale. Et intrauerunt regnum Naverræ, per ciuitates & caſtella. In eodem regno mulieres gerunt cornua in frontibus eorum, cum pluribus ornamentis. Et ſic itinerando venerunt ad quandam ciuitatem, ad ſanctum Dominicum. Ibi eſt ſedes epiſcopalis. Et in eccleſia penes altare ſunt gallinæ viuæ in ſignum cuiusdam miraculi. Quia extra muros prædictæ ciuitatis quondam quidam peregrinus fuit innocenter ſuſpenſus, ut tunc legitur in paſſionali die Sancti Jacobi. Ibique iſto anno milleſimo & quinquageſimo primo fuit quædam ſecta magna exſtirpata: Et uno die quinquaginta tres perſonæ utriusque ſexus fuerunt combuſtæ, quia dixerunt ſe vitam communem & vitam Chriſti ducere, & unus ex eis erat Chriſtus nuncupatus, & aliqui Apoſtoli, aliqui verò diſcipuli, & pulcherrimas habuerunt mulieres. Et circuibant per villas & caſtella prædicando. Et poſtea Oratores ad regnum Caſtellæ venerunt, ad ciuitatem magnam Burgus. Ibique Archiepiſcopatus & Vniuerſitas, ibique à Capitaneo maiori acceperunt ſalvum conductum, & venerunt via recta verſus regnum Leonis. Sed à caſu venerunt plures armigeri, qui prædictos Oratores per fort duxerunt ad præſentiam regis Hiſpaniæ, qui pro tunc cum magno exercitu erat in campis, & caſtrametatus fuit contra regem Granati, qui eſt paganus. Rexque Hiſpaniæ Oratoribus prædictis ſalvum conductum & literam paſſus iuxta linguam ſuam dedit, & ſic venerunt ad regnum Leonis. Et Leon eſt magna ciuitas, ibique eſt Archiepiſcopatus & vniuerſitas. Et conſequenter venerunt

nerunt ad prouinciam Sturgus, ibi Oratores fuerunt auisati, eò quod essent aduenæ de longinquis regionibus, & pausauerunt. Quia quidam potens Baro & miles de Sibilia inuasit Dominum Alforum de luna, ducem Galliciæ, per ignem & gladium. Alia autem die prædicti Oratores more peregrinorum cum aliis peregrinis de diuersis regionibus congregati, continuauerunt viam versus Galiciam, in monte Rabanel. Venerunt hostes cum trecentis equestribus & pedestribus, cum magna rapina hominum & bestiarum, & primo impetu percusserunt & cæperunt omnes, qui erant in comitiua, spoliauerunt eos Oratores vestibus, pecuniis, & uno equo. Superuenit capitaneus eorum quidam miles, cui prostrati in terram ad oscula pedum flexis genibus reuerentiam metu mortis fecerunt, & literas ac salvum conductum à regibus & principibus ostendentes. Sed capitaneus non aduertit. Et multiplicatis vicibus erectis manibus in cœlum, petierunt ob amorem fidei Christianæ & sanctorum Jacobi & Georgii, & propter intuitum serenissimi Domini Romanorum Regis, ostendentes literas. Idem Capitaneus misericordia motus recepit ad se literas passus serenissimi Imperatoris Domini Friderici, omni cum reuerentia. Et sic gratiam obtinuerunt. Et eandem literam passus idem Capitaneus pro se in memoriam seruauit, & restituere recusauit. Raptoribus sic recedentibus, prædicti Oratores cum aliis peregrinis, cum dolore, cum patientia & angustia venerunt eadem nocte ad vnam villam, per præfatos raptores & hostes spoliatam & exustam: ubi neque pro se cum aliis peregrinis vulneratis & cæsis, neque pro equituris habere poterant aliquid alimentorum: nec vinum, nec oleum, pro vulneratis. Altera secuta die sancti Vdalrici venerunt ad Galiciam, & ad unam ciuitatem Ponteferreda: ibidem habitat quidam Comes natus, qui Oratoribus prædictis Chirographo certas pecunias accommodabat, quas tunc in Compostella ad sanctum Jacobum persoluerunt: quod ibidem cambium in pauca Cosme de medicis in florentia habebant. Et consequenter itinerando venerunt per loca & castella eiusdem terræ, usque in locum sancti Jacobi. Et eadem ciuitas dicitur Compostella, ibidem pro quiete & deuotione usque ad tertium diem moras fecerunt, & missas legerunt. Deindè venerunt per sex miliaria ad Patran, in quo loco sanctus Jacobus prædicauit, & signa fecit. Et de Judæa mortuus, in quadam naui lapidea ad eundem locum per mare venit. Quæ nauis hodierna die in aquis videtur & peregrinis monstratur. Deindè propter metum raptorum cum peregrinis qui erant de Hibernia, venerunt ad fines terræ, ad quandam Capellam sanctæ Mariæ, & dicitur in monte Sinai: ibi sunt certa hospitia pro peregrinis: Et declinauerunt per multa deuia horrenda loca, & cum magno timore, & uenerunt ad quendam fluvium magnum, & ad ciuitatem more paganorum benè constructam, & munitam nomine Tunii: ibidem à Capitaneo salvum conductum obtinendo, vnus Oratorum cum duobus famulis & equituris per fluvium nauigando qui statim dum terram attingeret captus est, nisi diceret causam veniendi ad hoc regnum Portugaliæ. Qui respondit vltra prædictum fluvium habere socium, cum certis famulis & equituris, ut darent cautionem & salvum conductum eidem, vt simul conuenirent; quod factum est, & introduxerunt prædictos Oratores tanquam peregrinos ad primam ciuitatem regni Portugaliæ Valentz: quæ fuit quondam ciuitas Paganorum & est ciuitas benè munita & magnis & altis turribus constructa. Hoc regnum Portugaliæ est in magna custodia propter fines terræ. Quæ pluribus Insulis maris occupari posset. Et venerunt per villas & loca eiusdem regni ad quendam ducem de Porcellis. Deindè ad ciuitatem port ibidem est Archiepiscopus, & est fortissima & magna ciuitas. Deindè nauigando per fluvium venerunt de die in diem ad ciuitatem Corymbria, ibi est Ecclesia Cathedralis, ibidemque circum & circa in uno & eodem anno crescit binies in uno agro frumentum maturum. Et ibi crescunt optima vina, & Zuccarum in Cannis. Die verò sancti Jacobi prædicti Oratores venerunt ad quoddam monasterium ordinis sancti Augustini, ad sanctam Mariam de Batallo, in eodem monasterio est sepultura serenissimi ac triumphantissimi Domini, Domini Eduardi Regis, & Dominæ Leonoræ Reginæ

NB. NB.

ginæ Portugalliæ. Et omnium regum & reginarum Portugalliæ, & Algarbi regnorum. Deinde venerunt rectâ viâ ad quoddam monasterium magnum ordinis sancti Benedicti, nomine Alkabassa. Ibi quondam rex Granati fuit à rege Portugalliæ postratus & interfectus. Et Oratores fecerunt sibi vestes & alia pro honore necessaria. In eodem loco venerunt nuncii à Domino Rege Portugalliæ, conducendo Prælibatos Oratores ad quoddam Castellum, tribus miliaribus distans ab Vlixbanna, ibi Oratores moram fecerunt quo usque Dominus Rex Portugalliæ mandaret eos venire. Vlixbanna est una notabilis ciuitas, multò maiorque Wienna in Austria, habens in se magnum & altum montem, cum fortissimo castro, vt Gretz in Styria. Ibique est Archiepiscopatus, & collegium legum & plura monasteria. Quam ciuitatem Vlixes construxit, ad honorem Vxoris suæ, quæ vocabatur Banna: & est nomen compositum ex Banna & Vlixes, & dicitur Vlixbanna. Hæc ciuitas habet bonum & magnum portum maris. Altera autem die ad mandatum Domini Regis Portugalliæ venerunt equestres Domini, Episcopi, Prælati, Comites, Barones, milites, & nobiles Christiani. Deindè Sarraceni cum magno comitatu, iuxta ordinem deputatum, & Consulatus prædictæ ciuitatis cum magno populo obuiam, & prædictos Oratores honorificè suscipiendo, & ad Vlixbannam ad castrum in alto monte positum ad aspectum & præsentiam Serenissimi Domini Regis Portugalliæ conducendo, & immediatè præsentando Dominus Rex Portugalliæ sedebat in solio suo in corona, cinctus generosis & nobilibus militibus suis, iuxta ordinem preciosè ornatis, qui cum gaudio prædictos Oratores vidit & recepit, & ab eis salutationes & omne bonum nomine Serenissimi Domini, Domini Friderici Romanorum Regis audiuit. Qui surgens de solio quemlibet Oratorum per manus suas trahendo, & ex compassione cum eis loquendo, de tanta fatigia tali tempore æstiuo, & discrimine viarum, consolandoque eos, & ad hospitia eis deputata ad ciuitatem in equis regalibus & ornamentis samadinis magnifice conducere mandauit, in eodem hospitio sic quiescendo, Serenissimus Rex Portugalliæ congregauit suos maiores & consilium, & prima die mensis Augusti vocauit prædictos Oratores per duos Doctores legum, & per duos milites ad se, & personaliter duxit eos primò ad illustrissimam Dominam Reginam Portugaliæ Conthoralem eius, quæ in eius Palatio ornatissimè cum suis nobilissimis virginibus decorissimè ornatis sedebat more suo in solio. Quæ cum reuerentia prædictos oratores recepit, & audiuit; & interlocutoria cum eis habuit. Secundò Dominus Rex Portugalliæ duxit eos ad aliud palatium, ornatissimè præparatum, in quo sedebant tres sorores virgines, quæ erant speciosissimè ornatæ; sc. Serenissima Domina & virgo Leonora, Katharina, & Johanna, Serenissimi Domini Eduardi Regis & Illustrissimæ Dominæ Leonoræ Reginæ Portugalliæ bonæ memoriæ filiæ legitimæ, quæ prædictos Oratores viderunt & audierunt. Tertiò eodem in die in Palatio Regio fuit chorea facta à prædictis præclarissimis virginibus ac aliis generosis ad hæc deputatis. Et interlocutoria cum Oratoribus hinc inde facta. Postea immediatè post horam vespertinam fuit audientia data. Sic Serenissimus Rex Portugaliæ Dominus Alfonsus, cum fratre suo infante Domino Ferdinando, & Domino Heinrico patruo eorumque, & Domino Marchione de Valentia de sanguine regio & Archiepiscopis, Comitibus, Baronibus. Et quam plures generosi ad hæc vocati audierunt legationem Serenissimi Dòmini, &c. Romanorum Regis per dictos suos Oratores: quæ erat ad concludendum & contrahendum matrimonium per verba de præsenti, cum præclarissima virgine & Domina Leonora, &c. Juxta capitula & compactata alias in Neapoli facta & conclusa: ostendentes super his mandatum plenum, cum imperiali Maiestate roboratum & munitum. Altera autem die fuit matrimonium, de quo supra in præsentia Serenissimi Regis ac Reginæ Portugaliæ sororum, &c. principum, Comitum, Baronum, &c. Generosorum & utriusque sexus nobilium, &c. per verba de præsenti cum Arenga certa: Adorna thalamum, &c. more solito per oris osculum, & annuli immissionem, eandem clarissimam virginem infantissimam Dominam Leonoram, &c. Serenissimo Domino, Domino Fri-

derico Romanorum Regi per libatos ſuos Oratores ſubarrando deſponſata matrimonio, concluſum. Et iſte actus ſolennis ſolenniter fuit finitus. At ſtatim clangor tubarum & iubilatio hominum in eodem Palatio inſonuit. Et quaſi ex eadem hora inclytisſima virgo Domina Leonora iam nunc ab omnibus Romanorum Regina vocata & proclamata, cum magna ſolennitate ad aliud Palatium magnum ſpecialiter ad hoc deputatum & ornatum ducta fuit. Ibi ad honorem Sereniſsimi Romanorum Regis, &c. eius ſponſi Chariſsimi, primam Choream cum Domina Regina Portugalliæ multum curioſè fecit. Et poſt choream factam ſuper omnem eius generationem in eminentiori & digniori loco collocata fuit. In eadem ciuitate Vlixbannenſi, in omnibus monaſteriis & aliis eccleſiis ad mandatum Regium & Domini Archiepiſcopi fuit laus DEI publicata, & ſolennes præcationes cum proceſsionibus & oblationibus factæ, in perpetuam rei memoriam, eo quod prædicta virgo & ſponſa Domina Leonora Anno Domini Milleſimo quadringenteſimo triceſimo ſeptimo, octaua die menſis Septembris in prædicta ciuitate nata fuit, quæ iam ab omnibus proclamata fuit, qualibet lingua ſua per ciuitatem, viuat imperatrix Domina Leonora, &c. Et in eadem ciuitate Oratores moram fecerunt. Quia multi erant debilitati & febribus vexati propter inconſuetum aërem marinum. Miſerunt tamen nuncium cum literis ad Sereniſsimum Dominum Imperatorem, &c. Domina ſponſa cœpit ſtudere linguam almanicam, ſed paucum capere, potuit. Quia aliis negotiis perpedita fuit, propoſuit quomodo per viam nauigando DEo proſperante per mare diligentiam adhibere vellet. Et peregrinationes diuerſas in Portugallia & Algarbi Regnis cum Oratoribus fecit. Oratores verò diligenter ſolicitauerunt negotia, vt ante Hyemen ad urbem Romanorum, aut ad portum Thalamonis ſub dominio Dominorum Senenſium peruenire valerent. Rex verò Portugalliæ in ſingulis pro expeditione diligentiam fecit.

Die ſancti Cholomanni, quæ eſt tredecima menſis Octobris Domina Leonora ſponſa ab omnibus Domina Imperatrix vocata, à Domino Rege Portugalliæ Domino Alfonſo & fratre ſuo Domino Fernando infante, Heinrico patruo eorum, cum duabus Dominæ Imperatricis ſororibus infantisſis, fuit ſolenniter ducta à Palatio, quod erat in ciuitate ad regale caſtrum, intra muros ciuitatis in alto monte poſitum, ibi cænam fecit in una parte, & Oratores in alia parte declinatorii. Et cæna facta per totam noctem Choreæ & ludi diuerſi & precioſi fuerunt. Primò coram Sereniſsima Domina Leonora Imperatrice venerunt Reges armorum & Heroldi, præſentantes de ſingulis Reginis totius Chriſtianitatis quilibet Epiſtolam ſcriptam Dominæ Imperatrici præſentando. Deindè venerunt Æthiopes & Mauri, cum quadam factura ad modum Draconis, cum Choreis & apparatibus more eorum, reuerentiam Dominæ Imperatrici exhibendo. Poſtea venit Dominus Ferdinandus infans cum ſua ſocietate vno colore ornatisſimè, omnes benè veſtiti; habens epiſtolam in manu ſua, annuncians aduentum ſuum cummilicia, ad hæc feſta nuptialia veniſſe. Poſtea venerunt homines ſylueſtres in quodam angulo mundi, in longinquis inſulis marinis, tamen ſub Sereniſsimo Portugaliæ Rege modo conſtituti, dicentes à noſtris ſuperioribus ad hæc feſta nuptialia misſi fuimus. Et ſpeciali Chorea & mirabili vſi ſunt ad modum eorum; Eò quod in eadem Inſula nomine Camaria fuerunt homines utriusque ſexus nudi, quam Inſulam Dominus Rex Portugalliæ Dominus Eduardus, &c. caſu inuenit, &c. Poſtea Sereniſſimus Dominus Alfonſus & Algarbi Rex Cæptæque Dominus frater ſenior Dominæ imperatricis venit cum ſua milicia, ſpecialiter ad hoc vocatis & electis, precioſis veſtibus, aureis, ſamedinis ornatiſſimè indutis: porrigens Dominæ Imperatrici ſorori ſuæ Epiſtolam, aſſerens ſe ex longinquis partibus terræ ſuos commilitones & fortiſſimos bellatores ad hæc feſta nuptialia vocâſſe, & veniſſe, actusque militares cupiens. Poſtea venerunt generoſi Almanorum, cum crinibus criſpatis, usque ad ſcapulas, cum epiſtola eorum. Et coram Domina Imperatrice proteſtati ſunt, de Almania electi ad hæc feſta nuptialia veniſſe, omnibus aliis nationibus opponere ſe volentes, obtulerunt.

Die

Die quarta decima menſis Octobris Domina Leonora ſponſa & Imperatrix fuit cum magno decôre & apparatu à regali caſtro deorſum ad ciuitatem Vlixbannenſem ad quoddam Palatium in medio ciuitatis deputatum, ducta; ludis hinc diuerſis ordinatis: in porta eiusdem caſtri ſedebant ornatiſſimè ſeptem electores ſacri Romani Imperii, &c. Qui elegerunt cum eorum epiſtolis concorditer Sereniſſimum Dominum, Dominum Fridericum Romanorum Regem in Imperatorem digniſſimum. In ſecundo loco ſedebat Dominus Epiſcopus Colonienſis, cum electoribus ipſum Dominum Imperatorem nominando. In tertio loco ex oppoſito, & erat primus locus, ſedebat ſummus pontifex Dominus Papa, cum Dominis Cardinalibus, Dominum Regem Romanorum Fridericum & eius ſponſam Dominam & virginem Leonoram Infulis & coronis imperialibus coronando, ſemper cum Arengis & epiſtolis. Deindè in quarto loco ſcilicet ante Eccleſiam Metropolitanam ubi requieſcit corpus ſancti Vincentii, ſedebat Dominus Reuerendiſſimus, Dominus Epiſcopus cum canonicis ſuis, & aliis Clericis, in ornatibus eorum, vocans Dominam ſponſam Imperatricem, Dominam Leonoram, quæ equeſtribus cum fratribus & ſororibus & Oratores erat præſens. Cui prælibatus Dominus Epiſcopus Benedictionem dedit, dicens: *Creſcat, & floreat & multiplicetur nomen & ſemen tuum vt arena maris. Et benedictio DEI omnipotentis ſit ſuper te, & ſemen tuum ſit longævum, & benedictum, & ſeruiant omnes populi Chriſtiani.* Interim venit quidam iuvenis ad modum angeli ornatus de alta turri prædictæ eccleſiæ per ingenium hominum, portans Dominæ Imperatrici ſponſæ coronam auream, & cantans in aëre. *Accipe coronam hîc in terra, vt in cœlo coroneris à DEO ſuper omnia elementa.* Ibique, fuit locus diſpoſitus ad modum Paradiſii, à quo quidam iuvenis angelicus in altitudine per quandam feneſtram turris in aëre venit, portans in pelvi deaurata roſas, projiciendo eas ſuper caput Dominæ Imperatricis cantando. Accipe flores & roſas, ut tu & ſemen tuum floreatis in terris: Et cum flore virtutum, poſt longum tempus in terra, merearis florem æternæ beatitudinis recipere in cœlis. In quinto loco propè præfatam Eccleſiam Cathedralem verſus occidentem fuit ſtatio facta. Ibique, erat magnus populus congregatus, quaſi viginti millia hominum utriusque ſexus, & à quodam notabili Doctore fuit Arenga facta, quaſi ad mediam horam, ad honorem & laudem Domini Imperatoris, eius ſponſæ laudem & omnem honorem pronuncians. In eodem loco fuerunt conſtitutæ tot regales perſonæ in veſtibus & armis, & coronis regalibus, quot tunc Reges Portugaliæ & Algarbi regnorum, ab initio usque ad præſentem Regem Dominum Alfonſum fuerunt. Ibidemque alius famoſus Doctor eorum ſtrenuus, actus pro fide Chriſtiana & republica factos, ornatiſſimè declarauit quomodo & quotiens contra Paganos & infideles ſe expoſuiſſent, & victoriam obtinuiſſent. Et ſanctæ Romanæ Eccleſiæ adſiſtentiam feciſſent, & obedientiam ſemper obſeruaſſent, Affricanos eis ſubiugaſſent, fidemque, Catholicam in pluribus locis plantâſſent. Ibi audiui conſtantiam fidei Chriſtianæ in Regno Portugaliæ. Quomodo Reges Portugalliæ expoſuerunt ſe morti contra Barbaros, & Affricanos, vt docet experientia in magno & lato Dominio Ceptenſi in Affrica. Quomodo Dominus Fernandus patruus Dominæ Imperatricis pro republica & liberatione populi ſui in Affrica dedit ſe in mortem, & in pronunciatione eiusdem mortis omnis populus flere cæpit. Et altus & magnus clamor populi erat ad DEum pro anima prædicti regis Fernandi, ſic in Affrica defuncti, quem credo pie de Canonizandis eſſe: absque lachrymis nunquam poterit iſtam hiſtoriam narrare. In ſexto loco coram Domina Imperatrice venerunt tres iuvenes angelico more. Primus angelus portans crucifixum, & præſentans fidem quæ eſt virtus theologicalis. Secundus angelus portans ramum viridem, qui angelus dictus eſt ſpes. Tertius angelus in manu gerens columbam viuam, qui angelus dicebatur Charitas. Alloquentes Dominam Imperatricem Leonoram rhytmis eorum, ut ipſa Domina Imperatrix apud Dominum Imperatorem ſponſum eius amantiſſimum habeat ſpem firmam, omnium virtutum ornamentum fidem rectam, vt in columnam fidei Chriſtianæ immobi-

immobilem. Charitatemque, perfectam, ut plus quam in patrem & matrem & in eius omnem generationem confidat. In septimo loco descendendo versus plateam ciuitatis fuit quidam fons artificialis, fundens aquam rosaceam, pro recreatione hominum. Ibique erat hortus cum diversis brutis animalibus syluestribus. In octauo loco coram Domina Imperatrice sedebant tredecim Prophetæ, in habitibus eorum, more prophetarum, quilibet librum in manu tenens, prophetantes multa bona & prospera de sponso & sponsa, & sponsam dignè esse electam. Et sic Domina Imperatrix venit cum Rege & Regina sororibus & fratribus, & omni militia de loco ad locum, quam sequebatur omnis populus, hæc videndo & audiendo. Ità quod plus quam viginti millia hominum erant in comitiua & congregatione. Et hæc processio durabat à mane usque ad serò.

Die quinta decima mensis Octobris Serenissimus Dominus Rex Portugalliæ in platea ante Palatium Dominæ Imperatricis disposuit plures choreas. Et hora meridiei misit Rex sex tauros sylvestres, ante omnem populum venerunt Sarraceni utriusque sexus cum Choreis & tripudiis eorum. Et ceperunt duos tauros viuos, quos occiderunt, & in partes diuiserunt, & ad usum eorum distribuerunt.

Sedecima autem die mensis Octobris Dominus Rex Portugalliæ de Palatio suo regio ad sororem suam Dominam Imperatricem cum magna reuerentia veniebat hoc modo. Primò quidem parvus juvenis miræ pulchritudinis & multum ornatus sedens in magno equo, panno aureo tectus quem sequebatur currus ornatissimus, Galeas, scuta, & hastas pro hastiludio portans. In medio autem galearum aquila suum locum habuit. Deindè veniebant duodecim milites in armis & equis eorum, & magno decore. Et quilibet miles habuit quinque famulos decenter ornatos, in equis portantes hastas & ornamenta quo ad actus militares. Postea venerunt duodecim Heroldi in habitibus & armis eorum in equis benè dispositis. Postea tubicinatores & trumpetæ miro modo ornati & ordinati. Postea venit Serenissimus Dominus Rex Portugalliæ in armis suis gloriosissime, nunquam similem vidi incedere ita, quem sequebantur sex iuvenes in auro & argento & omni decore vestiti, in equis pulcherrimis. Et venerunt sic per ciuitatem processionaliter ad vnum palatium magnum, ex lignis & asseribus ad hoc constructum, cum duabus turribus altis. Turres & tecturæ palacii erant copertæ cum bono panno griseo & nigro, intinctis auro & argento, in quo Palatio Rex habitabat.

Die autem septima decima mensis Octobris, manè ante ortum solis venerunt Christiani ex una parte. Sarraceni in alia parte. Homines sylueſtres, etiam in una parte. Iterum in alia parte Judæi, quilibet iuxta linguam suam canens, clamans, & tripudians. Hora autem prima huius diei venit generosus vir, nomine Lemerent, Capitaneus maior totius maris in Regno Portugalliæ ipsemet quintus, ornatu magno & precioso in equis. Accedens ad Palatium ubi Dominus Rex Portugalliæ cum sua militia habitabat, vociferans per Heroldum, suum, Dominum Regem Portugaliæ vocans, & omnem eius militiam ad exercendum actus militares. Attestatus Rex Portugalliæ se velle venire & in omnibus se opponere insinuauit. Et eadem hora venit quædam factura serpentis horribilis erecto collo, in qua sedebat quidam miles pulcherrimè armatus, postulans & requirens Dominum Regem Portugalliæ ad luctandum, duellandum, & hastiludendum. Interim Dominus Rex Portugalliæ cum electis suis duodecim precioso & magno ornatu venit in equis, tectis pannis deauratis usque ad terram. Heroldis & tubicinatoribus trumpetis præcedentibus ad magnam plateam in una parte. In altera verò, parte plateæ venit Dominus Infans, Dominus Fernandus frater Domini Regis Portugalliæ, preciosè & ornatissimè cum Heroldis & trumpetis, cum duodecim militibus ornatis. Opponere se volens Domino Regi, & suis. Et ista platea erat magna & lata. Et in medio eiusdem plateæ per longum quidam paries ex lignis & asseribus factus, diuidens hasti ludentes. Et iste paries per totum erat cum panno bono, griseo colore coopertus. Deindè venit Elephas magnæ staturæ, fuit una factura, gerens super se turrim cum fortiliciis de lignis constructa in quo steterunt quatuor

tuor tubicinatores, & quatuor parui Æthiopes cum lanceolis & arundinibus magnis, qui proiecerunt ad populum cum pomis pommeranzen. Erat ibi autem parvus & iuvenis Æthiops, nomine Peroblanco, quem Dux Sibiliæ Domino Christophero Vngenad, militi propinauit & dedit. Eo quod idem miles Dominus Christophorus Vngnad, de Ducatu Charinthiæ pro tunc militandi causa de regno Granati ad Regnum Portugalliæ venit, qui etiam fuit unus inter hastiludentes, contra Regem Portugalliæ. Et interfuit istis festis nuptialibus, eò quod propter discrimina viarum & pericula non poterat venire ad Galiciam, trahebant autem prædictum Elephantem plus quàm octuaginta viri, quem sequebantur octo milites ornati, in equis diuersarum figurarum & colorum. Primus equus gerebat figuram & colorem veri cerui, tectus panno samedino.

Secundus equus gerebat figuram Vnicornis, tectus panno samedino usque ad terram. Tertius equus gerebat figuram unius bouis, tectus panno Samedino. Quartus equus gerebat formam leonis, tectus panno samedino. Quintus equus gerebat figuram capricorni, tectus panno samedino. Sextus equus gerebat figuram unius ursi syluestris, tectus panno samedino. Et sic de aliis figuris equorum. Et milites insedentes multum politè & ornatissimè suo ordine procedebant. Eccè magnificentia & preciositas, omnia ad honorem regni sponsi & sponsæ. Venit autem Rex Portugalliæ ornatissimè armatus in equo, cum sua hasta qui super galea sua gerebat Basiliscum aureum. Frater autem Domini Regis, Dominus Fernandus gerebat super galea sua faciem auream leonis.

Die decima octaua mensis Octobris continuatis Gaudiis & tripudiis veniebat antè Palatium Dominæ Imperatricis sponsæ quoddam animal horribile, ad modum Draconis, quod portabant viri quadraginta. Cui insedebat quidam miles splendidè armatus, gerens diadema in capite suo. Veniebant autem antè Hospitium Oratorum Domini Imperatoris, quasi quotidiè tubicinatores & trumpetæ cum diuersis ludis. Et hastiludentes erant ex utraque parte triginta duo. Et primus hastiludens primatum tenens habuit à Domina Regina Regni Portugalliæ quæ pro tunc erat impugnata scyphum argentum deauratum. Secunda die tenens victoriam hastiludendo habuit fusorium deauratum. Tertia die triumphanti dabatur annulus cum lapide precioso. Et sic quarta die similiter. Oratores non cessabant solicitare negotia apud Dominum Regem. Et iterum miserunt nuntium ad Imperatorem.

Die decima nona mensis Octobris fuerunt iterum hastiludia & tripudia ut supra. Et eodem die de serò de mandato Domini Regis Portugaliæ omnes panni in parietibus tempore hastiludii affixi & extenti fuerunt à communi populo recepti. Quilibet sicut rapere potuit ad usum suum.

Vicesima die mensis Octobris ante ortum solis venerunt ad plateam turbæ utriusque sexus diuersarum linguarum & nationum, cum iubilo & choreis diuersis. Interim Venatores cum magnis canibus venerunt qui duxerunt Leonem, ursum, & porcum magnum syluestrem, & mirabilem fecerunt venationem. Hora autem secunda post meridiem venerunt viri in armis, mutuo luctantes & duellantes. Et postea duo parui pigmæi adulti luctantes.

Vicesima prima die mensis Octobris hastiludia fuerunt continuata, & panni boni diuersorum colorum parieti ex utraque parte pro hastiludio affixi & extenti: venerunt duodecim comites & milites in magnis equis, tecti pannis aureis quasi ad terram pulcherrimè in armis eorum. Et quilibet habuit familiarem in equo, eum cum hasta præcedentem. Et quilibet familiaris erat pulcherrimè indutus, vt angeli solent depingi. Istis sic hastiludentibus ad tres aut quatuor horas & recedentibus, venit quidam in magno ornatu, habens magnam comitiuam cum magnis mirabilibus equis vocans se Regem Troiæ, habens secum tres filios. Primus filius vocabatur Hector. Secundus Priamus. Tertius vocabatur Aiax, in habitibus regalibus & fulgenti apparatu. Appropinquantes ad aulam regiam ac palatium, vbi pro tunc Domina sponsa Leonora Imperatrix erat. Et Dominus Rex Portugalliæ

cum vxore & duabus ſororibus dominæ Imperatricis, & oratores ac maiores nobiles erant in congregatione & merenda. Qui rex Troiæ per Heroldum ſuum clamans & vociferans, quomodo in longinquis partibus vltra-marinis & principaliter in regno ſuo Troiæ percepiſſet: quod Dominus Rex Portugalliæ & Algarbi, &c. regnorum, qui eſſet vicinus ſuus in Affrica, germanam ſuam ſeniorem dominam Leonoram glorioſiſſimo Domino, Domino Friderico Imperatori, &c. deſponſauerit. Et ad laudem & honorem coronæ Imperialis & Regni ſui magnifica quo ad actus bellicos & militares in regnis ſuis facere & exercere propoſuerit. Ea propter ipſe Rex Troiæ cum filiis & principibus ſuis, in bellicis actibus peritis, ad hæc feſta nuptialia veniſſet. Contra quoscunque cuiuscunque nationis aut linguæ eſſent, ſe opponere velle. Hoc Dominus Rex Portugalliæ cum ſuis commilitonibus audiens, de Palatio ſuo egrediens, cum ſuis ad hæc deputatis benè & ornatiſſimè armatis, cum clamore & iubilo & tubarum clangore ad plateam venit. Ibi coram domina Imperatrice, & ſororibus, & Regina Portugalliæ, &c. ita ſplendida & ornata haſtiludia facta ſunt, quæ nulli viſa ſunt ſimilia. Quia in iſtis fuerunt magni nobiles de Anglia, Scotia, Hibernia, & Sibilia, & quilibet voluit apparere ſplendidè. Et circa occaſum ſolis domina ſponſa ſc. domina Imperatrix, cum domina Regina Portugaliæ per quandam comitiſſam virginem dedit triumphanti annulum aureum, cum gemmis. Et his finitis, de mandato regio panni in parietibus extenti & affixi, à vulgo communi ſunt recepti, quilibet ut rapere potuit, ad vſum ſuum. Eccè magnificentia.

Die Viceſima ſecunda menſis Octobris manè venit quidam Dominus multum ſplendidè in equis, cum ſua comitiua; dicens, per Heroldum ſuum proclamans, ſe eſſe regem in Europa, & populus ſuus proceſſit eum: qui per Heroldum ſuum vocauit ad ſe omnes Reges & principes, dicens. Vos qui præſidetis & habitatis orbem: Eccè mala quæ creſcunt & ſuper nos veniunt, & aperuit magnum librum, & clamans; ait. Juſte iudicate filii hominum, & quod iuſtum eſt exequeris, & multa de iuſtitia. Hora autem meridiei venerunt equeſtres armati, more Paganorum & Sarracenorum, mutuò pugnantes cum clypeis, lanceolis, & dorſiculis. Et habebant equos velociſſimos, & ſaltantes ut capreæ hinnulorum, nomine *genetten*. Et ſunt in magno præcio.

Viceſima tertia die menſis Octobris venit magnus populus coram palatio dominæ ſponſæ, ſcilicet Imperatricis; cum diuerſis inſtrumentis muſicalibus, tubis, buccinis, &c. Et fecerunt quatuor turmas. Primò Chriſtiani utriusque ſexus ad modum eorum cum choreis. Secundò Sarraceni utriusque ſexus, ad modum eorum. Tertiò Judæi utriusque ſexus ad modum eorum plus quàm mille. Quartò Æthiopes Mauri & ſylueſtres homines de Inſula Carmaria, in qua homines habitabant utriusque ſexus nudi: Æſtimantes ſe ſolummodò eſſe & fuiſſe in mundo, &c. Et eſt longa hiſtoria quomodo à caſu inuenti ſunt. In eadem Inſula fides Chriſtiana eſt inchoata & plantata. Hora autem ſecunda poſt meridiem venerunt ſex milites ſplendidè & benè armati, de conſulatu eiusdem ciuitatis Vlixbannenſis: quos totus conſulatus, & maiores natu ſequebantur. Et omnes erant vno colore ſcarlaco rubeo ornatiſſimè veſtiti. Qui milites per Heroldum eorum vocauerunt. Si eſſent incolæ aut aduenæ cuiuscunque conditionis aut ſtatus eſſent, qui haſtiludia aut alios actus militares exercere vellent, ad hanc horam, & ad hanc plateam apti venirent. Statim aliqui milites de palatio regio, & dominæ Reginæ, & plures hoſpites & terrigenæ ornatiſſimè venerunt, opponentes ſe viriliter. Et triumphatori dabantur duo lapidi precioſi, in auro poſiti.

Die Viceſima quarta menſis Octobris Dominus Rex Portugalliæ fecit grande conuiuium, in quodam palatio, ſpecialiter illo tempore conſtructo, quod palatium tapetis diuerſorum colorum & imaginibus diuerſarum figurarum & hiſtoriarum intextis, pulchertimè ornatum erat. In prima menſa & tabula coràm multis & magnis clenodiis, & magnificis argentereis, regali modo poſitis, & cuſtodibus præmunitis ſedebant hæ perſonæ. In primo loco ſub pannis aureis multum fulgentibus

gentibus ſedebat. Domina ſponſa Leonora Imperatrix. In ſecundo loco eiusdem tabulæ ſedebat Dominus Rex Portugalliæ frater ſenior dominæ Imperatricis. In tertio loco ex altero latere ſedebat domina Katharina ſoror dominæ Imperatricis. Et in eius latere in quarto loco ſedebat Dominus infans Fernandus frater iunior dominæ Imperatricis. In quinto loco ſedebat domina Johanna ſoror iunior dominæ Imperatricis. In ſexto loco ſedebant Oratores domini Imperatoris. Et omnes iſtæ perſonæ utebantur pura aqua ad menſam & conuiuium, dempto Domino Fernando fratre Domini Regis Portugalliæ, & Oratoribus Domini Imperatoris, qui vſi ſunt vino benè lymphato. In aliis autem tabulis deſcendendo ſedebat primo Dominus Marchio, Comites, Barones, Milites, Maiores iuxta ordinem. Ex altera parte ex oppoſito illorum ſedebant comitiſſæ, baroniſſæ, generoſæ domicellæ, & omnes in fulgore & ornatibus. Et multæ petantiæ fuerunt pro aduenis miſſæ; quis videbit talia? Et conuiuio facto ſurrexit magna lætitia in omni populo, in Choreis, & tripudiis. Veniebant ſuauiſſimi cantores, canentes carmina muſicalia, ad duas horas. Poſtea venit magnus populus ſc. Chriſtiani, Sarraceni, Mauri, Judæi, homines ſylueſtres, iubilantes & cantantes per totam noctem. Et multa & maxima lumina per totam ciuitatem ante ædes ſub & ſupra, iuxta ſtructuras domorum.

Die viceſima quinta menſis Octobris domina ſponſa domina Leonora cum magna ſolennitate glorioſè ducebatur ad Eccleſiam Cathedralem eiusdem ciuitatis, vbi corpus ſancti Vincentii quieſcit. In eadem Eccleſia domina ſponſa baptiſata fuit, infantibus diebus, poſt partum ut fieri ſolet. Ibi ſolenniter celebratum fuit officium diuinum de Epiphania Domini. Et ceremonialia in offerendo ad ſummum altare ornatiſſimè, cum oblationibus veniendo reges & principes iuxta ordinem. Sereniſſima domina ſponſa, ſorores: &c. etiam iuxta ordinem cum magno decore, &c. Reuerendiſſimus Dominus Epiſcopus de Affrica officium fecit: dansque omnibus ſuam ſanctam benedictionem & pacem, finitis ceremoniis, magnus populus erat ante prædictam Eccleſiam congregatus, expectans egreſſum dominæ ſponſæ, quæ egrediens, & antè fores Eccleſiæ, vertebat ſe & flexis genibus in terram recepit in nomine Domini licentiam à ſancto Vincentio, & ab eius Eccleſia parrochiali. Et à domina Regina, quæ tum ſequebatur dominam ſponſam, ad certum ſpatium extra ciuitatem. Quia grauida & vicina partui erat. Et ſic proceſſionaliter domina ſponſa per fratres & ſorores, cognatos & amicos, & principes & omnem populum extra ciuitatem usque ad portum maris cum magno gaudio ducta fuit. In portu maris erat nauis magna diſpoſita, nomine Carrata. Sed in Venetiis nominatur propriè Gocken. Ibique domina ſponſa cum ſuis cognatis & virginibus & Oratoribus Domini Imperatoris & cæteris deputatis nauim intrauit, & fecit cœnam. O quantus planctus & fletus populi in littore maris erat! Quia domina ſponſa ab omnibus amabatur, propter eius innatam bonitatem & virtutem. Stetit autem domina ſponſa cum deputatis in portu maris per aliquot dies & noctes, propter ordinationem aliarum nauium, & armigerorum & neceſſariorum: & quotidiè veniebat Dominus Rex Portugalliæ ad conſolandum ſuam germanam dominam ſponſam. Nauibus verò omnibus pro comitiua ordinatis, & ſingulis neceſſariis, bombardis, buxidibus, fundis, Baſiliſtis. Pro uſu & defenſione aptis, etiam Capitaneis, armigeris in bellicis actibus & maximè in mari expertis, ac patronis, gubernatoribus nauium, & Magiſtris Aſtrologis, iuxta ſtellas & polum viarum benè doctis. Iſtis ornamentis ad naues deputatas congregatis, venit Rex Portugalliæ cum ſuo Conſilio Regio, ad præſentiam dominæ ſponſæ vocando omnes Capitaneos, milites, armigeros, officiales, & maiores de nauibus: ad præſtandum de nouo iuramentum, quod velint fideliter agere, & in caſu ſe in mortem dare: Et Domino Marchioni de Valentia, Capitaneo maiori in mari & in terra eundo & redeundo ſub pœna mortis obedire ſtrictiſſimè omnes Capitaneos & officiales mandando & amonendo, &c. Et ſic iſtis peractis Dominus Rex Portugalliæ plura interlocutoria cum Oratoribus Domini Imperatoris habendo, de tanta expeditione & comitiua, ſuam germanam ſponſam per potentiam per

mare præſentando, & ſingula pro meliori recommendando. Et cum amplexibus valedicens Oratores. O Portugallia, ô Portugallia bona regio; ibi eſt abundantia panis, vini, & olei boni; & multi fructus arborum, larenges, citran, mala granata, ficus, Pomerentz, Lemoni, pecora campi, carnes & piſces, mel, Zuckarum, in pluribus locis in cannis creſcit. Oſintria amæniſſimus locus & hortus regius, cum paruo fluvio, cum bonis truttis. Et deuoti fratres ibidem in monaſterio ſancti Hieronymi, ſub regula eius degentes. Portugallia & Algarbi regna reguntur, per amminiſtrationem iuſtitiæ, quæ facit & obſeruat obedientiam, & populo pacem, & competentem in iſtis regnis monetam.

QVARTA die menſis Nouembris domina Imperatrix cum domina Curiæ, aut magiſtra curiæ eius, quæ erat multum generoſa comitiſſa, vidua, & aliis virginibus generoſis vocatis, & deputatis, ac Oratoribus Domini Imperatoris & cæteris aliis utriusque ſexus perſonis, in una barca nauigando, venit ad terram, ad quendam Heremitam, qui habuit vnam capellam in honore Mariæ virginis conſtructam & dedicatam. Et eſt vltima Capella in finibus terræ, ſicut in Galicia. In eadem capella audiendo miſſam, quæ cum cæteris perſonis deuota mente confeſſionem fecit. Et corpus Domini cum percepit, & deuotionibus peractis, ſe & totam comitiuam huic Heremitæ, cum oblationibus deuotè recommendauit; & in eodem loco cum ſuis prælibationem de Zuckaro & piſciculis cum pane fecit, & ad Carracam ſerò reuerſa eſt, ibi cænam fecit.

Die quinta menſis Nouembris venit in vna nauicula quidam ſacerdos, portans ſacramentum euchariſtæ in quadam pixide, pendenti in collo; & omnibus in Carraca exiſtentibus cauſa deuotionis corpus dominicum monſtrauit. Et ibidem miſſam ſiccam absque canone legit, & benedictionem dedit. Numerus nauium erat: primò magna carraca, quæ eſt nauis magna, habens duo fortilicia pro armigeris, ad pugnandum in mari, in qua naui erat domina Imperatrix, cum palatio ſuo, ſcilicet tres comitiſſæ. Vna erat de ſanguine regio dominæ Imperatrici coniuncta, Domina Maria multum ſpecioſa, ſed iuvenis: & Viginti quatuor virgines electæ. Et tres viduæ cum cæteris famulabus. Et una virgo quaſi virago fortis & laborioſa, & ſolicita, Maria Paſana. Oratores Domini Imperatoris, & Dominus Chriſtophorus Vngenad miles, qui per Dominum Regem Portugalliæ Oratoribus fuit aſſociatus. Dominus Marchio de Valentia ſupremus Capitaneus: duo Doctores, vnus in ſacra Theologia Magiſter, Laurentius; & alter medicus: & octo milites cum aliis nobilibus & familia. Ita quod in eadem naui fuerunt quingenti homines cum multis attinentiis & aliis neceſſariis. Et homines erant diuiſi in tres partes. Vna pars hominum quæ erat ad nauim gubernandum, ſolebat de mane circa ortum ſolis cibum ſumere. Alia pars hominum quæ erat ad protegendum & pugnandum, ſcilicet Dominus Marchio, cum militibus & armigeris, &c. Cibum ante meridiem cepit. Tertia pars hominum ſcilicet domina Imperatrix cum palatio ſuo, & Oratores Domini Imperatoris cum eorum, &c. tempore meridiei cibum receperunt. Ita in ſingulis nauibus fuit ordinatum. Et de ſero dabantur electuaria, aut de piſciculis ſalſatis, cum pane bis cocto: niſi quis de propriis aliquid habuit, vſus fuit ad placitum absque igne. Alia erat carraca, in qua erat Dominus Reuerendiſſimus, Dominus Epiſcopus Coymbrienſis, & quidam miles eiusdem Carracæ; & nauis cum aliis militibus & armigeris. Ità quod quælibet nauis in iſta profectione & comitiua habuit, ſpecialem Capitaneum & ordinationem & adminiſtrationem. Ità quod erant duæ Carracæ magnæ, & tres naves magnæ, & duæ naues minores, & duæ grabellæ. Et duæ naues ante menſem præceſſerunt iſtam expeditionem, cum equis, mulis, & familia. Numerus verò hominum ad conducendum Dominam ſponſam Dominam Imperatricem per mare usque ad portum thalamonis, propè Romam & armatam manu erant tria millia hominum.

Eccè potentiam.

Die

Die duodecima mensis Nouembris attractis anchoris omnes naues cum bono vento exierunt portum, cum volantibus velis. Venit Serenissimus Dominus Rex Portugalliæ propè & alongè cum quibusdam nauibus in mari, conducens suam germanam Dominam sponsam ad tria aut quatuor miliaria. Et valedicens eam, & totam comitiuam, reuersus est ad palatium suum, quem DEus omnipotens cum omni sua generatione semper protegat & benedicat. Eccè qualis diuisio erat: serenissima Domina sponsa, & virgo reliquit proprium regnum, omnem generationem eius, modum viuendi, &c. Et dedit se ad tàm longam distantiam per magna pericula maris. Et sic in nomine Domini DEI nostri, & in nomine sancti Jacobi cum bono vento diebus ac noctibus sine mora nauigando venimus ad regnum Granati, propè castrum fortissimum Paganorum, nomine Gibalter. Ibi Dominus Capitaneus noster, Dominus, Marchio misit vnam grabellam cum armigeris ad explorandum; & nos consequenter diebus ac noctibus venimus nauigando ad Barbariam, propè quendam montem magnum, qui dicitur mons Simiarum. Ibi habitabant leones, & multæ simiæ, à quibus iste mons nomen accepit. Videntes hoc Barbari & Pagani, fecerunt in montibus altis de die fumigationes, & de nocte ignem flammantem, designantes aliis Paganis per hoc, & Barbaris, ut essent cauti: quia Christiani cum potentia venirent ad terras eorum. Ibi in timore & ordinatione magna fuimus.

Vicesima secunda die mensis Nouembris, scilicet die sanctæ Katharinæ circa ortum solis nauigando fuimus in Affrica, vltra mare propè Ceptam. Et omnes homines flexis genibus susceperunt & orauerunt, vt DEus daret nobis portum salutis. Et ibi recepimus primum portum, ab exitu, de Regno Portugalliæ. Et eodem die fuit ordinatum, quod Domina sponsa & virgo Imperatrix, cum certis personis utriusque sexus, & Oratores Domini Imperatoris Dominus Christophorus Vngenad, & de aliis nauibus etiam certæ personæ, caperent terram. Et sic post meridiem domina sponsa cum trecentis personis ex tota comitiua ciuitatem Ceptensem, cum trumpetis & buccinis intrauit; venerunt de eadem ciuitate obuiam Capitanei, milites, nobiles, armigeri, in armis militaribus & mirabilibus. Et totus populus cum gaudio ad suscipiendum Dominam Imperatricem cum suis, quia pauci ex comitiua tota viderunt istam ciuitatem: quia in eadem ciuitate Dominus Rex Affricæ residentiam habuit. Et Hannibal ibidem grande palatium miro modo construxit. Sed Serenissimus Dominus Rex Portugalliæ Dominus Eduardus, pater Dominæ sponsæ, grauibus & magnis expensis eandem ciuitatem obtinuit, & Affricanos expugnauit. O magna palatia, & magnæ, & fortes & mirabiles structuræ in turribus & fortiliciis. In eadem ciuitate Domina Imperatrix ad tres dies moram fecit. Quia multum debilitata fuit, sic vltra mare veniendo. Et erat tunc temporis magnus calor, & æstus solis, & aëris in eadem terra. Eò quod homines pro tunc plantauerunt olera & semina in agris & hortis, quemadmodum citra festum Viti in Styria, in Gretz, & in noua ciuitate ultra montem Semericum fieri solet. Cepta est magna ciuitas, in duplo maior quàm Wienna in ducatu Austriæ. In ista ciuitate Ceptensi fuerunt multa Oratoria Sarracenorum, quò ad Machometum DEum eorum. Et maior Ecclesia ibidem quæ quondam fuit Paganorum iuxta morem eorum constructa, habens columnas erectas in altum, usque ad testitudinem centum & octoginta de diuerso marmore diuersorum colorum. Et propè summum altare sunt duæ statuæ de nobili lapide, quasi viridis coloris, de lapide serpentino. Jam est Ecclesia Christianorum Cathedralis in honore beatæ Mariæ virginis consecrata. Ibi dantur signa peregrinis. Sed raro adueniunt propter magnam distantiam. Alia est Ecclesia extra muros maiores prædictæ ciuitatis, etiam in honore sanctæ Mariæ virginis de gratia, in qua multa signa fiunt. In eadem Ecclesia ad mandatum dominæ nostræ Reginæ & sponsæ dominæ Leonoræ; Ego Nicolaus Lanckmann de Valckenstein in eius præsentia missam legi. Tertia Ecclesia in eadem ciuitate habet magnas structuras & ædificia. Et est consecrata in honore sancti Jacobi Apostoli. Ibi fratres minores habent conuentum. In eodem

conuentu reperi deuotum fratrem prædicti ordinis, qui in die ſanctæ Margrethæ fuit mecum ad ſanctum Jacobum in Galacia, qui duxit me ad plura loca illius ciuitatis. Ibi in Cepta eſt vnus fons communis ſub alta teſtudine ad modum cuiusdam magnæ Lcclefiæ. Ibi in Cepta eſt grande Palatium, in quo quondam Rex Affricæ & Hannibal habitabant. Et idem palatium habet partes ex oppoſito diſtantes, parietes & pauimenta miræ pulchritudinis, cum diuerſis lapillis politis, diuerſorum colorum, ſicut parietes Eccleſiæ ſancti Marci in Venetiis. In eodem palatio domina noſtra domina ſponſa Imperatrix Leonora habitabat. In eodem Caſtro Regio ſunt tria balnea pulcherrima, miro modo diſpoſita & delectabilia. Et propè eſt hortus Regius, & pulcherrimus, ac diuerſis & nobis Chriſtianis alienis arboribus & plantis ignotis. In quo horto Imperatrix cum ſuis merendam fecit. Et per manus proprias quendam hortulum in memoriam plantauit, & pro arra eidem vnum ducatum dedit. Ibique erat pomus, quæ habuit ità longa & folia lata, quod Domina Imperatrix cuidam puero ſex annorum ex duobus foliis pallium quaſi ad terram fecit. Iſtis verò diebus Dominus Comes, ſcilicet Capitaneus eiusdem ciuitatis, & Dominii, cum mille armigeris ivit contra Paganos, ad quandam ciuitatem Paganorum, ſex miliaribus diſtans nomine Tangere. Et reuerſus eſt cum gaudio, portans captiuos certos Paganos, aſinos, mulos, vaccas, &c. Domina Imperatrix mandauit, ut Pagani, nomine eius liberti abirent. In eadem ciuitate Ceptenſi habuerunt Pagani alta & magna Oratoria, & precioſa, pro idolis eorum conſtructa. In eodem Dominio omnes Chriſtiani habent à ſede apoſtolica plenariam abſolutionem & remiſſionem omnium peccatorum, iuxta tenorem bullæ, quod quotidiana pugna & bella contra Affricanos & Paganos in mari & in terra gerunt. Paucis annis elapſis Rex Tunes in Affrica captiuum duxit Dominum Fernandum, filium Regis Portugalliæ, fratrem fratris Imperatricis, ad quandam ciuitatem nomine Fees, ibi propè fuit Eccleſia Cathedralis Ypponenſis, ubi ſanctus Auguſtinus fuit Epiſcopus, qui natus eſt in vna ciuitate, quæ vocatur arabicè Daga, &c. & propè eſt ciuitas magna Carthago, in qua Hannibal & Haſtibal fortiſſima Caſtra, habebant, quem Romani proſtrauerunt. A multis Affricanis audiui, quem circa ſepulchrum bonæ memoriæ ipſius Domini Fernandi Portugalliæ Regis in Affrica, ubi pro fide Chriſtiana & liberatione populi ſui defuncti multa ſigna fierent. O bona & fertilis terra Affrica. Sed pauciſſimi Chriſtiani.

Penultima die menſis Nouembris de mane poſt miſſam Domina Imperatrix cum ſuis naues intrauit. Et eodem die cum bono vento nauigando diebus & noctibus venimus per diuerſa regna maris, & declinauimus verſus regnum Valentiæ. Ibi Dominus Marchio Capitaneus, miſit vnam grabellam cum certis armigeris ad terram, pro carnibus & fructibus & aquis dulcibus, quia in mari cito putreſcit. Similiter & panes ſtatim putreſcunt niſi bis coctus. Et ſic continuò nauigando non quieſcendo die noctuque venimus propè quandam Inſulam magnam, habens magnas ciuitates & caſtra. Et eſt regnum Maioricarum. Hæc Inſula fuit quondam Barbarorum, tunc autem Domini Regis Arragoniæ, qui miſerunt ad nos quis aut vnde eſſemus.

Sed non fuit eis dictum propter reverſionem nauium. Sed in die ſancti Nicolai venimus ad magnum & altum mare Hiſpanicum, per gulfum Leonis. Ibi mare per maximè perturbat & reſoluit ſe. Et dicitur Syrtis. Et ille gulfus & Syrtis durauit per diem & noctem. O mirabiles elationes maris: & omnis homo fuit debilitatus, & maximè Imperatrix cum delicatis ſuis virginibus. Et poſtea venit nobis ventus contrarius, & valdè timuimus retrò nos gulfum & Syrtim Leonis. Ibi vidimus multa & diuerſa monſtra maris. Et ſic neceſſitati per ventum contrarium venimus cum magna difficultate propè Inſulam ſcilicet Marſiliam. Et ibi erant piratæ, & raptores, cum tribus nauibus & cum duabus galeis. Noſtræ naues erant diſperſæ. Sed ad ſigna & ſonitus bombardarum, & ad ſonitum buccinarum venerunt naues noſtræ, & inuaſimus in aquis iſtos raptores & piratas, qui magna damna in pluribus prouinciis marinis mercatoribus & aliis Chriſtianis intule-

intulerunt. Et nostræ naues erant magnæ, & non statim per anchoras fundum receperunt. Conuertimus eos in fugam & maiora bona quæ ipsi in nauibus eorum habebant, detulerunt ad galeas eorum. Nostri armigeri & bellatores cum duabus grabellis inuaserunt unam nauim, quam per ignem & picem combusserunt. Aliam nauim cum instrumentis ad hoc aptatis perforauerunt, & in profundum maris demerserunt. Duæ verò galeæ cum raptoribus & maioribus bonis eorum in fugam contra ventum venerunt. Tertiam nauim nostri receperunt, sed pauca bona invenerunt, nisi certos raptores, pannos, & anchoras, cattos, vtensilia, vnam campanam, & bonum vinum: de quo usus sum. Et sic totum diem cum istis raptoribus conclusimus. Et omnes naues nostræ miserunt anchoras, & stetimus in eadem Insula Marsilia per duas dies. Et hic recepimus secundum portum ab exitu de regno Portugalliæ. De eadem Insula venerunt Capitanei maiores, cum potentibus mercatoribus illius Insulæ, cum propinis diuersis, perdicibus, regulis, mutonibus, panibus, vino, & fructibus: cupientes scire unde aut quis essemus; cum tali potentia tempore interdicto in mari. Fuit eis dictum nos esse Christianos, & amicos & non plus. Sed aliqui ex nobis vellent videre loca sancta, scilicet speluncam & sepulchrum sanctæ Mariæ Magdalenæ, sanctæ Marthæ, sancti Lazari, & sancti Maximini. Vidimus Capitaneum Insulæ in timore, de tanta potentia nauium & armigerorum. Et reuersus est de mane cum uno magno boue, & aliis optimis carnibus illius Insulæ, & bono vino, & piscatis, speciali propina. Et valdè desiderabat scire, & fuit sibi ad partem dictum, qui multum gaudebat, qui & auxit propinas.

Die octaua mensis Decembris in portu Marsiliæ venit tempestas magna, & eleuauerunt flumina fluctus suos, & procellæ magnæ; Ita vt naues nostræ saltabant in anchoras ut canes in cathenis. Carraca scilicet nauis nostra, in qua erat Domina Imperatrix sponsa, cum suis; fregit omnes funes anchorarum & fuimus in puncto mortis. Omnis homo confitebatur, & commendabat se DEO. Patronus & gubernator nauis huius non habuit nisi unam anchoram magnam & grauem, cum uno magno & longo fune, de puro serico; nomine Saluator, quasi vita nostra & salus staret in ista anchora & fune. O quantus labor erat omnium, per medium diem & totam noctem, cum fune & anchora. O quanta lamenta omnium hominum. Et multa vota fuerunt DEo facta. Speciositas virginum & mulierum immutata fuit. Ista tenella comitissa de sanguine regio Domina Maria virgo, quasi agonisando attraxit spiritum. Et de consilio Dominæ sponsæ Imperatricis, & maiorum utriusque sexus, vouimus unanimi consensu de propriis nostris omnium expensis dirigere duos peregrinos ad sanctum Jacobum in Gallicia, & verè statim tempestas & ventus mitior erant. Aliæ naues nostræ iuerunt in dispersionem. Et ad statim dum ventus erat pro nobis bonus, Patronus nauis nostræ extraxit unam magnam barcam, quæ erat in Carraca nostra, & misit quadraginta octo famulos marinos, ad quærendum anchoras, & de mane reuenerunt cum duabus magnis anchoris. O magnus labor est cum anchoris attrahendis.

Die duodecima mensis Decembris iterum nauigando venimus in altitudinem maris, propter naues nostras dispersas, quæ successiuè venerunt ad nos, allegantes maxima pericula maris, & dixerunt; se vidisse aliquas naues insequentes nos de Barbaria. Dominus Marchio Capitaneus misit retrò nos unam grabellam, cum peritis armigeris, pro custodia, & nos simul in ordine congregati venimus diebus & noctibus nauigando, & declinauimus ad portum Grimaldo, quæ est una Insula. Sed nullum hominem vidimus. Et fuit in vigilia natiuitatis Domini: & invenimus bonam aquam ad potandum. Et ibi vidimus multa & mirabilia monstra marina. Eccè ibi tertius portus ab egressu de regno Portugalliæ.

Die natiuitatis Domini nostri JEsu Christi stetimus in eodem portu. Ibi quidam religiosus de nostra comitiua legit in naui coram Domina Imperatrice & suis missam perfectam. Et fecimus grande festum, & iuxta votum factum deputati sunt tres, qui collegerunt pecunias, pro duobus peregrinis mittendis ad sanctum

Jacobum ad Galliciam; & misimus duos. Etiam Oratores Domini Imperatoris ex eodem portu miserunt nuncium cum literis suam maiestatem auisando.

Die altera scilicet die sancti Stephani, scilicet anno Domini millesimo quadringentesimo quinquagesimo secundo, recepimus viam, & venimus diebus & noctibus nauigando, & declinauimus versus Delphinatum; ibi præmisit Dominus Marchio Capitaneus noster vnam grabellam cum armigeris, pro custodia nostra qui altera die reuersi sunt, dicentes: Quod multi raptores & piratæ essent congregati in quodam portu maris, penes quandam ciuitatem Nicia, qui essent dispositi ad iuvandum nos. Dominus Marchio adiunxit eis plures armigeros bellicosos cum necessariis. Ità ut benè erant trecenti qui se occultaverunt in grabella. Et misit eos ad portum raptorum. Et patronus grabellæ erat absque armis, qui instanter pacificè in dolo petiuit à Capitaneo salvum conductum, qui dare recusauit. Et potenter plus quàm centum raptores & piratæ armata manu grabellam nostram intrauerunt. Nostri armigeri occultati prosilientes, & cum raptoribus magnum conflictum habuerunt. Aliquos occiderunt, aliquos fōras ad mare viuos proiecerunt. Alii verò raptores sociis eorum in auxilium venire voluerunt. Viderunt naues nostras eis appropinquare, venerunt cum bombardis & iaculis contra nos. Æstimantes nos esse mercatores. Nos uerò simul quasi per cordam cum nostris bombardis & iaculis & sagittis venimus, quasi ad portum eorum, ubi erat ciuitas quæ una cum Raptoribus & piratis hostiliter venit contra nos, in mari & in terra impetuosè irruendo in nos. Et non habuimus ventum pro nobis. Nostri vero armigeri & bellatores, cum armis eorum quasi quadringenti venerunt ad terram, per quos hostes fugam dederunt ad ciuitatem. Et ista nocte stetimus in mari cum magna custodia & ordinatione. Quia non habuimus ventum qui extra portum duxisset nos.

Nostri tamen eadem nocte receperunt piratis unam nauim, satis ornatam & pulchram, quæ fuit cuiusdam mercatoris potentis venientis de Alkeyra qui & incidit inter latrones. Et de nostris fuerunt interfecti unus miles, & octo armigeri, qui sepulti sunt in mari. Et sedecim vulnerati. O quanta pericula in mari. Et periculosus modus pugnandi in mari. Altera verò die antè ortum solis Dominus Marchio ordinauit quadringentos armigeros & bellatores bonos ad terram. Et trecentos penes portum in mari, ad explorandum & custodiendum. Sed nemo de hostibus comparuit. Nostri autem reperierunt fontem scaturientem dulcem, qui nunciauerunt nobis. Statim cum lætitia misimus unam magnam barcam, cum paruis vasis & aliis haustoriis aquam ad potandum. Magnum enim defectum in aquis dulcibus ad potandum habuimus, præsertim pro Domina nostra sponsa Imperatrice, quæ non bibebat vinum. Et circa meridiem huius diei venit magnus populus congregatus in terra contra nos, cum panneriis, trumpetis & armis. Volens utique scire potentiam tantarum navium maris, cum armis bellicis tempore Hyemali. Et miserunt suam honestam legationem ad nos, scilicet duos milites, dicentes. Vos qui aut unde venitis ita potenter, aut quæ est intentio vestra. Isti in terra de nostris nolebant dare responsum, nisi prius facerent, vt esset pax inter partes. Et miserunt ad Dominum Marchionem Capitaneum; qui respondit eis. Pax sit inter nos & vos. Nos sumus Christiani, & venimus de ultimis finibus terræ, & cupimus videre Romam. Et in loquela cognouerunt Dominum Marchionem Portugallensem esse, & dixerunt. Nos sumus sub primogenito filio serenissimi & Christianissimi Domini, Domini Franciæ, qui est amicus Domini Regis Portugalliæ. Si possumus aliquid boni vobis facere, parati sumus nos offerendo. Sed de raptoribus & piratis maris nihil ad nos, quia aduenæ sunt. Et habuerunt multa interrogatoria ex parte raptorum, sed Delphinistæ dolosi erant.

Die alia venit ventus pro nobis, & omnes naues nostræ receperunt viam, nauigando diebus ac noctibus. Et venimus prope quandam Insulam quæ dicitur Corsica. Et est quoddam regnum Domini regis Arragoniæ, ubi crescit bonum vinum. Dominus Christophorus Vngnad incepit debilitari. Et consequenter nauigando

gando venimus ad Dominum Dominorum Januenſium. O Januenſes habent bonum portum maris, ex eo potentes ſunt in mari, qui miſerunt ad nos; Quis aut vnde eſſemus. Sed non fuit eis dictum. Et habuimus bonum ventum pro nobis & declinauimus ad Italiam. Et ſic diebus ac noctibus venimus in die purificationis ſanctæ Mariæ verſus ciuitatem Piſanam, & ibi recepimus quintum portum ab exitu de Regno Portugalliæ. Et iſto die ſancto purificationis quievimus in portu Leonora, diſtans duobus miliaribus à ciuitate Piſana. Et nullus hominum exiuit naues. Quia iuxta compactata debebamus, ad portum Thalamonis ſub Domino Dominorum Senenſium portum cepiſſe. Et ibidem alios Oratores Sereniſſimi Domini Imperatoris inuenire. Sed ventus fuit contrarius nobis. Et omnis homo debilitatus fuit, maximè virgines, & verè multi utriusque ſexus infirmi erant.

Die tertia menſis Februarii ſcilicet die ſancti Blaſii, domina ſponſa Imperatrix noſtra cum Domino Marchione conuocauit conſilium. Et ibidem fuit decretum. Quod vnus Oratorum Domini Imperatoris qui ſingula tractâſſet, & vidiſſet, ea quæ facta fuerunt, deberet quærere Sereniſſimum Dominum Imperatorem; ſi ni aut ubi eſſet, & ſuam maieſtatem de ſingulis informare. Et quare cum tot navigiis & populo non poſſet ad portum Thalamonis venire. Vnus Oratorum ſcilicet Magiſter Jacobus Motz, erat per turbationem maris infirmus, & contractus, & non voluit. Alter Oratorum Nicolaus Lanckmann, qui erat etiam debilis. Non obſtante tamen idem recepit onus in ſe, iuxta ſuam poſſibilitatem, & fuit ductus cum uno famulo ad portum ſc. Leonoram. Ibi conuenit duos equos usque ad ciuitatem Piſanam. Ibidem comparauit ſibi duos equos. Et poteſtas prædictæ ciuitatis ordinauit ſibi fidelem viatorem in equo, cum prædicto Oratore die & nocte non quieſcendo, verè cum magna debilitate & patientia venit ad Florentiam, ſcilicet die ſanctæ Agathæ. Quando Dominus Sereniſſimus Dominus Imperator, Dominus Ladislaus Vngariæ & Bohemiæ Rex, &c. Dominus Albertus Dux Auſtriæ Comites & Barones de Vngaria N. De Pöſing de Crabatia Yban de Auſtria verè N. de Maidburg. N. de Schaunberg, &c. Infra nonam & decimam horas ante meridiem, quando in Florentia volebant audire miſſam ad ſanctam Mariam ad annunciatam. Idem Orator Nicolaus in Platea obuius fuit. Qui (ut decuit) de equo ad terram & flexis genibus, Dominum Sereniſſimum, Dominum Imperatorem, &c. cum gaudio vidit. Quem Dominus Imperator gaudenter ſuſcepit. Et finito officio diuino & conſilio congregato, prædictum ſuum Oratorem Nicolaum audiuit. Ad ſtatim Dominus Imperator miſit literas ſuas ad ſponſam prælectam. Et ſicut fieri mandauit, factum eſt. Nauibus tamen omnibus in portu Leornæ cum armigeris & aliis neceſſariis benè prouiſis.

Die ſeptima menſis Februarii Sereniſſimus Dominus Imperator ex Florentia miſit ſuum ſolennem ambaſcatorem, & legationem ad ſuſcipiendam dominam ſponſam, dominam Leonoram virginem in Piſana ciuitate, ſcilicet Ducem de Teſchyn. Comites de Maidburg, Schaunburg quàm plures generoſos. Ex alia parte de portu Thalamonis nomine Domini Imperatoris venerunt: Reuerendiſſimus in Chriſto pater & Dominus, Dominus Æneas Senenſis Epiſcopus. Dominus Albertus de Pottendorff, baro, cum uxore ſua quæ fuit de genere Lichtenſtein, de Murau. Dominus Georgius de Volkenſtorff Baro. Dominus Bernhardus Tehenſteiner, cum vxore ſua. Dominus Waltaſar Rattenberger, miles, & plures nobiles. Et generoſæ virgines de Auſtria, Margaretha Zinckendorfferin, virgines & baroniſſæ. Et Vrſula Neydeckerin, Virgines generoſæ, cum nobilibus dominabus ſcilicet Pellendorfferin, &c. Et quam plures generoſi & nobiles utriusque ſexus, plus quam quingentæ perſonæ conuenerunt ad Piſanam ciuitatem, nomine Domini Imperatoris, ad ſuſcipiendam ſuam ſponſam prælectam. Ad mandatum verò Imperatoris reuerſus eſt Nicolaus Lanckmann cum prædictis Dominis & generoſis ex Florentia, ad Dominam ſponſam virginem Leonoram, quæ diligentiſſimè & confidenter à prædicto Nicolao quæſiuit de valetudine Domini Imperatoris ſponſi,

& Domi-

& Domini eius. Si de singulis quæ in Regno Portugalliæ in Affrica citra & ultra mare ac in mari in ista profectione contigissent Domino Serenissimo Domino Imperatori narrâsset ac declarâsset. Si sua Maiestas compassionem habuisset aut aliqua placuissent. Et istis ac pluribus aliis hinc indè narrantibus præ magnitudine amoris erumpebant lachrymæ eius. Et maiestas sua non poterat se à fletu continere. Quieuitque in eadem ciuitate Pisana domina sponsa per aliquot dies, gaudia & interlocutoria Portugallenses & Almani simul facientes. Pisana est ciuitas magna, quam aqua fluens per longum diuidit, quæ quondam terram sanctam regebat. In cuius obedientiæ signum terra sancta habuit mittere singulis annis unam propinam ad Pisanam ciuitatem: Sicut ibidem in maiori Ecclesia factum fore videtur. In eadem ciuitate in monasterio sancti Francisci sepultus est quidam Dux Austriæ, Dominus Joannes, qui fratrem suum regentem interfecit. Qui tunc sepultus fuit in Kunigsfeldt in Suetia.

Die decima nona mensis Februarii Domina Leonora sponsa cum Domino Marchione de Valentia cum certis terrigenis utriusque sexus Regni Portugalliæ & Australes cum eorum comitiua iuxta ordinem factum & ordinatum venerunt per aliquot dies per ciuitatem & castella versus ciuitatem Senensem, in qua ciuitate Serenissimus Dominus Imperator, & Dominus Ladislaus Vngariæ & Bohemiæ Rex, &c. Dominus Albertus Dux Austriæ germanus Domini Imperatoris, cum eorum principibus. Comitibus, Baronibus, militibus etiam de sacro imperio, &c. Nec non sedis Apostolicæ, Cardinales, Legati, &c. Et Domini Veneciani, Florentini, Bononienses, ac plures Italici generosi & nobiles, qui ibidem congregati fuerunt, expectantes præsentiam dominæ Augustæ sponsæ, qui cum magna ordinatione solennitate & honore venerunt dominæ sponsæ in campis obuiam. Eius Maiestatem & omnes in eius præfectione veniendo, gratè suscipiendo. Serenissimus Dominus Imperator, Dominus Fridericus videns suam sponsam virginem, & electam appropinquare, venerunt pedestres mutuò, & cum gaudio amplexus est eam. Et eius totam comitiuam gratissimè suscepit. Et in perpetuam rei memoriam in eodem loco ante portas statua lapidea est erecta. Vt patet intuentibus. In eadem ciuitate Senensi sic moram & quietem ac interlocutoria & consilia habuerunt. Et sic singulis diebus Domini Senenses propinas ac reverentias tam Domino Imperatori quàm suæ sponsæ electæ fecerunt. Serenissimus Dominus Imperator, & Dominus Rex Vngariæ, ac de sacro Romano Imperio nobiles & communitates, & cum eorum comitiua cum exercitibus venerunt per ciuitates & castella versus urbem Romanam, secuta est domina sponsa domina Leonora cum suis deputatis iuxta ordinem factum. Et ante urbem Romanam more prædecessorum Dominorum Imperatorum Romanorum cum omni populo in campis castrametati sunt tentoria erigentes. Et ibidem in campis per noctantes.

Die verò octaua mensis Marci in campis ante urbem Romanam per illustrem principem Dominum Albertum Ducem Austriæ. Qui erat totius populi supremus Capitaneus, fuit ordinatio facta; Tàm in populo Almanorum, quàm Portugalliensium utriusque sexus, quod omnes sub pannerio sancti Georgii & pannerio sacri Romani imperii deberent Romam intrare. Et quilibet ordinem & locum suum immutabiliter obseruare. Quia plus quàm quinque millia hominum utriusque sexus equestrium cum magno splendore & apparatu in illa profectione erant. O quis vidit unquam huiusmodi processionem pensando personas & dignitates personarum, intrando ad portas urbis; Et obuiam veniendo cum tanto clangore tubarum ac cantantium & cum iubilo clamantium. Senatus populusque Romanus, & de regali stirpe & principis Romani cum Dominis Patriarchis. Cardinalibus, Archiepiscopis, Episcopis, &c. Et ex omni natione quasi quæ sub cœlo est Serenissimo Domino Imperatori & eius sponsæ electæ cum magna reuerentia obuiam venerunt. Et sic infra octauam & nonam horas antè meridiem intrauerunt portas vrbis, penes castrum sancti Angeli. Et venerunt quilibet in ordine suo ad gradum & ascensum Ecclesiæ sancti Petri, ubi supra gradum summus Pontifex Dominus

nus Papa, dominum Imperatorem & eius Auguſtam ſponſam, ac dominum Ladislaum Vngariæ & Bohemiæ regem, dominum Albertum Auſtriæ ducem cum benedictione gaudenter ſuſcepit. Ac eis manus ſuas ſacras & pedem ſolito more ad oſculandum antè fores Eccleſiæ ſancti Petri præbuit. Et ibidem arenga facta eſt. Et ad manus trahendo ad Eccleſiam ſancti Petri intrando pulſando, ſonando. Buccinando organiſando. Et cum iubilo cantando ad ſummum altare & ſanctæ Veronicæ. Et ad alia ſancta loca prædicta Eccleſiæ cum gratiarum actione duxit. Et magnus populus ſequebatur & eorum orationibus & devotionibus ad DEum & ſanctos eius. Hac vice completis ſereniſſimum dominum Imperatorem & eius cognatum Ladislaum regem, &c. Ad unam partem, & dominam Imperatricem ſponſam cum ſuis virginibus ad aliam partem ad deputata palatia dominus Papa perſonaliter cum ſuis Cardinalibus conduxit. Omniſque populus ad hoſpitia deputata declinauit.

Die nona menſis Martii & diebus ſequentibus dominus Imperator & eius ſponſa virgo. Dominus Rex Ladislaus. Dominus Albertus dux Auſtriæ. Dominus Marchio de Portugallia cum eorum militibus nobilibus utriusque ſexus, &c. Limina ſanctorum Petri & Pauli & ſancti Johannis, & alia ſacra loca intra & extra muros vrbis devota mente viſitauerunt. Ordinem ſeruando propter tumultum populi ac de eorum peccatis & criminibus puram confeſſionem & pœnitentiam condignam perfecerunt. Etenim ſereniſſima domina ſponſa & virgo domina Leonora gratiam & indultum ſpeciale pro ſe & pro omnibus utriusque ſexus qui in huiusmodi profectione ad urbem veniſſent, &c. a ſummo Pontifice tunc impetrauit.

Die decima ſexta menſis Martii ſc. feria quinta qua canitur; Salus populi ego ſum. Sanctiſſimus dominus Papa dominum Imperatorem dominum Fridericum & eius Auguſtam dominam Leonoram virginem, &c. ad ſanctum Petrum in facie Eccleſiæ copulauit & coniunxit. Summus Pontifex pro omnibus largas expenſas in urbe fecit.

Die Dominica in media quadrageſima qua in Eccleſia DEI canitur. Lætare Jeruſalem. Anno Domini milleſimo quadragenteſimo quinquageſimo ſecundo die menſis Martii decima nona ſanctiſſimus Dominus Papa Nicolaus quintus more ſolito in Eccleſia ſancti ſolenniter diuinum officium cum ceremoniis canere incepit. Ac Sereniſſimum Dominum Dominum Fridericum pro tunc Romanorum Regem, &c. & eius ſponſam dominam & virginem Leonoram ante altare cum magna ſolennitate in præſentia Dominorum Patriarchæ Aquilegienſis. Cardinalium, Archiepiſcoporum. Vngariæ Regis Domini Alberti Auſtriæ Ducis. Domini Marchionis de Valentia. Comitum baronum utriusque ſexus nobilium, &c. In nomine ſanctæ & indiuiduæ trinitatis benedixit conſecrauit vnxit ac infulis Imperialibus magnificè coronauit. Et eis benefacientibus ac benedicentibus benedixit. Eis verò maledicentibus ac malefacientibus Dominus Papa maledixit. Ecce Monarcha hic eſt primus Imperator & Cæſar de domo Auſtriæ. Qui ſummum terrenum honorem ducatui Auſtriæ per ſuam perſonam ſc. dignitatem imperialis celſitudinis attulit. Caveat ergò unusquisque ne offendatur ne ex huiusmodi offenſione crimen læſæ maieſtatis usque ad tertiam generationem incurrat. O quanta iubilatio & ſuauis cantus cantorum & ſonitus Campanarum ac canentium. Et variis linguis DEum laudantium. Et te DEum laudamus usque ad finem cantantium cum certis adaptatis obſecrationibus & collectis pro his perſonis ſic coronatis. Officium iſto die fuit ſolenniter concluſum. Iſte eſt multum magnus & ſolennis & ſolennis actus cum iuramento præſtico, &c. Quis unquam audiuit aut legit ſimile. Quod virgo ante carnalem copulam terrena & imperiali infula ità Deificæ dignæ & magnificæ Roma ſit coronata vncta & conſecrata ac benedicta niſi præſens regia virgo Domina Leonora de ſublimi celſo ſtatuque Regni Portugalliæ clariſſima, &c. Iſtis ſic ſolennitatibus peractis glorioſiſſimus Dominus Imperator

cum cognato suo Domino Ladislao Vngariæ & Bohemiæ Rege. Et eorum Principibus Comitibus. Baronibus generosis, &c. cum magno gaudio & ordinatione ad castrum sancti Angeli ad portum Tiberinum venit. Ibique more suorum prodecessorum Dominorum Imperatorum multos nouos milites creauit. Et ulterius per urbem proficiscendo ad sanctum Johannem & ad Palatium Lateranense. Ibi more solito gratiarum actiones & deuotionem suam habuit ac se DEO commendauit. Et in reuersione iterum nouos milites creauit. Et ad Palatium suum propè sanctum Petrum redit. Et post coronationem propria negotia & sacri Romani imperii ac totius Christianitatis cum summo Pontifice & suis Cardinalibus videlicet ut decuit tractauit. Et per aliquos dies in urbe permansit.

Die vicesima quinta mensis Martii gloriosissimus Dominus, Dominus Imperator, Dominus Fridericus tertius Serenissimum Dominum Dominum Ladislaum Vngariæ & Bohemiæ Regem, &c. cognatum suum summo Pontifice atque reverendissimis Dominis Cardinalibus & totam eius curiam omni cum diligentia commendauit. Solicitatores in causis constituit usque ad reditum de Neapoli. Et profectus est cum suis Principibus, Comitibus, Baronibus, militibus nobilibus versus Regnum Siciliæ & Napuliæ aciem vertit. Et profectus est per ciuitates, castella, oppida. Per aliquos dies venit Serenissimus Dominus, Dominus Alfonsus Aragoniæ Siciliæ citra & ultra factum Valentiæ Jerusalem Vngariæ Maioricorum Sardinæ & Corsicæ Rex. Barchionensium Athenarum & Neopatriæ Dux. Bessitionis & Ceritaniæ Comes, &c. Gloriosissimo Domino Imperatori, Domino Friderico potenter & magnificè cum omni honore obuiam venit & cum omni sua comitiua gaudenter suscepit & recepit. Et ad ciuitatem Neapolitanam ad Palatium deputatum cum omni honore & gaudio conduxit. Et quem secuta est Serenissima Domina Imperatrix sponsa & virgo de Vrbe Romana cum suis utriusque sexus deputatis valedicens Dominum Papam sanctissimum qui suæ Maiestati suam sanctam benedictionem dedit. Quam Dominus Ladislaus Vngariæ & Bohemiæ Rex cum suis Comitibus, Baronibus. Militibus ac aliis suis nobilibus. Et quasi tota curia Domini Papæ extra portas ciuitatis honorificæ conduxerunt. Qui reuersi sunt ad urbem domina Imperatrix Domina sponsa cum suis utriusque sexus nobilibus venit per terram Dietim per ciuitates, Castella & oppida usque ad metas Neapolitanæ ciuitatis. Cui prælibatus Serenissimus Arragonum & Siciliæ Rex multum splendidè & politè cum suis Principibus, Comitibus utriusque sexus nobilibus obuiam venit. Et prædictam dominam Imperatricem dominam Leonoram, &c. tanquam Charissimam filiam gaudiosè in campis suscepit & accepit. Et eius totam comitiuam, quia filia sororis prædicti domini regis, &c. fuit. Et de finibus terræ & remoratissimis regnis Christianitatis sequendo dominum & sponsum eius dominum Imperatorem ad cognatum suum dominum regem declinauit. Quam honorificè ut decuit cum tubiis, buccinis, Cytharis & cantoribus semper in latere per maiores plateas prædictæ ciuitatis cum omni honore & gaudio usque ad castrum & palatium in parte superiori ciuitatis ad serenissimum dominum Imperatorem eius sponsum duxit qui suæ sponsæ prædilectæ obuiam venit. Nunquam dominus dominus Rex Arragonum. Dominus Alfonsus, &c. habuit ita dignos & charos hospites in suis regnis pro tunc in eadem ciuitate Neapolitana sic quietem habuerunt. In die cænæ in Ecclesia maiori scilicet metropolitana dominus Imperator & dominus Rex Alfonsus & dominus Albertus Dux Austriæ & dominus Fernandus Dux Calabriæ filius regis processionaliter cum corpore dominico sub cœlo artificiali ad summum altare deuota mente venerunt. Et istis sacris diebus solito more deuotiones suas habuerunt.

Die sancto Paschæ quæ erat nona die mensis Aprilis officiis diuinis completis tot gaudia fuerunt facta ad laudem DEI & resurrectionem Domini nostri JEsu Christi. Et cantus diuersarum linguarum & tot reuerentiæ cum agnis pascalibus artificiis coquorum. De palatio domini Imperatoris agnum pascalem. De palatio

tio domini Arragoniæ regis. De palatio domini Ducis Auſtriæ Alberti. De Palatio domini Ducis Calabriæ, &c. Omnes agni tales ſine fractione venerunt ad menſam ſereniſſimæ dominæ Imperatricis ſponſæ. Et fuerunt ibi multæ curialitates commiſſæ, &c.

Altera die ſancto Paſchæ in monaſterio monialium in parte inferiori prædictæ ciuitatis in præſentia domini Imperatoris & eius ſponſæ regum & principum, &c. ac aliorum fuit quidam ludus ordinatus & diſpoſitus qui totam paſſionem Domini noſtri JEſu Chriſti continebat. Similem nullus hominum vidit. Altera autem die Dominus Imperator eius ſponſa, Dominus Rex Arragoniæ. Principes utriusque ſexus nobiles ac magnus populus per unum foramen cuiusdam alti & magni montis de die cum luminibus lucernis, &c. facibus equitando venerunt ad lacum ſpatioſum ac amænum campum & ſylvam. Ibique in ſylva & nemore fuerunt congregata multa animalia bruta ſeu beſtiæ & feræ ſcilicet cerui. Hinnuli, Vrſi, porci, linces, leopardi, reguli, vulpes, lepores, &c. Ibi coram omnibus plus quàm quatuor millibus hominum utriusque ſexus equeſtres & multi pedeſtres aderant. Fuit venatio facta cum canibus fortiſſimis & miræ magnitudinis & canibus minoribus velociſſimis indutis coppulis biſſinis & ſericis diuerſorum colorum. Et in collis eorum ligamenta & funes auro & argento & Margaritis ornata. Nullus hominum ſimilem venationem vidit. Ibidemque fuit artificialis fons cum bono vino ſcaturiens pro recreatione hominum diſpoſitus. Et panes polenta confectiones de Zuckaro quod ad uſum fuit. Et haſtiludia & plura magnificentia & ſpectacula facta. Hæc omnia Dominus Rex Arragoniæ, &c. Ad honorem imperialis celſitudinis ſponſi & ſponſæ fieri diſpoſuit. Ibique vidimus montes ardentes in Regno Ceciliæ ollam Vulcani. Dicitur quod ibidem ſit purgatorium. Neapolis eſt famoſa ciuitas & magna & Archiepiſcopatus. Et plura monaſteria. Et præſertim Cathunienſis in monte. Sed etiam ibi duo magna caſtra & Palatia ſuperius in quo habitabat Dominus Imperator eius ſponſa virgo Leonora. Et Dominus Alfonſus Dominus Rex. Aliud caſtrum in parte inferiori in littore maris. Et dicitur caſtella noua. Ibique pro tunc fuerunt duæ magnæ naues nouæ in terra. Vna pro mille armigeris bellatoribus cum omnibus attinentiis & neceſſitatibus per integrum annum capax, &c.

Die dominica ſcilicet in octaua Paſchæ qua canitur quaſi modo geniti. Et erat decima ſexta dies menſis Aprilis Sereniſſimus Dominus Alfonſus Rex Arragoniæ, &c. fecit grande conuiuium cunctis Principibus & populis. Et erat gaudium & lætitia magna per totam ciuitatem. Et de ſero thalamo pro Domino Sereniſſimo Imperatore & eius dominæ ſponſæ & virgini ornatiſſimè aptato convenerunt ſimul. Quas perſonas DEus Omnipotens cuſtodiat & benedicat & fructuoſè creſcere concedat & ſemen eorum cum proſperitate longæum fiat. Amen.

Die ſequenti more ſolito gratiarum actiones cum diuino cultu officio & miſſis ac oblationibus fuit facta. Et menſa poſita ac completa fuit gaudium omni populo. Et Dominus Rex Alfonſus uno cum filio ſuo Domino Fernando Duce Calabriæ ſolicitus fuit vt in ſingulis imperiali Maieſtati & eius anguſtæ bonam complacentiam exhiberet. Sic altera die fuit ſimiliter factum. Iterum tertia die ſimiliter venit. Tamen quidam nuncius ex Roma ex parte Domini Ladiſlai Vngariæ & Bohemiæ Regis, &c. Dominus Imperator hoc intelligens ordinem ſuæ Auguſtæ dominæ Leonoræ chariſſimæ dedit. Et Dominum Regem Arragoniæ, &c. ac Dominum Ducem Calabriæ, ac alios valedicens. Et in galeis per mare cum ſuis Romam venit. Et ſuum cognatum chariſſimum Dominum Regem Ladislaum acceſſit quem ſanum & beneualentem cum ſua curia reperit. Et cum ſummo Pontifice & Dominis Cardinalibus ac Romanis conſilia & interlocutoria habuit. Ac Sereniſſimum Dominum & cognatum ſuum Dominum Dominum Ladislaum

Regem regna & terras ſuas fideliter commendauit. Et ſua Maieſtas ac prædictus Rex Dominus Ladislaus cum eorum principibus comitibus ſummum Pontificem ac Dominos Cardinales ac ſenatores & poteſtates vrbis Romanæ Eccleſiæ valedixerunt, (Ut decuit.) Quibus ſummus Pontifex Nicolaus quintus omnibus ſuam ſanctam benedictionem dedit. Et magnificè conducere mandauit. Et ſic Cæſarea Maieſtas cum Domino Rege Ladislao & aliis venerunt per Biteruiam Senenſem, Florentiam Bononiam, &c. usque ad Venetias.

Ibi domini Venetiani magnam reuerentiam domino Imperatori & ſuis (ut decuit,) exhibuerunt. Ibidemque ſua Maieſtas ſuam dominam Auguſtam Leonoram quam in Neapoli reliquerat expectauit. Illuſtriſſima domina Imperatrix poſt receſſum domini Imperatoris à Neapoli cum ſuis Comitibus. Baronibus, militibus utriusque ſexus nobilibus usque ad diem ſancti Marci in Neapoli cum cognato ſuo domino rege Arragoniæ qui frater matris dominæ Imperatricis erat, permanſit.

Die ſancti Marci domina Imperatrix à Neapoli receſſit. Et per terram cum ſuis utriusque ſexus per plures ciuitates Caſtella & loca venit penes regnum Siciliæ usque ad fines Campaniæ ad Manfradoniam in qua ciuitate die Inuentionis ſanctæ crucis quæ eſt tertia die menſis Maij pauſam fecit. Manfradonia eſt ciuitas magna propè Sipontum habens portum maris. Ibique eſt magna campana in quadam turri locata. Nullus hominum maiorem vidit. Sed non pulſatur. In eadem ciuitate morantur certi ſciſmatici Nicolaitarum.

Die quinta menſis Maij domina Imperatrix cum ſuis baronibus militibus ac utriusque ſexus nobilibus. Venit peregrinatum ad montem ſancti Angeli in monte Gargano ad Eccleſiam ſancti Michaelis. Non per manus hominum conſtructam aut conſecratam. Sed mirabiliter repertam. Vt patet de Hiſtoria de apparitione ſancti Michaelis in monte Gargano. Et domina Imperatrix fecit fieri magnum feſtum cum ceremoniis. Miſſis & oblationibus. Dominus Doctor Magiſter Joannes Hynderbach Cancellarius Magiſter curiæ & alii officiales ſuæ Maieſtatis in his ſoliciti fuerunt. Et ego Nicolaus miſſam legi, & locum Eccleſiæ conſpexi. Eſt ibi magnus calix de puro auro & pluribus lapidibus precioſis quem in memoriam dominus Alfonſus Rex Arragoniæ, &c. In honorem ſancti Michaelis obtulit. Ibi eodem die habuimus ceruſa & meruſa & nouos fructus de agris & propè eundem montem quaſi in valle verſus occidentem habitabat quidam ſenex deuotus pater Heremita. Ad quem acceſſi & locum habitationis ſuæ conſpexi. Et eius ſanctam vitam Heremeticam intellexi & vidi cum quo de pluribus contuli. Qui narrauit quod regna Siciliæ, Napuliæ & ducatus Calabriæ, &c. Hæreditario iure non attinerent domino regi Arragoniæ. Sed una pars Romanæ Eccleſiæ. Alia pars regi Frantiæ. Quia ante ducentos annos Rex Arragonum commiſit bellum cum rege Siciliæ ſc. Carolo fratre domini Ludouici quondam regis Frantiæ ex utraque parte multi fuerunt interempti tandem rex Arragonum Carolum de bello in fugam conuertit. Poſtea iterum principes Frantiæ Siciliam & Apuliam poſſiderunt. Vt Reinherus de Luttingia de ſanguine regum Frantiæ. Quem dominus Alfonſus præſens Rex Arragonum per ſort expulit & debellauit & ſubiunxit. Eſt una conſtellatio & influentia cœli quo ad ſitum regni Arragoniæ quod frequenter principes de regio ſanguine regum Arragoniæ nati cum magna fortuna proſperabuntur. Et quia domina Imperatrix domina Leonora eſt filia legitima ſororis domini Alfonſi Arragoniæ regis ut famatur. Absque dubio in ſe & in ſemine eius multum proſperabitur. Et plura mutuo loquebantur ſereniſſima domina Imperatrix cum ſua curia quieuit in Manfradonia per aliquot dies; & dominus Alfonſus Arragoniæ rex in omnibus terris ſuis pro omnibus longas expenſas fecit. Et idem dominus Rex duas naues cum equis & mulis & neceſſariis & familia ad Venetias per mare præmiſit.

Die

Die aſcenſionis JEſu Chriſti erant in Manfradonia duæ magnæ naues galeæ cum omnibus neceſſariis diſpoſitæ. Ad quas iuxta ordinationem domina Imperatrix cum ſuis utriusque ſexus intrauit. Et iterum nauigando diebus ac noctibus ad regnum Dalmatiæ non longè à Raguſio venimus. Ibique tantum per unam noctem pauſam fecimus.

Altera verò die conſequenter die noctuque nauigando venimus ad ciuitatem Sadres. Ibique domina Auguſta cum cæteris perſonis utriusque ſexus intrauit ciuitatem & ad Eccleſiam maiorem, ibi audiuit officium diuinum & cæteras miſſas. Ad quas oblationes fecit. Vidimusque in eadem Eccleſia corpus ſancti Simeonis qui Chriſtum in ulnas accepit dicens. Nunc dimittis ſervum tuum Domine ſecundum verbum tuum in pace, &c. cui domina Imperatrix aureum annulum digito immiſit. Et in eadem Eccleſia plura corpora ſanctorum requieſcunt. Et in galeis fecimus prandium. Et conſequenter iterum nauigando diebus ac noctibus venimus in mari propè Venetias portum. Accipiendo propè monaſterium ſancti Nicolai in eodem monaſterio domina Imperatrix cum ſuis utriusque ſexus hoſpitium accepit. In eodem monaſterio eſt una hydria in qua vinum ex aqua factum eſt ad nuptias. Et ibidem per tres dies pauſam & quietem habuimus. Et ego fui debilis & vix attraxi ſpiritum. Vnam tamen miſſam in nomine domini & ſancti Nicolai legi.

Die verò ſancto Pentecoſtes ſcilicet decima octaua menſis Maij venit illuſtris Venetorum dux cum nobilibus maioribus & ſenioribus prædictæ ciuitatis ad ſereniſſimam dominam Imperatricem eandem & eius comitiuam cum omni honore & reuerentia ſuſcipiendo & ad alias galeas & naues ornatas conducendo. Cui ſereniſſimus dominus Imperator dominus, Ladislaus Vngariæ Rex dominus Albertus Dux Auſtriæ & populus dominorum Venetorum & multi aduenæ uenerunt in aquis cum quinque millibus nauium, galearum. Claſſium, fuſtium, barcarum de omni genere nauium prædictæ, ſereniſſimæ dominæ Imperatrici obuiam cum diuerſis apparatibus, & ſuam maieſtatem omni cum reuerentia & honore gratiſſimè ſuſcipiendo & accipiendo & ad ciuitatem ad Palatium ſuæ maieſtati deputatum conducendo. Et in omnibus turribus erat clangor buccinarum tubarum & in nauibus maris. Et in omnibus Eccleſiis pulſus campanarum & iubilatio omnium hominum. Et verè magna ſolennitas fuit facta. Et puto ſi dominus JEſus Chriſtus cum ſancto Marco veniret ad terras dominorum Venetorum forte vix tantam reuerentiam & honorem impenderent ei. Et ſic in Venetiis per aliquot dies ſimul quieſcendo manſerunt. Ibique theſaurum ad ſanctum Marcum & magnificentiam Venetorum viderunt & intellexerunt qui etiam largas expenſas pro omnibus ſecerunt. Conſequenter dominus Imperator eius domina Auguſta Vngariæ rex, &c. cum eorum comitibus venerunt per terram ad dominum Portunonis quæ eſt terra dominorum ducum Styriæ ibidem pauſam faciendo. Et ulterius itinerando per Patriarchatum forum Julii. Et per aquam fluentem propriè Tulment eſt malus fluvius. Et poſtea veniendo ad ducatum Styriæ ad Judenburgam ibidem pauſando.

Die decima nona menſis Junii domina Imperatrix & ſereniſſimus dominus Ladislaus Vngariæ Rex cum eorum nobilibus & comitiua utriusque ſexus venerunt cum gaudio ad nouam ciuitatem. Et populus prædictæ ciuitatis & circum circa ſimul congregatus venit obuiam dominam Imperatricem & ſereniſſimum dominum Ladislaum Regem, &c. cum omni honore, & reuerentia (ut decuit,) ſuſcipiendo.

In eadem ciuitate ſic moram & quietem non diu ſimul habuerunt propter hoſtiles incurſus à Wienna & Auſtria. Et domina Auguſta qui in fuga ſeceſſit à domino Imperatore ad partes Styriæ. Quousque imperialis maieſtas eam vocaret.

 Die

Die vicesima septima mensis Augusti eiusdem anni venerunt diffidati generosi & nobiles Domini Dominus Vdalricus comes de Cilia. Dominus Vdalricus Eytzinger Australes Wiennenses, &c. Qui intelligentiam mutuo & ligam cum nationibus alienis & treugas utpote Vngaris Bohemis morauis fecerunt qui ut frequenter plures principes domus Austriæ occupauerunt & Austriam destruxerunt. Isti cum Liga eorum ut fortiores essent cum magno exercitu venerunt & castrametati sunt ante nouam ciuitatem tentoria erigentes cum machinis, bombardis, hostiliter contra prædictum Dominum Imperatorem venerunt & cognatum Serenissimi Domini Imperatoris Regem Ladislaum, &c. Qui nondum quartum decimum annum ætatis suæ compleuerat. De manibus prælibati Domini Imperatoris ad regendum sua regna ducatus & terras postulauerunt. Non fuisset necessarium huiusmodi intelligentiam & ligam contra serenissimum Dominum Imperatorem. Ita in viridi facere pensando priora facta. Cum idem Dominus Ladislaus Rex mammas suæ nutricis in Vngaria suggeret & incunabilis sacra corona sancti Stephani Vngariæ regni coronatus fuisset ad petitionem serenissimæ dominæ Elisabeth Vngariæ Reginæ, &c. Matris prælibati Domini Ladislai Regis maturo consilio ac prouidentia Domini Imperatoris eandem sacram coronam cum Domino Ladislao incunabilis & nutricem eius ac dominam & virginem Elisabeth sororem prædicti, Ladislai regis de manibus hostium & Vngarorum cum magnis & grauibus damnis & expensis prælibati Domini Imperatoris ad Gretz & ad nouam ciuitatem sanum & incolumem adduxit quem sic & eius sororem Elisabeth in magna custodia & administratione singulorum & ferventi dilectione ut decuit tenuit ducatum Austriæ ut fidelis tutor sui cognati in pace protexit nil sibi usurpando neminem iniustè offendendo. O inuidia aliquorum induxistis & inuitastis ad Austriam capitales inimicos domus Austriæ de aliis nationibus quos vi expellere debuistis ne dominarentur vobis & bona vestra deuorarent & fieret bellum intestinum in tota Austria: Vtique occultum odium seduxit vos ut ea faceretis. Innocens Serenissimus Dominus Ladislaus Rex vidit & audiuit quæ vos non audiuistis nec vidistis sed videbitis in arido quid fiet de vobis.

Serenissimus Dominus Imperator ut Rex pacificus obseruauit mansuetudinem Regis Dauid. Eundem cognatum suum Dominum Ladislaum, &c. Regem & Austriæ ducem per reuerendissimos Patres & Dominos. Enim Saltzburg. & Frisingen Episcopos ac magnificos ac generosos. N. Comites de Maydburg de Schaunburg ac alios generosos per imperialem maiestatem deputatos honorificè ut decuit cum suis Curialibus ad manus prædictorum diffidatorum in liga pendentium extra nouam ciuitatem sanum & latum præsentauit quem prædicti Australes & Wiennenses cum eorum complicibus ad Wiennam duxerunt. Puto quod ibi fuerit malum nuncium non aduertendo non curando altitudinem tantæ dignitatis imperialis celsitudinis & domus Austriæ.

Anno Domini millesimo quadringentesimo quinquagesimo quinto sedecima die mensis Nouembris ante ortum solis natus est Serenissimo Domino Imperatori primogenitus filius Dominus Christophorus in Noua ciuitate. Saltzburgensis diocesis. Et idem primogenitus Anno Domini millesimo quadringentesimo quinquagesimo sexto vicesima prima die mensis Martii in Noua ciuitate mortuus. Et in monasterio nouo ordinis Cisterciensis in choro ante summum altare sepultus est.

Item mortuo Domino Serenissimo Rege Ladislao cognato Domini Imperatoris quem maiestas Imperialis à cunabilis cum magna diligentia custodiuit, &c. Die sancti Clementis misere in Praga sepultus est iuxta metrum. Peior praga cibis scindis heu Casta Clementis. Non tantum Austria dolebat sed tota Vngaria. Conuenerunt in unum omnes Archiepiscopi. Episcopi, Prælati, Comites, Barones, milites, ac nobiles Ciuitatenses Regni Vngariæ ad instituendum & celebrandum

dum

dum more ſolito dictam in prædicto regno. Vngariæ pro electione alterius regis qui dignus tali corona ſacra & huiusmodi uſurparet & ſacra corona quæ dicitur corona ſancti Stephani minus digna aut intruſo daretur eo quod pro tunc eadem ſacra corona eſſet in manibus Domini Imperatoris Friderici tertii. Et elegerunt concorditer in verum & indubitatum Vngariæ: Dalmatiæ, Croatiæ, &c. Regem multis reſpectibus & neceſſitatibus prælibatum Sereniſſimum Dominum Imperatorem Fridericum Auſtriæ Styriæ, &c. ducem natum. Et miſerunt ſolennem ambaſiatam cum auctoritate & mandato cum literis & Sigillis eorum roboratis ad imperialem celſitudinem offerendo ſe & inſinuando ſuæ maieſtati huiusmodi electionem concorditer & canonice factam & finaliter concluſam. Dominus Sereniſſimus Dominus Imperator qui erat pro tunc in Gretz. Conuocauit ſuos terrigenos ad ſe & conſtituit terminum & locum pro huiusmodi audientia ad nouam ciuitatem ut eius Auguſta Domina Leonora etiam huic audientiæ electionis cum aliis terrigenis & aliis intereſſet quæ fuit grauida & vicina partui. Ibi in noua ciuitate quadrageſimali tempore.

Anno Domini milleſimo quadraginteſimo quinquageſimo nono, dominica qua canitur Lætare Jeruſalem in Eccleſia maiori prædictæ nouæ ciuitatis in præſentia Domini Imperatoris & eius auguſtæ principum & comitum baronum & utriusque ſexus nobilium, &c. Dum Reuerendiſſimus Dominus Saltzburgenſis, Archi-Epiſcopus Dominus Sigismundus natus de Volckenſtarff, officium diuinum perageret. Supra dicta electio in Vngaria facta fuit per prælibatos ambaſiatores regni Vngariæ oſtenſa & coram omni populo lecta publicata & proclamata cum magna & ſolenni proteſtatione conſummata, &c.

Item eodem anno tempore quadrageſimali ſcilicet Anno Domini Milleſimo quadraginteſimo quinquageſimo nono Viceſima ſecunda die menſis Martij poſt meridiem infra quintam & ſextam horas. Domina Imperatrix & iam Vngariæ, Dalmatiæ, Croatiæ, Regina, &c. In noua ciuitate peperit in lucem filium quem Reuerendiſſimus Dominus Archiepiſcopus Saltzburgenſis baptiſauit & de fonte ſacro baptiſmatis leuauit & ei nomen proprium impoſuit Maximilianus quem Dominus altiſſimus protegat, cuſtodiat, & defendat, eumque magnificè & proſperè creſcere concedat. AMEN.

Anno Domini Milleſimo quadringenteſimo ſexageſimo die tertia menſis Nouembris in Wienna Patanienſis Diroceſis ante ortum ſolis nata eſt Domina Helena prædictiDomini Imperatoris filia quæ anno Domini Milleſimo quadringenteſimo ſexageſimo primo ultima die menſis Februarii in Wienna mortua eſt. Et in noua ciuitate in monaſterio Ciſtercicum Ordinis in choro ſepulta eſt.

Anno Domini Milleſimo quadragenteſimo ſexageſimo quinto ſedecima die menſis Martii in noua ciuitate Saltzburgenſis Dioceſis nata eſt Kunegundis Domina Domini Imperatoris Vngariæ; Dalmatiæ, Croatiæ, &c. Regis filia quam Dominus DEus cuſtodiat. Et cum facunditate ſuo tempore viuere proſpere concedat.

Anno Domini Milleſimo quadragenteſimo ſexageſimo ſexto in noua ciuitate in Vigilia ſancti Laurentii natus eſt Dominus Johannes filius Domini Imperatoris qui ſequenti anno quindecima die Februarii mortuus eſt. Et in prædicto monaſterio nouo ſepultus eſt.

Anno Domini Milleſimo quadringenteſimo ſexageſimo ſeptimo Domina Leonora Imperatrix Sereniſſima Vngariæ, Dalmatiæ, Croatiæ, &c. Regina. Auſtriæ Styriæ, &c. Duciſſa cuius laudabilis præfulgida ac honeſta vita & morum dignitas ſtatus ſublimitas patientia ac humilitas citra & ultra mare ac ſacro Romano Imperio

perio & in extremis terræ cum omni laude reſplenderunt eiusque naturalis facunditas & innata largitas in eius nobiliſſimo ſemine & fructu magis ac magis adiutorio DEI cum magna proſperitate & ſalute elucefcent & reſplendebunt. Quæ fuit bonorum operum ſectatrix ſuper afflictos pia geſtans viſcera totius honeſtatis & manſuetudinis amatrix cœleſti ſe induens armatura ſpem ponens in DEum bona ratione & felici agone ſoluit debitum naturæ humanæ cui conſtitutum eſt ſemel mori tertia die menſis Septembris vocante Domino feliciter migrauit ad Dominum. Et in Noua ciuitate Saltzburgenſis Dioceſis in monaſterio nouo Ciſtercicum Ordinis in choro penes locum ubi corpus dominicum reconditur eſſe ſepulta. Et ſicut ipſa in menſe Septembri nata eſt ſic in triceſimo ſuæ ætatis anno in Septembri mortua eſt, cuius anima requieſcat in ſancta pace. Amen.

Valdè rogo orate pro ea. Reliquit enim filium poſt ſe dominum Maximilianum & filiam dominam Kunegundem virginem in puerili tamen ætate quibus & per quos nobis Omnipotens DEus pacifica tempora & aurea ſecula concedere dignetur Amen cum recordatione ſemper Amen.

De nuptiis Inuictiſſimi Friderici Imperatoris tertii, ac Leonoræ Vxoris. Deque eorundem coronatione ac prolum propagatione à Reuerendiſſimo Domino Nicolao Epiſcopo Ypponen. compilatus libellus feliciter finit; Impenſis prouidi viri Jacobi Wacker de Saltzburga Auguſtæ impreſſus. Anno Domini M. CCCCC III. ſexto idus Decembris.

ÆNEÆ

AENEAE SYLVII
DE
STATU EUROPAE
SUB
FRIDERICO III.
LIBER.

LECTORI SALUTEM!

BURCARD GOTTHELF STRUVE.

Agnum nomen Friderico III. imperante, erat Æneæ Sylvii, qui publicis plerisque negotiis illorum temporum & ciuilibus interfuit & ecclesiasticis. Interfuit iste Concilio Basileensi, cuius gesta etiam singulari scripto exposuit, & licet in eodem contra Eugenium IV. Papam faceret, cum Basileensibus patribus sentiens, qui ipsum deponi volebant, nihilominus ipsum ad se venientem Eugenius postea benigne recepit, inter Secretarios collocauit, subdiaconatus & Tergestini Episcopatus honore donauit, prout ipse de se testatur. * Fridericus vero Imp. ipsius Consilio & ope non in Papali solum schismate, sed in Negotiis etiam Germanicis, dum Principes in diuersis Comitiis, ad subsidia contra Turcas non solum, sed etiam Matthiam Vngariæ Regem vellet concitare, usus fuit, eundem etiam ad excipiendam sponsam suam Eleonoram ex Lusitania venientem, atque sæpius legatum ad aulam Papalem misit: Dum igitur studiis, prudentia, & longo negotiorum usu multum præualeret, post Calixti III. mortem, sub Pii II. nomine Papalem dignitatem fuit adeptus. Hinc vitam ipsius in Compendio exhibet Trithemius, ** dicens: *Pius Papa secundus, natione Tuscus, patria Senensis, Æneas Sylvius antea vocatus, sedit in pontificatu maximo post Calixtum tertium annis sex, vir undecunque doctissimus, Philosophus, Orator & Poëta insignis, multa ingenii sui monimenta posteris reliquit. Hic quondam in Concilio Basiliensi cuidam prælato servivit pauper. Deinde in scribam Cancellariæ Frederici imperatoris tertii assumptus, & poëta ab eo laurea recepta creatus, primo episcopus Tergestinensis, postea Senensis, exinde Cardinalis, & novissime Papa omnium suffragis electus est.* Plures tamen fuerunt, qui ipsius vitam gestaque exponerent. Præter Platinam enim, communem vitarum Papalium scriptorem, aliam habemus a Jo. Stella descriptam, sed perbreuem. Prolixior est ipsius vita a Jo. Antonio Campano perscripta. Singulas hasce editioni operum Basileensi per Henricum Petrum anno 1551. facta videmus præmissas. Publica vero eiusdem potissimum negotia in Commentariis suis Pii II. exposuit Joannes Gobellinus Bonnensis Vicarius. *** Hic quem exhibemus, liber, prout præmissa ab ipso præfatio docet ad Antonium Cardinalem Ilerdensem fuit scripta, Romæ IV. Kl. Aprilis anno Domini millesimo quadringentesimo quinquagesimo octauo, quæ ipsa præfatio etiam docet, quid Æeneæ ansam dederit, hanc scribendi historiam. Docet autem sub initium statim Operis, se ea scribere, quæ ipsi essent cognita. Quid in hoc libro contineatur non titulus saltim libri docet, sed etiam Cuspinianus breuiter explicat, dicens: *quæcunque vero sub Friderico gesta sunt in uniuersis pene regnis, Æneas Sylvius expressit in libro, cui fecit inscriptionem, Europam.* Extat ista inter alia eiusdem Opera ante iamdum memorata, ex quibus inserta fuit, Eiusdem Operibus Geographicis & Historicis. *Helmstadii* 1699. 4. editis. Licet in utraque hac editione & prima ad Antonium præmissa præfatio desit, & capita aliter sint diuisa, quæ in Basileensi LXV. in Helmstadtiensi LXVI. constituuntur. Geographica quidem potissimum sunt, quæ refert, ita tamen, ut dum Regnum vel provinciam quandam describeret, singularia quædam, quæ ad Historiam, Regimen & Statum Politicum illorum temporum faciunt immisceant. Lucem itaque adfert Historiæ seculi decimi quinti Commentariis.

ÆNEÆ

---

* *Infra cap. LIV.*

** *In Catal. Script. Eccles. p. 361.*

*** Prodiere à Francisco Bandino Sicolorineo Senensi Archiepiscopo recogniti *Francofurti 1614. f.*

p. 37.

ÆNEÆ PICOLOMINEI SENENSIS CARDINALIS, DE HIS QUÆ FREDERICO III. IMPERANTE IN GERMANIA ET PER TOTAM EVROPAM GESTA SUNT, VSQUE AD ANNUM M CCCC LVIII.

COMMENTARIUS.

VETERVM CODICVM COLLATIONE MVLTO QVAM ANTEA EMENDATIOR, ATQUE ETIAM AUCTIOR:

ÆNEÆ PICOLOMINEI SENENSIS CARDINALIS AD ANTONIVM CARDINALEM HILERDENSEM.

PRÆFATIO.

NTONIO *Sacrosanctæ Romanæ Ecclesiæ preshytero cardinali Hilerdensi appellato, patri suo colendissimo, Æneas eiusdem ordinis non eiusdem meriti Cardinalis Senensis S. P. dicit. Podagrantem me nuper, & arthreticis doloribus (vt soleo) laborantem librarius quidam Teutonicus adiit libellum afferens, in quo Romanorum Cæsarum non tam gesta quam nomina, & pauca de moribus continebantur, vsque ad Wenceslaum Caroli quarti filium. Cumque illi opusculo quatuor Imperatores deesse viderentur (nam Beneuenutus Imolensis eius operis auctor sub Wenceslao decesserat) rogauit me librarius, vt adjicerem libello quid deerat. Nolui turbare hominem. Compleui ad ætatem nostram Imperatorum numerum: breuitatem illius qui præcesserat imitatus. At cum subiret mentem, multa & magna inter Christianos gesta esse ab eo tempore, quo Fridericus imperium accepit vsque in hanc diem; opusculum seorsum edere statui, in quo singularia quædam eius temporis sub compendio ad posteritatis memoriam transmitterem, digna memoratu. Edidi igitur breuem historiam, tuoque nomini dedicaui: qui cum pari morbo mecum labores facile inter podagrandum scripta mea & leges, & iudicabis. Fuisset fateor operæ precium ab initio potius ætatis nostræ in hoc æuum vsque rerum gestarum historiam texere: quemadmodum menti meæ sæpe insedit. Sed ea non erat vnius podagrationis, & præsertim ienunio Quadragesimali occurrentis lucubratio. Amat ædes nostras ipsa podagra: nec tam recedit quam reuertitur libens, fortasse & huic intentioni aliquando subseruiet. Tu vale, & si quid acerbius in quenquam scriptum offenderis, non tam meæ naturæ quam stimulis podagræ vrgentis adscribe. Et quicquid inscite, inepte, absurde occurrerit, sumpto calamo dele. Ex vrbe Roma, quarto Kal. Aprilis, anno Domini millesimo quadringentesimo quinquagesimo octauo.*

Væ sub Friderico tertio eius nominis Imperatore apud Europeos, & qui nomine Christiano censentur insulares homines, gesta feruntur memoratu digna, mihique cognita, tradere posteris quam breuissime libet, commiscebimus aliqua interdum altius repetita, quemadmodum locorum rerumque ratio expostulare videbitur.

CAPUT I.

p. 38.

DE HVNGARIA, SIVE PANNONIA.

Hungaria Pannonia Austria.

HVNGARIA, quæ Austriæ Friderici patriæ contermina est, & in orientem vergit, principium narrationis præstabit. Hanc prouinciam nonnulli Pannoniam vocant: tanquam Hungari Pannoniorum loco successerint. Verum neque Hungaria Pannoniæ terminos implet, neque illa tam lata olim fuit quam nostra ætate Hungaria. Intra Danubium; Enum & alpes, qui ad Italiam & Adriaticum respiciunt mare, Pannonia continebatur, ab occasu Noricum, Enumque amnem, ab ortu Mysos ac Triballos & flumen Savum contingens. Intra quos limites Austriæ magna portio clauditur, & à Teutonibus incolitur. Stiria quoque iisdem terminis continetur, Valeria quondam appellata. Hungaria vero quamuis inferiorem Pannoniam à fluvio Leytha vsque Savum complexa est, Danubium tamen transgressa ad Polonos vsque protenditur, & quæ quondam arua tenuere Gepidæ Dacique possident. Imperium gentis Hungariæ multo latius est quam ipsa Hungaria.

Nam & Dalmatæ, quos Sclauos; & Illystrij quos Bosnenses; Triballi seu Mysi, quos tum Seruios, tum Rascianos appellant; & Gethæ, quos partim Valachos, partim Transiluanos nominant, Hungarorum imperium subierunt: & si nonnulli æuo nostro Turcorum armis euicti defecerunt. Hanc prouinciam quatenus citra Istrum extenditur, sub Octauiano Cæsare Romani primum obtinuere, Bachone Pannoniorum rege subacto, & Amantinis inter Savum & Drauum fluvios prostratis. Daciam vero trans Danubium, quæ nunc Hungariæ portio est, Traianus Imperator edomuit, & in solo Barbarico prouinciam fecit. Sed amissa sub Galieno per Aurelianum recuperata est. Post Romanos aliquando Hunni Scythica gens, aliquando Gothi ex insulis Balthei maris populi, deinde Longobardi ex Germania profecti Pannoniam occupauere. Postremo Hungarorum natio ex vltimis Scytharum finibus inundauit: quæ vsque in hanc diem regno potitur, & vltra citraque Istrum late dominatur. Extat adhuc non longe ab ortu Tanais altera Hungaria, nostræ huius de qua sermo est mater, lingua & moribus pene similis: quamuis nostra ciuilior est Christi cultrix. Illa ritu barbarico viuens seruit idolis.

Sigismundus Imp.

In Hungaria quam Danubius interlabitur, tempestate nostra Sigismundus Caroli quarti Romanorum Imperatoris filius, natione Bohemus, origine Teutonicus, varia fortuna annos supra quinquaginta regnauit: princeps singulari prudentia, magnitudine animi, beneficentia & liberalitate insignis, corporis quoque maiestate ac decore illustris: cæterum bello prorsus infelix. Quem non Turci duntaxat, sed Bohemi quoque sæpe acie fuderunt. Vxor ei prima fuit Maria Ludouici Regis filia, cum qua regnum accepit. Illius causa duos & triginta regulos in Hungaria primarios, qui aliquando rebellassent, gladio percussit, ob quam rem & ipse

Sigismundus captus.

paulo post, Regina fatis functa, in vincula coniectus est: mulierique viduæ cuius virum interfecerat, in custodiam traditus, donec regni proceres supplicium decernerent. Sed non defuit capto in extremis rebus prouidentia: qui (vt erat facundia potens) mulieri longe melius esse ostendit, regium sanguinem conseruare quam fundere. Dimissus ab ea, Barbaram Hermanni comitis Ciliæ filiam duxit vxorem, nec diu postea comparatis auxiliis regnum vendicauit: de proditoribus supplicium sumpsit: mulieris viduæ filios & honoribus & opibus inter primos regni proceres cumulauit.

Constantiense concilium.

Quorum adhuc alterius viuit filius Ladislaus Garius comes regni palatinus. Multa huius Sigismundi egregia facinora memoriæ prodita sunt: inter quæ illud præcla-

præclariſſimum, quod eccleſiam catholicam in tres partes diuiſam, coacto apud
Conſtantiam generali concilio, ad vnitatem redegit; Italiam, Galliam, Hiſpaniam,
Angliam, huius rei cauſa peragrans. Vitoldo Lituaniæ duci, vt ſe Regem appel-
laret, miſſa corona indulſit. Prius tamen ille vita deceſſit, quam ſolennia coro-
nationis expleret. Pruſſiam, quam Rex Poloniæ fratribus beatæ Mariæ Teutoni-
corum armis ademerat, reſtitui juſſit. Cum Venetis duce Pipone Florentino gra-
uia bella geſſit: Venceslaum Bohemiæ Regem germanum ſuum, quod regno in-
utilis eſſet, coniecit in vincula: quamuis negligenter cuſtoditum, magno Reipub-
licæ malo, quidam Bohemi è carceribus ſurripuerint, coronam imperii ab Euge-
nio quarto Pontifice Maximo Romæ accepit. Bohemia poſt multas calamitates
vix tandem potitus eſt: Marchiam Brandeburgenſem Friderico Burgraffio Nuren-
p. 39. bergenſi dono dedit filiam Eliſabeth ex Barbara natam Alberto Duci Auſtriæ in
matrimonium copulauit: Illique demum apud Znoymam Morauiæ ciuitatem mo-
riens, regna quibus præfuerat vltima voluntate reliquit, oſſa eius in Veradino
iacent. Albertus apud Albam regalem cum coniuge coronatus, Bohemiæ quo- *Albertus*
que diadema ſuſcepit. Cuius felicitatem admirati Germani principes, & ipſi ſuum *Imp.*
ſanguinem extollere decreuerunt, Romanum ei committentes imperium. Id Al-
berto ſuſcipere non licebat, niſi primores Hungariæ indulgerent. Quibus haud ex
vſu videbatur ſuum Regem Theutonibus imperare, atque ob eam cauſam iure-
iurando Albertum obligàuerunt, ne ſuo iniuſſu Imperium acceptaret. Vocati ta-
men ad Regem, qui tum Viennæ fuit, victique precibus præbuere conſenſum.
Ille imperio auctus * ad Hungariam rediit aduerſus Turcos, qui tunc Raſciam in- ** al. Imperium nactus.*
uaſerant, arma moturus.

Sed dum Budæ moram facit (ea eſt Regum ſedes *) Iudex ciuitatis natione ** Vide auctor. epiſt. 313.*
Teutonicus Hungarum quempiam ob delictum fluuio demerſit. Id Hungari mo-
leſtiſſime tulerunt: quibus Teutonicum nomen exoſum eſt. Excitatur e ueſtigio
tumultus: Hungari arma capeſſunt, obuios Teutones paſſim trucidant. Fit ſu-
ga in arcem, qua Rex ſe continebat. Diripiuntur negociatorum domus, quorum
pars maior Teutonica fuit.

Euangelizabat eo tempore Budenſibus Jacobus Marchianus, ordinis Minorum
profeſſor, doctrina literarum, & vitæ ſanctimonia clarus: qui ſedaturus tumul-
tum ſimulacrum Saluatoris crucifixi manu geſtans; furenti armatoque populo ob-
uiam factus, vt cædi parcant, vt rapinis abſtineant, vt arma deponant, ſupplex
orat. Illi verba eius minime intelligentes (neque enim tempus ferebat interpre-
tem) bene ſibi futurum autumant, qui Chriſtum ſuis cœptis ducem habeant:
ſublimemque Jacobum, ſimulque crucifixum in vlnis attollunt: ac bachati per
vrbem nunc iſtam, nunc illam domum compilant. Fiunt tamen aliquanto mi-
nora ſpolia: & à cædibus temperatum eſt ob præſentiam Jacobi, qui modo pre-
cibus, modo lachrymis furorem incenſæ plebis lenire conatus eſt. Sedato tumul-
tu Georgius Palocius Strigonienſis eccleſiæ pontifex moritur apud quem precioſa
regni ſuppellex in cuſtodia fuit. Rex Strigonium petit, & Regina cum eo, ape-
riuntur archæ in quibus theſaurus obſeruabatur, coram Regina & ſelectis regni
Baronibus. Illa clam ſubtracta corona (quam ſacram appellant) fidelique anui
tradita, archas claudit atque obſignat. Albertus paulo poſt Drauum vſque fluuium
proficiſcitur, ibique caſtra metatus maiores copias expectat, cum quibus Turcos
inuadere poſſit, Sindronium * vrbem Raſciæ obſidentes, prius tamen expugna- ** al. Smederomam.*
tum eſt oppidum quam auxilia venirent.

Ipſe Budam reuerſus, cum dyſenteria laboraret, Viennam repetere ſtatuit,
ſiue moriturus inter ſuos, ſiue quod aërem in quo fuerat enutritus, conferre ali-
quid ad ſanitatem ſperabat. Sed in itinere magis ac magis morbo affectus, reli-
cta vxore prægnante, obſignatoque teſtamento in villa quæ longa dicitur, VI. Ka-
len. Nouembris è vita deceſſit. Religioſus princeps, & qui liberalitate ſimul iu-
ſtitiaque præſtaret: fuit quoque in bellis audax & manu promptus. Morauos ac
Bohemos armis ſubegit: Polonos late vagantes intra regnum ſuum coercuit. Ma-

gna de se Christianæ Reipublicæ promittere videbatur, nec minora populi de sua virtute conceperant: pulcherrimæ spei satisfieri breuitas vitæ non siuit. Repente occidit, quæ breui ad summum potentia creuerat: neque enim biennio toto imperauit.

Statura eius procera fuit, neruosum & validum corpus, facies terrifica, more gentis erasa barba, superius labium intonsum: vestem haud splendidam, baltheus auro grauis cinxit: nec vnquam lateri defuit ensis. Corpus eius in Alba reconditum est. Cognita Regis morte conuenientes Hungari, indignum ac periculosum existimantes, tantum regnum vnius fœminæ iudicio subiacere, Reginam magnis precibus hortantur Vladislaum Poloniæ Regem, qui populum armis tuetur, sibi vt virum asciscat. Consentit mulier ea conditione adiecta, ne quod filio præiudicium fiat, si masculum pariat, legantur in Poloniam prælati Ecclesiarum & Principes regni natu & auctoritate maiores: quibus iter agentibus, Vladislaus posthumus nascitur: qui mox vt in lucem prodiit, apud Albam regalem & baptismum Christianæ fidei signaculum, & militiæ cingulum, & sacram Vngariæ coronam (quam mater penes se habuit) eadem die accepit. Inde sublatus in tutela Friderici Cæsaris duodecim ferme * annis fuit: cui mater & ipsum & coronam commendauit. Legati, quamuis prohibente regina, Vladislaum adire: quem magnis pollicitis oneratum in Hungariam traxerunt, & imposito diademate Regem salutauere quo cum diu Ladislai mater vario euentu armis contendit: Hungaris in duas partes diuisis. Vlricus comes Ciliæ, dum consobrinæ studet, Ladislaoque regnum defendit; captus à Polonis diu in carcere maceratus est. Dionysius archiepiscopus Strigoniensis (qui postea cardinalatus honore donatus est) genere ac moribus illustris, vtrique Regi diadema imposuit: alteri volens, alteri coactus. Vocatus enim ad Polonum, quamuis publica fide accepta Budam petiuisset, non prius libertati suæ redditus est, quam Vladislaum in Alba coronauit. Ipse quam primum potuit domum reuersus, Polonorum conatibus summo studio aduersatus est.

Vladislaus R. Vngar.

** vide Auctoris epist. 13. & 118.*

p. 40.

Julianus cardinalis sancti Angeli ab Eugenio pontifice Maximo in Hungariam missus, vir summo ingenio, singulari facundia, excellenti doctrina: quamuis inducias belli inter Vladislaum & Elisabeth ad certum tempus composuerit, pacem tamen efficere non valuit. Regina mortua, omnes pene Hungariæ optimates ad Polonos defecere, solus Gischra Boemus rei bellicæ peritissimus, & manu promptus, Ladislai partes in Hungaria tutatus est: qui sæpe cum parua militum manu ingentes Hungarorum Polonorumque copias vicit, fudit, deleuit bisque Johannem Huniadem magnis exercitibus cinctum castris exuit, hic Johannes natione Valachus fuit, haud altis natalibus ortus: sed ingenio dextro, & animo sublimi, & virtutis amator: multa cum Turcis secunda prælia fecit, & hostium spoliis Hungarica templa ditauit, primusque omnium apud Hungaros Turcorum acies & frangi & vinci posse monstrauit.

Julianus Cardinal.

Gischra.

Johannes Huniades.

Quibus ex rebus excitatus Vladislaus & ipse prælium cum Amurate Turcorum imperatore committere non dubitauit, de quo postea suo loco dicemus. Fœdus inter Fridericum Imperatorem, & Vladislaum qui se Regem Hungariæ appellauit, Julianus cardinalis ea lege composuit: vt liceret Imperatori Hungaros coercere, si quid in Austria Stiriaue damnum inferrent. Idem permissum Vladislao est in Friderici subditos, Hungariam infestantes.

Guncium oppidum in Hungaria est, Stiriæ atque Austriæ proximum: hoc latrones occupavere, & pleraque circumiecta castella: ex quibus in Austriam profecti, magnam vim pecorum atque hominum abegerunt. Motus ea re Fridericus, comparato raptim exercitu in Hungariam traiecit, munimenta expugnauit, ex latronibus octoginta furca suspendit. Cum cecidisset in bello Vladislaus, conuentus Hungarorum apud Pestam * habitus est: locus hic trans Danubium Budæ opponitur, neque muris cinctus, neque magnificis domibus exædificatus, villæ speciem gerit. Hic Ladislaus Alberti filius communi procerum consensu Rex designatur:

** huc vide auctoris epist. 78. & 81. & 93. & 95. & 136.*

ſignatur: ſuisque deinceps auſpiciis in Turcos pugnare cepit, nec tamen felicio-
ra eius prælia quam Poloni fuerunt. Johannes Huniades regni gubernator aſſum-
ptus, abſente Rege prouinciam (vt aiunt) in virga ferrea gubernauit: nec dum
Rex affuit, minor eo habitus eſt. Hic proſtratis apud Albam Turcis (quemadmo-
dum in rebus Raſcianis referemus) breui tempore ſuperviuens, morbo extinctus
eſt, ferunt eum cum ægrotaret, noluiſſe Dominicum ad ſe corpus deferri, in-
dignum eſſe aientem, *Serui domum intrare Regem:* iuſſiſſe ſeſe, quamuis deficienti-
bus viribus, in templum vehi: ibique de more Chriſtiano confeſſum, diuinam
Euchariſtiam ſuſcepiſſe, atque inter ſacerdotum manus DEo animam reddidiſſe.

Felix ſpiritus qui tantæ rei, quanta geſta eſt apud Albam, nuncius atque au-
ctor migrauit in cælum. Ladislaus qui ex tutela iampridem Imperatoris emiſſus,
& in paterna regna receptus, Turcorum metu ex Hungaria in Auſtriam ſe contu-
lerat, audita Turcorum ſtrage, & gubernatoris morte (quo cum Ciliæ comes
apertum gerebat odium) impellente ipſo comite, qui veluti ſublato æmulo læta-
bundus id nuncii audiuerat, rurſus in Hungariam rediit: ſed dum apud Albam
ſpolia Turcorum & interremptorum hoſtium cadauera inſpicit, comes ipſe (cu-
ius caput erat à Rege ſecundum, & qui iam ſolus tanquam Regis avunculus le-
ges Hungaris præſcribebat) à Ladislao Huniadis filio in caſtro Regio obtruncatur:
inde necem conſecutus, vnde ſperauit imperium. Offenſus ea re mirum in mo-
dum regius animus, dolorem tamen ſuppreſſit: nec dubitauit avunculum iure
cæſum fateri Cadauer defuncti in Ciliam miſſum eſt: Rex Budam ſe contulit:
vbi ſecutos curiam Huniadis filios in carcerem rapi iuſſit, percuſſoremque comi-
tis Ladislaum natu maiorem capite plecti. Matthiam captivum duxit in Auſtriam,
& profectus in Bohemiam, eum pone ſequi mandauit. Ipſe paucos dies Pragæ
moratus, ſiue morbo peſtifero * (vt plerique tradiderunt) ſeu veneno (vt alii af- *vide Auctor. epiſt. 324.
p. 41. firmant) obiit diem: nobiliſſimus ſanguis paterna origine ac materna ex impera-
toribus ortus. Matthias qua die Rex clauſit oculos, eadem Pragam applicuit: *Matthias Coruinus R. Vng.*
quem Georgius gubernator in cuſtodiam ſuam recepit. Corpus Ladislai apud pro-
avum Carolum quartum Romanorum Imperatorem in arce Pragenſi atque in æde
ſancti Viti reconditum eſt. Defuncto Ladislao Rege, Hungari ad eligendum ſuc-
ceſſorem ad Kal. Januarias diem conſtituunt. Proceres apud Budam frequentes
conueniunt. Inter quos Michael Rylagi * magna militum ſtipatus caterua præſto *Zylagi.
adeſt, XIII. millia equitum, peditum. VII. millia eum ſecuta feruntur: quibus
ſtatiua in Peſta fuerunt. Michael frater coniugis Huniadis & Matthiæ avunculus
fuit: cui propter necem Ladislai nepotis cum plerisque regni Baronibus accerri-
mæ ſimultates erant. His potentia eius haud parvum ingeſſit terrorem: nec iam
perculſa metu concio, liberam Regis electionem futuram arbitrabatur. Michael
vero conuentum adiens, non ſe idcirco armatos adduxiſſe ait, vt vim congrega-
tis inferat; ſed vt eos deterreat, ſi qui ſint qui libertatem Principum ac popula-
rium in aſſumendo Rege perturbare conentur. Illud tantum ſe veluti vnum ex
regni accolis monere, vt Johannis Huniadis beneficia meminerint, qui vnus
omnium Turcorum arma ab Hungarico regno depulerit, claraſque genti victo-
rias pepererit. Indigna ſuis meritis præmia reddita. Ex filiis eius alterum crude-
liter occiſum, alterum in Boemia captum ſeruari: poſſe Barones memoriam Jo-
hannis extollere, Matthiam ex captiuitate redimere, atque in eius regni faſtigio
collocare, quid pater ſua virtute ſeruaſſet: neque ferendum, vt ad exteros ea po-
teſtas deferatur, parcere ſe omnibus, qui nepoti fuiſſent inſidiati: Regni ſalutem
ante oculos ponere: ſi quem provinciæ vtiliorem eſſe arbitrentur, nihil obſtare,
quo minus melior eligatur. Fuit res aliquamdiu anceps, cum Baronum ſibi quiſ-
que timeret. Poſtremo reconciliatione inter proceres facta (cuius auctorem Jo-
annem ſancti Angeli cardinalem, virum doctrina & moribus excellentem, qui
tum Legatum agebat Apoſtolicum, tradidere) Matthias octo & decem natus annos
nono Calen. Februarii inter XL. millia virorum, qui medio in Danubio tum gla-
cie conſtricto impatientes magni ſecreti electionis exitum expectabant, Rex accla-
matus;

matus; Nunc quisquis hæc legis, & futura prædicito: singulare prorsus humanæ inconstantiæ documentum ex duobus adolescentulis ætate moribusque pene paribus. Alter ex regio solio, dum nouæ nuptæ thalamum exornat, defertur ad tumulum: alter dum capitale iudicium trepidus manet, ex carcere vocatur ad regnum. Libertas eius ex gubernatore Bohemiæ sponsaliciis atque aliis pactionibus empta refertur. Mirabile, quod matrem repentina lætitia non exanimauerit, cum tot cladibus afflicta prius Regem appellatum audiuerit, quam vinculis exemptum.

Sepusium Examites latro. Vid. auctor. epist. 162.

In parte Hungariæ quæ trans Danubium in Septentrionem porrigitur, & nunc Sepusium vocant, olim Gepidæ consedere. Insignis latro Examites, natione Bohemus, Hussitarum pestifera labe infectus, milites prædandi cupidos vndecunque ad se venientes, benigne collegit, eosque fratres appellauit: vniuersam regionem illam tributariam sibi reddidit, exædificatis munitionibus locis oportunis, ex quibus modo in vnam, modo in alteram partem discurrere posset: prædas in fine cuiusque mensis viritim diuisit. Ex quibus non plus accepit, qui totum mensem, quam qui diem vnam ante diuisionem in castris fuit numero fratrum ascriptus. Id sibi ex Euangelio præceptum affirmauit, quod in vinea Domini laborantibus, & qui prima hora, & qui XI. venerant, æquam mercedem promittit. Hæc societas cum longe lateque rapinas ageret, & iam quinque millia pugnatorum in armis haberet, indiesque cresceret, non aliter dissipari potuit quam duce ipso Axamite ad stipendia Ladislai Regis vocato.

CAPUT II.

DE TRANSYLVANIA, ET WALACHIA.

TRANSILVANA regio est vltra Danubium sita: quam Daci quondam incoluere, feroces populi, & multis Romanorum cladibus insignes, nostra ætate tres incolunt gentes, Teutones, Siculi & Valachi. Teutones è Saxonia originem habent, viri fortes & bello exercitati: à septem ciuitatibus quas inhabitant, Siebenburgenses patrio sermone appellati. Siculi Hungarorum vetustissimi credun- p. 42.
tur, primi omnium, qui ex Hungaria veteri in hanc prouinciam venerint. Eam ob causam, quamuis agros suis colunt manibus, ac rure viuentes greges pecorum pascunt, nobiles tamen appellantur. Et concurrentes inuicem alter alterum *Generosum dominum* salutant. Nec tributa pendunt, nisi quo anno Rex Hungariæ coronatur. Tunc quot sunt patresfamilias, tot boues Regi tradunt: quorum numerum supra LX. millium esse ferunt. Jussi vero in bellum exire, nisi pareant, capitali poena plectuntur: bona fisco applicantur. Walachi genus Italicum sunt: quemadmodum paulo post referemus, paucos tamen apud Transiluanos inuenias viros exercitatos, Hungaricæ linguæ nescios. In hac prouincia oppidum fuit, quod Bistricium vocauere, regiæ coronæ subiectum.

Siebenburgenses. *Walachi.* *Bistricium.*

Id Ladislaus Rex cum Viennæ ageret, Joanni Huniadi dono dedit. Tulerunt id ægre oppidani, diuque restiterunt: coacti tamen imperata fecerunt, at mortuo Joanne, eiusque filio Ladislao Budæ occiso, Michaelem Rylagi, * qui pro Matthia altero Joannis filio regnum petebat, turpiter reiecerunt. Ille indignatus quamprimum Ladislai regis mortem accepit, eo cum exercitu rediit, vi oppidum expugnauit, rebellium ciuium aliis oculos eruit, aliis manus amputauit, aliis necem gladio intulit, oppidum incendio deleuit. Ingressi sunt paulo post Transsilvaniam Turcorum circiter tria millia, prædamque magnam abegerunt pecorum atque hominum. Quos insecuti Sibinienses, & ipsi Teutones, ad internitionem vsque deleuerunt; victoresque præda recuperata domum rediere. Vix ciuitatem introierant, cum Michael ex alia parte haud paruas ducens copias affuit, ciuitati exitium parans, quæ Bistricensibus aduersum se opem tulisset. Sed cum Sibinienses intra munitissimam vrbem se continerent, frustratus desiderio suo minabundus recessit. Apud Hungaros obiit ætate nostra Paulus Vergerius Justinopolitanus, græcis ac latinis literis apprime instructus: cuius plura extant opera ab eruditis probata.

** al. Zylagi.*

Paul. Vergerius.

Arrianus,

Arrianus, qui Alexandri Magni gesta græco sermone conscripsit, latinus ab eo redditus est, hortatu Sigismundi Cæsaris. Scripsit de ingenuis moribus, græcas ac barbaras amicitias comparauit aduersus Malatestam, qui Maronis statuam in foro Mantuano dejici iusserat, nobilem inuectiuam edidit, ex Hungaris, qui studia humanitatis secuti æuo nostro claruerunt, duos nouimus: Joannem episcopum Varadiensem, qui regni cancellariam obtinuit: & alterum Joannem eius ex sorore nepotem, qui sub Guarino Veronensi græcas ac latinas literas didicit: nec minus versu quam soluta valet oratione, horum tamen originem Sclauonicam ferunt. Scientiam iuris plurimi professi sunt: inter quos Dionysius excelluit gente Canysia natus, qui Strigoniensem sortitus ecclesiam, honorem quoque cardinalatus (vt ante diximus) emeruit. In re militari Nicolaus Wayuota Transiluanus, Michael Vrsatius, & qui Calisium inuasit, Pangracius nomen adepti sunt. Nunc clarus habetur Michael Rilagi, * ex aliena ruina magnus. Joannes Huniadis, cuius nomen cæteros obnubilat, non tam Hungaris quam Valachis, ex quibus natus erat, gloriam auxit. Walachiam perquam lata regio est, à Transsiluanis incipiens, vsque in Euxinum protensa pelagus, plana ferme tota, & aquarum indiga. Cuius meridiem Hister fluvius excipit, septentrionem Roxani occupant, quos nostra ætas Ruthenos appellat: & versus fluvium Thiram Nomades Scytharum genus, quos Tartaros hodie vocitamus.

* *Zylagi.*

Hanc terram incoluerunt quondam Gethæ: qui & Darium Histaspis filium turpi fuga repulerunt, & Lysimachum regem vivum in potestatem pertraxerunt, & Thraciam pluribus cladibus affecerunt. Postremo Romanis armis subacti ac deleti sunt: & Colonia Romanorum quæ Dacos coherceret, eo deducta duce quodam Flacco, à quo Flaccia nuncupata: exin longo temporis tractu corrupto (vt fit) vocabulo Valachia dicta, & pro Flacciis Valachi appellati, sermo adhuc genti Romanus est, quamuis magna ex parte mutatus, & homini Italico vix intelligibilis. Inter Valachos tempestate nostra duæ factiones fuere: altera Danorum, altera Dragularum: sed hi cum Danis impares essent, atque ab illis multifariam opprimerentur, Turcos in auxilium vocauere: quorum armis adiuti Danos pene ad internitionem deleuerunt. Danis vero Joannes Huniades Hungarorum imperio fretus opem ferens, non tam illos restituit, quam sibi ipsi claritatem & opes acquisiuit. Quippe qui Danorum agros ex potestate Turcorum ereptos, & sibi & posteris perpetua possessione retinendos occupauit. Valachi & insulas Histri accolunt: inter quas Peucen apud veteres fama notam, & in Thracia quoque sedes
p.43. habent. Valachorum pars Turcorum imperio, pars Hungaris paret. Non me latet difficillimam esse prouinciarum descriptionem, quando & auctores ipsi, quos imitari oportet non solum varii, verum & inter se contrarii ac magnopere dissentientes inueniuntur, & ipsarum prouinciarum limites pro dominantium auctoritate ac potentia sæpe numero commutantur. Nam quæ prouincia latissima quondam fuit, ætate nostra aut extincta est, aut permodica. Contra vero quæ nulla vel minima extitit, nunc latissimam florentissimamque videmus. Longobardiam ac Romandiolam non cognouere maiores: nostra tempora Insubriam, Emiliam, ac Flaminiam prorsus ignorant. Macedoniam sub Æmathione Rege (à quo Æmathia cognominata) perangusti clauserunt termini. Virtus postea Regum & gentis industria, subtractis finitimis populis longe ac late protendit. Dent igitur veniam (æquum censeo) si qui mea scripta legentes non eos locorum terminos offenderint, quos ipsi vel mente sua conceperunt, vel apud alios inuenerunt, quæ ab aliis accepimus, seu antiquis seu nouis autoribus incorrupta referimus: quamvis non est propositi nostri geographiam edere, licet aliquando historia ipsa quam scribimus, locorum aliquam significationem requirit; sic enim clarior redditur.

CAPUT III.

DE THRACIA, ETINEA BYZANTIO.

POST Valachos igitur & Hungaros, de quibus ſermo habitus eſt: Thracienſium res geſtæ ſeſe offerunt. Thracia vero (vt plerique autores tradunt, ipſique præſtantiores) ampliſſima prouincia eſt, longe lateque patens. Cui ab Oriente Euxinum pelagus ac propontis occurrit, à meridie Ægeum mare, & Strimon fluvius, ſimulque Macedonicus ager. Septentrionem Hiſter claudit, occidentis oram cum Peoniæ montes, tum Pannonia, & Savus excipit amnis, in qua ſententia & Plinium Veronenſem fuiſſe video, & Strabonem ipſum, qui iuga montis Hæmi-Thraciam diuidere mediam affirmat. Idemque Dardanos, Triballos, Myſos incolere Thraciam non ambigit. Triballos autem eos coluiſſe campos, in quis vel Raſtiani modo vel Servii ſedes habent, nemo negabit, qui ſcripta veterum præſenti rerum ſtatui coaptauerit. Myſi vero poſt Triballos ad orientem vſque in Euxinum protenduntur, inter Hiſtrum & Hæmum montem habitacula ſortiti, hos hodie Bulgaros appellant. Poſt quos maritima loca verſus meridiem ad Helleſpontum vsque Romania eſt, natio græca, quamuis olim barbara fuerit: & iterum noſtro tempore deleto Græcorum imperio, dominantibus Turcis in barbariam redit. *Bizantium.* Huius prouinciæ metropolis eſt Bizantium, Agios prius appellata. Lacedæmonii eam condidere duce Pauſania, quibus Apollinem conſulentibus, vbinam ſedes quærerent, mandaſſe oraculum memoriæ proditum eſt, vt contra cæcos habitationem locarent. Cæcos autem Megarenſes appellauit Calcedonis conditores. Qui cum prius in Thraciam nauigaſſent, ſitumque vbi poſtea Bizantium ædificatum eſt, conſpexiſſent; omiſſa tam locuplete ripa, tenuiorem ê regione in Aſia delegiſſent. Hæc Strabo. Conſtantinum vero Imperatorem cognomine Magnum, cum ſtatuiſſet imperii ſedem ex vrbe Roma in Orientem transferre, quo facilius Parthorum excurſiones compeſceret, tradunt Eccleſiaſtici autores in Troadem profectum, ibi regiæ vrbis fundamenta ieciſſe, vbi quondam Agamemnon cæterique græcorum principes aduerſus Priamum regem fixere tentoria. Sed admonitum in ſomnis à Chriſto ſaluatore, locum alium deſignante, cæptum opus, cuius diu manſere veſtigia infectum reliquiſſe: atque in Thraciam nauigantem Bizantium petiuiſſe: eumque ſibi locum diuinitus oſtenſum dixiſſe: mox vrbem ampliaſſe, noua mœnia erexiſſe, ſublimes excitaſſe turres, magnificentiſſimis tum priuatis, tum publicis operibus exornaſſe, tantumque illi decoris adieciſſe, vt altera Roma non immerito dici poſſet. Scriptores, qui florentem videre, Deorum potius in terris habitaculum quam Imperatorum putauere. Nomen vrbi nouam Romam *Conſtantinopolis.* imperator indidit ſed vicit obſtinatio vulgi, vt à conditore potius Conſtantinopolis vocaretur. In hac vrbe multa ſub Imperatoribus Epiſcoporum concilia celebrata, multæ ſuppreſſæ in Chriſtiana religione ſurgentes hæreſes, multæ etiam inventæ. Inter quas ea diutius manſit, quæ de proceſſione ſancti Spiritus, quamvis in pluribus agitata ac reiecta conciliis, ad noſtram ætatem vſque perveniens, denique ſub Eugenio quarto Pontifice Maximo in Florentina Synodo (quemadmodum ſuo loco dicetur) non ſolum à Latinis, ſed ab ipſis etiam Græcis damnata exploſaque eſt. Verum quamquam Joſeph Patriarcha & Joannes Imperator gentis eiuſce cum Latina Eccleſia concordibus animis fidei ſymbolum decantauerint, p.44. Conſtantinopolitana tamen Eccleſia credere, quod Romana ſentiret, velut nephas duxit. Obierat in Florentia Patriarcha, qui vnioni conſenſerat: nec imperator domum reuerſus diu ſuperuixerat. Conſtantinus qui ei ſucceſſit, ſiue deceptus, ſiue ſponte ſua inſaniens, haudquaquam vnioni conſentiens videbatur: Et iam Gregorium patriarcham priori ſuffectum, quod ad veritatem fidei ambularet domo pepulerat, eccleſiaſtica bona inuadens. Miſerat eo Nicolaus pontifex Romanus Iſidorum epiſcopum Sabinenſem vniuerſalis Eccleſiæ cardinalem, virum induſtrium, & qui Ruthenorum Eccleſiam iamdudum rexerat; percontatum quanam ratione Græcanica natio legatorum ſuorum conuenta rejiceret, cum Latinis Florentiæ habita.

bita. Jam ille imperatorem eiusque Senatum in rectam viam pellexerat: cum Turcorum bellum duce & autore Mahomete veluti repentina tempestas in Constantinopolitanos emersit, de quo paulo post suo loco dicetur.

CAPUT IV.

DE TVRCORVM ORIGINE, ET BELLIS IN HVNGARIA: ET OCCVPATA PER EOS CONSTANTINOPOLI.

VIDEO complures ætatis nostræ non autores aut poëtas duntaxat, verum etiam historicos eo errore teneri, vt Teucrorum nomine Turcos appellent. Credo eos id circo motos, quoniam Turci Troiam possident, quam Teucri coluere. *Teucri, pro Turcis.* Sed illorum origo ex Creta atque Italia fuit: Turcorum gens Scythica & barbara est: de cuius origine atque progressu quamuis propositum egredi videar, dicere haud alienum existimo: quando sub æuo nostro in tantum hoc genus hominum auctum est, vt Asiam Græciamque tenens, Latinum Christianumque nomen late perterreat.

Ea narratio res quoque Thracienses aperiet, de quibus institutus est sermo. Turci (vt Ethicus philosophus tradit) vltra Pirricheos * montes & Tarachontas insulas contra aquilonis * vbera, id est ad septentrionalem oceanum, sedes patrias habuere: gens truculenta, ignominiosa, & in cunctis stupris ac lupanaribus fornicaria. ** al. Piracheos. * al. Babylonis.* Comedit quæ cæteri abominantur, iumentorum, luporum, & vulturum carnes: nec abortiuis hominum abstinet, diem festum nullum colit, nisi mense Augusto Saturnalia. Romanorum Imperium audiuit magis quam sensit: quamvis Octauiano Augusto in Auro littorio, * censum dedit, & id quidem sponte. ** al. litoneo.* Nam tum vicinas vndique regiones annua illi tributa reddere animaduertisset, novum dierum ac temporum DEUM exortum esse arbitrata, munera ei quotannis transmisit. Hæc gens (teste Othone historico & Imperatoris Friderici patruo) regnante apud Francos Pipino, à Caspiis portis egressa, cum Auaribus (quos Hungaros nostra vocat ætas) feroci pugna, multis vtrobique desideratis conflixit. Exin Pontum, Capadociamque transgressa, ad reliquas inde finitimas gentes sensim dilapsa, more latronum clandestinis quibusdam excursionibus vires sibi vendicans, occupatis quibusdam montibus & claustris oportunis, vnde per occasiones facile irruptiones fieri possent, vsque adeo emersit ac sublata est animis, vt palam iam & pari Marte aduersum finitimos de agri possessione certaret: & denique procedendi tempore non solum Pontum & Capadociam, verum Galaciam, Bithyniam, Pamphiliam; Pysidiam, vtramque Phrygiam, Cilices, Cares, & eam Asiam quæ minor vocatur, ad oras vsque Jonii & littora Græci maris occupauerit: non vnum quendam principem, sed alios alii duces & varia auspicia quasi per factiones secuti.

Ex hac gente (quemadmodum Nicolaus Sagundinus, vir Græcæ ac latinæ historiæ peritissimus, ad nos scripsit) vigesimum ab hinc & centesimum circiter annum, Otomanus exigui tum census & obscuri inter priuatos nominis, ex collectitio milite non parua manu per seditionem conflata, grassari passim, ac non solum reliquias Christianas vexare, verum etiam homines suæ gentis armis infestis petere, & sibi subdere cœpit. *Otomanus.*
p.44. Cuius conatibus orta inter Turcorum principes seditio facilem cursum præbuit. Nam illi dum sæpe inuicem laniant, accitis vndique omnibus qui pro ingenio prædæ rapinæque percupidi essent, auctoritatem breui & nomen adeptus est: oppida non pauca partim vi, partim deditione in potestatem accepit. Otomano filius successit Orcanes, qui rem inchoatam à patre commode prosecutus, admodum propagauit. *Orchanes.* Eum Amurates filius subsecutus est. *Amurates.* Qui duobus de Græcorum imperio disceptantibus, ab altero qui superari timebat, in
p.45. auxilium accersitus, Turcorum primus transiuit in Græciam: vbi consulto bellum protrahens, postquam ambos eneruatis consumptisque viribus fractos ac defessos animaduertit, versis, (vt aiunt) proris, arma in eos sine vllo discrimine per occa-

 sionem

ſionem conuertit. Et occupato Callipoli oppido, peropportune in Cherſonneſo ad Helleſponti fretum ſito, cætera Græca oppida aperte petere bello, palamque ſibi & poſteris Græcorum polliceri imperium non dubitauit: magnamque Thraciæ partem, nullis ferme obſiſtere audentibus, ditioni ſuæ ſubiecit. Is vita functus duos reliquit filios Solmanem & Pazaitem. Solmano breui è vita ſubtracto, res vniuerſa ad Pazaitem deducta eſt. Qui proſperos fortunæ adeptus afflatus, vſque adeo nouelli regni fines extulit, vt Thraciam pene vniuerſam, excepta Conſtantinopoli ac Pera, Theſſaliam, Macedoniam, Phocidem, Boetiam, Atticam maiori ex parte occupauerit: Myſos quoque, Illyrios, Triballos crebris excurſionibus infirmauerit. Conſtantinopolim vero tum omni agro, ſuburbaniſque ac delitiis ſpoliauit: tum longa & perdifficili obſidione vexauit, vt ciues deſperata ſalute de deditione agere cœperint: periiſſentque proculdubio, & in hoſtis ſæuiſſimi poteſtate veniſſent, ni Tamerlanes ille Scytharum præpotens Rex, inſtar torrentis ipſo incurſu atque impetu cuncta proſternendo ac vaſtando, Pazaitem ipſum occurrere ac reluctari conantem magno prœlio & ingenti ſtrage ſuperatum in Aſia cepiſſet. Hic eſt ille Tamerlanes, terror gentium, in cuius exercitu duodecies centena millia hominum fuiſſe traduntur: Xerſe ac Dario maior, quorum copiis ſiccata flumina prodiderunt. *Iram* ipſe ſe *DEI* vocitauit: nec nomini crudelitas defuit. Multas ac præclaras Aſiæ vrbes deleuit, homines tanquam pecora trucidauit, non ætati, non ſexui pepercit: Damaſcum nobiliſſimam Syriæ vrbem diripuit atque incendit: Pazaitem catena vinctum prandens quaſi canem ſub menſa ſua comedere iuſſit: aſcenſurus equum eo tanquam ſcabello vſus eſt. Poſt cladem Pazaite filii eius, qui complures erant, in poteſtatem venere Græcorum, cum periculum euaſuri in Thraciam traiicere contenderent. Calapinus autem natu maior emiſſus à Græcis, tandem patrium regnum obtinuit. Aduerſus quem Sigiſmundus Rex Hungariæ collatis ſignis prœlium iniens, tumultuoſe fuſus, caſtra & impedimenta reliquit. Chriſtianorum ingens occiſio facta. Joannes dux Burgundiæ in eo prælio captus, multo auro libertatem redemit. Calapino mortuo Orcan eius filio tenella ætate adoleſcentulo Moyſes patruus & regnum & vitam eripuit. Qui paulo poſt ſine filio deſiderato, Mahometem fratrem reliquit hæredem. Is Valachis fortiſſimis & bellicoſiſſimis nationibus trans Danubium (vt ante diximus) late dominantibus, bello attritis tributa grauia imperauit. Nonnullos in Aſia Turcorum regulos armis oppreſſos regnis penitus ſpoliauit: Chriſtianos ſub imperio ſuo degentes, quam duriſſime afflixit. Mahomete mortuo Amuratem eius filium, qui per id tempus in Aſia morabatur, audita patris morte in Thraciam trajicere conantem, Imperator Græcorum diu prohibuit: Muſtaphamque reliquum ex Pazaite filiis, vt rerum potiretur emiſit, & ſumma ope proſecutus eſt. Sed Muſtapha pugna ſuperato & interempto, Amurates victor vniuerſum regnum, conſecutus, Theſſalonicam illuſtrem Græciæ vrbem (quam tum Veneti poſſidebant) vi captam pugnatamque penitus diripuit: eaque victoria auctus, Epirum atque Etholiam, non obſcuras prouincias, reliquo regno adiecit. Illyriorum agros vaſtans, oppida multa vi cepit, diripuit atque incendit.

Baiazetes. *Tamerlanes.* *Calapinus.* *Orchanes.* *Mahometes.* *Amurates.*

Vxoribus more gentis quamplurimis iunctus eſt: inter quas Georgii Seruiæ Deſpoti filiam duxit: nec diu poſtimmemor affinitatis, aduerſus eum duxit exercitum. Georgius impar Generi potentiæ, furentem veritus hoſtem, relicto vno ex filiis, qui cum præſidio Synderonia tueretur, cum coniuge cæteriſque liberis ac gentis ſuæ ſacerdotibus in Hungariam profugit. Expugnata eſt tamen Synderonia ac direpta; Deſpoti filio lumen ademptum. Georgius patria expulſus, diu apud Hungaros exulauit. Joannes Huniades iam per arma clarus, ſæpe cum exercitu Seruiam ingreſſus, plurimis cladibus Turcos affecit, eorumque duces acie conflixit. Verum quamuis Seruiæ magnam partem recuperauit, non tamen Georgio cuncta reſtituit: multa ſibi ipſi retinuit, multa dedit amicis. Neque iniuria: cum & ipſe ſua virtute repuliſſet hoſtes, & Georgii ſuſpecta fides eſſet; qui medius inter Hungaros ac Turcos, nunc hos, nunc illos fefelliſſet: in his vero quæ religio-

* al. Smederoma.

religionis essent, neque Romanæ Ecclesiæ auscultaret, neque Mahometis legem sequeretur. Libet (quoniam huc ventum est) huius opera ad finem prosequi. Cum male pugnatum esset in prælio Varnensi (de quo paulo post dicemus) fugiens Huniades, in Seruiam se recepit. Sensit aduentum eius Georgius: atque obuiam factus venientem intercepit, & quasi hostem coniecit in vincula: nec prius dimisit, quam oppida suæ ditionis ab eo pridem occupata recepit. Nec multo postea, cum Joannes versus Sophiam copias duceret, videreturque non parua Turcis illaturus damna, Amurati omnia Hungarorum consilia patefecit. Vnde ille admonitus maximam Christianis intulit cladem: quemadmodum suo loco referetur. Cum vero Turci Constantinopolim euicissent, atque in Seruiam ducere exercitum minarentur; secundo auxilia petens ad Hungaros transiit: & in Austriam vsque profectus Ladislaum adiit regem: grandæuus iam senex, dignus veneratu, si recta de religione sensisset: ea in eo sermonis auctoritas, ea corporis maiestas fuit. Accessit hunc Joannes Capistranus ordinis Minorum professor, vitæ mundicia, & inter prædicatores Euangelii nostro tempore insignis. Quæsiuit, *An audire se vellet.* Annuenti, quod Romana Ecclesia credit & docet exposuit. Diu secum per interpretem de sacris eloquiis disputauit; vt errorem suæ gentis relinqueret, magnopere cohortatus est. Ille hoc denique responsum dedit: *Annis nonaginta vitam produxi: nec aliam religionem, quam suscepi à patribus, noui, sapientem me ciues mei, quamuis infelicem, hactenus putauere. Tu nunc, quod sæpe agitant, senem delirum efficere cupis: laqueo vitam finire malim, quam patrum traditiones relinquere:* atque his dictis è conspectu abiit, tam periculosum est religionem imbuisse damnatam. Reuersus domum cum accepisset Michaelem Zilagi, qui tum Albæ cum præsidio præerat, fratremque eius Ladislaum quadrigis vectos vrbem exisse, milites misit, qui eos vel comprehenderent vel occiderent. Michael vbi adesse hostes animaduertit, curru desiliens, equum qui pone ducebatur ascendens, veloci fuga saluatus est. Ladislaus in quadriga repertus, multis vulneribus confossus ac discerptus interiit. Sed non impune id Georgio cessit. Cognouit & Michael paucis post diebus, illum prope Danubii ripam iter habere: aggressusque cum armatis, captiuum obduxit: cui dextræ manus duos digitos amputauit, cum se gladio defenderet. Redemptus est Georgius magno auri pondere: atque hic perfidi hominis exitus fuit. Lazarus filius post eum gubernationem suscepit, excluso fratre nomine Georgio: quem quondam Amurates excæcauerat. Is cum sorore (quam nupsisse Amurati diximus) ad opem Mahometis confugiens, frustra eius auxilium implorauit.

Georgius Despotes Seruiæ. | p. 46. | *al. Gregorio.

Obiit deinde Lazarus: de cuius hæreditate non parua contentio exorta est. Gregorius Turcorum auxilio paternum regnum vendicare nititur. Vxor Lazari relicta Hungaricas opes implorat: nec Catecuzina Vlrici comitis Ciliæ quondam vxor, ac Georgii filia, portionem hæreditatis desperat. Joannes Cardinalis Sancti Angeli ab Hungaris inuitatus, eo profectus vt arces Rascianas, quæ Turcis in Hungariam aditum præcludunt, aut Apostolicæ sedis nomine recipiat, aut Hungaris tradi curet, rebus infectis non sine graui periculo (vix enim Turcorum manus euasit) Budam rediit. Nos Amuratis opera, quæ medio cursu reliquimus prosequamur. Magnus hic vir fuit domi bellique, tam suis amatus quam nostris odiosus: cum centum millibus pugnatorum intrauit Hungariam, late populatus prouinciam. Sterilis annus impedimento fuit, ne regno potiretur. Commeatus penuria compulsus rediit.

Julianus Cardinalis sancti Angeli ab Eugenio Pontifice Maximo aduersus eum missus, Hungarorum extulit animos, & arma sumere persuasit. Exercitus Christianus vsque Sophiam ad Artum magnum profectus est. Sæpe cum Turcis prospere dimicatum, non sine Joannis Huniadis ingenti laude, qui tum copias ductauit. Cuius nomen apud hostes adeo terrificum fuit, vt plorantibus pueris matresfamilias taciturnitatem non aliter imperarent, quam Joannis præsentiam minitantes. Congregati tamen non paruo numero Turci, cum Christianis confligere non dubita-

vide auctoris epist. 44. 51.

 dubita-

dubitarunt. Sed non tam felix eis pugna quam fortis animus fuit. Superati virtute Hungarica, multis cæsis terga dedere. Hungari qui bello interfuere, cupiditate gloriæ res suas ampliantes, ac de magnis maiora tradentes, Imperatori Friderico superatos bello Turcos scripsere, triginta millia hostium cæsa, captaque multo plura. Cardinalis sancti Angeli sex millia duntaxat hostium in eo prælio cecidisse, suis literis affirmauit, signa militaria nouem capta; Joannem Huniadem non ducis tantum, sed militis quoque singulari virtute vsum. Eique fides habita. Turcis & Christianorum victoria plus pauoris quam damni attulit, non Hungaricas tantum vires, sed Germanicas quoque in se commotas arbitrantibus.

Consternati ergo ac perculsi metu, perinde ac totus Occidens coniurasset, pacem petiere. Hungari qui suas vires non ignorarent, nec tam potentiæ suæ quam casui victoriam imputarent, periculosum existimantes sæpius tentare fortunam, oblatas vltro conditiones pacis non recusarunt. Induciæ belli in decem annos dictæ, iusiurandum per sua sacra ambæ partes præstitere. Despoto Seruiæ, quæ bello amiserat, reddita, Molesta ea res Juliano Cardinali fuit: cui prosequenda victoria videbatur. Eugenio quoque Romano Pontifici nihil molestius nunciari potuit. Cuius menti nulla maior cura insedit, quam Christianæ fidei propagandæ. p. 47.

Scripsit igitur Cardinali, nullum valere fœdus, quod se in consulto cum hostibus religionis percussum esset. Vladislao Regi Poloniæ: qui eo tempore Hungariam occupabat, vti conuenta dissolueret, imperauit: iuramenta remisit. Nouum instaurari bellum cum precibus, tum minis extorsit. Ex Christianis principibus auxilia petiit: præter Philippum tamen Burgundiæ ducem neminem Christianæ religionis zelus commouit. Hic solus classem instruxit: quæ vsque in Hellespontum profecta, Turcis ex illa transitum prohibere in Europam conata est. Franciscus Cardinalis Venetiarum, Eugenii nepos, cum pluribus triremibus eo missus classi præfuit. Vladislao, qui alienum regnum inuasisset, è re sua visum est, sollicitudinem belli prouincialibus non deesse. Accersitis igitur ex Polonia ac Boemia cæterisque vicinis gentibus auxiliis, coactis ex Hungaria copiis, Turcorum agros inuadere statuit. Joanni Huniadi castrorum cura commissa, quadraginta circiter equitum millia fuisse traduntur: plerique dimidio minorem numerum prodidere. Reguli Hungariæ pontificesque quamplurimi interfuere. Julianus sancti Angeli Cardinalis milites cruce signatos non paucos secum duxit. Iter per Valachiam receptum: deinde transito Danubio in Mysiam ventum; vt per plana & campestria loca in Romaniam transirent. Amurates hostium cognito aduentu, cum Græcis ac Turcis in Europa manentibus non satis confideret, exercitum ex Asianis militibus comparavit. Sed augebat animum trajiciendi freti non mediocris cura, qui classem Apostolicam obtinere pelagus non ignorabat. Anxio (vt aiunt) & multa voluenti animo, Genuenses quidam curas ademere: qui suis nauibus accepta pecunia transportare copias permiserunt. Locus est vbi non amplius quam stadia quinque latitudo freti continet, inter Propontidem & Euxinum pelagus: tantum est spatium, quod Europam Asiamque disterminat. Bosphorum Thracium dixere maiores, à Bizantiorum cornu sexaginta ferme stadiis distantem. Hic Amuratis exercitus transuectus est, aureo nummo vectoribus per capita tradita: quæ (si vera est fama) centum millia fuisse feruntur. Jam Christiani locum attigerant, cui Varna est nomen, cum aduentare innumerabiles hostium copias nunciatum est. Cedendum Vladislao Cardinalique videbatur: & ne circumueniri ab hoste possent, munitum montanumque locum petendum. Huniades aduersari ac resistere: Turcorum se nosse vires dicere; *Famam semper maiorem esse. Quod si Turci omnes adsint, Hungaris tamen impares fore. Illos aurea & discolori veste, Hungaros ferro atque ære fulgere. Christianum agmen & stare paratum & sequi, nec turba nec sarcinis prægrauare, intentum quo dux non modo signet, sed etiam innuat. Contra si Turcorum mores inspiciantur, feminas magis existimari debere quam viros. Si fugiat exercitus Christianus, quem Rex Hungariæ ducit, in quo Legatus Apostolicus adest, in quo tot nobilissimi proceres militant, nunquam*

nunquam deinceps Hungaris contra Turcos futurum animum. Vicit Huniadis ſententia: expectati hoſtes. Poſtera die viſi maioris exercitus ſpeciem præbuere, quam fama ipſa vulgauerat, ſiue quod metuentibus omnia vero maiora videntur, ſiue quod Amurates in cogendo milite vulgatæ opinioni haudquaque defuerat. Tertius Huniades eo conſpectu, tum primum periculi magnitudinem animo voluens, de fuga Regem admonuit. Ille ſerum conſilium arguens, pernitioſam magis fugam quam pugnam dixit: *Commiſſo prælio ſperari victoriam poſſe: ſæpe minoribus exercitibus ceſſiſſe maiores. Nec tam multitudinem bellatorum, quam audaciam & ordinem præſtare victoriam. DEum quoque reſpicere meliorem cauſam: præſtantioremque ſe paucis (ſi modo audeant) exhibere, fugientes victoriam hoſti tradere, feriendaque terga, & multam ſuorum cædem.* Magnifica quoque verba Joannis pridie dicta plenus irarum Rex exprobrauit: iuſſiſque omnibus arma capeſſere prælium expe-
47. ctauit. Amurates in proximo colle conſederat, ex quo ſuos pariter atque hoſtes ſpectare potuit. Dato belli ſigno, quindecim millia equitum, qui pugnam prouocarent, facto globo in Chriſtianos impetum fecere. Singulis albæ ſuper loricas veſtes fuere, quæ vento agitatæ inſtar alarum præ ſe ferebant: totidem viridibus induti ſagulis ſequebantur. Aurea equorum frena multorum viſa: & multis galearum argenti atque gemmarum nitor. Ipſas quoque gladiorum vaginas prægrandes vniones ornabant. Non detrectauere Chriſtiani certamen: itum eſt ferocibus in pugnam animis. Superior acies noſtra Turcos in fugam vertit, quam-
p.48. plurimis primo impetu proſtratis; perculit ea res magno metu Amuratem, nihil tale verentem: fugiſſetque protinus prodito exercitu, niſi circumſtantes Satrapæ comprehenſo eius equi freno, ignauiam eius increpaſſent, fugientique comminati necem fuiſſent. Perſtitit ergo vel inuitus, iuſſiſque fortiſſimis arma ſumere, prælium inſtaurauit. Pugnatum eſt ſumma contentione pluribus horis, nunc Chriſtianis, nunc Turcis propinquiorem victoria ſeſe præbente; Cadebant hinc atque inde quamplurimi, plures ex Turcis; quorum corpora parum tecta facile ſagittæ enſeſque penetrabant. Poſtremo cum novus in hora hoſtis incedere, & ſauciorum loca integri occuparent; non tam virtute, quam numero ſuperati Hungari paulatim referre pedem cepere. Tum Vladislaus cum globo ſuorum, quos erga ſe non minus fortes, quam fidos habuit, ex Polonia, vt hoſtes ex acie victores diuerteret, Chriſtianiſque animum redderet; in tumulum (quem teneri Amurate diximus) circumiectoſque vndique currus impetum fecit. Ibi noua pugna commiſſa: novus iniectus Amurati pauor. Trepidatum totis caſtris: nec iam conſiſtendi animus aderat, quod ſi Huniadi par animus ac Regi fuiſſet, & arridenti fortunæ dediſſet manus; haud dubium quin ea dies & Amurati vitam, & poſteris eius imperium Græciæ abſtuliſſet. Verum ipſe vt primum cedere Chriſtiana ſigna *Warnenſis* conſpexit, cum decem millibus Hungaris ac Valachis ex acie ſe ſubtraxit, atque *clades.* inſalutato Rege, nutante adhuc victoria, fugam arripuit. Fortaſſe rei militaris *Vide etiam Auctoris epiſt.* perito nulla in pugna ſalus viſa: & ſaluare aliquos, quam perire omnes maluit. 52. 81. Poloni acceptam eo prælio cladem, Huniadis vecordiæ atque ignauiæ tradiderunt: ipſe ſua conſilia ſpreta conqueſtus eſt. Vladislaus ſuæ ſorti dimiſſus, dum fortiter circa munimenta hoſtium pugnat, quo deiectus obtruncatus eſt. Caput eius haſtæ infixum per Græciam atque Aſiam in ſignum victoriæ populis oſtentatum: Poloni ad vnum cæſi omnes, direpta caſtra, & qui munitiones curruum tuebantur, necati. Epiſcopi & proceres Hungariæ qui aderant, eadem calamitate oppreſſi. Julianus Cardinalis dum fugit amiſſo prælio, cum iam hoſtes euaſiſſet, Hungarorum perfidiam euadere non potuit. Potum equo dantem apud ſtagnum forte repertum, latrunculi quidam nouere: & arbitrati pecuniam apud eum eſſe, dejectum equo necauerunt, & ablatis veſtimentis nudum cadauer feris ac volucribus dimiſere. Hic exitus viri fuit, magni certe & admirabilis: in quo neſcias doctrina maior, an eloquentia fuerit: gratia hominis præſentia, blandi mores, vita in omni ætate nitida, religionis zelus, qui omnia pro Chriſto & mortem ipſam ferre ſuaſerit. Huniadem (vt ante diximus) fugientem Deſpotus Seruiæ cepit.

cepit. Poloni Regem ſuum iam peracto bello pluribus annis viuere crediderunt: captum non interfectum arbitrati. Cardinali Venetiarum eius culpa cladis magna in parte imputata eſt: qui neque fretum (vti par fuerat) cuſtodiuit, neque tranſuectos hoſtes Chriſtianis ducibus (quod ſecundum fuerat eius officium) nunciauit, de numero cæſorum minime conſtat. Illud exploratum eſt, longe plures ex Turcorum acie cecidiſſe: cæterum pro numero copiarum longe maius damnum Chriſtianis illatum. Victor Amurates neque fugientes hoſtes inſecutus eſt, neque gloriabundus inter ſuos magnifica verba iactauit, neque (vt ante aſſueuerat) hilarem vultum oſtendit. Interrogatus quidnam triſtior eſſet, & cur non victis hoſtibus exultaret: *Nollem*, inquit, *hoc modo ſæpius vincere*. Jubensque vaſa colligi, copias quæ ſuperfuerant domum remiſit. Ipſe Adrianopolim reuerſus DEO ſuo, quæ pro victoria fecerat, vota perſoluit. Exin voluens animo regni curas veræ felicitatis expertes eſſe, inconſtantiam quoque fortunæ veritus (quæ nulli perpetuo bona eſt) accerſitis prouinciarum maioribus: Mahometem ex liberis ſuis natu maiorem pro ſe Regem conſtituit. Ipſe priuatam deligens vitam, in Aſiam profectus cum paucis otii ſui comitibus, religioni cuidam ſolitariæ ſeſe addixit. Calibaſſa inter Satrapas Turcorum opibus & auctoritate maior, Mahometi qui nondum per ætatem aptus eſſet imperio, gubernator datus: reliqui regis filii, ne quas regno turbas excitarent, more gentis necati ſunt. Felicius apud Turcos priuatis quam Regibus liberi naſcuntur. Effluxit deinde non paruum tempus, in quo nec Hungari Turcos, nec Turci Hungaros armis laceſſere præſumpſerunt. Sua quemque calamitas domi attonitum tenuit. Cruentiſſima Varnenſis pugna vires vtriusque partis eliſerat. Nec Turcis, neque Hungaris rex bello idoneus erat: Hos Huniades, illos Calibaſſa alieno numine gubernauit: ferocior Huniades, reique militaris peritior, ignominiam Varnæ acceptam obliuiſci non poterat. Vnde dies noctesque meditabatur, quonam pacto abolere infamiam, & reſarcire damna maxime poſſet. Spem bene gerendæ rei Turcorum quies præbuit: qui iam pridem nullum belli apparatum oſtenderant; vires illis atque animos defuiſſe ratus, tempus idoneum exiſtimauit, in quo priſtinam recuperare gloriam poſſet, Turcosque peſſundare: quibus ſi adſint exercitus, imperatorem tamen prorſus defuturum arbitrabatur. Nec magis exiſtimandum exercitum ſine duce, quam ducem exercitu carentem. Coactis itaque repente copiis ex Hungaria, accerſitis Bohemorum auxiliis, mercenariorum quoque militum non parua manu coacta, ducere exercitum in Turcos ſtatuit, quos prius aggredi ac conficere credidit, quam nouiſſime ex Hungaria nunciaretur. Eam rebus gerendis ſolertiam ac celeritatem adhibuit. Conſilium eius Gregorius Deſpotus Seruiæ (vt ante diximus) Turcorum ducibus patefecit: Magnumque genti periculum imminens, maius oſtendit. Perculſi eo nuncio Turci, quid agerent, non ſatis intelligebant. Amurates iam ſenior religioni addictus, regni curas abiecerat. Mahometes ætate minor, tantam belli molem ferre poſſe non credebatur. Callibaſſæ defuturam obedientiam putabant: qua nihil eſt in bello magis neceſſarium. Trepidare igitur, ac æſtuare, modo huc modo illuc mentem conuertere: nullum conſilium ſatis placere. Hærentibus in deliberatione Satrapis, nihil tandem ſalubrius viſum, quam reuocare ab ocio Amuratem, neque enim veterani militaturi ſub alio credebantur, nec fortunam belli ſub alio cunctandam arbitrabantur, quam ſub eo vincere conſueſſet. Calibaſſa eius ſententiæ auctor fuit: in qua re Mahometis animum vehementer offendit, cupientis in ea expeditione ſeſe virum oſtendere, verentisque ne imperium amitteret, ſi pater iterum regnum aſſumeret: vt ſunt hominum mutabiles voluntates. Miſſi ergo legati Amuratem reuocare: qui comparato mox exercitu in hoſtem profectus, non aliter quam ſi ad prædam pergerent, alacres milites duxit. Jam Huniades cum copiis Sophiam tranſierat: proſtratisque qui occurrerant locorum præfectis, hoſtiles agros late populatus, loco qui Baſilia vocatur, caſtra poſuerat: cum aduentarent Amuratis copiæ nunciantur. Non expectauit Huniades prouocari: prior ipſe pugnam iniit.

p. 49.

iniit. Commisso prælio anceps diu certamen mansit. Qua parte pugnauit Huniades, fusi hostes terga dedere, nec parua strages edita: pari modo & Amurates in cornu suo victor Hungaros fudit.

Postremo cum victor victorem incurreret, non tulerunt Christiani Turcorum impetum: qui quanquam virtute præstarent, numero tamen superati, non tam victi quam fessi compulsi sunt cedere. Huniades postquam suos neque minis, neque precibus sistere potest, cum paucis ex bello profugit. Multi Hungariæ proceres, & nonnulli Ecclesiarum Episcopi in eo prœlio cecidere. Gregorius miles ad internitionem cæsus: nec tamen pauciores ex Turcis interiere. Emptam multo sanguine victoriam Amurates domum retulit: nec diu postea relicto Mahometi regno (quemadmodum prius destinauerat) mortem obiit. Corpus eius more majorum in Prusa sepultum. Ea est Bithyniæ ciuitas, & Asiatici regni caput. Paulo antequam obiisset, Amurates vxorem duxerat filiam Sponderbei * nobilis in Penderacia satrapis: ex qua natum filium nomine Chialapium * sextum agentem mensem Calibassæ moriens commendauit. Ille Mahometis gratiam initurus, & matrem & puerum ei prodidit. Mahometes accersitis triginta (vt aiunt) matronis, quæ puerum recognoscerent, postquam certam Amuratis sobolem esse constitit, strangulatum matri filium reddidit, funusque regio more fraternum duxit: auspicia regni parricidio consecrans. Sunt qui Calibassam alienum puerum Chialopini nomine supposuisse ferunt; illumque pro filio Amuratis necatum: Chialapinum vero apud Constantinopolim clam educatum, post capturam vero vrbis inde subtractum, ac Venetias ductum: & hunc esse quem Calixtus pont. Max. pro fratre Mahometis in palatio custodiri iubet. Nos vero periculum ad Græcos remittimus: quamuis multa in hisce rebus figmenta interuenire non ignoramus, & sæpe tonsoris filios regio defungi honore viderimus. Mahometes igitur defuncto Amurate gubernacula regni ex voto adeptus, instituta maiorum pro ingenio correxit, leges ipse suas domi forisque tulit: ærarium locupletauit, noua vectigalia excogitauit, copias auxit, in proceres aut aulicos sæuire contumeliariue cœpit. Hic est ille Mahometes qui Constantinopolitanis (vt supra innuimus) bellum intulit: de quo nunc referre quæ accepimus, haud alienum fuerit. Voluerat iam pridem animo Mahometes, quonam modo Constantinopolim sibi subigere posset: neque ad suam gloriam pertinere arbitrabatur, vrbe in medio Turcorum sitam esse, quæ suo imperio non pareret. Tantoque maius inde nomini suo decus accedere, si eam vrbem expugnaret, quanto progenitores sui idem conati, turpius à cœptis destitissent. Cum paucis igitur participato consilio, castellum iuxta littus ad ostium Bosphori paulo ab vrbe remotius, aliud dissimulans, incredibili celeritate extruxit atque muniuit: bellum deinde vrbi non modo indixit: sed contra inita fœdera, contra jusiurandum intulit simul & gerere cœpit. Senserant eius animum Græci, diffidentesque suis viribus ad Latinorum opes confugerant, lachrimis ac fletibus auxilia expetentes. Surdæ (proh pudor) nostrorum Principum aures fuere, cæci oculi, qui cadente Græcia, ruituram Christianæ religionis reliquam partem non viderunt:
p. 50. quamuis priuatis quemque aut odiis aut commoditatibus occupatum, salutem publicam neglexisse magis crediderim. Mahometes interea coactis vndique copiis, mirabili apparatu, formidando impetu terra marique regiam vrbem aggressus, cuniculis ac latentibus fossis altissime actis, aggere late edito, ponte, qua Peram oppidum versus mare muros alluit vrbis, longitudinis ad duo millia passuum raptim extructo, turribus ligneis eo vsque erectis, vt muros quamuis altissimos excederent, machinamentorum tormentorumque multiplici adhibito genere, oppugnata est vrbs, defensaque summis vtrinque viribus. Non paucis diebus ad extremum voce præconis totis castris inclimatum est: *Quinto Kal. Maii milites omnes jeiunium sanctificent, sequenti die in armis adsint Vrbem extremis viribus oppugnaturi: triduo ciuitatem militum direptioni futuram.* Constituta die jeiunium ad noctem vsque seruatum. Exin lucentibus stellis inuitationes ac conuiuia passim habita, & quisque amicum, propinquum, notumque habuit, cum eo hilaris epulatus est, atque

** al. Scanderberg.*

** al. Chialpinum.*

Mahometes III.

Constantinopolis obsidio & expugnatio.

Vide Auctoris epist. 130. & seqq.

vbi satis est bibitum, tanquam se deinceps nunquam visuri essent amplexati exosculatique simul vltimum valedixerunt. In vrbe autem Sacerdotes sacras ferentes imagines, sequente populo, vrbem lustrare; auxilium de cœlo petere affligere corpora jeiuniis, atque orationibus vniuersi ciues intendere. Subsecuta nocte ad sua quisque loca defendenda redire. Erant muri vrbis & altitudine & crassitudine toto orbe celebres: sed ob vetustatem & Græcorum incuriam pinnis ac propugnaculis nudi: antemuralia vero opportune communita. In his Græci salutem posuere. Armati milites inter muros & Antemuralia pugnam sustinere decreuerunt. Triangularem pene Vrbis formam fuisse tradunt, duas partes alluit mare, nec muri desunt ad pulsandos nauales impetus idonei. Quod reliquum est, ad terram vergens post alta mœnia & antemuralia (quæ annotauimus) ingenti clauditur fossa.

Ceptum est prælium paululum ante lucem: cum miles Turcus periculi quam moræ patientior esset, ac vulnera & sanguinem prædarum dulcedine pensaret: Pugnatum est in tenebris, maiore Turcorum pernitie, in quos tela superne librabantur. At postquam dies illuxit, dato signo vndique non solum Constantinopolis, sed etiam ipsa quoque Pera, ne quid auxilii Græcis præstaret, oppugnari cœpta est. Sua cuique legioni murorum pars, ac portarum attributa: vt discretus labor fortes atque ignauos distingueret, & ipsa contentione decoris militum virtus magis ac magis accenderetur, pari modo & nauales socii attributas partes inuadere jussi. Admouentur vrbi ligneæ turres, conuectant milites dolabras, falces, scalasque. Et jam elatis super capita scutis, densa testudine succedunt. Græci saxorum pondere prouoluunt, disjectam fluitantemque testudinem lanceis contisque perscrutantur: donec soluta compage scutorum exangues lacerosque prosternunt. Fit strages: & jam Turci deficientibus animis languidius pugnant. Sed adest Mahometes, fortissimum quemque nominatim vocitans, vtque in prælium redeant, adhortatur. Hos præmiis allicit: illos minis deterret. Instauratur ex integro certamen. Turci rursus subruere murum, portas quatere, innixi humeris & super iteratam testudinem scandentes, præhensare hostium tela brachiaque nituntur. Iterum integri cum sauciis, semianimes cum expirantibus euoluuntur. Cernitur varia pereuntium forma, & plurima mortis imago. Joannes Justinianus apud Genuam Ligurum metropolim nobili loco natus (qui superioribus diebus solus vrbem defendisse videbatur) in hoc certamine vulneratus, vbi fluitare sanguinem suum animaduertit, ne cæteros deterreret, medicum quærens clam sese pugnæ subtraxit. Sed Imperator vt abesse Justinianum cognouit, quo ierit percontatur: Inuentumque rogat, ne pugnam deserat. Ille nihilo magis flexus, aperiri portam iubet, qua curaturus in vrbem redeat. Erant enim obseratæ vrbis januæ, quibus ad antemuralia patebat iter, ne qua fugiendi facultas militi esset: ac propterea fortius hosti resisteret, fit interea remissior defensio. Quod Turci aduertentes, acrius incumbunt. Et quoniam pars muri iam tormentis æneis disjecta, fossam magna ex parte oppleuerat, per ruinas ipsas scandentes, antemurale conscendunt, Græcosque loco deturbant. Porta quæ Joanni patuerat, omnibus aperta fugam profusiorem reddit. Tunc Imperator, non vt regem decuit pugnando, sed fugiens in ipsis portæ angustiis cum cecidisset, oppressus calcatusque obiit. In tanta multitudine pugnatorum duo tantum reperti sunt, qui se viros ostenderint, alter Græcus, alter Dalmata: Theophilus Paleologus, & Joannes Sclavus: qui fugere turpe putantes, cum diu Turcorum impetum sustinuissent, multosque obtruncassent, denique non tam victi, quam vincendo fatigati inter cadauera hostium occubuere. Justinianus in Peram cum diuertisset, inde Chium nauigauit, ibique seu vulnere, seu mæstitia morbum incidens, inglorius vitam finiuit, felix si in ipsis Bizantii mœnibus animam exhalasset. In ingressu portæ octingenti circiter milites ex Latinis Græcisque periere, partim vulneribus à tergo confossi, partim concursione oppressi. p. 51.
Et iam hostis superiorem murum tenebat, saxaque in ciues de volvens ingredientibus suo auxilio erat. Tum subito capta vrbe, cæsis omnibus qui resistere ausi sunt, in rapinas est itum. Erat victorum infinitus numerus, in libidinem, in sæ-

vitiam

vitiam corruptior. Non dignitas, non ætas, non ſexus quemquam protegebat. Stupra cædibus, cædes ſtupris miſcebantur. Senes exacta ætate, fæminas viles ad prædam in ludibrium trahebant, vbi adulta virgo, aut quis forma conſpicuus incidiſſet in manus rapientium, divulſus, ipſos poſtremo direptores in mutuam perniciem agebat. Dum pecuniam vel grauia templorum dona ſibi quisque traherent, maiore aliorum vi truncabantur. Cumque in exercitu maximo ac diſſono, ex ciuibus ſociis atque externis conflato, diuerſæ linguæ, varii mores atque cupidines eſſent, & aliud cuique fas: nihil illicitum toto triduo in Conſtantinopoli fuit. Templum Sophiæ, Juſtiniani Cæſaris opus, toto orbe famoſum, & cui comparati alterum nequeat, nudatum ſacra ſuppellectile ad omnes ſpurcitias patuit. Oſſa Martyrum, quæ fuerant illa in vrbe precioſiſſima; canibus obiecta & ſuibus. Sanctorum imagines aut luto fœdatæ aut ferro deletæ. Altaria diruta. In templis ipſis aut lupanaria meretricum facta; aut equorum ſtabula. Coacti ſunt ſerui verberibus ac tormentis, dominorum abdita ſcrutari ac eruere. Inuenti non pauci theſauri, quos in ipſo belli principio infelices ſuffoderunt ciues. Quibus ſi pro defenſione vrbis vſi fuiſſent, ſuam fortaſſe vitam, & patriæ libertatem ſeruaſſent. Sed auaro in aurum nulla poteſtas, captiui omnes in caſtra deducti, pudet dicere Chriſtianorum dedecus: dicam tamen, & poſteritati tradere non verebor: quando perſuaſum mihi eſt futuros aliquando, & fortaſſe antequam moriar, qui tantam Saluatori noſtro illatam ignominiam vlciſcantur. Simulachrum crucifixi quem colimus, & verum DEum eſſe fatemur tubis ac tympanis præeuntibus, raptum ex vrbe hoſtes ad tentoria referunt, ſputo ludoque fædant, & ad noſtræ religionis irriſionem iterum cruci affigunt. Ex in pileo (quem Sarculum vocant) capiti eius impoſito; corona vndique facta, *hic eſt*, inquiunt, *Chriſtianorum DEus.* Tum lapides lutumque jactantes, miris dehoneſtant modis. Sed nihil hæc obſunt DEo noſtro, cœlum tenenti; nec maieſtatem eius quoquo modo imminuere poſſunt: cuius ea gloria, ea ſublimitas eſt, ea beatitudinis perfectio, vt nec laudibus humanis extolli, nec humiliari vituperiis vllis poſſit. Nos iſta lædunt atque confundunt: qui per ignauiam atque deſidiam, dum veri DEi cultum perire ſinimus, & in hoc ſæculo bonum nomen, & in altero ſpem ſalutis amittimus. Poſt hæc conviuatus Mahometes, cum forte plus ſolito adbibiſſet, vt ſanguinem mero adderet, principes optimatesque ciuitatis captos crudelis & ſanguinarius carnifex fæde miſereque jugulari juſſit. Rirelucas * qui apud Imperatorem plurimum poterat, cæſo ante oculos maiori filio, altero ad illicitos vſus reſeruato, ſecuri percuſſus eſt: duo alii eius filii occiderant in bello. Iſidorus Cardinalis in eo tumultu captus, cum veſte mutata non fuiſſet cognitus, trecentis aſperis ſeſe redemit: id eſt genus pecuniæ admodum leuis. Multi & Veneti, & Januenſes, & Latinorum alii gladio cæſi ſunt: quidam multo redempti auro. Inſignis hic annus fuit expugnatione Conſtantinopolitana, tam Chriſtiano populo fœdus ac lugubris, quam Turcorum gentifauſtus lætusque: qui ab ortu ſaluatoris Chriſti ſecundus & quinquageſimus ſupra millenum quadringenteſimus cucurrit. 1452. Perenſes vetus colonia Genuenſium (qui & Galathæ nuncupantur) cognita Bizantiorum clade, priusquam rogarentur, Mahometi deditionem fecere. Muri vrbis diruti, multorum bona contra fœdus direpta: fœminæ puerique ludibrio habiti. Calibaſſæ, qui ad eum diem non ſine Mahometis diſplicentia vixerat, tanquam Conſtantino Imperatori Turcorum conſilia prodidiſſet, per miſeros cruciatus vita erepta: ingentes quas cumulauerat opes, exitio ei fuiſſe traduntur, & quod Amuratem dimiſſo imperio ex priuata vita reuocauit ad regnum. Auctus eius pecunia Mahometes, tanto rerum ſucceſſu tumens, in Hungaros, expeditionem parare cœpit, quæ per triennium circiter inſtructa, acceſſitis ex omni regno proceribus, penetratis Thraciæ montibus, cum maximis atque infeſtiſſimis copiis ad Savum vsque flumen peruenit: centum quinquaginta millia hominum in eius exercitu fuiſſe traduntur: plerique tertiam partem huic numero ſubtraxere. Caliſtus tertius, qui per idem tempus Romanam cathedram ſortitus erat, Joannem Cardinalem ſancti Angeli

* *al. Kiriacus.*

al. 1454. *Guid. Pap. decis.* 84.

(cuius ſupra meminimus) præſtanti virtute virum, qui Germanos in arma contineret, Turcorumque compeſceret impetum, ad eas partes Legatum miſit. Is promiſſa peccatorum indulgentia, cunctis qui contra Turcos militare vellent, adiuvante Joanne Capiſtrano (qui per idem tempus Hungaris euangelizabat) cruce ſignatorum haud parvum congregauit exercitum, non diuitum ac nobilium, ſed inopis atque incompoſiti vulgi. Surdæ opulentorum aures Euangelio, nec diuinus ſermo principibus auditus. Contenti præſenti rerum ſtatu potentes, futurum Chriſti regnum nonniſi morientes inquirunt, credula paupertas facile prædicatoribus obedit. Supra quadraginta millia ſignum crucis accepere, tecta magis fide, quam ferro acies Huniades quoque non paruas copias in armis habuit. Appropinquabat ſpe plenus, & incredibili ſuperbia tumens Mahometes: nec iam ſibi vel montes, vel flumina obſtare putabat: gloriari inter ſuos, Hungariam iam pene victam aſſerere, Latinorum Imperatorem in propinquo eſſe dicere, deleto Græcorum Imperio, Latinorum inſtare finem, Turcis omnia paritura: ſpolia ingentia promittere, Germaniam atque Italiam militum direptioni offerre: peruia cuncta Turcorum armis jactare. Sed quam glorioſus eius aduentus tam turpis atque infamis receſſus fuit. Albam ad confluentes Danubii Saui queſitam, paruam vrbem, oppugnare adorſus obtinere nequaquam potuit, perfregit machinis priores muros: irrupere in vrbem eius acies, pugnatum eſt interdiu noctuque: Nunc victi, nunc victores viſi hoſtes: ad extremum vulneratus ſub papilla Mahometes, relictis impedimentis per noctem trepidus aufugit. Huius pugnæ ſeriem in hiſtoria Bohemica * comprehendimus: non eſt cur hoc loco latius inſiſtamus. Auctores victoriæ tres Joannes habiti, Legatus Cardinalis; cuius auſpicio res geſta eſt: Huniades, & Capiſtranus, qui prælio interfuere. Verum neque Capiſtranus Huniadis, neque item Capiſtrani Huniades mentionem fecere in eis litteris, quas de obtenta victoria, ſiue ad Romanum pontificem, ſiue ad amicos ſcripſere: per ſuum quiſquam miniſterium DEum dediſſe Chriſtianis victoriam affirmauit. Auariſſima honoris humana mens, facilius regnum & opes quam gloriam partitur. Potuit Capiſtranus patrimonium contemnere, voluptates calcare, libidinem ſubigere, gloriam vero ſpernere non potuit. Dicat forſitan aliquis, non ſuum illi honorem curæ fuiſſe, ſed DEI, qui per pauperes & inermes rem Chriſtianam ſalvare voluerit. Credimus huic aſſertioni: quamuis & Huniades miniſtrum ſe victoriæ, non auctorem dixerit. Ferunt Maometem ab eo tempore nunquam poſtea eius cladis meminiſſe, quin mentum barbamque manu demulcens, quaſſanſque caput, ei diei maledixerit qua pugnam ad Albam conſeruit.

[margin: p. 52.] [margin: * Cap. 65.]

CAPUT V.

DE MACEDONIA.

PROXIMA Thraciæ ad occidentem ac meridiem coniungitur Macedonia, terrarum imperio quondam potita: quæ inter duo maria protenditur. Ægeum & Adriaticum, latus eius meridionale Theſſaliæ atque Magneſiæ terga protegi, partem ſeptentrionalem Peonia & Paphlagonia excipit: quamuis & ipſe regiones in Macedonum poſtea iura conceſſerint, Macedoniæ additæ: Epirus quoque Macedoniam attingit ex Illyrica terra, altera meridiem, ſeptentrionem altera excipiens. In Adriatico littore Dyrachium vetus ciuitas jacet, ab Cherſoneſo vbi ſita eſt, nacta vocabulum: Epidamus antea dicta, & à Corcyreis olim condita. Nec procul infra Apollonia fuit, optimis inſtituta legibus & Auguſti Cæſaris qui Græcas ibi literas didicit, ſtudio memorabilis. In altero littore Theſſalonica eſt, potens quondam ciuitas: quam cum epiſtolæ Pauli Apoſtoli, tum Magni Theodoſii præceps atque implacabilis ira famoſam reddidere. Indignatus enim ob cæſos in ea Judices, alioquin clementiſſimus Imperator, vniuerſum vrbis populum trucidari mandauit: vndecim millia virorum cæſa traduntur. Non tulit Ambroſius Mediolanenſium pontifex tam immane facinus incorreptum, Imperatorem ab ingreſſu Ec-

clesiæ prohibitum subire pœnitentiam compulit: nec maximus princeps pastoris subire judicium recusauit. Hinc lex * promulgata, vt lata super morte hominis sententia ante dies triginta non exequatur. Hanc vrbem liberæ conditionis fuisse Plinius tradit. Strabo conditorem eius Philippum Alexandri patrem affirmat: ambo eam attribuunt Macedoniæ. Andronicus Emanuelis Imperatoris Constantinopolitani filius, hanc in partem hæreditatis accepit: demumque Joannis fratris sui odio, qui patri successit in imperio, Venetis tradidit: Amurates Turcorum (vt ante diximus) Imperator eripuit. Hic reliquam Macedoniam vsque ad montes Peoniæ, & quam modo Albaniam vocant, imperio suo subiecit. Mira rerum mutatio, & fluxa humani imperii gloria. Hæc est Macedonia, quæ duobus inclita regibus Philippo & Alexandro, Græcia Thraciaque subacta, imperium protendit in Asiam, Armeniam, Hiberiam, Albaniam, Cappadociam, Syriam, Ægyptum, Taurum, Caucasum subiugauit, hæc in Bactris, Medis, Persis dominata, toto Oriente possesso, Indiæ quoque victrix per vestigia Liberi patris atque Herculis signa circumtulit. Hæc eadem nostra ætate spurcissimæ Turcorum genti subjecta, tributum pendere, jugum ferre miserrimum cogitur. Magnesiam quoque ac Thessaliam nostro tempore Turcorum arma inuaserunt. Nobilissimi montes Olympus, Pieris, & Ossa. Pyndus insuper, & Othris Laphitarum quondam sedes, Turcorum imperio parent, penes quos quinque & septuaginta vrbes fuisse olim Plinius affirmat. Totum Peneum Turci possident, inter flumina Thessaliæ clarissimum, juxta Gomphos hic fluvius oritur, inter Ossam & Olympum nemorosa conualle defluens: quingenta ferme stadia percurrit, dimidio eius spatii nauigabilis. In eo cursu Tempe vocant: quinque millia passuum longitudine vltra visum hominis attollentibus se dextra læuaque leniter connexis jugis, intus sua luce viridante ac labitur Peneus, viridis calculo, amœnus circa ripas gramine, canorus auium concentu, accipit amnem Euroton, nec recipit: sed olei modo supernatantem, (vt dictum est ab Homero) breui spatio portatum abdicat: pænales aquas, dirasque guttas argenteis suis miscere recusans. Hæc Plinius de Peneo*. Tot Christianis bona Turcorum arma eripuere: quamuis nostram magis desidiam incusauerim. In Thessalia Regem fuisse tradunt nomine Græcum, à quo Græcia dicta sit: Helenum quoque in eodem loco regnasse, à quo Helena nuncupata est. Homerus tribus nominibus Thessalos appellauit, Myrmidonas, Helenas, & Acheos. Hic Termopilarum angustiæ, Persarum cæde insignes. Quæ licet olim Xerxis impetum tenuere, Turcorum tamen armis claudere transitum minime potuere.

Marginal notes: * l. 20. C. de pœnis. — P. 53. — Peneus. fl. — * lib. 4. c. 8.

DE BOEOTIA.

POST Thessaliam Bœotia succedit ab ortu in occasum porrecta: Euboicum mare, Criseumque sinum contingens, Thebarum claritate apud omnes ferme historicos nominata, hæc Musis natale in Eliconis nemore: hic saltus Cytheron, & Hysmenus amnis & fontis Dirce, Arethusa, & Aganyppe. Quæ patria quondam Liberi patris atque Herculis fuit, quæ fortem produxit Epaminondam, non cedens Athenis claritate ciuitas. Ea nostra ætate exiguum castellum Thebarum est, & à Turcis proximis annis cum reliqua Bœotia occupatum.

CAPUT VI.

DE HELLADE.

SEQVITVR Hellas quæ à nostris appellata Græcia: Athen, id est, littus prisci vocauere. Mutato deinde nomine Atticam dixere. Homerus cunctos Atticam incolentes appellauit Athenienses: tum nondum ædificata forent Megara, protenditur autem Attica ex Bœotia vsque Isthmum Corinthiacum, parte sui quæ appellatur Megaris. Circa Isthmum vero vbi columna fuit: in qua hic inerat titulus in parte Peloponnesum spectante: *Hæc Peloponnesus: at non Jonia.* In parte vero Megara intuente: *Hæc non Peloponnesus est, sed Jonia.* Idem enim Attici

tici & Jones fuere: qui cum de finibus cum Peloponnesiacis sæpissime disceptassent, hanc tandem communi consensu columnam erigi obtinuerunt. Atticam quamuis saxosam & sterilem, plerique tamen mirificis laudibus extulerunt, Deorumque domicilium esse dixerunt, loca ipsa possidentium & parentum Heroum. *Athenæ.* In hac ciuitas Atheniensis quondam nobilissima fuit, nullius indigna præconii: tanta eius superfluit claritas. Eadem nostro tempore parui oppidi speciem gerit. In eo tamen saxo, quo vetustum Mineruæ templum fuit, Arx est per omnem Græciam nominata, cum operis magnitudine, tum difficultate oppugnationis: hanc Florentinus quidam Mahometi tradidit, cum imploratis Latinorum auxiliis nullius opem inueniret. Rura ei ob eam rem tradita, in quibus ævum ignobile ducat.

CAPUT VII.

DE PELOPONNESO, ET ATTICA.

PELOPONNESVS Atticæ jungitur totius Græciæ arx quondam dicta. Nam præter habitantium in ea gentium nobilitatem atque potentiam, ipse locorum situs principatum designat & imperium. Multi sinus insunt & promotoria multa. Insignes etiam & permagnæ Chersonesi, ipsa locorum varietate jocundæ, formam eius platani folio simillimam dixere, longitudine ac latitudine ferme parem. Ab P. 54.
occasu in ortum stadiorum mille 400. perimetros siue ambitus omissis finibus (vt Polybio placet) stadia quatuor millia continet. Arthemidorus 400. superaddit: cui & Plinius consentire videtur, Isidorum autorem secutus. Idem duo maria *Isthmus.* terram ambire dicit, Jonium & Ægeum angustiæ vnde protendit, Isthmos appellantur: quinque millia passuum latitudinis continentes, has angustias perfodere Demetrius Rex, dictator Cæsar, Caius princeps, Domicius Nero, infausto (vt omnium exitu patuit) incepto tentauerunt. Hic Corinthus nobilis Colonia fuit. Græci principes postquam Turcorum potentia in Europam penetrauit, ex mari ad mare producto per angustias muro Peloponnesum à reliqua Græcia distinxerunt. Murum Examilium appellauere, hanc prouinciam hodie Moream latini vocant. In ea Achaia continetur, Messenia, Laconia, Argolis, & Arcadia, quæ medium peninsulæ obtinet. Amurathes expugnata Thessalonica, subacta Bœotia, & Attica, præter Athenas, ad Examilium vsque profectus, perterritis Græcis diruit Murum, tributumque annuum dedentibus se Peloponnensibus imperauit. At cum Hungari instante Juliano Cardinali sancti Angeli aduersus Turcos arma sumpsissent, confectisque nonnullis feliciter præliis amplius instarent, vrgerentque hostes, Constantinus qui postea apud Constantinopolim imperauit ibique necatus est (vt ante diximus) huius prouinciæ Despotus animo auctus, & negare Turcis tributum, & Examilium instaurare non dubitauit. Ob quam rem magna deinde pecunia mulctatus est, Examilium denuo destructum, cum victor Amurates apud Varnam Hungaros deleuisset. Deuicta Constantinopoli Albani, qui plures Peloponnesum incolebant, sumptis armis Demetrium & Thomam Constantini fratres regno dejicere annixi sunt, nobilem quendam Græculum ad regium fastigium assumentes. Vtraque pars Mahometis auxilium implorauit. Illi nobilior pars visa justior: auxilia aduersus Albanos Demetrio fratrique tradita: Albani subacti, prioribus dominis paruere Mahometi 15. millium aureorum tributum pensum. Thomas quamuis hæreditario iure Imperatorem se dicere posset, cuius maiores longa serie Græcorum nomini imperauerant, metu tamen Mahometis titulo abstinuit. Cum Calixtus pont. max. Christianos principes in sui pontificatus initio aduersus Turcos inuitaret, existimauit Thomas Turcorum imperium procul dubio ruiturum; Mahometique tributum negauit. Cum vero non tam magnifica facta quam verba esse animaduertit, persoluto tributo & adiectis donis Mahometi reconciliatus est. Nunc vero (si vera est fama, quæ per hos dies allata est) violatæ fidei maiorem subire pœnam compulsus, Mahometi prorsus subiectus est, Peloponnesus tota Turcorum imperio adiecta. Egredienti Peloponnesum per angustias Isthmi ad reliquam

liquam Græciam, Strabo & Plinius occurrere Atticam tradunt, Ptolomeus Achaiam: cuius fines hoc modo deſcribit, ab occaſu Epyrum, à ſeptentrione Macedoniam & partem Ægei pelagi collocat, ad orientem eiusdem maris terminos ponit vsque ad Sunium promontorium, ad meridiem Adriaticum pelagus iuxta littus, quod Achelous amnis irrumpit in Corinthiaco ſinu. Quod ſi ita eſt, Atticam, Bœotiam, Phocidem, Theſſaliam, Magneſiam, Ætholiam, & Acarnaniam Achaia ipſa complectitur. Idem tamen Ptolomæus alio loco mediterraneas Peloponneſi ciuitates enumerans, Elicem, Buram, Helenam, Pheream in Achaia eſſe dicit: & propriam eſſe Achaiam intra Peloponneſum affirmat. Nobis qui pro noſtri operis inſtituto res Peloponneſiacas & Atticas breuiter abſoluimus, & ad occidentem feſtinamus, Acarnania prior occurrit inter Epyrum Bœotiamque protenſa: cui Ætholia vel coniuncta vel commixta eſſe videtur, hæc hodie Ducatus appellatur. *Acarnania. Ducatus.* Joannes Vintimilius natione Siculus filiam ſuam Deſpoto Acarnaniæ in matrimonium dedit, exin vexantibus Acarnaniam Turcis, ac generum obſidentibus, cum paruo equitatu mare traiecit, obſeſſores inuaſit, ſtragemque memoratu dignam edidit, nam parua manu ingentes fugauit copias, ſalutemque genero peperit. Qui tamen paulo poſtea per inſidias captus à Turcis regnum amiſit: Epyrum tamen adhuc eius nomine teneri ferunt.

CAPUT VIII.

DE EPYRO.

EPYRVS in occidua parte ab Acroceraunijs montibus incipit, protenditurque verſus orientem vsque ad Ambracium ſinum per ſtadia 1300. Septentrionalem eius partem Ptolomæus Macedoniæ coniungi tradit. Orientale Achaiæ vsque ad hoſtia fluminis Acheloi, occidentale latus Jonico excipi pelago aſſerit. Strabo
p. 55. Auſonium hoc idem mare appellauit. In Epyro XIV. fuiſſe gentes Theopompus tradidit, quarum celebratiſſimæ Chaones & Moloſſi: Regnum enim quandoque tenuere prius quidem Chaones, poſterius Moloſſi: qui propter Regum cognationem, ex Æacidarum ſanguine prognati mirum in modum amplificati fuerunt, penes quos Dodonæ vetus oraculum ac nobile viguit. Oram huius terræ maritimam felicem atque vberem tradidere, multæque olim vrbes & oppida munitiſſima in Epyro fuere. Sed propter populorum rebelliones, qui cum Romanis contenderunt, prouincia vaſtata eſt, ſeptuaginta enim Epirotarum vrbes à Paulo Æmilio imperatore funditus euerſas eſſe, auctor eſt Polybius, victis Macedonibus & Perſe rege ſuperato: Ex quibus maximum numerum viris Moloſſorum extitiſſe, & mortalium CL. millia in ſeruitutem redacta. Plinius Veronenſis hanc cladem Macedonibus attribuit, duasque vrbes ruinæ adjicit. Credo quia Macedones Epyrotarum imperium obtinebant, vtramque gentem vno nomine Plinium comprehendiſſe. Apud Epyrum Ætiaca pugna late memorabilis commiſſa eſt, in qua Cæſar Auguſtus Marcum Antonium nauali prælio vicit, & ſimul Ægypti reginam Cleopatram (nam & ipſa huic certamini præſens interfuit) ob quam rem victor Auguſtus in Ambracio ſinu vrbem condidit, eique vocabulum indidit Nicopolim, id eſt, victoriæ ciuitatem. Ambrachii ſinus oſtium pauloquam ſtadia quatuor maius eſt. Circuitus ſtadia CCC. amplectitur: optima omni ex eius parte ſtatio. Ingredientibus occurrebant olim à dextra habitantes græci Acarnanes, & Apollinis Actii templum quodam in tumulo ad hoſtium eminens, cui campus ſubiacuit, lucumque habens & naualia, in quibus Cæſar vndeviginti naues decimarum nomine repoſuit ab vno remorum ordine vsque triremes * adiungens. ** al. decire-mes.* Siniſtra vero Nicopolis eſt, & Epyrotarum Colonia Caſſiope: noſtra ætas Epyrum Artam appellat. Circa littus eius paucis ante annis præfectus regiæ claſſis nomine Villamarina * triremes Venetorum inſecutus comprehendit, atque incendit. ** al. Wilhel-mus Marinus.* In eodem littore apud Acroceraunеos montes finiri Adriæ vel Adriatici maris nauigationem, & Jonium incipere

incipere pelagus, Straboni visum est: apud quem mare Ausonium idem quod Jonium esse apparet, cum Epyri oram Ausonio ablui pelago affirmet.

CAPUT IX.

DE ALBANIA.

QVÆ nunc Albania dicitur, olim Macedoniæ portio fuit, ad occidentem versa, in qua Dyrachium & Apoloniam fuisse prodidimus, non incelebres prisco sæculo ciuitates. Sermo genti neque Græcis neque Illyricis notus. Credimus hoc genus hominum ex Albania quondam venisse, quæ vicina Colchidi in Asiatica Scythia memoratur: vt sæpe Barbarorum inundatio nationum Græciæ atque Italiæ prouincias occupauit. *Carmusa.* In hac terra potens Camusa fuit: qui Christianis parentibus ortus, parum tenax catholicæ fidei, ad Mahometis insaniam declinauit. Sed quam leuiter Christum deseruit, tam facile Mahometis sacra contempsit. Rediit enim ad paternam legem, & quamuis vtramque religionem contempserit, neutri fidus; Christianus tamen mori quam Turcus maluit, paulo post Constantinopolitanam cladem morbo extinctus. *Scanderberg.* Georgius Scanderbechius eius hæreditatem accepit, nobili loco natus, qui ætatem pene omnem in armis pro Christi nomine pugnando consumpsit, multas & magnas Turcorum turmas bello vicit atque deleuit, solusque quodammodo regionem illam in Euangelio Christi continuit: quamuis hodie totiens hostili ferro petita magna ex parte deserta feratur. Rex Alfonsus sæpe milites in Albaniam misit, & Troiam vrbem in potestatem receptam à Turcis defendit. Nepos Scanderbechi ex fratre, cum Turcorum patri fauens insidias patruo moliretur, ab eo captus, & ad Alfonsum missus in carcerem coniectus est. Calistus quoque Romanus pontifex in auxilia pecuniaria Scanderbechio non pauca misit. *Valonia.* Valona in Albania non magna ciuitas est, in portu maris sita: qua breuissimus est in Italiam tractus. Hanc Baiazetes primus ex Turcis occupauit, rebellantem Amurates recuperauit. Nescio quod malum minatur Italiæ.

CAPUT X.

DE ILLYRICO.

POST Albaniam Illyricæ sequuntur gentes ad occidentem septentrionemque versæ: hoc genus hominum nostra ætas Sclauos appellat, & alii Bosnenses, alii Dalmatæ, alii Croatii. Histri, Carnique nuncupantur. Bosnenses introrsus ad Pannoniam vergunt, septentrioni expositi. Reliqui adiacentes mari ad Timaui vsque fontes protenduntur, hinc Ausoniam, illinc Pannoniam intuentes. Timavus *p. 56.* autem in intimum Adriatici maris sinum excurrit: cuius fontem matrem appellari maris Strabo prodidit. In Bosna rex gentis Dispotus Stephanus nomine (sic enim Reges appellare suos consueuere) quamuis Christi religionem sectaretur, diu tamen Baptismi Sacramento abstinuit. Sed anno superiore vocato ad se Joanne Cardinali sancti Angeli (cuius sæpe meminimus) ab eo baptismatis vnda perfusus, & sacris nostris rite initiatus, Turcis, quibus tum fœdere iunctus erat, bellum indixit. Nunc paululum nutare affirmatur. In hac regione quamplurimum Hæ- *Manichæi.* retici possunt, quos vocant Manichæos: pessimum genus hominum, qui duo principia rerum produnt, alterum malorum, alterum bonorum. Nec primatum Romanæ Ecclesiæ tenent, neque Christum æqualem consubstantialemque patri esse fatentur. Horum cœnobia in abditis montium conuallibus sita feruntur: in quibus ægrotantes matronæ seruituras sanctis viris, si euaserint, ad certum tempus DEo vouent: redditæ sanitati, permittentibus viris, vota persoluunt, promiscue inter monachos præfinito tempore viuentes. Hanc labem nulla sedis Apostolicæ decreta, nulla Christianorum arma delere potuerunt. Sinit ad nostram exercitationem regnare Hæreticos DEus.

CAPUT XI.

DE DALMATIA, CROATIA, LIBURNIA.

IN Dalmatia Ragusæos magnis affecit cladibus Stephanus, inter Bosnenses & Dalmatas ducatum possidens, & Manichæorum veneno infectus: qui & si Christianos per insidias captos sæpe Turcis venundauerit, mittere tamen oratores Romam, & auxilia sedis Apostolicæ petere non erubuit: eius belli sumptus ex Christianis petens, quod gesserat in Christianos. Nec defuere, qui tam impiis verbis aures accommodarent.

In Croacia mulier Australis, quæ nuptias Comitis, cum esset inferior sanguine, morum præstantia & formæ elegantia meruit; dum laxandi animi gratia ex castello in castellum obequitat; subito Turcorum interuentu capta, & apud eos aliquamdiu detenta, impatientia tandem mariti non paruo auro redempta est.

Quærat fortasse aliquis, vbinam Liburniam dimiserimus, quam permeasse Anthenorem Italiam petentem insignis poeta commemorat. Confusi sunt admodum prouinciarum fines, nec expedire noua facile est: nedum quis vetustissima possit absoluere. Plinius Liburniæ finem initium esse Dalmatiæ dixit, & Tragurum marmore notum in ea esse. Salonam quoque Coloniam, quæ ab Iadera C. & XII. millibus passuum abfuit: Iaderam vero C. LX. à Pola distare. Ex quo fit vt inter Croatinos & Dalmatas Liburni sedes habuerint, forsitan & Croatini nouum gentis nomen, Liburnorum loca inuaserunt. Nobis hæc indicasse sufficiat. Si quis certiora desiderat, priscos euoluat auctores. Ptolemæus Liburniam & Dalmatiam atque Illyridem simul confundit: & Illyridi quidem à septentrionali plaga Pannoniam occurrere dixit, ab ortu superiorem Mysiam, ab occasu Histriam, à meridie Macedoniam & Adriaticum littus.

CAPUT XII.

DE HISTRIA SIVE SCLAVONIA.

HISTRIAM veteres Italię partem tradiderunt: in qua Parentium & Pola est, & Iustinopolis, quam caput Histri vocant. Inconuenienter Italię tamen iungitur, Adriatico sinu disiecta, & in peninsulæ modum circundata mari, qua continenti applicatur à tergo, lapidea est & montanea regio, quam prisci Albiam * vocauerunt. Plinius Histriam adhærere Liburniæ dixit. Ex quo palam fit Croatinos Liburnorum loco succedere. Histriam ab Histro amne dictam ferunt; quem à Danubio in Hadriam fluere falso credidere. Cui errori & Pomponius Mela & Nepos Padi accola aures adhibuit. Nullus enim ex Danubio amnis in Adriaticum effunditur mare. Argonautarum eos fabula decepit: quos per Histrum ex mari Pontico in Histriam vectos memoriæ proditum est. Sed constat eos ex Histro in Sauum aduerso flumine nauigasse: deinde Nauportum, quem Labacum hodie appellari putauerim: cuius paludem Lugeum Strabo appellat. Ex Nauporto vero per montes humeris vecta nauis in Adriaticum peruenit. Histri hodie Sclaui sunt: quamuis maritimę vrbes Italico sermone vtuntur, vtriusque linguæ peritiam habentes, pars prouinciæ melior ea, quæ maritima Venetorum imperio subiecta est: mediterraneam domus Austriæ possidet. Oppidum sancti Viti, quod ad flumen Titum * situm est, Valenses habent: ex quo loco ad Aquilegiam M. stadia esse Tuditanus, qui domuit Histros, tradidit, finem Italiæ Musiæ fluuium tradidere. In hac terra nihil ætate nostra memoria dignum gestum esse accepimus: quam quod Australes & Venetos magna de finibus contentio agitauerit, & vtriusque partis subditi armis contenderint: ad quas lites componendas nos aliquando ab Imperatore missi, quamuis inducias belli fecimus, & nouos terminos constituimus, vniuersam tamen litem amputare nequiuimus.

p. 57

* al. Albaniam.

* al. Titium.

CAPUT XIII.

DE CARNIS.

CARNI, inter quos Iapides enumerantur, Hiſtros ſequuntur. Sclaui tamen, quorum ſermo regionem obtinet, Carnes bifariam diuidunt, duplicem Carniolam eſſe dicentes. Alteram ſiccam & aquarum indigam, in qua Hiſtros ponunt & Tarſos, qui medios inter Labacum & Tergeſtum incolunt montes, & ad Timavum vſque proferuntur: Alteram irriguam, in qua flumen Savus ortum habet, & Nauportus (qui Labacus hodie appellatur) & alii plures fluvii. In hac prouincia dum Fridericus Imperator coronam regni Teutonici apud Aquenſem ciuitatem peteret; Vlricus comes Ciliæ, & Albertus Imperatoris frater, coniunctis viribus Labacum inſigne oppidum, ex flumine cui adiacet dictum, obſidione cinxere, diuque machinis omnis generis oppugnauere: ſed à Friderici militibus non ſine clade repulſi, & caſtris exuti, diuitem ſuppellectilem perdidere, hoc oppidum Sclaui & Itali Lublanam vocant, ex Lugea palude ſumpto vocabulo.

CAPUT XIV.

DE CARINTHIA.

CARINTHIA montana & ipſa regio, Carnis applicatur, ad ortum ac ſeptentrionem Stiriæ juncta, ad occaſum ac meridiem alpes Italas & Forum Julii contingit. Multæ in ea valles colleſque feraces tritici, multi lacus multi amnes, quorum præcipuus Davus: qui per Stiriam ac Pannoniam in Danubium fertur, haud inferior Sauo, imperium prouinciæ Auſtrales obtinent, & Archiducem appellant, cui ea regio paret. Quotiens novus princeps reipublicæ gubernationem init, ſolennitatem nusquam alibi auditam obſervant. Non longe ab oppido ſancti Viti in valle ſpecioſa vetuſtæ ciuitatis reliquiæ viſuntur: cujus nomen temporis aboleuit antiquitas. Juxta in pratis late patentibus marmoreus lapis erectus eſt, hunc ruſticus aſcendit, cui per ſucceſſionem ſtirpis id officium hæreditario jure debetur. Ad dexteram bos macer nigri coloris adſtat: ad ſiniſtram pari macie deformis equa, frequens circa eum populus & omnis ruſtica turma. Tum Princeps ex aduerſa pratorum parte procedit: purpurati circum proceres ambiunt. Vexillum ante ipſum, & inſignia principatus. Comes Goritiæ, qui palacii curam gerit, inter duodecim minora vexilla præcurrit: reliqui magiſtratus ſequuntur. Nemo in eo comitatu non dignus honore videtur, niſi princeps ipſe præ ſe ruſtici ſpeciem ferens. Agreſtis ei veſtis, agreſtis ei pileus, calceusque & baculus in manu geſtatus paſtorem oſtendit, quem poſtquam ruſticus ex lapide venientem conſpicatus eſt, ſermone Sclauonico (ſunt enim & ipſi Carinthiani Sclaui.) *Quis hic eſt*, inclamat, *cuius tam ſuperbum inceſſum video.* Reſpondent circumſtantes, *Principem terræ aduentare.* Tum ille: *Juſtus ne judex eſt, ſalutem patriæ quærens, liberæ conditionis dignus honore? eſt ne Chriſtianæ cultor fidei ac defenſor.* Reſpondent omnes: *Eſt & erit.* Rurſus ille: *Quæro igitur, quo me jure ab hac ſede dimoveat.* Ait Goriciæ comes LX. *denariis abs te hic locus emitur: Jumenta hæc tua erunt*, bouem atque equam oſtendens. *Veſtimenta quoque principis, quæ paulo ante exuit, acipies: eritque domus tua libera & absque tributo.* Quibus dictis ruſticus leui alapa principi data bonum judicem eſſe jubet: & ſurgens jumentaque ſecum ducens, loco cedit. Princeps vero conſcenſo lapide; nudum gladium manu fibrans ad omnem ſe partem conuertit, æquum judicium populo promittens. Ferunt & aquam frigidam ruſtico allatam pileo bibere, tanquam vini vſum damnet. Deinde ad eccleſiam Solennienſem * pergit: quæ in propinquo tumulo ſita eſt, ſanctæ Mariæ vocabulum habens, & olim pontificialis fuiſſe traditur: vbi peractis ſacrificiis Princeps ruſtica indumenta deponit, paludamentumque induit: Conuiuatusque ſplendide cum proceribus in prata reuertitur, ibique pro tribunali ſedens jus petentibus dicit & feuda confert. Fama eſt anno DCC. nonageſimo poſt Chriſti Salvatoris

Archidux Auſtriæ. Dux Carinthiæ.

* *al. Solienſem.*

vatoris ortum, imperante Carolo Magno ducem gentis Ingonem * nomine ingens * al. Igone.
p. 58. conuiuium prouincialibus præparasse, & agrestibus quidem ad conspectum suum intromissis in vasis aureis atque argenteis, nobilibus vero ac magistratibus * procul * al. magnatibus. Vide fragmentum historiæ vetus, apud Flac. in catal. test. verit. fol. 122. ab oculis collocatis fictilibus ministrarunt jussisse. Interrogatum cur ita faceret, respondisse; *Non tam mundos esse, qui vrbes & alia palatia, quam qui agros & humiles casas colerent. Rusticis qui Christi evangelium accepissent, baptismatis vnda purificatis; candidas & nitidas esse animas: nobiles ac potentes, qui spurcicias Idolorum sequerentur, sordidas ac nigerrimas. Se vero pro animarum qualitatibus instruxisse conuiuium.* Castigatosque ea re nobiles, cateruatim sacri baptismatis vndam quærentes, breui tempore sub Virgilio & Arone Juvauiensibus episcopis vniuersos Christi fidem accepisse. Hic honos inuestiendi principis rusticitati datus. Fuit autem Dux Carinthiæ venator Imperii, ad quem lites venatorum omnium deferebantur. Vocatus in judicio coram Imperatore, querelantibus non nisi Sclauonica lingua respondere tenebatur. Multa huius Prouinciæ ornamenta fuisse commemorant, multa priuilegia. Facile id creditum est: quando Imperatorem Ludouicum eius terræ ducatum filio suo Arnolpho primogenito contulisse non est ambiguum. Est & alia prouinciæ huius consuetudo in oppido quod Clagefurtium appellant contra fures durissima. Clagefurt. Si quis in furti suspicionem inciderit, mox captus laqueo suspensus vitam finit. Sumpto supplicio post triduum de suspicione judicant, si reum fuisse necatum inueniunt, pendere cadauer infame sinunt, donec sua sponte consumptum decidat: sin vero, depositum in cœmiterio condunt, justumque funus è publico faciunt: & animæ gratas exequias. In hac prouincia Comes Goritiæ Henricus, * vir muliere corruptior, impuberes filios media nocte ad potum surgere compulit, increpitans qui sine siti somnum agerent. * al. Vlricus. Cum pastoribus ac rusticis sæpius quam cum nobilibus diuersatus est, senex super glacie cum pueris lusit. Inter vulgata scorta frequentissime lauit: raro in aula pransus est: solus coquum adiens offulas in ipsa popina * vorauit. * al. coquina. Vestes induit viles ac perunctas: pectus nudum & apertum ostendit, oculi semper lachrimantes fuere. Quem cum aliquando ad se venientem Fridericus Imperator ex fenestra intuitus esset, me vocitans, *age*, inquit, *Ænea principem qui ad nos properat contemplare, si quem mundiorem pulchrioremque videris aliquando, effare.* Mihi cum satis principem comitesque considerassem, fœda rusticitas visa est, quæ dominatum assecuta egregiam nobilitatem seruitio premeret. Huic vxor natione Hungara, forma præstanti, * & audita plusquam viri vincula indidit: * vide auctor. epist. 54. mox Vlrici comitis Ciliæ auxilio liberatus, vxorem domo pepulit. Nec diu post vita functus, filios bonæ indolis adolescentes & matri quam sibi similes reliquit hæredes.

CAPUT XV.

DE STIRIA.

STIRIA, quam quondam Valeriam inuenio nuncupatam, ad orientem Panoniæ jungitur: latus eius septentrionale Austriam respicit, ad occidentem ac meridiem Carnis ac Carinthianis occurrit. Eadem quoque montana prouincia est, quamuis in orientem porrecta planities non paruas habeat. Dravus ac Mura insignes fluvii terram irrigant: Mura in Dravum exoneratur, ille in Danubium. Vrbium populi plerumque Teutones, Sclaui qui citra Dravum rura colunt. Imperium Australis familiæ est, in ea vetus oppidum, quod Ciliam vocant. Nonnulli Syllacem * appellatum quondam existimant, & opus fuisse L. Syllæ, de qua re nihil nobis exploratum est. * al. Sillatium. Multæ ibi vetustatis reliquiæ visuntur, & Romanorum nomina principum sepulchralia marmora referunt, in eo præfuit ætate nostra Fridericus comes: Cilia comitatus. qui cum esset in libidinem pronissimus, & olim Veronicæ concubinæ incensus amore, legitimam coniugem ex comitibus Croatiæ natam sua manu interemisset, concubinam vero pater eius Hermannus (vt est potentum iustitia) in profluentem demersisset; vxores passim maritis abstulit,

ſtulit, puellarum greges in palatium rapuit, prouinciales pro mancipiis habuit, Eccleſiarum bona diripuit, monetarum falſatores, veneficos, ariolos, nigromantas vndique ad ſe conciuit: & quamuis anno Iubilei iam nonagenarius indulgentiarum cauſam Romam petiſſet, reuerſus tamen nihilo melior viſus eſt. Interrogatus, qui ſibi Roma profuiſſet in priſtinos mores relapſo: *Et Calceator meus*, inquit, *ad conſuendas ocreas poſt viſam Romam rediit.* Huic victa functo Vlricus filius ſucceſſit per cætera ſimilis, ingenio tantum & eloquentia maior. Quo (ſicut dictum eſt interfecto) quatuor & viginti competitores hæreditatis fuere: vt qui viuens vndique bella conciuerat, moriens quoque ſeditiones excitaret. Sed optimates terræ poſſeſſionem Friderico Imperatori tradendam cenſuerunt, ea lege vt competitoribus ſecundum prouinciæ conſuetudinem in iudicio reſponderet. Relicta Vlrici armis defendere quæ poſſidebat, decreuit. Fridericus manu potenti quum plura caſtella obtinuiſſet, in Cilia tandem receptus eſt, arces loci tradente Ioanne Viconitio natione Bohemo: qui cum fuiſſet magiſter militiæ comitis, accepta Cæſaris pecunia, à coniuge eius defecit. Sed mox pœnitentia ductus, grande auſus & inexpiabile facinus tanquam ſcelus ſcelere redempturus, Impetatorem iam ſibi ſecurum, & cum paucis Ciliæ morantem, nocte concubia intercipere aggreſſus eſt. Corruptis namque oppidanorum pleriſque, qui ſibi aduenienti partem oppidi traderent, hora conſtituta cum octingentis equitibus intromiſſus cuncta miſcere armis cepit. Affuit diuina pietas Friderico, quæ illi præter conſuetudinem in arce ſuperiore, & natura & humano opere munitiſſima, ea nocte dormiendum ſuaſerat, proceres qui remanſerant in oppido, capti omnes: inter quos & Iohannes Vngnadius, cunctis Stirienſibus opulentior, cum Georgio fratre abductus eſt: nec Vlrico Auſtriæ cancellario, quamuis eſſet Epiſcopus, & ad eccleſiam confugiſſet, parſum eſt, Vſque adeo apud homines noſtri ſæculi diuina & humana iura perierunt. Traditori Bohemo, diuiti ſpolio locupletato, non defuerunt ex illo tempore adiutores. Fama eſt, eaque celebris, inter Stirienſes nobilem quempiam fuiſſe, cui ſæpe in animum ceciderit, ſeipſum laqueo ſuſpendere. Id ægre ferentem ex docto quodam viro remedium petiuiſſe adverſus eam tentationem. Conſilium datum, proprium vti ſacerdotem conduceret, qui ſibi manenti in arce quadam ſolitaria ſingulis diebus rem diuinam faceret: paruiſſe nobilem atque in annum ferme continuaſſe, nulla ſuſpendii cogitatione interueniente. Poſtremo rogatum à Sacerdote, ut presbytero vicino, qui dedicationem Eccleſiæ in proximo monte habiturus eſſet, auxilio eſſe poſſet: licentiam dediſſe: proponentem in animo paulo poſt ſequi, & ſacris intereſſe. Stetiſſe diu poſtea, nunc una, nunc altera cauſa retentum. Denique circa meridiem profectum, agreſti cuidam in nemore occurriſſe, qui rem divinam in monte peractam eſſe, & populum omnem abiiſſe diceret. Contriſtatum eo nuncio nobilem, infœlicemque ſe eſſe dicentem, qui eo die ſacrum Chriſti corpus non vidiſſet, agreſtem conſolari cœpiſſe: *Venditurum, ſi vellet nobilis emere, præmium quod intereſſendo diuinis meruiſſet:* Sagumque nobilis petiuiſſe precii nomine. Venditione facta, nobilem nihilominus montem aſcendiſſe, atque oraſſe in templo. Reuerſum autem, in proxima arbore ſuſpenſum agreſtem inueniſſe: ſed poſtea diris cogitationibus haudquaquam vexatum fuiſſe. In hac prouincia decoctum ſal ad vicinas regiones importatur. Ea & ferri mineras locupletes habet, & argenti fodinas non ignobiles: quamuis incuria Principum argentum haud multum effodiatur.

Vide huc auctoris epiſt. 253.

p. 59.

CAPUT XVI.

DE AVSTRIA ET IN EIVS VIENNA.

AVSTRIAM deſcribere hoc loco neceſſarium exiſtimamus, de qua propriam hiſtoriam * edidimus. Breuibus tamen ſitus eius abſoluetur: hoc enim tempore diuiſis eſt terra limitibus. Auſtria olim Pannonia ſuperior dicta, ab Oriente habet

* *Vide auctor. epiſt. 565.*

habet Hungariam, ab occidente Bauariam; ſeptentrionem eius Bohemia & Morauia terminant: ad Auſtrum vero montes Stiriæ, qui longo tractu ab Alpibus deriuantur. Latitudo eius trium aut paulo minus diætarum: longitudo vero duplo maior. Terra nobilis, aquis irrigua; vitibus conſita, ligni copioſa, agro feraci, piſcibus plena: vino adeo exuberat, vt Bohemis, Morauis, Sleſiis, Bauaris in dando vino ſatisfaciat, exindeque quam maximas opes colligit. Danubius eam mediam ſecat fluvius omnium Europæ maximus, inter præcipuas eius civitates eſt Vienna Pannoniorum maximum emporium, olim Flavium appellata, ambitu murorum duum millium paſſuum: cingitur foſſatis, propugnaculis, turribuſque, & maximis ſuburbiis decorata, principum Auſtriæ præcipua & digniſſima ſedes. In ea provinciales poſt obitum Alberti Cæſaris Friderico ſe commiſſerunt, ea lege, ut ſi maſculum prægnans regina pareret, tutor eius eſſet: ſi fœminam, terræ dominus. Nato (vt prædictum eſt) Ladislao tutelam eius Frideric. accepit. Milites qui ſub Alberto meruerant, cum ſtipendio ſe fraudatos dicerent provinciam latrociniis ac incendiis vaſtauere. Eorum vexatio LXX. millib. aureis à Friderico redempta eſt, cum Bohemi & Hungari excurſiones in Auſtriam facerent. Ex ſororib. Ladislai ſenior Wilhelmo duci Saxoniæ nupſit. Ioannes Huniades cum regni Hungariæ coronam à Friderico fruſtra repetiſſet, cum duodecim millib. equitum ingreſſus Auſtriam, omnem agrum inter Viennam & Stiriæ montes diripuit atque incendit. Petentem Italiam Cæſarem rogaverunt Auſtrales, vti Ladislaum qui iam propemodum adoleuiſſet, in paterna hæreditate apud ſe dimitteret. Reiecta petitione, auctoribus duobus Vlricis, altero Ciliæ comite altero Eyzingero, ſumptis armis rebellauere. Redeuntem ex Italia Fridericum apud novam civitatem obſidione cinxere: quibus & Henricus Roſenſis natione Bohemus cum CC. equitibus & mille peditibus ſeſe adiunxit. Et quamuis à Nicolao Pont. Max. iuſſi eſſent, ne tutelam Cæſaris impedirent; contemptis Apoſtolicæ ſedis mandatis, & tantæ maieſtatis auctoritate deriſa, ſceleratum propoſitum tenuere. Docta eo tempore Viennenſis ſchola indoctam ſententiam protulit: *quæ per appellationem ad futurum Concilium interponendam, ſuſpendi poſſe Romani præſulis mandata reſcripſit.* Ciuitas Viennenſis, & omnis Auſtria ex eo tempore ſemper in armis fuit, temeratæ religionis pœnas pendens. Ceſſit furenti populo Fridericus pupillumque adhuc tenerum ea lege in manus Comitis Ciliæ tradidit, ut conuocatis ad vrbem Viennam vtriuſque partis conſanguineis & amicis, de tutela, de oppidis, deque cæteris contentionibus, principum qui vocati conveniſſent, arbitrium diffiniret. Ladislaus ſumma populorum alacritate apud Viennenſes exceptus, cuncta ex voluntate Comitis adminiſtrauit. Ad conſtitutum diem concilii Ludouicus Bauariæ, & Wilhelmus Saxoniæ duces, Albertus quoque Brandenburgenſis, Carolus Badenſis marchiones conuenere. Tum multi ex Bohemia, plures ex Hungaria barones Imperator legatos miſit: quibus & nos adiuncti fuimus, diu de iure partium diſceptatum. Sed cum omnia ex arbitrio victoris agerentur, nec leges defenderent, quem arma non protexiſſent, infectis rebus diſceſſum eſt. Negata ſunt omnia quæ promiſerant Auſtrales Imperatori: dictum omne indictum fuit: neque literis neque ſigillis auctoritas habita, barbara fide actum. In eo conuentu Ladislaus Ioannem Huniadem, qui ſibi regnum à Turcorum inuaſione ſeruaſſet, ad principatus honorem euexit: qui ſuggeſto in magno foro apud carmelitas erecto, ſede ſedens aurea, regali paludamento ac diademate ornatus comitatum ei Biſtricenſem commiſit: quod eo in loco minime licuit. Neque enim Regi Hungariæ ſub Imperio Romano maieſtatem gerere ius eſt: ſed tanta reuerentia Regum, quanta eis per arma ſiue datur, ſiue relinquitur. Comes Ciliæ, cum Regem quolibet impellit, & ad ſe cuncta rapiens Eyzingerum Viennenſeſque contemnit, concubinam quam viro interfecto ſuſtulerat, reginali pene honore dignatur; ex fauore tandem regio cadit, & annitente Eyzingero e curia pellitur: quem in exilium proficiſcentem quatuor tantum equites comitati ſunt, Alberto marchione Brandenburgenſi, ne per contemptum

* non extat.

p. 60.

à populo lapidaretur, ad portam usque urbis securitatem præbente. Sed quam fœda & miserabilis eius fuga, tam superbus & fauorabilis reditus fuit. Nam post annum cum iam ex Bohemia Rex redisset, suadentibus primoribus Austriæ Baronibus reuocatus, cum mille equitibus argento & auro fulgentibus Viennam repetiit: cui extra portas vrbis & Rex ad mille ferme passus exiit obuiam, & omnis nobilitas redeunti gratulata est: plebs quoque quæ paulo ante lutum ac lapides in fugientem iactare tentauit, sternere viam floribus, qua redeunti transitus fuit, minime dubitauit. Vt est in vtramque partem immodica, siue amauerit, siue oderit, mira rerum mutatio & ludentis fortunæ iocus. Eyzingerus extra gratiam Regis factus, in Castella sua recedens, Imperatori quem grauiter offenderat, reconciliatus est, nec diu postea adeo superbi erant, qui Ladislai Regis partes sequebantur, ut Nouæ ciuitatis suburbia, in qua Cæsare absente iacebat puerpera Imperatrix, intrare præsumserunt, & vrbem expugnare contenderint. Quod ubi non successit, exustis quæ obtinuerant locis abierunt. Fuit sæpe inter Cæsarem & Regem incassum tractata concordia, neque enim comes Ciliæ dum vixit, ex re sua existimauit, vnanimes esse Austriæ principes: at eo mortuo cum Eyzingerus è Boëmia missus ad Cæsarem leges pacis vtrique parti gratas dixisset, & iam quietura propediem Austria videretur: interitus Regis subito nunciatus, non solum concordiam perturbauit, sed magnarum rerum & reipublicæ Christianæ salutarium exorientem spem prorsus abrupit. Australes & à Cæsare & ab Alberto fratre de tradenda gubernatione requisiti, prouincialium conventum habuere: in quo legati Cæsaris seniori Austriæ principi (is erat Imperator) deberi prouinciam dixere. Albertus suo & Sigismundi patruelis nomine regiæ partem hæreditatis exposcens, suasque calamitates & inopiam tanto sanguini alienam referens, commiserationem inducere conatus est. Conventus responsio fuit, *Facturos prouinciales, quod ius æquitasue dictaret, postquam fratres inter se conuenissent.* Interea latrones trans Danubium in Austriam ad Morauiæ fluminis ripam munitum locum occupauere, omnemque circa regionem rapinis atque incendiis vexare cœperunt. Aduersus quos profectus Albertus, latrones vi cepit: interfectisque pugnando compluribus, quingentos & quinquata captiuos abduxit, ex quibus LXXX. furca suspendit. Quæ p. 61.
res magnum ei apud Australes & nomen peperit & fauorem. Vlricus vero Eyzingerus, cum visitato apud Novam civitatem Friderico Imperatore (cuius parti studebat) Viennam repetisset; vocatus ab Alberto, nihil mali suspicans, fidenter eum adiit. A quo mox captus, in vincula coniectus est, & in privato carcere clausus. Indigna res visa ciuibus: murmurare, damnare omnes factum: nemo tamen auxilium misero afferre voluit. Imperator sæpe rogatus Viennam petere, aliquandiu distulit, veritus ne qua fraus inesset. Interim Sigismundus ex Athesi ad Viennam descendit: deinde ad Novam civitatem profectus, principatus insignia ab Imperatore accipiens, pro veteri consuetudine in eius verba iurauit. In qua solennitate & Albertus affuit. Qui paulo post cum Sigismundo Viennam repetiit. Et ambo adversus Imperatorem conspirantes, Austriam sibi subigere conati sunt, quorum studia sentiens Imperator, Viennam petere statuit: & accersito Ludovico Bauariæ duce magni nominis principe, eo se contulit, Imperatrice sequente. Appropinquanti urbanus populus obviam perrexit: Albertus quoque & Sigismundus nobili comitatu extra vrbem Imperatorem salutauere. Habebat Albertus tria circiter equitum millia in armis expedita: quæ non longe à Vienna in quodam tumulo Imperatori se ostentauerunt; magnumque metum venienti incussere. Suspicionem auxit Albertus, qui sæpe ad eos profectus ac seorsum locutus, insidias apparasse Cæsari videbatur. Ferunt eius militiæ ducem Alberto dixisse: *Facile, si libet, hodie Viennæ te dominum atque Austriæ facio. Nam quis prohibet, quo minus Fridericum Imperatorem eiusque comites intercipiam. Innue tantum soluta deinceps hæreditatis quæstio erit. Victori leges atque homines fauent.* Subdubitasse Albertum aliquantisper, demumque respondisse. *Poteram ignoscere, si quod ais, me ignorante fecisses. At mandare turpia non possum.* Postquam

quam introgreſſi vrbem ſunt Albertus & Sigiſmundus, in domo quæ Pragenſis appellatur, ſimul habitauere. Imperator priuatas ciuium ædes incoluit. Arx prouincialium nomine cuſtodiebatur. Conſpirauere Sigiſmundus & Albertus, eam noctu aggredi atque irrumpere. Armataque militum manu iter ingreſſi iureiurando ſe aſtrinxere, *Non redituros domum, niſi arcem intraſſent.* Senſere ciues: moxque arma ſumentes, præſidium in arce maius collocauere. Inſtabat ciuile bellum, & atrox pugna pro arce. Nec dubium videbatur, quin magno ſuo malo principes commiſſuri prælium eſſent. Stetit diu res in ancipite. Ciuibus tueri arcem ſtabile propoſitum erat: ducibus (qui arcem intrare iuraſſent) turpe videbatur, infecta re domum reuerti. Et vim inferre plenum periculi erat. Poſtremo conuentum eſt, ut ingreſſi Principes arcem, paululum immorati, potato vino exirent: atque ita deluſa magis quam impleta religio eſt. Poſtridie arx conſenſu prouincialium in tres partes diuiſa: duas accepere Albertus & Sigiſmundus, reliquam Imperator. Delectique prouinciales ſunt, qui lites fraternas dirimant, & ſumma illis poteſtas data, ſed graue iudicium contra potentes eſt. Nobilitas & Eccleſiarum principes Imperatori fauentiores ſunt: plebs Albertum *Fridericus III, Imp.* præfert: *magno ſe iudice quiſque tuetur.* Multa ſunt in hoc Cæſare, quæ laudare poſſis. Corpus egregium, & ſpecies Imperatore digna animus ſedatus ac tranquillus, ingenium perſpicax, memoria tenacior, religionis ardens zelus, ingens cupiditas pacis & ocii. Singularem virtutem in quouis homine diligit dignamque præmio ducit. Ædificat ſplendide: hortos tamen ac gemmas plus æquo admiratur & amat. Et in rebus gerendis tardior ac remiſſior eſt. Tenacem plerique accuſauerunt, & ad rem nimis attentum. Id fecere proximi anteceſſores, Sigiſmundus atque Albertus Cæſares; quorum prodigalitati cujusvis comparata liberalitas videri auaritia poteſt. Cæterum Fridericus nec ſua profundit, nec aliena diripit. Verbis factisque temperans. Albertus Frater eius longe diſſimilis: celer in aggrediendis rebus, belli ac gloriæ appetens, periculi contemptor, audax, laboris patiens, manu atque ingenio promptus: pecunias inter amicos partitur, ac profundit. Inter opes pauper, in paupertate diues, nullius rei magis quam famæ auarus.

CAPUT XVII.

DE MORAVIA.

PROCEDENTI per Auſtriam in Aquilonem Moraui occurrunt, gens ferox, & rapinarum auida, inter Hungaros Boemoſque trans Danubium ſita. Hanc prouinciam æuo noſtro Sigiſmundus Imperator Alberto genero ſuo, qui poſtea imperauit, dono dedit. Rebellantem & imperata facere recuſantem Albertus magnis affecit cladibus. Nam ſupra quingentas villas vna excurſione combuſſit: mortales multos neci dedit, pecus pene omne abegit, iugumque ferre perfidam
p. 62. gentem coegit. In hac prouincia ciuitates & oppida Romanæ Eccleſiæ ritum tenent, & Catholicæ fidei conſentiunt. Barones ferme omnes Huſſitarum labe infecti ſunt. Hic cum verbum Dei prædicaret Iohannes Capiſtranus, & in errores Huſſitarum vehementius inueheretur: Baronis non parui nominis (quem Ezernahoram vocant) *Ezornahora.* ſecuta conuerſio eſt: qui relicta priore perfidia, cum duobus millibus ſubditorum, veritatem Romanæ ſedis amplexus eſt. Protaſius filius eius doctrina & moribus clarus, non diu poſtea Olomucenſis eccleſiæ pontificatum obtinuit. Ea eſt unica ciuitas Morauorum Epiſcopalis. Regnum inter Moravos aliquando fuit latiſſimum ac potentiſſimum: quod uſque ad filium Suatocopi durauit, cuius fortunam in Bohemica * conſcripſimus hiſtoria. ** Cap. 13.* At cum filius Suatocopi eccleſiam Dei ſpernere cœpit, regnum genti ademptum eſt: quod poſtea Romani Cæſares in Boemiam tranſtulerunt. In hac prouincia cum plura ſunt oppida plena populo, & opibus abundantia: inter quæ Pruina * principatum obtinet, & Znoyma Sigiſmundi obitu memorabilis. ** al. Prunna.* Hac nul-

li tran-

li transitus patet, nisi armato potentiorique, latronibus omnes aditus obsidentibus, sermo genti mixtus est Teutonicus ac Bohemicus: superant tamen Bohemi, quorum est regionis imperium. Quæ gentes olim Morauiam incoluerint, non facile dixerim. Quantum vero ex lectione Pholomei accipere licet, Marcomanni & Sudini, Candique * Morauiam & Austriam quæ trans Danubium iacet, incoluisse videtur.

* Quadique.

CAPUT XVIII.

DE SILESIA.

Vratislauia.

SILESIA post Morauiam sequitur, haud ignobilis prouincia, quam fluvius Odera perlabitur, inter amnes Germaniæ late cognitus, fontes eius in Hungaria quæ Silesiæ ad orientem iungitur. Mare Baltheum cursum terminat: longitudo regionis CC. ferme passuum millia continet: latitudo circiter LXXX. stadia; caput gentis Vratislauia est, amplissima ciuitas, ad ripam Oderæ sita, priuatis ac publicis ædificiis magnifice ornata. Cuius episcopatum maiores nostri aureum vocauere, Hussitarum bella luteum reddidere. In hac urbe, regnante apud Bohemos Wenceslao, orta seditione, Consules (quorum prima potestas est) per fenestras ex prætorio in forum præcipitati, gladiis ac lanceis iratæ plebis excepti, dirum spectaculum præbuere. Cuius rei auctores Sigismundus Imperator paucis post annis securi percussit. Duces Slesiæ multi numero: inter quos paterna hæreditas per capita diuiditur. Hinc scissa multas in partes prouincia, frequentes calamitates incurrit, crebris exposita latrociniis. Inter hos duces unum esse ferunt nomine Bulconem, quem Opoliensem appellant, qui Glogouiæ residens deliciis ac voluptatibus deditus usque adeo insaniuit, vt neque inferos neque superos esse diceret, animasque cum corporibus simul prorsus interire putaret. Ecclesiam vel nunquam vel raro ingressus est: sacramentis Christianis prorsus abstinuit: nisi quod abusus matrimonio, vxore quæ sibi ingrata esset, relicta, alteram superduxit: quæ ne pellex appellari posset, non nisi per solennia matrimonii coniungi voluit. Slesitæ sub imperio Bohemorum constituti sunt: nunc tamen imperata facere detrectant, Georgium novum Regem admittere recusantes. Wilhelmum Saxoniæ ducem secuti qui regnum Bohemiæ ad se pertinere affirmat propter coniugem, quæ Ladislai Hungariæ atque Bohemiæ Regis soror fuit. Gladius eius litis arbiter erit. Sermo gentis maiori ex parte Teutonicus est, quamuis trans Oderam Polonica lingua prævalet: ob quam rem non immerito quidam hoc in loco Germaniæ terminum esse Oderam putauere, quamuis idem fluuius in Septentrionem vergens Germanicas gentes ripis ambabus alluit. Libet in hac parte Germaniæ linquere fines, & ad orientem ac septentrionem Sarmaticas inuisere gentes.

CAPUT XIX.

DE POLONIA.

Cracouia.

POLONIA vasta regio est: quæ Slesiæ ad occidentem proximat, Hungaris, Lituanis, ac Prutenis contermina, hic Cracouia est præcipua regni ciuitas: in qua liberalium artium schola floret. Sbigneus huic vrbi præfuit Episcopus, literarum doctrina & morum suauitate insignis: à quo plurimas accepimus epistolas, multo sale & Romana elegantia conditas: cui ob singulares virtutes Romana Ecclesia insigne Cardinalatus honoris, rubentem pileum misit. Ciuitates Poloniæ præter Cracouiam parum nitidæ: ex maceria * domos ferme omnes componunt, plerasque luto linunt. Plaga regionis nemorosa est, potus genti ceruisia, ex tritico atque humulo factus. Vini rarissimus vsus, nec vineæ cultura cognita, ager Cereris ferax, multa genti armenta, multa ferarum venatio: equum siluestrem præter cornua ceruo similem edunt, feros p. 63.

* al materia lignea.

ros quoque boues venantur, quos prisci Vros vocauere. Pisce ac volucribus abundant: argenti atque auri inops terra: vectigalia Regi parua. Regnum in quatuor partes diuisere maiores; has cum per circulum anni Rex ambit, quælibet pars tribus mensibus Regem ac curiam pascit, quibus exactis ad alteram partem fit transitus. Statuta sunt, quæ præstare prouinciales oportet. Si manserit vltra præfinitum tempus, Rex suo viuere sumptu cogitur. Cum rex gentis patrum nostrorum tempestate obisset, relictam filiam Wilhelmus dux Austriæ in matrimonium accepit, illique regno præfectus est. Non placuit Polonis rex Teutonicus, Vladislaum ex Lituania vocauerunt: eiectoque Wilhelmo coniugem eius & regnum nouo regi tradidere. Gentilis fuerat Vladislaus, & idola coluerat*: sed Baptismum cum regno suscipere non recusauit. Conuersus ad Christum, religiosum se principem gessit: multos ex Lituanis ad Euangelium traxit: Pontificales ecclesias nonnullas erexit: Episcopos magno honore prosecutus est. Inter equitandum quotienscunque turres Ecclesiarum inspexit, detracto pileo caput inclinavit: DEum (qui coleretur in ecclesia) veneratus. Cum Tartaris regni limites infestantibus feliciter dimicauit. Prutenos maximo bello vicit: de quo inter res Prutenicas memorabimus. Ex priore coniuge prolem non sustulit, cum qua matrimonium haud legitimum fuit. Ex secunda jam ferme nonagenaria duo nati sunt filii, Vladislaus & Casimirus. Eo mortuo Vladislaus regnum Poloniæ accepit: Casimirus Lituaniæ ducatum consecutus est: prior patri in regno Poloniæ succedens, ad Hungariæ quoque regnum accersitus, in bello Turcorum (vt ante narratum est) cecidit. Qua re cognita solliciti Poloniæ proceres de successore, Fridericum Marchionem Brandenburgensem, qui pueritiam in regno transegerat, linguamque gentis & mores tenebat, vt regnum acciperet rogauerunt. Responsum datum est, *Casimirum Lituaniæ ducem, qui frater esset, defuncti hæredem extare. Sciscitari eius animum oportere, cui fraternum, paternumque regnum capienti impedimentum afferre è dignitate sua Fridericus non duceret*, pari moderatione & Albertus Bauariæ dux erga Ladislaum Alberti filium vsus est, qui Bohemiæ regnum sibi oblatum recusauit. Fridericus quoque Imperator & ab Hungaris & à Bohemis ad hæreditatem Ladislai vocatus, nunquam audire sustinuit: quæ patrueli præiudicium faceret. Ingens laus nostræ ætatis, & magnum decus Germanici nominis: quamuis non ambigo esse aliquos, qui non tam iustitiæ quam ignaviæ tradunt, alienis regnis quempiam abstinere. Ego quod boni speciem habet, non laudare non possum. Casimirus autem & si difficile à Lituanis dimitteretur, qui suum apud se principem retinere cupiebant; in Poloniam veniens, pacificam regni gubernationem accepit, nec diu postea sororem Ladislai Regis duxit vxorem. Multa ei aduersus fratres Teutonicos, qui sanctæ Mariæ appellantur bella fuere: de quibus in rebus Prutenis referemus.

** vid. Auctor. epist. 101.*

Vladislaus R. Polon.

CAPUT XX.

DE LITVANIA.

LITVANIA & ipsa late patens regio, Polonis ad orientem connexa est: palustris ferme omnis ac nemorosa. Witoldus huic præfuit Vladislai frater: qui relicto idolorum cultu, cum regno Poloniæ Christi Sacramentum accepit. Magnum Witoldi nomen sua tempestate fuit: quem subditi adeo timuerunt, vt iussi laqueo se suspendere, parere potius quam principis indignationem incidere voluerint, detrectantes imperium insutos vrsina pelle viuentibus vrsis (quos eam ob causam nutriebat) dilaniandos obiectauit, crudeliusque aliis affecit suppliciis. Equitans arcum semper tensum gestauit. Si quem conspicatus est aliter incedere quam voluit, confestim sagitta confodit: multos quoque per ludum interemit, sanguinarius carnifex. Vt esset inter populares & ipsum principem certum faciei discrimen, radere barbam omnibus imperauit. Id vbi non successit (facilius enim ceruicis quam barbæ jacturam Lituani ferebant) tonsus ipse mentum & caput prodiit:

Witoldus.

diit: capitale interminatus ſupplicium, ſi quis prouincialium pilos faciei capitisue deponeret. Rex à Sigismundo Cæſare Lituanorum appellatus prius obiit, quam legati diadema ferentes ſe conuenirent. Succeſſor Suidrigal vrſam nutriuit: quæ ſueta ex manibus eius panem accipere, ſæpe in ſiluas vagabat. Redeunti vſque ad thalamum principis oſtia quæque patebant. Ibi confricare ac pulſare pedibus oſtium, cum fames affuit, conſueuit: cui princeps aperiens cibum præbuit. Conſpirauere nobiles aliquot adoleſcentes aduerſus principem, atque vrſæ modum ſecuti, ſumptis armis cubiculi principalis januam confricauere. Credit Suidrigal* vrſam adeſſe oſtiumque aperuit. Ibique mox ab inſidiantibus confoſſus interiit. p. 64. Prouinciæ deinde gubernatio ad Caſimirum peruenit. Ad Lituanos æſtiuo tempore difficilis tranſitus eſt, paluſtribus aquis cuncta ferme obſidentibus: hyems præbet aditum, aſtrictis gelu lacunis. Mercatores ſuper glaciem ac niuem iter faciunt, plurium dierum cibaria in vehiculo ferentes, nulla certa via: meatus (ſicut in mari) ſiderum curſus oſtendit. Rara inter Lituanos oppida, neque frequentes villæ, opes apud eos præcipuæ animalium pelles, quibus noſtra ætas Zibellinis Armellinisque nomina indidit. Vſus pecuniæ ignotus: locum eius pelles obtinent: viliores cupri atque argenti vices implent, pro auro ſignato precioſiores accipiuntur. Matronæ nobiles publice concubinos habent, permittentibus viris: quos *matrimonii adiutores* vocant. Viris turpe eſt ad legitimam coniugem pellicem adiicere. Solvuntur tamen facile matrimonia mutuo conſenſu, & iterum atque iterum nubunt. Multum his ceræ ac mellis eſt, quod ſilueſtres in ſiluis apes conficiunt. Vini rariſſimus vſus, & panis nigerrimus. Armenta victum præbent, multo lacte vtentibus, Sermo gentis Sclauonicus eſt: latiſſima eſt enim hæc lingua, & in varias diuiſa ſectas. Ex Sclauis enim alii Romanam eccleſiam ſequuntur; vt Dalmatæ, Croatini, Carni, ac Poloni: alii Græcorum ſequuntur errores, vt Bulgari, Rutheni, & multi ex Lituanis: alii proprias hæreſes invenere; vt Bohemi, Moraui, & Bosnenſes, quorum magna pars Manicheorum imitatur inſaniam: alii gentili adhuc cæcitate tenentur; quemadmodum multi ex Lituanis, idola colentes. Horum magna pars æuo noſtro ad Chriſtum conuerſa eſt, poſtquam Vladislaus ex ea gente Poloniæ regnum accepit.

* al. Sindrigal.

Hieronymus Pragenſis.

Noui ego Hieronymum Pragenſem ſacris literis apprime eruditum, vitæ mundicia & facundia ſingulari clarum: qui annos ſupra viginti in heremo Cammalduenſi in Apennino Etruſco pœnitentiam egit. Hic oriente apud Bohemos Huſſitarum hæreſi, fugiens peſtiferum virus, in Poloniam tranſiuit. Vbi acceptis litteris ab Vladislao rege commendaticiis, prædicaturus Euangelium Chriſti ad Witoldum principem in Lituaniam penetrauit: multosque populos Witoldi fauore fretus ad ſalutiferam DEi noſtri fidem conuertit. Venitque tandem ad ſynodum Baſilienſem, vocatus à Juliano ſancti Angeli Cardinali, cum de rebus Bohemicis ageretur: narrabat hic multa de Lituanis, quæ pene incredibilia videbantur. Audiebam ego ex aliis eius dicta, nec mouebar vt crederem, libuit audire hominem, atque ab eius ore lata cognoſcere: comites mei fuerunt Nicolaus Caſtellanus, qui tum Cardinalis Juliani domum regebat; Bartholomeus Lutimanus Archiepiſcopi Mediolanenſis ſcriba; & Petrus Noxetanus Cardinalis Firmiani ſecretarius: viri graues & docti. Hominem in cella ſua trans Rhenum apud Carthuſienſes conuenimus: cuius hæc narratio fuit. Primi quos adiit ex Lituanis, ſerpentes colebant: patresfamilias ſuum quisque in angulo domus ſerpentem habuit, cui cibum dedit, ac ſacrificium fecit in fœno jacenti, hos Hieronymus juſſit omnes interfici, & in foro adductos publice cremari. Inter quos vnus inuentus eſt maior ceteris, quem ſæpe admotum ignis conſumere nullo pacto valuit. Poſt hos gentem reperit, quæ ſacrum colebat ignem, eumque perpetuum appellabat. Sacerdotes templi materiam, ne deficeret, miniſtrabant: hos ſuper vita ægrotantium amici conſulebant. Illi noctu ad ignem accedebant: mane vero conſulentibus reſponſa dantes, vmbram ægroti apud ignem ſacrum ſe vidiſſe aiebant, quæ cum ſe calefaceret, ſigna vel mortis vel vitæ oſtendiſſet; victurum ægrotum

Superſtitiones veterum Lituanorum.

ægrotum facies ostensa igni; contra si dorsum ostentasset, moriturum portendit. Testari igitur & rebus suis consulere suadebant, delusionem hanc esse Hieronymus ostendit, & persuaso populo, deleto templo, ignem dissipauit, Christianosque mores induxit. Profectus introrsus aliam gentem reperit, quæ Solem colebat, & malleum ferreum raræ magnitudinis singulari cultu venerabatur. Interrogati sacerdotes, quid ea sibi veneratio vellet; responderunt olim pluribus mensibus non fuisse visum Solem, quem Rex quidam potentissimus captum reclusisset in carcere munitissimæ turris: Gigantem deinde opem tulisse Soli, ingentique malleo perfregisse turrim, Solemque liberatum hominibus restituisse. Dignum itaque veneratu instrumentum esse, quo mortales lucem recepissent. Risit eorum simplicitatem Hieronymus, inanemque fabulam esse monstrauit. Solem vero & Lunam, & stellas creaturas esse ostendit, quibus maximus Deus ornauit cœlos, & ad utilitatem hominum perpetuo iussit igne lucere. Postremo alios populos adiit, qui siluas Dæmonibus consecratas * venerabantur, & inter alias unam cultu digniorem putauere. Prædicauit huic genti pluribus diebus, fidei nostræ aperiens Sacramenta: denique ut siluam succenderet, imperauit. Vbi populus cum securibus affuit, nemo erat qui sacrum lignum ferro contingere auderet. Prior itaque Hieronymus assumpta bipenni excellentem quandam arborem detruncauit. Tum
p. 66. secuta multitudo alacri certamine, alii ferris, alii dolabris, alii securibus siluam deiiciebant. Ventum erat ad medium nemoris: vbi quercum vetustissimam, & ante omnes arbores religione sacram, & quam potissime Dei sedem esse putabant, percutere aliquandiu nullus præsumpsit. Postremo (vt est alter altero audacior) increpans quidam socios, qui lignum rem insensatam percutere formidarent; eleuata bipenni magno ictu cum arborem cædere arbitraretur, tibiam suam percussit, atque in terram semianimus cecidit. Attonita circum turba flere, conqueri: Hieronymum accusare, qui sacram Dei domum violari suasisset, neque jam quisquam erat, qui ferrum exercere auderet. Tum Hieronymus illusiones Dæmonum esse affirmans, qui deceptæ plebis oculos fascinarent, surgere (quem cecidisse vulneratum diximus) imperauit, & nulla in parte læsum ostendit: & mox ad arborem adacto ferro, adiuuante multitudine, ingens onus cum magno fragore prostrauit, totumque nemus succidit. Erant in ea regione plures siluæ pari religione sacræ: ad quas dum Hieronymus amputandas pergit, mulierum ingens numerus plorans atque eiulans Witoldum adit, sacrum lucum succisum queritur, & domum Dei ademptam, in qua diuinam opem petere consueßent: inde pluuias, inde soles obtinuisse. Nescire jam quo in loco Deum quærant, cum domicilium abstulerint. Esse aliquos minores lucos, in quis Dii respondere soleant: eos quoque delere Hieronymum velle, qui noua quædam sacra introducens partium morem extirpet. Rogare igitur atque obtestari, ne maiorum religionem & ceremonias auferri sinant. Sequuntur & viri & mulieres, nec se ferre posse nouum cultum asserunt: relinquere potius terram & patrios lares, quam religionem a majoribus acceptam dicunt. Motus ea re Witoldus, veritusque populorum tumultum, Christo potius quam sibi deesse plebem voluit. Reuocatisque literis, quas Præsidibus prouinciarum dederat, jubens parere Hieronymo, hominem ex prouincia decedere jussit. Hæc nobis Hieronymus constanti vultu nihil hæsitans, ac per juramentum affirmauit: dignum fide & grauitas sermonis, & doctrina ostendit, & viri religio. Nos quæ accepimus, immutata retulimus, veri periculum non assumimus: persuasi tamen & nos, & comites ab eo recessimus.

* *al. qui sacram coluere siluam, & quo arbor procerior fuit, eo cultu digniorem putauere.*

Luci sacri.

CAPUT XXI.

DE RUSSIA.

RVTHENI (quos appellare Rosanos Strabo videtur) Lituanis contermini sunt: gens barbara, incompta: apud quam opulentam ecclesiam obtinuit Isidorus Cardinalis Sabinensis, cuius supra mentionem fecimus. In hac gente ciuitatem

per maximam esse tradunt, Nogardiam adpellatam: ad quam Teutonici mercatores magno labore perueniunt. Magnas ibi esse opes fama est, & multum argenti pellesque preciosas. Vendentesque atque ementes ponderato argento, non signato vtuntur, lapis in medio fori quadratus est, quem qui ascendere potuerit, neque deiectus fuerit, principatum vrbis assequitur, pro ea re in armis dimicant, sæpeque vna die plures conscendisse ferunt: vnde sæpe seditiones in populo emersere.

DE LIVONIA.

LIVONIA deinde Christianorum vltima prouinciarum, ad Septentrionem Ruthenis iungitur. Tartari eam sæpe incurrunt: in qua nostra ætate magnas acceperunt strages. Fratres Teutonici (qui beatæ Mariæ vocantur) hanc armis quæsiuere, & Christi sacra suscipere coegerunt, cum esset antea gentilis & Idola coleret. Eam alluit ab occidenti mare Baltheum, quod plerique veterum Oceanum esse putauerunt. Nondum septentrio (ut hodie) cognitus Græcis atque Italis fuit. Christiana religio hanc orbis partem nostro generi aperuit: quæ à fortissimis gentibus detersâ barbariâ, mitioris vitæ cultum ostendit. Baltheus sinus adeo late patet, vt incompertæ magnitudinis apud aliquos esse videatur. Origo eius ex Britannico mari ducitur, quod Germanicum appellari potest: nam & Germaniæ magnam partem alluit, ostium eius in occidenti est, non longe à Chersonneso Cimbrica quam Daciam * hodie vocant. Excurrens autem in orientem, in septentrionem panditur, Insulasque magnas ambit, occidentale littus Noruegi occupant: ad Septentrionem semiferos homines esse tradunt, cum quibus nullum linguæ commercium nauigantes habent: signis tantum & nutibus commutare merces feruntur. Meridionale littus Saxonibus ac Prutenis traditur: orientale (vt diximus) Liuones tenent. Inter Liuoniam & Prussiam paruam terram esse ferunt, vnius ferme diei latam itinere, sed longissimam à Prutenis ad Liuones, quam Magassetæ colunt, gens neque gentilis, neque vere Christiana: Polonorum imperio parens. Atque hinc regnum Poloniæ ad mare protenditur, & Baltheum (quem diximus) sinum.

Fratres Teutonici.

Balthicum mare.

** Daniam.*

CAPUT XXII.

p.66.

DE PRVSSIA.

REDEVNTI ex Liuonia in Germaniam per littus Balthei maris, post Massagetas Pruteni sese obiiciunt, qui ripas vtrasque Vistulæ amnis accolunt. Is est Sarmatiæ ac Germaniæ terminus: qui exoriens in montibus, qui Poloniam Hungariamque dirimunt, partem Poloniæ irrigat, Prussiam vero, quam longa est, percurrit ab oppido Torni vsque Gedanum *: quo in loco Baltheum influit. Hunc fluvium alii Vistulam (vt diximus) quibus ætatis nostræ sermo congruit, alii Iustulam, quidam Istulam vocavere, quod vltra fluvium est, Sarmatici iuris fuit; quod citra, Germanici: ad orientem ac meridiem Masonitæ, Polonique rura colunt: occidentem Saxones occupant: A quilonem Balthei maris excipit littus. Frumenti ferax regio est, aquis irrigua, & plena colonis, multa ambitiosa oppida, multi maris sinuosi reflexus amœnam efficiunt. Pecorum ingens vis, multa venatio, piscatio diues. Vlmerigos olim hanc terram incoluisse Iordanes tradidit: quo tempore Gothi ab insula Scandauia in continentem descendere. Qui per Istulam (vt ille ait) Vlmerigorum terras inuasere. Ptolemæus autem Amaxobios, & Alaunos, Venedes, ac Githones penes Istulam fluvium habitare affirmat. Barbara hæc gens, & Idolorum cultrix usque ad Fridericum Imperatorem eius nominis secundum fuit. Sub eius vero imperio, cum amisissent Christiani Ptolomaidem Syriæ ciuitatem, fratres Teutones (quos sanctæ Mariæ diximus appellari) inde fugati in Germaniam rediere, viri nobiles, & rei militaris periti: qui ne per ocium marcerent, Fridericum accedentes Prussiam Germaniæ conterminam Christi cultum spernere dixerunt; sæpe illius gentis homines in Saxones cæterosque vicinos

** al. Danteiscum.*

vicinos excurrere ; ingentem vim pecorum atque hominum abigere ; eſſe in animo ſibi compeſcere barbaram gentem, annuat tantum Imperator, prouinciamque Fratribus perpetuo iure poſſidendam tradat, ſi eam armis acquirant. Iam enim Maſouiæ Duces, qui eius ſe terræ dominos affirmabant, ius ſuum fratribus conceſſerant. Grata oblatio Friderico fuit : qui collaudato propoſito, quas voluere fratres, ſub aurea bulla literas conceſſit. Illi ſumptis armis, breui tempore quicquid Prutenici iuris citra Viſtulam fuit, occupauere. Exin tranato fluuio, vetuſtam & late patulam quercum in caſtelli modum erectis propugnaculis iuxta ripam munierunt : ubi collocato præſidio vlteriores Prutenos vexare cœperunt. Pugnatum eſt ſæpe pro quercu, & ingentes Paganorum copiæ fugatæ ac deletæ ſunt : bellum pluribus annis productum eſt. Ad extremum fortuna Fratrum imperio arridens, omnem eis Pruſſiam ſubiecit : victæ Barbaræ nationes iugum ſubiere. Ex illo tempore lingua Teutonica introducta eſt, & cultus Chriſti gentibus imperatus. Eccleſiæ quoque Pontificales erectæ trans Viſtulam Pomeſanienſis, Culmenſis, Sambienſis & Warmienſis : ad quam defuncto Franciſco epiſcopo paruitatem noſtram poſtulauere canonici. Calixtus Pontifex Maximus eam nobis annuente Senatu Apoſtolico commendauit. *Warmienſis epiſcopatus.* Quæ vna eſt illis in partibus iure ſuo vtens nec ſubiecta fratribus : reliquos Epiſcopos religionis habitum geſtare oportet. Quo in loco munitam quercum diximus fuiſſe, nobile oppidum ædificatum eſt, quod Marieburgum vocant : & arx nobilis atque ampliſſima. Hic ſedes magni Magiſtri, qui cunctis fratribus præeſt Pruſſiam incolentibus. *Teutonici ordinis Magiſtri.* Sunt & alii duo in eadem religione magiſtri, alter Liuoniam regit, alter conuentus Alamanniæ gubernat. Teutones huius religionis inuentores fuere : ac propterea nemo recipitur ad eam, niſi Teutonicus, nobilibus ortus parentibus, & cui propoſitum ſit pro tuendo Chriſti Euangelio adverſus ſalutiferæ Crucis inimicos armis depugnare, ob eam rem veſtimentis albis vtuntur, nigra cruce inſuta. Barbam omnes nutriunt : exceptis qui ſacris altaribus ſeruiunt. Pro canonicis horis Dominicam orationem vſurpant, neque literas diſcunt. Magnæ his opes, nec minor potentia quam Regibus, ſæpe cum Polonis de regni limitibus, acceptis atque illatis cladibus contendere, nec totis viribus belli fortunam experiri recuſarunt. Cum Vladislao Caſimiri (qui modo regnat) patre contraxerant ambæ partes validiſſimas atque ingentes copias Polonis Lituani & Tartari adiuncti erant, quos duxerat Vitoldus : Teutonici fratres ex tota Germania vires conciuerant, poſtquam prope ad viginti ferme ſtadia vterque conſedit exercitus, ſpe plenus & impatiens moræ, Prutenorum magiſter caduceatorem, qui bellum Regi denunciaret, & duos enſes, in quis ſtaret victoria, miſit : facta poteſtate, vt quem vellet hoſtis eligeret alterum ſibi remitti iuſſit. Accepit Vladislaus alacer nuncium : donatoque caduceatore, vno retento gladio, remiſit alterum. Mox iuſſi milites arma induere : bellique ſignum datum : LX. millia equitum in ambobus caſtris fuiſſe proditum
p.67. inuenio. Vladislaus Tartaros ac Lituanos primum inire certamen iuſſit, ex Polonis ſubſidiarias acies elegit, contra Prutenos auxilia in poſtremis habuit, florentem ordinis ſui militiam in exercitus fronte collocauit. Commiſſo prælio inermes quodammodo Tartari ac Lituani magna ſtrage cæſi ſunt. Vrgebat tamen multitudo, nec terga dare Polonus metuens audebat, atrox pugna ſuper cadauera occiſorum edebatur. Nec tam vulnerare Prutenus alacer, quam vulnera accipere Tartarus videbatur, protractum eſt diu certamen : peracta ingens occiſio.

Lituani Tartarique veluti pecudes mactabantur, at cum novus ſemper hoſtis emergeret, defeſſi tanta cæde peracta Teutones, verſare ferrum vix poterant, & iam remiſſius pugnabant. Quod ubi Vladislaus animaduertit ; tum primum Polonorum aciem validam ac ferro rigentem immittit. Fit ſubito irruptio inſtauraturque prælium. Non tulere Teutones recentis agminis impetum : impar pugna recentis ac fatigati militis fuit. Oritur mox fuga ex parte fratrum : ferit terga Polonus. Magiſter ordinis vbi ſuos cedere videt, nec iam vllam in auxiliis ſpem eſſe animaduertit, collecta militum manu hoſti ſeſe obiectans, occiditur.

Fit fœdior fuga: nec prius Teutonicus fugere quam Polonus persequi destitit. Perierunt in eo bello ex parte Fratrum multa hominum millia: inter quos viri primarii, quos vocant Commendatores, equestri dignitate insignes, cum ipso Magistro circiter sexcenti: nec Polonis incruenta victoria cessit, Tartaris ac Lituanis magna ex parte cæsis. Bellum hoc anno decimo & quadringentesimo supra millesimum gestum est, post Christi Saluatoris ortum. Prussia fortunam regis secuta omnis, excepto Burgo Mariæ, ad victorem defecit. Sed interueniente Sigismundo Cæsare pax inter fratres & Polonum constituta est, percussum fœdus, pecunia Polono data, Prussia reddita fratribus: nec deinde vsque ad Friderici tempora (qui modo imperat) in possessione agri sui turbata religio est. Sub eius vero imperio cum populares graue sibi iugum fratrum existimarent, fœdus inter se inire in hunc ferme modum: vt quindecim viri singulis certis in locis conuenirent, qui prouincialium querelas aduersus fratres audirent: nec sinerent quempiam indigne vexari. Ex his quatuor ex religione viros assumi voluere, quatuor ex prælatis ecclesiarum, parique numero ex nobilibus ac ciuitatibus: hisque parere omnes voluere. Per idem tempus diuisa inter se religio fuit, alii magnum Magistrum sequebantur, alii quosdam commendatores, qui magistri regimen improbabant. Magister vt populares sibi alliceret, fœdus ipsum inconsulto fratrum conuentu approbauit. Fridericus quoque Imperator eidem fœderi robur adiecit, cautione tamen inserta, ne per suas literas ius religionis læderetur. Mortuo deinde Magistro, qui fœdus acceperat, & altero in eius locum suffecto. Nicolaus Pont. Max. legatum misit, qui prouinciam Prussiæ inspiceret. Cognitoque rerum statu, quantum Legatus retulit, popularium fœdus damnauit: vtque ab eo discederent, anathema interminatus acriter imperauit: quibus pertinacius in eorum sententia perseuerantibus, ex consensu partium lis ad Fridericum Imperatorem deducta est. Apud quem rursus causa cognita, damnato eorum fœdere iussi Pruteni sunt ad obedientiam fratrum redire, qui eam prouinciam è manibus infidelium suis armis vendicassent, multosque sanguine coemissent. Qua re ciuitatibus nunciata, mox arma in fratres populariter accepta sunt: ex quibus plures capti atque occisi, castella eorum euersa, arces à fundamentis eiectæ, quinque & quinquaginta oppida in eam rebellionem conspirauere. Sed cum non satis rem suam contra religionem sine externa ope tutam putarent. Casimirum Poloniæ Regem sibi dominum asciuere, deuotum fratribus sanguinem, qui fortunam patris eius experti fuissent.

Ille cum exercitu prouinciam ingressus, dedentes sese ciuitates in potestatem accepit: cum quo fratres diu varia victoria dimicarunt. Plures fuere congressus: inter quos memorabilior, qui apud Coninitium * oppidum habitus est, octodecim millia Polonorum obsidionem in eo loco tenebant, in quis & Rex ipse Casimirus fuit. Oppugnabatur oppidum dies noctesque machinis admotis. Rudolfus princeps Sagoriæ * vnus ex Slesiæ ducibus tum religionis ductabat exercitum: qui laturus obsessis opem, cum septem milibus militum aggredi Regem non dubitavit. Commissum est prælium in conspectu oppidanorum, summa vtrinque contentione atque ardore, cæsis hinc atque inde compluribus. Cum suos referre pedem Rudolfus animaduertit, increpans ignauiam fugientium, interminatusque necem, aciem sistit: & progressus in medium cum recenti pugnatorum manu, acre certamen instaurat: hos sternit, illos confodit, fit subita rerum mutatio.

* al. Canitium.

* al. Sagana.

Vrgente Rudolpho cedit Polonis. Rursusque Casimirus suos retinet, pugnæque seipsum miscet & tanquam ex integro pertinaci contentione certatur, occiditur in pugna Rudolfus. Rex vero equo deiicitur: meliores ex vtraque parte occumbunt. Postremo cæsum credentes Poloni suum Regem, desperata victoria fugam arripiunt. Rex ab amicis adiutus, vix ex clade ereptus est. Rudolfus morte sua victoriam religioni peperit. Ex Polonis supra sex millia cecidisse feruntur: ex Teutonibus quoque non pauci periere. Post eam cladem res Polonica nutare apud Prutenos cepit, eo inclinantibus populis, quo belli fortuna quæritur. Stat tamen adhuc anceps exitus, & alterius Martis iudicium moratur. Ferunt inter

p. 68.

ter hos Fratres, olim mortuo magistro, cum de successione ageretur; vnum fuisse, quam rogatus eligere, quem putaret religioni vtiliorem, seipsum elegisse, dicentem, *Nolle deierare. Scire se cogitationes suas, aliorum corda ignorare. Si magistratus sibi committatur, non dubitare quin reipublicæ bene consultum eat.* Motos eius verbis reliquos administrationem illi credidisse, quæ saluberrima deinde fuerit.

CAPUT XXIII.

DE SAXONIA.

POST Prutenos Saxonicum nomen incipit, gens valida & latissima: cui ab occidenti Viscera * fluuius terminum facit: plerique vsque ad Rhenum protendi Saxones arbitrati sunt. Aquilonarem plagam Dani obtinent, & mare Baltheum ad meridiem Francones, Baioarii, & Bohemi siti sunt, orientalem plagam Slesitæ simul ac Pruteni obtinent. In his terminis inclusi sunt, Turingi, Brandeburgenses, Maxinenses, Lusacii, Pomeranique: quos omnes Saxonici iuris esse volunt, priores tamem Turingos in ea terra consedisse, quam Saxones aiunt, hos enim Græcam sobolem esse affirmant, ex Macedonia classibus aduectam, quæ Turingos multis bellis defatigatos paternis agris eiecerit: quod mihi non sit verisimile. Est enim vetustissimum in Germanica terra Saxonicum nomen, cuius omnes veteres meminere: Turingos nemo antiquorum nominat, qui Germanicas gentes enumerant. In aduentu primo Francorum, (qui tempore Valentiniani Cæsaris Germaniam intravere) Turingos nominari reperio: ob quam rem male quadrat historia veritati, quæ Turingos priores Saxonib. in Germania fuisse contendit, fatebor tamen, Saxoniæ limites aliquando minores fuisse, aliquando maiores. Nam sicut imperia, ita & prouinciarum limites ex tempore variantur. Carolus M. imperator multa cum Saxonibus bella gessit, priusquam Christi cultum reciperent: eosque magnis afflixit cladibus. Postquam vero deficiente apud Francos Caroli Magni genealogia, Romanum imperium ad Teutones Orientales rediit, Saxonum aucta dignitas est: inter quos plures Imperatores fuere, singulari prouidentia & rerum gestarum magnitudine clari: maxime vero tres Othones, qui sibi inuicem successere, de Romana Ecclesia optime meriti: quorum virtute prolatos Saxoniæ fines minime d bitarim. Inter Pomeranos, qui orientem Saxoniæ incolunt, oppida sunt digna nomine, Wismaria, & Sundis, Gripsualdia, Stetininium, & Rostochium: in quo schola liberalium artium haud contemnenda. Et hæc quidem mari proxima, multis ac diuitibus negociatoribus habitata est: & in mediterraneis Caminum pontificalis ciuitas, cuius diœcesis latissima est, nec minor Maguntina creditur. Episcopus loci Romano duntaxat præsuli subest. Brandeburgenses in duas Marchias diuiduntur: quarum altera vetus, altera noua vocatur. Veterem Marchiam perlabitur Albis fluuius, in cuius littore Stendalum est oppidum, & Gardelevum, & Soltuedelum, & Osterburgium. Nouam Marchiam interfecat fluuius Odera, haud multo inferior Albi: in cuius ripa Francofordia est, diues emporium, & Lubecensis ciuitas. Spreua quoque fluuius eandem prouinciam irrigat, æquandus Tiberi. Berlinum in eius littore oppidum iacet. Est & aliud flumen Houela * nuncupatum, quod Brandeburgum (ex quo Marchia nomen habet) in duas partes diuidit, veterem ac nouam ciuitatem efficiens. Ibi episcopalis sedes est, & Marchionum tribunal. Ad eiusdem fluminis ripam Habelburgium quoque situm est, pontificalis ciuitas: & circum nobile territorium, cui Prigeniza est nomen, multis refertum oppidis, & Martiali populo plenum. Caput Misnensium ciuitas Misna est, vnde nomen regioni datum: hanc quoque Albis alluit fluuius, hic valida arx, & in ea cathedralis Ecclesia. In ea quoque prouincia multa sunt oppida, Martiali populo plena; & Martinopolis in honorem Martis à veteribus condita; Mersburgium hodie vocant. Similiter Lipzig vrbs, diues mercatorum emporium, præclaroque studio insignitum.

* al. Wesera, apud antiquos Visstergnas.

Caminensis Episcopatus.

* al. Hortelum

CAPUT

CAPUT XXIV.

DE THVRINGIA.

IN Thuringia nobile oppidum, & caput gentis Herfordia, Maguntino ſubiecta pontifici, ſtudiis liberalium artium inſignis. Nuenburgenſis quoque ciuitas duci Saxoniæ parens. Hæc omnia jure Saxonum vtuntur, & lingua iisdem moribusque freti. Cæterum veri Saxones Magdeburgenſes nullo dubitante habentur: Bremenſes quoque Alberſtatenſes, Hildeſinenſes, Verdenſes, Brunſuicenſes, Hamburgenſes, Luneburgenſes, & Lubecenſes. In Madeburga Archiepiſcopalis ſedes habetur, & inhonore ſancti Mauritii ex quadrato lapide diues templum, Othonum nobile opus: & in eo Sancti Florentii corpus. Credunt quoque vnam è ſex hydriis ibi eſſe, in quibus vinum ex aqua factum à domino Saluatore Euangeliſtarum tradit hiſtoria: hanc plebibus oſtendunt, materia marmorea eſt, ac perlucida vini capax quantum equus ferre poſſit. Alteram ac minorem apud Hildeſinenſes eſſe affirmant; vexillum quoque ſancti Mauritii hic quotannis oſtenditur. Magiſtratus vrbis jus ciuile Romanorum abbreuiatum & Saxonica lingua conſcriptum, non ſine reuerentia cuſtodit: quod Magni Caroli auctoritate firmatum tradunt, eoque in deciſione cauſarum circumuicinæ gentes recurrunt, magna & venerabilis earum legum auctoritas habetur. Bremenſes gloriam ſuam ducunt, Danorum gentem ad Chriſtum eſſe conuerſam. Non eſt omittendum, quod de Alberſtadio traditur, hanc ciuitatem Oltemia perlabitur fluuius. In medio ferme tumulus aſſurgit, in cuius cacumine planities eſt, duorum ferme ſtadiorum contingens longitudinem: In cuius extremis angulis duo templa ſita ſunt, alterum pontificale, alterum quod Beatæ Virginis appellant. In medio late patet forum magnificis Canonicorum ædibus vndique cinctum. Vrbs hæc vocatur: quod ſub tumulo jacet, ſuburbium appellant. In monte nulla laicorum habitatio. Carolus magnus huius Eccleſiæ fundator habetur, cuius feſtiuitas quotannis celebratur. Duodecim hic dignitates, 24. præbendæ, Archidiaconatus ſupra viginti eſſe feruntur. In hac Eccleſia ſingulis annis vnus ex populo deligitur, quem peccatis grauioribus inquinatum putant: hunc veſte lugubri induunt, & voluto capite prima jeiunii die ad eccleſiam ducunt, indeque peractis diuinis officiis eiiciunt. Is quadraginta * diebus nudis pedibus perambulat vrbem, & Eccleſias circuit neque ingreditur, neque quenquam alloquitur. Inuitatus à Canonicis, per vices quod apponitur, comedit. Somnus ei poſt medium noctis in plateis permittitur: die Jouis ſancta poſt conſecrationem olei, rurſus ad Eccleſiam introducitur, & oratione facta à peccatis abſoluitur: pecuniaſque ei populus offert, quæ tamen Eccleſiæ dimittuntur. Hunc Adam vocant, & omni crimine liberum putant. Circa Alberſtadium ager optimus, ferax tritici, matureſcentibus frugibus, culmorum altitudinem equo inſedentem hominem ferunt excedere. Brunſuica oppidum tota Germania memorabile, magnum & populoſum, munitum mœnibus ac foſſatis, turres quoque & propugnacula excellunt, magnificæ domus, perpolitæ plateæ, ampla & ornatiſſima templa. Quinque hic fora, quinque prætoria, & totidem conſulatus jura ciuibus dicunt. Hinc appellari Duces Brunſuicenſes, tota Germania nobiliſſimos, Othonum ſoboles: quorum claritas cum potentia labente tempore defluit. Lubicenſium ciuitas potentiſſima eſt: ſine cuius auxilio vix vnquam Daciæ Reges continere ſuos ſubditos valuere. Duodecim viri reipublicæ præſunt, quos conſules appellant, quorum perpetua poteſtas eſt: & in equeſtri dignitate conſtituti ſunt. Popularibus, niſi vocentur, nulla de regimine vrbis conſulendi facultas: nec tamen ſeruire plebs videtur. Sua cuique ſubſtantia tuta eſt, & libertas ſaluis legibus, vt velint viuere. Æquum judicium Conſules agunt: ab his Cæſar, ſi exceſſerint, appellatur. Saxoniæ noſtra ætate Duces habentur, Fridericus & Wilhelmus fratres: quorum alter Electorem Imperii gerit, alter regnum Bohemiæ debitum ſibi aſſerit, vt ſupra retulimus. Fuit cum Brunſuicenſibus de electo-

Margin notes: *Magdeburg.* — *Brema.* — * *al ſingulis quadrageſimæ dieb.* — *Halberſtad.* — *Brunſuica.* — *Lubeca.* — p. 69.

electoratu dissensio. Sigismundus Imperator litem diremit: sententia (vt sæpe fit) potentiori allusit. Alter horum fratrum natu senior robustissimus venator fuit: junior alter belli appetens, & in armis exercitatus. Crudelia inter eos diu bella exarserunt hæreditatis paternæ causa: & quamuis de pace sæpe mentio fieret, impedientibus tamen Apollonio (quem Vicedominum appellant) & aliis plerisque potentibus, quibus ea discordia quæsti erat, frustra omnis tractatus abiit. Sed cum vastatis jam agris, tota prouincia pessum iret, Apollonius vero fraternarum incensor discordiarum per annum Jubilæum Romam petisset: rogauit Fridericus

Apollonius vicedominus.

p. 70. Germanum suum, vti ad se Libecam * veniret, secum de pace acturus. Annuit Wilhelmus, iter ingresso dixere Consiliarii, *paratas sibi, & qui cum eo irent, insidias esse, caueret ne se perditum iret, neue suos ad necem traderet.* Quibus ille: *At ego*, inquit, *libens moriar, si vos prius necatos videro, qui fraternas contentiones alitis.* Atque ita locutus, sequi jussis qui se amarent, vrgensque calcaribus equum festino cursu fratrem adiit: quo cum semotis arbitris euestigio pacem composuit, fœdusque pepigit. Magnus vir, qui se tam liberaliter in potestatem dederit hostis. Magnus & alter, qui hostem ex fratre factum, rursus fratrem atque amicum reddiderit. Apollonius interim Roma reuersus, & qui cum eo sentiebant, ex Turingia (vbi plurima oppida possidebant) exterminati sunt. Apollonius in Coburga, quod est Franconiæ oppidum, aliquandiu se defendit: sed cum salutem in eo loco desperaret, nullius auxilio fretus, cum thesauris suis clam fugiens ad Bohemos migrauit. Ex illo tempore quietem habuere Saxones, quamuis Bohemi castella quædam ab eis repetentes, sæpe bellum minati fuerint. Induciæ in hanc vsque diem arma partium tenuere. Lis maior nunc oritura videtur, quando Wilhelmus regiæ sororis maritus ad Bohemiæ regnum aspirare fertur, quamuis terræ proceres alium sibi regem assumpserint.

* *al. Lipzig.*

Libet hoc loco audax priuati hominis inserere facinus. Conradus Rauses * nobili loco apud Saxones natus, bellicæ rei peritus, manu promptus, & animo imperterritus, cum se patria pulsum & paterna hæreditate priuatum per iniuriam Friderici Ducis existimaret, scelus incredibile nostra ætate perpetrauit. Arx est in Misnia in alto monte, & abruptis vndique rupibus sita, ** Altumburgum prouinciales vocant: ad radices montis oppidum egregie munitum, & populo plenum jacet. In arce duo Friderici adolescentes Ernestus & Albertus educabantur. Huc Conradus intempesta nocte magnis itineribus, cum paucis comitibus contendit: & admotis scalis, prodente pædagogo, arcem ingressus, dormientes adolescentulos in cubili comprehendit, interminatusque mortem, si vocem emitterent, funibus colligatos extraxit: haud dubius, quin perductos in Bohemiam magno precio venderet, suasque contumelias eo pacto magnifice vltus videretur. Jam siluam Herciniam, quæ Bohemiam à Saxonia diuidit, ingressus erat. Jamque periculum omne transmissum putabat: cum junior captiuorum labore ac fame deficiens, & quietem simul & cibum poposcit. Cuius precibus commotus prædo ad carbonarium diuertit quendam, afferrique panem & cereuisiam jussit. Interea apud Altemburgum, cognita tanta rei nouitate, clamor exoritur. Attoniti oppidani raptim arma capessunt, & pretiosam vendicaturi prædam præcipiti cursu prædonis vestigia insectantur. Siluam ingressis fortuna blanditur: quæ inter multos tramites eum teneri suasit, qui recta duxit ad carbonarium. Ibi Conradus, dum puero cibum ministrat, ex improuiso capitur: & oblatus Principi, audacissimi sceleris capite pœnas soluit. Federicus eodem pene nuncio, quo captos atque adductos filios audiuerat, recuperatos & domum reductos didicit. Saxoniæ Ducibus parua veræ Saxoniæ portio paret.

* Ponendum de Kauffungen. Principum hunc raptim plenius, & mutatis paullo circumstantiis enarrat Georg. Fabricius, *Orig. Saxon. lib. VII. p. 770.* Spangenberg. *Chron. Mansfeld. Cap. CCC XXXVIII.* Müller. *Ann. Saxonicis ad An. 1455.* Adamus Rechenbergius singulari dissertatione *de Raptu Ernesti atque Alberti.*
** *Altenburg.*

Sunt enim in ea prouincia multi alii principes, multæ ciuitates quæ vocantur imperiales: multi episcopi proprium territorium habentes. Misnia vero & Turingiæ maior pars, & Lusatiæ, & Franconiæ pleraque oppida his ducibus parent. Jus autem eligendi Romanorum Imperatorem Saxoniæ Ducibus ex paruo quodam princi-

principatu competere asserunt, inter Misniam Slesiamque jacente: cuius caput
Wittenberg. oppidum est Wittenberg vulgariter appellatum, id est, mons albus.

In Saxonia argenti mineras apud Goslariam Otho primus Imperator inuenit, quarum magni fuerunt reditus: ibi & palacium nobilis operis ædificatum, habet & fontes amaros Saxonia: ex quibus sal coquitur album, quod ad vicinas
Luneburg. gentes defertur. Salinæ vberrimæ atque ditissimæ apud Luneburgium habentur: ex quibus multi monasteriorum Abbates, & multi Ecclesiarum Prælati vitam ducere consueuerunt, fuit enim quæstus salis vberrimus. Has salinas Luneburgenses violenter vsurpauere: ob quam rem & à Nicolao Pont. Max. & à Friderico Imperatore augusto damnati sunt. Consulatus, qui eius rei auctor habebatur, auctoritate Apostolica deiectus est: sed fauore Bernardi Ducis Brunsuicensis paulo postea in pristinum statum rediit. Et qui nouiter consulatum adierant, in carcerem coniiciuntur, ciuitati rebelli & ecclesiasticorum bonorum rapaci sacris interdictum est: non tamen desunt qui rem diuinam apud eos faciant. Tantus est æuo nostro & in populo & in clero auctoritatis ecclesiasticæ contemptus.
* al. nominis. Est in Marchia Brandenburgensi non magni momenti * ciuitas, aquis circumdata, Habelbergam vocant: in eius diœcesis loco aspero ac deserto paruum oppi-
* al. Welsnach. dum est nomine Vilsnacum *. Hic tres hostiæ habentur, ex quis cruorem sua sponte manasse tradunt: ob eam rem magnus populorum huc concursus, & nautarum p.71.
vota huc soluuntur: vulgo locum ad sanctum Cruorem vocant. Excessimus scribendi modum Saxoniæ ciuitates nominatim commemorantes. Id fecimus, quia veteres scriptores parum de Germania locuti sunt, & tanquam extra orbem ea natio jaceret, somniantes quodammodo res Germanicas attingunt: Ob eam rem dabitur mihi venia, fortasse & aliquis gratiam habebit, si Germanicas describentes prouincias, vt res oculis subjiciamus, paulo prolixiores fuerimus, propositi nostri metas egressi.

CAPUT XXV.

DE DANIA, SVECIA, NORVEGIA.

HOc loco quoniam Saxoniæ Dania iungitur, priusquam Germaniæ reliquas partes absoluo, de ipso Daniæ regno vicinisque regionibus in Aquilonem versus aliqua referre institui, non indigna cognitu. Tria sunt in septentrionem vergentia regna sibi inuicem cohærentia, Danorum (quod hodie Daciam appellant) Suetiorum, ac Noruegiorum. Dania siue Daciam dicere volumus consuetudini seruientes, Germaniæ portio est Chersonnesi habens formam.

Cymbri. Hanc quondam Cymbri tenuere, inde illa inundatio Barbarorum emersit, quam Marius Arpinas Italiam petentem, & res Romanas euertere minitantem, ad internecionem deleuit. Possidonius (vt Strabo refert) coniecturam facit, quod Cymbri latrocinando incertis errabundi sedibus ad paludem usque Meotim militiam agitarint: ab eis enim Cymerium vocari Bosphorum arbitratur, quasi Cymbricum, cum Græcorum lingua Cymerios Cymbros nominet. Suetia cincta vndique mari
* al. Scandia. plures Insulas continet: in quis Scandauia * est, apud veteres late memorabilis. Hinc quoque populorum innumerabilis multitudo egressa, omnem olim Europam armorum turbine ac procella inuoluit. Nam Gothorum, qui Hunnos bello vicere, Pannoniam, Mysiam, Macedoniam, & omnem Illyridem occupauere, Germaniam, Italiam, ac Galliam vastauere, & demum in Hispania consedere, hinc fuit origo. Noruegia, quæ de ipso septentrione sortita est nomen, continenti
Gothi. per Ruthenos iungitur, & in Arcton protensa incognitæ terræ, seu stricto glacie Oceano (vt plerique fabulantur) contermina est. Ad orientis partem ac meridiem Baltheo mari alluitur: ad occidentem Britannici finit Oceanus. Daciam Teuto-
* Dannemarc. nes hodie Danorum appellant Marchiam * cuius lingua Germanis incognita est: Ex Noruegia venisse putant, qui Cymbrorum occupauerint loca. In hac terra patrum nostrorum memoria Voldimarus regnavit, in Suetia Magnus, Aquinus in Noruegia:

Noruegia: quem ferunt diuinum fuiſſe hominem miro prouincialium amore atque obſequio cultum, huic coniux Margarita fuit, Voldimari filia, ex qua natus Olaus patri ſuccedens, breui tempore vita functus, regnum matri reliquit. Ea & paternum adepta eſt, extincto Voldimaro; at Magno in Suetia hominem exuente, Albertus dux Monipolenſis vocatu populi diadema ſuſcepit: qui dominatum vicinæ fœminæ contemnens, bello Daciam Noruegiamque laceſſere cœpit, occurrit ei Margarita coactis copiis, in campis late patentibus pugnatum eſt: tanquam ipſa viri, hoſtis fœminæ animum induiſſet. Victus Albertus, captusque & in triumphum ductus regnum amiſit: dimiſſus tandem infame ſenium in paterna domo finiuit. Margarita clariſſima mulier tribus imperans Regnis, ad ſenectutem vſque magnifice ac religioſe ſubditos gubernauit: demum ſenio confecta, cum tantum per ſe ferre nequiret imperium, Henricum Pomeraniæ Ducem quatuor & decem annos natum ſibi filium adoptavit, regnaque illi commiſit, & Philippam regis Angliæ filiam dedit vxorem. Is cum coniuge ſine prole defuncta, nubere vlterius nollet, iamque quinque & quinquaginta regnaſſet annos, ad extremum ſub imperio Friderici populari tumultu ex regio ſolio deturbatus eſt; & Chriſtophorus Dux Baioariæ ſibi ex ſorore nepos in eius locum ſuffectus: qui avunculum ſuum decem annis quibus ipſe imperauit in inſula Gothica regnare permiſit. Chriſtophoro autem ex hoc ſeculo abeunte. Daciæ ac Noruegiæ coronam Chriſtigernus accepit. Sueci vero in electione Regis diſcordantes, alii Carolum equeſtri dignitate inſignem, alii Canutum eius fratrem natu minorem regno præficiunt.

Margarita Regina.

* *al. Naupolenſis, lege Megalopolenſis.*

Pendente adhuc electionis negotio, Carolus immiſſis militib. Scoltoniæ (quam hodie Stockholm) oppidum clam occupat: in quo regia ſedes habetur.
p.72. Canutus per amicos arcem inuadit. Hinc bellum inter fratres de regno ortum, & pugna diu anceps, occiſis vtrinque pluribus: ea demum lege induciæ pactæ, vt poteſtas eligendi Regem excluſa nobilitate plebi fieret. In qua cum Carolus gratioſior eſſet, maieſtas regni ad eum defertur: Canutus priuatam vitam degit. Carolus vero nouo regno tumidus atque inſolens, armatis nauibus Henricum ætate confectum, nulli noxium, ſibi ipſi viuentem, è Gothia propulſauit. Qui etiam hodie in humanis agens apud Pomeraneos (vnde illi origo fuit) paruo contentus vitam agere fertur. Quam ſint incerta mortalia, & quam inania, ſuo exemplo docens: qui tribus potentiſſimis regnis exutus, nec paruam inſulam, in qua decem annis delituerat, uſque ad mortem retinere potuit, ætate pleniſſimus. Sed neque Carolo ſcelera ſua impunita fuere: qui dum Chriſti Eccleſias perſequitur, religionem contemnit, ſacerdotes diſpoliat, feſtos dies obſeruari prohibet, iura diuina & humana confundit; à Ioanne Benedicti filio Vrſalenſium præſule, viro cordato & impigro, à quo nobilitas regni excitata eſt, magno prælio ſuperatus eſt, ac regno propulſus in parua inſula non longe ab oſtio Viſtulæ prope Pruſſiam exilium agit. Chriſtigernus in locum eius aſſumptus, pietate ac iuſtitia melior, iterum tria regna noſtro tempore in vnum redegit: cui & Gothia paret, Gothorum quondam ſedes ac patria.

CAPUT XXVI.

DE BOHEMIA.

Bohemorum modo res geſtas attingere, ac ſitum referre locorum ratio exiget: qui Saxonibus ad meridiem iuncti ſunt. Bohemia enim intra limites Germaniæ incluſa, tota Aquilonibus expoſita eſt, habens ad orientem Morauos, & Sleſitarum partem, ad Aquilonem Saxones & Miſnenſes, ad occidentem agrum Noricum, ad meridiem Auſtriam & Bauariam, vndique Germaniæ populis cincta. Latitudo longitudoque eius pene par, trium fortaſſe dietarum. Sylua Hercinia vniuerſam cingit, Albis vero præclarior eius amnis eam mediam irrigat, alioſque non pauci nominis fluvios excipiens, vt Multauiam, quæ pene Pragam mediam

ſcindit, tandem per conualles & abrupta montium nemoroſoſque ſaltus Herciniæ ſyluæ præceps labitur, per Misnenſem prouinciam fluens, prope Hamburg vrbem Saxoniæ in Germanicum mare abſorbetur. Oppida regni memorabilia ſunt Praga Regum Bohemiæ digniſſima ſedes, Cadanum, Bruxia, Schlakerwerdum, Cutianum cupri argentique mineris celebratiſſimum. Regio prorſus frigida; armentis tamen, feris, ac piſcibus abundans. Ager ei optimus, frumenti & hordei feraciſſimus.

Multa apud eos ætate noſtra memoratu digna emerſerunt, multa prælia geſta ſunt, multus ibi ſanguis effuſus, deletæ funditus ciuitates, ſpreta & conculcata religio. Exorta eſt Huſſitarum hæreſis: Adamitarum pullulauit inſania: debacchati ſunt Thaboritarum & Orphanorum exercitus: duo fulmina belli, Zyſca & Procopius, prouinciam ex arbitrio ſuo diripuere: Joannes ac Hieronymus* populum decepere, in Conſtantienſi magna Synodo demum combuſti: Jacobellus, Conradus Rocazana, & Petrus Anglicus, Euangelii corruptores tanquam magiſtri veritatis habiti. Quatuor Reges extirpare peſtiferum virus non potuere, Wenceslaus, Sigismundus, Albertus, & Vladislaus, qui apud eos veneno extinctus creditus eſt. Poſtremo Georgius Rex creatus eſt, qui Huſſitarum labe infectus putatur: magnus vir alioquin, & rebus bellicis clarus. Sed omnia hæc in hiſtoria, quam de Bohemis his diebus edidimus, conſcripta ſunt. Ibi quoque de ſitu regionis, & gentis moribus, pro captu noſtro mentionem fecimus. Inde igitur aſſumendum erit, quicquid huic operi de rebus Bohemicis deeſſe videbitur. Nos cœptum ſequentes iter, inferioris Germaniæ prouincias abſoluemus: deinde ad ſuperiores reuertemur partes.

* *Vide Pogg. epiſt.* 3.

CAPUT XXVII.

DE FRISIA.

PHriſones ad Oceanum ſiti, ab Oriente Saxoniam contingunt, ad meridiem Weſtfalos, ad occidentem Traiectenſium terræ junguntur: quanquam & ipſos Traiectenſes plerique Phriſones eſſe volunt. Inter quos Othonem inuenio Phriſingenſis Eccleſiæ præſulem, qui res Germanicas haud imperite conſcripſit. Albertus Epiſcopus Moguntinus, qui Fuldenſe monaſterium erexit, cum religionem p. 73.
Chriſti perſuadere Phriſiis niteretur, ab eis interfectus, & martyrio coronatus eſt. Gens eadem ferox, & armis excitata, robuſti & proceri corporis, ſecuri atque intrepidi animi, liberam ſe eſſe gloriatur: quamuis Philippus Burgundiæ princeps eius ſe terræ dominum vocet. Reuera libera Phriſia eſt, ſuis vtens moribus: exteris nec parere ſuſtinet, neque dominari cupit, haud inuitus Phriſo pro libertate mortem appetit. Dignitas in hac gente militaris inuiſa. Sublimem virum, qui ſe cæteris efferat, non ferunt. Magiſtratus annuos eligunt, qui rem publicam æquo iure diſponant, fœminarum impudicitiam ſeuerius puniunt. Sacerdotes, ne aliena cubilia polluant, ſine coniuge non facile admittunt. Vix enim continere hominem poſſe, & ſuper naturam arbitrantur. In pecoribus omnis eorum ſubſtantia eſt: ager planus ac paluſtris eſt, multo gramine fœcundus, ligno caret; bituminoſo ceſpite & ſicco ſtercore boum ignes fouent. Ex hac gente tradit Cornelius Tacitus imperante Nerone duos legatos Romam veniſſe, Veritum ac Malorigem: qui Pompeii theatrum intrantes, cum vidiſſent quoſdam cultu externo inter ſenatores ſedere, & intellexiſſent id honoris earum gentium legatis dari, quæ virtute & amicitia Romana præcellerent; *Nullos mortalium aut armis, aut fide, ante Germanos eſſe,* exclamauerunt: ac digredientes inter Patres conſedere, ob quam rem ambos Nero ciuitate donauit.

CAPUT

CAPUT XXVIII.

DE HOLLANDIA, ET SELANDIA.

HOllandia quoque prouincia Germaniæ ad ſeptentrionem Oceano alluitur mari: quod reliquum eſt, Rheni fluminis brachia intercipiunt, inſulamque conficiunt, paluſtris, paſcuoſa, pluribus ſtagnis ac maris interfuſa finibus. Nec deſunt, qui Traiectum nobilem vrbem in Hollandia ſitam dicant, nobis haud alienum eſſe videtur, aliquando Phryſiæ Traiectenſes, aliquando Hollandiæ traditos eſſe: vt ſæpe regionum terminos dominantium imperia mutant, noſtra quidem ætate neque Phryſiæ neque Hollandiæ dantur. Principatus Eccleſiæ Traiectenſis Imperatori tantum ſubiicitur, latamque poſſidet terram, diuerſis Rheni meatibus interclusam, cui ab oriente Phryſia, à meridie Weſtfali iunguntur, Hollandia Septentrionem excipit, ab occidente ducatus Geldriæ (de quo ſuo loco dicemus) Rheno flumine diſiungitur. Imperitiſſime vero (ne dicam fallaciſſime) nonnulli ætate noſtra Traiectum Galliæ nationis ciuitatem eſſe dixerunt, cum de Pontificis ageretur electione. Nam quo pacto Traiectum Galliæ dabimus, trans duo Rheni brachia ſitum? quando & qui cis Rhenum habitant, Colonienſes, Cliuenſesque, conſtat eſſe Germanos. Traiectenſium quippe ſitus, mos, ſermoque Germanicus eſt. Traiectum diues & populoſa ciuitas eſt. Epiſcopus vrbis quadraginta millia pugnatorum, ſi quando neceſſitas ingruit, educit ab bellum, forma viris ac mulieribus egregia. Ab exterorum incurſu & aquarum inundatione, & propria virtute defenduntur: potus genti cereviſia, vinum mercatores afferunt. In ea ciuitate memoria noſtra multæ ſeditiones fuere, cum Epiſcopum vni parti acceptum, altera recuſaret. Deſiderius aliquando quietum Epiſcopatum tenuit, deinde à ciuibus eiectus, Romani Pontificis & vicinorum Principum aduerſus rebelles ſubditos auxilia implorauit, illi Diefoldium quendam contra ius fasque ſibi præſulem aſſumpſere, Martinus Pontifex Maximus anathema in eos promulgauit. Contempſere Eccleſiaſticum gladium obſtinati homines: experiri arma oportuit: ingentes Burgundorum ducis vicinorumque Principum copiæ aduerſus Traiectenſes ductæ infeliciter puguauere. Victor contumax populus ſeptem annis Eccleſiæ mandata contempſit. Deſiderius in exilio obiit. Canonici qui propter eum patria pulſi fuerant, Walramum Morſenſem, archiepiſcopi Colonienſis germanum, ſucceſſorem elegerunt. Agitata in Concilio Baſilienſi cauſa, confirmata electio: iterum damnata in ſynodo Traiectenſium rebellio: iterum fruſtra pugnatum. Poſtremo miſſus ab Eugenio legatus Joannes Coſoronenſis * epiſcopus: qui poſtea ad Cardinalatus honorem vocatus, Morinenſis appellatus eſt. Cum retuliſſet vnicam pacandæ prouinciæ viam eſſe, Diefoldio ignoſci, eique gentis præſulatum committi, excuſo Walramo, rebelli populo ſatisfactum eſt, pulchre ſane nullæ victis leges fauent, ſacroſque Canones potentia vincit. Voluerunt Caliſti quoque imperium eludere Traiectenſes, qui mortuo Diefoldio, Epiſcopum ab eo datum recipere recuſarunt. Sed apparatibus Philippi Burgundiæ Ducis ac potentia territi, & primis conatibus infeliciter niſi, furore depoſito paruerunt.

* al. Cæſariensis.

p. 74. Vltimi Germanorum ad Septentrionem & occidentem verſi Hollandini * ſunt, inſulares populi, Rheni oſtiis obiecti: inter quos præcipue Dordracenſes * habentur. Ea ciuitas eſt egregie munita, diues opum, negociationique maxime accommoda: cuius haud paruam partem anno ſuperiore incendium abſumpſiſſe relatum eſt. Incuriâ ciuium id eueniſſe conſtat: quanquam pleraque miracula referuntur, quæ prætereo, quia non ſatis digno teſtimonio comprobantur. Eſt & Brielum oppidum non ignobile, aquis circundatum: in quod etiam mercatores multi nauibus applicant.

* Sic ex Baſileenſi editione Operum Syluii emendans, cum antea legeretur Selandrini, ad quos neque Dordracum neque Brielum quadrat.

* al. Middelburgenſis.

CAPUT XXIX.

DE WESTPHALIA.

NON tranſibo nunc Rhenum, Germanicas, quæ ibi habitant gentes, commemoraturus: Dabitur ſuo loco de his quoque dicendi facultas. Proſequar

veteris ac certæ Germaniæ populos: & qui iunguntur vel Traiectensibus, vel Phrisiis ad meridiem, expediam. Westphalia Rheno fluuio ab occidenti clauditur, Visurgi ab oriente, quem Veseram hodie vocant: à Septentrione Phrisiam habet & Traiectensium terram; meridiem Hassiæ montes excipiunt, quos Abnobos Ptolemæus appellare videtur: ex quibus Amasis fluuius oritur, qui Padeburnam & Monasterium non ignobiles ciuitates alluens, mediam ferme prouinciam intersecat, & per Phrisiam defluens fertur in mare. Sala quoque fluuius Westfaliam irrigat: inter quem & Rhenum, cum Drusus Germanicus belligeraret, domitis hostibus victor oppetiit. Quomodo autem cultores huius terræ vocauerit antiquitas, difficile dictu est, discordantibus auctoribus. Strabo vicinos Rheni accolas hoc loco Sycambros appellare videtur: qui duce Milone cum Romanis bella gessere, victique datis obsidibus pacem obtinuere, quamuis calcata fide ac proditis obsidibus rebellarunt. Ptolemæus quoque à parte primum septentrionali Germaniæ circa Rhenum fluuium Bussactores habitare tradit, Paruos appellatos, Sicambros, Oquenos, & Longobardos, inuenio apud Strabonem circa Amasim fluuium Bructeros habitasse, quos Drusus nauali prœlio superauit. Bructeros autem bello victos ab Austro in Aquilonem, & Oceanum dilapsos, ob quam rem coniecturam capere possumus hos esse, qui hodie Pruteni appellantur, Aquilonares populi: de quibus supra diximus, facile namque Bructeros in Prutenos sermo conuertit. Carolus Magnus multa cum Westfalis prælia gessit, eosque magnis affecit cladibus, coegitque Christi religionem amplecti, relicto idolorum cultu: quam quum sæpius abnegassent, nec iusiurandum aduerterent, ut metu pœnæ rebellionem compesceret; occultos instituit Iudices, quibus potestatem dedit, vt quamprimum deierasse aliquem comperissent, aut fregisse fidem aut aliquod aliud flagitium commisisse, mox illum supplicio afficerent, vbi primum comprehendo posset, nulla citatione præuia, aut defensione præmissa. Elegit viros graues, & recti amantes, quos plectere innocentes haud verisimile fuit. Terruit ea res Westfalos, ac demum in fide continuit: cum sæpe in nemoribus & proceres & mediocres viri laqueo suspensi inuenirentur, nulla accusatione prius audita. Quærentibus tamen causam, constabat fregisse fidem, aut magnum aliquod scelus commisisse, qui necati reperiebantur. Id iudicium vsque ad nostram perdurat ætatem, vocaturque vetitum. Qui ei præsunt, Scabini appellantur: quorum ea præsumptio est, vt per totam Germaniam iurisdictionem extendere velint. Secretos habent ritus, & arcana quædam, quibus malefactores iudicant. Ea nondum quisquam repertus est, qui vel precio vel metu reuelauerit. Ipsorum quoque Scabinorum magna pars occulta est: qui per prouincias discurrentes criminosos notant, & referentes iudicio occusant, probantque vt eis mos est, damnati describuntur in libro & minoribus Scabinis committitur executio. Reus ignarus suæ damnationis, vbicunque repertus fuerit, supplicio afficitur. Degenerauit autem hoc iudicium: nam & viles aliquæ personæ admittuntur, & ciuilia negocia tractare audent, quibus erat solum de criminalibus permissa potestas. In hac prouincia nostro tempore Susatenses ab Ecclesia Coloniensi desciuere: nec diutino vexati bello, multisque cladibus affecti, & obsidione pertinacissima oppugnati, ad obedientiam rediere. Cuius rei causa & Theodoricus Coloniensis antistes (qui Westfalorum princeps habetur) & Ioannes Dux Cliuensis, non paruis inter se odiis contendere: cum Susatenses ad Cliuensium opem confugissent, Coloniensis Saxoniæ duces & non paruam Bohemorum manum in auxilium accersisset. Apud Monasterium quoque eiusdem prouinciæ ciuitatem, propter Ecclesiam quam Valramus Theodorici frater sibi debitam existimabat, acriter dimicatum est, in quo bello p. 75. multis hostium cæsis, vnus ex principibus Brunsuicensibus, qui dux copiarum fuit, interceptus est & in potestate Coloniensis antistitis factus. Est autem Westfalia regio admodum frigida, neque frumenti abundans: pane vtuntur nigro, cereuisia potus est. Vinum quod Rheno vehitur, magno emitur pretio: opulenti tantum eo vtuntur, idque raro, populus Martialis est, & ingeniosus: de quo prouer-

Pruteni.

Westphalica iudicia,

Susatum.

uerbium esse dicunt, *Vitiosos ac fallaces Westfaliam facilius quam stultos gignere.* Hic quoniam Theodorici mentio incidit, non est ab re pauca de eo referre, cui inter viros Illustres nostri sæculi nemo locum negauerit. Origo eius ex familia Morsensi, apud Germanos principes honoratissima. Fratres tres habuit; qui omnes supra sexagesimum annum vixere. Henricus natu maior paternum principatum gubernauit: Ioannes Monasteriensem Ecclesiam multis annis, usque ad exitum vitæ summa cum laude administrauit: Walranius & ad Traiectensem Ecclesiam & ad Monasteriensem defuncto fratre nequicquam aspirauit: quamuis ad Traiectum concilii Basiliensis fauore, & ad Monasteriensem Nicolai pontificis institutione vteretur. Theodoricus ipse cum Bononiæ iuri pontificio operam daret, à Ioanne 23. summo pontifice Coloniensem ecclesiam obtinuit: cui iam 17. annos non sine plebis ac nobilitatis magno favore præfuit. Qui & si plurima pro defensione Ecclesiæ suæ vario eventu bella gessit, in quis modo strenui militis, modo fortissimi ducis officium impleuit, nunquam tamen domi aut sacerdotalia munia aut ciuilem administrationem neglexit. Corpore pulchro, & supra communem staturam eminenti, animo magno & perliberali: cuius palatium illustribus semper hospitibus patuit.

Theodoricus archiepisc. Colon.

CAPUT XXX.

DE HASSIA.

INTER Westfalos ac Francones Hassia iacet, montana regio: quæ à Rheno in Septentrionem porrecta Thuringiæ iungitur. Princeps gentis Ludouicus Landgravius ætate nostra ad imperium vocatus, *Imparem se esse dixit, qui tantæ rei molem sustinere posset.* Maluitque paruo imperio à parentibus sibi relicto vtiliter præesse, quam magnum accipiens dissipare. Id quoque sibi obstare ad rem Christianam gerendam dixit, quod literas ignoraret. Fuit tamen legum cultor, quas sibi proprio sermone exponi iussit, quotiens coram eo causa ventilata est: nec vnquam compertus est iniquam tulisse sententiam. Hic dum reformaturus monasterium quoddam suæ ditionis ingreditur, & inuitatus cum Monachis edit, venenum procibo inter edendum sumpsisse creditus est. Nam & ipse & Abbas, qui reformationem petierat; paulo post extincti fuerunt.

CAPUT XXXI.

DE FRANCORUM ORIGINE ET FRANCONIA.

FRANCONIA * huic succedit, nobilis sane prouincia, & admodum potens: ab incolatu Francorum sic appellata. Franci quidem Troiani ob origine fuerunt: qui deleto Ilio duce Priamo magni Priami ex sorore nepote, per pontum Euxinum & Meotidas paludes in Scythiam peruenere, ibique ciuitatem ædificarunt, quam vocauere Sycambriam: ex qua dicti Sycambri. Constat enim, post euictam incensamque Troiam qui superfuerunt excidio, in tres turmas diuisos in exilium profugisse & alios quidem Ænea duce Italiam petiuisse, à quibus Albani prodierunt, & deinde Romani, qui orbis imperio potiti sunt. Alii sub Anthenore per medios Achiuos elapsi, Illyricos penetrauere sinus, & regna Liburnorum ad intimum Hadriaticum pelagus accessere, Vrbemque condidere Patauium: vbi sepultum Anthenorem tradunt, qui Henetam fugas * secum duxit, à quibus postea dicti Veneti, quorum est hodie ingens potestas terra marique. Tertii (vt diximus) in Scythiam penetrarunt. quo in loco in magnam gentem coaluerunt. CumqueScytharum multiRomano imperio subiecti essent,& ipsi quoque tributa penderent,manseruntque vectigales vsque ad tempora Valentiniani Cæsaris. Quo imperante Alani Imperium vexare cœperunt. Imperatorvero proposito edicto libertatem in decennium eis promisit, qui Alanorum ferocitatem compescerent. Allecti eo præmio

* al. Franconia.

* al. fugiens.

mio Sycambri arma sumpserunt, Alanosque bello victos deleuere. Ob quam rem libertate in decennium ab Imperatore donati sunt, & mutato nomine Franci appellati: quod Attica lingua siue feroces, siue nobiles sonat. Itali Francos liberos vocant. Exacto decennio, cum Romani solita tributa repeterent, Franci ob ipsam libertatem effrenes facti, parere recusauerunt. p. 76.

Principes eo tempore Francis fuere Priamus, & Anthenor, antiqui nominis ac virtutis, quibus copias ductantibus, prælium cum Romanis consertum est; in quo Priamus ipse cum fortissimis suæ gentis cecidit. Qui cladi superfuerunt, ex Scythia digressi sunt, & in Germaniam profecti in partibus Thuringiæ consederunt, cum principibus suis Priami & Anthenoris filiis Marcomede scilicet & Sunone. Suno sine liberis decessit. Marcomedi filius fuit Faramundus, quem sibi Franci Regem creauerunt: & hic primus inter Francos regnauit. Huic fuit filius Clodius * Crinitus, à quo Francorum Reges Criniti sunt appellati. Per idem tempus Gothi, qui iam vrbem Romanam irruperant, ultra Ligerim fluuium in Gallia sedes inuaserunt. Burgundiones quoque iuxta Rhodanum habitabant, qui & ipsi paulo post reges habere cœperunt. Franci vero transmisso Rheno Romanos, qui ea loca tenebant, fugauerunt: paulatimque aucti potentia, Maguntinam, Treuerim, Agrippinam hodie Coloniam, super Rheno fluuio, Tornacum, Cameracum, Remos, Suesonam, Aurelianum inuasere: ita ut ab Aquitania vsque in Baioariam imperium extenderent. Clodoueo autem mortuo Meroueus successit filius, à quo Franci Merouingi dicti sunt. Post Meroueum Hildericus regnum adeptus, dum luxuriose viueret, à suis pulsus est Egidio Romano in eius locum suffecto. Hildericus regno priuatus, ad Bisinum Thuringiæ regem confugit, cuius coniugem per adulterium polluit, post octo autem annos reuocatus, Agrippinam inuadens, eiectis inde Romanis magnam regni sui partem recuperauit. Mortuo autem Egidio filius eius Syagrius in ciuitate Suesona regnauit. Bisina autem regina cum accepisset, Hildericum regnum recuperasse, relicto viro ad eum confugit: à quo recepta, & pro coniuge habita, Clodoueum ei peperit. Qui postea regnum adeptus primus Francorum Regum Christi religionem accepit, à beato Remigio episcopo baptizatus. Illud autem veritate caret, quod plerique tradunt, Agrippinam ab incolatu Francorum vocatam Coloniam.

* al. Clodoueus.

Colonia Agrippina. Nam priusquam Franci Germaniam intrarent, Colonia Romanorum appellata est, à Claudio Cæsare condita, & ab eius coniuge Agrippina nuncupata. Fuerunt inter Clodoueum ac Syagrium aliquot bella: postremo victus Syagrius, ad Alaricum Gothorum regem confugit, qui nonus à magno Alarico regnabat. Reposcitur à Clodoueo Syagrius, atque obtentus occiditur: Romani quoque reliqui per Galliam habitantes exterminantur. Clodoueus Alemanos sibi subiecit: Gothis quoque & Aquitanis bellum indixit, eosque superauit, occiso Alarico Rege. Fertur cum ad bellum progrederetur, si victor euaderet, equum beato Martino vouisse, qui duodecim & centum annis ante id tempus vita excesserat. Victoria potitus equum tradidisse, eumque centum solidis redimere voluisse. Stetisse equum immobilem, donec precium duplicaretur. Qua ex re dixisse Regem ferunt: *Martinum bonum auxiliatorem esse, negotiatorem carum.* Hic Clodoueus uxorem duxit Clodosindam filiam Regis Burgundionum: quæ cum esset Christiana, adhuc ei pagano iuncta est, magnisque precibus virum orabat, ut baptizaretur: natosque filios clanculum baptizabat. Causa autem quæ Clodoueum Christianum fecit, esse fertur; quia quum pugnaret contra Sueuos, & pene victus esset, votum vouit, *Christianum se facturum, si ex prælio euaderet,* ob quam rem mutata fortuna, ex victo victor factus, subactis Sueuis Christianæ religioni se credidit. Cuius posteri in Francia vsque ad Pipinum nonum patrem Caroli magni regnauerunt. Tunc vero Hilderico secundo per ignauiam regnum ademptum est: detonso enim eo, & in monasterium retruso Pipinus regnum accepit. Erant tunc in Francia Maiores domus, qui regnum gubernabant. Anno Domini septingentesimo decimo, mortuo Dagoberto minore Francorum Rege, filius eius paruulus in

in tutela Pipini grossi (quem alii Ansgisi filium dicunt) in tutela fuit, & per insidias periit. Tunc Grimoaldus filius legitimus Pipini grossi, regnum vsurpans, à consanguineis Dagoberti Regis defuncti captus, in custodia obiit. Per idem tempus Galli, qui intra Sequanam & Ligerim fluuium habitabant, adversus Francos bella mouere: & usque Maguntiam excurrentes, eam ciuitatem obsederunt.

Franci Rege carentes Carolum Martellum ad regnum sublimare voluerunt. Qui regnum renuens, Ducatum accepit: Gallosque bello repressit. Prouinciam vero inter Ligerim & Sequanam, quæ tunc Gaudina vocabatur, à se Carlingam vocari iussit: quod postea apud Teutonicos diu servatum est. Hic Carolus ex
P. 77. Adelheida * nobili concubina Pipini grossi filius fuit, inclytus vir & bello potens: qui multa Sarracenorum millia gladio interemit, & pater fuit Pipini Nani, qui Carolum magnum genuit Imperatorem toti orbi cognitum, ex coniuge Berta, quam duxit ex Græcia. Hoc ergo Francorum genus, cum è Scythia in Germaniam venisset, ibique diu consedisset, Germanicum effectum est, & terram ipsam primo à se habitatam Franciam appellauit. Verum cum reseret imperium, ita & Francia aucta est, adeo vt tota ferme Gallia, & magna Germaniæ pars, à montibus Pyrhenæis vsque ad Pannoniæ terminos Francia diceretur. Nam quicquid suberat, Francia vocabatur. Ea in duas partes diuisa fuit. Nam quod est Galliæ occidentalis Francia dicebatur: quod est Germaniæ, orientalis. Et Germaniam quidem eatenus extenderunt, quatenus sermo Germanicus protenditur.

* al. Alpheida.

Hæc gens sub Carolo Magno Romanum Imperium meruit: qui afflictam Longobardico bello sedem Apostolicam consolatus est. Carolus enim quamuis Galliæ potiretur imperio, Germanus tamen fuit in Germania natus alitusque. Cuius sedes plerumque in Aquisgrano fuit, quæ ciuitas Teutonica est: ibi palacium eius & caput ostenditur. Eius posteri imperium tenentes in Gallia & in Germania regnauerunt. Deficiente autem masculina linea, imperium ad Germanos, id est ad Francos orientales rediit: inter quos primus habitus est Otho. Est autem Imperium apud Germanos non eo modo, vt nemo imperare possit nisi Germanus: sed quoniam eligendi Imperatorem auctoritas Germanis tradita est, plerumque Germanus eligitur. Eam ob causam cum vacasset Imperium per obitum Ludouici Bosonis filii, Germani, quorum ea potestas erat, Germanum elegerunt; & Francum ex orientali Francia. Hæc præmisisse voluimus, quoniam de Franconia sermo incidit. Sunt enim multi, qui Francos eos solummodo esse volunt, qui circa Parisios habitant, & illis datum Imperium esse volunt: quos rectius Francigenas quis appellauerit. *Francigena.*

Franconia vero, vt nostra ætate recipitur, à meridie Sueuis & Baioariis iungitur, ab occasu Rheno, ab ortu Bohemis ac Thuringis: Septentrionem iidem Thuringi Hassique excipiunt.

Prouinciam perlabitur haud ignobilis amnis, quem Moganum vocant. Ptolemæus hunc fluuium Obrineam appellare videtur: qui superiores Germanos ab inferioribus eundem diuidere affirmat: neque enim alius fluuius est, qui eam diuisionem aptius quam Moganus efficere possit. Et hodie quidem inferiores Germani vsque ad Maguntiam procedunt: abinde superiores vocantur. Moganus vero ex montibus Bohemiæ ortus à regione Maguntiæ in Rhenum exoneratur: ob quam rem non defuerunt, qui Maguntiam Moguntiam à Mogano fluuio dici crederent. Perlabitur idem fluuius non paucas ciuitates: quarum illustriores sunt Herbipolis, Francofordia. In Herbipoli nobilis Episcopi sedes est qui & Francorum Dux habetur, & cum rem diuinam facit, gladium in altari nudum ante se habet. Francofordia nobile emporium est. In quo superi cum inferis Germani conueniunt, bis singulis annis. Ibi quoque Imperator eligitur ex veteri consuetudine: ob quam rem palam est, Imperium datum esse Germanis, quando inter eos eligitur, & coronatur, & si demum ad culmen gloriæ Romæ quoque diadema suscipit. Est & in Franconia nobilis ecclesia Bambergensis, ad Pognitium * amnem sita: quam fundauit Henricus secundus Imperator, quem accolæ reli-

Mœnus.

Herbipolis Francoford.

* al. Regnitium.

giose colunt & sanctum habent. Ibi quoque Berengarius sepultus est: qui regnum Italiæ vsurpauit, & ab Othone primo captus, in Germaniam ductus, illic exulans obiit. Supra ciuitatem in ædito monte Arx est, & natura & arte munita, in qua nos aliquando cum Episcopo loci prandium fecimus. Albertus nobilissimus Francorum Comes, & Othonis Saxoniæ Ducis ex filia nepos, cum Conradum comitem occidisset, qui Ludouici Regis fuisse filius dicebatur; in hanc se arcem contulit, & aliquandiu Regis obsidionem pertulit. Difficilis expugnatio loci videbatur: ob quam rem ad dolos recursum est. Otho Episcopus Moguntinus minister sceleris inuentus est: qui profectus ad Albertum, litis arbitrum se dixit. Rogauitque Albertum, ad imperatorem in castra descenderet: quia vel pacem ei daret, vel in arcem reduceret incolumem. Credidit Albertus, & accepta iurisiurandi religione Othonem secutus est.

Bamberg.

Vix arcem egressi erant, cum Otho, *Vereor*, inquit, *ne diu apud Imperatorem morari oporteat. Vtilius fortasse consilium erat, prius sumpsisse cibum.* Laudauit Albertus verba præsulis, & in castellum rediens Othoni prandium dedit.

Quo sumpto ad Imperatorem cum eo perrexit: vbi mox captus est, & capitali sententia damnatus. Cui Archiepiscopi fidem imploranti, respondit parum religiosus pontifex, *se fidei satisfecisse: qui semel reduxisset incolumem, cum ad prandium introiuit. Bis reducere non promisisse*, infelix Albertus gladio obtruncatus est. Melius Romani, qui pari fraude vsum vnum ex captiuis ab Hannibale Romam missis, vinctum remisere, fraus enim (vt inquit Maximus orator) astringit periurium, non soluit. Prædia quæ Albertus habuit, Ecclesiæ Bambergensi postea cesserunt. Est autem Franconia partim plana, partim montosa, montes ipsi haud difficiles sunt, ager non admodum pinguis: nam plerumque arenosus est, multis in locis consiti colles vineis, gratum producunt vinum: maxime vero apud Herbipolim. multæ syluæ, & multa venatio est. Terra in multos partita est dominos. Quamuis Episcopum Herbipolensem Ducem Franconiæ dicant (vt ante relatum est) Moguntina ecclesia, & Bambergensis plurima obtinent loca: Palatinus quoque Comes haud paruam occupat partem. Marchiones potentes in ea sunt. Multæ præterea ciuitates Imperiales apud Francones florent. De Norimberga dubium est, Franconiæ an Baioariæ cedat. Ipsum nomen indicat ad Baioarios vrbem pertinere: Norimberga enim Noricum montem significat, ob quam rem patet Noricorum ciuitatem fuisse. Norici autem Baioarii successere: & nunc ea portio terræ Baioariæ, quæ inter Danubium & Norimbergam iacet, Noricum appellatur.

p. 78.

Noriberga.

Ciuitas tamen in parochia Bambergensi est, quæ ad Francones pertinet. Ipsi Norimbergenses nec Baioarii, nec Francones videri volunt, sed tertium quoddam separatum genus. Vrbs ea nobilis, magnificis operibus, publicis ac priuatis ornata est, amne Pegnitio interlabitur, in agro sterili & arenoso condita: atque ob eam rem industrioso populo. Omnes enim aut opifices sunt, aut negotiatores. Hinc multæ illis diuitiæ, & magnum in Germania nomen.

Aptissima Imperatorum sedes, libera vrbs, & in medio ferme Germaniæ sita. Inter Bambergam & Norimbergam Forchem iacet, famosum niueo pane oppidum: incolæ patriam fuisse Pilati falso putant, in hac prouincia Fridericus Marchio Brandenburgensis potentissimus fuit. Imperatori Sigismundo inter caros amicos habitus: ei quatuor filii fuerunt, Joannes, Fridericus, Albertus, & alter Fridericus. Joanni, qui primogenitus esset, Electoratus Imperii debebatur: sed iudicium patris Fridericum prætulit, qui secundogenitus erat & aptior ad obeunda Imperii munera videbatur; prius itaque quam moreretur hæreditatem suam inter filios diuisit, Fridericum Electorem instituit: neque male iudicauit. Nam Fridericus inter principes Germaniæ sapientia clarus habitus est, cuius consilio multæ sæpe prouinciæ pacatæ sunt: Justi quoque ac honesti tenax habetur. Qui cum posset regnum Poloniæ consequi per electionem Baronum, recusauit (vt ante diximus) ne vero hæredi iniuriam faceret. Albertus vero germanus eius cum Norimbergensibus bellum intulisset omnes ferme Teutonicæ principes ad se traxit: ciuitates ve-

Forcheim.

ro Norimbergensibus suppetias misere. Graue id & atrox bellum fuit: in quo tot potentiæ concurrentes, infensissimis odiis biennio certauere. Nouem prælia commissa feruntur: ex quibus octo victor Albertus confecit, in vno tantum victus succubuit: nec de pace conuenit, nisi postquam exustis agris, attritis villis, abactis pecoribus, ruricolis interfectis, commeatus ac pecuniæ contendentibus defuere.

Tum quoque pax ex Alberti sententia magis dicta. Hic Albertus ab ipsa pueritia ac teneris (vt aiunt) vnguiculis educatus in armis, pluribus interfuit præliis, quam alii sui temporis Duces aut viderint aut legerint. Militauit in Polonia, pugnauit in Slesia, Castra posuit in Prussia, hostes in Bohemia fudit, stipendia in Austria fecit, prædas ex Vngaria tulit. Nullus in Germania terræ angulus, quem non calcarit armatus: duxit exercitus innumerabiles, prostrauit ferocissimos hostes, expugnauit munitissimas vrbes. In congressibus pugnam prior iniit, victor à prælio excessit vltimus, in oppugnationibus oppidorum sæpe murum primus ascendit. Ad singulare certamen crebris vicibus inuitatus nunquam detrectauit: nec vnquam non strauit hostem. In militaribus ludis, quibus hasta contenditur, vnus omnium repertus est, qui nunquam equo deiectus sit, & omnes in se currentes deiecerit.

Ex torneamentis nunquam non victor exiuit. Septies ac decies solo tectus clipeo ac galea, cætera nudus (vt est apud Teutonicos duelli quædam species) in prouocatores pariter armatos, acuta lancea cucurrit: nullo vnquam damno affectus, cum aduersarios nunquam ipse non equo deturbauerit. Quibus ex rebus non iniuria Teutonicus ACHILLES appellatus est: in quo non solum militares artes, & imperatoriæ virtutes singulari quadam gratia reluxere; sed nobilitas quo- *Teutonicus Achilles.*
p. 79. que generis, proceritas corporis, ac venustas, & virium robur, ac facundia linguæ, admirabilem eum ac pene diuinum reddidere.

CAPUT XXXII.

DE BAVARIA.

BAIOARIA ad ortum æstiuum, ac meridiei partem Franconiæ proximat. Ea quoque perlata & diues terra est. Cui ad meridiem alpes Italiæ iunguntur, Sueui decidentem eius Solem recipiunt. Australes orientem, ac Bohemi Septentrionem. Danubius mediam ferme perlabitur inter Austriam ac Baioariam: alii Anasum, * alii Enum terminum posuere: Sueuos à Baioariis Lycus disterminat ** al. Isaram.* amnis, hanc olim regionem Norici tenuere, cuius adhuc portio media inter Ratisponam & Norimbergam trans Danubium sita (vt ante diximus) Noricum appellatur. Baioarii autem vnde dicti sint, & vnde originem traxerint, non facile dixerim. Verum cum reperiam vetustissimos codices Baioariam appellare, quam moderni Bauariam dicunt; non difficile trahor, vt Baioarios à Bois dictos, & Gallicam fuisse olim gentem credam, huic opinioni Strabo v. commentarior. vires adhibet, ita inquiens: *Priscis igitur* (*vt dixit*) *temporibus plurimæ Gallorum gentes fluuium incolebant* (de Pado loquitur) *è quibus amplissimi fuerant Boy, Isubres, & qui olim cum Gesatis Senones Romana per impetum potiti sunt vrbe.* Hos Romani posterioribus annis funditus deletos perdiderunt: Boios vero è finibus eiecerunt, idem migrantes circumadiacentes Histro locos cum Tauriscis habitarunt, bellum assidue contra Dacos agentes. Constat igitur Boios in Pannonia consedisse: quo ex loco facile successu temporis in Noricum, conterminam regionem, migrare potuerunt. Idem quoque Strabo lacum, qui modo Constantiensis appellatur, designans, paululum ab eo distare Rhætos ait, amplius Heluetios, & Vindelicos: Post Vindelicos autem desertam Boiorum regionem esse affirmat vsque Pannonios: ob quam rem satis indicat Baioariorum terram à Boiis cultam fuisse.

Idem Strabo Germaniam describens, Boios prius Herciniam habitasse siluam asserit; & Cymbros agmine facto eorum inuasisse locum, atque à Boiis reiectos fuisse. Itaque satis persuasum esse potest, Baioaricum nomen ex Bois descendere, ager enim eorum trans Danubium Herciniam siluam non parua ex parte occupat. Ea nunc Germanica gens est sermone vtens Teutonico: neque deserta regio (vt Strabo tradit; quod suo fortasse tempore fuit) nunc cultissima est, magnas ac ambitiosas ciuitates habens, & oppida nobilissima, quorum splendorem nescimus totâ Europâ, quæ vincere possint. Pontificales vrbes quinque in ea sunt: quarum vna metropolitica est, Saltzburgam vocant ex flumine Salza cui adiacet. Veteres Juuauiam vocauere. In Baioaria Ludouicus Ludouici filius, gibbo & struma deformis, impia contra patrem bella suscepit: venerandumque senem; & auctoritate insignem, qui quondam regnum Franciæ gubernasset, in arce munitissima obsedit: sed superis vltionem tanti sceleris petentibus, prius febre percussus occubuit, quam patris animum in suam traheret sententiam. Ille in potestatem Henrici eiusdem familiæ ducis postea factus, breui tempore vitam finiuit. Nec Henricus diu superuixit: qui cum prohibuisset subditos in anno Jubileo Romam petere, veritus ne prouincia pecuniis exhauriretur; eodem modo * ad patres suos additus est. Successit ei Ludouicus filius ex sorore Alberti Cæsaris natus, magni animi adolescens, gloriæ cupidus, & pecuniarum contemptor: qui Judæos omnes publice positis edictis à suis dominiis exterminauit; vxorem de Saxonia duxit; neptem Friderici Cæsaris. Multas Germaniæ lites auctoritate sua composuit: quamuis sæpe & multum conatus reconciliare Cæsari Ladislaum Regem nequiuerit. Albertus eius terræ ac familiæ princeps; postquam pater eius Ernestus puellam balnei custodem ab eo perdite amatam, & in spem matrimonii susceptam, apud Straubingam Danubii fluentis demersit; cum diu vitam in mærore peregisset, tandem luctu peracto vxorem de domo Brunsuicensi duxit: ex qua sobolem pulcherrimam sustulit. Sub imperio Friderici podagra laborans, sepositis cæteris curis, sectatus musicam assiduis cantibus ac sonis animam oblectauit: interdum & venationi operam dedit. In Saltzburga (quam Metropolicam in Baioaria sedem obtinere diximus) tres Archiepiscopi fuere: quorum vltimus Sigismundus nomine, dum schismatis procella deseuit, cum esset adhuc Præpositus, Romanam Ecclesiam magnifice iuuit. Sed Archiepiscopus à Nicolao pontifice creatus, literas Apostolicas quibus censura in Australes Imperatori rebelles fulminabatur, in Ecclesia sua publicari non siuit: siue metu potentiæ illorum, siue quod anathemate suspenso pacem melius inueniri putauit. Ad quam componendam & ipse descendens in Austriam, non paruam operam impendit.

al. anno.

Saltzburg.

CAPUT XXXIII.

p. 80.

DE RHENI TRACTV.

CIRCA Rhenum, qua flos Germaniæ nostro tempore visitur, inter Theodoricum Maguntinensis ecclesiæ præsulem, & Ludouicum comitem Palatinum Rheni crebræ dissensiones fuere: & sæpius ad arma ventum est, totaque circum regio rapinis atque incendiis vastata. Cum Maguntino Marchiones Badenses ac Brandeburgenses opem ferrent, Palatino Jacobus Treuerensis antistes, & nonnullæ ciuitates assisterent. Mortuo Ludouico Palatino, qui relictam Ludouici regis Cypri * vxorem duxerat, filium ex ea natum infantem adhuc Fridericus frater eius, consentientibus terræ optimatibus arrogauit, gubernationem prouinciæ tanquam dominus accepit. Electorem Imperii se dixit, cælibatum perpetuum promisit, ne arrogato filio, vxorem ducens, præiudicium faceret. Rogatus Nicolaus Pontifex quintus id genus adoptionis confirmauit: recusauit Fridericus Imperator, sæpe multumque requisitus.

al. Siciliæ.

Fridericus Palatinus.

CAPUT XXXIV.

DE SVEVIA, ET MARCHIONATV BADENSI.

IN Sueuia Albertus Friderici frater Imperatoris, cum pluribus ciuitatibus variante victoria bellum gessit. Ab Vlmensibus ciuitatem Rotemburgensem litigando per sententiam obtinuit.

In Marchionatu Badensi princeps Jacobus, iustitiæ ac prudentiæ fama inter Germanos clarissimus, cum sibi ad humanam felicitatem solam literaturæ peritiam deesse angeretur, quos ex coniuge legitima liberos substulit, ediscere literas compulit: inter quos diuiso patrimonio, cum Carolo primogenito singularis industriæ iuueni Imperatoris Friderici sororem matrimonio collocasset, plenus annis haud inuitus è vita decessit. Tyrolenses qui valles Eni & Athesis fluminis incolunt, cum Sigismundum principem suum in tutela Friderici Cæsaris existentem, iam grandiusculum ad se remitti frustra petiuissent, sumptis armis præfectos prouinciæ, quos Cæsar instituerat, deiecerunt. Et cum Tridentini iussu episcopi, cuius erant subditi, in fide Cæsaris perseuerarent, cum exercitu eo peruenere: ciuitatemque metu perculsam proditione ceperunt, & arcem oppugnatione fatigatam ad deditionem compulere. Exin pactionibus cum Cæsare conuenientes, minori quam crediderant felicitate suum dominum obtinuere.

CAPUT XXXV.

DE HELVETIA.

SVITENSES montani & feroces populi, cum Turicenses ex fœdere, quod cum eis pepigerunt, desciuissent; comparato exercitu in eorum agrum cuncta vastantes exire: quibus cum Turicenses prælio congredi præsumpsissent, vsque ad internitionem cæsi sunt: tantaque Suitensium in victos hostes crudelitas ac rabies fuit, vt eo ipso in loco parte victoriæ epulantes, congestis necatorum corporibus, & mensalia & sedilia ex illis apparauerint, & aperientes hostium cadauera cruorem biberint, corda dentibus laniauerunt.

CAPUT XXXVI.

DE ALSATIA.

IN Alsatia, cui quondam Heluetia nomen fuit, tunc Gallici, nunc Germanici iuris prouincia, cum Ludouicus Delphinus Viennensis in agrum Basiliensem omnem ferme militiam Gallicam eduxisset, ingentemque metum Basiliensibus incussisset, Suitenses ex fœdere sociæ ciuitati quatuor millia militum lectissimæ iuuentutis auxilio misere. Quos cum Delphinus appropinquare animaduertisset, *Vide Auctoris epist. 87.* medium inter Basileam & Suitenses cum toto exercitu se opposuit, nec detrectauere illi certamen: quamuis pedibus pugnaturi, xxx. millia equitum stare contra se aciem cernerent, pugnatum est summis vtrinque viribus: ad extremum non tam victi, quam vincendo fessi Suitenses, nimis audaces præsumpti facinoris pœnas dedere. Nam paucis fuga dilapsis, obtruncati omnes in campo iacuere. Rarus tamen ex Suitensibus inultus interiit: ex quibus plures Gallorum reperti sunt, qui lanceis Suitensium perforati, ad obtruncandum hostem per medias hastas dilapsi, vindictam accepti vulneris expetiere.

CAPUT XXXVII. p.81.

DE OTHLANDIA.

IN Othlandia nobile oppidum, Friburgium vocant, in potestate domus Austriæ multis seculis fuit, sed cum Ludovico Sabaudiæ Duci tantam pecuniam deberet, quantam nec priuatim nec publice dissoluere ciues possent;

nostra demum ætate, & dum Fridericus imperat, in jus Sabaudiensium factum est. Quo in loco & sermo Germanicus terminatur.

ADDITIO EX VETERI CODICE.

PRomisit Pius Æneas multarum rerum doctrina illustrissimus, in exordio huius operis, se in lucem ponere res Europeas. Cumque dirimendas suis limitibus Germaniæ terras absoluere nititur, ipsius Germaniæ superioris & inferioris florem omisit. Nihil enim de Sueuorum antiquissimis Germaniæ populis scripsit, quos Strabo, Iuliusque Cæsar in suis commentariis, in re bellica miris extollit laudibus: quorum terra hodie multis Ecclesiis Pontificalibus, celebratissimisque vrbibus est referta: Multi in ea amnes clarissimi, Lycus, Neccarus, Argos, fontesque Danubii. Terra ferax tritici, vinetis ditissima, ingeniosissimo Martialique populo exuberans. Omisit item vtrasque ripas Rheni, à fontibus suis vsque ad Coloniam Aggrippinam versus: ripas (inquam) omni ex parte vtrimque habitatas, maximis Pontificalium vrbium, Imperialiumque & Principum oppidis habitatas. Vbi terra vberi gleba referta, frumenti, tritici, & multorum fructuum fœcundissima, vino adeo exuberat, vt cuncta pene interranea, Germania etiam inferior, & totus pene occidentalis Septentrio Rhenensi vino se reficiat. Pontificales vrbes sunt Constantia, celebratissimo Martini V. Concilio illustrata, Basilea, Argentina, Spira, Wormatia, (quæ olim Vangiones) Moguntia, Confluentia, omnes ciuitates celebratissimæ, ante muralibus, pinnis, fossatis, propugnaculis superbæ. Populus humanissimus partim suæ vberi terræ, partim negotiationibus; Nobilitas vero venationibus intenta, in delitiis & voluptate maiorem vitæ partem agit. Præteriit vero eam Alemanniæ partem, quam Limagus fluuius (vulgo Lintmag dictus à quo Alemanni proprie dicti, cuius fontes in montibus Alpium Glaresiis lacum Thuricensem influunt, in Rhenumque exonerant. Terra hæc non solum Limago, immo aliis celebratissimis fluuiis, vt Russa, Arari irrigatur; oppidis, castellisque fortissimis exuberans, quarum Berna, Lucerna, Duregum, Solodorum, præcipuas credimus; bellicosissimus populus, quem hodie ligam Suitensium vocant, quæ terrori est vniuersis circumiacentibus regnis, breuique suum imperium mirum in modum dilatauit. Omisit item Flandriam, Hannoniam, Brabantiam, terras diuitiarum negotiationumque celebritate perspicuas: in quibus Brugis, Gandauum, Mechlinia, Antuerpia; quæ licet olim Galliæ Belgicæ annumeratæ sint, tamen Germanorum imperio dilatato, omnes Germanica lingua loquuntur, propter viciniam cæteras linguas etiam peritæ. Quod si cuncta superioris inferiorisque Germaniæ famosiora loca describere niterer, magnitudine operis legentes tædio afficerem, quapropter breuitati insistens, studioso cuique, quæ animum suum oblectant, legenda committo.

CAPUT XXXVIII.

DE SABAVDIA, EIVSQVE DVCE AMADEO.

Amadeus Sabaudus.

AMEDEUS in Sabaudia dux primus eius gentis, cum annis ferme XL. post patris obitum prouinciæ gubernacula tenuisset; & admirandus adaucto paterno imperio, parta undique pace formidandus, cumulatis opibus, sapientia plenus vicinis populis ac principibus videretur; ac demum relictis principatus gloriæ fascibus in heremum se recepisset; & sumpta penula, ac retorto baculo, cum sex viris equestris ordinis ætate etiam prouectis, mundo & pompis eius renunciasset: ad extremum summi Pontificatus honorem, ex Basiliensi congregatione sibi delatum in Ecclesiæ diuisione, superis parum fauentibus accepit, barbam totondit quam promissam nutriuerat: ducatum primogenito suo tradidit, Ecclesiasticas ceremonias & orandi morem repente didicit: stipatusque magna nobilium caterua, & illustri comitatu circumdatus, Basileam perrexit: ubi ab iis, qui generale Concilium facere arbitrantur, in maxima populi multitudine, quæ undique ad spectaculum tantæ rei confluxerat, inter duos filios egregia facie adolescentes, alterum Sabaudiæ ducem, alterum Gebennarum comitem, solennibus pro more

seruatis,

ſeruatis, tanquam Romanæ præſul Eccleſiæ coronatus eſt. Celebrauit ſæpe diuina, benedixit plebibus, officia curiæ ordinauit, Cardinales doctrina & auctoritate præſtantes aſſumpſit. Fuerunt ei cum Rege Franciæ Carolo, cum Alfonſo rege Aragonum (qui tum hoſtis Eugenii papæ fuit) cum Philippo duce Mediolani, cum pluribus aliis de recipienda eius auctoritate tractatus: qui omnes in caſſum abiere. Fuit & Fridericus Imperator apud eum in Baſilea: ſed clam nocte intempeſta, ne adoraſſe idolum videretur, abiit. Reuerentiam ei, tanquam vicario Ieſu Chriſti ſubditi eius tantum & Suitenſes populi, & Baſilenſes, & Argentinenſes, & qui Alberto parebant Baioariæ duci, præbuerunt. Fuit enim magna ſpes obtinendæ Germaniæ: cum ſex principes Electores in eam ſententiam fœdus iniſſent, vt niſi Eugenius poſtulatis eorum annueret (poſtulabant autem res prorſus negandas) in Amedei, quem Felicem quintum appellauerunt, obedientiam tranſirent. Sed cum illorum conſilia Fridericus peruertiſſet, & qui ſub nomine Synodi Baſileæ degebant, abire iuſſiſſet; deſperato meliori ſucceſſu, interueniente per legatos ſuos Carolo Franciæ Rege Eccleſiæ pacem dedit: & Nicolao pontifici maximo reconciliatus, relicto nomine Papæ, Cardinalatus honorem retinuit, in quo paulo poſtea non ſine boni viri opinione deceſſit, felix princeps & nimium felix, ſi ſenium ſuum eccleſiaſticis titulis non fœdaſſet. Bolomerus, qui eius quondam & primus & dilectiſſimus conſiliorum particeps fuerat, ingenteſque opes apud eum cumulauerat, cum nobilitatis odium incidiſſet, proditionis reus factus mortis ſententiam tulit, & in Lacum Lemanum circa Gebennam præcipitatus, magno ſaxo ad collum ſuſpenſo demerſus eſt. Nobilitas exinde noui Ducis indignationem ſubiens, ad Regem Franciæ confugit: cuius opibus adiuta in patriam rediit. Iohannes Segobienſis homo Hiſpanus, moribus & doctrina illuſtris, qui cum ſummos Theologiæ præceptores doctrina æquaret, ab Amedeo dum ſe Papam dixit, Cardinalatus eminentiam acceperat, & deinde vnioni conſentiens, à Nicolao pon. max. Cardinalatus dimiſſo titulo, Cæſarienſi eccleſiæ præfectus fuerat; in altiſſimis reconditus montibus paruo monaſteriolo contentus, vocatis ex Hiſpania legis Arabicæ magiſtris, librum quem vocant Alchoranum, & in quo Maomethis Pſeudoprophetæ non tam myſteria quam deliramenta continentur, in noſtram linguam de nouo conuertit, & ineptias * eius veris ac viuis rationibus & argumentis exploſit. In Arelatæ ad ſepulchrum Ludouici Cardinalis ſanctæ Ceciliæ eius vrbis Epiſcopi, quem Baſileæ in conſeſſu patrum præſidentem vidimus, magna miraculorum opinio orta eſt, & inualidorum frequens vndique concurſus ſpe ſanitatis factus.

p. 82.

Felix V. PP.

Ioh. Segobienſis

* *al. mendacia.*

CAPUT XXXIX.

DE FRANCIÆ REGNO.

JOHANNES comes Armeniaci inceſto Germanæ ſororis amore perculſus, nuptias eius tentare conatus, haud indignus exiſtimatus eſt, quem paterna hæreditate Carolus rex Franciæ armis eiiceret. In regno ipſo Franciæ, quod noſtra ætate Joanna virgo Lotharingenſis diuinitus (vt credunt) admonita, virilibus indumentis & armis induta, Gallicas ducens acies, ex Anglicorum manibus magna ex parte (mirabile dictu) prima inter primos pugnans, eripuit: cum iam Philippus Burgundiæ dux paternæ necis iniuria remiſſa, relictis Anglis ad Francos defeciſſet; ingentes inter Carolum Regem & filium eius Ludouicum Delphinum Viennenſem contentiones atque inimicitiæ ſuccreuerunt. Carolus Andegauenſis eo tempore Delphini auunculus, apud Regem plurimum poterat, cuius potentiam cum Johannes Alanconii * dux ferre non poſſet, Borbonii quoque princeps, & frater eius ſpurius Andegauenſem gubernationem ægris animis intuerentur; Delphino vti à patre diſcederet ſuaſerunt: ſic enim fieri poſſe, vt Rex deſiderio filii Carolum à ſe reiiceret, regnumque quod in eius manibus peſſum ire videbatur, meliori conſilio regeretur. Quibus permotus Delphinus inſalutato patre ad Niuernenſes diſceſ-

Iohanna virgo.

* *al. Aluerniæ.*

discessit: qua re comperta Rex comparato raptim exercitu in Alconium duxit, & expugnatis non magno negotio plerisque munitionibus, ducem in deditionem accepit. Exin contra filium profectus, cum ciuitates Niuerniæ Delphinum aduersus patris imperium tueri non auderent, eum vt à se abiret rogauerunt: ille in Borbonium se recepit, nec diu post metuens dux Borbonii Regis iram, filium patri reconciliauit, quæ res fratri suo spurio haud bene cessit. Nam is paruo post tempore captus, in profluentem demersus, violati paterni iuris in filium pœnas dedit. Interiecta deinde non longa temporis mora, Renatus à regno Siciliæ propulsatus, filiam suam Henrico Regi Angliæ in matrimonium collocauit: haud abnuente Francorum Rege, qui eo coniugio inducias belli sibi ac regno suo salutares cum Anglicis plurimum annorum obtinuit. Quibus conclusis securus iam domi Rex, ut Françiam militaribus spoliis atque incendiis diu agitatam tantisper sineret requiescere, Delphinum cum magna parte copiarum ad Heluetinos (vt est supra relatum) dimisit, ipse cum reliquo exercitu in Lotharingos profectus Metensem Tulensemque agrum vexauit, oppidumque non parui momenti, quod Spinale vocant, dedentibus oppidanis ab Ecclesia Metensi abstulit. Exin p. 83.
*al. Dosorsi. Franciscus Aragonensis capto furtim oppido Fosersi, * quod in Normandia situm in potestare ducis Britanniæ fuit, duorum potentissimorum Franciæ ac Angliæ regum interrupisse pacem visus est. De qua re dum missis vltroque legationibus contenditur, Flochetus non paucis equitibus à Rege Franciæ profectus, quadrigas fœno oneratas, in quo milites armati laterent, pontem arcis, quo Sequana fluuius iungitur (qui Normanos à Francia dirimit) edoctos rusticos educere iubet, atque in medio pontis portæ arcis subsistere. Ipse in insidiis cum cohortibus signum expectauit: quo recepto, cum milites è fœno dilapsi portam inuasissent, trucidatis custodibus tam diu locum tenuere, donec Flochetus aduolans & pontem & arcem in potestatem recepit. Cuius rei percepto nuntio, & Rex ipse per eundem pontem in Nortmanniam copias traiecit, & ex alia parte Franciscus Britanniæ princeps exercitum duxit. Dux Somerseti eam prouinciam pro Rege Angliæ cum
Talbortus. imperio tenebat. Qui postquam tanti belli molem in se verti cognouit; Talbotum copiarum ducem fama clarum, & rebus gestis insignem, Rothomagi apud se esse iussit, sperans eius consilio atque armis ciuitatem, cuius nutare animos animaduerterat, in fide continere. Sed frustra eius consilium fuit. Nam Rothomagenses, post quam Regem appropinquare didicerunt, missis ad eum legatis, suam ac fortunarum suarum pacti salutem, exercitum intra vrbem recipere, & imperata facere promiserunt. Quibus à Rege collaudatis, & domum cum præsidio militum remissis, vrbs Regi dedita est. Talbotus cum Duce suisque omnibus in arcem sese recepit: quæ cum oppugnari cœpta esset, interuentu Renati regis ea compositio facta est, vt Anglici quæ in Nortmannia retinebant, oppidis excederent: Dux ac Talbotus cum suis liberi essent. Sed cum præfecti oppidorum non parerent; Dux Somerseti dimissis in arce Talboto, & duobus priuignis suis, clam recessit in Angliam. Arx postea dedita est, & priuigni ducis cum Talboto in potestatem Regis facti sunt. Talbotus vero cum esset clara apud omnes fama, quam non malis artibus sed robore corporis & ingenii dexteritate in aperto Marte quæsiuisset, data fide quod aduersus Francos deinceps arma non gereret, libere dimissus est. Hic anno Iubilæi indulgentiæ causa Romam venit (vt quidam putant) absolutionem quæsiturus eius promissi, quod Regi Franciæ fecerat, mihi hoc minime compertum est: illud constat, Talbotum cum in Angliam redisset, iamque Rex Franciæ victa omni Normannia Burdegalam quoque armis subegisset; à Rege suo non sine magis copiis in Gasconiam cum imperio missum, & Burdegalam recuperasse, & alia pleraque castella, quæ ab imperio Anglicano desciuerant, partim vi expugnasse, partim deditione voluntaria recepisse. Quæ cum Rex Franciæ resciuisset, è vestigio duos exercitus instruxit: quorum alterum, cuius præfectus erat gener suus comes Clarimontis ac ducis Borbonii filius, cum quindecim millibus pugnatorum (in quibus totius militiæ robor fuit) ad vrbem

bem Burdegalam recto itinere contendere iussit: alterum quem ipse ductauit, ex purpuratis suis conscripsit, quibus & comes de Schampis annumeratus est: quem lecti iuuenes octingenti equites ex Britannia sequebantur. Iussit & hunc exercitum retento apud se comite Rex præire: qui cum septem (vt aiunt) leucis à Burdegala constitissent, paruum quoddam castellum oppugnare cœperunt, turri quadam inter Burdegalam & castellum ipsum occupata, ac sagittariorum præsidio munita. Talbotus vero postquam sibi cum duob. exercitibus pugnandum esse intellexit, eum prius aggrediendum censuit, quem minori negotio superari posse confidebat. Egressus igitur cum robore sui exercitus iam vespere ad turrim (quam diximus occupatam) peruenit: qua primo impetu expugnata, saggittarios omnes ibi captos circiter quinquaginta interemit. Exin mane profectus, cum accepisset regium exercitum fugam parare, veritus tanquam sibi è manib. præda elaberetur iussis aliis sequi cum quingentis galeatis militib. DCCC. sagittariis propere hostes aduolans tumultuarium prælium iniit. Consultauerant aliquamdiu inter se hostes, an retro pedem fugiendo referrent. Sed pudore propinqui Regis experiri belli fortunam decreuerant. Erant eis trecenta circiter tormenta ænea (id est bombardæ) quæ curribus aduexerant: ea viæ per quam Talbotus aduenturus erat, opposuerunt: multas præterea machinas hinc atque inde collocauerunt, quibus ignari hostes confici possent. Vt ergo furentes Talboti milites itinere, quod vnum patebat, in castra hostium nescius machinarum procurrit, dato tormentis igne, primo congressu trecenti ferme milites ictu lapidum ex Anglicis perire. Quod vbi Talbotus animaduertit, filium qui se sequebatur, vt abiret & ad meliora tempora se reseruaret, admonuit. At cum filius diceret, non esse sibi ex eo prælio fugiendum in quo pater periclitatus esset, *Ego*, inquit, *fili, multis rebus clarissime gestis, nec mori sine gloria, nec fugere sine dedecore possum: te nunc militare incipientem nec fuga infamem, nec mors clarum faciet.* Sed cum filium
p. 84. plus pietas quam commonitio paterna moueret: cohortatis sociis, vt forti animo pugnam redintegrarent, testudine suorum facta in hostes, qui nunquam munitiones castrorum exire præsumpserant, audacibus inuectus animis, haud paruam illorum stragem edidit. Sed cum hostes partim tormentis ac numero militum superiores essent, & iam crus Talboto lapis è tormento missus arripuisset; cæsis maiori ex parte suis, & ipse tandem cum duobus filiis, altero legitimo, altero extra matrimonium nato, & vno genero, procumbens cecidit. Hic post tot sumptas ex hoste victorias clarissimi viri exitus fuit: quem Britonum potissimum constantia & audacia prostrauit, Burdegala iterum in potestate Regis facta est. Britanniæ ducem eius germanum, qui nunc rerum potitur, cum diu sobole caruisset, votum vouisse ferunt, liberos (si superi darent) priores duos alterum Minorum, alterum prædicatorum religione consecraturum. Exin voti compotem primum qui sibi natus est, Franciscum appellauit, secundum Dominicum. Natus est ei & tertius filius, quem in Angliam nutriendum misit. Is cum mortuo patre in Britanniam Francisco regnante redisset, ab eo captus & in carcere necatus est. Fama est eum, cum neci traderetur, impietatem fratris accusando; qui non contentus regnum sibi debitum occupasset, sed animam quoque sibi nepharius auferret: Franciscum coram diuino iudicio de parricidio responsurum infra Annum citasse. Ob quam rem, cum infra præfinitum tempus Franciscus hydropisi laborans obiisset (vt est religiosa Gallorum natio) correptum diuina censura vulgo creditum est. Dominicus ei successit: qui cum hoc anno sine liberis decessisset, Arturum Francorum militiæ principem patruum suum successorem habuit non minus prudentia quam annis grauem. Carolus dux Aurelianensis, qui magno quondam prælio ab Anglicis captus fuerat, iam senex in patriam dimissus, defuncto Philippo Maria Mediolanensis ducatus, tanquam sibi ex successione dediti, sese titulis adornauit.

CAPUT XL.

DE FLANDRIA.

IN Flandria Gandauenſes aduerſus Philippum Burgundiæ ducem rebellantes, pluribus præliis victi, ad extremum ſupra viginti millibus ciuium vna pugna amiſſis, confeſſi errorem; Philippo manus dedere: legeſque victoris acceperunt. Idem Philippus & oppidum Lucenburgenſe maximum ac munitiſſimum, quod in Saxonum poteſtatem dotis nomine venerat, non ſine indignatione Ladislai Regis armis accepit. Delphinus Viennenſis, cum mulierem quandam nomine Agnetem forma præſtantem, ac patri dilectam occidere tentaſſet, iterum Regis odium incurrit, cumque nuſquam alibi ſe tutum arbitraretur, ad florentes Philippi opes confugiens, vt primum eum conuenit; *Miſerto mei, conſanguinee,* inquit, *qui ſine terra ſum filius Regis.* Ad quem Philippus: *Dum terra mihi eſt,* ait, *caue te ſine terra dixeris. Nam quæ mihi prouinciæ parent, eædem tuæ ſunt: nec minus tibi quam mihi obediant volo.* Poſt hæc ei & Brabantiæ florentiſſima oppida, & ambitioſas Flandriæ ciuitates oſtendit, Dominum eum & Principem in conſpectu ſuo nuncupari iubens.

CAPUT XLI.

DE ANGLIÆ REGNO.

VENTUM modo eſt in eum locum, de quo breuiſſimus eſt in Angliam traiectus: neque enim pluſquam XXX. millibus paſſuum id mare latum eſt, quod Flandriam atque Angliam interluit. Abſolutis Galliæ rebus, haud inconueniens fuerit tranſmiſſo Pelago Angliæ (cui quondam Britanniæ nomen fuit) quam breuiſſime mutationes ſub Friderico factas commemorare. In Anglia, quam tum Albion tum Britanniam veteres vocare, rex Henricus ſolitudinis & ocii cupidus, alieno magis quam ſuo iudicio regnum gubernauit. Potens apud eum & in primis auditus Dux Soſulſi fuit: qui leges pro ſuo arbitratu & populis & principibus dixit; ſuppreſſit quos odiuit, & iterum quos amauit, erexit. Sed cum res Anglica apud Francos imminui cœpiſſet, & iam imperium Gallicum in priſtinam gloriam emergeret: Dux Eboracenſis coactis non paruis copiis, nec paucis ſtipatus Baronibus Lundonias venit, Regis conſilium mutaturus, atque (vt ipſe dicebat) Regis & regni ſaluti conſulturus. Non expectauit eius aduentum dux Soſulſi: ſed nauigio raptim correpto per Themiſiam * fluuium ſaluti ſuæ fuga conſulere adorſus eſt. Sed deſtinatam quis mortem fugiat? Miſſi qui eum comprehenderent, per compendia itinerum curſum eius præuenere: ipſumque mox interceptum in prora nauis, qua vehebatur, obtruncauerunt. Dux quoque Somerſeti, qui perdita Normannia in Angliam remeauerat, potenſque apud Regem credebatur, in carcerem coniectus eſt. Nobiles viri complures necati, nec ſacerdotio præditis parſum eſt: inter quos & amicus noſter Adam Molines ſecreti Regis ſignaculi cuſtos, & litterarum cultor, amiſſo capite truncus iacuit. Nec diu poſtea, cum dux Eboracenſis domum rediſſet, Somerſeti princeps è carcere miſſus, permittente Rege gubernare regnum incepit: quæ res ſupremæ ſibi cladis cauſa fuit, irritatus enim ob eam cauſam princeps Eboracenſis, cum maioribus copiis quam prius Lundanias properauit: cui cum Rex obuiam vna cum duce Somerſeti exiuiſſet, putans illum aut verborum lenocinio placare, aut regiæ maieſtatis auctoritate deterrere; nihil profecit. Eboracenſis enim, cum eſſet longe potentior, iuſſo Rege vt in partem ſe reciperet; in Somerſeti ducem ac eius equitatum irrupit, eumque mox captum: detruncato capite interfecit.

* Tameſin.

p. 84.

CAPUT XLII.

DE SCOTIA ET HIBERNIA.

SCOTIA eius insulæ in qua est Anglia suprema, portio est in Aquilonem versa: fluminibus haud magnis, & monte quodam ab Anglia discreta, hic nos brumali tempore fuimus, cum Sol paulo amplius quam tres horas terram illuminaret. Jacobus eo tempore regnabat, quadratus & multo abdomine grauis: qui cum olim in Anglia captus vndecim annis in custodia fuisset, ac dimissus tandem suscepta ex Anglicis coniuge domum reuersus, complures regulos gladio percussisset, & ipse tandem à suis domesticis interfectus est. In quos vltione peracta filius eius regnum suscepit. Audiueramus nos olim arborem esse in Scotia, quæ supra ripam fluminis enata fructus produceret anatarum formam habentes: & eos quidem cum maturitati proximi essent, sponte sua decidere, alios in terram, alios in aquam: & in terram deiectos putrescere, in aquam vero demersos mox animatos enatare sub aquis, & in aere plumis pennisque è vestigio euolare, de qua re cum auidius inuestigaremus, didicimus miracula semper remotius fugere: famosamque arborem non in Scotia, sed apud Orcades insulas inueniri. Illud tamen nobis in Scotia miraculum repræsentatum est: nam pauperes pene nudos ad Ecclesias mendicantes, acceptis lapidibus eleemosynæ gratia datis lætos abiisse conspeximus: id genus lapidis siue sulphurea siue alia pingui materia præditum, pro ligno, quo regio nuda est, comburitur.

Hibernia nunc nobis absoluenda esset: quæ paruo à Britannia disiuncta freto, partim libera Scotorum amicitia & societate gaudet, partim Anglicano paret imperio. Sed quoniam nihil dignum memoria per hoc tempus, de quo scriptio est, gestum accepimus, ad res Hispanicas festinamus.

CAPUT XLIII.

DE HISPANIA.

LATISSIMA regio Hispania, & terra optimis comparanda, viris armisque potens; Hoc æuo nostro in quinque reges diuisa est. Primum ac maximum Castellæ regem appellant: proximum ei Aragonum: tertio Portugalensem, quarto Nauarræ, quinto Granatæ, quod ab euangelio Christi alienum est, de ritu Mahometi. In Castella prænobili ac late dominante regno, cuius Reges Gothorum sanguine creti, nunquam genus variarunt; Aluarus de Luna natione Aragonensis, *Aluarus de Luna.* nobili genere, quamuis extra matrimonium natus, cum olim Joanni Regi adeo se insinuasset, vt vnus omnium regni regique potens videretur; Johannemque Nauarræ regem & Henricum magistrum militiæ sancti Jacobi potentia sua opprimere, ac regnum gubernare conatos armis deturbasset; postea tamen aduersante sibi Regina, redeuntibus illis, ac Regem in potestatem suam recipientibus, è curia pulsus, in possessionibus suis aliquamdiu priuatus vixit: felix, si concesso frui ocio nouisset. Sed nulla est regno deiectis quies: dum ergo sublimem locum, de quo rursus maiori cum ruina præcipitetur, vendicare conatur, Regi clam suadet, vti per speciem venationis in saltus sibi propinquos egrediatur: se cum potenti manu futurum obuiam: nec dubium, quin regni optimates libertatem Regi asserant. Non fuit difficilis persuasio. Rex cum paucis egressus, parum custoditus (nam Aluari iam pene nomen extinctum erat) vbi ad insidiarum locum peruenit, mox clamore edito Aluarus inter lectos exultans milites, *liberum Regem saluere* dixit, eumque secum adduxit. Qua re vulgata confestim mira inclinatio * regni facta est, & iterum ad Aluarum regni gubernatio deuoluta, nec ** al. Innouatio.* diu post cum eisdem Joanne atque Henrico atrox prælium commissum est, in quo p. 86. plures vtrinque cecidere: victoria penes Aluarum fuit. Henricus non multis post diebus ex vulnere manus, quod in ea pugna receperat, mortem obiit. Magistratum

tum eius Aluarus obtinuit, & aliquamdiu postea Regis pariter & regni moderator est habitus: ad extremum tamen potenti inuidiæ succubuit. Nam cum nobilem quempiam iussu Regis ingrata sibi quædam renunciantem, à fenestra suæ domus præcipitari iussisset, mox captus, & in medio foro capitali sententia damnatus est, non tamen vt ignauus occubuit; sed numeratis suis in Regem regnumque meritis, non lachrimas aut eiulans, sed alacri vultu & quasi ad epulas inuitatus, ceruicem gladio præbuit: vir alti spiritus, non minus domi quam belli clarus, & cui magna semper in mente sederint. Joannes deinde aliquot annis per se regnum administrauit: quo vita functo, filius eius Henricus regnum accepit, adolescens animo plenus, & recti cupidus: qui relicta priori coniuge velut infœcunda, alteram ex Portugalia duxit Imperatricis sororem: & in regnum Granatæ cum exercitu profectus magnam hostibus terræ partem diripuit atque protriuit. Joannes Cardinalis Hostiensis, summa vir integritate, & scientia iuris eminens (cui iuuenis in dictandis epistolis seruiui) senio confectus in eo regno, vnde illi origo erat, animam Deo dedit. In regno Nauarræ & filius in patrem, & pater in filium arma suscepit: filiusque tandem regno pulsus ad Alfonsum patruum Aragonum Siciliæque regem, peragrata prius Gallia, confugit. Nunc Ludouicus Montesiæ magister & Joannes Deseritanus * viri præstabiles, ab Alfonso missi, reconciliare patri filium student. Joanna Alfonsi & soror & coniunx absente viro multis annis Arragonum & Valentiæ regnis, tot potentiæ ciuitatibus, tot nobilissimis principibus iura dixit: casta & sancta mulier, & digna quæ prolem peperisset Alfonso. Anno autem ab incarnatione Domini MCCCCXCI. totum regnum Beticæ (quod hodie Granata vocitatur) victis barbaris, Regeque eorum capto, ciuitateque Granata populosissima armis fameque durissimaque obsidione obtenta, à Christianis crucem Domini adorantibus pacifice hodie possidetur.

* *al. Discretanus.*

CAPUT XLIV.

DE PORTVGALIA, ET NOVO ORBE.

IN Portugalia Petrus cognomine infans (sic enim filii Regis, antequam regnent, appellantur) magni nominis princeps, qui totam ferme Europam peragrauit, suæ virtutis documenta demonstrans, cum regnum tutorio nomine aliquamdiu summa cum laude administrasset, nec minori fide Alfonso ex fratre nepoti simul & genero suo restituisset, tandem subortis vtrinque dissensionibus, cum odio crescente ad prælium ventum esset, sagitta in incertum missa transfossus interiit vir magnorum operum, & qui olim sub Cæsare Sigismundo stipendia faciens, non paruam sibi gloriam in Turcos pugnando parauerat. Alfonsus exinde mansuetissimus princeps, alti cordis & prudentia singulari præditus (neque enim in stultos vnquam regius Portugaliæ sanguis deriuatus est) post regnum quiete tenuit: cui cum obiisset dilectissima coniunx, eademque soror patruelis, hortatu vt aliam superduceret non suaderi potuit, sed omnis eius cura eo conuersa est, vt aliquid agat quod sibi laudem & Christianæ religioni fructum pariat. Quapropter inuitatis regni proceribus, suscepto publicæ crucis signo, classem in Turcos & expeditionem promisit.

Hæc e Norico Cod. non sunt Æneæ: sed postea ab aliquo addita.

Annis vero sequentibus Henricus infans videns regni Portugaliæ fines paruis limitibus contineri, cupiens regnum ampliare, Oceanum Hispanicum summis viribus ingreditur, suasu & doctrina Cosmographorum situs terræ & maris noscentium. Inuentisque multis & variis insulis ab hominibus nunquam habitatis, inter cæteras præclaram insulam non sine suorum lætitia adnauigat, non tamen hominibus habitatam, sed fontibus irriguam, pingui gleba refertam, nemorosam, incolendis hominibus aptam: ad quam diuersa hominum genera colendam immisit. Inter tamen cæteros fructus aptissima est ad procreandum Zuccarum, quod tanto fœnore ibi nunc conficitur, vt vniuersa Europa zuccaro plus solito abundet. Nomen insulæ Madera est: inde zuccarum de Medera. Inuenit & alias insulas

ſulas quam plures, quas habitari hominibus, baptiſarique nominibus fecit, vt inſulam S. Georii, Feyal de Pico: quarum vnam hominibus Alemanis ex Flandria habitandam conceſſit feracem tritici. Annis vero poſterioribus, ut anno Domini MCCCCLXXXIII. Ioannes ſecundus Portugaliæ Rex, altiſſimi vir cordis, certas galeas omnibus ad victum neceſſariis inſtruxit: eaſque vltra columnas Herculis ad meridiem verſus Æthiopiam inueſtigaturos miſit. Præfecit autem his patronos duos, Iacobum Canum Portugalenſem, & Martinum * Bohemum hominem Germanum, ex Norimberga ſuperioris Germaniæ de bona Bohemorum familia natum, hominem (inquam) in cognoſcendo ſitu terræ peritiſſimum mariſque patientiſſimum, quinque Ptolemæi longitudines & latitudines in occidente ad vnguem experimento longæuaque nauigatione nouit.

p. 87. Hi duo bono Deorum auſpicio Mare meridionale ſulcantes à littore non longe euagantes, ſuperato circulo Æquinoctiali, in alterum orbem excepti ſunt: vbi ipſis ſtantibus Orientem verſus vmbra ad meridiem & dexteram proiiciebatur. Aperuere igitur ſua induſtria alium Orbem hactenus nobis incognitum, & multis annis à nullis quam Ianuenſibus (licet fruſtra) tentatum. Peracta autem huiuſmodi nauigatione, viceſimo ſexto menſe reuerſi ſunt Portugaliam, pluribus ob calidiſſimis aeris impatientiam mortuis. In ſignum autem portauere piper, grana paradiſi, multaque alia quæ longum eſſet recenſere. Aperto illo orbe magna piperis quantitas Flandriam verſus vehitur; & licet non ſit adeo rugoſum vt orientale, tamen acumen formam, & omnia vt verum piper præ ſe fert. Multa de ea re ſcribenda forent, quæ ne tædii arguar, bono reſpectu omiſi.

** Huic Martino Behaimb Noribergenſes inuentum nouum orbem tribuunt, prout demonſtrare voluit Io. Chriſtophorus Wagenſeil. in oratione parentuli Georgio Friderico Behaimb Norimbergæ 1682. dicata.*

CAPUT XLV.

DE ITALIA.

VLTIMIS Europæ finibus peragratis, & quantum propoſiti noſtri fuit Septentrione decurſo, in patriam tandem reuerſus nouitates Italiæ cum iam referendæ occurrant, ab ea nimirum vrbe incipiendum eſſe arbitor, cuius creberrimas mutationes & Oriens ſimul & Occidens admiratur. Ea eſt Genua Ligurum domina ac regina: quæ ciuilibus agitata diſcordiis, memoria noſtra imperium maris amiſit. In ea cum excluſo Philippo Maria Mediolanenſium duce, eiuſque prætore Opicino Olgate * necato, auctore Franciſco Spinola octo libertatis capitanei creati eſſent, eiſque paulo poſt ſublata libertate exactis, Iſnardus Guarro * ducatum accepiſſet annos ſupra ſeptuaginta natus, auctore Thoma Fregoſo (qui & ipſe olim ante Philippi dominium ducali honore functus fuerat) cum homo grandæuus ad gubernationem inutilis videretur, vix ſeptem diebus regnare permiſſus eſt, Thoma eius honorem ſurripiente. Quem cum quatuor gubernaſſet annis, germanus eius Baptiſta ad ſedecim circiter horas regno expulit. Nam Thomam reſumptis viribus, confeſtim fratrem palatio deturbauit: tres annos poſtea & nonnullis menſibus vrbem regens, donec auctore Iohanne Antonio Fliſco iterum ciuitas libertatem aſſeruit, delectis octo capitaneis priori ex more rempublicam adminiſtraturis, qui Thomam Fregoſum in carcerem coniecerunt, cum iam ter patriæ ſuæ ducem geſſiſſet. Horum principes fuere Iohannes Antonius (quem prænominauimus) miles equeſtris ordinis, & Raphael Aduanus * iuris interpres. Sed hæc quoque paucorum menſium libertas fuit, cum Raphaeli non tam capitanei quam Ducis nomen placeret. Is enim gentilibus ſuis ac Spinularum primoribus in ſuam ſententiam tractis, collegas ſuos magiſtratu abdicauit, ducaleſque faſces aſſumpſit: quibus paulo ſupra duos annos eſt vſus, à Barbana * gentili & patruele ſuo à republica deiectus, Barbanam vero nondum menſe toto principatu potitum, Ianus Fregoſius Iohanni Antonio Fliſco & Aurianis fauentibus regno pepulit. Qui paulo poſt Antonio pro ſuſcepto beneficio necem parauit; interpoſito Ioanne Philippo eius gentili, qui eum percuteret: cui & caſtella defuncti condonauit.

Genua.

** al. Elcaco.*

** al. Suardus Smardoris.*

** al. Adorinus.*

** al. Barnaba*

Iano vero cum rexiſſet annis paulo amplius duobus, in magiſtratu ſatis functo frater eius Ludouicus ſucceſſit: qui à Petro patruele ſuo è dignitatis culmine deiectus eſt. Is eſt Petrus Fregoſius, qui modo regnat multa vi animi & corporis: ſed optimatibus ciuitatis & omni ferme nobilitati odio habitus: qui & gentilem & patruelem ſuum Nicolaum Fregoſium honeſtis moribus præditum, & philoſophiæ ſtudiis inſignem, ob ſuſpitionem affectati dominii vocatum ad ſe in palatium, paratis percuſſoribus interemit. Hunc cum regnaſſet annis quatuor, tam ſuæ quam aliarum nobilium familiarum principes vrbe deiecerunt; Ludouico patruele ſuo (quem ipſe ante depoſuerat) in eius locum ſuffecto. Qui cum ſe parum gratum magnatibus eſſe intellexiſſet, eundem Petrum quem regno deturbauerat, in auxilium accerſiuit. Ille tertia poſt exilium die reuerſus, & patruelem ducatu amouit, & omnes aduerſarios vrbe pepulit. Quorum principes ad florentes Alfonſi Aragonum & Siciliæ Regis opes conuerſi, magnam & formidabilem claſſem ab eo impetrauerunt: cum qua iam ferme duobus annis terra marique Genuam oppreſſerunt. Ventum eſt ſæpe ad mœnia ciuitatis, & aliquando intra ipſa ſuburbia pugnatum. Hoc autem anno, cum ſigno dato & in ipſo portu & pro mœnibus vrbis vndique pugnaretur, ingreſſi ſunt Aragonenſes, duciſque milites ad magnam vrbis partem fugauerunt, paſſim cædibus, paſſim rapinis ciuitatem fædantes, ſed adfuit præſto cum delecta iuuentute Petrus, qui fugientes ſuos ſiſtere compulit, & in Aragonenſes dilapſus ingenti edita ſtrage vrbem iam pene captam recuperauit. Actum tamen de eo fuerat, ſi portam quam ceperant hoſtes ita communiſſent, ne concludi ſuperne potuiſſet, & aditum ſequentibus noualibus ſociis potentem retinuiſſent. Nunc ambæ partes quaſi ex integro ad bellum ſe parant: quamuis fama eſt Petrum animo fractum Gallorum implorare auxilia, eorum Regi patriæ ſuæ principatum quem retinere non poteſt, pecunia venditurum. p. 88.

Petrus Fregoſius.

CAPUT XLVI.

DE MEDIOLANI DVCIBVS.

Philippus Maria dux Mediol.

APUD Inſubres vrbemque tota famoſam orbe Mediolanum, Philippus Maria dux gentis, qui Genuam ditioni ſuæ quondam ſubegerat; Amedei Sabaudiæ ducis filiam matrimonio ſibi coniunxerat; Alfonſum potentiſſimum regem cum duobus fratribus, altero Rege Nauarræ, altero militiæ Compoſtellanæ magiſtroque, multiſque Regulis nauali prælio victum, captum, à Ianuenſibus, & ſibi a Iacobo Spinula Ianuenſium tunc præfecto oblatum, & ad ſe vſque deductum, inſolita vſus liberalitate, magnificentiſſime donatum libertati dimiſerat; Sigiſmundum Cæſarem Romam petentem, cum Mediolani ageret, viſitare contemſerat; Bononiam, Forliuium, Imolam è manibus Tyrannorum armis ereptas, ſacro ſanctæ Romanæ Eccleſiæ reſtituerat; atrocem Suitenſium gentem bello domuerat; de Florentinis ac Venetis per ſuos duces ſæpius triumphauerat; totamque quondam Italiam tremefecerat: iam recedente fortuna, perdita Genua, Nicolao Piccinino (in quo maxime fidebat) defuncto, exercitu ſuo ad Caſale maius iuxta flumen Padum duce Micheleto Carimiola ab Hoſtibus prœlio fuſo & caſtris exuto, magno numero equitum peditumque capto, eo deductus erat vt non modo Venetis, ſed omnibus per circuitum populis ac principibus contemptui eſſet. Et Veneti quidem Abdua flumine tranſmiſſo, in agro Mediolanenſi caſtra metati, tantum ei terrorem incuſſere, vt de relinquendo imperio cogitauerit: quæ ſunt ultra & citra montes auxilia Regum depoſcens. Sed quem fortunatum atque hoſtibus inſultantem omnes honore ac fauore dignum exiſtimauere, idem in calamitate conſtitutus ab omnibus tanquam odio dignus relictus eſt. Vnus tamen omnium Alfonſus accepti beneficii memor, ad opem ferendam ſeſe accinxit: Sed cum ſerius iter agit, interim Philippus primum ob aduerſam valetudinem oculis captus, deinde ex ipſa arce hoſtilium armorum fragore audito vehementer commotus, vitæ tædio ſimul & lan-

languore mortem obiit: ipſo Alfonſo hærede inſtituto. Fuit autem Philippus ingenti corpore, in iuuentute macer, in ſenectute pinguiſſimus: deformi facie ac terribili, inſtabilibus ac prægnantibus oculis, ingenio peracri & callido; in largiendo profuſus, in parcendo facilis, in audiendo difficilis, at vbi in colloquium veniſſet mitis ac placidus, cultus corporis ac mundiciarum omniſque lenocinii negligens, venandi cupidus, equorum ſtudioſus: cæterum quietis impatiens, atque imperitandi auidus: in pace bellum, in bello pacem quæſiuit: ſimulandi atque diſſimulandi egregius artifex: in milites quam in ciues indulgentior, raro in publicum prodiit, delatoribus facile credidit; in ſuſpiciones adeo pronus, ut ſæpe fidiſſimos à ſe amicos leuiſſimis de cauſis alienauerit. Pulchris * indutos veſtibus ægre ad ſe venire per- * al. pullis. miſit: ſermonem de morte audiuit inuitus. Tonitrua ac fulmina mirum in modum expauit, tabifica lue percuſſos ex vrbibus migrare in agros iuſſit, eorumque domos incendio tolli: qua cura innumerabilem illum Mediolani populum multis annis intactum quodammodo ab ea peſte ſeruauit. Huic cum vita deceſſiſſet, funus nec tanto principe dignum, nec ſuis maioribus ductum eſt, nec ſepulchri decus additum. Populus cognita Ducis morte in libertatem ſeſe proclamauit, duodecim viris electis qui Rempublicam adminiſtrarent. Caſtrum portæ Jouis inſtar excellentiſſimæ Regiæ, captum ac dirutum eſt, & teſtamentum Philippi dilaniatum. At dominium Mediolanenſe multi aſpirauere: ſed qui coloratis vterentur titulis, quatuor tantum fuere. Fridericus Imperator deuolutum ad ſe principatum, Philippo ſine liberis legitimis vita ſubtracto, contendebat. Alfonſus ex teſtamento hæreditatem petebat. Carolus dux Aurelianenſis ex ſanguine Vicecomitum natus ab inteſtato ſibi deberi ducatum aiebat. Franciſcus Sforcia Vicecomes coniugem ſuam, quæ Philippi filia fuerat, hæredem patri ſuſcipiendam affirmabat. Auditæ ſunt legationes omnium in ſenatu Mediolanenſi: quarum aliquæ ſermone directo dominium petiere, aliquæ per ſimulationem oblato contra Venetos auxilii inſinuare ſe populo, atque inde paulatim vendicare dominium ſatagebant. Sed ciuitati, quæ iam libertate gauderet, & imperandi cupiditate demortui Principis militiam conduxiſſet, nulla conditio placuit, quo iugum quouis pacto in capita ciuium videretur inferre. Obtulit tamen Imperatori cenſum quotannis, aureum poculum, ſi libera ſuis
P. 89. legibus dimitteretur. Dilaniabatur interea vndique Philippi hæreditas; Veneti Placentiam, Cremam, Laudam occupauere, & multa præterea minora oppida. Dux Sabaudiæ Ludouicus Valentiam & Confluentiam inuaſit. Aſtenſes ad ducem Aurelianenſem Carolum defecere: qui ſuſceptis à Rege Franciæ non paruis auxiliis, Alexandrinorum agros vexare cœperunt. Papienſes inteſtinis agitati diſcordiis, diu ancipites fuere, quibus ſe potiſſimum partibus iungerent. Nouarienſes, Comenſes, Alexandrini, ac Terdonenſes, Mediolanenſium imperium ſubiere. Parmenſes in ſocietatem quodammodo recepti ſunt. Franciſcus Sfortia per idem tempus in Piceno agebat, quamuis maiorem eius prouinciæ partem iam amiſiſſet, cum Philippus non multo antequam moreretur, ſibi per communes amicos reconciliatum, vt ad ſe rediret in Venetos pugnaturus, accerſiuerat: rogato Alfonſo rege, ſibi vt ſeptuaginta millia auri nummum ſuo nomine numeraret; quo facto iam paratis atque inſtructis copiis itineri ſe accinxerat: cum mors Philippi enunciata, eum qui longo tempore ad Mediolanenſes opes inhiaſſet magis ac magis properare compulit. Quem vt Lombardiam primum ingreſſus eſt, Mediolanenſes incerti, quo mens eius inclinaret, ne vel per ſeipſum vel coniunctus Venetis ſuis cœptis obuiam iret; miſſis oratoribus, & oblatis non paruis ſtipendiis conduxere: moxque duce ſui exercitus facto, vt Placentiam omnibus copiis obſideret, imperauerunt. Ipſe dicto parens, dum ad Placentiam in obſidione ſedet, Papienſes (qui iam Mediolanenſe imperium tanquam faſtidioſum & inſolens detractarunt) ſeſe ſibi dedentes accepit, quæ res Mediolanenſium animos haud mediocriter conturbauit: qui per conuentiones inhibitum Franciſco dicebant, quampiam ex vrbibus, quam olim Philippus tenuiſſet, occupare. Franciſcus

ciſcus vero non ſe occupaſſe, ſed dedentem & vltro ſe offerentem ciuitatem recepiſſe aiebat. At Mediolanenſes cum eius potentiam vererentur, diſſimulandum potius ſtatuere. Ille continuata apud Placentiam obſidione, tandem ſumma vi oppugnare adorſus vrbem, quamuis magna & forti militum manu munitam, armis tamen expugnauit ac diripuit. Mediolanenſe regimen per id tempus penes nobiles fuit, & apud eos qui Philippi quondam conſilium direxere. Itaque res proſperæ ſapientum ductu cedebant: etiam non parua Gallorum manus*. Nam circiter tria millia equitum delecti roboris, quæ alpes tranſierat, apud Alexandriam profligata deletaque fuerat: & Veneti apud Carauagium magno prælio ſuperati, omnes pene copias amiſerant: & Lauda ab eorum imperio erepta, in poteſtatem Mediolanenſium redierat. Cum Franciſcus Sfortia ad infeſtandum Brixienſes miſſus, ſiue quod principatum Mediolanenſem (cuius opinionem ſibi iam pridem finxerat) alio modo conſequi non poſſe ſperabat, ſiue quod Mediolanenſes cum Venetis amicitiam ſocietatemque clam ſequentes, ne ſolus vtriuſque populi præda relinqueretur, præueniendos cenſuit; prior cum Venetis fœdus iniit. In quo cum multa hinc atque inde promiſſa eſſent, illud inter cætera conuenit, vt ad vrbem Mediolani ditionemque eius obtinendam Franciſco cum copiis proficiſcenti, ſenatus Venetus & pecuniis & armis auxilio eſſet: qua re firmata mox in Mediolanenſem duxit. Militabant eo tempore apud Mediolanenſes Bracciani: qui cum Ludouicum de Verme, ac nonnullas alias Franciſci copias apud Modoetiam fudiſſent, tandem relictis Mediolanenſibus ad eum defecere. Franciſcus filiam ſuam Iacobo Picinino vxorem deſpondit. Carolus vero Gonzaga haud ignotus copiarum ductor, qui paulo ante à Mediolanenſibus deficiens ad Franciſcum venerat, poſtquam deſertos eoſdem Mediolanenſes, & ſine vllo duce relictos animaduertit: iterum ad Mediolanenſes relicto Franciſco tranſiuit. Erat hic vaſto corpore, formaque pene gigantea, viribus vero quæ magnitudini reſponderent; dicendi copia clarus, literis græcis ac latinis inſtructus: ſed animo inconſtanti, & ingenio ad omne facinus ſiue honeſtum ſiue nefarium parato: cui non parua ſpes fuit, oppreſſa in Mediolano libertate, dominium vrbis arripere: ſed fortuna iam Mediolanenſibus nouercante, Placentini, Therdonenſes, Nouarienſeſque populi ab eis deficientes, Franciſci præſidia receperunt. Alexandrini cum nullam in eis ſpem ſitam eſſe contuerentur, Wilhelmi Montisferrati principis fratris imperio ſe commiſerunt. Reſpublica medio tempore ex nobilitate in plebem defluxerat: lectique viri duodecim, qui vrbi de more præeſſent, ex fece populari ignobiles, atque incogniti * magiſtratum gerebant. Hi cum ignobilitatem, quam multis modis offenderant, ſuſpectam haberent, neue cum Franciſco ſentirent; ſuadente Gonzaga (qui eam viam ad principatum vrbis arripiendum commodiſſimam exiſtimauit) ſeptem primarios ciues, genere nobiles, & opibus abundantes raptim interceptos per noctem obtruncauere: ac deinde in foro plebi ſpectaculum obiecerunt. p. 90. Inter quos Iacobinus Boſſius egregius adoleſcens, placidus moribus, & literis eruditus, & nobis amicitia iunctus, prorſus innocens, ſupinus truncuſque iacuit. Nec diu poſt Iohannem Caynum venerabilem ſenem, & filium eius Franciſcum egregia forma iuuenem, non alio crimine irretitos, niſi quod illuſtriſſimæ Blancæ Mariæ Franciſci coniugi ſanguine iuncti erant, crudelibus affectos cruciatibus necauere. Exin Georgius Lampugnanus * iuris interpres ſub ſpecie legationis, tanquam ad Imperatorem mitteretur, in Modoetia captus atque interfectus eſt; magnus libertatis aſſertor, & qui teſtamentum olim Philippi (populari fauens regimini) laniaſſet. Nec Theodoro Boſſio, admodum in ciuitate gratioſo, pepercerunt: quem cum diu in vinculis tenuiſſent, tandem interemerunt. Galeothus quoque Tuſcanus, & ipſe natu nobilis, atque opulentus ciuis, interciſus occubuit. Quibus ex rebus cum iam nulla libertatis forma relicta eſſet, & duodecim viri auſu tyrannico vrbem cædibus ac rapinis fædarent, ſucceſſorumque comitia prohibentes inuito populo ſibi ipſis imperium prorogarent; commota denique atque incenſa ciuitas, correptis armis, nouo magi-

ſtratu

* al. ignaui.

* al. Lamprinarius.

stratu ex nobilitate creato, Tyrannos è republica eiectos in carcerem coniecit. At cum neque hoc modo respirare populus posset (nam perditis omnibus, excepta ciuitate Comensi ac Parmensi, quæ in officio ad vltimum perstiterat; Franciscus dura obsidione ciuitatem premebat) iterum plebs incensa nobilitatem è palatio pepulit, Tyrannos demptis vinculis, tanquam libertatis amatores & optime de republica meritos, in priorem locum restituit. Illi ad priores artes reuersi, cum satellites magno numero sibi assumpsissent, multaque suadente Carolo spolia perpetrarent, nobilitatemque prorsus opprimerent; non tamen ei viam ad inuadendum principatum permisere. Quod cum ipse animaduertisset, & iam sibi periculosam apud Mediolanenses moram intellexisset, per internuncios Francisco reconciliatus, ac magnis allectus præmiis Laudam illi prodidit: tertioque iam fidem fallens, non sine magno Mediolanensium damno, ac plebis consternatione, ad eum transiuit. Non tamen defuit Tyrannis animus, quin postulatis vndique subsidiis, Francisci iugum iam prope ceruicibus imminens excutere conarentur. Sed cum alios frustra rogassent, Venetos tandem ne se delinquerent, peruicerunt. Nam neque illis ex usu videbatur, Franciscum ætate florentem, rei bellicæ peritissimum, cuius iam vires atque arma non sine graui iactura sensissent, eo imperio potiri, quod suo par tandem videretur, percusserunt igitur fœdus Veneti cum Mediolanensibus, legesque quas tota citerior Gallia sequi deberet, præscripserunt: mandantes Sfortiæ, vt certis contentus vrbibus ac terminis, Mediolanenses in pace dimitteret. Ille haud ignarus, se breui periturum vbi Venetis paruisset, imperium eorum contempsit: & quamuis desertus ab omnibus videretur (nam soli Florentini, & hi quidem parce opem ferebant) in obsidione tamen perseuerare decreuit. Iam mortuo Francisco Picinino, frater eius Iacobus cum Brachianis ad Venetos transierat: iam Leonardus Venereus à Senatu Veneto missus, Mediolanum ingressus, auxilia & commeatus magnam copiam, quibus ciuitas indigebat, propediem affore pollicebatur. Erat & in exercitu & in ciuitate summa omnium rerum indigentia: ita vt dubium videri posset, an obsidens Franciscus, an obsessus dici deberet. Vix ei bis mille equi supererant, qui ferre sessorem possent: & milites stipendio fraudati, pro cibis sese armis exuerant: neque tum Francisco argentum erat, quo stipendari militi posset. Sed inter spem metumque dubius, obsidionem de die in diem, verba pro factis ostentans, producebat. In ciuitate vero cum iam frumentum omne absumptum esset, nec aliud genus edulii restaret: & iam canes, equi, ceteraque id generis animalia manderentur, nec ferre amplius famem multitudo posset: collecti in unum apud portam Vercellinam, correptis armis in forum prorumpunt, obuiumque Leonardum Venetorum legatum gladiis confodiunt ac discerpunt: exin palatium fusis Tyrannorum satellitibus aggrediuntur: quo sine resistentia occupato, quos inuenerunt Tyrannos, in vincula coniecere. Exin missis ad Franciscum legatis, principatum ei ciuitatis obtulerunt: qui mox ingressus dominium vrbis accepit, & deinde non multis interiectis diebus cum liberis ac coniuge reuersus ducalibus insignibus exornatus, in triumphantis modum vrbem intrauit, qui cum iam Comum Parmamque in deditionem accepisset: Wilhelmoque Monteferratensi Alexandriam ademisset, non paruum deinde bellum Florentinis sociis cum Venetis & Alfonso Rege diutius gessit: in quo cum acrius premeretur (neque enim tantæ potentiæ par esse poterat) Renatum Regem fortissimis equitum cohortibus cinctum, ex ulteriori Gallia magnis stipendiis ac promissis allectum, in auxilium accersiuit. Qui cum superatis montibus in Italiam descendisset, ac Wilhelmum è Monteferrato arma ponere per amicitiam ac necessitudinem compulisset, & iam castra Francisci castris
p.91. coniungens in hostilem agrum descendisset, expugnatisque raptim nonnullis castellis (more Gallico) mortales omnes in eis comprehensos trucidasset, tantus mox terror Venetos inuasit, vt iam castra castris conferre amplius nullo pacto præsumerent: nec iam retinere posse vel Brixiam, vel Bergomum, agris amissis confiderent. Cumque Turcorum bellum res eorum maritimas infestaret, repente

præter omnium opinionem pax, quæ diu in Senatu Apostolico frustra fuerat agitata; denique apud Laudam interuentu cuiusdam incogniti, sed probatæ & integræ vitæ Monachi * inter Venetos & ipsum Franciscum clam Rege facta est, quæ res ut Regi molesta, ita Francisco vtilis, Venetis necessaria fuit. Arcem deinde Mediolani insanientis populi furore dirutam, Franciscus breui restaurauit: mira Fortunæ siue cuncta regentis Dei prouidentia, nobile ac magnificum opus hisdem manibus subito refectum est, quibus fuerat paulo ante reiectum. Franciscus Philephus nobilis Satyrarum scriptor, per idem tempus ad heroicum carmen conuersus, res Sfortiæ scribere cæpit: Leodrisius Cribellus * soluta oratione ac metro clarus haberi cœpit.

*vide auctoris epist. 172.

*al. Trebellus ad hunc auct. epist. 230. & 291.

CAPUT XLVII.

DE VENETORUM REPVBLICA.

APud Venetos terra marique potentissimos, quæ nomen Italicum apud Barbaras nationes longe lateque clarum fecere, Filius Francisci Foscari ducis veluti quippiam in rempublicam molitus esset, in exilium actus, deinde reuocatus, & iterum in suspitionem criminis adductus, & crudelissime tortus, cum nihil mali confiteretur, relegatus in Peloponnesum, miseram ibi vitam finiuit. Gener eiusdem ducis Andreas Donatus, dum Cretam insulam pro Veneto imperio gubernat, Dux insulæ appellatus: reuocatus domum honore priuatur, & magna mulctatus pecunia, in exilium mittitur. Armilaus inter Venetos dignitate & auctoritate potens, dum ex consilio ad multam noctem domum reuertitur, iaculo transfossus occiditur: nec qui tantum scelus patrauerit, inuentus est: quamuis id filio Ducis crimini dederint. Franciscus Barbarus studiis humanitatis excellens, editis non paucis neque illaudatis opusculis, senio confectus, non sine celebri nomine vita decessit. Imperator Fridericus, cum Roma rediens, eo se cum coniuge & Rege Hungariæ Ladislao, totoque comitatu recepisset, libenter & amice visus incredibilibus honoribus cumulatus est. Franciscus Dux gentis qui annos quinque & triginta summa cum laude ciuitatem rexerat, Philippo Mediolanensium duci Brixiam Bergomumque ademerat, copias eius pluribus in locis fuderat, Franciscum Carminiolam clarum ducem copiarum de proditione suspectum securi percusserat; Marsilium Cararium (cuius maiores diu Patauium per tyrannidem tenuissent) dum paternam hæreditatem vendicare conatur, interceptum necauerat; pacem cum Turcis non tam honestam quam necessariam fecerat, imperiumque Venetum terra marique longe amplificauerat; gubernationi tandem cedere compulsus est: tanquam præ senio reipublicæ videretur inutilis. Ille veluti contumelia affectus, ingratæ Patriæ aspectum non ferens, eamque vitam recusans quæ careret imperio, è publico palatio in priuatam domum se recepit: vbi cum principatum suis ciuibus reddidisset, ægram quoque confestim animam naturæ restituit. Cuius casum tanquam præuidisset, Baptista Blasius Cremonensis astronomus pluribus antea mensibus prædixerat. Erat autem Franciscus cum moreretur, non longe ab anno suæ vitæ, nonagesimo, venerabilis senex, præcipua corporis maiestate decorus, memor omnium quæ post infantiam aut vidisset aut audiuisset; facundia copiosus, ac ingenio prompto, ac opere impiger ac dexterrimus, & qui moderari frena Senatus optime nosset. Eius pater in Ægypto negociatus, cum prophetam regionis illius quempiam de futuris interrogaret, responsum ab illo accepit, *Filium sibi esse, qui aliquando suæ ciuitatis principatum assequeretur.* Franciscus suffectus Paschalis, vir singulari prudentia, & moribus humanissimis: cuius ducatum nulla putant bella suscepturum, nisi vel necessaria vel admodum gloriosa.

Franciscus aux. Venet.

CAPUT

CAPUT XLVIII.

DE MANTUA.

LVdouicus Marchio Mantuanus inter principes nostri sæculi famæ non mediocris, litteris eruditus, & rebus militaribus exercitatus, in eo bello quam Veneti cum Francisco Sfortia post dominium Mediolani ab eo captum gessere partes
p. 92. illius secutus, magnum momentum rebus eius accessit. Carolus frater eius, qui fidem Francisco fefellerat, in vincula coniectus, sub eius fideiussione dimissus; cum neque sic promissioni suæ faceret satis, omnibus quæ in Mantuano agro tenebat, oppidis priuatus est. Sed cum stipendia Venetis faceret, non paruas eorum copias in Mantuanum duxit: vbi vastatis late atque incensis agris, cum fortuna principium eius belli secundum fecisset, & iam Mantuani metu perculsi rebus suis diffidere viderentur; Ludouicus accersitis ex Mediolano auxiliis milites suos in aciem producens, fratri copiam pugnæ fecit: nec ille certamen detrectauit. Commissum est atrox prælium, in quo duo fratres, ambo ætate florentes, ambo rei militaris periti, ambo corporis atque animi viribus præstantes, de gloria, de imperio, de vita summis conatibus contendere. Denique victor Ludouicus fuso fugatoque Carolo, omnes eius copiarum Duces ac primores equitum, cæsis plurimis intercepit. Ille deinde patria extorris atque egenus, morbo confectus interiit.

CAPUT XLIX.

DE FERRARIA.

APud Ferrariam mortuo Nicolao Estensi, principe omnium nostri sæculi fortunatissimo, nisi coniugis adulterium & in ea & filio dilectissimo vindicare olim coactus fuisset; Leonellus dominatum suscepit, princeps pacificus, literarum peritus, & musicæ cultor. Quo decedente Borsius frater eius, & ipse Nicolai filius ex concubina Ptolomea Senensi, ad principatum vocatus est: egregia forma iuuenis, & in armis cum laude versatus, dicendi & agendi peritus: qui cum Cæsarem Fridericum Romam petentem, & inde reuersum magnificentissime accepisset: super Mutinam & Regium ciuitates ducatus honorem accepit: primusque omnium in Estensi familia dux appellatus est. Eugenius Pontifex dum Ferrariæ cum Græcis consilium ageret; Hugo Senensis, qui per id tempus medicorum princeps habitus est, omnes qui ex Græcis studiosi philosophiæ eo conuenisse crediti sunt, apud se inuitauit: quos cum opipare magnificeque pauisset, finito prandio epulis mensisque remotis, eos in disputationem pedetentim placideque pellexit. Cum iam Marchio Nicolaus adesset, & multi in Synodo excellentes philosophi aduentassent; cunctos in medium philosophiæ locos adduxit, de quibus inter se Plato & Aristoteles in suis operibus contendere ac magnopere dissentire videntur, edicens eam se partem defensurum, quam Græci oppugnandam ducerent, siue Platonem illi, siue Aristotelem sequendum arbitrarentur. Cum Græci certamen minime recusassent, protracta est ad multas horas disputatio: postremo cum rex conuiuii * Hugo Græcorum philosophos alterum post alterum argumentis & dicendi copia victos tacere compulisset; palam factum est Latinos homines, qui iam pridem bellicis artibus & armorum gloria Græcos superauerant, ætate nostra etiam literis & omnium doctrinarum genere anteire. Fuit autem domus Estensis viris semper doctis amica: nostra ætate non solum Hugonem (de quo præfati sumus) magnis ad se præmiis traxit, sed multos in iure ciuili, plures in cæteris facultatibus honorauit. In studiis vero eloquentiæ Ioannem Aurispam Siculum græcis ac latinis edoctum, & qui versu prosaque claruit, inter familiares habitum, ditem beatumque fecit. Guarinus autem Veronensis omnium ferme pater ac magister qui nostra ætate Græcas literas didicere, admirabilis & omni

Hugo Senensis.

* *al. ex conuiuii sententia H.*

Guarinus Veron.

honore diguus ſenex, qui omnem ætatem ſuam legendo, docendo, ſcribendoque percurriſſet; vnicum ſenectutis ſuæ refugium, & illud quidem honeſtum, dignumque ſuis exercitiis ac virtutibus inuenit.

CAPUT L.

DE BONONIA.

Formicarum pugna.

IN agro Bononienſi pirum quandam aridam ex minoribus formicis paſtus cauſa complures aſcenderant, ſuperuenere maiores non paruo numero, quæ illas partim occiderunt, partim deiecerunt. Poſt duas ferme horas tanta minorum formicarum vis exorta eſt, vt totus ager nigro tectus agmine videretur, acceſſere ſtipatæ omnes, & arboribus vndique ſtipitem circundantes, paulatim aſcendere ceperunt. Maiores formicæ vbi hoſtes adeſſe animaduerterunt, conglobatæ ſuperne pugnam expectauerunt, Poſtquam ſimul acies conuenere, commiſſo prælio maiores morſu rabido, modo illas, modo iſtas è minoribus interemere, totoque breui ſpacio confecerunt: vt cadentium morientiumque cumulus ad piri radices non paruus in terra ſuccreuerit. Sed cum pertinacius inſtarent minores ſemperque acies aciem premeret, vigintique aut plures vnam ex hoſtibus circum- p. 93.
darent, & à tergo & à fronte pugnantes vndequaque latera confoderent, victæ tandem maiuſculæ, & ad vnum omnes necatæ, illati prius temere prœlii pœnas dedere. Hæc acta ſunt; ſpectantibus Romanæ Eccleſiæ copiis, cum Petri cathedram Eugenius quartus teneret: ea nobis qui ſe vidiſſe ait, vir fide dignus & auctoritate retulit, Nicolaus Piſtorienſis vtroque iure conſultus: qui tum in caſtris Apoſtolicis Nerii Senenſis Epiſcopi vices agebat. Simile hoc illi eſt, quod in Gallia Belgica non longe ab vrbe Leodio conſtanti fama geſtum ferunt. Nidum ſiue in arbore, ſiue in rupe falco ſibi parauerat: ouaque fouens pullos auidus expectabat. Hunc corui ſuperuenientes loco deturbauere, ouis eius effractis ac voratis. Spectauerunt id è proximo bubulci: fugientemque trepidum falconem annotauere.

Falconum & coruorum pugna.

Poſtridie (mirabile dictu) falcones coruique quaſi ex toto orbe ad pugnam vocati, iſti ſeptentrionem, illi meridionalem partem tenentes, ordinatis aciebus, & tanquam rationis capaces eſſent, aliis qui cornua obſeruarent, aliis qui media ducerent agmina diſpoſitis, atrox ac ferociſſimum prœlium in aere commiſerunt. In quo cum modo corui, modo falcones cederent, & iterum reſumptis viribus certamen inſtaurarent; totus vndique ſubiectus ager & pennis & cadaueribus obtectus eſt; ad extremum victoria penes falcones fuit: qui non ſolum roſtris, ſed etiam vnguibus acerrime decertantes, coruos omnes ad internitionem deleuere. Exin paruo tempore interiecto cum duo de Leodienſi eccleſia contendentes, alter à Gregorio tertiodecimo, alter à Benedicto duodecimo in Epiſcopum electus (erat enim inter illos de Romano Pontificio diſceptatio) ambo cum copiis in eundem locum pugnaturi venerunt. Ioannes dux Burgundiæ alterum armis iuuit, alterum Leodienſis populus ſequebatur. Pugnatum eſt collatis ſignis; ſumma utrinque contentione, horrendum cruentumque prælium factum. In quo tandem victor Ioannes Dux triginta millia hoſtium cecidit, memorabile eius rei fanum conditum eſt: quod nos illac poſtea tranſeuntes, cæſorum oſſibus plenum vidimus. Sed de illo falconum atque coruorum ſuam cuique opinionem relinquimus, veri periculo penes famam dimiſſo.

Leodienſe ſchiſma.

Bononia quæ non tam ſtudiorum mater, quam ſeditionum alitrix appellari poteſt, ſoror & ipſa ciuitatis Genuæ, ac ſolius inconſtantiæ conſtans, cum factionem lambecariam non ſine cæde, multoſque ciues domo pepuliſſet communi Conetulorum ac Bentiuolorum conſilio regi cepit: Principes factionum Baptiſta Connetulus, & Hanibal Bentiuolius fuere ambo ſanguinarii, ambo patratis cædibus inſignes: qui licet ſimul compatratus ſacramento inuncti eſſent, nihil tamen

inter se meliores fuere. nam Hanibal dum leuato de sacro fonte Baptistæ filio, visurus puerperam compatrem sequitur, eique manu prensa pro nouo nato congratulatur; ab irruentibus ex improuiso Baptistæ satellitibus obtruncatur: vt manifeste apparuerit, Baptismi sacramentum non tam fœderis retinendi, quam cædis patrandæ causa à Baptista quæsitum fuisse. Sed non inulta mors Hannibalis fuit: nam qui partes eius sequebantur, sumptis paulo post armis, fugatis aduersariis, plateam obtinuere. Baptista indicio tandem puerili, in specu quodam subterraneo cum plerisque complicibus suis latitans, repertus & fumo compulsus exire, mox pluribus vulneribus confossus est. Cadauer eius in forum tractum, & diu ludibrio habitum, cum plerique more ferarum cor eius dentibus laniassent, cruoremque bibere non horruissent, tandem exustum est. Apud Florentiam per id tempus Xanthus latebat Herculis Bentiuolii (quem quondam Eugenius pont. max. interfici siue iusserat, siue permiserat) filius extra matrimonium natus, pauperem vitam in lanificii exercitio ducens, nec satis gnarus, quo patre genitus esset: Hunc Bononienses è vestigio vocant, recusantem & quodammodo inuitum in patriam ducunt, equitem ex lanifice faciunt, tutorem Hannibalis filio reipub. principem tradunt. Cuius ea in rebus aduersis fortitudo, ea in secundis moderatio hactenus ostensa est, vt Herculis filium omnes norint. Qui cum exules per proditionem nocte quadam urbem intrassent, ac excitato rumore quasi victores insultassent; haudquaquam destitutus animo, excitis amicis, correptis armis in eos prosiliit: nec mora, victos cæsis captisque pluribus ex ciuitate deturbauit. Bessarion eo tempore Cardinalis Nicænus, natione Græcus, prudentia singulari, & nostra suaque lingua peritissimus, Nicolai quinti pont. max. in ea vrbe vices gerebat: qui vsque ad ipsius Pontificis obitum legatione functus, nobilitati plebique iuxta carus fuit: quamuis eo deducta ciuitas est, vt legati Papæ rogare magis quam imperare queant. quod plane nunc experitur Ludouicus sanctorum quatuor coronatorum Cardinalis legatus: qui quamuis ingenio valet, & ea præditus est auctoritate, quæ summi Sacerdotis nepoti deberetur, non plus tamen in vrbe potest quam Senatui placet & Xantho Bononiensi viro.

Bessarion Cardin.

p. 94.

CAPUT LI.

DE FLORENTIA.

FLORENTIAM vrbem in Fesulanis ruinis ad ripas Arni fluuii conditam, prisci homines Fluentiam vocauere, quæ cum auspiciis fundata felicibus, vicinas per circuitum ciuitates excellere, mirisque modis imperium propugnare cepisset; Florentia longe melius quam fluentia dicta est. In hac vrbe Pontifex Maximus Eugenius quartus id concilium quod Ferrariæ cum Græcis cœperat, magnifice consummauit. Erant plures inter Græcos ac Latinos super arcanis orthodoxæ fidei contentiones: quarum maxima & difficillima fuit de sancti Spiritus processione: cum Græci paraclitum ex patre duntaxat, nostri ex patre filioque procedentem assererent. Post multas ac diuersas disputationes (in quibus tanquam interpres Nicolaus Saguntinus vtraque lingua disertissimus, ingenio facundiaque iuxta promptus, illustre nomen adeptus est) tandem cum Latina Ecclesia in vno fidei symbolo consensere. Ciuitas in imperatorem Græcorum, & Patriarcham Constantinopolitanum, & omnes eorum comites abunde lauteque patuit: Patriarcha illic senio confectus decessit, & apud Prædicatores intra Ecclesiam humatus est: cui Maffæus Vegius poeta Laudensis non ignobilis epitaphium versibus imparibus edidit. Nicolaus Picinius illustris copiarum ductor, ab exulibus Florentinis inuitatus, Fesulanum ingressus agrum, qui à Florentia decem millibus passuum abest, hostiliter cuncta diripuit: nec diu postea in agro Aretino, cum Eugenio simul & Florentinis bellum intulisset, apud Angleria * magno prœlio victus & profligatus est. Ludouicus Archiepiscopus Florentinus apostolicis tunc copiis præerat: qui ea victoria nobilitatus, ad cardinalatum paulo postea prouectus est. Eugeni-

** al. Angliariam.*

genius enim & vnione Græcorum facta, & Picinini metu deposito, mente atque animo auctus, septem & decem cardinales creauit: viros aut genere illustres, aut virtute præstantes, aut vitæ sanctitate conspicuos. Inter quos & duo Græci assumpti sunt, Isidorus Archiepiscopus Ruthenorum, & Bessarion Nicenorum pontifex: quorum supra meminimus. Alphonsus rex Aragonum rogatus à Philippo Maria (vt antea dictum est) sibi aduersus Venetorum potentiam opem ferret, coacto non paruo exercitu profecturus in Galliam iter ingressus est. Sed ante Philippus obiit, quam ipse Tiburi, quo iam epulerat, digrederetur: audita vero amici morte, & quod ab eo nuncupatus hæres esset, & in Sabinos profectus, magnificentissimo illi funere iusta persoluit, deinde transmisso Tiberi recta via in Florentinum duxit, eo (vt aiebat) animo vt Florentinos reuocare suas copias ex Gallia cogeret, atque ita per Tusciam pacatam & sibi amicam ad opem Mediolanensibus ferendam, quos Veneti bello premebant, proficisceretur. Noluerant Florentini ab Alfonso Rege rogati Venetorum societatem deserere.

Quapropter Alfonsus in agrum Volaterranum profectus, Pomeratium haud ignobile oppidum, portas claudere ausum eo ipso quo venerat die copiis circumpositis vi cepit, ac diripuit: deinde ad Castrum nouum in agro eodem situm mouit. Cuius incolæ audita Pomeracii clade confestim absque certamine in deditionem venerunt. Idem fecere aliquot castella circumiecta. Exin Montecastellum natura & opere munitum obsedit: quo tempore ea imbrium magnitudo, eaque vis ventorum exorta est, vt neque extra tentoria quiescere millites possent, multis eorum discerptis per inane raptatis: quibus ex rebus & quod annonæ inopia laborabat, mouens inde Alfonsus Campiliam duxit: sed quoniam Florentini id oppidum præsidio & annona firmauerant, frustra ibi contendit. Castella tamen aliquot finitima in Gerardisca (id ei regioni nomen est) recepit, atque illis restituit, quibus Florentini prius ademerant. Erat in comitatu Regis Simonetus, mille ducens equites, qui finito Florentinorum stipendio ad eum transiuerat. Sigismundus autem Malatesta (quem rex antequam Tusciam ingrederetur, cum equitibus mille & octingentis Peditibus conduxerat) cum ab eo indies expectaretur, ad Florentinos transiuit. Fridericus quoque Vrbinatium princeps, notus & clarus in armis, Florentinorum stipendia faciebat, qui cum essent equitatu peditatuque haud inferiores Rege, omnemque illi expugnandorum oppidorum facultatem praeriperent; non fuit Regi consilium in obsidione Campillæ perseuerare, & præsertim quod in montibus commeatus penuria premebatur. Diuertitur igitur ad loca maritima, & apud Populoniam, olim fama celebrem, nunc dirutam vrbem consedit: quo in loco facile sibi ex regno Neapolitano & frumenta & bellica tormenta nauibus afferri poterant. Abest inde tribus ferme millibus passuum Plumbinum, nobile oppidum. In cuius obsidione (de qua postea dicemus) laboranti Regi Castilionum, & ipsum non parui momenti oppidum, prodente Florentinorum præsidio traditum est, præter arcem: quam cum Simonetus obsedisset, paucis post diebus per deditionem accepit. p. 95. Dum vero Rex paulo ante apud aquam viuam in hibernis ageret, à legatis Mediolanensibus aditus est: qui opem eius implorantes, in eo loco decerni bellum aduersus Venetum senatum obtinuere: Iam enim Franciscus Sfortia Mediolanensi populo indignatus, Venetorum auxilio fretus, eos subigere sibi summis conatibus nitebatur, quorum paulo ante fines & arma promouerat. Cum vero Rex soluta Plumbini obsidione Neapolim redisset, & deinde in Pelignos decessisset, Florentini legatos ad eum misere, pacem petentes. Quibus accepta fide in castra profectis, postquam mandata exposuerunt, bellumque recusarunt, Antonii Cardinalis Hilerdensis nominati inter primos theologi opera, qui id negotii de Pontificis voluntate susceperat, paucis post diebus ea lege pax Florentino populo reddita est, vt Castilionum & insula Gilii, * quæ ipsius belli tempore Florentinis erepta fuerant, in potestate Regis remanerent. Sed cum Franciscus Sfortia Mediolano potitus esset, omnesque pontes & arces apud amnem Abduam tanquam Mediolanensis agri à Venetis repeteret, Alfonsus (qui cum Francisco esset infensus,

* al. Eulii.

è re

è re sua esse ratus illum, ne radices in tanto imperio ageret, impedire) per Leonellum Marchionem Estensem reconciliatus Venetis, & cum eis amicitia societateque facta, Florentinis qui Francisci fortunam secuti & armis & pecunia eum iuuabant, secundo bellum indixit: Ferdinandumque filium in expeditionem contra eos mittendum duxit. Erat is eo tempore admodum adolescens, ingenio eximio, & ad cunctas optimas artes docili ac parato, liberalibus disciplinis institutus, armorum tractandorum scientia edoctus, gloriæ cupidus, inediæ ac laboris patiens: cui pater sex millia equitum, duo millia peditum commisit, fuerunt & in exercitu eius comes Euersus & Vrsinus Neapoleos haud contemnendi copiarum Duces: Fridericus quoque Vrbinas, qui superiori bello Florentinorum arma secutus erat, in eius exercitu militauit. Florentini vero postquam imminere sibi belli tempestatem senserunt, Estorem Fauentinum Symonetum (quem supra nominauimus) ac Sigismundum Malatestam, postremoque Alexandrum Sfortiam conduxere: qui simul iuncti supra decem millia equitum, peditum vero magnum numerum in castris habuerunt. Ferdinandus tamen per agrum Crotonensem in Aretinum copias duxit: vbi castellis aliquibus non magni nominis vi captis atque direptis, Folianum non parui momenti oppidum cum oppugnare cœpisset, nec hostes auxilium ferrent, post dies octo per deditionem accepit: equitatum Estoris apud montem Politianum, pluribus captis, nonnullis occisis, fudit ac fugauit. Recinium in agro Florentino vi expugnauit: Castellinam vero cum obsedisset, hyberno rigore inualescente recessit: & in maritima loca ad Aquam viuam patris exemplo sese recepit, quo tempore & Antonius Olzina Vadam in littore maris sitam nauibus occupauit, & ampliori fossa à terra communiuit: quo ex loco Pisanum & Volaterranum agrum infestum reddidit. Cumque interea Florentinorum Duces ad Folianum castra mouissent; velletque Ferdinandus auxilium obsessis ferre, iamque itineri se commisisset: tanta in castra lues consecuta est, vt prælanguentium numero non modo ad rem gerendam, sed vix ad mouenda castra satis esset. Ob quam rem Folianum interea summa vi expugnatum, nec minori virtute defensum, tandem ab oppidanis clam præsidio traditum est: qui tamen paulo post & ipsi victorum præda fuere: oppidum incensum ac solo æquatum.

Per idem quoque tempus Gerardus Gambacurta, dum castella quatuor, quæ pater à Florentinis acceperat, intra Apenninum sita, Ferdinando tradere vult, ab vno à suis proditus, castellis amissis, diu Regem mendicando secutus est. Exin pace apud Laudam (vt diximus) facta, reuocatur à patre Ferdinandus in regnum concessit. Florentini quæ amiserant, cuncta receperunt. Baldatius pedestrium copiarum haud ignobilis ductor, manu promptus & audax, cum diu Florentinorum stipendia meruisset; in palatium tandem accersitus, dum magistratui contumaciter respondet; captus, ex altissimis fenestris in forum præcipitatur: cui quamuis magno casu iam expirasset, securi tamen ceruix abscissa est. Inter Florentinos omnes, qui nostra ætate floruerunt, Cosmus cognomine Medicus & prudentia & auctoritate eminuit, is princeps vrbis habitus, Senatum quo voluit, impulit: ciuitati leges ex arbitrio dixit, inopes ciues complurimos ditauit, matrimonia constitutis ex argento suo dotibus multa coniunxit, illas magnificentissime exædificauit, in Ecclesias ditissima dona contulit, monasterium sancti Marci & amplum & nitidum à fundamentis erexit; parochiæ suæ templum, cum sibi parum p. 96. placeret, prorsus diruit: Exin structuram admirandi operis ex lapide Fesulano suscitauit: ædes suas quamuis ornatissimas erexisset, amplius tamen meditatus opus, palatium & altum & ingens ex quadratis lapidib. insigni urbis loco adeo pulchrum, adeo amplum construxit, vt ei alterum æquari tota ciuitate non possit. Commendanda est multis in rebus Florentinorum prudentia: tum maxime quod in legendis cancellariis non iuris scientiam (vt pleræque ciuitates) sed oratoriam spectant, & quæ vocant humanitatis studia.

Cosmus medices.

Norunt enim recte scribendi dicendique artem non Bartolum aut Innocentium, sed Tullium Quintilianumque tradere. Nos tres in ea vrbe cognovimus, græ-

græcis & latinis libris & conditorum operum fama illustres, qui cancellariam alius post alium tenuere: Leonardum & Carolum Aretinos, & Pogium eiusdem reipublicæ ciuem, qui secretarius Apostolicus tribus quondam Romanis Pontificibus dictarat epistolas. Illos præcesserat Colucius, cuius ea dicendi vis fuit, vt Galeacius Mediolanensium princeps, qui patrum nostrorum memoria grauissimum Florentinis bellum intulit, crebro dicere sit auditus. *Non tam sibi mille Florentinorum equites quam Colucii scripta nocere.* Disceptatum est diu inter Florentinos ob pecuniarum exactiones, quæ tenuiores ciues magis quam opulentos vrgebant. His diebus, consentiente Cosmo noua Catastri, id est fortunarum cuiusque ciuis descriptio cœpta est: quam raro facta sine tumultu motuque populi ferunt. At tunc quiete tranquilleque transiit.

Lucenses qui nostra memoria bis Florentinorum obsidionem perpessi, bis Philippi Mediolanensium Ducis auxilio suam libertatem defendere, ad extremum cum vicinis viribus pares esse non possent, nec facile inuenirent, qui quotiens hostis premeret, totiens ferret opem, fœdus in quinquaginta annos cum eis percussere: eas leges subeuntes, quas dixere potentiores. Inter Florentiam & Senam apud oppidum quod Cassiam * appellant, anno post Iubilæum sexto visæ sunt nubes viginti (vt ferunt) cubitis à terra sublimes, inter se mirabili ventorum impetu agitare ac depugnare, & alteræ alteras pellere, & mutatis sæpe vicibus pelli quæ pepulerant. Interea summa atque incredibili spiritus violentia domorum tecta per inane iactari, muros deiici, & saxa ingentia loco moueri, vetustissimas oliuas & antiquissima quercuum robora radicitus conuelli atque confringi, homines ac iumenta non paruis spaciis per cœlum ferri ac raptari, hæc nobis, qui se vidisse aiebant, retulere. Sed magis nos vt crederemus, epistolæ à grauissimis viris de his rebus Alfonso Regi dum apud eum ageremus, scriptæ & in præsentia nostra lectæ commouere.

* *al. sanctum Cassianum.*

CAPUT LII.

DE SENENSIBVS.

VRBS Sena, unde mihi origo est, secundum hodie locum in Etruria obtinet: amœnissimo sita loco, & (si mihi fides habenda est) populo neque rudi neque inurbano. Huius rectores, qui nobilitate postposita (quæ fuit in ea ciuitate tota Italia memorabilis) & parte populi quam duodecim appellant, prorsus conculcata, multis annis in pace quieuerant, inter se tandem duas factiones habere cœperunt, quæ prout suæ rei conducere arbitratæ sunt, ita se vel populis vel Italiæ principibus coniunxere. Cum vero Rex Alfonsus in Florentinos (vt antea relatum est) duceret exercitum, factiones ipsæ manifestius patefactæ. Altera regium bellum contra Florentinos iuuandum esse consuluit, altera cum Florentinis auxilium dandum esse suadere non auderet, dissimulandum esse censuit. Vicerunt primo Regis amici, & in eius castra commeatus misere, sed cum Rex ad sextum lapidem vrbi proximus castramentatus esset, disseminantibus in plebe qui Florentinis studebant, Alfonsum non tam Florentiæ quam Senæ dominium quærere; tota vrbe trepidatum est, & armati ad portas dispositi, haud aliter Alfonsi milites, quam libertati suæ insidiantes obseruaruere. Comminuit aliquantisper ea populi suspicionem Franciscus Martorellus, præstanti vir ingenio, & quo Rex libenter vteretur, legatus ad eos missus: Sed cum non tam Regis amore aut odio, quam priuatis ciuium contentionibus reipublicæ consilia turbarentur; adeo tenuiter annona in castra Regis deportari permissa est, ut Florentinis simul & Regi videretur illusum. Idem factum, cum Ferdinandus Regis filius alio postea tempore in eosdem Florentinos duxisset: neque enim principio eius aduentus satis ei fauentes fuere. Sed Veneti, cum Senensibus ac Regi fœdere iuncti essent, vsque adeo Senenses legationibus agitarunt, vt & ipsi societatem tandem Regis inierint, bellumque p. 97.
Florentinis publice indixerint: quod breui sopitum est, Venetis apud Laudam in-

con-

conſulto Rege pacem recipientibus. Poſt hæc Senenſibus aliud è veſtigio bellum exortum eſt aduerſus Hildebrandinum Pitiliani comitem: in quo ducibus vſi ſunt Sigismundo Malateſta, & Gisberto Corrigienſi: quorum potentia non tantum hoſtibus quantum ipſis Senenſibus formidanda fuit. Suborta autem inter Sigismundum & Senenſes diſcordia, cum ſeſe ille ſuſpectum eſſe animaduerteret, non ſine ſuo & Senenſium damno receſſit: Gisbertus cum Senenſibus perſeuerauit. Interea Comes Iacobus Picininus (qui iam pridem apud Venetos ſtipendia faciens non ſine laude rerum geſtarum eorum copias duxerat) cum pace vbique parta ſtipendio careret, in Hetruriam properans; Senenſes iure paternæ amicitiæ, vt ſibi auri viginti millia mutuo dent, miſſis legatis expetiit. quod cum fruſtra fuiſſet, acies in eos conuertit; & ingreſſus Senenſem agrum, pleraque oppida partim vi, partim proditione recepta diripit. Calixtus tertius qui recens pontificatum inierat, copias ſuas Senenſi auxilio mittit. Idem Franciſcus Sfortia, idem Florentini faciunt. Veneti quoque per fœdus requiſiti auxilium, quamuis tenue, præbent, committitur ex improuiſo prælium: ex quo ſine magno partium damno diſceſſum eſt. Iacobus cum exercitu coactus eſt Caſtilionum ſeſe recipere, quod Regis oppidum eſſe diximus à Florentinis priori bello receptum: vbi quamuis acriter oppugnaretur, expugnari tamen non valuit. Inter hæc Gisbertus in ſuſpitionem actus, tanquam cum Picinino ſentiret; cum eius rei cum parua extarent iudicia, vocatus ad vrbem in ſenatu Senenſi trucidatus eſt, & per feneſtram in forum proiectus. Picininus Paulo poſt Vrbetellum, natura loci munitiſſimum oppidum, per proditionem obtinuit: vna enim tantummodo via, eaque arctiſſima & arcis oppoſitione defenſa poteſt adiri; reliquas partes ſtagnum claudit, paruis duntaxat leuibus * cimbis nauigabile: vbi cum frumenti vinique copiam Picininus reperiſſet, tandiu, ſe continuit, donec pace apud Regem Aragonum firmata, in regnum ſeſe recepit: ſed ea pax externo bello Senenſes ſoluit, interno magis ac magis implicuit. Nam regis amici tanquam bellorum cauſa fuiſſent, Picininique ſtudia fouiſſent, partim ſecuri percuſſi ſunt, partim relegati: multi cum ſibi periculum in patria imminere cernerent, ſponte in exilium abiere. adeoque in eos qui ſuſpecti habiti ſunt, ſeueritas exercita eſt, vt etiam Florentinis videatur eſſe ſæuitum. nec dum malorum finis, quando in ciuitate parum pacata nouæ indies machinationes aut finguntur, aut inueniuntur, & ſanguis ciuilis forum diſpergitur. hoc fortaſſe malum equulus ille prænunciauit, qui anno Iubileo ante portam eius vrbis quæ Romam vergit, prægnans frequenti aſtante populo, dum pareret, expirauit: erat enim hermaphroditus, quamuis fœminei ſexus nullum in eo veſtigium cerneretur. Inter alios, quos vrbe relegatos haud nocentes ciuitas exiſtimauit, duo fuere ab ipſa pueritia ſocii, & ſtudiorum communione coniuncti: quamuis alter iuris ciuilis ſcientiam profiteretur, alter poeticam: Gregorius Lollius, & Franciſcus Patricius, cuius plura extant poemata, quæ doctiſſimi probant, & quæ ſibi vitam retinuiſſe creduntur. Marianus Socinus per idem tempus ſcientia iuris non ſolum apud Senenſes, ſed tota Italia late clarus habitus eſt.

al. lembis. cymbisque.

vide auct. epiſt. 227. & ſeqq.

CAPUT LIII.

DE PLVMBINO ET VITERBIO.

PLUMBINUM nobile oppidum ex Populoniæ ruinis ædificatum exiſtimatur, nonnulli Populinum appellandum putant. Id eſt in littore Tuſci maris ſitum, Iluæ inſulæ oppoſitum, quæ ferri venis inexhauſta magnum quotannis vectigal Plumbini domino præbet. Huic oppido præfuit Iacobus Appianus ex Paula nobiliſſima fœmina Martini quinti Romani pontificis ſorore natus; pacificus quidem princeps & à vicinis amatus. Qui cum ex coniuge virilem ſobolem non ſuſciperet, extra matrimonium hæredem quærens, concubinam quandam amare cœpit: cuius cum venter intumuiſſet, & iam pariendi prope tempus adeſſet, incredibili gaudio ge-

ftiens, Florentinos ac Senenfes, legatos vti ad fe mitterent, ac partum de facro fonte leuarent, futuros compatres magnis precibus inuitauit. Paritum eft.

Venere ad diem dictam legati. *mulier inter obftetricum manus diu laborans, æthiopem tandem* peperit: *quæ res vt rifum in populo cachinnumque* excitauit, ita & compaternitates & læticiam Principis interrupit. Tibicen tum forte Maurus in familia eius erat, ex quo natum puerum credidere: qui mox vbi detectum flagitium intellexit, faluti fuæ fuga confuluit. Mortuo Iacobo Rainaldus Vrfinus, peracri vir ingenio & rei militaris peritus, in eius locum fuffectus eft: non fuo iure, fed coniugis, quæ Iacobi filia fuiffet. Hunc Alfonfus cum in Tufcia Florentinorum bello diftineretur, fauentem hoftibus reperit. Quapropter caftris Plumbino admoti, eum intra mœnia claufum, terra marique fummis viribus oppugnauit. Sed non minori virtute ipfe ab interiore parte ciues fuos defendit, quam Regis miles ab exteriori muros inuafit: pugnatum eft diu acri contentione, ita vt multi vtrinque ceciderint; complures vulnerati in hoftium manus peruenerint. In eo prœlio multorum virtus enituit. Inter quos duo Antonii, alter Fuxanus, * alter Candola ad muros pariter vadentes inter cæteros pugnare fortiter animaduerfi funt. Sed omnibus prælatus eft Galeatius Baldafinus, natione Siculus: qui ter muri faftigio apprehenfo, qua prius tormenta disjecerant, conatus eft oppidum irruere. cæterum feruentis aquæ viuæque calcis (quæ inter arma ingefta vbi ad corpus penetrauerat, perurebat artus) vi deterritus, grauisque faxi ictu, cum reuulfa aggeris parte deturbatus eft. Fuit autem Galeatius ftatura quæ mediocrem excederet: robuftis ac teretibus membris, corporis magnitudini vires refpondebant: lucta, iactu, faltuque nulli hominum ceffit, membrorum robori par animus erat: equo ac pede iuxta bellator acerrimus: armatura graui armatus, galeatusque, humi ftans finiftra fellam, dextra haftam equeftrem tenens, ftrenuo faltu grandi ftatura equum infiliebat. Singulari certamine quater præliatus, bis in Italia, bis in Gallia tranfalpina totiens victor euafit. A tribus hoftium equitibus eo ipfo Florentino bello petitus, vnum ex his gladii capulo feminecem equo decuffit, alium citato equo medium amplexus è fella extractum humi ftrauit, tertium cubito grauiter percuffum in fugam vertit. Tanta porro modeftia, vt nunquam ipfe de fefe vel rogantibus amicis diceret: vitæ cultu, morumque elegantia omnibus præterea gratus dilectusque. Perftitit autem pluribus diebus ad Plumbinum Alfonfus: Sed cum oppidi expugnatio difficilis videretur, neque iam commeatus in caftris effet, & equi confumptis arborum foliis fame perirent, diffoluta obfidione receffit. Nec diu poftea Rainaldus morbo interiit: vxor eius Catherina verita, ne Rex in fe viri delictum puniret, miffis ad eum oratoribus tributum ei quotannis, dum viueret, aureum poculum quingentorum aureorum daturam promifit. Ea mortua follicitis oppidanis, quem fibi potiffime dominum legerent. vicini vero potentatus eum variis artibus ad fe trahere conarentur, renunciatum eft Manuelem Appianum adhuc è principum fuorum profapia fupereffe, cui fe committere poffent. Hic multos annos in militia verfatus, nec tamen aut opes congeffeferat, aut egregio aliquo facinore nomen quæfierat: ob quam rem dimiffis iam armis vxorem Troiæ inter Apulos ceperat, ibique tenuiter vitam agebat, nihil minus quam dominandi follicitus, cum à Plumbicenfibus publice vocatus eft: quod ei primo nuncio velut fomnium vifum eft. Exin Fortunæ ludum libenter amplexus, tanquam vitæ reliquum dormiuiffet, in alterum virum mutatus, quamuis fenex principatum iniit, rexitque poftea plerisque annis ciuibus fuis gratus, & vicinis amicus. Alfonfo vero, qui ei fautor fuiffet, & ftipendium fecit, & cenfum dedit. deceffit autem ex duobus filiis extra legitimum coniugium fibi natis, minore (quod eum ciuitas feniori præferret) hærede inftituto.

In Viterbio vero non parui motus fuere: fedente namque Nicolao quinto Princiualles Gattus eius vrbis princeps, dum Roma redit, apud lacum Vicenfem ab inimicis inuafus obtruncatus eft. Exin fedente Califto tertio, Wilhelmus eius nepos noctu domi necatus. ob quam rem ciuitas in vltionem follicita, dum malefactores

P. 98.

* al. Rixanus.

lefactores inquiruntur, dum isti fugiunt, illi plectuntur, magnas calamitates perpessa est.

p.99.

CAPUT LIV.

DE VRBE ROMA; ET APVD EAM PONTIFICIBVS EVGENIO NICOLAO V. CALIXTO III. ALIISQVE VIRIS CELEBRIBVS.

VRbis Romæ iam tandem nobis sese res offerunt: quibus suam narrationem petentibus, seruato breuitatis instituto satisfacere pergimus. hic Ioannes Vitellicus Alexandrinus patriarcha, & cardinalis, & legatus, & patrimonii beati Petri gubernator & ductor Apostolici exercitus: qui Fulginates, qui Camerinos tyrannos, qui præfectum vrbis, qui Comitem Antonium Piscinum, * qui plures alios ecclesiæ insultantes bello victos neci dederat, dum pontem Tyberis (quem sancti Angeli vocant) transire nititur, in Etruriam copias traducturus, ab his qui molem Adriani custodiebant, repente inuasus, vulneratus, captusque in arcem rapitur: vbi paucis post diebus siue hausto veneno, siue ex vulnere vitam finiuit.

*al. Pisanum.

Prouinciam deinde suam sortitus est Ludouicus & ipse Cardinalis, Aquilegiensis patriarcha: iam rebus gestis, & amicitia Pontificis late cognitus, qui pacatis in Vrbe rebus Eugenio reditum præparauit. Comprehenderant Romani Eugenium, ac libertatem asserentes, apud sanctam Mariam in Transtyberina regione custodiebant: eumque cum deceptis custodibus per Tyberim nauigio fugeret, iaculis ac sagittis petierant. Fremebat enim populus, cum externus miles infestis armis Romanos vastaret agros, homines atque armenta surripiens. Sed cum pluribus annis Eugenius abfuisset, intellexerant & opulenti ciues & inopes, Romam sine Pontificis curia, non tam Vrbem quam vastam ac desertam speluncam videri: quibus ex rebus missis ad eum legatis, vt in vrbem suam rediret, magnis precibus rogauere. Rediit ille nono postquam effugerat anno: nec tam ignominiose pulsus fuerat, quam exceptus est gloriose. Fuit cum Francisco Sfortia, & in Piceno (de quo postea dicemus) & in aliis locis periculosum bellum, quod per Ludouicum Cardinalem, & Nicolaum Picenium iam sibi reconciliatum confecit, Alfonso rege opem ferente. Cogitauerat Franciscus Sfortia Tudertinam vrbem sibi amicam (nam eius aliquando potitus, clementi ciues imperio rexerat) deinde Romam cum exercitu petere. Erant enim inter Cardinales nonnulli, qui Ludouici potentiam indignantes, Franciscum non quasi aduersus Eugenium sed contra eius consilium inuitabant: inter quos Nicolaum Capuensem in vrbe gratiosum ac potentem fuisse commemorant. Nam Eugenius per id tempus eum de ipsa re suspectum Roma amouendum curauit. Sed cum auxilia Ecclesiæ propere aduenissent, Franciscus irrito proposito retrocessit. Eugenius vero, qui quondam Venetis ac Florentinis studiosissimus fuisset, cum illi hostem suum Franciscum aduersus Ecclesiam armis pecuniisque iuuarent, & ipse ad eorum hostes declinauit, Alfonsum Regem ac Mediolanensium principem. Et Rex quidem eius suasu vsque Tiburem venerat, Philippo cuius opes iam pene collapsæ videbantur, laturus opem aut in Tusciam contra Florentinos, aut in Galliam contra Venetos profecturus. Sed Eugenius cum quatuor Cardinales creasset, ex quibus successorem suum assumendum esse prædixerat, in lectulo agritudinis iacens, paucis post diebus migrauit ad patres, & in Basilica beati Petri apud Eugenium tertium sepultus est. Prius tamen quam obiret, Germani (qui postquam duos de pontifice contendere animaduerterant; neutralitate quadam vtentes vtrique recusauerant obedire) destinatis Romam legatis, inter quos & ego vnus eram à Friderico Imperatore missus, obedientiam ei iamiam morituro restituerunt. Ipse vero Theodoricum Coloniensem & Iacobum Treuerensem archiepiscopos, quos pontificali dignitate priuauerat, mutata sententia ad pristinos reduxit honores. Magnus profecto & clarus pontifex fuit Eugenius: contempsit pecunias, virtutem apprime dilexit,

Eugenius, pp.

lexit, neque secundis rebus intumuit, neque succubuit aduersis: neque metus tristitiam auxit: sedatus animus eundem semper eius vultum ostendit, sermone breui, eoque grauissimo vsus est: durus & asper in hostes, propitius in fidem receptis. Ad hæc proceritas corporis, oris decor, & veneranda in sene maiestas: quidem fidem adhibuit, plus aliquanto credidit, & maius imperium quam par fuerat, commisit. Huius pater cum in Ægypto negociaretur cum patre Francisci Foscari (de quo iam mentio facta est) ab Heremita, quem pariter sciscitandum adorsi sunt, non minus lætum vaticinium, quam ille accepit. Ille enim filium quem habebat, futurum patriæ principem, hic suum inter sacerdotes ad summum euasurum didicerat. Eugenio vero Gabrieli nomen in baptismo inditum fuit, qui cum adoleuisset, conditis * parentibus, Euangelii non surdus auditor, patrimonium quod ab illis non tenue acceperat, inter Christi pauperes erogauit. Exin p.100 Antonio Corario comite, eiusdem feruoris adolescente, religionem intrauit: in qua summa cum laude versatus tam diu cum illo vixit, donec Angelus Corario Gregorius tertiusdecimus appellatus, sedem Petri sortitus, cum alter ab altero separari non posset, ambos ad se vocans Senensi eum, Bononiensi Antonium præfecit ecclesiæ. Nec diu moratus, vtrunque cardinalatus honore dignatus est: in quo ambo claruerunt. Sed hic summum pontificatum adeptus, magis enituit: qui & si oriente schismate in principio sui pontificatus vsque ad obitum cum Basiliensibus contenderit, coronato tamen Sigismundo Cæsare Græcorum & Armeniorum peracta cum Ecclesia Latina vnione, ciuitatibus Ecclesiæ quas amiserat recuperatis, tyrannis per circuitum deletis, contumacia Romanorum edomita, victor inclitus hominem exuit. Hic me, quamuis aliquando aduersus eum existimans Deo sacrificium facere cum Basiliensibus sensissem * (nam meo tempore tota nutabat Ecclesia) venientem ad se benigne recepit, inter secretarios collocauit, & apostolici subdiaconatus honore donauit, Ecclesiam quoque Tergestinam paucis diebus antequam moreretur, cum falso rumore vacantem audisset, multis illam petentibus, mihi vni ex omnibus destinauit, quod postea successor eius impleuit.

* al. defunctis.

* Vide auct. epist. 25.

Nicolaus V. pp.

Nicolaus quintus natione Tuscus ex oppido Sarzana, patre medico, Theologica doctrina illustris, & omni ferme scientiarum genere insignis, post Eugenium in Petri cathedra suffectus est: qui paucis ante mensibus Cardinalatum ab eo, cum felicem apud Germanos legationem obiisset, nec diu prius episcopatum Bononiensem acceperat. Hic vrbem Romam multis ac maximis ædificiis mirum in modum exornauit: cuius opera si compleri potuissent, nulli veterum Imperatorum magnificentia cessura videbantur: sed iacent adhuc ædificia interrupta, ruinæque murorum ingentes. Schisma quod apud Sabaudienses adhuc in ecclesia vigebat, explosit: Amadeum papatui renunciantem in gratiam recepit, Cardinalatus honorem & in paterno dominio legationem reliquit. Cardinalibus aliquot ab eo creatis dignitatem dimisit: Romanos longa pace ditauit, Iubileum feliciter gessit, nisi quod in ponte sancti Angeli ex concursione populorum improuide facta ducentos circiter homines aut conculcatos aut in flumine eiectos periisse constat. Bernardinum Senensem ordinis Minorum professorem, qui paulo ante obierat, in numerum Sanctorum retulit: Fridericum tertium Imperatorem & Leonoram Augustam matrimonio iunxit, ac de more inunctos coronauit, eorum familias abunde & multa cum lauticia pascens. bis cardinales creauit: & primo quidem vnum tantum Antonium natione Maioricensem ad titulum sancti Chrysogoni, quem sibi philosophiæ studiis & arcanorum sacræ Theologiæ cognitione ex omnibus parem eligeret. Secundo sex creauit, aut doctrina percelebres; aut generis claritate insignes, inter quos & germanum suum Philippum sanctæ Susannæ Cardinalem assumpsit, placidis moribus & incorruptæ fidei virum. Libros ex tota Græcia perquisitos ad se iussit afferri, & in Latinam conuerti linguam curauit, magna præmia translatoribus præbens. acceptissimi ei fuerunt in transferendis operibus Georgius Trapezuntius, Laurentius Valla, Petrus Candidus December, & Gregorius Castellanus, item Demetrius natione Græcus, qui soluta oratione vtentes, cum Pontificis

ficis aures mirifice oblectarent, nihil ex eo quod peterent non abstulerunt. In Homeri vero poemate quod ab Heroico carmine latinum fieri magnopere cupiebat, cum plurimi morem ei gerere conarentur, vnus tantum inuentus est, qui acri eius iudicio satisfaceret. Oratius Romanus, qui scribatum apostolicum ea de re consecutus magnisque pollicitationibus illectus, Iliadem aggressus, nonnullos ex ea libros latinos fecit, dignos quos nostra miraretur, prisca non implorasset ætas. Nicolaus quoque Perotus, Polibio è Græcis commode atque ornate ad nos traducto, Joannes Tortellius Aretinus libro de Orthographia peritissime conscripto; Albertus Florentinus conditis de Architectura egregiis voluminibus; aliique pene innumerabiles noua cudentes opera, eius Pontificis gratiam meruere. Adeo enim ingenia excitauit fouitque Nicolaus, vt vix æuum inueniri possit, quo magis humanitatis & eloquentiæ cæterarumque bonarum artium studia, quam suo tempore floruerint. Illud certe nemo negauerit, tot ei à doctissimis viris inscripta esse volumina, quot neque suorum prædecessorum neque Imperatorum cuiuspiam nomini dicata comperimus. Vnum tamen à doctis ab eo neglectum miramur, Blondum Flauium Foroliuiensem; qui res à declinatione Romani imperii vsque ad ætatem nostram toto orbe patratas mirabili ordine in tres digessit decadas, Romam describendo instaurauit, Italiam illustrauit, deinde triumphantem Vrbem scribere adorsus, omnem nobis
p.101 vetustatem aperuit. Sed ita fuerunt hominum mores, perraro quemquam extollit Pontifex, quem præcessor amauit. Cæterum Nicolaus & veteribus & nouis codicibus ornatissimam Bibliothecam instruxit, in qua circiter tria millia librorum volumina condidit. Sacrarium apostolicum vasis aureis atque argenteis, sacerdotalium indumentis mirifice decorauit: altaris ornamenta, aulea quoque ex auro contexta mirandi operis coemit, supellectilem toto palatio necessariam magnificentissime comparatam duplicauit triplicauitque legationibus quas publice audiuit ita respondit, vt dubium esset, sapientiam eius aut eloquentiam magis admirere. Si quos esse in Vrbe peregrinos existimatione dignos accepit, confestim eos missis xeniis honorauit: nobiles domo sua extorres, qui ad se venerant, benigne confouit: pauperib. Christi largas eleemosynas dedit: religiosis mendicantibus nihil ad necessitatem deesse sustinuit. In Ecclesias vrbis plurima dona contulit. In patrimonio beati Petri plurimas ac munitissimas arces oportunis locis erexit. Huius tamen tam admirabilis tam expetendi Pontificis vitæ non defuerunt insidiatores: Stephanus enim Romanus familia Porcaria, tenui censu eques, res nouas sæpe in Vrbe molitus, ac propterea Bononiæ relegatus, clam inde excedens magnis itineribus Romam rediit, conuocatisque mox amicis mentem suam exposuit: *Turpe esse* dictitans, *eam Vrbem quæ totum sibi subiecerit orbem, nunc sacerdotum imperio subiacere, quos rectius fœminas quam viros quis appellauerit. Venisse se paratum patriæ iugum excutere. rem factu facilem, si viri fuerint: Nicolaum Pontificem celebri Epiphaniarum die in æde beati Pauli* * *sacra facturum, haud magno negocio comprehendi posse: populum libertatis amore, quam proclamari audierit, mox opem audentibus daturum.* * al. Petri.

Ad colligandum autem præsulem, cathenam auream secum attulit, à se iam pridem paratam, quam congregatis ostendit. Neque enim mox occidendum præsulem ex vsu esse dicebat: sed obseruandum, donec arcem sancti Angeli per eum recuperaret: atque (vt erat homo facundus) facile in suam sententiam congregatos traxit: atque eo facilius, quod inopes ære alieno grauatos, & ob patrata scelera iudicium formidantes ad se vocauerat, quibus nihil erat in pace sperandum. Sed præsensit insidias Nicolaus, missisque militibus comprehendi hominem iussit. Illi eum iam animo fractum, & apud sororem in arcâ latentem inuenerunt. Complices eius in domo qua conuenerant, expugnati captique sunt: è quibus vnus Baptista Sciarra manu promptus, & animo intrepido, per medias Pontificis cohortes viam gladio sibi aperiens effugit. Stephanus in arce sancti Angeli, alii in capitolio suspensi vitam finiere: atque ita Pontifex Maximus ingenti periculo liberatus, Romanæ sedis dignitatem imperiumque seruauit. felix

 pontifex,

* vide auctoris epist. 162. pontifex, & omnium iudicio beatissimus nisi * eo sedente Turci (vt ante diximus) Constantinopolim expugnassent, Christianorum desidiæ atque ignauiæ memorabile perpetuum.

Accessit & aliud, quod non parum eius gloriam imminuit. Nam cum pacis Italiæ, quæ tum vehementer ferro vastabatur & igne, ipse reparator & arbiter concordi partium voto delectus esset, dum diem ex die in deliberationem ducit, suspectus esse Francisco Sfortiæ iam Mediolanensium principi ac Venetis cœpit: tanquam eam sententiam promere nollet, quæ aliis pacem, Ecclesiæ bellum allatura videretur. ob quam rem intercedente Simoneto Monacho * ordinis Heremitarum sancti Augustini professore, obscuri antea hominis & prorsus ignoti, sed vitæ integritate probato, Veneti cum Francisco Duce conuenientes inter se concordiæ leges dixere: præstituta die, intra quam bello socii pacem ratam haberent.

* vide auctoris epist. 172.

Visum est id omnibus monstri simile, humilem & incognitum monachum Italiam pacauisse. Sed recusante Alfonso pacem (quæ sibi inscio dicta erat) vanam esse Nicolaus, quæ de se habita fuerat, suspitionem ostendit: misso ad Alfonsum legato Dominico sanctæ crucis Cardinali, prudentia singulari & vitæ integritate conspicuo. Qui cum Caietam, deinde Neapolim peruenisset, interuenientibus Venetorum & aliarum partium legatis, differentiisque omnibus tanquam ex integro discussis, Alfonso Regi non solum pacem suasit, sed fœdus in annos quinque & viginti inter omnes Italiæ potentatus percussit: cuius Romanus Pontifex & conseruator & iudex dictus est, Sed cum doloribus arthriticis per omnem ferme pontificatum suum Nicolaus vehementer laborans, indies magis ac magis opprimeretur, nec iam amplius mortalem pollutumque comitatum candidior anima dignaretur, è vita decessit. Ab eo, quæ mihi pontifex Eugenius munera crediderat, non solum confirmata sunt, sed amplius pontificalis dignitas adiecta: Tergestinaque primum Ecclesia, deinde Senensis commissa.

Calistus pp. III.

Calixtus tertius post eum beati Petri cathedram obtinuit, natione Hispanus, p.102 ex regno Valentiæ nobili genere natus, vnus omnium qui suo tempore scientiam iuris profiterentur, eminentissimus: & qui consilium regis Alfonsi (in quo multis annis præsiderat) illiusque artes ac cautiones præ se ferret. Is ut primum Pontificatus apicem adeptus est, mox animum ad delendam Turcorum & legem & gentem conuertit, votumque vouit: ad eam rem Solennes misit in Germaniam, in Galliam, in Hungariam, in Orientem legatos, primarios S. Romanæ Ecclesiæ Cardinales: è quibus nullus adhuc rediit: Alanum tamen cardinalem sanctæ Braxedis, magno ingenio virum, & animo securo & potenti propediem è Gallia reuersurum putant. Naualia (quod antea inauditum fuerat) Romæ constituit: triremes quas plures ad ripam Tiberis in ciuitate Leonina parauit, & in Turcos misit. Comitem Iacobum Picininum Senensibus (vt dictum est) armis insultantem misso milite suo repressit. Regi Alfonso quærenti ex eo, quo pacto inuicem victuri essent? *regna sua, respondit, ipse regat, mihi summi Apostolatus gubernationem relinquat.* Veras eorum multis de rebus dissensiones, magna pars Italiæ simultates confictas esse credidit: qui fidem dedere contentioni, alii Calixtum, alii Alfonsum, alii vtrumque accusauere. Quorum alter Regem, sub quo natus esset; alter suum sacerdotem, cui tanquam vicario Dei parendum est, ferre non posset. Bis cardinales à Calixto creati sunt, primo tres, ex quibus duo nepotes eius fuere: quorum & si fuit ætas aliquanto minor, quam tanta dignitas videretur exposcere, doctrina tamen & circumspectio, & morum suauitas id honoris haud iniuria consecuta censetur. Tertius fuit Iacobus de Portugalia, regio sanguine natus: in quo ea modestia, ea grauitas, id acumen ingenii, id studium literarum, is amor virtutis emicuit, vt quamuis iuuenis adhuc, tardius tamen opinione omnium ad eam dignitatem ascenderit. Secundo loco sex assumpti sunt, haud profecto indignissime vnum * demas) tanto munere: meo tamen iudicio nulli dignius id honoris obuenit, quam Ioanni episcopo Zamorensi, ciuilis sapientiæ cognitione subli-

* vide huc auct. epist. 188

ſublimi: qui vno de quadraginta annis Romanam ſecutus curiam, per omnia ferme officia caſtus innoxius tranſierat: Cancellariam vero quæ à tempore Nicolai vacauerat, Calixtus nepoti ſuo ſancti Nicolai in carcere Tulliano cardinali ac Marchiæ legato commiſit. Germanum eius Petrum Borgiam egregia ſpecie atque indole iuuenem, Eccleſiaſticæ militiæ ducem præfecit: exin præfecturam vrbis ei commiſit, Ludovico Cardinali ſanctorum quatuor Coronatorum, & ipſi quoque nepoti, legationem Bononienſem demandauit. Vincentium natione Hiſpanum, & Oſmundum Anglicum, miraculorum fama illuſtres, inter ſanctos redegit. Legatos in Scythiam, & Perſidem, in Æthiopam miſit, qui Chriſtianos per orientem in fide continerent, & aduerſus religionis hoſtes armarent. Scanderbechio in Albania, multiſque aliis per Græciam Turcorum bello laborantibus, pecuniaria ſubſidia largitus eſt. Transfigurationis Dominicæ feſtum inſtituit, & celebrari publice iuſſit. Aſſumptionem ſuam, priuſquam pontifex maximus eligeretur, pluribus annis prædixit. cladem quoque, quam Turci apud Albam in Hungaria ſuſtinuere, antequam fieret, vaticinatus eſt. Nunc quoque de futuris multa & magna promittit: quæ diuina pietas non abnuat velim.

Mortuo Ioanne comite Taliacotio, qui è proſapia Vrſinorum fuit, cum maſcula ei ſoboles nulla eſſet, Vrſini hæreditatem eius propinquitatis iure ad ſe traxerunt. Id ægre tulit comes Euerſus, cuius filio nupta eſſet vnica Ioannis filia: ventum eſt ad arma: Columnenſes Comiti Euerſo auxilium præbuere. deinde hortante pontifice Proſper Cardinalis, Martini quinti Romani quondam ſapientiſſimi & feliciſſimi Papæ nepos, eius gentis honoratiſſimus, & litterarum ſtudio late clarus, cognitionem ſuam bello ſubtraxit. Inter Vrſinos & Euerſum uſque hodie impacatæ durant inimicitiæ. * Latinus ſanctorum Ioannis & Pauli Cardinalis, illuſtris Vrſinorum familiæ princeps, dexterrimo vir ingenio, iuris ſcientia, & animo qui alta curet, parua deſpiciat, inſignis; ex Vrbe profectus ad oppida ſua conceſſit, tanquam Romæ non ſe ſatis tutum exiſtimaret: ſiue Comitis inſidias veritus, ſiue Pontificis indignatione commotus: nec reuocatus in hanc vſque diem reuerti voluit. Calixto inter omnes Cardinales duo ad hoc vſque tempus in primis auditi atque accepti fuerunt: Wilhelmus Rothomagenſis, amœno ingenio, & affinitate * ſanguinis clarus, ac Petrus ſancti Marci Eugenii quarti nepos, patricia apud Venetos gente natus, & induſtria potens: ſiue quod eorum conſiliis multum ineſſe crederet, ſiue quod alterum Franciæ regnum, alterum Venetorum Rempublicam ducere poſſe arbitratus eſt. Symonem Romanum, philoſophiæ ſtudiis & arte medica excellentem, adeo dilexit, vt fratrem eius Iacobum Epiſcopum Ferretanum, quamquam virtute præſtantem, ſua potiſſimum conſideratione rubeo galero donauerit. In audiendis legationibus priuatorumque hominum cauſſis, anteceſſorum ſuorum facilitatem longe ſuperauit, epiſtolas & Regibus & amicis per ſeipſum dictauit. In ſignandis ſupplicationibus libens & hilaris tempus abſumpſit: de iure interrogatus percupide reſpondit, leges & canones tam ei fuerunt in promptu, quam ſi heri aut nudiuſtertius ſcholam iuris primum exiuiſſet, nihil enim memoria ſua excidit, quod retinendum exiſtimauit. Cæterum nulla facultas ei iuris cognitione potior viſa eſt: in qua ipſe ita excelluit, vt ſuorum prædeceſſorum, qui ſibi poſſit æquari, vix vnus aut alter inueniatur. Hic poſtquam ordini Cardinalium me inſcripſit, Varmienſem quoque Eccleſiam * ad mare Balticum inter Sarmathas ſitam poſtulantibus canonicis commendauit: cuius poſſeſſionem, frementibus ea in regione crudelibus & atrociſſimis bellis, nondum aſſequi potui.

*vide auct. epiſt. 176. 294

*al. origine.

p. 103 (margin, at "pum Ferretanum")

*vide Auctor epiſt. 275. 280. 281. 283. 296. 313. 326. 332.

CAPUT LV.

DE VMBRIA, ET PICENO.

IN Vmbria, quæ hoc tempore ſub Ducatu Spoletano continetur, paucæ ciuitates inteſtinis ſeditionibus caruerunt. Nurſia, Quinti Sertorii quondam patria, Guel-

Guelfarum partium inſidiis ſæpius agitata, vix tandem reſpirare potuit. Narnia, quam ſulphureo gurgite candidus amnis circuit, ancipiti vix adeunda iugo, * Gibellinorum factione depreſſa, Guelforum conſilio ducta quieſcit, non Amerinis, non Reatinis, non Fulginatibus, non Ortanis, non ipſis denique Spoletanis ſuæ calamitates defuerunt. Sed Aſiſina ciuitas omnium miſerior inuenta eſt: quæ dummodo Brachianam: modo Sfortianam factionem admittit; & nunc partem, quæ ſuperior, modo alteram, quæ inferior eſt, expellit, * eo deducta eſt, ut iam ciues vniuerſi non ſolum inferiores, ſed nulli potius vrbe iam pene deſerta dici poſſint.

* Horat.

* al. amplectitur, ſe procellis fortunæ quatiendam proſtituit Marchia.

Picentium regionem (quam noſtra ætas Marchiam vocat) Franciſcus Sfortia Vicecomes Eugenio quarto Pontifice maximo tum rebus Baſilienſibus occupato, ac non ſolum Philippi Mariæ, ſed Alfonſi quoque Regis inimicitiis implicito, vna quodammodo excurſione ademit: nonnulliſque poſt annis continuata poſſeſſione retinuit. Interim captus amore puellæ, quæ inter virgines coniugi ſuæ ſeruiebat, & ſibi multarum moleſtiarum & illi necis cauſa fuit. Perpetua ea vocata eſt, apud Nouarienſes honeſtis parentibus orta, forma egregia, & ingenuis moribus: niſi potentis domini decepta blanditiis, virginitatem cum adulterio permutaſſet. Hæc cum iam paulatim intumeſceret vterus, ad tegendum facinus quæſito, qui eam duceret, viro deſpondetur. Conſtituta nuptiarum die vocatis amicis, apparato grandi conuiuio, ſponſus in oppido, quod à Franciſci curia non longe inhabitabat, lætus aduentum nouæ nuptæ præſtolabatur, ducitur illa multis comitata nobilibus. Sed ingreſſa oppidum, cum deſcendere in domo ſponſi crederetur, iuſſa vlterius pergere, in arcem rapta eſt: nec vlterius infelici viro videndæ ſponſæ copia fuit. Quod cum Blanca Franciſci coniunx cordatiſſima mulier cognouiſſet; nunquam deinde quieuit, dimiſſis percuſſoribus puellam quamuis diligenter cuſtoditam interfecit. Franciſcus quamuis ea re valde commotus, vxoris tamen iuſto dolori cenſuit ignoſcendum. Exin pontifex Eugenius iam Philippo Regique conciliatus, Nicolaum Picininum cum exercitu adverſus Franciſcum miſit, Regemque vt iter in Marchiam duceret, adhortatus eſt, annuit Alfonſus, delectuque militum habito cum florentiſſimis equitum peditumque copiis in Picenum peruenit. Iunctiſque apud Biſium cum Picinino caſtris, eoque totius exercitus duce conſtituto, conterritos oppidanos in deditionem Eccleſiæ compulit, quorum exemplum & ſancti Seuerini incolæ ſecuti, claues portarum miſere. Quæ cum Franciſcus accepiſſet, copiis ſuis per munitiora prouinciæ oppida diſtributis, protrahere bellum è re ſua arbitratus eſt. Exin cum Petrus Brunorus unus è copiarum ſuarum ductoribus cum octingentis equitibus ad Regem tranſiſſet; Maceratenſes vero ac Colentinates deditionem Eccleſiæ feciſſent: conſentientibus Venetis ac Florentinis redire ſe in gratiam Philippi ducis Mediolani, vt Regis impetum euaderet, amicis interpoſitis ſimulauit. Credidit Philippus: literiſque ac nunciis vti copias in regnum reduceret, Alfonſum fruſtra rogauit. Turpe enim Regi videbatur, inuito Eugenio rem infectam relinqui, perſeuerauit igitur, atque acrius inſtans Cingulum oppidum in deditionem Eccleſiæ recepit. caſtrum planum vi captum militi diripiendum dedit: nec territus eſt, quamuis Philippus ea re commotus pacem cum Venetis ac Florentinis feciſſet. Sed Aeſim cum exercitu petens, Troilum copiarum ducem, cui Franciſcus maxime fidebat (nam & multos p. 104 annos in equitatu ſuo primos ordines duxerat, & ſororem eius in vxorem acceperat) tradita ciuitate ſeſe dedentem, in comitatum ſuum recepit: deinde Roccham Contratam, cum defendente Ruberto Franciſci nepote pluribus diebus fruſtra oppugnaſſe, ad Metaurum amnem ſupra Fortunæ Fanum, quo ſe Franciſcus cum reliquo equitatu receperat, continuato itinere duxit. Ibi ad Alfonſum tubicen quidam à Franciſco in caſtra venit, impetrataque à Rege pro ſui ordinis more liberius loquendi venia, multa nefaria in Nicolaum præſentem Franciſci nomine probra congeſſit; *proditorem* ac *perfidum* appellans, Regemque admonens, *ne illi ſe credat, cui fallere potiſſimum ſit.* Poſtremo Nicolaum Franciſci verbis

bis

bis ad duellum prouocauit. In quo duces ipsi, eorumque copiæ de gloria, de dignitate certarent: apparituram quidam uno prælio ducum simul atque equitum virtutem; simul à Rege petiit, vt æquus spectator pugnæ adesset. Nicolaus iam inde ab initio ea audiens, commotus haud leuioribus conuiciis in Franciscum absentem coniectis; fidem suam multis exemplis comprobans, *ægre sibi esse* respondit: *corpus suum vulnere in ceruice recepto debilitatum fuisse: ostensurum se singulari certamine vter eorum proditionis infamia censendus esset, nisi hanc fortuna sibi facultatem abstulisset: oblatam tamen pugnandi cum exercitibus conditionem læto se animo, cum bona Regis venia, accipere: postero die cum copiis suis sub ipsam vrbem Fanum patenti campo futurum.* Quod cum à se postulare Nicolaum decoris tuendi causa Rex animaduerteret, vtriusque patris securitati sese consulturum recepit. Sed cum dicta die Nicolaus in campum cum suis processisset, atque insultans vrbis mœnibus vsque ad portas cucurrisset: Rex vero procul inde ad mille passus cum exercitu consedisset, liberum vtrique parti præstaturus campum. Franciscus siue Regi parum fidens, siue gloriam suam (de qua per id tempus haud dubie iactabatur) in discrimen adducere veritus, intra vrbem suos continuit. Magna inter Franciscum & Nicolaum non æmulatio modo viguit ob rei militaris gloriam, cuius primas partes sibi vterque arrogabat: verum & simultas ingens ob veteres inimicitias, quæ olim inter Brachium & Sfortiam fuerant. Quorum alter Francisco pater, alter Nicolao magister ac dux fuerat: atque idcirco non tantum hostes, sed vt inimici inter se bellum gerebant: nec sub vno eodemque principe vt militarent, adduci poterant. Nicolaus ex corporis breuitate Picinini nomen (quod Italica lingua paruum sonat) accepit: sed quanto mediocritate statura eius inferior, tanto animi magnitudo superior, pauca ei verba fuerunt, atque parum compta: sed quæ multarum ac magnarum rerum sententiam comprehenderent. In milites suos indulgens, in amicos liberalis, in hostes durus & asper, dimicandi cupidus, quietis impatiens, gloriæ auidus, & in periculis obeundis promptus ac securus, prælium ex occasione protinus sumpsit, hostem celeritate præuenit excursione fatigauit: leuis armaturæ equite magis quam pedite vtebatur, fortes atque asperos milites amauit, hostium numero deterreri non potuit. Quibus rebus cum plurimos & in Gallia Cisalpina, & in reliqua Italia triumphos ex hoste duxisset; haud dubie rerum gestarum magnitudine & gloria magistro suo Brachio maior euasit. Franciscus autem honesto corpore fuit, & quod mediocritatem non parum excederet, amplo pectore, robustis membris & apte dispositis, facie grata, iucundis oculis, caluicie venerabilis, facundia copiosus, ingenio peracri, animo rerum magnarum cupido, solers in administrandis rebus, in laboribus perferendis infatigabilis, in occasionibus prospiciendis acutus & sagax, in hostibus fallendis versutus & vafer, in præsagiendis euitandisque dolis ac hostium consiliis præuertendis cautus atque prouidus. Raro nisi ex destinato conflixit, hostem sæpius obsidendo quam decertando confregit. Peditatum magno in precio habuit. Argento atque auro cultos esse milites voluit: in exequendis consiliis celer ac perseuerans: in omni re nouanda præsentia animi, laborum tollerantia, vsu, exercitatione, consilio mirifice instructus: quibus artibus breui adeo magnus effectus est, ut vnus ex omnibus copiarum ducibus inuentus sit qui cum Nicolao de rei militaris principatu concertare possit. Nam cum scientia rei militaris atque auctoritate pares viderentur, diu dubium fuit, vter alteri anteponendus esset. Sed hanc litem fugatus paulo post Nicolai exercitus, & ingens victoriarum Francisci cursus, & Mediolanensium fortuna in eum pleno cornu translata, prorsus diremit. Cæterum Fani expugnationem cum Rex difficillimam intelligeret, non Francisci solum magni & peritissimi ducis præsentia defensi; verumetiam quod vrbs mari adiacens claudi, ne comeatus intrarent, haud quaquã potuit, inde abiens in Firmanum duxit. Quo in loco cum Alexander Francisci frater eruptione facta postremum agmen eius inuaderet, conuersus in eum signis hostem intra vrbẽ repulit, atroci pugna pro muris facta, & antemurali quod pro vallo stabat, vi capto. Deinde ad turrim palmarum

Picininus.

composito agmine peruenienti Francisci epistola reddita est nuncio intercepta, quæ Troilo ac Petro Brunoro inscripta, inter cætera ea verba continebat: *ne amplius differentes, iam tandem cogitata mutarent.* Quapropter ambos de proditione suspectos armis equisque & omni suppellectile priuatos in vincula coniectos in Aragoniam misit, & in arce Satabiæ Valentini agri custodiri mandauit. Nec diu postea cum Temaritani deditionem fecissent, in regnum suum diuertit: duobus millibus equitum ad PICininum, qui ad montem aureum cum exercitu substiterat, transmissis. Sed priusquam illi aduentassent, Picininus repentino Francisci aduentu inuasus, prælio fusus pulsusque fuerat. Cliuus in quo castra posita erant, & oppidum proximum dissipatos fuga seruauit. Franciscus ea victoria simul & profectione Regis elatus, Picenum vndique veluti victor percurrere & infestare cœpit. Rogatus ab Eugenio Alfonsus eo reuerti, cum iam se itineri accinxisset, nouis regni motibus domi retentus, Lupum Virreum, Vrsinum, Carsiamque cum non paruis copiis aduersus Sfortiam misit. Interea Nicolaus Picininus à Philippo in Galliam reuocatus, Franciscum filium cum parte copiarum in Piceno dimiserat; quem Sfortias ad montem Vlinum prius pugna superatum intercepit, quam Regis auxilia ei aduenissent. Post hæc Ludouicus Aquilegiensis patriarcha eam prouinciam ab Eugenio sortitus, Ioannem Vintimilium inter belli duces fama præstantem, cum magna equitum peditumque manu à Rege missum, omnibus copiis suis præfecit: Cuius industria Aufidam oppidum obsidione clausum in deditionem accepit. Erant eo tempore non paruæ Philippi copiæ apud Cingulum oppidum, contra Franciscum missæ. Nam Philippus cum Francisci reconciliationem iam tandem simulatam * intellexisset, Italianum Forlanum in rebus bellicis late cognitum, qui Pontificis partes adiuuaret, eo transmiserat: cui cum patriarcha & Vintimilius per rectam viam coniungi non possent (nam media loca Franciscus obtinebat) magnis itineribus per montana ad eum peruenere. Quo cognito Franciscus è Piceno discedens, in Vrbinatem agrum sese recepit. Patriarcha Montem Melonem obsedit atque obtinuit: deinde oppidum sancti Angeli vi expugnans, diripiendum militi dedit. Vintimilius paulo plus ab eo in regnum ad hiberna recedens, per agrum Firmianum non procul à Monte Sancto constitit. Cuius aduentu conterriti oppidani, emissis oratoribus deditionem fecerunt: similiter circumiecta castella deinde ad montem altum profectus, dies aliquot ibi mansit. Interim Firmani coniuratione facta, spe propinqui auxilii à Francisco defecerunt, Alexandro fratre cum magna equitatus parte in arcem compulso: quibus & Vintimilius & Pontificis copiæ mox auxilium præbuere. Sed cum arx eiuscemodi esset, vt sola fame vinci posset; præmunitis vrbis partibus, ne descensus ex arce fieret, Vintimilius (vti constituerat) in hiberna concessit. Sequenti anno Alfonsus Remundum Buillum, & cum eo mille equites, & totidem pedites ad Patriarcham in Picenum misit. Qui vbi cum Iacobo Caynano in Ecclesiæ castra peruenit, mox Italianus Forlanus mandante Philippo Maria comprehensus est, ac postriduo iussu patriarchæ apud Roccam Contratam securi percussus. Montem fabrum deinde cepere; & aliquot Castella Friderico Vrbinatium principi eripuerunt. Sed cum iam duo millia equitum à Florentinis ac Venetis missa Francisci exercitum auxissent, Philippus vero exercitu suo ad Casale maius iuxta flumen Padum à Venetis pugna fuso ac castris exuto copias suas è Piceno reuocasset, & amplius Eugenii ac Regis auxilia postulasset: ad quem duo millia & quingenti equites ex castris Ecclesiæ iubente pontifice transierunt; Franciscus iam bello superior, Montem Aureum & alterum ei proximum castellum Sigismundi Malatestæ (qui iam ab eo defecerat, Ecclesiæ fortunam secutus) expugnauit, & eiusdem oppidum Gradariam obsedit. Interim Rex alia Patriarchæ auxilia misit: cum quibus in Picenum reuersus Iacobum Caynanum proditionis suspectum apud Roccham Contratam (vbi & Italianum Forlanum interfici iusserat) capitali supplicio affecerat. Exin nihil memoria dignum ab eo gestum, donec Franciscus Philippo reconciliatus, illius stipendia facturus, & iam dux contra Venetos designatus, ex Piceno recessit.

p. 105

* al. mutilatam.

ceſſit. Nam poſtea non ſolum arx Firmana, ſed omnis ferme prouincia in eius poteſtatem facta eſt.

CAPUT LVI.

DE ASCVLO.

IN Aſculo Ioſias nobilibus ortus parentibus admodum adoleſcens, Iohannem Franciſci Sforciæ fratrem magno animo iuuenem, & qui eam vrbem per omne belli tempus egregie defendiſſet, conſpiratione cum paucis inita incautum obtrun-
p.106 cauit. Sed cum & ipſe tyrannum in patria gereret, in exilium actus eſt. Ciuitas deinde ſub Eccleſia quieuit: quamuis anno ab hinc ſuperiore idem Ioſias arcem quandam naturali ſitu munitam & vrbi propinquam, cum pleriſque latronibus occupans, non paruas curas illi populo ingeſſerat: quæ res ei parum proſpere ceſſit. Nam Rodericus ſancti Nicolai Cardinalis, eius prouinciæ legatus, obſidionem loco admouens, poſtquam arce potitus eſt; captum ipſum vinctumque Romam miſit.

CAPUT LVII.

DE VRBINO.

IN Vrbino dux gentis Oddo, matre Columnenſi nobiliſſima natus, cum per libidinem in matronas nobiles debaccharetur, nec modum licentiæ faceret; populari tumultu interfectus eſt. Incentor nequitiæ & adoleſcentiæ ſuæ corruptor, Prothonotarius Carpenſis nobili genere ortus, ſed ingenio peſſimo: qui nuptis ac virginibus quamplurimis vim intulerat, qui per omnia ſcelera ad ſummum vitiorum peruenerat; eadem nocte cum diſcipulo ſuo necatus, inexhauſtæ libidinis pœnas dedit. Cadauer eius in forum delatum, deſecta virilia in ore mordicus tenuit. Guido pater Oddonis prius quam coniugem ex Columnenſi familia duceret, cum proles ei nulla virilis eſſet, anxius quonam pacto in gente ſua imperium propagaret, concubinam ex ſe prægnantem aſſimulauit. Exin Bernardini Cardenſis agnati ſui; præclari copiarum ducis, filium tunc forte natum ſupponi pro ſuo, nutririque iuſſit, Friderici nomine indito. Sed coniugio deinde contracto, cum filium legitimum ſuſtuliſſet, conuerſa in eum cura Fridericum adhuc puerum militiæ tradidit: in qua ille ad ætatem vſque virilem perſeuerauit. Deinde Oddone mortuo, vocatus à populo Vrbinatium factus eſt princeps. Clarus vir, & Caſtrenſibus diſciplinis apprime inſtitutus: cui nec in adminiſtrandis rebus bellicis conſilium, nec in capeſſendis periculis animus vnquam defuit: nec vero factis quam fide clarior: quæ quidem vel maxime patuit, cum bello Picenti Franciſcum Sfortiam (qui ad eum ſe receperat) fortunæ afflatu iam pene deſertum, conſtantiſſime iuuit ac fouit. Indignus profecto qui militari ludo dextrum perdiderit oculum.

CAPUT LVIII.

DE ARIMINO.

APUD Ariminum Æmiliæ vrbem Sigiſmundus Malateſta ſceleribus inſignis imperium tenuit: qui cum Sfortiæ filiam matrimonio ſibi adiunxiſſet, partes eius in Picenti bello aliquamdiu ſecutus eſt: deinde ſub Eccleſia ſtipendia fecit, militauit in Gallia contra Venetos, & in Tuſcia contra Regem Aragonum: quæ res poſtea magno ſibi detrimento fuit. Nam cum de pace Italiæ apud Neapolim ageretur, Rex huius iniuriæ memor, eum qui ſibi fidem non ſeruaſſet, extra communem pacem eſſe voluit: deinde comitem Iacobum Picininum, & Fridericum Vrbinatium principem cum copiis in eum miſit: qui aliquot ei non parui nominis oppida abſtulerunt, eiuſque agrum ferro & igne vaſtarunt. Ipſe cum auxilia vndi-

vndique frustra implorasset, ad extremum (quod vnum salutis erat remedium) Alfonso misso ad eum reconciliare constituit: cuius nondum preces exauditæ sunt, quamuis spem concordiæ Regis clementia non paruam effecit.

CAPUT LIX.

DE FAVENTIA, ET AQVILA.

IN Fauentia mortuo Guidone Antonio (cuius multa in rebus bellicis clara facinora referuntur) principatum frater eius Nestor * arripuit, & ipse in armis cognitus, qui Florentinis contra Regem militans, haud alia ratione quam Sigismundus ab Alfonso declaratus hostis, extra communem pacem factus est.

* al. Hector.

Fabrianenses qui dudum tyrannide oppressi, necatis tandem quindecim ex familia quæ principatum inuaserat, fugientibus reliquis ad Ecclesiæ imperium redierant, multisque post annis in pace quieuerant, hoc anno de rebellione tentatos, seu consentientes, seu suspectos ciues aliquos in vincula adiecere. Exin tormentis ac quæstionibus prodito expresso crimine, vltimo supplicio affecerunt. p.107

In Aquila Marsorum vrbe, apud quam memoria nostra Brachius Perusinus dux belli formidatissimus, dum per anni temporis obsidionem tenuissent, Martini quinti Pont. Maxim. ab felicissimi armis victus interiit. Diuus Bernardinus Senensis, postquam Italiam omnem Christi nomen prædicando peragrasset, vitæ cursum peregit, eo in loco sepultus clarere miraculis affirmatur. Fuit autem Bernardino clara inter Senenses origo: nec vera est assertio eorum, qui patriam illi Massam fuisse tradunt, quamuis pueritiæ suæ ibidem nonnulla rudimenta peregerit, cum esset mater eius Massana: cæterum pater ac maiores sui longa serie inter nobiles Senenses habiti sunt: vbi & ipse natus, & maiori ex parte educatus cum adoleuisset, iuri pontificio ediscendo operam dedit. Sed cum sepultis parentibus fallaces huius mundi blandicias, & inania eius esse promissa animaduertisset; distributa inter Christi pauperes substantia, diui Francisci religionem ingressus, traditam sibi regulam exactissime obseruauit: declinansque maiores conuentus, eorum ductor ac magister effectus est, qui fratres Obseruantes appellantur. Maximum autem ei studium in edocendis populis fuit: qui cum esset facundia copiosus, & doctrina insignis, incredibili omnium attentione audiebatur, & quasi alter Paulus esset, vas electionis, in admiratione ac reuerentia habitus. Tres eum populi sibi pontificem elegerunt: Vrbinates, Ferrarienses, Senenses. Sed non fuit ei consilium linguam, quæ toti posset Italiæ consulere, vnam intra vrbem concludere.

D. Bernardinus.

CAPUT LX.

DE REGNO NEAPOLITANO.

REGNUM iam Neapolitanum ingressi, ad felices Alfonsi mirabilesque rerum cursus stylum conuertimus. Post bellum nauale quod ipse cum Genuensibus infeliciter gessit, tanquam cognorit Fortuna suum errorem, quæ tanto principi molesta fuisset, nouercale odium in maternum mutauit affectum; & quæ illi aduersissima fuerat, secundissima facta est. Nam Philippus Mediolanensium princeps, vbi captiuum Regem ad se ductum, & se victorem longe minorem victo animaduertit, mox ex hoste factus amicus, liberum esse iussit; societateque secum æquis conditionibus facta, magnis muneribus donatum à se dimisit. Isabella interea coniux Renati Lotharingiæ ducis, qui cum Alfonso de regno contendebat, & per id tempus in captiuitate Philippi Burgundiæ Ducis detinebatur, cum duobus paruis filiis Caietam venerat: eaque præsidio firmata, Neapolim se contulerat. Sed Petrus Arrago frater Alfonsi, qui ex bello nauali cum paucis triremibus

mibus euaserat, reparata in Sicilia classe, præter spem inuitatus ab altera factione
Caietanorum, nocte profectus ea, Caietam obtinuit: & expulso hostium præsi-
dio, suum imposuit, missis ad Alfonsum nauibus quæ illum ex portu Venerii ad-
ueherent. Appulit paulo post Caietam in eisdem nauibus Alfonsus: deinde Ca-
puam petiit. Quæ licet medio tempore ab Isabella & Iacobutio Candola acriter
oppugnata fuisset, virtute tamen Iohannis Vintimilii eius loci præfecti in fide per-
stiterat. Ibi Remundus Nolanus Regulus Alfonso reconciliatus est: & mox Sca-
phatum in insula Sarni situm, castrumque maris in deditionem acceptum. Isa-
bella vbi se viribus Alfonsi imparem esse cognouit, ab Eugenio Romano Pontifi-
ce auxilium petiit: qui Ioannem Vitellifcum patriarcham Alexandrinum cum tri-
bus millibus equitum ac pari numero peditum ad eam misit, profectus in agrum
Campanum Patriarcha aliquot castella vi cepit: obsedissetque Capuam, nisi Ioan-
nes Vintimilius octingentos equites, quos Regina ad eum transmiserat, ex im-
107 prouiso inuadens fudisset cepissetque. Aggressus est tamen idem Patriarcha Ioan-
nem Antonium principem Tarentinum ad montem Fusculum: ac eum expugna-
tis vi castris captiuum abduxit; eaque demum lege dimisit, *vt frater eius quingen-
tis equitibus stipendia Pontifici faceret.* Gerebant Patriarcha & Iacobus Candola
communi consilio & amicis animis pro Regina bellum: sed interuenientibus simul-
tatibus, copias separarunt. Interea duorum mensium induciæ inter Patriarcham
& Alfonsum factæ: quibus durantibus Patriarcha Iacobutio reconciliatus iunctis
cum eo viribus prius opprimere Alfonsum statuit, quam reconciliationis ad eum
notitia perueniret. Erat Alfonsus apud vicum Iulianum, tribus milliaribus ab
Auersa, securus in castris: cum sibi nunciatum est, hostes rupto induciarum fœ-
dere aduentare, sibique minime tutum expectare impetum. Ob quam rem sub-
latis signis, mox Capuam se recepit: non tamen absque damno suorum, qui po-
stremum agmen duxere. Exin cum Patriarcha Auersam sibi ad inhabitandum tra-
di ab Isabella peteret, Iacobus impediret; rursus inimicitiæ inter eos subortæ sunt.
p.108 Sed cum Tramenses, excepta arce, Alfonsum dominum appellassent, & arx op-
pugnari cœpisset, Patriarcha cum exercitu eo profectus obsidionem firmauit: cui
& Iacobus Candola ab Isabella rogatus, & Ioannes Antonius Vrsinus, & multi alii
se coniunxerunt, firmata obsidione cum Ioannes Antonius haud ex animo bellum
gerere crederetur, & naues regis aduentare Tranensibus auxilio narraretur; veri-
tus Patriarcha ne intercluderetur, cum paruo nauigio ingressus mare, tanquam
pecunias ab Eugenio petiturus, in Picenum adnauigauit, deinde Romam se con-
tulit. Milites eius sine duce relicti, ad Candolam se contulerunt. Arx deinde
Alfonso dedita est, & Ioannes Antonius ad eum rediit. Inter hæc renatus è ca-
ptiuitate dimissus, cum decem triremibus Neapolim venit: & vocato ad se Iacobo
Candola ex eius consilio Scaphatum petens, in deditionem accepit. Deinde in
Sulmonensem profectus cum frustra vrbem obsedisset, agrum vastauit incendio.
Nec Alfonsus interea quiescebat: sed Albano ac Celano agro subacto, ad Ca-
strum vetus peruenerat, in valle Subletia situm: cui Renatus oblata pro militari
more chirotheca prælium indixit, accepit Alfonsus, sed quæsiuit, *singulari ne cer-
tamine, an collatis signis cum toto exercitu dimicandum esset: se ad utrumque para-
tum esse. Cumque Renatus respondisset, vniuersi certaminis cum toto exercitu fortu-
nam se velle subire,* Renato renunciauit, *placere id quidem. Sed quoniam veteri
more eius fuerit, qui prouocetur, diem ac locum prælii dicere, se cum exercitu inter
Acerras ac Nolam proficisci, qui campus lata planitie vtrisque idoneus esset, ibique
eum ad diem octauam præstolaturum.* Hinc orta dissensione, cum Renatus locum
in quo Alfonsus esset, constituendum diceret, prælium impeditum est. Alfonsus
in Nolanum perrexit: Renatus in eum locum, vbi Alfonsi fuerant castra, duxit
exercitum: atque ita suo satis honori vter factum putauit. Exin Renatus in Pe-
lignos ducens, Castrum vetus subegit. Alfonsus in Vallem Cardinam profectus
Arparium oppidum vi cepit, & Marinum Bossam vallis dominum captiuauit, Ca-
sertinum regulum in fidem recepit. In Lucaniam ducens, oppidum Anglum ob-

ſidione fatigatum obtinuit: Nuceriam dedentibus oppidanis accepit. Iam quindecim millia equitum in caſtris eius erant: quibus fretus abſente Renato Neapolim petens, cum Petro fatre binis caſtris vrbem obſedit, decem triremibus in portu collocatis, oppugnatur vrbs magnis viribus, nec ciues ſeipſos negligunt. Sed dum Petrus paululum à caſtris ſpeculandi gratia in littore vagatur, è Carmelitano templo caput tormento ictus repente occubuit. Vir apud omnes ordines gratioſus, ad rem militarem natus, animi magnitudine & corporis robore excellens, ad ſubeunda pericula impauidus, acer & manu promptus: cuius interitu conſternato exercitu eius diei dimiſſa eſt oppugnatio. Alfonſus vbi germani iacere truncum cadauer inſpexit, *Adhæc*, inquit, *ego te frater ſtipendia duxi, vt eſſes qui mihi tuo ſanguine, tuaque nece Regnum pacares*: recondique loculo corpus iuſſit, & in arcem maritimam deportari: cui poſt tempora nactus idonea dignum ſuo genere funus duceret. Sequentibus vero diebus cum oppugnatio repeteretur, tanta vis imbrium cecidit, vt neceſſario ab obſidione diſceſſum, & res in religionem ſit verſa. Exin Caynanum oppidum, tradente quodam milite, multis oppidanis occiſis, ab Alfonſo receptum eſt; & arx fame coacta in deditionem venit. Renatus interea ex Pelignis reuerſus Neapolim, vbi quæ acta fuerant didicit; turrim ſancti Vincentii oportune in mari ſitam ad tutelam regiæ arcis vi expugnauit: deinde arcem ipſam pluribus diebus oppugnans, dedente præfecto, cui annona prorſus deerat, in poteſtatem ſuam accepit. Alfonſus vero cum fruſtra obſeſſis auxilium ferre conatus eſſet, in Lucanos traiiciens, Salernitanos, totamque ferme prouinciam & Brutiorum multos in deditionem accepit. Iacobus autem Candola, præſtanti vir ingenio, & à literarum ſtudiis non abhorrens, atque in primis rei militaris peritus, qui ſub Bracchio ſtipendia fecerat; dum caſtellum quoddam Iacobi Laguniſſæ oppugnare nititur, catarri profluuio correptus occidit: clarus profecto regulus, & ingenti laude dignus, ſi quanta induſtria & rei bellicæ cognitio, tanta illi fides & in promiſſo conſtantia fuiſſet. Ioannes Vintimilius & ipſe per idem tempus Acerras prodentibus oppidanis, & arcem fame laborantem in poteſtatem recepit. Auerſani quoque à Renato deficientes, Alfonſum intromiſere: qui arcem apprime munitam, & forti præſidio defenſam, cum expugnare facile non poſſet; foſſatis ingentibus excluſit, & oppugnari quotidie iuſſit. Renatus ad Antoniū Candolæ filium in Apuliam eſt profectus, cum nihil propterea ab oppugnatione arcis Auerſiæ ceſſari animaduerteret; per Candimā vallem, & deinde ab Alfonſo qui occurrerat impeditus, per tranſuerſos montes ſequente Antonio in Nolanum deſcendit: nec tamen obſeſſis apud Auerſam opem ferre præſumpſit; cum Alfonſus in caſtris illic potentior videretur. Sed reuerſus Neapolim Antonium Candolam de proditione ſuſpectum, comprehendi & in carcerem retrudi iuſſit: quæ res magno ei detrimento fuit. Nam cum caſtra illius ſub vrbem poſita tumultuarentur, ducemque ſuum p.109
repoſcerent, Antonius dimiſſus eſt: qui contumeliam ſibi arrogatam iniquo ferens animo, mox ad Alfonſum tranſiuit, & arcem Auerſinam ſeptimo iam menſe obſeſſam ei tradi curauit, perſuaſo per epiſtolam Xanto, qui cum patre ſuo militauerat, præfectuſque ibi præſidii erat. Deſciuit tamen paulo poſt Antonius ab Alfonſo: deinde apud Beneuentum ei reconciliatus eſt, cum arce per proditionem tradita, ciues quoque conſternati in Alfonſi poteſtatem veniſſent. Quo tempore & Calathini adactis machinis ab Alfonſo expugnati ſunt, & caſtellum Padula, & ante Vrſariam caſtra poſita. Franciſcus Sfortia Renato amicus Arrianum, Troiam, Manfredoniam, Nuceriam, & alia pleraque oppida per idem tempus in Apulia obtinebat: quorum cuſtodiam Cæſari Martinengo cum non paruo equitatu commiſerat, ipſe in Piceno agens. Cæſar cum eſſet Alfonſo infeſtus, bis extra mœnia Troiæ pugnare auſus, bis ab Alfonſo acie fuſus, turpi fuga in vrbem ſe recepit. Nec multo poſt Vicarum oppidum reſiſtentibus oppidanis vi captum, præda militi permiſſa, fœminarum decus regio more ſeruatum. Alexander autem Franciſci Sforciæ frater ſub vrbem Thetini Remundum Candolam, ac Riccium, & Ioſiam cum copiis ad Alfonſum euntes, repente aggreſſus leui certamine fudit:

Ric-

Riccium & Iosiam præceps fuga saltauit; Remundus interceptus est: qui cum esset Antonii Candolæ patruus, illum secundo ab Alfonso alienauit. Venit & Ioannes Cardinalis Tarentinus in regnum aduersus Franciscum Aquinianum Eugenii copias ducens. Sed occurrens Alfonsus retro eum repulit. Exin rupem Vilhelmam in alto monte sitam, castellis circa occupatis, fame coactam obtinuit: & paulo post Caprea oppidum in insula eiusdem nominis situm, Tyberii quondam Cæsaris siue delitias, siue latebras dicere malis, tradentibus oppidanorum quibusdam recepit. Nec moratus castra ad Neapolim posuit, simulque Puteolos obsedit: qui aliquamdiu fortiter resistentes, tandem rei frumentariæ inopia, defectione Regi portas aperuerunt. Turris quoque quam vocant Octatii * recepta est. Vrgebantur interea rei frumentariæ inopia Neapolitani: nec spem aliam habebant, quam vel Genuenses mari, vel Franciscum Sfortiam cum Antonio Candola auxilium terrestri itinere allaturos esse. Anellus interea faber quidam cæmentarius, quem fames Neapoli exire compulerat ad Alfonsum profectus, si præmium adsit, Vrbem paruo militum periculo capi posse demonstrat. Deliguntur viri fortes ducenti, qui cum Anello, eiusque fratre per ostensum aquæ ductum nocte vrbem ingressi, mœnia occupent. Rex cum exercitu paratus signum certaminis audaciter expectat. Illi in domum quandam perueniunt, in qua vnica erat anus, & adulta cum ea virgo: mater quum exclamare cepisset, celeriter oppressa vocem emittere inhibita est: filia sua sponte conticuit. Etiam Sol exortus erat, nec amplius quam viri quadraginta ex omni numero puteum inuaserant: qui nunciare ingressum Regi debuerant, siue negligentia, siue aliam ob causam nihil Regi significarunt. Existimabat Alfonsus aut cœsos esse qui missi fuerant, aut metu exilire non ausos: profectusque propius vrbem, ab ea parte quæ occupanda erat, inuadit. Renatus cum ea manu, quam ad subitos inopinatosque casus parauerat, citato equo ad muros contendit: hostesque procul amouit. Ingens vero pauor & consternatio eos cepit, qui è puteo euaserant: nec regredi in puteum (ne armorum strepitu proderentur) nec erumpere propter paucitatem audebant. Alfonsus vt vidit nihil à suis intus misceri, desperatis rebus in castra rediit. Renatus tanquam periculum depulisset, relictis custodibus, & ipse in Regiam concessit. Nec mora, nuncius ad Alfonsum currens multos è puteo prodisse, atque in domo tacitos ob metum latere nunciat. Iterum igitur ad mœnia succeditur, instauraturque prælium: vt erumpendi animus latentibus acuatur. Interea filius eius (quam nominauimus) aniculæ, à statione sua domum veniens, pulsatis foribus aperiri sibi expetit. Mater & qui intus erant, exanimati quid agant nesciunt. Vincit tandem ea sententia, vt reseratis paululum foribus, manus ei iniiciant, eumque comprehensum tacere iubeant. Sed ille repente vt armatos vidit, trepidus refugit; hostesque intra vrbem esse vociferat, ad Renatum vero subito peruolat, quæque viderit refert. At qui intus erant, uno agmine raptim è domo prosiliunt; primoque impetu mœnia propinqua, vno tantum vigile ibi reperto, turrimque occupant. Renatus eo nuncio ac tumultu excitatus, ad mœnia celerrime reuersus, impetum in hostes facit. Alfonsus quo suis animos addat, scalas admoueri imperat. Sed oppidani eam muri partem facile tuebantur; & qui per scalas in captam turrim euaderent, grauium saxorum deiectu obsistebant, dum pugnatur acriter, obequitans mœnia Alfonsus, locum quendam vrbis neglectum esse animaduertit: eoque celeriter scalas admoueri iubens, murum obtinuit. Iam vero qui turrim occuperant, partim grauiter sauciati pugnam remiserant, partim præcipites è muro se dederant. Eratque Renatus eam turrim recepturus, nisi à tergo subito cum ingenti clamore hostes inuecti terrorem intulissent. Auxit & trepidationem oppidanorum, unus ex Alfonsi militibus: qui per mœnia vrbem ingressus, conscenso equo, quem vacuum forte inuenit, in hostem acerrime inuectus, opinionem præbuit proximæ portæ captæ atque infractæ. Non tamen Renato defuit animus, sed cohortatus, qui aderant, in hostes fortiter irruens, eorum impetum paululum coercuit atque repressit. Mox vero vt crescente hostium

* al. Ocanii.

p.109

p.110

ſtium numero, ſuos exterritos animaduertit, ſenſim referre pedem cœpit: atque ingreſſis per diui Ianuarii portam hoſtium compluribus, in arcem regiam cum paucis ſe recepit. Tum & à fori Boarii porta, & ab diuerſis aliis muri partibus irruptio facta, atque ad prædas diſcurſum eſt: à cædibus tamen temperatum. Mox vero ingreſſo Rege & prædæ quoque finis factus. Inſignis huius anni memoria expugnatione tantæ vrbis, quæ eo modo capta eſt, quo annis antea mille per Beliſarium è Gothorum manibus erepta fuerat, quadrageſimo & quadringenteſimo ſupra milleſimum ab ortu ſaluatoris Chriſti. Is annus erat ab inito cæpti belli vnus & vigeſimus. Poſtridie duæ ingentes onerariæ naues à Genuenſibus miſſæ cum frumento applicuerunt, quæ cognita vrbis captura ſub arcem conceſſerunt, Renatumque omnium ſpe recuperandæ vrbis abiecta, inde auexerunt. Tres adhuc arces in fide Renati perſeuerabant, Capuana, Montana, Regia. Sed Capuana pactis paucorum dierum induciis, ante Renati abitum ſe dedidit: Regia aliquanto poſtea, & Montana tardius receptæ ſunt. Renatus ad Eugenium Florentiæ morantem ſeſe contulit, exin in Galliam vlteriorem abiit. Alfonſus munita Neapoli aduerſus Antonium Candolam ducens, ad Carpenonum caſtra poſuit: vbi cum facta pugnandi ab Antonio copia ineundum certamen reguli dicerent, niſi princeps adeſſet: *Ergo*, inquit Alfonſus, *qui militi animum addere conſueui, iam præſentia mea terrorem adhibebo. Abſit à noſtro ſanguine ea vecordia.* moxque galeam induit, ſignumque pugnæ dedit. Certatum eſt aliquamdiu nutante victoria. Poſtremo fuſo hoſtili exercitu Antonius ipſe captus eſt: cui erroris veniam poſtulanti, non modo ignouit Alfonſus, verum etiam oppida, quæ à patre accepta hæreditario iure poſſidebat, reliquit; cæteris captiuis perhumaniter habitis: nec quidquam ex Antonii ſuppellectile, quæ ingens erat, præter chriſtallinum calicem cepit. Poſt hæc Pelignos Marſoſque ſubegit. Mamfredoniam, & Subindæ arcem in poteſtatem recepit, omneſque belli reliquias in Apulia extinxit: ac pacato vbique regno Neapolim rediens, in triumphantis morem, exultante populo magnificentiſſimis apparatibus ingreſſus eſt vrbem. Poſt hæc de pace inter Alfonſum & Eugenium actum. Ludouicus Cardinalis Aquilegienſis, & ſua virtute & Pontificis auctoritate potens, idcirco ad Regem miſſus, eam confecit, leges pacis in hunc modum dictæ: *Eugenius pontifex Alfonſum Regem Neapolitanum decernat appelletque: Ferdinando Regis filio, cui Rex poſt mortem regnum deſtinauerat, poteſtatem ſuccedendi faciat; Terracinamque regno adiiciat. Alfonſus contra Eugenii auctoritati ſe ſubiiciat: atque opituletur ad agrum Picenum, quem Sfortia occupauerat, vendicandum, ſi quando pontifex aduerſus Turcos aut Afros bellum ſuſcipiat, Rex cum claſſe adiuuet. Sacerdotes regnorum ſuorum ſub Concilii prætextu Baſileam profectos reuocet* * *nec patiatur tres ex ſuis, qui Cardinales ſub Amedeo Sabaudienſi creati fuerant, reuertentes pro Cardinalibus ſuſcipi haberive. Matricem ciuitatem ducalem, atque Acumulum in Marſis oppida, Romanæ eccleſiæ tradat.* Traiecit deinde in Picenum Alfonſus, & quæ ſupra relata ſunt, felici curſu pertexit. Exin domum rediens cum Genuenſibus duce Raphaele Adurno ea lege pacem fecit, *vt bello ablata nemini petendi ius eſſet. Nec Regis hoſtes Genuenſis populus: nec Rex Genuenſium reciperet, illosve commeatu adiuuaret. Genuenſes Regi quotannis, dum viueret, honoris gratia pateram auream dono darent, ac Neapolim mitterent.* Poſt hæc Antonius paterna ſtirpe Gentilia, per matrem Vintimilius, qui multa in Apulis egregia facinora Alfonſi gratia feciſſet, ad fontem populi non procul à Theano, quo iuſſi erant regni principes conuenire, cum equitibus trecentis profectus, tanquam vnus ex purpuratis auctoritate maioribus, interficere conſtituiſſet, apud Regem accuſatus, clam fugiens Cantanzanum ditionis ſuæ oppidum repetiit: extinctaſque regni lites excitare conatus, non ſolum vicinos proceres, ſed Venetos & alios Italiæ potentatus, vt in Regem arma ſuſciperent & litteris &, nunciis inuitauit: ſed fruſtra illi cuncta ſucceſſere. Nam Rex cum copiis aduerſus eum profectus, & Crotonam vrbem & monem ei reliquum agrum ademit: ipſumque in Catanciano recluſum ad deditionem nulla conditione interueniente compulit: Iohannem vero Nuceum, qui contumaciæ Antonii ſua-

Neapolis capta.

1440.

** vide Auctoris epiſt. 3.*

p. 111

suasor fuerat, oppidis omnibus exutum, regno excedere iussit. Secuta est paulo post profectio Regis Tusciam: de qua suo loco relatum est. Vnde reuersus non multo tempore interiecto Fridericum Imperatorem, & Leonoram imperatricem ex sorore sua neptem, ad se venientes tanto honore excepit, quantum referre vix oratori maximo facundia suppetat: donatosque magnifice ambos à se remisit. Exin quamuis pacem (vt prædictum est) Florentinis petentibus dedisset, cum tamen capta Mediolanensi vrbe à Francisco Sfortia, Leonelli marchionis Estensis interuentu cum Venetis positis inimicitiis fœdus iniisset; alterum tamen in Tuscia bellum gessit, misso in eam expeditionem Ferdinando filio: de quo satis inter res Etruscas commemoratum est. Soluta est & pax cum Genuensibus, capta naue, quæ de Chio insula Genua petebat, vt postea referemus. Ob quam rem commota Republica Genuensi Ioannes Philippus Flisca gente prognatus, cum quatuordecim altissimis nauibus in portum vsque Neapolitanũ adnauigauit, ibi vt Regis triremes onerariasque naues incenderet: sed repulsus tormentis æneis inglorius abiit, nec multis post diebus classis regia ad montem Cyrceum sex Genuensium naues insecuta cum homines effugissent, demersit diuiti præda in eis recepta. Quibus ex rebus, quanquam de pace tota ferme Italia conuenisset, inter Genuenses tamen & Regem concordia fieri non potuit. Sed cum Genuenses exules ad Regis opes confugissent, classis ei concenssa est, quæ Ligusticum vexans littus, etiam vrbem ipsam (vt relatum est) oppugnare non dubitauit: & nunc maioribus viribus idem bellum repetitur. Fuit autem Alfonsus, cum Fridericus Imperator ad eum venit, annos circiter octo & quinquaginta natus: corpore gracili, vultu pallido. sed aspectu læto, naso aquilino, & illustribus oculis, crine nigro, & iam albicanti, ad aures vsque protenso, statura mediocri, cibi potusque temperans: nec vino vsus, nisi aqua multa perdomito, literis per omnem ætatem operam dedit: Grammaticæ apprime peritus, quamuis latine perraro loqueretur: Historias omnes coluit, nec poetas aut oratores ignorauit, dialecticos nodos facile soluit, nihil ei abditum in Philosophia, arcana Theologiæ perscrutatus omnia, de præscientia Dei, de libero hominis arbitrio, de incarnatione Verbi, de sacramento altaris, de Trinitate, de difficillimis quæstionibus percontanti & præsto & sapienter occurrit. In responsionibus dandis quamuis breuis & circumfusus, nunquam tamen diminutus. Sermone blandus, tersusque. Summa ei cura, ne quispiam ab se abiret, ingratas petitiones differre maluit quam negare, fauit religioni: rem diuinam diligenter curauit. Sacerdotalia indumenta, & altaris ornamenta ea parauit, quibus comparari alia nulla queant. Sacram ac domesticam suppellectilem auream & argenteam admirabilem & incredibilem composuit: margaritas, vniones, adamantes, cæterosque lapides preciosos toto orbe quæsitos coemit: sacelli in quo sacris interfuit, & aularum quas incoluit, parietes diuitibus atque aureis pannis ornauit. Vestiuit seipsum nitide magis quam preciose. Serico raro vsus aut ostreo paludamento. Venationi magnam vitæ suæ partem consecrauit: in bello seuerus & asper, in pace clemens ac mansuetus, pepercit facile his qui contra se arma tulerant: humanum sanguinem inuitus fudit. Scelera tamen odit, nec impune subditos derelinquere passus est. Regnum, quod multis ante seculis spelunca latronum fuerat, adeo pacatum securumque reddidit, aut quacunque iter habeas, nullus prædonum metus adsit. Legatis omnibus ad se venientibus sumptus opipare præbuit. Apostolicis qui cardinales essent, obuiam extra vrbem profectus, quasi patres honorauit. Naues insolitæ magnitudinis fecit, & quas qui procul inspiciat, sublimes esse arces per mare vadentes arbitretur. Ædificauit pluribus in locis: sed Neapoli supra quam dici possit, splendide ac magnifice arcem regiam (cui Nouo Castro fuit nomen) à fundamentis eiectam, iterum erexit: tum opere mirabilem inexpugnabilemque, tum sumptu magnificentissimamque turribus orbiculari forma ex lapide quadrato, mirifica structura atque artificio, murique crassitudine inaudita, & ingenti arcu triumphali ex marmore candidissimo excitatis. Reformauit & Arcem sancti Saluatoris in mari Exono nuncupatam, cuius inexpugnabi-

lis situs ad vsum magnificentissimæ regiæ redactus est. Ampliauit & vrbis portum, obiecta in profundum maris altissima mole, crassissimo muro, turribus munita. Salubritatem vrbi exiccatis paludibus dedit. Magnus profecto princeps, & in utramque fortunæ partem probatus: qui inter cætera sibi aduersantia etiam terræmotum anno ab hinc secundo passus est, toto ferme regno, qualem nec nostra nec patrum nostrorum memoria visum auditumve ferunt. Nam & multa regni oppida funditus corruere: inter quæ Arrianum ita absorptum est, tanquam Casmate perisset. Rara ciuitas absque insigni ruina superfuit: circiter triginta millia hominum inter cadentia tecta perisse feruntur. Neapolitanorum nobiliores ædes discissæ disiectæque sunt: nec templum in ea vrbe læsionem non sensit. Sed hodie iam ciuitas ferme refecta est, & ciuium diligentia, & Regis liberalitate. Cæterum clarissimi Regis, qui seculum nostrum veluti sidus quoddam præfulgidum illustrauit, * haud ab re fuerit quam breuissime velut in epilogo præclara facinora percurrere, quamuis temporis à nobis recepti pleraque modum excedant: ex quibus illustriora huiuscemodo sunt. Adolescens mortuo Ferdinando patre Aragoniam, & quæ ab illo in Hispania regna suscepit, cum aliquamdiu sapienter administrasset, adoptatus in filium à Ioanna Neapolitanorum regina, dissuadentibus amicis expeditionem in Italiam suscepit, Regina opem tulit. Ludouicum ducem Andegauensem, qui regnum sibi hæreditario iure debitum arffimabat, pluribus præliis afflictum expulit. Reginam, quæ malo vsa consilio ab se defecerat, non tam puniuit, quam coercuit. Renatum alterum regni æmulum, armis victum cedere compulit. Ioannem Vitelliscum Alexandriæ patriarcham magnis copiis insultantem, regno fugauit. Caietam bis cepit, semel acri pugna deuictam, & iterum ciuitatis parte vocante, cum defecisset. Neapolim, quamuis Renatus & magnus inesset populus, expugnauit. Ioannem fratrem Nauarræ Regem in Hispania laborantem, armis adiuuit. Massiliam insignem Prouinciæ ciuitatem, noctu adorsus obtinuit ac diripuit. Ad insulam Gerbini (quam veteres Lotophagiten appellauerunt) à continenti Africæ quatuor millia passuum distantem obsidione admouit. Boforium Prouinciæ Regem cum copiis aduentantem, in proximo littore victum, ex minoribus castris ad maiora fugere compulit: nec diu post ab eisdem Barbaris tributa suscepit. Ab Eugenio Pontifice maximo, qui sibi de regno contrarius esset, quas tandem voluit leges pacis accepit. Franciscum Sfortiam ex agro Piceno armis deturbauit: & in Albania & in Oriente per suos duces Turcis infestus, non parua eis damna intulit. Bis Florentinos ob res Gallicas armis afflixit. Bis eis pacem petentibus dedit. Sed maius omnibus est, & admiratione stuporeque dignius, quod prœlio nauali à Genuensibus (vt ante diximus) superatus, & in Philippi Mediolanensium ducis captiuitatem adductus, mox liberatus, potentissimo regno potitus est; & à victoribus victor tributum accepit: & adeo erga Philippum gratus inuentus est, vt ab illo suprema voluntate hæres sit nuncupatus. Vera Gothorum soboles: ex quibus deriuatum esse regium Hispaniæ sanguinem, vnde Alfonsi origo est, haudquaquam ambigunt: illis & prælio vincere, & regna sibi subiicere proprium fuit. Quorum vestigia Ferdinandus imitatus, haud dissimilem filium genuit: quando & ipse Aragoniam, Cathaloniam, Valentiam, Siciliam; Alfonsus vero eam Italiæ partem, quæ olim magna Græcia dicta est, pugnando, instando, vincendo sibi subiecit: & magister Italicæ pacis factus, Hispanicarum quoque rerum moderator & arbiter esse videtur.

Terræmotus vide Auctor. epist. 207.

** Auctor. epist. 265. Alfonsi Regis gesta.*

p. 112

SIGIS-

SIGISMUNDI AUSTRIACI, ADVENTUS CONSTANTIAM ET ADPELLATIO à PIO II. PAPA.

LECTORI SALUTEM!

BURCARD GOTTHELF STRUVE.

ADuentum Sigismundi Austriæ Ducis Constantiam hic exhibemus, de quo nihil, quod dicamus, habemus, nisi quod Gabriel Bucelinus * eiusdem historiæ faciat mentionem, dicens, *ipso anno* (1459.) *Archidux Sigismundus Constantiam venit, magno plausu ciuium exceptus, quam pompam prolixe describit Ventura de Perusio Pontanus, ad Stephanum de Nardinis & ciuium militarem generositatem mirifice commendat, vt & matronarum honestatem. Refert etiam in occursum Archiducis Viros Sacros venisse (Cathedralis procul dubio templi) cum SS. Reliquiis, e cuius verbis, quæ subiicere visum est, colligas, necesse est, quantus Ecclesiæ Constantiensis splendor fuerit, priusquam Hæreticus furor, omnia auitæ pietatis monimenta sacrilega licentia dissipasset, & dum in usus proprios suæ fortunæ perniciem conuertisset.* Dolendum tamen, quod mancum hoc scriptum sit, cui Freherus binas Æneæ Syluii adiecit epistolas controuersias Heluetorum cum Sigismundo concernentes.

Subiunctæ sunt *Sigismundi Austriaci & Gregorii Hamburgi adpellationes a Pio II. Papa ad Concilium.* Illustris anno 1450. oriebatur controuersia in Brixinensi Episcopatu, quæ scriptis hisce ansam dedit. Caussam exponit Gerhardus a Roo. ** dicens: *Anno quinquagesimo Brixinenses, adstipulante Sigismundo, episcopum creauerunt, Leonardum Wismaierum, Parochum Tirolensem; hunc confirmare nolens summus pontifex, Nicolaum Cusanum virum eximie doctum substituit. Huic Sigismundus, circa annum sextum & quinquagesimum, arcem Tausen cum subiecta ditione oppignorauerat.*

Petebat etiam episcopus vicum Mantem telonium Luegense, Salinarum domū Hallensem, vna cum argentifodinis Tirolensibus tanquam ad Episcopatum Brixinensem spectantia, quæ tamen plane denegabant Sigismundi Consiliarii.*** Ad conuentum igitur Mantuanum, a Pio II. 1459. institutum, caussam deferebat Episcopus ad quem etiam Sigismundus inuitatus veniebat, ibidemque magno cum honore exceptus caussam per Consiliarium suum Gregorium Hamburgensem bene egit, vti nos docet Gobellinus****: *dum hæc aguntur, Sigismundus Austriæ Dux, qui se venturum sæpe promiserat, cum quadringentis equitibus, multaque nobilitate, & splendido apparatu. Mantuam venit: obuiam iere duo Cardinales & omnis ordo Curiæ,*

---

* *Chronologia Constantiensi ad an.* 1459. *p.* 325. 326.

** *Libro sexto exeunte.* Eadem ratione negotium hocce prolixius paullo exponit Fugger. *im Spiegel der. Ehren. lib.V. cap. XIII. n.* 10.

*** Fugger. c. l.

**** *Comment. Pii II. lib. III. p.* 90.

riæ, *exceptus est in auditorio publico* ; *verba eius nomine fecit Gregorius Hamburgensis*, *qui multa de domo Austriæ commemorauit*, *digna relatu*, *& principis animum in Turcas accensum dixit*, *qui nationis oblata quantum ad se pertinerent*, *præsens confirmaret. Pontifex, qui Sigismundum a teneris nouisset vnguiculis*, *pueritiam*, *& adolescentiam eius*, *summa cum laude peractum ostendit*, *reliquam ætatem præteriit. Laudes familiæ a Gregorio explicatas & probauit & auxit* : *auxilia contra Turcas recepta-uit. Inter cetera dixerat Gregorius*, *Sigismundum Pii*, *cum in minoribus ageret fuisse discipulum*, *qui suas epistolas auide legisset*, *quarum volumen apud se haberet. & aliquæ illarum Sigismundo essent scriptæ* ; *quod verum inueniet*, *si quis epistolas seculares legerit*, *quas Pius nondum sacris initiatus scripsit. Verum Sigismundi multo melior pueritia fuit*, *Quam adolescentia*, *cuius ingenii mores*, *cum ætate ut paulo post dicemus perierunt.* Tentabatur in eodem conuentu concordia, sed incassum, prout idem tradit Gobellinus * : *vigebant per idem tempus inter Sigismundum & Nicolaum sancti Petri Cardinalem*, *graues inimicitiæ de feudis*, *& iurisdictione diu contenderant* ; *tentatum est*, *si quo pacto reconciliari possent* ; *sed cum frustra diebus aliquot cardinales*, *& ipse Pontifex concordiæ operam nauassent*, *discessit Sigismundus.* Insequenti anno 1460. Sigismundus Nicolaum episcopum in arce sua Brunegga obsidet, eundemque cum arce capit, prout ex eodem Gobellino ** discimus : *inter hæc Sigismundus Austriæ Dux cum accepisset*, *Nicolaum de Casa episcopum Brixionensem Cardinalem sancti Petri ad ecclesiam suam profectum esse*, *iræ impatiens ac furoris*, *coactis vt potuit raptim copiis*, *quæ sufficere videbantur*, *Bernecham petit*, *id est oppidum Brixionensis ecclesiæ*, *in cuius arcem cardinalis secesserat*, *atque in ipso Resurrectionis Dominicæ sacratissimo die*, *oppidum expugnat*, *& arcem aggressus*, *omni genere machinarum oppugnat. Cardinalis veritus suorum cædem* (*iam enim plerique vulnerati fuerunt*) *arcem*, *& seipsum tradidit*, *& in custodia retentus*, *tandem iuratus absolutionem Sigismundo procurare*, *iniuriasque nullo vnquam tempore vindicare*, *dimissus est.* Hanc ob caussam banno notabatur Sigismundus, prout tradit Gerhardus a Roo. *** *cum vero*, *se inuito*, *factum esse Episcopum princeps non concoqueret*, *ac aliæ item offensiones quotidie orirentur*, *erupit tandem in apertum odium simultas*, *& Sigismundus captum*, *in oppido Brunegga*, *episcopum aliquamdiu in custodia habuit*, *ob quam rem*, *Pontifex illi sacrorum vsu interdixit. Is erat Æneas Syluius Picolominæus*, *qui Calixto suffectus Pii Secundi nomen acceperat. Multæ ex eo turbæ extitêre.* Eandem hanc excomunicationem Augustanis **** Noribergensibus, ***** aliisque Papa significabat. Idem fatum experiebatur Gregorius Haimburgius de quo Gobellinus : ****** *in quinta vero feria*, *in loco ad id electo Pontifex cum cardinalibus*, *& omni clero*, *consuetum promulgauit anathema*, *& homines quatuor perditionis filios nominatim excommunicauit*, *atque extra Ecclesiam Christi fecit* ; *Sigismundum ex Austriæ Principibus*, *qui violentas manus in cardinalem sancti Petri episcopum suum Brixinensem iniecerat ipsa die sacra*, *& magna Dominicæ resurrectionis* : *ac Gregorium Hamburgensem cognomento Erroneum*, *qui paulo ante velut hæreticus fuerat condemnatus*, *vt qui auctoritatem Ecclesiæ parui faceret*, *contemneretque censuras & damnatos dogmatizaret errores.* Sigismundus vero publico Instrumento, a Papa adpellabat ad Concilium, Gregorius Heimburgius etiam a Papa ad futurum concilium adpellat, & ad diuersa crimina ipsi obiecta respondet. Licet eiusmodi adpellationes a Papa ad Concilium iam ante in conuentu Mantuano publico decreto Papa

 prohi-

* *Pag.* 91. Eadem dicit Fuggerus, hoc addens. Sigismundum hoc negotium decreto Conuentus Mantuani ideo subiicere noluisse, quod hunc suspectum iudicaret.

** *Pag.* 102.

*** *C. l.* Idem dicit Fuggerus, *c. l.*

**** Prout Fuggerus testatur *c. l.*

***** Prout Æneæ Syluii epistola testatur infra inserta. De eodem testatur Sleidanus *lib. II. pag.* 48.

****** *Lib. VIII. p.* 28.

prohibuisset *. Concitabat idem contra Sigismundum Heluetos, cum quibus tamen interueniente Ludovico Palatino, pacem fecit in annos quindecim. Sic enim Gerhardus Roo. ** _Pontifex Maximus hoc anno_ (1460.) _Heluetios, in arma, contra ipsum (Sigismundum) sacris prohibitum, excitauerat. Hi nulla priuata causa irritati, segnius negocium administrabant. Soli Bernhardus ac Vigilius Gradleri, tunc temporis Eglisouii Domini, antequam cum eo simultatem habebant, a quo pulsi, Tigurinorum patrocinio erant, ius ciuitatis apud eos adepti. Igitur ab ipsis adiuti, Fussatum arcem expugnarunt. Cumque Vitodurum oppidum frustra tentassent, Tigurini, maiore cum militum manu, urbe egressi, eo profecti oppidum obsidione cinxere, aduenientibus caeterorum quoque Heluetiorum auxiliis: in oppido erant duo & quinquaginta viri nobiles, cum praesidio militum haud contemnendo. Hi strenue se gerendo, difficilem Tigurinis obsidionem faciebant. Tandem Ludouico Palatino medium se interponente, pax fit in annos quindecim._ De eodem bello Heluetico Bilibaldus Birckheimerus *** sic loquitur: _nec longe inde cum Sigismundus Austriae Dux Brixinensem cepisset Episcopum, qui & Romanae Ecclesiae Cardinalis erat, Suitenses Pontificis moti precibus, pleraque duci abstulere, inter quae fuere Diersenhofen, & Frawenfeld. Cum vero Dux maius quam cui resistere posset, periculum sibi imminere cerneret, pacis accepit conditiones. Suitenses vero retinere permisit, quidquid in eorum peruenerat potestatem._ Qua ratione vero Sigismundo cum Papa an. 1464. iterum conuenerit, idem Gerhardus a Roo. **** narrat, dicens: _circa haec tempora, Fridericus Caesar diligentem nauabunt operam, uti Pontificem & Sigismundum patruelem conciliaret eumque ab Ecclesiastica censura solutum redderet, sua interesse ratus videret, ne quid ex tam longa simultate Austriae domus detrimenti patiatur id quod Friderici Senioris, patrui sui temporibus, accidisse sciebat. De censura illa, deque dissidio cum Nicolao Cusano superiore libro meminimus. Sigismundus vero, etsi a multis admonitus nihil tamen de suo iure remittere, neque Pontifici supplex fieri volebat, sed ab eo, ad generale concilium prouocabat, & causam suam, ab omnibus Christianis principibus, cognosci & diiudicari cupiebat. Pontifex contra, & praeter maiorum instituta, & infra dignitatem suam esse contendebat, non agnoscentem crimen, nec veniam eblandientem, censurae nexibus exoluere. Id tum ex Pii ad Caesarem, quam huius ad Sigismundum literis, quae habentur constat. Ne igitur maius aliquod incommodum, ex ea re oriretur, Fridericus intercedens, eo negocium adduxit, uti Sigismundus, cum Cusano prius in gratiam rediret, eoque non multo post Tuderti in Umbria vita sumta, Pontifex Rudolpho Episcopo Lauentino negocium daret Sigismundum absoluendo._

Haec ipsam Historiam concernunt, quam etiam Scriptorum quaedam loca, quae Freherus hic praefixit, illustrant, quibus insignem Naucleri locum adiecimus. Ipsa vero scripta, circa hanc adpellationem publicata, vix dimidiam partem exhibuit Freherus, quae ex Goldasti Monarchia S. R. Imperii ***** suppleuimus & textum Freheri admodum corruptum emendauimus, vt integra nunc exhibeamus adpellationis Acta. Vsus autem fuit Sigismundus Gregorio de Heimburg, Consiliario

---

* De hoc Gobellinus p. 91. _irrepserat iampridem in Ecclesia Dei exitialis consuetudo aduersus Romani Pontificis censuras, victi enim damnatique Apostolica sententia ad futurum Concilium appellabant. Iudicem qui non erat, & superiorem Romano Praesuli dabant, qui non inuenitur in terris, & cum ipsi a suis sententiis appellari non sinerent, a Christi Vicario appellandum esse consentiebant. Consuluit Pius in ea re patres, qui aderant in conuentu, quod censerent. Illi concordi voto responderunt, appellationes huiuscemodi cum suis auctoribus, damnandas esse; atque ita decretum editum est, quod appellantes a Romano Praesule ad futurum Concilium tamquam haeresis fautores, & laesae maiestatis reos plectendos esse statuit. Exhibet decretum hoc Millerus im Reichs-Tags Theatro unter Kayser Fridrichis des V. Regierung p. III. c. XXII._

** _Lib. VII. p._ 116. Eadem habet Fugger. _c. l._ & Christoph. Hartmann. _Annalibus Heremi Deipurae Mariae p._ 422.

*** _De bello Heluetico. lib. I. p._ 29.

**** _Lib. VII. p._ 161. Eadem habet Fugger. _lib. V. Cap. XVIII. num._ 5.

***** _Tom. II. p._ 1576. _seqq._

liario ſuo de quo ita loquitur Henricus Whartonus * : *Gregorius de Heimburg, natione Germanus Iuris vtriusque Doctor, & Ænea Syluio ** iudice, inter Germanos ſcientia iuris ac facundia facile princeps; authoritatis Pontificiæ, ſi quis vnquam alius, hoſtis iuratiſſimus. In Concilio Baſileenſi præſens, Papæ primatum viriliter oppugnauit: ſummamque cum Ænea Syluio amicitiam contraxit. Mox Noribergam a ciuibus accitus, Syndicatus munere per triginta annos ſumma cum laude perfungebatur. Anno* 1460. *Sigismundo Auſtriæ Duci a pontifice recens excommunicato Aduocati vices obiit: illiusque nomine ad proximum Concilium Generale appellauit: nec his contentus ipſam Romanam ſedem e fundamentis conuellere, editisque libellis, Synagogam, Babylonem & Meretricem Babylonicam appellare non ueretur. Hinc in rabiem actus Pius Pontifex, veteris amicitiæ obliuiſcitur, & exeunte anno Gregorium diris deuouet: ſcriptaque ad Norimbergenſes epiſtola, ipſum ciuitate eiici, bonaque eius in fiſcum redigi iubet. Gregorius a Pontifice ad Concilium appellat, & in Bohemiam ſe recipiens, Pii minas ridet. Poſtea a Dithero Archiepiſcopo Moguntino in Germaniam reuocatus, diem in pace obiit, illudque Paullinum *** tumulo ſuo inſcribi iuſſit, non iudicabit me humana res Scripta. Admonitio de iniuſtis vſurpationibus Paparum Romanorum ad Imperatorem, Reges, & Principes Chriſtianos, ſiue Confutatio Primatus Papæ. Extat apud Goldaſtum Monarch. Tom. I. p.* 557. *Appellatio Sigismundi Ducis ab excommunicatione Pii II. Papæ ad Concilium generale & liberum, cum Scholiis in Pii II. Breue de excommunicatione Sigismundi, & ſui: ſeu Sigismundi Ducis proceſſus contra Papam. Tom.* 2. *p.* 1526. *Appellatio ad Concilium generale a Bulla Pii II. Papæ contra ſe emiſſa. ibid. p.* 1592. *Apologia contra detrectationes & blaſphemias Theodori Lælii Feltrenſis Epiſcopi ibid. pag.* 1604. *Inuectiua in Nicolaum Cuſanum Cardinalem Papalis plenitudinis defenſorem ibid. p.* 1626. *Prodierunt ſeorſim Opuſcula iſta Francofurti* 1608. 4. *tria priora in Antilogia Papæ Baſil.* 1553. 8. *& in Appendice ad Faſciculum Rerum Expetend. Londini* 1688. *f. p.* 114. Sequitur eundem plane Io. Gotfried Olearius in Bibliotheca Scriptorum Eccleſiaſticorum ****. Quanti autem Sigismundum olim fecerit Syluius teſtatur ipſius epiſtola ad ipſum ſcripta. *****

Efflagitaſti modeſte a me pridie tibi ut amatoriam alicuius epiſtolam mitterem, qua ſuadere poſſes virgini, quam diligis, ut amare te ſineret. Alius fortaſſe tibi hoc negaſſet, timens ne prolabereris. Ego annuendum duxi. Scio namque humanæ vitæ conditionem. Nam qui non amat in adoleſcentia, in ſenio poſtmodum amat, quo tempore deriſui eſt & vulgi fit fabula: quoniam ætas illa amori inepta eſt. Noſco præterea amoris conſuetudinem, qui in iuuene torpentes virtutes excitat. Hunc in armis exercet, illum in literis. Et ſtudet quisque id agere propter quod amicæ placeat. Et quia virtutes nomen bonum faciunt, virtuti dat operam, qui amat, ut ante puellæ faciem laudetur. Et quanquam hoc ineptum virtutis præmium ſit, probabile tamen eſt quacunque ratione virtutes adipiſcaris. Adoleſcentes inſuper non ſunt nimium cohibendi, ne languidi & interes fiant, permittendusque his eſt aliquis ludus, indulgendum eſt aliquantiſper voluptati eorum ut animum & cor ſumant, ut ſciant bonum & malum: ut verſutias mundi noſcant, illasque cum uiri facti fuerint euitare ſciant. Hac de cauſa geſſi morem uoluntati tuæ, & optatam epiſtolam, hac conditione tibi transmitto, ut amans non negligas ſtudia literarum. Sed quemadmodum apes ex floribus mella decerpunt, ſic tu ex amoris blanditiis virtutem veneris. Vale.

Addimus aliam, quæ de eodem teſtatur. ******

Cicero cum adhuc iuuenis apud Græcos mirificam orationem habuiſſet, admirabantur qui aderant omnes, mirisque laudibus nomine Oratorem efferebant. Senex autem

---

* *Append. ad. Caue. Hiſt. Litter. p.* 98.
** *Comment. in dicta & facta Alphonſi lib. III. §.* 5.
*** 1. *Cor. IV.* 3.
**** *Tom. I. p.* 293.
***** *Ep. CXXII.*
****** *Ep. CXX.*

tem quidam amantissimus patriæ, inter omnium lætitiam atque tripudium solus flebat. Mirati circumstantes, Quid est, inquiunt, quod te lætantibus cæteris mœrore conficit. Tum ille, omnes, inquid Græcorum artes in Latinum migrarunt, unica nobis & familiaris & charissima remanserat eloquentia. Sed hanc etiam Cicero nobis auferet, atque in Italiam secum ducit, num quid iusta est causa lachrymarum? Sic mihi hodie de Te visum est, cum in regia de studiis, quæ uocant humanitatis dissertares. Nam & Legistam & Theutonem superabas, & Italicam redolebas Oratoriam facundiamque. Sed quod fuit mœrori Græco, mihi lætitiam præbuit. Neque enim si Theutonia literis claret, quæ illas tradit Italia, minus habet literarum. Sunt scientiæ sicut & lumina, qui de suo lumine lumen accendit, sed sibi retinet lucem & accipienti tenebras aufert. Inueni apud sanctum Gallum, quod sueuorum est oppidum, in ueteri monasterio Bibliothecam peruetustam, ubi & libros reperi ornatissime conscriptos, quorum autores fuerunt Theutones: Mirabar cur hodii nihil eloquentiæ his in regionibus eluceret. Sed uenit in mentem apud Italos quoque tempus fuisse, quo sepulta dicendi facultate Barbarorum iusticia dominabatur. Ante centum ferme annos & ante trecentis quadringentisque non inuenies qui per Italiam sermonem habuerit tersum & lucidum. Sic pingendi sculpendique accidit arti. Si ducentorum trecentorumque annorum aut sculpturas intueberis aut picturas, inuenies non hominum sed monstrorum portentorumque facies. Priscis vero sæculis Appellem atque zeusim, Polycletum, Phidiam & Praxitelem, magnos fuisse comperimus. Et de statuariis quidem ipsi videmus, & Vergilio fidem habemus dum ait: Credo equidem uiuos facient de marmore uultus. De pictoribus vero testimonia sunt clarissimorum virorum, qui profecto minime tantis eos præconiis extulissent si picturam non aspexissent, sculpturæ, vel similem vel illa pulchriorem. Sed ecce iam reuixerunt sculpendi pingendique disciplinæ. Reuixit etiam eloquentia, & nostro quidem seculo apud Italos maxime floret. Spero idem in Theutonia futurum, si tu tuique similes continuare & amplecti totis conatibus Oratoriam decreueritis. Accepi apud Nurenbergam plebanum sancti Sebaldi virum grauem tua permotum suasione multis lucubrationibus historiam atque Rhetoricam persequi. Diligo ego vos ambos, qui patriam moribus ornantes etiam literis munire studetis. Cæterumque de Nilo fuit hodie nobis sermo: non video quo pacto ex Paradisi monte progredi possit. Paradisum namque terrestrem, quam delitiarum vocant, in Oriente positam volunt, atque ex ipsa Eufraten fluere, quem scriptura Tigrim appellat: quamuis & Tigris alius in Armeniæ regione caput tollat, qui solino teste, Eufratem fluuium in Persicum defert sinum. Nilus vero a monte inferioris Mauritaniæ, qui oceano propinquat, originem habet. Sic affirmare feruntur Punicii libri & iubæ Regis scripta. Si Solino credimus, & hinc nunc latens nunc apparens diuersis argumentis depræhenditur is esse qui irrigat Aegyptum, & terminus est Affricæ atque Asiæ. Licet Lucano huius origo fluminis incognita videatur dum ait: Egens si qua iacet nascenti conscia Nilo. Vale & quod verbis fieri debuisset, scriptis accipe.

Ex Noua ciuitate pridie Calendas Februarii.

DE

p.113 DE ADVENTV HONORABILISSIMI DVCIS SIGISMVNDI AVSTRIÆ, AD CONSTANTIAM CIVITATEM ALEMANIÆ, ANNO MCCCCLIX.

VENTVRE DE PERVSIO PONTANI, AD STEPHANVM DE NARDINIS DE FORLIVIO, I.V.D. SEDIS APOSTOLICÆ PROTONOTARIVM ET REFERENDARIVM, CANONICVM BASILICÆ PRINCIPIS APOSTOLORVM DE VRBE, CAMERÆ APOSTOLICÆ CLERICVM, LITERARVMQVE APOSTOLICARVM SCRIPTOREM ET ABBREVIATOREM.

EPISTOLA.

PATER reuerendissime, dum animi relaxandi gratia hanc vrbem viserem, deambularem sublicium pontem, qui Rheni vndis inclyti fluminis alluitur, exemplo nuncius occurrit, aduentum Sigismundi Austriæ Ducis significans. Quem ut exploratum habui, illic sum paululum de industria commoratus, vt ingrediendi ordinem, simulque Ducem ipsum plane conspicerem: quæ vbi cuncta obseruaui, contendi domum, & ea omnia tuæ dominationi significaui: mirifice (quantum colligere potui) placuerunt iussisti vt illa literis mandarem, quoniam quæ verbo perceperas, maiorem animo voluptatem, si scripta legeres, te dicebas adhibiturum, & id à me conuicio quasi quodam efflagitasti sæpius: quod libens renuissem propter meum dicendi genus obscurum atque abiectum. Non putabam enim vllam tua excellentia dignam posse conficere; veruntamen velim potius rem ipsam, quam propensam animi voluntatem abs te accusatum iri. Summæ igitur humanitatis erit, T. R. D. quid qualecunque est, ferre æquo animo. Sed maiorem profecto (vt arbitror) iocunditatem cepisses, si id oneris Nicolao tuo demandasses, maiore enim ille dicendi copia & elegantia sermonis: quam ipse respondisset, propter eius summam & præclaram eruditionem. Tamen quod ipsi vidimus notauimusque, quantulacunque nostra poterimus facultate ad te scribam: sed accipe paucis: nam vereor, si longior fierem, ne hac mea barbarie doctas aures tuas obtundam nimis.

Vniuersam cohortem classicum cum tibia anteibat, pares deinde reliqui obequitabant, leui induta armatura: credo vt expeditiores sint, si foret opus, ad in-

ſultum faciendum. Tunicas more patrio breues habebant, vix enim inguen ipſum operiebant, roſtratis calceis calcaria inhærebant connexa paululum, quibus equos concitabant. Verum illi obæſi, ceruice ardua, pedibus confodientes humum tam exacte ſuccuſſabant, vti in prælium atque in mediam aciem prodire viderentur. Medium fecerant Ducem ipſum, ante quem ingenuus miles enſem thecâ tota argentanea deferebat. Pectore quoque geſtabat pretioſum lapillum auro circum ligatum, quem nullo mercari theſauro poſſe aiebant inſigne imperatorium. Plerique vero militari ornamento induti eum comitabantur, ſimulque etiam ferme omnes baliſtam portabant & pharetram ſagittis refertam. Poſtremum vero equi ſex ligneam arculam opertam corio curru trahebant, argento, veſtibus, & rebus aliis ad vſum plenam, vndique ramuſculis arborum cinctam: aurigæ qui eam ſequebantur cantu & clamore replebant omnia: ſpectaculum erat perquam egregium tum viri ac mulieres ipſæ è feneſtris proſpectantes, ſua lingua interrogabant: *Was volck iſt das?* hoc eſt, quinam mortales eſſent. Io etiam triumphantis more exclamantes. Demum ſplendide ab hac Repub. magnificeque, quam pro viribus potuerunt, ſuſceptus eſt. Quod ſi Reuerendiſſime domine, vidiſſes (vt reliqua prætercam) eos ſuperimpoſitis equis, maxima adductus eſſes admiratione: tam enim concinne tamque pulchre illis inſidebant, vt (ſi fabulari voluerimus) Centauros exiſtimare haud dubie potuiſſes. Natio eſt hæc Germana in bello firmiſſima, ad arma capienda præ cæteris promptiſſima. Quod ſi paulo conſultius in prælium prodirent, arma caperent, non tanta temeritate in hoſtes impetum facerent; conſilio, prudentia (pace aliorum dictum velim) nulla nunc Hercle eſſet gens toto terrarum orbe, quæ cum hac poſſet comparari. Quotiens cum Romanis acriter conflixere? Quotiens de ſola vita certarunt? Sed poſiti in hac plaga gelida, pertinenti ad ſeptentrionem alacriori conſilio eſſe non poſſunt. Nam axis hic gelidus nimium obtundit ingenia, adeo ut quæ magna ſunt, & cognitione digniſſima, ipſi capere non poſſint: acria ac robuſta habent corpora, gelu, niuibus & leno durata aquilino, qui vero regionem calidam incolunt, enerues ac molles ſunt, propter maximam ipſius ſolis fortitudinem & vim; nam trahitur ſanguis ipſo æſtu in ſuperficie, quo magnopere vires corporis debilitantur. Ad arma nequaquam idonei, ſed excogitata quadam ſunt præditi ſapientia, nec non prudentia. Mediam qui inhabitant, quoniam neque æſtu nimio, neque frigore vexantur, beatiores dici poſſunt: nam & virtute animi & corporis maxime excellunt, ut in ipſa Italia, qui cæteris vniuerſi orbis gentibus conſilio, prudentia, ingenio & experientia rerum omnium facillime ſunt anteponendi. De quorum laude & excellentia duxi in præſentia ſatius prætereundum eſſe, nam neque hos laudare nimium, neque illos probro afficere conſilium, de re tamen luce ipſa clariore diſſerere abſurdum videtur. Sed iam ad noſtra redeo.

Germanorum laus.

p. 114

Poſtridie vero, reuerende domine mi, dominatio tua nouiſſe potuit, cum ſacra Diis ceremoniæque perſoluerentur, vrbſque tota luſtrata eſſet, quanta animi magnitudine, quanta prudentia, quanta morum facultate inclytus ac magnificus, magnanimus hic Dux eſſet ornatus. Adeo enim comis eſt, adeo vrbanus, adeo omnire benignus, vt vltro omnes ad ſeſe amandum allicere videatur. Præfert quandam præ ſe animi manſuetudinem ſingularem, ab omnibus veneratur, obſeruatur, diligiturque. Nihil enim præſtantius magno viro eſſe poteſt, quam omni in beneuolentiam opere conſequi; ſic nec calamitoſius quam ab omnibus odio haberi, ſed ab his præſertim à quibus coli & amari debuiſſent. Nam ſcimus Imperatorem illum Romanum dum totos pene dies recenſeret, eum diem ſolitum dicere perdidiſſe, in quo amicum nullum ſibi aſciuiſſet. Nam miſera ſolet eſſe plerumque Principum vita, quorum calamitati haud vnquam creditur, niſi dum penitus humi proſtrati ac deiecti ſemianimes iacent. Curandum eſt igitur, vt in omni vita quam cautiſſime ſimulque ſapientiſſime viuant. Quod ex eo magnam capere voluptatatem potuiſti inter deambulandum, ſed enim præſertim illecebris illecti fuiſſetis pro-

propter ciuitatis apparatum. Omnia fere loca ornata erant per quæ patebat ingreſſus, vbique paſſim humi iacebant virentes herbæ, ſpiranteſque in pleriſque locis odorem ſuauiſſimum, inhærebant & domibus atque pendebant è feneſtris earum denſi arborum ramuſculi; vt iam non per ciuitatem, ſed per prata & nemora deambluare videremur, nuſquam enim domus ipſæ apparebant. Nam tum vt pompam tranſeuntem viri pariter ac mulieres intuerentur è feneſtris, ramos atque arbores ipſas conſcendiſſe profectò videbantur. Erat tranſeuntibus ſpectaculum quam gratiſſimum. Sed nec deerat ad id virorum ac mulierum ornatus, quantum pro more & conſuetudine patriæ, nam ibi latis nimium ac ſplendidis veſtibus vti non ſolent; magis enim in victu & ſuis balneis, quam in cæteris rebus pecunias erogant atque effundunt.

Iuuentuti quæ pompam ſequebatur, ornamentum erat manica auro atque argento interrexta; plerique vero quibus hic ornatus non erat, veſtem breuiuſculam illam diuerſi ac varii habebant coloris. Sed omnes fere comam muliebri more promiſſam habentes, ſerto duntaxat ornarant multis ac variis diſtincto floribus, quo vti fere ſemper ſolent diebus feſtis, vel ramuſculum arboris fronte tectum in ambitu circumductum capiti præponunt, qui profectò mos & conſuetudo placere debuit magnopere. Maioribus etiam ætate prouectis, à quibus hæc prorſus videntur abhorrere, toga erat tenus crurum, capiti pileum, manibus vero (vt vetus eſt ritus) tritas verunt ephemeridas, ad perſoluendum die credo quodianam precem. Nam hoc nocis videntur præſtare, quod religioſiores ſunt, atque ad omnem cultum diuinum quam nos propenſiores. Puellæ quoque innuptæ & ipſæ ſuum ſeruant veſtiendi morem, veſte linea vtuntur, quæ & ceruici & manibus nitentiſſimis contenta, rugis tum paululum conglobata ſpeciem præbet follium. Satis me hercule concinne hæret, ſed hoc ad decorem earum non parum
.114 facit; nam inſurgunt pectori ſub tenui illa veſte mammillæ orbiculatæ in modum mali Punici, quod neſcio quid iſtic lateat Deæ Cypriæ, capiti mollam floridam & ipſæ imponunt, ſparſis per humeros bipartito crinibus, inter quos pendent mappæ ſericæ colore diuerſæ, venuſtæ ſatis, ſed hoc noſtris præſtant, quod ora fuco de ceruſſa non linunt, quales namque natura progenuit eas, tales ſeſe vulgo efferunt, quod non parua profectò ex hoc viderentur dignæ laude, calceos etiam habent duplici corio ex albo & nigro confectos: & ſublati pauliſper crura ambiunt, colligati vnica fibula, tum vero ſupra paululum ligulis frequentiſſimis. Sed auſculta (quæſo) paucis earum nubendi conſuetudinem: nam ab re noſtra alienum non eſt, quam ipſi cognouimus, dum apud Arbonam templum intraremus, miſſæ audiendæ gratia, Oppidum ſitum eſt in ripa lacus, dictans hinc millibus paſſuum
p.115 ferme quindecim. Orante me illic confluxit inopinate multitudo quædam oppidanorum, putabam primo ea de cauſa ſe quoque eo conueniſſe. Sed dum omnes aram circuirent, rem ego quaſi nouam facturos cupide obſeruaui, ſingulorum Arbona.
ora ſacerdos aræ aſſideus manipulo verberabat, tum viro & vxori flexis genibus ante aram ſtantibus manu capiti impoſita auribus ſubmurmurauit, poſt voce altiori quiddam ſermone patrio prædixit, quæ ipſi propter huius linguæ ignorantiam percipere non potuimus, ſed credo Deos imprecatum iri, id connubium felix fauſtumque eis futurum.

Demum quibusdam dictis Euangeliis eos ſigno crucis ſignauit. Surrexerunt illi his peractis deuote vt abirent, tum extemplo accurrunt omnes eorum quanta maxima potuerunt vi capillos trahentes. Pauliſper extimui rem antea nunquam viſam, neque auditam, putabam vero in prœlium incidiſſe, cum viderem tumultum illum atque concertationem, ſed vbi rem omnem plane cognoui, riſum mehercule continere non potui, Germanus eſt hic mos, quem ſi probas, ego laudo: magnam tamen hæc nobis voluptatem exhibuit. Sed iam ad noſtra redeo.

Matronæ quoque pompam ſequebantur, pallio oblongo, capite geſtantes lineum pannum, ferunt præ ſe cum venuſtate dignitatem quandam non mediocrem. Tum omnes luſtratione peracta ad templum rediuimus, comitantes tot præclaras reliquias Deorum quas per vrbem portauerant. Ignoro an vſquam terrarum res tam ſumptuoſa, tamque præclare & magnifica poſſit inueniri. Tot enim vaſa argentea, tot tabulæ aureæ, atque Deorum ſimulacra, tot arculæ reliquiis plenæ elaboratæque, vt Polycleto ac Phidiæ non cedant, quibus tot infixæ ſunt amethiſti, adamantes, berylli, ſmaragdi, vt non ignotis modo, ſed notiſſimis ſummam pariant admirationem. Obſtupuimus tum primum, cum theſaurum illum & ſuppellectilem tam inſignem conſpeximus, admirantes quodammodo, vnde nam tantum auri atque argenti & pretioſarum gemmarum cogi potuerit.

Celeberrima profecto res eſt, & prædicatione digniſſima. Quæ omnia quantum nobis iocunditatis attulerint, nec lingua quidem poſſit explicari. Demum his omnibus viſis Principem hunc illuſtriſſimum conueniſti, qui iuncta dextera perhumane tecum locutus eſt, in quem ob eius tantam manſuetudinem amorem quendam præcipuum ac beneuolentiam conflaſti ſingularem. Quantopete quoque ipſe te amet, iam plane conſtat.

Dictis deinde paucis, de rebus iis Germanis componendis, qua gratia huc à ſummo Pontifice delegatus erat, quiſque in ſuum conceſſit domicilium. Poſtero vero die eodem in templo veniſtis omnes vbi in maxima Principum frequentia ac præſtantiſſimorum virorum cœtu orationem habuiſti de laude Pacis adeo ſummam atque præclaram, vt in maximam quandam admirationem facile omnes adduxeris: ſummis illi quidem te in cœlum vſque laudibus extulerunt. Qui ſi tibi obſequentur, ſi tuis parebunt edictis, nil eis ſalubrius, nihil omni vita glorioſius contingere poterit. Quid enim præclarius atque optabilius, quam ſe inuicem colere? quid pernitioſius, quam inueteratis odiis ſibi inſidias parare, incendiis & rapinis ſeſe palam obiicere? Nam niſi inter mortales coniunctio quædam animorum, niſi mutua quædam eſſet inſeruiendi voluntas, omnia certe ruerent, interirentque penitus.

Nam ſi manus ori cibum denegarent, ſi pedes deambulandi officium corpori non ſubminiſtrarent; corpus vnum amplius dicendum non eſſet. Ita nec ciuitates, nec Reſpublica diutius eſſe poſſent, ſi amore mutuo & beneficiis non tuerentur, Quid concordia ſanctius? Nam (inquit Hiſtoricus iſte) concordia res paruæ creſcunt, diſcordia vero maximæ dilabuntur. Quot oppida, quot ciuitates, quot regna, quot imperia, ſolo æquata iacent?

Nam (vt reliqua prætereamus, quæ ante oculos eſſe debent) quid Roma ipſa olim caput vniuerſi orbis, ſi repetere vetuſtiora volumus, nonne propter ipſam diſcordiam, tot tantasque ſubiit calamitates? * Vt ignorem an prouincia vlla eligi poſſit, quo neſcio profecto cui dignius ipſe pene hanc prouinciam delegare potuiſſet, qui tanta prudentia, tanta animi magnitudine, tanta magnarum rerum experientia præditus ita eſſet, ſanius profecto ſibi conſuluit. Quod niſi hanc rem arduam, & tanti ponderis tibi crediſſet, expectare potuiſſet extemplo iacturam magnam ac calamitatem in omnes impetus quam maxime irruituram. Eamque ob rem ſi contemplabuntur quantum calamitatis hæ diſſenſiones & ſchiſmata afferant populis faciliores erunt ac promptiores ad omnem concordiam, ſi fugere, ſi euitare tot incendia, tot rapinas voluerint, alter alterum hortabitur ad deponenda odia: ſi exhorruerint ſtupra virginum, & ſuorum parentum, affinium, propinquorum & amicorum cædes, vltro ipſi exoptabunt, poſtulabuntque hoc ſanctiſſimum fœdus. Erigant proinde animos eorum ad hæc imminentia mala, ante oculos ſuos ponant hanc rem horrendam ac nefandam, quod ſi fecerint, beati

* *Deeſſe aliquid videtur.*

p. 116

pro-

profecto dici poterint, tum euitabunt hanc pernitiem & internecionem omnium. Quod ſecus eos facere non arbitror, tum te digniſſimum virum habeant, oratorem, conſulentemque eorum vitæ ſereniſſime. Quod profecto imprimis Diis, tum vero ſummo pontifici magnopere debebunt, talem qui delegerit ad hanc Germaniam componendam. Sed tu maximam ex hoc, vbi id effeceris, gloriam in Italiam reportabis.

RELIQUA DESIDERANTVR: QUORUM LOCO DUAS HASCE PII PAPÆ II. EPISTOLAS HOC TEMPORE DE EADEM RESCRIPTAS, IN VULGATIS EDITIONIBUS NON EXTANTES, APPONEMUS.

PIvs Epiſcopus ſeruus ſeruorum Dei, dilectis filiis officialibus, & communitati ciuitatis Conſtantienſis, ſalutem & apoſtolicam benedictionem. Quanto ſtudio cupiamus extingui nonnullas diſcordias, quas de nouo ſuſcitari proxime intelleximus inter dilectos filios, nobilem virum Sigismundum Ducem Auſtriæ, & confœderatos ex aduerſo, intelliget deuotio veſtra ex literis, quas ad dilectos filios, Magiſtrum ciuium & conſulatum ciuitatis Baſilienſis ſcripſimus, quarum copiam mittimus præſentibus incluſam. Quapropter deuotionem ipſam, quanto poſſumus efficacius exhortamur, vt cauſam tam piam extinguendorum ſcandalorum, & conſeruandæ pacis inter partes præmiſſas totis viribus amplectamini, & iuxta rei portantiam, ſeu à dictis magiſtro ciuium & conſolatu requiſiti fueritis, ſeu vos videritis expedire (vt decet veros filios ſedis Apoſtolicæ, & pacis ac vnionis amatores) partes veſtras pro votiua tam ſalutaris rei concluſione interponatis. Pro quo facto & meritum apud Deum, & in hoc ſæculo gloriam immortalem cum gratia & amore noſtro aſſequemini. Cæterum cum tempus appropinquet celebrandæ diætæ quam in Mantuana ciuitate diximus, requirimus affectuoſe deuotionem veſtram, vt oratores veſtros viros præſtantes, & plenis mandatis ſuffultos, iuxta alias requiſitiones noſtras, illuc transmittere velitis. Datum Senis, anno incarnationis Dominicæ 1459. Idus Aprilis. Pontificatus noſtri anno primo.

PIvs Epiſcopus dilectis filiis, magiſtro ciuium & conſulatui ciuitatis Baſilienſis ſalutem. Venit nobis nouiſſime ad notitiam inter dilectos filius, nobilem virum Sigismundum Ducem Auſtriæ, & nonnullos ex aduerſo confœderatos, graues ſuſcitari diſſenſionum cauſas, & adeo vtrinque animos incitari, vt niſi antequam odia inualeſcant, ſalubri remedio orientibus malis occurratur, dubitetur, ne iterato partes non ſine mutuis calamitatibus ad aperta bella deueniant: Quæ ſi fierent quantorum malorum daretur occaſio, deuotio veſtra abunde poteſt intelligere; quæ ex præteritis guerris quot redundauerint ſcandala, cognouerunt.

Nos igitur, qui ex paſtorali officio inter vniuerſos Chriſti fideles vnionem & concordiam conſeruare deſideramus, eo magis hoc tempore id facere exoptamus, quo cernimus maiorem inſtare Reipublicæ Chriſtianæ neceſſitatem, nihilque pernitioſius accidere poſſe, quam dum fides ipſi viciſſim domeſticis inuoluuntur concertationibus, hoſtis Chriſtiani nominis perfidus Turcus vehementius in maligno propoſito proculcandæ fidei orthodoxæ animatur, viamque ſibi munit ad id deteſtabile conceptum ſuum exequendum. Hæc non dubitamus, pro veſtra prudentia deuotioni veſtræ non eſſe incognita. Quocirca eam hortamur, vt tanquam veri Catholici, ac pacis amatores, in tempore adeſſe velint, & ne nouum incendium ſuſcitetur omni ſtudio & induſtria procurare, partes ipſas efficacibus mediis, & oportunis rationibus ad pacem & concordiam, aut ſi id ita celeriter fieri non poſſet, ſaltem ad treugas inducendo. Itaque à vi facti omnino vtrinque abſtineatur. Nos enim hoc oneris pro ſingulari noſtra in vos affectione, confidenter deuotio-

uotioni veſtræ imponimus, nec dubitamus ſtudium & diligentiam veſtram in hoc ſalubri negotio plurimum profutura.

Quantum vero in nobis erit, pro his conficiendis nec oratores mittere ſi (neceſſe fuerit) recuſabimus, nec quicquam prætermittemus eorum, quæ ad conducendum votiue hoc factum cognoſcemus. Vos modo magno animo hoc laudabile opus amplectamini, & vobiſcum excogitetis vias & rationes, quibus deſiderium noſtrum adimpleri poſſit. Aduocando in hoc ſubſidium & fauorem dilectorum filiorum, officialium, & communitatis ciuitatis Conſtantienſis, & adiungendo vobis eas perſonas, quas ad concluſionem votiuam cognoueritis opportunas. Cæterum mittimus vobis literas, quas ad dictos confœderatos ſcribimus, quas eiſdem eo tempore & modo, quibus melius & vtilius iudicabitis, facietis præſentari.

Datum, &c.

SIGIS-

p.118 SIGISMVNDI DVCIS AVSTRIÆ, APPELLATIO A CENSVRA PII PP. II.

Item:

GREGORII HEIMBVRG. D. APPELLATIO AB EODEM AD CONCILIVM FVTVRVM, ET AD CRIMINA OBIECTA RESPONSIO. ANNO M. CCCC. LX.

ARGVMENTVM.

Ex Alberto Grantzio, Lib. XII. Wandaliæ, Cap. XXIV.

NICOLAVS de Cuſa per ea tempora Cardinalis, Teutonicus, (quod eſt monſtrum coruo rarius albo) vir doctiſſimus, legatione fungitur ſummi Pontificis per Germaniam : quod Pius pontifex Germanis, quam à multa memoria vllus Pontifex, affectior eſſet : quia Germaniam ille Germanicus noſſet, diu verſatus in eius prouinciis. Multa vir religioſiſſimus legatus conſtituit in prouinciis, quæ apud Metropoles ſeruantur. Peruenit Magdeburgum, & vſque Hildesheim : citra deſcendere non potuit, quod concitus in Italiam reuocaretur. Quum veniſſet ad eccleſiam ſuam Brixinenſem in Alpibus, deque illa diſponere voluiſſet, pro veteri Pontificum iure : non eſt paſſus Sigiſmundus dux Auſtriæ, vt ea in Germaniam tenderetur conſuetudo, quod Romani Cardinales eccleſias Germaniæ haberent in comendis, quomodo Abbatias & monaſteria Italiæ, Galliarum, Hiſpaniæ, Angliæ : quæ vna cauſa eſt in eis prouinciis creari Cardinales, non in Germania. Graue oritur diſſidium inter Cardinalem & Ducem : vterque ſuum gladium diſtringit in alterum. Captus Cardinalis, cuſtodiæ mancipatur. Pontifex execratione & maledictis inſectatur Ducem. Mittit ille in vrbem pro ſe oratorem, qui pontifici reddat ſui facti rationem. Erat homo quidem doctus, ſed pertinax, qui venerat orator, & qui Pontificem in minoribus ſe minorem cognouiſſet: audentius tuetur cauſam commendatam. Vbi non profecit appellationem interponit, quæ extat : eamque in Vrbe publicat. Interim Papa & Ducem & nuncium eius execrationibus diris inſequitur. Fugit Gregorius (hoc enim illi nomen erat) in Bohemiam : ibi ducta vxore contemnit Pontificis execrationes. Interim omnis ducatus parens Sigiſmundo, eccleſiaſtico ſupponitur interdicto, vetitis omnibus vllam habere communionem cum incolis : neque

neque terram illam pertranſire fas ſit peregrino. Sed facile Principi cum principe conuenit, vbi Chriſoſtomus venit in medium.

ALIUD, EX IOANNIS TRITHEMII ABBATIS SPANHEMENS. CHRONICORUM HIRSAUGIENSIUM VOLUMINE II. SUB ANNO DOMINI M. CCCC. LX.

ANNO etiam præſignato cum Nicolaus de Cuſa Epiſcopus Brixinenſis in Bauaria, & ſacroſanctæ Eccleſiæ Romanæ tituli ſancti Petri ad Vincula presbyter Cardinalis iura memoratæ eccleſiæ ſuæ Brixinenſis acrius tueretur, à Sigiſmundo archiduce Auſtriæ capitur, & honeſtæ cuſtodiæ mancipatur. Vnde Pontifex max. Pius ſecundus indignatione commotus contra Sigiſmundum, eum excommunicauit: & terram eius Eccleſiaſtico interdicto ſuppoſuit. Cardinalis autem fuga tandem lapſus, Romam peruenit, & Papam grauius contra Ducem incitauit. Factum eſt ergo ad ipſius Cardinalis inſtantiam, ut Papa in Ducem multiplicaret cenſuras: & quantum in ipſo erat, neminem exterorum per eius terram, id eſt Comitatum Thirolis impune tranſire permittebat. Cuius rei occaſione pauperes terræ dicti comitatus grauiter affligebantur. Habebat eo tempore Dux Sigiſmundus à ſecretis Doctorem quendam in iure peritiſſimum, nomine Gregorium Heimburgum, patria Francum Orientalem. Is cum eſſet Latine Simul & Teutonice omnium ſuo tempore facundiſſimus, multa ſcripſit, dixit & fecit pro eo, Appellationem à ſententia ſummi Pontificis, ad Futurum Concilium pro Sigiſmundo con- p. 119 ſcripſit admirabilem, & pro eius abſolutione petenda Romam in perſona propria perrexit, ſed pontifex ducem abſoluere non voluit, niſi prius Cardinali ſatisfaceret pro contumelia quam intulerat. Poſtremo tamen Dux humiliatus, veniam & abſolutionem à Papa impetrauit.

ARGVMENTVM SEQVENTIVM LIBELLORVM PER W. W.

CVM Æneas Syluius, Pius II. Pontifex factus ſub triplici corona rerum potiretur, Nicolao de Cuſa creato Cardinali Brixinienſem epiſcopatum addidit: non (quod boni paſtoris erat) vt paſceret & regeret commiſſam Eccleſiam, quod potuiſſet ſane præſtare ſi tam fuiſſet pius quam fuit doctus: ſed vt Romano more in commendis (vt vocant) haberet, hoc eſt, vt deglubatis & depilatis ouibus, ex eo prouentu diteſceret, nec quicquam curaret aliud, quam vt à Romana non deficerent obedientia. Quod cum Sigismundus Dux Auſtriæ non ferendum eſſe putaret (graue enim videbatur ſibi in Germania fieri, quod Galli & Itali, cæteræque nationes non pauca magna cum iactura & rerum & animarum experiuntur) ſuæ præſertim ditioni, Cardinali ſeſe opponit. Crudeſcente itaque diſſidio, ad arma ventum eſt. Cardinalis captus cuſtodiæ mancipatur. Pontifex ob læſam maieſtatem in ſua creatura valde commotus, Sigismundum fulmine fecit. Dux grauiſſima cenſura, & quæ non modo principi, verum etiam toti mundo, eo tempore erat formidabilis, conſtrictus ſolutionem meditatur. Quam cum à nemine, niſi ipſomet pontifice, poſſe impetrari non ignoraret, Gregorium Heimburgenſem iure conſultiſſimum virum, oratorem & legatum ſuum ad Pium pontificem mittit, vt eius facti rationem redderet, ac ſi fieri poſſet, iuſta excuſatione illi ſatisfaceret. Orator autem cum vidiſſet Papam nulla ſatisfactione poſſe moueri, cauſa fortaſſis bonitate fretus, & quod magna familiaritate aliquando * Æneæ Syluii in Aula Friderici Imperatoris eſſet vſus, vehementius inſtabat, abſolutionem ſui principis vrgendo. Tandem cum intelligeret, Pontificis pertinaciam nulla æquitate poſſe frangi, hanc Principis ſui interpoſuit appellationem, atque ad valuas eccleſiæ Florentinæ publicauit. Verum mox Pontifex concitatior factus, non modo in Ducem, verum etiam in ipſum Oratorem, ceu exagitata quadam vipera, virus ſuæ maledictionis effudit: quem tum temporis Reipublicæ Noribergenſis Syndicum, fulminationis ſuæ literis ita perſequitur, vt Bohemiam (quæ tunc ſola ex

Marginal notes: * vide Aen. Sylu. epiſt. 12. — Catal. teſt. verit. ex Crantzio.

ex toto orbe Christiano Papæ minas contemnere sciebat) patriam sibi quærere cogeretur. Ex qua aliquot postea annis accersitus est à Dietero Moguntino archiepiscopo, quem idem Pius secundus persequebatur. Heimburgensis igitur, cum aliud non haberet, quo suæ consuleret famæ, ac nomen quod semper habuerat bonum, tueretur; à dicta pontificis sententia ad futurum prouocat Concilium: non quod speraret, papam mutaturum sententiam, aut prouocationem eam recepturum; quem non ignorabat iam antea collecta Synodo Mantuæ illiusmodi appellationes damnauisse, & ita appellantes, notarios ac testes, & adhærentes omnes excommunicasse: sed vt tam suæ ætatis hominibus, quam toti posteritati suam testatam faceret innocentiam, quoque in veritatem & esset & fuisset animo, declararet. Quo etiam animo libellum contra primatum Papæ, breuem quidem, sed acrem & eruditum, in eundem Pium composuit. Catal. test. veri. ex Crantzio.

JAC. WINPHELINGVS IN PROSTHESI SVA AD ILLVSRES VIROS GERMANIÆ, JOANNIS TRITHEMII ABBATIS.

GREGORIUS HEIMBURGIUS non mediocris iureconsultus & orator, nec ab Italis (maxime Venetis) sine laude orationum suarum abscessit. Quanquam admirabile eius ingenium non sola quidem inani verborum ventositate, sed etiam sacratissimis legibus probe institutum, aliorum inuidiam sibi comparauit. Summa enim petit liuor, perflant altissima venti. Orationes & epistolas varias scripsit, pro defensione Sigismundi Ducis Austriæ, & appellationem à sententia summi pontificis, & alia. (*in quibus extat etiam eius confutatio primatus Papæ, excusa Basileæ 1555. in Antilogia Papæ.* p.119

p.120 *ÆNEAS SYLVIVS PICCOLOMINEVS, INDICTA ALFONSI REGIS COMMENTARIOR. LIB. III.*

GREGORIUS Heimburgensis, scientia iuris ac facundia inter omnes Germanos facile princeps, cum domum ex curia Cæsaris, in qua diu fuerat versatus, reuertisset; atque non longe ab oppido Nurenbergensi amicum offendisset, qui vxorem suam viuere & bene valere diceret, si viuit vxor, inquit, ego obii.

IDEM SYLVIVS AD ILLVM, EPISTOLA CXX. POST ALIA:

Sic mihi hodie de te visum est: cum in Regia de studiis (quæ vocant) humanitatis dissertares. Nam & Legistam, & Teutonem superabas, & Italicam redolebas oratoriam facundiamque.

PIVS PAPA II. VENERABILI FRATRI NOSTRO, N. EPISCOPO BASILIENSI.

VEnerabilis frater, Salutem & apostolicam benedictionem. Intelleximus displicenter, quomodo non obstante, quod Sigismundus ex Austriæ principibus propter infandum & notorium sacrilegium in personam dilecti filii nostri N. tituli S. Petri ad vincula S. Romanæ Ecclesiæ presbyteri Cardinalis, Episcopi Brixinensis commissum in excommunicationis & alias iuris horribiles ac satis declaratas pœnas, cum complicibus & satellitibus suis inciderit, per nosque talis (vt nosse debuisti) declaratus existat, posito, vt oportuit, Ecclesiastico interdicto omni in loco ad quem accesserint: Tua tamen fraternitas eundem Sigismundum & suos (vt præfertur) sicut tenetur, non deuitet, nec etiam (proh dolor) interdictum seruet, ipsosque innodatos tremendis censuris non solum non denunciet, quin imo se ad tractandum inter ipsum & dilectos filios confœderatos intromittat, non aduertens quod per hoc maxime Deum offendis, censurasque & huius Apostolicæ sedis auctoritatem contemnis, libertatem Ecclesiasticam parui pendis, & contra præstitum per te consecrationis tempore iuramentum venis, proprio honori non parcis, clerusque tuus profanans irregularis existens diuinis contra Ecclesiæ ordinationem se temere immiscet. Quam grauia quidem ista sint non ignoras. Mandamus igitur per præsentes

tuæ fraternitati, & districte per præstitum iuramentum requirimus, quatenus ab omni dicti Sigismundi & suorum conuersatione; atque tractatu inter ipsum & dictos confœderatos, prorsus abstineas: Interdictum autem iuxta nostrarum superinde literarum continentiam, inuiolabiliter teneas, & teneri facias. Secus faciendo contra tuam fraternitatem, tanquam fautricem dictorum sacrilegorum, & Apostolicæ sedis, ac nostri, imo Dei contemtricem, nos iuste sentias prouocatos. Datum Romæ, apud sanctum Petrum, sub annulo piscatoris, die X. Ianuarii M. CCCC. LXI. Pontificatus nostri anno III.

NAUCLERUS *Vol. II. Gen. XLIX. pag.* 1090.

PER hæc tempora Pius Papa Sigismundum Austriæ Ducem diris execrationibus persecutus est, causa fuit: Ecclesiam Brixiensem sub Callisto tenebat Nicolaus Cusanus Cardinalis ad Vincula S. Petri, cuius Ecclesiæ aduocatus est comes Tirolis ab imperatore constitutus, hunc Nicolaum Cardinal. vacanti Ecclesiæ Nicolaus quintus episcopum præfecit, reluctante Sigismundo, quietam tamen possessionem postea obtinuit. Verum cum idem Cardinalis monasterium quoddam in Sonenbergo reformare uoluit, restitit illi Sigismundus Dux Austriæ & Comes Tirolis. Adhæc cum inuenisset cardinalis ducem & comitem quædam feuda ab ecclesia Brixiens. tenere, quæ non recognouisset, hortabatur eundem Sigismundum Spiritualem iurisdictionem suam ne perturbaret, & quod nouam reciperet de feudis inuestituram, iusque iurandum præstaret. Ex quo mox dissensiones ortæ sunt & odia, surrexeruntque maligni homines clerici & laici nonnulli una cum prædicto duce, reformationem episcopi impedientes: sed & monialium monasterii supradicti, ne reformarentur, protector factus est Sigismundus. Inualuere odia, ut cardinalis in Episcopatu manere non posset, unde uenit ad Callistum Papam, qui monitione præmissa, Sigismundum & complices execrari, & interdictum in terram ipsius ferri mandauit. Mortuo Callisto, Pius successit, qui vocatum Sigismundum cum prædicto cardinali concordare uoluit, sed incassum. postea uero ad iussum Pii pontificis idem cardinalis in episcopatum rediit, Brunecam oppidum ecclesiæ Brixiens. peruenit, literis maxime fretus, quibus ipse Sigismundus suo signo obsignatis, bona fide promisit ecclesiam Brixiensem & cardinal. quoad viueret se protecturum. tractabatur inter ducem & cardinalem, ac tractatu durante, Sigismundus in sacra hebdomada copias eduxit, & iter faciens, ipsa die Paschæ ante Brunecam armatas militum acies collocauit, machinas admouit, oppidum cepit. nec moratus, arcem quoque summa vi oppugnare aggressus est, in qua cardinalis erat. Interuenientibus mediatoribus, certis conditionibus conclusa est pax: in quibus non erat dictum, quod nec arx, nec cardinalis in potestatem ducis veniret. nihilominus dux claues arcis extorquens cardinalem arctissima custodia seruari iussit, & sic aliquo tempore cum summa ignominia tentus est, nec libertatem obtinere potuit, nisi remissis iniuriis, quodam ecclesiæ castro tradito, magno auri pondere soluto, cum pluribus aliis conditionibus, omnibus denique ecclesiæ priuilegiis & iuribus ereptis. Nec his contentus Sigismundus, cum Sacerdotes a diuinis cessarent, non ueritus est necem cardinal. denunciare, nisi ad prophanationem sacrorum illos compelleret. De singulis affirmat se Pius informatum fuisse, admonuisseque ducem ut resipisceret, altera vice: & cum ad sanitatem redire non vellet, eum anathemate notauit dirissimo.

SIGISMVNDI ARCHIDVCIS AVSTRIÆ, &c.

APPELLATIO A BVLLA EXCOMMVNICATIONIS PII PAPÆ II. AD CONCILIVM GENERALE ET LIBERVM.

NARRATIO PAPÆ PII DE GESTIS SIGISMVNDI AVSTRIÆ DVCIS CONTRA DOMINVM CARDINALEM DE CVSA.

PIUS Episcopus seruus seruorum Dei uniuersis Christi fidelibus ad quos hæ literæ peruenerint, salutem & Apostolicam benedictionem. Iustissima quamuis iudicia & honestissima sint quæuis Apostolicæ sedis Decreta, & opera eius mortalis arguere nemo potest, quia tamen multi reperiuntur iniquæ mentis homines, qui erecto supercilio tollere os in cœlum non uerentur, & gradiente lingua eorum super terram in Christi vicarium iactantes opprobria, facta eius damnare sæpenumero audent, & nitidam ueritatis faciem, confictis mendaciorum tenebris obnubilare conantur, operæ precium esse censemus, quæ per hos dies aduersus Sigismundum ex Principibus Austriæ, sua contumacia & iniquitate requirente, per nos & sacrum collegium nostrum, statuta, ordinata & iudicata sunt, ad notitiam uestram his scriptis perducere, ne fama uelox præcurrens, falsa pro veris persuadere, & suo more, aut addens gestis, aut adimens fallere possit. Rem igitur, sicut gesta est, ante oculos vestræ mentis ponemus, vos beneuolas aures adhibete, & boni consulentes, matris vestræ & omnium fidelium nostræ sacro sanctæ Romanæ Ecclesiæ, primæque sedis, digna & solita reuerentia, Decretum sententiamque suscipite. Ecclesia Brixinensis quæ olim Sabiensis, & aliquando Brixinensis est appellata, in Alpibus sita est, quæ Germaniam ab Italia seiungunt, admodum insignis. Siquidem Romanorum Pontificum priuilegiis quampluribus honestata, & Imperatorum largitate donata, non solum prædia sed arces & oppida munitissima possidet, & ipsius Brixinensis urbis ciuile Dominum habet, diœcesis eius ad Enum fluuium protenditur, qui Danubio in Bauaria apud Patauiam miscetur, & in Athesim respicit, qui Tridentum Veronamque præterfluens insignes urbes, in Adriaticum exoneratur pelagus. Episcopus eius inter principes Imperii collocatur, & ab Imperatore absque medio in feudum recipit principatum ac regalia. In ecclesiasticis negotiis ecclesiæ Salzburgensis suffraganeus est, & metropolitico iure illi subiectus. Aduocatus eius in temporali-

bus causis, si quid aduersi patiatur Comes Tyrolis ab Imperatoribus constitutus est, qui tueaturEcclesiam, non qui impugnet: ob eam rem non parum utilitatis quotannis accipiens. Nam feuda opulenta & amplissima, ab ipsa Brixinensi Ecclesia noscitur obtinere. Principium autem aduocationis in Comite Alberto fuit, qui primo per Conradum ipsius Ecclesiæ Pontificem, non sine pluribus conditionibus assumptus, & de ipsa aduocatia, quæ feudum est ecclesiæ, inuestitus, ab Imperatore confirmationem obtinuit. Vacante autem hac ecclesia, sedente Nicolao V. prædecessore nostro, Nicolaus ipse de fratrum consilio, dilectum filium nostrum Nicolaum tituli S. Petri ad vincula Presbyterum Cardinalem, in episcopum & pastorem præfecit. Qui etsi diu contradicente & reluctante Sigismundo, possessionem tamen pacificam & quietam ecclesiæ suæ denique consecutus est, & utiliter plebi per plures annos prædicando, monendo, hortando, & pontificale officium exercendo præfuit. Sed cum sedente Calixto III. qui noster fuit immediatus prædecessor, Cardinalis, ipse atque Episcopus Brixinensis, more boni patrisfamilias & diligentis atque attenti prælati, pia loca reformans, & iura ecclesiæ suæ exacte perquirens, inuenisset Sigismundum emendationi monasterii in Sonneberg ex eo aduersum, quod nihil sine eius assensu fiendum præsumeret, ac eum Tyrolensem Comitem pleraque magni momenti feuda, ab ecclesia sua obtinere, quæ minime ut moris est recognouisset, hortareturque spiritualem iurisdictionem ne perturbaret, & nouam reciperet inuestituram, iusque iurandum præstaret, mox dissensiones ortæ sunt, & ipsius Sigismundi grande odium aduersus Cardinalem excitatur. Propter quod cum statuisset Cardinalis, ut fidelis archimandrita, suas oues diligentius respicere, & à noxiis itineribus retrahere, cunctosque malos mores eradicare & plantare bonos, eliminare vitia & seminare virtutes, surrexissentque propterea maligni quidam homines, tam clerici quam laici, quibus amara erant præcepta iustitiæ, & aduersus salutiferam Cardinalis reformationem contumaciæ & rebellionis cornua erigerent, cepit Sigismundus malignantium patrocinium. Et quamuis esset ipse quoque ex ouibus, Cardinali tanquam Episcopo Brixinensi commissis, in pastorem tamen & patrem ac magistrum animæ suæ, sese extollere non expauit, sed omni studio atque conatu adorsus est, ne salutifera morum reformatio, aut in clero aut in populo Brixinensi locum haberet, adeoque bonis actibus ipsius Cardinalis obicem se præbuit ut Monialium quoque, quarum supra meminimus, dissolute & turpissime viuentium, ne recludi reformarique possent, protectionem & tutelam aduersus Cardinalem acceperit, adeoque ab honestate procul abiit, ut Cardinalem ipsum, neque in sua diœcesi, neque in ciuitate tutum esse, aut pontificale munus exercere posse permitteret, introductis & persuasis sicariis, qui vitæ eius insidiarentur. Quod cum Calixtus antedictus accepisset, mox literas monitorii aduersus Sigismundum decreuit, præcipiens ei, ne Cardinalem in Ecclesia sua, in qua Pontificio fungeretur, ab executione sui officii quoquo pacto deterreret, eumue suum munus exercentem impediret. Si secus ageret, anathema esset, pœnas læsæ maiestatis incurreret, & omni territorio suo sacrum interdictum ipso facto intelligeret. Obaudiuit Sigismundus Pontificis maximi vocem atque contempsit, & interposita quadam appellatione, malo deceptus consilio a Romano throno (quod nulli permissum est) contra ius fasque prouocauit, & in rebellione perseuerans, nouis dictum contumeliis Cardinalem affecit. Creuere supra modum Sigismundi odia aduersus Cardinalem, nec poterat ei quicquam pacifice loqui. Ob quas res cum tuto sibi esse in ecclesia sua non posse Cardinalis animaduerteret, ad nos confugit. Per idem tempus iam propemodum accincti eramus recedere, Mantuanum conuentum petituri, quem pro tuitione fidei aduersus Turcas indixeramus. Eum igitur ab Ecclesia sua, quemadmodum profugum cœpimus benigne, & pro tempore consolari, Legatum de Latere, qui vicem nostram in urbe Romana & circumiacenti regione impleret, consulentibus fratribus & cohortantibus reliquimus; Ipsi Mantuam pro communi salute, cum Romana curia petimus. Vbi cum ali-

qui-

quibus mensibus commorati essemus, & Sigismundum ad nos venientem intellexissemus, ut componere inter eos concordiam & tam atroces inimicitias amputare possemus, Cardinalem accersimus, quo veniente, & Sigismundo præsente, pluribus diebus modo per Cardinales & alias interpositas etiam illustrium personas principum, modo per nos ipsos reconciliare alterum alteri conati sumus, atque huic pacis negotio, summo nisu operam dedimus; sed nihil profecimus, incassum abiere studia nostra, irriti omnes labores fuerunt; quamuis Cardinalis iudicio nostro se submittens, & arbitros non suspectos accepturum se dicens, viam iuris nunquam recusauerit nec refugerit. Abiit ex Mantua Sigismundus in patriam suam infecta pace, minarum plenus & iræ, & cum paulo post, nos quoque translato conuentu, domum repetere statuissemus Cardinalis ex permisso nostro ad Dioecesim suam se transtulit, asserentibus amicis adhuc pacem inueniri posse, nec Brixinam petiit: nihil enim tutum ibi esse sciebat, sed in arcem quandam sui episcopatus munitissimam se recepit. Vbi cum aliquamdiu consedisset, hortantibus nonnullis non paruæ auctoritatis viris, qui se partibus ambabus amicos ostendebant, & nihil periculi, nihil insidiarum timendum esse dicentibus, ad Brunekam se contulit, quod & ipsius Ecclesiæ Brixinensis non parui momenti oppidum, literis maxime fretus, quibus idem Sigismundus suo signo obsignatis, bona fide promittit, ecclesiam Brixinensem & Cardinalem quoad vixerit se protecturum, ad quem locum misit mox Sigismundus unum ex consilio suo Nobilem Virum, inter aulicos suos primarium, qui Cardinalem in suam traheret voluntatem, sed is multa cum Cardinale prolocutus, cum nihil posset ei iniustum suadere, quia iura ecclesiæ suæ nollet proiicere, concordia tamen in omnibus reperta est, unico excepto articulo, qui regalia concernebat, & cum in eo aliter conueniri non posset, de suspensione temporali actum est. In qua cum Orator biennales, Cardinalis vero metuens moram tam diuturnam ecclesiæ suæ periculosam esse, semestres tantum treugas offerret, tandemque interueniente capitulo etiam biennales admissurus esset; pendente adhuc tractatu, & oratore non a Brunegka digresso Sigismundus non tam concordiam, ut opere comprobauit, quam confusionem Cardinalis, & furoris sui cursum quærens, turgidus & nimium tumens non iracundiam cohibere, non se ullo pacto vincere potuit, cessit audaciæ, occubuit temeritati, rancori atque odio paruit, iussit accersiri milites, exercitum congregari, belli machinam apparari, quibus expeditis, misso caduceatore, qui bellum Cardinali indiceret, quamuis esset maior & sacra hebdomada, & tempus pœnitentiæ datum, copias eduxit, & iter faciens ipsa die paschæ, ante Brunegkam armatas militum manus collocauit, machinas admouit, insultum fecit, oppidum cepit. Non moratus arcem quoque summa vi oppugnare aggressus est, in qua cum familia Cardinalis secesserat. Pugnatum est aliquandiu non parua contentione, sed cum persuasum esset Cardinali, arcem diu defendi non posse, & pereundum omnibus esse, nisi se dederint, interuenientibus mediatoribus, certis conditionibus conclusa est pax; in quibus erat comminatum, quod vel arx vel Cardinalis in potestatem Sigismundi venirent: Et nihilominus cum iussisset pacem & securitatem publicari, claues arcis extorquens, & munitionem ac Cardinalem arctissima custodia seruari iussit, sicque per aliquot dies cum summo probro & ignominia, & omni contumeliarum genere, Cardinalis in potestate Sigismundi retentus est, nec libertatem obtinere potuit, nisi remissis iniuriis, castro quodam ecclesiæ tradito, magno auri pondere soluto, restituto creditorum chirographo, compluribus aliis extortis conditionibus, præter eas quibus pax antea fuerat publicata, omnibus denique ecclesiæ iuribus & priuilegiis ereptis. Neque his contentus, sed iniquitatem iniquitati congeminans, cum sacerdotes ob piaculum commissum iuri parentes, a sacris abstinerent, non veritus est, necem Cardinali denunciare, nisi ad prophanationem sacrorum illos compelleret. Temerarius atque infelix, qui talia gerens, nihilominus protectorem se iactat, cuius est euersor inuentus, quæ singula cum nobis ex ordine renunciata essent, mirum in modum horrui-

horruimus, congelatum eſt illico pectus & in ſtuporem ſumus conuerſi, nec ſatis deteſtari aut abominari facinus tam horribile poteramus, in ſacerdotem, in paſtorem, in epiſcopum ſuum, in Cardinalem eccleſiæ Romanæ, in fratrem noſtrum, in excellens Apoſtolicæ ſedis membrum violentas manus Sigismundi temeritas, non exhorruit, & quo tempore anni patrata ſunt, nempe in die Paſcæ, in die illa maxima & ſanctiſſima, in die qua victor mortis, & inferni triumphator, Chriſtus reſurrexit, in die qua Chriſtiani ſinguli, redemptori gratias agunt, & expurgato veteri fermento, ſacratiſſimo Chriſti corpori & ſanguini communicant, in qua die nemo tam ſceleratus eſt, tam impius, tam immanis, ſi modo Chriſtianus eſt, qui non ſacerdotibus ſe ſubiiciat, eosque ſummis proſequatur honoribus. Sed qua die ſuarum rectoribus animarum cæteri præcipue ſtudent, ea die ſacerdotem ſuum Sigismundus inuaſit, cœpit, in carcerem coniecit, inhoneſtauit, ſpreuit, turpiter habuit. Fuimus diu anxii & admodum dubii his cognitis, nec ſatis tenebamus, quid eſſet agendum, quamuis non dubius rumor, ſed certiſſimus nuncius perpetrati ſceleris ad nos perueniſſet.

Nam huius atrociſſimi ſceleris notorium factum, ad exigendum ultionem pœnamque inuitabat. Inde vetus beneuolentia, qua quondam Sigismundo coniuncti fuimus, ad clementiam & miſericordiam prouocabat. Nos enim, cum in minoribus ageremus, apud Fridericum Romanum Imperatorem tunc Dominum, nunc filium chariſſimum, diu conuerſati fuimus, ac conſiliariatus munere honeſtati, multisque gratiis & fauoribus cumulati, plurimos annos in eius curia atque familia manſimus, nec unquam indignatum aut nubiloſum erga nos ipſius Imperatoris vultum inuenimus, ſemper læta, ſemper blanda nobis eius facies fuit, ſemper benigna & affecta mens, & noſtri honoris percupida. Sigismundus, cum primo Imperatorem adiuimus, puer bonæ admodum indolis erat, & ſub tutela patruelis ſui degens, modeſtis imbutus moribus, amorem in ſe omnino alliciebat. Alloquebatur nos ſæpe blando ſermone, quærebat noſtras epiſtolas & legebat, ut qui tam bene viuendi cupidus & literarum cultor & noſtri amans videbatur, dimiſſus extra tutelam, & in adoleſcentia ſua, ad regendam patris prouinciam profectus, ſæpe ad nos literas dedit, & noſtras accepit, ſæpe ſua negotia apud Imperatorem iuuimus, cum eo nonnunquam, domi ſuæ fuimus, neque ſine honore & ſingulari gratia ab eo receſſimus. Et cum geſta eius in Cardinalem, nondum cognita nobis eſſent, ad conuentum usque Mantuanum, continuata eſt, ut antea, ſemper caritas noſtra; ad quem Sigismundus ipſe, ſplendidum & magnificum duxit comitatum, ut qui gratias nobis referre ſtatuerat, pro pace Suitenſium, bellicoſarum & fortiſſimarum gentium, quos ſibi miſſis legatis, apud Conſtantiam reconciliauimus. Vertebantur hæc omnia in mente noſtra, & tanquam recenter geſta eſſent, ante cordis oculos voluebantur.

Suadebant imperatoris infinita erga nos beneficia, ut patrueli & ſanguini ſuo ignoſceremus, expoſcebat ipſius Sigismundi, qua nos longo tempore complexus eſt, ingens beneuolentia, ut hanc ſibi culpam condonaremus. Vrgebant inclitæ domus Auſtriæ, quæ hunc Sigismundum genuit, ingentia in nos & diu continuata merita, ut ſublimi & alto ſanguini veniam largiremur. Inſtare & Albertus videbatur, alter Sigismundi patruelis, & ipſe Dux Auſtriæ, atque Imperatoris germanus, & cum eo pariter illuſtris memoriæ Ladiſlai Vngariæ & Bohemiæ regis, paulo ante vita defuncti, proximi eius conſanguinei petere vehementer ac rogare, per veterem amicitiam (ambo enim aliquando nos dilexerunt, & verbis & factis ornarunt) ne ſua ex familia vindictam exigeremus, occurrebant infinitæ regum & magnorum principum facies, qui Auſtrali domui coniuncti ſanguine hanc nobis proſapiam ſummis precibus commendaturi offerebant.

Sed cum hæc iam pene victi conſentientes, animo voluimus, & ad ueniam tracti iam iam miſericordiæ iuſtitiam cedere mandaturi fuimus, excitata in aduerſum conſcientia noſtra, & miris calefacta modis: Quid tu (inquit) Pie Pontifex agis? An ignoras quem tenes locum, quam geris perſonam? Non tu modo

do ille Æneas es, qui Syluio quondam genitus patre, Friderico Imperatori seruiuisti. Mutata est conditio tua, mutata persona, nosce te ipsum, Tu Pius es Romanæ Præsul ecclesiæ, Christi vicarium & Petri successorem geris, te caput ecclesiæ militantis, te ducem, te magistrum, te Doctorem, te iudicem Christiani populi constituit Dominus, & claues tibi regni cælorum tradidit. *Noli quærere fieri Judex* inquit sapiens, *nisi valeas virtute irrumpere iniquitates, ne forte extimescas faciem potentis, & ponas scandalum in agilitate tua.* Super gentes & regna moderator cæli, & mundi Dominus te Christus ordinauit, ut destruas & euellas, ædifices & plantes. Et quid agis? quid dubitas malas euellere plantas? Nemo iuste iudicat, qui vel odio vel gratia vel metu flectitur. An ignoras, Sigismundus, quam sceleftum, quam atrox, quam tetrum ac horrendum admisit facinus? In Episcopum, in Cardinalem, in te ipsum, si tui Corporis Cardinales, ut iura volunt, partes habentur, iniurius & improbus fuit? Non Presbyteratui, non Episcopatui, non Cardinalatui, non Papatui, non Christo pepercit, cuius sacratissimum diem, pugna iniqua & Cardinalis captiuitate fœdauit.

Ecquis clericorum posthæc tutus habebitur? si episcopi, si Cardinales armis atque insidiis capiuntur? & qui deinceps vindictam timebit, si violatores tantarum dignitatum impune abeant? Actum de omni clero deque omni religione fuerit, si qui tecum unum sunt, absque ultionis periculo uiolantur. Summa Sacerdotalis dignitas, B. Petri auctoritas, JEsu Christi maiestas, palam in hoc scelere læsa est; & tu tanti piaculi vindictam assumere dubitas, putasque Imperatorem vel alium quemuis principem ægre laturum, si iudicium feceris.

Absit a te hic metus, nihil est cur hæc nomina timeas. Iustus est Imperator & honesti tenax, iustus Albertus, iusti & ceteri principes, qui non consanguineos solum, sed ipsos quoque filios ex se genitos legum vinculis coerceri, plectique si peccauerunt non indigne ferent, magna vis iustitiæ est, quæ vel damnatum, iure se passum esse fateri cogit. Nihil imperatori magis cordi est, quam iustitia, communis & sanctissima virtus. Scit sua mansuetudo, quia iustitia pacem quærit, gentem eleuat, solium & regnum confirmat, lætitiam gignit, & amatores suos beatos & immortales efficit, utilius Imperatori uidebitur, infructuosum palmitem amputari, quam in perniciem bonæ vitis retineri. Nec propterea Domus Austriæ gloria interibit, quia unus aut alter ex principibus eius damnatur, quæ Rudolphos, Albertos, Fridericos, Leopoldos, Ernestos, Wilhelmos & alios quam plures illustres animas peperit, non Austriæ solum ac Sueuiæ, sed Hungariæ, Bohemiæ & ipsius Romani Imperii Gubernatores. Æacidarum quippe decus, Orestis infamia non extinxit, nec splendorum Iuliæ gentis Neronis turpitudo deleuit; nec Francorum lucem Hilderici obfuscauit ignauia, nec senatus Apostolici puritatem atque nitorem impurus ac fœtidus Judas commaculare potuit, illustrium familiarum non texisse, sed non habuisse maleficium vera est & solida laus. Rara prosapia est, quæ non aliquando monstra pepererit. In omni gente & in omni domo Catilinam inuenies & Cethegum.

CITATUR SIGISMUNDUS DUX AD RESPONDENDUM DE FIDE.

PIUS Episcopus, seruus seruorum Dei, uniuersis & singulis Christi fidelibus salutem & Apostolicam benedictionem: contra Sathanæ, aduersarii Christi domini & saluatoris nostri, indeficientes insidias, quas in sua membra tendere non desistit, ut Christianorum improuidas animas maculet, nos qui licet immeriti pastorale tenemus officium, vigili oportet sollicitudine speculari.

Nam ex quo Sathanæ ipsius membrum principale, impius Sigismundus ex Austriæ principibus, qui aliquando nobiscum Christi & Ecclesiæ membrum fuerat, in sacratissima Paschalis festi celebritate, in sathanicam se a catholicorum cœtu abscissus præcipitauit ingluuiem, & ab Apostolica ecclesia transfuga effectus, sub Diaboli cœpit vexillo militare, anathema proh dolor incurrit & demum infamias

famias cumulando, & ſeſe apoſtatare ſuperbiendo facto quoque ſe unitatis eccleſiæ fidem auctoritatisque eius rationem per cenſurarum contemptum non habere palam demonſtrauit, & demum ut eum in malorum omnium profundum perueniſſe omnibus certum foret, eadem iactat temeritate, nec ſacro ſanctos canones, nec Apoſtolica præcepta iuſtiſſima nec iudicia ex canonicis ſanctionibus facta ſoleniſſime, eum in ullo poſſe contingere, quanquam ipſe Dei nefarius deriſor & eccleſiæ contemptor, de Chriſtiano adhuc non erubeſcat nomine gloriari, ob quas res tametſi propter facti notorietatem, unusquisque ipſum rectiſſime hæreticum iudicarit, ut tamen ex ſuo ore iudicium prodeat, habentes priores noſtros proceſſus, in quibus anathematis, criminis læſæ maieſtatis, & fautoriæ herefis declaratus eſt, pœnas incurriſſe, in his literis pro inuiolatis & expreſſis, quo conſtare ualeat, non ſolum ex operum improbitate ſceleſtorum, ſed ſua etiam propria confeſſione an ſit hereticus vel non, nouum denuo proceſſum inchoauimus aduerſus dictum Sigiſmundum; tanquam de damnatiſſima hæreſi, quæ eſt omnium hæreſum hæreſis, non ſolum ſuſpectum notorie ſed ſenſibiliter maculatum, tanquam ſanctæ fidei non recipientem articulum, quem per hæc ſymboli Apoſtolici verba, fidelium exprimit unusquique: *Credo in unam ſanctam catholicam & Apoſtolicam eccleſiam.* Nam cum ipſius eccleſiæ Romanus Pontifex caput ſit, canonesque & cenſuræ ſic ſint eccleſiæ, quod quiſque in eccleſia poſitus eſt, & credens capiti, canonibus & eius cenſuris teneatur obedire.

Dictus quidem Sigismundus non ſolum illis non obedit, ſed prædicat inſuper, quod minime obedire teneatur, atque in ſuam proteruam ſententiam, tam ſubditos quam quoscunque poteſt, accedere compellit, & hæc ubique ſunt notoria, nec hodieque ceſſat per ſe & ſuos hanc ſuam perfidiam diuulgare, quæ cum ad uehementiſſimam ſuſpicionem pluſquam ſatis ſint aperta, idcirco ipſum Sigiſmundum notorie de hæreſi ſuſpectum per præſentes auctoritate Apoſtolica peremptorie citamus & requirimus, ut ſexageſima die ab hac die datæ, quæ & affixionis huius, ad ualuas eccleſiæ principis Apoſtolorum de urbe, & ut ſequitur ſucceſſiue computanda, perſonaliter coram nobis compareat, & de fide catholica, præſertim in prætacto articulo unitatis eccleſiæ, & quæ ad ipſum ex ſanctorum doctorum doctrina ſequuntur reſpondeat, & verbo & facto ſe purget de ſuſpicione, ſub confeſſi & conuicti criminis hæreſis poena, alioquin nos contra ipſum, tanquam confeſſum & conuictum Dei omnipotentis nomine ad diffinitiuam ſententiam, iuſtitia mediante procedamus.

Similiter etiam Georgium pro Tridentinenſe Epiſcopo ſe gerentem, ob notoriam eius adhæſionem, quam facto quotidie Sigismundo oſtendit, cum quo & idem ſentire videtur cenſuras contemnendo, & ideo de fide catholica vehementer ſuſpectum, nec non Gregorium de Heimburg, Laurentium Glömenow erroneos Doctores, Parciſalum de Annenberg, Iacobum Traff, Balthaſarum de Welſchberg & Oſualdum Wolckenſteiner, aliosque omnes ipſius Sigismundi conſiliarios & domeſticos, atque etiam oppidanos & incolas oppidorum de Meran, Curienſium, Halis, Inſpruck & Stetzingen Brixinenſis diœceſis, omnesque etiam ipſius Sigismundi ſubditos Curienſis, Tridentinenſis & Brixinenſis Diœceſis, ciuesque Brixinenſes, & illius eccleſiæ ſubditos, qui interdictum eccleſiaſticum, & eccleſiaſticas vilipendunt cenſuras, ac Wolffgangum Nidlinger, Stephanum Steinhorn aſſertos canonicos Brixinenſes; Georgium in Stams, Ingeminum in Wiltina, Iohannem in Monte ſancti Georgii Abbates; Caſparem Præpoſitum Nouæ cellenſem, & Barbarum aſſertam Abbatiſſam in Sonneburg, monaſteriorum dictæ Brixinenſis diœceſis, atque etiam uniuerſos & ſingulos canonicos ipſius Eccleſiæ Brixinenſis, plebanos quoque ſiue vicarios eccleſiarum Parochialium ciuitatum & diœceſeon prædictarum, ac cunctos Presbyteros etiam Religioſos exemptos & non exemptos, qui temere prophanando, Apoſtolicum Interdictum non obſeruare, & ſe per ſedem Apoſtolicam & nos prohibitis diuinis intromittere non uerentur, quorum omnium ac ſingulorum nomina ac cognomina ac ſi de uerbo ad uerbum exprimerentur, præ-

ſentibus

ſentibus habere volumus pro ſufficienter expreſſis, quos omnes cenſurarum & Apoſtolicorum mandatorum contemptores, de hæreſi vehementer non immerito ſuſpectos reputamus, ut die & ſub pœna prædictis compareant perſonaliter coram nobis, de ipſa fide catholica, & præſertim articulo prædicto legitime reſponſuri, & ſe modo prædicto purgaturi.

Cum certificatione modoque & forma præmiſſis citamus etiam per præſentes. Volumus autem ex dicta auctoritate tenore præſentium decernimus, quod hæ noſtræ literæ, ſicut præmittitur, affixæ & executæ, prædictos omnes & ſingulos ſic arceant & aſtringant, ac ſi eis omnibus & ſingulis in ſpecie & in genere ac præſentialiter lectæ & inſinuatæ fuiſſent, cum non ſit veriſimile apud eos remanere incognitum, quod tam patenter omnibus extitit publicatum. Datum Romæ apud ſanctum Petrum Anno Incarnationis Dominicæ Milleſimo, quadringenteſimo ſexageſimo, 10. Calen. Februarii, Pontificatus noſtri Anno tertio.

A CITATIONE PRÆSCRIPTA APPELLAT SIGISMUNDUS.

CUm in grauatorum atque læſorum, nec non lædi, & opprimi timentium ſubſidium, appellationis remedium ſit adinuentum: Quare nos Sigismundus Dei gratia Auſtriæ, Stiriæ, Carinthiæ, Carniolæ Dux, Comes Tyrolis, &c. Vniuerſis iuſtitiæ cultoribus, fautoribus innocentiæ, ceterisque quos virtus humanitatis ad compaſſionem oppreſſorum adhortatur, notum eſſe cupimus, quod Romanus Pontifex nondum ſatiatus iniuriis ſuis, quibus nos ac ſubditos noſtros affecit, audientiam nobis denegando, defenſiones auferendo, legatum noſtrum minis ac terrore carceris diſterrendo, & ſacra violando (ſiquidem legati iure publico inter ſacra referuntur) eccleſiaſticæ cenſuræ pœnas in nos pro libito plus euomendo quam edicendo, noua nunc in nos noſtrosque molimina parat.

Quippe relatum eſt nobis, qualiter Romanus Pontifex, nos omnesque ſubditos noſtros fingat, de hæreſi ſibi ſuſpectos, quod nemo unquam de nobis neque de ſubditis noſtris principatus Tyrolis ſuſpicatus eſt. Suſpicio autem non fingi, ſed indiciis non quidem æmulorum aut ſuſpectorum, ſed fide dignorum & honeſtorum virorum apparere debet, antequam prælatus odorem bonæ famæ commaculet, aut ſinceritatem fidei Chriſtianæ & ſubditorum ſimplicitatem perturbet. Sed dicit Papa, nos eſſe contemptores cenſurarum atque de hæreſi ſuſpectos. Nos vero iam dudum reſpondimus, nulla cenſura nos ligatos, quos Papa contempſit audire. Auditus eſt Adam præuaricator, Cain fratricida, Sodomitæ viſitati ſunt poſt clamorem, qui ab eis in cœlum aſcenderat, dicente Domino; *deſcendam & uidebo an clamorem qui ad me peruenit, opere compleuerunt.* Nobis audientia negata & defenſio ablata eſt: hanc negamus eſſe cenſuram, quam Papa pro libito & contra legem naturæ aduerſum nos eflauit. Hanc primum iuſtificet, antequam nos arguat de contemptu cenſurarum. Ipſe vero Pontifex, nos omnesque ſubditos noſtros nuper apud Roberetum velut in albo prætoris edicto affixo ad urbem Romanam dicitur euocaſſe, quatenus ſuper articulis fidei perſonaliter reſpondeamus. O perfunctoriam citationem abſque diſcretione ſexus, ætatis, valetudinis, infantiæ, pubertatis, ſanæ mentis, vel amentiæ! O confuſam plusquam centum millium perſonarum euocationem, & unde ememus panes ut manducent? Quis baiulabit infantulos & lactantes? quis geſtabit valetudinarios? quis cœcos ducet? quis prægnantibus & parturientibus obſtetricabit? at omnes illos ſine delectu perſonaliter euocauit. Oportet autem ſuperioris præcepta poſſibilia iuſta & honeſta, factuque facilia eſſe. Quis vero domum ſeruabit? quis arces tutabitur? quis patriam defendet? ſi nos cum ſubditis noſtris emigrabimus. Hoc ergo Papale mandatum, quid aliud in ſe habet, niſi quod præcipere uidetur, quatenus relictis ſedibus noſtris, cum coniugibus & liberis noſtris exulemus? quod nulla unquam barbara poteſtas poſtulauit, nullus tam crudelis poſt victoriam a uictis ex-

petiuit, hoc ipſe pater ſpiritualis a nobis requirit, qui virtutibus noſtris inuidet; quod in ſaluatore noſtro IEſu gloriamur, dum de nobis loquens dicit: *De Chriſtiano adhuc non erubeſcit nomine gloriari, propter quod unusquisque ipſum rectiſſime hæreticum iudicabit.* Et infra ſubdit? *ſuis literis prioribus læſæ maieſtatis & fautoriæ hæreſis pœnas incurriſſe declaratum eſſe.* Hæc ſunt ex quibus hæreſis ſuſpicionem Papa de nobis ſibi fingit. Quorum alterum ſemet utique iuſtificat, eo quod quisque Chriſtianus, in Chriſto rite gloriatur, cuius nomen geſtat, & nomen eius in ſe ſanctificari deprecatur. Alterum vero a ſuſpecto Pontifice contra indefenſum emanauit.

Non poſſumus autem hoc loco præterire, quin illorum ineptiam perſtringamus. Inquit Papa, ſe Mantuæ ſtatuiſſe, nequis ad futurum concilium appellet, quod nuſquam eſt, contrafaciendes anathematiſarit læſæ maieſtatis hæreſisque crimine mulctarit, ac reos eſſe decreuerit, Sigismundus ex Auſtriæ Ducibus, duobus poſtea menſibus elapſis, quod eſt tempus nouis conſtitutionibus præfinitum, contrauenit, ergo eſt læſæ maieſtatis hæreſisque reus. Nos autem edocti ſumus, quod magna Synodus Conſtantienſis decreuit, uniuerſale Concilium a Chriſto immediate poteſtatem habere ſuper Papam, in his quæ fidei, reformationis & pacis eſſe dignoſcuntur, quæ etiam ſacra Baſilienſis Synodus innouauit, & Eugenius ac Nicolaus Romani Pontifices recognouerunt. Vnde ergo Papa Pius auctoritatem uſurpauit, ut ſuperiori ſuo, ſcilicet uniuerſali Concilio, manum clauderet, cui & ipſe tenetur obedire? nec quisquam miretur, ſi ad concilium, quod nondum congregatum, appellatur, quoniam auctoritas eccleſiæ, quæ immortalis eſt firma perſiſtit, & quæ nunc exiſtit in eccleſia toto orbe diſperſa, tunc erit in illa ipſa legitime congregata. Quod vero neſcitur, quando congregabitur, hoc ipſum non eſt impedimento, quominus illuc appelletur. Hoc enim ſcitur, quod ex decretis magnæ Synodi Conſtantienſis de decennio in decennium perpetuis temporibus concilia habent celebrari, & nunc tempus interpellat obligationis, dies ceſſit, ſed cuius culpa impeditur, vel differtur executio, illi imputetur in pœnam, nam qui vetat iudicium fieri, is utique de ſua iuſtitia diffidere conuincitur.

Transgrediamur nunc ad circumſtantias citationis, & quidem coram ſe mandat Papa compareri, qui legationis ſacra violauit, tunc Senis agens, nunc Romæ manens. Quam ſecuritatem nobis aut noſtris polliceri poteſt, qui publici iuris fidem fecit irritam, & per prædeceſſores ſuos aliquando dictum eſt, fauore Roberti Regis Siciliæ, contra Henricum Imperatorem, non teneri ipſum ſeſe in manibus inimici credere, etiam ſub fide ſalui conductus. Papa vero iam quidem nos diffidauit, & antea legatum noſtrum iuſto metu perculſum perſequutus eſt, fugientem, cui ſi tertio credamus, noſmet ipſos decepiſſe videbimur, quippe qui fallenti fidem accommodat ſi rurſum fallatur, iam ſe ipſum fefellit. Nunc deſcendamus ad cauſam. Ait Papa, *Nouum proceſſum inchoamus aduerſus Sigismundum, tanquam ſanæ fidei non recipientem Articulum quem per hæc ſymboli Apoſtolici verba, fidelium exprimit unusquisque: Credo in unam ſanctam catholicam & Apoſtolicam Eccleſiam.* Nos profecto didicimus a patre noſtro, *Credo in Deum Patrem omnipotentem creatorem cœli & terræ, & in IEſum Chriſtum filium eius unicum: Dominum noſtrum, & in ſpiritum ſanctum*: non autem in eccleſiam, neque hoc habet ſymbolum Apoſtolorum, ut credamus in Dei creaturam.

Hoc nempe Symbolum, quod Apoſtoli, quod milites Chriſti ad bellum diuinum profecturi, quo cum idololatris, quod cum omni gentilitate geſturi erant, concordi animo, & uno ſpiritu aſſumpſerunt, cuius armati clypeo, cuneos hoſtium penetrarunt, hæc verba continet; *Credo in Spiritum ſanctum, ſanctam eccleſiam catholicam;* non autem, *in eccleſiam.* In qua fide perſtamus cum Apoſtolis, poſtquam adoleuimus, & ad cultum diuinum, prout eccleſiæ ſanctæ catholicæ doctrinis inſtitutus eſt, animaduertimus, ex Symbolo Niceni concilii didicimus credere *in unum Deum Patrem omnipotentem, factorem cœli & terræ, viſibilium omnium & inuiſibilium,* & in unum *Dominum noſtrum JEſum Chriſtum filium Dei unigenitum.*

genitum. Et infra; *& in Spiritum ſanctum Dominum & viuificantem;* Et infra; *& unam ſanctam catholicam & Apoſtolicam eccleſiam*, non autem, *in eccleſiam.* Quia & factura Dei eſt factoris omnium viſibilium & inuiſibilium. Pergit propterea dicens: *Nunc ergo canonibus & cenſuris eius obedire tenetur.* Scimus quod canonum ſtatuta ab omnibus ſunt cuſtodienda, & honeſta præcepta ſuperiorum a ſubditis reuerenter ſuſcipienda: At non ita, ut iubeamur credere in eccleſiam, aut ullam Dei creaturam ſeu facturam, ſed nec ut credamus, nos rite neque iuſte, ſed nec ullo modo putemus excommunicatos, qui nec auditi quidem ſumus, quin etiam nec vim, vel iniuriam ullam intulerimus Cardinali, cuius iniurias crudelesque factiones a nobis & ſubditis noſtris, naturæ gentium iure propulſamus, quod nemo nobis prohibere poteſt, nec a nobis auferre: quia natura nobis inſtinxit, & nobiſcum natum eſt, ipſaque pietatis & æquitatis naturalis ratio, nullius exteri iuris aut inſtitutionis indiga firmauit.

Hoc quippe ius ſolidum iniuriæ propulſandæ naſcitur, non fingitur. Et idcirco apud omnes gentes & nationes æque colitur & obſeruatur. Ex quo & bella tum publica tum etiam priuata iuſtificantur, nonnunquam vero conſecrantur & ſanctificantur; & pro ipſis æternæ vitæ præmia conceduntur.

Quid ergo aliud videtur egiſſe Papa, aut quid aliud quæri videtur Cardinalis, quam quod nos homicidia in noſtros admiſſa, turbationes metallariarum per ipſum nobis illatas non voluimus ſuſtinere, neque expectare donec ipſe alienigenas, qui in comitatu Goritiæ ſiue mil[illegible]t, ſiue graſſabantur, in ſuas fortias introduxiſſet, quippe qui treugas annuales inire recuſauit. Nonne ſatis oſtendit, qualis animus ſibi eſſet? maxime autem imminente ſibi occaſione tam optata, & opportunitate tam ſperata, Comitis de Poſingen, Johannis de Rein de Wittwis & aliorum, qui comitatum Goritiæ in confiniis principatus noſtri ſitum popularentur, caſtra, terras, fortias eius ſubigendo. At quis tam hebetis ſenſus, tam obtuſi cordis, qui ſuam negligens opportunitatem atque impendentem neceſſitatem, belligerandi opportunitatem concedat aduerſario, eum ſcilicet quaſi dubius, *mediis Mars errat in armis?* In his quæ violentiæ Martis committuntur propter periculi grauitatem, turpe eſt dicere: *non putaram.* O quantum cachinnum excitaſſet ſacerdos ille, ſi nos oſcitantes aut dormientes præueniſſet.

Nos vero ſubito reſtitimus factionibus ſuis, & parua manu impetus & incurſiones alienigenarum cohibuimus, ut absque ulla cæde pacem reſtitueremus. Laudine vel vituperiodentur hæc opera, omnium bonorum virorum ſit arbitrium. Sequitur in hoc erroneo citatorio; *Citamus Sigiſmundum ut compareat de fide Catholica, præſertim de prætacto articulo vnitatis eccleſiæ, & quæ ad ipſum ex ſanctorum doctorum doctrina ſequuntur, reſpondeat.* Jam ſatis reſpondimus, nos credere unam ſanctam catholicam & Apoſtolicam Eccleſiam; non autem in illam, ne latriam ſoli Deo debitam creaturæ & facturæ impendamus. Quod vero ſubiicit; *& quæ ad ipſum ex ſanctorum patrum doctrina ſequuntur.* O copioſum verbum & infinitam habens indaginem. O ridiculoſum, a ſeculari principe requirere, quæ Doctores & ſcholaſtici viri diſceptant, pro quibus eis inſignia & præclari ſcientiarum tituli decernuntur. Satis eſt nobis, expreſſe credere, quæ Apoſtoli crediderunt, quæque Patres Niceni Concilii declarauerunt; cætera ſub generali fide ſanctæ matris Eccleſiæ credere, eiusque fidem una tenere, imitantes Apoſtoli Doctrinam, ne ſcilicet plus ſapere uelimus quam oportet. O quot Sancti iam triumphant in cœlis, qui ſanguinem ſuum pro Chriſti nomine fuderunt, qui illas doctorum ſcientias nunquam audierunt neque cogitarunt, profecto maxima pars cœli, illorum ſcilicet qui a ſeculo migrauerunt, eorum eſt qui caritate arſerunt; ſcripturarum autem arcana minime inueſtigarunt. Ideo propheta non ex hoc beatos ait eos, qui ſcrutantur teſtimonia Domini, quod & ſuperbi faciunt & impugnatores & qui contra talia nituntur, approbant ut reprobant; ſed ita demum beatos ait ſi in toto corde Deum exquirant. Hunc ſincero corde libet exquirere, absque Scripturarum profunditate, quæ noſtrum ſuperat ſenſum. Noſtrum eſt, patriam

noſtram tutare alacriter, quod ſeruando, iuuando, rite ac fideliter adaugendo, ſub fide Chriſti & Apoſtolorum eius, etiam in Niceno Concilio declarata, quam expreſſe credimus & explicite, cætera quæ ad finem pertinent, cum eccleſia tenemus, ſperamus æternæ retributionis præmia promoueri. Sed neque contentus manſit, nos modo præmiſſo citaſſe, quin etiam ad conſiliarios atque omnes omnino ſubditos digreſſus eſt dicens: *Similiter etiam*, & infra: *aliosque omnes ipſius Sigismundi conſiliarios, domeſticos, oppidanos*, & infra: *omnes etiam ipſius Sigismundus ſubditos Curienſis, Tridentinenſis, & Brixinenſis diœceſeon, qui eccleſiaſticas cenſuras vilipendunt*, &c. Certe nemo vilipendit cenſuras, quia nullæ adhuc rite emanarunt, ſed pro libito Cardinalis, conuitia multa, contumeliæ, iniuriæ & calumniæ in nos dictæ & factæ ſunt contra nos & noſtros inauditos, quæ potius expiandæ forent quam exaggerandæ ut prædiximus & iure cautum eſt, quæ pœna debetur illis, qui cenſuras efflant, irrite abutentes conceſſa ſibi poteſtate. Eſt tamen in hoc ineptia illius præſumptionis expugnanda & euacuanda, quod omnes ſubditos examinari cupit, ſuper articulo fidei, & quæ ex ſanctorum doctrina ſequuntur ad illum, nam hoc eſt de fide vulgo diſputare, quod lege vetitum eſt. Siquidem id publice fit, quod ducentis millibus marium, fœminarum & puerorum agitur? Quid dicet agricola interrogatus, quid ſit eccleſia, aut in quo ſuſtentetur, Papa errante: & an Græcus ſit Pars Eccleſiæ, vel Judæus, vel alius Chriſtianus habitans in extremis terræ? in quo differat verum caput Eccleſiæ a miniſteriali? Quam auctoritatem dederit ſcripturis, & qualem receperit ab illis? Tantum certe ſtudium fuit maioribus noſtris, arcana ſcripturarum cuſtodiendi, ne vulgo tractarentur, ut maxime reprehenderent, qui Bibliam ex lingua Latina in Teutonicam traduxerunt. Nunc vero Cardinalis ille ruſticos vult interrogare, de his, quæ ex ſanctorum doctrina ſequuntur ad ipſum fidei articulum. Hanc diſceptationem ſcholaſticis permittamus; Agricolis & vinitoribus arua colenda & paſtinanda ſunt, quibus ſatis eſt Symbolum Apoſtolorum recitare: diſcuſſionem vero unionis collectiuæ myſticæ, aut quot modis plures ſint unum, non eſt diſputatio laicorum. Sed ſi placet Cardinali ruſticam gentem ex ſententiis doctorum expolire, poterit (ſi velit) erigere ſcholas quo diebus feriatis confluant, ita ſcilic. ne cultum aruorum omittant. Sed non ſic docuit beatiſſimus Papa Gregorius *in Paſtoralibus*, ut tacenda pro loco & perſona proferantur, & ſine delectu, quod eſt ante porcos mittere margaritas, ſcilicet arcana ſcripturarum vulgo tractare. Si Papa putaret nos minus doctum in fide, & hoc ex ſincero corde manaret, facile hoc reſciſcere poſſet ex ſummis viris ac principibus, qui nobiſcum verſantur, absque contumeliis, quibus ſe contra nos oblectat. Si de ſubditis noſtris eccleſiaſticis vel ſecularibus, aliqua talis diſputatio eſſet, id facile reſciſceret absque tot perſonarum commotione. Poſtulauit autem impoſſibilia, vt occaſionem ſibi confingeret ſæuiendi. Quis oro gentilium ſeu Idololatrarum in Chriſtianos tantam mouit perſecutionem, ut tot Chriſtianorum animas, una ſententia condemnaret, quot ille Papa iam euocauit, ut occaſionem condemnationis inueniret? quippe qui legationis ſancta prophanauit. Profecto quid de ſua clementia vel crudelitate ſentiendum ſit, ſatis abundeque monſtrauit. Nos vero apud illum comparcamus noſtriue ſubditi Clerici ſiue Laici, & illi fidem habeamus, qui nos audire contempſit, abſit a nobis hæc inſania, ſed fidem noſtram tum ſcilicet Apoſtolorum, tum etiam Patrum Niceni Concilii apud omnes principes palam faciemus, vt nemo de ſinceritate fidei noſtræ valeat hæſitare. Clerum & ſacra loca præcipua veneratione proſequimur, temporalia eorum ſincera protectione cuſtodimus, nec ullus epiſcoporum aut prælatorum, qui ſub temporali ditione Papæ conſiſtit, perſonæ aut rerum tanta libertate potitur. Hæc certe non poſſunt eſſe hæreſis aut fidei ſuſpecta indicia, ſed bonorum morum exemplaria ineuitabilia.

Idcirco ab illis ſuis iniuriis, conuitiis & contumeliis, ab illa erronea citatione, & illa iniurioſa comminatione appellamus & prouocamus pro nobis & ſubditis noſtris, eccleſiaſticis & ſecularibus, ſalua tamen nullitate ipſius, & permanentibus

nentibus erroribus eius tam in fide quam in iure, quibus per hoc nullatenus aſſentimus, ſed Chriſti fidem & Apoſtolorum eius in Nicena etiam Synodo declaratam profitemur, etiam ſi Papa & Cardinalis Cuſa aliter ſentirent. Eſt enim fides ipſa uniuerſalis & omnium communis, quæ non ſolum ad clericos, verum etiam ad laicos, & omnes omnino pertinet Chriſtianos.

Appellationis vero noſtræ gradus facimus. Primo, ſi Papa cauſam, quam ipſe & Cardinalis contra nos præſumunt, voluerit viro non ſuſpecto delegare. Sunt enim plurimi prælati principes integerrimi per Germaniam, quibus ſtatus & conditio Brixinenſis Eccleſiæ, ſimul ac noſtri ac ipſius Cardinalis mores & vita innoteſcunt: quorum arbitrium qui detrectauerit, ſuo ſe indicat iuri minime confidere, Alioquin ad futurum concilium, cuius præfinitum tempus, ſcilicet decennium, iamdudum elapſum eſt prouocamus, cum ſtet per Papam, quominus celebretur. Similiter ad Romanum futurum Pontificem, absque omnibus modis & gradibus, prout in priori noſtra appellatione in valuis eccleſiæ Florentinæ affixa continetur, quam Papa profitetur ad ſui perueniſſe notitiam, cum petitione Apoſtolorum, & proteſtationibus inibi comprehenſis & contentis.

DECLARATIO APOSTOLICA POENALIS CONTRA SIGISMUNDUM DUCEM.

PIVS Epiſcopus ſeruus ſeruorum Dei, ad futuram rei memoriam: Ineffabilis ſummi prouidentia Patris ſuper gentes & regna, iuxta prophetæ verbum, licet inſufficientibus meritis conſtituti, officii noſtri debitum ut tenemur exequimur, de vinea Domini Sabaoth euellenda euellimus, in eaque plantanda plantamus, ac recta regimus, & dirigimus indirecta, perfidosque ac facinoroſos quosque, cum ſcandalo corpori eccleſiæ ſint, a fidelium cœtu præſcindimus. Nam ſacro teſtante Euangelio, inutilibus membris a corporis compage diviſis, eis carere magis proficiat ad ſalutem, quam cum illis æterna ſupplicia introire. Nuper ſiquidem poſtquam nobis innotuerat, quod dilectus filius noſter Nicolaus tituli ſancti Petri ad vincula presbyter Cardinalis, & ex diſpenſatione ſedis Apoſtolicæ Epiſcopus Brixinenſis, dum curæ dictæ ſuæ eccleſiæ Brixinenſis intenderet, & in caſtro Brunegk, ſuæ Brixinenſis diœceſis, ad eccleſiam curandam pleno iure ſpectantem reſideret, per Sigismundum tunc Auſtriæ Ducem hoſtiliter primo per ſuos in aurora diei Paſchæ in dicto caſtro obſeſſus fuerat; & quod caſtro ipſo per eosdem nomine ipſius Sigismundi recepto, idem Sigismundus die ſequente præfatum Cardinalem miſſis ad eum duobus tubicinis, ſuo & omnium ſubditorum ſuorum nomine publice diffidauerat, atque cum magna armatorum copia, bombardis & aliis inſtrumentis bellicis, eundem Cardinalem, tunc in arce dicti Caſtri exiſtentem, minaciter valde & hoſtiliter fuerat perſecutus, quousque ipſius Cardinalis perſonam in ſuam redegiſſet poteſtatem, & ſic diebus multis tenuiſſet, & quod infra dies illos, quoddam caſtrum nomine Taufers, nec non notabilem quantitatem pecuniarum, obligationesque & literas plures ab eodem Cardinale & Capitulo Brixinenſi extorſiſſet, ac damna multa ſibi & ſuis intuliſſet, quæ ſummam triginta quinque millium florenorum tranſcendere, ac in eneruationem eccleſiaſticæ libertatis, totalemque exinanitionem priuilegiorum dictæ eccleſiæ vergere dicebantur. Et poſtquam præmiſſa & etiam certa alia ea concernentia in conſiſtorio generali, promouente dilecto filio Michaele de Prato cauſarum cameræ Apoſtolicæ procuratore, per dilectum filium Andream de ſancta Cruce, utriusque Juris Doctorem, dictique conſiſtorii & fiſci noſtri aduocatum, petendo Sigismundum ipſum, & alios culpabiles in præmiſſis etiam omnes & ſingulos, ſententias ac pœnas in conſtitutione felicis recordationis Bonifacii Papæ VIII. prædeceſſoris noſtri, quæ incipit, Felicis, contentas, & alias in tales, a iure inflictas & promulgatas incidiſſe declarari, & contra eos procedi, aliasque & alia fieri & decerni, prout in commiſſione tunc publice expoſita continetur, nos tunc facinoris huiusmodi (quod adeo notorium erat, ut nulla poſſet tergiuerſatione celari) enormitatem, & grauitatem

causæ pensantes, antequam in ea quicquam ageremus, ad maiorem rei certitudinem & nostram informationem dicto procuratore ex suo officio promouente, dilecto Filio nostro Johanni tituli sanctæ Priscæ Presbytero Cardinali, ac venerabilibus Fratribus nostris Johanni Attrebatensi & Dominico Torcellanensi episcopis, viuæ vocis oraculo commisimus, ut se super expositis huiusmodi informarent, & nobis quæ reperirent veritate subniti referrent. Postmodum vero facta per eosdem nobis relatione fideli, inuenimus quod dolenter referimus, præmissa & alia tunc exposita veritate fulciri, habito tunc per nos cum eisdem commissariis ac aliis venerabilibus fratribus nostris sanctæ Romanæ ecclesiæ Cardinalibus, super his maturo consilio, tantam DEI & ecclesiæ offensam, tantamque temeritatis audaciam, inultam & sub dissimulatione pertransire nequeuntes, ipsum Sigismundum, ac omnes alios & singulos cuiuscunque, etiam pontificalis, dignitatis, status, gradus, ordinis vel conditionis forent ecclesiasticæ vel mundanæ, qui eidem Sigismundo in præmissis consilium, auxilium vel fauorem dederant, arma contra dictum Cardinalem susceperant, huiusmodique nefandum facinus facto reatum habuerant, seu Sigismundum & alios prædictos postea receptauerant, seu defensauerant, eosdem & eos qui diffidationi per ipsum Sigismundum eidem Cardinali factæ adhæserant, aut Cardinalem ipsum per suas litteras diffidauerant, aut in diffidatione ipsius Ducis comprehensi erant, ac eos qui eidem Cardinali defecerant, atque ipsum Sigismundum & suos contra eundem Cardinalem hostiliter venientes in castris & locis etiam ad præfatam ecclesiam Brixinensem, spectantibus admiserant; ecclesiasticos & seculares, eorum nomina & cognomina pro expressis habenda, per edictum publicum Apostolica auctoritate, per alias nostras certi tenoris literas ex abundanti moneri fecimus peremptorie & requiri, ut certa die per nos eis præfixa in consistorio generali, coram nobis personaliter comparerent, allegaturi causas si quas haberent rationes, cur ad declarationem pœnarum tam in constitutione ipsa, quam dictis nostris literis monitorialibus contentarum, procedere non deberemus.

Aliquin quod tam ad declarationem ipsam, irritationemque omnium & singulorum vt & metu sic per ipsum Cardinalem gestorum, & ab eo extortorum huius modi, etiam iuramento vallatorum, nec non restitutionem tam mobilium quam immobilium sic ab eodem Cardinale ablatorum, interdicti ecclesiastici in locis, in quibus præmissa commissa fuere, & omnibus aliis locis, ipsis Sigismundo & aliis præfatis subiectis etiam nouam positionem, atque ad ulteriora, & ad omnia ea procedemus, quæ nobis iuxta tanti excessus exigentiam, & rei notorietatem iusta uiderentur fieri & decerni, prout hæc & alia, litteris nostris aliis desuper emanatis, quarum tenores, acsi de verbo ad verbum insererentur præsentibus, haberi volumus pro sufficienter expressis, plenius continentur. Verum etsi dictum Sigismundum, quem antea semper speciali fauore fuimus prosecuti, & in visceribus dileximus caritatis, cuiusque disideria quantum cum Deo licuisset fuimus exaudire parati, & etiam alios prædictos speraremus pendente termino dicti monitorii ad cor redire, & tam grauem eorum reatum recognoscere, seque nobis tanquam Christi vicario, cuius vices quamuis immeriti in terris gerimus, totaliter submittere debuisse; ipsi tamen (de quo ab intimis dolemus præcordiis) diabolica fraude seducti, in profundum malorum se præcipitantes, animarum suarum salutem negligentes, & honorem suum pro nihilo habentes, in sathanica superbia perseuerauerunt. Sicque adueniente termino in ipso nostro monitorio expresso, & eis non comparentibus, comparuit dictus Michael de Prato, Procurator noster fiscalis, & eo nomine in consistorio publico, per nos propterea celebrato, literasque monitoriales nostras antedictas, una cum earum executionibus in locis assignatis legitime factis, scripto producens, monitorum eorundem contumaciam accusauit, & eos contumaces reputari ac omnes & singulas pœnas prædictas incurrisse ac incidisse, ac alias iuxta monitorii illius contumaciam declarari, ulteriusque contra eosdem monitos, prout iuris esset, procedi per nos, debita cum in-

instantia postulauit. Eoque facto, comparuit ibidem quidam, Laurentius nomine, qui se Doctorem & dicti Sigismundi nuncium asseruit, ac eiusdem Sigismundi ex parte audiri petiit, quem etiam alias ad partem super his extense satis & sæpius audiueramus, quam plura minus vera dicti Sigismundi & suorum complicum parte, nobis referentem; a quo tunc, ut mandatum, si quod in hac causa haberet, produceret, requisiuimus, & cum is nullum haberet mandatum, ad termino monitionis satisfaciendum, quoddam procuratorium ad nobis insinuandam quandam prætensam appellationem, tanquam à nobis male informato ad nos melius informandum exhibuit. Considerantes autem quod Sigismundus ipse & alii prædicti ex abundanti, & de mera nostra gratia moniti fuerunt, ut si quid dicere vellent, cur iuxta monitorium per nos emissum declarari non debeant, tunc die lunæ quarta Augusti coram nobis personaliter comparerent, id quod per aliud id facere eis concessum non fuerat; ut tamen omnis nostra mansuetudo appareret, procuratorium illud audire decreuimus, si forte ipse Sigismundus cum suis complicibus, per procuratorem idoneum se nobis personaliter submittere & absolutionem a sententiis, censuris & pœnis incursis petere, aliasque iuxta canonicas sanctiones facere vellet; quo casu eundem Laurentium libenter utique audivissemus, sed cum audito procuratorio illo, quod ibidem publice alta & intelligibili voce legi fecimus, consideraremus etiam, quod ipse Laurentius solum ad nos illudendum, & obedientiam & correctionem fugiendum advenerat, ad idque mandatum haberet; quodque opus non erat, nos qui iam de notorietate commissi sacrilegii, & tam nefando actu huiusmodi, plene & plenius essemus informati, ita quod amplius nos informari opus non erat, prætensam & ineptam appellationem illam, de qua in dicto procuratorio mentio fiebat, ac quamcunque aliam contra præmissa interpositan forsan ac interponendam, friuolam & non admittendam, sed tanquam iniustam, reiiciendam esse decreuimus & reiecimus, ipsi Laurentio silentium imponentes. Venerabilibus vero Fratribus nostris Clusiensi & Ortonensi Eipiscopis mandauimus, ut ad portas ecclesiæ Senensis cum nunciis ad hoc deputatis accederent, & per eosdem nuncios alta voce vicibus tribus ibidem vocari facerent, si adesset ipse Sigismundus aut alii prædicti per se aut procuratores legitimos, & iuxta dicti monitorii nostri continentiam aliquid dicere vellent, nam eos benigne audire parati eramus. Cumque episcopi ipsi mandatum nostrum huiusmodi exequentes, ad nos in eodem consistorio redissent, retulerunt, nec Sigismundum ipsum nec complices suos seu monitos huiusmodi aut eorum nomine aliquem procuratorem comparuisse seu aduenisse. Idcirco nos ad dicti procuratoris fiscalis instantiam Sigismundum, & alios monitos præfatos non comparentes reputauimus merito, prout erant quoad actum & terminum huiusmodi iustitia id exigente contumaces. Et licet tunc contra monitos ipsos ad declarationem huiusmodi & alias, prout petitum fuerat, procedere potuissemus & debuissemus: Nos tamen, qui præmissa ea molestius fecimus quo ipsum Sigismundum ab ineunte eius ætate dileximus ad omnem nostram, ob eius specialem dilectionem, quæ claræ & omni laude dignæ domui Austriæ, ex qua ipse Sigismundus originem traxit, coniungimur: mansuetudinem ostendendam, utque ipsi moniti penitus conuincerentur, dictum terminum usque in præsens continuauimus, mandantes ad ipsius Sigismundi & aliorum prædictorum malitiam, & cordis ipsorum duritiam conuincendum, eosdem iterum per edictum publicum in valuis dictæ Senensis Ecclesiæ affigendum vocari; quatenus die datæ præsentium coram nobis in consistorio publico, quod etiam propterea tenere decreuimus, personaliter comparerent, ad audiendum se pœnas, sententias & censuras in dicto monitorio nostro contentas incidisse declarari, vel causas cur id fieri non deberet, si quas haberent rationabiles allegandum. Cum autem facta executione huiusmodi nostræ vocationis, indictis valuis, eaque reproducta hodie coram nobis; tanta fuerit ipsius Sigismundi & aliorum monitorum & vocatorum rebellio atque proteruia, ut nec hodierna die nefandissimum eorum excessum huiusmodi piis acti-

actibus humiliter recognoſcere & expiare, nec ſe excuſare, nec creatori omniũ & Eccleſiæ ſanctæ Dei ſatisfacere nec alias iuxta canonicas ſanctiones & ſanctorum Patrum & prædeceſſorum noſtrorum Romanorum Pontificum inſtituta agere curarunt, cuncta interne rimantes, cenſuimus non dedecori, ſed maximæ gloriæ & honori eſſe, ipſi inclitæ Domui Auſtriæ, ſi contra dictum Sigismundum, eiusdem atque progenitorum ſuorum ſplendorem & famam denigrantem & ſcandaliſantem, qui etiam honoris & dignitatis tam præclaræ domus, eius demeritis indignum ſe reddidit, armis iuſtitiæ inſurgamus, ipſum tanquam palmitem, fructum non ferentem & membrum putridum ab eadem domo reſecemus. Ad Dei igitur laudem & gloriam, hac noſtra ſumma in perpetuum valitura, de conſilio eorundem fratrum decernimus ac auctoritate Apoſtolica tenore præſentium declaramus, dictum Sigismundum ac eos omnes & ſingulos, qui dictum Cardinalem & Epiſcopum diffidarunt expreſſe, & cæteros quosque cuiuscunque etiam pontificalis dignitatis, ſtatus, gradus, ordinis, vel conditionis forent, eccleſiaſticæ vel mundanæ, qui eidem Sigismundo & aliis prædictis in præmiſſis præbuerunt auxilium, conſilium vel fauorem, & qui arma contra dictum Cardinalem ſuſceperunt, huiusmodi quoque nefandum facinus ratum habuerunt, ſeu Sigismundum aliosque prædictos poſtea receptarunt, aut defenſarunt, nec non eos, qui diffidationi ipſius Sigismundi huiusmodi adhæſerunt, aut in diffidationibus eiusdem Sigismundi & diffidantium aliorum prædictorum comprehenſi ſunt, atque eos qui dicto Cardinali infidelitate & auxilio, cum potuerunt, eo tempore defecerunt, ipſumque Sigismundum & alios prædictos contra præfatum Cardinalem hoſtiliter venientes in caſtris & locis etiam ad ipſam Eccleſiam Brixinenſem ſpectantibus, & ſpecialiter dictum caſtrum Brunegk & eius inhabitatores, qui ipſum Sigismundum & ſuos ſic admiſerunt, & eos qui præfata facinora rata habuerunt, eccleſiaſticos & ſeculares, eorum omnium ac ſingulorum nomina & cognomina, ac ſi de verbo ad verbum insererentur præſentibus, pro ſufficienter expreſſis habentes, ob præmiſſa ſicut reos criminis læſæ maieſtatis, anathematiſatos, perpetuo infames, diffidatos, bannitos & inteſtabiles, atque ab omni ſucceſſione expulſos, ædificia etiam eorum in ruinam danda, & eis de nullo debito reſpondendum ſeu reſponderi debere, omnia pacta promiſſa etiam Sacramenti firmata, & quæcunque fœdera etiam pacis ſeruandæ cum dictis, Sigismundo, & aliis præfatis, inita fore irrita & inania, dictorumque Sigismundi & aliorum declaratorum huiusmodi bona quæcunque mobilia & immobilia fiſco noſtro & Romanæ Eccleſiæ, cui in Perſona & Cardinalis Epiſcopi iniuriatum exiſtit, penitus applicanda, & noſtræ & Apoſtolicæ ſedis diſpoſitioni totaliter reſeruanda, ita ut nihil de illis transmittatur ad poſteros: ac eos omnesque & ſingulos in præmiſſis culpabiles, ſiue Epiſcopi, Abbates, Præpoſiti, Decani, aut etiam Canonici Brixinenſis, aut cuiuscunque alterius Eccleſiæ fuerint, in ſpecie & in genere, omni honore & dignitate eccleſiaſtica ſeu ſeculari, omnique feudo, locatione, officioque ac beneficio quocunque ſpirituali aut temporali, quæ a quacunque Eccleſia, monaſterio ſiue Prælato obtinent, priuatos. Quoniam Feudorum ad Eccleſiam deuolutorum collationem & ordinationem ex certis cauſis animam noſtram mouentibus, noſtræ & Apoſtolicæ ſedis diſpoſitioni ſimiliter reſeruamus. Eorundem etiam filios & nepotes per rectam lineam deſcendentes, beneficiatos, quouis beneficio eccleſiaſtico, etiam pontificali dignitate priuatos, eisque omnis promotionis ſpem ſublatam. Nobis etiam ipſorum filiorum atque nepotum ex virili ſexu deſcendentium ab eisdem, alicuius dignitatis aut honoris eccleſiaſtici vel mundani, aut alicuius loci regiminis ianuam aperiendam, ac eis quodlibet officium publicum ſeu miniſterium interdictum, atque in iudiciis eorum dictis & depoſitionibus nihil fidei aut credulitatis contra quemcunque adhibendum, & ad teſtimonia perhibenda eſſe indignos; eisque ad beneficium aut officium eccleſiaſticum & ordines ſacros negatum aſcenſum, & ad actus legitimos nullum eis patere aditum, absque omni ſpe diſpenſationis ſuper aliquo præmiſſorum. Nec non omnes & ſingulos præfatos

tos excommunicationis maioris ſententiam aliasque ſententias, cenſuras & pœnas in tales a iure latas, inflictas ac promulgatas damnabiliter incidiſſe. Eosdem quoque Sigismundum & alios ſupradictos excommunicationis ſententia innodamus, anathematiſamus, bannimus: Infames, bannitos, inteſtabiles, honore & bonis ac ſucceſſione priuatos eſſe ac aliis omnibus pœnis ſupradictis cum terris per eos poſſeſſis ſiue occupatis ſubiacere decernimus per præſentes. Terras quoq; & dominia per ipſum Sigismundum & alios prædictos occupata & poſſeſſa quæcunque, ubicunque & in quibuscunque diœceſibus conſiſtant, ac omnia alia loca, ad quæ eos aut eorum aliquem declinare & quamdiu ibi moram trahere contigerit, eccleſiaſtico & ſtrictiſſimo interdicto fore ſuppoſita declaramus & etiam ipſum interdictum in prædictis locis Apoſtolica auctoritate de nouo ponimus. Mandantes omnibus & ſingulis Epiſcopis, Abbatibus, Prioribus, Præpoſitis, Decanis, Prouincialium, Eccleſiarum Rectoribus & Presbyteris aliis, ut ipſum Sigismundum & alios prædictos etiam nominatim ſingulis Diebus Dominicis & feſtiuis in diuinis, ſic excommunicatos, anathemathiſatos, infames, diffidatos, priuatos & alias ut perfertur per nos declaratos, in eorum eccleſiis denuncient, & denunciari faciant, uniuerſis & ſingulis Chriſti fidelibus diſtrictius iniungentes, ut dictos excommunicatos, anathematiſatos & declaratos vbilibet evitent & faciant euitari, nec cum eis aut eorum aliquo poſt ſpatium unius menſis a data præſentium computando, quæuis commercia ſiue ſalis ſiue mineræ argenti aut alterius generis cuiuscunque emendo vel vendendo quodlibet habeant, aut eis communicent, nec ipſis aliquod humanitatis opus aut ſolatium exhibeant, ſeu etiam victualia aut merces alias eis uendant, aut ab ipſis emant ſed eos omnes & ſingulos pro excommunicatis & anathematiſatis ac pro diffidatis habeant inimicis. Et quoniam firmum eſſe nequit, quod vi & metu conſtat eſſe factum, harum ſerie dicta apoſtolica auctoritate ſimiliter pronunciamus, decernimus & declaramus, extorſionem & traditionem dicti caſtri **Tauffers**/ cum ſuis adhærentiis, nec non ſex millia florenorum Rhenenſium dicto Sigismundo per ipſum Cardinalem prompto & dicto tempore ſolutorum, promiſſionemque de ſoluendo per eundem Cardinalem quatuor millium florenorum ſimilium, ipſi olim Duci in terminis duobus; nec non quantitatem de tribus millibus florenorum eorundem eidem olim Duci per ipſum Cardinalem prius amicabiliter mutuatorum. Ac quod ipſe Cardinalis Capitulum Brixinenſe ad regimen ciuitatis Brixinenſis, caſtrorumque & oppidorum Eccleſiæ ſuæ Brixinenſis ponere caſtellanosque nonnullos ipſi Cardinali & dictæ ſuæ Eccleſiæ fideles amouere. Et quod ipſum Brixinenſe Capitulum dicto olim Duci omnia caſtra & oppida Eccleſiæ præfatæ aperta tenere, nec in eis alios quam eidem Sigismundo gratos caſtellanos ſeu officiales inſtituere debeant ſeu teneantur, ac alia quæcunque à dicto Cardinale, dum in ipſius Sigismundi poteſtate, ac ut præmittatur, detinebatur, atque etiam, quæ tunc a dicto Capitulo per præfatum Sigismundum aut ſuos extorta, ac per ipſum Cardinalem ſeu etiam Capitulum antedictos tunc promiſſa ſeu literaliter facta, nec non ſigillationem eiusdem literæ inter alia continentis, quod ipſe Cardinalis eidem Capitulo omne regimen ciuitatis, caſtrorum & oppidorum ſuæ Eccleſiæ committeret, quam eodem tempore quidam ſe nominantes dictum Capitulum a præfato Cardinale eorum Epiſcopo tum anguſtiato & oppreſſo ſimiliter extorſerunt. Omnia quoque alia etiam inde ſecuta, cum non ſolum ſint violenta & iniuſtiſſima, ſed & contra omnem honorem & honeſtatem damnabiliter extorſa, fuiſſe & eſſe nulla, irrita & inualida, nulliusque efficaciæ roboris vel momenti: Ipſumque Cardinalem ad ea obſeruandum nunquam fuiſſe obligatum neque ſe ſic in præiudicium Eccleſiæ obligare potuiſſe, eademque omnia & ſingula ad cautelam caſſamus, irritamus & annulamus ac ipſum Cardinalem ad ea obſeruandum nullatenus obligatum fore, ac ipſum caſtrum **Tauffers**/ cum ſuis adhærentiis uniuerſis, & inde perceptis ab eodem tempore fructibus, ac ſex millia florenorum prædicta & damna illata alia, nec non literas ſic extortas, tam per olim Ducem quam Capitulum præfatos, nobis aut noſtro Commiſ-

 ſario

ſario infra duorum menſium ſpatium a die datæ præſentium computando, ſub pœnis antedictis libere reſtitui debere decernimus. Quodque niſi ipſum Capitulum infra dictum ſpatium literas per ipſum à dicto Cardinale & Epiſcopo eorum ſic extortas, ciuitatemque Brixinenſem caſtra & oppida eiusdem Eccleſiæ amotis inde nouis iam poſitis caſtellanis & repoſitis inibi illis, quos ipſe Cardinalis ibidem poſuerat, nobis aut noſtro Commiſſario plene reſtituerunt, & tunc lapſo duorum menſium ſpatio huiusmodi omnes incorporationes quarumcunque prouincialium Eccleſiarum, quas ipſum Capitulum obtinere dignoſcitur, ad menſam epiſcopalem Brixinenſem eo ipſo revertantur & Capitulum ipſum huiusmodi incorporationibus Eccleſiarum omnesque & ſingulas perſonas eiusdem capituli in prædictis culpabiles, quorum nomina & cognomina præſentibus habere volumus pro expreſſis, ultra pœnas iam dictas, omnibus & ſingulis eorum beneficiis eccleſiaſticis cum cura vel ſine cura, canonicatibus & Præbendis, dignitatibus, perſonalibus, officiis ſeu adminiſtrationibus absque alia declaratione, quacunque priuatos eſſe volumus, atque priuamus per præſentes, eaque ſic vacare decernimus. Per præmiſſa tamen, tam cariſſimo in Chriſto filio noſtro, Friderico Romanorum Imperatori, quam dilecto filio, nobili viro Alberto Duci eius germano, ex eadem domo Auſtriæ, oriundis, & etiam omnibus iuribus, nec non etiam doti aut donationi propter nuptias dilectæ in Chriſto filiæ Eleonoræ de Scotia, dicti Sigismundi conthoralis, quæ ut veridice accepimus, præfatis facinoribus & nefandis nequaquam conſenſit, nolumus in aliquo præiudicare, ſed ea ſua bona ſibi quoad vixerit illæſa remanere. Nulli ergo omnium hominum, liceat tam paginam noſtræ reſeruationis, innodationis, anathematis, bannimenti, conſtitutionis, poſitionis, mandati, iniunctionis, pronunciationis, declarationis, caſſationis, irritationis, annulationis, voluntatis, priuationis & decreti infringere vel ei auſu temerario contrauenire: ſi quis autem hoc attemptoſe præſumſerit, indignationem omnipotentis Dei & beatorum Petri & Pauli Apoſtolorum eius ſe nouerit incurſurum. Datum Senis Anno incarnationis Dominicæ M. CCCC. LX. ſexto Idus Auguſti, Pontificatus noſtri anno ſecundo.

APPEL-

p.121. APPELLATIO A CENSVRA P.P. II. INTERPOSITA PRO PATRE DOMINI SIGISMVNDI DVCIS AVSTRIÆ, &c.

IN NOMINE DOMINI, Amen. Per hoc præſens publicum inſtrumentum cunctis pateat euidenter, quod Anno à natiuitate Domini M. CCCC. LX. Indictione octaua, die vero Mercurii, XIII. menſis Auguſti, hora meridiei, vel quaſi, pontificatus ſanctiſſimi in CHRISTO patris ac domini, domini Pii, diuina prouidentia Papæ II. anno eius ſecundo, in oppido Isbruck, in mei notarii publici teſtiumque infra ſcriptorum adhoc ſpecialiter vocatorum, rogatorum & requiſitorum præſentia perſonaliter conſtitutus, illuſtriſſimus Princeps & dominus, dominus Sigiſmundus Dux Auſtriæ, animo & intentione prouocandi ſeu appellandi, quandam papyrum, ſchedam, notam prouocatoriam ſeu appellatoriam in ſe continentem, quam ibidem in manibus ſuis tenebat, & in medium produxit, mihi aſſignauit, nec non per me publice legi fecit, ac ſibi apoſtolos ſeu literas teſtimoniales per me dari petiit, & poſtulauit, nec non alia fecit, vt in prædicta prouocationis ſeu appellationis ſchedula continebatur, cuius tenor de verbo ad verbum ſequitur, & eſt talis.

Cum æterni tribunal iudicis eum reum non habeat, quem iudex humanus inique condemnat, eo quod eius iudicium infallibili innititur veritati: humanum vero iudicium tum falſis ſuggeſtionibus, tum errore aut fragilitate, nonnunquam vero gratia & fauore peruertitur: Et idcirco prouocationis & varii recurſus ac refugii remedia à maioribus noſtris in ſubſidium oppreſſorum ſalubriter ſunt inuenta.

Nos itaque Sigiſmundus Dei gratia Auſtriæ, Stiriæ, Carinthiæ & Carniolæ Dux, Comeſque Tirolis, &c. oppreſſionem noſtram cunctis CHRISTI fidelibus, præcipue vero Principibus ſecularibus, aduocatias & protectiones Eccleſiarum & prælatorum habentibus, innoteſcere cupientes, hinc ordimur, quod principatus noſter vetuſtiſſimus & ſolidiſſimus Comitatus Tirolis, ab antiquiſſimis annis, etiam antequam in noſtrum & inclytæ ſtirpis Auſtriæ dominium ſeu ditionem perueniſſet, inter varias ſuas aduocatias, hæreditario ac perpetuo iure ſibi affixam habuit aduocatiam Eccleſiæ Brixinenſis, cuius vigore poteſtatem habuerunt ſinguli Comites Tirolis pro tempore in omnes ſortias, caſtra, terras & homines ipſius Eccleſiæ, in dicto Comitatu, & eius confiniis ſituatas, quantum ad ciuile dominium attinet, ſcil. tuitionis & protectionis omnium hominum ad Comitatum ipſum pertinentium, ſiue ipſi Comiti & Principi ſubiaciant immediate, ſive aliis perſonis eccleſiaſticis vel ſecularibus ad ipſum Comitatum ſpectantibus, coloniæ vel emphytemſeos, vel alio quouis iure attineatur. Ipſe quoque Epiſcopus Brixinenſis, nunc exiſtens Cardinalis tituli ſancti Petri ad vincula, in exordio introitus ſui in Eccleſiam Brixinenſem, interueniente domino Friderico, Archiepiſcopo Saltzburgenſi, Metropolitano ſuo, nobis huiuſce aduocatiæ ius recognouit, deſpons ſeſe erga nos gerere velle per omnia; ſicuti prædeceſſores ſui erga nos & anteceſſores

noſtros hactenus tenuiſſent. Quin etiam, vt ipſa aduocatia circa nos & principatum noſtrum ſyncerius & ſolidius firmaretur, inter nos actum & conditum eſt, quod nos omnia Epiſcopalia & capitularia ipſius Eccleſiæ caſtra, terras atque iura ſub protectionis noſtræ clypeo diligenter conſeruare debemus: exceptis illis, quæ ſub alieno, & non principatu noſtro conſiſtunt.

Sed etſi inter nos ſimultates & differentiæ ſuſcitarentur, forma data eſt, quibus cognitoribus illæ diſcutiantur, ne alter alterum coercitiua interdictione diſtringere cogatur, ſed coram arbitris receptis iuxta formam compromiſſi omnia determinentur. Cardinalis vero quietem publicam ipſius Principatus ac propriam ferre non valens (quo ſpiritu ductus, neſcimus) nulla cauſa vrgente, ſed nec vlla ſuſpicione præuia, contra nos confinxit, qualiter vitæ ſuæ inſidiati ſimus, & in quandam fortiam Eccleſiæ Brixinenſis ſeceſſit, ſuggerens ſe inibi metu potentiæ noſtræ latitare, & ob id Eccleſiaſticum interdictum fulminandum eſſe cenſuit.

Deinde Papa Calixtus ſuis delationibus permotus, edicta pœnalia contra nos emiſit: à quibus cum prouocaremus ad eundem ſyncerius informandum, & tota prouincia Comitatus noſtri Tirolis ſtatus utriuſque ſcilicet Eccleſiaſtici & ſecularis, nobis adhæreret: & interim annus, qui appellationi proſequendæ à iure præfixus eſt, laberetur. Papa ipſe ex hac vita migrauit. Succedens poſtea Papa Pius, ipſe nobis alterum fatale conceſſit, appellationem noſtram per hoc tacite admittendo. p. 122

Deinde Cardinalis ipſe prioribus iniuriis in nos renouatis, nouas accumulauit, deferens nos, qualiter caſtra noſtra, quæ in feudum ab Eccleſia Brixinenſi dependerent, recognoſcere nollemus, & metallarias ſeu mineras & ſalinas ad ſe ſpectantes detineremus, Item nos Mantuam applicuimus, Apoſtolico conſpectui nos præſentantes, ubi ipſi Cardinali obtulimus omnia illa feuda recognoſcere & ſuſcipere, ac fidelitatis debitum inde præſtare, prout quondam genitor noſter feciſſet erga prædeceſſores ſuos, cum adiectione clauſulæ, quod ſi qua plura feuda teneremus, illa ipſa etiam ſuſcepta & recognita habeantur: cumque feuda huiuſmodi particulatim fuerint declarata, nos etiam illa ſingulatim & expreſſe in feudum accipere vellemus: & de aliis ſimultatibus, ſi forent, iuxta compromiſſi formam iam dudum inter nos conuenti, omni cunctatione ſemota, experiri.

Porro, ſi quid differentiarum ſubeſſet, quæ per viam compromiſſi decidi non poſſent ſeu deberent, illæ per compromiſſarios ad competentem iudicem remitterentur. Quæ omnia Cardinalis ipſe refutauit, contra fœdus pactum & conuentum, ut præfertur. Inſuper aliarum prouinciarum principes in noſtrum principatum accerſere tentauit, offerens illis ſpontaneam inueſtituram feudorum noſtrorum. Sed (Deo propitio) neminem inuenit, qui ſibi tantæ factionis adiutor eſſe vellet.

Ex aduerſo autem innocentiam noſtram ſuper criminationibus ipſius Cardinalis oſtendimus, quia conſtabat, Cardinalem ipſum tempore conficti metus ſui in monaſterio Wiſten, iuxta locum noſtræ Ducalis reſidentiæ, & aliis patulis locis, officium Pontificale palam exercuiſſe, ubi nemo inuitis nobis, ne momento quidem ſecurus perſiſtere poſſet. Et alias tam clare deteximus, quod Cardinalis ipſe ſuam contra nos infamationem tam petulantem ſubterfugere volens, dixit ſe noſtram præſentiam non deuitaſſe.

Nos autem illico literam manu ſua ſcriptam produximus, in qua nos palam nuncupauit: nec tamen in ea correptus fuit, nec reprehenſus. Suam vero in nos ſentiens audaciam impunitam, maiora molimina continuo in nos & ſubditos noſtros ſæuiendo eſt auſus, & fortias Eccleſiæ variis machinis bellicis inſtruxit, arcibus ſuis cuſtodes præfecit exteros, audaciæ plerumque aſſuetos, victualia ingeſſit, quorum uſus in pace minime conſuetus, ſed obſidionis tempore plurimum aptus, & urgente fame gratiſſimus eſt obſeſſis, quanquam nulla tunc eſſet hoſtilis incurſionis ſuſpicio, ſed omnia tranquilla, præter illa, quæ inter nos, & ipſum tunc amicabiliter tractabantur, quibus adhuc vehementius inhærentes, miſi-

misimus fidelem nostrum Barzesalem de Annenberg Consiliarum nostrum hortantes, ne ullam nouitatem attentaret, sed viam amicabilis tractatus amplecteretur. & omnia prius per nos oblata renouauimus.

Omni tandem via concordiæ deficiente, obtulit idem Consiliarius noster trengas biennales, ad ultimum saltem annales, ut interea differentiæ illæ aut amicabili concordia terminarentur, aut saltem per viam compromissi arbitrali iudicio subiicerentur, quæ omnia Cardinalis ipse refutauit, spem ponens (ut creditur) in certis armigeris, qui tunc Comitatum Goriciæ nobis finitimum inuaserunt. Et cum ipse Cardinalis à suis admoneretur, ne ullum adparatum hostilem ostenderet, ne publicam pacem perturbaret, contra iura prouinciæ Comitatus Tirolis, alioquin sibi exitium immineret, siquidem hostis patriæ iudicaretur, Respondit, *nihil vereri, oportere sibi esse armigeros & homines qui nedum unam sed plures valles replere valerent.*

122 Cum ergo ipse Cardinalis patientia nostra tam insolenter abuteretur, totusque populus Comitatus nostri audaciam eius fastidiret, ac nonnulli populi pararent ausus ipsius vi propria comprimere: nos ueriti, ne furor popularis in ipsum indiscretius irruens, maioris mali periculum afferret, tandem via regia & subordinaria disciplina, cohortes & turmas instructas misimus, ad hæc omnia compescenda. Quibus applicantibus, subito Cardinalis ipse de capituli Brixinensis Ecclesiæ gremio,& alios de latero suo ad nos misit,pacem postulans. Illico pacis tractatores de-
p.123 putauimus, & pax subito conclusa est. Videns quippe Cardinalis, neminem audaciæ suæ fauere, nec quenquam à fide nostra deficere, spe sua frustratus, omnia in manibus nostris reposuit. Sed absit à nobis, vt propter audaciam Prælati, bona Ecclesiæ usurpemus. Omnia etenim castra ad manus capituli tradidimus, ea lege, vt talibus rectoribus tutanda committantur, qui ecclesiæ, nobis & principatui vniuerso grati ac fideles conspicerentur, ut ita pax, tranquillitas, & unanimis concordia per uniuersum principatum, omnesque populos eius, in utroque statu Ecclesiastico & seculari conseruaretur, vitaretur seditio, & omnis tumultuationis suspitio caueretur: pro damnis autem & interesse nostro, castrum nostrum Transfers, (al. Tamfers) quod ipse à nobis pro certa Florenorum summa tenuit pignoratum, cum tenuissimis pecuniarum summulis retinemus in recompensam: quæ tamen omnia usque medietatem expensarum, damnorum & interesse huiusmodi non attingunt. Hanc compositionem, nedum ipse Cardinalis emologauit: verum etiam postea extra territoria nostra, & in urbibus amplissimis degens ratificauit.

Post hæc omnia Dominus noster sanctissimus Papa, monitorium pœnale contra nos emisit, quo præcepit, hæc omnia rescindi, & in eum statum reponi singula, quo fuisset in vigilia Paschæ.

Nos rati sanctitatem suam male informatam, ad ipsum melius informandum, misimus alioquin ad prouocandum potestatem dedimus egregio utriusque iuris doctori Laurentio de Blumenauu, consiliario nostro: quem sanctitas sua recusauit audire, ipsumque iterum audientiam postulantem: tandem prouocare volentem, minis affecit, carcerem comminando sibi pro apostolis: ipsumque ad nos redire parantem, arrestari fecit, hæresis suspicione ipsum innocentissime maculare volens, eo quod sanctitatem suam de facti qualitate (in qua etiam Romanus Pontifex sæpe fallitur) de mandato nostro voluit informare.

Demum ad nos proficiscentem persequi fecit: hodieque nobis incertum est, an persequentium manus aufugerit, aut insidiatoris dicti laqueos inciderit. Hoc vero certum est, quod securitas experiendi, de iure, nobis & nostris in curia papali penitus adempta est. Cum itaque sanctitas sua omnem spem consequendi iustitiam sustulerit à nobis, ideoque ad ipsum melius informandum prouocare non possimus, quia aures eius in nos obsurduerunt, & indignatio pro libitu succensa est: ideoque ad futurum Romanum Pontificem appellamus, qui

qui de gestis antecessoris sui de iure habet cognoscere. Item ad generale Concilium instituendum, vel institutum prout ex forma sanctorum & Catholicorum decretorum sacri Constantiensis Concilii, innouatorum per sanctissimum Basiliense Concilium, de tempore in tempus præfinitum iure celebrari debet. Et ne quisquam putet, nos hanc nostram appellationem subterfugiendi iuris causa interposuisse: offerimus & protestamur, quod vias naturalis iuris nullo pacto volumus declinare. Et in primis, si sanctissimus Dominus noster causam nostram, in qua se suspectum reddidit notorie, alteri non suspecto velit delegare, nos illius delegati instituendi iudicium subire non detractabimus, uti vetustissima iuris ciuilis tradidit doctrina.

Et hoc modo sedis Apostolicæ illibata manebit auctoritas. Quia illius auctoritate manente, sola personæ suspicione submota, causa terminabitur. Item, si sanctitas sua se putaret non esse suspectam, nos super hac differentia compromittere parati sumus, ut iuris canonici traditio docet. Sed & cum ipso Cardinali simili via experiri offerimus, ne quis putet nos translatiuam submittere constitutionem. Insuper ad ipsum eumdem Romanum pontificem, si adiungere sibi velit personas nobis non suspectas, quorum consilio causam agat, prouocamus: ipsiusque iudicium, si in uniuersali concilio præsederit, non declinamus.

Postremo quascunque vias, quibus nobis & nostris securitas causæ prosequendæ dabitur, & suspicionis metus auferetur, in huiusmodi causæ prosecutione amplectemur. Quæ omnia si nobis denegabuntur, tandem ad uniuersum Saluatoris & Domini nostri IEsu Christi populum, * & quicunque nostræ oppressioni misereri velit, aut iustitiam inferioris etiam contra superiores in ipsum incandescentes ament, omnesque iustitiæ & innocentiæ fautores appellamus & prouocamus, ac ad ipsos concurrimus, apostolosque primo, secundo & tertio instanter, instantius & instantissime petimus, si quis sit, qui dare velit, aut possit: & à te notario publico saltem testimoniales, pro nobis & subditis nostris, Ecclesiasticis & secularibus, ac adhærentibus & fautoribus nostris: subiicientes nos & illos iurisdictioni & cognitioni illorum quos supra nominauimus: & promittentes nos iuri modo præmisso parere. Quæ si nobis denegata fuerint, Deum æternum iudicem, & omnes iustitiæ ac innocentiæ fautores contestamur, per nos non stare, quo minus iustitia reddatur: nos vero oppressos esse. De quibus prosequendis protestamur cessante, etiam coram Romano Pontifice, & ubi opus erit, & iuris ordo deposcit, vel persuadet æquitus rationis: saluo iure addendi, minuendi, mutandi, corrigendi, & aliam vel alias appellationem siue appellationes interponendi, & quolibet iuris, beneficio: & protestamur prout fuit & est moris atque styli.

Qua quidem schedula per me expresse lecta præfato Illustrissimo Principi sic appellanti & prouocanti, ac apostolos petendi in quantum de iure potui & debui, has literas testimoniales dedi & concessi. Acta sunt hæc anno &c. præsentibus ibidem egregiis & honorabilibus viris, Dominis Georgio Heimburg utriusque juris Doctore, &c. *Martinus Marquarti Notarius, &c.*

MANDAT PAPA DENUNTIARI DUCEM SIGISMUNDUM, ET CERTOS SUOS ADHÆRENTES, PER BREVE APOSTOLICUM.

PIUS Papa Dilecto Filio N. Plebano Ecclesiæ S. Stephani Constantiensis. Dilecto filio salutem & Apostolicam benedictionem. Præsentium tibi tenore. Sub excommunicationis & depositionis ab ordine & officio latæ sententiæ pœnis, districte præcipimus & mandamus, quatinus his litteris acceptis & continue in posterum, donec aliud tibi mandauerimus in contrarium, Sigismundum ex Au-

striæ

ſtriæ Principibus cum Satellitibus ſuis, omnibus diebus feſtis, congregato populo ita denuncies, ut in forma introcluſa, quam tibi ſpecialiter ad hoc mittimus cernis contineri. Datum Romæ apud ſanctum Petrum, ſub annulo Piſcatoris, die 22. Januarii, M. CCCC LXI. Pontificatus noſtri anno tertio.

COPIA FORMÆ INTROCLUSÆ PRÆTACTÆ.

DE ſpeciali diſtricto & expreſſo mandato ſanctiſſimi Domini noſtri Papæ, Sigismundum ex Auſtriæ Principibus, ob hoſtilem inſecutionem & ſacrilegium in Perſonam Reuerendiſſimi in Chriſto Patris & Domini, Domini Nicolai tituli S. Petri ad Vincula ſanctæ Romanæ Eccleſiæ Presbyteri Cardinalis, Epiſcopi Brixinenſis, in Paſchalibus feſtiuitatibus perpetratum, vobis omnibus, cum adhærentibus & fautoribus ſuis, denuncio excomunicatum maiori excommunicatione, ac pœnis criminis læſæ maieſtatis & perpetuæ infamiæ innodatum, bannitum diffidatum, & bonis & honore priuatum. Et cum hoc etiam iterum de nouo, ob damnatam ſuam appellationem ad futurum Concilium, denuncio ipſum eſſe anathematiſatum, crimine læſæ maieſtatis & fautoriæ hæreſis irretitum: eſſeque etiam in omnibus dominiis, quæ occupat, & ad quæ ipſe aut aliquis de ſuis adhærentibus accedit, poſitum Apoſtolica auctoritate ſtrictiſſimum interdictum. Mandoque vobis, ut ipſum cum adhærentibus, ſatellitibus & fautoribus ſuis, ut præfertur, vitetis, & pro talibus habeatis. Simili modo denuntio excommunicatos & eisdem ſupraſcriptis pœnis irretitos, omnes & ſingulos, quos ſanctiſſimus Dominus noſter in ſuis Bullis tales eſſe exprimit: ex quibus ſunt nominatim iſti, qui ſequuntur, ſcilicet Wolffgangus Neydlinger, Stephanus Steynhorn, aſſerti Canonici Brixinenſes: Gregorius de Heymburg & Laurentius Blomenow, erronei Doctores: Parcifal Annenberger, Jacobus Traff, Turingus de Halwil, Baltaſar de Weltzſperg, Chriſtophorus Voxs, & Caſpar Loubenberg, aſſerti milites: Happo Hacke, Leonardus Weynecker, Oſwaldus, Eghardus, Berchtoldus condicti Wolckenſteyner, Caſpar Trautſon, Jacobus Tonner, Johannes Kripp, Rolandus Glandenſperger, Waltherus de Monthein, Leopoldus Spieſs, Joannes de Friberg de Aſtetten, Joannes de Friberg de Pfaffenhuſen, Georgius Burggraue, Georgius de Annenberg, Dionyſius Heidelberger, Georgius Diepoltzkirchen, Caſpar Spieſs, Caſpar Raminger, Paulus Rentel, Conradus Clammer, Wilhelmus Baldlouff, Vlricus Hont, Barbara de Sonnenberg, Georgius Ragant, Ioannes Rummer, Iacobus Füeger, Guntherus de Inſpruck, Auguſtinus Teutſch cum illorum ſociis & adhærentibus, in Apoſtolicis literis in ſpecie, genere aut quocunque modo nominatis & comprehenſis.

Intimo etiam, quòd quicunque uadit per patriam illam Atheſim ſeu vallis Eni, aut emit ſal, argentum vinum, aut alia de illis partibus, ſiue uendit illis quicquam, cadit in excommunicationem & perditionem bonorum ſecundùm continentiam Apoſtolicarum Bullarum ſuper hoc editarum.

Simile Breue diuerſis Plebanis per diocœſim Conſtantienſem directum eſt.

QVOD

QUOD EPISCOPUS BASILIENSIS, CONTEMPTA PAPALI BULLA, ET INTERDICTO EXCOMMUNICATORIO NON CURATO, SEMPER SIGISMUNDUM DUCEM FOVERIT, EX SEQUENTI PATET EPISTOLA.

PIUS PAPA II.

Venerabili Fratri N. Episcopo Basiliensi.

VEnerabilis Frater, salutem & apostolicam benedictionem. Intelleximus displicenter, quomodo non obstante, quod Sigismundus ex Austriæ Principibus propter infandum & notorium sacrilegium in personam dilecti Fratris nostri Nicolai tituli S. Petri ad vincula S. Romanæ Ecclesiæ Presbyteri Cardinalis, Episcopi Brixinensis, commissum in excommunicationis & alias iuris horribiles ac satis declaratas pœnas, cum complicibus & satellitibus suis inciderit, per nosque talis (ut nosse debuisti) declaratus existat, posito, ut oportuit, Ecclesiastico interdicto omni in loco, ad quem accesserint: Tua tamen fraternitas eundem Sigismundum & suos (ut præfertur) sicut tenetur, non deuitet, nec etiam (proh dolor) interdictum seruet, ipsosque innodatos tremendis censuris non solum non denuntiet, quin imo se ad tractandum inter ipsum & dilectos filios confœderatos intromittat: non aduertens, quod per hoc maximè Deum offendis, censurasque & huius Apostolicæ Sedis auctoritatem contemnis, libertatem Ecclesiasticam paruipendis, & contra præstitum per te consecrationis tempore iuramentum venis, proprio honori non parcis, clerusque tuus profanans irregularis existens, diuinis contra Ecclesiæ ordinationem se temerè immiscet. Quàm grauia quidem ista sint, non ignoras.

Mandamus igitur per præsentes Tuæ fraternitati, & districtè per præstitum iuramentum requirimus, quatenus ab omni dicti Sigismundi & suorum conuersatione, atque tractatu inter ipsum & dictos confœderatos, prorsus abstineas. Interdictum autem iuxta nostrarum superinde literarum continentiam, inuiolabiliter teneas, & teneri facias. Secus faciendo contra Tuam fraternitatem, tanquam fautricem dictorum, sacrilegorum, & Apostolicæ Sedis ac nostri, imò Dei contemptricem, nos iustè sentias prouocatos. Datum Romæ apud S. Petrum sub annulo Piscatoris, die X. Ian. M. CCCC. LXI. Pontificatus nostri anno III.

Iacob. Papiensis

PII II. PAPÆ EPISTOLA AD NORIBERGENSES, QVA GREGORIVS HEIMBVRG, DENVNCIATVR EXCOMMVNICATVS.

PIVS Papa secundus, dilectis filiis, Burgimagistris & senatui oppidi Nurmberg, salutem, & Apostolicam benedictionem. Saluator humani generis in hunc veniens mundum, vt ex mortalibus genitos DEI filios, & sibi ipsi in summi Patris sui regno cohæredes efficeret, vnum ex omnibus fidelibus in eum credentibus regnum constituit, idque vnam ipsius Ecclesiam nuncupauit, cuius ipse caput esset, & regnator sempiternus. Visibilem vero humanis oculis præsentiam sui per admirabilem ad patrem omnipotentem ascensum mundo subtracturus, Petrum Apostolorum principem, eiusque legi-

timos

timos successores, vicarios sibi cum plenitudine potestatis, ad propriæ gubernationem Ecclesiæ substituit, tribuens omnimodam per temporalem successionem vicariis ipsis in terris & in cœlis omnia ligandi soluendique potestatem: præcipiensque districte ipsos audiri, & in eorum iussionibus permorari. Quia si qui transgressores veneno imbuti, eos non audirent; huiusmodi omnes pro exclusis à suo regno, eiectisque à sancta Ecclesia, inter ethnicos & publicanos, cum perditionis & mortis filiis voluit computari. Cum enim nullum regnum (vt ipsius domini nostri verbis didicimus) in se diuisum stare possit: quo nam modo sacrosanctum stabit Ecclesiæ regnum, si illi, qui Christi supremi Regis vicario parere contemnunt, de regni non valeant sorte depelli? Aduersus hoc inquassabile fundamentum, & Ecclesiæ firmam petram, hæresis quædam à paruo tempore citra sensum visa suboriri pullulauit: quæ sub ouium vestibus lupos rapaces intrinsecus celans, sub appellationis specie Ecclesiæ satagit vnitatem conuellere. Nam si qua Christi vnicus vicarius, canonibus sacris etiam & iuri scripto inhærendo decreuit, statuitque, & seruari (ut dignum est) præcepit, calumniatores maleuoli & peruersi subterfugere iustitiam præsumentes, per ludibria friuolarum appellationum ad futurum Concilium (ceu ad id, quod nusquam est, ac super CHRISTI vicarium esse aut reperiri nequit) obedientiam qua est de necessitate Ecclesiæ & salutis vniuersorum, improbe declinant, ac temere.

Hanc igitur Diabolico spiritu & instinctu nouitatem exortam considerantes, in totius Ecclesiæ catholica non tantum eneruationem, sed euersionem, in Mantuano conuentu sæpe & multum discussam, de venerabilium fratrum nostrorum sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinalium, pluriumque aliorum præsulum & peritorum qui aderant, maturo consilio & consensu, illiusmodi appellationes damnauimus: atque ita appellantes, notariosque ac testes, & adhærentes omnes excommunicauimus, læsæque maiestatis hæreseos crimina & pœnas, eo ipso illos diffiniuimus incidisse, prout in Apostolicis literis superinde confectis plenius continetur. Cæterum his omnibus non obstantibus, quidam ex patre Diabolo mendaciorum artifice natus, Gregorius de Heimburg nomine, auaritiæ contaminatus illuuie, & superatus ardoribus, quæ est seruitus idolorum, de mense Augusti proxime præterito, à nostra solenni declaratoria sententia, qua Senis existentes, impium Sigismundum ex principibus Austriæ, ob notorium sacrilegium propter hostilem persecutionem in personam dilecti filii nostri Nicolai tit. sancti Petri ad vincula, sanctæ Romanæ Ecclesiæ Presbyteri, Cardinalis, & Episcopi Brixinensis, & rapinam bonorum ecclesiæ illius, perpetratum. iuris scripti pœnas declarauimus incurrisse, à nobis ad futurum Concilium improbam, nefariam, temerariam, seditiosam denique appellationem dictauit: & illius interpositionis per dictum Sigismundum factæ, ipse dictator in originali instrumento Florentiæ ad valuas Ecclesiæ affixo, testis inscribitur. Quod quia loquax ille, præsumptuosus & præceps, mendax atque turbulentus, temerarius, ob istud facinus communicatus existit, criminaque & pœnas incidit læsæ maiestatis atque hæresis, adeo vt vltra execrationem honore omni & bonis iure sit priuatus:
p.125 *Deuotiones vestras in Domino requirentes admonemus, huiusmodi pestiferum hominem pro tali excommunicato habeatis, & priuato, ab vestrisque ciuibus omnibus haberi mandetis: ipsumque non solum vitetis, sed procul eiiciatis ab oppido & dominio vestro: & bona quæcunque habet apud vos, tam mobilia, quam immobilia fisco vestro applicetis: & alia omnia faciatis, quæ contra hæreticos de iure canonico fieri mandantur. In quo vos nobis ostendetis, exhibebitisque catholicos (sicut plene confidimus) & Deo gratos ciues, in talem perniciosum Ecclesiæ Christi persecutorem vos fideles, & sanctæ Romanæ Ecclesiæ obedientes ostendendo. Nobisque in hoc eo magis deuotiones vestræ complacebunt, quanto scimus plurimum esse Deo carum, eo Ecclesiæ suæ perutile, ac in primis necessarium, quod profugus iste pestiferque sacrorum contemptor, ab omni expellatur conuersatione & consortio Christianorum. Facite nobis, quid egeritis, per literas vestras rescribatur. Datum Romæ apud sanctum Petrum, sub annulo piscatoris, die XVIII. octobris. M. CCCC. LX. pontificatus nostri anno tertio.*

* Extat ista inter alias Syluii Epistolas editionis Basileensis 1481. *Ep. CCCCXV.* In Basileensi vero de anno 1551. *Ep. CCCC.*

SCHOLIA GREGORII HEIMBURG, IN BREVE PAPALE.

PEtrum Apostolorum Principem, eiusque legitimos successores] Non sacrilegos, avaros & amatores bastardorum.

Vicariis ipsis in terris ac in cœlis omnia ligandi] Claue non errante.

Non enim pro libito, sed pro ratione.

Eos non audirent] justa jubentes.

Vicario parere contemnunt] Dicit Gregorius: *Nolite obedire Prælatis, ut eorum scelera approbetis.*

Christi unicus Vicarius, canonibus sacris] Non dicunt sacri Canones, quod Episcopus debeat sibi usurpare potestatem gladii contra Principem suum uniuersalem, ratione sui dominii particularis.

Supra Christi Vicarium esse aut reperiri nequit] Hæc est hæresis in sacro Concilio Constantiensi & Basiliensi reprobata, tunc quando erat indubitatum.

Illiusmodi appellationes damnavimus] Tanto fuisti stultior, quia admonuisti nos quid timeres, & voluisti viam præcludere ad refugium, ratione oppressorum, quibus pro libito illusisti.

Plenius continetur] Immò sacrilegius.

Natus Gregorius de Heimburg] Probè & legitimè natus, qui non fovet adulterina conjugia, sicut Papa facit, qui fouet Fernandum bastardum contra heredem legitimum.

Avaritiæ contaminatus illuuie] Parum recepi pro patrocinio justitiæ; sed Papa plurimum recepit pro fomento bastardiæ, & nondum contentus quærit talliam sub colore Turchino.

Impium Sigismundum] Magnificum, qui ausus fuit corripere factiones improbas Cardinalis.

Ob notorium sacrilegium] Ob magnificum & animosum factum.

Juris scripti pœnas declarauimus incurrisse] Non auditum contra jus naturæ, & obsurduerunt aures Papæ tanquam aspidis, ita fuit incantatus amore Cæsaris, cui vilissimè seruit.

Seditiosam denique appellationem] O quantum times, miserrime Papa, qui non audes in publicum prodire, ne cognoscatur temeritas tua.

Et quia loquax ille] Quis te loquacior, qui tribus horis loquacitatem tuam protelasti pro bastardo Aragoniæ arrogantissimè.

Læsæ Majestatis] Læsæ Majestatis Papalis.

Fisco vestro applicetis] Ita si vultis perdere mercantias vestras.

Quanto scimus plurimum esse Deo carum] Jam fingit se in consilio DEI veri fuisse, ac si conscripsisset decreta DEI, & se reponit in numero sacrilegus ille, fingens se socium, qui præter sacra & aniles fabulas nil habet doctrinarum.

GREGORII HEIMBVRCH APPELLATIO A PAPA VARIIS MODIS AD CONCILIUM FUTURUM: SIMULQUE RESPONSIO AD CRIMINA SIBI MODO OBIECTA.

VIS consilii expers mole ruit sua. Vim temperatam in sublime provehit Deus. Papa Pius iam pridem per breue Apostolicum non testatum, sed annulo piscatoris obsignatum, fertur excommunicasse Gregorium Heimburg, nunquam euocatum, contra legem Dei, qui damnaturus protoplastum præuaricatorem, præmisit vocationem dicens: *Adam ubi es:* Similiter & Cain, fraterno adhuc sanguine madentem, interrogans dixit: *Vbi est Abel frater tuus?* Sodomorum quoque flagitia, antequam sulphuris exureret igne: *Descendam*, inquit, *& videbo, an clamorem, qui ad me peruenit, opere compleuerint.* Papa vero Pius, vi sola fretus, omni consilio neglecto, quam tenuem * telam orsus, quam debilem texit rationem quæso videte. *Saluator* (inquit) *noster Petrum Apostolorum principem ad gubernationem Ecclesiæ substituit.* * *al. temere.*

Quis ignorat omnibus Apostolis a JEsu esse præceptum, vt eant in orbem prædicaturi fidem, baptismum & salutem? Quis nescit passim omnibus esse promissum, ligatum esse in cœlis, quod ipsi ligarent in terris: & solutum esse, quod soluerent? sed quod Cephæ singulariter dictum est, *Tibi dabo, &c.*

Hoc ait Hieronymus, esse factum, vt schismatis tolleretur occasio, & Ambrosius in Pastorali suo dicit, quod ne dum Petro trina rogatione interrogato, an amaret? ac terna responsione subsequente, amare se, teste ipso interrogatore JEsu, traditas sibi esse claues, sed & omnibus Apostolis vna contraditas.

Apostoli quoque post ascensionem Domini conuenisse, ac Petrum sibi principem constituisse, & Antiochiæ in cathedram collocasse referuntur: nihil tamen de potestate vniuersis Apostolis à Saluatore data, & ipsorum omnium vniuersali missione diminuerunt. Ergo & hodie Catholica exorat Ecclesia, sese per Apostolos ipsos continua protectione custodiri, quos Saluator ipse vicarios tanti operis constituit præesse pastores.

Horum legitimos successores constat esse vniuersalia Concilia, Christianæ fidei firmamenta, quæ Pontificum actiones pro tempore saluberrimis doctrinis instruxerunt, errores emendarunt. De quibus summus ille Pontifex Gregorius scribit: *Quisquis illa destruere tentauerit, seipsum destruit.* Sed quorsum hæc? Eo certe pertingunt, vt conuellatur illa superstitio, in qua Papa pius factionibus Cardinalis Cusani astruit, Concilium supra Papam non esse, dum dicit (vt eius verbis vtar) *ad futurum Concilium, quod supra Christi vicarium esse nequit.*

Videte ergo, quam vim omnis consilii expertem Papa inferre tentauit. Nam si omnes Apostoli missi sunt à Domino JEsu, dicente illis; *Ite in orbem, &c. Quodcunque ligaueritis,* &c. quos constat conciliariter postea esse congregatos, ac ipsum Cepham in messem Domini misisse: quis dubitat, Concilia sacra vicem Christi gerere, quæ & cœtui Apostolico successisse comprobantur? siquidem Orbis maior est Vrbe. Subdit Papa Pius *Rem illam in conuentu Mantuano sæpe & multum esse discussam:* quasi concilium habuerit procerum, vti sacræ leges iubent in rebus nouis constituendis: quas tamen pro nudo libitu plus euomuit, quam edixit.
p.126 Profecto siquidem ipse conuentum Mantuanum nuncupat conuentum Regalium & Principalium oratorum, illuc transmissorum, in illo certe nihil de hoc ne cogitatum quidem extat.

Dicitur autem *Papa Pius cum Cardinalibus suis ita decreuisse.* Cur hoc? Nisi quia voluit Papa ipse abuti potestate sua, talliam * imponendo, & sub velamento militaris expeditionis in Turcam instaurandæ, facultates Germaniæ illius, quæ est inter Coloniam Agrippinam & Austriam, ac rursus inter Daciam & Alpes, quæ Germaniam ab Italia discriminant, medullitus exhaurire. Nam ex illis solis finibus oratores Mantuæ ad tractandum conuenere. Illi quippe soli videbantur apti * *i. tributum.*

Papæ, quos luderet: Brabantia, Hollandia, Gelria, cum circumiacentibus reclamarunt, clam illis quos supra nominaui. Vtcumque res acta sit, nullus illorum interfuit tractatibus nostris, ergo vim suam exsortem esse voluit à sensu illorum, quorum æra concupiuit. Hinc profecto non inepte, nec supine, Papa ipse negatis sibi pecuniis, quas solas ardebat, suam ratus lædi maiestatem, vim astu conceptam, totius Concilii expertem adhibuit: ac imprimis suam dimensus potestatem, simul & Imperatoris nostri splendorem ante oculos ponens, putauit neminem resistere posse, vel audere, conatibus eorum.

Veruntamen suam potestatem stupendo, quæ latior est quam hodie sit Imperii gloria Romani (quæ quondam Caucasi montis limite coartata, de hinc fracto Caucasi limite per totum orbem vires suas terra marique exporrexit: nunc autem Augustorum desidia angusto limite cingitur) nihil profecto suis machinationibus in hisce partibus, quas Imperialis tituli splendor illustrat, obstare posse rebatur, nisi fortasse totius Orbis Christiani conuentus cieretur, quod uniuersale Concilium nuncupamus.

Hanc sanctissimam Christianorum conuentionem, libertatis alumnam, Papa velut Iliacam horrens passionem, illam præuenire credens, vanissimo decreto, antequam nasceretur, condemnauit, sed condemnando potius indicauit. Cum enim sedulo vetat, profecto magis timere deprehenditur. Nam quod veteri silentio restinxit litura, hoc totum inuida damnatio viuificauit: non aliter quam qui latentes vires calcis, aquæ rigentis & gelidæ superfusione obruere cupiens, inuitus ac nolens exuscitauit.

Prudentius Solon ille Atheniensis, legibus ordinatissime compositis, interrogatus, *Cur nihil seuerius in parricidas statuisset, qui tamen sicariis longe immaniores essent?* respondisse fertur: *Ideo se reticuisse, ne vetando admonuisse videretur.* Hunc locum Prælati capessite, qui libertatis vestræ certissimum est refugium, dignitatisque firmamentum, infirmos rumpite casses & inanes laqueos dissipate, qui scholasticis datis operam disciplinis. Seculis vero Principes, & viri militares, ad bellaque doctiores, quibus est disciplina, si quando proficiscimini, editiora loca hostibus intercipere, hunc eminentissimum locum Vniuersalis Concilii quæso ante capite, vnde vobis sit prospectus liberior, fortior & intentior propugnatio, tutelaque securior. Quod si Papa hoc tale tantumque asylum interceperit, hoc roboris vallum fortasse demolitus fuerit seu obruerit, antequam emineat seu oriatur, vos abiecto clypeo exarmati tandem, precii venalitate, hoc est tributorum pensitatione, animas vestras cogemini redimere: pecuniaque vestra, sub velamento militaris expeditionis aduersus Turcas instaurandæ, in damnatum & scelestum vsum conuertetur, scilicet in subsidium Fernandi, ex damnato complexu quondam Alfonsi regis Aragonum, connixi contra Renatum regni Siciliæ hæredem legitimum, & inclytum Joannem Calabriæ Principem, Christianæ nobilitatis ac militaris gloriæ decus & ornamentum & exemplar imitabile. Et idcirco dicit Papa, *Gregorium Heimburch ex diabolo natum:* quia non ex damnato coitu, sed legitimo coniugio progenitus: quorum osor est Papa, fautor bastardorum, pro quibus longissimam, & fere quasi trium horarum prolixam fecit orationem, dum Fernandi Basthardi laudes Mantuæ personaret.

Quod vero subdit Papa, *Gregorium Heimburch auarum, mendacem, & turbulentum* nuncupando, benedictis si certaret bona audiret: sed cum certet maledictis, alium quærat qui respondeat. Ego ex illo grege non sum, quippe cui facultates pro meritis minime respondent, qui plura suffragia liberaliter impendi, quam honoraria susceperim: & libertatis amator plus semper fui quam blandiarum, quæ mendaciis & auaritiæ minime conuenire possunt: sed ipse aliquando audiet, quid gesserit, qualem vitam egerit, & quid apud Cumas. Sed reprimo me, pergens ad illius decreti vanitatem, in quo vetantur oppressi, vel opprimendi, ad Concilium prouocare, *quod non est, & quod* (ut ait) *supra papam esse nequit.* Iam supra ostensum est cœtum Apostolicum fuisse supra Petrum: & nunc

nunc affirmo, quod ſicut ad ſedem Apoſtolicam vacantem appellari poteſt, ſic ad Concilium quod nondum eſt congregatum, rite appellatur. Quia poteſtas Eccleſiæ immortalis eſt, quemadmodum ipſa Eccleſia: quæ etſi nunc diſperſa eſt, aliquando habet congregari: & hoc nunc maxime opus eſſe, nemo dubitat, qui calamitates Eccleſiæ intelligit & cognoſcit: cuius ſi ſe Papa partem eſſe fateatur, ſe utique minorem illa fateri neceſſe eſt: ſiquidem Orbis eſt maior Vrbe. Papa autem hoc vetando, quid aliud agit, quam quod cauſatur aduerſus nos, quod eius imperium truculentiſſimum non ſuſtinemus: quod facultates noſtras, tam noſtro quam maiorum noſtrorum ſudore & ſanguine partas, in ſuas delicias effundere negamus: velut ille, qui ex vulneribus à ſe iniectis recreatum accuſauit, quod telum parcens corpore ſuſcepiſſet. Hoc dominicum in ſeruos extat imperium, quod in nos exercere cupit. Hoc eſt ſeruile ſeruitium, quod à nobis exigit: non filialis reuerentia; quibus certe nec peculium relinquere curat. Nemo ſanæ mentis hoc non percipit, nullus emunctæ naris homo non olfacit, quorſum tendat hæc tam grauis exactio.

Quod uero me *loquacem* facit, vir omni picâ dicatior, quid dixerim? niſi Horatii verbo reſpondiſſe velim, dicentis: *Ignoras te, an ignotum dare nobis verba putas? Cum tua peruideas oculis mala lippus inunctis, cur in aliorum vitiis tam cernis acutum, quam aut aquila, aut ſerpens Epidaurius? hinc tibi contra venit, inquirant vitia ut tua rurſus & illi.* Fateor quippe, me ventoſitati verborum pro tempore operam dediſſe: at non ita, ut ciuilis & Canonicæ traditionis præcepta contempſerim: quæ ille ne unquam quidem olfecit, nuda verboſitate contentus. Porro ſi quod tale vitium apud me deprehendit, inepte tamen id ipſum mihi exprobrauit, quo & ipſe potiſſimum turget. Mihi ſatis eſt, didiciſſe ciuiles ſententias: & quicquid præcipuum habet ratio & induſtria, & quicquid ſacra tradunt vtriuſque iuris inſtituta, hiſce literis & floribus exornare poſſe, & in illo grege me eſſe profiteor. Ipſe in numero ſit illorum, qui putant hæc omnia vi & artificio Rhetorum contineri. Ergo ſi Papa ob id facinus me excommunicatum dicit, quis erit eiectior ipſo, qui præter verboſitatem nihil habet in ſe virtutis? Subdit, *& læſæ maieſtatis crimine me irretitum:* Credo eum culicibus & muſcis has leges edidiſſe, aut animalibus quæ in tabidis corporibus naſci ſolent: vti aranearum telas in occurſum fragiles, legis conſilii exſortis æquauit: quas ſi culex, aut quod imbecillius animantium inciderit, euoluere ſe neſcit, ſi quis autem validiorum animantium incurrerit, penetrat atque diſrumpit. Neque enim rete ficedulis aut coturnicibus contextum, aptum eſt vincire vulturem vel aquilam. Irretiat ipſe Reatinos ſuos, & eos quos ſeruili metu conſtrictos habet: mecum erit (Deo duce) libertas Diogenis & Catonis. Nec ſatiatus eſt Papa conuiciis vulgaribus: quin etiam *Hæreticum* me audeat nuncupare. Siquidem hæreſim voluit ſectam vel ſententiam nuncupare, ut Cicero noſter Catonem recte appellat:, hæreticus ſum ego, qui aio; *Concilium orbis Chriſtiani fore ſupra Papam:* hæreticus eſt Papa, qui contrariam ſectam fouet. Videte quod nihil grauius in eum dico, qui tamen abiecta rationis & concilii moderatione, cuncta in me pro libitu iuſſit ſcribi. Poſtremo nec adhuc ſatiatus Papa conuiciis, *mandat bona mea confiſcari:* quæ utinam tanta eſſent, quod rapacibus viris hiatum pandere poſſent. Ego inter bonos conuerſari volo, qui uirtutes meas opibus ſuis foueant, & pluris faciant ſuffragia mea, quam locupletiuam, quam ex mea ruina ſperare poſſent. Maiori enim utentur conſilio, quam Papa fretus eſt in procacitate ſua. Pollicetur tandem eis Papa, qui res meas inuaſerint, *Catholicorum hominum operas impendiſſe.* Maxime ridiculoſum eſſet hoc verbum, niſi ipſius Papæ ineptia iam antea vobis comprobata eſſet; dum ipſe inceſtuoſos complexus, & vitia honeſtati publicæ inimica, Mantuæ tam copioſe & loquaciter perſonauit.

Expugnatis nunc aranearum telis, & infirmorum retium vinculis nodiſque diſſolutis, ad remedium moribus introductum, quo aduerſus ſuperiorem truculentiam & amariſſimas leges ſe tuetur innocentia, ſtylum conuertere depropero.

Et in primis plane constat, semper & ubique ab inferiore ad superiorem rite prouocari. Nemo enim tam obtusi cordis est, qui non in seipso periculum fecerit, p.128 à sensualitatis fragilitate ad intellectualis potentiæ discursum prouocando. Sed & qui morbo aut vitio animi tenetur, ut nesciat cernere verum, si lapsus fuerit in vitium, defecato tandem animo ad se rediens, ad animum irâ, odio, gratiaque vacuum prouocat, quo certius de rebus dubiis consultet atque decernat, & vim suam grauitate consilii moderetur. Ideo laudata est illa mulier, quæ à temulento Rege Philippo, ad eundem sobrium prouocauit. Sit ergo mihi gradus primus, ab irato Papa, qui me lacessit, ad eundem mitem factum appellare: & ab oratore topico ad eundem, si ventositate abdicata, si Musis relegatis, ad sacras leges se conuerterit: vbi discet, *Neminem indemnatum rebus aut fama spoliare, nec quenquam inauditum condemnare.* Deinde qui scriptum est, *Papam omnes iudicare ipsum autem à nemine iudicandum* : quod & ego fateor verum, quantum attinet ad sedis ipsius & Papalis potestatis plenitudinem: sed non ita, ut sub inimico & suspecto iudice quisquam cogatur famam aut res suas decertare. Ad eundem itaque prouoco, si se iuxta boni viri arbitrium astrinxerit iudicaturum. Et is sit appellationis meæ gradus secundus. Si vero causam delegare malit viro non suspecto, rursus ad eundem Papam, seu quem deligit, prouoco & appello, & hunc tertium appellationis meæ modum offero, meque tali iudicio sisto. Et in summa, Papali cognitioni ea lege me submitto, si suspicionis causa tollatur è medio. Et hic quartus ordo, omnem tollit tergiuersationis notam, quam mihi iniicere possit Cusana procacitas, cuius ductu hæc omnia diriguntur. Quæ omnia si Papa contemserit, quid restat, nisi ad uniuersalem Ecclesiam prouocare, prout à Senatu ad populum Romanum sæpe reperimus appellatum? Nec obiiciat mihi Papa, *Ecclesiam non esse congregatam:* quoniam id ipsum factionibus suis impeditur & disturbatur. Apud me nulla mora, culpa nusquam, cum non per me, sed per ipsum stet, quo minus fiat. Siquis enim in ius vocatum vi eximat, contumaciam remouet citato, sed omne vitium & crimen in se transfert. Papa metum intulit mihi, ipse sibi iustitiam indixit: qui se conuiciis suis aduersus me suspectum reddidit, qui se sapientis arbitrio astringere declinauit. De suspicione experiri recusat, ne iudicem suspicione carentem delegare dignatur: quique Vniuersale Concilium conciere negat, hic si aduersum me quicquam attentauerit, aduersus ipsum prouoco, gradatim atque alternatim, vt præmisi: & testimonium eius rei postulo, & de metu iusto protestor coram vicinis. Quo cessante, prosequor, si opus erit, & opportunitas concedatur, prout iuris publici ratio poscit saluo iure addendi, omnibusque remediis, moribus & lege introductis.

* *Ista Appellatio est interposita per doctorem Gregorium Heimburg. de mense Januar. anno M. CCCC. LXI.*

REPLICA THEODORI LÆLII EPISCOPI FELTRENSIS, PRO PIO PAPA II. ET SEDE ROMANA, AD SUPERIUS SCRIPTUM GREGORII HEIMBURG.

OBlatrantem te, Gregori, aduersus Christum Domini ore sacrilego, & impiis vocibus obstrepentem, Pius Pontifex Maximus iure contempsit: non quod garrulitati tuæ atque blasphemiæ disertissimus virorum respondere non posset, sed quia æterni Pastoris, cuius vices gerit, qui cum malediceretur non maledicebat, cum pateretur, non comminabatur, imitandum humilitatis exemplum putauit. Meminerat quippe & Christum Dominum à Pharisæis, quorum tu perfidiam imitaris, crebris conuiciis lacessitum, & nunc voracem, nunc vini potatorem, nunc Samariten & Dæmoniacum appellatum: & patientiæ ipsius documenta suscipiens, illud dominicum arcano voluebat in pectore; *Non est seruus maior Domino suo, nec discipulus eo qui misit illum. Quoniam si Patrem familias Beelzebub vocaue-*

vocauerunt, quanto magis domesticos eius. Sic illi non quod tu merebaris, sed quid se deceret, attendit. Verum & plurimi & magno atque excellenti ingenio viri tuis blasphemiis respondere potuissent, si vel ad illos maledicta illa sacrilega peruenissent, vel ineptissimum, atque perditissimum hominem coinquinationis & maculæ voluptatibus fluentem, & tanquam bestiam inter luxum semper epulasque sudantem, dignum responso putauissent: quorum plerique insaniam indicentem, atque iuxta Sapientis eloquium in ore stulti esse baculum contumeliæ agnoscentes, illud ex Sapiente proferebant: *Noli respondere stulto secundum stultitiam suam, ne fortè similis fias ei.*

Ineptum sane existimabant congredi tecum, cum nec docere indocibilem, nec reducere pertinacem, nec cohibere furentem posse confiderent. Ac talia cogitantes errantem perfidum hactenus silentio contempsere. Sed cum patientia illorum abutens contra lenitatem odio & aduersus Pontificis mansuetudinem furore & insania bacchari cœpisses, & blasphemiarum tuarum exempla per Italiam Germaniamque dispergere, me unum ex pusillis Curiæ & Apostolicæ sedis ministris domus Dei zelus accendit, ut diutius me continere non possem, quin uolantia iam pene toto orbe iacula falsitatis, clypeo veritatis exciperem. Verebar enim, ne si nullus tuis calumniis responderet, iam patientia diffidentiæ inciperet imputari, ut vel saltem iniustæ damnationis tuæ Apostolica sedes uideretur crimen agnoscere. Licet enim apud ipsius sedis Pontificem iusti iudicii conscientia sola sufficeret: non incongruum tamen uisum est, & reliquis, si qui fortè quasi de iniusto anathemate tuo uiderentur offensi, congrue satisfacere. Sic quondam Gelasius ac Nicolaus sanctissimi dissertissimique Pontifices, alter de Achatii, alter de Photii Pseudo episcoporum damnatione, Anastasio Michaelique Principibus & Orientalibus populis tomos scribentes satisfecerunt. In quo genere illud aureum Pii Pontificis flumen eloquentiæ omnes facile superasset, nisi illum vel indignitas tua, vel criminis euidentia, vel forsan remaledicendi apud quosdam suspicio retraxissent. Mouit nos præterea & Catholicæ fidei ratio, contra quam cum multa in ipsis tuis blasphemiis hæretice impieque prolata legissem, & scandalo & periculo verebar amplius esse silentium, ac proinde populare quasi apud Christianos tuendæ fidei officium arbitrabar. Nam etsi cætera crimina silentio præteriri queant, hoc tamen in fide si fiat, & scandalum & periculum generat. Licet apud te casso labore desudem, apud cæteros tamen, quos tuis blasphemiis forsan concitasti, atque impia & maledicta seminando tui erroris comites effecisti, speramus Deo propitio aliquid profuturos. Nam qui per errorem moti sunt tuo mendacio fallente, facilius ueritatem admittent ratione cogente. Respondebimus ergo licet incompositis uerbis, ueniam à legentibus rudioris styli facile præsumentes: quoniam contra impias blasphemias iustitia ac fidei patrocinium suscepturi non nitori sermonis, sed ueritati studemus. Ante tamen quam tuis maledictis respondeam, abs te postulare libet, Doctorum eximiè & Iurisconsultorum dissertissimè, qui tibi utriusque Iuris scientiam vendicas, & (ut tuis uerbis utar) qui te *quicquid ratio & industria præcipuum habet, & quidquid tradunt utriusque iuris instituta*, percepisse gloriaris; hoc ne in legibus aut Canonibus, aut in moralibus disciplinis didicisti, ut contra Pontificem summum, Ecclesiæ caput & Principem, & miseræ animæ tuæ Episcopum atque Pastorem, vel quomodo libet læsus inueheres? Hominum perditissimè, quis unquam hæreticorum, qui à Romana damnati sunt sede, in illius antistitem talia maledicta congessit? Lege Nestorium, Macedonium, Eutychen, Cœlestinum atque Pelagium, Macarium atque Dioscorum, & cæteras hæredicorum pestes: quis unquam tam turpiter ora laxauit? Qui licet damnationem suam grauiter tulerint, tamen à talibus blasphemiis temperarunt. Unus inuentus est Dioscorus, qui pro eo solo, quod Anathema dicere in sanctum & venerabilem Leonem ausus est, in chalcedonensi Synodo siue ulla fuit restitutione damnatus. Cuius præsumptionem ob hoc potissimum sancti Patres detestati sunt, quia ponens os in cœlum, & lingua eius transeunte

super

ſuper terram, inferior maiorem, iniuriis laceſſere auſus eſt. Et hoc noſcens Concilii fuiſſe ſtatutum, adhuc Conciliorum audes mentionem facere, nec revereris illorum pro minori culpa cenſuram. Miſerrimè Hominum, non te terruit Evangelica illa tuba, quod *qui ſcandalizauerit unum ex puſillis illis minimis, qui in me credunt, expedit ei, ut ſuſpendatur mola aſinaria in collo eius, & demergatur in profundum.* Quod ſi ſcandalizandi unumquemque puſillum in Chriſtum credentem talem uindictam comminatur; qua ultione plectendus eris, qui totum corpus ſcandalizas Eccleſiæ, qui Eccleſiarum omnium Patrem & Paſtorem, hæreticum, garrulum, inſanum, & quicquid turpitudinis tuæ immunditiæque fœtor ingerit, in illum cauſaris? Nec mirum quidem, quoniam non poteſt niſi ſpurce loqui, qui conſueuit ſpurca committere. Ex abundantia enim cordis os loquitur, & malus homo de malo cordis theſauro non poteſt niſi mala proferre. An verò quanti ſacrilegii ſit Principi populi maledicere, ex lege diſcere non potuiſti? quæ maledictio æterna morte condemnat. Cuius uerba non modo in Romani, ſed omnium Epiſcoporum inunctione ſolemni, inter ipſa ſacra terribiliter intonantur, pronuntiante Epiſcopo & conformantibus cæteris: *Qui maledixerit tibi, ſit ille maledictus, & qui benedixit, ipſe benedictionibus repleatur.* Quod ſi de probis non de reprobis Principibus ac Sacerdotibus dictum eſſe contendis, audias Paulum Apoſtolorum, qui cum iuſſu Principis Sacerdotum iniuſtè cæſus, illi diuinam ultionem precaretur, atque aſtantes dicerent: *ſummum Sacerdotem Dei maledicis?* mox territus lege diuina ſe purgans, ait: *Neſciebam, fratres, quia Princeps eſſet Sacerdotum. Scriptum eſt enim, Principem populi tui non maledices.* An forte iuſtè homini iniquo, ſacrilego, & contra legem agenti ſe maledixiſſe contendit, & non potius errati veniam petiit, & nefas Principi Sacerdotum maledicere legis auctoritate profeſſus eſt? Sed quid ego Paulum memoro? Ipſe Dominus noſter JEſus Chriſtus, ſummus Sacerdos, Rex & Judex, uſque ad paſſionis ſuæ diem non ſolùm bonis & piis, ſed etiam indignis & reprobis detulit Sacerdotibus: quamuis illi nec timorem Dei, nec agnitionem Chriſti ſeruaſſent. Ut enim alia omittamus, ipſe ſubditus paſſioni cum alapam accepiſſet, & ei diceretur, *ſic reſpondes Pontifici?* nihil contumelioſe in perſonam locutus eſt, quem ſciebat eſſe ſacrilegum, ſed magis innocentiam ſuam tutatus eſt, dicens: *Si male locutus ſum, teſtimonium perhibe de malo: ſi autem bene, cur me cædis?* Quod idem beato Cypriano teſte & Canone atteſtante factum eſt, ut humilitatis & patientiæ ipſius haberemus exemplum. Docuit enim Sacerdotes ueros plenius honorandos, dum ipſe circa falſos talis extiterit. At verò Gregorius contra legem ſe aſſerens iniuſtè communione deiectum, non ſolùm in verba contumeliæ iniuriæque prorupit, ſed famoſum libellum totam ſcandalizantem Eccleſiam blaſphemans evomuit: nec illi ſatis eſt deliquiſſe, niſi de malitia gloriabundus exemplaria congreget, & publicè legenda diſpergat. Leges ciuiles, quarum ſe Profeſſorem uaniloquus temerator gloriatur, eum qui libellum famoſum in iniuriam alicuius ediderit, vel ab alio editum non cælauerit, capitali ſententia damnant. Et tamen audet leges appellare, qui tam ſacrilege committit in legem. Præuaricator legis legem attende, quoniam non in unumquemque priuatum, ſed Dei vicarium atque legatum gregis dominici directorem, Eccleſiarum omnium Patrem, ſed & miſeræ animæ tuæ & cunctorum fidelium Epiſcopum atque Paſtorem parricidali furore bacharis, lingua interficis, maledictis diſcerpis, blaſphemiis laceras, & quantùm ad reatum tuum attinet, tanquam truculentus homicida transfodis ac iugulas. Homicidam rectè appellauerim: cùm ex Canone tria homicidiorum genera, & pœnam eorum parilem cognoſcamus: inter quæ detractores linguis proximos confodientes conſtat eſſe deterrima. Impudentiſſime hominum, non te diuina terruerunt exempla, cùm legas Mariam ſororem Aaron, quæ prima poſt tranſitum maris rubri in tympano hymnum cantare meruerat, eò quod murmuraſſet in Moyſen, lepra fuiſſe percuſſam. Ecce tu non ſolùm murmuraſti, ſed publicè blaſphemaſti, certe non Moyſen, (qui & ipſe inter Sacerdotes inſcribitur, Pſalmiſta teſtante atque

que dicente. *Moyses & Aaron in Sacerdotibus eius)* ſed Moyſe non merito, ſed auctoritate maiorem. Oziam audiſti pro eo, quod Sacerdotes contemnens ſacrorum præſumptor extiterit, ſimili plaga percuſſum eſſe. Bethleemiticos pueros ob deriſionem Prophetæ morte damnatos. Ecce autem plusquam Moyſes aut aliquis Prophetarum, quem tu impie blaſphemas, niſi forte mentitus ſit Bernhardus Doctor illuſtris, qui Eugenium Papam ad conſiderationem ſuæ auctoritatis adducens, atque oſtendens, qualem in Dei Eccleſia Romanus Pontifex perſonam gerat: *Attende, inquit, quis ſis, & quam videlicet pro tempore in Eccleſia Dei perſonam geras. Sacerdos magnus es, ſummus Pontifex, Princeps Epiſcoporum, tu heres Apoſtolorum, tu primatu Abel, gubernatione Noah, patriarchatu Abraham, ordine Melchiſedech, dignitate Aaron, auctoritate Moyſes, iudicatu Samuel, poteſtate Petrus, unctione Chriſtus. Tu es cui claues traditæ, cui oues creditæ ſunt.* Hunc ergo perfidiſſime blaſphemare non veritus es: ſaltem illud conſideraſſes arcanum, quod in Epiſtola Clementis habetur, quæ aliàs Petri dicitur in ordinatione Clementis, cuius plurima in Decretis & Conciliorum geſtis propter auctoritatem habentur excerpta: ubi claviger regni cœleſtis Clementem ſibi ordinans ſucceſſorem, poſtquam illius Eccleſiaſtici Principatus miniſterium multis verbis extulerat, cunctos fideles quanta reuerentia illum obſeruare, quo timore reuereri quo affectu complecti deberent, admonuit. Ubi inter reliqua: *Vos, inquit, fratres & conſerui mei, huic, qui præſidet uobis, in omnibus obedire oportet, atque ſummo ſtudio niti, ut omni erga eum vinculo amoris innexi, pleniſſimo erga eum inhæreatis affectu. Rurſus ſi inimicus fuerit Clemens iſte alicui, pro actibus ſuis, nolite vos exſpectare, ut ipſe vobis dicat: Illi nolite amici eſſe, ſed prudenter obſeruare debetis, & voluntati eius absque commonitione obſecundare.* Et paulò poſt in tui ſimiles maledictionem terribilem comminatur, quæ tuæ iniquitatis merito iam interiora tua intrauit, ut ſubter te ſcateat: *Scientes*, inquit, *quod ſi quis hunc contriſtauerit, Chriſtum, qui ei credidit cathedram, non recipit; & tanquam qui Chriſtum non ſuſcepit, non ſuſcipietur in regnum cœlorum.* Et iterum terribilius inſonat: *Quicunque contriſtauerit Doctorem veritatis, peccat in Chriſtum, & patrem omnium exacerbat Deum, propter quod & vita carebit.* Hæc tu inde excerpta in Canonibus legere debuiſſes.

Verùm non uno tantùm blaſphemiæ ſacrilegio contentus, ne aliquid intentatum relinqueres, etiam in alterum Monarcham maledicta depromis, Cæſarem væcordiæ ignaviæque condemnas, ut utramque poteſtatem, quibus principaliter hic mundus regitur, blaſphemares, Senatum quoque Eccleſiæ, videlicet Cardinalium cœtum, tanquam Conſilii expertem & temerarium, tu totius orbis cenſor notas & arguis: in unum, contra quem commiſſum nefarium ſacrilegium defendis, plus cæteris debaccharis, & virum ſanctiſſimum, vita & religione, doctrina & integritate incomparabilem, Cardinalem S. Petri ad vincula, infamia conaris aſpergere. Et cùm nihil comperias, quo innocentiam vitæ etiam inimicis percognitam obfuſcare queas, tu omnium factioſiſſimus & procaciſſimus ipſum modo factionis, modo procacitatis accuſas. O linguam maledicam & radicitus præcidendam! Nonne licet cum Propheta clamare: *Diſperdat Dominus labia doloſa, & linguam magniloquam.* Nempe ex illis es, qui dixerunt: *Linguam noſtram magnificabimus, labia noſtra à nobis ſunt.* Quibus noſter Dominus verè inquit: Tu ex illis es inflatus ſenſu carnis, nullum in terris agnoſcens caput, qui ordinatas à Deo poteſtates blasphemare te putas impunè.

Cæterùm ne putes, me execrationibus blasphemiarum tuarum detrectare pugnam, & manum non audere conferre, vel tuos inextricabiles nodos non poſſe diſſoluere, ecce iam ad ſingula feſtinat oratio. Poſtquam noſter Demoſthenes altius quædam de vi conſilii experte ac moderata exorſus, caua verba in modum veſicarum tumentia buccis ebuccinauit inflatis, primum accuſationis caput intendit, queſtus *ſe contra diuinam & humanam legem non vocatum damnatum.* Quod indignum facinus eſſe proclamans exempla producit primi parentis & Cain, quorum

rum alter propter præuaricationem, alter propter homicidium non nisi vocati damnati fuere. Subdens ipsum Deum, cui aperta sunt omnia, ut nos à præcipitante sententiæ temeritate compesceret, Sodomos prius perdere noluisse, quàm eorum scelera manifeste cognosceret. Sicque trifaria exemplorum compage, quasi phalange quadam aciem struit. Verùm nos invalidam struem uno possemus arietis ictu concutere, & paria referendo exemplorum sylvam obiicere. Sed ut ex multis pauca proferamus, Moysen legimus comperto populi scelere, quod palam contra DEUM commissum erat, nulla accusatione vel cognitione prævia vindicasse, & immane idololatriæ crimen plurima populi strage expiasse. Phinees accepimus ultionem non præmissâ sententia, cùm agentes contra legem & edictum ante prolatum propria manu transfoderet. Nouimus, Heliam Sacerdotes Balaam prius ad supplicium quàm ad judicium produxisse. Eundem scimus, Ochoziæ Regis nuntios igne de cœlo impetrato cremasse. Par zelus in Scripturis Eleazari commendatur. Et ut ad recentiora veniamus, constat, Petrum Apostolorum Principem mox prolato mendacio Ananiam & Saphiram morte mulctasse. Paulum vero Coapostolum eius Cliniam magum resistentem Spiritui sancto subita coecitate damnasse. Et ut efficacius aliquid proferamus, Apostolus absens corpore, spiritu præsens, Corinthium excommunicauit, tradens in interitum carnis, ut saluus fieret Spiritus, nullus adhibitus strepitus fori, nullus judiciarius ordo, nulla tela judicii. Nunquid Prophetæ Domini, nunquid Apostoli perperam aliquid egerunt? Nunquid præcones legis legem transgressi sunt, vel nuntii potuerunt his, quæ à Spiritu Sancto edocti erant, aduersa docere? Sunt ergò iudicia Domini vera, justificata in semetipsa: quoniam ea quæ ulta & vindicata præscripsimus, ita clara & aperta erant, ut ad tenorem cæterorum & ædificationem nascentis Ecclesiæ plectenda magis quam discutienda viderentur. Hoc est quod Canones sæpe proclamant, *Quod nota & manifesta inquisitione non indigent.* Talibus sanctionibus referti sunt Codices: & tu id simulas ignorare. Satis ad excommunicationem tuam Ambros. in Epistolæ Pauli sufficiebat auctoritas, dicentis: *Licet judicis non sit sine accusatione damnare, quia Dominus Judam cum fur esset, non eiecit: Apostolus tamen cognito Cerinthi opere, eum de cœtu fraternitatis eiecit. Omnes enim sciebant, crimen eius, publicè nouercam loco uxoris habebat: in qua re nec opus erat testibus, nec aliqua tergiversatione tegi poterat crimen.* Vides quantum inter occultum, quale Judæ fuit, & manifestum quale Cerinthi, crimen intersit. An verò inficiari poteris crimen tuum non fuisse notorium? qui palam criminosum & sacrilegum Sigismundum in crimen confovebas, qui in elusionem Ecclesiasticæ districtionis damnatam appellationem emiseras, qui eam ipsam per urbes, oppida, plateas & vicos palam iactitabas. Nec verò calumnieris, id non permanentis facti fuisse notorium. Non enim distat evidentia facti ab eo, qui in publico opere, & quidem participatione continua criminis suum etiam reatum publicè confitetur, & (quod deterius est) Dæmonum imitando duritiem iure factum esse contendit, quod publicis sanctionibus nouerit esse damnatum. Verùm ut intelligas te omninò non sapere, & vix prima legum & Canonum rudimenta gustasse, intellige quæ vel, omnino nescis, vel te scire dissimulas. Inter modernos veteresque juris interpretes fuit sæpe tractatum, an in re notoria, de qua Canones, loquuntur, sit præmittenda citatio? In quo quidem inter notorium & manifestum iuris, & notorium facti distinxerunt: Omnes tamen in eam sententiam conueniunt, ut si tale sit factum & tam manifestum, ut nulla ad eius probationem indagine opus esse videatur, nec possit aliqua tergiversatione cælari, contra quod nec ulla competere possit defensio, quia id criminosus agat, quod iam constat esse damnatum, nullam exigi citationem. Pro quo expressi Canones allegantur, quos tu nisi inscitiam tuam fateri volueris, ipse comperies. Rursus & id conuenit inter eos, quod ubi apud iudicem & in iudicis conspectu delinquitur, potest is quidem id mox damnare, ac plectere delinquentem minimè citatum. At in te quis negare potest utrumque concurrere, qui non solùm factum dam-

damnatum vetitæ appellationis palam admiſeras, verùm in iudicem & iudicis præſentiam plus quàm notoriè deliqueras; qui in Pontificis curia funeſtas ſchedulas appellationum in baſilicarum foribus platearumque porticibus appendi curaveras?

Verùm ne tibi inter opinionum varietatem contentionis relinquatur occaſio, aliud tuæ garrulitati reſponſum opponamus, quod te ſcio toruo oculo & elato ſupercilio auditurum. Diſce miſer, inter principalem & priuatum multum diſtare judicandi poteſtatem. Formam iudiciorum cæteris eſſe præfixam, ad temeraria coërcenda iudicia. Principem verò legibus ſolutum formæ non ſubiici: atque proinde quicquid cenſeatur in aliis, tamen liberè atque intrepidè confitendum proceſſum atque ſententiam Pontificis ſummi in notoriis absque citatione valere, præſertim ubi notorietas ipſa reſurgit ex his, quæ acta ſunt coram eo. Hæc non noſtra, ſed probatiſſimorum Jurisconſultorum verba ſunt, quorum in ſcholis & iudiciis grauiſſima fuit auctoritas atque ſententia. Attende ſimile aliquid in iure ſcripto, reperies teſtamentum, quod exactam ſcrupuloſamque ſolemnitatem exigit, ex Principis præſentia ſine ulla obſeruatione vires aſſumere, propter principalem præſentiam cuncta ſupplentem, quæ formæ à lege introductæ non ſubditur. Ex hac quidem auctoritate Gelaſius Papa Silla nos in ius non vocatos, ob notorium proprii antiſtitis parricidium damnauit. Innocentius III. electionem Philippi ad imperium, Henrici perſecutoris Eccleſiæ ſtirpe progeniti, licet non citati, ob notorium defectum jure dicit improbatam. Innocentius IV. Clericos, qui Friderico fatali Eccleſiæ hoſti adhæſerant. Clemens IV. auctores cædis Silvani Epiſcopi, & idem eos, qui Conradino paruerunt, anathematis mucrone & temporalium mulctatione damnauit: ſicut nos vel ex Canonibus, vel ex Pontificum geſtis agnouimus, quæ ſi quis curioſius perſcrutetur, exempla plura reperiet. Scio te inclamaturum, & more, quo ſoles cuncta cenſere, dicturum, *ad adulationem Pontificum iſta præſcripta.* Verùm quis loquacitati tuæ plura tribuet, quàm probatiſſimis Juris conſultis?

At nunc miſſa omnia priora faciamus. Tu qui tibi utriusque iuris vendicas principatum, tuam aliquando inſcitiam (ne dicam ruditatem) agnoſce, atque intellige, te ariſtas tantùm in ſtudiis meſſuiſſe. Nonne intelligis permagni referre, an de crimine contra quempiam inquiratur, ut damnetur, vel tantum declaretur, aliquem ſub facto damnatum in pœnam à jure aut ſtatuto promulgatam incidiſſe. Non enim aliquid noui facit, qui declarat, non damnat, non pronuntiat, ſed aliquem in pœnam iam legis conſtitutione irrogatam incidiſſe denuntiat. In quo caſu conſtat, non exigi citationem, cùm non ſententiam ferre, ſed magis ſententiam à iure latam iudex exequi videatur. Quod usque adeo tenuere Doctores, ut cenſuerint excommunicatum ſiue monitioni ſubditum eo caſu, quo à jure vel ſtatuto excommunicatus apparet, non incurrere pœnam à Canonibus inflictam. Hoc iuris interpretes conſtanter affirmant: quos ſi forte non legeris, tuam ignorantiam fateare; ſi verò legiſti, dolum atque perfidiam confiteri neceſſe eſt, qui generalibus vulgatisque etiam apud pueros diuini teſtimonii exemplis odium & inuidiam Romano Pontifici concitare voluiſti. Jam igitur obtrectator abſolue te ab hoc nexu, ſi potes. Pridem fuerat generali conſtitutione ſancitum, & quidem æquiſſimè, ut infra ſubdemus: *Ne quis in eluſionem eccleſiaſticæ cenſuræ ad futurum Concilium, ſub pœna anathematis & læſæ Maieſtatis, appellaret.* Appellaſti, & quidem notoriè, & appellationem etiam palam non tam inſinuare quam inculcare curaſti. Declarat te Pontifex pro eo, quod damnatum iam facinus admiſiſti, in ſpirituales ac temporales pœnas à lege inflictas incidiſſe. Quid habes, quod conquueraris? quid quod deteſteris, quid quod inclames diuina & humana iura violata? te non citatum, ob illa quæ non ſolùm publicè confiteris, ſed tumentibus buccis in cœtu Principum te feciſſe gloriaris. Satis ſuperque, ſatis te blaſphemiæ & procacitatis arguimus, & obiectam diuini iuris violati calumniam confutauimus utriusque Teſtamenti exemplis. Oſtendimus facinoroſos homines pro manifeſtis criminibus ſine ullo iudiciario ordine potuiſſe damnari. & probauimus,

mus, delictum tuum omnibus fuisse notorium in conspectu summi iudicis & contemptum Apostolicæ Maiestatis admissum: ab eo prolatum esse iudicium, qui supra ius constitutus iuris ordini & formæ non subditur. Postremò, non ab homine neque per hominem, sed ex lege & per legem, merito tuæ iniquitatis te fuisse damnatum. Superest, ut reliquas inuectiuarum tuarum partes percurrentes, non solùm procacem te atque maledicum, sed etiam hæreticum & infidelem, ex ipsis tuis sermonibus conuincamus.

Prosequamur igitur reliqua, & ne nos carpendi studio aliquid confingere suspicetur, ipsa prout locutus es, verba proponamus. *Quam tenuem*, inquit, *telam exorsus, quam debilem texit rationem, quæso videte. Saluator*, inquit, *noster Petrum Apostolorum principem ad gubernationem Ecclesiæ substituit, &c. Quis ignorat omnibus Apostolis à JEsu esse præceptum, ut eant in orbem prædicaturi fidem, baptismum & salutem? Quis nescit passim omnibus esse promissum, ligatum in cœlis quod ipsi ligarent in terris, & solutum esse quod soluerent. Sed quod Cephæ singulariter dictum est, Tibi dabo claves cœlorum, hoc ait Hieronymus esse factum, ut schismatis tolleretur occasio.* Et Ambrosius in suo Pastorali dicit: *Quod ne dum Petro trina rogatione interrogato, an amaret, ac trina responsione subsequente, amare se teste ipso interrogatore JEsu, traditas sibi esse claves, sed omnibus ipsis contraditas, Apostolosque post ascensionem Domini conuenisse, ac Petrum sibi Principem constituisse, & Antiochiæ in cathedra collocasse referuntur. Nihil tamen de potestate uniuersis Apostolis à Saluatore data, ipsorum omnium uniuersali missione diminuerunt. Ergo & hodie exorat Ecclesia Catholica, sese per Apostolos ipsos continua protectione custodiri, quos Saluator ipse vicarios tanti operis constituit præesse Pastores. Horum legitimos successores constat esse uniuersalia Concilia, Christianæ fidei fundamenta, quæ Pontificum actiones pro tempore saluberrimis doctrinis instruxerunt, errores emendarunt. De quibus summus ille Pontifex Gregorius scribit: Quisquis illa destruere tentaret, seipsum destruit. Sed quorsum hæc? Eo certè pertingunt, ut conuellatur illa superstitio, in qua Pius Papa factionibus Cardinalis Cusani astruit, Concilium supra Papam non esse, dum dicit, (ut eius verbis utar) ad futurum Concilium appellari non posse, quod supra Christi vicarium esse nequit. Videte ergò quam vim consilii exsortem Papa inferre tentauit. Nam si omnes Apostoli sunt missi à Domino JEsu, dicente illis; ite in orbem, quodcunque ligaueritis &c. quos constat postea conciliariter congregatos, ac ipsum Cepham in messem Domini misisse, quis dubitat Concilia sacra vicem Christi gerere, quæ cœtui Apostolico successisse comprobantur, siquidem orbis maior est urbe.* Hæc sunt illius portenta verborum. Miror profectò, cùm apud Aurelium Augustinum legerim, nullam falsam esse doctrinam, quæ non aliqua vera permisceat, Gregorium in tantam prolapsum esse væsaniam, ut breui verborum serie pene quasi plura expresserit vitia, quàm verba: sicut quisque facile percipere potest. In ipso námque sermonis huius exordio pariter Apostolis Ecclesiam fuisse commissam, ex missionis, Baptismi ac prædicationis communione coniectat, ipsosque in traditione clauium parem potestatem accepisse profitetur. Tum verò ob hoc uni singulariter claues esse permissas, ut schismatis tollatur occasio, Apostolum Petrum apostolica & humana institutione Cathedram & prælationem accepisse. Et ne dubium relinqueretur ex præmissis, primatum Petri negasse, etiam veterum hæreticorum ab arcanis usque depromptum de missione Petri argumentum inducit, innuens maiorem misso esse mittentem. Inde transuolans ad alia, ut quem singulis æquauerat Apostolis, in unum collectis ostenderet fuisse minorem, uniuersalia Concilia (ut ineptiis suis utar) Apostolorum dicit legitimos successores. Quorum auctoritatem extollens tria planè infert ridicula: Concilia Christianæ fidei fundamenta, Pontificum actiones instruxisse, & errata correxisse, eadem vicem Christi gerere, & ab illo potestatem accipere, ac propterea Petro illiusque successoribus superiora esse contendit.

Sequamur ordinem propositionum suarum, veniam (ut opinamur) à legentibus impetraturi, si paulò altius principia repetentes, sermonem longius protendamus.

mus. Necesse est enim, ut vana procacitas, quæ sibi non legum tantùm & Canonum, sed omnium diuinarum atque humanarum rerum arrogat sapientiam, non diuinis solum atque humanis testimoniis, sed ex ipsis quoque naturæ principiis reuincatur, ut iuxta Apostolum se euanuisse in cogitationibus suis & obseruatum insipiens cor eius agnoscat, qui cum dixerit se sapientem, stultum se factum intelligat. Credere te Gregori arbitramur, Ecclesiam Christi, quæ in hoc mundo peregrinatur ex fide uiuens, aliquo ordine esse distinctam, utpote ab eo constitutam, cuius perfecta sunt opera, quique hanc legem naturæ indidit, ut infima summis, summa infimis per media copulentur, qui ordinem cœlis ac terris dedit. Nam cum dicat Apostolus; *Quæ à Deo sunt esse ordinata*, aut Ecclesiam ex Deo non esse, aut ab illo ordinatam esse oportet: præsertim cùm illam Spiritus sanctus vocet in Canticis, *Castrorum aciem ordinatam*, & superiori Hierarchiæ dicatur exemplata diuinitus, in qua (ut scribit Gregorius,) cœlestium militiarum exempla nos instruunt. Quia dum sunt Angeli & Archangeli, liquet non esse æquales, sed ordine & potestate discretos. Nec enim uniuersitas posset alia ratione subsistere, nisi huiusmodi magnus eam talis, qua totum corpus sanum sit, & quæque organa suis fungantur officiis, differentiæ ordo seruaret. Porro si ordinem non diffiteris, magis ex naturæ principiis, quibus tamen per omnia non in uno solo, quod præoptas, non solum ex diuina institutione, sed ex ipsis quoque naturæ principiis, cuiusuis politiæ recto regimine unum caput, unius ecclesiastici corporis, unum Principem sanctæ ciuitatis, unum Monarcham ecclesiasticæ Hierarchiæ, unum Pastorem dominici gregis atque ovilis in terris fateare necesse est. Nam cum omnis ordo sit multorum in gradibus differentium, & id ipsum sit secundum prælationem & subiectionem, ad unum tantum deueniri necesse est, in quo finis statusque consistat, ut euitetur infinitas: quem supremum in Ecclesia Principem atque Rectorem esse constat, in quo & ex quo totius Ecclesiæ potestas & status. Ubi enim unitas, ibi perfectio: reliqui numeri perfectionem non habent, sed diuisiones ab unitate recedentes. Porro ut Aurelius August: ait, *Multis præponitur unum. Non enim à multis unum, sed multa ab uno.* Cæterum nemo tam iniquus existimator esse potest, ut regimen Ecclesiæ minus ordinatum esse credat, quàm naturæ: cùm gratia supergrediatur superetque naturam. Quod si in his, quæ à natura sunt, omne regimen naturale ad unum dirigitur principale, quod regit, ut in corpore multa membra uarietate compacta unius capitis sumunt influxum, & de fonte uno riui plurimi defluunt, & multi arboris rami ad unum stipitem reducuntur, & multi stipites una radice figuntur, & inferioris corporis motus uno primo mobili mouetur & regitur, quis non credat, Ecclesiam diuersis gradibus in unum Christi corpus unitam, uno in terris capite gubernari? Præsertim cùm dicat Propheta: *Congregabuntur filii Judæ & filii Israël pariter, ut ponant sibi caput unum.* Probat autem ratio finis, qui pax est, & unitas subditorum, quæ quidem nisi ab uno & per unum consistere rectè non posset. Ad hoc enim diuina prouidentia gradus & ordines constituit esse distinctos, ut ex reuerentia inferioris ad caput, vera concordia fieret, & ex diuersitate contextio, & rectè officiorum gereretur administratio singulorum. Quod etiam Philosophorum Princeps in Metaphysicis recognouit, dicens: *Entia nolle male disponi. Pluralitatem principatuum malam.* Necessario igitur unum Principem esse, fatendum. *Natura enim principiorum amat singularitatem*, ut beatus Augustinus ait: Ita ut ipsius singularis principatus bonum etiam quibusdam ingerat animantibus, ut in apibus unus principetur. Et sicut beatus quoque Hieronymus ait, grues unam sequuntur ordine literario. Hoc nobis repræsentat ad Moysen de figura cœlestis hierarchiæ diuina præceptio dicens: *Omnia fac secundum exemplar tibi in monte monstratum.* Et visio Ioannis in Apocalypsi reuelata, qui ciuitatem sanctam Ierusalem nouam descendentem de cœlo se vidisse perhibuit: quam figuram clarus ille Doctor, Claræuallis Abbas eximius Bernardus exponit, dicens: *Non vilis putanda est forma terrestris Hierusalem, quæ formam habet à cœlo, ut sicut*

 ibi

ibi Seraphin & Cherubin & cæteri ordines sub uno capite Deo, ita & hic Patriarchæ, Archiepiscopi & reliqui sub uno summo Pontifice. Hoc denique ratio unitatis insinuat, ut unius corporis unum caput necessariò prædicetur. Nam si secundùm Apostolum unum corpus multi sumus, & unam esse Ecclesiam Spiritus sancti in Canticis, consequens est, quod beatus ac facundissimus Martyr Cyprianus ait, cuius verba tuam de parilitate Apostolorum hæresin transfodiunt atque confundunt: Inquit Dominus ad Petrum: *Ego dico tibi quia tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam. Super unum ædificabo Ecclesiam. Et quamuis omnibus Apostolis post resurrectionem parem potestatem tribuat, dicens: Sicut me misit Pater, & ego mitto uos, accipite Spiritum sanctum. Tamen ut unitatem manifestaret, unitatis eiusdem originem ab uno incipientem sua auctoritate disposuit.* Et post pauca: *Exordium ab unitate proficiscitur, ut Ecclesia Christi una monstretur, quoniam unam Ecclesiam Spiritus sanctus in Cantico Canticorum ex persona Christi designat, & dicit: Una est columba mea, perfecta mea, una est matris suæ filia, electa genitricis.* Hoc denique Christi institutio nobis insinuat, qui velut pastor bonus oves errantes collecturus aduenerat, & unitatem nobis ostendens de diuina auctoritate venientem, ait: *Ego & Pater* secundum diuinitatem *unum sumus.* Ad quam unitatem redigens Ecclesiam suam, dicit: *Erit unum ovile & unus pastor.* Qui cum in tantum dilexisset Ecclesiam, ut propter nimiam charitatem sanguinem suum profuderit, nusquam putandus est illi in necessariis defuisse. Cum & de Synagoga per Isaiam ipse prædixerit: *Quid ultra facere debui vineæ meæ, & non feci?* defuisset utique, si ascensurus ad Patrem, & corporalem præsentiam suis fidelibus subtracturus aliquem non substituisset, qui vice sua uniuersali Ecclesiæ præsideret, & cum illa visibiliter versaretur, ac uniuersa Rectoris impleret officia. Ne ergo ullo munere illi deesset, ipsius curam Apostolorum Principi Petro commisit, qui suæ fidei stabilitate cæteros in Christiana religione firmaret. Propter quod illum ante passionem gregem sibi commendans: *Pasce, inquit, oues meas.* Quæ uerba exponens Bernhardus præclarus Doctor Ecclesiæ, in opere insigni, quod ad Eugenium Papam de consideratione conscripsit: *Sunt inquit, quidem & alii cœli janitores, & gregum pastores: sed tu tanto gloriosius, quanto & differentius præ cæteris nomen hæreditasti. Habent illi sibi assignatos greges, singuli singulos, tibi uniuersi assignantur. Nec modo ovium, sed & Pastorum tu unus omnium Pastor. Unde probem quæris? Si me amas, Petre, pasce oves meas. Quas? Illius vel illuis populi, ciuitatis, aut regionis, aut certi regni? Oves meas, inquit. Cui non planum est, non designasse aliquas, sed designasse omnes. Nihil excipitur, ubi distinguitur nihil. Et forte præsentes & cæteri discipuli erant, cum committens uni unitatem omnibus commendaret in uno grege & uno pastore, secundum illud: Una est columba mea, formosa mea, perfecta mea. Ubi unitas, ibi perfectio.* Et post pauca: *Inde est, quod alii singuli singulas sortiti sunt plebes, scientes Sacramentum. Denique Jacobus, qui videbatur columna Ecclesiæ, una contentus est Hierosolyma, Petro uniuersitatem credens. Pulchrè verò ibi positus est suscitare semen fratris defuncti, ubi occisus est ille: nam dictus est frater Domini. Petro cedente Domini fratre, quis se alter ingerat Petri prærogativæ? Ergo (juxta Canones tuos) alii in partem sollicitudinis, tu in plenitudinem vocatus es potestatis. Aliorum potestas certis arctatur limitibus, tua extenditur & in ipsos, qui super alios potestatem acceperunt.* Audis igitur, quæ Doctor eximius loquitur, ex quo discere potuisti, Petri potestatem à cæteris Apostolis & uniuersitate & prælatione discretam: cùm illi singulis, iste uniuersis plebibus & ipsis quoque Apostolis, (quos ex ovibus Christi, & Petro commendatas fuisse nemo ambigit, prælatus extiterit. Scio te frontem contracturum, & (sicut assoles) nos Horatiano sale decisurum atque dicturum: *Troianum gemino bellum ordiris ab ovo.*

Sed tua nos coëgit impudentia, qui coruscante Evangelio, & totiens in consortibus tuis damnatis hæreticis, singularem Petri in uniuersalem Ecclesiam potestatem diffitentibus, tu eandem palam ingerere & refutare curasti. Audi igitur vel inuitus, quos prædictus Doctor ex Evangelio typos annectit, quos recen-

sendos

ſendos exiſtimo, quo magis confutetur tua inſania. Accipe, (inquam) illud, quod nihil ominus id ipſum confirmatur. *Diſcipuli navigabant, & Dominus apparebat in littore, quodque jucundius erat in corpore rediuiuo. Sciens Petrus quia Dominus eſt, in mare ſe miſit, & ſic venit ad ipſum, aliis nauigio peruenientibus. Quid iſtud? Nempe ſignum ſingulorum Pontificatus Petri, per quod non nauim unam, ut cæteri quisque ſuam, ſed ſeculum ipſum ſuſceperit gubernandum. Mare enim ſeculum, & naves Eccleſiæ. Inde eſt, quam altera vice inſtar Domini gradientis ſuper aquas, unicum ſe Chriſti vicarium deſignavit, qui non uni populo, ſed cunctis præeſſe debet. Siquidem aquæ multæ populi multi. Ita cum quisque cæterorum habeat ſuam, tibi una commiſſa eſt grandiſſima nauis, facta ex omnibus ipſa uniuerſalis Eccleſia toto orbe diffuſa.*

Cum igitur ſuperiorum omnium ratio deducta concludat ſingularem Petri in uniuerſalem Eccleſiam poteſtatem, quæ & in naturis oſtenditur, in cœlo exemplificatur, in operibus typicè demonſtratur, & in toto corpore myſtico obſeruatur, & in lege diuina ac Euangelio commendatur: Tu tamen, uirorum acutiſſime, auſus es quibusdam uerborum ſtrophis illam parilem cæteris Apoſtolis iudicare, atque ex humana magis quam diuina inſtitutione, vel ab Apoſtolis ſine imminutione propriæ poteſtatis, vel conſenſu Eccleſiæ in remedium ſchismatis, attributam aſſerere: illud in tui erroris argumentum adducens, *quod cæteris quoque Apoſtolis claues*, (ut tuis utar uerbis) *contraditæ fuerint*. Ad quod licet per ſuperiora monſtrauerim, ita reliquis traditas claues, ut tamen Petro præ omnibus, & pro omnibus ante tradiderit, ita à ſe petra Petri nomen indicens, & in illo huius muneris Sacramentum imponens, ut non niſi per Petrum uelut à capite in eos ſit deriuata poteſtas, eaque non uniuerſaliter ſed certis coartata limitibus, trium tamen ſanctorum Patrum ſuper ea re viſum eſt tibi explicare ſententias, ut eorum mentes ædificent, quos forte verborum tuorum virus infecit. Poſſemus quidem infinita congerere; ſed cui pauca non ſufficiunt, nec multa proficiunt. Primus igitur excitetur beatus Martyr Anacletus, vicinus Apoſtolorum, atque ipſius Petri ſucceſſor: qui tuæ reſpondens inſaniæ, in decretali Epiſtola ita præfatur: *Sacroſancta Romana Eccleſia & Apoſtolica, non ab Apoſtolis, ſed ab ipſo Saluatore primatum obtinuit, ſicut beato Apoſtolo dixit: Tu es Petrus.* Et poſt aliqua: *Inter beatos Apoſtolos quædam fuit diſcretio poteſtatis, & licet omnes eſſent Apoſtoli, Petro tamen conceſſum eſt à Domino, & ipſi inter ſe voluerunt id ipſum, ut reliquis omnibus præeſſet Apoſtolis, & Cephas, id eſt, caput & principium teneret Apoſtolatus.* Exſurgat & Canonis lator, veritatis præco, Leo Papa in Canone dicens: *Ita Dominus noſter JEſus Chriſtus humani generis Saluator inſtituit, ut veritas, quæ antea legis & Prophetarum præconio continebatur, per Apoſtolicam tubam in ſalutem uniuerſitatis exiret, ſicut ſcriptum eſt: In omnem terram exiuit ſonus eorum, & in fines terræ verba eorum. Sed huius muneris Sacramentum ita Dominus ad omnium Apoſtolorum officium pertinere voluit, ut in beatiſſimo Petro Apoſtolorum omnium ſummum principatum collocaret, ut ab ipſo quaſi quodam capite dona ſua velut in corpus omne diffunderet, ut exſortem ſe miniſterii intelligeret eſſe diuini, qui auſus fuiſſet à Petri ſoliditate recedere. Hunc enim in conſortium individuæ unitatis aſſumtum, quod erat ipſe, Dominus voluit nominari, dicendo: Tu es Petrus, & ſuper hanc petram ædificabo Eccleſiam meam, ut æterni templi ædificatio mirabili munere gratiæ Dei in Petri ſoliditate exiſteret, hanc Eccleſiam ſua etiam corroborans firmitate, ut illam nec humana temeritas poſſet appetere, nec portæ inferi contra illam prævalerent.* Et continuo, quaſi Gregorium hæreticum & blaſphemum ſpiritu prævidens, adiecit: *Verum hanc petræ iſtius ſacratiſſimam firmitatem Deo (ut diximus) ædificante conſtructam, nimis impia vult præſumptione violare, quisquis eius poteſtatem tentat infringere, id quod accepit à veteribus non ſequendo.* Clangat nunc tuba Euangelii, tuba (inquam) ſacerdotalis, qua clangente ſicut olim muri Hiericho, ita Neſtoriana atque Eutychiana propugnacula corruerunt. Magnus ille Leo, quem Chalcedonenſis Synodus columnam fidei, Oecumenicum atque Apoſtolicum acclamauit, cuius auctoritati Canon

tan-

tantum attribuit, ut si quis eius dicta usque ad iotam scrutari voluerit, & non in omnibus reuerenter receperit, anathema sit: is ergo in sermone de ordinatione sua, de primatu Petri sic loquitur: *Utile ac dignum est, ad beatissimi Apostoli Petri gloriam contemplandam aciem mentis attollere, qui ab ipso omnium Chrismatum fonte tam copiosis est irrigationibus inundatus, ut cum multa solus acceperit, nihil in quenquam sine illius participatione transierit.* Et iterum in eadem: *De toto mundo unus Petrus eligitur, qui & uniuersarum gentium vocationi, & omnibus Apostolis, cunctisque Ecclesiæ partibus præponatur; vt quamuis in populo DEI multi Sacerdotes sunt, multique Pastores, omnes tamen regat Petrus, quos principaliter regit Christus. Magnum & mirabile huic viro consortium potentiæ suæ tribuit diuina dignatio, ut sic quod cum eo commune cæteris voluit esse Principibus, nunquam nisi per ipsum dedit, quicunque aliis non negauit.* Et post pauca: *Ego dico tibi, quia tu es Petrus: hoc est, sicut tibi Pater meus manifestauit diuinitatem meam, ita & ego tibi notam facio excellentiam tuam, quia tu es Petrus, id est, cum ego sim immobilis petra, ego lapis angularis, qui facio utraque unum, ego fundamentum præter quod nemo potest aliud ponere: tum tu quoque petra es, quia mea virtute solidaris, ut quæ mihi potestate sunt propria, sint tibi participatione communia.* Et alibi: *Tibi dabo claues regni cœlorum, & quæcunque ligaueris &c. Transiuit quidem & in alios Apostolos ius potestatis istius, & ad omnes Ecclesiæ principes decreti hujus constitutio commigrauit. Sed non frustra uni commendatur, quod omnibus intimatur. Petro ideò singulariter hoc creditur, quia cunctis Ecclesiæ Rectoribus Petri forma proponitur.* Quid ergò hoc testimonio firmius, quid hac assertione stabilius esse potest? Et post hæc tanta testimonia non erubescit insaniens, paritatem in Apostolis potestatis atque jurisdictionis asserere, & in augmentum sui erroris etiam impia veterum hæreticorum argumenta non veretur congerere. Sic enim in superioribus dixit: *Apostolos conciliariter congregatos, & ipsum Cepham in messem Domini transmisisse*, quasi superioritatem ex missionis authoritate pronuntians. Hoc idem pronuntians argumentabatur impius Arrius, adstruens in diuinis personis inæqualitatem subesse, pro eo quod *Filius & Spiritus sanctus mitti* dicuntur. Ignorabat quippe, quod tu quoque ignoras, aut ignorare te simulas, triplicem missionis modum, vel secundum authoritatis imperium, prout Dominus seruum emittit, vel secundum originem, prout florem arbor producit (ex quo sensu *missio* licet sublimius atque ineffabilius dicitur in diuinis) vel secundum consilium, prout Consiliarii Regem mittere dicuntur ad bellum, cùm tamen cunctorum ipse sit Dominus. Adiicere nos possumus missionem secundum amorem. His duobus extremis modis Samariam ab Apostolis missus est Petrus, consilio quidem illorum atque suasu, & amore eorum, ad quos mittebatur impulsus, cùm inter Apostolos maiori auctoritate atque miraculorum gratia coruscaret. Hæc quidem dicimus damnantes sermones tuos: neque enim aliam Petri in messem Domini legimus missionem. Nam si forte Romam Petrum ex Antiochia à reliquis Apostolis asseris transmissum fuisse, quam te continuo mendacii falsitatisque conuincat Eusebius Cæsariensis historiæ Ecclesiasticæ scriptor illustris, Marcellus Papa ac Martyr insignis, & magnus ille Leo vir authoritatis incomparabilis qui diuina reuelatione & Dei instinctu ad oppugnandum Simonem Magum testantur esse profectum. Sic namque secundo Ecclesiasticæ historiæ libro testatur: *In ipsis Claudii temporibus diuinam clementiam probatissimum omnium Apostolorum, & maximum fidei magnificentia meritoque virtutis Principem, Petrum ad urbem Romam velut aduersum humani generis perniciem communem deduxisse.* Marcellus quoque beatissimus, scribens uniuersis Episcopis per Antiochiæ constitutis prouinciam, in hæc verba consentit? *Rogamus vos dilectissimi, ut non aliud doceatis, quàm quod à beato Petro & à reliquis Apostolis accepistis. Ipse enim est caput totius Ecclesiæ, cuius sedes primitus apud vos fuit, quæ postea iubente Domino Romam translata est.* Leo quoque ad Petrum dirigens sermonem ita testatur: *Jam Antiochenam Ecclesiam (ubi primum Christiani nominis dignitas exorta) fundaueras, iam Pontum, Galatiam, Cappadociam, Asiam atque Bithyniam legibus Euangelicæ prædicationis*

cationis impleueras. Nec aut dubius de prouentu operum, aut de ſpatio tuæ ignarus ætatis, trophæum crucis Chriſti Romanis arcibus inferebas. Quodque diuinis præparationibus anteibant & honor poteſtatis & gloria paſſionis, meritò dixit, *diuina præordinatione id ante fuiſſe ſtatutum*, in quantum per Iſaiam antea fuerat prophetatum, urbem Romam orbis caput iugo Chriſti per Apoſtolorum Petri & Pauli prædicationem ſubigendam. Sic enim prophetauerat: *Ciuitatem ſublimem humiliabit & conculcabit eam pes pauperum*, ſcilicet Chriſti, *& egenorum*, id eſt Apoſtolorum Petri & Pauli, ut ſacri expoſuère Doctores. Cui ſententiæ adſtipulatur & beatus Ambroſius Doctor, diuinitus inſtitutum fuiſſe confirmans, *ut in urbe Romana, quæ caput obtinet Nationum, uno die & ſub uno perſecutore Apoſtolorum Principes paterentur, & ubi erat caput ſuperſtitionis, illic caput quieſceret Sanctitatis: & ubi gentilium principes habitabant, illic Eccleſiæ principes morarentur.*

Vides ergo, qui aliis obiiciebas, *tenuem telam eſſe contextam*, te nec tenuem quidem vaniſſimis argumentationibus texere potuiſſe, ſed cùm adhuc ordiretur, præciſam eſſe. Somniaſti namque Petrum conciliariter fuiſſe transmiſſum: cum in Apoſtolico Concilio Petrus primus ſententiam tuliſſe legatur: nec ipſum ab Apoſtolis & ſenioribus tunc convenientibus Antiochiam miſſum, ſed Barnabam & Sillam ſacra Apoſtolorum actuum teſtetur hiſtoria. Ex Chryſippi aut Theophraſti te credo acumine argumenta talia mutuatum: ex quo genere illud dici poteſt, ut arguas Eccleſiam non uni capiti, ſed omnibus pariter Apoſtolis fuiſſe commiſſam, pro eo quod *hodie usque oret Eccleſia, eorum protectione defendi.* Quod ſi ita eſt, nullum ordinem manſionum, nullam graduum differentiam arguamus in cœlis: cùm Eccleſia per ſingulas horas in communi commemoratione Dominum deprecetur, ut *quorum merita recolit, eorum ſentiat patrocinia.* Ergò iam ſtella à ſtella non differet in claritate, & falſa diuerſitas manſionum in cœlo in Euangelio repromittitur. Illud verò qualis impudentiæ? ut beatum Petrum ab Apoſtolis Principem conſtitutum ſine propriæ imminutione poteſtatis aſſeueret, ex ipſo conſtitutionis verbo Petri primatum ex Apoſtolica magis quàm diuina inſtitutione manaſſe ſignificat? ac ſi coetus aliquis aut collegium Prælatum ſibi præficeret. Improbiſſimè hæreticorum, quis iſta te docuit? Cùm omnes verè Euangelii textus Apoſtolorum electione, inter quos Petrus non vocatione, ſed dignitate dictus eſt primus, usque ad aſcenſum Domini Saluatoris, Petri principatum aut promiſſum, aut figuratum, aut redditum eloquatur, ubi omnium cura immediate committitur, *Paſce oues meas.* Quo verbo, ut beatus Chryſoſtomus ſcribit, ſignanter expreſſit, *Loco mei præpoſitus, & caput eſto fratrum tuorum.* Nonne hæreſin tuam diſertiſſime Nicolaus confutat in Canone dicens: *Non quælibet terrena ſapientia, ſed illud verbum, quo conſtructum eſt cœlum & terra, per quod omnia condita ſunt elementa, Romanam fundauit Eccleſiam, cuius priuilegium ab ipſo ſummo capite Eccleſiarum traditum, qui auferre conatur, hic procul dubio in hæreſin labitur.* Et eadem de Conciliis, à quibus quidam temere prælationem Eccleſiæ Romanæ conceſſam aſſeuerabant, teſtatur beatus Pelagius dicens: *Quamuis uniuerſæ per orbem Catholice inſtitutæ Eccleſiæ unius thalamus Chriſti ſunt, tamen ſancta Romana Eccleſia Catholica Apoſtolica nullis Synodicis conſtitutis cæteris Eccleſiis prælata eſt, ſed Euangelica voce Domini & Saluatoris primatum obtinuit.*

Patet igitur, Apoſtolos non inſtituiſſe Petri primatum, ſed Dominicæ atque Evangelicæ inſtitutionis, quam noverant executos, illi humiliter detuliſſe. Sicut beatus Anacletus in Canone, *Licet*, inquit, *omnes eſſent Apoſtoli, Petro tamen conceſſum eſt à Domino, & ipſi inter ſe voluerunt id ipſum, ut reliquis omnibus præeſſet Apoſtolis.* Notandum verò, quam fallaciter beati Hieronymi teſtimonium inducat, ut aſſerat uni ad ſchiſma ſubmovendum ſingulariter claues Eccleſiæ permiſſas, id eſt, quaſi hæc ſola fuerit diuini altitudo conſilii, Petrum præficere, ut ſcandala ſubmoueret. Non illi ſatis eſt hæreticum eſſe, niſi probatiſſimo omnium Catholicorum tractatorum ſimilem notam, infligat. Audi miſer, quid Hieronymus ſentiat, hoc

hoc nempe quod cæteri, & quod ex illius auctoritate Glossa ordinaria scribit super Matthæum: *Specialiter Petro claves concessit, ut ad unitatem nos inuitaret. Ideò enim Principem Apostolorum constituit, ut Ecclesia haberet unum principalem Christi vicarium, ad quem diversa Christi membra recurrerent, si fortè inter se dissentirent. Quod si diversa forent in Ecclesia capita, unitatis vincula rumperentur.* Nonne & tibi videtur, & unitatis causam, & fidei conuenientiam, & in vicariatu Christi plenitudinem potestatis & mystici corporis caput contra caput schismatis breui verborum serie coniunxisse? Si id tibi non sufficit, & Hieronymi de primatu Petri vis plenius nosse sententiam, ex aliis mutuare codicibus. Sed videbis in Commentariis super Matthæum dicentem; *Simonem propter fidem in petram Christum, Petri sortitum esse vocabulum: ac secundum metaphorum illi dictum, Ædificabo Ecclesiam meam: in quo manifestè primatus ipsius super totam Ecclesiam designatur.* Intuere eundem scribentem ad Terentium, de vera circumcisione, & Noui Testamenti Patres Patribus veteribus comparantem, Petrum Apostolum Abrahæ præferentem, ut *sicut illi generatio larga promittitur, ita huic generatio pascenda traditur, & cum ab illo iustificando procedant, in hoc iustificato fundantur.* Et multa percurrens, Petrum *dominici gregis Pastorem, Ecclesiæ fundamentum, Apostolorum verticem* clarissimè profitetur. Lege rursus hæretice, quemadmodum apud Petri successorem Damasum fidem exponat? *Ego: inquit, nullum primum nisi Petrum sequens, beatitudini tuæ, id est, cathedræ Petri communicando consortio, super illam petram fundatam Ecclesiam scio. Quicunque extra hanc domum agnum comederit prophanus est à lege.* Iterum cum in libro Virorum illustrium tantum auctoritatis Petro attribueret, ut ab eo consummatum Evangelium esse testetur, *scripsit, inquit, Marcus Evangelium Romanis, rogatus à fratribus: quod cum Petrus audisset, probavit, & Ecclesiæ legendum sua auctoritate dedit.* Ad quod Clementis etiam Papæ inducit testimonium. Audi denique illum ad Augustinum de Cap. ad Galatas differentem, tantum Petro tribuere, ut super illo, *Ascendi autem secundum revelationem & exposui eis Evangelium*, dicat, Paulum hisce ipsis verbis ostendere, non habuisse securitatem Evangelii prædicandi, nisi Petri & eorum, qui cum eo erant, fuisset sententia roboratum? Talia legens aut audiens de fine Catholico, desine hæreticorum prosecutioni tuæ participationis inferre calumniam. Quæ est enim societas lucis & tenebrarum, conuentio Christi ad Belial, quæ pars fidelis tecum, hominum perfidissime? Alterum rectius Hieronymum pro simili errore Constantiæ damnatum allegare debueras, si tibi credi volebas. Nam de beatissimo viro, quod minus recte de Ecclesiæ institutione senserit, refugiunt aures Catholicorum audire.

Et quoniam beato quoque Ambrosio similem tentasti inferre calumniam, cum illum Pastorali dixisse refers, *omnibus Apostolis claves una fuisse contraditas*, disce miser illum ita affirmare claves Apostolis pariter esse contraditas, ut tamen intelligat Petrum præ omnibus & pro omnibus claves regni cœlorum accepisse: ut & unitas & prælatio demonstraretur in Petro. Quod ex ipsius scriptis in pluribus licet cognoscere, quibus illum fundamentum Ecclesiæ, totius dominici gregis pastorem esse commemorat: cuius prælatio typicè figuratur, cui nauis regendi committitur, ut totius corporis Christianitatis compagem molemque contineat. Cogis nos de multis pauca proferre. Illustris ille Doctor in Commentariis super Lucam exponens eum locum, in quo Dominus in nauiculam Petri conscendisse perhibetur. *Non turbatur, inquit, nauis quæ Petrum habet: turbatur illa quæ Judam habet.* Et post pauca: *Quemadmodum enim turbari poterit, cui præerat is, in quo fundamentum Ecclesiæ est.* Et deinde illius primatum in agnitione ac determinatione fidei attollens, ait: *Denique & aliis imperatur, ut laxent retia in capturam. Soli tamen Petro dicitur, dux in altum, hoc est, in profundum disputationum. Quid enim tam altum, quam altitudinem divinitatis videre, id est, scire Dei filium, & professionem divinæ generationis assumere?* Idem quoque de Apostolorum principibus Petro & Paulo, quod emineant inter uniuersos Apostolos, & peculiari quadam virtute præcelleant, satis euidens profert & omnibus notum testimonium, in quorum

rum Martyrio Romanæ Ecclesiæ primatum ac singularem indicat dignitatem, uno loco illos occubuisse perhibens, *ne alteri Roma deesset, atque in urbe quæ principatum & caput obtinet nationum, ut illic caput quiesceret sanctitatis.* Et reliqua leguntur in Canone, quæ principatum Apostolicæ sedis insinuant. De cuius principatus mystica in Evangelio figura alio loco sic loquitur: *Est aliud piscandi genus, quo genere solum Petrum dominus piscari iubet, dicens; mitte hamum, & eum piscem, qui primum ascenderit, tolle.* Ubi satis aperte demonstrat, per hamum intelligi iurisdictionem, qua Petrus præfuit uniuersis. Denique ut nulla tibi relinquatur tergiuersandi occasio, ac fatearis Ambrosium publicè esse testatum, Petrum totius fuisse gregis pastorem, qui firmamentum sit Ecclesiæ institutum, & non unius tantum partis, sed totius Christianitatis uelut mystici corporis compagem molemque continere, audi mihi hunc ipsum in Homilia apertius protestantem: *Maiorem*, inquit, *gratiam Petrus reperit, postquam fidem se perdidisse deflevit. Tanquam bonus enim pastor tuendum gregem accepit; ut is, qui sibi ante infirmus fuerat, fieret omnibus firmamentum, & qui interrogationis tentatione nutaverat, cæteros fidei stabilitate fundaret. Denique pro soliditate elevationis Ecclesiarum Petra dicitur, eo quod prius in nationibus fidei fundamenta posuerit, & tanquam saxum immobile totius corporis Christianitatis compagem molemque contineat.* Desine hæreticorum more truncata verba proferendo, tanti Præsulis calumniari sententias. Desine fidei ipsius puritati inferre calumniam: cuius omnes sententiæ (beato teste Hieronymo) fidei Ecclesiæ, & omnium virtutum firmæ sunt columnæ. Possem & aliorum sanctorum Patrum testimonia infinita congerere. Sed nimis præposterum videretur, in re tam perspicua, quam totus orbis profitetur & noscit, quasi in recenti controuersia exquirere testimonia: ut cum secundum humanas leges triginta annis præscribatur, primatus Petri post tot sæcula disputatione temeraria ventiletur. At Hieronymi & Ambrosii non alia de causa subiecimus, nisi ut eorum rectam Catholicamque sententiam proferentes, ad tuæ prauitatis robur de illorum auctoritate tibi non blandireris, & simpliciores quosque eorum consideratione non falleres.

Liquet igitur, te Orientalibus atque Bohemicis venenis imbutum talia protulisse, quæ Petri primatum eiusque super omnem Ecclesiam principatum negarunt. Qui quidem error tam detestabilis atque grauis est, ut eos sanctus Doctor Thomas de Aquino illis hæreticis comparauerit, qui Spiritum sanctum negant à Patre Filioque procedere. Quoniam sicut Christus Dei Filius Ecclesiam suam consecrat & consignat Spiritu sancto, quasi suo charactere & sigillo; ita Christi vicarius suo primatu uniuersalem Ecclesiam, tanquam fidelis minister. Nec mirum quidem. Tales enim grauissimum schismatis reatum incurrunt, cuius tam immanis est culpa, ut (Augustino & Cypriano testibus) illam nec eleemosyna redimere, nec Baptismus abluere, nec pro Christi nomine sanguis effusus valeat expiare. Hanc igitur tuam, quam sub verborum præstigiis contra Primatum Petri declarasti sententiam, ex Venenis Orientalis erroris procedentem, quidam ante te apud occiduas partes astruere conati sunt. Marsilius Patauinus & Iohannes de Iauduno, non ueriti dicere, *Apostolorum Principem Petrum, nec plus auctoritatis accepisse, nec pro reliquis Apostolis caput Ecclesiæ diuinitus institutum.* Hi quidem à Ioanne XXII. Pontifice iusto anathemate damnati sunt. Sed & Iohannem Wickleff, & sectatorem eius hæreseos Iohannem Huss, eadem disseminantes magna Constantiensis Synodus condemnauit. Tu verò post damnationem eorum eandem hæresin instaurare moliris, & Catholicorum Principum auribus inculcare. Mirum profectò est, te, quorum actus imitaris, eorum exitus non perhorrescere. Quid ergò restat, nisi, ut sancti illi beatissimique Pontifices excitentur, Felix, atque Gelasius, hæreticorum expugnatores acerrimi? quorum alter si viueret, nunc contra te ut quondam contra Achatium inclamaret: *Gregorius non est factus erroris novi inventor, sed veteris imitator, atque ideo non est necesse, ut aduersus eum nova sententia prodeat, sed vetus tantummodò renouetur. Quicunque enim in hæresin semel damnatam labitur, eius damnationi se inuoluit.* Alter verò te Perpetui anathematis mucrone

feriret ac diceret: *Habeto cum his, quos libenter amplecteris, portionem, non cum honore & communione Catholica; nec non etiam à fidelium numero segregatus, sublatum tibi nomen, & inimicus Christianæ religionis agnosce, sancti Spiritus judicio & Apostolica auctoritate damnatus, nunquam ab anathematis vinculis excipiendus.*

APOLOGIA GREGORII HEIMBURG, CONTRA DETRACTIONES ET BLASPHEMIAS THEODORI LÆLII FELTRENSIS EPISCOPI.

APud Ciceronem *in Officialibus* suis duo iniustitiæ genera leguntur, unum scilicet eorum, qui inferunt, alterum eorum, qui ab his quibus infertur, dum possunt, non propulsant. Læli Theodore, canis aduersum lupos ignaue, quid dente cruento clandestina fundis opprobria, me fortè remorsurum suspicans si resciscam, quid tu furtim aduersum me fabricasti. Ut enim molossus pastorum amicus, & tutator gregum, per altas niues agere non desinam, quæcunque fera dabit. Ac tu dente me petisti: vicissim attollo cornua, nec inultus flebo, tanquam puer lacessitus. Duas ignominiosorum calumniatorum esse conditiones quisque facile deprehendit, quem nutantis mundi liuor malignitatisque tentauit peruersitas. Quidam enim apertam leuitatem ostendere non erubescunt his, apud quos se primos omnium esse putant: qualem te Læli esse iudico. Alii verò grauitatem simulantes, clam sunt factiosi: quales assero eos, qui te subornarunt, vanitates tuas suggerentes, ut eorum errores in te transferens retorcutionis iacula pro iis excipias. Neuter verò vestrum in campum descendens palam audet occursare.

Primum me calumniaris blasphemiæ pontificialis. Deinde Pontificem in meritum iaculatum esse mentiris. Tertio me reum hæreseos mendacissimè criminaris. Hæc certè propulsare in animo est: sed prius te ineptum & perplexum ostendere, qui quod in me arguis, flagitiosissimè admittis, quin absque convicio, blasphemiis & contumeliis nec verbum profers ullum. Tanta animo tuo criminandi libido incessit, uti gloriæ cupido tenet eos, qui humilitatem simulantes de gloria contemnenda scribendo illis ipsis tabellis sua nomina ob gloriam inscripserunt: illicò prodentes sese criminum reos, quæ ipsi alios accusando committunt. Sic Pseudosacerdotes, amicti pallio, pileoque operti, aliorum vitia fœcundissimè accusantes, intercutibus vitiis ipsi madentes. Cum itaque vim & iniuriam propulsare, ac illatam referre, omnemque iniquitatem retorquere fas & iura sinant, & lex planè permittat, arguere mendacii eum, qui alium falsò criminatur; huc totius simultatis summa redit, uter utri prior iniuriam irrogauerit. Et hoc nunc tecum expostulare iuuat, de qua re sic accipe.

Ab Archiduce Austriæ missus patruelem eius Sigismundum accessi, hortator pacis, totiusque mansuetudinis persuasor sollicitus, ne quidquam seuerius victor in uictum statueret, nec fautores quondam victæ partis inclementius pertractaret. Illic et mihi relatum est Cardinalem illum, quem tu laudibus effers, honorem Principis sui suggillasse, Ecclesiastica censura pro libito abusum, metallarias mineras, salinas inhiasse, & in summa statui principis insidiatum esse. Quam coniecturam temporis suspicio exaggerabat, quo confinia illius principatus truculentus hostis inuaserat, partim verò nuper occuparat. Tunc ego animum meum

paulisper

paulisper suspendi, versans, volutans & cogitans, Cardinalem esse durum hominem & rigidum, acrem, immitem, inexorabilem, aliis persuasuorem vehementem, & acutum inuentorem eorum, quæ utriquè diffidentium prodesse vel minus obesse videantur, suis tamen rebus afflictis minus consulentem, suisque motibus seu pathiis minimè temperantem. Erat autem adhuc ira recens, ut non sperarem inflammata pridem pectora restingui, animosque utrimque induratos permolliri posse. Meme continui, diem tempusque forsitan ipsum ratum lenitu-rum iras. Cumque diutius cogitationis me fatigatio tenuisset, venit ecce familia Laurentii Blumenaw profuga, insidiis Pontificis clam elapsa, Laurentium Principis legatum apud Senas contra ius revocandi domum vetusto iure gentium introductum nuncians arrestatum esse, & idcirco fugam adornasse: fugeritne an comprehensus sit, parum sibi constare. Igitur ab omni spe pacis & concordiæ seiectus, nil præter refugium oppressorum habens, illud amplexus cum omni veneratione Pontificis reverenter appellaui, id est, appellandum esse persuasi. Recense iam, Læli, si quid habes quod arguas. Missio quidem officiosa, paritio reverentialis & obedientiaria, profecto honesta, adhortatio ac persuasio mansuetudine pietateque plenissima, remansio verò cum operarum exhibitione necessitatem habuit euidentem, etiamsi manus conserendæ & gladio decertandum fuisset. Nam cuius officii susceptio honesta, etiamsi spontanea fuisset, eius impletio ineuitabilem affert necessitatem. Hoc, Læli, iunior didicisti & in negotiorum gestione, & in cōmodato rerum vel operarum optimo iure sancitum. Quid vero oro gratiæ medicus referret, qui latentem morbi materiam movendo torpentem naturam excitaret, febrem prouocando; tumque secedens nullum æstuanti præberet antidotum, dicens se perfunctum opera medicantis: æger è contra quereretur se derelictum, ac satius se naturæ sagacissimæ potestati relictum esse. Rursus si quis rei militaris scientia peritus instruxisset aciem, militum ordines explicasset, præfectos in utrumque cornu consistere iussisset, primipilum pila emittere signo dato monuisset, pugna verò iam in manus, iam ad gladios, ubi Mars est atrocissimus, veniente discedat, prætendens se Imperatoris vel Ducis opera defunctum: nam si turbatis ordinibus nemo restituat, rem deficientem nemo sufficiat, labentem nullus erigat vel inclinantem sustineat, speculator alta rupe considens, uel Tiburno littus oberrans; Gnatonicus rite conclamet: *Ita Pyrrhus sæpè factitauit.* Nunc contra hæc quid Pontifex, vel (quod ego verisimilius duco) Cardinalis tuus machinatus est, aspice. Nam qualis Pleiadum choro stridente nubes Auster exercet undas indomitas, tales ductu Cusani contra me fulminauit epistolas, quibus & me comprehendi, bona mea confiscari, ac in me uelut hæreticum animaduerti iussit; & hæc omnia me clam ferocissimis hostibus meis proditorie demandata sunt: quasi me uno intercepto à ceruicibus suis periculum omne depulissent, suaque machinamenta in tuto collocassent. Quod hinc conjicere licet. Est mihi rus quoddam vinetis fœcundum, fontium eruptione salubre, decursu insuper amnis ac rubetis littoreisque hortulis amoenum, quo me vindemiæ tempore conferre solebam. Ibi me coniux operiebatur. Exspectatus adveni, deliciis autumnalibus cum fructu dulcis musti potiturus: iam etenim grauidis Autumnus fluxerat uvis. Æstatis verò suauitatem negotiorum præfatorum functio præoccuparat: Illicet mihi structæ sunt insidiæ. Foelix & fatale negotium emersit, quod me à deliciis ad partes Rheni auocauit, simulque insidiarum molimina dissoluit. Namque (ut fieri assolet) negotium aliud ex alio partum inibi me detinuit, donec hyemis asperitas solum omne frigoribus, niuibus rigentique pruina confunderet. Mirati sunt insidiatores mei, tam breui velut puncto temporis sua destinationis certissimæ versa esse momenta. Postquam enim horrida tempestas cœlum contraxerat, syluæque Threicio Aquilone personarent, satius duxi foco iunctis ulmis curas domi resoluere, quam stridentibus campis aut ruri incumbere glaciali; neque aliud oraui, quam ut perennia hæc mihi munera stabiliret Deus. Erant insidiæ non satis cautè creditæ, sed partim in aure rimosa depositæ, hinc effluentes meas usque mana-

runt aures. Egomet mecum ſic cogitaui: Inſidias mihi paratas ſors diſturbauit: Poſthæc abeuntem me negotia vexant aliena: centum per caput & circum latus ſaliunt quietis impedimenta: labuntur miſero dies inter vota clamanti! O! rus dulce, an nunquam te aſpiciam, ſalictis, corylis vitibusque redimitum! O quando licebit ſub alta pinu aut inter denſas corylos ſomno vacare, & inertibus horis iucunda obliuia fouere ſollicitæ vitæ! O ſtultas precationes meas! Nam ſi Deus votis meis annuiſſet, inſidias incidiſſem exitiales. Quam porro prudenter Socrates nil certum à ſuperis poſtulandum eſſe monuit. Nam qui facile bona dare ſolet, ipſe nouit precanti quid expediret. Ergo qui ueris iucundi, mollis æſtatis, autumnique patris dulces illecebras concedere noluit, genialis hyemis quietem propicie conceſſit. Iam etenim fruſtratis inſidiatorum concinnamentis, hoſtes ab omni mei perſecutione diſterritos eſſe rebar, ut me uelut numine diuino defenſum pertinacius à modo perſequi ſacrilegium eſſe ducerent. Curas abieci, conuiuia lætus inſtauraui, ceu nautæ, qui per ſaxa & per ſcopulos, æſtuoſaſue Syrtes varie diuque iactati, optatum tandem portum ſaluis attigere carinis. Tanto vero amplius gaudendum mihi eſſe duxi, quod expers omnis curæ tantorum hoſtium dolos & aſtutias inſcius euaſi. At cum inſidiatores iam deſperaſſent me perſonaliter comprehendere, uirus iamdiu retentum paſſim effudere, breuia illa virulenta circumquaque diſpergendo, ſi quem fortè fortunis meis inuidentem vel auentem res meas excitare, vel aduerſum me prouocare poſſent. Hæc tamen palam ad me, dulci fortuna plusquam Falerno bacchatum, perlata rurſum commouerunt. Et quis, inquam, finis inſidiarum? quid peccaui, quid commerui? Vah mihi uni tot laqueos tendi aliud profectò agitur, aliud verò prætenditur. Repetebam ergo mecum nuper æui geſta præteriti, dum Pontifex apud Mantuam bellum in Turcos appararet, vel (ſi vera potius quam dictu ſpecioſa dicenda ſunt) pecuniam ex omni Germanicæ nationis ſtatu ſub prætextu belli apparandi elicere cogitaret. Cuius doli ſuſpicionem peperit Cardinalis tui, quem Pontifex tractatui adhibuit, aſtutia iam dudum per Germaniam longe lateque recognita. Omni quippe ſucco iam pridem per Jubilæum exhauſto, Cardinalis ipſe velut non miſſura cutem, niſi plena cruoris hirundo, tenaciter hæſit, auarior pſyllo vel ſanguiſuga: Nouis enim ac ſupererogatiuis indulgentiis, toſta poſt iecora medullas ex oſſibus ſuxit. Verumtamen ne uana ſuſpicione aut opinione temeraria ſpectatam aliis fortaſſe uirtutem uiolaſſe criminarer, certius experimentum cenſui eſſe faciendum, an reuera eſſet in Pontifice Turci nedum inuadendi, ſed efficaciter oppugnandi ardor, an Pontifex & Cardinales compoſito niterentur. Eſt autem modus experientiæ ſumendæ non vilis, nec infimis ſolùm, ſed & ſummis quoque conueniens, præcipuè autem audaciæ plenis viris, quem ego ſtatim adueniens ſenſi & in Pontifice & Cardinali facilè euenire poſſe. Oſtenſum eſt enim illis, qui rem dubiam aggredi ſe velle aſſerunt, permagnum eſſe negotium, magnorumque laborum ac difficultatum, & periculoſæ plenum opus aleæ, in quo etiam aliqua nedum puſilla, ſed etiam mediocris victoria explicata parum boni, parum fructus ſit allatura: at ex diuerſo plurimum mali res quantulumque addubitat. Id ego proceribus primo perſuaſis, ad Pontificem detuli, adjiciens alia plura, quæ introducendis & pabulandis exercitibus caſtriſque locandis, impedimentis bellicis euehendis, trajiciendis fluminibus, & receptationi militum potiſſime ſunt prouidenda. Maxime autem illud commemoraui, quod ſcriptores rei militaris præcipuè admonuerunt, quo pacto militum concordia foueatur. In cuius conſiderationis pondere præcipue verſatur, Imperatorem Romanorum (qui capitis occupat locum) & Hunnorum Regem ſuper Hungariæ regno diſſidentes in gratiam reducere. Et hic labor, hoc opus, ſi nobilis exercitus regionibus illis concredi debeat? Neque enim Hunnorum Rex Imperialem exercitum receptet, neque enim Chriſti hoſtes oppugnet, niſi ſtatui ſuo prius cauto. Et hoc idem circa pleroſque alios Imperii proceres conditio temporis adhortatur. Parum enim ſunt bella foris, niſi eſt conſilium domi: pulcherrimorum exemplorum eſt plena vetuſtas, ſed ea prolixa nec ſatis opportuna relatu.

Noſtræ

Nostræ autem ætatis referre libet exemplum familiare, quo inclita Elisabetha Ungariæ regina cum recolendæ memoriæ Uladislao Rege Poloniæ inducias depacisci maluit, ne priuata contentio vniuersæ Christianæ Reipublicæ pareret detrimenta. Porro si sit alicubi huius rei judicium, etiam alia dicerem clariora iis, quæ dixi, probaremque manifeste me suasisse, Papam verò recusasse ea, in quibus si mihi paritum esset, longe melius & honestius omnia (ut mea fert opinio) processissent. Sed verba mortuo feci, narraui surdo fabulam. Aliud nempe animum eius sollicitauit, qui de belli administratione ne verbum quidem facere vel audire sustinuit: Sed pecuniæ per Clericos & Laicos, sed etiam Hebræos conferendæ sollicitior fuit. Cardinalis verò tuus palam censuit *his omnibus posthabitis in DEO spem nudam esse ponendam.* Quod nil aliud est, quam rem omnem nullo consilio administrare, sed temeritati audaciæque permittere. Non tamen adeo spem firmam in DEO reposuit, quin in exigenda pecunia remorari vellet, qui nusquam virtuti vel gratiæ locum esse putat, nisi effusæ affluant opes. E contra verò & proceres, & ego una rati, non esse audendum vel experiundum facinus, cuius tota salus ex euentu fortunæ penderet: summi Scipionis auctoritate, eiusque disciplinæ testis adprime idonei censentis, nullam esse negligentiam ignauiorem, quam eam quæ violentiæ Martis permittitur: neque enim sarciri, purgari vel emendari potest eiusce jactura, & accepta clade turpe est dicere; *Non putaram.* Hæc dum ipse tacitus mente agitarem, illamque truculentam epistolam seu breue Papale legendo repeterem, qua summa crudelitas in me fortunasque meas proditorie conflata videbatur, & ne gratuita crudelitas esset, bona mea in precium concedebantur quibusque violentis, (hæc sunt enim illius epistolæ verba: *Et bona quæcunque habet apud vos, tam mobilia quam etiam immobilia, fisco vestro applicetis, &c.* rursus ad appellationem, libertatis & innocentiæ tutamen præsidiumque, aduersus furorem Pontificis scutum & clypeum, sed Mantuæ jampridem euersum, animum aduerti. Cumque in illa nil impium, nil despicabile, nil contumeliosum inuenissem, mirabar quid tantam iracundiam tantumque furorem in animo Pontificis excitasset, quid commouisset bilem, ut tam felleos humores euomuerit, aut fortasse ipsa ultionis & iræ satiandæ dulcedo animum fragilem distendisset. Inter cogitandum autem Oratores Principum nostrorum à Cæsare dimissi redierunt, omnia inibi dicta factaque referentes, maxime autem illius appellationis notam, quæ contra Pontificis auaritiam & Imperatoris astutiam ad uniuersale Concilium postea interiecta fuit, recitantes. Et quia eundem ludum continuo luserat Pontifex, eandem cecinit cantilenam, videlicet machinationem eliciendæ pecuniæ cum suis censuris, cum Cæsaris auctoritate pertinacissime prosequendo: illic pedum visa est via, illic & Pontificis detecta versutia. Hæc illa hæresis Gregorii, strenuitas in repugnando, constantia in resistendo auaritiæ Pontificiali, & in consulendo dirigendoque perseuerantia. Hoc sacrilegium Gregorii, libertatis fomentum & eleuamen oppressorum, ac defensio sacrorum Conciliorum, quorum auctoritas per constitutionem Mantuanam euertebatur. Hæc læsæ Maiestatis noxa, exigendæ per Germaniam grauis collectæ molimina disturbata. Hinc vulnus sub pectore Papæ seruatum intumuisse, aut cicatrix obducta putruisse comperta est, ira in me Pontificis Mantuæ cælata & compressa, tam crudeliter aduersus me erumpente, ut absque ulla vocatione bona mea concederet in precium crudelitatis. Cense nunc, Læli, si quid moderationis habes, an hoc sit judicare, an potius sæuire pro libitu. Numquid justus fuit Zelus in me, qui me in fauorem miræ nationis accendit, ut exclamarem: *Vis consilii expers*, & iniuriam meam retorquerem. Frustra ergò, Læli, me criminaris (sibilans anguis) blasphemiæ pontificalis: quia à Pontifice dolose potitus, persona rebusque pulsatus iniurias structas propulsaui.

Assentando verò Pontifici, ô vulpes ganniens, ais, *illum imitari Christum, qui cum malediceretur, non maledicebat.* Si Christum imitatus ipse fuisset, nullas mihi personales aut reales struxisset insidias, neque Monachum scurram elegisset, qui vanita-

vanitates eius per orbem disseminasset. Subdis Læli procacissime, nuncupando me *bestiam inter luxum epulasque sudantem.* Miror si in capri pedes Satyros aures acueris, qui jam saliaribus dapibus habebis assuescere pontificatus. Teque bis stulte facere dico, qui Pontifex ipse Pontificum arguis cœnas, summosque viros accusas, ex quibus Coruinus, quanquam Socraticis madens sermonibus, Masticum lectum vinaque promere jussit languidiora: Sed & prisci Catonis vigor legitur mero caluisse: quod lene tormentum adhibet ingenio plerumque duro. Sed ne me putes nocturno certare mero, putere diurno, nimium læue mancoque tempore nobis exprobras voluptatem. Non est nobis suauium rerum suppetentia, nonnunquam aper Austro leui, putidus, lardumue rancidum prima iratum ventrem esca pacauit. Deinde Chiam vel Mareoticum, sed maris expers, me potauit sitientem. Optassem fauces obsurduisse, naresque obturatas, ne gustus vel odoratus compaterentur. Posthac rescisces singula, cum mansuescet utrinque animus rancore iraque defæcatus.

Quosdam Pontifices ais *in plagam Orientis contra accusatores suos Tomos scribentes satisfecisse.* Id certè ualere sino, tuis Satyris tragicisue scriptis hanc apologiam objicio. Subnectis, *Pium Pontificem eloquentiæ flumine manantem, omnes facile superare.* Hic pol rectè sapis, siquidem est sapere, summos viros assentationum laqueis infascinare. Unde certè tibi non minima merces rei speique resulsit. Satis caute scisti uti foro. Quisquis enim Regibus uti scierit, holus fastidiet pauone rhomboque satiandus. Non cuiuis homini contingit pontificari. Sed missam faciamus ironiam. Iamdudum ego conspexi, perditissime Læli, & nunc etiam prospicio, opes & priuatorum & dominantium quanto maiores sunt, tanto magis obtrectatores adulatoresque ac turpium voluptatum machinatores nutrire: quo nil, perniciosius gignit opulentia atque potestas. Nosti voces Sirenum & pocula Circes: quæ si bibisset dux Ithacus, turpis certè vixisset & excors. Optarem ergo, Pontificem aduersus huiuscemodi blanditias aures pice obdurare, quam adulationibus se sinere capi.

Postea certas maledictis, homo mendacissime, donec veniam petas *styli rudioris:* quasi nos nitori plus quam veritati studeamus, quod mihi super omnia visum est impudentissimum. Nisi, fortè *nitorem sermonem* vocas verum dicere, quod si facis, profiteor me nitoris & expolitionis peritissimum esse. Nam qui meam iuuentutem diligentius obseruauit, facile coniiciet mihi quandam dicendi facultatem à natura profectam inesse: quisquis studia mea considerauit, mihi testis erit, quia vere hospes & aduena sum rhetoricæ adulationis: qui etiam in Physicis, Ethicis, Metaphysicis disciplinis adolescentiam consumpsi meamque juuentam.

Pergis in nugis, vir impudens, quasi ego mihi *utriusque iuris arrogassem instituta.* Calumniator fraudulentissime, hic veritas pro me loquitur. Hæc sunt enim verba defensionis meæ: *Mihi satis est didicisse ciuiles sententias, & quidquid præcipuum habet ratio vel industria, quidquid sacra tradunt utriusque iuris instituta, hisce literis & floribus exornari posse.* Hoc & tu minimè inficiaberis, nisi id agas ut cum ratione insanias. Nam hac arte, quæ à dicendi copia nomen traxit, suadentes ad legendum ad hortamur, & quidquid legendo hauseris, ea ipsa arte potentius persuadebis. Apud Socratem habes Gorgiam, (quem Isidorus Principem eius artis facit, Cicero verò Lysiam inuentorem vocat) ita loquentem: *Sæpe iam cum fratre meo, & cum aliis medicis ad aliquem ægrotum ingressus, cum ille vel pharmacum potare nollet, vel secandum urendumque se medico non permitteret, nec valeret medicus suadere, ego persuasi, non alia arte quam rhetorica.* Rursus si aliquam urbem adveniat Rhetor & Medicus, & in concione alioue cœtu inter ipsos certaretur, uter sit pro medico eligendus; Medicum quidem nusquam comparere sed illum electum iri, qui dicendi peritiam facultatemque habebit. Potentia quidem huius artis tanta & talis est. Sed quid multa; in re non dubia Hieronymum habes dicentem, *beatum Iob artis eius summam esse complexum, cum scilicet cum Deo disputans*

tans ipſum tanquam admonens fragilitatis humanæ naturæ tributæ, ſecum expoſtulat, non æquum eſſe ab homine infirmo tam fortem & perſeuerantem exigere patientiam. Aſpice hymnos nedum Prudentii, ſed & illos vulgares, qui in laudem Dei vulgo decantantur: & certè videbis etiam divinas laudes floribus ipſius artis illuſtrari. Apud Ciceronem habes, *Nil tam horridum, aut tam incultum, quod non ſplendeſcat oratione.* Et alibi è contra: *Nil tam ſimplex aut ſincerum, quin dicendo poſſit deprauarier.* Potens eſt vis eloquentiæ, magnum eſt momentum in ea, quam ſi à Pontifice ſuſtuleris, parum reliquabis quod laudes.

Sed rogationem tuam, qua rogas, ubi lege permiſſum compererim, licere Pontificem laceſſere maledictis? contraria quæſtione vacuabo. Ubinam didiciſti, Pontificem iuſtum inſidiis proditoriis perſecutum eſſe quemquam propter appellationem reuerenter cum ad ſe, tum ad ſuperiorem ſuum, ſacrum ſcilicet Concilium, interpoſitam? De quibus beatus Gregorius ſcribens ait, *Quod quisquis ea deſtruere temptet, ſeipſum deſtruit.* Quod & Eugenius nouiſſimus, ac poſt ipſum Nicolaus ſub bulla recognouerunt. Legiſti autem Innocentium quartum Pontificem ſe arbitrio Concilii inſtituendi ſubmiſiſſe. Illi verò quos tu commemoras hæreſeos damnatos, in fide Chriſti pertinaciter errauerunt, nulli Concilio ſeſe ſubmittentes iudicandos. Quod ſi neſcis, & ſcire cupis, non eſt difficile Pontifices enarrare, qui culpis ſuis exigentibus nedum maledicta, ſed depoſitionem, caſtigationem, mortem quoque meritam exceperunt. Id certè iuſtiſſimum cenſeo, quod in Dioſcorum impium animaduerſum eſt. Sed quid putas? ſi venerabilis Leo Pontifex Dioſcorum inauditum capi ac ſpoliari iuſſiſſet, quia à ſe ad Concilium Chalcedonenſe appellasſet, nullum autem erroneum dogma ſeminasſet, vir doctiſſimus & perfectus, quemadmodum tale nefas non iuſſiſſet, ita & ſi errore lapſus fortè proripuiſſet, ratione tandem duce potius lapſum & errorem reſtituiſſet ac reuocaſſet.

Procedis longa verboſitate execrando vitium ſcandali, quo tu me calumniaris, homo vaniſſime: qui non cernis ſcandalum Pontificis, proditionem inſidioſam aduerſum me conflantis. Audi Socratem contra Anitum & Melitum ſe defendentem: *Non eſt*, inquit, *Judices tam opus mihi defenſionem meditari, quam vobis, ne delinquatis me condemnantes.* Et lex ait, Euangeliorum Codicem judici propoſitum eſſe, ut *ſe DEO inſpectore ſciat judicare.* At ſi Pontifici Ptolomæi bibliothecam proponas, & Demetrium Phalereum præficias, non eum reuocabis à Piccolominum & Corſiniani conſideratione. Sed lenonem imitaris Terentianum, quem non puduit uanitatis, dum ob rem, &c. Nam ſi cæteræ vanitates pari voto ſucceſſerint tibi, breui temporis ſpacio rubeſcet uertex capitis tui, cum incedes capillo rubeo pileatus.

Ritum & cerimonias conſecrationis pontificalis adducis, quod inibi pronunciatur, qui maledixerit tibi, ſit ille maledictus. Sanioſo vulneri callum ſuper ducis tumidum. Urendus certè callus & ſecandus eſt, ut purgato intus vulnere caro ſolidetur & pellis. Si malefacta Pontificum benefacta nuncupabimus, eosque fecerimus licentioſos, miniſterium ſibi commiſſum vertemus in tyrannidem. Audi ergò beatum Gregorium dicentem, *Non oportere Prælatos adeò reuereri, ut ipſorum vitia foueamus.* Quod autem Apoſtolus ait: *Neſciebam quia Princeps Sacerdotum eſſet*: porrò Saluator non maledixit colaphiſantes (quod tamen non ad Pontifices modò, ſed ad cunctos milites crucifixores æque ſpectat) ô Læli procaciſſime, quanto conamine perurgeris, quanto flagras ardore, qui quo tendis adeò feſtinas, ut obuia non cernas, ſed raperis per inuia, tandemque præcipitas in ſcenam Comicam, perſonis aut inepte diſtribuis actus. Proſpice, circumſpice, retroſpice, quid aliud paraueris, quam ut Gregorius perſonam Chriſti gerens, iniurias Papæ ſuſtineat, cuius typum eſſe facis Annam, Caipham, Pilatum ac Herodem. Attamen quantum ad patientiam ſub iure diſtrictiuo vel cohercitiuo reductam, aut perfectionis doctrina perſuaſam attinere videtur, hæc & talia ſic enodabo. Et quod maximum eſt, quod à me poſtulas, quod nunquam ipſe præſtares,

res, maledicendi benedicere, quin & insidianti Pontifici vitæque meæ persecutori, quique de rebus sanguine meo sudoreque partis crudelitatis in me precium statueret approprianti; hoc certè summæ perfectionis opus mihi non arrogo. Nec satis exploratum habeo, si persequenti me occidendum præbuissem, an sæuitia satiatus tandem mansueuisset, an potius maiori ferocia frenduisset: quippe qui non contentus me perdidisse, in coniugem & liberos meos bonorum meorum ademptione sæuire cupiebat. *Nec enim semel ore receptus polluto sanguis patitur mansuescere fauces.* Ut ergo scias, in quo philosophantium grege meme profitear, altius ordiri iuuat intentum. Vitæ Philosophia Dux, rationis interpres, virtutum cultrix, & expultrix vitiorum, duas partes habere perhibetur: quas qui confundit, aut minus caute secernit, labyrinthum inextricabilem texit. Hanc veteres eius professores in summa perfectione posteris tradiderunt, ut illi septem per septem urbes Græciæ dispersi. Biantem certe Prienæum, cum patriam eius hostis adeò pressisset, ut cuncti ciues emigrarent plaustris onusti, ipseque liber & expeditus commigrans interrogaretur, cur non aliquid rerum euexisset, respondisse ferunt; *Ego verò omnia mea mecum porto.* Nos non sic: quia aliter interpretamur, *Rem in bonis esse.* Milesium Thalen alterum ex ipsis septem, qui primus cœli causas atque vim rerum naturalium contemplatiua ratione suspexit, tantæ moderationis fuisse proditum est literis, ut auream mensam in Milesia repertam, & sapientiori Delphico debitam responso, ideoque sibi delatam, alteri cesserit: quo pari moderatione freto, mensa per sapientum ordinem ad Solonem vicaria cessione peruenit. Uter materia est, qua patientia, humilitate, qua etiam abstinentia & continentia sui, ac moderatione & paupertate summi viri pro tempore vixerunt, quasque virtutes præceperunt docendo, viuendoque docuerunt; quas neque tu imitaris, neque nos imitati sumus. Quid Socrates? nonne coram iudicibus capitaliter accusatus, *non rectè*, inquit, *putare, qui existimet magnam vitæ mortisue habendam esse rationem.* Quid, quod nec carceris infortunium ipsum disterrere, nec Critonis persuasio, qui corruptis custodibus in ipso carcere cum morituro disputauit: nec ille aut sua, aut Simiæ Thebani, aut Cebetis & aliorum pecunia liberaliter oblata, illum inducere potuit virum perfectum, ut euaderet, seu furtim migraret, aut latitaret? Quod tamen hodie lege probatur, quæ euasorem à transfuga secernit, & captiuum precio redimere sinit. Cuius hæc erat sententia: *Ego is sum, qui non modo nunc, sed* semper, meorum nulli paruerim alteri quam rationi. Sed hæc sunt altissimæ Philosophiæ summa consilia, & præcepta salutaria, ac saluberrima instituta, ad extremam tendentia perfectionem: non autem communi hominum statui vitæque doctrinalis, cuius auctores plurimum repudiati, quandoque damnati & addicti supplicio, tanquam Reipublicæ damnosi. Zenonis, Socratis, & aliorum innocentissimorum apud Græcos abundant exempla. Nam & diuinus ille Plato apud Dionysium Siciliæ tyrannum commanens, perfectæ cultor virtutis, in tale periculum incidit, ut postea Principibus Syracusanis scribens sic enarraret: *Hucusque igitur mihi & philosophiæ & amicis auxiliatum est; posthæc autem ita uiximus ego & Dionysius, ut ego quidem semper extra spectarem, quasi avis quædam evolare cupiens.* Successit proinde alia, docens & inter sceleratos innoxiè viuere, multa quidem tolerans, ne lolium extirpando uberem segetem necet. Porro autem astutiam contrahentium dissimulatione præteriens, ea demum castigans, quibus Reipublicæ status labefactari, aut humanæ societatis commercia periclitari possent, ut Juris consultorum traditiones ac præcepta Catonis & Ciceronis volunt, apud quem Diogenes & Antipater disputant, *Num vir bonus vendens rem vitiosam, satisfecerit ea demum explicando vitia, quæ legibus sunt definita?* Ac rursus apud Flaccum contra Aristippum Diogenes disputans, omnem sæculi vitam mordere videtur. Sexcenta sunt quæ memorem. Sed ea tam breui responso Tullius absoluit: *Aliter leges, aliter Philosophi tollunt astutias.* Leges certæ cohercitionis præcepta vocans, ut verba sequentia clare demonstrant, dum dicit: *Leges quantum manu tenere possunt.* Prima ergò

gò Philoſophia cohercitionem diſtrictiuam non habet, habet verò doctrinam ſalutarem. Ipſe enim Cicero officia hominum præclarè diſtribuens ſecundum illius ſecundæ philoſophiæ traditionem. *Boni viri, inquit, officium eſt omnibus vellè prodeſſe, ut obeſſe nemini, niſi laceſſitus.* Hoc poſtremum Lactantius mordens inquit: O quam iuſtam ſanctamque ſententiam duorum uerborum adiectione corrupit. Unde hæc tantorum virorum controuerſia? niſi quod alter ſecundum philoſophiam mediam, alter verò ſecundum perfectam doctrinam locutus eſt: iuxta quam & Cicero Fimbriam Conſularem virum laudat, volentem probatum hominem *bonum virum* iudicare, quum ea res infinitis virtutibus & meritis contineatur. Idem in Paradoxis neminem bonum cenſet, cui quid deſit: *In qua conſideratione parva, inquit, eſt et magna culpa; quamquam alio loco dicatur eſſe diſtorto diſtortius. Nam etſi peccatum eſt tranſire lineam rationis, alter tamen altero plus aberat, tardius reuocatur.* Noli ergò mihi obiectare Dominum & Saluatorem noſtrum IEſum Chriſtum, conſubſtantialem & coæternum patri, per quem omnia facta ſunt, de cœlo deſcendentem, in ſumma humilitate & huiuſce mundi contemptu natum, pannis inuolutum, in præſepio reclinatum, Doctorem patientiæ & altiſſimæ paupertatis, nec habentem ubi caput reclinet ſecundum carnem. Nec diſcipulos eius, quibus dixit: *Omnis ex vobis, qui non renuntiat omnibus quæ poſſidet*, non poteſt meus eſſe diſcipulus. Hoc enim perfectionis ſtatum innuit, ipſo dicente: *Si vis perfectus eſſe, omnia quæcunque habes, vende & da pauperibus, & habebis theſaurum in cœlo. Atque ei qui aufert tibi veſtimentum, & tunicam noli prohibere, & qui vult tecum in iudicio contendere, & tunicam tuam tollere, remitte ei & pallium.* Hæc ſi mihi eſſet perfectio, fortaſſe nedum re familiari adempta, ſed & vita iam fugiente, necdum indignatus eſſem, niſi forte Laurentium imitatus dixiſſem, *Immaniſſime Tyranne*, &c. Apoſtolus quoque ſummæ perfectionis imitator Corinthios increpans, *Iam quidem, inquit, omnino delictum eſt in nobis, habere iudicia. Quare non magis iniuriam accipitis, fraudemque patimini.* Ergò perfectus diſcipulus perfecti magiſtri perfectionem, quam verbo doctrinæ perſuaſit, etiam exemplo vitæ docuit. Hanc perfectionem ſi tu vel Pontifex aut quiſquam illi commanens, verbis ſibi arrogat, ſeſe fallit, ſibique falſo blanditur. Utinam mihi ad vitam ingredi Dominus concedat. Noſti, Læli, aliud reſpondiſſe Dominum volenti ad vitam ingredi, aliam vero perfectionis legem docuiſſe. Vas autem electionis, Apoſtolorum Chryſoſtomo teſte perfectiſſimus (qui Job Apoſtolis præferens, Paulum æquauit) ſi ſuper erogauit, non eſt idcirco talis imitatio ab aliis exigenda, & per illum qui nunquam ipſe præſtaret. Putasne, ſi tempus efflagitaſſet, Pauluſque reſpondiſſet; Nonne Chriſtus verus Deus, cuius Evangelium prædicamus, maior eſt Pontifice, ſed & ipſo legiſlatore, vel Aaron ſacerdote, num peccaſſet? Minime. Sicut nec peccauit, dum Cephæ reſtitit in faciem, quia reprehenſibilis erat. Nonne didiciſti, ea quæ Spiritu Dei per quoſdam ſingulari gratia & nutu quodam aguntur, ſub humanis legibus non eſſe redigenda? Neque enim humana priuilegia in conſequentiam trahi debent. Erat autem ipſe ſpiritu Dei plenus.

Habes nunc, Læli Theodore, diſcretionem ſummæ & extremæ philoſophiæ, quæ iniuriam referre vetat, ſeu retorquere, & alterius philoſophiæ, tolerantis ea, quæ ſunt humanæ conditionis. Pergens nunc ad ea, quæ lex ſtatuit de carminibus ſeu libellis Feſcenninis, legem Digeſti iuris, quæ blaſphemos aut falſos obtrectatores mendacii redarguere ſinit, noſtin? Eam Flaccus naturæ atque inſtitutionis legem eſſe probat, Stertiniumque (quem ſeptem Sapientibus æquando facit octavum) hæc arma ſibi contra vaniloquos Muſam dediſſe gloriatur, ne compellaretur inultus in hunc modum comminando:

Dixerit inſanum qui me, totidem audiet, atque
Reſpicere ignoto diſcet pendentia tergo.

Nec tamen inficiabor, rebus inesse mensuram & certos denique fines, & quadamtenus prodeundum sistendumque. Sic enim composita est Fescennina licentia, quæ lætis agricolarum post condita frumenta cum sociis operum pueris & coniuge fida; conuiuis alternatim opprobria fundit. Sublato autem iure nocendi, chorus obticuit. Quin etiam lex poenaque lata veterem lasciuiam vertit formidine fustis, & infamiam irrogat ei, qui ob carmen famosum condemnatus. Postremo lex capitalis sancita, cuius tu siliquas ingerens vim legis minime ponderasti. An tu famosum carmen seu libellum recte nuncupes, cuius au-ctor non clam, sed palam (quod tu culpas) pro sua ac Reipublicæ tutela dictasse fatetur, ipse videris. De hinc ipsam legis animam, hoc est, sanctionis rationem contemplare: scilicet ne quis sibi ius dicat, neu se præter iudicem vindicet; quin tramite legitimo & auctoritate iudiciaria prosequatur, quod sibi debetur, aut accusando præmia ferat vel denunciando: alioquin neque nocentem lacessat, nisi Reipublicæ intersit nocentis noscere crimen. Si in orientis aut obeuntis Solis ultimis oris, si denique in torridis Libyæ arenis, aut qua pruina rigens Pontum Scythicum glaciali frigore stringit, arbiter sederet iudicare dignus & potens, an Sigismundus post legatum suum violatum, & tam varias iuris experiundi vias refutatas, ad sacrum Concilium ritè appellasset, an Gregorius appellans idcircò hæreticus iure habeatur, profecto aliquid rationis haberes. Sed cum nec rimam neque porum aut porisma, per quæ aditus ad iustitiam pateret, aperire possis; vacuatam, tene legem, cuius rationem Papa submouit. Non est hoc meum inuentum sed magnæ Synodi Constantiensis excogitatum, statuentis *decennio in decennium vniuersale Concilium celebrari,* ut sit quo oppressi confugiant, sitque quod Pontifex metuat ac reuereatur. Sed est vetus querela: *Papam voluntate pro lege abuti.* Hoc Bernardus Claræuallensis ad Eugenium scribens conqueritur, ac pie admonet; Quomodo non indecens tibi voluntate pro lege uti? & quia non est ad quem appelleris, potestatem excercere, negligere rationem? & cætera, quæ latius exequar, cum tuis nugis candorem veritatis opponam, quam tu Lucifuga horres aspicere, in tenebris oberrans. Contritusque est laqueus tuus de Maria, Aaron, Osia & pueris Bethleemiticis: quia neuter horum fuit prouocatus, nec vitæ suæ per Sacerdotes insidiatum.

Quod vero Papalem dignitatem ex verbis Bernardi Claræuallensis, & epistola Clementis sublimius effers, hoc ad rem nihil attinere recognoscis: quia neutrobi Papa rem seu facultates subditorum in precium crudelitatis cuiuspiam ausus est concedere. Sed te assentandi studio illac euectum esse conjicio, teque assuefacere, ut iisdem rebus gaudeas, iisdemque doleas, quibus ipse dominans: postremo te ita compares, ut illi quam maximè placeas. Thrasonis siquidem & Gnathonis abs te non multum abludit imago. Ac ne putes hanc fuisse Bernhardi sententiam, ut Episcopus Romanus propter suæ auctoritatis amplitudinem pro libito agere possit impune, ipsum in eisdem libris arguentem excessus eius tu vicissim audi. Verba eius, quæ tu dolosè truncasti, fideliter repetam, addens illa quæ tu calumniose suppressisti. Inquit Bernardus ad Eugenium de consideratione libro II. *Sacerdos magnus es, Summus Pontifex, Princeps Episcoporum, Tu heres Apostolorum, Tu primatu Abel, Gubernatu Noë, Patriarchatu Abraham, Ordine Melchisedech, Dignitate Aaron, Auctoritate Moyses, Judicatu Samuel, Potestate Petrus, Unctione Christus, Tibi claues traditæ, Tibi oues creditæ.* Beasti me, Theodore, Bernhardum proferendo, quem aduersus Pontificis calumnias objicere verebar, ne rejiceres illum velut contemplatiuum virum actiuæ vitæ leges horruisse. Nunc ergò lex prodeat, cuius in agendo judicium elegisti. Eiusdem Bernhardi jaculis feriendus eris, eiusque scuto protegendus. Ergò huius tu spiculis calumniosè quidem elicitis me confodere, nec apud improuidas mentes parasti præoccupando commaculare? O vanissime Theodore, quasi Bernardus ille in vanam gloriam Eugenii blandas effuderit laudes: ac ob id Pontifici liceat pro sua libidine, dominatum imò verò tyrannidem exercere, gloriabundus exclamasti:

Sacer-

Sacerdos magnus es. Id certe Christianorum nemo negat. Sed quod tu magnum Sacerdotem hisce delinimentis circumscribis, arma crudelitatis in me acuendo, hinc contra eiusdem Bernhardi dogma, ipsum etiam Papam alloquentis, oppono: *Facilitas*, inquit, *crudelitas hæc est, cuius callidissimæ vulpeculæ magnorum neminem comperi cauisse versutias. Inde enim ipsis pro nihilo magnæ mulctæ, inde innocentum frequens addictio, inde præiudicia in absentes, &c.* Miror quod non dixisti, *Maximus*: quia nec id quidem inficiatus essem. Nam & omnes Episcopos magnos constat esse Sacerdotes: sicut Imperatores, Duces, tribunos, præfectos, centurionesque *magnos milites* vocare solemus, quod gregarii milites ab illis vel arma suscipiunt, vel in ordines jubentur consistere: sicut Presbyteri, (quod *Seniores* interpretatur) à superintendentibus (quod *Episcopi* dicitur) noui ritus instrumenta suscipiunt, & per limites ritè distribuuntur. At quæ sit hæc magnitudo, eundem audi. *Praes & singulariter. Ad quid? eget (tibi dico) consideratione. Nunquid ut de subditis crescas? nequaquam. Sed ut ipsi de te. Principem sibi te constituerunt; sed sibi, non tibi. Alioquin quo pacto te reputas superiorem iis, à quibus beneficium mendicas. Audi dominum: Qui potestatem habent super eos. Benefici vocantur. At istud de iis qui foris sunt, quid ad nos? Tu id mendaciter dicis, si non tam beneficus esse, quam beneficis præesse intendas.* Nunc quomodo summus Pontifex sit, rursus audi, quid idem dicat: *Dele fucum fucati honoris, & male coloratæ nitorem gloriæ. Salubris copula, ut cogitans te summum Pontificem, attendas pariter utilissimum cinerem.* Et idem alio loco: *Non est quod blandiatur celsitudo. Sollicitudo maior, illa discrimen intendit, hæc animum probat, huic accingamur, si nolumus tandem cum rubore nouissimum locum tenere. Disce sarculo tibi opus esse, non sceptro.* Sequitur *Princeps Episcoporum.* Eundem Bernhardum audi contra Satrapas (qualis tu es) loquentem, plus Maiestati quàm veritati fauentes: *Vides omnem Ecclesiasticum zelum feruere, sola pro dignitate tuenda. Honori totum datur, Sanctitati nihil vel parum, si socialius te habere tentaueris; Absit, inquiunt, non decet, tempori non congruit, Maiestati non conuenit. Quod sublime, hoc salutare dicamus, & quod gloriam redolet, hoc iustum. Omne humile probro ducitur inter Palatinos.* Ergò Principatus illius naturam vir sanctus explicauit his verbis: *Consideres ante omnia Romanam, & cui de auctore praes, Ecclesiam matrem esse, non dominam: Te verò nec Dominum Episcoporum, sed unum ex ipsis, porro fratrem diligentium Deum, & participem timentium eum.* Et alio loco idem Bernhardus: *Tibi urbem Romam pro Episcopio deputat dicens clerus & populus tui, ac per hoc specialis curæ teneris debitor.* Ubi dicit, *Romam Papæ domesticam esse Ecclesiam.* Ac nisi iam solius Bernhardi doctrinis tecum certarem, perfacile probarem, Episcoporum Principem non decere Episcopia confundere, de omnibus disponendo, quæ sunt per Metropoles & diœceses ordinatissime distributa. Hoc beatissimus Papa Gregorius considerans noluit uniuersalis Ecclesiæ Pontifex nuncupari.

Sequitur ergò, *Tu heres Apostolorum.* In hac hereditate messis quidem multa, operarii verò pauci. *Paternam tibi vendicato*, inquit, *hæreditatem. Quid stas ociosus, quid resupinus pompis. Nil horum tabulæ testatoris tibi assignant: quarum si tenore contenteris, curam potius hæreditatis & operam, quam diuitias & gloriam.* Aut Fernandi Regis affinitatem. *Blanditur cathedra? Specula est. Inde tibi Episcopi nomen, non dominium sonans, sed officium.* Quid Petrus tibi reliquit? *Quod habeo*, inquit, *hoc tibi do. Argentum & aurum non est mihi, &c. Esto ut alia quacunque ratione hæc tibi vendices, sed non Apostolico jure. Nec enim Apostoli quod non habuerunt, tibi reliquerunt. Audi ipsum: Non dominantes*, inquit, *in clero, sed forma facti gregis, &c. Apostolis interdicitur dominatus. Ergò tu & usurpare aude, aut dominantem Apostolatum aut Apostolicum dominatum, plane ab alterutro prohiberis, si utrumque simul habere voles, perdes utrumque, ne ex illis habearis, de quibus Veritas conqueritur: Ipsi regnauerunt, & non ex me: Principes extiterunt, & ego non cognoui eos. Agnosce hæreditatem tuam in cruce Christi. Exi in agrum Domini tui, non tanquam Dominus, sed tanquam villicus.*

 Per-

Pergis dicens, *Tu primatu Abel.* Si filius, si successor Abel vis haberi, ipsum imiteris. Erat enim Abel pastor, Cain autem agricola. Sacrificauit ille de primogenitis, Cain excussas obtulit spicas, fraudis sacrificium, non autem amoris holocaustum. Cain ergò magis æquare videris, qui spolia Ecclesiarum in Pientiam, imò in affinitatem Fernandi prodegisti: siliquas vix Deo sacrificasti. Num tibi quadrat hoc verbum Bernardi, quo libellum suum tertium claudit ad Eugenium: *O miserandam sponsam talibus creditam Paranymphis, qui assignata cultui eius proprio retinere quæstui non verentur, non amici profectò sponsi sed æmuli sunt.* Rursus in quarto: *Quale est quod de spoliis Ecclesiarum emuntur, qui dicunt tibi, Euge, euge. Pauperum vita in plateis diuitum seminatur. Argentum micat in luto, tollit non pauperior, sed fortior. Primatum tuum certè nemo negat. At tu videris, ne juxta parabolam Nathan centum oues habens, unicam pauperis concupiscas.* Eundem Claræuallensem in tertio loquentem audi: *Quid item tam indignum tibi, quam ut totum tenens non sis contentus toto, nisi minutias quasdam atque exiguas portiones ipsius tibi creditæ uniuersitatis, tanquam non sint tua, satagas nescio quo modo adhuc facere tuas. Erras, si ut summam, ita & solam institutam à Deo Apostolicam potestatem existimas. Si hoc sentis, dissentis ab eo, qui dixit: Non est potestas, nisi à Deo, & qui potestati resistit, Dei ordinationi resistit. Et si principaliter pro te facit, non tamen singulariter. Rursus, omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit. Non dixit, sublimiori:* Subnectis dicens, *Gubernatu Noe*; Illi archa extruenda, & palatiis ac stegis distinguenda mandatur. Tibi corpus Christi mysticum delegatur ædificandum. Justum exemplar, sed usus longè dispar. Quod Noe discreuit subordinando, tu confundis permiscendo. Hoc idem Bernardus queritur in hunc modum: *Monstrum facis, si manui submoues digitum. Tale est, si in corpore Christi membra locas aliter, quam disposuit ipse. Nisi tu putas alium esse, qui posuit in Ecclesia quosdam Apostolos, quosdam autem Prophetas, alios verò Euangelistas, alios Doctores & Pastores, in ædificationem corporis Christi.* Atque hoc corpus, quod ipse Paulus suo Apostolico figurans eloquio & capiti coaptans totum ex eo compactum, prohibet per omnem iuncturam subministrationis secundum operationem in mensuram uniuscuiusque membri, augmentum corporis faciens in ædificationem sui *in charitate*, non dixit, *in Petro*, nec *imperio.*

Subsequeris dicens, *Patriarchatu Abraham* Abrahæ summi Patriarchæ fides inprimis effertur, quia eius virtutis opus præcipue executus est. Nam secundum rationem actuum exteriorum alios alia virtute pollere dicimus, seu præcellere in aliorum hominum comparatione. Neque nunc id agimus, quomodo virtutes pares sunt, vel connexæ. Sed si quid in operibus Pontificis emicat operationis virtuosæ, id si nossem, testificarer. Sed si patriarchali vel dignitati vel auctoritati hoc tribuis, ut illi omnia singulaque licere, expedireque contenderis, fallis, & falleris, plurimumque deciperis, eodem Bernardo testante; *quod sicut Cherubin & Seraphin, ac cæteri, qui ad Archangelos & Angelos ordinantur, sub uno capite Deo, ita sub uno Pontifice summo Primates vel Patriarchæ, Archiepiscopi, Episcopi, Presbyteri, &c. Quid si dicat Episcopus, Nolo esse sub Archiepiscopo. Hoc de cœlo non est, nisi tu forte Angelorum quempiam dicentem audisti, Nolo sub Archangelis esse, aut ex alio quolibet inferiorum ordinum aliquem non ferentem cuiquam subesse, nisi Deo.* Romanus verò Patriarcha suæ dispositioni cuncta reseruat.

Nunc quid sibi velit, *Ordine Melchisedech*, commemoremus, siue ille fuerit Sem filius Noë, primus post cataclysmum Deo sacrificans, sicut Abel protoplasti primogenitus, siue alius Rex Salem, qui obuiauit Abrahæ regresso à cæde Regum, qui interpretatur Rex iustitiæ, Rex pacis; Christus certe Dominus Sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech; & ideò Aaron, ille mediator DEI & hominum, secundum humanitatem in illo figuratur. Et quia submittitur *Unctione Christus*, illic adiiciemus, quæ hic dici à me potuissent.

Porrò quod dixisti, *Dignitate Aaron*, is Moysi viro Dei, Duci Israëlis, paruisse traditur cum uniuerso ordine Leuitico. Præcepit quippe Dominus Moysi, ut post

post ordinationem Aaron & filiorum eius, prorsus tribus Leui ad diuini cultus ministeria ordinaretur & consecraretur Domino, & seruirent pro Israel coram Aaron & filiis eius in tabernaculo. Hos duos ordines veteris legis fuisse, nemo tibi negat. Alios quoque novo ritu Ecclesia introduxit, quorum omnium officia caput nostrum JEsus Christus in semetipso exhibuit, & corpori suo (quod est Ecclesia) eosdem ordines instar septiformis gratiæ Spiritus reliquit obseruandos. Ergo & hunc passum unctioni Christi reseruemus. Quod autem subdis *Authoritate Moyses*, id eò spectat, quod idem Bernardus admonet in quarto: *Tuum est unumquemque evocare & adsciscere tibi, exemplo Moysi senes & iuvenes: sed senes, non tàm ætate quàm moribus, quos tu nosti, quia senes populi sunt, &c. Consilio non prece agendem est.* Id certe quomodo seruetur, ipse iudicato. Sed pergamus ultra.

Judicatu Samuel. Caveat ergo ne dicatur sibi, ditavimus Abraham. Sed ut cum eodem Samuele libere ad populum concionari sibi liceat: *Loquimini de me coram Domino, & coram Christo eius, utrum bovem cuiuspiam tulerim, aut asinum; si quempiam calumniatus sum, si oppressi aliquem, si de manu cuiusquam munus accepi: & contemnam illud hodie, uobisque restituam.* His enarratis subdit Bernardus: *O si daretur talium copia virorum, quales perstrinximus nunc, quid illo iucundius seculo. Nonne secunda ab æternitate illorum tibi temporum beatitudo videretur, &c. Et nunc reduc oculos, mi Eugeni, ad eum qui nunc tuæ curiæ seu Ecclesiæ est, statum, & studia Prælatorum, eorum præsertim, qui in circuitu tuo sunt.* Sed de his hactenus, ego palpaui non fodi parietem.

Nunc sequitur, *Potestate Petrus.* Sed Bernardum tuum rursus audi: Tu pastor procedis deauratus, tam multa circumdatus varietate. *Oves quid capiunt? si auderem dicere, dæmonum magis quàm ovium pascua hæc, &c. Scio ubi habitas, increduli & subversores sunt tecum. Lupi, non oves sunt. Scilicet sic factitabat Petrus, sic Paulus ludebat, &c. Petrus hic est, qui nescitur processisse aliquando vel gemmis ornatus, vel sericis, non tectus auro, non vectus equo albo, nec stipatus milite, nec constrepentibus septus ministris. Absque his tamen credidit satis adimpleri posse salutare mandatum: si amas me, pasce oves meas. In hiis successisti non Petro, sed Constantino, &c. Opus fac Evangelistæ, & pastorum opus implesti. Dracones (inquis) me pascere & scorpiones, non oves. Propter hoc (inquam) magis aggredere eos: sed verbo, non ferro: Quid tu denuo usurpare gladium tentas, qui semel iussus es reponere in vaginam, &c.* Quod sequitur de gladio bifario, id certè prætereo & ad Monarchiam Dantis Aligherii remitto, transcurrens usque illac.

Unctione Christus. Siue dixeris, chrismate unctus, seu unctione chrismatus, utrumque tibi conceditur. Dixeris fortasse regium nomen Christus est, sed eius regnum secundum carnem non est de hoc mundo. Eundem Bernardum lege dicentem: *Non tu ille de quo Propheta: Et erit omnis terra possessio eius. Christus hic est, qui possessionem sibi vendicat, & iure creationis, & merito redemptionis, & dono Patris. Cui enim alteri dictum est: Postula à me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ. Possessionem & dominium cede huic. Tu curam illius habe, pars tua hæc, ultra ne extendas manum tuam. Nunquid non & villa villico, & parvulus Dominus subiectus est pædago? Nec tamen is villæ, nec iste Domini sui Dominus est. Præsis ut fidelis servus, quem constituit Dominus super familiam suam. Nullum tibi venenum, nullum gladium plus formido, quam libidinem dominandi.*

Sed prosequamur illud, *Tibi claues traditæ.* Magna est clauium significantia materialium. Clavium in conspectu rei traditio, siquidem accessus patet non impeditus, facit possessorem accipientem, si adfuit animus transferendi: alioquin custodia commendatur, quia deponere est commendare non imperium concedere. Hæ vero claves regni cœlorum non adimunt carnis fragilitatem, facultatemque peccandi. Ideo secundum eundem Bernardum sollicitudinem tibi iniunctam intellige evangelizandi, ac non potestatem imperandi. Quod hiis verbis innuit: *Non est sapiens inter vos, ait ille, qui iudicet inter fratrem & fratrem?*

Ad

Ad ignominiam vobis dico, contemptibiliores, qui ſunt in Eccleſia, illos conſtituite ad iudicium. Ita ſecundum Apoſtolum indigne tibi uſurpas officium vile, gradum contemptibilium. Et ne dicas Apoſtolum pro tempore locutum, ſubiicit Bernardus: *Putaſne hæc tempora ſuſtinerent, ſi hominibus litigantibus pro terrena hæreditate more Domini reſponderes. Quis me conſtituit iudicem ſuper vos, &c. Niſi aliquando quiſpiam Apoſtolorum iudex ſederit hominum. Stetiſſe denique lego Apoſtolos iudicandos, ſediſſe iudicantes non lego. Erit illud, non fuit.* Bernhardum tuum tibi retorqueo, meam ſententiam comprimo, quia nimietatem meo iudicio damnarem ego, ut idem ait, ne aſſiduo coram te reſonent leges Iuſtiniani, non Domini. Oppreſſis ſuccurrere minime vitupero, ambitionem autem præcipuè condemno.

Poſtremo dicis, *Tibi oves creditæ.* Si amas me, paſce oues meas, dixit Dominus, ubi Bernardus ait: *Donabis lupos, ſed ouibus non dominaberis. Paſcendas utique, non premendas ſuſcepiſti.* Neque exploratum habes, an tunc præſto fuerint cæteri diſcipuli, ſicut dum omnes miſit in orbem. At ne Bernardum egrediamur, eundem in tertio ſic ordientem legito: *Parentes tui deſtinati ſunt, non ad aliquas regiones, ſed ipſum orbem debellaturi. Ite in orbem uniuerſum, dictum eſt illis. Ipſi verò vendentes tunicas, emerunt gladios, ignitum eloquium ſpiritum vehementem, arma potentia Deo. Quo non pervenere victores inclyti filii excuſſorum? Quo non ſagittæ potentis arcus, &c. Et quidem in omnem terram exiuit ſonus eorum, & in fines orbis terræ virtus eorum. Nimis confortatus eſt principatus eorum.* Vide, Læli, ſi hæc ſoli Cephæ digne deferas, quod olim Dominus per Prophetas de omnibus præconiſauit, nouiſſime per filium ſuum dixit ad omnes. Hoc Bernardus intelligens ſubdit eis, *Tu ſucceſſiſti in hæreditatem, non ergò ſoli Petro.* Et niſi me intra Bernardi dogma continerem, jam decertarem, an quadrans an dodrans hæreditatis Chriſti ad Papam aut Epiſcopos per eum, cui creditum eſt præputium, an per eum qui circumciſis euangeliſauit, deriuatus ſit. Sed quartam vel ſolidum ſibi deferamus, dummodo meminerimus eiusdem Bernhardi dicentis: *Præſis ut fidelis ſeruus, ad quid? Ut des illis eſcam in tempore, hoc eſt, ut diſpenſes non imperes. Recordare vocis illius: Sapientibus & inſipientibus debitor ſum. Ergò & infidelibus debitor es. Qua fiducia, qua conſcientia Chriſtum non offerimus eis, qui non habent? Expectamus ut fides incidat in gentes. At cui caſu credere contigit? quomodo credent ſine prædicante? Petrus ad Cornelium, Philippus ad Eunuchum miſſi ſunt. Auguſtinus à Gregorio deſtinatus formam fidei tradidit Anglis, &c. An non limina Apoſtolorum plus jam ambitio, quam deuotio erit? an non vocibus eius tota die veſtrum reſultat palatium? an non ſpoliis eius omnis Italica inhiat inexplebili auiditate rapacitas?* Et rurſus in quarto: *Fuerunt ante te, qui ſe totos paſcendis ouibus exponerent, paſtoris opere & nomine gloriantes, nil ſibi reputantes indignum, niſi quod ſaluti omnium obeſſe putarent, impendebant ſubſtantiam, impendentes & ſemetipſos, ut is qui ait: Et ego ſuperimpendor pro animabus veſtris, ponebant quoties oportuiſſet ſine ſumptu Evangelium.*

Hæc ſuper paſtura pompaque pontificali ex Claræuallenſi dixiſſe ſufficiat. Me verò quoddam Concilium memini legiſſe, ubi ſuper inueſtitura Eccleſiaſticorum beneficiorum Clericis reſtituenda, & è contra de regalia ſecularibus reſtituenda Principibus diſceptabatur: qua & priſci mores patrum præſenti Prælatorum pompæ conferebantur, & quod ſecularia ſine lictoribus & apparitoribus & ornatus luxu vix adminiſtrari poſſunt. Talis tandem incidit conſideratio, quod ſicut ſponſæ vel nouæ nuptæ primum ſolis ornantur, ut ſponſis placeant, deinde ſponſi adornant ipſas, ut & coram uniuerſo mundo gloria Chriſti ornamentis ſponſæ ſuæ refulgeat: Habeat igitur regalias, & quæ duntaxat Eccleſiam fuiſſe * quam vidit ille ciuitatem ſanctam Jeruſalem nouam deſcentem de cœlo, à DEO paratam, velut ſponſam ornatam viro ſuo: cum utique nos ſumus, in quos fines ſeculi deuenerunt, nullam aliam expectantes præter aduentum in gloria filii DEI. Sed neque ſatis parabola quadrat. Quippe apud Comicum Clitipho Cliniam Zelotypia

pia languentem solatur ex eo, quod amica eius humili veste amicta, non alieno sed proprio, uti quæ sibi ornantur fœminæ, sit ornata. Est ergò fornicaria sponsa, quæ ornatur alteri quàm Christo. In gentilitate fateor turpe reputatum esse absque ornatu sacerdotium. Nam cum tribunitiis, maxime Syllanis, factionibus nedum consulatus, sed & triumphus ac quæstura plebi cum patribus esset communicata, & (ut Liuius ait in quarto) Quæsturam *namque eam non honoris ipsius fine æstimabant, sed patefactus ad Consulatum ac triumphos locus nouis hominibus esse videbatur: Patres contra non pro communicatis, sed pro amissis honoribus fremere, negare, si ea ita sint, liberos tollendos esse, qui pulsi maiorum loco, cernentesque alios in possessione dignitatis suæ, Salii Flaminesque nusquam alio quam ad sacrificandum pro populo sine imperiis ac potestatibus relinquantur.* Satis palpaui, non fodi parietem; Fodiat, cuius est fodere. Ideò autem extendimus sermonem nostrum, ut intelligas quam vane linguam tuam in me acuisti.

Transgrediamur ad illam epistolam, qua dicitur, *Si quis hunc* (scilicet Romanum Pontificem) *contristauerit Christum, qui & credidit cathedram, non recipit, & quicunque contristauerit Doctorem veritatis, peccat in Christum.* Hæc suapte natura & significantia verissima sunt. Nam & Rex & Princeps, omnisque potestas sublimior, auctoritatis suæ virtutem per ministros expediat necesse est: quos si quis impedierit, DEI ordinationi resistit. Hoc nouit Appius Claudius, qui Magistratum primus suasit dictatoriæ potestatis cum lictoribus præeuntibus, dum dicit: *Pulset cum mihi lictorem, qui sciet jus de tergo vitaque sua penes unum illum esse, cuius Maiestatem violauerit.* Ecce quod Maiestatem violat eius cuius lictorem pulsat violentus. Hoc hæreticus Septimus declarauit, dum docuit eos rebelles haberi, qui Magistratus & apparitores in exercitio commissi sibi officii impediunt rebellando. Ergò qui Christi legatum in exercitio legationis suæ nititur impedire, Christo rebellat. Sunt verò eius legati quibus dixit: *Ite in orbem uniuersum, & prædicate, &c.* An verò te fugit, in juribus fiscalibus concessam esse facultatem resistendi apparitori aut commentariensi, non rite personam aut res innocentis inuadenti? Et Episcopus ex interdicto unde vi recte conuenitur, si Clericum licet prætextu pontificalis officii aut iudicialis auctoritatis non ritè destituit vel deiecit. Tolle ergo cauillum, improbe cauillator, & nil reliqui habebis præter vanitatem. Quia nos Pontifici euangelizanti aut legationem Christi exequenti non restitimus, sed percussori violento.

Sed quod de putredine scatente in nos inuehis, omnium vilissime, hoc tibi reiicimus: quoniam pus tuum induruit ardore nequitiæ, ut nullo unquam antidoto liquescat. Quia callidissimæ assentationis tuæ versutias etiam usque ad Imperatoris Romani palpationem pertendere tentas: cuius ignauiam ciues mirantur & hostes, totus postremo fastidit orbis Christianus, & quisquis Imperii Romani nomen reueretur, condolet alterum Sardanapalum hoc quondam triumphale solium occupare. Deinde profluis maledictis & conuiciis, quibus si quid vicissim obiecero, & clauum clauo retudero, nil plus egero, quam stercora tua vicariis obruere sordibus. Satius est ergò fœtores tuos sordere, quia nil affers, inquo ingenia conterere valeamus.

Ad illa pergemus, quibus contendere paras, *licere Pontifici non vocatum condemnare,* exemplo Moysi, qui absque præuia cognitione crimen idololatriæ plurima populi strage piauit. Subsequeris de Phinees in edicti sui transgressores, de Helia in Sacerdotes Balaam, & nuncios Regis Ochoziæ, de Petro & Anania & eius uxore Saphira, Paulo & Clinia mago. O miserum ingenium tuum, qui ex iis quæ nutu DEI & gratia singulari aguntur, ad humana fragiliaque opera per hominem peccatis obnoxium pro libito voluntatis suæ patrata, locos ducere credis exemplares, ac curuum sermone rotato tentas enthymema retorquere. Nonne iunior didicisti, humana priuilegia non esse in consequentiam trahenda? Tu verò diuinas actiones homini ducis communicandas. Disce nunc, ea quæ Spiritu DEI aguntur, nullis obnoxia legibus esse, nec mediatorem DEI & hominum JEsum Christum secundum diuinitatem, neque Sacerdotem secundum

ordinem Melchiſedech, neque Papam eius vicarium eſſe, ſed ſecundum humanitatem quam aſſumpſit Deus homo factus. Si enim una manu tot impios, quod Moyſes ſtrauiſſe perhibetur, ipſe proſterneret, in ipſo etiam ſacro furore ſecernens tribum innoxiam; ſeu precibus eius Deus perimeret eos, quos ipſe cenſuris etiam inauditos vexauit innoxios, aut Cœlibum Ducem officio priuaret oculorum, iam gloriari poſſet omnia nutu DEI procedere. Denique ſurripis colloquium Moyſi cum fratre præmiſſum ante cædem, & ſupprimis verba Petri, ſcilicet; *Anania cur tentauit Sathanas cor tuum mentiri te Spiritui ſancto?* quæ ſuper ſingulis reſponſa prolixa forent. Unum te latere non ſino, quod myſtica Theologia ita demum eſt argumentatiua, cum à Chriſto vel à ſanctis Patribus inuenitur recepta. Vide nunc ſi noſtra vel tua exempla ſunt recepta.

Nunc illud examinemus, quod tu vocas efficacius, egoque id reor propoſitæ materiæ propius adaptari, de Corinthio, quem abſentem corpore Sathanæ tamen tradidit Apoſtolus absque iudicii tela, ob reatus ſui notorietatem, quia Corinthios non latebat inceſtus eius in nouercam. Non arbitreris, Læli præſumptuoſe, me vaſis electionis cenſuram in Corinthium ignoraſſe: ſed eius exempli translationem portentoſam aſſero, dum rete mihi texens ſic licia trahis: *An verò inficiari poteris, crimen tuum non fuiſſe notorium, qui palam criminoſum & Sacrilegum Sigismundum in crimine confouebas, &c. nec calumnieris id non eſſe facti permanentis, &c. id iure factum eſſe contendis.* Poſt hæc deliramenta tandem eo recurris, ſi factum nulla poſſit tergiuerſatione cælari, neue defenſio ulla competere, liceat absque cognitione præuia facinoroſum damnare. Inſuper adiungis, *quod ſi quis peccat in conſpectu iudicis, illicò plecti debet:* addere debebas hoc verbum, *ſcilicet ut iudicis*, ſcilicet aſtantibus circumſepti, ut ſit par iudicialiter confitenti, in quem quales ſint iudicis partes, olim noſti ſcholaris, nunc doctoratus aſſumptione litura literis inducta eſt tuis. Nunc ad ſingula quæque noſtra feſtinat Apologia. Quid tecum Læli contendam, qui nil omninò ſapis, nec quid iudicare ſit intelligis, nec quomodo vas electionis iudicauit animaduertis. Tu forte putas, neminem iudicare, niſi cui de publico ſit data poteſtas. Iudicat ſenſus de ſenſato, & intellectus de cognito, cum phantasmata ſpeculatur vel intuendo, aut ex intuitis eliciendo aut abſtrahendo circumſtantias usque ad rem ſecundum ſe, aut diſcurrendo per varietatem cognoſcibilium, ut de morbo medicus, ac quisque de eo in quo plurimum pollet. Apoſtolus abſens iudicauit ut præſens. At quomodo? certe intra ſe iudicauit, quid de Corinthio inceſtuoſo facturus eſſet, quando cum fratribus Corinthiis ad ſe venturis conſtitueretur, quem in ſpiritu vidit operantem opus ſceleratum, aut forte litteris ſibi fuit indicatum ad Epheſum. Non ergò tradidit, donec Corinthios congregauit. Hoc habent Apoſtoli verba dicentis: *Ego quidem abſens corpore, præſens autem ſpiritu iam iudicaui, ut præſens.* Quare? quia in Spiritu vidi. Quid autem iudicauit? Scilicet eum, qui ſic operatus eſt, *in nomine Domini noſtri JEſu Chriſti congregatis vobis, & in meo ſpiritu cum virtute Domini JEſu, tradere huiusmodi Sathanæ in interitum carnis, &c.* Iudicauit ergò Apoſtolus intra ſe ſecundum Spiritum, Sathanæ verò tradidit congregatis Corinthiis fratribus, non Epheſiis aut Galatis. Alias argumentationes vacuas eſſe liquet. Siquidem Duci aduerſus Cardinalem conſtiterit ſupereſſe defenſionem. Id verò quanquam iam liquido compertum tibi, etiam quam ut breuius explicem, ſic accipe. Cardinalis tuus ſponte, libere Capitulo ſuo annuente, prædeceſſorum ſuorum more, Ducem Sigismundum aduocatum Eccleſiæ ſuæ recognouit, ac omnium rerum eius, cum duobus caſtris in Carentana ſitis; eaque omnia, ſi quando opus eſſet, in auxiliis aduocati fore ſpoſpondit. Sub hac tutela impinguatus, dilatatus, Eccleſiæ caſtra ad manus exteras transferre tentauit. Extant documenta manu ſua ſcripta, extant qui tractarunt, & apud quos machinatum eſt. Dux ſtatui ſuo prouidit, illico cautione recepta ſecuritatis ſtatus ſui, omne regimen Eccleſiæ apud Cardinalem liberè permanſit, hoc modo prouiſo, ne caſtra ſub extero dominatu redigantur. Vide num ſatius fuerit periculis

periculis obviare, quam post causam vulneratam remedium quærere. Nam (ut aiunt) suspicari de præterito, quam re ipsa experimentum capere est melius.

Postea miserrime insanis, quasi Princeps legibus solutus damnare valeat inauditum. Si quæ scholaris didicisti, non abstersisset Doctoratus vel Pontificatus, iam promptum haberes, ubi scriptum est? *Etiamsi coram Principe arrogatio habeat fieri, vocandos esse quorum interest.* Hic vero de maiori præiudicio agebatur. Dehinc cæcas ineptias tuas effundis innuens, quod sicut testamentum coram Principe factum omnium testimoniorum solemnia exuperat, sic quæ per Principem aguntur, legibus adeò soluta sunt, ut nec in ius vocationem requirant, tanquam à solius Principis potentia vim habeant rei iudicatæ. O pauper sensus? Dic, oro, cui præiudicatur ex omissione solemnitatis in testamento, dummodo constet, sic placuisse testatori? at cui præiudicatur per priuilegium testamenti militaris, aut ad pias causas, vel inter liberos, aut ab intestato successuros, aut in pacto mutuæ successionis? aut si quis heres institutus neget à se legata relicta, deinde conuictus se defendat, non esse solemniter relicta? Sed an quocunque casu etiam Principis præsentia facit narrata in testamento vim veritatis habere, sicut res iudicata? Quid si testator coram Principe dicat: *Centum quæ mihi debet Titius, Seio do, lego;* an probetur debitum? Disce pauper ingenio inter iuris solemnitatem & naturalem secernere necessitatem. Erubesce hæc tua, scripta doctis hominibus innotuisse. Nam licet de me malè meritus sies, mallem tamen errores tuos penes te retinuisses.

Alias vanitates pari errore respersas mitto, hoc unicum tibi concedens, quod ubi seditio imminet, ubi gentes & regna commoventur, licere Principi absque partium vocatione imminentia præuenire pericula, quæ interea surgerent, postea fortasse non reparabilia. Sicut apud Valerium in sapienter factis comperio, quod ciuitate clandestinis machinationibus sæuiente, Princeps eius lege de indemnatis non castigandis abrogata, comprehensis continuo sontibus & necatis, illicò legem restituit. Si quis ergò Pontifex in dissensione pro Imperio Romana habita officiosè intervenit, quid habet hoc commune cum causa nostra, aut etiam cum causa Maguntina, de qua Domino annuente posthac disceptabitur. Nam & de seditiosis Justinianus nouissimo iure prouidit, ut leuiori suspicione præuia contra notatos in crimine illo procedatur. At in omnibus hiis casibus tela iudicii succiditur, naturalis necessitas non violatur.

Postremo repetitis blasphemiis, ut malignitati tuæ naturæ satisfacias, tandem secernis, an de crimine contra quempiam inquiratur ut damnetur, an ut declaretur pœnam promulgatam incidisse: quo ultimo casu nil novi statuitur, sed reus legis factiosus nunciatur. O cauillator præsumptuosè, num audisti Ducem Sigismundum statui suo prouidisse, ne Cardinalis dextram eius fallens alium dominum immitteret? Tales proditores Maro in VI. apud inferos priore loco supplicii deputauit. Audiendus igitur erat Dux: quia etsi de facto constabat, de hoc erat disceptandum, num iure vel iniuria factum esset. Quod autem ad Concilium appellatum est, id argui non potest: quia ex salutaribus magnæ Synodi institutis iam dies Concilii cessit, decennium effluxit: culpandus est Pontifex qui resistit. Sed dic miser, qui tam parum pensi habes; Si quis Judex falsò denunciet Titium homicidii reum, & idcirco lege Cornelia de sicariis obnoxium, an minorem fecerit iniuriam, quam si decernat eum homicidii reatum incidisse. Erras longe, si putas ullam tenere pronunciationem, sententiam vel declarationem, aut falsam publicationem, contra non vocatum vel inauditum. Num Pontifex ipse secum diffidet, qui ducem vocauit causas dicturum, cur ad pœnas comminatas procedi non debeat: at legatum Ducis id parantem carceris comminatione disterruit, ne quid allegaret. Tibi dico omnis cognitio causæ vel rei, quæ sit futura præiudicialis, euocationem prærequirit: siue de facto constet, & quæratur facinoris auctor, aut constet factum, & per quem, sed dubitetur iure vel iniuria; seu constet non iure factum, & disputetur de genere pœnæ. Sed & quandocunque de

de alterius præiudicio certatur, vocandus eſt is qui habet intereſſe, etiam Principe cognoſcente quem latere poſſunt hominum facta: ſolus Deus eſt, quem nullum fugit ſecretum.

De primatu Eccleſiæ Romanæ.

Sentina mendaciorum perfidiſſima deſcendens in barathum calumniarum, quid me calumniaris quaſi primatum Eccleſiæ Romanæ pernegem? qui ſcio omnibus Apoſtolis eſſe dictum: *Ite in orbem, & quodcunque ligaveritis*, &c. Non poteris efficere, ut verba mea ſonent aliud quam vox Evangeliſantium bona, prædicantium pacem. Tu verò undecim Apoſtolos ſupprimere quæris, ut omnem Eccleſiaſticam poteſtatem redigas in Petrum, neque fateris cœtum Apoſtolicum uno ſuperiorem: qui tamen cœtui paruiſſe perhibetur. Sacra generalia Concilia inficiaris eſſe fidei Chriſtianæ firmamenta, & a Chriſto habere poteſtatem in omnes Chriſti fideles, etiamſi Romana pontificali præfulgeant dignitate. Quod te malum rationis in hanc dementiam coniecit, ut ex meis veris & Evangelicis prolatis in falſos errores incideres? An ulla eſt diſcordia veris, ſemperque ſibi certa cohærent, & omne verum vero conſentit. Dic tu, qui ſoli Petro paſturam attribuis, quid eſt quod diſcipulus ille, quem diligebat JEſus, de ipſius Saluatoris pectore fluenta ſacra potauit: an ut intra ſe contineret, an ut evangeliſaret? Dixerunt autem diſcipuli XII. in congregatione multitudinis credentium: *Non eſt æquum nos derelinquere verbum DEI?* Et autem Evangeliſare paſcere, ſcilicet pabulo verbi divini. Quid vas electionis, nuncius JEſu Chriſti? *Non ab hominibus, neque per hominem, ſed per JEſum Chriſtum & DEUM Patrem, &c.* Sed quia utrumque errorem tuum poſtea falſis rationibus fucare præſumis, in proceſſu tractatus latius confutabo, ac confuſionem ordinis tui inſtigatus à te veſtigiatim imitabor. Primo veniam habiturum fidis, ſi paulò altius principia repetas. Proiicis ampullas, & profeſſus grandia turges. Quid dignum tanto feret hic promiſſor hiatu?

Parturiunt montes, naſcetur ridiculus mus.

Gloriaris te loqui ſcire, quod nullus ignorat: *Eccleſiam ab eo conſtitutam, cuius perfecta ſunt opera, quique legem naturæ ut infima ſummis, ſumma infimis, &c.* Me admones eorum, quæ didici puer, ſcilicet elementarem mundum numerorum lege compactum. Hoc ita pueri noſtri pronunciant: Omnia quæ à primæua rerum origine proceſſerunt, ſub numerorum ratione formata, &c. Deinde docetur, quod quantum uniuscuiusque elementi ſoliditas aut raritas alterum excedit vel ab alio ſuperatur, tantundem alterum quantitate ſtringi vel diſtendi: rurſus ſi una qualitate aduerſatur, altera communicatur. Dehinc ætherei mundi compagem attingis, de Angelis & Archangelis grandia, quæ præfando ſpoſpondiſti, exoluiſſe putans: quæ quia poſtea ſuperbius ampullaris, iam valere ſino. Sed ne nos litterarum expertes aliis inſinues, accipe iſtud Socraticum contra Callidem in Gorgia relatum. *Dicunt autem Sapientes ô Callides, & cœlum & terram, & Deos & homines ſocietatem & amicitiam, & ornatum & temperantiam & iuſtitiam continere, & hoc totum ea de cauſa mundum nuncupant, ô amice, non immunditiam. Tu autem videris non attendiſſe, quia æqualitas Geometrica & in Idæis & in hominibus plurimum valet.* Ecce quod Gentilis harmoniam ſenſit omnium rerum compagem: neque id noſtri Pædagogi neſcierunt, qui nos docuerunt quod ſequitur:

Tu triplicis mediam naturæ cuncta moventem
Connectens animam per conſona membra reſoluis.

Ergò ſi nil aliud habes, cur illud non cuſtodiſti? Compagem Eccleſiæ ſolus Papa ſoluit, qui membrorum officia præfocando impedit, & oppilando ſuffocat, ne quis Epiſcoporum officium ſuum tute valeat explere, iuncturas disiungit, confundens harmoniam, dum omnium officia ſolus ſibi vendicat. Aufert corpori ſanitatem, dum membra ſingula ſingulis officiis non ſinit uti. In proceſſu dicis,

cis, *Unum in Ecclesia Principem, in quo & ex quo* * nemo contradicit. Si Petrum, resistit tibi Paulus : *Ego enim à Domino accepi, quod & tradidi vobis*, non à Petro. Et rursus : *Non ab hominibus, neque per hominem, sed per JEsum Christum.*

Pergis dicens, *Non à multis unum, sed multa ab uno.* Cum à Pædagogo meo interrogarer infans, *Quid nam esset numerus ?* respondi, *Unitatum collectio ab uno scandens ad plura.* Similiter & tempus *mensura motus rerum mutabilium.* Postea ab Augustino in ultimis Confessionum libris didici, esse discretionem potentiæ ratiocinatiuæ super rebus numerabilibus aut fluxis. Tu vero quid dixeris, vix consideras, quia non inferunt quod prætendis : ut Irnerius ait, consequentiam tollit contrariam, non inducit.

Prosequeris, *ut in corpore multa membra unius capitis sumunt influxum, &c.* Fatemur, sed non ita ut caput manus aut pedis usurpet officium, reliquis scilicet Episcopis nihil relinquendo.

Sequitur, *Inferiores motus primi mobilis motu gubernantur.* At non Sol rutilo concitus igne Phæbus gelidum impedit axem, sed veterem seruant sidera pacem.

Sequitur, *Ut ex reuerentia inferiorum ad caput una concordia fieret.* Vicissim lege S. Gregorium corripientem Episcopum, quod se *Universalis Ecclesiæ Episcopum* nuncuparet : Dicentem : *Cum omnia tibi tribuis, adimis mihi, &c. Honor meus est fratrum meorum solitus vigor.*

Sequitur, *In apibus unus Rex est, & grues unam sequuntur ordine litterario.* Si attentius quæ legisti, obseruasses, iam scires illud de quolibet Episcopo dictum esse, ut sequitur : Scire debetis Ecclesiam in Episcopo & Episcopum in Ecclesia esse, neque inficiari debes in Ecclesia esse Romanum Pontificem, extra quam nullus saluatur. Erit igitur Ecclesia Pontifice maior, sicut cœtus Apostolicus fuit maior Petro. Sed quia gloriaris in apum metaphora, quam fateor esse præcipuam, nullus quoque populos attentius Regem obseruare, quo amisso rumpitur fœdus, mella diripiuntur, favusque dissoluitur. Eum igitur humeris attollunt, & obiectant corpora bello, pro quo nec mori recusant. Sed quare, ut singula quadrent, omnes enim in commune mellificant, communiter & prolem educantes (ut ait Maro) solæ communes natos, consortia tecta urbis habent, & in medium quæsita reponunt. Rex autem est operum custos; non sic etiam Pontifex Romanus; qui Piccolominibus Pientiæque thesaurisat ? Talis Rex iubetur expelli, ut rursus ait Maro :

Deterior qui visus, cum ne prodigus obsit,
Dede neci, melior vacua sine regnet in aula.

Postea calumniosè præuaricaris Bernardum Claræuallensem, quasi omnem potestatem in solum Petrum innuat esse transfusam, dum dicit : *Sicut Seraphin & Cherubin cæterique ordines sub uno capite, &c.* Sed longe alia est mens Bernhardi, qui execrans detestansque Prælatorum exemtiones, Eugenium sic arguit : *Subtrahuntur Abbates Episcopis, Episcopi Archiepiscopis, ii Patriarchis : & sic factitando probatis vos habere plenitudinem potestatis. Honorum ac dignitatum gradus, & ordines quibusque suos servare positi estis, &c. Tu ne denique tibi licitum censeas, suis Ecclesiam mutilare membris, confundere ordinem, perturbare terminos, quos posuerunt Patres tui ? Si iustitiæ est ius suum cuique servare, auferre cuiquam sua quomodo poterit convenire ? Erras, si ut summam, ita & solam institutam à Deo Apostolicam potestatem existimas, & dissentis ab eo, qui ait : Non est potestas, nisi à Deo. Proinde quod sequitur. Qui potestati resistit, Dei ordinationi resistit, etsi principaliter pro te facit, non tamen singulariter. Rursus, omnis anima potestatibus sublimioribus, tanquam in multis. Non tua ergò sola potestas à Domino, sed & inferiores, &c. Monstrum facis, si manum submouens digitum facis capiti collateralem, aut in corpore Christi membra locas aliter, quam disposuit ipse. Nisi putas, alium esse qui posuit*

in Ecclesia quosdam Apostolos, quosdam autem Prophetas, alios Evangelistas, alios Doctores & Pastores, &c. Sicut illi Cherubin & Seraphin &c. Quod si dicat Episcopus; Nolo subesse Archiepiscopo, aut Abbas, noli obedire Episcopo, hoc de cœlo non est, nisi tu forte Angelorum quempiam dicentem audisti; Nolo sub Archangelo esse. Vides ergò doctrinam Bernhardi Eugenio sinceriter datam, quam tu impiè præuaricaris, qui ex reseruationibus Ecclesiarum Cathedralium & confusione hierarchiæ consequentis ad illam nactus es pontificatum.

Sequitur nunc illud Evangelicum, *Tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam.* Multi calumniatores tui pares ex hoc verbo audent asserere, super solo Petro ædificatam esse Ecclesiam. Illis tuus Bernardus dissentit, ubi supra, dicens: *alios Apostolos, Prophetas, Evangelistas, Doctores, Pastores ad consummationem Sanctorum, in opus ministerii, in ædificationem corporis Christi. Atque hoc corpus, quod tibi ipse Paulus hoc suo Apostolico figurans eloquio, & capiti conuenientissimè adaptans, totum ex eo compactum perhibet, & connexum per omnem iuncturam subministrationis, secundum operationem in mensuram, uniuscuiusque membri augmentum corporis faciens, in ædificationem sui in charitate.* Christus est ergò caput, cuius membra sumus per charitatem. Illud igitur iungas: *Petra autem erat Christus indeficiens.* Nam & Hieremiæ dictum est à Domino: *Ecce constitui te super gentes & regna, ut euellas & destruas, disperdas & dissipes, ædifices & plantes:* nec tamen ideò summa rerum sibi soli collata perhibetur.

Sequitur, *Una est columba mea, perfecta mea, &c.* unitate fidei & charitate Christi, non Petri vel Pii: quibus defunctis non desinit Ecclesia, neque exspirat, si duo auari certent de Papatu, ut sæpe, aut Papa erret in fide, ut quandoque, Imo & Indum recte credentem in Ecclesia esse confido, ne coactio necessitatis ipsum excludat à regno Dei, quod promisit credentibus in se Dominus.

Sequitur, *Ego & Pater unum sumus.* Quis hic dubitet JEsum Christum patri consubstantialem? nec dubitatur, quin Christus ascensurus ad Patrem cuncta saluti nostræ opportuna prouiderit: qui & post ascensionem & Spiritus sancti missionem Paulum ad præputium misit, de quo disserere post hoc non omittam.

Redis nunc rursus ad Clarævallensem, quasi ille rem omnem soli Papæ attribuat. Cogis me rem illam abinitio attingere, ne putent homines ignari, Bernhardum ipsum pompam & gloriam Eugenio persuasisse. Bernardus Claræuallensis scripsit ad Eugenium super Pontificatu librum unum, hortans eum ad DEI cultum, & contemptum mundanorum, dum dicit: *Putasne tempora hæc sustinerent, si hominibus pro terrenis litigantibus voce Domini responderes: Quis me constituit super vos?* Et istud: *Cum obsidio urbi & barbaricus ensis immineret, beatus Gregorius extremam & obscurissimam partem Ezechielis tam diligenter quam eleganter exposuit.* Et illud: *Disputationes aduocatorum magis ad subuersionem, quam inuentionem proficiunt veritatis.* Et illud: *Timeant nummularii, nec fidant in nummis, scientes effundere quam accipere te paratiorem.* Ominatus est vir sanctus sese calumniari: idcircò telam succidit, librumque clausit hiis verbis: *Atque hic sit finis istius, ne duplo te oneret minus suauis oratio, si & longa fuerit.* Hoc etiam probat sequentis libri principium, quod continuo apologeticum est, tum circa prioris libri præcepta, tum circa titulum eius, quem illi iam *De consideratione* imposuerat. Tantus enim liuor in virum sanctum ascenderat, ut & titulus libri veniret in calumniam, quasi vir sanctus considerationem pro contemplatione nuncupasset. Huiusce defensionibus prælibatis vir sanctus ad prioris libri præcepta reuertens, ait: *Non est quod blandiatur celsitudo. Disce tibi sarculo opus esse. Nam Propheta cum similiter levaretur, audiuit, ut euellas & dissipes, &c.* Quid aliud hoc innuit, nisi cum leuaretur Propheta, sicut tu; quia similitudo differentiam notat non identitatem, &c. *Tolle fucum fucati honoris.* Ex quo satis intelligitur Doctorem sanctum calumnias esse perpessum, qui & iam dixerat: *Libens in me accipio detrahentium linguas maledicas, & venenata spicula blasphemantium.* Et cum plurima scripsisset vir sanctus in execrationem deliciarum & pompæ pontificalis,

calis, ſubdit illa: Sacerdos mágnus, ſummus Pontifex, &c. Deinde ſubmittit de prioritate Petri; at non ita, ut illi ſoli poteſtas ſit delegata, ut ſuperius dixi ſuper eisdem verbis. Quid igitur in Bernardo gloriaris, qui delicias & pompas Pontificis adoras? ad quarum deteſtationem & omnium temporalium rerum contemptum omnes illi quatuor libri à viro ſancto profecti ſunt, non autem quod Eugenius præ cæteris illis abundaret, ſed ut omnes Romanos Pontifices miniſterii ſollicitudinisque pontificalis commonefaceret, ut ipſe quoque teſtatur. Nam cum ſingula quæque ad eminentiam ipſius dignitatis ſpectantia explicuiſſet, admonet eum ſuæ vilitatis, & prædeceſſorum ſuorum humilitatis, quæ tu impiè retices & ſupprimis, quaſi vir ſanctus delicias, pontificales & devorationem omnium velit approbare, qui tamen contra Pontificis auaritiam ſcribens ait, *omnia poſſidens non contentaris uniuerſo, &c.* ut ſcripſi ſupra, ſuper his verbis: *Tu primatu Abel.* Hac igitur lege coëamus & conciliemur, Claræ vallenſem in omnibus ut accipias, ut ipſius Pontificis eminentiam veneremur, auaritiam verò cum Bernardo deteſtemur. O quid putas dicturum fuiſſe Bernardum, ſi vidiſſet Romanum Pontificem de minutiſſimis beneficiis diſponentem, & hierarchicum ordinem per omnia confundentem, & ſuum monaſterium S. Anaſtaſii de urbe conceſſum in commendam? qui ægre tulit Abbatum exemtionem damnans eam velut perturbationem ordinis à ſanctis Patribus præfiniti.

Inter hæc unam admiſces hæreſin, dicens; *In reliquos diſcipulos non niſi per Petrum ſit deriuata poteſtas.* Hoc neque Anacletus dicit, nec magnus Leo conſentit, fatentes Petro quidem omnimodam poteſtatem traditam, id eſt, nullis terminis coartatam; minime autem diffitentur & cæteris Apoſtolis claues eſſe traditas à Chriſto immediatè. Dic rudis hæretice, ubi legiſti, Petrum quemquam Apoſtolorum in Sacerdotem vel Epiſcopum conſecraſſe? Ergò diſce, omnes undecim Apoſtolos viua voce veritatis ordinatos: quia manuum impoſitio ritus eſt ab Apoſtolis introductus, poſtea ſolemnes prædicationes adiecit Eccleſia. Matthiam autem non aliter legimus ordinatum, niſi quod inter duodecim annumeratus eſt, & ſpiritum ſanctum cum aliis accepit, ita ut non eſſet ulla manuum impoſitio neceſſaria. Atque hodie veritas eſt indubitata, nedum ſacrum ordinem, ſed & omnia Sacramenta à Chriſto immediate conferri. Epiſcoporum autem & Sacerdotum miniſterii exhibitio corporalis incorporalia ſacra contingere non valet, ſed ſpiritualis collationis præbet indicium infallibile: quia non faciet JEſus irritum pactum ſuum ut cum miniſter eius officii ſui miniſterium in nomine eius exhibet, ipſe præſtat quod repromiſit. Dic ſi ſpeculator in colle conſiſtere iuſſus, hoſtili exercitu inter anguſtias viſo, ſigno dato moneat Imperatorem, ſicut pactum fuerat, isque ſubito impetu obruat hoſtem, cui actionem attribuis, cui ſummam rerum defers? Te parem eſſe reor Simoni, putanti manuum impoſitionem Petri ac Joannis factam ſuper baptiſatis in Samaria, qui nondum acceperant Spiritum ſanctum, corporali quodam attactu id effeciſſe: Sicut ouum, quod ex cubatione gallinæ viuificatur. Cui Petrus ait: *Exiſtimaſti donum DEI pecunia poſſideri. Pœnitentiam itaque age, &c.* Rudis es, de ſacris rudiſſime ſentiens, alta tamen attingere audes, dum dicis, quod miſſio Petri & Johannis in Samariam à Coapoſtolis facta non ſit indicium maioritatis omnium Apoſtolorum ad Petrum, & dicis ſimilem fuiſſe Arrii impium errorem dicentis, *Spiritum ſanctum patro filioque minorem quia mittatur ab illis.*

O philtrum groſſum, Feltrenſi populo dignum! qui generationem & genituram, ſpirationem & proceſſionem æternam, Patris Filii & Spiritus ſancti putas corporalibus rebus æquari, ubi mittens ac miſſus, generans & genitus ſubſtantialiter absque ulla eſſentiæ communicatione diſtinguantur. Sed ad textum redeamus. Ille ipſe Lucas qui ſcripſit: *Conuocantes autem XII. multitudinem diſcipulorum, dixerunt: Non eſt æquum nos derelinquere verbum DEI, &c. Conſiderate viros ex vobis boni teſtimonii ſeptem, & elegerunt Stephanum, Philippum, Prochorum, Nicanorem, Timonem, Parmenam & Nicolaum, &c.* Vides quomodo apud Hiero-

Hierosolymam XII. Apostoli congregauerunt Concilium, totumque Concilium elegit prædictos septem, quos constituit super hoc opus scilicet euangelisandi verbum Dei, non autem Petrus. Ille idem Lucas subiungit, quod Stephano lapidato omnes dispersi sunt per regiones Iudææ & Samariæ, præter Apostolos, & qui dispersi erant pertransibant euangelisantes. Philippus autem descendens in ciuitatem Samariam prædicabat illis Christum, intendebant autem turbæ hiis, quæ à Philippo dicebantur, &c. Et post pauca subdit Lucas: *Cum autem audissent Apostoli, qui erant Hierosolymis, quia Samaria recepit verbum Dei, miserunt ad eos Petrum & Johannem, &c.* Ex hiis constat luce clarius, Ecclesiam Dei Stephani lapidatione dispersam, solis Apostolis manentibus congregatis, apud quos integra permansit auctoritas. Qui cum audissent Samaritas in Philippum intentos, miserunt & Petrum & Iohannem. Quid igitur calumniaris, æquivocando missionem Philippi ac Iohannis à missione Petri, in eodem orationis contextu, præcipuè autem inter Petri ac Iohannis, quasi aliter Petrus sit missus, aliter Iohannes? an quia Petrus dignitati suæ derogatum esse duxisset, qui tamen à solo Paulo reprehendi se sustinuit? Ita enim Galatis scribit vas electionis: *Cum venisset Cephas Antiochiam, in faciem ei restiti, quia reprehensibilis erat, &c.* Neque enim Petrus quidquam Paulo contulit, sed ipse contulit Petro, quod acceperat à Domino. Tu verò somnia delirans dicis, *Qualiter Consiliarii mittant Regem ad bellum, quamquam Rex sit cunctorum Dominus, ita Petrus ab Apostolicis Samariam missus sit, impulsis etiam amore eorum ad quos mittebatur, scilicet Samaritanorum.* Utrobique deliras phantasticè. Neque enim Regii Consiliarii Regem in bellum mittere, sed consultanti Regi, an bellum indicere vel suscipere an exercitum ducere, an alium illi præficere expediat, adesse habent ac persuadere. Ita Xerxen fecisse legimus, cuius tantæ copiæ fuisse dicuntur, ut nec mare classibus, nec campestria equestribus neque aera telis capiendis sufficere posse, assentatores aulæ suæ gloriarentur, præter unicum, qui censuit, *Immoderata regi non posse: quæ verò regi non possent, minimè subsistere.* Ita & cæteri Reges fecere: nisi forte quis præcario regnet aut vacuo Regis nomine contentetur, ut olim ante Faramundum Francorum Reges vidisse perhibentur. Et quia nimium ineptè locutum esse comperio, existimare cogor te minime intelligere, quid Rex, quid regnum, quidue habeat dignitas & potentia regnatiua. Id ergo perstringam, quia etiam à præsenti tractatu non abhorret. Etsi omnis vivendi & agendi ritus & norma, quibus pax & tranquillitas gentium vel populorum salubriter custoditur, generali vocabulo *Politia* nuncupetur: tamen propter agendi varietatem, quam vel prauitas regnantium, vel ipsa dominantium improbitas, aut fati fortasse necessitas humana iudicia superans tum persuasit, tum coëgit, auctores de politia scribentes illam profectò trifariam distinxerunt. Primam, quæ Principi Deo, qui omnem mundum regit, propius accedit, *Monarchiam* vocauerunt. Ea quidem in se ipsa perfectissima est ac populis accommoda, cum heroico viro defertur. Tales quippe fuerunt, quos Græcia diuinis colit honoribus, ut & Romani Quirinum suum ad astra tulerunt, qui tamen ob asperius ingenium à Senatu discerptus est. De his Isocrates in Apologia: *Nemo unquam Reipublicæ gubernator erasit, si liberè ad popopulum locutus sit, ac his, quæ iniustè indigneque plerumque fiunt, se opposuit. Sed necesse est ei, qui velit revera pro iustitia pugnantem vel exiguo tempore saluum fore, priuatum degere, neque Rempublicam attingere.* Tales neque hoc cœlum, neque tellus nostra gignit, quorum meminit Philosophus 3. Politicorum & Flaccus ad Ofilium: *Hos utinam inter heroas natum tellus me prima tulisset.* Sed quia unici hominis deprauatione Monarchia vertitur in tyrannidem, quæ fuerat Septimi Regis ab urbe pellendi causa, & Imperii consularis pro regno permutandi, successerit regimen optimarum, quod *Aristocraticum* vocatur, quia unici hominis deprauatione non adeò corrumpitur, quin ab incorruptis valeat rectificari. Hoc est, quod Cicero ab exilio reuersus commemorat, cur tribunitio furori parere & in exilium abire maluerit, quam ciui-

ciuilibus armis decertare, quod alterutro Consulum incorrupto agente non dubitabat se rediturum: quem tandem omnis Italia humeris suis reportauit.

Cum autem optimatibus dominandi libido incessit, Aristocratia in Oligarchiam mutata est: ad tertium genus agendi deventum est, quod in specie *Politiam* vocant, in qua quilibet vicissim participat, id vulgò *Populare* vocatur, corruptum verò in tumultum vertitur, quem appellant *Democratiam.* In quolibet autem horum Principatuum genere, si incorruptum regimen permanserit, populi unitas sustentatur. Ita & in Conciliis universalibus etiam Papa sublato, Ecclesiæ unitas conseruatur, & manebit una columba formosa perfecta, sed & unum ouile unius pastoris æterni, Christi Domini, Sacerdotis in æternum secundum ordinem Melchisedech.

Id verò, quod de amore in Samaritanos delirando somnias, nil proficit, nec inter missionem Philippi, Prochori, Nicanoris, &c. ac Petri & Iohannis quidquam secernit. Ut autem intelligas, quam sit impertinens ac disparatum enthymema, quod missione sempiterna patris & filii ad Spiritum sanctum, ac missione cœtus Apostolici ad Petrum seu quemuis Apostolorum remotissima similitudine retorques, sic accipe. Legerat Arrius: *Patrem gignere filium, ipsumque genitum à Patre.* Rursus, *Patrem ac filium spirare Spiritum sanctum, illumque à Patre & filio procedere.* Alietatem ergò discretiuam proprietatis personarum Arrius accipiens, habentem se per modum causantis & causati, ex rebus autem naturalibus productis & creatis ad Deum æternum, ad personas coæternas, & coæquales similitudine traducta, maioritatem inter illas esse putauit; minimè considerans, quod in æterna generatione generans dat genito quidquid est, & quidquid habet, nil autem sibi diminuens. Similiter & spirans dat spirato vel procedenti: hoc solo dempto, quod pater filio non communicat innascibilitatem vel gignendi actiuam proprietatem, qua quidem discretione à Filio secernitur. Similique modo Pater & Filius Spiritui non communicant actiuam spirationem æternam. Has enim notiones separatas esse oportet, ne personæ confundantur. Diuina autem essentia personis singulis communicata, nec generans, nec genita, neque procedens, simplex & ineffabilis eas facit esse coæquales. Ergò Pater & Filius Spiritum æterna spiratione spirantes, atque etiam nouissime in discipulos Spiritum mittentes, nihil aliud à se spirant. Nam Deum de Deo, genitum non factum confitentes, æque Deum de Deo, & lumen de lumen mitti ac procedere confiteamur oportet. Et sicut generans & genitus unum sunt, sic mittens & missus. Nec tamen ob hoc idem seipsum gignere, mittere vel spirare dicitur, ne persona seipsam, vel essentia gignat essentiam. Non autem sic cœtus Apostolicus unum est cum Philippo, Prochoro, Petro vel Ioanne.

Pergis deinde fingendo, quasi ego innuerim Petrum ex Antiochia Romam à reliquis discipulis esse transmissum. Hoc de me (credo) fingis, ut habeas in quod conuitium habeas: neruos autem intendis, si efficere possis, urbem Romam Petri sedem esse præcipuam, & primatum Petri ipsius urbis Romæ principatu, quem tunc habebat urbs ipsa confirmes. Rem satis tranquillam commouendo, plus dubitabilem reddis. Nosti communiter omnibus esse dictum: *Hoc facite in meam commemorationem.* Rursus: *Sicut me misit Pater & ego mitto vos.* Insufflauit & dixit eis, *Accipite Spiritum sanctum, quorum remiseritis peccata, remittentur eis.* Rursus: *Euntes docete omnes gentes, &c.* His quidem verbis nullus delectus personæ exprimitur, nullus orbis terræ locus cuiquam assignatur. Sed in omnem terram exiuit sonus eorum, & in fines orbis terræ vox eorum. Per reuelationem autem Pauli scimus, quod licet ipse per orbem euangelisare habebat, de quo scribitur: *Hic est mihi vas electionis, ut portet nomen meum coram gentibus & Regibus, & filiis Israel,* aliquo tamen respectu principalius missus ad gentes, ut de se loquutus refertur in Actis: *Factum est autem revertenti mihi in Hierusalem, & oranti in templo, fieri me in stupore mentis, & videre illum dicentem mihi: Festina & exi velociter*

lociter ex Hierusalem, quoniam non recipient testimonium tuum de me. Vade, quoniam in nationes mittam te. Ipse quoque Galatis secundo scribens ait: *Cum vidissent Iacobus, Petrus & Iohannes, quod creditum est mihi Evangelium præputii, sicut Petro circumcisionis.* Ac rursus: *Iacobus & Cephas & Iohannes, qui videbantur columnæ esse, dextras dederunt mihi & Barnabæ societatis, ut nos in gentes, ipse autem in circumcisione irent Evangelium prædicandum.* Quæ omnia magis inuere videntur, urbem Romam Pauli quam Petri fuisse prouinciam, à Christo sibi non a Petro assignatum, sicut & aliam quamlibet suam functionem, ut ipse Galatis primo scribens orditur: *Paulus Apostolus non ab hominibus neque per hominem, sed per IEsum Christum, & Deum Patrem, qui suscitauit eum à mortuis.* Sed & secundo Galatis scribens se à nullo puro homine accepisse significat, dicens: *Mihi enim qui videbantur esse aliquid, nihil contulerunt, sed è contra cum vidissent, quod creditum est mihi Evangelium præputii, sicut Petro circumcisionis. Quod enim operatus est Petro in circumcisis, operatus est mihi inter gentes. Et cum cognouissent gratiam, quæ data est mihi, Iacobus et Cephas & Iohannes, dextras dederunt mihi, &c.* Lucas insuper Actuum historiam clausurus, cum dixisset, *Et sic venimus Romam*, post pauca subiungit Apostolum Iudæis Romæ loquentem: *Notum ergò sit vobis, quoniam gentibus missum est hoc salutare Dei, & ipsi audient illud. Mansit autem biennio toto in suo conductu, & suscipiebat omnes, qui ingrediebantur ad eum, prædicans regnum Dei.* Omnes ergò suscipiebat, licèt gentibus principaliter missus est. Ut & Romanis secundo scribens profitetur: *Vobis enim*, inquit, *dico gentibus, quamdiu quidem ego sum Apostolus gentium, ministerium meum honorificabo, si quo modo ad æmulandum prouocem carnem meam.* In Ecclesiis certe Germanicis decantatur: *Petrus Romam Apostolorum Princeps adiit, Paulus Græciam, ubique docens gratiam.* Et historiæ non leues, sed extra sacrum Canonem Bibliæ, & Ecclesiasticæ legendæ Sanctorum habet, *Petrum inuenisse Paulum Romæ prædicantem.* Porro etsi sciam non omnia sanctorum Apostolorum gesta sacris litteris explicata esse, attamen nimis alienum videtur, quod neque Lucas Actuum historiæ scriptor, Pauloque adhærens, ipseque Paulus de hiis, quæ ambo contra Simonem Magum, aut alios Romæ egerint, nullam fecerint mentionem. Neque istud sanè quadrat, quod Actuum ultimo legitur, scilicet Paulum in primo eius aduentu Iudæos allocutum, & aduentus sui caussam aperiendo dixisse: *Contradicentibus autem Iudæis coactus sum appellare Cæsarem.* At illi dixerunt ad eum: *Nos neque litteras accepimus de te à Iudæa, neque adueniens aliquis fratrum nunciauit aut locutus est quid de te malum. Rogamus autem à te audire, quæ sentimus. Nam de secta hac notum est nobis, quia ubique ei contradicitur, &c.* Si ergò Petrus Paulum Romam præuenit eundo, è contra certè Paulus Petrum præuenit euangelisando, disputando vel docendo, aut Petrus delituit, aut nil relatu dignum gessit, antequam Paulus superuenit. Paulus enim non reticuisset; sicut nec reticuit ad Corinthios & Galatas scribens de Petro. Si prolixior fui, tu incitasti. Expediebat enim errorem tuum vacuare, dum dixisti: *In reliquos Apostolos non nisi per Petrum à Christo deriuatam esse potestatem.*

Derides & illud, quod Ecclesia solemniter canit, *Apostolos præesse gregi dominico.* Nec tamen quidquam affers, quam quod Ecclesia illorum patrociniis adiuuari deprecatur, quorum merita recolit. Non autem respondes ad hoc verbum, quo supplicat Ecclesia, *ut eisdem rectoribus gubernetur, quos operis sui vicarios contulit præesse Pastores.* Non dicit *Petrum vicarium*, sed Apostolos vicarios constitutos. Et sic vacuata est argumentatio tua, quam subiicis de verbis Domini ad Petrum dicentis: *Pasce oues meas.* Ubi Glossa dicit: *Cum tertio audit à Petro, se diligi, iubet pascere oues. Trinæ negationi redditur trina confessio, ne minus amori lingua seruiat quàm timori.* Dic quæso an fortiora sint hæc verba, *Pasce oues meas*, an ista: *Hic est mihi vas electionis, ut portet nomen meum coram gentibus & Regibus, & filiis Israel.* Aut rursus quod omnibus dixit insufflans: *Accipite Spiritum sanctum, quorum remiseritis peccata, remittentur eis.* Atque etiam illud

piis

piissimum & supremum consolationis verbum, quo Matthæus suum Evangelium ad omnes quidem Apostolos diuinæ vocis organo prolatum : *Ecce ego vobiscum sum, omnibus diebus usque ad consummationem seculi, &c.* Hanc igitur hæresin mitte, qua dicis, reliquos Apostolos non nisi per Petrum accepisse potestatem : & prioratum Petri sic demum asseras, ut aliorum potestatem non neges. Aliter asserendo tu cum Doctoribus tuis hæresin non euades, neque Chrysostomum neque Hieronymum testes habebis, quia Paulo minime contradicent.

Alias insanias audaciæ tuæ more impudentissimo accumulas : scilicet *Euangelium S. Marci à Petro demum auctoritatem accepisse, nec Paulum habuisse securitatem Euangelii prædicandi, nisi Petri & aliorum, qui cum eo erant, fuisset sententia roboratum.* Primæ assertioni tuæ contradicit vox tonitrui DEI : ille scilicet, qui vidit similitudinem vultus quatuor animalium : & ille, qui dixit : *Dedit quosdam quidem Apostolos, quosdam autem Prophetas, alios verò Euangelistas, &c.* ut superius ex Claræuallensi conieci super his verbis : *Gubernatu Noe.* Quid enim Euangelistæ, si Petrus omnia ? ut idem Claræuallensis ait : *Erras, si ut summam, ita & solam à Deo institutam, &c.* ut dixi super his verbis : *Tu primatu Abel.* Secundo errori tuo vas electum contradicit, ut supra dixi qualiter Galatis scribens : *Paulus*, inquit, *Apostolus non ab hominibus, neque per hominem, &c.* Ac rursus : *Notum enim vobis facio Euangelium, fratres, quo euangelisatum est à me, quia non est secundum hominem : neque enim accepi ab homine, neque didici, sed per reuelationem JEsu Christi, &c.* Imo tute tibi contradicis, asserens Euangelium Pauli, non nisi Petri & aliorum Apostolorum auctoritate fuisse roboratum. Ideo enim auctoritatem Petri non augeret, etiamsi verum esset, sed omnium Apostolorum conciliarem auctoritatem soli daret : quam ego semper affirmaui. Sed absit à me, ut totius orbis auctoritatem Christo præferam, ut tu miserrime Christo derogas, quasi non suffecerit Paulo JEsu Christi auctoritas, nisi aliorum Apostolorum fuerit assensu confirmata. Disce, rudissime Christiane, à Paulo Ephesiis scribente; non Episcopum Romanum solum, sed Apostolos, Prophetas, Euangelistas & Doctores datos ad consummationem Sanctorum, in opus ministerii, in ædificationem corporis Christi, donec occurramus omnes in unitate fidei. Unitatem autem facientes in charitate, crescamus in illo per omnia, qui est caput Christus, ex quo totum corpus connexum per omnem iuncturam subministrationis. O miser, qui non aliam unitatem quam numeralem intelligis, qui tamen audisti, nos in unitate fidei congregatos : quæ communis est Clericis & Laicis. Et beatus Petrus prima Canonica : *Cum apparuerit Princeps Pastorum, percipietis immarcescibilem gratiæ coronam.* Tu vero contra Apostolum scribentem fundamentum aliud ponis, præter id quod positum est Christus JEsus. Sufficiat igitur dixisse, Petrum principaliorem fuisse constitutum : alios autem & à Christo & per Christum quoque ordinatos : ne cassa facias verba Christi, cum insufflatione ipsius & Spiritus infusione. Duos namque discipulos Euangelico testimonio legimus amoris prærogatiua claruisse, quorum alter Dominum testatus ait : *Tu scis Domine, quod amo te*, de altero legimus, quia ipse est, quem diligebat Dominus, quemque virginem elegit, & quem sic manere voluit. Cum autem diuinus sicut & humanus amor amore paretur, ut illud artis amatoriæ documentum, *Si vis amari, ama*, etiam de amore Domini verificetur, quare alter Apostolorum Dominum amasse, alter à Domino diligi perhibetur ? nisi fortè alium cordis, alium Spiritus amorem intelligamus. Est enim cordis amor quodammodo carnalis, quod magis erga carnem Christi, & quæ carne Christus gessit, cor humanum afficiat, quod repletum ad omnem de illo sermonem facile compungitur, nihil libentius audit, nihil legit studiosius, nil frequentius recolit, nil suauius meditatur. Adstat oranti aut nascentis, aut lactentis, aut docentis, aut morientis, aut resurgentis, aut ascendentis Christi sacra imago. Hanc arbitramur præcipuam inuisibili Deo fuisse causam, cur vellet in carne videri, ut cunctas eorum affectiones, qui nisi carnaliter amare nescirent, ad suæ carnis amorem proprie retrahe-

ret, atque ita gradatim ad amorem proueheret ſpiritualem. Sed qualis qualis fuerit Chriſti ac illorum Apoſtolorum amor, ætati detulit JEſus, ne adoleſcens & puer progreſſæ ætatis Apoſtolis præferretur; in adoleſcentem quem dilexit, noluit conferre cauſam inuidiæ, quod & natura ſemper venerabilis fuit & honorata ſenectus. Poſſem hic repetere, quæ ſupra ſcripſi ſuper his verbis; *Sacerdos magnus, Summus Pontifex, &c.* ni vererer prolixitatem. Sed oro practicam Beati Petri inſpicias, ſi ſibi ſoli uſurpauit, quæ Apoſtolis communiter iniuncta fuere. Nonne ante pedes Apoſtolorum poſuerunt agrorum pretia non Petri? & illi diuiſerunt ſingulis? numerum quoque Apoſtolorum communiter ſupplendo, ſtatuerunt Matthiam & Barnabam, ponentes ſortes? Apoſtoli ſcilicet communiter, non Petrus ſingulariter. Et communiter ſuper Euangelio diſputarunt, & Pauli deciſio præualuit. Communiter quoque ſententiam tulerunt, dicentes: *Placuit Spiritui ſancto, & nobis*, absque illa præfatione Petri, memores præcepti diuini. Nam ut eſt apud Lucam & Matthæum, facta contentione inter eos, quis eorum eſſet maior, &c. & rurſus apud Matthæum: *Nolite vocari Rabbi, unus eſt enim Magiſter veſter, omnes autem vos fratres eſtis.* Tu vero ſoli Petro ſingula defers, ut ſucceſſori blandiens plura feras in pretium aſſentationis tuæ, qui iam expertus es, illud aſſentationis aucupium præ cunctis virtutibus appreciari. Merito ergo te illis connumerabo, de quibus Apoſtolus ſcripſit Timotheo: Hoc ſcito, quoniam in nouiſſimis diebus inſtabunt tempora periculoſa, & erunt homines ſeipſos amantes, cupidi, elati, ſuperbi, blaſphemi, &c.

Mihi verò Hieronymum illum obiectas, qui Conſtantiæ damnatus, qui de inſtitutione Euchariſtiæ temerè diſputauit, cuius ritus usque hodie in Bohemia variatur à ritu Eccleſiæ occidentalis. Tu autem veneno contentionis penitus imbutus, quacunque ineptia certare non refugis, ut ſupra de Arrio feciſti, cuius errorem minimè cognoviſti, quod ex inepta diſparataque comparatione tua quisque perfacile deprehendit. Beatus verò Hieronymus contra Jouinianum I. ſcribens ait: *Inter duodecim unus eligitur, ut capite conſtituto ſchiſmatis tolleretur occaſio.* Recenſe an electus ſit à Chriſto, an ab Apoſtolis ſit electus. Rurſus ad Euandrium ſcribens, cum dixiſſet, unum eſſe Prælatum, ne quisquam ad ſe trahens Eccleſiam, &c. ne illi ſoli ſolidam deferret auctoritatem, ſubiecit: *Si auctoritas quæritur, orbis maiorem urbe, &c.* recte plane conſiderans uniuerſalis Eccleſiæ auctoritatem ipſius Romanæ Eccleſiæ auctoritati præferendam, & cœtum Apoſtolicum Petro ſolo potiorem. Quia illis communiter promiſit Dominus dicens: *Ego vobis cum ſum omnibus diebus, uſque ad conſummationem ſeculi*, quod nec Petro, nec alteri cuiquam ſpoſpondiſſe perhibetur. Oves autem paſcere iuſſit? Qualis ſit paſtura, ſuperius ſatis explicui. Sed eam etiam cunctis absque limitatione commiſit, Apoſtolis in nouiſſimo quaſi præceptorum ſuorum omnibus uniuerſaliter dicens: *Euntes ergò, docete omnes gentes.* Vide an minus expreſſerit, cum dixit *Omnes gentes* uniuerſaliter, an cum indefinite dixit, *Paſce oues meas.* Et rurſus ne acephalam relinqueret, adiecit: *Ego vobiſcum ſum, &c.* Ergò neque mortuo Romano Pontifice, neque etiam hæretico exiſtente, manebit acephala, cui verum caput ſemper adeſt.

Procedis ad aliam methaphoram, quod cum Apoſtolis dicatur, ut laxent retia in capturam, Petro dictum eſt: *Duc in altum, hoc eſt, in profundum diſputationum, quid enim tam altum, quam altitudinem videre diuinitatis, id eſt, ſcire Dei filium?* O mendicatum ſuffragium! Penſa num altiora ſunt hæc verba, *Tu es Chriſtus filius Dei vivi*, an iſta: *In principio erat verbum, & verbum erat apud Deum, &c.* Ecce omnia æterna per verbum plusquam perfectum, velut omnis temporis expertia, piſcator eloquentiſſimus expreſſit, ſubdens: *Omnia per ipſum facta ſunt.* Mox ad præteritum perfectum migrauit, dum facturam creaturarum materiæ fluitantis opus tempori ſubiecit, tandem dicens: *Et verbum caro factum eſt*, ut filium conſubſtantialem & coæternum, & ex Patre ante omnia ſecula genitum, oſtenderet ex tempore ſeu in tempore incarnatum & in carne viſum, ut ſequitur:

quitur : *Et viderunt gloriam eius, gloriam quasi unigeniti à Patre.* Gloria quippe Patris à credentibus, quasi visa est in filio, ab his, qui carnalibus oculis Christum in carne viderunt, quæ tunc demum perfecte videbitur ab illis, qui sempiterna fruitione satiabuntur. Vide an aquila Ezechielis altius rete duxerit, qui & Trinitatem discretiuam Personarum cum unitate essentiæ præ cunctis altius explicuit. Hoc autem in quo Petri Spiritum affers, etiam mulieri datum est, & illi, quæ non spiritualis, sed corporalis ministerii sollicita, attamen hoc modo professa est: *Quia tu es Christus Filius Dei viui, qui in hunc mundum venisti.* Quid vas electionis, Doctor gentium, qui antonomasticè Apostolus nuncupatur, qui etiam Ecclesiasticam censuram præ cæteris clarius & potentius exercuit? ut etiam intelligas eum quam allegasti de hamo mittendo metaphoram, & tollendo piscem qui primus ascenderit, non stringere illud quod de iurisdictione Petri figurare tentasti. Cuius si practicam inspexeris, potius dixeris, Petrum à Paulo districtum esse, quam Paulum aut quemquam Apostolorum à Petro districtum, aut etiam talem Petri primatum, qualem tu falsò adseuerasti, ut in Alios Apostolos non nisi per Petrum sit deriuata potestas.

Denique replicas, quod & prius attigisti, sed nunc addis nugas, dicens de Simone Iohannis, quia *Petra* dicitur, eo quod prius in nationibus fidei fundamenta posuerit. Quod minime verum est, quia non Petra sed Petrus nuncupatur. Verum quia Domini & Saluatoris, nostri verbum, quo dixit: *Super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam,* tu corrumpis, ac si dixisset Dominus *super hunc Petrum,* aut dixisset, *Tu es Petra,* quorum neutrum scriptura testatur; videntur autem ipsa veri & Evangelici textus verba etiam incorrupta nonnihil prioritatis innuere Petri, & à variis Doctoribus exponuntur diuersimode, ergo textum Evangelii sincera fide custodientes cum Aurelio Augustino ad Hieronymum scribente dicamus : *Solum eis scripturarum libris, quæ tam Canonicæ vocantur, didici hunc honorem timoremque deferre, ut nullum earum auctorem scribendo aliquid errasse firmissime credam. At si aliquid in eis offeratur literis, quod videatur contrarium veritati, nihil aliud quam vel mendosum esse Codicem, vel interpretem non assecutum esse, quod dictum est, vel me minime intellexisse non ambigam. Alios autem ita lego, ut quantacunque sanctitate doctrinaque præpolleant, non ideò verum putem, quod ipsi ita senserunt, sed quia probabili ratione, &c.* Idem in III. de Trinitate : *Noli, Lector, meis libris quasi Canonicis Scripturis inseruire, sed in illis, & quod non credis, cum inueneris incunctanter crede, &c.* Vides ergo quantam vim sibi vendicent literæ auctoritate Spiritus sancti munitæ, & qualem ipsarum expositores magistrali duntaxat opinione subnixi. In quibus tamen, quia non est eorum abiicienda auctoritas, istud ponderandum reor, an à transcurrente aliquid proferatur, an propter hoc ipsum, de quo agitur, doctrina emanauerit. Plerumque enim ita se habent ingenia humana, ut desiderio finis vel euentus assequendi media non satis fundata velut nota supponant, & intractata relinquant, ut finis principio cohærere videatur. Quod Flaccus Pisonem docens taliter enarrat :

Semper ad euentum festinat, & in medias res
Non secus ad notas auditorem rapit, & quæ
Desperat tractata nitescere posse, relinquit:
Atque ita mentitur, sic veris falsa remiscet,
Primum ne medio, medium ne discrepet imo.

Non à sanctis viris suspicor mendacia fingi : sed cupidine finis per media rapi, & à vero labi, proprium est humanæ fragilitatis. Neque etiam hoc prætereundum reor, an scribentis animus omnis expers curæ vel pathiæ, quæ si non flectere à vero, solicitiorem tamen in alterutram partem efficere possit an verò ex contentiosa disputatione sermo totus effluxerit. Verbi gratia, temporibus Anacleti, Marcelli, Leonis, &c. Oriens in fide Christi flagrans Antiochiam, Alexandriam, aut

aut forte Ierosolymam Romæ præferre voluit cathedræ dignitate. Rursus Imperiali Sede Constantinopolim translata Roma noua veteri prælucere contendebat. Defensores Romanæ præeminentiæ (ut est natura contentionis) victoriæ cupiditati ad rerum finem effectumque tendentes, inter transcurrendum tamen aliquando modum excesserunt. Ut apud Platonem Socrates Gorgiam alloquitur: Puto te, ô Gorgia, in multis disputationibus iam uersatum comprehendisse, non facile posse homines, cum disceptare inceperint, sic abire, ut se inuicem solum doceant atque discant: sed si de aliquo contendatur, nec concedant alter alteri, grauiter ferunt, certantes simul, non autem quærentes id, de quo ambigebatur, &c. Et ut Flaccus ait:

Gratia sic fratrum geminorum, Amphionis atque
Zethi dissiliit - - -

Plura his similia adducere possem, quæ in consideratione versantur, cum discordantium Doctorum aut Scripturarum veritas enucleatur. Sed ad Evangelii textum reuertamur, scilicet *Super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam.* Hunc textum post varias expositiones postremo sic exponit Augustinus: *Dixi in quodam loco de Apostolo Petro, quod in illo tanquam in Petra ædificata sit Ecclesia, sed scio me postea sæpissimè sic exposuisse, quod à Domino dictum est, super hanc petram ædificabo, ut SUPER HUNC intelligeretur, quem confessus est Petrus, dicens: Tu es Christus Filius Dei vivi, ac si Petrus ab hac Petra appellatus personam Ecclesiæ figuraret, quæ super hanc petram ædificatur.* Non enim dictum est illi: *Tu es petra*, sed *Tu es Petrus.* Petra autem erat Christus, quem confessus Simon (sicut ei tota Ecclesia confitetur) dictus est Petrus.

Risum tandem excitasti dicens: *Cum secundum humanas leges triginta annis præscribatur, indignum esse, ut primatus Petri post tot secula temeraria disputatione ventiletur.* Quæro à te, num Paulus cottidie præscriptionem interrupit, qui in bulla, quæ litteris Pontificalibus robur omne confert, Petrum ordine ac ritu Christianarum tam Latinarum quam Græcarum Ecclesiarum legendi præcedit? Plurimæ quoque sunt litteræ Apostolicæ, in quibus nulla mentio fit de Petro: nulla verò bulla Paulo vacat. Rursus dic, an præscribatur aduersus illum, cui omnis iudiciaria via clauditur? Romanus autem Pontifex uniuersalem Ecclesiam congregari vetat, ubi talis interruptio efficaciam assequi potest. Neque triginta anni fluxerunt à fine Concilii Basiliensis, ubi decreta magnæ Synodi Constantiensis *de superioriate uniuersalium Conciliorum* salubriter sancita saluberrime innovata sunt, quæ decreta semper sunt in viridi obseruantia, semperque loquuntur. Nam sicut lex Codicis Iustiniani, quæ damnat Arrianos, Macedonianos, Donatistas, Gazaros, Patarenos, semper est in viridi obseruantia; sic magnæ Synodi decreta super maioritate generalium Conciliorum per Concilium Basiliense innouata, & per Eugenium & Nicolaum recognita & professa, in viridi semper sunt obseruantia, ita ut contradictores eius hæretici sint declarati, nec ulla vetustatis littura vanescant.

Deinde commemoras errores Orientalium ac Bohemorum, tuam hæresin palliando, qui magnæ Synodi decretis falso contradicis, nec quidquam affers præter blasphemias de pectore virulento manantes, gaudens fortasse sicut sus immunda cum quouis in cœno volutari. Wickleff Husque commemoras Constantiæ damnatos. At verò ipsius Synodi sancta decreta respuis, hæretice vilissime, pœnis eius perpetuò plectendus, nisi resipiscas. Sed ut veremur, boni quidem veri vel honesti nullam habens curam, voluptate autem ac semper eo, quod dulcissimum sit, Papæ Cardinaliumque aures mentemque delinis, facisque adulando ut plurimi videaris existimandus.

Ad hæc semel inescatus cathedra Feltrensi, spem usurpasti capelli rubricandi. Semel autem exesa mens ærugine, & imbuta cura peculii, haud rectè prospicit,

ſpicit, neque promit opuſcula, cedro linenda vel digna ſervari cupreſſo. Tuas ergo tabellas pigmentariorum trade menſis, ut tandem & vulgo faſtidioſæ ſpeciebus ſeruandis complicentur, aut deferas *in vicum* vendentem thus & odores, & piper & quidquid cartis amicitur ineptis.

Requiret forte quiſpiam, cur non pontificali tuæ deferamus dignitati? Viciſſim hunc ego rogo; Cur non ponderibus modulisque ſuis uſa eſt ratio? Nam qui me tuberibus offendit, verrucis eſt æquum ignoſcat. Hac etenim lege in trutina ponetur eadem.

INVECTIVA GREGORII HEIMBURG VTRIUSQUE IURIS DOCTORIS, IN REVERENDISSIMUM PATREM, DOMINUM NICOLAUM DE CUSA, SANCTÆ ROMANÆ ECCLESIÆ TITULI S. PETRI AD VINCULA PRESBYTERUM CARDINALEM, ET EPISCOPUM BRIXINENSEM.

CANCER Cuſa Nicolae, qui te Cardinalem Brixinenſem vocas, cur non prodis in paleſtram? qui te Græcum & Latinum gloriaris, cur non palam pergis ad certamen literarum? cur ficta perſona & ſermone compoſito loqueris, quem finxiſti, veluti figulus, nomen verò tuum ſupprimis? At hæc eſt natura libelli famoſi, ſcilicet ab incerta ut prodeat ſermo perſona, an ne putas pares tibi reddi poſſe vices? Proin verò ſi cuiuspiam aures offendantur, illi ſuccenſeat, qui vitium introduxit. Dicis in faſmate, quod finxiſti, Ducem Sigismundum irritè à Papa ad Concilium appellaſſe. A concilio autem ad Papam provocaſſe magnum Athanaſium & obtinuiſſe, profectò ſiquidem in Gymnaſium proceſſeris, audies, qui Romani Pontifices, quæue concilia à fide orthodoxa defecerunt. Quia etiam ſi ea, quæ ſæpe legiſti, memoriæ tenacius commendaſſes, iam utique promptum haberes Papam non eſſe Eccleſiam illam, aduerſus quam portæ inferi non præualebunt. Anaſtaſium Papam abſorpſerunt portæ inferi, argumento eſt inteſtinorum egeſtio. O dirum omen, unde gentilitas *omenta* nuncupauit. Cæteros Pontifices in diſputationis tempus reſeruo, ſed ex his vacuata eſt impugnatio tua, qua dixiſti, Papam non poſſe ſuſpitione notari, quippe in quem grauiora crimina cadere poſſunt. Clariſſimum virum Gregorium Heimburg, *verborum venditorem* vocas, qui glorioſæ vocis honoraria temperatiſſime dimenſus eſt. Tu vero nugas & vanitates tuas, per Germaniam diſſeminando, pro ære vendidiſti, plusquam ducenta florenorum millia fallaciter abſtrahendo. Exprobraſti ſibi, quod Rex non ſemper vicerit. Taceo de ſordibus & gratia iudicum, & cæteris quæ rectum pervertunt iudicium. Te vicit, quandoquidem in Sede Moguntina, expugnata hæreditatis petitione, directa ex teſtamento, à parte tua inſtituta, tu ad Legatum Apoſtolicum concilio præſidentem appellaſti, ac inibi vigore ſcedulæ codicillaris, ac fideicommiſſariam conuolaſti, neſcius quod alterius electione remedii tollitur alterum: à Gregorio repulſus ruboreque confuſus bellum perpetuum ſacris legibus indixiſti, cum deſperaſſes in Facultate Iuris à modo prælucere poſſe, honeſtiorem cauſſam deſertioni prætendens, ad Theologiam confugiſti, cuius factus abortiuus, tandem Mathematicis ſuperſtitionibus, putas veræ Religionis ſacra demonſtrare. Pergis vim & inſidias ſtructas legato Ducis excuſare, dicens: Laurentium procuratorem fuiſſe non oratorem, ſed ad appellationem inſinuandum miſſum extitiſſe. O Iuris transfuge, quæ te dementia cœpit? Nonne adoleſcens didiciſti, & per Epiſtolam procuratorem conſtitui poſſe? Epiſtolares verò literæ legationem probant. Tibi dico, Cancer Cuſane, quod Laurentius miſſus fuit ad Papam melius informandum, quem tu variis ſurreptionibus obreptionibusque circumueneras, ad appellandum verò non aliter, quam in euentum

tum repulſionis ſuæ, ſed letargum pateris, communem illuſarum mentium morbum, quod minimè accidiſſet tibi, ſi ea quæ adoleſcens didiciſti, non deſeruiſſes. Cum autem ad Theologiam confugiſſe glorificabaris, de Letheo bibiſti, nullis Antyciris, nec ullo ſanandus elleboro. Laurentium autem hæreticum nominas, idcirco incapacem eſſe ſalui conductus dicere debebas, nec ius reuocandi domum habere legatum, ut ſic in poteſtate tua foret, quem velles pro libito laqueare. Num pudet vanitatis hominum vaniſſime, qui fidei publicæ vinculum pro omnium rerum publicarum ſeruatur integritas, tam vana fictione diſſoluere putas? Quis de cætero legationis ſubibit functionem, ſi propter confictum crimen, de qua nec quicquam ſuſpicatum eſt, ſacrilegas habuerit formidare manus, aut quod ſibi obiiciatur Dominum ſuum domi tenere vinctum aliquem de Clientela Cardinalis, ſicut tu aduerſus Laurentium obieciſti? Nec minuit fidem publicam, quod Laurentius auditor eſt Rotæ. Nam etſi longe inferius officium haberet aut ſuperius, attamen à legationis munere non prohiberetur, nonne legiſti Romanum Pontificem populi Romani geſſiſſe legationem? Quid ſi Epiſcopus legatus eſſet, qui frater Papæ ac illi artiſſimo Iurisiurandi vinculo aſtrictus eſt?

Transgrederis tandem ad merita cauſſæ principalis dicens: Ducem confeſſum eſſe, hoſtilem tui perſecutionem, teque diffidaſſe, nec tamen in literis diffidationis cauſſam prætendiſſe violentiæ vel repellendæ vel præveniendæ, ſed agi ſe iniuriæ poſtea ducem confinxiſſe. Putas ne populum Romanum ſociali iure ſanctiſſimo belligerantem, ſingula quæque literis explicaſſe, quæ ſenatus cenſuit, dum bellum decreuit indicere? cum te poſtulante, Dux miſiſſet ad te Parcifalem Caduceatorem, isque perſuaderet tibi qui te iactitaueras valles quamplurimas gentibus implere, ac Ducem obruere, cum (ut eius verbis utamur) te ſibi æquare non poſſet, ante omnia prouidendum eſſe tibi, ut cum Duce redires in gratiam, aut treugas ſaltem inires; Interea vel differentia tolli, vel ſaltem via compromiſſi, congruis pactionibus Iuris arbitrio & confidentium arbitratui ſubiici poſſent, vel ſubmitti. Tu verò repudiatis viis ſuauiſſimæ pacis, neque treugas nec ullas quidem inducias depoſci voluiſti. Quid reſtabat, niſi bellum & inſidias, in quibus confidebas, æquitate iuſtiſſima in te retorquere? Apud Lucanum C. Cæſar commilitones ſuos adhortando dixit:

Arma tenenti
Omnia dat, qui iuſta negat.

Uſus eſt Dux viribus à DEO conceſſis, neque Numen defuit illi.

Pergis fingendo Ducem à te veniam petiiſse. O ſuperbiſſime figule, poſtquam rebus omnibus compoſitis tu deſpondiſſes, te facturum, quæcunque Duci placitura. At his ſimilibusque blanditiis tuis, Dux allectus, te conſolando dixiſſet, quatenus bono animo eſſes; poſſe ipſum tibi, ſi ſuæ voluntati pareres, hæc omnia variis beneficiorum in te & Eccleſiam Brixinenſem collationibus abunde reſtaurare. Tu modo hoc veniæ poſtulationem nominas, hominum ingratiſſime, qui ſic ineptus es, ut omni humano alloquio te indignum reddas, qui humaniſſimum principem, omnium iniuriarum obliuiſci volentem, fraudulentiſſime calumniaris.

Subnectis dicens, gentes Imperatoris, compoſitis cum Comite Goritiæ rebus, iamdudum abiiſſe. Surripis autem hoc, quod Iohannes Bani de Witawitz dimidium fere comitatus Goritiæ vi raptum, tunc ab Imperatore præmium recepit, deque tam nobili & opima præda fere triumphauit. Unde maior metus vicinis regibus, iam diſſolutis caſtris, iniectus erat quam ſi agmina bellica coacta eſſent, nulla tamen adhuc victoria ceſiſſet. Erant quidem adhuc in illis confiniis, tribuni, prætores, centuriones, cæterique turmarum, cohortum, & cateruarum præfecti, ipſeque armi ductor, Witawitz, quibus perfacile, nuper abeuntes ad caſtra reuocare, aut ex aliis alpinatibus & montanis, malo aſſuetis viris, gregariorum, iampridem abeuntium militum ſive prædonum, vicem numeroſque ſupplere,

plere, ac ordines sufficere. Tu itaque vide, si doli tui suspitionem, tuis fictionibus sustulisti, vel potius exaggerasti.

Gloriaris te pridie passionem Domini prædicasse, & postridie de eius resurrectione prædicaturum, despondisse. Deinde te ad Papam rediturum prænunciasse, Parcifalem quoque cui idipsum triduo ante detexeras, Duci Sigismundo significasse. Nouum certe crimen, Cancer Cusa, prætendis in Parcifalem, scilicet quia id prænuntiarit, quod tu palam proclamasti. Si quid verò illi sub taciturnitatis fiducia velut depositum commendasti, quod ipse prodiderit fidefragus, hoc perhibe, & probe respondebitur tibi.

Expurgare tentas suspicionem dolosæ machinationis iniectam tibi, ex refutatione treugarum, dicens, te semestres obtulisse treugas, in articulo mineralium, cum Dux annales postularet. Posthac tibi respondebitur, ubi tu latiori sermone, hunc passum amplificare prætendis.

Gregorium gaudes falso compellare mendacissimum, homo vanissime, sagena mendaciorum insatiabilis.

Episcopum Tridentinum, Ducem Sigismundum, Wolffgangum Neydlinger, & Parcifalem proditionis macula notas, dum dicis Episcopum tibi suasisse reditum, quoniam pacis viam haberet. Tu dolum suspicatus curasti, quod Papa scriberet Duci, te fœdus perpetuum Duci seruaturum pollicens: Idque tibi vicissim seruari postulans, Dux se obseruaturum Papæ respondit; His fretus ad castrum tuum Frauelspurg applicauisti: quod tu sic nuncupas, mathematice sortilege, quia responsa dæmonum, quibus inibi sacrificas, Raphaelis Archangeli reuelationem confingis. In primis creditur, quod tu dolum suspicatus es, qui aliorum ingenia ex tuo metiris ingenio. Hoc etiam confiteor tibi, quod Dux respondit Papæ; servaturum se fœdera, pacta scilicet, si tu quoque seruares, quæ tu multipliciter violasti, semper enim more tuo aliquid retices, sicut fecisti, cum à Papa tam exorbitantia literas & breuia surripuisti.

Procedis, dicens; Wolffgangum velut caduceatorem ad te venisse, ferentem litteras Episcopi Tridentini Abbatis Wiltemensis, & iusiurandum Parcifalis, super securitate tua tibi supplicantem uti Brunegk proficiscereris, quo Dux ipse missurus esset, pro differentiis componendis. Tu verò miseris Camerarium tuum ad Episcopum Tridentinum, qui tum cum duce manebat, ut rescires veritatem, cui Tridentinus tradit, se non esse traditorem, te quoque secure posse venire Brunegke. Itaque sub specie tractatus sis proditus. Omnes quippe differentiarum articulos ais fuisse compositos, præterquam super minera, ubi Parcifal postularit treugam annalem, tu verò semestrem dare voluisti, ne longiore mora possessionis iacturam sustineres. Itaque diu structam tibi proditionem, loco pacis expertus sis. Concludis ergò, licet falsò, nil insidiarum in te præsumi posse, cum Papa ducem super obseruantia pacti fœderis, certificarit. Hæc fictio à veritate remotior est, quam Deus à Diabolo. Quid ais vanitatum gurges? Wolffgangus à Capitulo & clero Brixinensi ac vasallis & ministerialibus ipsius Ecclesiæ ad te missus est, hortator pacis, & monitor virtutum, ac persuasor tui, ne ducem, ne totum populum omnemque statum hominum aduersus te, tuis sæue dictis prouocares. Omnes quippe homines cuiuscunque status aduersum te incanduisse, tibique periculum in limite adesse præmonuit. Tu vero nemini, vix tibi ipsi fidens, Camerarium tuum usque Insprugk misisti, & Wolffgango ituro, iumentum commodasti, quem ad te missum fingis. Sed quid ad rombum, quis quemque miserit, nisi ut cuncti meminerint, te nugarum assuetum, etiam ab re vanitatibus oblectari? Sed eorsum tua verget oratio, ut fidem in te violatam vanissime persuadeas. Hoc certe reuocandum est. Neque enim Tridentinus te fefellit, neque Abbas, sed ne quisquam alius præter te, qui cum Brunegke venisses, simulabas te vetera grauamina tollere, & cum Principe in gratiam redire, & quæcunque per illos rudes idiotas Gebrardum & Possinger, quos tu præfeceras, sinisterius acta essent, emendare velle. Hoc colore clerum Brixinensem lætabundum Brunegke

negke illexisti, ſperantem, iamque ſibi pollicentem, quod ſatiatus iniuriis, quibus eos diutiſſime preſſeras, tandem pietatem ac manſuetudinem in illos exerceres. Tu verò ſævitiam conduplicaſti, præcipiens ne diuina peragerent; quisquis ſecus faceret, tu illi curam animarum abſtuliſti. Talibus tuis auſibus inflammata ſunt omnium pectora, ut niſi Dux ipſe nefarios conatus tuos modeſta caſtigatione repreſſiſſet, profectò indomitum ac irreuocabile vulgus in te irruiſſet, unusque & idem vitæ ac facultatum tuarum & furoris popularis exitus fuiſſet. Nunc verò ſalua eſt Brixinenſis Eccleſia, tu degis ſuperſtes, & hæc omnia ſine cæde, divino quodam iudicio peracta ſunt. Hæc profectò quorſum verteris, undique quadrant: tua vero littera, ſicut & reliqua omninò vita tua diſſonat, nusquam ſibi ipſi conſentiens, ſed velut ſydera à terra diſtant, & flamma à mari, ſic tua fictio à vero. Nam ſi fœdus contractum obſervaſſes, ſicut Papa pro te ſpoſponderat (tu vero violaſti) profectò Ducem propitium tibi perfacile retinuiſſes. Treugas verò vel inducias dare vel acceptare noluiſti, teſte Parcifale, quem tute mediatorem velut proſenetam poſtulaſti. Quanta ſit eius fides, ſi leges deſuper latas relegeris, clarius agnoſces.

Porro non deſinis Gregorium laceſſere, quem mendaciſſimum falſo appellas, pro eo quod primi oratores illa ipſa coram Papa non allegarunt, quæ Gregorius, ut tu figule dicis, poſtea finxit. Aſſeris inſuper fictionem eius videri, ab his, qui ipſa mentiuntur, quibus Dux de compreſſit. Et quando Imperator, Comitem Goritiæ inuaſit, cuius gentes tunc emigraſſe dicis, cum te Dux apud Brunegk obſidione cinxit, vel circumdedit. O miſer quid inſanis, cur ita geſtis, ut Gregorium contra te prouoces? cum tu Ducalem indignationem, ſceleratis factionibus tuis, rite provocatam, & ultionis iuſtæ vindictam exciperes, Gregorius in Auſtria manebat Archiducis illius obſequiis incumbens, & hoc de menſe Aprilis. De menſe vero Julii Laurentius coram Papa comparuit, allegaturus, cur aduerſus Ducem ad pœnas comminatas non debeat procedi; tandem repulſus appellauit. Apud quem Dux ſic loquitur appellans; *Non aliter quam naturali & humano Jure vermittitur vim vi repellentes & noſtra defendentes &c. Cardinalis via facti contra nos multipliciter procedere parabat, caſtra ſua rebus bellicis inſtruxit, ſubditis noſtris damna inferri ſuſtinuit ex fortiis ſuis &c. Jactavit ſe valles plurimas armigeris impleturum, &c.* Extant litteræ manu ſua ſcriptæ, quæ animum eius produnt: *Naturalis defenſio, qua vim vi repellere licet, nobis aufertur*: Et infra: *Poſtea admodum Gregorius ab Archiduce miſſus venit Inſprugk conſilium laturus duci Sigismundo.* Mitte in digitos, tempora dimetiens, & errorem tuum agnoſces, Gregorius tua faſmata relegens exultat, velut Alcides epulans de bobus Gereonis, nec emtis neque donatis, altero ſcilicet convitiante, altero plus iubilante. Hoc in ſuper addit: *Quod ſi tibi par eſſet beneuolentia ut eſt ſcientia, quippè qui omnium fere auctorum inſtituta & præcepta legiſti, atque etiam audacia, quia nec pudor impedit, jam gauderet, te ſibi obtigiſſe, cuius ingenio animam attereret, ſicut aurum lapidi admouetur quando probatur, ita ipſam animam ſuam probaret, an recte imbuta eſſet.* Qualiter autem migrarint gentes Imperatoris ſuperius audiſti, ſcilicet terris finitimis ſubactis, ianua usque ad terras Eccleſiæ Brixinenſis patefacta, adeo quod usque hodie inibi opus eſt maiore cuſtodia, &c.

Ex his quoque reſponſum eſt petitioni tuæ, qua rogas, quomodo defendatur ab excommunicatione Dux, qui te poſt BRUNEGK evictam, & pacem proclamatam, decendio detinuit. Neſcis inſane, quam pie, quam benigne tecum eſt actum. Pax proclamata eſt, ut rapacium manus cohiberentur. Tu quippe noſti, quanta ſit pietas viris, qui caſtra ſequuntur. Tecum autem agebatur, quo pacto Dux & principatus eius, ſub cuius aduocatia Eccleſia Brixinenſis ſita eſt, aſſecuraretur, ne impoſterum ulla commotio fieret, ſed Epiſcopus pro tempore ac ipſa Eccleſia ſuis contenti finibus communi omnium finitimorum protectione & tranquillitate gauderet. Tuque hanc viam primus inveniſti, ut caſtra & fortia in manibus capituli reponantur, & capitulum caueat ea talibus cuſtodibus

bus gubernari, qui Ecclesiæ Brixinensi ac populo illius principatus grati forent ac fideles. Hanc conditionem Dux suscepit, ne terras Ecclesiæ ambisse notaretur, neque facinora tua, in Ecclesia reduci, darent detrimentum. Interea nonnulli dies effluxerunt, quibus tu tamen reuerenter habitus es, & quotquot voluisti de prælatis, clericis & ministerialibus accersire potuisti. O ingratissime, qui te ducem jactas & principem secularem, & iam bellica præda fuisti, quam gratiam piissimo principi rependis?

Deficiens hactenus ad Calixti mandata confugis, quibus respondetur, comminationem non habere vim rei iudicatæ. Præcepit Calixtus securitatem tibi præstari, tu dolose literis illis inseruisti talem, de qua contentus fores. Etsi hoc non aliter quam de legitime ac consueta securitate debeat intelligi, quam Dux tibi præstitit; tuam tamen calumniam assuetam veritus, à captioso præcepto prudens appellauit. Mortuus est Calixtus; Pius appellatione admissa biennium pro fatali concessit, vide, ô iuris apostata, si purificata sit comminatio, iam appellationis admissione suspensa. Si verò Dux ipse iam te hortatus est, quatenus auferres papales comminationes, non idcircò probatur excommunicatus. Quod vero criminaris Ducem, quod à Clericis quicquam exactionauerit, ô superbissime, qui tibi prælatorum & clericorum illius dioecesis opes ac rem familiarem usurpas, quasi omnia sint tuæ ditionis, secularis præpositus Novæ cellæ, gratus fuit Principi suo, qui in illa expeditione, qua audaciam tuam repressit, gentes suas ab omni excursione coercuit, ita ut Coloni, Censitæ, emphyteutæ, cæterique illius monasterii homines seculares, sed pater spiritualis, neque ipse quæritur de duce, sub cuius protectione tranquilla fruitur securitate: Heinricus vero Magister Coquinæ tuæ, non se gessit pro Clerico. Passinger à populo interfectus esset, nisi Dux eum redemisset. Talis disciplina fuit in schola tua, tales mores aulicorum tuorum, ut qui audacia præualeret, is tibi fuerit acceptior.

Frustratus autem in viribus iuris ordinariis ad plenitudinem potestatis confugis, dicens Papam posse sacerdotibus suis inhibere ne celebrent, etiam si nihil deliquisset populus. Vide quid loquaris, ne asseras Papam in destructionem Ecclesiæ, vel devorationem ovium esse constitutum. Scio enim quam plenissima est Papæ potestas; sed tu non aduertis, quod Papa in literis suis non mandavit interdictum observari, ex suæ potestatis plenitudine, sed quia sibi suggestum est, qualiter Dux in te vim sacrilegam admiserit. His tuis falsis suggestionibus, Papa circumventus est. Ergo ad casum redacti sumus, in quo docemur, non obtemperare mandatis exorbitantibus, sed Papæ rescribere. Ita fecit Dux catholicus. Tu verò Papam dolis tuis circumvenisti, ne veritatem audire, aut innocentiam Ducis percipere vellet. Neminem vero unquam dux coegit ad sacrificandum, ut tu fingis; sed totus clerus omnisque populus sacrilegia tua, cum sortilegiis, incantationibus atque infascinationibus tuis taliter odit, ut dicat te coniuratione omnium malignorum spirituum has partes introisse, ut pacem perpetuam in dissidium commutares. Et qui nugis plusquam ducenta florenorum millia, de Alemania extraxisti, pari vanitate terram istam pacificam commouere ac seditiones in populo excitare studuisti.

De hinc aggredieris argumentari, contra appellationem ducis, his locis: Si hæreticus tueri se posset appellatione ad futurum concilium, interiecta, iam nulla esset fides Christiana, aliquando in quadringentis annis Concilium non fuit congregatum. Iam curuum sermone rotato torques enthymema, quia sic argumentaris: Lis nulla quadringentis annis est trahenda. Appellatio ad futurum Concilium trahit litem annis quadringentis ergo &c. Probatur minor propositio, quia aliquando in quadringentis annis non fuit celebratum concilium. Profecto si annos, qui fluxerunt à Concilio Apostolorum, quando receperunt Spiritum sanctum, aut quando miserunt Paulum & Iohannem in messem Domini, aut symbolum condiderunt, seu Petrum Antiochiæ in cathedram collocarunt, aut ultimo conuenerunt ab uno diuisi per orbem quod etsi Lucas *in Actis* non meminit, est

tamen *in Agiographis*, & ecclesia Teutonica idibus Iulii, eius festiuam peragit memoriam, usque ad Nicenam synodum, miseris in digitos, non redundabit summa tua, neque trecenti resultabunt anni, sed longe pauciores, quos tibi cedo, ut mea liberalitate fruaris, sed hæc omnia quid concludunt, nisi quod si quis à Petro, Lino, Cleto vel Clemente appellasset ad futurum Concilium, nimis prolixum fatale habuisset. Sed memineris te legisse, quod quia ante Constantini tempora non erat episcopis conueniendi licentia, ideo in varias hæreses scissa est Ecclesia. Hoc magna Synodus Constantiensis intuens ait: *Frequens Conciliorum celebratio agri Dominici præcipua cultura est, &c.* Et idcirco decreuit sacra Concilia de decennio in deceñium celebrari, ergo quadringentorum annorum protelationis prætensio inanita est. Subdis, quod si ad futurum Pontificem vel Concilium rite appellaretur, eo quod successor de gestis antecessoris iudicat, & quisque successor alium habet successorem, procederet in infinitum. Num de Lætheo bibisti, oblitus ne in una eademque causa liceat tertio prouocare. Dixeris fortasse, differri iustitiam. At omnis appellatio suspendit executionem. Non ideo defensionis facultas auferenda est, moribus introducta. Quot vidisti causas in curia Papæ usque ad tertium vel Papam vel hæredem aut successorem protelatas, nec tamen unquam certa meta præfiniri potuit vel præscribi. Si dixeris biennium longam satis esse metam, quo lege ciuili durat instantia, quid si plus uno die? quid mense? quid tandem semestri vel anno utor permisso? paulatim addo vel iungo unum, iungo iterum unum.

Nunc vir sacrilege atque impudice, neges Concilium supra Papam esse, quod olim aliter scripsisti. Et extant tua, tum etiam Papæ scripta, in contrariam partem, qui aliter stans, aliter sedens, loqueris, homo quem nil pudet vanitatis, qui sic argumentaris: Concilium Constantinense nominauit Papam Iohannem, *Dominum suum*, quod non fecisset, si fuisset subditus eius. O quanta insania tua, qui ex nuncupatione urbana locos conuincere putas. Vendica tibi Dominium in Cardinales, qui te nuncupant, sua virtute dicentes, *Dominus meus sancti Petri*, ut ipsorum abutaris benignitate, si tibi commemorem, quando incepit & inoleuit mos nuncupationis dominicæ. Quando Papæ cœperunt nominari *Domine Domine*; Quando etiam Imperatores sic appellari noluerint: Quomodo usurpatum est Papas sese pluraliter & cunctos alios singulariter nominare, quippe qui sese aliquando singulariter nuncuparint, nimium prolixus ero. Sed sufficiat tibi probatum esse, quod magna Synodus Constantiensis, sibimet nil detraxit, cum Iohannem *sanctissimum Dominum* appellauit, quem tamen postea rite iusteque destituit, alioquin Martinus sedem vacantem non intrasset, neque Eugenio aut is Nicolao vacuam reliquisset, qui te Cardinalem creare minime potuisset; Vide vir petulantissime, quorsum euadat tua vana superstitio, qui cauillas appellationem Ducis ad ultimum Concilium interpositam esse, hoc certe non continet appellatio. Nihil enim est quod aut natura extremum inuenerit, aut doctrina primum. Hoc etiam accipe, quod sicut Capitulum eligit Episcopum, cuius assensu contrahitur spirituale matrimonium & non parum administrationis innoscitur, ita suffraganeorum assensu Archiepiscopus à Synodo prouinciali, quam tamen ipse creauit vel indixit. Cæterum si literarum sacrarum desertor ius publicum ignoras, adeò quæ moribus introducta sunt animaduerte. Regem Francorum iudicat parlamentum, Imperatorem Romanorum Palatinus Rheni, attamen uterque Dominus reuerenter nuncupatur utriusque. Procedis deinde longa quadam verbositate implicans & inuoluens, magnæ synodi quam plurima decreta iam dicens à Christo dependere, iam vero asserens supra Papam non esse, cum dicis illam tollendi schismatis causa omnia dixisse, caue dixeris, illam pro unione assequenda dixisse vel fecisse, quod de iure non potuit. Gregorius non sustinebit, mihi paulo mitius est ingenium. Varias enim & vacillas, ut dictum sit non dictum, ratum irritum, eò tamen tendere videris, quod Concilium super extirpatione schismatis congregatum plurimam habeat potestatem. Oro te, Cancer Cusane, ne cancrino more resilias,

lias, ſed recte perge ut cepiſti, ſi Concilium ſuper extirpando ſchiſmate congregatum eſſet, & interea ſurgeret hæreſis, vel alter Paparum moreretur vel cederet, alter venderet Sacramenta, vel aliter ſcandaliſaret Eccleſiam, nunquam patres cogerentur hoc Concilium diſſoluere, & aliud pro hæreſis eradicatione vel reformatione denuo inſtituere? Aut cur retorto ſermone tandem dicis; *Et ſi actu Concilium eſſet ſuper illis congregatum, ſuper quibus Conſtantienſe, &c. tamen non ſequitur, quod Concilium nondum congregatum talem haberet ſuperioritatem, quod à Papa ad ipſum poſſet appellari.* O bone vir, quid deliras? Nam ſi actu eſſet congregatum Concilium, ridiculus eſſet, qui omniſſo principali concilio congregato, ad aliud nondum congregatum appellaret. Vide, Cancer, quam inique calumniaris Gregorium, qui dicit ex decretis magnæ ſynodi Concilium generale perpetuis temporibus de decennio in decennium debere celebrari. Dies ceſſit. Cuius eſt mora, tu noſti, ſicut igitur ad Papam appellatio interiecta tenet ſede vacante, ſic ad Concilium, quia ceſſit dies, diſſoluta eſt. Itaque innodatio tua, qua dicis; *quod enim non eſt, non eſt ſupra;* quia perpetua eſt eccleſiæ auctoritas, ſiue ſit congregata, ſiue diſperſa, quanquam ad opus operandum & exequendum, congregatio ſit optima. Quæris tandem, quid operetur appellatio, ad futurum Concilium interiecta, etiam ſi rite ſic appellaretur, cum non tollat ſententias à iure prolatas nec ſuſpendat effectum, quem ſecum trahit, ſententia. In Concilio vero ſimplici querela introduci cauſa poteſt. De hoc verò adhuc contenditur, an Dux pœnas inciderit. Hoc coram non ſuſpectis Dux decertare cupit, Gregorius certat & adhuc coram iudice lis eſt, id verò, quod Papa nulliter agit, rite contemnitur.

Deſcendis ad conſtitutionem ſacrilegam, qua vetatur ad Concilium appellari. Nil autem affers probabile, niſi quod ad Ducem verba dirigens ait: *Dicere non potes, quod te minus liget, quam alios Chriſtianos,* & infra ſubdis: *Non debebas ponere os in Cœlum plus quam alii:* cætera quæ dicis, aniles fabulæ ſunt. Tibi reſpondetur, quod duci opus fuit prouocare contra ſurreptitia pœnalia mandata, quæ tu falſis ſuggeſtionibus ſurripuiſti, aliis forte non itidem, qui non fuere, grauati. Quibus verò grauamen impenderet, pari forma prouocarent, tam pontifices quam prælati, quibus Papa & legatus eius, decimæ triennalis impoſitionem comminatus eſt.

Quæ quidem impoſitio, ſuſpecta eſt nugarum, propter feloniam tuam veterem, qua plus quam ducenta florenorum millia, ex Alemania ſuxiſti, tam dulciter pollicens, nil ipſius pecuniæ ex Alemania traduci, ſed inibi ad pios uſus depoſitam conſeruari. O utinam os tuum poſuiſſes in cœlum, atque oculos leuaſſes in montes: ſed in marſupia noſtra diſpexiſti: Non ergo auxilium à Domino ſperaſti. Ideoque te ſol uſſit per diem, cum pecuniis tuis ſacrilege quæſitis. Tauſer adeptus, Redenneck, Volturnum ac Iouedunum inhiaſti. Nunc te urget Luna per noctem, cum iuſtiſſimo Dei iudicio poſt fideifragium tuum, quo conuentionem Iurispublici violaſti, teque exulem facere maluiſti, ſi forte animi tui malignitatem explere poſſes, etiam oppidis & prædiis, quibus frui poteras, te deſtituiſti. Tu forte nuncupas *os in Cœlum ponere*, de geſtis Papæ vel eius poteſtate diſputare. Talis quippe dicendi modus ab adulatoribus inuentus, per aſſentatores tandem inoleuit. At tu minor diſputatio, an ſuper bigamia per Papam ad ſacerdotium valeat diſpenſari; & an Papa poſſit concedere matrimonium in certum tempus, vel uſque ad procreationem ſobolis maſculinæ, contrahatur: Sexcenta ſunt quæ memorem ſi opus fiat. Nec tamen ad ſacrigelium reputatur. De Deo enim diſputatur, an poſſit producere infinitum an potentiam creandi delegare poſſit. Quid ergò vir bone cauſaris, ſi quis dicat conſtitutionem Papæ peccare? Sunt qui dicant Papam fauore Epiſcopi Lucani agentis pro vi expulſiua contra Piſanos pronunciaſſe ſuper turbatiua. Ac rurſum qui dicant alium Papam ex verbis Iohannis Frangapanis directæ ſubſtitutionis decreuiſſe obligationem. Quotidie Papales, & aliæ conſtitutiones modificantur, tum reuocantur, aliquando reſpuuntur. Et tu deſertor iuris, abortiue theologe, multa prætextu legatio-

nis ſtatuiſti, ac quærentibus aduerſum te reſpondiſti, quatenus adeant Papam deſuper ſupplicaturi, ut ſic medullam in oſſibus Germaniæ relictam ſugendo teneres. Quæ cum viſa ſunt, pecuniis datis tolli poſſe, tandem à cautioribus principibus retenta pecunia repudiata ſunt ac deriſa. Et hæc omnia tu notas hæreſin. Quid ſi Papa mandat ſolui Cameræ ſuæ mille ſub pœna hæreſis; An recuſans ſit hæreticus? Nequaquam. Sunt enim maleficia diſcreta, quæ ſuos tenent auctores. Neque enim cœſor vitium vel arborum eſt parricida; Nec fur eſt. Deſine ergò conuitiari, vel audies, quod audiiſſe noles.

Nunc quibus anfractibus lapſum illum vel euitare, vel erroris notam auſugere tentas, qua notaris erraſſe, docens, *in Eccleſiam eſſe credendum.* Id perſtringere libet. Dicis nil referre præpoſitionem *in* appoſitam in citatione. Non enim, ut ais, citatus eſt Dux, an credat Eccleſiam, vel in Eccleſiam, quia ad ſymbolum remittit citatio. Tu autem non deſinis procaciter errorem defendere, quod eſt hæreticorum proprium, ſcilicet pertinacia. Quid dicis? Gregorium neſcire inter ſymbola diſcernere? Iure ſuſpectus haberis, quod de ſymbolis varie ſentias. Poſtea ſubaccuſas appellationem Ducis de perplexitate, quia ducem laicum eſſe dicat. Gregorius autem ſe in ipſo Duce ſciolum oſtendere velit. Laicus eſt Dux, de fide ſimpliciter & bene ſentiens. Tu verò omnem hominem hæreſi falſa criminaris, qui tuis audaciis contradicit. Nemo verò te ſuſpectior eſt in fide, qui nondum purgatus es ab illa macula, quam Fratres Minores iniecerunt tibi, qui tempore Papæ Nicolai articulos plurimos contra te obtulerunt, quibus de hæreſi notatus, nondum autem abſolutus, nequaquam purgatus es. Profectò ſi lædere pergis ut cœpiſti, talem tibi notam inuret Gregorius, quam tota reliqua vita tua eluere non poterit. Sed perge vanitates tuas proſequi. Nonne hunc legiſti Verſiculum?

Crede Deo, credaſque Deum, plus credo valere,
Ut credas in eum, quam quod ei, vel eum.

Cum deliras dicens, *in ſanctam Eccleſiam credere,* quemcunque Chriſtianum oportere, de qua dicitur; *Qui aliter credit, quam ſancta Mater Eccleſia docet, is eſt hæreticus.* O miſerum ingenium tuum, qui non diſcernis inter *credere unam Eccleſiam,* aut *credere cum Eccleſia,* vel *ſicut Eccleſia,* aut *in Eccleſiam.* Nonne credis, ut Apoſtoli crediderunt. Nonne in ea fide verſaris, quam diuinum Petrum Apoſtolum Romanis tradidiſſe proditum eſt? at non credis in ipſum, ſed ipſi credis euangelizanti Chriſtum. Nonne credis Dei genitricem Virginem? non autem idcircò credis in illam. Quod ſi aſſertioni tuæ aſſentias; in illam ergo credas, Deos habebis infinitos. Nonne puer didiciſti, fidem eſſe aſſenſum ex auctoritate dicentis generatum? Deinde grandior legiſti, fidem eſſe dictorum conventorumque conſtantiam, de imitatione Stoica, quaſi fiat quod dictum eſt, appellata. Noſtra verò fides orthodoxa, per Anthonomaſiam dicitur, qua credimus & confitemur ad æternam ſalutem. In qua longe diuerſum eſt, credere aliquid eſſe fore, vel fuiſſe; aut in illud ipſum credere. Obiectum illius aſſenſus, qui fides aut credulitas nuncupatur, eſt propoſitio, cui per adhæſionem animi aſſentis: non tamen credis in ipſam. Tu credis cœlum & terram, Solem & Lunam, aſtraque micantia à Deo creata, ſed non credis in ea. In ſolum Deum crede, & quæ ad ſalutem æternam credenda ſunt, quæque Eccleſia diffiniuit, crede firmiſſime, non autem in illam. Illa etenim in Deum credit, non autem in ſemetipſam, quæ nec à ſemet ipſa, ſed à Spiritu ſancto viuificatur. In hunc crede viuificantem, qui per os Prophetarum eccleſiam præconiſauit, qui confortans Apoſtolos, trophæa Chriſti vexit per orbem. Eccleſiam verò ſic crede, ut obedias illi, ac cum illa ſentias. Hæc eſt fides Auguſtini ſcribentis ad Neophytas baptizatos dum dicit; *Interrogauimus an credatis in Deum Patrem omnipotentem, & in IEſum Chriſtum filium eius, Et in Spiritum ſanctum &c. iuxta imperium Saluatoris præcipientis; Euntes docete omnes gentes, baptizantes in nomine Patris, & Filii & Spiritus ſancti &c. Non interrogauimus*

vimus autem, ut quomodo in Deum creditur, sic in sanctam Ecclesiam Catholicam, quæ propterea sancta & catholica est, quia recte credit in Deum; sed intelligere debetis nos dicere & dixisse ut in Ecclesia sancta conuersantes in Deum crederetis, &c. Vide ergò quomodo cæcutieris, qui fidem Christi cauillas, ne tibi contingat, quod de Homero & Steficoro narratur. Quod Socrates ne sibi contingeret, præuenire cauit in Phædro. Si quis verò Prælatorum eius errauit, error certe non est imitandus.

Et ne disgrediar à proposita materiâ, tu Papam Ecclesiæ caput ministeriale decepisti, qui te pro conditione fragilitatis humanæ secutus, literas emisit comminatorias. Dux fideifragium tuum subolens, & nugas sentiens tuas, ad Papam misit. Tu illum indurasti, aures obcurasti, obsurduit Papa contra Ducem, tu Papam delinisti assentationum laqueis infascinatis ille inuolutus contra ducem incanduit, fulminauit, coruscauit, iecit grandines, & intonuit. Tu monachos, scurras vagos reperisti, qui vanitates tuas disseminarent. Dux autem posthabet horum sua seria ludo. Tu quidquid veneni quotannis aluisti euomens cum impetu, hæreticos mentiris eos, qui tuis audaciis obicem ponunt. Vide si hoc est, desipere in fide, aut de authoritate ecclesiæ irreuerenter aut male sentire. Sed elenchum contorsisti, sic argumentando: Christus est caput Ecclesiæ. Omnes autem credimus in Christum. Perge autem. Qui credit in caput Ecclesiæ, credit in Ecclesiam, quia caput pars corporis est. Credo & de te opinor, quia si quis per Atheismum in aliis terminis tibi taxaret arguendo; Christus est verus Deus, Christus est passus, mortuus &c. Ergò Deus est mortuus. Ac rursum, Deus est Deitas, ergò passa est diuinitas. Tu circulationem illam dissolueres, duas naturas vel potius substantias in Christo distinguendo, absque ulla confusione vel mixtura, in sola unitate personæ scilicet suppositalis quam nos, ut à Græcis accepimus, hypostaticam nominamus: Naturalis enim personæ significatio substantiam potius dicit, quam hypostasin. Sed ex ecclesisticæ locutionis usu, venit talis acceptio; Christus igitur ex Deo Patre, ante omnia secula genitus, æqualis Patri secundum diuinitatem, creator est omnium, per quem omnia facta sunt; homo verò ex Maria virgine in seculo natus, sacerdos & Patris altissimi filius; non tamen duo, sed unus est, hypostatica scilicet unione. Nunc habes quomodo credamus in IEsum Christum. Vide si sic credatur in Ecclesiam, & secerne substantiam diuinam ab humana, ut scias quomodo Christus sit creator omnium, & quomodo caput Ecclesiæ, & aufugies Nestoris atque Euticetis sibimet formaliter contrarios errores.

Inter transcurrendum non cessas mordere Gregorium, asserentem ecclesiam esse immortalem, quia Paulus ait solum Deum immortalem. Miror quod talem oblivionis morbum incidisti, ut non memineris te didicisse, dignitates esse perpetuas; Item & perpetuam Iurisdictionem: rursum perpetuas actiones, quarum tamen quadraginta annorum spatio meta iura clauditur. Et Gregorius auctoritatem Ecclesiæ perpetuam esse dicens id loquitur, cum de Iuris distinctione Ecclesiæ contra te certat, ubi rite utitur usu loquendi Iuristarum. Tu etiam more Cancri sub domo Lunæ fluitans, prius allegasti, te unionem cum Duce perpetuam habere quanquam mortalis sit natura utriusque.

Allegas in Capella Papæ cantari, *credo in Ecclesiam.* Vix tibi creditur, adhibe testem sancti Sixti vel Cameracensis, quorum alter divinarum, alter sacrarum (licet humanarum) literarum peritus habetur, si verò sic canitur, profecto tale symbolum per Cameram expeditum coniicio, non per Cancellariam, ubi perspectio diligenter, & præsumptiones Iuris circa stilum aut Grammaticam in eis non militant, & quæ disponuntur minus sunt trahenda in sequelam. Superaddis observantiam Ecclesiæ Græcæ. O præcautissime, qui velut exhaustis Latinorum rivulis, ad Græcorum fontem recurris, propter tua Græca vocabula, quæ didicisti, quan-

quando de Concilio Basiliensi ad conuentionem Ferrariensem proditorie commigrasti. Nunc meant proscenia ludi, apud Cardinalem Cusanum sunt Dionysia Bacchi, quem fœcundi calices Græcæ linguæ fecere disertum. Anne putas, Linguam Romanam deficere in expressione fidei, eorum articulorum, quorum explicita credulitas est de necessitate salutis? Iam tu Patris & Matris tuorum fidem condemnares, ut Gregorium vinceres, in foro crede mihi saltares.

Subnectis iure Canonico suspectum haberi, eum qui per annum fuit excommunicatus, quod de fide male sentiat. Asine, quid dicis? Ita demum hoc est verum, si contumax sit in causa fidei; Quid si casus tibi figurabo, ubi canon docet, potius sustinendam excommunicationem, quam quod iudici pareatur contra verum?

Rursum repetis, censuram Papæ iustificatam, quasi constet de sacrilegio Ducis, iamdudum respondi, fideifragia tua & proditiones tuæ compressæ sunt, per Ducem, pro quibus tu comparere & te expurgare dubitas, fugitivus iuris, & omnis iustitiæ profugus, qui non audes aliquod non suspectum subire iudicium, quod tibi iam sæpe & multifariè oblatum est.

Amplius delirando dicis, quod Papa non vocatum Ducem declarare potuit, sicut Paulus excommunicauit Corinthium. Dic ubi legisti, quod ille Corinthius petierit audientiam, & Apostolus illam sibi negaverit? Putasne si Corinthius ille venisset ad Paulum dicens: Hæc mulier non est uxor mea, sed honestè cohabitat mihi, item nunquam fuit uxor Patris mei, item æmuli mei me tibi accusarunt, inquire diligentius; An vas electionis dixisset, dabo tibi carcerem pro responso. Nequaquam.

Iterum repetis, Ducem à te veniam petiisse, crimenque confessum, Dux negat, Laurentius inficiatur. Procede in Palæstram, experiendo iure, & iniurias ac contumelias atque conuicia tua missa face; Hoc est officium viri, non ut Leno certare maledictis, non ut sus cum quouis in cœno volutari.

Postremo negas Ecclesiam Brixinensem fore temporaliter de limitibus comitatus Tyrolis, quia castrum Tyrolis sit feudum Ecclesiæ Curiensis. Comitem Tyrolis nunquam fuisse principem Mereaniæ dicis, qui tamen vides Mereaniam sub castro sitam & obedientem comiti Tyrolis. Ut quid insanis? Quid si memineris, quod Reges (Rex Franciæ iurare dicitur geniculatus in manibus Abbatis S. Dionysii, à quo regnum recognoscit) & principes, regias suas & principalium residentiarum suarum terras & loca à viris ecclesiasticis agnoscant in feudum, mirari desines, nisi forte magis studeas ut non ratione insanias. Quid enim facit sola mutatio nominis ipsa rerum naturâ & proprietate semper eadem manente? Tantum enim longinqua mutare valet vetustas, ut quæ olim Rhetia superior dicebatur, de qua scribitur, *videre Rheti bella sub alpibus Drusum gerentem*, atque iterum: Mox graue prælium commisit immanesque Rethos, auspiciis pepulit secundis, ea postea Meorania, hodieque Tyrolis sit vocata, utramque verò Rhetiam adhuc vocabulum tempore Theodorici Gotthi, retinentem, Rex in præfecturam concedens superiorem illam, *Vallum Italiæ* vocat, cui & superior Norica est ab Oriente ac realiter victa.

Tandem fingis te Dominum secularem vallis Eni & minerarum eius. Hæc ambis & diu celatam ambitionem detegis & aperis. Ex quo plane constat, quid tua iactantia voluerit, cum te iactasti, plurimas valles armis impleturum, & omnem pacis vel treugarum oblatam tibi conditionem respuisti, confisus in Grasacorum ferocia, qui comitatum Goritiæ iam pridem populabantur partimque subegerent, ubi deficiens ad Papam confugisti, questus vim afferri. Duce autem vias Iuris offerente, ut sic per legitimos tramites calumniantis detegatur iniquitas, tu fugitiue Iuris & iustitiæ ad conuitia descendis, te Ducem nominas, maiestatem Sigismundi lædere, quæris. Sunt etenim Principes Austriæ velut epimetati Principes ab Imperio Romano taliter honorati, ut qui in ipsos deliquerint, in Imperatorem

Roma-

Romano taliter honorati, ut qui in ipſos deliquerint, in Imperatorem Romanorum deliquiſſe videantur; quippe apud quos plenitudo poteſtatis in eorum terris; quemadmodum in Romanorum Principe, conſtat. Vide quorſum tendat ſuperbia tua, qui te Dominum; Ducem verò ſeruitorem nuncupas tuum, qui tamen auctore Archiepiſcopo Salzburgenſe Metropolitano tuo deſpondiſti ducem te habiturum taliter, qualiter à Prædeceſſoribus tuis Epiſcopis Brixinenſibus habitus eſſet, qui omnes, eum & progenitores ſuos tanquam Principes uniuerſales etiam per diſtrictum ac terras Eccleſiæ Brixinenſis recognouerunt, paucis exceptis, quæ in ducatu Stiriæ conſiſtunt, ubi pari modo Dux & Rector uniuerſaliter dominatur, tenetque Principatum ſecularem. Neſcis apud inferos ſedere eos, qui arma ſumere impia nec veriti dominorum fallere dextras, ſicut tu Duci ac Principi tuo fidem violaſti. Contemplare quantum diſtat hæc tua elatio, faſtidioſis factionibus geminorum, qui manibus reſcindere cœlum aggreſſi, ſuperisque Iouem detrudere, regnis, quæ eſt figura Luciferi dicentis: ponam ſedem meam ad Aquilonem & ſimilis ero altiſſimo; aut eius, qui turrim Babylonicam inſtaurauit. Nonne legiſti:

Crudeles dantem Salmonea pœnas
Dum flammas Iouis & ſonitus imitatur Olympi.

Demens, qui nec dum irritabilem principem tibi ſubigere putas, ſola procacitate linguæ fretus, dicens fortaſſe melius ſub infideli tyranno quam ſub hoc Duce vivi poſſe. Qui utinam Sutrinus, Nepoſinus, Narnienſis, Balneoreginenſis, Amelienſis, aut Ortanus præſul eſſes, tunc demum ſentires, quid amiſiſſes. Iam Prometheus te nil ſentire permittit. Iam veſtis ornatus & dignitas, qua obuolutus es, & præcipuè rubedo verticis, qua operiris, teipſum non ſinunt de te iudicare, aliquando mitior fuiſti; ſed poſtquam irrubuit cranium capitis, veluti gruis ſæuitia ſimul accreuit tibi cum grue, & propter licentiam peccandi, maxime & inſanabiliter peccaſti. Arduum quippe eſt, ut quis in maxima peccandi licentia conſtitutus, rectè vitam tranſigat. Nudus, crede mihi, iudicaberis; tunc labes animæ tuæ diu contecta cernetur conſpicue. Tunc te Gnoſius Rhadamanthus velut Aſiaticum, quia orientalem linguam trium vocabulorum nouitate uſurpaſti, vel Latinum, ſi ad domicilii iudicem remitteris, Minoë in inſidiis ſuccenturiato ſtante, iudicabit; tuque illis transmitteris, ubi debitas ſubire pœnas oportet.

Hæc tibi rependo, gratificans tibi pro meritis, dum admonendo Ducem dixiſti; conuertere ne moriaris, &c, Quid enim aliud egiſti, quam ex alieno contemptu, ſuperbiſſime tibi clypeum ſanctitatis & innocentiæ ſimulando aſſumere? ſi inter illecebras & blandimenta fortunæ durum aliquid expertus es, te verò delectatio præceps & inconſulta deſtituit. Ad cor redi, memor conditionis tuæ. Sic proſperaberis, Domino propitiante. Datum in fœlicibus caſtris militaribus obſidionis Viennæ Auſtriæ apud Sanctum Marcum, quæ via ducit ad Ungariam, Idus Auguſti, Anno M. CCCC. LXI.

NOTATIO PETRI NUMAGEN TREVERENSIS,

Ex cuius autographo hæc desumpta sunt, exarato manu eius Anno M. CCCCC.

NOta Dominum Nicolaum Cardinalem de Cusa fuisse filium cuiusdam pauperis piscatoris dicti Krebsheime, quia morabatur in villa dicta Cusa ad quatuor vel quinque milliaria subtus Treuerim in littore Mosellæ, quasi ex opposito oppidi & castri dicti Berrenkastel sita, agri fertilis & tàm vini, quàm frumenti feracis, supra quam vix unius vel duorum stadiorum distantia alia villa in eodem littore sita est, dicta Lisura: unde oriundus fuit socius dicti Cardinalis, dictus Iohannes de Lisura, Doctor Iuris, cuius fratrem ego vidi. De his duobus extat versus multum vulgatus:

Cusa, Lisura, peruertunt singula iura,

Et quia præfatus Cardinalis Cancrum in albo scuto rubentem gessit, aliasque ex parte cognomen traxit Cancri, hinc auctor inuectiuæ præfatæ eum vocauit Cancrum.

HISTORIA
BELLI LEODIENSIS
ET
VARIA SCRIPTA
AD
HISTORIAM
FRIDERICI III.

LECTORI SALVTEM!

BURCARD GOTTHELF STRUVE.

Lamentosum erat Leodiensis urbis excidium, à Carolo Burgundiæ Duce ob contumaces Leodiensium Spiritus factum. Cœpit illud sub Philippo, Burgundiæ Duce, qui Ludouicum Borbonium Leodiensibus episcopis commendabat â Pàpa etiam adprobatam, quem tamen ipsi recipere recusabant. Post obitum Philippi, Leodienses aduersus Pontificem suum bello decertabant, quem apud Huium obsidebant, quod cum ferocissime oppugnarent, pontifex clam dilapsus est. Carolus vero audax dictus, Burgundiæ dux, Episcopo adfinitate iunctus, Leodiensibus bellum indicit, & capta demum urbe, eandem igne ferroque deuastat. Desumsit Freherus hanc historiam ex Iacobi Piccolominei Rerum sui Temporis gestarum Commentariis, * quibus, ut in Syllabo Autorum monet, Freherus ex MSto adiecit incerti Autoris epistolam de Carolo Burgundiæ Ducis laudibus & victoriis, nec non Leodiensium clade & excidio. Præfatio autem hæc est, libro de Principum custodia præmissa, quem amore Caroli ducis conscripsisse se ipse in fine testatur, ubi etiam se dicti Caroli Medicum fuisse receptum, profitetur. Consistit illa in solis Caroli elogiis. Bellum autem hoc Leodiense alias quoque a Nauclero ** Trithemio *** atque Ponto Heutero **** videmus descriptum, atque probe est distinguendum ab alio bello Leodiensi, quod ab anno 1482. ob occisum Ludouicum Borbonium contra Leodienses a Maximiliano adhuc Archi-Duce fuit gestum, eademque urbs Maximiliano subiecta.

Accessit ex eiusdem Iacobi, Papiensis Cardinalis Commentariis narratio de Friderici III. Imp. in Italiam profectione votiua, anno 1468. suscepta de qua Gerhardus a Roo. ***** *sub initium Nouembr. Cæsar res in Au-*

* *Liber IV. p.* 396. *seqq.*
** *Vol. II. Gen. XLIX. p.* 1096.
*** *Chron. Hirsaug. ad an.* 1467. & 1468.
**** *Rer. Burgund. Lib. V. c. IV.*
***** *Lib. VIII. p.* 270. Ex Papiensi vero sua hausit Millerus *im Reichs-Tags Theatro, p. IV. c. XLIII.* Extat etiam Narratio de hac Friderici profectione votiua ex libro I. Cæremon. Sect. XIII. cap. I. in Tomo tertio.

Austria satis iam quietus, Mathiæ ob foedus fidendum ratus, suscepto in Italiam itinere, in ante diem natalis Domini nostri Romam venit, ubi ea nocte sacra faciente pontifice, euangelium de edicto Cæsaris Augusti decantasse dicitur, exemplo Imperatoris Sigismundi. Sedecim dies illic commoratus, domum rediit. Itineris huius causa votum esse vulgo ferebatur, erant qui confirmationem successionis in Hungariæ & Boemiæ regna petiisse dicerent, nec absimile vero est, prudentissimum Imperatorem consilia sua, ex authoritate Pontificis, instituere voluisse. De expeditione in Turcam & bello Boemico actum esse nonnulli meminere.

Sequitur *AUGUSTINI PATRITII de Comitiis Friderici III. Ratisbonensibus 1471. celebratis Commentarius.* Erat hic Patritius Francisco Piccolomineo, Senensi Cardinali a secretis, & dum ipse Cardinalis ad hæc Comitia a Papa fuisset missus, cum eodem in iisdem præsens, quæ ipse vidit, adnotauit. Initium facit a Turcarum progressibus in Asia & Græcia, & qua ratione Fridericus III. terris suis hæreditariis metuens sibi prospicere voluerit. Inde in caussas Comitiorum Ratisbonensium inquirit, ubi dubius hæret, an ingruens bellum Turcicum, an vero quorundam principum Consilia de abrogando Friderico Imperio hæc promouerint & qua ratione Franciscus Piccolomineus ad eadem a Paulo II. Papa fuerit destinatus. Postea describit iter suum per Senas Mirandulam & Mantuam: reliqua vero quæ ad iter Germanicum faciunt & ipsum Comitiorum statum, desunt. Adiectæ IO. ANTONII CAMPANI, Episcopi Apruteni qui alter erat ex legatis Papalibus, epistolæ quædam de his Comitiis, quas inter alias ipsius epistolas a Cl. Menckenio coniunctim editas, æque reperimus, è quibus has nostras emendauimus. Plenius de his Comitiis egerunt Lehmannus & Müllerus *.

Hæc excepit *ARNOLDI LALAINI Epistola de congressu Imp. Friderici & Caroli, Burgundiæ Ducis Augustæ Treuirorum anno 1473. facti.* Erat iste Præpositus D. Mariæ Brugensis, ** atque hanc epistolam scripsit ad Paulum Baenstium, Rectorem Papiensem, gallico sermone, quam tamen latinam fecit Rudolphus Agricola, *** licet, vt ipse in præfatione fateatur, non verbum e verbo exprimens, sed latius nonnunquam contractiusue res explicans. Egerunt de hoc congressu Roo. Fuggerus Müllerus, **** & præcipue Magnum Chronicon Belgicum *****.

Post hæc venit *PETRI d'AUBUSSON*, Rhodiorum Militum Magistri, *epistola* ad Fridericum III. Imp. *de victoria sua aduersus Turcas anno 1480. pacta.* Incidit ista in diem XXVII. Julii ******.

Succedit Sixti IV. Bulla ad Philippum Palatinum Electorem an. 1481. missa, qua ipsum, aliosque Germaniæ Principes cohortatur, ad expeditionem

* Lehmann. *Lib. VII. cap. CXII.* Müller. *pag. V. cap. II. & III. & seqq.* Recessum exhibet Goldastus Reichs-Satzungen *Tom. I. pag.* 187.

** Agit de eodem Val. Andreas *in Bibl. Belgica pag.* 161.

*** Hanc Val. Andreas excusam dicit *Basileæ* 1518. 4. cum aliis Rudolphi Agricolæ opusculis.

**** Roo. *Lib. VIII. pag.* 275. Fugger. *Lib. V. cap. XXI.* Brower. *Ann. Treuir. Lib. XIX. p.* 300. Müller. *p. V. cap. XXXII.*

***** *Pag.* 401.

****** Christian von Osterhausen *vom Johanniter Ritter-Orden. pag.* 536.

tionem contra Turcas suscipiendam. Ideoque treugas indicit ad triennium a Kl. Iunii 1481. inter Germaniæ Principes seruandas.

Agmen tandem claudit *Legatorum Matthiæ*, Hungariæ Regis in *Comitiis Noribergensibus* 1479. *habita Oratio*, qua Imperii status ad expeditionem contra Turcas cohortari conantur.* Verum ita de his Comitiis sentit Adlzreiterus: ** *Grandis Comitiorum expectatio, consultationes & salutaria iudicia, fructus nullus: verbo, Atheniensium more, proposita optima fortissimaque consilia, sed quæ nemo exequeretur grassante interim hoste in viscera miserorum Christianorum.* Subiunximus Eiusdem Matthiæ Epistolam, *ad Henricum Ratisbonensem Episcopum* perscriptam, qua ipsum aliosque Germaniæ Principes ad auxilia contra Turcas incitare conatur, qualia olim Imp. contra ipsum præstiterint.***

---

* Eandem Orationem Theatro suo Comitiorum inseruit Müllerus *p. V. cap. LXXIX.*

** *Ann. Boiic. part. II. Lib. IX. num.* 34.

*** Desumsimus eam ex Leonhardi Pauholtz *Addit. ad Andreæ Presbyteri Chronicon Bauariæ pag.* 71. Eandemque in Syllabo Scriptorum promiserat Freherus.

DE

DE LEODIENSIVM DISSIDIO CVM EPISCOPO SVO LVDOVICO, ET DE CIVITATIS LEODII EXCIDIO LAMENTABILI, NARRATIO HISTORICA, ANNO MCCCCLXVIII.

Iacobi Piccolominei Cardinalis Papiensis, Commentariorum eius Libro III. p. 396.

DUM in hoc ſtatu res Italæ agerent, lachrimabile interim nuncium Romam affertur, quo animi omnium non mediocriter ſunt contriſtati. Significatum eſt enim ciuitatem Leodienſem magnitudine atque opibus claram, quæ in omni caſu Eccleſiæ fidem Romanæ ſedis erat ſecuta, ferro atque igni ad internecionem deletam, nulla ætatis, ſexus, vel ſacrorum habita ratione. Eam vero cladem unico Caroli Burgundorum Ducis, & Ludouici Gallorum Regis impetu irrogatam, qui ad tantum facinus animos & arma iunxiſſent. Eam ego non ab re cenſui quarto huic libro mandandam, quo noſtris Pontificibus eſſe documento poſſit, quantum ſeculi Principibus oporteat credi, quantumque adhiberi curæ conueniat, ne ii paſtores plebibus dentur, quorum vel ætate, vel ambitione, pro pane lapis, & pro ouo ſcorpius (iuxta verbum Domini) offeratur.

Igitur ſedente nuper Caliſto tertio, petebat Philippus Caroli pater, ut Ludouicus qui in Borboniorum familia genitus erat ex filia, Leodienſi præficeretur Eccleſiæ, quam Ioannes annorum iam multorum Præſul, miſſis ad Pontificem documentis parabat dimittere. Sed ea res cum propter iuuenilem ætatem, quæ uigeſimum nondum annum attigerat, pontificiis legibus eſſet contraria, Caliſto parum & Patribus probabatur; videbanturque uno conſilio omnes non aſſenſuri, niſi maiores cauſæ ad impetrandam rem afferrentur. Erat eodem tempore præcipuum Pontifici ſtudium parandæ claſſis in Turcos, quæ ad redimendam Conſtantinopolin duceretur? miſeratque propterea in omnem Italiæ partem ſacerdotes, quæſtores, qui futuri operis prædicatione condonationibusque peccatorum, cuiuscemodi ſubſidia compararent. Ad ripam quoque Tyberis Vaticano proximam comportari materiam, & triremes fabricari ſine intermiſſione curabat, nulla de re alia vel loquens gratius, vel audiens. Id vero ſtudium cum ad Philippum ſignificationibus multis eſſet perlatum ſenili & ipſe obſequens animo, quod iure de Ludouico negatum erat, promiſſis artificioſis aggreditur. Spondet, ſi impleatur quod cupit, miſſurum ſe terra & maiori grandia ad conceptum opus ſubſidia, quæ & facilia ſibi futura eſſent, & magnopere conatum Eccleſiæ adiutura. Totam hanc ſponſionem ea dictorum ſcriptorumque conſtantia firmat, ut nil minus iam putaretur, quam non facturum illum, quod tam aſſeueranter aiebat. Credidit ſenex Caliſtus primum, explendo deſiderio intentus; mox etiam in eandem ſentiam traductis Patribus, Philippo eſt obſecutus: ciuitatisque tam populoſæ adminiſtrationem iuueni credidit munerum Eccleſiæ omnino experti, æſtimans annorum

Ludouicus Borbonius.

norum paucorum iacturam emolumento tanti boni conpensari æquo animo posse. Sed accidit diuino iudicio, ut malo inchoata initio calamitosum mox exitum caperent. Nam neque tantarum promissionum fructus perceptus est, & fundamenta sunt posita totius quæ superinducta est cladis. Hunc ergo pastorem plebs illa, etsi longe inferiorem priore suo annis meritisque videbat, gratiam tamen Ducis secuta, acquieuerat facto, sperans mox ut per ætatem licuisset, sumpturum sacra Ludouicum, atque eorum Antistitem pleno ciuitatis imperio præfuturum. Aliquamdiu igitur in hunc modum sine dissensione processit res, cum tamen Ludouicus fortuna suorum clarior; Leodiensium legibus, quas ante eum seruarant ceteri, aduersaretur sæpe, & ab Ecclesia errans lasciuiorem vitam tanto indignam sacerdotio ageret. Procedentibus annis, idoneus iam ad consecrationem factus, ad eam peragendam, celebrandam, vnanimi omnium voluntate est postulatus. Quod ille, siue quod à religione adhuc esset auersus, siue quod à suis eam necessitatem imponi grauate acciperet, cum contumacius pernegasset, oriri inter eas apertæ contentiones sunt cœptæ; atque ita indies adauctæ, vt minus iam natura elatus populus se vereri eius dignitatem, timereque iurisdictionem inciperet. Verebantur ne sacrorum dilatio eo traheretur consilio, vt secularis administrationis inducta consuetudine, Episcopum suum dediisceret ciuitas, vicinique Ducis paulatim subiret imperia, quam illi rem morte quouis grauiorem putabant. Conflictantibus in hunc modum Episcopo & plebe, crescebat indies aduersus Ecclesiam rebellio: iamque ministris eius potestates quædam ademptæ erant, quæ nullis denuntiationibus reduci in locum pristinum poterant. Itaque Philippus, qui natura vehemens erat, superarique genus suum ciuili contentione dolebat, magnis precibus à Pontifice petit, vt dignitatem impugnatæ Ecclesiæ adimi per subditorum violentiam non sinat; sed temeritatem populi superbientis censurarum irrogatione contineat. Quod ille cum Leodiensi sedi & communi aliorum dedisset exemplo; non multo post contempta etiam Romani patris potestate, ciuitati & agro sacris est interdictum; inuocatusque ad præsidium per iudices Dux bellum Leodiensibus intulit. Pugna autem non longe à muris commissa, occisis quamplurimis, reliqui in fugam conuersi sunt, ac ciuitas eodem impetu capta. Quæ vt ad nouam posthac contumaciam calamitatum continuatione languidior fieret, dirui in circuitu muros iussit, tributumque imperauit, quantum redimendis comparati exercitus stipendiis satis suo iudicio videretur: quodque omnibus acerbius habitum est, eos qui per ætatem ferre arma iam poterant, vno edicto in exilium expulit, paucis quibusdam ad rei familiaris custodiam cum muliebri sextu intus relictis. Hac tanta clade Romam perlata, miseratus Pontifex Ecclesiæ plebisque fortunam, legatum ex referendariorum ordine proficisci illuc iussit, qui & obtemperari Ludouico episcopo, & dissidentes animos suo interuentu conciliari curaret, reducendis quoque exulibus, leuandisque tributis quam posset operam penderet. Erat is Honofrius Tricaricensis præsul, homo Romanus in familia locupleti, quæ S. crucis dicitur, natus. Ad hunc igitur, cum Agrippinam Coloniam maturato itinere peruenisset, Leodiensis legatio aduentus huius præscia accessit, summis obsecrationbus petens, ut quanto posset celerius Leodium properaret, reliquiasque dispulsæ plebis redditis sacris consolaretur. Quorum ille desideriis obsecutus ad oppidum Aquigranense processit; millia passuum viginti a Leodio positum. Ibi dierum nonnullorum morâ cognoscendum putauit, quo animo Præsul & populus ad suscipienda monita Romani Pontificis esset. Eos ut sentire idem, & in omnia paratos cognouit itinere continuato, a quarto milliario præsulem clerumque, & magistratus urbanos obuios habuit, singulosque iureiurando adigens parituros decretis quæcunque ipse tulisset, pœnas Apostolicas sustulit; benedicensque populo summa omnium exultatione ciuitatem ingressus est. Cumque is dies vigiliarium esset Apostolorum Petri & Pauli, ad ædem cathedralem procedens, solenne sacrum vespertinum cantauit, assistente plebe, quæ ut in paucitate frequens ad visendum conuenerat. Postridie

Onufrius Episc. Tricar. legatus.

die quoque Ludouicus ipse, qui monitu legati consecrationem Episcopalem iam acceperat, primis suis missarum solennibus est operatus, Dominicumque Sacramentum tota urbe, legato & populo prosequente, manibus suis circumtulit. Erant gaudiorum plena omnia, respirareque tum primum ex longa fatigatione miseri videbantur, dissensionem omnem initio hoc sublatam putantes. Id modo superérat, ut exulum quoque & tributorum sua ratio haberetur, à modoque ciuitatis mœnibus parceretur, quæ Ducis Imperio sine intermissione deiiciebantur: Postremo ut leges patriæ redderentur, sine quibus nil quietis habitura reliqua putabantur. Igitur horum causa ad Carolum filium, defuncto interim patre, profectus est: sed in tempora incidit, quæ rebus agendis multum erant contraria. Ducebat ille per eos dies uxorem Britannorum Regis filiam, minusque diligenter propter nuptiarum solennia alienum quicquam intelligere poterat. Iis vero absolutis, cum etiam tantum audisset legatum, nil ob eam causam certum decreuit, quod bellum aduersus Regem Gallorum gerens sociis Britonibus in auxilium properabat, quos magnis copiis premi nunciabatur. Id tantum de postulatis Legato concessit, vt cum Præsule & populo quæ viderentur componeret, conuentaque referret ad se, confirmanda decreto suo vel respuenda. Hac promissione Tricaricensis reuersus, tractare de omnibus cum Præsule & exulibus cœpit, sperans conditionem se aliquam inuenturum, qua semianimem populum suscitare, quietemque statuere suspensis animis posset. Sed dum in his sine intermissione laborat, episcopus moræ impatiens, suas iuueniles cupiditates secutus, ad propinquum oppidum suæ ditionis Traiectum secessit. Cuius rei occasione, simul quod diuturnius inter Regem & Ducem futurum bellum iudicabatur, plurimi exulum qui in proximas siluas ex prælio aufugerant, ad numerum quinque millia, resistente nemine Leodium rediere; quos statim & reliqui sunt consecuti, inermes ac nudi, syluestribus tantum truncis, & fundis lapidibusque armati. Reditus huius populari quidem multitudini id consilium fuit, vt Cle-
p.131 rum omnem, cuius nomine tanta mala acciderant, vno impetu spoliarent; grauioribus autem paucis, & pœnitentiæ significatione reditum sibi in patriam, pacemque deposcerent. Itaque horum suasu ad legatum vna voluntate omnes accedunt, multa per nouitatem facti timentem, orantque vt se deprecatore iam tandem vitæ eorum misereatur Episcopus, plebemque dispersam, ac bestiarum more in latibulis agentem perire in syluis fame, creditasque animas vna cum corporibus interire non sinat, sibi quidem id animi esse, vt illius subsint imperio, ac tanquam ministrum DEI dominumque ciuitatis accipiant: Porro vt opificiis intenti in sudore vultus panem quærant, & quotidianis obsequiis famulentur. Hortatur quoque vt supremas has preces miseræ plebis non negligat, quam eo calamitatis adductam intelligant, vt si se contemptam nunc videat, timendum sit ne ciuitatem & clerum, sacraque & se insuper ipsam vna impietate inuoluat. His auditis Legatus miserans multitudinis faciem, quæ vestitu in siluis discisso, capillorumque & barbarum promissione syluestrium hominum instar habebat, omnes in forum ad concionem vocatos benignis verbis alloquitur. Docet quanto in honore haberi episcopos velit Ecclesia, quid in contemnentes sacræ leges decernant. Illos quidem in patrem suum paulo contumaciores fuisse, diutiusque quam par videretur in contentionibus perstitisse. Quam ob causam coactus ille sit auunculi Ducis auxilium implorare. Magno eos victos prælio tulisse conditiones quæ imperari victis à victoribus soleant. Missum se à Pontifice ad consolandum populum, & subleuanda onera esse, fecisseque in eam diem quæ tulerint vires. Reddita iam ciuitati sacra, ad consecrationem Ludouicum inductum, cuius dilatæ causa tanta mala accidissent, ad tollenda reliqua se etiam ad ducem profectum esse, facultatemque tractandorum omnium accepisse. Opus hoc totum bona spe inchoatum, sed vereri ne hic eorum repentinus ad vrbem accessus, successum suis laboribus adimat. Proinde deponant quam primum arma, quietique rerum exitum præstolentur: cogitent vero si tumultuari pergant, quid Episcopo

ſcopo in eos, & quid ſibi, & quid Duci futurum indignationis merito ſit, qui prælio pulſos murisque nudatos, tanta in ſe audere nunc videat. Ipſum quidem, niſi monitis pareant, abiturum illico ciuitate, nunciaturumque Pontifici, quantum obſtinationis apud eos inuenerit, ad quorum ſalutem procurandam ſit miſſus. Ad has eius exhortationes cum reſpondiſſet quidam, neceſſitate impulſam multitudinem, quod viuere in ſyluis non poſſet, domum reuerſam; Ducique & epiſcopo, quæcunque in ſe eſſent, paratam præſtare: pati autem non poſſe alienis quam Eccleſiæ dominis ciuitatem ſubeſſe, mortemque (ſi ita opus ſit) huius vnius rei cauſa, intrepide adituram. Legatus eos iterum conſolatus, vt diſceptationibus in tanto periculo finem faceret, magna voce quæ à tota concione exaudiri poſſet, poſtulauit, *An parati eſſent, poſitis armis, ſuis & epiſcopi imperiis, vt ante promiſerant, auſcultare.* Ad quam vocem multitudo omnis, diuturno miſeriarum tædio in queſtus & lachrymas commota, protenſis ad eum manibus pacem & miſericordiam acclamabat, precans identidem, vt conciliarentur tandem Epiſcopo, & in patria eſſe cum parentibus & liberis liceret, ne laniati à feris paſſim per ſiluas, impio mortis genere necarentur: arma quæ retinendæ vitæ cauſa ſumpſiſſent, quam primum iuſſerit, poſituros. Id verò cum ad eius imperium ſtatim feciſſent, legatusque propterea ſalutem eorum curæ ſibi futuram dixiſſet, quieuere paulum omnia; ciuitasque ab impetu furentis populi eſt conſeruata, externis poſt paulo cladibus occaſura. Igitur Legatus aſſumptis ſecum principibus multitudinis huius, Traiectum ſe ad Epiſcopum confert, & cauſam miſerorum, quam maximis poteſt, precibus agit? Jamque dierum nonnullorum diligentia rem eo redegerat, vt reconciliatus Ludouicus ad oppidum Tungram, quod inter Leodium Traiectumque medium eſt, ſecum accederet, indeque repetendam ciuitatem ſtatueret. Conuenerat autem vt turba omnis pœnitentiæ ſignificandæ cauſa, effuſa obuiam inermis & ſupplex à transeunte miſericordiam precaretur: illi vero liceret, quanto apparatu bellico vellet, ciuitatem intrare, dominatumque in ſe omnes ſuſcipere, & ſua voluntate omnibus moderari. Ea dum ad certam deſignatam diem perfici debent, Dux interim, qui accepto tam audacis motus nuncio vehementer erat commotus, ad Epiſcopum ſcribit, vt tractatum omnem, quicunque cum Leodienſibus haberetur, abrumperet, ſeque ultorem propediem expectaret, atque vt ſine periculo fieri id poſſet, quatuor millia delectorum militum eius præſidio mittit. Erat duci iam pene explorata ſpes conſtituendæ cum Rege pacis, quæ cum ſociis Britonibus iam conſtituta, quorum cauſa bellum ſuſceptum erat, faciliorem ſuam videbatur efficere. His ergo intellectis Ludouicus, quod in poteſtate Caroli eſſet, dicto obſequitur, cunctaque diſſoluens, præſidio quod erat miſſum, eodem loco ſe continet, maiorum copiarum aduentum operiens. Id ergo conſpicati Leodienſes, quorum in vtramque partem, & ad humilitatem, & ad contumaciam vehemens erat natura, aliam (vt in deſperatione rerum fit) ſalutis rationem adorti, proxima nocte, armata duorum millium manu Tungram maximo ſilentio accedunt, oppidumque ingreſſi, quod in recenti Ducis victoria deiectis muris aditus per ruinas habebat, eodem ſilentio ad epiſcopum penetrant: ſuamque primum, tum aliorum, qui ſecum erant domos circumſiſtentes, impetum in præſidiarios faciunt, nudosque & re ſubita perturbatos facile opprimunt: ſi qui effugere in tumultu caſu aliquo poterant, ii contendebant Traiectum, erantque clamoribus & gemitu morientium omnia perturbata. Epiſcopus vero ſuorumque nonnulli, qui ad intimam cuſtodiam excubabant, perfoſſo ſtatim coniunctæ domus pariete, in qua diuertebat Legatus, intra cubiculum eius refugerant, fortunamque aliorum pauidi expectabant. At Legatus, qui ab initio tumultus inermis in vicum erat progreſſus, cognitis ſtatim Leodienſibus, duces eorum qui cæde fugientium bacchabantur, vocari ad ſe multis ſuaſionibus contendebat, caſuque peranxius erat. Eos tandem venientes cum lachrymis rogat, *Quamnam ob cauſam eo miſeri acceſſiſſent, atque inter deprecatæ pacis tractatus tantum nunc ſcelus admitterent.* Illi vt erant

P.132

erant madentes ſanguine, & exitu adhuc rerum ſuſpenſi, perturbata voce reſpondent, quod ad Epiſcopum tanta viderint miſſa præſidia, ultionemque ſuam ſint veriti, illuc eos veniſſe mala conſilia præuenturos, ne interim obtentu impendendæ veniæ ciuitati exitium pararetur: petere id quod ad ſalutem reliquum arbitrarentur, ut ipſe cum Epiſcopo eo ex loco Leodium properet, quoniam & reuereri utrumque, dominumque ciuitatis Ludouicum ſtatuere certum ſit omnibus. Id ni fiat, propoſitum multitudini eſſe, eos atque oppidum uno eius noctis incendio abſumere. Legatus inſtantem neceſſitatem cognoſcens, quod animos ad ea quæ minitarentur, incenſos videret, accepta fide ne quem ultra occiderent, de acceſſu ad ciuitatem agere cum Epiſcopo cœpit. Quo ſtatim (ut in tanto periculo neceſſarium erat) in ſententiam traducto, nullo tumultu ambo Leodium rediere, comitante multitudine, non quæ vidiſſet, ſed quaſi quæ dominos ſuos ex aliorum captiuitate per vim receptos domum reduceret. Lætabantur omnes, & tota Leodienſis Eccleſia reſtituto Præſule erat in gaudio. Ii quoque qui in Tungra ſuperfuerant cædi, libertati priſtinæ reddebantur, cum honoribusque remittebantur ad ſuos. In iis erat dux præſidii paulo ante ad Epiſcopum miſſi, quem in latebris adinuentum, ut ad Carolum proficiſceretur, veniamque & pacem multitudini oraret, magnis obteſtationibus induxerunt. Dux vero qui nondum his acceptis, ad ultionem nihilominus tumultuoſi reditus properabat, audita etiam Tungrenſi audacia, nullo furori conceſſo ſpacio, pacem illico cum Rege conſtituit, impetrata conditione, ut præſentia ſua atque exercitu conatum hunc adiuuaret. Itaque ambo in Leodienſem ciuitatem mouentes, à milliario vigeſimo conſtitere, præmiſſis tribus millibus Burgundorum, qui vrbi appropinquantes duces cum reliquis copiis expectarent. Leodienſes tanto hominum numero ad ſe iri videntes, quantum vix Gallia reliquum per id tempus in armis habebat, neceſſario vel moriendum etiam, vel relinquendam excidio patriam cognoſcebant. Itaque vt eorum erat in magnis rebus ferocia, ratione aliquando parum expenſa, ad extrema perferenda ſe firmant: Tungrenſemque fortunam ſperantes, adoriri noctu propinquos Burgundos inſtituunt, quos non totis octo millibus paſſuum abeſſe conſtabat. Itaque de ſecunda vigilia populariter egreſſi, magnis animis in eos tendebant: illi vero proximo ad Tungram caſu admoniti, vigiles in armis agebant; protinusque cognito per exploratores conſilio, progreſſi obuiam prælium acerrimum commiſere, quod ad lucem vſque magna hominum cæde productum eſt: tandem Leodienſes coacti ſunt cedere. In eo certamine ceciderunt Burgundorum permulti, in iis fortiſſimus quisque ac nobiliſſimus; ſed ex Leodienſibus longe plures, quod noctis itinere fatigati, minusque armati iniqua pugna erant congreſſi. Quæ res ciuitatem omnem, alioquin malis feſſam, maxime conſternauit, cum & luctibus paſſim replerentur omnia, & orta luce miſerando ſpectaculo referri humeris patres, fra-
132 tres, & filii exanimes manante adhuc ſanguine viderentur. His tantis malis confuſus Legatus, ac plane iam inops conſilii, quod vnum ad deprecandam vitam reliquum erat, conuocato iterum ad concionem populo, in conſpectu omnium lachrymans; *Videtis*, inquit, *ciues fortunam veſtram ferocibus conſiliis non mea culpa ad ſupremum adductam. Imminet propinquum exitium, iratus eſt Dux, & Duci adiunctus Rex potentiſſimus ad vos ambo inſtructo exercitu properant, vrgens neceſſitas longam orationem non poſcit. Audite filii, vt extremam vobis quam poſſum, pietatem impendam, paratus ſum (ſi ita opportunum putatis) ad Ducem nunc proficiſci, mecumque Epiſcopum ducere, obuii ambo exercitui, atque humi ſtrati miſericordiam lachrymis noſtris precabimur. Cum perſonam ego feram Pontificis, ille Regi Ducique iunctus ſit*
p.133 *ſanguine, inueniemus forſan, quod reſpirandi ſpatium præbeat, nam imperandi nunc interminandique tempus non eſt, precum eſſe redemptionem oportet, legitima de vobis meo & veſtro nomine repromittam omnia. Si placet hæc ratio, actutum ibimus; ſin præſentior apud vos alia eſt, illam monſtrate. Vobiſcum, & ſine vobis eundem caſum parati ſumus ſubire.* Cum hæc profectio fletibus omnium & vociferationibus

probaretur, ad declarandam insuper pœnitentiam ciuitatis adiiciuntur primarii ciues, summum eo tempore magistratum gerentes; qui una euntes imperata Ducis suscipiant, deque reliquorum fide testimonium ferant. Itaque hora diei iam decima profecti omnes ad tertiam noctis, non sine crebris vitæ periculis, ad primas stationes hostium peruenere. Quibus statim præfecti duo obuiam facti, quorum alter erat Præses Burgundiæ, alter sororis episcopi vir, intellecta viæ causa vetuerunt eos ulterius progredi, ac statim in custodiam Præsidis legatus, episcopus in affinis sui tabernaculum adductus est, magistratus vero omnis in vincula coniectus. Inter hæc congregato Ducis consilio, cum hora lapsa iam esset ad eum omnes deducuntur, quamque ob causam id noctis venissent requirunt. Dicere pro omnibus orsus legatus, quanta verborum & vocis demissione misericordia potuit, placare conatus est iracundiam Ducis, & veniam miseris impetrare, identidem monstrans præsentem Episcopum, cuius causa sumpta essent arma, ouibus suis salutem precari, ciuitatem paratam esse, si velit, exercitum omnem intus accipere, & Præsuli parere, & quæ imperata post primam victoriam erant, quanquam maiora viribus, actutum implere: pro iis autem quæ ad Tungram, & nunc apud antecursores sunt gesta, ex Ludouici & suo etiam iudicio, satisfactionem præstare. Manus quoque in illum supplices tendens, atque ad hunc affectum lachrymas superimpendens petiit, si minus præstandam eam pietatem humiliato iam populo duceret, præstaret saltem Deo creatori, qui pro crucifixoribus Patrem orasset, præstaret & Romano Pontifici, cuius beneficio ea sedes Leodiensis generi suo esset concessa. Nihilo his dictis obstinata ad ultionem mens potuit flecti: Respondit tantum, liberam sibi in res atque animas ciuium velle potestatem permitti, nec omnino conditionem aliquam dici. Quæ res Leodium significata, ad sustinenda extrema, quærendamque armis salutem corda omnium incitauit, putantium occasum suum, quem declinare in prælio forsitan possent, in deditione certissimum esse. Igitur Dux misso Traiectum legato atque eodem loci magistratu Leodiensium in catenis traducto, iniungit episcopo, ut sumptis armis secum ad ulciscendas iniurias eat, patris propositum ac suum animo agitans. Etenim quod ea ciuitas potentissima esset, vicinaque Brabantiæ prouinciæ, frequentes cum illa contentionum occasiones haberet, seruata autem contra maiores suos Regum patrocinio diceretur, delere nunc in tanta opportunitate conspirantis Ludouici Regis ad internecionem volebat. Igitur admoto ad urbem exercitu bipartito, copias diuidit, ac colle occupato qui Valburgensi portæ proximus erat, suam & Regis stationem eodem in loco constituit, ad alteram autem ac longe diuersam ciuitatis partem Philippum Sabaudiensem cum reliquis mittit, ut uno tempore tentata utrinque irruptione, populus ad duos conuersus, ad repugnandum inualidior fieret. Leodienses his tantis angustiis circumuenti, summam rerum suarum ad fratres duos præcipuæ fortitudinis viros detulerant, Burenum & Gozonum, quos reliqua multitudo in quamcunque duxissent partem, illico sequeretur. Ii vero animis usi, conuocatis ad se primis nonnullis docent, nisi aliquo grandi ausu salutem ciuitatis stare non posse. Proinde si accingere se una uelint, paratos esse omnium primos suas animas dare, cum statim velle se omnes dixissent, idque unum consentirent ad redemptionem patriæ superesse, partita inter Burenum & Gozonum multitudine, rationem irruptionis hanc ineunt, ut videlicet nocte quæ instabat, Gozonus ad castra regia nil tale in tantis copiis expectantia impetum faciat; Burenus vero eodem conatu ad Philippum erumpat, futurum sperantes ut alter exercitus alterius perceptis clamoribus desperatione alterni subsidii conuerteretur in fugam. Ut vero etiam perturbatius confunderentur omnia, iubent cupas innumeras secum portari nitro & pice completas, quæ primo adortu accensæ in illorum tabernacula locis omnibus iacerentur, atque inde flamma excita malo ancipiti trepidantes inuaderet. Condictis omnibus ad designatum opus disceditur, animis quam successu maioribus. Peruenerat iam ad regias stationes Gozonus nondum intellectus, expectabatque ut à Bureno signum

Burenus, Gozonus.

ſignum acciperet, quo ſignificaretur ad Philippi caſtra à ſe quoque acceſſum, & pugnam commiſſam eſſe. Sed is dum tardius condictum exequitur, Gozoniani quidam moræ impatientes ad tentoria Ducis Regiſque furtim prolapſi, incendere ea cœperunt, & ferocius hoſtibus inſultare: quo factum eſt, ut clamore ſtatim ſublato, & à Philippenſibus inde excepto, utrobique armatus exercitus Leodien-
p.134 ſes ab incepto terruerit. Ortâ luce indignati ambo, quod tot iam cladibus attritus populus nocturno etiam incurſu vitam ſuam petiſſet, ocyus Philippo imperant, ut qua parte muri eſſent diſiecti, conferto agmine irruptionem tentaret, ipſique ex eo, ubi tendebant, loco producto exercitu idem conantur. Pugnâ incepta, magna contentione utrinque res gerebatur, his annitentibus ut conceptæ iracundiæ facerent ſatis, illis ut coniuges, liberos, parenteſque ſuppremo illo certamine ab interitu vendicarent. Sed longe impar Leodienſium fiebat congreſſus, quod hoſtes numero pugnatorum, & apparatu omnium rerum inſtructiſſimi erant, urbana autem turba nec aſſueta bellis, nec armata ſatis, multis acceptis cladibus ad paucitatem redierat. Quamobrem paulatim ſubmota loco, & cadentium numero debilior facta, cedere propugnaculis, liberumque ingreſſum irrumpentibus dare coacta eſt. Ita uno tempore duobus ex locis Burgundi calamitatem miſerrimam intulere. Eorum vero qui adhuc integri erant, ad hominum circiter viginti, cum imbelli multitudine in forum ſubito confugerunt, obſtructiſque aditibus ut in articulo illo licuit, noctem expectabant, per quam reductis in caſtra exercitibus educere ſuos ad fugæ ſocietatem poſſent. Sed ea re intellecta, è veſtigio Dux ciuitatem omnem, locaque imprimis foro proxima iubet incendi, cuius mali neceſſitate compulſi illi relictis omnibus ad ſyluas proximas ſe contulerunt. Clerus inſpecta iam ante ciuitatis fortunâ, in ſua quisque Eccleſia clauſis ianuis ſe continebat, veſtibus ſacris indutus, ſanctorumque reliquias, atque adeo ipſum Domini Sacramentum ad deprecandam miſericordiam manibus præferens. Idem religionum virginumque cœnobia pro ſua quæque conditione egere. Sed nihil inter arma ſceleratæ militum manus incontaminatum liquere, refractis portis ſacra omnia in lachrymabilem direptionem ſunt data, ſanctuaria Dei tota urbe incenſa, ſpoliati ſacerdotes atque occiſi, tum nec parietibus templorum etiam parſum, in ipſam autem imbellem turbam tanta impietate ſæuitum eſt, ut nulli ſexui, ætati, aut ordini ignotum voluerint. Infantes alliſi parietibus ſunt, puerperæ confoſſæ, pleræque virgines ſtupratæ primo, mox ſtrangulatæ, ſenes quoque & pueri eodem quo pugnantes habiti loco. Quin & illud ad malorum cumulum accidit, ut parentes cum matribus, filiis, & omni prole inualida fune uno conſtricti ad acerbitatem interius in profluentem Moſam deiicerentur, in mediisque diuinis, dum aſtat ſacerdos altaribus, & Domini corpus ſanguiſque inter manus verſantur, ſacræ patinæ & calices impie raperentur, ut merito de tam ſæuis hoſtibus emitti ad ultorem Dominum vox illa Prophetæ lamentabilis poſſit: *Domine Deus, venerunt gentes in hæreditatem tuam, polluerunt templum ſanctum tuum: poſuerunt Hieruſalem in pomporum cuſtodiam, poſuerunt morticinia ſeruorum tuorum eſcas volatilibus cœli, carnes ſanctorum tuorum beſtiis terræ, effuderunt ſanguinem ipſorum tanquam aquam in circuitu Hieruſalem, & non erat qui ſepeliret.* Inter hæc autem tam fæda crudelitatis miniſteria, Ludouicus Rex amicæ ſemper ciuitatis calamitate confuſus, quæ in illum pugnans nomen eius clamoribus inuocabat, plane iam facti pœnitens, in proximas regni ſui regiones exercitu abducto conceſſit: Dux vero dimiſſa urbe prædonibus, ipſe cum expeditis equitibus ad inſequendos qui fugerant continuo profectus eſt. Sed ubi aſperitate ſyluarum ne inueniri quidem illos, nedum capi poſſe intellexit, regreſſus Leodium, tota paſſim ædificia deiici imperauit, ne profugis ſpes ulla reditus ſupereſſet, mox quoque Traiectum contendens, magiſtratum qui ſalutis fidem ab epiſcopo ante acceperat, vinctuſque nihilominus illuc fuerat deportatus, ſtrangulari & in profluentem abiici iuſſit. Eandem fortunam vicina quoque nonnulla oppida, quæ Leodienſes adiuuerant, mox ſubiere.

Hic finis contentionum fuit, atque hunc occasum celeberrima quondam ciuitas tulit, victoriis nobilitata innumeris, & à Romanis Imperatoribus condita, clero autem ante alias Germanicas Ecclesias clara, diuini vero cultus ornamentorumque sacrorum cum sanctissimum tum locupletissimum domicilium. Cuius quidem ante has calamitates is animarum numerus fuit, ut censu habito centum & viginti millium intra muros tantum continere inuenta sit.

DE LAVDIBVS CAROLI BVRGVNDIÆ DVCIS, ET VICTORIIS, ITEM DE LEODIENSIVM CLADE ET EXCIDIO, p. 135

Epistola incerti Auctoris, Tractatui de Custodia Principum præfixa.

CUM animaduerterem, quam bonum & utile, iustum honestumque foret, quemlibet cum labore summaque diligentia ad eius spirare salutem, soliciteque vigilare custodiam, à quo totius patriæ salus reique publicæ commodum iugiter procedit. Sæpe & multum mecum ipse cogitaui, quibus in negotiis occupandum nunc fore melius, satis otii libenter susciperem, sui ut custos essem seruusque fidelis, ac eius rei tutor, cuius ad salutem totius populi vota suspirant. Et nunc mihi cogitanti in mentem venit, ut quo in casu & si armis eius in hostes bella conterere non valeam, certandum tamen mihi animo fore existimaui maxime, quo sibi tandem munitionem contexere possem fortissimam. Cum & illi iuste cogitant, qui eum quem sibi debent obsequium reddunt & honorem, eiusque pericula suis cum periculis expetere velint, atqui & ut incolumis semper maneat, nullum laborem vitandum esse putant; cum nullum tam magnum sit periculum, quod sapiens pro salute patriæ, incolumitateque Principis vitandum arbitretur. An tu ne huius rei commodum proprio tuo commodo anteponas, ex cuius & totius politiæ commoda augeri crescereque videntur, ex cuius & interitu non est in patria salus, non in ciuitate bonum quod non fraude marcescat? Quid tu tandem putas patriæ dulcius tutiusque possit afferri à Fortuna Duce sapientissimo, quem quiuis non immerito viribus defendat maxime suis, tu gladio, ille baculo, calamo ego, alii armis, ceteri lancea linguæ, nonnulli consiliorum cuspide; hic vigil, ille cursor, ingenio multi, omnesque cum ratione, & tutius tandem precibus cum deuotis? Quis vestrum sentit ut ego, adesto mihi præstoque sit, & sibi quem puto sapientissimum fore ducem, custodiæ fabricamus arcam, si prius & de ipso laudes, quem cordis amore amplexus sum, meoque affectu, mecum depromere vis permaxime sibi condignas, quod tu tanto libentius audies, quanto & ipsum feruentius amas. Iocyus, qui cupis, iubilo cordis, consonaque voce nobiscum præcinere laudes. O felix patria cuius defensor erit Carolus, Princeps Illustrissimus, Dux Burgundiæ, Lotharingiæ, Brabantiæ, Limburgi, & Luxemburgi, Comes Flandriæ, Artesiæ, Burgundiæ, Palatinus Hanoniæ, Hollandiæ, Selandiæ, & Namurci, Marchio sacri Imperii, dominus Frisiæ, Sabigniæ, & Machliniæ, vir nobilis, omnique virtute præstantissimus, æquitate plenus, prudens, atque benignus, liberalitate munificus, humanitate vero pius, in bello felix atque victoriosus, pace modestus, omnique in opere sapientissimus. Cuius adhuc similem visurus ne sim hæreo, quem naturæ splendor, & virtutum decor excellens tam decenter significant, iustiusque decorant, qui cum sui generis prosapia multa priuilegia & prærogatiuas nobilitatis sibi vendicat, tali parentatus progenie, quæ Reipub. semper honori, nunquam detrimento affecta fuit. Taceo de militia & victoriis, quibus auus, proauus, & plurimi eiusdem generis Rempubl. auxerunt, & salutem procrearunt. Hic filius patrem sequitur sua proles, non cum sceleratis, sed virtutum fauore, scientiarum claritate perlucida educatus

Carolus Burgundus.

tus est, ut ipsa honestas & vitæ modestia à pueritia sibi ex ipsa consuetudine, quæ
est altera natura, insita & complantata fuerit. Prætereo quanta sibi sit facultas
potestatum, quantum primatum, facultatis, validæ armaturæ in affinibus. Ob-
ticeo etiam amplissimum potentatum quo roboratur: non numero multitudi-
nem armigerorum, quibus ipsemet & sui quoslibet rebelles sibi subiugare, &
colla superba migrantum præualent inclinare. Ipse etiam amicis, affinibus, &
consanguineis, fratribusque priuilegianter audax est & venustus. Cum non in iis
quæ lites & iurgia sunt multoties iucundatur, sed quæ probitatis sunt & hono-
p.135 ris; honestius gloriatur, cuius prætextu non histriones, non adulatores, non
passionum executores, sed scientiarum & virtutum cultores huic amicantur. Cu-
ius etiam dignitas & præsentia Prælatis Ecclesiæ, & fidei professoribus est amica,
multumque grata. Quid opus est grandia dicere de velocitate aut agilitate cor-
poris sui, quâ ipse præfertur multis; cum beneuola promptitudine ad obsequia
diuinorum, ad quæ non dormitat, semper velox aut agilis ad ea quæ æternæ sunt
salutis. De corporis specimine, pulchritudinis formositate, aut decore & phy-
siognomia perplacita multa edissererem, nisi ornatus ad intra illi plus pondera-
ret, qualis ei ad extra apparet, multum plus ad intra virtute, intellectu, & con-
p.136 scientia decoratus est. In consilio namque prudentissimus, in cogitatione pro-
fundus, in conscientia fidelissimus, in fortitudine omnibus proficuus, & sui in
prudentia sibi & aliis utilissimus. Adeo quoque bonis rationibus præditus, ut
nullum vitæ discrimen aut periculum sibi pro fortunis Reip. patriæque salute fu-
giendum putarit. Quod & profecto claruit, dum nuper non proprii causa com-
modi, sed alienæ rei gerendæ pacis in Franciam venit, dulces sibi amplexus re- *Expeditio. Francica.*
linquens patriæ, patrem senem, matremque charissimam, uxorem eius, gloriam,
& hominis unicum solatium. Heu quanti tunc fuerint patriæ gemitus, quantum
matris Ligurium, * quanta uxoris lamentatio, nemo sermone edicere potest,
dum patria pro ipso preces atque processionum cerimonias Dei, sanctorumque
viagia, illi mater fundebat lachrymas, uxor vero iam deficcata fletibus, infimo
pectore suspiria. In Deum sperans patria sui mœroris quodammodo inuenit so-
latium, dum etiam continuo triumphi prodigia diuinâ notescerent gratia, dimi-
nuit planctus confidens in Domino: mater vero eius in templo plorans luguber-
rime, ecclesiastica voce tandem unius de obseruantia Prædicantis consolata est.
Cuius & talis sermo fuit; *noli flere Domina, saluus perueniet filius noster, & saluus
reuertetur ad nos, & oculi tui videbunt eum, credo enim quoniam angelus Domini bo-
nus comitetur eum, & bene disponat omnia, quæ circa ipsum geruntur, ita ut cum gau-
dio reuertatur ad nos.* Ad hanc vocem cessauit mater eius flere, & tacuit. Pro-
fectus est ille modo in Franciam, cuius uxor nullo modo consolari poterat, sed
cotidie exiliens circumspiciebat & circuibat vias omnes, per quas spes remeandi
videbatur, ut procul videret eum si fieri posset, venientem; cruciabatur spiritu,
nesciens si ipsum visura ante mortem, qua nunc ipsa felix sepulta est. Illa dum
corpore debilitata, exhausta virib. agonizando traderet animam, iste robusto pe-
ctore, virili animo certando saluauit patriam. Num ipsum summa cum virtute
& honore pro patria voluisse interire vidisti, ubi dum sibi hostes ori suo hastam
infringerent, hic suis mordebat dentibus? Helas, helas, qualis iste cibus, qui nu-
per comedit amygdala, nunc clauum dente ferreum suo conterit, cuspidemque
sua inter mandibula fregit, genas sanguine perfusas, cruentas, collum, cor au-
tem intremulum, triumphique plenum habuit, collarium dum sibi chalybe tex-
tum finderent hostes, si aliis timorem, illi audaciam præbuit: non pauescebat
repentino terrore irruentes in ipsum impiorum potentias, animam suam belli
gloria, amoreque patriæ contentus effundere, arma vero nequaquam voluit pro-
iicere. Ideo Dominus erat in latere suo, custodiebatque pedem eius ne capere-
tur; nam dum captus esset, certe capi ipse non potuit. Nonne hic similis Ma-
chabæo, qui cum se armis succinxit bellicis, similis factus est leoni in operibus
suis, & sicut leo rugiens, in venatione, dilatans gloriam populo suo, indutus lo-
ricâ

ricâ ut Gigas, viris suis qui secum erant, hæc loquebatur verba: *Ne timueritis multitudinem eorum, & impetum eorum ne formidetis, mementote qualiter salui facti sunt patres nostri, & nunc clamemus in cœlum, & miserebitur nostri Dominus, & conteret exercitum istum.* Et viderunt eos venientes ex aduerso in prælium, & tuba ceci-nerunt, & congressi sunt, & contriti inimici eius, & fugierunt in campum, nouissi-mi autem ceciderunt in gladio. Nam cum iam * Gallorum validissima obside-retur, qui cum plures erant, hic non obstupuit, neque in campo dimicare me-tuit, nullo periculo vel morte perterritus, amore patriæ ibat in prælium, corpo-re tauri validissimi, impetuque leonis, & se pro legionibus in hostes immisisse di-citur medios, ubi manu victoriosissima simul unâ bellum cum pace concessit, li-berauit exercitum, & à quibus tueri debuit, ipsos protexit, tam valide, tam for-titer, tamque gloriose, ut etiam inimicus suus ipsum laudare cœperit, conten-tus ab eo vinci quem vincere non potuit. Tam decentis viri victoriam subiit li-bens regalis maiestas, victa quasi vicisset triumphauit cum eo, cuius in bello stu-pescenda fuit seueritas, & paulo post in omnes miranda eius erat clementia. Hoc viri fortis est, qui de victoria contendunt, eos hostes putare, qui victi sunt, eos homines iudicare, ut possit bellum fortitudo minuere, pacem humanitas augere. O quanti sit eius gloria existimanda putatis, qui cum inimicum vinceret, ipsum vincendo amicum fecit, ut cum quo prius luctabatur maximo certamine, cum eo ipso alios iam in hostes sibi maximam comparauit victoriam. Nam quid Africano similis viro serenissimo, cui industria virtutem; virtus gloriam, gloria æmulos comparauit, qui etiam ad eas laudes, quas à patribus suis accepit, addidit aliquid suæ, ut puta eloquentiam, quâ sibi bellicam comparauit gloriam. Sic Prin-ceps noster Carolus Philippi patris filius, qui cum belli laude non inferior quam pater fuit, & ad eam laudem (si recte conspicitis) doctrinæ & ingenii gloriam adiecit. Per-transeo quem pridem ante nobis amorem ostendit, quamque patriæ procurauit sa-lutem. Cum militibus, malisque complicibus Vrbs redundaret, & omnes timore domi oppressi continerentur, venit iste succinctus gladio miles inuictissimus, & p. 137
terruit aduersarios acrimonia, terruit voce, terruitque vultu; quin imo & solum sui cum præsentia inimicum prostrauit valide, illum puta Draconem maximo ve-neno aspersum, qui ex superbia, insolentia, pertinacia, & aliis grandioribus ori-ginem traxit, scelere & malis cogitationibus abundans, persæpe euolans è tem-plo * dynant rabido spiritu circumspectans huc & illuc, si quem vidisset de domo Principis nostri amantissimi, cui aliquid mali faucibus afflare, ore attingere, den-tibus insectare, lingua aspergere potuisset, tam violenter, tamque inhumaniter, vt statim nemo per illa proficisci loca qui poterat, securus erat, quin ipsum ille explorator gentium, Deo contumax, omnibusque inobediens, maximis iniu-riis, pestifero suo veneno molestaret, qui nullius potentiæ frenis domari potuit, aut minarum tonitribus concuti, vel proteri, nisi quo tandem astrictus iudex ille amator patriæ, Dux Burgundiæ, ira commotus & iustitia, ad propulsandam patriæ illatam suæ iniuriam illico paratus, proprio suo corpore vindictam sumere voluit, sicut & iustum virum decuit, de emenda contendere cœpit, & vbi reum inimicum suum iustitiæ contumacem reperit, qui & nullius amicitia placari, aut ab eius obstinata retrahi malitia potuit (*cum ab impiis non egrediatur nisi impietas,* vt scribitur Prouerb.) in eum tandem armis recte vltionem expleuit, illum ipsum serpentem inimicum patriæ funditus expiauit, in guttur eius clauum infixit iusti-tiæ, strangulauit. Recte illud quidem in Job scribitur, *Huic similis est rugitus leonis, & vox leænæ, & dentes catulorum leonum contriti sunt, tygris periit eo quod non haberet prædam, & catuli leonis dissipati sunt.* Eum & tandem in aquam sub-mersit, qui & cum defluxerat in Leodium ciuitatem peruenit, vbi virus suum euomere cœpit totam infecit vrbem, & in tantam rabiem miseram plebem per-duxit, vt etiam templum Dei sputo maculare suo & manum eius iniicere sangui-nolentam verebatur minime, non modo vt homines sed vt bestiæ sæuientes fe-rocissimmæ omni ratione virtutisque gloria priuati, vt iam dedecus, atque volu-ptatem

Leodiensis populus.

ptatem honeſtati, & venuſto turpitudinem anteponant. Quid enim intereſt, vtrum ex homine ſe conuertat quis in belluam, an hominis figurâ immanitatem gerat belluæ? Perinde hic populus ſeditioſus ad oſtia vnius, quem ſibi imbelli caput præfixerat, tyrannidis enormi irruit tumultuatione, eumque tubis & buccinis, claraque voce præconis euocare cœpit, quo tandem hic impius atque crudelis prodiit in lucem ſudanti ceruice, oculis ardentibus, eiectoque capillo, complutis * armis, compluribusque aliis feſtinantius ire cœpit. Et cum cornua ſua vibraſſet vt aper, caput erexit animo inſolenti ac corde iniquiſſimo, celerique brachio vexillum ſuſcepit, in forum venit, vocatis ſibique complicibus, ſui & ſuorum malitia fretus exercitum duxit: & in eo loco, quo ſibi gloriam magnam, cum ſecuritateque victoriam expectat, in eodem ſepultus eſt ab illo noſtro principe, qui & nuper eius fauces, gutturque perſtrinxit, nunc tota etiam eius viſcera amputauit, inteſtina euulſit, eius & omnia veſtigia deleuit, conſulatum amouit, tyrannidem induxit, parteſque per orbem diſperſit. Recte eorum merita tabulis comparauit ſuppliciis, quibus etiam potius diuinitus quam ab homine vltio nefandi ſceleris creditur profluxiſſe. Nam vt ſcribitur Prouerbior. * *Qui recti ſunt, habitabunt in terra, & ſimplices permanebunt in ea; impii vero de terra perdentur, & qui inique agunt, auferentur ex ea.* Non minor ſtrage Iſraelitici populi clades illa fuit, hoc campo periit Saul, hoc campo periit Jonathas, hoc campo periit totius Iſrael fortitudo; nunc libertatem quæ non erat, ſuis in patria peperit; potius eſt gloria quæ cum laude ſumma prodita & venuſtate cotidie magis & magis enitеſcit. Quis eſt tandem tam tenui cogitatione præditus, cuius animus tantis anguſtiis inuidiæ continetur, qui non hunc principem ſtudioſe laudet, & ſapientiſſimum iudicet, qui pro ſalute patriæ, pro incolumitate ciuitatis, pro Reip. fortunis, quamuis magnum atque atrox periculum ſtudioſe ſuſcipiat, & libenter ſubeat. Et quidem hunc ego Principem magis cupio ſatis laudare quam poſſim. An tu hoc inter minima exiſtimandum putas, tui
p.137 cum pridem cuſtos Carolus Princeps Illuſtriſſimus, te propter patriæque ſalutem, inter inimici brachia requiem ſuſciperet momentaneam. Ecce nefario ſcelere fratres vno conſilio Leodii ciues, illi noſtro amantiſſimo Principi calamitates machinabantur atrociſſimas, in noctis dum tenebris arma ſuſciperent, nobiliſſimumque tentarent prodere Ducem, ante eius maximis inſultibus ouantes papilionem: irruerunt ſicut Leo famelicus, aut aliqua teterrima bellua ſoluta catenis volitabant, ingentem facere cladem, nobiliſſimum ſibi ſanguinem ſub hoſtilem libidinem trucidare ſperantes, non aliter quam Philiſtis tres cunei. Et in illa hora non eſt inuentus gladius vel lancea in Iſrael, ſic noſtris dormientibus legionibus, nullus gladium manu tenebat, quo tandem expergiſcentibus ad Philiſtin, id eſt, & noſtri ad feroces Leodii homines deſcendebant, vt acueret vnuſquiſque vome-
p.138 rem ſuum, & ligonem & ſecurim & ſarculum. Retuſæ itaque erant acies vomerum & ligonum, tridentium, ſecurium, vſque ad ſtimulum corrigendum, cumque veniſſet dies prælii, non eſt inuentus enſis & lancea in manu totius populi. O feroces animos! ô crudeles cogitationes! ô derelictos homines ab humanitate, qui agere auſi ſunt, aut cogitare poſſunt, quo pacto dulciſſimum illum Ducem ſanguinolenta eorum palma, proprio nunc ſinu dormientem iugularent! Hoc quod volebant, traditorum nefas ni Deus ipſe vidiſſet, ad exitum perduxiſſent. Nunc de ipſis verificatum eſt, quod & Prouerbior. * ſcribitur; *Pedes illorum ad malum dum currerent, & feſtinarent, vt effunderent ſanguinem, ipſi contra ſanguinem ſuum inſidiantur, & moliuntur fraudes contra animas ſuas*, ſic ſemitæ omnis iniqui animas poſſidentium rapiuntur.

Nunc igitur Vrbs eorum acerbiſſimo concidat conflagrata incendio. Neque verbis conſequi indignitatem rei, ſed negligentius vbi fero quod vos mei non egetis, vbimetipſi rem propriam, manu propria tractatis. Num illum ante pedes veſtros Quiritem telo percuſſum cadere vidiſtis fortiſſimum? Quid tunc veſtro cogitaſtis animo patriæ amantiſſimæ, dum illi ſuas vobis ſpicas tridentium minaban-

minabantur infigere ſpurciſſimi, dum etiam è gremio veſtro iugulatum eriperent,
vere amor patriæ timorem in vobis exnihilat. ô nobilis, fortiſſimusque animus,
qui pro nobis in limo terræ pede fixo, vix vt ambulare poſſes, inimicum perſe-
queris, infra te lutum, ſupra te pluuiam, niuem, denique glaciem ipſam ruere
vidiſti, & tunc etiam incalefactibili vndique frigore ſeptus eras, nullus gelu tale
vidit, quo Solis radios in glacies algore fuiſſe conuerſos, & anhelitus hominum
ante ora gelatos, panem dum roderes, lacum bibiſti, quinimo glaciem ſuxiſti,
& femore ligatam tanquam prouidus tibi ad neceſſitatem tecum tuliſti, quoties
& crudas carnes deſideraſti, ne dicam fœnum, paleas, ipſa quoque ſtercora? Ne-
mo eſt qui poſſit ſatis rem conſequi verbis, nemo referre oratione magnitudi-
nem calamitatis. Omnia pro nobis hæc ille libenter ſuſtulit, quod ô tu felix re-
cenſe patria. Quid ſi nunc hæc Leodienſium ciuitas, vrbs inuictiſſima, vocem
immutat, num hoc pacto loquatur: Ego illa pluribus tropæis ornata, triumphis
ditata, clariſſimis locupletata victoriis, quæ nullius fraude, viribus, aut potentia
labefactari potui, nunc tuis ſeditionibus vexor, ô Princeps inuictiſſime. Nihil
vires corporis mei contra te mihi auxiliatæ ſunt, nihil mihi ſcientia rei militaris ad-
iumento fuit, nihil erudita calliditas præſidii tulit, nihil morum & ſocietas ſer-
monis opitulata eſt, nihil ferociſſimorum robur animorum victoriæ contulit. Nam
quæ mihi reliqua ſpes manet libertatis? ſi tibi in me quod licet, libet; & quod
libet, licet; quod licet, poſſis; & quod poſſis, audes; quod audes, facis, & quod
facis, nulli moleſtum eſt. Nunquid tua cum virtute poteſtateque ampliſſima mu-
ros euertiſti mihi quondam validiſſimos, totiusque Reip. ambitum ignis in gre-
mium miſiſti & ædes. Per te mihi extincta eſt lucida fama per orbem, qua glo-
ria potitus es, eadem miſeria peri. Nihil mihi præter nomen poſt multa ſecula
relinquis. Heu me miſeram, quæ ſemper rebellis & iniurioſa fui, moreque im-
probo laceſſita virtutibus inconſiderata, minax ſemper eram, ſuperba, petulans,
atque opprobrioſa, potentiæ, diuitiis, factioni, militibus, affinitati, & ſodalibus
magis quam veritati confiſa. Proh dolor, hæc mea damnabilis ſententia proſtra-
tam effecit, ita vt nulla in me præter aliorum exemplar illacerata remanſit com-
moditas. Nunc ſcio quid ſibi angelus voluit dum ad Ezechielem locutus eſt ita
dicens: *Dabo te in deſertum & opprobrium gentibus, quæ in circuitu tuo ſunt in con-
ſpectu prætereuntis, & eris opprobrium & blaſphemia, exemplum & ſtupor in gentibus,
cum fecero in te iudicia in furore & indignatione & increpationibus iræ; inducam ſu-
per vos gladium, & diſperdam excelſa veſtra, & demoliar aras veſtras, vrbes veſtræ
deſertæ erunt, & cadet interfectus in medio veſtri, & diſplicebunt tunc ſibimet ſuper
malis quæ fecerunt in vniuerſis abominationibus ſuis. Qui in agro erit, gladio mo-
rietur, qui in ciuitate, iugulabitur, & qui fugerint ex eis, erunt in montibus quaſi
columbæ conuallium, aurum & argentum veſtrum non liberauit vos. Dabo in manus
aliorum, anguſtia ſuperueniente requirent pacem, & non erit, conturbatio ſuper con-
turbationem veniet, & auditus ſuper auditum.* Panem ſuum nunc in ſolitudine
comedent, & aquam ſuam in deſolatione bibent, & deſolata eſt terra multitudine
ſua ciuitasque eorum igni data eſt, mœſtam vtramque eius partem conſumpſit ignis,
& medietas eius redacta eſt in fauillam. Nunc ſcient quia Deus iuſtus eſt, eoque de-
ceperunt populum eius, dicentes: *Pax*, & non fuit. O vos barbaræ gentes, quonam
modo ſubacta vobisque inuiſa & inculta videar concipite, non meum quo me damna-
tam conſpicitis iter proficiſci velitis iniquiſſimum; nullum in vobis machinari contra
eum cogitate exitium, quem conditor rerum nobilitate præclara, bellandique gratia
deaurauit altiſſimus. Hic eſt quem Deus elegit ſecundum cor ſuum, in quo compla-
cuit, omnium malorum extirpator, amor & fiducia omnium amicorum ſuorum, ini-
micorum vero timor & anguſtia. Cum etiam immortales ſibi Deos adiumento eſſe
velint, hic perſequi ad mare rubrum & ultra inimicum ſuum poteſt, nihil eſt quod ſibi p. 139
reſiſtere poſſit: quoniam iuſtus (vt habetur in Prouerbiis) odit iter impiorum quaſi
ſepes ſpinarum, via iuſtorum absque offendiculo. Sibi omnia parent, in ſuo conſpe-
ctu omnes digitum ponunt ori ſuo, ſi dixerit vade, vadunt, ſi veni, veniunt. Se-
dens

dens in puppi mundi vertit gubernaculum quo voluitur orbis, cui & totius curiæ obsequatur cœlestis familia : quare vos omnes qui virtutem colitis, & vobis ac vestris pacem augeri diligitis, crimen læsæ maiestatis, si quod in ipsum præsumitis, cautius abiiciendo vobis consulite ; & obsequio potius parere, quam manu forti succumbere velitis, illius, qui victor semper abibit. Hæc sæpe locutus, dum fui filiis meis, non audierunt, despexerunt omne consilium meum, & increpationes meas neglexerunt, dixique eis, *In interitu vestro ridebo & subsannabo, cum vobis quod timetis aduenerit, cum irruerit repentina calamitas, & interitus quasi tempestas ingruerit, quando venerit super vos tribulatio & angustia, tunc inuocabitis me, & ego non audiam :* Non susceperunt, nec acquieverunt consilio meo, & detraxerunt uniuersæ correptioni meæ, in manibus meis confisi, potius nunc confusi sunt. Recte stultorum prosperitas iam perdidit illos, & ego conflagrata incendio, ita disrupta sicut videtis. Cum etiam eis quæ & in prouerbiis scripta sunt, proposueram, sex esse quæ Deus ipse odit, & septimum detestatur anima eius, in quibus & ipsi nutriti educatique semper fuerunt, oculos sublimes, linguam mendacem, manus effundentes innoxium sanguinem, cor machinans cogitationes pessimas, pedes veloces ad currendum in malum, proferentem mendacia, testem fallacem, & eum qui seminat inter fratres discordiam. Ipsi me deriserunt : & nunc quis est qui ipsos non rideat ? Ego nunc melior sum quam unquam fui, veritatem quam nuper absconderam, nunc palam effero : quam & me modo dicere necesse est, dum multi iam prætereuntes meo in circuitu mihi dicent, *Mutatus est tibi color optimus, vah qui te tam pulchram, mœnibusque ornatam ciuitatem destruxit, arescant manus eius pedesque terentur.* Lamentabilem cladis vindictam de me eum sumpsisse vident, quam tam iustam, tamque necessariam fuisse ignorant : Nunc mecum scient, & alium de eo sermonem facient, non dubito. Nobiscum modo dicent. *Benedictus sit, qui Dei iustitiam eiusque mandatum propria manu sua peregit.* Me ita disrupit, quæ Dei cum integra eram indignatio, hominisque blasphemia fui : nunc video, quæ antea fui, eumque laudo, cui semper opprobria dedi.

Modo in patriam cuiusmodi fuerit habetis, nunc suis in negotiis qualis extiterit considerate. Qui cum ita se gerat rebus in prosperis, & aduersis, æquo semper animo, fortiter atque prudenter curata cum diligentia facit, suorum commoda prouidere non tepescit, nunquam otio marcet : qui licet animum quandoque remissum habeat solutum vero nunquam. Tarda accelerat, perplexa expedit, dura mollit, aspera lenit, ardua exæquat ; ex paruis magna, ex apertis obscura, ex proximis remota æstimat. Sicut sidus in orbe, sic inter Duces hic tua virtute pollet, lucerna Mundi cuius non æstimo tam magnum fore Principem, qui non eius in virtutem plus quam propriam confidat potestatem, nemo est qui nescit & se non sui defensorem confiteatur. Quo euenit, ut non vi armorum, nec pecuniarum potentia, sed solum suis cum virtutibus totam eius patriam, cuius etiam salutem in humeris suis portat dum puerilem ætatem adhuc ageret, in non præceptibili tempore, à quorundam violentorum manibus infectam miraculose redemit, quasi ab ipsorum raptorum manibus & faucibus extirpauit, summamque in pacem constituit, quod totius orbis potentiæ in tam breui tempore possibile non fuisset. Deinceps vero non ut victor superbia usus est, sed illicitos cohibens motus animi, nullis in illicitis suasu prosperitatis potuit contaminari, omnibusque in eum impetum facientibus velut christianissimus forefacta * remisit ad sui gratiam eos benigniter reuocando. Sic pie, sic humane, sic iuste, sicque familiariter subditos suos tractare consueuit, ut omnes communiter clament, atque concorditer uno ore dicent : *Pium, iustum temperatum, fortem, prudentem, sanctumque habemus principem.* Cui altissimus fauet, fauerint & astra, ut aperte eius inspecta natiuitate monstratur, sic ut nullus unquam contra eum aliquid attentare præsumpserit, qui eius in potestatem non venerit. An ipse sit lapis iste, quem tulit Samuel inter Masach & Seu, & vocant nomen loci illius, Lapis adiutorii.

* *i. delicta.*

torii. Huc usque auxiliatus est sibi Dominus, & humiliati sunt omnes inimici eius, sibique redditæ sunt urbes quas tulerant, & ancillas & iuuenes optimos eorum, & azymos abstulit, & posuit in opere suo.

Viue igitur, piissime ducum, viue precor ô decus Flandriæ, tuorum salus subditorum, viue (inquam) diu atque felix. Nam heu quid illa amœnissima Ligurium * faceret patria, aut quibus subiecta periculis, mærore foret & aculeis, si quouis modo nostris ab oculis euanesceres. Quod ô tu Deus almaque tutrix aduertite eumque semper placitum, prosperumque rebus seruate secundis, ac sibi cœlesti gloria præstetur inclyta proles, ne quisquam terræ nostræ colendis in virtutibus degeneret. Nam ipso superstite felix, imo felicissima patria reputatur. Quanto igitur magis valet iste, & pluribus erit utilissimus, tanto & accuratiori à nobis mente, quinimo & omnibus custodia sibi summa debetur, exhortor & oro. Ego etiam hoc opus *de principum custodia* disposui in mente conficere amore illius, scilicet Christianissimi Principis Domini mei, Domini Caroli Ducis Burgundiæ Illustrissimi. Qui me nondum sibi cognitum, tam dulciter tamque benigne suum in Medicum recepit, licet minimum. Saltem ad honores teneor ego velut fidelis subditus cotidie laborare summaque cum diligentia ad eius spirare salutem, ac sollicite vigilare custodiam, cui rerum conditor vitam præstet felicem, suæque familiæ semper gubernando (vt optat) pacem & concordiam, patriæque salutem. P. 140

* Liegeois.

Tu igitur piissime JEsu, omniumque rerum opifex, cuius & de gratia summaque clementia hominum illustrantur mentes, acuunturque ingenia, ac materiæ intellectus uniuersi fiunt angelici, amore huius benigissimi Domini, domini mei, qui sic religiose te colit, huic principio benignus adsis, placidusque iuues, ut hoc valeam opus ad optatum perducere finem, qui viuis & regnas trinus & unus, Amen.

DE FRIDERICI III. IMP. IN ITALIAM PROFECTIONE VOTIVA, ET HONORIFICO ROMAM ADVENTV QVIDQVE IBI CVM PAVLO II. P.P. EGERIT, ANNO M. CCCC. LXIX.

Iacobi Picolominei Cardinalis Papiensis narratio, è commentariorum eius Lib. VII. ineunte.

CUM Calendis Decembris, qui fuit annus sedentis Pauli quintus, nunciatum esset Fridericum Imperatorem eius nominis tertium in Italiam descendisse voti soluendi causa, quod ad ædem Apostolorum ex Germania vouerat, idque Venetorum literis certissimum haberetur; conuersus Pontifex ad eius suscipiendi curam unum ex secretiorum ordine, quam longissime ire obuiam iussit, negotio iniuncto, ut crebris nunciis de ratione viæ, & cæteris, quæ cognouisset, sine mora significaret, Inde vocatis in consilium patribus, quatuor ex diuersis nationibus Episcopos designauit Iudicesque rotæ duos, & consistoriales aduocatos totidem, qui secretario succedentes secunda salutationis officia exhiberent. Delegit quoque Cardinalem Hostiensem, ac sancti Eustachii, qui præstarent tertia, non tamen ultra bidui viam progrederentur.

Post hæc de ingressu in Vrbem agi est cæptum. Cuius solennitas cum neque ex ceremonialibus libris, neque ex omni historia reperiri tum posset (aliter enim cum coronam petit, aliter cum priuatæ rei causa venit, accipitur Cæsar) hæc deducendi ratio nouo exemplo est sumpta. Ideo à me diligentius annotata, ut sit posteris in hunc casum quod vel sequi, vel adinuenire melius habeant. Cognita igitur via, quæ illi per Flaminiam erat, cum iam & Pisauri Secretarius,

&non

& non longe à Spoleto Episcopi, Cardinales autem Sexto ab Vrbe milliario obuiam illum habuissent, die ipso aduentus quadruplex gratulatio à quatuor hominum generibus per interualla diei, & locorum est instituta. Primam ad mille passus trans pontem Miluium, ducente Procamerario præstiterunt Præfectus Vrbis, & Conseruatores, Regionum capita, reliquique vrbani magistratus, in eam pompam compositi, quam ludis testaceis circumferre sunt soliti. Secundum ad ipsum pontem Præsul Vrbinas, quem sequebantur subdiaconi omnes, Iudices Rotæ, Clerici cameræ, Acolyti, Cubicularii, Secretarii, Aduocati, diplomatum scriptores, item omnis ordinis curiæ ministri. Tertiam vero ad medium fere spatium, quod est inter portam & pontem, Quæstor ærarii. Hunc magno agmine comitabatur tota Pontificis familia, Toparchæ Romani, & Duces belli, præeuntibus hostiariis, custodibusque Pontificum; his virgas sericeas, illis argenteas clauas manu gerentibus. Vltimam Cardinales ante portam exhibuerunt, ad eam viæ partem ordine collocati, quæ venienti sinisterior esset. Hos cum primo accessu vidisset Cæsar, capillamento detracto, singulos apprehensa manu & dato osculo salutauit, gratiæ & benignitatis documenta ostendens. Ingresso Vrbem præsto *Ingressus vrbis.*
fuit vmbraculum aureum, quo solennibus suis vti olim consueuerat Pius. Atque vna Romani ciues per vicos dispositi, qui illud hastilibus sustinentes toto itinere per vices succederent. Morantibus ceremoniis ad tertiam iam horam processerat nox. Itaque *Volateranus interfuisse se pompæ scribit, lib. 23.*
antecedente secularium turba, quæ innumera erat, & sequente Patrum collegio, atque omni clero, moueri cœpit hæc pompa lucentibus vndique viis multitudine cereorum, qui certatim accensi diei claritatem præstabant: A porta ad ædem Marci
p.141 pontificis recta est itum. Inde ad dexteram flexum, & pontificali via in theatrum Pompeii peruentum: denique in Vaticanum ad Basilicam Petri accessum. Quacunque autem fuerat transeundum, imparatum erat ad decorem & magnificentiam vias ornari: idque summo studio pro ædibus suis quisque impleuerat, pendentibus utrinque versicoloribus aulæis, sed nox superueniens abstulit cuncta. Dum enim metus est, ne humore noctis (id quod in his ornatibus accedit) exposita nitorem suum amitterent, detensa iam erant omnia, & domi recondita, paucis exceptis locis, in quibus maior fuerat honorandi Cæsaris, quam accipiendi incommodi cura. Ad ædem D. Laurentii in Damaso præsul Vrbinas cum omni comitatu (quem dixi) Quæstor item cum Palatinis Episcopis & presbyteri Cardinales duo, ac diaconi quatuor ad Pontificem (sicut institutum erat) diuerso itinere contenderunt, vt essent qui in Basilicam descendenti assisterent. Ad Basilicam vero, quantum à primis gradibus ad summum altare pertinet, collegia religionum sacerdotiorumque dextra & læua in veste sacra disposita erant, hymnos transeunti Cæsari concinentia. Ad primos quoque gradus vicarius templi cum suo collegio in mitra & sacro pluuiali religiose illum accepit; crucem quæ in manu erat porrigens osculandam. Natalis Domini nox illa erat, & hora iam quinta. Itaque Pontifex qui expectare Cæsarem, atque excipere ad portam argenteam in vestibulo constituerat, indecorum iudicans id iam horæ eam rem fieri, in chorum ascenderat, & sacrum matutinum iusserat inchoari, altiori solio residens. Ad eum igitur per media hæc collegia Imperator accedens pedem, manum, & faciem deosculatus est. Sed post pedis manusque osculum alleuans eum altius Pontifex, & de sede assurgens præcipuo affectu in vtrumque latus illum complexus est, moxque in propinqua sede collocans inter se patresque ad dexteram media ad complendum sacrum suo se loco continuit. Eo absoluto diaconi Cardinales duo, quibus præceptum id erat, ad altare Cæsarem deduxerunt. Ad cuius ille aditum primum in genua procidens, tam diu perseuerauit orans, donec & votum absolueret, & diuinæ preces super eum à Pontifice mitterentur. Earum hæc fuit prima solennitas. Cantauerunt alta voce duo ex choro: *Elegit eum Dominus, & excelsum fecit præ Regibus terræ*, ab omni choro responsum est: *Glorificauit eum in conspectu Regum, & non confundetur.* Inde assurgens Pontifex ex ritu ceremonialium librorum peregit reliqua, choro præfanti illi in omnia respondente.

dente. Inde è Solio descendens, dextramque Imperatoris apprehendens, in pontificiam illum, atque inde in cubiculum ad quietem perduxit. Cum verò non putaret hoc primo ac pene tumultuario matutinæ laudis officio tantæ nocti satisfactum esse, solennius aliud censuit iterandum, in quo & Cæsar, & Patres, ensisque sacratus pro more adessent. Itaque ad horam 12. paulo quidem ante primum diluculum secundum indixit. In eo Cæsar vetusto sedis ritu, ense de manu eius cum benedictione accepto, illoque ut erat nudus; armigero adstanti tradito; camiseum stolamque albam & pluuiale ministrantibus diaconis cardinalibus sumsit, iisdemque latus eius claudentibus Evangelium lectionis septimæ non iniucunde cantauit, lectionem ipsam eorum alteri prosequendam relinquens. Admonuerat inter vestiendum ceremoniarum magister, vt transuersam stolam & pluuiale ad sinistram apertum acciperet. Sed ille (me audiente, qui proximus eram) *Non faciam* inquit: & vtrumque à collo ad pectus rectum induens, conuersusque ad magistrum, *sic*, inquit, *semper sum solitus*, suadente iterum illo, vt post Euangelium decantatum pro aliorum consuetudine ad pedem Pontificis osculandum ascenderet, Germanico verbo, quod à circumstantibus est intellectum, *Et hoc*, ait, *etiam minime:* putans videlicet (vt creditum est) à vulgari aliorum obsequio maiestatem Imperii ea in re vindicandam. Mane vero ipso Paschali solennibus Missarum operatus est Pontifex. In quibus post communicationem suam Eucharistiæ partem in hoc ipsum seruatam Cæsari obtulit, subnixo quidem in genua, & suum honorem sacramento reddenti. Ab altari sub vmbraculo digredientes, ad venerandum Domini Saluatoris sudarium, quod imperatum erat proferri, profecti sunt: inde pulpitum supra gradus Basilicæ ascenderunt, ex quo Pontifex solenni more benedicens plebi, quæ innumera ad visendum conuenerat, summam peccatorum veniam tribuit. In ea denuncianda quod semper latine & Italice per diaconos Cardinales fieri est solitum, cum in extremis verbis admonerentur turbæ, vt acceptæ gratiæ memores pro Romana Ecclesia & Pontifice orarent, additum est, *& pro Friderico Imperatore nostro, vt contra infideles gentemque hæreticam diuinum illi semper subsidium adsit.* Introitus sui, & noctis dieique natalis hæc fuit celebritas.

Quarto post die in consistorium veniens, quod dari sibi ob publicam causam poposcerat, cum & Patres, & Germani proceres quidam, & Regis Hungarorum legati, & Cypri & Venetorum frequentes adessent, in hunc modum per interpretem, Lauentinum Præsulem locutus est: *Iter hoc meum, summe Pontifex, ad reddendum Deo votum libentius tamen ad salutem communem susceptum est: Nosti clades per hos annos à Turcis acceptas, & quæ nunc imminent vides. Egerunt Principes proximi quod potuerunt, curas eorum & vigilias nouimus, non tam quidem illas felices, quam suo ministerio dignas.* p.142 *Meis quoque conuentibus, quos de Germanis Principibus eius rei causa plurimos habui, successus non fuit, impedimentis assiduis utrobique in cassum fuere consilia. Veni propterea ad te, ut quam salutis viam non cerno, si qua hic est, tuo iudicio videam. Christianorum summus es pater. Primam hanc esse curam oportet, proximam meam. Consule in medium, & quid agendum sit, monstra. Ego quæ suaseris, quæque ad rem censueris opportuna, accipiam, liberisque iuuabo.*

Ad hæc Pontifex nullo ante cum Patribus communicato consilio (id certo quod probatum non est) longa oratione, quæ ante se Pontifices, longiori quæ ipse in eam diem egisset, sigillatim recensuit. Quod vero ad postulatum attinuit, nescire se dixit, quid modo consuli posset: ita iam consilium omne exhaustum cognosceret. Rogare autem illum vicissim, ut si quid attulisset ipse ex Germanis, prior proponeret. Dicente Cæsare, *Venisse se non dandi, sed accipiendi consilii causa,* Pontifice eadem iterante, in proximam ille aulam deliberaturus secessit, atque ibi horam pene continuam fuit. Reuersus cum proceribus & legatis, qui secum in concilium ierant, *obtemperasse*, ait, *neque in tanta consiliorum inopia melius inuenisse, quam ut Constantiæ (quæ Germaniæ ciuitas esset Italiæ propinqua)*

qua) conuentus Principum indiceretur, ad quem & ambo accederent, & reliquos omni diligentia conuocarent. Venturum eo (quantum crederet) Hungarorum Regem Matthiam, id quod præsens legatus eius ſponderet. Hunc vero laborem ideo neceſſarium duci, quod quæ commune opus requirant, hæc & communi conſilio adminiſtranda putentur.

Non placuit Pontifici ſententia. Ab exemplo præteritorum conuentuum, hunc quoque inutilem futurum contendit. Deliberaturum ſe nihilominus amplius dixit, atque alio tempore reſponſurum. A meridie in noctem protracta iam conſultatio erat. Itaque conſilium & Cæſarem ſimul dimiſit.

Dubitatum poſt hæc à plериſque eſt, qui penſitare hæc diligentius ſolent, Cæſariſne an Venetorum petendi conuentus conſilium fuerit. Etenim magno ſtudio à Venetis res agebatur, perſtudioſis tunc rerum Imperii. Qui fuiſſe Cæſaris arbitrabantur, cum niſi per legatos conuenerit nunquam Cæſar, quæſitam æſtimabant non tam proficiendi ſpem, quam oſtentandæ religionis occaſionem: ut ſi quando maioribus ingruentibus malis querelæ populorum de Imperio & Pontificatu eſſent, culpam omnem deſertæ ſalutis reiicere in nos poſſet, amiſſamque vocante Mantuam Pio ſuam æſtimationem, vocato nunc Conſtantiam Paulo redimeret. Qui vero inuentum hoc Venetis adſcribebant, procuratum per hanc ſpeciem priuatam eorum rem aiebant, non publicam; videlicet ut perlata ad Turcos tanti conuentus fama, terrore illi iniecto, vel pacem in ſuas leges conficerent, vel ad innouanda fœdera Italorum Pontificem, quo abſente tutiora eſſent domi omnia, incitarent. Quæ quidem nec ipſe petere propter elationem vellent, nec præterire propter neceſſitatem poſſent. Igitur proximo poſt conſiſtorio, vocatis iterum ad conſilium Patribus, cum de reſponſo dictæ ſententiæ eſſent, cenſuit Pontifex, *Quacunque ratione conuentus is peteretur, non videri è Republica eſſe, quando & præſens temporum conditio non poſtularet, & præteritorum exempla documento certiſſimo eſſent.* Placuit quoque ne veniente ſæpius in Senatum Cæſare (id quod ſine grandi expectatione eſſe non poterat) ſtudio rerum publicarum vincere nos videretur: quatuor ex patribus ad eum in cubiculum mitti, qui decretum hoc nunciarent. Ii vero collocuti diutius, cum miſſum iam eſſet conſilium, ad Pontificem rediere ſummam hanc referentes, *Placere nihilominus Cæſari conuentum monſtratum & conſiſtorium iterum quæri, in quo de hiſce rebus agi amplius poſſet.* Id vero cum triduo poſt permiſſum eſſet, conatus eſt populari magis oratione quam graui argumenta noſtra diluere, quibus ratio habendi conuentus non fuerat approbata. Ad quæ omnia etſi diceret Pontifex, ex Germanorum conſuetudine ab Germano homine ſecum non agi, quorum ea lex ſit, *Vt poſt decreta in Conſiliis nil poſtulent ultra*; eadem tamen ferme quæ nunciata per Cardinales erant, recenſuit, argumentiſque inuicem collatis ſua propiora vero eſſe contendit. Orans identidem, vt quæ dicerentur, & fierent, pia voluntate acciperet, quando nec tepiditas vlla, nec metus, ſed tota ipſorum ratio à iudicio ſuo cogeret nos diſſentire. Duo tamen communi animo ſunt conſtituta: alterum vt literæ ad Principes vtriusque nomine mitterentur, quibus illi ad Calendas Nouembris anni venientis legatos ſuos Romam mittere rogentur, de ratione tuendæ fidei cum Pontifice acturos. Altero vt Venetis diutino Turcorum bello exhauſtis decimæ clericorum, Hebræorum viceſimæ, & ſecularium trigeſimæ in ditione ſua concederentur: quales decreto Mantuani conuentus Pius olim Italis quibusque indixerat. Et hic quoque poſtulatorum Cæſaris exitus fuit.

Reſponſum Pontificis.

p.143 Non multo poſt, cum totos ſeptemdecim dies Romæ fuiſſet, in Germaniam reuerſus eſt. Multis eum interim Paulus magniſque demeritus officiis eſt. Nunquam cum proceſſerunt paſſus eſt, niſi ex æquo eſſe; plerumque autem dextera eius apprehenſa: bis quoque ad cubiculum ſuum deſcendit. Die quæ circumciſionem Domini Saluatoris præceſſit, peracto, Laterani ſacro veſpertino, ad veneranda Apoſtolorum Petri & Pauli capita conſtituto ponte, per quem ex æquo ire-

iretur, intra ferreos cancellos perduxit, & postridie ad Vaticanum rediens albo equo phalerato & aurea ueste donauit: volens videlicet, vt cum antea atratus Cæsar semper fuisset, solenni illa transmissione Imperatoris ornatu procederet. Ad pontem porro Adriani eodem itinere cum Patrum collegio substitit, spectauitque amplius horam continuam Germanos innumeros, quos ille eo in loco equestri ordine vetusto ritu donauit. Gratias itidem spirituales, easque gratuitas innumeras contulit. Victum sibi & comitatui, qui sexcentorum amplius equitum fuit, largissimum præbuit. Abeuntem denique diuersis duum millium aureorum muneribus est prosecutus. Et præsules nonnullos ire secum ad usque Cæsarem iussit, qui toties Ecclesiæ oppidis ad impensam itineris, & diuersionum commoda necessaria imperarent. Quæ omnia eo munificentius studiosiusque collata sunt, quod notissimum erat toto eius imperio propugnatorem fuisse Romanorum Pontificum, & nec abiisse unquam in impiorum consilia, quibus Transalpinæ nationes sine causa sæpe tumultuantur in nos.

DE COMITIIS IMPERII SVB FRIDERICO III. IMP. APUD RATISPONAM CELEBRATIS ANNO M.CCCC.LXXI. AUGUSTINI PATRICII COMMENTATIONIBUS.

ITEM:

IOAN. ANTONII CAMPANI, AD IACOBUM CARDINALEM PAPIENSEM, EX EISDEM COMITIIS DE REBUS IBI GESTIS, EPISTOLÆ FAMILIARES.

Augustinus Patritius Reuerendissimi Cardinalis Senens. Legati in Germania Secretarius, Iacobo Cardinali Papiensi sal. & commendationem.

CUM in Germaniam venissem nuper cum hero meo Francisco Piccolomineo Cardinali Senensi, Apostolicæ sedis legato, viderem que ad conuentum Ratisponensem multos magnosque Principes undique confluxisse, & maxima quæque ibi tractari, quod res visæ sunt relatione dignæ, utque interrogantibus in meo reditu amicis ad verum respondere possem, statui omnia literis annotare. Adhibui itaque exactissimam diligentiam, ut rerum omnium quæ ibi agerentur, veritatem ac seriem cognoscerem, partem per me ipsum audiens, cum latine loquerentur (interfui enim fere semper in concionibus) partim ex aliis qui aderant cognoscens. Quin & legatus ipse cum epistolas ad Pontificem atque amicos mihi dictaret, omnia aperiebat. Fuit sane conuentus hic Ratisponensis frequentissimus, & omnium (ut seniores aiebant) nostra ætate maximus. In quo Cæsar cum quinque Electoribus, & Principibus compluribus, duobus legatis Apostolicis, altero Cardinale, altero Episcopo, & Regum ac Ciuitatum oratoribus permultis consedit. Redegi igitur omnia quæ in conuentu gesta sunt, sed & quæ ubique locorum per Germaniam egit legatus, & totius huius nostræ peregrinationis iter descripsi, cum & pulcherrimæ sæpe urbes, & res memoratu dignæ interdum occurrerent. Est Germania (ultra quam nostri homines credant) magnifica, & pulchra, & illi antiquæ, quam Cæsar, Strabo & Tacitus aliique describunt fortuna & moribus valde dissimilis: ita ut multæ sint inter eas Vrbes quæ multitudine populi, pulchritudine ædificiorum, templorum magnificentia, & ciuitatis splendore nostris Italicis haud multum cedant, interdum etiam superent. Atqui cum mecum cogitarem, cuinam potissimum dica- p.144

dicarem has meas lucubratiunculas quamuis tenues, tu solus occurristi qui sine inuidia gentilis tui Cardinalis Senensis res gestas perlecturus videreris, & meam hanc insulsam incomptamque narrationem pro tua innata mansuetudine, & consueta in me indulgentia æquo animo esses laturus. Mitto igitur ad te libellum hunc ut cum per otium licebit illum perlegas, in eo tamen præter nudam ac veram rerum explicationem nihil quod te detineat inuenies, oro ut boni consulas, & mihi ignoscas, si dignationem tuam rebus maximis occupatissimam his meis scriptis vexare sum ausus. Vale, Romæ Nonis Ianuariis, anno salutis 1471.

POst captam à Turcis Constantinopolin, & Græcorum imperium deletum, sæpe Romani Pontifices, & Fridericus Cæsar, qui reipublicæ Christianæ Gubernacula tenent, conati sunt reliquos nostræ religionis principes ac potentatus, contra sæuissimos hostes in arma cogere. Et Cæsar quidem cum externi dicto minus parentes viderentur, inter suos Germanos crebros celebrauit conuentus, ut quantum in se esset, saluti Christianorum consuleretur, nunc Francofordiæ, nunc Ratisponæ, nunc Norinbergæ, nunc Viennæ, nunc aliis in locis eos conuocans: nec prætermisit interea cæteros Reges ac Principes literis ac nunciis hortari, ut communi consilio expeditionem sumerent in communes hostes. Pontifices vero Romani qui per hæc tempora præfuere, Nicolaus, Calistus, Pius, & Paulus nunquam destiterunt Christiani orbis præsides literis & assiduis legationibus hortari, monere, rogare, obsecrare, vt relictis intestinis odiis in religionis ac libertatis nostræ hostes arma conuerterent. Nullus est habitus conuentus ad quem non miserint legatos, oratores ad singulos Principes sæpe transmissi, laborantes bello nostri qui Turcis proximi sunt, consilio, milite, pecunia, frumentoque adiuti. Pulsi ab hostibus auitis sedibus benigne suscepti, & ad vitam præbita necessaria, classes sæpe in orientem missæ ad comprimendos hostes, Hungaris (qui murus Christianæ ciuitatis hactenus fuerunt) magna vis auri data, missi prædicatores ad exhortandos populos: promissa pugnantibus æterna præmia, nihil prætermissum quod illis fieri aut excogitari posset. Et vt de reliquis taceam, diuus Pius, Romanæ sedis perpetuum decus, à principio sui Pontificatus indicto Mantuano conuentu & modis omnibus perquisitis cum nihil succederet, ipse per se, vt nihil intentatum relinqueret, homo morbis annisque confractus in expeditionem statuit proficisci, non ætati, non dignitati, non valetudini, non vitæ denique suæ parcens. Sed peccatis nostris id exigentibus ante nobis subtractus est, & in cœlum relatus, quam ex portu Anchonitano in hostes soluere potuisset, sic tanti conatus paruo momento in irritum redacti, sic sæpe magnæ exorsæ telæ volente Deo succisæ. In Germania autem quamuis sæpe bellum in Turcos communi sententia decretum sit, siue quod Cæsar hostili arte impeditus conuentibus raro interfuerit, siue Principum discordiis & priuatis commodis rempublicam impedientibus, nunquam in hostes est itum. Semel tantum cum Turci Belgradum oppugnarent, excitus populus Prædicatorum vocibus tumultuarie in hostes ruit, atque zelo potius religionis quam armis pugnans, soluit obsidionem ac fugauit hostem.

Mahometes vero Turcorum Princeps fretus nostrorum desidia, & continuis victoriis animo eleuatus, dum nostri tempus longis consultationibus terunt, Peram primo expugnat Constantinopoli oppositam, deinde protensis viribus Bulgariam, Rasciam, Seruiam, & quicquid à mari Pontico, ad amnem Sauum, & ab Ægæo pelago ad Danubium interiacet, armis doloque occupat. Sed neque Danubius Valachos, neque Sauus Hungaros omnino tutatus est. Nam & Valachiæ partem rapuit, & Hungariam sæpe populationibus afflixit: ex alia parte Peloponnesum, & Græciæ olim arcem Achaiam, Atticam, Bœotiam, Acharnaniam, Macedoniam, Epirum, Bosnam, & Illyrii magnam partem redegit in potestatem, Lesbum & Cycladas fere omnes subegit, & in Ponto Synopem ac Trapezuntem, & demum anno superiori Euboeam (Nigropontem appellant) expu-

gnauit, magno Venetorum, quibus parebat insula, & communi Christianorum damno. Verum cum neque his contentus anno ante captam Euboeam ex Bosna in Carnos penetrasset, & regionem omnem cædibus, incendiis atque rapinis longe lateque fœdasset, Fridericus Cæsar, cui ut Duci Austriæ hæreditario iure prouincia paret, quique prius pro Reip. salute tantum sollicitus erat, nunc propriis atque auitis prouinciis timens de subditorum defensione intentius cogitare coactus est. Is cum viribus hostium imparem omnino se esse cognosceret, Germanorum Principum auxilia postulare statuit. Anno igitur salutis 1471. conuentum principum indixit Ratisponæ ad 8. Kal. Maij. Is dies Christiano more D. Georgio Martyri solennis habetur, vocauitque omnes Germaniæ Principes ad eum locum suis literis, de Reip. salute cum eis consultaturus. Pontificem vero summis precibus orauit, vt & ipse aliquem ex sacro Senatu, qui nomine Apostolicæ sedis in conuentu præsideret, legatum mitteret. Has dicunt huius Ratisponensis conuentus fuisse causas. Cæterum qui altiora quærunt, & Ecclesiastici & seculares, si quando à militia vacat, voluptati atque otio plerumque incumbunt, molestas ac graues cogitationes raro admittunt, literarum autem & sapientiæ studia attingunt fere nunquam: omnia igitur consiliariis credunt, eorumque iudicio cuncta geruntur. Horum nonnulli qui doctiores sunt, & ingenio atque astutia pollent, pro arbitrio omnia versant, iis gloriosissimum est vocari ad conuentus, rogari sententias, consuli à principibus, & eorum sermones atque responsa tanquam Delphica oracula haberi: gaudent rerum mutatione, & contentionibus atque discordiis principum crescunt, procurant assiduo nouis artibus, vt principibus suis libertatem parare videantur, & à reuerentia Apostolicæ sedis (quam *durum atque asperum iugum* appellant) sed etiam Romani Imperii eos nituntur auertere. Cogitauerunt igitur si tales iam pridem imperium Friderico Cæsari abrogare, illudque quando alius animo & viribus potentior in Germania non videretur, Georgio hæretico Boemiorum Regi deferre: reuerentiam deinde summo pontifici eius nomine polliceri, Imperii confirmationem & coronam petere, quæ si modo darentur, nationi interdicere ne amplius Romano Pontifici auscultaret. Jamque inter se ac Principes suos diuiserant præfecturas, ac munera hæc vt legitime fierent, assensum omnium Germaniæ Principum necessarium putabant. Sperantes itaque si conuenirent Principes, facile quæ cogitarant perfici posse, subtili arte Cæsari persuadent, vt Ratisponæ principum conuentum indicat: aiunt Cæsarem, quoniam spretis Imperii ciuitatibus in auitis moretur prouinciis, omnibus neglectui esse, à nemine venerari, agitari vbique latrocinia, ac tota Germania iustitiæ formam esse nullam: si ad superiora ascenderet, vt prisca redeat reuerentia & fides, parituros omnes suo Imperatori, & eius timore ab iniuriis temperaturos, affuturos ei omnes Principes, & certatim obsequia exhibituros. Et quoniam Imperii census ita sunt diminuti, vt inde Cæsar viuere non possit, se iam reperisse vias, quibus facillime & volentibus cunctis ducenta aureorum millia quotannis corraderet. Tentauerat hoc idem Cæsar alias in quibusdam conuentibus, quippe prouentus imperii ita minimi sunt, vt vix legationibus suppetant. Sed illi non tam suadebant vt Cæsari consulerent, quam vt occasionem nanciscerentur patrandi quæ cogitarant. Hisne igitur persuasionibus commotus Cæsar conuentum indixerit, aut vt Reipubl. suisue prouinciis, quas à Turcis iam deuastari videbat, saluti consuleret, illis diiudicandum relinquimus, qui altiora cognoscunt. Certe Georgii Bohemi obitus, qui medio tempore accidit, effecit vt consiliariorum cogitata efferri non potuerint. Sunt etiam qui asserunt hunc conuentum indictum esse ipsius Georgii solerti opera, qui astutia sua id effici posse sperabat, vt decreto omnium Principum eius absolutio (nam iam pridem vt nosti, extra Ecclesiam propter hæresin fuerat factus) à summo pontifice impetraretur, etiam ipso permanente in damnata opinione. Cæterum in tractatibus ipsius conuentus Cæsar ostendit, rem suam priuatam non neglexisse: Romanus autem Pontifex Paulus secundus, vt & Cæsari & suo officio satisfaceret,

Georgius Rex Bohem.

p. 145

ret,

ret, legatum ad conuentum mittere statuit. Sed cum diu inter patres disceptaretur, quisnam videretur aptior, Franciscus Cardinalis Senensis diui Pontificis Pii maximi nepos communi consensu designatus est, qui prouinciam susciperet, tum ob summam hominis integritatem, & vltra eius ætatem, prudentiam, atque modestiam (nondum enim quartum & trigesimum annum impleuerat) tum propter auunculi sui memoriam, quæ adhuc recens apud Germanos erat, apud quos priuatus diu vixerat, non sine magna virtutis opinione, & in pontificatu illius prouinciæ hominibus facilem benignumque se semper præstiterat. Accedebat ad hæc quod ipse Cardinalis, vt qui apud auunculum in Germania à puero fuerat educatus, Germanorum linguam, & mores calleret, & propterea omnibus fere Germanis gratus, & notus. Vndecimo igitur Calendas Martii legatus designatus ex curia Pontificis vetusto more à Patribus domum deductus est, iussusque vt quoniam dies dicta instaret, ad profectionem quam primum sese accingeret. Breui itaque compositis domi rebus, & paratis quæ ad tam longum iter erant necessaria, XV. Calend. Aprilis discessimus ex vrbe post secretum consistorium, media ferme Quadragesima, sacer Senatus legatum extra portam deduxit. Continuato deinde itinere per Pientiam Senas venimus: in publicis diuersoriis apud Paleam flumen Oratores Ducum Saxoniæ offendimus, qui Romam petebant,
p.146 annuente Cæsare, compositionem rerum Bohemicarum Pontifici suasuri, qui diu cum legato locuti sunt. Senas ingressi sumus ante horam qua à ciuibus expectabamur, nam legatus actu eos decepit, ne cum pompa introduceretur, quantum tum per angustiam temporis licuit pompa & ciuium & cleri magnifice ducta est. Hic crucem accepit legatus principium legationis insigne. Senis iussis valere cognatis atque amicis, post tertium diem discessimus, venimusque Florentiam summo mane insequentis diei, introducti sumus magna pompa & ingenti populi concursu. Legatus sub vmbraculo ductus est nouiter facto, excepti sumus apud monasterium S. Mariæ Nouellæ in pontificali palatio, vbi admirabilis fuit locorum apparatus. Postridie per pontem Sienæ Apenninum, transcendentes deuenimus Florentiam in valle Saterni fluminis sitam. Saternus in orientem vergens forum Cornelii (Imolam vocant) præfluit, & in Padum exoneratur, hincque aquæ omnes feruntur in Adriaticum. Sequenti die per montes ipsos Lollianum primo, deinde Planorum peruenimus, oppidum in radicibus montium situm: & hic quidem est finis Apenini in latitudine, qui mons à Genua Ligurum emporio incipiens Italiam omnem disterminat. Hinc ad Alpium conuallem iuxta Volaruam planities semper patet, quam Cisalpinam Galliam prisci dixere, Togatam quidam, vltra Padum vero Transpadanam. Jacet enim Togata sub ipsis montibus (vt Ptolomæus ait) quæ à Placentia Rauennam vsque protenditur. A Planoro summo mane Bononiam petiuimus, nihil prius ciuibus significantes, ne sacra perturbarentur. Planorum enim neque celebritati diei, neque victui nostro sufficiebat, eam vrbem ingressi occurrerunt magistratus intra mœnia, adiuimus templum, ibique sacris interfuimus, erat enim dies dominicus (qui passionis vocatur) quintus decimus ante resurrectionis Saluatoris nostri. Distat Bononia à Senensi vrbe millibus passuum quatuor & octoginta. Ciues & iucunde & magnifice nos exceperunt publicis sumptibus, sequenti die quæ Kalend. Aprilis fuit, circa meridiem vrbe egressi, apud oppidum S. Joannis pernoctauimus, & inde pluuioso cœlo iter agentes, Panarum flumen, quod ex Apenino Padum influit, apud Bonportum nauigio transuecti per aggeres Situlæ amnis venimus Mirandulam. Hic Blanca Maria, Borsii Ferrariensium Ducis soror, vxorque Galeotti Mirandulæ tyranni absente viro magnifice nos excepit, iunxitque cum legato spiritualem affinitatem, commater enim facta est, erat namque prægnans & partui vicina. Datus est curator, qui vice legati partum ex sacro fonte leuaret. Mulier ipsa prudens & elegans sermone visa est, clauda dextro pede aliquantulum, alioquin honestissima: vir eius Galeottus, quem postea Mantuæ vidimus, iuuenis pulcherrimi corporis est, & prudentiæ non contemnendæ. Is tamen non multis

Franciscus Cardinal. Senensis.

p.145

multis ante menſibus fratrem ſuum minorem natu in carcerem coniecerat, tanquam res nouas contra eum moliretur. Adhuc in vinculis eſt : ſupplicium de complicibus ſumptum. Altera die agrum Mantuanum ingreſſi iuxta Quiſtellum oppidum ſitulam ſcapha tranſiuimus, petiuimusque D. Benedicti venerandum ditiſſimumque cœnobium. Hincque digreſſi emenſis circiter 20. ſtadiis, per Padum fluuiorum Italiæ maximum nauigio Tranſpadanam Galliam ingreſſi ſumus. Hic filii Mantuani principis Fridericus primogenitus, Joannes, Franciſcus, & Rodolphus Gonzagæ obuiam legato facti Mantuam vsque nos deduxerunt, vbi per totum inſequentem diem quieuimus : Princeps ſumma hilaritate, & regali rerum omnium ſplendore & copia nos ſuſcepit. Mantuam & Veronam inter Inſubres ponunt : Ptolomæus autem Cenomannos hos populos appellat. Poſtridie per Campeſtria Veronam profecti vrbem intrauimus circa meridiem, inſperantibus eo tempore ciuibus, qui ad vltimam veſperam nos expectabant. Obuiam tamen intra mœnia, & magiſtratus qui Venetiis præſunt, & ciues cum clero & populo dati ſunt, magnificeque ac reuerenter nos exceperunt, & quoniam Palmarum dies ſolennis inſtabat (biduo enim antea illuc appuleramus) coegerunt nos ibi commorari vsque ad eam celebritatem. Dominica vero die peractis ſacris inde diſcedentes, transmiſſo per pontem Atheſi in vrbe Valerni, venimus villam millibus paſſuum LXXII.

IACOBVS CARDINAL. PAPIENSIS CAMPANO SVO.

GAudeo tibi & tuo Mæcenati ſecunda euenire, quæ facitis. Puto communia, quæ in utramque partem accidunt vobis. Iter legationis veſtræ Senam uſque agnoui. Cura ut à prima Germania reliquam Italiam diſcam. Id nos, qui vos votis proſequimur, non minus expectamus, quam petimus. Noſtra urbana noſces ex multis. Ex pompis Mutinenſibus ea ſola fuere : Magni apparatus, magnæque expectationis Borſii Eſtenſis ingreſſus. A Flaminia in Pontificiam medius inter Aquilegienſem & Mantuanum traductus eſt. In comitatu plurima ſtomachi tui, non tuorum tamen hoc tempore oculorum. Primo venienti eſt datus Senatus : Oratio eius nulla : lætitia vultus multa. Receptus ſeſſum poſt Diaconos Cardinales eſt, inde domum dimiſſus ; aduentus huius nondum patuit cauſa, cum patuerit, ſcies. Palatina quoque ſi quæris, pauca ſunt. Poſt diſceſſum auditi Cyprii oratores, quorum fuit deprecatio, ut Princeps eorum Iacobus, Rex appelletur. Sunt & quædam à Cæſare, & Saxonum Ducibus breui ad vos peruentura, ex eorum genere quorum cauſa petita eſt legatio. Exercebunt nos, (ut cerno) Boemica. Tu perge, & forticulum te in laboribus præbe. Pro epiſtola & epigrammate non tibi gratias ago, qui enim digne ut poſſim. Vincuntur gratiæ omnes gloria diuini ingenii tui, quod cum ætate & beneuolentia creſcit. Ex metu ſaluta Romagnanum noſtrum, & Patricium, & Montanum. Vale Romæ V. Aprilis. 1471.

IOAN. ANTONIUS CAMPANUS IACOBO CARDINALI PAPIENSI. p.147

I.

Lib. VI. ep. III.

LIteras tuas, quæ ſcriptæ fuerunt Eugubii ad IIII. Calend. Aprilis, pridie Calend. Iunii accepi Ratisponæ. Longiſſimum iter, non mirum, ſi tardiuscule confecerunt. Legit eas non minus iucunde legatus, cuius mentionem faciebas, quam ego cui dirigebantur. Memoria tui apud me ita reſidet, ut tamen ſæpe inter tot negotia ſubdormiat, nunquam moriatur. Accelerabimus reditum, ut quantum in nobis erit, breui abſoluamus. Diſceſſum ex Vrbe duodevigeſima Martii : ingreſſi ſumus Ratisponam Kalend. Maiis, tribus & 40. diebus in itinere conſumptis. Subſtitimus diem unum Viterbii, triduum Senæ, Florentiæ, Bononiæ,

noniæ, Mantuæ ſingulos, Veronæ, Tridenti, Bolſani binos, ad pontem Oeni cum Sigismundo Duce Auſtriæ triduum, ad Lantshutum cum Ludouico Duce Bauarorum biduum, ubique ſupra vſitatam magnificentiam excepti, Ratisponæ ſolos inuenimus Oratores Allobrogum, qui hodie Sabaudienſes appellantur. Conuenerunt poſt diem tertium Moguntinus & Marchio Brandenburgenſis, uterque maximus in Germania Princeps, & quibus ius ſit cum quatuor Cæſaris eligendi. Moguntinus vir ingenii manſueti, & qui neque aſpectu, neque manſuetudine Germanum præ ſe ferat. Marchio vir acer, eloquens, vafer; & quem Vulpem Germaniæ vocant, bellicoſiſſimus & pugnaciſſimus omnium, qui in Germania laudantur (Pius * Achillem appellauit) cicatricibus totus in manibus, pedibus, vultu, collo excauatus, ſæpe ſingulari certamine dimicauit, quo genere pugnæ nunquam victus eſt, prælio ſemel à Ludouico Bauaro eius conſobrino. Oratores Burgundorum cum eo venere ad viros triginta. Ciuitates Germanorum fere omnes & Duces multi miſere legatos. Imperatorem circa Pentecoſten expectamus, ſi venerit, aderit & Principum magna frequentia, etiam eorum qui legatos præmiſere. In aduentu illius, tota ſpes eſt: abſente eo referri de nullis, deliberari nihil aut exiguum poterit. Scribam tibi ordine quæcunque in conuentu peragentur. Vale.

* Æn. Sylu. Europ. c. 39. & in Germania.

EIDEM.

II.

Lib. VI. ep. IV.

VIVIMUS, ſi modo vita eſt aliqua, eſſe cum Barbaris. Cæſarem iam prope menſem expectamus. Moram hoc leuat, quod ſcribit ſe venturum. Moguntinus Antiſtes & Marchio Brandeburgenſis, & alii quidam nobiſcum ſunt, at Cæſarem præſtolamur. Treuirenſis & Spirenſis ſunt in itinere. Res omnis in Cæſare ſita eſt, niſi venerit, nequicquam laborabitur; Eum principes omnes in-
p. 148 tuentur: conuenientque omnes, ſi ipſe aderit. Dico ego tecum, quod ſentio, fieri omnia poſſe in ſalutem Chriſtianam, ſi Cæſar volet, nihil, ſi tergiuerſabitur. Factioſa Germania eſt, amici eum facillime conſequuntur, cæteri, quod magnum eſt in hac gente Cæſaris nomen, & multa poteſt, cupiunt reconciliari & rei communi adeſſe. Bohemica diſſident: utinam non ad cæteram felicitatem Turci hæc quoque accedat, quod eſt Bohemia vires & Hungaras & Germanas ad ſe petractura omnes, quod ſi acciderit, periimus funditus. Vale.

EIDEM.

III.

Lib. VI. ep. V.

MIRERIS, quod pauca de rebus Germanicis ſcribam: præſertim quæ in conuentu noſtro aguntur. Sed perſuade tibi, aut exiguum, aut nihil eſſe, quod agitur. Multa & magna quæ cogitantur, omnia pendent in aduentum Cæſaris. Frequentia principum atque oratorum in dies fit maior: ſed pars maxima aut domi adhuc manent, aut cognita mora Cæſaris in itinere ſubſtiterunt: omnes tamen ubi de Cæſare intellexerint, venturi exiſtimantur. Ego legatum non deſero, dignitatem veſtram, id eſt ſedis Apoſtolicæ, inter ſurdos eloquentia tueor. Fama increbuit, Cæſarem iam ſoluiſſe, & per Danubium adnauigare. Hoc exploratum ad verum nondum eſt: multi terra cum equitatu venturum arbitrantur. Magna eſt eius auctoritas in prouincia undique factioſa; verum ita magna, ut multum umbræ, non tantum corporis habeat. Si quæris ſententiam meam, illud ſentio, magnam ſpem propoſitam eſſe nobis, ſi Cæſar inſtabit, exiguam, ſi lenteſcet, nullam, ſi tergiuerſabitur. Bohemia tripartita eſt omnis. Alii cupiunt Polonum magna pollicentem præſidia, ad hunc diem nulla præſtan-

 tem.

tem. Ii ſunt hæretici quidam, ſperant impune ſe victuros ſub eo Rege, in cuius regno infinitæ prope ſunt hæreſes. Catholici Hungarum, cui iuſiurandum præſtiterunt, magna ex parte ſequuntur. Promiſcue utrinque multi, & Catholici & hæretici Albertum Saxonem amplectuntur. Germani ad hunc inclinant omnes, & metu Hungari, & quod fere omnes intima affinitate iunguntur, quanquam hactenus multum conſilii, nihil auxilii miſere: nec dubium ſi coniicere de mente Pontificis poſſent, quin auxilia undique ſubminiſtrarent. Vale.

EIDEM.

IV.

Lib. VI. ep. VI.

CUM ſcribebat legatus ad te quotidie, ſuperuacuum eſſet aliquid per me ſignificari tibi de rebus Germanicis; & literæ ad caſum committuntur. Hoc unum velim ſcias, legatum nihil facere, nihil cogitare aliud quam quo pacto & honorem ſedis Apoſtolicæ, & gratiam inter Principes augeat. Ego quoque, etſi idem facere cupio, tamen eo ſum in loco, ut neque intelligam quemquam, neque intelligar. Si Cæſar veniet (quemadmodum ſperamus) fortaſſis utilis fuerit opera noſtra: alioquin & operam perdidimus & impenſam. Nam niſi is venerit, exigua erit hæc diæta. Principes ægre & pauci conuenient: omnes Cæſarem intuentur, & quia periculum factum eſt ſæpe, non videntur ſe moturi, niſi prius ille ſe mouerit. Qui iam venerunt, & pauciſſimi ſunt, & ad ſolam ſpem Cæſaris detinentur; quæ ſi euaneſceret, ſtatim reuolarent. Tædia Germanica infinita ſunt, verum omnia ferenda ſunt ſeruis pro domino, filiis pro patre, membris pro capite. Oratores Veneti adhuc Patauiæ, quæ eſt ad ripam Danubii, metu latronum ſe continent, ibique Cæſarem præſtolantur: diſtant à nobis minus quam trium dierum itinere. Scribunt inſidias ſibi undique ſtructas eſſe, nam (ut uno verbo dicam) patentiſſima Germania eſt, & potentiſſima, & nobiliſſima? ſed ea tota nunc unum latrocinium eſt, & ille inter nobiles glorioſior, qui rapacior. Apud Principes ſolos ſecuritas eſt: ſed duntaxat cum promittunt, nam niſi publica fide accepta, eorum quoque fines infeſti ſunt omnibus. Sed hæc querela in Italia erit iucundior. Vale.

EIDEM.

V. *

QUarto decimo Cal. Iun. roſam primam legi Ratiſponæ, adeo ſerum eſt in Germania florere. Iam ſi maturari noſtrum reditum putas, præcox iudicium habes. Cæſarem tam nunc expectamus, quam cum venimus. Aquilæ ad gruem rediere. Profectionem noſtram perſcripſi tibi omnem, idem faciam de moribus gentis. At quid, inquies, in Germania ingenio dignum noſtro? Multa quidem, ſed illud imprimis, quod & mortui viuunt, nec putes cœli clementia fieri, ſit moribus. Ego qui miracula noſtri temporis non odi modo, ſed horreo, nuſquam verſatus ſum omni vita mea faſtidioſius. Sed dices perpulchrum eſt mortuos viuere? perpulchrum? ſed malim ego & viuos mori, nam cum fæteant qui ambulant, ſi fæterent mortui non ambularent. Anceps fortuna mea eſt. Quanta calamitas nata, tanta auribus felicitas ineſt, dum omnes ſentio, intelligo neminem, ô epigrammata: p.149

Tu ſortem miſerere meam, fugere repulſæ
Pierides, Iſtrum Flora Venuſque bibunt.
Arce ſedet Bachæ: ceſſit neglectus Apollo.
Non heic eſt aliud viuere, quam bibere?

* Hæc epiſtola inter alias Campani non reperitur.

Vale

Vale felix, nec accuses breuitatem, mox resarcientur omnia, nunc comparo me in aduentum Cæsaris, habiturus orationem, qualem Italia legat, Germania non capiat, incredibilis est his ingeniorum barbaries, rarissimi norunt literas, nulli elegantiam. Vale iterum. D. Antonius de Romagnano, Patricius & Montanus se D. V. plurimum commendant Ratisponæ 24. Maii 1471.

EIDEM.

VI.

Lib. VI. ep. VIII.

CUpimus ambo, & tu scire, & ego significare, quid in Germania faciam. Dicam, facio nihil, dico parum, meditor unum. *Italia, Italia est, resonat mihi dulcis in ore Italia, in animo mihi fixa est Italia.* Amplissimum conuentum speramus, ut fere semper altius crescunt arbores, quæ tardius. Habemus Treuirensem, Spirensem, Aichstatensem: nam de Moguntino iam pridem audieras. *Vnus sed nostram cunctando destituit rem*, & quantum perspicio, grus illa non perstat, transiit iam in cornicem. Scribit Cæsar, heu quam non Cæsar? ad triduum se venturum; sed hoc triduum iam centiduum est: In mora fuit Pancherii insignis latronis & conspiratorum quorundam supplicium, aut supplicia potius: nam Pancherius auctor coniurationis securi percussus est: & cum eo, qui proxime sequebatur: Tertius flumine, nescio an Danubio, submersus. Magna res, & minime opportuna consiliis, sed tamen magna. Cæsarem tam mitem Principem aliquando incaluisse: nam incanduisse, tam iusta causa non dixerim. Principes qui adsunt, eo videntur animo, ut aspirante Cæsare sperare non pauca possimus. Sed quid dicam, tarditas & cunctatio ipsa desperatio quædam est, ut raro acriter insurgunt, quæ lente se moueant. De Boemicis iam puto ad te esse perlatum, filium Poloni, ex Ladislai (qui veneno adolescens periit) natum sorore Regem appellatum, sed ab iis duntaxat, qui & religioni & Hungaro aduersantur, & cum Georgio sentiebant. Nec refert Georgium num habuerint Regem, an nunc habeant Polonum. Tam se impunes futuros sub hoc Rege vident, quam sub illo iam fuerant, & periculum est ne contagio serpat, & augeantur viribus, qui destituti videbantur. Cæsar cui faueat incertum est, nisi quod Hungaro propter veterem contentionem & Pancherii causa putatur infensus. Non possum de omnibus certa perscribere, & multa sic pendent, ut minentur potius quam cadant: quædam contra casum existimentur, quæ nondum inclinauere. Vale.

HIC DESIDERATUR INSIGNIS EPISTOLA DE CÆSARIS ADVENTU.

EIDEM.

VII.*

Lib. VI. ep. XII.

PErscripseram tibi * de aduentu Cæsaris, & apparatu eorum qui Cæsarem sequebantur, & quæ spes esset proposita nobis de amplissimo conuentu, & quantum nec ætas nostra vidit, nec grandissimi natu Germanorum recordantur. Deinceps hæc acta sunt. Ad VIII. Calend. Iulias rem diuinam, in prætorium secuti Cæsarem conscendimus, quem in locum conuenire Principes consueuerunt de rebus Germanicis acturi. * Hic Antistes Tridentinus nomine Cæsaris prodiit in medium oratione Germanica: quam euestigio, ut externi quoque oratores intelligerent, latine est interpretatus. Primum Cæsaris moram excusauit, quod ad diem non venisset, & capita contentionum, quæ domi post indictum conuentum exortæ eum detinuissent, enarrauit: egitque gratias & Principibus & Oratoribus, quod non sine iactura rei familiaris & sumptibus grauissimis alterum prope mensem

Hæc epistola non extat, quod dolemus.

Tridentinus pro Cæsare.

p. 150

* Extat etiam hæc epistola inter Jacobi, Cardinalis Papiensis Epistolas CCCLXV.

ſem expectaſſent. Cauſam deinde aperuit, quæ ad indicendum hoc in loco & tempore conventum impuliſſet: præteritas Chriſtianorum calamitates, & recentem Carniolæ cladem deplorauit: potentiam crudelitatemque immaniſſimi hoſtis, quam breui tempore quantum occupauerit finium noſtrorum, quantum Chriſtiani ſanguinis fuderit, & in Europa & in Aſia, oſtendit, repetitaque eleganter veterum non una hiſtoria, clariſſimas ac prope innumerabiles Germanorum expeditiones & pro religione Chriſtiana & pro Imperio Germanico ſuſceptas commemorauit: hortatuſque eſt Principes omnes, oratoreſque ciuitatum Germaniæ, partam à maioribus gloriam conſeruarent, occurrerent imminentibus periculis, & religionem in qua patres eorum vixiſſent, & ipſe eſſent nati atque inſtructi tuerentur. Addidit poſtremo Cæſaris preces, auxilium & communi libertati, & priuato ſuo periculo implorantis, reſponſumque poſtulauit. Poſt Tridentinum legatus graui & ipſe oratione propoſitum Cæſaris & principum aduentum commendauit, egitque gratias Pontificis nomine uniuerſis, hortatus ut quam ſpem Chriſtianis ex conuentu porrexiſſent, eam ſumendis armis exhiberent, nec ſe carpi ſingulos paterentur, qui uniuerſi non modo reſiſtere ſed profligare hoſtem quam facilime poſſent. Conuentus multos repetiit nequicquam in Germania factos, ubi ſi obtemperatum fuiſſet conſiliis eorum, qui futura pericula præuidiſſent, non eo diſcriminis ventum fuiſſet, ut quem facile tunc potuiſſent ex omni depellere Europa, nunc in ipſa Germania perferrent: dum extrema eſſent neglecta, ad intima hoſtem penetraſſe. Adiecit & preces ac verba, vultum animumque legato, & tantis neceſſitatibus dignum accommodauit. Principes Germanico more paulum ſegreſſi, atque inter ſe locuti, gratias Cæſari egerunt, quod aliquando Germaniæ libertatis & publicæ ſalutis curam ſuſcepiſſet, ſe paratos per omnia vitæ fortunarumque diſcrimina illius Imperium ſequi; ituros in expeditionem, ſi ipſe aut eat, aut iubeat iri; miſſuros ſi iubeat mitti: Lætus eo reſponſo Cæſar, laudatis principibus conuenire ſequentem in diem iuſſit, Poſtridie pari frequentia reditum in prætorium eſt; ſed initium conſultandi à controuerſia ortum, omen belli futurian impedimenti fuerit ſuſpenſum me habet. Oratores Burgundi cum poſt Legatos Electorum collocati, atque ideo deſpecti priore conſeſſu viderentur, redire in ſubſellia recuſabant. Electores qui erant, abſentibus collegis qui aderant, quanquam ſumma cum modeſtia, dignitatem tamen communem tuebantur. Burgundi potentiam ſui Principis, & in Gallia & in Germania maximam: electores parem nobilitatem ac vetuſtum morem obiiciebant, ſeque è corpore Cæſaris cum eſſent; ne regibus quidem, ſi qui adeſſent, cedere oportere contendebant. Quæ contentio cum tres prope horas conſumpſiſſet, non antea eſt ſublata, quam Burgundi alteris ſubſelliis ad frontem Cæſaris inter oratores Regios locarentur. Tum demum & ipſi auxiſſe principis ſui dignitatem, quod in ordine abſentium Regum ſederent; & Electores ſeruaſſe æſtimationem ſuam, quod excluſi à primis ſubſelliis Burgundi eſſent, videbantur. Vbi omnes conſedere, primi Burgundi ſurrexerunt, quorum vnus locutus eſt oratione ideo parum accommodata, quod plus in criminando Rege Gallorum quam in propoſito iuuandi belli viſus eſt occupari. Regem rupiſſe fœdera, violaſſe publicam fidem, media pace oppida Burgundi expugnaſſe conqueſtus eſt. Pauca quædam adiecit ad orationem belli, & quæ nunc ibi potius excogitata, quam domo adducta viderentur. Altera fuit oratio Pauli Moricini Venetorum oratoris breuis & collecta. *Veneti.* Certaſſe cum Turcis Venetos annos iam ducentos, eorumque vires atque impetus ſolos & in Thracia & in Illyrio ſuſtinuiſſe. Enixius tamen octo proximis annis mari cum iis ac terra geſſiſſe bellum, propugnatoreſque noſtros fuiſſe, iam non tam defatigatos aut exhauſtos, quam à cæteris Chriſtianis deſtitutos eſſe. Communi ad eam diem ſolos periculo excubaſſe, creuiſſe nunc hoſtem, factumque ex aliena ſomnolentia magnum, & quantum iam perferre Chriſtiani vtinam vigiles poſſint. Inſtare illum ab Illyrio, à Pannonia, ab ſinu Adriatico; non mari, non terra quietos nos ſinere. Genus belli quale eſſet, ipſos perſpicere,
ſenes

ſenes occidi, ſtrangulari infantes, cæteram multitudinem ſine ſexus ætatisque diſcrimine in ſeruitutem Aſiaticam trahi, conflammari templa, viros DEI intra templa concremari, igni & ferro ad excidium vltimum vaſtari omnia. Incipere iam Germanos intelligere, quam durum fuerit Venetis, tam diu bellum geſſiſſe cum Turco. Nec tamen deſperandum eſſe, modo eo ſint animo Germani, quo quisque eſſe debeat ad vitam ſuam libertatemque ſuorum defendendam. Habere ſe permagnam claſſem & præſidia per Illyrium Græciamque diſpoſita, militare eorum ſtipendio ad hominum quinque & viginti millia, iuuari & à Ferdinando Rege maritimo bello, ſi iuuentur terreſtri à Germanis, breui & futuros ipſos in tuto, & cæte-
p.151 ros extra periculum poſituros. Miſiſſe Ferdinandum tres & viginti triremes, quatuorque naues onerarias in aduentum claſſis, & alias propediem eſſe miſſurum: ipſos triremes ſexaginta, nauesque aliquot inſtruxiſſe, & putare iam eſſe deductas. Centum triremibus ac duodeviginti roſtratis nauibus bellum maritimum aggreſſuros: ſi terra quoque diſtrahatur hoſtis, vtrobique laboraturum. Poſt eum legatus magnificis verbis & rem Venetam, & Pontificis diligentiam, & Ferdinandi apparatum complexus, parem Germanorum curam, quorum non diſpar eſſet periculum, poſtulauit. Secundum legati verba præſul Ayſtetenſis iuſſu Cæſaris progreſſus in medium hæc poſtulauit. Primum vt decem millia ad præſentem neceſſitatem, quarta pars equites, ceteri pedites cogerentur, qui per fines extremos Germaniæ diſpoſiti hoſtem ab incurſionibus prohiberent. Alteram deinde manum ſubſidiariam ac paratam in omnem belli euentum, & ad quamuis hoſtium impreſſionem compararent. Poſtremo vt de ſumma totius belli, quantum geri vniuerſis viribus Germaniæ poſſet, in annum ſequentem conſtituerent. Ad hæc Principes, quod digna conſultatione res eſſet, ſpatium poſtularunt, reſponſurosque in diem ſequentem polliciti, præſentibus quoque verbis ſpem Cæſari addiderunt. Magna viſa eſt omnibus Cæſaris poſtulatio, nec minus neceſſaria quam magna, ſed & meo & multorum iudicio præpoſtera, nec legatus ordinem approbauit poſtulatorum. Laudare ſe dixit conſilium Cæſaris de auxilio præſenti, de ſubſidio parato, de expeditione futura, ſed eum ordinem non placere. Primum quod cum fama potiſſimum bella conſtent, nec minora in re bellica terrore quam prælio conficiantur, irriſuri eſſent hoſtes tam exiguam manum, & vires Germanicas ex decem millibus militum exiſtimaturi; ac tanquam omnem expreſſam Germaniam in tanto conuentu nihil plus præbere virium quam decem millia potuiſſet, aut ſi poſſet, ægre reliquos in caſtra venturos aliquando eſſe, qui nunc vt darent nomina, compelli non potuiſſent. Deinde ſpem omnem ereptam iri ciuitatibus noſtris finitimis Turco: concaſuros omnium animos, cum primum de numero audierint tam exiguo, & quicquid nunc præſente Cæſare, aſtantibus omnis Germaniæ Principibus, tanto habito conuentu, in eorum ſalutem factum non ſit, fieri poſſe amplius deſperabunt. Poſtremoque vbi decem millia contulerint Germani Principes, contuliſſe ſe quantum opus fuit exiſtimabunt; vt fere ſemper grauius eſt quod additur ponderis, quam quod imponitur, eo maxime imputatur quod primum exactum eſt. Proinde ſuam eſſe ſententiam, vt ante omnia de ſumma vniuerſi belli deliberetur, vires omnes Germanorum inſpiciendas, nomina militum quotquot & vbi vbi ſunt conſcribenda. Habendum, quantum habere maximum poſſent, ex omni Germania delectum. Ac tum demum ex ea ſumma primum decem millia educenda, præſidiumque ad impreſſiones ex eadem ſubmittendum. Cæteras copias deſtinatas conſcriptasque, & primo quoque tempore paratas habendas eſſe. Ita futurum, vt hoſtibus terror, ſpes noſtris adiiciatur, vt illi ſe contineant, noſtri ad reſiſtendum confirmentur, & cuique exploratum ſit, quo tempore quid facere, quorſum aut qua manu ire iubeatur, magnam vim habere & animi & rerum apparatum. Laudata eſt magnopere Legati ſententia, non tamen Cæſaris propoſitum immutatum. Vnde orta ſuſpicio eſt nobis, remiſſiorem eum futurum ad hanc expeditionem, quam ſperabamus, & conſulere velle præſentibus periculis, futura non cogitare. Quanquam legato re-

Ayſtetenſis pro Cæſare.

ſpondit; Bono eſſet animo, ſe niſi re ad ſummam vniuerſi belli perducta, Ratiſpona non diſceſſurum. Principes quod erant polliciti, ſequenti die reſponderunt, ſe ad omnia quæ Cæſar poſtulaſſet eſſe paratos: vnum orare, ſimultates Principum, ciuitatumque diſcordias (quod facile autoritate ſua poſſet) è Germania tolleret, magnam partem virium Germanicarum occupari principum ſeditionibus, quibus ſublatis vno robore, communi manu, copiis vniuerſis inferri bellum poſſe. Cæſar ſtudioſum ſe ait ſemper fuiſſe concordiæ Principum, & nunc quæ ad pacandam Germaniam pertinerent, omnia eſſe facturum. Nouiſſime deſignati ſunt quinque viri ex familia Cæſaris, ac totidem ex conſiliariis principum, qui cum Moguntino (cui eſt primus inter principes locus) de cogendis ſtatim decem millibus, & præſidio ſupparando, & de numero copiarum Germaniæ in annum ſequentem, præfiniendo, & de præficiendo imperatore, ac de omni ratione non mouendi ſolum belli, ſed etiam continuandi inter ſe agant, & vbi deliberauerint, ad Cæſarem & Principes referant. Hoc in ſtatu res ſunt. Legatus nihil neque excitandis Principibus neque Cæſare incendendo prætermittit. Ego ea ſum nunc ſententia, qua nuper fueram, cum primum de conuentu ad te ſcripſi: pendere omnia ex Cæſaris voluntate: qui niſi omnia velit quæ ad ineundum bellum pertineant, nihil dicam aliud, quam fato malo perituram rem Chriſtianam. De populata Carniola & igni ferroque vaſtata niſi excitetur, non video p.152 quid ſperare poſſimus ab eo auxilii calamitatibus noſtris, qui ſuis non moueatur. Auctus conuentus eſt incredibili multitudine Principum. Nudius tertius venit Landgrauius Haſſiæ cum equitibus quadringentis. Heri Antiſtes Colonienſis exiguo Comitatu. Fratres Saxones, quorum eſt magna inter Germanos auctoritas, ad triduum expectantur. Conueniſſe feruntur ad hunc diem paulo plus minus quam equitum decem millia. Pulcherrimum ſpectaculum nobilitatis, vtinam æque profuturum. Feliciter vale Ratiſponæ. III. Nonas Julias MCCCCLXXI.

Principum reſponſum.

EIDEM.

VIII. *

Lib. VI. ep. XIII.

POSTRIDIE Nonas Julii, quo die opinio fuerat quinque viros de Principum decretis relaturos, Wolffgangus Bauarus frequentiſſimo conſeſſu querelam noui ſceleris intulit de Chriſtophoro fratre, qui ab Alberto & ipſo quoque eorum fratre in vinculis detineretur: orauitque Cæſarem tam immani & inaudito ante eum diem exemplo impietatis clementia ſua & pro dignitate Imperii occurreret, vt quem naturæ charitas non teneret, ſeueritas iudicii à maleficio coerceret. Breuis accuſatio, ingens vulnus viſum eſt, perculitque omnium animos, fratrem aduerſus fratrem pro fratre contendere, nec cauſa modo, ſed promiſſa barba, & mutatio veſtis, & lachrymarum immodica effuſio certare pro duobus fratribus altero captiuo, altero ſponte ſua exule videbantur: & habetur alioquin Albertus ſumma inter Germanos principes gratia, dignitate corporis & facundia, quantam capere gens poteſt, nonnihil & literis præditus. Altera fuit contentio Spirenſis Epiſcopi, qui primum nomine Colonienſis acceptus in conuentu inter Oratores electorum conſederat, ſed vbi Colonienſis * aduenit, jam Palatini loco ſe gerens, vetitus à Cæſare eſt, ne vbi prius (hoc eſt, Electorum gradu) locaretur, quod nec decreto ſuo Palatinum * Electorem eſſe contenderet, nec oportere duos ſimul fratres poteſtatem habere Cæſaris eligendi. Jam vides quæ ab eo pacis tam neceſſariæ fundamenta iaciantur, & quantum de concilianda Germania cogitet, qui exortas contentiones non comprimat, nouas exuſcitet. Vereor, Papienſis mi, ne ad vnguem diuinaueris. Memini quo die locutus ſum tecum de profectione Germanica, dixiſſe, te nullam ſpem habere in Cæſaris mente, dubii & latebroſi conſilii hominem nihil ad communem ſalutem, omnia ad

Albertus Bauarus.

* Rupertus Palatinus.

* Fridericum.

p.15

* Extat hæc inter epiſtolas Jacobi Papienſis CCCLXXVI.

ad suam vtilitatem reuocare. Post hæc lectæ sunt literæ Carniolanorum plenæ efferatissimæ immanitatis, nullum relictum templum, nullam agrestem casam à Turcis in Carniola; iacere passim cadauera occisorum senum atque infantium, & iam cœlum fœtore corrumpi. Abrepta præterea esse ad millia hominum ferme XX. Communisse Turcos loca quædam, vnde excurrere quam latissime, ac recipere se incolumes cum præda facillime possint, implorare Cæsaris & Principum, & omnium mortalium opem. Recitatæ etiam litteræ Strigoniensis & optimatum Hungariæ, quibus significabatur diuisum esse bifariam Turcorum exercitum, partem Carniolam in fines Cæsaris contendere, partem ad ripam Saui fluminis consedisse, eo consilio, vt exitu aliquo explorato, & communito excurrerent, & depopulari Hungariam possint. Centum iam annis pugnatum ab Hungaris cum Turcis esse, exinanitum iam & viris & viribus regnum: nisi ope quoque iuuetur externa, non posse diutius tam assiduum tamque potentem hostem sustinere: Communem causam agi. Se etsi propinquiores sint periculo, non tamen solos perituros, monere & orare Cæsarem, vt conuentu prope omnium Principum Germaniæ, & quantum nunquam antea amplissimo, remedium aliquod Christianis vulneribus adhiberet. Oportere eum præcipuum esse Christianorum propugnatorem, qui idem Christianorum sit Imperator. Idem quoque à Principibus postulabant. Cæsar & ad contentionem Wolffgangi, & ad utrasque litteras egregie dormit. Respondit Moguntinus nomine Principum, hoc unum agi, præterea nihil, ut & Carniolis & Vngaris succurratur. Hoc in statu res est. Vale. Ratisponæ, die X. Iulii M. CCCC. LXXI.

EIDEM.

IX.

Lib. VI. ep. XVI.

SCRIPSI ad omnem nuntium, inquietos dies, insomnes noctes ducimus. Parietes nostri te somniant: mensæ tecum vigilant: unus ubique es nobis. Redeuntibus Balthasare & Luca doctissimis clientulis tuis, nihil est quod scribam de
p.153 rebus Germanicis: omnibus interfuerunt. Habemus hic oratores Hungaros, Bohemos, Polonos. Magnis verbis, maioribus ventis res agitur: sed Cæsar immotus ad omnia. Rediisse Turci feruntur in agrum Carniolanum: & rediisse manu maiore quam antea. Et tamen possumus etiam interdiu querelis mediis indormire. Vale.

EIDEM.

X. *

Lib. VI. ep. XIV.

QUÆ ante nonas Iulias acta sunt in conuentu, binis simul literis iisque longissimis, quas tabellario Mantuano deferendas ad te dederam, accuratissime scripseram. Ad decimam Iulii principes Saxones, quos propediem expectari dixeram, aduenerunt cum equitibus paulo minus septingentis, armatis fere omnibus, magnificentiorem ingressum eorum Cæsaris occursus fecit. Postridie quam venerunt, vocati Principes non quidem amplius in Prætorium, sed in domum Cæsaris, quæcunque acta essent, ordine Saxonibus ennararunt. Saxones contra quæ in Bohemia egissent & moram excusarunt. Continuis deinde multis diebus acta est caussa Palatini, * graues diuersæque accusationes, æque magnis defensionibus auditæ. Albertus Saxonum alter, Otho Bauarus, Antistes Aystetensis, missi à Cæsare pro educendo vinculis Christophoro Bauaro: nihil profecerunt, & opinio est omnia ex Palatini contentione pendere, quam breui sublatum iri speramus. Designati ad eam tollendam Legatus, Ernestus Saxonum fratrum maior,

 ior,

* Est inter epistolas Jacobi Papiensis CCCLXXXVI.

* Friderici.

ior, Ludouicus Bauarus cognomento Diues, & Sigismundus Dux Austriæ. Interea Cæsar mutata (ut videbatur) in deterius sententia, ex decem millibus quos ad præsentem necessitatem postulauerat sex millia detraxit, affirmans satis nunc futura quatuor millia. Magna undique murmuratio exorta, & consiliarii designati ad rationem cogendi exercitus, ne quicquam dies multos in prætorio consumpserant, quod grauari multi videbantur! Heri XIX. Iulii à quinta hora diei ad multam noctem consultatum est de summa expeditionis, & demum consensu omnium ita decretum est; *Ut in sumptus belli quisquis prouentus annuos mille aureorum habeat, is equitem unum conducat; peditem, qui quingentos.* Ceteri proportione fortunarum ad eam summam. Ceterum ubi de prouentibus haberi ea ratio nequeat, de capite habeatur, *Ut cui mille sint aurei, quinquaginta habere in prouentibus censeatur, atque ea computatione contribuat.* Fieri posse hoc modo ingentem exercitum aiunt, & facillime sustineri etiam longissimum bellum: & sunt qui adfirment, si ad unguem res exigeretur, ducenta prope hominum millia cogi dosse. Nos erimus minus octoginta contenti. Principes miro assensu conditionem receperunt. Vale. Bohemi hæretici filium Poloni accierunt, quem fama est cum XXXII. millibus armatorum ingressum Bohemiam ad diem S. Iacobi coronam accepturum. Cras Oratores regios expectamus, scilicet Regis Ferdinandi. Hungari quoque propediem. Ratisponæ XX. Iulii MCCCCLXXI.

EIDEM.

XI. **

Lib. VI. ep. XV.

O Solis, ô Cœli, ô Deorum domicilium Italia! Quando, quando? Papiensis mi, hoc grauissimum est nobis carere Italia. Sed illud multo grauius in maximis negotiis fieri nihil. Ægre, lente, segniter procedunt omnia, nec tamen desperandum, quia procedunt. Significaui proximis literis quæ 17. Iulii acta in conuentu fuerant, de ratione cogendæ pecuniæ & exercitus comparandi. Post id tempus dormitum egregie est. Conuentus Noribergam propter rerum copiam transferetur, Hic cœlum paulo grauius est. Ægrotant multi; nec omnia ad conuentum tam magnum, tam longum suppeditant. Cæsar clausis oculis optimo est proposito: nihil tam sonorum, tam strepens, quo illi excitentur. Nihil tam magnum atque arduum, quod is se facturum non prædicet. Si tam bene olim pugnabit, quam nunc stertit, vicimus. De Bohemicis rebus nugæ fuerunt, quæ scripseram: tametsi minantur Poloni, se quam primum venturos ingenti manu ad regnum capessendum: & sunt qui confingant, adolescentem illum veste dissimulata in Bohemia visum. Grauia sunt odia in nos, sed hæc literis non plane committenda, & astu Legati, qui omnia subodorat facile opprimuntur. Causa Palatini * ad hunc diem nequicquam diu multumque acta interturbat omnia; & rumor est, coëgisse eum quantum nunquam antea exercitum. Is multa petit. Cæsar paucissima videtur concessurus, spes tamen est in necessitate Cæsaris aliqua. Habet qui auribus instillent, & plane referta est hæc natio malis pulmentariis. Data sunt regalia nudius tertius Landgrauio Hassiæ. Fuit operæ pretium aspicere Cæsarem coronatum, pulcherrima est illi tyara, sed nihil ad nostram, aut non multum fortasse. Gemmæ sunt magnæ, diuersi colores, perlucidæ, & multæ. Sed quantum ego hac in re sapio, Germania vincitur, nec dissimulatur omnino contentio. O tempora! ô Imperium! ô Lumina! ô beatos qui accedunt, miseros qui gloriantur, stultos qui conqueruntur! An te quoque non miseret conditionis humanæ? Sed properat tabellarius. Ratisponæ XXVIII. Iulii MCCCCLXXII.

* Friderici.

Inuestitura Landgrauii.

p. 154

IOH.

** Ep. CCCLXXXVII.

IOH. ANTON. CAMPANUS CARDINALI RAVENNATI.

XII.

Nisi literis Ferrariensis statum rerum Germanicarum tibi cognitum esse putarem; scriberem ad te ordine, scripsissemque hactenus omnia. Sed inculcatio laboris esset, non officium obseruantiæ aures occupatissimi Principis sæpe iisdem de rebus obtundere. Conuentum habemus omnium qui unquam memoria patrum nostrorum habiti sunt, & præsentia Cæsaris & Principum multitudine maximum. Agitur grauissimis de rebus; nec ignoramus exspectationem omnium nihil minorem esse conuentu. Sed spes ea proponitur nobis, quæ haberi ex mente Cæsaris possit, utinam is sit qui debeat esse, non qui consueuit, nihil lenti calamitates nostrorum patiuntur. Carniola una ex prouinciis auitis eius superiore mense direpta, depopulata, incensa est, nun maiore manu redire hostes feruntur, & ulteriorem facturi impressionem, & oppida quibus nuper vastato agro abstinuerunt, oppugnaturi. Magno in discrimine ut simus non tam hostium vires, quam nostrorum traditas, ne dicam ignauia facit, & cunctatio Cæsaris. Nunc quoque in tanto conuentu Principum nihil æque displicet quam lentitudo. Principes ea sunt mente ad expeditionem suscipiendam, ut qui periculi intelligant magnitudinem, occurrere nisi uniuersi non possint. Pacem Germaniæ Cæsar omnibus pronuntiauit, nulli dedit, & (quantum licet perspicere) nec deponit inimicitias, nec exercet. Legatus ad omnia desudat, non mensa illi, non nox libera est, omni fomite, omni materia Cæsarem conatur accendere, sed nescio an unquan accendi possit is, qui nunquam incalescit. Decretum est proximis diebus de stipendio militum: *Ut qui mille habent in prouentibus, equitem unum conducant, peditem, qui quingentos. Qui prouentus non habent, ex capite computatio sic fiat, ut quibus mille sint ex capite, iis quadraginta esse ex prouentu censeantur, agrestes duos de viginti denarios viritim soluant.* Summam fieri permagnam hoc modo, & ingentem posse confici exercitum putant. Sed facile est Cæsari decernere, exequi Friderico difficile, ut uno dicam verbo. Nisi pacem Germaniæ uniuersæ confecerimus, omnino nihil fecimus, huic uni intenditur. Capita sunt discordiarum Palatinus * & Cæsar, hic verbis, ille armis rem interturbat! cum alter maxima petat, alter nec minima quidem videatur concessurus. Hos Germani omnes & propinquitatibus & studio partium sequuntur. Multum Cæsari auctoritatis & virium est, Palatino plus animi. Quanquam nec vires habet, qui sic habet, ut non habeat. Etiam auctoritas exigua est, etiam quæ magna, si ministrum desideret. Traducemus conuentum Noribergam, si perstabit in proposito Cæsar. Ibi aut absoluemus, quod erit reliquum, aut abrumpemus. Vale.

* *Fridericus.*

Hisce iunge Æneæ Senensis Episcopi epistolam ad Leonardum Aretinum, num. CXXVII. & alias.

DE CONGRESSU FRIDERICI III IMP. ET CAROLI DUCIS BURGUNDIORUM, APUD TREVERIN EACTO, ANNO M. CCCC. LXXIV. HISTORIOLA PERELEGANS.

M. Chr. Belg. f. 411.

ANTONIO SCROFINEO, RODOLPHUS AGRICOLA S. D.

INIUNXISTI *mihi ut literas illas, quas de congressu Imperatoris Friderici & Caroli Burgundiorum Ducis Gallice perscriptas legisse me tibi narraueram, in Latinum sermonem conuerterem. Gessi morem voluntati tuæ, non tamen verbum è verbo exprimens, sed latius nonnunquam contractiusue res explicans. Ordinem quoque rerum, sicubi commodius visum est, commutaui. Tu si quaparum Latina tibi videbuntur, aut nescisse me meliora, aut (ut excusationem aliquam ignorantiæ meæ prætexam) rerum culpam putabis: quarum nonnullas, quod nostro æuo repertæ sunt, difficile crediderim priscis appellare nominibus. Neque enim fieri potuit, vetustati quæ res ignorarentur, ut nota earum essent rerum nomina. Sed utcunque sit, una eademque maxima excusatio mihi tu, qui iussisti. Malui enim audacter suscipiendo obsequi tibi, quam offendere negando prudenter. Hæc erat sententia epistolæ.*

ARNOLDVS DE LALAING, PRÆPOSITVS D. MARIÆ BRUGENSIS, PAULO BÆUST, RECTORI PAPIENSI S. D.

PERSPECTUM mihi fuit, summo te studio summaque voluptate conuentum Imperatoris & Ducis nostri auditurum. Idcirco rem omnem quam potui diligentissime perquisitam exploratamque scripsi. Certior factus est ab Imperatore Dux, velle illum magnis arduisque de rebus coram secum agere, compositis rebus Ducatus Gelrensis, quem bello subegerat, in Lotharingiam aduenienti Imperatori est obuiam profectus. Erat secum fere dimidia exercitus sui pars, *Metis ciuitas.* quem dicta expeditione habuerat. Metense oppidum est Lotharingorum clarum iis locis, & natura opereque egregie munitum. Id cupiebat ingredi Dux, ciues reputantes & armato, & potentiori, & inter hostem amicumque dubio credere periculosum, quum non nisi præfinito numero comitum, & quibus, si vim pararet, pares se crederent, illum admissurum se dicerent respondit, *Maluisse se quod cogere posset, impetrare. Esse sibi claues portarum in promptu,* arma exercitumque significans. Statiua habet in agro Treuerensi. Exercitus per villas tectaque vicorum sparsus tres in longitudinem, in latitudinem binas continet leucas. Tertio Calend. Octobris Imperator Treuiros venit, comitatus filio suo, & Turchi *Treuiris.* filio.* Treuirorum ciuitas ad Mosellam flumen sita, sexaginta supra Mosellæ & Rheni confluentem millibus, & rerum gestarum magnitudine & vetustate urbis *Tacit. in German.* (quippe quam circa Troiana conditam tempora ipsi affirmant) præclara. Gallica olim gens, & quæ diu ambitiose inter Germanas videri voluerit, donec tandem promotis finibus Germani, & occupato quicquid Galliarum ad Rhenum pertinet, Treuiros quoque in imperium nomenque suum adegere. Huc cum venisse Imperatorem Dux accepit, ipse proficisci postridie parabat. Quem ubi appetere auditum est, simul ipse Imperator cum omni strepitu fortunæ suæ simul Episcopus Treuiren-

* Erat is Calepinus, Mahometis II. frater, qui capta Constantinopoli, Romam delatus, ibidemque iussu Calixti III. baptizatus Calixtus Osmannus dictus. Hic postea in Germania in magnam familiaritatem venit cum Friderico III. Imp. a quo regie donatus ac munifice reditibus annuis prouisus in Austria pluribus annis vixit, teste Cuspiniano *in Cæsar. p.* 449.

Treuirensis, & quicquid nobilitatis dignitatisque tota in ciuitate fuit, paulo minus leuca obuiam processit. Postquam in conspectum utrinque ventum est, Dux venerabundus detecto capite, equo desiliit. Itidem Imperator faciens, procumbentem in genua Ducem amplexus sustulit. Dicta ergo redditaque salute, & à Duce reliquis etiam, quibus hic debebatur honor, saluere iussis; rursus equos inscendunt. Ibant iuncto gradu Imperator atque Dux, sequebantur filius Imperatoris & Turchi, post hos, ut cuique nobilitas vel claritudo erat.

Ingens numerus utrique principi, qui tubis buccinisque præcinerent. Tributa hæc quoque Duci ab Imperatore dignatio, ut Ducis ipsius primi agminis essent, solique canerent. Præcedebant ducem pro numero gentium quibus impe-
p.156 rat (caduceatores nescio, an nomenclatores dicam, vulgus Gallorum *Heraldos* vo- *Heraldi Æn. Sylu. epist. 126.*
cat) genus hominum Galliæ Germanisque, & reliquis ad Occidentem nationibus usitatum, Italiæ non perinde cognitum: genus, nobilitatem, decus Principum, insigniaque per gentes familiarum nosse ipsorum muneris habetur, quibus maioribus nobilissima quæque domus propagata, quid in quaque honeste, egregie, fœde turpiter factum patratumque, ipsi præcipue vel norunt, vel nouisse creduntur. Tuti ac velut sacrosancti, in pace honorati, in bellis quoque quamuis sæuis intacti, Libertas ac licentia scelerate facta Principum reprehendendi, minor nunc quidem, olim maxima. Ausi adire mensas Regum, & resupinatum (summæ id ignominiæ loco habebatur) panem apponere, & linteum quo mensa insternitur, medium perscindere, & alia dedecoris notandi causa facere. Sed hæc quemadmodum pleraque robustior in vita posteritas magna ex parte neglexit. Nomen tantum & vetustæ venerationis potius memoria, quam præsens auctoritas remansit. Hi insignia singularum gentium nomenque præferentes, Ducem (ut diximus) præcedebant. Gladium Dux maiori (ut par erat) potestati concedens, Imperatori submisit. Erat videre cuncta opulentiæ maiestatisque plena. Strepebant tubæ buccinæque & funalia flammantesque obiter cerei noctem incenderant. Iam fremitus & ardor hominum equorumque, & omnia ostro atque auro fulgentia, & hæc per tranquillitatem, tanquam exposita spectaculo notabiliora, omnium in se aures oculosque conuerterant. Imperator vestiebatur textili auro, vestis ad pedes profusa, & circum collum replicita, perque humeros more Turcorum sparsa, limbo circum pedes manusque, ingentis pretii margaritis picturato. Ipse grandis natu, sed virenti adhuc atque solida senecta. Dux autem circiter quadraginta natus annos, in ipso ætatis robore, medio rerum gloriæque cursu conspicuus, armis se totum texerat. Fulgebat desuper chlamys unionibus, adamantibus distincta, quam, qui paucissime, ducentorum millium scutatorum æstimauerunt. Tam multorum paupertate constat, ut unus vestiatur. Scias necesse sibi esse velut ex immenso & inexplebili cupiditate haurire, cui tantum libeat in re modica profundere. Filius Imperatoris decimum octauum agens annum, insigni facie, egregio pro ætate & capacissimo paternæ fortunæ ingenio, indutus sanguineum intertextum argento. Turci filium aiunt captum in bello, quod cum Imperatore Trapezuntio Rex Turcorum gessit: Romæ dehinc ad Pontificem Maximum missum esse, mox ab Imperatore dono datum. Amictus patrio more veste aurea figurata erat, crinem in nodum collegerat, sicut Sarmatæ solent, toruus aspectu: prorsusque horror, & patria vastitas vultu apparebat. Jam plerique alii duces, comites atque Principes, viri magni memorandique, si soli fuissent, nunc solum tantorum nominum accessio. Præcipui quoque honore aut opibus populi Treuerensis prope sexcenti equites, amicti omnes rubeis vestibus, iactantes Duci officium suum, & imminentes forte metus præuiis beneficiis occupaturi. Imperator & Dux multo, & (quantum ex vultu coniicere erat) benigno sermone iter emetientes, quum tandem per mediam Vrbem ad forum ventum est, longis inter se precibus utrinque, longa obsequiorum ostentatione, uter alterum domum comitaretur, contenderunt, Concedente vero neutro, & ambobus tantum honorem obstinate abnuentibus, valefacientes inuicem disce-

diſcedunt. Imperator in ædes amplas atque magnificas in proſpectu fori, Dux extra muros urbis ad S. Maximinum (cœnobium id eſt D. Benedicti) diuertit Calend. Octobris. Quum prandiſſent, Dux iam pridem operientem ſe Imperatorem domi ſuæ conuenit. Stabat Imperator iu aula aureis ſericisque tapetibus inſtructa, innixus abaco, & cogitabundo ſimilis. Vtque aduenientem Ducem conſpexit, obuiam in medium atrium progreſſus, humaniſſime ſalutatum dextera apprehendens, in aulam perduxit. Ibi adhibito uno principali Ducis ſcriba, diu multumque incertum qua de re colloquuti, ubi ſatis viſum eſt, circumlatum ex more vinum & bellaria, diſceſſumque. Ibi iterum inſtare Imperator, velle foras comitari Ducem: abnuere vero Dux neque vlla id ratione pati. Tandem victor Dux, cum medias ſcalas tranſiſſet, Imperatorem ſequi parantem propere rediens inque mediam reducens aulam, abſceſſit.

Poſtridie Dux rurſus reuiſit Imperatorem, abduxitque ſecum ad S. Maximinum, ubi diuertiſſe ipſum prædiximus. Induebatur Imperator purpura intertexta auro, Dux præter pileum veſtem geſtabat ducalem: filius Imperatoris damaſcenam viridem veſtierat. In reliquo comitatu tantum texti fabrefactique auri, quantum vel his gentibus, vel hoc ſeculo difficulter, niſi qui vidiſſet, putaret fuiſſe. Non errauerunt forte qui dixerunt, *Peregrina luxuria patriam gloriam commutaſſe Germanos.* Quis credat horum maiores ſago, aut pellibus quas feris detraxerant, veſtitos, toties Romana arma exercitusque fudiſſe, & quaqua verſum trans flumina, maria, montesque auxiſſe fines? Ingreſſi ſunt con- p.157
claue quoddam Imperator, vnaque epiſcopus Moguntiacus, ſecretorum ſuorum intimus arbiter, & Dux cum principali Scriba. Cœpit nomine Imperatoris Epiſcopus dicere de re Chriſtiana, quo loco, quamque difficili in ſtatu eſſet, tum Duci de maiorum ſuorum ſplendore, tum præcipue quoque de ſua laude rebusque geſtis ſubnectere cauſas, hortarique vt opem ferret. Dignum prorſus eo vigore, eo virium & animi impetu opus, conſulere in commune ſacro Chriſtiano nomini, & vna opera de DEo hominibusque optime mereri. Pulcherrimum idem tutiſſimumque inceptum, extra fortunæ incerta, ſupraque liuorem detractionis poſitum. Quippe in quo aduerſa reprehenſione, ſecunda carerent inuidia. In hanc ſententiam cum multa dixiſſet Moguntiacus, reſpondit Dux; cupere quo poſſint à pluribus quæ pro ſe dicenda viderentur exaudiri, in locum ampliorem ſe reciperent. Conceſſum in cœnaculum quoddam grande, ornatum aulæis, in quibus exactiſſimo opere res Alexandri eius, qui Orientem perdomuit, erant intextæ. Huius rei præcipua admiratione, qui curas, ſtudiaque ſua interius norunt, aiunt ipſum teneri. In medio ſella eminentior, gradusque quibus adibatur, ſubſellia quoque inſtrata auro. Conſedit Imperator, ad dexteram erant Epiſcopi, Moguntiacus, Treuerenſis, Metenſis, filius Imperatoris, Marchio Balnearum, poſt Ludouicus & Albertus Duces Bauariæ, Comites Montis vigilantis, * & Wirtebergenſis, filius Thurci, & clariſſimorum virorum magnus, quantum locus capere poterat, numerus. Ex altero latere Dux Burgundiæ, Epiſcopi item Leodienſis & Traiectenſis, reliquaque aulicorum nobilitas. Aſtabat proxime Ducem ſcriba, amictus purpura villoſa, vir (vt apud Gallos) eloquens, & promptior quam facundior. Is latine orſus dicere, primum orationem Moguntiaci recenſuit, tum de Rege Francorum, beneficia Philippi patris in ipſum, meritaque ex quo exul paternam fugiens iram, hoſpitio ab eo exceptus, hinc vt opera ſua reductus in regnum, poſt hæc cœpta compoſitaque bella, & quæ alia ad hanc rem pertinebant, multis verbis commemorabat. Tum de Principe Aquitaniæ ſubiecit, diligentiſſime omnia explicans. Poſtremo ad poſtulata reſpondit; *dolere Principem ſuum communem vicem Chriſtianorum, & recenti memoria acceptas clades ſe, ſi quem alium, grauiſſime ferre. Quanquam autem ipſe id ſibi non ſumeret, in ea Regum Principumque magnitudine & opibus, vt ſe eum eſſe putaret, qui vel auxilio vires firmare poſſet aliorum, vel auctoritate commouere mentes deberet; ſi tamen tuti populi ſui ſalus res permittantur, effecturum ſe vt nemo in*

* Mont. beliard.

ipso quicquam præter successus felicitatemque desideret: intelligantque omnes, ad hanc rem nec viro sibi animos, nec principi opes, nec Christiano religionem defuisse. Facto dicendi fine, Dux Imperatorem ad ædes suas vsque reduxit. Dux Aquitaniæ (de quo supra mentio) frater Regis erat inuisus sibi atque infensus. Huius causa quod Rex prope pro exhærede ipsum habebat, susceptum inter Ducem Burgundiæ & Regem bellum iactabatur. Postea vero quam Dux victum in acie Regem, & obsidione Parisiis pressum ad conditiones accipiendas coegit, maiora diuersioraque quam pro hoc incepto victoriæ præmia recepit: vt crederent, qui malignius interpretabantur, cuicunque cupiditati suæ speciosum hunc titulum circumdedisse. Ipse frater autem proximis annis miseranda peste consumptus mortem obiit. Ægrotabat grauiter & morbi ignoto genere, decidere vngues, capillique defluere, vt suspicionem præberet hausti veneni. Et (vt est vulgus ad optima facienda tardum, ad dicenda pessima promptissimum ingensque libido de maximo quoque turpissime æstimandi) autorem necis eum videri voluerunt, cui fuerat dum vixit, inuisus, & ad quem mortis præmia redibant.

Paucos post dies oratus à Duce Imperator secum pransus est. Conuiuium maximo apparatu magnificentiaque instructum erat, vt propemodum nuptiis suis, quarum fere per omnem Galliam Germaniamque celebratur fama, exæquaretur. (*Hactenus epistola: & si qua visum est mihi rerum cognoscendarum adiicere causa. Reliqua ex his qui affuere.*) Agebatur vt filio Imperatoris in matrimonium Ducis filia locaretur, nec satis conuenit. Hactenus Imperator procuratorem, seu (ut ipsi dicunt) Vicarium Imperii * Ducem, perinde ut ipse poscebat, creare paratus erat; si modo Dux antea nuptias firmasset. Dux contra procurationem præsumere velut ex tuto volebat, deinde de nuptiis communi se sententia staturos. Procurationis huius hoc aiunt esse munus debere, adnisurum Ducem studio viribusque quantum posset, omnia quæ usquam Imperio ablata sunt, ad priscam Romani principatus maiestatem rursus redigere. Ingens materia & audenti, & prospero, & ad quoduis audax cœptum in speciem abunde multum iuris. Præterea alia quædam petisse ab Imperatore dicitur, quorum nihil neque negatum neque tamen satis pronis auribus auditum. Spectacula quotidie atque ludi equorum, concertatio, hastatorum concursus, simulacra pugnarum, & in certamen opulentia fortunarumque fulgor ostentatus. Maior Imperatori clarorum virorũ numerus atque nobilitas; apparatu splendoreque rerum Dux effusior. Equidem audiui qui affirmaret æmulatione inter ipsos agi: & utrumque oblitum mensuræ, suæ, illum quidem inuidere minori, hunc vero contemnere maiorem.

* *In terris Gallicanis ultra Rhenum* Pius II. epist. 381. *Vicariatus Imperii.*

p. 158

RHODIORUM MILITUM MAGISTRI, DE SERVATA URBE SUA, ET INSIGNI VICTORIA CONTRA TURCAS, AD FRIDERICUM III. IMP. RELATIO.

EIUS HISTORIÆ ITA MEMINIT TRITHEMIUS ABBAS IN CHRONICO SPANHEIMENSI.

ANNO MCCCCLXXX. Mahumetes Imperator Turcorum cum ingenti classe & maximo bellatorum exercitu Rhodum Insulam Christianorum trimestri obsidione terra marique fatigat. Sed nostris muros fortiter defensantibus confusus abscessit, maximam exercitus sui partem post se relinquens occisam.

Idem in Chronico Hirſaugienſi.

Anno MCCCCLXXX. indictione Romanorum XIII. Turcorum Imperator Mahumetes de Conſtantinopoli ciuitate Græcorum in magnitudine nauium nulla per mare deſcendens, ad inſulam Rhodianorum in manu valida centum millium pugnatorum urbem Rodenſem XXII. die menſis Iunii obſedit, & per tres menſes ſine intermiſſione fortiter impugnauit. Sed miſeratione diuina largiente, virtute, prudentia, & induſtria Petri Dansbuſſon magiſtri militum S. Iohannis Baptiſtæ in Hieruſalem, nihil profecerunt immundiſſimi canes. Chriſto namque ſuis donante victoriam pars Turcarum exercitus maior cæſa interiit: cum reliquis tandem Imperator ad ſua reuerſus eſt, cladem maximam & ingentem confuſionem reportans.

Sereniſſimo & Inuictiſſimo Principi ac Domino noſtro, domino Friderico Romanorum Imperatori ſemper Auguſto, domino nobis obſeruandiſſimo.

INVICTISSIME ac ſereniſſime Princeps. Quæ in obſidione Rhodiæ urbis à Turcis expugnando, & à nobis tutando geſta ſunt, non incongruum videtur veſtræ imperiali Maieſtati ſignificare, cum ad hanc diem pugnæ ad honorem Chriſtiani nominis felicem exitum adeptæ ſint. Et non ambigimus veſtræ Imp. maieſtati ex victoriis non paruam lætitiam excepturam. Turci ubi circa Urbem caſtra metati ſunt, oppugnationis loca diligentius explorant, ciuitatem quoque omni ex parte bombardis quatere & eruere proponunt, & quod mente concipiunt opere demonſtrant; ad id quoque exequendum bombardis & mortariis urbem circumdant, verberant, diruunt turres IX. & bolwardon, magiſtratusque palatia concutiunt, & proſternunt. Tribus tamen ex partibus commodiſſimum ſibi eſſe videtur ciuitatem oppugnare & aggredi, potiſſime ad rem conficiendam pertinere videtur turris molis S. Nicolai expugnatio: ex qua urbem in ſuam poteſtatem facile tranſituram arbitrantur.

Eſt enim arx in vertice molis ſita, quæ verſus ſeptentrionem in mari prominet, uſque ad portum conſpicit, & aditum nauigantibus, qui eam tenet, ſi libet, facilem prohibet. Ad occidentem oratorium S. Antonii ſitum eſt fere CC. paſſibus à turri diſtans, mari interiecto. Conſpecta igitur loci opportunitate hoſtis turris potiundæ auidus omni conatu incumbit, ut eam in ſuam redigat poteſtatem. Ad turrim itaque diruendam tres ingentes bombardas æneas deuehunt, quarum magnitudo & vehementia incredibilis erat, ſaxa quæque ſphærica IX. palmarum torquebant, eaſque apud Sacellum S. Antonii collocant. Mirabile dictu, ca- p.159
lamitoſum viſu, opus quidem percelebre, & quod ſtabiliſſimũ videbatur, ſed diebus aſſiduis CCC. lapidum ictibus turris pro potiori parte diruitur, proſternitur, laceratur, hoſtis quidem ruinam conſpiciens exultat, plauſibus quoque aera complet, quæ vana gaudia in luctum ſuum conuerſa ſunt. Nos vero de tuitione turris ſolliciti, grandem horrendamque ruinam conſpicientes, quod ſuperaret munitioni opplere iuſſimus. Et quod id quoque parum viſum eſt, propter ipſius magnum lapſum; conſtituimus ne dum arcem tutari, ſed molem ipſam S. Nicolai defendere. Omni igitur vigilantia, cura, ingenio operariis fere mille die noctuque adhibitis, totis diebus foſſa non incaſſum exciſa, propugnaculis quoque ex lignis ædificatis in vertice ipſius molis circa turrim in medio quoque eius & in radice turrim & molem inexpugnabilem non ſine paruo ſumptu recluſimus: tum præſidium quoque fortiſſimorum commilitonum in ruina molis & munitionibus & propugnaculis circa eam confectis collocamus. In radice quoque ac pede eius altera præſidia ad Orientem & Occidentem collocamus. Nam illic radix muro clauditur, & mare vadoſum eſt, quare obſeruatur defenditurque, ne Turci illuc tranſeant, & noſtros à tergo adoriantur. In mœnibus vrbis bombardas di-

ſponi

ſponi iubemus, quæ ad tempus pugnæ officio fungantur. Ignes quoque cum ſcaphis parantur, quæ in claſſem mittantur. Turci ædificii ruina allecti vno & demum altero prælio turrim inuadunt, primum cum ipſam facile expugnare putarent, mediocribus viribus aggrediuntur ante auroram luce adhuc dubia, triremibus ad hoc paratis arcem oppugnant, præliantur que. Noſtri quidem tuitioni intenti locum conſtanter tutantur. Sic hoſtis victus diſcedit. Ea in pugna fere DCC. Turci (prout profugi ſignificauere) cecidere. Interiectis autem diebus accenſi priori repulſa, turrim mari potentia arte & ingenio oppugnant, & reparamenta ac propugnacula iactu bombardarum quatiunt, nonnullaque conterunt. Nos quoque reficimus ſumma celeritate quod obteritur.

Parant ad hæc conficienda triremes bene munitas, & ingenioſe ad prælium ornatas, adiiciunt & nauigia quædam oneraria (parendarias vulgo dictas) quarum quædam onuſtæ bombardis & ſaxis erant, vt locum turris & molis, qua ſe potituros credebant, munirent, & ex his vrbem laceſſerent, diruerent, expugnarentque. Cymbas præterea quasdam diſponunt, ex quibus quique Turcorum ſtrenuiſſimi facile in molem deſcendat, & pontem miro artificio ædificant, qui ex Eccleſia S. Antonii turris in molem tranſitum præbeat. Nos enim ſuſpicati quod euenit, poſt primam pugnam abundantius dies noctesque circa turris & molis tutamenta vires & ingenium adhibemus, munimenta ampliamus, præſidia augemus, grauiſſimis impenſis non parcimus: Nam & in ea ſalutem vrbis conſtitutam coniiciebamus. Media igitur nocte grandiori accenſi ardore Turci XIII. Cal. Julii arcem ſummo ſilentio aggrediuntur, omnique parte magno impetu inuadunt, erectæ enim erant noſtrorum aures, nec dormitabant. Vbi autem adeſſe inimicos comperitur, machinæ ſaxa iaciunt, milites gladio ſtringuntur, baliſtis, fundis & Saxorum iactu ex turri & mole hoſtem deturbant & propellunt: pugnatum eſt ſumma vi à media nocte vsque ad horam decimam. Turci vero complures, qui ex cymbis & triremibus in molem deſcenderant, trucidantur; pons natans Turcis onuſtus machinarum iactu frangitur, qui ſupererant Turci merguntur. Quatuor quoque triremes, & ea nauigia, quæ bombardis & lapidibus onuſta erant, Saxorum iactu ex tormentis perfringuntur, & vndis obruuntur. Ignis quoque in claſſem mittitur, qui eam retrocedere compulit, ſic diſcedunt victi Turci. Inſignis quidem hæc pugna fuit morte clarorum virorum, qui Turcis præerant: quorum interitus luctum exercitui præbuit. Profugi quoque poſt pugnam introducti affirmant, Turcos in hac pugna magnam ſtragem accepiſſe, ex eis quoque fere MMD. cecidiſſe. Cum autem Turci ſpem turris expugnandæ perdidiſſent, induſtriam, ingenium, vires, & omnem conatum, ad vrbem expugnandam conuertunt; & licet tota ciuitas machinis concuteretur, & laceraretur, vt vix forma prioris vrbis remanſerit, tamen potiſſime murorum partem oppugnare intendunt, qui Judæorum domos claudunt Orientemque ſpectant; eamque etiam partem quæ ad turrim Italiæ ducitur. Ad hæc igitur mœnia diruenda & dilaceranda octo ingentes grandiſſimasque bombardas comportant, ſaxa circuitus palmarum IX. torquentes, quæ aſſiduo die noctuque muros verberant. Nec ceſſant bombardæ & mortaria circa ciuitatem locata ſimiles lapides torquere, quin imo ad terrorem & detrimentum ictus multiplicant. Nos ad iactum mortariorum vitandum, imbecillem ætatem ac mulieres ſub fornicibus & valuis & plurimis locis pomœrii cohabitare ſtatuimus: quo effectum eſt vt pauci hoc tormento interirent. Vſi ſunt quoque alio tormenti genere, quo igneas pilas proiiciebant, ac ſagittas ignitas ex baliſtis & catapultis torquent, quo ignem in ædificia iacerent. Nos vero indemnitati vrbis conſulentes peritos artis delegimus, qui poſt caſum pilarum magna ſolertia ignem extinguerent. His remediis Rhodii à magnis incommodis ſeruati ſunt. Excogitant inſuper impii Vrbem ingenio occulto propinquare; foſſas itaque tortuoſas effodiunt, quas partim lignis & terra operiunt, vt latenter ad foſſas vrbis accedant, propugnacula quoque multis in locis ædificant, ex quibus aſſiduo ſagittant; colubrinis ac ſerpentinis bombardis, noſtros

Parendariæ.

nostros deturbant, fatigantque; pensitant quoque eis esse commodum aliquam partem ciuitatis, quæ muro Speronis adiacet, complere. Opera igitur ab hoste adhibita lapides congerere non cessant, & occulto in fossam iaciunt, assiduitate pars fossæ oppletur, antemurali quoque æquatur: ex quo & ruina in formam dorsi redacta facillimus conscensus in mœnia efficitur, Nos autem inimici conatum conspicientes tuitioni Vrbis inuigilamus, totaque vrbe & castello reparatis & munitionibus, fossis quoque quam diligenter intendimus. Quod Turci coniectantes, desperati ad muros Judæorum & alio se conuertunt, & nos munimentis ac reparis validissimis ruinam Turcorum firmamus, palis lignorum viuacissimorum infixis, ac terra, fascibus arbustorum & ramorum interiectis, quæ inuicem subtilissime firmissimeque cohærentes vim machinarum sustinebant, & ruinam protegebant, ne muri collapsi intra Vrbem facilem descensum præberent. Etiam loco propugnaculorum, palos & vegetes terra oppletas statuimus, quæ nostros tutarentur, & conscendentibus Turcis impedimento essent. Ignes quoque artificiosos, & alia ingenia parauimus, quæ ad propulsandam Turcorum vim conducere videbantur. Excogitatum quoque est, eam partem fossæ, quæ lapidibus à Turcis oppleta erat, euacuare; sed cum id palam effici non posset, cuniculo latentique fossa in pomerio ædificata exitum sub lapidibus nostri habent, & occulto lapides in Vrbem comportant. Sentiunt profecto Turci, qui fossæ propinqui erant, lapidum congeriem minui, & ascensus oportunitatem adimi, nisi quantocius quod cupiunt efficiant. Itaque in his operibus XXXVIII. diebus consumptis, quo in tempore MMMD. vel circiter ingentium Saxorum in media & in Vrbem iacti sunt, Turci scilicet occasione inuadendæ vrbis conspecta, ne ascensus commoditas auferretur, accelerant propositum conficere; pridieque quam bellum iniretur ac sequenti nocte, & diluculo quod mane quo pugnatum est præcesserat, octo bombardæ dictis muris obiectæ absque intermissione saxa ingentia torquent, quod loco propugnaculorum adhibitum erat dilacerant, diruunt, vigiles & custodes, & mœnium præsidia pro parte potiori occidunt, vt quisquam vix muris superstare posset, nisi summo astu occultaretur, & scala ad signum campanæ paululum descenderent & demum conscenderent. Nec tempus datum est propugnacula denuo instaurandi, cum semper ictus bombardarum augerentur, vt eo pauco tempore CCC. vel circiter saxa iacta sint. Turci vero iactu bombardarum finito ad signum iactus mortarii, quod pridem in eo loco constituerant, confertissimi magno impetu quam celerrime VII. Calend. Augusti conscendunt. Erat namque facilis (vt diximus) eius conscensus, facilior quam nostris per scalas. Superiora quoque murorum loca, eradicato nostro quod illic erat præsidio (quod primum tanto impetu resistere nequiuit) antequam subsidia nostra scalas conscenderent, occupant, & illic vexilla sua statuunt. Idem quoque faciunt ad turrim Italiæ, cuius verticem oppugnant. Clamor vndique oritur, manus quoque viriliter conseruntur, magnaque vi pugnatur. Repente nostris hosti se obiicientibus, dextera leuaque murorum superioribus locis nostri hostem oppugnant, & valide deturbant, ne mœnia discurrerent. Scalis quoque quæ quatuor erant, quibus in vicum Judæorum descendebatur, vna iussu nostro perfracta, conscensis hosti nos opponimus, tutamur, defendimus.

Turci vero perpulchre armati duo millia supra muros erant, confertissimi de nostris secum manus conserentes: qui armorum vim propellere, & loco expellere nitebantur. Sed nostrorum virtus firma persistens nequaquam loco cessit. Sequebatur vero Turcos qui muris potiti erant, ingens multitudo Turcorum, quæ totum campum adiacentem, ruinam, vallum & fossam oppleuerat, vt terra vix conspici posset. Affirmarunt profugæ MMMM.* Turcorum inuasioni adesse. Nostri ex Turcis, qui super muro erant, CCC. vel circiter in vicum Judæorum propellunt, qui ad vnum occisi sunt. Eo in conflictu vexillum imaginis sacratissimi Domini nostri JEsu Christi & religionis nostræ

ante

ante hostis conspectum ereximus. Summa itaque vi horis duabus pugna-
p.162 tum est. Tandem Turci pressi, fatigati, perterriti, vulneribus quoque fessi terga vertunt, & fugam tanto impetu arripiunt, ut sibi ipsis impedimento essent, & perniciem afferrent, cecidere ea in pugna Turci tria millia, quingenti vel circiter, quorum cadauera intra urbem & supra mœnia, & in fossa munitionibus hostium & mari reperta sunt, & postmodum ad luem vitandam combusta, quorum spoliis nostri potiti fuere; qui fugientes Turcos usque ad campi planitiem magno animo secuti eos trucidantes, tandem incolumes ingressi sunt. In prælio quidem ex nostris militibus & baliuis inter confertissimos hostes constanter pugnantes occubuere. Nos nostrique commilitones pluribus vulneribus acceptis; Deo gratias acturi, præsidio valido muris imposito, domum reuertimur. Nec id profecto sine diuino auxilio contigit, qui tandem cladem à nostris auertit. Misit enim Deus (non ambigimus) de cœlo auxilium, ne plebecula Christum colens Machometis spurcitiis inficeretur. Parauerunt Turcæ spe potiundæ Vrbis sibi funes ad captiuos alligandos, & palorum ingentem magnitudinem ad viuos cruciandos. Decreuerant enim omnes mortales, mares & feminas, supra decem annorum ætatem trucidare, & palis suffigere; teneriorisque ætatis mortales in captiuitatem ducere, & ad fidem abnegandam compellere, & omnem supellectilem in prædam conuertere, urbis ditione Turco reseruata. Sed frustrati suo nefando optatu, tanquam pecudes cæduntur. His in pugnis & eruptionibus diuersis diebus factis, ut approquinquationem prohiberemus, & fossam euacuaremus, & ageremus quod ciuitati commodum esset. * Etiam machinarum iactu in exercitum & viridaria quæ incolebant, (ut perfugæ diuulgauerunt Turci) nouem millia occisi sunt. Ingens quidem multitudo vulnerata, inter quos quidam capitanei, ac Germanus Balse, * & quidam Turci gener occubuere. Pugna commissa, munimentis prius exustis, ad primum lapidem castra Turci locarunt, ubi supellectili impedimentis ac machinis onerandis, ac Turcis in Lyciam reuehendis nonnullis diebus consumptis, Rhodiorum littore soluentes fiscum continentem urbem antiquam nauigant. Sic quoque victi cum ignominia recedunt. Omnipotens Deus vestram Imperialem Maiestatem feliciter conseruet ad vota. Datum Rhodi die XIII. Septembris, anno Redemptoris nostri incarnationis MCCCCLXXX.

* f. Bassa.

E. V. Imperi. M.

Humiles seruitores, Petrus Danbussen, Magister hospitalis Hierosolymitani, & consules.

SIXTI PP. IV. PASSAGIUM, SIVE BULLA EXHORTANS PRINCIPES CHRISTIANOS AD SACRAM EXPEDITIONEM IN TURCOS SUSCIPIENDAM: MISSA PHILIPPO PALATINO ELECTORI, ANNO MCCCCLXXXI.

DILECTO FILIO, NOBILI VIRO, PHILIPPO COMITI PALATINO RHENI, SACRI ROMANI IMPERII PRINCIPI ELECTORI.

DILECTE fili, Salutem & Apostolicam benedictionem. Animaduertentes Christianorum Principum discordias truculento hosti ad communem perniciem viam indies magis aperire, volentesque pro pastorali officio nostro his tot incommodis & periculis obuiare, ne in deterius serpant, postquam eo iam deductæ sunt res nostræ, ut minime cunctandum sit; cum perfidissimus & vigilantissimus hostis apparatum maximum aduersus Italiam, Germaniam & Rhodum indefesso studio, (ut ex pluribus locis compertum habemus) instruat: Triennales inter omnes Christianos Principes & potentatus inducias indiximus ad defensionem Catholicæ fidei, paterna caritate omnes hortati sumus, venientes aut mittentes ad tam piam & necessariam expeditionem, sub nostra & Apostolicæ sedis protectione suscepimus: eis bella aut impedimenta quomodolibet inferentes, sub spiritualis & temporalis gladii pœna ut abstineant commonuimus, prout p.162 in literis nostris desuper confectis, quas & in tuis & in reliquorum omnium Principum, & potentatum Christianorum regnis, prouinciis & dominiis publicari mandauimus, latius continetur. Volentes igitur literas ipsas plenum sortiri effectum, & debitæ omnino executioni demandari, nobilitatem tuam in Domino hortamur, & per religionem quam profiteris; per passionem saluatoris nostri, quam ut nos ab æterna morte redimeret, subire dignatus est; per tot fideles populos, qui in teterrimam ducti seruitutem præsidium tuum implorant; per miseram stragem, quæ tot præclaris ciuitatibus, tot nationibus imminet, nisi quam primum succurratur; per gloriam & splendorem Christiani nominis, quod à spurcissimis hostibus in totum conculcatur, nisi nosmet ipsos excitauerimus, te obtestamur, & Apostolica auctoritate tibi mandamus, ut literarum ipsarum tenorem & continentiam in omnibus & per omnia serues, & cum effectu adimpleas, sicuti pro catholico animo tuo facturum te confidimus, ne in extremo iudicio apud tribunal Dei reus sis effusi Christiani sanguinis, qui è manibus tuis requiretur. Alioquin contra inobedientes & contumaces ita urgente communi periculo & necessitate, ad executionem contentorum in literis ipsis procedemus. Datum Romæ, apud S. Petrum sub annulo piscatoris, die XII. Aprilis año MCCCCLXXXI. Pontificatus nostri anno X.

Sixtus Episcopus seruus seruorum Dei. Ad futuram rei memoriam, cogimur iubente altissimo, & urgente Reipub. Christianæ grandi necessitate, uniuersos Christianos Principes, ac omnes Christi fideles requirere, eisque mandare vice Dei, cuius locum quamuis immeriti tenemus in terris, ut à vigentibus inter eos bellis & guerris omnino cessent, & pro illius honore & salute Christianæ religionis in maximo periculo constitutæ aduersus impiam Turcorum gentem arma sumant, & orthodoxam fidem conculcari à tam spurcissima secta non permittant, tot iniuriis lacessiti. Lex etenim Domini sancta & immaculata, quam eliminatis Idolorum spurcitiis, redemptoris nostri vox deuicto mortis aculeo, præ-

prædito mundo inseruit testimonium eius fidele atque verum, *Meum*, inquit, *testimonium verum est, sapientiam præstans paruulis*, apostolis scilicet, discipulis suis, qui ut plurimum rudes, illiterati & indocti uniuersum ferme orbem sua prædicatione & quam Spiritus S. edocuit sapientia, ac exemplaris vitæ conuersatione vicerunt, perditas oues ad ipsius veri & boni pastoris reduxerunt ouile. Impletumque est illud Danielis vaticinium; *Omnes gentes, omnes tribus, & linguæ seruient ei.* Nam circa tempora Constantini Magni, natus ex Maria Deus & homo Christus, à Gadibus usque Auroram, & Gangem colebatur, neque Meridies neque Septentrio Deum ignorabat, dicente propheta: *Ab ortu Solis usque ad occasum magnum est nomen inter gentes.* Et ex ore sedentis in throno (ut Iohannes in Apocalypsi se vidisse testatur) tanquam IEsu Christi Vicarii gladius bis acutus, coruscationes procedebant & fulgura, quæ terras & maria penetrabant, eratque per alta & tranquilla quies, gens sancta (ut inquit Apostolus) gens electa, populus acquisitionis Christiani habebantur, eis gentes seruiebant quotannis tributa præstantes. Hæc fuit olim Christianorum potestas, hæc gloria, hoc imperium. Nunc vero quo Saraceni & Turci Christianos redegerint, miserum & flebile est enarrare. Indi namque & Armenii ac Æthyopes, qui Christianos se esse profitentur, in multis à veritate Catholicæ fidei deuiant, quod reliquum est continentis Asiæ atque Africæ (Septensi atque Tingensi ciuitatibus, & illis duobus vicinis oppidis, quæ Portugaliæ Reges pro fide Christi athletæ pugnantes in Africa eorum ditioni subdiderunt, duntaxat exceptis) Christi nomen ac legem impacato prosequitur odio. Hoc cursu ad Heraclii Cæsaris tempora usque peruenimus, cuius temporibus Mahometus sceleratissimus vir, contraria Legi Dei dogmata in Arabia seminauit, & degenerante postmodum apud Græcos imperio, ac Romana debilitata virtute, Turci qui spurcissimam eiusdem Mahumeti legem acceperant, è Scythia venientes omnem minorem Asiam, & in Europam transfretando, magnam illius partem occupantes ad hos terminos in Oriente Christianos reduxerunt. In occidente vero mari non paruam in eius finibus partem tenentes, quam Granatam vocant, fidelibus Hispanis eis finitimis sunt infesti: & qui ad Tanais oras consistentia incolunt loca & Norwegis vicini populi, & Tartari, cum quibus & Liuoni bella gerunt, Christi legem minime recipiunt. Et his tam angustis Christianis constitutis terminis non contenti Turci, nostra ætate Constantinopolin Orientalis Imperii caput, & plures alias in Europa, & nouissime in Italia Hydruntium ciuitates, eorum spurcissimæ sectæ subdiderunt. Heu loca omnia in quibus dominus noster IESUS Christus, natus, nutritus, baptizatus, conversatus, transfiguratus, ac consummata huius seculi peregrinatione, & patefacta Euangelicæ veritatis luce, postremo pro nostra salute crucis subire patibulum, morique dignatus, sepultus & mortuus, resurgens suis discipulis apparuit,
p.163 & cum eis conuersatus ascendit ad cœlos; & in quibus sacrosancta Ecclesia Christi dilectissima sponsa, & ex illius latere nata atque educata adoleuit, & ipsius prima iacta sunt fundamenta. Insignes etiam illæ totoque orbe celeberrimæ Ecclesiæ, vbi quatuor generalia celebrata fuere concilia, in quibus veluti in quadrato lapide sanctæ fidei structura consurgit, & quæ sicut quatuor Euangelia S. Gregorius suscipere ac venerari profitetur, quatuor etiam Patriarchales sedes, quas tanquam quatuor animalia senas alas habentia, oculis vndique plena, in medio & circuitu agni Joannes in eadem vidit Apocalypsi, & septem ad quas scripsit Ecclesiæ, vbi antea omnipotens DEus confitebatur, laudabatur, adorabatur, nunc (proh dolor) ab his qui eum non nouerunt, quique nomen eius continue blasphemant, possidentur, conculcantur, & prophanantur. Sola super est Romana sedes, sedes vtique immaculati agni, sedes viuentis in secula seculorum. Hæc quippe prædictas Patriarchales genuit ecclesias, quæ quasi filiæ in eius gremio residebant, & in circuitu tanquam famulæ in ipsius adsistebant obsequio. Modo eis quas genuerat educaueratque amissis, sola sedet plorans, ipsarum mœrens interitum, sponso exules & desolatos, & ab illarum seiunctos am-

amplexibus. Vox in Rama audita eſt, imo per vniuerſam terram ipſius ploratus & eius eiulatus perſtrepuit, non eſt qui conſoletur eam, ex omnibus caris eius, quem moueant Chriſti opprobria. Chriſtianæ religionis Zelus, miſerorum Chriſtianorum qui duriſſima ſeruitute detinentur, lacrymæ; deſolatarum regionum & illorum qui vicini Turcis vltimum exterminium indies expectant, miſeratio. Omnes enim periculum in quo verſatur Chriſtiana Reſpublica norunt, omnes miſerentur, nemo ſuccurrit, nemo fert opem. Potuerunt hæc aliquo modo tolerari ab Occidentalibus Principibus, cum Orientalia remotiora viderentur vaſtari: quamuis ſatius fuiſſet ad vicini incendium extinguendum occurriſſe, quam domeſticum ignem (quod ſine magna iactura fieri non ſolet) pertractare. Hæret iam, hæret iam circa præcordia virus, penetralia irrupit hoſtis, gladium ad iugulum adegit. Hinc occupato Hydrunto Italiam premit, inde Germanorum fines ingreſſus, Bauariam vsque omnia proterit. Non dubitamus Chriſtianorum Principum mentes tantis turpiſſimæ gentis iniuriis ſtomachari, & pro religionis noſtræ zelo indigne ferre, quæ in religionem continue ab hoſtibus committuntur, & nec profecto talia ſunt vt piæ aures ea ſine graui moleſtia audire poſſint. Particulares tamen iniuriæ & priuata commoda, ſuſpiciones præterea, contentiones, variæ hominum cupiditates efficiunt, vt dum quisque ſe tutum à periculo putat, quia procul abeſt, vel alteri inuidet, ne vel hoſtium ruina creſcat, vel domum vacuam relinquere veretur, tanquam vicini fraude occupandam, Reſpublica neglectui tribuitur, & pecudum more modo hic modo ille trahatur in perditionem.

Nos igitur, qui dum Turci inſulam Rhodi ſuperiori anno arcta obſidione tenerent, & eodem tempore Hydruntium ciuitatem prædictam occupaſſent, quam plurima poſſibilia nobis auxilia pro inſulæ liberatione, & Hydruntium ciuitatis, earundem recuperatione terra marique adhibuimus, & cum ciuitas ipſa Hydruntium recuperari non potuiſſet (prout nec adhuc potuit) & inſula prædicta ab huiusmodi obſidione fuerit liberata, vniuerſos Italiæ poteſtatus pacare, vt inuicem pacifice viuentes contra eosdem Turcos arma ſumerent, & ad illorum ex Italia expulſionem vacarent, efficacem operam exhibere curauimus, ſperantes ipſorum potentatuum facultates & vires ad id ſufficere: Cum autem nuper intelleximus, eosdem Turcos maximam claſſem parare, & omnibus aliis curis omiſſis ad inſulæ prædictæ, Italiæ & Pannoniæ ac Auſtriæ occupationem, & fidei catholicæ omnimodam conculcationem, omnes ſuos diuertiſſe cogitatus, & aperte cognoſcamus ipſius ſæuiſſimi hoſtis vires adeo auctas eſſe & in immenſum creuiſſe, vt omnibus Chriſtianis Principibus merito formidandæ videantur, neque eas poſſe cohiberi niſi à pluribus & diuerſis locis diſtrahantur; atque Italiam, Germaniam, Hungariam imprimis vt hoſtibus viciniores in manifeſto periculo verſari, quæ profecto ſi ſingulariter & ſeparatim inuaderentur, tantis viribus pares eſſe non poſſent: more pii patris pro filiorum ſalute anxii atque ſoliciti de conſilio venerabilium fratrum noſtrorum ſacræ Romanæ eccleſiæ Cardinalium, omnes & ſingulos Chriſtianorum Principes & potentatus eccleſiaſticos & ſeculares, ac vniuerſos Chriſti fideles, cuiuscunque prouinciæ ac poteſtatus exiſtant, etiamſi Imperiali, Pontificali, Regali, Reginali, Ducali, vel alia quauis Eccleſiaſtica vel mundana præfulgeant dignitate, per viſcera miſericordiæ Domini noſtri JEſu Chriſti per acerbiſſimam eius paſſionem, quam immaculatus & innocens agnus, vt nos miſeros peccatores ab æterna morte redimeret, dignatus eſt pati, per iudicium extremum, in quo eius ante tribunal conſtituti quisque ſecundum opera ſua mercedem ſuſcipiet, per ſpem vitæ æternæ quam repromiſit DEus diligentibus ſe, Harum ſerie enixe monemus, requirimus & obſecramus, ac in vim p.164
repromiſſionis factæ in ſacri ſuſceptione Baptiſmi, & vim iuramenti præſtiti, cum dignitatum ſuarum infulas ſuſceperunt, nec non per obedientiam nobis debitam, eis & eorum ſingulis præcipimus & mandamus, vt mutuam inter ſe caritatem & pacem ac concordiam, vel ſaltem per triennium à die Kalend. menſis

Junii

Junii proxime ſequentis inchoandum, treugas, inducias ſeu belli moram, quas tenore præſentium, auctoritate omnipotentis DEI, & pro defenſione & ſecuritate dominici gregis, quem Saluator noſter paſcendum, tuendum atque curandum nobis commiſit, indicimus, & per vniuerſos Chriſtianos ſeruari volumus, obſeruent, arma deponant, & priuatarum iniuriarum atque offenſionum obliti, Chriſti redemptoris noſtri iniurias, offenſiones, & opprobria vlciſcantur, & in hoſtes qui Chriſtianorum omnium ſanguinem ſitiunt, & Euangelicam legem delere conantur, arma ſumant, ac cum à nobis per nuncium vel literas fuerint requiſiti, per ſe ipſos, vel eis legitime impeditis, per eorum capitaneos vel duces pro ſua virili, & cum notabili parte ſuæ potentiæ accedant vel mittant, aut tantum de ſuis facultatibus, quantum ſi per ſe ipſos irent, vel alios mitterent (vt præfertur) exponere deberent, Aut alias ſecundum eorum facultatem in tam ſanctam & perneceſſariam expeditionem, per ſingulos dicti triennii annos erogent. Opponant ſe murum pro domo DEI, & aprum de ſylua vineam Domini Sabaoth demolientem exterminare feſtinent; recognoſcentque ſibi poteſtatem & gladium à Deo commiſſum eſſe ad vindictam malefactorum (vt dicit Apoſtolus) laudem vero bonorum. Repetant hortamur, quot prouincias infeſtiſſimus hoſtis, quot regna ſuperioribus annis euerterit, quot Chriſtianis hominibus clades intulerit, quantum virum, quantum potentiæ ſibi cumulauerit, quæ in finibus Germaniæ, quæ Rhodi, quæ in Italia nouiſſime geſſerit, quam magna ardeat cupiditate dilatandi fines, & imperium propagandi, & tunc cognoſcent, quam ſit eis tutum habere talem vicinum. Pro libertate igitur, pro liberis, pro patria, pro ipſa vita, pro religione & fide Chriſtiana, pro ſalute æterna ſumantur arma, cum talis immineat neceſſitatis articulus, à quo nullus ſe valeat excuſare legitime, vt in hoſtes, antequam interius penetrent, forti animo proficiſcantur, ſeque & ſuos vlciſcantur à tantis fœdiſſimi huius hoſtis iniuriis, atque imminentem ſibi & ſuorum ceruicibus gladium auertant. Non impoſſibilia vel nimis ardua eis iniungimus, aut minus vtilia, neceſſitas ipſa vtilitatem arguit, cum, niſi defenſioni ſe accingant, manus dare, & in ſeruitutem venire, atque ea pati quæ victoribus libuerit ſit neceſſe, quæ qualia ſint aliorum exempla nos docent. Imperator Conſtantinopolitanus, dum regia vrbs expugnatur, in prælio cadens, etiam mortuus capite truncatur, Græcorum proceres atque omnis nobilitas depoſitis armis trucidatur: Raſciæ Deſpotis in poteſtatem redactis eruti ſunt oculi, Trapezuntiorum Imperator contra datam fidem occiditur, Rex Bosnæ in fidem ſuſceptus inter vina mactatur. Verum eſt quod ille ait, *Regnum non capit duos.* Nolint igitur ſperare Chriſtiani Principes & populi, vt libertatem victore Turco retinere poſſint; nolint in ſuis fictis blanditiis & falſis pollicitationibus confidere. Quem ex deuictis regulis vel cum toleranda conditione ſeruatum videmus? Cui fidem vnquam ſeruauit Turcus? Abiicient hanc falſam & inanem ſpem Chriſtiani proceres, & in DEo ſolum, atque in eorum dexteris ſalutem reponant. Si enim viriliter pugnauerint non ſolum propria defendent, ſed ab aliis deperdita recuperabunt; ſin vero (quod DEus auertat) in ſolita negligentia atque deſidia perſeuerauerint, ſe ipſos & Rempublicam Chriſtianam perdent. Quid enim Chriſtianis deeſt, quod ad victoriam conſiderandam deſiderari poſſit? eis viri fortes, equi, arma, pecunia, commeatus abunde ſuppetunt. Adſit tantum voluntas & ardor pugnandi: adſit & vera religio, & ad DEum redemptorem noſtrum, à cuius viis declinamus, humilis & deuota conuerſio, & Petri, quæ nunquam deficiat, fides; Pauli conſtantia, Zelus Phinees, & Mathatiæ ac fortiſſimi Machabæi animus: & certa procul dubio de cœlo mittitur ac indubitata victoria. Præcedit enim angelus Domini exercituum eius, & viuificæ crucis ac JEſu Chriſti in ea pendentis vexillum: quod humiliter intuentes, & defixis in ſublime oculis victoriam ſperantes de cœlo, exurget omnipotens & miſericors DEus, & miſertus eorum quos plasmauit, regenerauit, redemit, exurget & diſſipabuntur inimici eius, & fugient, qui oderunt eum à facie eius. Et vt Principes ipſi & alii

Chriſti fideles ſic per nos vice DEI moniti & requiſiti, contra eosdem Turcos
arma ſumere, & Chriſtianæ religionis & fidei defenſioni vacare eo liberius &
ſecurius poſſint, quo intelligent illas quæ viguerunt & vigent inter eos diſſenſio-
nes, guerrarum & offenſionum quarumlibet ſuſpicione fore ſublatas, eisque
licere per ſeipſos militare, & eos atque illorum ſtipendiis militantes extra territo- p.165
riorum ſuorum fines absque ulla ſuſpicione ad eorum Turcorum expugnationem
progredi & mittere, & ad id pecunias erogare, claſſemque inſtruere & parare,
uniuerſos & ſingulos Chriſtianorum principes & potentatus, eccleſiaſticos & ſe-
culares, & omnes Chriſti fideles, cuiuscunque præeminentiæ ac poteſtatis exi-
ſtant, etiam Imperiali, Pontificali, Regali, Reginali, Ducali, vel alia quacunque
dignitate Eccleſiaſtica vel mundana fungentes, ac in terras Chriſtianorum tem-
porale dominium quomodolibet obtinentes, qui per ſupradicti triennii tempus
per ſe ipſos, vel eis legitime impeditis, per eorum capitaneos ſeu duces, pro ſua
virili & notabili parte ſuæ potentiæ ibunt, vel mittent, aut tantum de ſuis facul-
tatibus quantum ſi per ſe ipſos irent, aut alios mitterent (ut præfertur) expone-
rent, aut alias ſecundum eorum facultates in tam ſanctam & perneceſſariam ex-
peditionem per ſingulos dicti triennii annos erogabunt, à die arrepti itineris, vel
qua pecuniam huiusmodi pro primo anno erogauerint, & quoad in his perſeue-
rauerint, ac deinde poſt ipſorum videlicet reditum, vel auxilii ceſſationem ad ſex
menſes cum eorum ſtatu, ciuitatibus, terris, dominiis, ſubditis, territoriis ac bo-
nis omnibus ſicut ea nunc tenent & poſſident, ſub B. B. Petri & Pauli ac Rom. ec-
cleſiæ protectione recipimus, atque noſtra, ita ut d. tempore durante, & eis per-
miſſa per ſe ipſos aut alios implentibus plena ſecuritate & quiete gaudeant: ac
omnibus & cuilibet, cuiuscunque ſtatus & conditionis exiſtant, & quacunque di-
gnitate præfulgeant, auctoritate Dei omnipotentis, cuius vices gerimus in terris,
cuiusque cauſa agitur, diſtincte præcipendo mandamus, ne durante triennio hu-
iusmodi, & quam diu per ſeipſos militauerint, aut alios miſerint, vel pecunias
ad expeditionem prædictam erogauerint, & per ſex menſes immediate ſequentes
(ut præfertur) quouis quæſito colore directe vel indirecte, palam vel occulte
quenquam ex eisdem Principibus aut perſonis ſupra dictis offendant, aut offen-
dentibus præbeant auxilium, conſilium vel fauorem, aut ut ciuitates, terras & lo-
ca uni Principi vel domino, aut adhærentibus eorundem utcunque ſubiecta ab
illius cui ſubſunt obedientia, quomodo libet ſe ſubtrahant, aut ab aliis ſubtrahan-
tur, ſeu alias in illorum regimine perturbentur, vel in eis aliquid innouetur, di-
recte vel indirecte procurent. Nos enim contra omnes & ſingulos quos arma
ſumere, & indictas per nos autoritate Dei omnipotentis inducias huiusmodi vio-
lare, & noſtris inhibitioni & mandato contrauenire contingat, per cenſuras ec-
cleſiaſticas & alia iuris remedia, quauis appellatione remota, uſque ad ſatisfactio-
nem condignam omnino & indilate procedere, eoſque perſequi, & ad eorum
perſecutionem alios inducere non ceſſabimus, ut illos in quorum præiudicium
aliquid fuerit attentatum pro poſſe indemnes conſeruemus, non ſecus quam ſi ta-
lia contra nos & ſedem præfatam, loca ditioni dictæ ſedis ſubiecta forent atten-
tata, non obſtante conſtitutionibus & ordinationibus Apoſtolicis contrariis quibus-
cunque ſeu ſi eisdem Principibus vel quibusuis aliis cōmuniter vel diuiſim à ſede
Apoſtolica indultum exiſtat. Quod interdici, ſuſpendi vel excōmunicari non poſ-
ſint, per literas Apoſtolorum non facientes plenam & expreſſam ac de verbo ad
verbum de indulto huiusmodi mentionem. Et ut præmiſſa ad cōmunem omnium
notitiam celerius perueniant, & ii, quos tangunt, quod ad ipſos non peruenerint, aut
contenta in præſentibus literis ignorauerint, nullam excuſationem prætendere, vel
ignorantiam allegare, volumus hodie eas quæ eſt 5. dominica quadrageſimum
de paſſione nuncupata, in præſentia noſtra, in baſilica Principis Apoſtolorum de
Vrbe aſtantibus ibidem præfatis fratribus noſtris, & quam plurimis prælatis Rom.
curiam ſequentibus ac Imperatorum, Regum & Principum potentatuumque pluri-
morum

morum oratoribus ad diætam, quæ præmissorum occasione celebratur transmissis, nec non cleri & populi multitudine, intra Missarum solennia legi & publicari, ac valuis eiusdem basilicæ postmodũ affigi, & quod huiusmodi earum publicatio, perinde omnes quos contingunt à die Calend. mensis Iunii prædicti arctent, ac si ipsis omnibus personaliter & præsentialiter insinuatæ & exhibitæ extitissent: cum non sit verisimile ad aliorum notitiam non peruenire, quæ tam patenter fuerint publicata. Et ut præmissa eo fiant notiora, quo etiam in aliis ciuitatibus & locis fuerint patefacta, uniuersis venerabilibus fratribus nostris, Patriarchis, primatibus Archiepiscopis, Episcopis, & aliis iurisdictione ordinaria fungentibus ubilibet constitutis, districte præcipiendo mandamus, quatenus per se vel alium, vel alias præsentes literas postquam eas vel earum transumpta authentica manu notarii publici confecta, & alicuius prælati sigillo munita receperint, seu alias earum habuerint plenam notitiam, semel vel pluries prout expedire viderint, in Ecclesiis suis, dum maior in eis populi multitudo ad diuina conuenerit, solenniter publicent, & Christi fidelium mentes deducant, & nuncient & declarent eisdem, faciantque & mandent per eorum patriarchatus, primatus, prouincias, & diœceses, ac loca eorum iurisdictioni subiecta prout expedire cognouerint, per alios publicari. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam nostræ monitionis, requisitionis, obsecra-
p.166 tionis, præcepti, mandati, indictionis, hortationis, receptionis, & voluntatis infringere, vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare præsumpserit, indignationem omnipotentis Dei, ac beatorum Petri & Pauli Apostolorum eius se nouerit incursurum. Datum Romæ, apud S. Petrum, anno incarnationis Dominicæ 1481. sexto Idus Aprilis. Pontificatus nostri anno decimo.

MATHIÆ CORVINI HUNGARIÆ ET BOHEMIÆ REGIS, ORATORUM AD PRINCIPES IMPERII PRO AUXILIO CONTRA TURCOS FERENDO, IMPLORATIO.

Facta Salutatione, & credentialibus literis præsentatis & lectis, infra scripta dicentur.

QUÆ nomine serenissimi Principis & domini, domini Matthiæ Bohemiæ & Ungariæ Regis dominationibus vestris magnificus dominus Sigismundus de S. Georgio, & de Bozin Comes, & ego suæ Maiestatis oratores propositun sumus, si Catholicam fidem non concernerent, pro qua tuenda quisque nulla pericula vitare debet, sed omnem laborem subire, si ea grauissima & magni momenti non essent, & toti Christianitati, nisi celeriter prouideatur, pernitiosa, præsertim Principibus & communitatibus Imperii, longa insinuatione nos uti oporteret, ut nonnullorum opiniones; qui nos forte mendicos existimant, euidentibus rationibus repelleremus. Sed res de quibus dicturi sumus, si bene aduertentur mentes D. vestrarum ad lachrymas saltem cordis commouebunt. Curabimus igitur nobis iniuncta clare, aperte & breuiter demonstrare, ut quisque in Imperio existens inexcusabilis sit, & serenissimo domino nostro Regi nulla culpa adscribi possit, si quid aduersi ob negligentiam eorum, qui prouidere debent, Christianitati euenerit. Dicturi igitur sumus de Turcorum ingenti potentia, deque eorum insatiabili cupidine Christi fidelibus dominandi, & in eorum sanguine grassandi rabie, deque prouidendi, ne tale eueniat, celeri necessitate.

Turcorum origo

De ingenti igitur potentia Turcorum & de eorum insatiabili cupidine Christi fidelibus dominandi, & in eorum sanguine grassandi rabie pauca breuissime attingamus. Turcorum gens ex Caspiis portis egressa feritatem & immanitatem bestiarum more præ se ferens, Pontum, Cappadociam, Galatiam, Bithiniam, Pamphiliam, utramque Phrygiam, Cilices, Cares, & eam Asiam, quæ Minor vocatur, usque ad littora Græci maris occupauit. Non unum tantum Principem, sed diuersos, quasi per factiones, sequebatur. Ex hac Turcorum gente (ut scriptum reperimus) quadragesimum secundum ab hinc & centesimum creatus annum Ottomannus (à quo familia Ottomañorum nominatur) exigui tunc census & obscuri ex collectitio milite non parua manu per seditionem conflata, non solum Christianas reliquias vexare, verum etiam homines suæ gentis armis infestis petere & sibi subdere cœpit. Orta inter Turcorum Principes seditione, auctoritatem breui & nomen adeptus est tempore: vrbes & oppida non pauca partim vi partim deditione in suam potestatem recepit. Ottomanno Orcanes eius filius successit, qui rem à patre commodo prosecutus admodum propagauit; eum Amurates suus filius subsecutus est, qui duobus de Græcorum imperio disceptantibus in auxilium ab altero accersitus, Turcorum primus in Græciam transiuit, ubi consulto bellum protrahens, postquam ambos eneruatis consumptisque viribus fractos animaduertit, sumpta occasione arma in eos conuertit, magnam Thraciæ partem ditioni suæ subiecit. Is vita functus duos filios reliquit, Solimanum & Baiazetem. Solimano breui vita subtracto, res uniuersa ad Baiazetem deducta est, qui non solum Thraciam pene uniuersam, excepta Constantinopoli & Pera, sed Thessaliam & Macedoniam olim fere totius orbis dominam, Phocidem, Boetiam, & Atticam maiori ex parte occupauit; Mysorum quoque, quos Rassianos, Illyricos, quos Bosnenses, Triballos, quos Bulgaros nunc appellamus, crebris in cursionibus infirmauit. Ecce initium belli Turcorum contra regnum Ungariæ. Hic enim Baiazetes armis membra regni infestare cœpit, quod valde notandum & aduertendum est. Cum Calapino Baiazete filio & natu inter fratres maiore, postquam primum regnum obtinuit, Sigismundus Rex Hungariæ collatis signis prælium commisit, & tumultuose fusus, castra & impedimenta reliquit, Christianorum ingens occisio facta; Ioannes dux Burgundiæ, proauus modernæ ducissæ, eo prælio captus multo auro libertatem redemit. Calapino Moyses eius frater successit, qui paulo post vita functus Mahometem fratrem reliquit hæredem. Hic Walachis bello attritis, tributa grauia imperauit, & nonnullos in Asia regnis spoliauit. Mahomete mortuo Amurates eius filius Thessalonicam magnam in Græcia urbem, quam Veneti tunc possidebant, vi captam penitus diripuit: Epiri partem, hoc est Albaniæ, reliquo regno adiecit, Bosnensium agros vastauit, oppida multa vi cepit, diripuit atque incendit, Hungariam cum centum millibus pugnatorum intrauit, late populatus prouinciam. Sterilis annus impedimento fuit ne regno potiretur, commeatus penuria compulsus ad propria rediit. Hac tempestate sæpe cum Turcis dimicatum est, non sine Ioannis Hunniadis Regis nostri genitoris ingenti laude, ac nostrorum & Turcorum sæpe maximis stragibus. Defuncto Amurate Mahometes eius filius regni gubernacula ex voto adeptus est. Hic est ille Mahometes, Turcorum modernus Princeps, qui sibi totius orbis monarchiam promittere videtur. Hic est ille Mahometes, qui post quam gubernare cœpit, à bellis contra Christianos & etiam infideles nunquam cessauit. Hic est ille Mahometes, qui omnes maiores suos in augmentando dominia sua superauit. Hic est ille, qui quanto magis quatitur, tanto fortius insurgit, & nunquam cessat, donec votum suum adimpleat, & quem hostem reputat, ditioni suæ subiiciat. Pauca igitur de suis gestis perstringamus. Constantinopolin totius Græciæ & olim Orientis caput vi cepit, & magna cum cæde diripuit, Peloponensium Amorream, fere totum Trapezuntiæ Imperium, Eubæam hoc est Nigropontum, & alias omnes Ægæi maris insulas excepta Rhodo, Caffam nobi-

Ottomannus — *Orchanes.* — *Amurates.* — *Baiazetes* — p.167 — *Calapinus.* — *Moyses.* *Mahometes.* *Amurates.* — *Mahometes.*

nobilissimam in mari Pontico urbem cum Mæotidis palude, & alias urbes circa mare Euxinum & Ponticum (quod mare Maius nunc vocatur) existentes, Regnumque Bosinæ pro maiori parte, Rassiam & Bulgariam, Acarnaniam & Alganiam totam usque Dalmatiæ finem suo adiecit imperio. Et Walachos sibi aliquando parentes habet. Patet igitur manifeste, quod Mahometes Turcorum Princeps modernus maiores suos potentia superat. Ipse enim per superiores suos parta retinuit, & ultra plures & maiores addidit prouincias, prouinciasque per suos superiores in parte occupatas integras suæ ditioni subiecit. Patet etiam manifeste, quod eius dominandi cupido insatiabilis est, Rabiem eius in Christi fidelium sanguine grassandi non solum Ungariæ regnum nouit, sed Carniola, Corinthia & Stiria, usque ad Bauariæ fines, Teutonicæ nationes non ignorant, & Italia in Stiria & in foro Iulii usque Teruisum experta est, ubi & trucidati & captiuati innumerabiles fuerunt. Ex quibus omnibus (ut diximus) ingens ipsius Mahometis potentia, & Christi fidelibus dominandi insatiabilis cupido, ac in eorum sanguine grassandi rabies manifeste apparet. Quodque Hungariæ regnum ultra centum annos incursionibus infirmatum & bellis conquassatum est. Apparet etiam solicitudo manifesta dicti Mahometis, qui plura suo tempore quam sui maiores in Christianos facinora fecit, & plura acquisiuit. De potentia ergo Turcorum & eorum insatiabili dominandi cupidine satis huc usque clare & aperte dictum esse putamus. Nunc vero ad prouidendi necessitatem descendamus, in qua & ea aperientur, quibus & ex prædictis intelligetur D. vestræ, quod serenissimus Rex noster, ut Christianissimus Princeps toti Christianitati, cuius ruinam cuiusue destructionem totalem mentis oculo prospicit, ex cordis visceribus compatitur. Nam contra tantam Mahometis potentiam, sua Maiestas, quæ olim socios habebat, nunc sola relicta est, nec aliunde nisi à Principibus Imperii auxilium expectare potest. Quod si in ea re deficient Imperii principes, credant, imo certi sint, quod Turcorum aduentum in laribus propriis citius videbunt, quam audiant. Veneti nulla ratione constricti, sola inuidia moti, ut suam voluntatem prauam & rebellionem contra sanctam sedem Apostolicam magis firmarent, quam potius, ut veri filii communis matris contra rebelles, iuuare debuissent, cum Turco pessimis conditionibus & multum iniuriosis, imo toti Christianitati periculosis, pacem inierunt: dederunt Turco munitissima castra, loca & ciuitates, immo prouincias quas Turci decem aut quindecim annis expugnare non potuissent. Obligarunt se, quod Turci per terras & maria absque eorum impedimento tute transire possent. Portus eorum Turcis apertos tenere promiserunt, & victualia eis dare, ac plura alia, quæ in totalem Christianitatis ruinam vergunt, nisi subito prouisum fuerit. Ecce Veneti Regiam Maiest. solam reliquerunt, & (quod peius est) creditur, quod socios in
p.168 ea re habeant. Pacem cum Turco Maiestas Regia si voluisset, priusquam Veneti aut alius habere potuisset, & eam cum utilitate suæ maiestatis, & non sicut Veneti, ut sua bona, ut pacem haberent, à se alienarunt. Turcus enim per triennium magna cum instantia, à sua Maiestate pacem quæsiuit, & usque Budam pro ea extorquenda solennes tandem oratores misit, Regiæ Maiestati regnum Bosinæ & alia multa offerendo, subsidiaque etiam de propria persona, ubi opus fuisset, Turcus pollicebatur, dum modo sua Maiestas eidem & suis, sine suæ Maiestatis & suorum damno transitum per regnum suum ad alios Christianos permitteret. Hæc omnia Regia Maiestas recusauit, existimans (ut bonus Christianus) alios similiter facturos. Sed proh dolor Veneti à Turcis (ut diximus) turpissimis conditionibus & cum Christianorum iactura pacem extorserunt. Quæ res valde aduertenda atque consideranda est. Turcus enim facta prædicta turpissima cum Venetis pace non ignorat, quod serenissimus Rex Ungariæ contra eum solus relictus est, quem credit celerius deglutire, quam à Christi fidelibus suæ Maiestati auxilia præbeantur. Et expugnato

gnato Hungariæ regno, totius Occidentis & ſeptentrionis monarchiam Turcus ſibi absque dubio pollicetur. Ipſe enim Turcus poſt prædictam cum Venetis turpiſſimam pacem, Hungariæ regnum armis infeſtare non ceſſauit: & ut de aliis primis anni incurſionibus pluribus Turcorum & Hungariæ regnum taceamus, duas tantum notabiles referemus. Inuaſit enim Turcorum gens de menſe Augusto fimbrias ſuperioris partis regni ad ea loca per Stiriam in Hungariam intrando, de quibus nunquam aliquis cogitauit, & inde (ut communis fama eſt) ultra viginti millia captiuorum abduxit. Sequenti vero menſe Octobri maximo cum exercitu electorum hominum quadraginta trium millium, & Walachorum numero maximo Tranſyluaniam (ubi nerui regii fiſci, ſalis ſcilicet, & auri & argenti fodinarurm exiſtunt) Turci intrarunt, magnaque cum præda ad propria redeuntes ab exercitibus Regiæ Maieſtatis Dei gratia non ſine magna ipſorum cæde proſtrati fuerunt & omnes capitanei ſiue primarii partim occiſi, partim capti apud Regiam Maieſtatem exiſtunt, ipſorum vero ex minoribus pauci euaſerunt. Manifeſte igitur apparet, & cum lachrymis referendum eſt, quod Turcus, qui ſolicitiſſimus eſt (ut pluribus ſuis geſtis comprobari poteſt) Hungariæ regnum totis viribus inuadere cito conabitur, ut & ignominiam, quam in regno Hungariæ nuper accepit, à ſe aboleat, ſuæ ditioni dictum regnum ſubiugando: ſperat enim à nullo Chriſtianorum exilia ſuæ Maieſtati præberi. Regia ergo Maieſtas regni ſui deſtructionem videns, ac totius Chriſtianitatis, cum ſua Maieſtas ſuumque Hungariæ regnum ultra centum annos à Turcis conquaſſatum, ipſorum potentiæ ſic fortiter ut prius reſiſtere non valeat, nos ad Imperii partes miſit, ut & prædicta pericula ſignificaremus, & unde auxilia celeriter ſperare poterat, ea peteremus. A nulla enim orbis parte, hac tempeſtate, niſi à principibus Imperii auxilia ſperat. Italia enim, & Hiſpania, & Francia, cum dominiis ducis Burgundiæ, bellis ardent. Sperat tamen ſua Maieſtas, quod quamuis Veneti, & ſi qui ſunt ſequaces, cum Turco pacem turpiſſimam inierint, ſi Imperii Principes cum effectu ſubito auxilia ſuæ Maieſtati præbeant, prout per nos qui hic ſumus cum pleniſſima poteſtate, declarabitur, quod regnum ſuum retinebit, & partes Imperii illæſæ ſeruabuntur. Conſiderent igitur D. veſtræ Turcorum ingentem potentiam, & Mahometis eorum Principis inſatiabilem Chriſti fidelibus dominandi appetitum, ac in agendis ſolicitudinem & vigilantiam. Quodque in mora prouidendi maximum diſcrimen non ſolum Hungariæ regno, ſed toti Chriſtianitati eſſe poteſt, præſertim nationi quæ cum Turcis poſt Hungaros immediate vicina eſt, & ad quam Turcis per Hungariam uſque Rhenum & alias partes facilis tranſitus eſt. Diſponant ergo ſe D. veſtræ ad celeriter prouidendum. Nos vero qui hic ſumus cum pleniſſimo (ut diximus) mandato Regiæ maieſtatis, etiam in ſpecialiſſimis caſibus, poſtquam intellexerimus D. veſtras ad prouidendum cum effectu diſpoſitas, ea D. veſtris aperiemus, quæ non ſolum eiuſdem D. veſtris pergrata erunt & facilia, ſed toti Chriſtianitati utilia. Et intelligent Regiam Maieſtatem optime ad defendendam Chriſtianitatem diſpoſitam, ſi ſuæ Maieſtati D. veſtrarum auxilia non deerunt.

Tranſyluania.

MAT-

MATTHIÆ REGIS HUNGARIÆ EPISTOLA AD HENRICUM EPISCOPUM RATISBONENSEM.

ANNO MCCCCLXII. Quidam Electorum Imperii, Palatinus Rheni, Dux Saxoniæ, Marchio Brandenburgensis, Noribergæ ad petitionem Imperatoris, ubi conuocati fuerunt Principes & ciuitates Imperii, pro auxilio Imperatori contra Matthiam Ungariæ Regem præbendo, misit etiam illuc Rex iam dictus ambasiatam suam, quibus denegatus fuit salvus conductus, & sic absque audientia abierunt. Electores taxas fecerunt Principum secularium & spiritualium & cum hoc ciuitatum Imperialium. Principes Bauariæ nihil dederunt, neque miserunt: asserentes non esse bellum Imperii, sed Ducatus Austriæ. Episcopus Ratisponensis Heinricus de Absperg non misit armigeros: taxauit clerum suum, & Imperatorem sitibundum in mille refecit aureis. Cognita igitur munificentia Episcopi sperans alios mille, iterum cum armigeris eum vocauit: & cum non occurreret, amplius eum sollicitare cessauit.

Rex Ungariæ aegre ferens denegatam sibi audientiam, scripsit Principibus spiritualibus & secularibus his verbis:. Matthias Dei gratia Rex Ungariæ & Bohemiæ, Reuerendissimo in Christo Patri, Domino Heinrico, Episcopo Ratisponensi, amico nobis dilecto salutem. Reuerendissime in CHRISTO pater, amice nobis dilecte, questi sumus non semel, sed pluries amicitiæ vestræ, & aliis sacri Romani Imperii Principibus, de iniuriis, quas nobis & regno nostro Imperialis Maiestas iam dudum irrogare non cessauit. Nec dubitamus, ipsum Cæsarem, plurima contra nos excogitata, apud amicitiam vestram, & alios fratres & amicos nostros in Imperio protulisse, & more solito de multis nos insimulasse, de quibus si iusta ratione decerneretur, facile appareret, uter nostrum insimulandus foret. Id enim firmiter credimus, quod si negotia illa quæ inter nos & illum aguntur, suo modo & ordine, & uti rei veritas continet, amicitiæ vestræ & aliis Principibus transacto anno fuissent exposita, vel saltem nostri Oratores, qui ad declarandum super omnibus veritatem missi ad diætam in Nürnberg fuerunt, liberum accessum atque audientiam debitam habuissent, præsidia illa quæ contra nos Cæsari collata fuerunt, minime collata extitissent.

Sed ut omne malum, quod in nos & in regnum nostrum, vel potius in totam Christianitatem Cæsar ipse ab initio conceperat, tandem aliquando patefaceret; egit & per se, & cum Venetis, ut Turcorum Cæsarem perpetuum Christiani nominis hostem contra nos excitaret, id palam affirmans (quod non nunc primum, sed longe antea cognouimus) nisi deletis & exterminatis Hungaris, non posse res Christianas prosperari. Ex eius igitur & Venetorum suggestione & impulsu, Turcos ipsos cum maximo & ingenti apparatu contra nos venire certificati sumus, atque illos in nostrum & Christianitatis exitium suasu Christiani Cæsaris conspirasse. Quibus occurrere volentes, atque cum adiutorio Dei partes nostras, vel potius Christianas, contra infidelium rabiem defendere cupientes, amicitiam vestram requirimus & hortamur, ut si Cæsari contra nos agenti vestra præsidia non negastis, nobis pro fide Christiana decertantibus, ad cuius tutelam longe magis obligati estis, transmittere & nobis adsistere velitis: ut communi omnium collato præsidio, partes nostræ contra Turcos defendantur. Ne si quid nobis & regno nostro (quod Deus auertat) contingeret, vos & tota Christianitas proximum periculum sentiatis. Nos quidem fatemur, non semel, sed multiplicatis vicibus ab ipsis Turcis fuisse petitos; multis etiam & maxi-

mis

mis pollicitationibus oblatis oratos, ut eis liberum passum per terras nostras ad Dominia Cæsaris & alios Christianos concederemus. Itaque pro sua prudentia, & pro affectu in Remp. Christianam, quam non ambigimus in vobis esse præcipuam, secum reputet amicitia vestra, utrum magis iustum magisque necessarium sit, nobis contra Turcos, non tam pro nostra, quam pro omnium salute agentibus, in tanta opportunitate præsidium ferre; quam Imperatori contra nos. Quæ si nostrum periculum non reputat, habeat saltem communis, & toti Christianitati impendentis periculi rationem. Nam si nos ab aliis Christianis non iuuabimur; fortasse & nobis necessitate compulsis aliquid facere opus erit, quod non in nostram modo, sed in aliorum calamitatem redundabit. Valere optamus amicitiam vestram. Datum Budæ XI. Aprilis anno Domini MCCCCLXXXIII. Regnorum nostrorum Hungariæ anno XXVI. Bohemiæ vero XIV.

JO. TRITHEMII HISTORIA BELLI BAVARICI.

LECTORI SALUTEM!

BURCARD GOTTHELF STRUVE.

Llustre nomen erat inter ſcriptores ſeculi decimi ſexti Johannis Trithemii. Hic natus in pago Trittenheim, Trevirenſis diœceſis, ad ripas Moſellæ fluminis, Calend. Februarii 1462. Pater erat Johannes de Heideberg, mater Eliſabeth de Longovico. Anno 1482. in Monaſterio Spanheimenſi Moguntinæ dioeceſis, habitum ſecularem depoſuit, & monaſticum ſub norma Benedicti de obſeruantia tunc nouiter introducta, illic adſumſit. Sequenti Anno 1483. Joanne de Colenhuſen abbate, ad Seligenſtatt canonica poſtulatione translato, Trithemius communi fratrum electione, in abbatiam cœnobii Spanheimenſis IV. Calend. Julii fuit promotus & ornatus. Huic monaſterio præfuit annis 23. menſe vno, diebus decem & nouem. Quibus euolutis, anno 1506. non ſine laboribus multis, quorundam æmulorum temeritate prouocatus abbatiam S. Jacobi Herbipolenſem, quæ illi offerebatur, adſumpſit; & Spanheimenſem curis inutilibus plenam, ſpontanea voluntate reſignauit.* Vir erat doctrina præſtans, Principibus etiam, Joachimo potiſſimum I. Brandenburgico Electori adamatus*

---

* Hæc Johannes Duracluſius, qui ipſius olim fuerat diſcipulus in vita, Trithemii Operibus præmiſſa, plenius exponit: Scripſit alias eius elogium J. Langius. *Chron. Citic. ad annum* 1515. Andreas Theuetus *de Vir. illuſtr. lib. III. cap. LXXX.* & Voſſius *de Hiſtor. lat. lib. III. cap. X.*

tus * de quo ſæpius mentio fit in Trithemii Epiſtolis. Immo, interceſſit inter Joachimum I. & Trithemium commercium quoddam litterarium. ** Multos quoque tractatus, qui in Catalogo Operum ipſius reperiuntur, ad eum ſcripſit Trithemius. Inter varia ſcripta, quæ & in Cœnobio Spanheimenſi & Herbipolitano concinnauit, ſunt quædam, quæ concernunt Hiſtoriam atque Genealogiam Bauaricam & Palatinam. Inter hæc *Chronicon* eſt *ſucceſſionis Ducum Bauariæ & Comitum Palatinorum, ad Philippum Palatinum Comitem. Principem Electorem de Origine, Regibus, ac Ducibus Bauaricorum ſimul & Comitum Palatinorum & Spanheimenſium libris quatuor.* Hoc ipſum, quod exhibemus, ſcriptum promiſerat quidem Freherus in Catalogo, huic Tomo ſecundo præfixo, ſed non inſeruerat; hoc ſaltem addens: *hæc quoque eodem hoc tempore apud nos eduntur.* Continet *illud Hiſtoriam atque res geſtas Friderici I.* Palatini Electoris dicti Victorioſi, qui Friderici III. temporibus variis negotiis clarus. Trithemium quidem auctorem illud adgnoſcit, neque tamen ſigillatim ab ipſo fuit editum, ſed ex ipſius Annalibus Hirſaugienſibus compilatum, prout ex initio ſtatim notarum adparet, ex quibus etiam patet, Trithemium ex Matthiæ Kemnatenſis, qui Friderici Capellanus fuit, & Michaelis Weinſpergenſis Poëtæ vita Friderici multa hauſiſſe. Compilator fuit noſter Freherus, qui in notis ſubinde ad Origines Palatinas prouocat. Iſta ætate, dum Freherus hanc compilationem ederet, Annales Hirſaugienſes, prout, repetita lectione à Trithemio in Monaſterio D. Jacobi Herbipolenſi, pleniores longe fuerunt conſcripti, nondum vero editi, ſed iisdem ſaltim ex Codice manu exarato vſus fuit Freherus. Nouiter vero ex Codice Sangallenſi prodierunt Typis Monaſterii S. Galli 1690. f. Dum

* De quo ipſe Trithemius Chron. Spanheim. *ad an.* 1505. *Joannes Trithemius diſpoſitis, vt potuit, rebus, per Thuringos Marchiam, intrauit & veniens ad Berlin oppidum, in quo Marchionis eſt reſidentia, cum gaudio magno & honore ab eo ſuſceptus eſt, & in omnibus iuxta principalem munificentiam copioſe prouiſus. Manſit autem cum eodem Principe in Marchia menſibus IX. varia ad inſtitutionem illius laudabilem componens opuſcula. Erat enim Princeps idem in omni varietate ſcripturarum doctiſſimus, annum tunc agens XXIV. ſed prudentia atque ſapientia longe ſupra ætatem clarus & multum inſignis: qui amore ſcientiæ ſalutaris multum æſtuans, Trithemium a multis annis habere Præceptorem deſiderauerat.*

** Inter Trithemii epiſtolas *lib. I. epiſt. VII.* Joachimi eſt ad Trithemium, *VIII.* eſt reſponſoria *epiſt. LXII.* ad Joachimum. *lib. II. epiſt. VII. & VIII. XIV. XVIII. XIX. XXIII. LX.* huc faciunt.

autem nec iſta editio in omnium ſit manibus, notæ etiam a Frehero adiectæ, multam lucem adferant hiſtoriæ, idem ſcriptum hic inſerendum eſſe duximus. Acceſſit *Petri Antonii Ferrarienſis Liber de Principum dignitate*, ad Fridericum Palatinum ſcriptus, in quem colloquium quoddam de eadem materia inter Jodocum Kalb & Henricum Munſiger retulit, in quo laudes dicti Friderici ſatis ſuperque prædicantur. Conferri merentur cum Trithemio, Gobellinus de Comment. Pii II. Fuggerus, Nauclerus, Freherus Origg. Palatinis & præcipue Müllerus in Theatro Comitiorum ſub Friderico III.

RES GESTÆ FRIDERICI PALATINI ELECTORIS, EIUS NOMINIS PRIMI, VICTORIOSI VULGO DICTI.

IOHANNE TRITHEMIO ABBATE SCRIPTORE.

Notis & additionibus variis illustratæ.

Accedit

PETRI ANTONII FINARIENSIS DE DIGNITATE PRINCIPUM LIBER, AD EUNDEM FRIDERICUM.

PAULI MELISSI FRANCI, COMITIS PAL. ET EQU. AUR. CIVIS ROMANI

CARMEN ALCAICUM

DE FRIDERICO VICTORIOSO, ELECTORE PALATINO, PRINCIPE FORTISSIMO.

IXEM *canorus temporis id, Duci*
Quo FRIDERICO *viuere contigit,*
Victoriosi grande nomen
Et titulum merito perennem:
Suggesset amplam materiem ipsemet
Dignê canendi facta tot inclitis
Præclara pugnis præliisque,
Magnificê sibi tum patrata,
Non absque famâ perpete. Dicerem
Ut Iseburgi pectus, Episcopi
Magontiensis, per papyrum
Romuleam temere abdicati,

Defensitaris: cumque ferocius
Irruptionem præsul agrum in tuum
Metensis, & frater Badensis
Regulus, & comes ille Tecci
Fecisset; illos ceperis, ac simul
Florem catervæ nobilium agmine
Præsentis, Helffenstænio atque
Salmiade comite interemptis.
Talem Leonem, Marmaricum genus,
Desæuientem in bruta animantia,
Prædæque fortes & rapinæ
Comperiunt inhiantem alumni.
Sic vindicasti victor, & ultus es
Iniuriosas ense domestico
Turmas, colonorum Penates
Prædiaqne & segetem involantes,
Cum luctuosâ Mulciberis face
Cremante pagos. Arx vetus haud rei est
Oblita, quæ captos recepit,
Sed Cereris sine fruge pistæ
Mensam exhiberi suasit, ut hoc modo
Damni admonendos falleret. Huius &
Tu stragis Haidelberga testis
Es locuples, sabuloque campi,
Campi patentis, quà via Séccamum
Versus pedes fert, ac tumulos recens
Ethinga monstrat. En meantis
Non adeo procul inde Rheni
Fluenta cerni turgida sustinent,
Nicrique lymphæ. Marmor ibi editum
Factum esse conflictum recenset,
Atque tuas FRIDERICE *laudes*
Transscribit ævo nobile postero.
Quid perpetraris præterea, loci
Est alterius. Iamque multis
Publicat e veterum tabellis
Testationum pondera plurium
Docti FREHERUS *verticis, integer*
Veri patronus. Quæ tuo de
Sanguine vivit adhuc superstes,
Gens eminentis robora dexteræ
Haud abnegabit, seque Leosthenis
Gaudebit adiuncto vocari
Nomine perpetuos in annos.

FRI-

FRIDERICI PALATINI ELECTORIS, EIUS NOMINIS PRIMI, RES GESTÆ.

JOHANNE TRITHEMIO ABBATE, SCRIPTORE.

VT GENEALOGIA Comitum Palatinorum ſcire cupientibus fiat manifeſta: placuit nobis ſermonem à Rege Ruperto altius repetere. Igitur Rupertus Germanorum Rex, Palatinus Comes, Bauariæque Dux, vxorem habuit, nomine Margaretham, Burgrauii Nurnbergenſis filiam, de qua genuit filios ſex, & tres filias: quorum iſta ſunt nomina, Rupertus Pipan, Fridericus Amberg, Ludouicus Barbatus princeps Elector, Joannes Neuenberg, Stephanus in Zweibrücken, Latinè Gemini pontis, & Ottonem in Mospach. Filiarum verò nomina iſta fuerunt; Agnes, Margaretha, & Eliſabeth, numero tres.

Rupertus Pipan primogenitus Ruperti regis Germanorum, qui (vt ſupra diximus) Anno dominicæ natiuitatis nonageſimo quarto ſupra trecenteſimum atque milleſimum contra infideles pugnauerat Turcas non ſatis feliciter, vnà cum Joanne Burgundiorum Duce, & multis aliis Principibus vix euadens, in magna paupertate cum paucis venit in patriam, & non multo poſt vxore carens, ſine liberis moritur, cuius cadauer in Amberg oppido ſepelitur.

Fridericus Amberg ſecundogenitus Ruperti regis, ante patrem juvenis etiam ſine liberis moritur, & ſimiliter in Eccleſia prædicta Ambergenſi tumulatur, & ſic principatus Electorius ad tertio genitum iure deuoluitur.

Ludouicus Barbatus tertio genitus Ruperti regis Germanorum, Comes Palatinus Rheni, Bauariæque Dux, & princeps Elector, duas habuit vxores: quarum prima fuit Regis Anglorum filia, nomine Blanca, de qua filium genuit nomine Rupertum, cognomento Engelland, qui ante patrem ſine liberis moritur. Nec diu poſt mortua eſt & mater eius Blanca Henrici Regis memorati filia. Qua mortua Ludouicus alteram duxit vxorem Mechtildem ducis Sabaudiæ filiam, de qua genuit tres filios, Ludouicum pium, patrem Philippi, genitoris in principatu ſucceſſorem; Fridericum Philippi (vt dicemus poſtea) tutorem; & Rupertum Archiepiſcopum Colonienſem.

Joannes quarto genitus Ruperti regis, Comes Palatinus Rheni, & dux Bauariæ, duas habuit vxores. Prima fuit Catharina filia ducis Pomeranorum ac Stetinenſium, quæ peperit ei ſex filios: Chriſtophorum Regem Daniæ, Suediæ, & Norwegiæ, Ottonem quoque, Joannem, Joannem alterum, Fridericum, & Adolphum. Sed hi quinque vltimi omnes in pueritia ſine liberis obierunt. Altera fuit vxor eius, filia Erneſti ducis Bauariæ in Monacho, de qua liberos non habuit. Dux iſte Johannes pro vnitate fidei Catholicæ multa patrauit contra ſchismaticos in Boëmia, & plures inſidias ab eis ſimul & damna perpeſſus eſt: moriens tandem in ſenectute bona, ſepultus eſt in Nuenberg Bauariæ cum patribus ſuis.

Stephanus quintogenitus Ruperti Germanorum Regis, Comes Palatinus Rheni, & dux Bauariæ, vxorem habuit Sophiam, vltimi comitis in Veldentz & Zweinbruck filiam: cum qua & duos comitatus prædictos Veldentiæ & Gemini pontis obtinuit, & filios ex ea quinque ſuſcepit, quorum iſta ſunt nomina. Fridericus primogenitus, qui dictus eſt Cynonotus, id eſt Huntzrucker, propterea quod partem Comitatuum in Spanheim & in Starkenberg conſecutus, morabatur in Simern oppido, in paganis qui *Huntzrucker* dicuntur, ſituato. Hic duxit vxorem ducis Gelriæ filiam, nomine Margaretham quæ peperit ei tres filios, & duas filias apud Treuerim moniales. Primus fuit Joannes patris ſucceſſor in principatu: qui genuit Joannem hodie * in Symen principantem, ex filia

* *An.* 1514.

filia Comitis de Salm. & vxor eius filia Christophori Marchionis Badensis. Rupertus secundo genitus Friderici, Episcopus Ratisponensis. Fridericus autem tertio genitus, hodiè adhuc viuens, Canonicus est Treuirensis, Moguntinensis, Coloniensis, & Argentinensis, vir moribus & vita honestissimæ conuersationis. Secundo genitus ducis Stephani Ludouicus fuit, cognomento Niger, qui ducatum Veldentiæ simul obtinuit & Gemini-pontis: vxorem habuit Gallicanam, quæ peperit ei duos filios, & vnam filiam, nostri ordinis iuxta Popardiam monialem. Primogenitus Ludouici nomine Caspar ducta vxore cum esset impotens & inutilis ad generandum, testiculos sibi patre nesciente fecit præscindi. Vnde commota vxor ab eo discessit ad genitorem suum reuersa: & dux Caspar pro fatuo habitus, dolo fratris custodiæ mancipatus est vsque in præsens. Secundo genitus nomine Alexander, fratri captiuo succedens in ducatu, hodie claudus ex morbo pustularum & valetudinarius, terram gubernat suam. Genuit autem Ludouicus dux Niger & alios filios, ministerio dicatos Ecclesiastico: quorum mihi ignota sunt nomina. De præscriptis suo tempore latius dicemus.

Otto sextogenitus Ruperti Regis, cognomento Mospach, propterea quod ipsum oppidum Mospach cum aliis ad illud pertinentibus à patre acceperat in hæreditatem, & morabatur in eo: habuit vxorem filiam ducis Bauariæ, in Landtshuta commorantis, de qua genuit Otthonem Mospach, qui nostris temporibus sine vxore permanens, etiam sine liberis est mortuus: & sic Mospach cum omnibus pertinentiis suis ad manus Philippi Comitis Palatini iterum reuoluitur. Rupertum quoque Episcopum Ratisponensem, Johannem Canonicum, & Albertum Episcopum Argentinensem. Et in istis genealogia ducis Otthonis memorati defecit.

M CCCC XXXVII.

Anno præscripto vltima die mensis Decembris obiit Ludouicus Barbatus, Comes Palatinus Rheni, Bauariæque: Dux, & princeps Elector, filius quondam Ruperti Regis Germanorum: Ludouicum Pium ex Mechtilde filia Ducis Sabaudiæ Amedei, Papæ postea Felicis, legitima filium relinquens hæredem. Cuius frater, secundo genitus Ludouici Barbati, Fridericus non duxit vxorem, ne principatus iteraretur diuisio: genuit tamen ex nobili quadam fœmina filium, nomine Ludouicum, qui hodiè Comes est in Lebenstein, cuius matrem (vt ferunt) priusquam moreretur, in facie Ecclesiæ duxit vxorem. Rupertus autem tertiogenitus Ludouici Barbati Archiepiscopus fuit Coloniensis post Theodoricum, & antè Hermannum, de quo suo tempore latius dicemus. Filias etiam reliquit tres, quarum vna Gandaui fuit monialis cum sancta Coleta: secunda similiter fuit monacha in Colonia: tertia primò nupsit Comiti de Wirtemberg, & postea Duci Austriæ Alberto, fratri Friderici Imperatoris tertii.

M CCCC XXXVIII.

Anno isto, duodecima die Mensis Maji obiit Heydelbergæ Mechtildis, vxor quondam Ludouici Barbati Comitis Palatini, Bauariæque ducis, de quo plura in superioribus per ordinem diximus, mater pauperum pientissima.

M CCCC XLV.

Anno prænotato Ludouicus Comes Palatinus Rheni, Bauariæque Dux, & princeps Imperii sacri Elector, filius quondam Barbati, & nepos Ruperti Regis Germaniæ, qui morabatur in Heydelberg, vxorem duxit Margaretham filiam Amedei quondam ducis Sabaudiæ, tunc verò Papæ Felicis quarti, & sororem Ludouici, quæ ducatum paternum tunc Sabaudiæ strenuè gubernabat: de qua genuit filium vnicum Philippum, qui ei in principatu Palatino successor fuit.

M CCCC XLVIII.

Anno prænotato quarta decima die mensis Julii hora tertia post meridiem, in

in oppido Heidelberg nascitur Philippus Rheni comes Palatinus, Bauariæque Dux, patre Ludouico Pio, matre verò Margaretha filia Amedei primi ducis Sabaudiæ, vixit annos quinquaginta nouem, mensibus quatuor, diebus tredecim: de quo per ordinem temporum consequenter dicemus reliqua.

M CCCC XLIX.

Hoc anno decima tertia die mensis Augusti, moritur Ludouicus Comes Palatinus Rheni, Bauariæque Dux, & Princeps Elector, Heidelbergæ in choro Spiritus Sancti Ecclesiæ sepultus cum honore. Filium reliquit vnicum, vndecim menses habentem ætatis, nomine Philippum, quem genuit ex Margaretha Amedei ducis supradicti, Felicis Papæ filia, & relicta quondam Ludouici regis Siciliæ, quæ tertiò postea nupsit Vdalrico Wirtenbergensi comiti. Moriturus autem Ludouicus ipse princeps Christianissimus, filium suum memoratum vnigenitum Philippum, vxorem quoque Margaretham, & omnem principatum suum, Friderico fratri suo commendauit, qui non habuit vxorem, sub tali videlicet conditione, vt ipse tutoris ageret officium, quousque Philippus octauum decimum compleuerit annum, quo (miserante Deo,) completo tutoris officium exspiraret, & Philippus paternum liberè haberet dominium. Sed fratre mortuo, Fridericus superuixit annis viginti sex, & nomen tutoris non deposuit, nec principatum (vt promiserat) Philippo resignauit. Sed quam diu vixit officium tutoris tenuit, & prudenter omnia gubernauit. *Fridericus tutor Philippi.*

M CCCC LII.

Hoc anno, Indictione Romanorum quinta decima, Fridericus Comes Palatinus Rheni, tutor & patruus Philippi, contractis copiis bellatorum, contra Comites de Lützelstein processit ad prælium. Cuius aduentu perterriti Comites in castello suo se continuerunt, non audentes cum tanta multitudine dimicare. Unde Fridericus firmata obsidione, Lützelstein per septem dies & duos menses fortiter impugnans, tandem in profesto S. Martini castellum cum oppido violenter obtinuit, & omnem Comitatum suo dominio subiugauit. Comes autem ex Lützelstein prius occultè fugerat, nec Palatino congredi audebat.

Causam belli quantum possumus, breuiter dicemus. Ludouico Pio Comite Palatino Rheni patre Philippi viam uniuersæ carnis ingresso, Fridericus frater, qui erat sine uxore, consensu procerum curiæ Palatinatus, auctoritate quoque & confirmatione sedis Apostolicæ, tutor infantis Philippi constitutus est: & cum titulo Electorii principatus Imperii Romani *Palatinum & Principem Electorem* se & scripsit & gessit in omnibus, non tutorem se nominans, ut erat, sed dominum. Displicuit ista prærogatiua, ne dicam potestas, vicinis Principibus, & inprimis Theodorico Archiepiscopo Moguntino, Stephano quoque duci Geminipontis, & filiis eius Friderico & Ludouico, Carolo Marchioni de Baden & Comitibus quibusdam, præcipuè illis de Lützelstein, qui singulari odio Fridericum Comitem Palatinum insequebantur. Unde contractis, ut poterant, latrunculis frequentes hostilesque incursiones fecerunt in terram eius; & multas pauperibus clades igne, ferro, & rapina intulerunt. Adhæserunt autem prædictis Comitibus de Lützelstein occultè Principes memorati: quorum seducti pollicitationibus, quicquid potuerunt mali semper in Palatinum præsumpserunt. Post multas tandem iniurias Comitum, quas terræ pauperibus intulerunt, euigilans Palatinus, qui alioquin princeps erat mitissimus, diutius tantam illorum insolentiam dissimulare non potuit: sed contracto milite Lützelstein obsedit, cepit, & Comites de terra eorum fugauit, usque in præsentem diem.

ADDITIO. Inde versus hi facti.

Ecce Palatine Comes ò preciose, potenter
Lützelstein pridiè Martini præsulis intras.

Sedula laus Christo, qui vim dedit hanc Friderico
Excelso Comiti, Bauariæque Duci.

M CCCC LV.

Anno præsignato, Ludouicus cognomento Niger Comes Palatinus Rheni, Bauariæque Dux, Comes in Spanheim, Veldentiæ, & in Zweienbrücken, filius Stephani Ducis, & frater Friderici apud Symern commorantis inter Cynonotos, homo inquietus, molestè ferens, quod Fridericus tutor Ppilippi se Principem scriberet Electorem, prædas contra eum & incendia pauperum exercere cœpit. Quem Fridericus secundò & tertiò per literas & nuncios charitatiuè præmonuit atque rogauit, ut à malè cœptis, desideriis, & incursionibus suis desisteret, ac pauperes Palatini principatus de cætero non turbaret. Ludouicus autem nihili pendens monentem, in suo proposito perseuerabat, & suo more ut cœperat incursiones, deprædationes, & incendia pauperum terræ Palatini continuauit. Undè commotus dux Fridericus, magnum suorum adunauit exercitum, & oppidum Bergzabern, in quo Dux Ludouicus præsidia locauerat sua, obsedit: & diebus viginti quatuor fortiter impugnans, tandem infesto S. Tiburtii Martyris expugnauit & cepit. Postea inter eos concordia sub tali conditione facta est, quod Fridericus oppidum Ludouico deberet restituere, & Ludouicus deinceps nihil mali contra Fridericum & Palatinatum attentare. Sed non mansit in fide.

ADDITIO. Inde versus hi scripti.

*Inclyte, magnifice * Princeps ac generose.*
Digne Palatini Rheni Comes ò Friderice,
Elector perdigne sacri simul Imperii, Dux
Bauariæ præcelse, nitens præclarus in orbe.
Magnificis gestis terram terroribus imples.
Anglia, Francia iam timet & Burgundia, partes
Circum vicinæ, tanta feritate Leonis
Insultare tremunt, longè lateque per orbem
Terrarum domini tacti terrore silescunt.
Plantis dum calcas nudatis sancte Tiburti
Horrendas prunas, Berchzabern viribus intras
Ecce Palatine Comes inuictissime portas.

Erat eodem tempore Richardus de Homburg, vir bellicosus & inquietus: qui & ipse partes Friderici Palatini Comitis memorati variis incursionibus fatigabat. Contra cuius insolentias Dux ipse Fridericus contracto milite castellum eius Kleeberg nuncupatum, haud procul à Wissenburgo situatum, obsidione cinxit, & breui in suam potestatem accepit. Erat enim Princeps timens Deum, & amans iustitiam: propterea in cunctis prosperè agebat.

Kleberg.

ADDITIO. *Antequam ad ulteriora pergamus, inserendam hic censuimus historiam Ambergæ à Friderico in ordinem coactæ, à Trithemio omissam, ex Chronico Bauarico Andreæ Presbyteri Ratisponensis, quod ita habet.*

Philippi pueri curam assumsit, & affectu paterno omni decentia usque ad annos pubertatis educauit. Heidelberg cum suis attinentiis in possessionem cœpit. Ciuitates autem Bauariæ, quarum principalior fuit Amberg, Philippo homagium fecerant, procurante patre eius, dum adhuc in humanis ageret. Requisiti igitur à Friderico sibi eadem præstare, denegarunt ea de causa, ne periurii incurrant reatum. Et ne temeritate quadam hoc facere viderentur, volebant se offerre declarationi Episcopi Ratisponensis (tunc enim præsulabatur Fridericus de Planckenfels) tanquam eorum curati, vel uniuersitatis Wiennensis, tanquam in hac parte neutralis: quæ idem Palatinus Rheni acceptare renuit. Interim dum hæc

hæc agerentur, misit eis consiliarios suos: inter quos Doctor iuris quidam certis argumentis nitebatur asserere, Eos nequaquem labe huiusmodi affici; sed hoc faciendum omninò expedire, illæsas etiam conseruaturos conscientias. Sed huiusmodi persuasionibus postergatis, dicti consiliarii quinque exierunt ciuitatem, sollicitantes apud alias. Quæ responderunt, quidquid Ambergenses tanquam principales facerent, idem & ipsi facere non abnuerent. Et dum iterum atque iterum hæc geruntur, diuisus est populus in diuersa: atque orto tumultu omnes consiliarios eosdem ceperunt, tanquam ciuitatis proditores in vincula coniicientes: & nisi quidam de consulatu interuenissent, omnes exitio finali addicti fuissent. Deinde anno Domini MCCCCIV. tempore Carnispriuii, Palatinus personaliter ingressus est ciuitatem cum notabili multitudine. Cui obuiam venerunt clerus cum reliquiis, Laici similiter abiectis armis. Rei verò seditionis per muros & aliàs, prout poterant, euaserunt. Quidam tamen capti: quorum decem producti in publicum, ex his quinque precibus erepti, & quinque capitibus plexi. Deinde iuramento fidelitatis ab eis sumto, rediit Heidelbergam. Post hæc renouauit castrum, ac fossato firmauit, & portam egrediendi & ingrediendi ciuitatem per castrum fecit, quæ antea non fuit: de qua vehementer ciues dolebant, ex eo quia rarò ibi habitat Princeps, aliquando etiam Locum tenens abest, & ciuitas absque custodia sufficienti relinqui potest. Ipse tamen Palatinus postea magno semper fauore & gratia Ambergenses est prosecutus usque in diem mortis suæ. Quæ fugientibus tempore sui ingressus abstulit, postea cuncta reddidit *Hæc ille.*

M CCCC LVI.

Fridericus Dux XV. die Octobris ex Heidelberg oppido cum exercitu pugnatorum digrediens, auxilio Theodorici Archiepiscopi Moguntini, castellum Montfort latibulum latronum & commune receptaculum prædonum obsedit, *Montfort.* quinque diebus fortiter impugnans, tandem sexto die cepit, ac funditus destruxit: nec postea reædificari potuit usque in præsentem diem, sine consensu Archiepiscopi Moguntinensis & Comitis Palatini pro tempore existentium. Moguntina etenim Ecclesia plura sustinuit damna retroactis temporibus ab illis, qui mansionem in Montfort habuerunt: quia Spanheimensi Comitatui fuit contiguus locus, similiter & dictæ diœcesi.

ADDITIO. Huc versus.

Ecce Palatini Comitis sapientia præstans
Pacis iter populo, Montfort sibi subiugat intrans,
Octobris decima nona, tempus cape supra.

M CCCC LVIII.

Udalricus Comes de Wirtenberg, auxilio Marchionis Brandenburgensis Alberti, contra Fridericum Palatinum hostiles gerens animos, castellum Widern *Widern.* obsidione vallauit, cepit, ac funditus destruxit. Quo facto Albertus Marchio cum suis ad propria reuersus est. Comes autem Udalricus per agrum Heilpronnensium iter faciens, ab altera parte Neccari fluminis, Fridericum supradictum Comitem Palatinum defensorem oppidi memorati Heilprunnensis sex mille peditum & mille octingentos equites habentem offendit. Quo recognito, Comes plana via cum suis, qui iam fatigati erant ex feruore solis & numero pauciores, sicut cœperat graditur, & ad conspectum hostium consultò non peruenit,

Eodem anno Ludouicus Dux Bauariæ cognomento Diues, congregato ex Bauaris, Bohemis, & Australibus magno pugnatorum exercitu, ciuitatem Eichstatensem obsidione circumuallauit. Amicis autem se interponentibus tandem inter eum Episcopum concordia reformata est, & soluta obsidione discessit. Itaque post hæc eundem exercitum duxit contra Albertum Marchionem Brandenburgen-

Landeck, Stauff.

burgensium: cuius duo castella Landeck & Stauff obsedit, cepit, & funditus subuertit. Contra quem Albertus iste Marchio processit ad bellandum, habens secum Wilhelmum Ducem Saxoniæ simul & copiosum exercitum. Sed congressi non sunt, nec quid memoria dignum fecerunt. Concordia tamen inter eos facta est sub conditione, quod Marchio Albertus Duci Ludouico literas nonnullas à Cæsare Friderico impetratas contra eum, ad manus deberet restituere; & feuda sua, ut Nurenbergensium Burggrauius, ab Ecclesia Herbipolensi (quod prius recusauerat) acceptare. His pro pace conclusis Principes concordati discesserunt.

Post hæc in diæta quadam Nurenbergæ habita Marchio Albertus Ludouico Duci Bauariæ litteras & priuilegia, quæ contra eum à Friderico Cæsare impetrauerat iuxta prius concordata in prætorio Senatus restituit: quas ille mox coram omnibus publicè lacerauit. Quod cum in noticiam Cæsaris peruenisset, iratus est, & Ducem Ludouicum reum læsæ maiestatis declarauit: cuius rei occasione multiplicata sunt mala super terram.

M CCCC LIX.

Sexta die mensis Maii obiit Theodoricus Schenck de Erpach Archiepiscopus Moguntinus, anno Pontificatus sui vigesimoquinto, & in maiori Ecclesia cum antecessoribus suis honorificè sepelitur: præsul optimus, qui satis prouide in utroque statu rexit Ecclesiam suam, & multa fecit opera bona.

Eodem anno posteaquam vacasset sedes Moguntina tribus & quadraginta diebus, conuenerunt in vnum Canonici, & XVIII. die Junii, Dietherum ex Comitibus de Isenberg Canonicum in Archiepiscopum elegerunt, qui præfuit annis fermè tribus. Contra hunc Dietherum erexit se Adolfus ex Comitibus de Nassau Canonicus, & toto triennio pro archiepiscopatu cum eo lites continuauit: cuius ratione contentionis infinita mala fuerunt subsecuta, de quibus per ordinem suo tempore dicemus. Postremò tamen Adolphus victoriam obtinuit, & Dietherus resignare archiepiscopatum compulsus fuit.

Eodem anno secunda die Septembris obiit Sifridus Episcopus Spirensis, post quem die XVII. eiusdem mensis per Capitulum fuit electus Johannes Nix de Hoheneck dictus Entzberger, & præfuit annis quinque. Is quorundam consilio deceptus adhæsit Carolo Marchioni Badensium, Ludouico quoque Palatino Comiti ac Duci Bauariæ cognomento Nigro, & quibusdam aliis, contra Fridericum Palatinum tutorem Philippi: per quod Ecclesiam suam valde læsit & damnificauit in multis, totam diœcesin rapinis exponens & incendio, non solum hostium, sed etiam (quod grauius fuit) amicorum.

Anno item præsignato Fridericus Imp. tertius mandauit ciuibus regni, vt arma sumerent in Ludouicum Ducem Bauariæ cognomento Diuitem, quem propter laceratas Nurenbergæ literas imperiales (vt paulo ante diximus) læsæ maiestatis reum declarauerat. Simile mandatum dedit Alberto Marchioni Brandenburgensium, & nonnullis aliis in vicino Comitibus. Ciues ergo regni omnes in superioribus Germaniæ partibus, præter Nurenbergenses, mandato Cæsaris obedire parati arma capiunt, & Marchioni Alberto contra Ducem Ludouicum Bauariæ auxilia imperata transmittunt. Dux igitur Ludouicus, accepto nuncio diffidationis à Marchione Alberto & ciuibus regni, magnum rursus Bauarorum & Boemorum contraxit exercitum: & ingressus terram Marchionis, oppida, castella, munitionesque illius cepit plurimas, villas incendit, prædam abduxit, & damna pauperibus multa fecit. Non diu postea cum Ludouicus Dux pro quibusdam negociis intrasset occultè Bohemiam, innotuit Marchioni absentia eius à patria. Vnde contractis copiis & auxiliis ciuium terras eius ingreditur, & pari furore omnia vastans, rapiens & incendens, resistente nullo demolitur. Tandem per Bohemiæ Regem ad concordiam reuocati sunt, & oppida sibi restituerunt ablata.

Diethe-

M CCCC LX.

Dietherus Archiepiſcopus Moguntinus, Johannes Nix Epiſcopus Spirenſis, Albertus Marchio Brandenburgenſis, Ludouicus Dux Bauariæ Niger, Carolus Marchio de Baden, Vdalricus Comes de Wirtenberg, Emicho Comes de Lyningen, & plerique alii Comites & militaris ordinis homines, in vnum conſpirantes, ſe Friderici Comitis Palatini Philippi tutoris hoſtes & inimicos publicè denuntiarunt, cauſas ſinguli ſingulas prætendentes. Archiepiſcopus enim Dietherus propterea quod Fridericus defenderet partes Adolfi contra eum: Comes autem de Wirtenberg Vdalricus Margaretam filiam Ducis Sabaudiæ, relictam Comitis Ludouici Palatini, fratris memorati Friderici, & genitoris Philippi, duxerat vxorem, cuius dotem præcedentis matrimonii iuxta condictum iure poſtulare videbatur. Contra hanc Vdalrici Comitis poſtulationem Fridericus Comes Palatinus reſpondendo negatiuè replicabat; Quod Margareta memorata fratris quondam vxor materque Philippi, ſecum ex camera Palatinatus in clenodiis, jocalibus, & aliis præter corporis ſui neceſſarium ornatum vel vſum, detulerit in valore non minus centum millium florenorum: reddat illa prius, & dotem promiſſam reciperet. Aliis aliæ fuerunt cauſæ. Maxima tamen omnium cauſa fuit, quia Fridericus Imp. non ſolùm permiſit, ſed etiam præcepit, vt bellum contra ipſum Palatinum Comitem Fridericum moueant ſupradicti Principes: propterea quod videretur nimium ſuperbus, arrogaretque ſibi titulum electionis imperialis Philippo, cuius tutor erat, debitum, imperialibus præceptis rebellis & inobediens, eo quod Ludouico Duci Bauariæ conſentiret.

Fridericus igitur Comes Palatinus tot inimicis circumſeptus, nequaquam eſt mente fractus aut perturbatus animo; ſed contractis ſuorum copiis, principatum inprimis ſuum per circuitum armatis muniuit, ac deinde cum reliqua parte exercitus Schauuenburg caſtrum Eccleſiæ Moguntinæ, in montenſi ſtrata * ſituatum, obſidione vallauit: quod octaua die cepit, quæ fuit Dominica poſt reſurrectionem Domini. Erat autem caſtellum illud muris, turribus, atque foſſatis optimè munitum, bombardis, baliſtis, machinis, victualibus, & cunctis neceſſariis prouiſum: in quo reperit equites decem & octo, pedites verò triginta quos omnes Heidelbergam miſit in vincula captiuos.

Schauuenburg. Bergſtraſſe.

ADDITIO: Inde verſus hi facti.

Excelſe comes, Princeps potens ac generoſe,
Diue Palatine, Schauuenberg per vim quoque intras,
Dum canit Eccleſia ſancta Quaſimodogenitique
Arcem magnificam in cineres diruis igne:
Ut reputanda quidem parui, ſed quantaque fuit
Cernitur: teſtatur enim magna illa ruina,
Quam fuit immenſa Schauuenberg menſura ruentis.
Viuere te cupimus, dator cuſtosque ſalutis.
O utinam magnis reſoluto corpore tantis
Laudibus attollant Dii potentes Friderice.

Item & alii:

Viuere te cupimus multos Friderice per annos,
Aurea quo principe ſæcula noſtra patent.
*Victus abeſt hoſtis, & ſua * miſerrima fata,*
Omnia ſunt pacis te duce, languor abeſt.
Vincere fortunam magis eſt quàm monſtra domare:
Herculeo maius nomine nomen habes.
Felix Germanus: dum te domus alta tenebit
Bauariæ, vis te lædere nulla poteſt.

Concordia, quam diximus, inter Ludouicum Ducem Bauariæ cognomento Diuitem, & Albertum Marchionem Brandenburgensem, anno præterito per Bohemiæ Regem facta, non placuit Friderico Palatino Comiti: unde & eius consilio iterum violata est, factique sunt inimici ad inuicem acriores quam fuerunt prius. Steterunt ergo hi duo Principes, Fridericus & Ludouicus Comites Palatini & Duces Bauariæ, contra decem & octo Duces, Marchiones, & Comites, multo tempore concertantes, & multa damna sibi mutuò intulerunt. Nomina Principum eius aduersantium ista fuerunt: Fridericus imperator tertius, Albertus Marchio Brandenburgensis Princeps Elector, qui ut Burggrauius Nurenbengensis morabatur in Anoltzpach, Wilhelmus Dux Saxoniæ Princeps Elector, Dietherus Archiepiscopus Moguntinus princeps Elector, Iohannes Archiepiscopus Treuirorum Princeps Elector, Georgius Episcopus Metensis, Iohannes, Episcopus Spirensis, Ludouicus Comes Palatinus cognomento Niger, Comes Veldensis & Gemini-Pontis, Carolus Marchio Badensis, Udalricus Comes de Wirtenberg Emicho Comes de Lyningen, & alii plures.

Ludouicus igitur Dux Bauariæ Diues adiutorio præfecti Ducis Friderici Electoris in Amberg, bellum fortiter gessit contra Marchionem Albertum, & ciuitates regni in superioribus terræ partibus circa Nurenbergam: & mirantibus cunctis ubique vicit, ubique feliciter triumphauit, hostes suos pene omnes miserabili calamitate affecit.

Interea Fridericus Comes Palatinus, habens secum Ludouicum Landgrauium Hassiæ cum multis armatis mercede conductum, Rheno flumine transmisso, Pfedersheim oppidum Ecclesiæ Moguntinæ haud procul à Wormatia distans obsedit. Erant tunc in oppido ipso viri plures & fortissimi ad eius defensionem ab Archiepiscopo destinati, Iohannes videlicet Comes in Nassau, Wilhelmus Comes in Wertheim, Otto Comes in Henneberg, Philippus Comes de Lyningen, Henricus Comes in Runckel, & nobiles multi, quorum nomina ignoramus. Aderant & Ringaugienses incolæ vinitores in magno numero, ad custodiam loci & pugnam ab Archiepiscopo deputati. Comes autem Palatinus cum suis fortiter impugnauit oppidulum: quod & cepit tandem non paucis aduersariorum occisis, pluribus captis. Reperit in oppido quingentos equos sellatos, & prædam non modicam, quæ omnia fecit asportari in villam proximam Westhofen, & inter milites suos (ut fieri solet) distribui. Capti sunt supradicti Comites quinque, nobiles quoque & ignobiles numero sexcenti tredecim, qui se pecunia redimere coacti fuerunt: pauci fuga lapsi euaserunt.

Pfedersheim.

His peractis cum Fridericus Comes Palatinus contra Dietherum Archiepiscopum ulterius disponeret procedere; Wilhelmus Hassiæ Landgrauius & quidam alii de concordia cœperunt inter eos habere tractatum, Igitur pax inter eos reformata est his conditionibus saluis: *Comes Palatinus pro impensis, quas fecit ad triginta millia florenorum, habebit in pignus castella Schauuenburg, Dossenheim, & Hentschusheim, cum villis & omnibus prouentibus eorum: quorum tamen omnium reemptio pro dicta summa pecuniarum, in arbitrio stabit uniuscuiusque Archiepiscopi Moguntini pro tempore existentis. Ringaugienses etiam vinicolæ nouem millia florenorum dabunt ipsi Comiti Palatino, pro quibusdam rebus & prouentibus seu iurisdictionibus, quas apud villam Lorch iure seu gladio adquisierat.* Ab hac autem concordia seclusi fuerunt Ludouicus Dux niger, Comites de Lyningen, Marchiones ambo, & cæteri omnes qui consenserunt, superius nominati.

Dossenheim. Hentschusheim. Lorch.

Comes autem Palatinus contra Ducem Ludouicum Nigrum duplicem irascendi causam mente gerebat: quarum una erat, quod primam concordiam apud Zabernam prius factam & iuratam non seruauit: alia verò quod specialiter coniurauerat cum Diethero Archiepiscopo Moguntino, & Comitibus de Lyningen contra ipsum, quod antea promiserat se nunquam esse facturum. Insuper contractis copiis regale oppidum Ingelnheim occupauerunt, incenderunt, muros deieccerunt, ac funditus destruxerunt. Oppidanis autem in aulam Caroli Magni Cæsaris

Cæsaris (quæ & castrum est amplum, & Canonicorum regulæ S. Augustini cœnobium) fugientibus, & mox ab hostibus fuerunt obsessi. Interea Palatinus cum magno exercitu nunciatur venturus quod illi audientes, obsidione soluta recesserunt.

Post quorum recessum Palatinus cum exercitu suo venit prope Moguntiam, & pauculas ædes Canonicorum apud S. Victorem, S. Albanum, & S. Crucem in Campis, primo impetu subuertit: quod factum reliquos terruit, & ut se pecunia præseruarent ab incendio imminente, concitauit. Datis enim Palatino Comiti quatuor millibus florenorum, Clerus Moguntinus domos, ædes, curtes, frumenta & bona sua, ne perirent incendio, prouidè liberauit. *Moguntia.*

Post hæc Pfedersheim, quod pertinebat Archiepiscopo (sicut diximus) obsedit & cepit. Concordia autem cum Archiepiscopo Moguntino facta, Palatinus Comes exercitum duxit contra Ludouicum Ducem Nigrum, & cum in oppido suo Meisenheim, quod milliaribus a Spanheim vix distat duobus, fortiter obsedit. Cernens verò Ludouicus quod multitudini hostium non posset resistere, maximè cum Archiepiscopus iam defecisset ab eo, pacem petiit & impetrauit. Fit iterum concordia, & his conditionibus firmatur: *Dux Ludouicus mediam partem quingentorum florenorum, quos annuè cedentes habet in telonio Bacharacensi, Palatino iam remittet, ac deinceps perpetuò non repetet, vel ipse vel hæres in æternum: aliam verò medietatem à Palatinis Comitibus in feudum, cui nunquam renuntiare possit, suscipere sit iure perpetuo astrictus. Castrum quoque Scharffenberg sine contradictione in manus Palatino resignabit.* Ab ea concordia Comites de Lyningen fuerunt seclusi, unà cum cæteris inimicis Palatinatus supra nominatis. *Meisenheim.* *Scharffenberg.*

His peractis Comes Palatinus animo feruens in Comites de Lyningen duxit exercitum: & inprimis castrum Hasloch obsedit, cepit, incendit, funditusque destruxit. Plures ibi subditorum suorum inuenit captiuos, quibus liberatis non modicam deportari prædam præcepit. Inde mouens Mynfelt castellum eorundem Comitum obsedit, cepit, spoliauit, & igne submisso terræ coæquauit. Hæc & plura his similia gessit Fridericus Comes Palatinus anno prænotato: quorum reliqua in annos continuantur sequentes. *Hasloch.*

M CCCC LXI.

Hoc anno Dietherus de Isenberg Archiepiscopus Moguntinus anno pontificatus sui tertio per sententiam Pii Papæ secundi ab archiepiscopatu deponitur, & Adolfus de Nassauue iubente Papa in Archiepiscopum sublimatur, & præfuit annis quatuordecim. Post cuius obitum Dietherus iterum Archiepiscopus factus præfuit annis septem. Interea verò quod Adolfus præfuit Ecclesiæ Moguntinæ, Dietherus pro sustentatione sui possedit oppida & castella in Hœst & Steinheim, cum omnibus prouentibus eorum: quæ sunt duo meliora Ecclesiæ Moguntinæ commoda siue clenodia. Causæ autem depositionis Dietheri subiectæ ferebantur. Prima, quod mandatis Romani Pontificis inobediens & rebellis extitit: annatamque sedi Apostolicæ non persoluit, vigintiquatuor millium florenorum, quos Romano Pontifici dare quilibet Ecclesiæ Moguntinæ nouellus Archiepiscopus confirmandus introducta consuetudine cogitur. Secunda, quod infra constitutum sibi tempus in confirmatione à sede Apostolica neque sacerdotium assumpsit, neque se ordinari Archiepiscopum fecit. Tertia, quod nuncios & legatos sedis Apostolicæ cum reuerentia non suscepit, honorem eis debitum non impendit: sed eorum litteris, mandatis, commissionibus & factis contrarius, rebellis & inobediens fuit. Quarta, quod Friderico Palatino Comiti adhæsit, quem Apostolica sedes illo tempore ad informationem & instantiam quorundam Principum regni Germanici, ut rebellem & inobedientem Ecclesiæ Catholicæ condemnarat. *Schisma Moguntinum.*

Ex hac depoſitione Dietheri Eccleſia Moguntina damna incurrit multa. Dietherus etenim vociferans & clamitans iniuriam ſibi factam a Papa, Friderici Palatini Comitis ſupradicti auxilium contra Adolfum inuocauit. Cuius adiutorio Ditherus nouem oppida Eccleſiæ Moguntinæ in ſua obedientia retinuit: cætera verò ad Adolfum eius aduerſarium ſubitò defecerunt. Verum quia Dietherus pecunia recompenſare Palatini labores & impenſas in his motibus factas minimè potuit, alienare bona Eccleſiæ compulſus fuit. Igitur ſubſcripta Eccleſiæ Moguntinæ caſtella & oppida, Starckenberg, Heppenheim, Bensheim, Morlebach, omnemque ſtratam montenſem cum vniuerſis prouentibus ſuis ei pro centum florenorum millibus in poſſeſſionem tradidit: quorum tamen omnium, pro eadem ſumma pecuniarum, ius reemptionis Moguntinæ Eccleſiæ reſeruauit. Terra eſt non modica Stratæ Montenſis inter Heidelberg & Diepurg oppida conſtituta, habens oppida, caſtra, & villas non paruæ vtilitatis: quam Sifridus quondam Archiepiſcopus Moguntinus de monaſterio Lauriſſenſi, tunc noſtri ordinis, quomodo vſurpauerit & Eccleſiæ ſuæ incorporauerit, anno Dominicæ Natiuitatis M CC XXXII. alibi expoſuimus. Manet autem ſub ditione Comitis Palatini terra memorata vſque in præſentem diem.

Starkenburg: Heppenheim. Bensheim. Morlebach.

Bergſtraſſe.

Adolfus autem contra potentiam Comitis Palatini Diethero aſſiſtentis, auxilium Ludouici Ducis Nigri, qui morabatur in Meyſenheim oppidulo, inuocauit? aſſignans pro ſtipendio quidquid habuit Eccleſia Moguntina in comitatu & diſtrictu Spanheimenſi, Bickelnheim videlicet caſtrum & villam, Sobernheim oppidum, Montzega oppidum, Noſsbaum villam, Vlmenam oppidum, & villas plures alias in circuitu, cum omnibus prouentibus & vtilitatibus earum, ſub certa pecuniarum ſumma reemptione ſalua. Quæ omnia Fridericus Comes Palatinus ſæpe dictus iure belli non diu poſtea (ſicut dicemus) ſuo imperio ſubiecit. Carolo autem Marchioni Badenſi Adolfus Archiepiſcopus pro ſtipendio contulit in pignus quaſdam villas, videlicet Algeſsheim, Gaubeckelheim & nonnullas alias in circuitu, cum omnibus vtilitatibus & prouentibus earundem. Vdalricum Comitem de Wirtenberg in auxilium contra Dietherum Adolfus inuocauit, & conduxit ſtipendio viginti millium florenorum in prompta pecunia. Erat autem Comes Vdalricus homo bellicoſus & audax, ſimul & potens valde. Wilhelmum quoque Saxoniæ Ducem, & Henricum Comitem de Schwartzenberg Thuringum, ſibi Adolphus contra Dietherum & Fridericum Comitem Palatinum fecit ſtipendiarios, aſſignans eis pro mercede quædam in Eisfeldt dominia Comitem verò de regio lapide, vulgariter Königſtein, ſororis ſuæ maritum auxiliatorem habuit, cui pro ſtipendio comitatum de Hoffheim aſſignauit. Cernis in quantam miſeriam nobilis illa Moguntina deuenerit Eccleſia, in cuius deſolationem duo Pontifices acriter contendentes omnia penè deſtruxerunt. Adhæſerunt Adolfo contra Dietherum, & alii Principes & Comites multi. Joannes videlicet Archiepiſcopus Treuirorum: Georgius frater eius, Epiſcopus Metenſis: Joannes Epiſcopus Spirenſis, Albertus Marchio Brandenbergenſis. Cum Diethero ſenſit Fridericus Comes Palatinus, Henricus Landgrauius Haſſiæ, Philippus Comes de Catzenelnbogen, Philippus & Johannes Comites de Iſenberg fratres eius. Ciues quoque Moguntini cum Diethero contra Adolphum ſenſerunt.

Beckelheim. Sobernheim. Montzingen. Nusbaum. Ulmen.

Algesheim. Gaubeckelheim.

Aichsfeld.

Inprimis igitur poſtquam Romanus Pontifex Pius ſecundus audiuit, quod Dietherus non curaret eius ſententiam, ſed Archiepiſcopum ſe gereret contra Adolfum; in eum fulminauit excommunicationis ſententiam, & in omnes qui partes eius ſequebantur. Fridericum quoque Palatinum Comitem, propterea quod partes Dietheri defenderet, cum omnibus ſibi adhærentibus excommunicauit & interdixit: & multiplicata ſunt mala in terra his Principibus ſubiecta.

Dietherus autem in arce Moguntina conſiſtens, auxilio Palatini & aliorum ſibi conſentientium, milite contracto plurimo deſcendit in Ringaugiam, & incolas eius, homines quidem ſatis audaces (non dico temerarios) aut promiſſionibus aut armis in ſuas partes compellere nitebatur. Audientes autem Ringaugii

Ringgau.

gii Comitis Palatini cum Diethero contra se aduentum, confestim ad præsidia sua confluunt: & se venientibus non armis sed latibulis opponunt. Verùm propter nimiam aëris inclementiam exercitus Palatini diu manere non potuit: alioqui Ringaugii necessariò in sententiam Dietheri peruenissent. Soluta igitur obsidione quantocius Principes ad se redierunt.

Posthæc rumor venit ad aures Dietheri sub nomine certæ promissionis, quod si descenderet ad Ringaugios, in eius ditionem transirent. Credidit homo hominibus: collectoque rursus exercitu in Ringaugiam cum potentia descendit: & rumorem promissionis falsum & mentitum inuenit. Vnde confusus iratus & deceptus ad Moguntiam cum suis reuersus est.

Comes autem Palatinus, posteaquam semel in hostes sæuire cœpit, non potuit quiescere: sed tanquam vnicus molossus, quem plures catelli circumstant latrantes, nunc in istum, nunc verò in illum copiarum suarum impetum vibrauit & morsus: & primo quidem his (quæ diximus) per eum transactis, expeditionem mouit contra Vdalricum Comitem de Wirtenberg, & eius terram incendio, & ferro, multiplici incursione hostiliter deuastauit. Comes autem contracto exercitu decem millium pugnatorum, quarto Calend. Julii contra Heilbronnam regni oppidum, quod erat sub defensione memorati Comitis Palatini, mouit exercitum. Quod vbi ciues intellexerunt loci, missa legatione ad Comitem ea quæ fuerunt paucis rogabant, & impetrauerunt. *Heilbron.*

Interea Fridericus Comes Palatinus, cum vna exercitus parte, contra Ludouicum Ducem cognomento Nigrum processit vt hostis, quippe sæpè deceptus: & oppidum Gawbickelnheim inprimis obsedit, cepit, murosque & turres in circuitu eius solotenus destruxit: in quo centum sexaginta pedites captiuauit. Durauit ista Principum & Episcoporum supra scriptorum contentio per integrum annum, & non sine multorum damno, periculo & sanguine, continuatur in sequentem.

M CCCC LXII.

Anno prænotato, posteaquam inter Fridericum Comitem Palatinum defensorem Dietheri de Isenberg, & Adolfum de Nassaw cum adhærentibus ei, longa concertatio durasset, etiam fessis aliquantulum partibus, amicorum consilio per oratores Principum de pace fuit tractatum. Igitur conuenientibus in vnum, quibus consultandi legatio pro pace fuerat commissa, sub certis clausulis atque capitulis negocium concordiæ in medium fuit propositum. Placuit ergò in communi omnibus, pro eo quod non haberent concludendi potestatem, vt singuli suis Principibus super conditionibus pacis, atque capitulis facerent relationem, & quicquid illis in commune placeret, in proximo conuentu eorundem confirmarentur. His actis discessum est.

Adolfus autem impatiens morarum, conuentum pro concordia facienda exspectare contempsit: sed in exterminium Palatini socium exercitum concitauit. Rumor quippe falsus exierat, cuius fuit credulitate deceptus: quia Palatinus, qui dicebatur esse in Bauaria, manserat occultè in patria. Igitur Carolus Marchio Badensis, Georgius Episcopus Metensis frater eius, & Vdalricus Comes in Wirtenberg, contracto milite adunauerunt exercitum, sexcentorum videlicet equitum, & sex millium peditum, & terram Palatini Comitis, quem longè extra patriam credebant absentem, deuastare cœperunt. Et inprimis quidem Heidelsheim oppidum obsidione cinxerunt, quod cum Comes Palatinus intellexisset, viros probè armatos quotquot videbantur necessarii, secum assumens occultè nocturno tempore intrauit oppidum: & paucissimis cognitus, custodias & defensores per muros & turres sufficientes collocauit. Videntes autem postridiè obsessores, quod expugnare oppidum non possent, soluta obsidione inde recesserunt, expeditionem vlterius mouentes. *Heidelsheim.*

Deinde haud procul ab Heidelberg. oppido residentiæ Comitis Palatini, castra posuerunt: quibus locatis auxiliarii missi ab Adolfo quadringenti superuenerunt equites peditumque tria millia, paucisque diebus quieuerunt.

Vltima vero die mensis Julii anno prænotato mane in aurora prænominati tres principes, Georgius Metensis Episcopus, Carolus Marchio Badensis & Vdalricus Comes de Wirtenberg, cum aliis multis comitibus atque nobilibus, peditatu in castris relicto, cum solo equitatu mille circiter virorum in agrum Heidelbergensem iter deflectunt: & pedetentim equitantes igne cuncta villagia, & curtes religiosorum deuastare simul & incendere cœperunt. Fridericus autem Comes Palatinus per exploratores de hostium intentione manè certificatus, cum septingentis equitibus & peditatu multo, cum adhuc tenebræ essent, Heidelbergam exiuit: & in proximo nemore, vbi hostes transituri fuerant, se abscondit. Superuenit à casu Dietherus de Isenberg, cum trecentis equitibus: & se Palatini copiis latenter coniunxit.

Postquam ergo tres memorati Principes cum equitatu pertransissent, in nemore haud procul à Seckenheim villa Palatinum cum suis latitare nescientes, & iam peruenissent inter angustias Rheni & Neccari, vbi nullus erat locus fugæ, nisi retrorsum; surgunt de insidiis qui latuerant Palatinenses, & impetum facientes à tergo, præcedentes inuadunt, percutiunt, vulnerant & occidunt. Quo fugerent iam miseri ab hostibus & aquis præclusi? Videntes ergò Principes sæpe dicti, quod nullus esset euadendi locus, nisi ferro tantùm relictus, tumultuario impetu conuersi, contra venientes dimicare cœperunt, contra quatuor millia mille & contra multos pauci.

Ceciderunt in eo prælio multi ex parte trium Principum, inter quos fuere duo nobilissimi Comites, alter de Helffenstein, alter vero de Salm: capti autem fuerunt, Georgius Episcopus Metensis, Carolus frater eius Marchio Badensis & Vdalricus de Wirtenberg, & alii Comites, nobiles & ignobiles fermè quingenti. Reliqui non occisi gladio, per fugam saluati sunt. Captiui omnes in oppidum Heidelberg cum magno triumpho deducti fuerunt: & vinculis mancipati sese tandem multa pecunia redemerunt. Acta hæc sunt in campo latissimo non procul à Ladenburgo, ultimo Iunii.

Georgius Metensis Episcopus, Iacobi Marchionis de Baden quondam filius & Caroli frater germanus, pro liberatione sua de captiuitate Palatino Comiti Friderico quadraginta quinque millia florenorum dare compulsus fuit: denique se cum omni militia sua, & tribus in Lotharingia castellis, Bergard, S. Theobaldi, & S. Crucis Palatino perpetuò scripsit obnoxium.

Carolus Marchio Badensis pro sua liberatione Palatino promisit, scripsit & dedit centum millia florenorum, ut dicemus. Verum quia tanta summa pecuniarum non erat in promptu ad manum, tali conditione suo triumphatori satisfecit. Quidquid in Comitatu Spanheimensi habuit, Palatinatui sub reemptionis titulo tradidit. Oppida quoque Besegheim, Bonheim, cum thelonæo & castello, simili sub reemptionis iure assignauit. Insuper omni reemptionis iuri, quod se habere super oppido Heidelsheim & Eppingen prætendebat; venationibus quoque & piscationibus inter Seltz & Germersheim in terra & Rheno, pro quibus antea lis & contentio fuerat, in perpetuum renunciauit. Oppidum denique Pfortzheim Palatinatui feodale constituit: & se cum omni posteritate sua literis & iuramento necessariis in perpetuum eidem obnoxium fecit.

Besigheim. Beinheim. Heidelsheim. Eppingen. Pfortzheim.

Udalricus autem Comes de Wirtenberg pro centum florenorum millibus Palatino fuit similiter mulctatus. Quorum in promptu fuerunt soluta quadraginta millia. Viginti autem millia florenorum Comiti memorato ab Adolfo de Nassau, Moguntino Archiepiscopo contra Dietherum, super strata montensi assignata, idem Comes Palatino Comiti resignauit: & sic fuerunt soluta florenorum sexaginta millia. De reliquis vero quadraginta millibus, Comes de Wirtenberg

Cemi-

Comiti Palatino pensionem dabat annuam, duorum millium florenorum, quam necessariis monimentis confirmauit. Marpach insuper oppidum Palatino feodale constituit, & se cum omni militia sua Palatinatui obnoxium scripsit. His factis Principes liberati fuerunt. *Marbach.*

ADDITIO. Inde carmina Epinicia hæc composita.

O columen firmum patriæ spes, gloria Rheni,
O tu certa salus, protector fortis ut Hector,
O decus armorum, celeberrima gloria gentis.
Eximia virtute tua de Bade superbus
Victus, & compulsus in vitâ præbere tributum;
Wirtenbergque tuis pressus victricibus armis:
Compes eum Sueuos vetuit spectare penates.
Iactatrix ora gens implens voce sonora
Colla leoninis nunc arrige vincta catenis.
Ha ha, Metensis, quæ te dementia cepit?
Dum manus iniectos sacras fœdares in enses
Herois doctas ab iniquis sumere pœnas,
*Es victus, victorque leo * fortis ut Hector,*
In Pauli festo quis finis erat, memor esto.

Item aliud:

Quæ mihi Musa placens, quæ chordula, quæue Camœna
Laudibus excolere dabit acta leonis amæna.
Quem conspirarunt Samsonis perdere vulpes
Fraude, dolo, laqueos nectentes fomite turpes.
Dauidica testante lyra, quia falsa pararunt,
Nec stabilire valent, quæ consiliis cogitarunt,
Hæc vi non iure disceptant, bellua tanquam.
Sed rationis opem sequitur leo viribus aptam.
A summis, mediis, & ab imis iura poposcit:
Obturant aures cuncti. Deus omnia nescit,
Dans domino pugnam, propriis non fidit in armis.
*Vulpibus * Leo vi sociauerat unam,*
Hinc reliquæ litis cupiunt defendere primam.
Tentarunt temerè numerum complere priorem,
Quem leo (dante Deo) faciebat rite minorem.
Ex hoc singultus, gemitus, dolor, ira, simultas,
Fletus & insidiæ mentes penetrat modo multas.
Is leo dante Deo potens hominis quem velat imago,
Actibus est elegans, facit hoc generosa propago.
Parcere deuictis scit mens animosa leonis:
Non sit ursus, aper, vulpes, lupus, ira draconis.
Viue, vale: valeant, leo qui tua facta coronant.

Et iterum:

Marchio Badensis festo Pauli prostratus
Ducitur, & captus Palatinis exsuperatus:
Wirtenberg: Baden, comites sunt Petri prostrati
Crastino, captiui Palatinis rite redacti.
Marte Fridrice tuo calcas tot bella, quot hostes:
*Subque nucem * Cererem ducis Mauorte madentem.* * al sub mitem.
Commemores Pauli psallemus festa triumphi.

Principibus in captiuitatem actis (vt dictum est) Fridericus Comes Palatinus contra Iohannem Nix Episcopum Spirensem traduxit exercitum: & inprimis oppidum Rottenberg cum castello annexo circundedit obsidione, expugnauit & cepit. Postremo ad instantiam Capituli Ecclesiæ Spirensis concordia sub tali conditione facta est: *Castellum cum oppido Rottenberg, similiter Wersauu perpetuò sint iuris Palatini. In nemore quoque Spirensis Ecclesiæ, dicta Lushart, omnis venatio soli cedat Palatino cunctis temporibus.* His ita conclusis, post mirabilem Ecclesiæ Spirensis desolationem, post rapinas & incendia multa, pax reformatur Ecclesiæ, non sine incommodo eius maximo.

Rotenberg. *Wersau.* *Lusshart.*

Eodem anno in mense Octobri Adolfus de Nassau, quem Pius Papa secundus abrogato (sicut diximus) Diethero de Isenberg, Archiepiscopum instituerat Moguntinum, consilio suorum habito vrbem capere Moguntinam cupiebat. Ciues enim Moguntini partes Dietheri sequebantur. Ludouicus igitur dux Bauariæ, cognomento Niger, qui morabatur in Meisenheim, Alwicus Comes de Sultz, Eberhardus de Königstein, & quidam alii ex nobilibus huius prouinciæ onus subeuntes, Ortwinum & Dudonem ciues Moguntinos traditores urbis in consilium admiserunt, quorum informatione res fuit peragenda. Cumque tempus adesset negotio præstitutum in vigilia SS. Apostolorum Simonis & Iudæ memorati Comites unà cum duce Ludouico, Ringauiensibus quoque, & armato milite non nimis plurimo, in profunda nocte, cum silentium iam quietum teneret omnia, cum scalis & machinis ad fossatum ciuitatis in eo peruenerunt loco, ubi propter difficilem aditum custodibus non videbatur opus, & falce facto tramite per vepres & dumeta muros aggrediuntur, scalas applicantes totis viribus parabant ascensum. Interea cum scalas apponerent muris, vidit quispiam muro insidentem eminentemque noctuam: quæ sedens, uno fixa in loco super murum alas iam extendit, iamque depressit. Cumque hoc in longam faceret horam territi fuere cernentes, propterea quod latere fortem super muros arbitrarentur custodiam, Nam propter tenebrarum horrorem, clarè quid esset discernere non poterant. Propè iam erat, si paulo diutius durauisset spectaculum, ut scalis à muro depositis, infecto negocio retrocessissent metu perculsi: cum ecce bestia subito deuolans metu liberauit semidesperatos.

Moguntia urbs capta.

Iam deinceps facti alacriores, muros per scalas conscendunt erectas, atque successiuè silenterque introgressi traditorum auxilio custodias occupant, proximamque urbis portam, quæ Gauii porta nominatur, applicatis machinis infringunt & aperiunt, per quam totum exercitum foris præstolantem intromittunt. Expergefacti ciues tam ex clamore vigilum insolito, quam ex fragore portarum & hostium strepitu, correptis armis tumultuariè, quid agerent non satis scire potuerunt. Primo itaque impetu in paucos hostes irruerunt pugnaturi: sed fracta urbis porta, mox equites peditesque hostiles ciuitatem ingressi, suis audaciam & vires contra miseros addiderunt.

Gauupfort.

Coadunati tandem ciues fortiter contra hostes pugnauerunt, & cum eos bis terque retrocedere compulissent, numero tamen eorum tandem superati sunt, & quadringentis eorum occisis succubuerunt. Nam hostes ab una parte cum ciuibus acriter pugnabant, & in alia parte ciuitatem per traditores fecerunt incendi. Unde miseri ciues & urbem ardere videntes, & se imparibus viribus cum hoste decertare non posse considerantes, proiectis armis deditionem fecerunt. Quo facto ciuitate pulsi sunt omnes, qui arma ferre potuissent, & tam celeriter exire coacti, ut ne quidem salutatio suorum concederetur. Egrediebantur enim necessitate urgente omnes, uxoribus, liberis, amicis, & bonis omnibus, in hostium potestate relictis: & ibant egentes atque mendici.

Prædam hostis reperit ingentem, quæ non unius ciuitatis, sed penè totius patriæ thesaurus esse videbatur. Omnium namque in circuitu Monasteriorum, Ecclesiarum, nobilium & rusticorum bona mobilia in ciuitatem fuerant reposita, metu hostilitatis à facie inimici. Nemini parcebant, non clericis, non claustralibus,

libus, non ciuibus: sed quidquid poterant in tota ciuitate inuenire, absque ulla miseratione rapuerunt. Videres ministros Christi sacerdotes, una cum Iudæis crudeliter captos, & in altam villam satis ignominiosè duci ligatos. Omnes enim, qui cum Adolfo non senserunt contra Dietherum, a Papa Pio secundo denunciabantur excommunicati. Et quicunque in ciuitate Moguntina, priusquam caperetur, non sentiebant cum Diethero contra Pium Pontificem Romanum, eius censuras, sententias, interdictum, & Adolfi promotionem contemnendo, urbe pellebantur. Præfuit illis diebus monasterio S. Iacobi nostri ordinis in monte specioso, iuxta mœnia foris ciuitatem, Eberhardus de Venlo Abbas, vir experientiæ & prudentiæ multæ, secundum instituta Bursfeldensium unà cum Monachis suis optimè reformatus. Is cum Papæ mandata constantissimè in se, & in Monachis suis obseruaret, nec in præsentia excommunicatorum & interdictorum ab eo consentiret celebrare diuina; iussus est monasterio cum suis deserto procul abire. Qui Christi vicario malens obedire quàm Diethero, & ipse discessit ab urbe, & Monachos suos præcepit exire de cœnobio. Prior itaque processionaliter una cùm conuentu per medium ciuitatis transiens, exiuit de cœnobio, signum sanctæ crucis Ottoni de Selbach nobili præferente donato. Tres duntaxat seniores in monasterio ad sarcinas (ut solet dici) remanserunt. Fratres autem hinc inde dispersi, alii apud S. Matthiam propè Treuerim, alii verò in Colonia apud S. Martinum, alii in aliis locis mansiones receperunt ad tempus.

In ea nocte, dum ciuitas Moguntina caperetur ab Adolfo, Dietherus præsul abrogatus vnà cum Philippo Comite de Catzenelnbogen erant in castro, quod vrbi iacet annexum, Fridericum Palatinum Comitem expectantes, qui illò erat postera die venturus. Audito autem tumultu, & intellecto quod hostes præoccupassent ciuitatem, per murum submissi nauicula Rhenum sulcantes euaserunt. Comes enim Palatinus Rheni consilio mathematici sui Matthiæ de Kemnaten præmonitus nunquam induci potuit, vt in Moguntia vel vna nocte permansisset: eo quod vrbem sibi periculosam astra prænunciarent.

Interea verò dum hæc in Moguntina diœcesi gererentur bella, Johannes ex Marchionibus de Baden Archiepiscopus Treuirorum, volens & ipse mandatis obedire Apostolicis, & exterminare Dietherum; Lanstein oppidum, quod parum distat à Confluentia juxta Rhenum, cuius incolæ partes Dietheri sequebantur, bina obsidione vallauit. Est autem prædictum oppidum in diœcesi quidem Treuirorum, sed iure dominii Ecclesiæ pertinet Moguntinæ. Obsessi ergo ab Archiepiscopo ciues fortiter egerunt, murorum & turrium firmitate defensi, hostes tandem fatigatos sine effectu discedere compulerunt. Altera post hæc vice Archiepiscopus denuò contra eos firmauit obsidionem: & denuò sine effectu cum damno Ecclesiæ suæ & confusione abire compulsus est. *Lanstein.*

Postremò fatigatis Principibus & exhaustis ærariis, de concordia reformanda inter Dietherum & Adolfum cœpit haberi tractatus, qui apud Franckenfurt oppidum regni tali sanè conditione fuit postea conclusus. Dietherus Archiepiscopatum ecclesiæ Moguntinæ, cum omnibus bello vel pace contractis eatenus debitis, Adolfo resignauit: & pro sustentatione sua, quamdiu viveret in humanis, Lonstein oppidum, castellum & thelonæum, oppidum quoque Hœst, castellum & thelonæum, Steinheim oppidum & thelonæum, Diepurg quoque oppidum cum omnibus prouentibus eorum liberè suscepit. Et sic tandem pax reformata est post omnimodam penè desolationem. *Lonstein. Hœst. Steinheim. Diepurg.*

In hac negociorum compositione Friderico Palatino Comiti, pro impensis cum Diethero habitis contra Adolfum, assignati sunt mille floreni annui census super theloneo in Ernfels, cum viginti millibus florenorum redimibiles. Pro nouem verò millibus florenorum, quos Ringaugienses Palatino se daturos promiserant, dum Pedersheim oppidum caperetur (vt supra diximus) & nec dum satisfe-

tisfecerant, ipsum oppidum Pedersheim sub titulo reemptionis fuit assignatum, vsque in præsentem diem inreemptum.

Anno item prænotato Fridericus Comes Palatinus cultor & amator iustitiæ, subditorum suorum pauperum curam gerens peruigilem, Parlamentum, quod *Hofgericht.* Curiale iudicium nuncupant, instituit: in quod viros iure peritos cum certis nobilibus assessores & iudices collocauit, qui iustitiam administrarent omnibus, nulli facientes iniuriam.

Eodem anno vicesima prima die mensis Augusti, quæ fuit Sabbatho post festum Assumptionis beatæ Mariæ semper virginis, domus scribarum, siue cancellaria Principis Palatini Heidelbergæ casuali igne fuit incensa & exusta, cum literis nonnullis atque registris. In cuius locum Fridericus eam, quæ hodiè cernitur, pulchram & sumptuosam breui restituit. *Cancellaria restituta.*

ADDITIO. Hoc tempore Principis honori hæc carmina fuerunt consecrata.

Da mihi Musa placens, date carmina, dáque Poesis
Magnanimum Rheni Comitem, diuum Fridericum
Laudibus efferre, quas admiranda requirunt
Gesta sua, populos dudum vulgata per omnes.
Quem sic laudari dignumque necesse videtur,
Nec latet id quemquam. Sed non describere quasque
Ipse velim laudes, cum nactus idonea non sim.
Scribere præterea cum paulum versiculorum.
Hactenus effeci, cum animos admitteret ætas.
Ædes prudentum stipata caterua venustat
*Illius, & crebrò tales imitantur * abundè,* **f. inuitantur.*
Qui pro iustitia de rebus semper agendis
*Definire sciunt, & secundos * dare suasus.* **f. securos,*
Non modo doctorum turmas consueuit amare,
Ast ad doctrinas animum non dedere sperni.
Laude magis dignum nil censeo, nil meliusque
(Ut prisci planè decantauère periti)
Quam Reges patriæque supremos philosophiam
Insignem colere, quo doctrinas adipisci
Possint fructiferas, & dignè regna subire.
Heidelberga moram nonnunquam præbet amœnam
Illi, quam locus oblectans circumstat vbique
Graminei campi, siluæ frondibus altæ,
Jucundi montes: solamen Neccharus affert,
Commoda Gymnasium præstat perplura celebre,
Quod grandis cœtus sapientum ritè poliuit.
Robore pollentes sed bello educat apertos.
Cum quibus effrenes hostes domet atque propulset,
Defendat, saluet subiectos & tueatur.
O quam grata salus populo sub principe tali,
Cui pax semper adest, cui rara pericula dantur.
Sed plerique suis inuisi sæpe trophæis
(Namque fauent alii raro quem fata secundant)
Oderunt miserè fortunatum Fridericum.
Qui simul insidias quondam statuere latentes,
Qualiter excidium dirum, discrimina, magnum
Dedecus inuicto possent. offerre Leoni,
Maxima turba fuit. Sed Dii quibus omnia parent,

Præ-

Præsidium gratum diuo dederant Palatino.
O Palatine Comes, palmarum sit tibi iam spes
Firma futurarum, quem Dii seruant peramantque.
Magnificus leo versutos subuerterat hostes,
Et pietate sua prostratis parcere visus
In castrum victos illæso corpore duxit
Æmulos. Infelix si quis fortem Palatinum
Concitat in bilem, casses hunc Hercle priores
Arripient, nec eum stimulos fortuna sequentur.
Desine sperare palmam modo quisquis es hostis.
Huius enim magna virtus & mira potestas
Te superat, vincit, capit, affligit miserandum.

M CCCC LXVIII.

Indictione Romanorum prima, Rupertus Archiepiscopus Coloniensis nimia paupertate & inopia pressus, cum habere non posset, unde iuxta decentiam status sui viueret, consilium & auxilium Capituli simul & vasallorum inuocauit. Omnia enim castella, oppida, & thelonea, cum reditibus & prouentibus eorum, vnde pontifices viuere solebant & statum manutenere dignitatis, per antecessores eius fuerant impignorata pro summis pecuniarum maximis: & mensa Episcopalis in vltimam penè redacta paupertatem. *Rupertus Archiep. Colon.*

Fuit eo tempore Decanus memoratæ Ecclesiæ Coloniensis, Stephanus Comes Palatinus Rheni, Bauariæque Dux, Friderici Cynonoti & Ludouici cognomento Nigri ducum Bauariæ frater germanus: qui contra memoratum Episcopum Rupertum cognatum suum, nescio quam ob causam, feroci quadam displicentia, ne dicam odio laborabat. Is quo potuit ingenio, Canonicorum suorum ab eo mentes & animos sedulo auertebat, ipsumque multorum detractionibus breui obiecit. Necessitate igitur compulsus, & inopia graui oppressus memoratus Archipræsul Rupertus, cum neque à Capitulo, neque à vasallis suis consilium obtinere potuisset, quo ex tanta releuaretur miseria; rem armis aggredi statuit, & vasallis Ecclesiæ impignorata castella, oppida siue thelonea manu auferre violenta: quod ei in maximum cessit malum, cuius occasione tandem & Episcopatum amisit & vitam. Destitutus namque suorum auxilio, Friderici Palatini Comitis germani sui, qui tutor erat Philippi, subsidium inuocauit contra eos, qui bona Ecclesiæ tenebant impignorata: qui fratri compassus egenti, misit ei pecunias, frumenta, & viros armatos, in quorum violenta manu plura Ecclesiæ bona, quæ fuerant alienata, subitò recuperauit. Ex qua re omnium in se vasallorum atque nobilium terræ odium concitauit. *Stephanus Pal. Canon. Colon.*

M CCCC LXIX.

Indictione Romanorum secunda, Fridericus Comes Palatinus, tutor Philippi, contracta bellatorum multitudine nauigio per Rhenum bombardas & machinas, per terram verò exercitum in agrum duxit Coloniensem, pro ferendo germano suo Ruperto Archiepiscopo contra eos auxilio, qui oppida, castella, & alia Ecclesiæ bona, sub impignorationis titulo detinebant. Erant autem nobiles & vasalli Ecclesiæ memoratæ potentiores, qui hæc ipsa bona tenebant impignorata: qui cum nollent ea gratis & sine pecunia Pontifici sæpe dicto restituere, arma in eos mouit, & fratris præfati auxilio violenter obtinuit plurima, quorum ista sunt nomina. Bunna oppidum cum theloneo: Nussia oppidum: Lechnech oppidum cum castello: Zulwich oppidum: Bruël oppidum castrum atque theloneum: Nurberg castrum in Euphalia: Altenaer castrum: Rinbach oppidum, castrum & theloneum: castellum quod nominatur die Hardt: Lynz oppidum castellum & theloneum: Andernach oppidum, castrum & theloneum: Rolandiseck castrum: Gutenawe castrum & oppidum: Lyns oppidum castrum & thelo- *Bonn. Neuss. Lechnech. Zulich, Broe.*

& theloneum : Gutenberg castrum : Kempen oppidum & castrum : Erpenrod castrum : Keiserswerd oppidum , castrum & theloneum : Nyet castrum : Pappenberg castrum : Hersberg castrum , & alia plura , quorum nomina iam memoriæ nostræ minimè occurrunt. Omnia præscripta oppida , castella & thelonea , cum aliis multis , Fridericus Comes Palatinus Rheni non pecuniis , sed armis & comminationibus ab illis quibus impignorata fuerant, obtinuit : & Ruperto fratri Archiepiscopo Coloniensium resignauit. Ex qua re omnes penè vasalli Ecclesiæ ac nobiles terræ occasione sumta , cum se grauiter læsos conquererentur , vnanimi conspiratione facta , contra ipsum Rupertum Archiepiscopum insurrexerunt : & multiplicata sunt mala per totam diœcesin Coloniensem , neque cessauerunt à tumultu , donec tandem & Pontificatu & vita priuaretur Archiepiscopus Rupertus, post mortem fratris Palatini , vt infra dicemus.

Porrò Fridericus Comes Palatinus Rheni , frater Archiepiscopi Ruperti, pro laboribus suis & impensis , quas fecerat in memoratis occupationibus cunctis,
Keiserswerd. Keiserswerde oppidum , castrum & theloneum impignorata pro certa pecuniarum summa accepit, cum omnibus prouentibus eorum , quæ post annos aliquot Hermannus Archiepiscopus Ruperti successor immediatus data pecunia redemit Ecclesiæ.

Eodem anno cum insigne monasterium SS. Petri & Pauli Apostolorum in oppido Weissenburg Spirensis diœcesis , nostri ordinis , sedi Apostolicæ immediatè subiectum, propter malum & inordinatum regimen Iacobi de Brug eo tempore Abbatis , in ultimam deuenisset paupertatem, essetque grauatum ære alieno plusquam in viginti florenorum millibus, & omnia penè bona & impignorata , vel prorsus alienata , viuerentque in eo sine lege Monachi ; apposuit animum Fridericus Comes Palatinus, ut ad regularis obseruantiæ tramitem reduceretur. Commissione igitur impetrata à sede Apostolica, ad se vocauit Eberhardum de Venlo Abbatem montis monachorum propè Bambergam, & Hermannum Abbatem montis S. Iacobi prope Moguntiam, viros in obseruantia strenuos, & longo usu exercitatos : quorum consilio negocium optatum perduxit ad effectum, licet cum magna difficultate, multisque laboribus & impensis. Cum enim prædictos duos Abbates, cum aliis viris doctis ac notabilibus suis à secretis pro reformatione prædicti monasterii misisset ad Weissenburg , Senatu consentiente ac iurante se manu tenturum , quicquid pro monachorum obseruantia fuisset inchoatum ; stabat in umbone Iodocus de Galba concionator Heidelgensis, sacræ Theologiæ Professor insignis, Dei verbum faciens ad populum commissariis rei præsentibus. Et ecce tumultus in oppido sæuientis populi oritur, in altum clamor extollitur , monasterium armatis vinitoribus obsidetur, clamabant omnes una sententia vociferantes : *Tollite monachos istos ruriculas, qui nobiles viros de cœnobio expellere laborant : occidantur pediculosi nebulones, qui loca sibi vendicant aliena.* Ad clamorem tanti ciuium tumultus territi sunt omnes, qui venerant ad reformandum, & alii se in sachristia recludentes absconderunt ; alii vero in aliis monasterii locis, ubi poterant latibula quæsierunt. Sedato tandem per Senatum furentis populi tumultu, inceptum negotium perficiebatur, & sancta reformatio Bursfeldianorum obseruantiæ fuit introducta, Monachis antiquis deformatis à facie regularis disciplinæ fugientibus, & nouis benè reformatis ex monasterio S. Iacobi propè Moguntiam in locum eorum repositis.

Eodem anno in mense Augusto reformatum fuit monasterium S. Martini in Spanheim ordinis nostri, ex monasterio S. Iacobi propè Moguntiam , opera & impensis Friderici Comitis Palatini, Bauariæque Ducis ac Principis electoris, & alterius Friderici Ducis, qui morabatur apud Cynonotos in oppido Symern, consensu & permissione Adolfi Archiepiscopi Moguntini, per Conradum Rotenbergium S. Iohannis in Ringaugia, & S. Iacobi propè Moguntiam monasteriorum ordinis nostri memoratos Abbates. In qua reformatione Otto de Colonia, tunc
Ruprechtsberg. Abbas officium resignauit , & præpositus monialium factus est in monte S. Ruperti.

perti. Huic in Abbatia successit Iohannes de Colenhusen S. Iacobi Moguntiæ, & præfuit annis tredecim, mensibus undecim, & tribus diebus in magna paupertate: vir doctus & optimus: qui postea translatus fuit ad Selgenstat.

Eodem anno Adolfus Archiepiscopus Moguntinus Rudolphus Episcopus Herbipolensis, & Fridericus Comes Palatinus Rheni, Bauariæque Dux, tutor Philippi, auxilio ciuium regni contractis copiis castrum Georgii, Arnoldi, & Michaëlis de Rosenberg nomine Bugsberg, obsidione cinxerunt, in quo sese latrones *Bocksberg.* viarum atque prædones sceleratissimi recipere solebant: qui propriæ salutis immemores, imperialiumque mandatorum contemptores, & pacis regni communis impii turbatores, non solum bonos quoslibet spoliauerunt itinerantes, sed & alia prius inaudita scelera in sacerdotes Domini commiserunt. Amputatis namque virilibus ministros Ecclesiæ sacrilegis manibus castrauerunt, ex quibus nonnulli doloribus nimium urgentibus moriebantur. Posthæc quædam instrumenta ferrea seris occultissimè clausa excogitauerunt: quibus testiculos tam clericorum, quàm laicorum comprimentes; cum nemo seras aperire posset, nisi ipsi, venire miseros quocunque iussissent compellebant.

ADDITIO. De isto clero-mastyge hi versus fuerunt scripti:

Qui raso capite præstas, proficiscere cautus:
Iam tibi succensens nobilis ecce latet.
Esse pius clero propter sua probra recusat,
Quem regit antistes clarus in Herbipoli.
Qui vulgo præsunt, clam nunc expectat, ut illis
Absumat læto pectore testiculos.
Presbyter ergo caue, maneas & in ædibus astu,
Ne sic te miserum sauciet hostis atrox.
Nam mucrone malo quæ surripit ipse nefandus,
Nequaquam minima viscera sunt hominis.

Hæc & his similia plura facientes mala, nomen infamiæ sibi perpetuum contraxerunt, quod non dubium apud inferos vindictæ semper manebit obnoxium: quia non solum ipsi grauiter in his peccauerunt, sed etiam aliis prauæ actionis præbuerunt exemplum. Si peccatum non dimittitur, nisi ablatum restituatur; quis dubitauerit raptores atque latrones istos perpetuæ damnationi obnoxios fore, qui omnia, quæ possunt iniustè diripiunt, nunquam restituunt, & sic moriuntur. Obsidione autem firmata in anno sequente, castellum per dictos Principes durè satis impugnatur, & postremo expugnatum capitur: in quo fuerunt septuaginta nobiles pro eius defensione congregati qui omnes fuga lapsi sunt. Durauerat memorata obsidio diebus uno & viginti, in quibus obsessores castrum bombardis & machinis sine intermissione fortiter quassare non cessarunt: quod captum illis de Rosenberg sub certis conditionibus postea fuit restitutum. Acta fuerunt hæc anno sequente in quinta feria cœnæ Domini. Inde mouentes exercitum Schuff castellum quoddam satis munitum octo diebus obsidentes, tandem in octaua resurrectionis Domini cœperunt, quod funditus desolarunt. *Schupff.*

M CCCC LXX.

Eodem anno ciues oppidi Weissenburgensis, qui anno transacto in verba & sententiam Palatini iurauerant, quod Abbatem Henricum & monachos de obseruantia ad monasterium ibidem laudabiliter introductos, (ut supra diximus) fideliter deberent vellentque fouere, manu tenere, & contra insultus deformatorum antiquorum & expulsorum defendere; mutato consilio & immemores iuramentorum deformatos Monachos antiquos iudicio Apostolico, ut inutiles & votorum suorum transgressores per Palatinum Comitem expulsos, in habitu muliebri nocturno tempore ad oppidum intromittunt, & expulsis reformatis ad cœnobium iterum reponunt. Wiricum etiam dictum Hoffart manifestum Palatini

Comitis hostem, & alios inimicos eius fouentes in oppidum susceperunt hospitio: & licet eorum esset protector, tamen ipsi non satis fideliter in ipsum respiciebant. Præfectum quoque seu Vice-tenentem Palatini captum & spoliatum contumeliis & iniuriis plurimis affecerunt: & alia nonnulla ferebantur in eum commisisse delicta, quibus iram eius non gratiam meruerunt. Vnde commotus animo Palatinus oppidum Weissenburg in manu suorum valida obsedit: & locatis in deserta præposita quatuor turrium militibus, per totam fere hyemem urbem fortiter impugnauit. Tandem Argentinenses & quidam alii ciues regni viciniores inter Comitem Palatinum & Weissenburgenses pro pace laborauerunt: quorum interuentu concordia sub certis fuit conditionibus reformata, & soluta obsidio.

Weissenburg.

Veruntamen Weissenburgenses in conclusione pacis acceptæ non diu permanserunt: sed literis & nunciis ad Imperatorem missis, qui tum erat in Austria, Comitem Palatinum *destructorem regni & persecutorem ciuium eius* proclamarunt. Cuius ut insolentiam & tyrannidem possent reprimere, Cæsari supplicabant, quatenus regni capitaneum & Cæsareæ Maiestatis vicarium per Alsatiam & circumiacentes regiones constitueret, cum plena potestate bellandi contra ipsum Palatinum auxilio ciuitatum, Ludouicum Comitem Palatinum, Bauariæque Ducem, cognomento Nigrum patrem ducis Alexandri, qui morabatur in Gemino ponte, vulgariter Zweybrücken. Et consensit petitioni eorum Fridericus Imperator: constituitque ducem Ludouicum regni capitaneum.

Ludouicus Niger, Capitaneus Imperii.

Quod mox ut Friderico Palatino Comiti supra dicto innotuit, suorum non paruum exercitum contraxit, & quasi leo rugiens ad prædam contra Ducem Ludouicum processit ad prælium. Sed Ludouicus Dux ad eius venire congressum non audebat. Palatinus Comes Fridericus terram Ducis Ludouici cum potentia ingressus, multas breui tempore munitiones illius obtinuit. Et inprimis quidem obsedit Stralburg castrum, & Schriesheim: & in octo diebus utrumque obtinuit, & præda oppidanis dimissa, nobiles & præsidium Ducis Ludouici captiuos abduxit. Ex peditibus verò in oppido & castello inuentis sedecim fecit submergi. Inde mouens exercitum Armsheim oppidum Ducis memorati obsedit: quod bombardis & machinis fortiter impugnans, tandem in die commemorationis S. Pauli cepit & obtinuit. Non erat ei mos vel consuetudo pauperum exurendi domicilia: sed pecunia redempta, prout unusquisque soluere poterat, intacta relinquebat. In oppido iam dicto nobiles reperit decem & octo: equites verò duo & quadraginta, quos omnes captiuos fecit abduci. Pedites autem reperit quadraginta, quos ad oppidum Altzen proximum transmisit captiuos. Deinde muros & turres per gyrum oppidi funditus destruxit, & fossatum solo adæquauit. Quadraginta vero pedites, quos in Alzen diximus fuisse deductos, quasi omnes fecit submergi. Habebat enim quasi pro lege consuetudinem, ut comprehensum neminem sineret viuum, qui ex eius dominio ad hostes spontanea voluntate defecisset.

Stralberg. Schriesheim.

Armsheim.

Altzey.

Post hæc mouit exercitum ad Wachenheim: & oppido proximè supereminens in monte castellum, situ & arte munitum obsedit, impugnauit, & cepit. Quod aliquandiu in locum præsidii tenuit: sed posteaquam & oppidum cepit, ipsum castellum (ut hodiè cernitur) funditus euertit. In eodem castello magnum reperit apparatum bombardarum. Capto autem castro, mox oppidum Wachenheim obsidione vallauit, quod tamen illa vice non obtinuit.

Wachenheim.

Enimuerò cum audiuisset Ludouicum Ducem & regni capitaneum, adiunctis sibi Comitibus de Bitsch & Liningen, cum magno pugnatorum exercitu per Alsatiam venire in terram Palatinatus, animo & intentione ut omnia desolaret: obsidione soluta, machinisque bellicis in Didesheim oppido Ecclesiæ Spirensis transpositis, cum exercitu obuiam hostibus venit. Ludouicus autem cognito Palatini aduentu retrocessit, nec stare coram eo se posse confidit. Nouit enim vires Palatini expertus.

Deidesheim.

Post-

Posthæc memoratus Comes Palatinus munitissimum castrum Ruperseck obsidione cingens, bombardis & machinis fortiter impugnauit: quod subfossum tandem violenter obtinuit: in quo multam prouisionem ad victum necessariam reperit: arma quoque, machinas bellicas, equos, & suppellectilem variam inuenit. Viros etiam militares, quos nobiles vocant, cepit numero tredecim: inter quos fuerunt præcipui, Reinhartus Comes Hirsutus, qui vulgariter Rugraff dicebatur, & Ioannes de Landeck capitaneus. Equites non militares cepit numero quadraginta sex: & nonnullos pedites. *Rupertzeck.*

Interea dum hæc fierent per Comitem Palatinum, nebulones quidam armati, quos dux Ludouicus in oppido Wachenheim ad custodiam contra Palatinum posuerat, in vigilia Assumptionis beatæ Mariæ semper virginis, irruptione facta monasterium vicinum Lympurg nostri ordinis turmatim intrârunt: & fractis violenter ianuis cœnobii omnibus, quicquid præter libros & reliquias Sanctorum inuenire poterant, rapientes ad oppidum reuersi sunt. *Limpurg.*

M CCCC LXXI.

Indictione Romanorum quarta, Fridericus Comes Palatinus exercitum quatuordecim millium pugnatorum in propria persona duxit, contra Ludouicum Ducem Nigrum regni Capitaneum: & inprimis oppidum eius Wachenheim, quod obsederat anno transacto ante hyemem (sicut diximus) iterum obsedit, in vindictam maximè, quod cœnobium Lympurg ex eo spoliauerant. Obsidione igitur firmata, Palatinus oppidum bombardis & machinis fortiter impugnans, tandem in die S. Bonifacii Archiepiscopi & Martyris obtinuit: in quo cepit ex nobilitaribus viros octo, equites inferioris ordinis triginta quinque, pedites vero septuaginta, quorum quinquaginta quatuor fecit submergi in aquam, propterea quod pauperes rusticos interfecerant, domos succenderant, Ecclesias & monasterium Lymburgense spoliauerant, reddidit malefactoribus vicem dictante iusticia: & cæteros abduxit captiuos. Deinde muros & turres oppidi omnes subuertit: & fossatum per circuitum solo adæquauit, bombardas & machinas sibi seruauit.

Posthæc mouit exercitum ad Beckelnheim villas maiorem & minorem, utramque fossatis & propugnaculis benè munitam, quæ pertinebant Comitibus de Leiningen, ambasque obsidione vallauit, impugnauit, & in octaua die obsidionis cepit: fossata complanauit, & propugnacula destruxit. In his reperit nobiles quatuor, equites quindecim, & pedites viginti ex quibus nonnullos in aquam fecit submergi. Ex nobilibus autem pridiè quam villæ caperentur, nonnulli fuga lapsi, noctis beneficio euaserunt. Villas iussit incendio cremari, ac funditus destrui. Facta sunt hæc anno dominicæ natiuitatis prænotato quarta decima die Mensis Iunii. *Beckelnheim.*

Inde mouens exercitum Palatinus Vlmen oppidum cum arce obsidione vallauit, quod impignoratum pro certa summa pecuniarum ab Ecclesia Moguntina Dux Ludouicus tenebat: ex quo plura Palatino intulerat damna. Obsidione firmata Canonici memoratæ Ecclesiæ præcogitantes, quod futurum forsan esse videbant, quod si oppidum & castellum in virtute bellica semel in manus peruenisset Palatini, ad ius Ecclesiæ minimè deinceps posset reuocari, talem cum eo concordiam iniêre. Conditio prima concordiæ fuit, *vt Palatinus nobiles, equites, & alios, qui ex parte Ducis Ludouici erant, in oppido vel in arce, sine læsione cum rebus suis omnibus, quo vellent saluos abire sineret.* Secunda conditio fuit, *quod Canonici Ecclesiæ Moguntinæ castrum cum oppido ad manus suas reciperent & possiderent, ita tamen quod Ludouicum Ducem vel suos perpetuò deinceps non intromitterent.* Tertia fuit conditio pacis, *quod Canonici Moguntinenses Palatino Comiti persoluerent quatuor millia florenorum, pro habitis expensis. Et quod nullus perpetuò foueri seu teneri debeat in eodem oppido vel castello, qui damnum velit inferre Pala-* *Ulmen.*

tinatui. His factis atque conclusis, in die S. Jacobi Apostoli anno præscripto, soluta fuit obsidio.

Lamsheim. Exinde mouens Palatinus oppidum Lamsheim situ, muris, propugnaculis, fossatis, aquis, & milite satis munitum obsedit: in quo illo tempore fuerunt viri nobiles quatuor & triginta cum equitibus, pedites verò ex coniuratis Heluetiorum mercede conductis, plusquam trecenti. Obsidione autem firmata oppidum ab hostibus fortissimè impugnabatur: quod videntes Heluetii pedites, qui Palatini vires iam prius fuerant experti, de sua cœperunt timere salute. Igitur consilio inter se habito, licentiam & securitatem abeundi à Palatino Comite postulantes, obtinuerunt: oppidum sine custodia dimittentes, sub ea tamen conditione, *quod illa durante contentione inter ipsum & Ducem Ludouicum non amplius bello se intromittant.* Post quorum recessum Palatinus oppidum fortitudine & defensione nudatum, in suam potestatem accepit. *Leyser.* In quo reperit Philippum Lusser ex Didesheim capitaneum Ducis Ludouici, cum aliis nobilibus quindecim, equitibus vno & triginta: pedites verò quatuor & viginti, quos quidem pedites in fossato fecit submergi. Oppidani autem in verba Palatini iurantes, salui corpore rebusque manserunt. Facta sunt hæc quarta die mensis Augusti, quæ fuit Dominica post vincula Petri.

ADDITIO. Inde versus hi compositi.

Vincere murum tandem potuit vis magna Leonis
Munitum Lamsheim, cui laus immensa dabatur,
Vix expugnari sperabant tempore longo,
Quos ad præsidium Ludouicus Dux dedit illi.
Magna tamen virtus est spem frustrata Leonis.
Octo dies nondum labuntur ab obsidione,
Dum patet ingressus, ignisque coercuit hostes.
Hic belli fortes, hic comperit ipse nefandos.
Hi ramos inter, hi nobilium prece turpes
Euasere neces, missi nunc quærere pisces.
Philippum Lusser, Adam Rissen petulantes,
Nonne Leo domuit? sua nunc lasciuia cessat.
Ergo hostis caueas, noli irritare Leonem,
Quem stipata cohors animo comitatur atroci,
Oppida quæ vastat, villas, hostesque propulsat.
Prouida sis Zabern, Meysenheim sis cauta necesse est.
Hortor vos itidem summis in montibus arces,
Solliciti sitis vestras vitare ruinas.
Singula magnanimus leo plurima castra subegit:
Hoc anni spacio tam splendida gesta peregit.
En Boxberg, Schrisheim, Schuff, Stralburg, Wachenheim,
Armsheim, Rupertzeck, Bockenheim, Lamsheim deleta videtur.
Ne foret his socia, vix nonne superfuit Ulma?
Obtulit hæc primus & septuagesimus annus.

His peractis Comes Palatinus obsedit Türckheim, oppidum Comitatus de *Turckheim.* Leiningen præcipuum, pro cuius munitione Comites ipsi per annos viginti antea desudantes, neque laboribus, neque impensis pepercerunt: quod muris, fossatis, turribus & propugnaculis fortissimum reddiderunt. Sed quid destruere manus hominum nequeunt, quod construere potuerunt? Comes enim Palatinus in vi- *Seebach.* cino monialium nostri ordinis cœnobio Sebach personaliter constitutus, oppidum fortissimè impugnabat: & variis capere modis annisus est. Hi autem qui erant in oppido, viriliter incursantibus restiterunt, & hostium plures astu & ingenio peremerunt. Postremò tamen octaua die Augusti, quæ fuit festo S. Martyris Aga-

Agapiti solemnis, oppidum à Palatino capitur, muri, turres cum arce destruuntur: & fossatum in gyrum complanatur, sicuti hodiè videtur. Vxor tunc Emichonis Comitis ex Duroburgo * veniens ad Palatinum, precibus obtinuit sibi donari Durckheim, & ipsum castellum Hartenburg, propterea quod essent ei asscripta in dotem: alioquin dubium non est, quo minus vtrumque funditus ab illo fuisset euersum & destructum. * *Harteburg.*

Reperit autem Comes Palatinus in memorato oppido Dürckheim, Philippum & Dietherum Comites de Leiningen, Petrum Comitem quendam Gallicanum, nobiles quatuor & viginti; equites centum sex, pedites conductos stipendio quadraginta; oppidanos vnum & quinquaginta, rusticos ex diuersis locis comitatus de Liningen pro defensione introuocatos septuaginta: quos omnes captiuos pro pecunia libertati postea donauit.

In ea expugnatione Durckenhemensi de exercitu Palatini ceciderunt occisi ducenti viri: inter quos plures fuerunt nobiles atque potentes. Ex parte verò comitum de Liningen octoginta nouem interierunt. Absconderant enim Durckhemenses in fossato vel circa foueam terrâ subtiliter opertam, in cuius fundo palos fixerant acutos. Cumque Palatini milites cum impetu ad muros vellent irrumpere, subitò ceciderunt in foueam occultam. At illi quibus talis negocii fuerat commissa industria, præparatis antea pulueribus ignem submiserunt in foueam, & lapsos in eam cunctos necauerunt. Meliores inter suos nobilitates Palatinus ibidem amisit.

Posthæc Palatinus mouit exercitum contra Ducem Ludouicum, obseditque Sobernheim oppidum Ecclesiæ Moguntinæ, ipsi Ludouico (vt supra diximus) ab Adolfo Archiepiscopo pro certa pecuniarum summa impignoratum. Oppidani non habentes à Duce Ludouico defensionis aliquod subsidium, cum tantæ multitudini nequaquam possent resistere, in manus se obsidentis Palatini cum oppido tradiderunt, anno prænotato in die S. Bartholomæi Apostoli: & ita salui manserunt sub Palatinatu vsque in præsens. *Sobernheim.*

A Sobernheim mouit exercitum ad Montzegen oppidum: quod breui vna cum Merixheim & Nosbaum in villis munitis in suam potestatem accepit: quæ similiter fuerunt iuris Ecclesiæ Moguntinæ, sitæ in comitatu Spanheimensi, emptæ quondam cum aliis supra & infra notatis per Wernherum Archiepiscopum ab vno Comite de Spanheim Heinrico. *Monzingen. Merxheim. Nußbaum.*

Castellum posthæc Bickelnheim & vtramque eiusdem nominis villam obsedit, expugnauit & cepit. Erat in ipso castello ex parte Ludouici Ducis capitaneus seu vicem-tenens, homo quidam patria Ringaugiensis, nomine Conradus Schlarpp ex Gisenheim oriundus, qui castrum custodiendum susceperat. Verùm posteaquam Ducis sui auxilium implorasset, expectassetque aliquandiu, & nullum penitus adueniret; castrum in manus Palatini tradidit, & ipse cum his, quos secum habuit peditibus, quo vellet, liber abire permissus fuit. *Bickelheim.*

His gestis Palatinus Comes à Bickelnheim mouens exercitum, vicesima sexta die Mensis Augusti, quæ feria erat secunda post festum S. Bartholomæi Apostoli, castellum Landsperg & vicum Moscheln cum arce obsedit, & fortiter satis impugnare cœpit. Tunc primum Dux Ludouicus videns, quod desolatus esset ab omnibus, neminemque haberet auxiliantem, & quia suis viribus nequaquam posset resistere, posteaquam plura iam oppida & castella perdidisset, suorum vsus consilio procerum veniam ab eo rursus postulauit. *Landsperg. Moscheln.*

Anno igitur Dominicæ natiuitatis prænotata facta est inter Fridericum Comitem Palatinum & Ducem Ludouicum tertia concordia: & secunda die Septembris Heidelbergæ conclusa, scripta, & sigillorum monimentis confirmata. In ea concordia fuit conclusum, quod omnia oppida & castella, quæ Palatinus toto dissensionis eorum tempore de manibus Ludouici Ducis obtinuerat, perpetuò deinceps ad dominium Palatinatus debeant pertinere sine impedimento cuiuscunque: sicut & hodie pertinent, quorum ista nomina. In comitatu Spanheimensi, Sobernheim *Transactio inter Fridericum & Ludouicum.*

bernheim oppidum, Monzingen oppidum, Bickelnheim castrum, & duæ villæ: Merixheim villa, Nosbaum villa, Bois villa, cum aliis pertinentibus ad prædicta: quæ omnia dux Ludouicus ab Ecclesia Moguntina (vt supra dictum est) ab Adolfo Archiepiscopo contra Dietherum susceperat impignorata, & olim pertinebant ad comitatum Spanheimensem iam dictum. In strata montensi castrum & oppidum Schriesheim. In gauio maiori Armsheim oppidum, Gawbickelnheim oppidum, Waldertheim oppidum, cum viculis quibusdam & villis eorum. Lamsheim quoque oppidum, & Rupertzeck castrum cum aliis. Vlmenam nihilominus oppidum & castrum dux Ludouicus perdidit: quamuis in dominium ecclesiæ Moguntinæ, & non Comitis Palatini (vt diximus) peruenerint.

Non placuit Romanorum Imperatori Friderico ista concordia, qui aduersus Comitem Palatinum multiplices ob causas animum gerebat indignabundum. Dux autem Ludouicus iam tertio non sine maximo principatus sui detrimento expertus iram leonis, Imperatorem ipsum iam deinceps maluisset habere aduersarium, quam eius mandato Comitem rursus impugnare Palatii. Cæteri quoque in circuitu Principes penè omnes magno cum periculo rerum suarum experti, quid vires possint memorati Comitis Palatini, contra eum mouere pedem amplius non audebant: quia incubuit timor eius super eos vehementer.

ADDITIO. De hac concordia scripti sunt hi versus:

*Nubila nunc tandem cœlo prosper * auffert,*
Nec rursus imbres tristia parturient.
En Friderice Comes iam fata laboribus ipsis
Adducunt finem: iam labor omnis abit.
Jamque palam seruant fulgentia signa leonis
Castra Ludouici, qui prius hostis erat.
Ergo Leo plaudas hostes virtute cohercens,
Quos demum pacem cogis inire piam.
Infestos terres tu, munitas capis vrbes,
Succubuit miserè nunc inimica manus.
Jamque reluctantes ferro telisque propulsas,
Ciues, tirones, ruricolas, proceres.
Frustra tuis hostes iam vi virtutibus obstant:
Nam non impune facta proterua ferunt.
Nactus es immensos summa cum laude triumphos:
Tu Rheno felix commoda magna paras.
Nullos deuitat audacia magna labores
Ambigit, & faciunt iam tua gesta fidem.
Nuper enim Dorckheim atrox expugnando petebas,
Difficiles aditus non verebare quidem.
Nec rumor falsus, nec Cæsaris ira minantis,
Nec te formido terruit vlla necis.
Nec tristes Hyades, nec Phœbi grandior æstus,
Quin inimica tuis oppida diriperes.
Quis sat consequitur præconia magna Leonis?
O magnas laudes principis egregii.
Pellite magnanimi mecum vos, pellite curas:
Nam vitam placidam pax dabit accelerans.
Dux en Veldensis, qui sæpe pericla minatus,
Qui se discidii gesserat ante ducem;
Jam dedit ad nutus humili se mente Leonis:
Mutata mente deditus esse cupit.
Plaudite mortales, præsens mòdo Juppiter adsit,
Jam bellum cedit, gratia pacis adest.

Nunc

Nunc mercator iter cape, nunc miles pede fausto:
Nemo tibi rursus clam locat insidias.
Ergo tibi Friderice Comes spondemus amici,
Nos semper monitis velle parere tuis.
Viue, vale, gaude: nam quæ nos cunque sequentur
Fata, viros tecum nos dabimus comites.
Nec tibi coniuncti nos desperabimus vnquam:
Et metus in nobis te duce nullus erit.
Exercere modo Mauortia gesta licebit:
Nam Jouis excelsi fungimur auxilio.
O Rheni ductor, leo fortis, & inclite Princeps,
Magna salus patriæ tu Friderice Comes.
O præclare comes, ô tu fortissime victor:
Maiestati tuæ me modò dedo miser.
Suscipe parua libens munuscula mente benigna,
*Quæ tibi Jacobus * ex famulis minimus.*
Ille tuas laudes longum diffundet in æuum,
Et tenui metro te super astra feret:
Virtutesque tuas tenui lanugine cinctus
In totum faciet nunc penetrare solum.

His ritè peractis, iterum Comes Palatinus Weissenburgenses cunctorum iam destitutos auxilio monuit, quatenus Monachos de obseruantia Bursfeldensi, remotis & expulsis deformatis, quantocius reciperent, aut bellum & obsidionem denuò experirentur. At illi consilio inter se habito satius iudicabant monachos reformatos intromittere, quam propter antiquos deformatos vitæ ac rerum suarum extremum periculum subire. Expulsis ergo monachis antiquis deformatis; expulsi prius reformati ad locum reuocati & introducti sunt, manentque reformati usque in præsentem diem.

Eodem anno vicesima tertia die mensis Octobris sæpè dictus Comes Palatinus, confœderatione prius facta cum Nicolao duce Lotharingiæ, coadunato pugnatorum exercitu oppidum Mauri monasterium, & castellum vicinum Gerolseck, in quibus prædones & inimici prænominati ducis Lotharingiæ sua receptacula consueuerant habere, obsedit, impugnauit, & cepit, murosque per gyrum & fossata destruxit, latronibus nocturna fuga salutem quærentibus. *Morsmunster. Gerolszeck.*

Rursus eodem anno in Decembri memoratus Princeps duo prædonum castella, quorum alterum dicebatur Dortzbach, alterum verò Waltbach, in pago quem Odenwald vulgò nuncupamus, obsedit: quorum primum septima decima die Decembris obtinuit, secundum verò die sequente. Latronum in castellis ipsis tunc existentium alii fuerunt occisi, alii verò capti: cæteri autem fuga lapsi manus persequentis euaserunt, ne & ipsi caperentur. *Dortzbabh. Waldbach.*

ADDITIO. Super hoc versus hi facti.

Nequaquam admittis gratam Friderice quietem,
Nec rigidum Martem vexillis ducere cessas,
Ni virtute tua compescas quosque nefandos.
Temporis æstiui post diros hercle labores,
Dum refrenatus tibi Dux Ludouicus abibat,
Et manifesta suo gemitu discrimina planxit
Cinctum Morsmonster tunc obsidione molesta,
Quod prius indomitum tenuit lasciuia grandis,
Mox tibi subiicitur, auulsis mœnibus atque
Iure cohercetur, eius petulantia cessat.
Quando munitas arces inuadere tentas,
Expugnas subito, sternens virtute superbos.

Sed mortis timidus procul hinc fugit ipse Ditherus,
Vitam consuluit propriam quærendo salutem.
At frater vinctus obscuro carcere dormit.
Vos quoque lasciui, maledicti, vos nebulones
Pœnas effugite; metuenda est ira Leonis,
Ne vos arripiat, ne vos tradat cruciandos
Carnifici, dudum qui plures misit in Orcum.

Ermelstein. Eodem tempore arx quædam nomine Ermelstein, in qua Palatinus ius aperturæ & refugii habebat, per insidias à quibusdam iniquis conscensa & occupata fuit. Quo comperto Palatinus statim armatos suos adduxit, & prædictam arcem vi in manus suas recepit. Unde versus:

Quæ dudum terras fuerat vulgata per omnes
Amplificas famam tu Palatine tuam.
Demonstrat solitos arx perquam clara triumphos.
Viribus Ermelstein exsuperata tuis.
Non fuit hunc equites iustum coluisse rebelles:
Est tua vis illos pellere visa viros.

Eodem anno Fridericus Imperator tertius conuentum Principum statuumque regni magnum habuit in ciuitate Ratisponensi: ubi inter alia multa varii habebantur tractatus de bello in Turcas mouendo, sed omnia terminabantur verbis, cunctis quæ sua sunt quærentibus, non quæ Reipublicæ IEsu Christi.

M CCCC LXXII.

Hoc anno Rupertus ex Comite Palatino Archiepiscopus Coloniensis germanus Friderici sæpe dicti principis, magnam suorum contra se displicentiam concitauit. Nam inter ipsum & Canonicos maioris Ecclesiæ (quorum congregationem Capitulum nuncupant) magna contentione suborta, prouentus eorum & census in vindictam rebellionis, ubicunque potuit extra Coloniam præoccupauit, & in usus proprios conuertit. Hinc nimium commoti, & forsan non immeritò, Canonici quidquid contra eum potuerant agere, toto mentis studio consiliati sunt. Adhæserunt eis ciues Colonienses: adhæserunt Bonnenses: Nouesii quoque, & omne robur totius nobilitatis in patria: qui penè omnes unanimi sententia rebellarunt.

Archiepiscopus autem ipse cum experimento rebellionem suorum didicisset, grauiter tulit: & quomodo suam posset ulcisci contumeliam, sedulò cogitabat. Erant inter consultantes rebus Pontificiis nonnulli, quorum sententiam male sequutus Præsul, Nouesium capere viribus cum non posset, insidiis & dolo aggressus est. Dicebantur eo tempore subordinati fuisse tres viri, magnisque promissionibus conducti, videlicet Erhardus Bock, Fridericus Schouff, & Basilius quidam per eos, quibus Archiepiscopus rerum commiserat summam, ut oppidum in manus eius traderent per insidias. Recesserunt enim Nouesii (sicut iam diximus) ab obedientia Archiepiscopi. Verum Basilius aquam utroque sciens portare humero, & in una re bis traditor factus, à Nouesiis accepta pecunia, socios suos in eorum notitiam secretius tradidit. Qui cum nauigio per flumen Rheni descendisset Nouesium, accepto ciues à bis traditore signo, mox eos in littore capientes, torturis examinarunt. Quid plura? Interrogati consilium aperiunt, voluntatis suæ institutum fatentur: sententiam capitis accipiunt: ceruicibusque amputatis, trunci quatuor in partes diuiduntur. Hinc grauem commotus in iram, necatis factam clamauit iniuriam: asserens nec se nec suos unquam de traditione Nouesii quelecunque habuisse consilium. Mandauit ergo Nouesiis, & iureiurando denunciari fecit, scirent, quod & illatam sibi ab eis contumeliam, & innocentibus mortem, totis viribus, & quo posset ingenio cogitauerit in proximo vindicare. Iam deinceps in apertam rebellionem conspirarunt.

Eodem

Eodem anno Fridericus Comes Palatinus, ubi tantam audiuit inter fratrem Archiepiſcopum & Canonicos eius Colonienſes diſcordiam, miſit ad Coloniam Reinhardum Epiſcopum Wormatienſem, cum aliis quibusdam à ſecretis, ut ſi quouis ingenio poſſent, concordiam inter eos reformarent. Miſſi ad Coloniam veniunt, cauſam aduentus ſui aperiunt: ſed pacem inter diſſidentes nullatenus componere potuerunt. Abeuntes ergo ſine concordiæ vel pacis effectu triſtes, cum nauigio veniſſent paululum ſupra villulam Rotenkirchen, omnes capti, & neſcio quorſum fuerunt abducti. Iam enim Palatinus odio habebatur à Capitulo, à ciuibus, & omnibus terræ nobilibus, propterea quod Archiepiſcopo adhæſit. Cuius odii prima cauſa fuit violentia, quam fecerant his qui bona Eccleſiæ tenuerant impignorata, quæ ſine pecuniarum ſolutione occupauit omnia. *Rotekirch.*

Anno prænotato circa feſtum S. Martini Epiſcopi Palatinus Comes Fridecus miſſis exercitibus ſuis caſtellum quoddam nomine Diſſaw in Bohemiæ nemore ſitum, in quo prædones latibula ſua habere ſolebant, obſedit, cepit ac funditus deſtruxit: latrones in eo repertos interfecit, & dominum caſtri ad Amberg miſit captiuum. Itaque ſuperatis hoſtibus pacem bello comparauit, & ambulantibus in principatu ſuo itinere purgauit. *Diſſau.*

ADDITIO. Verſus deſuper facti tales:

Non ſolum Rheni te patria vaſta veretur,
Nec ſatis eſſe putas ſyluæ Ottonis dominari,
Finitimiſque locis, quibus eſt tua cognita virtus:
Sed tua maieſtas ſimul eſt perſpecta Bohemis.
Namque illis Diſſau cepiſti nudius arcem
Deuaſtans penitus, ac deprenſos nece triſti
Illico condemnans: quoniam factis meruere.
Peruerſumque caput, pietas cui magna pepercit,
Nunc Amberga tenet loris ceruice reuinctum.

M CCCC LXXIII.

Canonici maioris Eccleſiæ Colonienſis contra Rupertum Archiepiſcopum ſuum iam propter ſpolium à ſede Apoſtolica ad eorum inſtantiam excommunicatum Hermannum ex Landgrauiis Haſſiorum Canonicum ſuum Eccleſiæ beatæ Mariæ ſemper virginis in regali oppido ad Aquaſgrani Præpoſitum, in gubernatorem & adminiſtratorem Eccleſiæ ſuæ conſtituerunt: qui erat vir non ſolum nobilitate præcipuus, ſed etiam prudentia, conſilio & actione præclarus: qui etiam Ruperto poſtea in Archiepiſcopatu ſucceſſit. Huic mox gubernatori facto Noueſii, Andernachii, Bunnani, & plerique alii deficientes à Ruperto fidelitatis iuramenta præſtiterunt: quorum ſuffultus auxilio non pauca breui caſtella Eccleſiæ obſedit, & cepit ſibique & Capitulo memorato potenter, nulloque reſiſtente ſubiecit. *Hermannus.*

M CCCC LXXIIII.

Hoc anno Philippus Comes Palatinus Rheni, Bauariæque Dux, Ludouici Pii Principis Electoris quondam filius, uxorem duxit Margaretham Ludouici Ducis cognomento Diuitis filiam, ſororem Georgii diuitis: & in oppido Amberg nuptias in dominica Quinquageſimæ ſolenni pompa celebrauit, anno ætatis ſuæ viceſimo ſexto. Ad regimen tamen paterni principatus, quamdiu vixit Fridericus patruus, non peruenit. Superuixit autem poſt eius coniugium tutor ipſe Fridericus annis tribus. *Philippi Palatini nuptiæ.*

ADDITIO. In has nuptias hoc carmen ſcriptum.

Plaudite iam proceres, lætas ignobile vulgus
Voces effundat, feſtos celebrans hymeneos,
Qui Margaretam omnis virtutis ſimulacrum
Cogunt felices thalamos intrare Philippi.
Dux Ludouice potens, fortis gaude & Friderice.
Diuos connubium dabit hoc ſpectare nepotes.
Margareta virum ſortita eſt tempore fauſto,
Quo non eſt melior, nec eſt formoſior alter,
Dulcior alloquio, factisque benignior ipſis
Vita non fruitur. Lætas ad ſidera palmas
Tuque Philippe refer: tibi eſt caſtiſſima coniux,
Moribus inſignis, præſtanti corpore quasque
Præcellens nymphas cretas de ſanguine claro,
Te ſobolis pulcræ dulcem factura parentem.

Margaretha verò Philippi uxor, peperit ei filios & filias ſubſequentes, Ludouicum primogenitum, qui patri ſuccedens in principatu hodiè * dominatur: Philippum Friſingenſem Epiſcopum: Rupertum ducem, qui habuit uxorem filiam ducis Georgii auunculi ſui, & obiit ante patrem: Fridericum qui hodiè ſine uxore tutorem ſe gerit filiorum Ruperti fratris ante dicti: Georgium Epiſcopum Spirenſem: Henricum præpoſitum S. Albani Moguntiæ: Ioannem Epiſcopum Ratisponenſem: Wolffgangum Canonicum Herbipolenſem. Filiarum iſta ſunt nomina: Eliſabeth, primo nupſit Landgrauio Haſſiæ Wilhelmo quo ſine liberis mortuo data eſt in coniugium Badenſium Marchioni Philippo: Amalia, & Helena quarum altera nupſit duci Meckelnburgenſium, altera verò duci Pomeranorum & Stetinenſium: Catharina monialis eſt noſtri ordinis in cœnobio Neuenberg propè Heidelberg Wormatienſis diœceſis. Porrò Barbara cum eſſet annorum quatuordecim, virgo moritur: & Otto Heinricus in pueritia ſua obiit. Reliqui hodiè adhuc viuunt omnes.

Anno 1514.

M CCCC LXXVII.

Friderici obitus.

Anno duodecima die menſis Decembris obiit Fridericus Comes Palatinus Rheni, Bauariæque Dux, tutor Philippi, frater iam dictæ Mechildis, Ludouici quoque patris Philippi & Ruperti Archiepiſcopi Colonienſis: cuius corpus in habitu fratrum minorum apud eiosdem in oppido Heidelberg ſub marmore cælato, in abſidula dextrorſum, ſolemni pompa fuit ſepultum. Magnus Princeps, amator Cleri, defenſor pauperum & viduarum, Eccleſiarum aduocatus integerrimus: qui tanta fecit, quanta nullus in Germania Princeps in trecentis retrò annis, pro pace & defenſione ſuorum omnium, adiutorium eius poſtulantium. Qui (ut mea fert opinio) ſi Romanorum fuiſſet Imperator, non tot regna, tot prouincias, tot urbes à Chriſtianorum dominio Turcus rapuiſſet; aut ſi Imperator fuiſſet, qualis iſte erat. Quo mortuo excellentiſſimus Princeps noſter Philippus Palatinus, hodie feliciter imperans, paternum ducatum quem ille poſt obitum patris tutorio nomine gubernauerat annis XXVI. regendum hoc ipſo anno ſuſcepit, annum ætatis agens XXVIII. Princeps inclytus, manſuetus, ingenio clarus & ſubtillis, non minus conſilio quàm armis valens, amator pacis & ſubditorum ſuorum defenſor & tutor accerrimus.

Philippus Palatinus ſuccedit.

ADDITIO. Apotheoſis Friderici Palatini.

Tanti fama ducis, totum celebrata per orbem
Compulit, ut cœlo collocet ipſe ſuo
Jupiter: atque tuum pateat iam nomen Olympo,
Agmine quod fortes Marte viros ſuperas.

Sic

*Sic ego dum radiis nomen * fulget ab alto,*
Protinus exarsi, quo tua sacra colam:
Nomina grata Deis, Musisque dicata serenis,
O Friderice salus & decus Imperii.
Aureus in medio terræ notissimus orbe:
Arduus astra petens, quo fremit acer equus.
Dux Fridericus adest, & inter sidera fulget,
Nomen & æternum posteritate feret.

EOLOGIUM ILLUSTRISSIMI PRINCIPIS FRIDERICI BAVARIÆ DUCIS, COMITIS PALATINI RHENI, SCRIPTUM à IACOBO SCHLETSTAT, XII. CAL. FEBRUAR. ANNO M CCCC LXXI.

Cæsareum pectus tibi cum sit, maxime Princeps,
Corpus & Hectoreum, lingua Catonis adest.
Munere Alexander tibi, voce cedit Ulysses,
Qui valuit summa posteritate frui.
Quod si te tantum genuissent prisca parentem
*Tempora, dedissent vota * gerenda tibi.* * f. regna.
Quare age magne Princeps, mihi munus trade rogatum,
Ut mea sint grata carmina missa tibi.

Prouida discutiens iam dudum cuncta vetustas,
Humani generis quisquis status esset, eidem
Supremum statuit, cuius ditione subacti
Transigerent longam fausto cum fœdere vitam.
Ne si tollatur honor & formido regentis,
Pessima dissidia crebrò subrepere possint.
Nam virtute carens, quamuis turpissimus adsit,
Ambitione celer quiuis ad honores anhelat,
Præferri cupiens ut iure coherceat imos.
Huic voluit veterum prudentia magna mederi,
Virtute egregia quicunque sit accomodatus,
Refrenans alios regnum prælatus haberet.
Ergo Ludouicus omni virtute probatus,
Qui quondam fuerat illustris sanguine multum
Bauarico, reges superans virtutibus omnes,
Præfuit his terris summa cum laude gubernans.
Is pius, is iustus, populo veneratus ab omni,
Plangitur emoriens, & magnum sentit amorem
Mœstorum procerum, quos mors fecit sua tristes.
Verum lætitiam cunctis spes unica præstat,
Quam fuit amplexus dum viueret, inclyta virtus
Quæ facit ut iunctum superis hunc nemo vacillet.
At patris effigies nobis Philippe superstes
Mansisti, sectans virtutes crebro paternas,
Quem natura dedit vultus splendore venustus,
Sideris oculis, cultu quoque præditus omni:
Quoslibet in magnum vehementi laude fauorem

Allicit ille tui, nec te quoque amasse * :
Quosque piget ut ament, faciei forma coercet.
Namque tibi hæc animum profitetur inesse benignum,
Præ se fertque palmam magna virtute venustam.
Et quia virtutes tua mens amplectitur omnes,
Prosequiturque imos placide coniunctio mitis,
Et tua Maiestas est visa tyrannidis expers;
Non inconsultò subiecta caterua tuorum
Te colit, expectat, te diligit, & veneratur :
Et tibi congaudet, amat, applaudit, fauet ultro:
Atque uniuersa tuas clamat Germania laudes.
At non immeritò præconia talia seruas,
Cum teneris, ut erat laudabilis indoles, annis
Quæ tibi rectorum mandabat idonea turba,
Ipse memor fueras studiosa mente secutus.
Jam didicisse senem, iam iussa salubria quondam
Auscultasse iuuat, nam regna futura requirent,
Tum princeps aderis populo gratissimus omni,
Tum tua vota tibi subito feliciter omnes
Explebunt auidi, monitis parere veloces.
Omnibus in rebus nunquam diffidere fas est
Insigni tecum duce patrono Friderico.
Is pater optatus regimen tibi nate beatum
Suggerit, atque docet præsens incumbere Marti.
Ipse Philippe tuas virtutes semper amauit,
Et sua cura tibi regnum noctesque diesque
Amplificare studet : hunc tu sectare parentem.
O Friderice tuas iam pridem accedere laudes
Philippus statuit, mores virtutibus ornans.
Non illum quisquam venturis Hercle diebus
Degenerem dicet, patris at similem Ludouici.
Nuper enim Princeps dum Marte inimica secundo
Oppida dirueres, arcesque & hostibus armis,
Philippus constans, bellis aptissimus, atro
Conflicta noluit audax euadere tyro.
Sed tua non certi prudentia nescia fati
Illum nolebat atroci exponere damno.
Hæc sunt iudicia senii spectata salubris.
Gesta etiam multum doctus iocunda palestræ
Cernitur in theatro cunctos superare coæuos.
Nemo illi par est: in propatulo magis unquam
Nemo insedit equos placidè, quibus ardua ceruix,
Et iuba dependens, & robore pectus amœnum.
Hic ubi magna suis hastilia sumserit alis,
Et lato fuerit umbone in pectore cinctus,
Et gressus celeri concurrit rite caballus
In pugilem aduersum, quanquam sua pectora tundat,
Is fixus residet, deorsum nec corpore nutat.
Nonnunquam gladiis comites vibrantibus aptè
Ne tactus obsint, aduersaque pectora lædit.
Quid iuvat, ô Musa, longis ambagibus uti,
Ut morer illustrem summa virtute Philippum?
O felix Princeps, ô vasti gloria mundi,

O decus

O decus excellens, ô summo dignus honore.
Quæ tibi non insit, virtutem nemo recenset.
Imo tuis manibus quæcunque negocia tractas
Sunt visu placida, quæcunque iocunda videntur.
Dum quoque frendentes altis in montibus apros
Sectaris, te nulla feræ vestigia terrent:
Aprum qui nudius confosso pectore in undis
Letali gladio minimè penetrare timebas.
Ergo tui mores, tua mens, tua maxima virtus
Vitaque iocunda te cunctis reddit amandum.
Lætificat pariter omnis spes una Philippe, &
Præmia si meritis condigna rependere fas est,
Quin tibi regalis præstetur laurea tandem
Romani imperii: nam virtutes meruere.
Tum tibi gesta canam, temptabo dicere versu,
Quæ splendore suo præconia magna requirent.
Tu modo quæ Iacobus iuvenili carmine pangit,
Et quæ felicis anni sub nomine mittit,
Suscipe, vive, vale longè venerandus in ævum.

NOTÆ ET ADDITIONES QUÆDAM, AD GESTA FRIDERICI PALATINI, COGNOMINE VICTORIOSI.

PAg. 327. (*Trithemio scriptore*) Hic familiam Palatinam, cui multum debuit, quantum potuit, calamo suo exornare studuit. Extat eius *Chronicon successionis Ducum Bauariæ & Comitum Palatinorum, ad Philippum Palatinum Principem Electorem*, iussu illius scriptum: quod cum aliis eius operibus Historicis nuper recusum est. Scripsit etiam *De origine, Regibus ac Ducibus Bauarorum, simul & Comitum Palatinorum & Spanheimensium, libros* IIII. *ad Johannem Comitem Palatinum, & in Spanheim, apud Symeren residentem.* si fidus est catalogus operum eius Polygraphiæ præfixus: nam in Epistola ad Rogerium Sicambrum (quæ inter familiares est num. 51.) scripta anno MDVII. qua omnes eius lucubrationes enumerantur, nulla huius operis mentio. Friderici porrò Palatini Electoris laudatissimi Principis, præter quæ de eo in breui illa Genealogia strictim notat, res gestas in Chronico Spanheimensi per annorum seriem cum cura consignauit: postea tamen etiam copiosius & accuratius, in repetita elaboratione Annalium Hirsaugiensium, quos anno MDXIIII. in Abbatia sua Herbipolitana de nouo recoxit, & in tantum amplificauit, vt duobus prægrandibus voluminibus descripti, quadruplum primæ editionis, quam solam hactenus vulgatam habemus, conficiant. Inde nos ista excerpsimus, cum beneficio Illustrissimi principis Ducis Johannis Palatini Rheni, eos libros precariò teneremus: ne forte Lector putet, peculiarem fuisse à Trithemio libellum Friderico tributum. Habuit tamen etiam proprios rerum suarum scriptores Princeps noster, vernaculo sermone vsos. Inter quos duo eximii fuerunt, vnus Matthias de Kemnaten Theologus, Principis Capellanus, & (vt Trithemius pag. 33. meminit) Mathematicus: alter Michael Bohemus Weinspergensis Poeta: quorum ille prosa, hic rhytmis Teutonicis, vterque ab origine Palatinæ stirpis exorsus, Friderici huius gesta diffusè & copiosè celebrarunt, qui in archiuis Palatinis adhuc conseruantur. Eorundem gestorum diuersæ etiam Epitomæ, incertis auctoribus, circumferuntur. Quæ omnia

partim à clementiſſimo noſtro Principe Electore Friderico IIII. benignè ſuppeditata, partim ab amicis vltrò oggeſta, cum diligenter inſpexiſſem; deprehendi iis ipſis adiutum Trithemium, qui proximè ab illorum ſcriptorum æuo abſuit, iſta ſua concinaſſe. Nos illis nunc etiam aliunde lucis aliquid afferre conabimur.

Pag. 329. *Naſcitur Philippus*) Huc Genethliacon, ab illius æui elegantia, eodem illo Jacobo (vt videtur) auctore.

Surge age Calliope, lætas de pectore voces
Cum Muſis ſociis virginioque choro
Funde, exultando melos ad ſidera profer:
Jam reſonet Phœbus cum cithara atque lyra.
Ipſi gaudentes voces ad æthera iactent
Nunc mecum populi, Pæan Joque & Jo.
Naſcitur hac die nam pulcra de ſtirpe Philippus,
Dux populi inclitus Diis gratus ſuperis.
Mille quater centenos & quaterque decem Sol
Annos cum octo nato Iheſu faceret.
Illa die moritur ſanctus Henricus & eius,
Spiritus æthereis collocatur ſedibus.
Quem Bamberga potens tumulo ſacrauit & æde
Ante annos multos fata ſuperna ſequens.
Deſpiciens qui cœlo ſuos de ſtirpe creatos,
Hunc pro ſe terris omine fauſto dedit.
Gaude igitur felix pietate atque omine tanto:
Inque patrum dirige greſſus & ingenia.
Diſce puer ſtudio virtutem & optimas artes,
In pace vt patriam iuſtitiaque regas.
Sic tibi pro meritis terram multosque dabunt Dii
Cum liberis annos, æthereasque ſedes.
Ipſe ego carminibus (abſit modo inuidia) pergam
Scribere facta tua, te ſuper aſtra ferens.

Ead. quouſque Philippus XVIII. *compleuerit annum)* Hoc ſecundum diſpoſitionem Aureæ bullæ Caroli IIII. Imp. §. Inter ſollicitudines: *Si Principem Electorem ſeu eius primogenitum mori, & heredes maſculos & legitimos laicos defectum ætatis patientes relinquere contigerit; tunc frater ſenior eiusdem primogeniti, tutor eorum & adminiſtrator exiſtat, donec ſenior ex eis legitimam ætatem attigerit; quam in Principe Electore octodecim annos completos cenſeri volumus & ſtatuimus perpetuo haberi. Quam dum attigerit, ius, vocem & poteſtatem, & omnia ab ipſis dependentia, tutor ipſe totaliter cum officio teneatur protinus aſſignare.* Idem confirmauit Sigismundus Imp. duabus Bullis, à nobis editis cum diſſertatione ſingulari, *De legitima Palatini Electoris ætate.*

Pag. 329. *Tutor infantis Philippi)* à ſe adoptati. Æneas Syluius in Europa cap. 40. *Mortuo Ludouico Palatino, qui relictam Ludouici Regis Cypri vxorem duxerat, filium ex ea natum infantem adhuc Fredericus frater eius, conſentientibus terræ optimatibus, adoptauit: gubernatorem prouinciæ tanquam dominus, Electorem Imperii ſe dixit: cælibatum perpetuum promiſit, ne arrogato filio vxorem ducens præiudicium faceret. Rogatus Nicolaus Pontifex* V. *id genus adoptionis confirmauit, recuſauit Fredericus Imperator ſæpe multumque requiſitus.*

Pag. 333. *Latibulum latronum)* Laus Friderici magna, tumuloque eius inſcripta, FVLMEN PRÆDONVM. Wimpheling. in Epit. rer. German. cap. 55. *Raptores & prædones inprimis exterminauit, eorumque arces ſolo æquauit, terrarum itinera viatoribus tutiſſima fecit.* Horum quæ illo æuo rabies, & metuenda licentia fuerit, docet Æn. Syluius in Germania cap. 68. *Et quamuis adhuc veterum*

rum nonnulla rapinarum vestigia maneant, (nam hoc vnum est ex prisca barbarie vitium inter vos relictum) non tamen ea prædarum libertas est, quæ olim fuit: nec ciuitates vestræ prædonibus, si quando in potestatem earum veniunt, veniam præbent, sed eos acerbissimo rotarum supplicio enecant.

Pag. 333. *Principatum suum muniuit)* Cui rei etiam speculam illam opportunissimo loco positam, latè vndiquaque prospectantem (cui Trutz-Kayser nomen fecit) militari opere excitauit. De qua vide not. in origin. Palatin. cap. 10. & Cruſ. in Annal. Sueuic. part. 3. lib. 7. cap. 10.

Ibid. *Ecclesiæ Moguntinæ castrum Schauuenburg)* Huc pertinent versus, in Trithemio edendo omissi:

Ecce Palatinus Rheni Comes inspicit hostes:
Hos fugat, hos cædit, multos captiuat, & ecce
Quatuor hic comites nunc captiuando triumphat,
In Moguntinum sic primatem superando
Hunc Vdalrici Dux Bauariæ Fridericus
Princeps elector, facit hic animosus vt Hector.
Gaudia multa tuli, Princeps iustissime, quando
Mœstum principium gratior fortuna secuta est.
Terror namque tuum inuasit populum, agmine tanto
Allecto Furiis quando comitata sororum
Tartareas liquit sedes, superasque petendo
Corda sacerdotum stimulis infecit amaris,
Ac rabie, fera bella mouens. pudor atque pudebit
Æternum, Christi populum tam perditis actum:
Consulibus quis iustitia exulat, atque Deorum
Religio prostrata iacet. pia numina sacris
Excessere locis: quibus agmina nunc temulenta
Bacchi, & luxuriosa Venus, Cererisque gulosa
Turba subit: segetemque ob pinguem turpiter acta
Turpia committit, Christi perdensque tributum
Templa Deûm violans miserorum sanguine fœdat:
Et corpus Domini quo nos á morte redemit,
Quodque pium nobis monumentum & pignus amoris
Vescendum tradidit, pedibus calcare relinquit.
Attamen omnipotens pater antiqua pietate
Æquis hæc oculis, hominum indignosque labores
Aspicit, & sceptro caput æquæ religionis
Haud dubitans ferro statuit te. Putrida tabes,
Atque vlcus sanie aspersum nocuoque veneno,
Singula ne pestem contactu pecora sumant,
Rescindendum est ense, ne pars infecta trahatur.
In partem putridam. * *Nec te terreat armis*
Gens ignaua sacerdotum, queis ocia curæ,
Et Venus, & Bachi cyathi longæque popinæ.
Martis opus spernunt, nec membra labori
Sufficiunt tanto: Mars gaudet milite duro.
Ergo age nunc Friderice potens & religionis
Perfectum statue, & iusticia concomitante
Accinctus armis fidum fer pectus in hostem,
Torpentem ignauia turpi, & stabulis saturatum
Armentum infectumque gregem pelle atque coerce,
Donec se Christi famulos & religionis
Cultores opere & verbo efficiant statuantque.

Nam-

Namque hæc mens ſuperum eſt, ſic ſuadent numina Diuûm:
Juppiter ex altoque tuos iam reſpicit actus,
Et iuuat aſſiduo: cœpto ne deſice, teſtis
Eſt arx clara tuis manibus proſtrataque terræ
Machina Schauuenburg, fuſusque exercitus omnis
Cum caſtris: pridie cum victor ſpolia tanta
Attuleris, victosque equites in vincla dediſti.
Eia age, ne timeas cunctos ſuperare labores:
Perfer & obdura, contraque audentior ito,
Quam tua te fortuna ſinet ſuprema ſalutis.
Tempus erit cœloque ſuo pandetur ab alto.
Tunc tua facta canam, cœloque adducere temptans
Te decus æternum patriæ ſine fine dicabo.
Inuidia quanquam nunc maxima turba tuorum,
Quos nutris, tua facta ſilet: tamen inclyta virtus
Opprimi nec poterit, pueri namque agmine tanto
Conclamant læti, Mauortia geſta canendo,
Queis ſuperas cunctos, nec quis tibi par erit unquam.
Neque tuum turpis poterit abolere vetuſtas
Nomen & imperium, decus ô Friderice tuorum,
Allecto namque Stygiis ſeſe extulit undis,
Corda ſacerdotum rabieque infecit amara,
Ut bene factoribus bella horrida ſicque cruenta
Inferrent, atque ingrati immemoresque bonorum
Pro pietate dolum, pro melle venena referrent.
Quod Deus ex alto conſpexit, teque piorum
Ultorem ſtatuens, hoſtem ſuperare volebat.
Sicque ſacerdoti, dum bella fortia temptat,
Armipotens princeps iuſtumque piumque colendo,
Signa rapis, referens ſpolia ampla ex hoſte trophæum
Spiritus ſancto ſtatuiſti, laude perenni
Cuncta per ora virum celebrabere carmine noſtro:
Quod tibi nunc iuvenum depromunt pectora puris
Vocibus, & ſalvum exoptant te tempore longo.

Pag. 334. *Regale oppidum Ingelnheim)* Huc vide Munſter lib. 3. Coſmograph. cap. 128.

Pag. 335. *Dietherus per ſententiam Pii PP. II. depoſitus)* Nauclerus Geneal. 49. *Cauſæ priuationis ſiue depoſitionis fuerunt, quod ſcilicet procuratores ſui ſuffulti pleno mandato, dum prouiſionis literas obtinerent, iurauerunt in animam ipſius Dietheri, inter cætera quæ Epiſcopi iurare neceſſe habent, quod infra annum ſe Romano Pontifici præſentaret: quod (vt aſſerit Papa Pius) non ſervauit. Fertur excomunicatus etiam debiti cauſa fuiſſe, quod mercatoribus ſoluere debuiſſet. Item quod conſecrationem in tempore debito non accepit, & quod ſimoniacè electus ſiat. Item quod legato miſſo ad exigendam decimam contra Turcas dixerat, Papam argentum nationis non fidei defenſionem quærere. Item quod in natione conventum Principum contra voluntatem Imperatoris conuocauerat. Item quod à bulla Mantuana ſuper decimatione decreta ad futurum Concilium appellauit. Et iterum, quod appellauit à Papa male informato ad melius informandum: prout hæc omnia in Bulla privationis continentur, Data 2. Cal. Sept. Anno M CCCC. LXI.*

Pag. 336. *Strata montenſis de monaſterio Lauriſſenſi)* Platea montium vocatur in veteri documento, edito in origin. Palat. pag. 51. Ut à Lauriſſa in Moguntiam fuerit translata, vide Chronicon Laurishamenſe, in fin. & Append.

Pag.

Pag. 336. *Fridericum, quod partes Dietheri defenderet excommunicauit)* Huc pertinet illa inter Æneæ Sylui Epistolas 383. Pius *Episcopus, servus seruorum Dei, nobili viro Friderico Comiti Palatino, Sacri Imperii Electori S. Quod te dilectum de more filium non vocamus, neque benedicimus tibi, faciunt opera tua: qui & Ecclesiæ Moguntinæ bona ad te detrahens, aduersus Apostolicæ sedis mandata Diethero priuato & anathematizato iungere arma non es veritus, & vlterius publica edicta ponere, ne quis litteras nostras in tuis tentoriis vel publicare vel exequi audeat, mortem ei comminatus qui contra fecerit. Quod nihil est aliud, quam primæ sedis & JEsu Christi vicario rebellare. Quibus ex rebus quamvis non à nobis, ipso tamen iure excommunicatus es & extra Christi Ecclesiam factus. Neque dilectus filius appellari potes, neque benedictionis capax haberis: nec tua te tuentur edicta, nec inhibitiones quibus Apostolica decreta prohibes ad te deferri. Non flumina, non montes, non muri, aut aliæ quæuis munitiones, excommunicationis ad te aditum impedire possunt. Dei fulmen est Apostolicum anathema, cui nulla possunt arma resistere. Tu longam epistolam ad nos scripsisti, ut excusares quod fecisti. Sed quanti momenti sint quæ dicis, Deus novit, & tu ipse scis: nec ignoramus, iudicat te conscientia tua. Quæ te causa mouerit, Diethero tuo prius inimico auxilium præstare contra iustitiam, omnes intelligunt. Potes multa dicere: sed veritas in suo loco manebit. Petis ne credamus inimicis tuis, neue causam tibi demus quærendi remedia, quibus defendi possis: & arroganter aliqua per minas subnectere videris. Nos solum operibus credimus, & ea quæ palam videmus, non possumus non credere: tua offensio notoria est, & manifesta rebellio. Si te volueris emendare, ut bonum filium decet, Apostolicis obedire præceptis, utemur pii patris officio, nec redeuntem filium aspernabimur: quin potius vitulum saginatum apponemus, sicut in Evangelio erga filium prodigum fecisse legimus bonum patrem familias. Quod si perges Apostolicam sedem impugnare, & eius decreta contemnere; senties maiorem esse Romanam Ecclesiam, quam vel tu sis, vel quicunque alius, qui tibi opem afferre voluerit. Prudens es, & nosti quæ possunt adversus te fieri: & planè intelligis, quia non potest vinci veritas, & quod iniustè agenti nulla satis tuta possunt inveniri præsidia. Dat. Romæ, 7. Calend. Martii.*

Pag. 337. *Convenientibus in unum)* Interueniente potissimum summæ tum auctoritatis Principe, Philippo Burgundiæ Duce. Naucler.

Pag. 338. *In agrum Heidelbergensem)* Progressum & circumstantias huius prælii accuratè describit Nauclerus Generat. 49. Sed iuuat ipsius Friderici de ea re nunciam epistolam, ipsa die victoriæ ad Ludouicum Bauariæ Ducem datam, adscribere. Dem Hochgebornen Fürsten vnserem freundlichen lieben Vettern, Herrn Ludwigen, Hertzogen in vnder vnd obern Bayern, ꝛc. Vnsern freundlichen dienst, vnd was wir liebs vnd guts vermögen, zuvor, Hochgeborner Fürst, Lieber Vetter, Es seind auff heut dato des Brieffs, Marggraff Carle von Baden, sein Bruder der Bischoff zu Metz, vnd Graff Vlrich von Wirtenberg mit einem starcken raisigen zeug, bey acht hundert pferd, in das Ampt Heidelberg kommen, vnd allernechst bey Heidelberg angestossen zu brennen. So haben wir vnsern raisigen zeug, zu guter maß heimlichen beyeinander gehabt, vnd vnser Freund der Bischoff zu Metz ist heimlich mit dreyhundert Pferden vnden zu vns gestossen, vnd wir seind den Feinden nachgezogen, vnd ihnen ein fürlaß geben, vnd wolten sie in die mitte nemmen. Da seind wir mit dem hauffen zusammen gestrichen, vnd durch gnad vnd hülffe deß Allmächtigen GOttes, haben wir die genandte drey gefangen, vnd mit ihnen ein Graffen von Werdenberg, ein Graffen von Sendenwerd, vnd ein von Liningen, vnd sonst viel guter Ritter vnd Knecht. Vnd ist ein Herr von Brandis, ein Graff von Helffenstein, vnd sonst etliche von der Ritterschafft auff der Wahlstatt blieben, auff der Feind seiten. So ist auff vnser seiten niemand, dann ein Ritter Herr Wilprecht von Helmstatt, todt blieben. Den handel wolten wir ewer lieb nicht verhalten, in dem getrawen, daß ihr das zu grossen frewden gern vernemmet: vnd euch auch in ewren sachen desto füg-

füglicher wisset zu richten. Datum Heidelberg, auff Mittwoch Petri vnd Pauli Apostoli, Anno 62. Hertzog Friderich Pfaltzgraff, Churfürst.

Pag. 338. *Campo latissimo non procul à Ladenburgo)* iuxta villam Seckenheim hodie dictam, olim Sigenheim, & Sickenheim, super flumine Nechar in pago Lobodunensi sitam, de qua in Origin. Pal. cap. 7. Nec vana coniectura ducor, campos illos patentes eundem locum esse, vbi Gratianus Imp. olim Germana agmina fudit, & vltra Nicrum repulit; vbi tum oppidum habebant Lupodunum, Ausonio teste, quod hodiernum esse Ladeburgum alibi exposuimus. Inde loco & villæ ab insigni victoria factum nomen *Sigenheim*, veluti Nicopoli aut Niceæ: vt alteri villæ Ladeburgo proximæ *Walstat*, à clade & internecione sua luctuosum nomen ab ipsis Germanis tribui potuit. Idem locus postea tot sæculis hac eximia Victoriosi nostri victoria (de summa rei tum ferè agebatur) nobilior redditus est. Vbi in agro prælii conscio, crux lapidea erecta visitur, hac inscriptione: **Als man zalt nach GOttes geburt** MCCCCLXII. **Jahr, auff S. Paulus gedächtnis tag, seind auff dieser walstatt durch Hertzog Friderich Pfaltzgrauen bey Rhein und Churfürsten, nidergeworffen worden, Herr Jörg Bischoff zu Metz, Marggraue Carl von Baden, vnd Graue Vlrich von Wirtenberg, mit einer mercklichen zahl ihrer Diener, Grauen, Herren vnd Knecht. Vnd denselben die in solchem gescheffte todt blieben seind, wolle GOtt barmhertzig sein.**

Ibid. *Cum magno triumpho.)* Sunt qui scribant, parta victoria Heidelbergam reuersum non statim ascendisse arcem; sed prius ingressum templum, flexis genibus ad aram, longo tempore precationem suam ad Deum dixisse, & egisse gratias pro liberatione è periculis. Quo forte respicit versiculus ille, pag. 29. *Dans Domino palmam* (ita legere malim) *propriis non fidit in armis.* Vexilla Principum captiuorum, suspensa ad tholum Templi S. Spiritus etiam hodie visuntur. Peruulgata est historiola, quam tamen in antiquioribus eius æui scriptoribus non reperi, Fridericum deuictos captosque hostes excepisse in prima cœna conuiuio Principibus digno: sed panem apponi prohibuisse. Hunc verò cum poscerent conuiuæ, respondere iussisse; *Non esse iustum illis panem præberi, qui segetes contra belli iura crudeliter vastassent, & frumentum in horreis combussisset, & molas passim igne deleuissent.* Porrò victoriam pariter illam insignem, & in ea animi moderationem verè heroicam, eleganti stylo celebrat Petr. Antonius Finariensis, in libello *De dignitate Principis*, huic ipsi Friderico nostro inscripto, cuius verba placet adscribere: *De clementia*, inquit, *qua ad Deum (Demosthene teste) propius accedit princeps, si quis satis dicere vellet, annalibus profectò foret opus. Nam cum iuste in hostes sæuire posset, quos iusto prælio captiuos fecerat, clementissimum se ostendit. Didicit enim iamdudum Parcere subiectis & debellare superbos. Intelligit namque gloriæ Principis ac decori non parum conuenire, eos, qui de victoria contendant, hostes putare, victos verò homines iudicare. Animi autem magnitudine quàm incredibili valeat, declarauit ea in audita victoria, quam præter omnium spem sua virtute parva manu nactus est. Fuit enim hoc antiquitati ignotum, posteritati verò incredibile, ut de cuius victoria desperabatur, is se victorem demonstraverit. Is enim optimè tenet, quod Salustius ait; Antea consulto, deinde facto opus est. Nam cum iterum iterumque quid factum esset, cogitasset, tum repente in hostes veluti corpore tauri validissimi impetum fecit; vt eos terrore timidos reddiderit: qua re gloriosum & immortale nomen sibi posterisque suis quadam heroica virtute vendicauit. Neque velim tibi persuadeas, huius victoriæ partem sibi Fortunam vindicasse. Fuit enim propria sua virtus, qua ad cœlum usque tollendus est.* Hanc clementiam tangunt illi versus pag. 343.

Magnificus Leo versutos subverterat hostes:
At pietate sua prostratis parcere visus,
In castrum victos illæso corpore duxit.

Pag. 340. *Principibus in captiuitatem actis.*) Ringente Papa Pio, & mira cum Cæsare consilia clanculum agitante, ut videre licet ex Epistola eius 381. Pius *Episcopus, servus servorum Dei, dilecto filio, nobili viro, Philippo Duci Burgundiæ salutem & Apostolicam benedictionem. Scripseramus superioribus mensibus charissimo in Christo filio Friderico Rom. Imp. Augusto quàm potuimus accuratius, vt causam defensionis Ecclesiæ Moguntinæ amplecti vellet, ac operam daret liberationi venerabilis fratris nostri Georgii Episcopi Metensis, & dilectorum filiorum Caroli Marchionis Badensis, & Udalrici Comitis Wirtenbergensis, qui superiori æstate rebus adversè gestis à Friderico Comite Palatino Rheni capti extiterunt. Requisivimus suam Serenitatem, vt adgredi vellet hæc opera, in quibus & laudem & gloriam sibi parare posset. Rescripsit nobis sua sublimitas, animumque promtum quidem & optimè dispositum demonstravit: adiecit autem inter cætera, nonnulla de peruerso proposito Palatini prædicti, eumque accensum contra honorem nostrum & Apostolicæ sedis esse significauit: quodque post inducias Nurenbergæ initas inter ipsos, idem Palatinus astu & dolo nonnullis Principibus & Prælatis ac communitatibus se coniungere & colligere nixus est, eo consilio, vt Apostolicam Imperialemque dignitatem pro damnabili sua libidine confundere & pessundare posset. Suadet imperator obviandum esse tantæ iniquitati: & ad conservationem vtriusque dignitatis præ cæteris unam & expeditam viam nobis obtulit, qua via una occurri possit malignitati Palatini & complicum, & liberatio Episcopi Metensis aliorumque captivorum procurari. Ea est, vt nos simul cum ipso Imperatore communi nomine Nobilitati tuæ, aut dilecto filio Carolo nato tuo, contra Palatinum & Dietherum de Isenberg, & Comitem de Katzenelenbogen, & illis adhærentes ac sequaces, capitaneatum committamus, litterasque Apostolicas cum censuris & pœnis ecclesiasticis ad cohercendum rebelles & hostes concedamus. Placuit nobis & placet Imperatoris consilium, idque amplecti animo decrevimus. Sed quia nescimus, quæ si in hac re intentio tuæ Nobilitatis, deliberauimus prius ad te scribere, vt nobis significes, quid intendas. Nam si noverimus tibi cordi hanc rem esse, alacri animo Capitaneatum huiusmodi, vt Imperator censet, deferemus. Nobis enim gratum supra modum futurum est, vt Nobilitas tua aut filius tuus onus assumat: & ut assumere velit, affectuosè hortamur ac requirimus: id etiam postulantes, vt super ea re tuam intentionem nobis notam facias. Si eam acceptandam duxeris, nos confestim litteras Apostolicas ad te transmittemus: confidentes nihilominus, quod propter hoc non deseres religionem Christianam, quin ei contra Turcos (vt sæpe pollicitus es) auxilia opportuna ipse præstes. Erit igitur prudentiæ tuæ examinatis rebus id consilii capere, quod dignum sit tanto principe, & quod tibi & domui tuæ laudem & gloriam afferat. Cæterum ex ipsius Imperatoris litteris læto animo accepimus, eum decreuisse, nostra præsertim contemplatione, concedere tibi Regalem inuestituram: super quo in tui fauorem sæpius ad Celsitudinem suam scripsisse meminimus. Et non hoc tantum facere deliberasse, sed etiam affinitatem tecum contrahere ratione filii sui & filiæ tui nati; ac tibi Vicariatum Imperii in terris Gallicanis ultra Rhenum concedere statuisse. Quod profectò nobis est gratissimum: idque Serenitati suæ & Generositati tuæ prosperum & felix esse optamus, ad pacem & perpetuam consolationem vtriusque vestrum, ac sedis Apostolicæ & Christianæ religionis conservationem & augmentum. Datum Romæ apud S. Petrum, Anno incarnationis Dominicæ* M. CCCC. LXII. XIV. *Calend. Februarii, Pontificatus nostri anno V.*

Extat elegans oratio gratulatoria per Iohannem Camerarium Dalburgium Episcopum Wormatiensem nomine Philippi Palatini Electoris ad Innocentium VIII. Pont. Max. habita, stylo Rodolphi Agricolæ conscripta, qua noster Fridericus de hac apud sedem Romanam contracta offensa purgatur. *Ludouici frater Fridericus, Philippi per ætatem tutor, difficile diiudicatu est, prudentior, fortior, an felicior fuerit: qui crebro admodum collatis cum hoste signis cum præsens ipse dimicaverit, victoriam quæ natura incertissima est, vt ubique industriæ suæ certa esset, virtute perfecit. Quindecim Germaniæ Principes bellum illi vno eodemque tempore cupidissimè indixerunt. Id cum acerrimè gererent, inferrentque, tres ex eis una acie dictos*

victos cepit, eoque res perducta est, vt conditiones pacis à nullo acciperet, omnibus daret. Primus is veterem rei militaris disciplinam, quantum temporum ratio passa est, renovavit. Primus Germaniam post Augustum Cæsarem purgare latrociniis est adorsus. Fuit tempus, quo simultate & factione hostium coactus est, de se præbere alienioris animi in Sacram hanc sedem opinionem. Paruit tempori, & vrgenti se necessitati cessit. Postea verò quam datus est liberior de omnibus cognoscendi locus, tum quidem est illius accepta accusatio, præstititque deinde, quod semper ante præstiterat, ut Ecclesiam Romanam nullo in loco fidei obsequiique sui pœniteret.

Pag. 344. *Cultor & amator iustitiæ.)* Petr. Antonius Finariensis eodem loco: *Qua verò iustitia, qua animi prudentia, qua continentia, qua constantia omni iure vtatur, satis perspicuè intelligi potest, quod nulla turpitudo admittitur. Unicuique quod suum est, tribui vult: benemerentes autem & officio & favore prosequitur: malos verò (quod Iustitiæ plurimum convenit) maxima pœna dignos esse existimat. Nihil enim die noctuque cogitat, nisi quod ad suam immortalem dignitatem spectare cognoscit.*

Ibid. *Curiale Judicium)* supremum totius Palatinatus Rhenensis tribunal, ad quod ab omnibus totius prouinciæ iudiciis appellatur, quodque omnes Principis ministri & officiati agnoscunt: neque inde ad Cameram Imperialem ab exteris appellatur, infra magnam summam priuilegio Cæsareo definitam. In hoc cum nos etiam iudicio Principis clementissimi quatuordecim totos annos Assessoris locum tenuerimus, visum nostris oculis memorabile & perpetua laude dignum eius factum hoc loco memoriæ posteritatis consecrandum duximus. Anno enim superiori M. DCI. XV. Cal. April. cum cognitis examinatisque causis controuersis, dictatas decretorias sententias complures solemni more promulgaturi essemus; absente tum legationis Polonicæ causa dignissimo Præside nostro D. Hyppolyto à Collibus, ipse Princeps serenissimus Fridericus Palatinus IV. Elector, proceribus suis cinctus in consessum venit, tribunal ostro stratum occupauit, sceptrum tenuit, & ut verbo dicam, iudex sedit, dum sententiæ ex breuiculo recitarentur: atque ita non minus se iustitiæ religiosissimum, quam armipotentem Ducem & facto ipso, & eleganti ad assessores suos sermone extemporaneo comprobauit. O digna posteritas magni illius cognominis Victoriosi, primi huius Curiæ conditoris! cuius memoriam pariter & saluberrimum institutum hoc exemplo honoratum, Manes ipsi Herois lætabuntur.

Pag. ead. *Prudentum stipata caterva.)* Quos inter eximium virum habuit Matthiam Roming Bauarum, Curiæ suæ Cancellarium: qui prudentiæ virtutisque suæ merito in Præsulem Spirensem euectus, successor D. Iohannis Nix de Hoheneck, sub quo multis modis pauperatam & damnificatam Ecclesiam refecit & restituit. Ad hunc quoque scriptum à Iacobo illo panegyricum non omittemus: iterum testati, unico exemplari vitiosissimè scripto usos, hac vice emendatiora dare nos non potuisse; daturos si quis correctius amice suppeditet.

En spaciosa tuas cantat Germania laudes,
Optime Matthia, Spirensis & inclyte præsul.
Copia virtutis in te processit auitæ:
Quo fit vt ingenuè summo fungaris honore.
Non tu degeneras patrum vestigia sectans,
Ac superas ipsos virtutibus accumulatus.
Omnibus in rebus tibi curæ est semper honestas
Fluxis illecebris crebro cœlestia præfers.
Præsulis officio quæcunque negocia tractas,
Ad superûm nutus ea cuncta referre videris.
Hic labor, hoc opus est: hic per singula finis
Insertus cordique tuo, non lædere Diuos.
Quid verbis opus est? tua laus immensaque virtus

Diuûm

Diuûm religio, morumque elegantia grandis,
Magnus honos, omnem dudum penetrauit in orbem,
Et quos inuisa nonnunquam torquet egestas,
His tu præsul opem speratam sedulus adfers.
Dii dent inter eos demum valeam numerari:
Ne dum fautor ades his qui coluere Mineruam
Sed veterumque frequens monimenta salubria versas.
Ergo ex canonibus es magnum fulmen adeptus.
Quod sint vera tuæ prorsus præconia famæ,
Magnanimus Leo dat, cui te coniungere mauis,
Quo tibi contingat virtutum copia maior:
Quàm plerisque comes nunc apparere tyrannis.
Spectatis iunctus fiat, bonus ipse, necesse est.
Id voluens animo diuum sectare Leonem.
At properare dolor me nunc ad certa coegit.
Conqueror ecce tibi mœstus, iustissime Præsul:
Ecce modo parui iucunda poemata vatum,
Quæ fuerant rebus quondam prælata caducis.
Gaudebantque sui scriptores ære tributo.
Hinc vita egregia veterum: nunc vndique nostræ
Tempestate putet omni uenerabilis æuo.
Et modo Cæsaribus priscis laus nulla daretur.
Nam sua iam dudum non cognita gesta laterent,
Si non scripsisset vatum diuina caterua.
At subit in mentem, quare tam poemata rogat
Nunc aspernari pariter conantur inertes,
Vt docti ignoto vah indulgere labori
Tamen carmen vacuum mendeque pellacie fedant
Dicere nam temptat artis cuiuslibet expers
Magnanimum laude dignissima gesta virorum.
Carminibus lectis vbi menda videtur inesse,
Incutiunt scripta regi vitiosa pudorem.
Et multi sparsim lustrando volumina vatum
Inconcinna solent connectere carmina stulti
Cunctaque finxisse mentitum lingua superba
Maiorum scriptis famam mendica requirens.
Nec dubito quin sæpe meos clam nebulo versus
Esse suos iuret: tum scribere plura rogatus,
Mox supplex nostrum desiderat ille laborem.
Ergo spectatos nunc explorasse poetas]
Cura sit, ô Reges, qui semper idonea scribant
Carmina mandantes præconia posteritati,
Quæ vitæ integritas & prælia vestra merentur.
Magnus Alexander proficisci dedecus in se
Sentit adhuc stulte scribentis carmina vatis.
Jactabat Cherylus sese olfecisse Poesin,
Gesta palam regis Mauortia scribere tentans:
At miser indigne palma calamum sibi sumsit,
Contaminans temere nulla formidine cartas.
Sic ego non dubitans itidem conscribere versus,
Viribus ingenii discussis, vltro peregi,

Quæ laudi & famæ, quæ summo semper honori
O tibi fortis erunt Leo, nobilis omne per æuum.
Virtutes cecini simul & præconia Martis,
Et sanctum regimen, quo gens tua freta bonum
Se nactam dudum rectorem sentit apertè:
Cuius Maiestas & laudes sidera tangunt.
Nec minus ipse tuam, Præsul clarissime, famam
Sæpe dicabo tibi numeris vtcunque peractis.
Plura supervacuum me iam dixisse putabo:
Ingeniumque tuum rursus obtundere nolim,
Nobilis antistes. tua iam me scribere virtus
Impulit, & pietas, tibi quam fert rumor inesse,
Me facit audenter versu conscribere retro.
Ergo Matthia tibi mea scribit inertia carmen.
Tu miserum clemens scriptorem suscipe Præsul:
Nec tua me virtus immensa repudiet, oro.
Sedulo namque tuas decreui scribere laudes.
Tu modo quæ cecini prima lanugine cinctus,
Præsul magnifice, iam suscipe mente benigna.

Habuit Fridericus & alios sapientes consiliarios, Dietherum de Sickingen, Henricum Ieger Protonotarium, & præcipuum quendam M. Johannem Ernst Custodem Ecclesiæ Wormatiensis. Cuius hoc extat Epitaphium:

Paruit Ernst fatis Marcelli luce Johannes,
Justitiæ cultor, & leuitate carens.
Prudens, maturus, sollers, grauis atque modestus:
Cognomen rebus conueniens fuerat.
Is tibi consilio semper Leo fortis adhæsit,
Prouidus in causis singula iura colens.
Conduxisse tibi sua cum prudentia visa est,
Nobilis ô Princeps, hunc obiisse doles.
Marcelle nocte tua lux Ernst deficit à te.
M CCCC LXXIII.

Pag. 349. *In expugnatione Durckheimensi.)* Huc pertinent carmina, quibus reuertentem è bello Principem filii sui Fridericus & Ludouicus, de reditu eius gaudentes, adorti sunt:

Salue iuste parens, genitor charissime salue:
Aduentusque tui sit tibi fausta dies.
Qui redis ad natos illæso corpore felix,
Quique euasisti tanta pericla necis.
Felix plaude pater, & te venientibus vltrò
Fortunis offer. Dii tibi plura dabunt.
Sic tibi mens hilaris, pater ô charissime, gaude:
Quem superimites semper amare solent.
Ecce reluctantes inimicos quosque refrenas,
Frangis & insidias quas statuere tibi,
Arces expugnas, & strenuus oppida deles:
Castra tuis manibus nunc inimica cadunt.
Vi capis ingenuos, & domas Marte nefandos:
Omnibus in rebus tu pia iura colis.
Jam Dorckem petulans tua vis compescuit: ergo
Maiestas Comitum iam quoque mœsta gemit.

Nobi-

Nobilium quanta fuerit stipata caterua,
Non datur ô genitor dicere carminibus.
In te iam pridem statuit diffundere bilem
In Ratispona Cæsaris ira sui.
Illic ecce Duces ferus accusauerit omnes,
Et petere in Turcas se simulauit opem.
Ac tibi succensens, cinctus liuore maligno,
Tandem te aduersum quæque mouere studet.
Suitenses, superos, Acheronta lacessere (vt aiunt)
In te conatus: sed labor eius iners.
*Nam non ex facili tua * præterita virtus:*
Illa sibi constans iustitiam sequitur.
Si libet, ô Cæsar, abs te propellere Turcas;
Nostri nunc patris quære Leonis opem.
Hunc palmam breuiter lætam cernes adipisci:
Quo sine bellantis nil tua cœpta valent.
Nonne pater fortis tua laus iam sidera tangit?
Nonne tibi vera nos iuuenes canimus?
Cum bellis superes tanquam fortissimus Hector,
Hostes inuadas vt Leo magnanimus.
Nemo tui similis ex vasti Regibus orbis.
Quem tua plebs vellet semper adesse sibi.
Ergo lætamur: itidem læteris oportet:
Nam DEus inprimis est tibi subsidio.

Et ne hos Principis filios silentio prætereamus, elogium eorum tale in eodem codice reperimus:

Jam Palatine Comes, fortis Leo, maxime Princeps,
Indoles ecce volat passim diuina per orbem
Natorum iuuenum, Friderici cum Ludouico.
Corporis effigies resplendet Apollinis instar:
Ingenium procax, studii præclara cupido,
Ingenii mores, industria nobilis, illos
Condignos laude facit & super æthera tollit:
Præferri reliquis iubet & fama reuereri.
Hi mox, vt fas, auscultant iussa magistri,
Semper eos habiles spectati sufficientes,
Vberibus multum doctrinis erudierunt:
Quæ sunt venturæ virtutis idonea signa.
O lætare parens, cuius & stirpe creantur
Filioli tales, quorum molitur vterque
Virtutes patrias amplecti. Jam Leo plaude.
Vos teneri iuuenes diui curate parentis
(Namque decet) iussa cum fronte capessere læta,
Sicut cœpistis studiosi pergite: rursus
Pergite solliciti crescentes tempore floris.
Nouit enim senium, iuuenilis quod capit ætat.

Horum Trithemius ita meminit in Genealogia Palatina: *Fridericus Comes Palatinus non habuit vxorem, nec heredes legitimos reliquit: filios tamen duos genuit ex quadam Clara* (Dettin cognomen fuit) *quorum primus Fridericus in Ecclesia Spirensi Canonicus fuit, secundus Ludouicus Comes in Leuuenstein factus, adhuc hodie viuit. Sunt qui dicant, eum cum præfata muliere matrimonium* (forte ad morganaticam)

naticam) *in facie Ecclesiæ clandestinè contraxisse.* Quod & tetigit supra pag. 5. Eius Friderici Canonici Epitaphium iuxta paternum visitur tale: *Anno Domini* MCCCCLXXIV. *ipso die Galli obiit venerabilis & nobilis dominus Fridericus, illustrissimi Principis & Domini, Domini Friderici Comitis Palatini Rheni, Ducis Bavariæ S. Rom. Imperii Archidapiferi ac Principis Electoris filius legitimus, Ecclesiarumque Wormatiensis & Spirensis Canonicus: cuius anima requiescat in pace.*

Pag. 350. *Animum grebat indignabundum.*) Durauit animi ille rancor ad utriusque successorem. Ita enim loquentem Maximilianum Imp. de Philippo Palatino, inducit Ricardus Bartolinus lib. 3. Austriados.

- - - - - Stat Pallatinus in alta
Arce ferox, nostrisque inhiat violentior arvis.
Nec quemquam timet, & iam formidabile bellum
Illum oratores referunt pugnamque futuram
Moliri impauidum: ac frustra repetuntur ab illo
Nostras quas tenuit sedes. Hagenoia tellus
Testis erit nobis, & iam pridem oppida capta
Antiquæ Helsatiæ. Vobis quot & abstulit urbes,
Colligite: atque utinam falsum sit, latius acrem
Instruit hic animum, & vi parto degere nescit:
Vestra nisi hunc contra virtus insurgat, & iram
Arceat, atque sui regni intra limina cogat.

Pag. 350. *Conventum Principum Ratisponæ*) In eo ad Fridericum nostrum pertinentia hæc eruo ex epistolis inde scriptis Iohan. Antonii Campani ad Iacobum Cardinalem Papiensem Epist. 8. *Altera fuit contentio Spirensis Episcopi, qui primum nomine Coloniensis acceptus in conuentu inter oratores Electorum consederat: sed vbi Coloniensis ipse* (Rupertus nimirum Palatinus) *aduenit, iam Palatini loco se gerens, vetitus à Cæsar est, ne vbi prius, hoc est Electorum gradu locaretur: quod nec decreto suo Palatinum Electorem esse contenderet, nec oporteret duos simul fratres potestatem habere Cæsaris eligendi.* Epist. X. *Continuò deinde multis diebus acta est causa Palatini: graues diversæque accusationes, æque magnis defensionibus auditæ.* Epist. XI. *Causa Palatini ad hanc diem nequicquam diu multumque acta interturbat omnia: & rumor est, coegisse eum quantum nunquam antea exercitum. Cæsar paucissima videtur concessurus: Spes tamen est in necessitate Cæsaris aliqua.* Epist. XII. *Capita sunt discordiarum Palatinus, & Cæsar: hic verbis, ille armis rem interturbat: cum alter maxima petat, alter nec minima quidem videatur concessurus. Hos Germani omnes & propinquitatibus & studio partium sequuntur. Multum Cæsari auctoritatis & virium est: Palatino plus animi. Quanquam nec vires habet, qui sic habet, vt non habeat. Etiam auctoritas exigua est, etiam quæ magna, si ministrum desideret* Hæc ille

Pag. 354. *Rupertum, qui habuit filiam Ducis Georgii*) cuius occasione Palatinatui obortum est triste & exitiosum illud bellum Bauaricum: quod latè describit idem Trithemius noster in Annalibus Spanheimensibus. Idem poeticè deducit Riccardus Bartolinus Perusinus in libris Austriados. Eam rerum conuersionem & aduersitates, præuisam velut per corneam portam, attigit Iohannes Liechtenbergius in Prophetia sua, cap. 22. ad Philippum Palatinum ita scribens: *Dictat iuris naturalis æquitas, probat hoc rectæ rationis perspicacitas, attestantur hoc annales, quod Principum gesta conuenit conscribere, ne oblivio mater erroris interveniat. Congruit itaque sæpius conspicere eadem, quatenus ex eis elucescat, unde bonus commendetur, & malus vituperetur: vt sic tanquam ex relucenti speculo valeant extergere sordes criminum, & immaculatum laudare Dominum. Igitur huius Comitis Palatini intueri suæ exaltationis initium, vt pateat quam honestum fuerat suæ conversationis principium. Nam splendor paternæ gloriæ, & candor lucis æternæ, clarè fundens*

dens ex æthere thesauros suæ gratiæ in ipsum Comitem Palatinum tam morum quam sapientiæ: duos enim micantes radios largifluos per lacteum circulum suæ clementiæ, sic quod præmultis Principibus quasi columna nubis candida Virginalibus esset diuinitus missa cis fluvium Rheni. Hic Comes Palatinus non est idololatra, sed verus Dei & Christianæ religionis cultor & testis optimus. Quid autem huic iusto pio, clementi principi præsens Eclipsatio portendat, audiat Dominus meus benigno favore. Hic debet volare aquila supra siluam: sub una silua Leo medius videtur, sub alia silva Leo totus videtur, sub tertia Leo absconditur. Cap. XXIII. *Sævissima & valde horrenda huius Eclipsis erunt portenta, & longè sæviora quàm ab hominum memoria habita aut visa fuerint; adeo ut à promulgatione significationis eius me prope deterruit: longè namque malitia & sævitate eclipsin illam præcellit, quam maiores nostri Martini Pontificis tempore fuisse narrant, Regibus quidem & Principibus minimè profutura, sed plurimum noxia. Ex quo enim in signo regali & capite fuerit Zodiaci, maximam Regibus & dominantibus iacturam indicit, & contra eos vario infortuniorum genere grassabitur: plurimis quidem ipsorum repentinum & insperatum mortis decernit exilium. O Dux sincerissime, fortunam influxam à cœlestibus noli amittere. Tu imitaberis domesticos tibi contrariantes, regem lylii excitabis. Aquilam dormientem provocabis. Leonem sylvestrem adversus Ecclesiam consurgere & garrire facies. Tu in altissimo cacumine scalæ tuæ existis. Aspectum amicabilem arripuisti: à leunculis honorem percepisti: nidulos præparasti, leunculos domuisti. Attende quid dicatur. Qui se existimat stare, videat ne cadat. Heu quot lilia in agris tuis succrescent. Nam subditi tui per hanc sæuissimam eclipsationem ab inimicis aut æmulis opprimentur. Alii à subditis & familiaribus dominandi causa patientur insidias. Simili modo civitatibus & villulis tuis, gubernatoribus & præsidibus crudeli semper feritate præsens eclipsis obsistet, variisque periclitabuntur insidiis. Alios namque ex honoribus & administrationibus suis cum dignitatis iactura deponet: alios sub principatu tuo turbulentis seditionibus oppressos, popularium manibus dissipatos taliter interimet, ut mortis eorum auctores nec inueniri possint, nec dici. Et vt in summa dicam, cunctis principibus Baioaricam terram tenentibus ac ibidem regnantibus, funestæ calamitatis decernit præsens eclipsis incommoda.* Hic debet stare Leo supra montem coronatus, & tres Leones secum sub monte. Cap. XXIV. *O Princeps illustrissime, qui leonem geris in capite coronatum, liberum omni impedimento: attende (vt Principibus congruit) clementer. Nam iuxta dictum Principis Astrologiæ Ptolomæi, vir sapiens prædominatur astrorum influxibus. Præsens eclipsatio prædicit tibi & tuis fortunas varias. Nam tibi & tuis leunculis montensibus maxima gloriæ conferentur insignia: aut tu, vel de sanguine tuo unus erit equitum dux, aut peditum duces exercitum, aut nauale committeretur imperium, aut aliter utcumque apprime equo vectus militares exercebis armaturas, vitæ necisque potestatem adquires. Adventum tuum ciuitates & castra semper perhorrescent: & nisi Eclipsis contra operaretur, processu temporis omnis felicitatis substantia tibi & tuis accederet. Verum fatidica hæc Eclipsis in præcipitium & malæ mortis exitium ducet, nisi prudenter vigilaveris. Quia ab Aquila Leo montensis patietur væ & lamentum. Ergo Princeps illustrissime, necesse est vt siderum interpretes, astrorum iudices, scientes cœlestes influxus ruinam principum ac infortunia non cessent prædicere, vt cognoscas unum solum in cœlestibus dominari. Mortalitates per gladium, & decollationes, & sanguinum effusiones, quas cœlum & stellæ influunt & indicant, spero sapientes tui, ô Dux, reconcilientur. Amicabiles quoque confœderationes causa quietis & honestatis intromittent. Influxus enim cœlestis aliquorum mentes hominum mulcebit: vnde insidiæ placabuntur. Difficile enim erit ortas insidias posse ad bella & sanguinum effusiones deuenire, nisi particularis revolutio potenter id impellat. Si quos verò mori contingat, quacunque dictarum mortalitatum, illi de radice Geminorum (vt infra patebit) erunt. Itaque erunt anni plures subintrantes chiliadem præsentem pacifici & prosperi, & satis fertiles compassione iam ad multos præteritos annos. Patet etiam fortunam prosperam arrisam ire his quorum radix est Sagittarius. Hi sunt qui iustitiam, honestatem & pulchri-*

chritudinem roboratas lege naturæ pro fundamento habent: occasione cuius commotiones & intricationes faciunt in vsurpatis per Geminos, quæ iustitiæ, honestatis, pacis vtilitati derogare videntur. Et timebitur difficultas magna sub principatu tuo, quæ tamen fine laudabili terminabitur. Maius tamen periculum quod tibi vel tuis, ò sincerissime Princeps, imminebit in mancipatione novitatum, in tuis itineribus continget, & in montibus ad loca aliena caballanti. In pactis verò & compromissionibus, fœderibus & ordinationibus tuis plus quam bellis aut exercituum motibus proficient, si non fallor. Leo ergo in montibus securus dormiet, & in speluncis: venatores enim vestigia eius non considerare possunt, nisi in egressu & descensu. Hæc corde reconde, & in terris & oppidis tuis hæc significata contingent, & surgent sub tuis nouitates cum quadam decentia & pulchritudine. Et quæcunque dicta sunt per me de tua potenti serenitate, intelligi etiam debent de statu & officio & artificio circa populares tuos &c. petens cum humilitate veniam. Sed de sanguine tuo exsurget maior in regimine. Cœli rotunditas illa parit. Confœderatio tua, funiculus tuus rumpetur: fides, confœderatio frangetur tibi. Adversum te excitabit Aquila bestias regni. Proximi tui exsurgent, & Leunculi parum dabunt fugam, & mœrebunt. Illa arguuntur ex Sole domo earum. In propriis nidulis patientur Leunculi radio solari. Oriente ac radiante sole cæteræ stellæ Leonistæ obfuscabuntur: & sicut lumina vestra à Sole incendistis, sic eclipsationes, passiones, deiectiones patiemini tempora longa. Hæc ille.

Pag. 354. *Turcus rapuisset.*) Certè aliquando Turcico bello destinatum fuisse Fridericum, notat Æneas Syluius in Germania Cap. 67. *Per Saxoniam, Sueuiam, Franconiamque viri clari sunt, numerosos exercitus ducere idonei. Siquidem & Fridericus Palatinus Princeps Elector, & Albertus germanus Imperatoris, & Carolus Marchio Badensis, digni omnium iudicio existimati sunt, qui copiis in Turcos educendis præficerentur.*

Ibid. *Sub marmore cœlato.*) Quod monumentum etiamnum extat, & dignum sane visu. Ipse Princeps in habitu electorali, imperiale pomum dextra tenens, Leonem suppedaneum habens, supernè in saxo eleuato & quatuor columellis sustentato conspicitur: in saxo autem inferiore quod terræ incumbit, sceleton hominis osseum faberrimè scalptum, mortalitatis etiam maximorum Principum nos admonens. Inscriptio Heroe digna per saxi superioris circuitum legitur talis: FRIDERICUS. BAVARIÆ. DUX. COMES. RHENI. PALATINUS. SACRI. ROMANI. IMPERII. ELECTOR. SALUS. PATRIÆ. PRÆDONUM. FULMEN. TREIS. ILLUSTRES. HOSTES. VICIT. PRINCIPATUM. AUXIT. ET. PIE. VIVIS. EXCESSIT. ANNO. CHRISTI. M. CCCC. LXXVI. PRIDIE. IDUS. DECEMBRIS. FUIT. EIUS. VITÆ. SOCIA. VIRTUS. GLORIA. MORTIS. COMES.

Omissum.

Pag. 332. *Theodoricus Schenck de Erpach Archiep. Mogunt.*) Habuit hic Cancellarium, virum doctum & cordatum, Martinum Maiorem Heidelberga oriundum, cuius extat ad Æneam Cardinalem Senensem epistola cumprimis notatu digna, & omninò hoc loco adscribenda, ut appareat, eodem tum zelo pro patriæ & Ecclesiæ libertate illum Præsulem laborasse, ob quem postea eius successorem Dietherum idem Æneas factus Papa Pius II. grauissimè est persecutus. MARTINUS MEYR *Cancellarius Moguntini Præsulis, domino Æneæ Cardinali Senensi, patri optimo S. P. D. Cognoui ex literis amicorum te Cardinalem esse creatum. congratulor & tibi, qui pro virtute tua digna consecutus es præmia, & mihi, cuius amicus in ea dignitate constitutus est, in qua me meosque necessarios aliquando iuvare poterit. Illud mihi molestum, quod in ea tempora incidisti, quæ sedem Apostolicam afflictura videntur. Nam domino meo Archiepiscopo frequentes afferuntur de Romano Pontifice querelæ, qui neque Constantiensis, neque Basiliensis Concilii decreta custodit, neque se pactionibus antecessoris sui teneri arbitratur: nationemque*

nostram

nostram contemnere & prorsus exhaurire videtur. Constat enim electiones Prælatorum passim reiici, beneficia dignitatesque cuiusvis qualitatis & Cardinalibus & protonotarius reservari. Et tu quidem ad tres provincias Teutonici nominis sub ea formula reseruationem impetrasti, quæ hactenus insolita est & inaudita. Expectativæ enim gratiæ sine numero conceduntur. Annatæ siue medii fructus absque vlla dilatione temporis exiguntur, & plus etiam quàm debeatur, extorqueri palam est. Ecclesiarum regimina non magis merenti, sed plus offerenti committuntur. Ad corradendas pecunias novæ indulgentiæ indies conceduntur. Decimarum exactiones inconsultis Prælatis nostris Turcorum causa fieri iubentur. Causæ quæ tractandæ terminandæque in his partibus fuerant, ad Apostolicum tribunal indistincte trahuntur. Excogitantur mille modi, quibus Romana sedes aurum ex nobis, tanquam ex Barbaris, subtili extrahat ingenio. Ob quas res natio nostra quondam inclyta, quæ sua virtute suoque sanguine Romanum imperium coëmit, fuitque Mundi domina ac regina, nunc ad inopiam redacta ancilla & tributaria facta est, & in squalore iacens suam fortunam, suamque pauperiem multos iam annos mœret. Nunc verò quasi ex somno excitati optimates nostri, quibus remediis huic calamitati obuiam pergant, cogitare cœperunt; iugumque prorsus excutere, & se in pristinam vindicare libertatem decreverunt. Erit hæc non parva iactura Romanæ curiæ, si quod cogitant, Germani Principes effecerint. Quantum itaque de tua nova dignitate lætor, tantum commoueor & angor tuo tempore hæc parari. Sed Dei fortasse alia est cogitatio : & illius profecto sententia obtinebit. Tu interim bonum habeto animum, & quibus repagulis fluminis impetus coherceri possit, pro tua sapientia cogitato, & vale optimè. Ex Haschaffenburgo, pridie Cal. Sept. M CCCC LVII. Vixit eodem tempore & alius Theodoricus de Morsa Archiepiscopus Coloniensis eodem (ut videtur) zelo affectus, ad quem idem Æneas Cardinalis ita scribit epist. 305. *Certificatus est dominus noster Pontifex, in conventionibus quæ in Germania fiunt, aliqua tractari quæ hanc sedem concernunt. Oro ne tua circumspectio his aures adhibeat, qui novitates efficere cupiunt, vt vel sic emergant. Namque si Romanæ sedis auctoritas deprimeretur, credito quia nec tua nec aliorum Episcoporum salva manebit. Audito tamen quæ consulis, vt hic quoque ea reformentur, quæ odium tuæ nationis pariunt, & ego si vox mea audietur, ad id operam dabo. Nam & hic aliqua committuntur, quæ non laudo omnia. Verum illud salubre puto, vt super gravaminibus quæ vestri allegant, ad Romanum Pontificem recursus habeatur: qui non negabit assensum iusta petentibus.* Vnde apparet, quæ caussa Fridericum nostrum mouerit, ut pro libertate patriæ contra machinationes Pontificias tuenda nec ipse cessaret : cum toto Rheni tractu grauaminibus illis Germania ingemisceret, nec iam per legatos Pontificios ultra demulceri posset. Ex illis fuit Laurentius quidam Rouarella, ad quem idem Æneas ita scribit epistola 334. *De negotiis Rheni multa referuntur non bona : propter quæ necessarium erit, vt quamprimum cum consilio Imperatoris & cum litteris suis ad partes illas te transferas, & labores iuxta commissionem tibi traditam. Interea bonum est vt cures, quod Imperator scribat Archiepiscopo Magdeburgensi, simulque Rigensi, & inprimis Trevirensi & Saltzburgensi, vt si quærantur ad aliquam conventionem in factis Ecclesiæ, non consentiant, sed ad seipsam omnia referant quæ quæruntur : & suadeat, vt si qui sunt qui novitates quærant, illis non assentiant, quia periculum est in mora. Bonum est etiam laborare apud Ducem Bavariæ Ludovicum, vt scribat Palatino Rheni sanguineo suo, ne se implicet conventionibus eorum, qui contra sedem Apostolicam aliquo modo moliuntur : persuadendo sibi, quod multo facilius filii Principum promovebuntur per sedem Apostolicam, quam per Capitula vel ordinarios. Et hoc bene cura in auribus Principum inculcare, quia veritas est. Vale, & scribe sæpius quomodo tibi succedat. Datæ Romæ 8. Cal. Decemb.* Et hæc ille.

AD EXCELSUM ET INVICTISSIMUM PRINCIPEM D.D. FRIDERICUM BAVARIÆ DUCEM AC PALATINUM RHENI,

PETRI ANTONII FINARIENSIS LIBER INCIPIT.

CUm omnes cogitationes & actiones meas, inuictissime Princeps, iam dudum propter tuas singulares ac propè diuinas virtutes tibi me debere arbitrarer: quod tua celebri auctoritate dignum opus esset, cogitare cœpi. Nam cum te sapientissimum principem & eloquentissimum esse, historiisque & antiquorum clarissimorumque virorum exemplis (quibus maximopere delectaris) abundantem, honestissimis moribus præditum, antiquissima prole natum, ætatis & consilii plenum intelligerem; neminem mortalium reperiri posse rebar, qui quod illis innumerabilibus tuis virtutibus conuenientissimum foret, tractare ac dicere posset. Hæc omnia diutius mihi cogitanti, penè ab instituto me reuocauit. Nam cum apud Celsitudinem tuam de huiusmodi rebus tractare constituerem, in quibus à teneris unguiculis versatus es; verebar maximopere, ne in id inciderem, quod ab Annibale de Phormione ferunt antiqui dictum fuisse. Sed cum à tua diuina mente humanitatem haud esse alienam acciperem, ea nimirum fretus: quod de Principum dignitate à magistro Iodoco Kalb. S. Theologiæ Doctore, & magistro Heinrico Munsiger experto Medico tuo disputari audiui, in hunc librum redegi. In eo enim si quid docti elimatiue excellentia tua legerit, eorum sapientiæ poterit attribuere: id autem quod minus dignum aut incultum libellus hic præ se fert, auctori esse adscribendum haud negare possum. Eum autem, cum sit mei laboris anteacti primum munus, & deuotionis in tuam excellentiam summæ plenum, gratum accipere debes. Hortus enim meus cùm amplior & cultior fuerit, præstantiores profecto fructus tibi reddet.

HEINRICVS. Quæ de Principis Friderici laudibus in medium adduxisti, & vera, & summa memoria digna esse non me latet. Sed quoniam de eius celebri ac præstanti dignitate incidisti in sermonem, non arbitror à tuo officio esse alienum, quippe qui pro tua inæstimabili sapientia solitus es sedulò omnem rem & ornatè & cumulatè differere, si de *Principum dignitate*, quod iam dudum audire, & mirum in modum intelligere optaui, nonnihil abs te accepero. Nam cùm sit res & nostra ætate, & posteritate digna, & à tua officina haud aliena, facies quod non solùm mihi intelligere vtile, sed nonnullis summopere gratum erit, si id quod de ea te sentire cognosco, mihi desideranti significabis. Non enim te fugit, quod diuinus Plato ait, *Ortus nostri partem patriam, partem amicos sibi vendicare:* neque quod Stoicis placuit, *Homines hominum causa generatos extitisse*, à tua mente est alienum. Nam & te ignorare non arbitror, optimum eum esse virum (quod philosophus ait) non qui ad se ipsum, sed qui ad alium vtitur virtute. Etenim Persii illud iamdudum legere debuisti.

Scire tuum nihil est, nisi te scire hoc sciat alter. Nam & Homerus omnium Græcorum poëtarum facile princeps, nullam vnquam apud nos laudem sibi vendicasset, si se sibi natum fuisset arbitratus. Neque Demostheni ætas nostra vllam gloriam condonasset, si ea quæ memoriæ nostræ commendauit, silentio præteriisset. Quid rursus Ciceroni profuisset inaudita dicendi vis? quid Maroni Musæ? quid Alexandro orbis imperium? quid Scipionibus Carthaginensis triumphus? quid Pompeio nauale bellum, & piratarum faustæ persecutiones? quid Cæsari crebræ victoriæ? quid Octauiano unica pax? nisi literis & monumentis clarissimi viri notam fecissent posteritati? Age igitur, te unicè rogo, adgredere id cui pro tua

tua singulari sapientia, & eruditissimorum virorum exemplis, & rerum magnarum excelsarumque experientia facillimè es satisfacturus, & tuæ virtuti laudem non vulgarem accumulaturus.

JODOCVS. Humani hominis officium esse non arbitrarer, qui tuæ orationis suauissimo dicendi stilo non summopere delectaretur. Conatus es enim & antiquorum, & eorum quidem clarissimorum virorum exemplis, & ratione (quæ omni in re maximam partem sibi vendicat) probare, homines haud aliqua laude esse dignos, nisi eam quam aut ingenium aut natura (de his enim locutus es quæ ad virtutem attinent) eis comparauerit, vt futura ætas intelligeret, maximam diligentiam adhibuerint: fuit enim de doctissimorum hominum virtutibus tua facunda & grauis oratio. Non enim negare possum hominem veluti diuinam imaginem præ se ferentem, & animi immortalitate præditum, debere, quod vel natura, vel studium, vel longæua ætas (quæ rebus præsentibus, sanè quòd multorum hominum mores vidisse debuit, præterita atque futura solet adiungere) sibi condonauit, siue id ad priuatam siue ad publicam hominum actionem spectet, posterorum sæculorum memoriæ declarare atque significare. Sed quis ego sum, aut quæ est in me facultas, vt de Principum excellentissima dignitate ausim disputare? Nam cùm ea per se summa atque immortalis est, quippe quod & gloria & clarissimarum rerum excellentia clareat, sintque Principes tanquam quædam naturæ in terris simulacra, quibus reliquorum hominum dignitates præstant; ita humani ingenii quemquam haud posse inueniri iudico, qui pro rei magnitudine dignum quidquam ea in re non solum disserere, sed verbum facere possit. Quid enim Principum dignitate excellentius? quid hoc in orbe præstantius? Non enim meis humeris parem prouinciam vendicasti: etenim doctissimorum virorum sententiis hoc onus commendandum erat. Hi enim etsi omnia, tanquam mortales de immortali dignitate Principum, ad cumulum dicere non potuissent, tamen me multò subtilius versati ea in re profecto fuissent. Sed cum nostra amicitia, qua iam pridem coniuncti sumus, nihil tam difficile esse mihi persuadeat, quod facilè, cùm tuæ voluntati morem gessero, non ducam; de dignitate Principum quid sentiam, ea profectò me dicere cogit. Quamobrem videamus imprimis, quis Principum fuerit ortus, & à quo fonte hanc eorum dignitatem hauserint, paululum inuestigare liceat. Aggrediamur igitur eam, scilicet Virtutem, quam Aristoteles habitum proæreticum in mediocritate consistentem esse dixit. Nam cum de eius vi potentiaque dictum fuerit, intelligemus planè eam fuisse, quæ inter homines maximam constituit esse differentiam. Quid enim aliud (vt reliquos omittam) Saturnum, Jouem, quos Heroas antiqui appellarunt, fuisse quisquam potest arbitrari, nisi homines singulari virtute præstantes? Nam cùm ea obscura & ignota antiquitati penitus foret, quippe quòd homines æque ac bruta carentia rationis vi ac maiestate viuerent, neque hanc mellifluam, sed asperam iniucundamque vitam præ sese ferrent; facillime fiebat, sanè quòd humani ab se alienum haberent nihil, vt cuiuspiam egregii viri auctoritati auscultarent. Itaque si inter tam crassa ingenia, inter incultos mores, inter tantam barbariem quis altissimo ingenio, probitatis maiestate præditus oriretur; profectò qui neque DEum solum colerent, neque quid religionis cultus saperet intelligerent, fiebat, vt eum æquè ac DEum adorarent. Proinde factum est, vt Lycurgus apud Lacedæmonios, post Cecropis Athenarum conditoris obsoleta iamdudum extinctaque de coniugio præcepta, vxores viris certa lege ac singulari sapientia coniungens, ab Apolline Diuus fuerit iudicatus. Neque enim velim aliò nostram de hominibus primis opinionem, quàm nos duceres. Quis est enim medius fidius à naturæ bonitate alienus, vt non intelligat eorum antiquam probitatem, non tanquam diuinam, sed humanam præ se ferentem rationem, omninò fuisse colendam? Nam si homo est, vt veteres definiuere, animal rationale atque mortale, atque quodammodo (teste Augustino) medius inter pecora & angelos; vtque pecus est animal irrationale atque mortale; medius est homo, inferior angelis, superior

ſuperior pecoribus; ſit, cum rationis particeps ſit, vt ipſam virtutem, quæ à rationis fonte originem trahit, habere ſumma cum diligentia quærat. Nemo enim eſt, qui duce natura bene feliciterque viuere in hoc ſpatii curriculo non expetat. Placuit enim Ciceroni, *honorem artes alere, & omnes ad virtutem incendi gloria.* Sed tanta illorum hominum paucitas, ac exiguus numerus inuenitur, qui bene viuendi rationem, ſine qua nullum honeſtum vitæ genus eſſe poteſt, ſequatur, vt ſit incredibile dictu. Alii enim diuitiis, vt Crœſus, vt Maſiniſſa, vt Lucullus; nonnulli potentia, & exercitu, vt Artaxerxes; aliqui honoribus præſtantius meliusue æſtimant nihil eſſe. Multi præterea ſunt (quod belluarum proprium prudentes eſſe dicunt) qui in voluptate vitam conſumunt? quo in genere Sardanapalum Regem fuiſſe accepimus. Et ita variis opinionibus polluti ac infecti, ſinguli ferè ſingulis in erroribus verſantur. Itaque fit vt inter tantam generis humani ſocietatem vix comperti ſint, qui non aliqua ex parte à virtute forent alieni, & in his communibus deliramentis verſarentur. Quis enim hac tempeſtate voluptates non magni facit? quis opibus non delectatur? quis honores non cupit? Nemo enim tam parui puſillique animi eſt, qui quadam dulcedine ac cupiditate perfectæ gloriæ non trahatur. Etenim quantò quis maiore animo natus eſt, & ab ipſa natura omnium procreatrice pulcherrimè optimeque dotatus; tanto enititur magis, vt pace vel bello clarum æternumque nomen ſibi vendicet. Verùm enim verò alia re nulla, niſi virtutis ſplendore, maieſtate, dignitate, quisquam ſe immortalem præſtare poteſt. Ea enim cùm in homine (vt Aurelio ſanctiſſimo placuit) diuina ſit, ita ab ea diuinum nomen & ortum Principes habuerunt. Nam & id virtutis præmium eſt, vt omnes qui eius ſtudiis plurimum delectantur, quàm primum ad id perueniant, quod eſt bene beateque viuere. Quamobrem hi qui illuſtre nomen ſibi vendicarunt, vel in beata vita extiterunt, nunquam voluptatibus parendum eſſe exiſtimarunt. Quid enim ipſos ſeptem numero ſapientes, Biantem Prienenſem, Cleobulum Lindium, Chilonem Lacedæmonium, Pittacum Mitylenæum, Periandrum Corinthium, Solonem Athenienſem, Thaletem Mileſium, aut Socratem, aut Platonem tantopere apud nos commendauit? Quid Ariſtotelem ipſum Philoſophorum principem? quid reliquos omnes Philoſophos? Num virtus, num ſcientia, quam ſibi ſummis vigiliis comparauerunt? Quid Catoni, quid Lælio tribuit Sapientis cognomen? Quid Alexandrum? quid Themiſtoclem? quid Pyrrhum? quid demum Cæſarem ipſum poſteritati notum fecit, niſi ſuæ pulcherrimæ res geſtæ? Quid poſtremò (vt altius repetam Paullos, Fabricios, Scipiones, Catones, Scæuolas tanta nos proſequi admiratione docuit, niſi virtus, qua ſummopere delectati ſunt? Salomonem taceo, Moyſen prætereo, reliquos vero non commemoro, quos ſingulari virtute præditos fuiſſe & audiuit poſteritas, & nouit antiquitas. Sumus enim in virtutem parumper prolapſi, quoniam te ea mirum in modum delectari cognouimus: & ad id, quod ad Principum dignitatem attinet, plurimum ſpectare pertinereque videtur. Neque enim Principis nomine ſeu aliqua laude dignus quisquam Princeps inuentus eſt uſquam, qui in virtute ſummum bonum non poſuerit, locauerit, firmauerit. Nam cum Deus optimus maximus humeris Principum orbis imperium regendum, gubernandum, moderandumque tradiderit; quis eſt qui abſque ullo probitatis genere, & ſceleratorum fraudibus obuiare (quod maximè Principem decet) & bonos munere afficere poſſit? Quæ quidem omnia ad iuſtitiæ obſeruationem, quæ Principum mentes ſanctè ac honeſtè commouere debet, attinere videntur. Cùm enim nonnullis excellentiæ meritis eos cæteris hominibus antecellere diſcamus; hoc uno tamen potiſſimum eis præſtant, quòd bonis benefacere, & pœna digna malos perſequendos eſſe cognoſcere debent. Illi enim conſilio & probitate Principis gloriam magnifaciendam eſſe ducunt, & eam tanquam nauem in portum à ventorum concuſſione, hoc eſt, ab inuidis inimicorum manibus liberant, tuentur, conſeruant. Hi verò in rempublicam ſeditiones, diſcordias inducunt: quo fit ut inter ciues horribile bellum oriatur.
Si qui-

Siquidem Romæ Gracchum, Catilinam idem fecisse memoriæ proditum est. Quis enim meHercule est, qui sibi iure optimo non persuadeat, Principes in terras à Deo optimo maximo esse lapsos, ut essent qui sua virtute, præstantia, ingenio, homines regerent, gubernarent, hortarentur, monerent, punirent; ac si fas esset, ut Iustitiæ, quæ Principis regina est, & omnium bonorum nutrix satisfacerent, & malos morti traderent? Quo enim pacto virginum stupra, quo pacto adulteria, quo pacto homicidia, contra naturam & diuinam voluntatem quæsita vitarent homines? quo demum pacto & rerum sacrarum ad diuinum cultum spectantium obseruatio illæsa inconcussaque maneret? nisi in Principe iustitia, prudentia, fortitudo, temperantia, & earum partes haberent locum? Huic autem nostræ sententiæ, Platonis illa diuina accedat auctoritas, quòd *qualis Princeps in Republica, tales reliqui soleant esse cives.* Fit igitur facilè, si Princeps optimè sit institutus, ut ciues bene beateque viuendi exemplo eius trahantur. Si verò quis erit in Principe vitiorum morbus, facile in eos qui ei obtemperantes præsto sunt, traditur atque transfunditur: & multò facilius malum quod in eo est, ab eo transit, quàm si quid in eo virtutis & industriæ fuerit. Quamobrem (ut aliqua iam conclusione utamur) videmus in Principe virtutem esse potissimùm necessariam, & absque eius actione eum mancum esse profectò cognoscimus. Virtus enim quod Aristoteles iam pridem dixit, (cuius sententia summopere delectamur) est potius benefacere, quàm suscipere; & honesta potius agere, quàm a turpibus abstinere. Quis est qui non intelligat, Principum ortum à Virtutis fonte emanasse. De Principum ortu ac dignitatis origine sat à me dictum fuisse arbitror, Heinrice suauissime. Itaque si ea in re aliquid amplius audire cupis, te rogo ab eis petas, qui hanc facultatem profitentur, & in eius doctrina, tanquam in propria supellectile versati sunt.

HEINRICUS. Neminem inueniri posse arbitror, vir doctissime, à quo, quàm abs te uno, ea quæ de ortu Principum narrasti accipere maluissem. Quis enim est, qui te uno ea in re subtiliorem sermonem habere potuisset? quis elimatiorem, quis ad eam rem accommodatiorem? Sat enim intellexi tua oratione virtutem eam fuisse, quæ Principes reliquis hominibus quadam dignitate antecellere constituit. Quod etsi non secus esse abusque tuo dicendi initio mihi persuadebam; tamen te narrante, hæc meam in mentem prorsus inciderunt: si virtutis operatio est; ut paulo superius egregie abs te est dictum) quæ ex priuatis hominibus eos Princeps fecerit, crearit, constituerit; ut omnes qui virtutis domicilio delectarentur, & in eius actione versarentur, principes forent necesse esset. Sed quoniam nonnullos singulari virtute præditos homines esse cognoui, qui imperium nullum, maiestatem nullam haberent, ut de Diogene, de Aristide, de Fabricio audiuimus, quos nedum imperasse, sed minimas fortunas, habuisse legimus; eodem modo multos fuisse & apud Babyloniam, & apud Assyrios & Romanos imperasse accepimus (si de Semiramide, Heliogabalo, de Smindiride fama non mentitur) qui omnem libidinem, crudelitatem omnem, & vitia maximi fecere; alium inter priuatos viros claros & principes prudentes dilatum * ptæterquam virtutem, & eum quidem maximum esse existimo. Nonne generosum & illustre nomen, & antiquorum suorum clarissimæ res gestæ nostræ ætatis Principibus non mediocrem fauorem condonarunt? An non Romulo & Remo in condenda urbe Troianum nomen summopere profuit? Nonne Iupiter Æacum genuit? nonne Æacus Peleum? nonne Peleus Achillem? nonne Achilles Pyrrhum? qui omnem Æacidarum gloriam quadam animi magnitudine superauit? An non Alexandro, quamuis orbis imperium florente iuventute virtute & fortuna secunda nactus fuerit, Philippi patris gloria ingens profuit? Neque arbitror Epaminondam deuictis Lacedæmoniis gloriosam victoriam cum morte sibi comparare potuisse, nisi maiorum suorum memoria clarum se præstitisset. Neque

que iure quisquam mihi probare poterit, Pompeium vigesimo secundo anno natum aduersus Sertorium ad necem paternam vindicandam exercitum ducere potuisse, nisi ingens patris gloria eum maxima auctoritate esse dignum militibus persuasisset. Neque cygnus mergum, neque agna leonem gignit. Quare videtur mihi potius hereditarium quoddam esse munus, quàm à fortuna quæsitum imperium.

IODOCUS. Nisi te virum doctissimum esse cognoscerem, quemque quod de Principibus variè dixisti, potius disputationis, quam iudicii gratia loquutum fuisse non me fugit; dubitarem equidem te tacitè vulgo assentiri velle, cùm volueris gloriosum nomen parentum posteris viam ad imperium, non autem virtutem reliquisse. Soleo enim pro meo iure hac in re ab his longè dissentire, qui omnem nobilitatis gloriam non in suam, sed in maiorum suorum virtutem & clarissima facinora conferunt: quique cum genus suum laudant, nescient se aliena iactare, quod Seneca sensit, *& miserrimum esse alienæ incumbere famæ* ignorant, ut Iuvenalis Satyricus ait. Quod autem multos Principes fuisse ais, qui quod præse ferrent, in virtute versari possent nihil; nolim, si silentio id præterirem, atque tibi concederem, me potius assentatorem & blandam frontem habere, quam rectum iudicem existimares. Nam si quid imperare, & quid proprium Principis sit, rectè metiri velis; iudicabis eos, non dixerim nomine Principis: sed Tyranni fuisse profectò dignos. Itaque neque Sardanapalum illum, neque eos quos in Principum numero ausus es collocare, principatum vllum habuisse arbitror. Quis est enim, qui in alios imperium habere dici possit, qui sibi ipsi imperare nequeat? Homini verò cùm sit perdifficile scire regi, id est, regenti se obtemperare; multò difficilius est scire alios regere, vt Gregorius Nazianzenus voluit. Nam si is, consilio cuius rectè se putant gubernari homines, & in quem oculi sui sunt conuersi, prudentia egeat, & eius vitam ad perniciem pestemque conuertat; non mihi rectè videtur Princeps, sed multorum principum seruus esse. Ex quo in calamitatem & in eum errorem deueniunt sæpenumero homines, vt in Republica infinita penè regentium sit multitudo, quorum animos (vt Romæ scimus fuisse) ad priuatam commoditatem non ad publicam vtilitatem conferunt. Nam quandoquidem quot capita, tot sunt sententiæ; vt plures variè de imperio sentiant, est necesse. Quo enim pacto putas illum principatum diutius esse permansurum, in quo * obedientes sunt. Proinde rectè Tragicus *regnum duos non capere* dixit. Age verò, an censes eum Principem appellari posse, qui contra mores, leges, instituta faciat, & Reip. rationem non habeat? Nam quemadmodum Mimum, quanquam in Comœdiarum scenis, spectante populo actus celebrat, non præterea Poëtam vocamus: ita eum qui regitur, non Principem, sed eum regentes Principes appellamus. Neque C. ipsum Julium Cæsarem imperium in Romanos, sed violentam tyrannidem habuisse legimus, quippe quòd omnia Romanæ Reip. instituta, & sanctas leges euerterit; ærarium autem, in qua & pacis dignitatem & belli commoditatem consistere non te præterit, iure priuato sibi vendicauerit. Quare in eam incidit Satyri sententiam.

Ad generum Cereris sine cæde & sanguine pauci
Descendunt reges, & sicca morte tyranni.

Nam si se non priuatam, sed omnium Romanorum personam gerere cognouisset, ad id sane fortasse peruenisset, in quo Thales ille sapiens summam felicitatem Principis inesse existimauit, hoc est, *si finiuerit consenescens secundum naturam.* Quod enim ille ipse de aliis augurium dederat, in semetipsum iure redundauit.

Is enim

Is enim ita inquit Cæſar, *Conſueuere Dii immortales, quo grauius homines ex commutatione rerum doleant, iis quos pro eorum ſcelere vlciſci velint, ſecundiores res interdum, & diuturniorem impunitatem concedere.* Quare in Principe omnium rerum maturationem maximam ineſſe oportere exiſtimamus, ne cùm rectè ac ſapienter facere videatur, id perperam feciſſe iudicetur. Eſt enim (vt iam aliquid quod ad eius officium ſpectat, aggrediamur) proprium Principis, diligenter curare, vt vnusquisque ſuum teneat, & ne de bonis priuatorum ciuium publicè diminutio fiat, diligentiam adhibere. Non enim dormiendum eſt, cui rerum publicarum cura & adminiſtratio commiſſa eſt. At illud prætereundum non eſt, quod maximè curare debet Princeps, vt in ciuitate ſint viri optimi, quorum conſilio bellum ſuſcipiatur; & pacem & concordiam Rerumpublicarum maxima eſſe fundamenta optimè intelligant. Danda eſt etiam opera, quod fieri ſæpe videmus, ne propter ærarii tenuitatem, aſſiduitatemque bellorum tributum ſit conferendum; idque ne eueniat, multò ante erit prouidendum. Quæ autem & ad ornamentum & decorum ciuitatis ſpectant, ſi maxime ſibi erunt curæ, ad màximam laudem ſuam accedat non parum oportet. Illa verò quæ diuinum cultum & ſanctiſſimas ceremonias concernunt, vt optimè ſint inſtituta, longè videre ac animaduertere debet: & vt religio de ſe ipſa pollicetur, ita nihil in ea ſtatuet, quod vim aut iniuriam vlli adferre poſſit. Vt autem earum rerum quæ ad ipſius Principis dignitatem pertinent, maxima ſit copia, conſulere profectò debet: dummodo ne nimiæ auaritiæ ſuſpicio inducatur, maximopere caueat. Nam velut liberalitas animos hominum ad amorem Principis trahit & allicit, & eos iratos mitigat atque placat; ita auaritiâ ad odium, ad iram incitantur atque penitus inflammantur. Quid enim deterius in Principe auaritiâ? Audiat autem C. Pontii vocem Princeps: *Vtinam me ad illa tempora ſeruaſſet, & tunc natus eſſem, quando Romani dona accipere cœpiſſent: non eſſem paſſus eos diutius imperare.* Quo factum fuit, vt Africanus maximam laudem ſit adeptus, quod capta Carthagine haud locupletior factus eſſet: intelligebat enim ille auaritiam multorum malorum eſſe caput. Proinde ferunt Apollinem Pythium oraculum dediſſe, *Spartam nulla re alia niſi auaritiâ eſſe perituram.* Quare noli eos principes iudicare, qui ciuium bona diripiunt, vt in omnem libidinem, voluptatem omnem ſuam conſumant vitam. Videsne eos ipſos quos imperaſſe dicis, vt Neronem & Heliogabalum, multosque alios, non Principes ſed Tyrannos fuiſſe. Quo enim pacto putas Principem incolumem eſſe diutius poſſe, ſi ciues ſuos ſaluos eſſe nolit. Non enim potuit Cæſaris abhorrenda vox eum à manibus Bruti liberare, qui cùm dicere veritus non ſit: *Si violandum eſt ius, regnandi cauſa violandum eſt, in reliquis ſeruare decere pietatem*, quis dubitat in alium finem eum incidere potuiſſe, niſi in eum in quem ipſe peruenit? Quanquam enim homine indigna ſententia eſſet, quippe quod ius, quo nihil melius, nihil præſtantius mortalibus à DEO optimo ſit datum, violandum eſſe duxerit, tamen pietatis nomen cenſuit eſſe ſeruandum. Itaque eos arbitramur, qui ita viuere volunt, vt ſanctum nomen imperii nanciſcantur, pietatis imaginem præ ſe ferre debere. Age verò, vir doctiſſime, eumne diutius cenſes imperare poſſe, qui in principatu ſuo ius ſeruare non cupit? Non dixit Julius, *Vbi ius ratioque perit, illic habitandum non eſt.* Quemadmodum enim ſecundum naturam nihil magis eſſe dicimus, quam ſi labores & moleſtias quam maximas, pro omnibus gentibus, ſi fieri poſſit, conſeruandis ac iuuandis ſuſcipimus: ita contra naturam eum facere exiſtimamus, qui iniuria detrimentum aliquod afferre ſocietati humanæ procurat. Quo quid ſordidius Principi accidere poteſt? Qui enim appetitione ducitur alieni, is quidem mea ſententia potius Reipublicæ deſtructor & Tyrannus, quàm conſeruator, quàm Princeps eſt appellandus. Nulla enim ſancta lex, nulla bonorum morum inſtitutio, nulla honeſta religio cum tyrannis eſſe poteſt. Quo fit vt huiuscemodi homi-

hominum genus pestiferum atque impium ab omni humana societate exterminandum esse ducam. Et tanquam quædam membra amputantur, si sanguine & spiritu carere cœperint, ne cæteris partibus corporis noceant; sic ista immanitas belluæ à communi humanitate segreganda est. Sed vt iam eorum aliquam rationem habeamus, quos præditos virtutibus summis esse dixisti, quique priuatam vitam egerunt; siquidem Diogenem & alios multos nullum imperium in homines scimus habuisse, sed in posteros suos maximum & excellentissimum principatum eos tenuisse demonstrandum est. Nonne Aristotelis auctoritas & in omnes bonos non mediocre est imperium? Qui verò illi tanquam Philosophorum principi, auctoritatem dant, tanquam obedientes aliqui sunt. Quid enim aliud est imperare, nisi auctoritatem habere? Sed vt ad nostrum sermonem redeamus, eum mihi haud negabis optimum Principem esse, qui non in aliena sed in sua clarissima facinora sui principatus spem collocauit. Neque Alexandrum, neque Romulum, neque Pompeium sola paterna gloria in excellenti principatus gradu, sed eorum paternæ adiuncta collocauit atque constituit. Delectat me hîc loci plurimum, & te credo iuuabit quoddam præclarum Lycurgi exemplum, qui cum populo leges laturus esset, quibus eum ad bene beateque viuendum prouocaret, duos iisdem parentibus catulos natos ad varias res instruendas esse duxit: quorum alter crapulæ, alter venationi operam dedit. Cùm autem is in medium ferre vellet leges, in forum catulos venire iussit, parata autem erant omnia, ad quæ quilibet nutritus fuerat. Itaque qui crapulæ exercitium habuerat, ad id continuò currere cœpit: alter verò quàm primum leporem secutus est. Neque enim sine magna maturatione hoc Lycurgum fecisse existimare debemus. Non enim fugiebat eum, hoc facillimè fieri posse, vt ex iisdem parentibus Princeps quidam singulari virtute præditus nasceretur, & ex his pessimus & ventri deditus vir oriretur. Fateri hoc quidem mihi necesse est, ad summam Principis felicitatem accedere, si clarissimorum sanguine principum ortus & genitus, aut parentes, vt Alexander Philippum, gloria & ingenti virtute superarit, aut eos saltem adæquarit. Et ne longius exempla repetamus, accedat in campum M. Tullii Ciceronis sententia: *Ego meos maiores virtute præluxi, vt omnes si antea noti non fuerunt, à me capiant initium nobilitatis suæ.* Neque Æneas ipse Pius, quanquam ex Troiano principe natus, Romæ vrbi originem dedisset, nisi singulari animi magnitudine pericula mari terraque adire constituisset. Nec ipsum Marcum Arpinis natum parentum gloria, nec maiorum suorum memoria, quæ nulla erat; sed sua virtus, ad Consulatus dignitatem aduocauit. Quod si tua ratio seu opinio hac in re locum sibi vendicaret, vt hi Principes essent, qui nulla virtute, nulla bene viuendi ratione pollerent; vt nonnunquam latrones & piratæ Principes fierent, necesse esset. Quamobrem eos quos vitiis deditos Principes dixisti, violatores principatuum rectè poteras appellare. Sed vt eò reuertatur, quo nostra digressa est oratio, arbitror equidem C. Fabricium, M. Curium, Diogenem, eosque qui in virtute summum principatum collocarunt, in optimo imperio esse versatos. Is enim qui aliis & sibi imperare non potest, non honesto imperio sed voluntate ducitur. Qui vero ita se instituit, vt sibi & aliis imperare possit, is mea quidem sententia non hominibus sed simillimus DEO iudicandus est. Quis ergo magis sibi ipsi & posteris imperauit quàm philosophi, quàm viri sapientes. Hi enim quod rectum, quod honestum, quod sanctum esse existimabant, id obseruare maximum imperium esse ducebant. Sola enim probitate, sola animi virtute delectabantur. Vt igitur in omnibus rebus multò maiora opera sunt animi quàm corporis: sic eas res quas nostro ingenio, & virtute nostra exsequimur, gratiores esse profectò iudicamus, quàm illæ quas viribus. Illi enim optimum imperium, appetitum inhonestum refrenare, (qui hominem nonnunquam ad interitum voluntarium ducit) ac maximum

ximum esse opinati sunt. Est enim Principis optimi officium, non ad iram, non ad odium, non ad amorem, sed ad iustitiæ sanctitatem animum conuertere. Quod quidem in eo esse haud potest, qui appetitui, vt illi fecerunt, non resistit. Nam si Tarquinius ille non pro libertate imperii in Lucretiam nobilissimam stuprum committere sibi licere fuisset arbitratus; nunquam priuatus regno, ad Porsenæ Clusinarum regis auxilium conuolasset. Decet enim Principem non solùm manus, sed oculos habere abstinentes, quod ad prætorem pertinere Tullius scripsit. Neque Ptolomæus Pompeium capite priuari iussisset, si bene merentes meritis, non autem malis & pœnis prosequendos esse didicisset. Theseus verò Hippolyti morte non doluisset, si falsa vxoris suasione ad iram non se prouocasset. Quamobrem fit sæpe numero, vt ciuitates, principatus, regna corruant, cum malis hominibus, non optimis viris ac sapientissimis permissum sit imperare. Angor enim mirum in modum antiquarum urbium calamitatem recordari, & nostra tempestate Christianorum acerbam videre cladem, & Principes nonnullos effectos cæcos fuisse doleo: qui si viderent immanem illam belluam Mahometum rabido ore in Christanos sæuire, non ducerent in atriis habitare nunc esse bonum, neque in choræis versari iucundum esse arbitrarentur. Hæc autem omnia accidere & imminere vidimus, quoniam ad summam miseriam venire contenti sumus, & nihil pluris facimus, quam vicinum prostratum & iacentem videre. Quod si optimè imperare nouissent homines, cymba Christiana in portu tutè nauigaret. Quare te nunc fugere non arbitror, optimum Principem neminem nisi virtuosum esse.

HENRICUS. Non sum nescius, eum Principem, (ut ex tua diuina oratione accepi) in summa felicitate esse constitutum, qui nedum virtutis ac probitatis laudem egregium munus esse ducat, sed etiam in omni ætate ea se refertum ostendat. Etenim cum mecum iterum iterumque reuoluo id, quod de Principum dignitate dixisti; vereor maximopere id de his posse dici, quod de sapientibus Apollo iudicauit: *Unum enim solùm è cunctis hominum millibus sapientem esse* dixit. Nam aut fingendus tuo Princeps est quispiam iudicio, aut unicum, qui ea omnia teneat, quæ in Principe necessaria esse statuisti, vix posse inueniri iudico. Quare si nostra hac ætate Princeps quisquam est, qui (ut sentire videris) de Deo immortali, de pietate, de concordia, de communi ciuium utilitate, de hominum iure & æquitate, de temperantia, de magnitudine animi, de re militari, de omni virtutis genere dicere, & illis versari possit; facies rem mihi gratissimam si eius immortale nomen abs te audiuero.

IODOCUS. Geram ego quidem libenti animo hac in re tuæ voluntati morem. Potes enim apud me pro singulari virtute non parum. Ego enim cum adolescentulus Philosophiæ ac Theologiæ studiis mirificè deditus essem, his maximis laboribus, vigiliis, insomniis ac lucubrationibus non paruis operam nauare cœpi: in quibus quantum profecerim, aliorum sit iudicium. Verùm enim vero dum ætas me parumper, tum usus multarum rerum, ad quid nati essemus, cognoscere constituit; decreui apud aliquem optimum Principem locum mihi vendicare. Occurrebant autem mihi præterea multi clarissimi quidem, quorum nonnulli diuitiis, alii potentia, multi autem præstantissima prole, atque clarissimarum rerum gloria florebant: qui verò hæc omnia, quæ optimo & præstantissimo Principe digna esse existimaui, teneret, solus mihi inuentus est. Quem cùm tibi nominauero, haud vereor, quin eius præstantissimum nomen immortale tibi videatur. Is enim FRIDERICUS Bauariæ Dux clarissimus ac Palatinus Comes est: quem cum intelligerem ea omnia, quæ Principem & virum optimum decent, possidere, est incredibile dictu, quanta animi affectione sibi seruire

uire flagrabam. Iure enim optimo mihi persuadebam, aut hunc solum aut neminem Principem esse. Eo igitur id meam in mentem incidit, quod arbitrabar Principem æquè ac omnium suorum ciuium personam gereret, ita ea omnia quæ ipsi bona animi tenerent, eum deceret habere. Nam quemadmodum mundi huius bona, & summa hominis laus tribus consistit in rebus, in fortunæ, in corporis, in animi bonis; ita eum hæc omnia possidere tibi persuadeas velim. Quod si ad eius laudes immortales ac propè diuinas mea non accedat oratio, tuum erit intelligere, hic loci me non de laudibus, sed Principis optimi nomine quærere. Quum igitur (ut te non latet) clarissima atque antiquissima prole natus esset, ad ea quæ ad Principis morem & decorem attinent, eius inuictissimus pater nutriendum erudiendumque esse statuit. Cum autem iam fari cœpisset, literis operam dare voluit, maiorum Romanorum Regum exemplum imitatus, qui ad Principis gloriam, cognitionem literarum atque studiorum spectare plurimum iudicabant. Intelligebat namque optimus Princeps ille, se virtutibus facillimè imbui posse, si quid Duces, quid Imperatores, quid Reges antiqui fecissent, sapere posset. Quo factum est, ut ad optimarum literarum peritiam peruenerit. Nam cum sibi opus facto cognouisset cum his viris versari, qui literas saperent, noluit ab eis illæsum se iri posse, * facillimè enim fieri potest, ut Princeps literarum ignarus à viris doctis decipiatur, & opinione potius quam optima ratione ducatur. Quapropter Philippus Alexandrum Macedonem Aristotelis disciplina erudiendum esse statuit. Quemadmodum enim si quis Herculis pictam imaginem vidit, ad eius amorem atque vestigia imitanda incitatur; ita qui Darii, Xerxis, Cyri, Artaxerxis, Hectoris, Hannibalis, Pyrrhi, res clarissimas gestas legit, fit ut eos gloria & virtute imitari conetur; & à vitiis in quibus illi versati sunt, penitus abhorreat, & pericula quæ illis acciderunt, funditus euitet. Quare factum est, ut hic Fridericus Princeps noster, tanta animi magnitudine, tanta sapientia præditum se die noctuque legendo præstauerit, ut sit admirabile dictu. Quod si cuipiam fortasse obscurum & incredibile videtur, conuertat animum ad res suas pulcherrimè gestas, circumspiciatque omnium Regum & imperatorum clarissima facinora. Inueniet profectò, nec bellorum magnitudine, nec pacis ornamentis, nec multiplici victoria, nec rerum optimarum gloria cum hoc nostro diuo Principe eos posse comparari, Laudatur Alexander quòd liberalis, Hannibal quòd magnanimus. Hercules quòd fortis, Cato quòd prudentissimus. Scipio quòd continens, Cæsar quòd clemens, Q. Mutius quòd constans fuerit. At quis magis Friderico liberalior aut visus, aut unquam inuentus est? qui neminem virum probitate refertum à se indonatum abire permittit. De clementia verò (qua ad Deum, Demosthene teste, propius accedit) Principis, si quis satis dicere vellet, annalibus profectò foret opus. Nam cum iustè in hostes sæuire posset, quos iusto prælio captiuos fecerat, clementissimum se ostendit. Didicit enim iamdudum.

Parcere subiectis, & debellare superbos.

Intelligit namque gloriæ Principis ac decori non parum conuenire, eos qui de victoria contendant, hostes putare; victos verò homines iudicare. Animi autem magnitudine quam incredibili valeat, declarauit ea inaudicta victoria, quam præter omnium spem sua virtute nactus est. Nam qui Cæsarem, qui Pompeium propter crebras victorias laudare solent, quàm maiores arbitraris huic nostro Principi laudes dare meritò posse? Illi enim magna militum copia, hic parua; illi ingenti manu, hic exigua victoriam consecutus est: illi lustro, hic hora bellum diremit, atque triumphauit. Non enim iure is laudatur,

datur, neque victoriæ gloria se Victoriosum præstat, qui magno equitatu, ac milite multo in paucos vires ostendit suas. Itaque quanto maiori laude is dignus iudicatur, qui paruum hostem debellauit; tantò maiori gloria splendet, qui minima cum manu maximam militum deuicit multitudinem. Fuit enim hoc antiquitati ignotum, posteritati verò incredibile, ut de cuius victoria desperabatur, is se victorem demonstrauerit. Is enim optimè tenet quod Sallustius ait, *Antea consulto, deinde fac.. opus est.* Nam cùm iterum iterumque, quid facturus esset, cogitasset: tum repente in hostes veluti corpore tauri validissimi impetum fecit, ut eos terrore timidos reddiderit: qua re gloriosum & immortale nomen sibi posterisque suis quadam Heroica virtute vendicauit. O admirabilem Principis prudentiam! ô virtutem inauditam! Quid enim est tam laudabile, quàm Principem bello victoriosum, & pace iustissimum se ostendere? Quid tam singulare, quàm audire unicum Principem de multis principibus triumphasse? Quid porrò tam liberale, tam egregium, quam in captiuos clementem se præbere atque præstare? Quid demum tam admirabile, quàm audire hac tempestate Principem esse, qui omnem antiquorum Regum Imperatorumque memoriam superarit? Neque velim tibi persuadeas, huius victoriæ partem Fortunam sibi vendicasse. Fuit enim propria sua virtus, qua ad cœlum usque tollendus est. Qua verò iustitia, qua animi prudentia, qua continentia, qua constantia omni in re utatur, satis perspicuè intelligi potest, quòd nulla in eius Principatu iniuria, nulla vis, nulla turpitudo admittitur: unicuique quod suum est, tribui vult: bene merentes autem & officio & fauore prosequitur, malos verò (quod iustitiæ plurimum conuenit) maxima pœna dignos existimat. Nihil enim die noctuque cogitat, nisi quod ad suam immortalem dignitatem spectare cognoscit. Age quis est enim aut nobilitate aut probitate præstantior? Quæ tanta potest esse dicendi vis, quæ ubertas tanta ingenii, quod tam diuinum orationis genus, quo quisquam non dicam exornare, sed enarrare res suas clarissimas gestas possit? Quare dabis veniam, quæso, si eas haud complexus sum laudes mea exigua oratione, quibus dignum esse non te præterit.

HENRICUS. Scio certè multò maiora in Principe nostro diuo virtutum merita esse, quàm oratoris cuiuspiam eloquentissimi exprimi lingua possit. Nam si, quas singuli habuere virtutes, is possidet, nemo mortalium est, qui ad summum usque narrare possit. Verùm quoniam, ut de Crœso Solon dixit, finem uniuscuiusque, quomodo quisque felix, iudicatur esse considerandum; quid est cur eum in vita felicem esse iudicas?

IODOCUS. Ego verò id arbitror, finem quempiam aut bonum aut malum in homine inesse oportere. Sed unum profectò existimo, quod non vulgaribus coniecturis percipi potest, neminem probum & optimum virum in pessimum finem posse deuenire. Nam cuius operatio bona fuit, eius finis ut sit optimus necesse est. Quod idem de Principe nostro futurum arbitror: quum in omni virtutis genere vitam exerceat suam, nihilque pluris faciat quàm quòd Chilon dicit, *Principatum habentem nihil mortale, sed cuncta immortalia debere iudicare.* Itaque omne suum tempus nunc in iusto prælio, nunc in pace & iustitia consumit, nunc ad cœlestia mentem erigit: & si quid est quod summum bonum spectare cognoscat, omni cura ut ad id perueniat, summaque cum diligentia inquirit. Quod si sermo hic noster suas laudes ageret, ostenderem profectò, neminem unquam principem fuisse, qui Principi nostro optimarum rerum gloria iure merito non cederet. Sed quoniam optimi Principis, & eius dignitatis exemplum dandum fuit, neminem aut paucos inueniebam, quorum exem-

exemplum idoneum mihi videretur. Habes quæ ad Principum dignitatem pertinere existimaui. Si quæ autem amplius sunt (credo autem esse multa) ab his quæso petas, qui hanc differendi profitentur facultatem.

Non me latet, optime Princeps, cum hunc librum tuis in manibus accipies, parvum; cùm verò perlegeris, magnum munus fuisse, te fore iudicaturum. Nam veluti lapillos pretiosos non magnitudine, sed perfectione cæteras res præstare videmus: ita hunc librum illis antecellere rectè tibi persuadere potes. Illi enim, quo ad te, post tuam peribunt mortem: hic verò tuo perempto corpore, te apud homines viventem & immortalem constituet.

M. AN-

M. ANTONII TORQUATI
PROGNOSTICON
APOPHTEGMATA IMPERATORUM.

FRIDERICI III. IMP.
EPISTOLÆ ET LIBELLUS
PRECATIONUM.

HERMOLAI BARBARI
ORATIO
AD

FRIDERICUM III.

LECTORI SALVTEM!

BURCARD GOTTHELF STRUVE.

Nter superiorum temporum astrologos eminet nomen M. ANTONII TORQUATI, Medicinæ Doctoris Ferrariensis, cuius Prognosticon, quod hic exhibemus, magnæ olim erat existimationis. Non defuerunt equidem Prognostici euentus; ast multa etiam plane aliter acciderunt. Operæ pretium est Joannis Filesaci, Theologi olim Parisiensis verba de eodem hic adducere: * *extat* ait, *Antonii Torquati Ferrariensis, Astrologi sua ætate clarissimi, prognosticon, quod Matthiæ Regi Hungariæ, in cuius paterna historia lusimus aliquando, oblatum est, anno Christi millesimo quadringentesimo octuagesimo, quod cum aliquanto prolixius videatur, præcipuas illius sententias tantum adnotabo. Turci magna strage suorum in Christianis arma mouebunt. Venetis primum multa inferent damna, post eorum amici facti, Belgradum in ditionem recipient, Rhodum superabunt, Pannoniam & Hungariam multis cladibus afficient. Tandem vim comminantes, regnum Hungarorum lacerantes, simulque imperium Romanum Germanumque diutissimis bellis tentantes, in eorum manus cadent: Annus erit Christi 1594. ad 1595. Sed prius Apuliam intrabunt, Siciliam, Galliæ Hispaniæque littorum classe sua, nec non Italiam molestabunt & affligent. Paulo post, Imperatorem Turcarum in prælio occidendum prædicit, additque Osmann namque domus in tredecimo vel quarto decimo capitibus corruet, nec illum excedet numerum, nec annum salutis 1596. transibit. Tunc enim horrendo concidet casu, tandem concludit hac clade euersum iri Imperium Turcicum & a Christianis occupandum. Sic refert* Leunclauius *in Historiæ Musulmanæ appendice, post Epistolas. Non est vel huius loci, vel mei otii historias retexere, quibus multa, quæ hic exprimuntur, euenisse intelligamus, satis sit expendisse corollarium huius prædictionis quam varium sit, quam falsum, quam ridiculum, de Imperio Turcico funditus euerso, ad annum Christi 1596. cum hoc anno 1608. tum florens & potens, magno quidem Christiani nominis malo, cernamus, quam unquam antea extiterit, nec vlla parte, aut hiare, aut mutare, aut inclinare, tanti Imperii moles perspiciatur: nec in quarto decimo Imperatore Osmanida seriem Sultanorum & Princi-* *pum*

---

* *De idolol. Magica fol.* 32. Ex hoc sua habet Bayle *Dictionaire Histor. voce Torquati.*

pum ſuorum defeciſſe videamus, cum Sultanus Muhamet Cham, tertius huius nominis, ſit decimus quintus Osmanidarum Principum, à primo illo Osmano Sultano. Magno certe conſtitit Hungaris hæc prædictio, cui cum ſtolide inniterentur, motumque maximum ſub Sultano Soleimanno in Hungaria excitaſſent, ab eo magna clade affecti ſuæ credulitatis veſanæ, pœnas non minimas dederunt, quemadmodum narrat Leunclauius hiſtor. Muſulmanæ lib. 18. Hoc autem Torquati Prognoſticon ſeparatim antea prodierat *Antwerpiæ 1552.* Reperitur quoque inter Goldaſti Politica Imperialia. *

Sequuntur Impp. APOPHTEGMATA ex variis collecta. Continent iſta quædam acute dicta a Rudolpho Habsburgico, Henrico VII. Carolo IV. Sigismundo, Alberto II. Friderico III. Scilicet moris hoc erat ſeculo decimo quinto exeunte, & ſexto ineunte, vt multa induſtria eiusmodi dicta colligerentur. Hinc etiam quæ prudenter dicta ab Auſtriacis Impp. ſedulus collegit Fuggerus Poggius Florentinus, Orator ſeculi decimi quinti clariſſimus, facetiarum librum ſcripſit, qui inter Opera ** eius vltimum locum occupat. Sic etiam diuerſa Principum apophtegmata congeſſit Æneas Syluius, Epiſcopus Senenſis, in Commentario in libros Antonii Panormitæ Poëtæ, de dictis, & factis Alphonſi regis memorabilibus, inter quæ varia ſunt Imperatorum Germanicorum. *** Henricus quoque Bebelius, Tubingenſis olim Profeſſor, facetias edidit, **** talia continentes. Has quoque Bebelii & Poggii facetias, vna cum Alphonſi dictis, & Jacobi Henrichmanni Prognoſtico in omne æuum durante editas habemus: ***** Ex tribus hiſce Apophtegmatum atque facetiarum ſcriptoribus, hæc deſumta ſunt, ea ſaltim continentia, quæ Germaniæ quidam Imperatores fuerunt effati. In margine videmus adnotatum, qua ratione hæc vel iſta euenerint.

Hæc excipiunt EPISTOLÆ aliquot FRIDERICI III. Imp. Inter has prima eſt, quam ſtatim ac ad Imperii dignitatem eſſet promotus, ad Carolum VII. Francorum Regem ſcripſit, qua ipſum ad Comitia Moguntina in diem feſtum Purificationis Mariæ 1441. habenda, inuitat. ****** Altera Epiſtola ad Nicolaum V. Papam fuit directa, qua ipſum rogat, vt communem quendam Regum ac Principum Europæ conuentum indicat, ſe non defuturum. Extat hæc ipſa Epiſtolas inter alias Syluianas. *******

Tertia ad Eugenium IV. Papam eſt directa, pro iure Ladislai in regnum Vngariæ, quod ipſi præripere conabantur Vngari, Albertum Bauarum eligentes. In Quarta Epiſtola Æneæ Syluio de Cardinalis dignitate, quam fuerat adeptus, gratulatur. ********

Adiecimus, quem Freherus in Syllabo Auctorum promiſerat Libellum Precationum Friderici III. Imp. ad Blaſium, quem ex Gabrielis Bucelini Chronologia Monaſteriorum Germaniæ ********* ſumſimus, de quo vbi de Blaſio Hippolito, Muſico in Monaſterio Vrſpringenſi loquitur, ſic agit: *habebat is egregie ornatum orationale Imperatoris Friderici tertii, ex quo ſequentem precationem (qua optimus Imperator pro filio Maximiliano* apud

* *Part. XVIII. pag.* 773.
** *Baſileæ* 1538. *fol.* edita.
*** Extat inter ipſius Opera *Baſileæ* 1551. *fol.* coniunctim edita *pag.* 472.
**** Inter Opuſcula ipſius *Argentorati* 1514. edita.
***** *Tubingæ* 1555. 8.
****** Reperitur iſta etiam in Mülleri *Reichs-Tags Theatro Part. I. c. IV.*
******* *Epiſt. C LXIII.*
******** Extat hæc inter Sylui epiſtolas *epiſt. CCL.*
********* *Pag.* 624.

apud æternum patrem Domini nostri JEsu Christi intercedere est solitus) transscripsi: quam ne intercidat, & pereat, huic loco inserendam statui una cum carminibus meis: quibus prædictus D. Blasius libellum Diuo Carolo V. Imperatori ipsiusque Fratri Diuo Ferdinando Regi offerre decreuerat.

Sequitur HERMOLAI BARBARI *Oratio* quam Venetorum nomine ad Fridericum & Maximilianum, Augusto mense 1486. Brugis habuit, qua ipsi de Regis Romanorum dignitate gratulatur. Erat iste Francisci filius, Patritius Venetus, factus postea Archiepiscopus & Patriarcha Aquilegiensis, demum Ecclesiæ Romanæ Cardinalis. Magnam hic eloquentiæ laudem fuerat adeptus * inde etiam Reipublicæ Venetæ nomine varias obiit legationes ad Papam etiam. Extat hæc oratio inter *alias* ipsius Orationes coniunctim ** editas & in Goldasti Politicis Imperialibus. ***

* Testatur de eo Paulus Jouius *elog. vir. doct. anno XXXV.* Jo. Trithemius *de Script. Eccles. pag.* 379. Petrus etiam Bembus Hist. Venet. Lib. I. p. 31. eius laudes prædicat & qua ratione Patriarcha factus fuerit Aquilegiensis, demum obierit, testatur. Petrus Crinitus *de honesta disciplina Lib. I. cap. VII.* Vossius *de Histor. Lat. pag.* 622.

** *Parisiis* 1508. 4. *Basileæ* 1529. 4.

*** *Part. XXI. num. 2. pag.* 973.

PROGNO-

p.169 # PROGNOSTICON M. ANTONII TORQUATI ET MEDICINÆ DOCTORIS FERRARIENSIS, CLARISSIMIQUE ASTROLOGI, DE EVERSIONE EUROPÆ.

QUOD SERENISSIMO MATHIÆ VNGARIÆ REGI ANNO SALVTIS M. CCCC. LXXX. DIREXIT, USQUE AD ANNUM M. D. XXXVIII.

MULTA sunt sereniſſime Rex, quæ diuinos homines efficiunt, virtutis primum excellentia, ut in ſeptimo teſtatur Ariſtoteles. Secundo Deitatis contemplatio, claraque ſubſtantiarum ſeparatarum notitia, ſicut ex decimo eiusdem habetur. Sed inter cætera nihil tam ſimiles Deo mortales reddit, quam contingentium præſcientia futurorum, quam omnes Dei propriam eſſe confirmant, nec ſine diuinitatis participatione adipiſci poteſt. Quæ & ad conſilia præbenda & ad prouidentiam eorum, quæ ventura ſunt, plurimum prodeſſe atque conducere experientia fidem faciente, conſpicitur. Et propterea regnorum, prouinciarumque, nec non & ciuitatum dominis, rectoribus atque gubernatoribus permaxime noſcuntur neceſſaria.

Et quoniam feſtinant tempora, in quibus Deus per aſtra tanquam per ſecundas cauſas mirabilia multa ſingulariaque plurima, horribilia viſu, audituque tremenda, & euentu ipſo ac effectu terribilia, quibus ſimilia per longa ſæcula facta fuiſſe non legimus. Quæ licet plurima climata, orbisque prouincias ſint afflictura, & reges, dominia, ſtatus, leges, mores, religiones, ſectas, doctrinas mutatura, & variatura pro certo ſint. Tamen quoniam maiori ex parte huiuſcemodi euentus noſtra apparebunt in Europa, dignum duxi eadem annotare, & tuæ Maieſtati deſtinare. Quia vir diuinus es, & non paruam ipſius Europæ partem cum prudentia regis atque gubernas, Chriſtianamque rempublicam ab infidelibus tueris & defendis. Et id ad conſolationem tuam addere non vereor. Futurum eſſe, ut poſt nonnullas ſtrages & depopulationes Ungariæ ab Otthomannis factas, Otthomannorum Regem in manus cuiusdam Ungariæ Regis, & Ungarorum, Imperiique Romani, & Germanorum agentibus Hiſpanis caſurum eſſe. Interficienturque ab eisdem, antequam anni M. D. XXXVIII. finientur. Et Otthomannorum domus, Imperiumque Conſtantinopolitanum deficiet. Et Imperator Germanus unicus, ſuper duo regnabit Imperia, & Ungariæ gloria ſuper ſydera ſcandet.

Et ut iudicium noſtrum hoc Chriſtiano more bonum ſortiatur exordium, Diuinum prius inuocabimus auxilium. Primo & ante omnia tria ponderoſorum con-

M. CCCC. XCIV. Lud. Sfort. pro duce Io. Galeazo nepote suo ex fratre, Mediolanum gubernante ob Zelotypiam, Carolo Gallorum rege contra Alphonsum Arragoniæ regem prouocante qui relicto Neapolitano regno in Siciliam fugiens.

conuentuum prius inuocabimus auxilium. M. D. III. & M. D. IV. futura prænotabimus, & in M. D. IV. anni bissextilis Februar. 5. die mensis 21. Virginis gradu, annalis reuolutionis erit, præuentio. Quæ non parum ponderanda venit. Quoniam luna defectum patietur. Secundo considerandum accedit, non solum trium ponderosorum, sed etiam omnium pene erraticarum stellarum coitus in piscibus, qui anno salutis M. D. XXIV. Februarii continget mense, sed & lunæ solisque defectus, qui contingent, ac maxime de aquea, terreaque triplicitate, & in angularibus signis, angulariisue schematum, ac præcipue primo & decimo fient, geminorumque tetragonis maiorum duorum supernorum ponderosorum & oppositiones, & qui coitus sequentur.

M. CCCC. XCIX. Lud. Gallorum rex. expulso. Lud. Sfort. duce Mediolani, & capto Mediolano, postque menses sex, iterum derelicto, & expulso.

Ex præfatis igitur cæli constellationibus primo dicendum est, ab Italia exordium tantorum malorum nasciturum esse, nam præuiis malis dispositionibus, quæ orientur, ex simultatibus Aragonum Sfortiadumque domorum, accitis ab altera earum in Italia, Galliis, Europæ, discordiæque ruinæ virus diffundetur, & semina iacientur, ex quibus inter Christianos reges & principes maxima nascentur bella, & ad hæc mala augenda Turcarum auxilia etiam contra Christianos, ab ipsismet Christianis implorabuntur. E regno Neapolitano agentibus Gallis p.170 Arragones non semel pellentur, sed è Mediolano per eosdem pellentur etiam Sfortiadæ. Et ab utroque regno vel dominio ab Hispanis, Germanis & Italis, pluries vel ipsi expellentur Galli, & mutationes magnæ orientur in Italia, in qua nonnulli mox in altum eleuabuntur, moxque decident.

M. D. I. Lud. Sfort. Mediolan. dux à Gallis Nouariæ capitur, atque in Franciã perducitur. Incidit in foueam quam fecit.

Potentes Veneti ac Ecclesia Romana in præfatis fortunæ ludis commiscebuntur, qui utinam abstinerent. Nam cum maiora lucrati credent, etiam quæ habebunt, amittent, nec semel id duntaxat eueniet eis.

M. D. VIII. Cæsar Maximilianus cum Iulio Pont. & Lud. Gallorum rege contra Venetos conspirant.

M. D. IX. A Cæsare Maxim. Pont. Iul. & Gall. rege subactis, debellatis cæsis & profligatis Venetis, Cæsar capit Veronam, Patauium Galli Bergamum Brixiam, & Cremonam, cum aliis oppidis, locis & castris tollunt.

Orientur quoque res ob Italicas inter Romanum Germanumque Imperatorem, & Gallorum regem primam post constellationem multa odia, & inimicitiæ non paruæ, sed agentibus etiam Ecclesiasticis Principibus dicti reges in vnum inient fœdus, & in Venetorum pernitiem conspirabunt, dissimulata potius inter eos pax concordiaque fiet quam vera, & ideo post aliquot annos secretis & occultis effectibus, alter alterum deiiciet, neque alto animi consilio inuicem bene conuenient. Galli superabunt Venetos, & omnia pene terrestria ab eis auferent, & ad custodiam Venetiarum Veneti ipsi deuoluentur. Sed hæc initia dolorum eisdem erunt, non finis. Nam humiles facti, contra Gallos non modica recipient auxilia, & amissa recuperabunt, & animos apponent ad maiora acquirenda. Quæ res totalem interitum libertatis, atque status ac eorum dominii ruinam pariet, parumque aberit, quin & Venetiarum ciuitas quoque euertatur.

M. D. XIII. Cæsis & profligatis Nouariæ Gallis, ab Italia expulsis Maxim. Sfottia Dux Mediolani restituitur.

M. D. XV. Francisc. Rex Gall. mens. sept. cæsis hostib. Mediolano potitur.

Post hæc inter Ecclesiasticos prælatos, inter Gallosque atrox bellum insurget, & nonnullæ ciuitates Venetorum antè à Gallis subactæ, ipsis nouissimis dominis rebellabunt quamobrem bellis acribus ac diris interfectionibus & depopulationibus affligentur, & modo Galli, modo Ecclesiastici vincent, varia utriusque & anceps fortuna eueniet, & in bello utrinque multi cadent. Ecclesiastici Germanorum, Hispanorumque auxiliis freti fortiores erunt, Gallosque cladibus & præliis affectos vi tandem ab Italia pellent. Eoque tempore Angli contra Gallos tunc magna necessitate compulsos bella ex Hispania mouebunt, sed hæc bella parum durabunt. Post quæ exurget in Gallos rex nouus, in cuius spe plurimi peribunt, quoniam Gallos iterum in Italia ducet. Hic humili cum gente dimicans, magno tamen cum discrimine vincet & Insubrum ciuitatibus potietur, & cum Papa duratura fœdera iniet. Nam circa salutis annos, M. D. XIX. vel M. D. XX. noua iterum prælia inter Gallos Papamque consurgent, & agentibus Imperatore Romano, Romanis, Hispanisque Papa solicitante, rursus Galli Italia pellentur. Et Sfortiada domus (parum duratura) tertio in Mediolanensium ducatum redibit. Verum obstinati Galli obsessum Mediolanum reuertentur, sed re infecta calamitatibus oppressi, fugam arripientes, vix in patriam suam se recipient. Sed nedum Galli obstinatiores effecti, quin tamen domi bellis fuerunt

vexa-

vexati, ab Italis ſeducti, Italica rurſus bella tentabunt, & in annis M. D. XXIII. M. D. XXIV. M. D. XXV. infeliciter pugnabunt, & eorum rex, vel capietur, aut interficietur. Qui liberatus immemor præteritæ fortunæ ad maiora diſcrimina ſubeunda animum ponet, nec deſinet tam diu Romanum imperium contra prælia miſcere, donec confractis viribus, regnum, vitam, filios, duces, & omnia ſimul amiſerit, ſed alio me reuocant cœleſtia fata.

Per hæc fere tempora tumultus in Germania orientur atque internitiæ multæ. Ignobiles contra nobiles inſurgent, ſed prius hæc labes in Ungaria naſcetur, in qua viri Eccleſiaſtici plurimorum cauſa malorum fient.

Sed ad omnium prouinciarum particularia quædam veniam, & ad nonnullarum domorum ac gentium & ſtatuum ſeu dominia ſpecialia procedam, in quibus plura diſtinctius enodabo futura.

Futurum eſt enim poſt hæc, vt Papa, Galli, Angli, Veneti ac Sfortiada domus, cum nonnullis aliis contra Romanum Imperium conſurgant, & noua prælia mouentes uno animo in illud ferantur. Mediolanum obſidione cingent, & Inſubres diuerſis commiſcebunt malis, intus ac foris, & cum Hiſpanis male res
p.170 agentur, & eorum militia circumdabitur, ſed noua auxilia ex Germania venient, viroſque anxios releuabit, & ad meliorem ſpem euectos conſolatione non modica faciet lætari. Sed hæc lætitia diuitius non durabit. Nam iterum ruina eadem pene Inſubres, Hiſpanique maiori calamitate, nec diſſimili prementur.

p.171 Per hæc fere tempora atque hæc ob bella Chriſtianorum & ad nonnullorum forte Chriſtianorum inſtantiam immaniſſimus Turcarum exercitus capiet Belgradum & Rhodum munitiſſima Chriſtianorum loca. In Ungariam traiiciet. Et potius Ungarorum ſeditionibus quam vi ſua vincet. Ungariæ Rex, qui tunc erit, neſcio vi an dolo, aut caſu, eo morietur in bello.

Quamobrem non modica inter Ungaros de regno orietur contentio, atque hi vnum, alii alium ſibi depoſcent in regem. Turcarum gens Pannoniam pene totam depopulabitur, incendet, deſtruet, & prædam multam, viros ac mulieres captiuas abſque numero ex ea abducet. Et duo reges in Ungaria eligentur, vnus per ambitionem & contentionem, alius canonice atque mature, & forte ex antiqua regni Hungariæ ſtirpe veniet. Hic ille erit Rex, in cuius manu Otthomannorum Imperator interficietur. In ea ſiquidem re Ungarorum aderit non modica laus & Germanorum: ſed aſtra etiam Regem quendam magnum Hiſpanum, ac Hiſpanorum ingenium affuturum pronunciant, & Imp. Romano auxiliares copias promittunt, & forte ipſe quoque aderit Cæſar. Sed regis Ungariæ prima laus & ſingularis in hac erit opera. Nam & ſecretum tibi ſereniſſime rex, & ſtellarum fata aperiam, inter annos Domini M. D. XXXVI. & M. D. XXXVII. hæc oculata fide cernent Chriſtiani. Antequam præfati finiantur anni. Imperium Conſtantinopolitanum diſſoluetur & debellabitur, Turcis ipſis crudeliſſimis ſtragibus affectis, & non ſolum ab alienigenis hæc fient contra Turcas, verum etiam à diſcordia inter ſuos principes orta. Nam interfecto Turcarum Imperatore tanta orietur inter duces eorum diſcordia atque diſſenſio, quod & ab inuicem, & ab externis crudeliſſimis bellis lacerabuntur, & diris bellis per totam Græciam excitatis, atque Marte per Græcos, & Aſiam minorem furente, & eoſdem populos ſæuiſſima peſte cruciante. Ex Otthomannorum familia, atque à Turcarum gente Conſtantopolitanum Imperium abſque dubio cadet, de quibus in fine libelli noſtri longior à nobis fiet mentio.

Tempus eſt enim vt ad Chriſticolas reuertar, & de Eccleſiaſticis Diis hominibusque vniuerſis cantum lugubrem canam. Nam in annis M. D. XXVI. vel annis M. D. XXVII. capitibus Eccleſiaſticorum prælatorum aduerſa fortuna

M. D. XXI. Franc. II. Sfort. Dux Mediol. potentia Caroli V. Caſ. in paternum ſolum reducitur.

M. D. XXIV. Ingenti milite Franc. Rex Galliæ menſe Septembri Papiam, capto primo Mediolano circumuallat, & M. D. XXV. Febr. 24. apud Papiam in Barchacis palatium Mirabelli infeliciter pugnans, Rex cum ingenti Baronum, procerum & copiarum cæde capitur.

Per totam fere Germaniam vulgus contra potentes, nobiles, ſuperioresque cæpit ſævire ob innumerabiles aggrauationes, naſcitur ſeditio magna, fuſio ſanguinis maxima ab utriſque.

M. D. XXVI. Papa Clemens VII. Henricus Anglicus, parlamentum Franciæ, & Veneti aduerſus Cæſar. copias tam German. quam Hiſpanas, vt ab Italia eas depellerent coniurant, agentes Cæſ. ſub conſpirationis colore fucato, obnoxium, Franciſc. Sfort. II. Mediolani Ducem contaminant laborantem in agone.

Creditur Venetos, ut ſe ſuaque tutarentur facilius, Turcam contra Chriſtianos incitaſſe.

Qui M. D. XXI. Ungariam invadens, proditione Alba regali capto. M. D XXII. Poſt longam Rhodi defenſionem menſe Decemb. tandem in Turcarum deditionem venit. M. D. XXVI. Lud. Ungariæ Rex in ſtratagemate contra Turcas, XXVII. Auguſti periit. Eodem anno pars Ung. Ferdinandum regem Boemorum, Pars altera Ioannem Wayuodam in reges eligunt, duo illi pro regno diſceptant. M. D. XXVII. Pro Cæſare belli Imp. Carol. Borbon. Dux Romam circumvallat, & 6. Maii eam capit, ingrediendo ictu belli tactus tormento, tam glorioſiſſime quam victorioſiſſime cecidit Papa Clemens VII. cum aliquibus Cardinalibus ad arcem S. Angeli aufugiens, tandem ſe dat captis diſperſiſque cæteris.

incipiet comminari, fietque pluribus annis fortuna nouerca, & Ecclesiasticis Romanisque dura contingent mala, Roma vi expugnabitur, & exercitui Imperatoris Romani præda fiet, & in ea interficientur multi. Papa vel fugabitur, vel capietur. Cardinales & Ecclesiastici prælati spoliabuntur & priuabuntur bonis, & Cardinales tristabuntur, & prælatorum Ecclesiasticorum diuitum atque potentium incipiet ruina. Horrendum quidem & extremiscendum Ecclesiæ Romanæ futurum dicam, Ecclesia namque Romana diuitiis vltra modum aucta ad id deueniet, vt posthabita rerum spiritualium cura, de rebus temporalibus duntaxat cogitatura sit, atque curam habitura, & regnum cœlorum cuius claues sibi datas creditur, in temporale terrenumque regnum commutabit. Propter quod DEus eos abiiciet à se, atque diris ac crudelissimis flagellis eos percutiet. Quoniam nihil cæleste tunc diuinumque meditabuntur, & armis hostium, tum infidelium, tum Christianorum, bellisque multiplicibus expugnabuntur; & tam acriter quidem, vt dispersi prælati in fugam conuersi profugique varia sint ad loca accessuri. Nec in tribulationibus illis maximis alicubi tuti erunt, & à Christianorum tandem auxilio destituti miserias suas amare flebunt; Quoad omnes solum CHRISTVM Dominum honorantes, rebus factisque contemnentur atque vexabuntur, & ad pristinam religionem reducti sub spirituali fient potestate, quoniam neque DEum, vt DEum, neque sanctos eius, sed seipsos tantum glorificabunt.

Et in hypocrisi loquentes mendacium, populos decipientes, atque fallentes spe virtutis, & vmbra, Ecclesiam DEI profanabunt, & multorum malorum inter principes & populos Christianos & gentes existent causa. Quorum nonnulli nominis Christiani hostes occulte erunt, & quoniam tales pestes nunquam dignatus est Christus habere seruos de futuris malis dico, non de bonis, nam multos, & Ecclesiasticos nedum bonos, verumetiam optimos fore cerno. Veruntamen de malis duntaxat intendo loqui. Quoniam propter eos veniet, ira p.172
DEI super Ecclesiam, & malos hic incipiens de medio tollet, qui futuri sunt in malo obstinati, alios ad se conuertet. Bonosque sicut argentum & aurum præfatis flagellis ac veluti per ignem purgabit, & sic ex malis DEus eliciet bona, & Ecclesiæ statum reformabit. Nam plures erunt mali, & boni paucissimi. Quoniam tunc insurgent Hypocritæ multi & Pseudoprophetæ, & pauci in veritate Christi ambulabunt. Miser ille papa & infelix, de quo dixi, dolis propriis capietur, & alios credens decipere ipse se decipiet, & ab aliis decipietur.

An de Luthero hoc dixisse velit an de aliis nescio. Circa tempora Luth. Pont. Leonem x. inuehere de potestate clauium incepit pro indulgentiis.

Post capturam aut fugam eius non diu superuiuet, obiturus breui aut animi dolore aut veneno, aut ferro, vel à semetipso nescio. Cardinales infuturi Papæ electione discordes, magni schismatis causa erunt, plures papæ creabuntur, quo fiet, vt Ecclesiastici viri odio omnibus hominibus, tum infidelibus tum fidelibus, & in hæresin venient, & abominabiles cunctis erunt. Religiones omnes perturbationibus plurimis ac discordiis agitabuntur, & præcipue Minorum religio. Omnes Ecclesiastici viri tam presbyteri seculares, quam claustrales, à via veritatis discedent, sanctimoniales à dono castitatis & regulis suis decident, & cuncti pene à via veritatis auertentur, multa simulatio sanctitatis regnabit & dominabitur, adeo vt veri boni Religiosi non valentes habitare cum malis, ad montes tunc fugere cogantur.

M.D.XXIX. Comitis de Zyps dicti Wayuote favore nutuque Turca potentissimo exercitu, immodico damno Ungariam intrans Buda capta, aliisque oppidis Deinde in Austriam animum ponens, Viennam inuadit, atque obsidet.

Veniet à septentrione Hæresiarcha magnus, subuertens populos contra vota Romanæ sedis, cum magnorum Principum Septentrionalium auxilio, qui faciet ingentia, & magna loquetur, & apparebunt tunc temporis multi Hypocritæ, quærentes sibi exaltationes & honores, & dignitates Ecclesiasticas ambient, & erit confusio & persecutio maxima in Ecclesia, tam diu, donec interfectis Ecclesiasticis in malo obstinatis, atque vi maximarum tribulationum ad Deum conuersis, & malis moribus in bonos mutatis, & iniquis legibus ac prauis consuetudinibus sublatis, & ritibus pessimis deletis, & in sanctas & æquas leges consuetudinesque ac ritus pios conuersis. Ecclesiæ status renouabitur totus, & velut sol oriens claro

ro ſereno formoſus, & decorus refulget in terra, ſed nondum ſtatim finis. Nam fere annis octo Petri nauicula fluctuabit, ſed fluctibus non opprimetur. Quin imo melior emerget, & ſolidior ac ſolito ſplendidior, & precioſas merces in cœlum vehet.

MDXXXVII. Innumerabili exercitu Turca ſecundo Auſtriam pergraſſatur incendiis, ruina, atque deprædat, infecta re, ludibrioſe recedit.

Sed & alio ſermonem meum conuertere me oportet, & ad Chriſtianorum bella redire, demum ad externa me conuertam. Erunt enim in diebus illis bella ſæuiſſima inter Francos tunc maxima calamitate compulſos, & inter Germanos, Anglos, Hiſpanosque, nec non inter Pannonios & Italos, & Italiam, & tanta quidem, ut genus humanum tantam mortalitatem vix poterit pati. Galli cum Hiſpanis, Anglis Germanisque manus miſcebunt. Sed & inter quosdam eorum primos inuicem bella, & diſcordiæ videbuntur. Itaque ab externis, & a ſuis affligentur. Germanique & domi, & foris, & ad inuicem & cum externis & maxime cum Gallis & Italis præliabuntur. Angli modo cum Gallis, modo cum finitimis Scotis, ac etiam cum Hiſpanis bellabunt. Itali & ad inuicem & ab externis opprimentur & interficientur, & in area Italiæ maior pars huius lugubris ludi fortunæ fiet. Nam in ea peſtes ſæuiſſimæ, quæ eam conſument, euenient, ac præcipue Roma, Venetiæ, Mediolanum, Florentiæ, Ianuæque pene totaliter conſumentur, licet & aliæ ciuitates plurimæ eo morbo pluries adeo affligentur, vt hominibus quaſi vacuæ ſint remanſuræ. Inauditi morbi naſcentur in eis, quibus Medici neſcient remedia propria conferre. Penuria quoque Italiæ populos ciuitatesque plus quam credi poſſit aggrauabit. Ciuitates nonnullæ, villæ caſtraque partim comburentur, partim deſtruentur, & æquabuntur ſolo.

M.D.XXIX. Perhorrendus inaudituſque prius morbus, Anglicus ſudor appellatus increbuit, Medicis incognitus, quam plures citiſſime abſtulit.

Eodemque anno penuria ingentiſſima non tam Italiam quam etiam Germaniam peruagata, permulti fame perierunt.

Timeant Inſubres, & Longobardi, qui ad mortem vſque & internitiem grauiſſimis & diris & variis affligentur malis intus & extra. Quæ omnia eis propter inteſtinas diſcordias ac delicta, & propter ſtatus Mediolani contentiones contingent. Poſt Mediolanum Roma, poſt Romam Florentia, poſt Florentiam Ianua, Venetiæque conſimilia timeant fata. Nam eadem fortuna & aduerſa ipſos omnes moratur, ut deuoret.

M.D.XXVIII Franc. Gall. rex cum Venetis caſtra contra Neapolin ponunt, eamque obſidione cingunt.

Sed & Neapolitanum regnum anguſtias & aduerſas fortunas ſuſtinebit, in quo Galli cum Hiſpanis pluries longoque tempore pugnabunt.

Poſt Turci cum Hiſpanis, quibus omnibus tandem Hiſpani ſuperiores erunt. Omnia extrema viſura, paſſuraque miſella eſt Italia, ſed præcipue Longobardi; p.173 bellicus furor omnia maligna in Italiam effundet, plusque Italiæ quam cæteris prouinciis aſtra minantur. Apparebit namque fortiſſimus princeps à ſeptentrione, qui populos debellabit, & urbes & dominia, & potentatus, horribili cum terrore ſæuiſſimiſque bellis, expugnabit, uniuerſos vi ſibi ſubiiciet.

M. D. XXX. Die 8. Octobr. hora 11. noctis Tybris fluuius excreuit, non modico damno Romam ſubmerſit.

Aquarum diluuia nedum in Italia, verum etiam in aliis quoque prouinciis exundabunt, & humiliora operient loca, & ciuitates & caſtra ſubmergent.

Eodemque anno 5. Novemb. Selandiæ & Holandiæ maxima fuit aquarum inundatio ſubmerſione multorum locorum.

Futurumque eſt mare piratis & claſſibus plenum, qui magno cum terrore ciuitates maritimas opprimént, & ſpoliabunt, vnde fleant expectantes, fleantque permaxime Romani Imperii hoſtes. Quot dominia mutabuntur, quotque illuſtres familiæ antiqua amittent dominia, haud facile narrari poteſt, & hoc permaxime in Italia continget. Quot Reſpublicæ per vim & cum dolore ſuos ſtatus & libertates amittent, & aliis dominiis & externis ſubiicientur. Florentia, Luca, Janua, Venetiæ, & aliæ quæcunque Italiæ Reipublicæ præfato fato erunt ſubiectæ, neque euadere poterunt, & quo tardius id fiet, eo durius miſeriusque atque infelicius eueniet eis, & eo fato prementur. Circa namque annos M.D.XXVIII. & M.D.XXIX. & M.D.XXX. tam ardua, diraque atque ſæuiſſima bella inter Gallos atque Germanos & Hiſpanos, & inter eorum reges oritura ſunt, inter quos Angli, Italique miſcebuntur, & etiam Turci ad ea Chriſtianis in auxilium vocabuntur. Ita quod tunc videbitur, quod ſtatus orbis ſit ruiturus, & omnes præ confuſione rerum, timebunt vltimam ruinam.

Hoc idem Antvverpiæ, in Flandria viciniſque oppidis accidit.

Multi contra Romanum Imperatorem & ſuos ferentur & ibunt, ſed Romanum Imperium tanta vi repente contra hoſtes ſuos præter omnium ſpem & opinionem

nionem insurget, quod contra omnium iudicium opprimet eos, superabit, ac vincet, & Gallorum regem aut interficiet, aut secundo eum capiet, tamen gladio concidet, & amisso regno, filiis calamitatibus oppressis, Ducibus suis interfectis vitam finiet, & tunc vltima Gallorum laus, sub aquila volabit, tum Galli infelices erunt, M. D. XXVIII. M. D. XXIX. & M. D. XXX. M. D. XXXI. sed in armis M. D. XXVII. & in principio. M. D. XXVIII. ipsorum Jupiter causam fouebit & permeabit ingentem gloriæ famam, mox interituram amittet, & post subito totaliter extinguetur, interea feliciter pugnabit.

Anglus quoque Rex Gallicis ruinis non longe dissimilia pertimescat infortunia, poterit & ipse cum suis aduersam experiri fortunam, & ingenti strage prosterni, quia tutum non est contra fata niti. Verum si sapiens fuerit, dominabitur astris.

Hispani multis victoriis augebuntur, gemina Hispanorum regna sub vno rege conuolabunt. Auaritia fœdabuntur, & eos in Italia grauiter pessundabit. Multas Italiæ partes Africamque totam suo subiicient imperio.

Romanorum Imperator, Germanusque, & Vngarus indissolubili iungentur amicitia, & inuicem auxiliaribus armis se iuuabunt.

Angli modo cum Imperio, modo cum Gallis, nuncque cum his, nunc vero cum illis erunt, firmam stationem non habebunt, sed videant ne studio aut opinione fallantur.

Germani cum Vngaris mediante rege firmius cohærebunt.

Veneti nunc his, nunc illis adhærebunt, adeo vt perfidi reputentur, & magna super eos veniet, & insperata ruina. Nam destructis Gallis, & eorum rege interfecto, Florentia, Januaque occultorum ac manifestorum criminum suorum crudeles pœnas dabunt.

Mediolanum in ipsa Gallorum concidetur ruina, post Venetiis manent crudelia fata, pestibus sæuissimis consumentur, & nouis bellandi artibus, & inaudito exercitus genere ipsæmet Venetiæ expugnabuntur, & alienæ ditioni fient subiectæ.

Astra quidem monent virorum bellatorum ingenia, nec crudeli fato obuiam venire poterunt. Clamabunt nec exaudientur, neque quisquam eorum miserebitur. Et adducet Dominus super eos omnem ruinam, quam ipsi super alios artibus induxerunt, & potentes potenter tormenta patientur. Concludet eos dominus in manus inimici, & sapientiam eorum perdet, nec scient vulneri suo remedium aliquod afferre, propter grauissima eorum peccata, quæ in CHRISTVM & rempublicam Christianam commissuri sunt, & quæ commisere. Tunc ad Turcarum auxilia iam non secrete sed palam manifeste confugient, & Itthomannorum Imperatorum familiam, gentem secum in ruinam trahent. Veruntamen victis hostibus huius velint nolint, tradent manus, & decantus Hieremiæ atque lamentatio cantabitur. Princeps prouinciarum facta est sub tributo. p. 174

Cumque eorum interitum absque lachrymis prædicere nequeam, cum de me benemeritos non amare non possim, Hoc illis tamen prædicere volui, vt non ignorent, quam viam ad eorum salutem capere. Si tamen obcœcatum non fiat cor eorum, quod sæpe contingit. Quia nescimus credere cœlo materiamque magnæ struimus per vota ruinæ, & à Deo sæpe ducimur, atque cum peruenerimus, peccatorum pœnitentes, futuris ac imminentibus malis remedium aliquod afferre non valemus.

Ad immanissimos Turcas iam sermonem meum conuerto. Quos longum latumque ac magnum imperium, diuitiarum magnitudo, & frequentium gloria victoriarum, tantum attollet animum eorum ac spem, vt eis non putent ipsum posse resistere cœlum, atque idcirco ad totius imperium aspirabunt, Assyrios, Ægyptios magnis præliis fractos superabunt. Armenos, Parthos & Persas continuis præliis infestabunt.

Cum

Cum his variam ſortientur fortunam, nunc eos ſuperabunt, nunc ab illis ſuperabuntur, pluries victores atque ſuperiores euadent, & quandoque ſuccumbent magna ſtrage ſuorum. In Chriſtianos arma mouebunt, Venetis multa inferent damna, poſt amici eorum facti, Belgradum in ditionem ſuam recipient, ſuperabunt Pannoniam, Ungariamque multis cladibus afficient, tandem in eam intrantes, aut regem eorum bello laceſſentes, ſimul & Imperium Romanum, Germanoſque bellis duriſſimis tentantes, eorum Imperator in ipſorum manus cadet. Annos tunc Chriſti M. D. XXXIII. vel M. D. XXXV. ſed prius Apuliam intrabit, & Siciliam, & Galliæ Hiſpaniæque littora claſſe ſua, nec non & Italiam moleſtabit & affliget, terrorem magnum Chriſtianis incutiet. Sed CHRISTUS tandem ſuorum ſtragem diutius non feret, Furorem Germanorum, Ungarorumque militiam, & Hiſpanorum atque Italorum ingenia contra eum adducet. Et tandem ſuperatus interficietur, in quo prœlio, ac negotio Regis Ungarorum laus erit prima. Nam ut aſtra prædicunt dicti regis auſpiciis ingenio induſtriaque ac ductu perficientur omnia.

Hæc de morte immaniſſimi Imperatoris Otthomannorum, & victoria contra eum per Chriſtianos habenda prædixi. Otthomanna namque domus in XIII. vel XV. capita deficiet, neque illum excedet numerum, neque annos ſalutis. M. D. XXXVI. tranſibit. Tunc omni horrendo concidet caſu. Ex hac Turcarum Imperatoris morte tanta orietur inter Otthomannos diſcordia, quod ab inuicem & ab externis interficientur & deſtruentur, & tota Græcia inermis, & in externis bellis feruefcentibus in ea afflictabitur, peſteque ac fame laborans ſæuiſſima, ultra modum excruciabitur, nec ſibi paulum reſpirandi præſtabitur tempus aut locus, donec pene tota corruerit. Tunc Chriſtiani omnes uno animo, unoque impetu alacres mare tranſibunt, & tanta velocitate ac tot & tantis copiis, ut quaſi totam terram Chriſtianorum in orientem non ire, ſed potius volare credendum ſit. Sed prius Veneti & ipſi malis omnibus afflicti ſuccumbent, quam hæc fiant. Tunc videbis Turcas ad Chriſti fidem conuolare, tunc Chriſtiani qui Chriſtum abnegauerunt, ad eius ſuave iugum læti reuertentur, & gemina imperia ſub uno Imperatore conuolabunt, & ab uno regentur.

Aphrica quoque ſanguinolentis bellis deuaſtabitur, peſteque ſæuiſſima laborans, & multis afflicta calamitatibus, & ipſa Hiſpano regi victas manus dare cogetur. Ad hoc accedit ſtultiſſimi Pœnorum regis ſtultiſſima proles diſcordiis agitatura, & de Numidia, Aphricæque contendens Imperio, dum quiſque ſummam Aphricæ conabitur habere, atque regere, viribus nititur, regnum diſſipans
·174 amittet, & ad tantam prorumpet inſaniam, vt malit externo ſubiici regi quam præfati & paternum regnum ad Hiſpanos peruenire potius quam apud ſuos permanere. Hæc odia proxima ad annos Chriſti M. D. XXXVI. & M. D. XXXVII. inter fratres oriri incipient, & aliquandiu diſſimulata erunt, in principio parum contendent ad inuicem, poſt in apertas inimicitias deuenientes ad inſaniam & extremam anguſtiam ducentur, & furore ad inuicem agitati, vel relinquent ſtatum,
p.175 quod ad pernitiem fraternam facere arbitrabantur, ſicque dum externa ad auxilia confugient, & ab ſuis & ab alienis vi compulſi cadent. Et in manus Chriſtianorum Aphricæ perueniet regnum. Nec ceſſabunt, nec deſinent Hiſpani ad ulteriora procedere, donec omnia meridiana ad extremam Indiam uſque ſibi ſubiiciant, ſed gloriam ſuam auaritia, luxuriaque aliquantulum denigrabunt, prædaque ingentiſſima ab omni parte, genteque domum adducta, ſupra quam credi poteſt ditabuntur. Sicque domini noſtri IEſu Chriſti vexillum ad orientales partes, cum gloria portabitur. Et Machumethana ſecta ceſſabit, & paſſim Machumethani & Indi, ad Chriſti Baptiſmum conuolabunt, cui ſit honor & gloria in ſecula ſeculorum, Amen.

Hæc dixiſſe ſcripſiſſeque voluerim, Sereniſſime Rex, & tibi direxiſſe, ut nonnullam ex hoc caperes voluptatem & in eo tanquam in ſpeculo futura proſpiciens,

ciens, etiam quæ ventura erunt poſt te prænoſcas, ut beneficiorum à te receptorum non immemor, dictum vaticinium gratiarum loco referendarum Maieſtati tuæ mitterem. Qui obſecro non donum, ſed mittentis cor aſpiciens benigne accipias, & Torquati tui ſemper in bonum ſis memor.

APOPHTHEGMATA IMPERATORUM ROM. RUDOLPHI, HEINRICI VII. CAROLI IV. SIGISMUNDI, ALBERTI, FRIDERICI III. PER POGGIUM FLORENTINUM, ÆNEAM SYLVIUM, ET HENR. BEBELIUM CONSIGNATA.

RVDOLPHI ROM. REGIS.

QVAS non didicerunt artes, recuſant omnes exercere: imperare, quæ eſt ars artium, omniumque difficillima, nemo recuſat. Interrogatus Rodolphus Cæſar, qui primus in familiam Auſtriæ traduxit Imperium, cur ita fieret; *Non mirum*, inquit, *ſtultos putant, qui regna neſciant, ſtultum autem ſeſe nemo iudicat.*

Seuerum, inquit Cæſar Rodolphus, & *immitem fuiſſe me aliquando pœnituit, lenem ac placabilem nunquam.*

Ad Rudolphum Imperatorem venit quiſpiam, qui Ottacarum Bohemiæ Regem in venatione ſeſe occiſurum promitteret, ſi facto præmium eſſet. Cui Rodolphus; *Etſi noſter hoſtis eſt Ottacarus, eumque odimus, non tamen id efficiet, vt iuſtitiæ & moderationis fines transeamus.*

HENRICVS VII. IMP.

COMITES de Wirtenberg apud Germanos in Sueuia late dominantur, & quamuis principatus honore & appellatione careant, potentia tamen multos principes antecedunt. At inſolentes & improbi habentur, qui neque Romanam ſedem verentur, neque obſequuntur imperio. Nobilis quiſpiam, qui hos diu ſectatus fuiſſet, ab eis tandem recedens ad curiam Cæſaris profugit. Henricus tum Septimus imperabat auus Caroli IV. qui Sigismundi pater fuit. Nobilis in conſpectu Cæſaris quotidie accuſare comites, nunc rebelles, nunc raptores appellare, hoſtes imperii, contemptores Eccleſiæ. Cui Henricus; *Tace*, inquit, *veterator, neque laudanti tibi, quos ſcimus peſſimos, neque vituperanti, quos tu olim ſequebaris, fidem habemus.*

CAROLI IV. IMP.

IN ſcholam Pragenſem ingreſſus aliquando Carolus IV. Romanorum Imperator, cum diſputantes liberalium artium magiſtros in horas quatuor audiuiſſet, idque purpurati moleſte ferrent, ac cœnæ tempus adeſſe dicerent: *Mihi*, inquit, *tempus eſt minime, nam cœna mea hæc eſt.*

Carolus IV. Romanorum Imperator, hominem qui ſibi necem paraſſet, ad ſe vocauit, eique aureos mille dono dedit, quibus nubilem filiam nuptui collocaret; illius ſe miſereri dicens, cui filia natu grandior domi clauſa eſſet. Homo gratias egit Regi & ad conſpiratores egreſſus; *Neſciebam*, inquit, *Carolus qualis eſſet. Nunc liberalem & clementem Principem ferire nullo pacto poſſum.*

WENCESLAI REGIS.

WENCESLAVM Bohemiæ Regem inter purpuratos ſuos crebro ſermone vſurpare ſolitum ferunt; *Ego ſi me diripiendis vrbibus Italiæ fors præſentem dederit, cæterarum rerum prædam militibus impartiar, vini tantum apud me ſpolia reſer-* p. 176

Et tu Girrhæi Cæsar mihi numinis instar.
Quæso faue cœptis : mea si tibi plectra mouentur,
Si tua Daphnæis præcinxit tempora ramis,
Et me palladio quondam manus induit auro,
Annorum lustris nondum mihi quatuor actis,
Sponte tua sacras dignatus tradere lauros :
Qua torquet Naucellus aquas, ac gurgite flexo
Raptus in Adriacos currit sine nomine fluctus.
Tu quoque Sigæi custos, vel nominis autor, p.193
Maxmiliane, mihi decus admirabile & orbi,
Summaque Strimonii vel debita gloria Martis
Cui nunc diuinos resonant mea carmina honores,
Ingredere ad citharam, votisque assuesce vocari.
Aspice Cimbriacum jam nunc tua facta canentem,
Non quo terribilem prosternis Teutona vultu,
Gallorumque acies, aut duros cæde Sycambros,
Aut Morinos, Celtasque truces, Batauosque furentes,
Sed quo pacatum moderaris Apolline Martem,
Cum tibi Cecropias resonat facundia voces.
Et loquitur tecum positis Tritonia monstris.

Frederici Cæs. cura de successore.

Cæsar vbi proprias sensit torpescere vires,
Ingentes quondam (tantum insperata senectus
Secum aufert sensim) ne jam sufferre labores
Bellorum possit, cœlum speculatus & astra,
In longum cœpit grandes extendere curas,
Quis quondam imperii currum moderetur habenis
Plus ætate vigens, maiorque ad munia Martis
Surgat, & ad pacem. Qualis confectus ob æuum
Getulus quondam pastor, cui regna relinquat,
Extremis alium quærit fugientibus annis,
Cui proprias committat oues, doceatque repertos
Fontes, & raris habitata mapalia tectis :
Haud aliter Cæsar, numen venerabile terris,
Atque decus fidei, Christique vicarius alter,
Siue secundus apex, cui regna tradat habenas,
Quærebat, terris vbi cedet debitus astris :
Ne sacrum imperium rapiat dum perfidus hostis,
Seruitioque premat gentis vexilla fidelis,
Et iam belligeri feruebant Pannonis arma
Austriacas pressura vrbes, dum Cæsar ad oras
Filius Oceani, iustas vlciscitur iras,
Ac si stelligeri Martem regnator Olympi
Captiuum videat, non curet regna minora,
Sed totis natum redimat cœlestibus armis.
Præterea crebris etiam tunc cædibus ipsam
Ausoniam late vastabant agmina Regis
Sæua Dicarchei, propiusque incendia belli
Horrebat tellus quondam regnata Quirino.
At contra diuis ibat Malatesta secundis
Ille triumphator Veneto sub Marte Rubertus,
Cuius ob auspicium Calabri cecidere sub armis.
Ergo magna nouos spectauit Roma triumphos.
Hunc iuxta haud aliter ductorem flamma subibat,

Ac si Peliden quondam sequeretur Achillem
Ipse Menœtiades, quos & genuere sorores.
Tum quoque Boiorum gentes ab origine prisca;
Jusubrumque duces, Mantusque Bianoris urbes,
Atque Fluentini communi sorte ferebant
Herculæ & Alcidæ cognomina, & arma secuto
Ductore & Calabro Getici Mauortis alumno,
In Venetos bellum Phrygia de stirpe creatos,
p.193 *Qua ferit extremas violentior Adria terras:*
Seu furor inuidiæ, seu regnorum æmula virtus,
Seu fatale odium, tantos mouere tumultus.
Et miseram Scodram Turcarum sæua premebant,
p.194 *Quæ modo Hydronteos popularant agmina campos*
Jam capta & sæuo direpta Chalcide bello.
Hac iter est, quoties tristes Nabatæa furores
In nos castra mouent, iurataque signa sequuntur.
Tunc & Carnorum variis incursibus oram
Vastabant Turcæ currit qua fonte Timauus
Septeno, & rapidas voluit qua Soncius vndas,
Ingressi cædes & tristia damna tulere.
Vidi ego Noriciæ qua se subducere colles
Incipiunt, nostros crudeli cæde peremptos.
Sæpius hæc rabies Carnorum terruit vrbes:
Donec gens Venetum statuit munire Grauiscas,
Hostis ob incursum, & fido custode tueri.
Sed nec Gallorum gentes non Marte furebant:
Ac nostro penitus semoti ex orbe Britanni;
Sæpius Oceani missa trans æquora classe.
Raptabant furtim vicino ab littore prædas.
Nec minus horridulo subiectus Sarmata cœlo
Arma sequebatur, nec victus prælia Dacus,
Sic quos terrificis propriis premit imbribus Vrsa,
Non pacem Hesperiæ gentes, non ocia habebant.
Tristia præcipue sæuus Rex arma mouebat,
Qua sol Herculeas prono petit æquore metas,
Et lauit excurso fumantes æthere currus.
Certabant fidei causa, pendebat in armis
Mars dubius, longo currit qua flumine Bætis.
At nunc hostiles toto premit agmine turmas
Hispanus fidei cultor, gentisque nefandæ
Ingens vastator, ritusque oppressor iniqui
Sic eat, o decus & stellantis gloria cœli.
Christe precor, pereant gentes & sacra nefanda,
Mahumetique fides, sæuique potentia regni.
Sic vexari orbis, sic omnia feruere bellis,
Non sectæ populis nostræ, non gentibus vllis
Jam non esse odium, toto discordia mundo
Bacchari. seu sponte homines in bella ruebant,
Ac si cœlestes non hæc mortalia curent,
Auertantque oculos, nec tristia facta luantur:
Seu tales motus ingens poscebat & ordo
Fatorum, & cœli series arcana mouentis:
Non vitium rectoris erit. sic æquora venti
Æolii quondam refracto carceris antro

reseruabo. Si quis autem in cellam vinariam iniussu meo fuerit ingressus, gladio ferietur. Hunc Principes Electores velut inertem atque socordem imperio deiecerunt, Ruperto Boiario in locum eius suffecto: ad quem ciuitates Teutoniæ omnes defecerunt, demptis Noribergensibus, qui Wenceslao iurassent. Hi cum hinc iurisiurandi religionem vererentur, inde vim Boiarii timerent, legatos ad Wenceslaum mittunt, qui se iuramento solui petunt, ac si necesse sit, auri viginti millia nummum in eam rem offerunt. Rex auditis legatis, liberos Noribergenses dicit, *si currus quatuor tradant onustos vino, quod Baccharacense vocant,* Hoc est inter Rhenensia vina, vt putant, optimum.

Jodocus Marchio Morauiæ, cum patruum suum Wenceslaum Bohemiæ Romanorumque Regem visitatum venisset, vocauit eum patruus in penitiorem ædium partem, atque in hunc modum allocutus est? *Etsi satis scio non esse è dignitate mea, quod Electores imperii me regno Romano abdicauerunt, solatio tamen est, quod familiâ nostra hoc decus non excidit: Ego te libens volensque successorem mihi datum accipio,* Cumque Jodocus his verbis territus ad regis genua procubuisset ac sibi nihil imputandum diceret, qui earum rerum omnium ignarus esset; *Pone metum,* inquit, *nepos, nam neque imperium inuitus depono; neque si retinere illud cupiam, iura sanguinis violare ausim. Bono itaque animo esto, imperiumque tibi demandatum suscipe: mihi mea satis est Bohemia, viris, opibus regni mei tanquam tuis, vt libet, vtere.* Lætumque & donatum nepotem à se dimisit. At ille sex tantum menses superuixit, locumque postea Ruperto Boiario qui imperaret, fecit.

SIGISMVNDI IMP.

SIGISMVNDI Cæsaris prouerbium fuit, *Ignarum esse regnandi, qui simulare nesciret.* Vera ratio nec vultum, nec animum mendacio obtegentem regem probat.

Laudanti eum supra modum, & Diis persimilem esse prædicanti cuipiam, alapas Sigismundus non paucas incussit, dicentique illi, cur me cædis? *Cur me mordes? ait.*

Alberto Austriæ Duci (qui mortuo Sigismundo Cæsare, cuius erat gener, regnum Hungariæ ac Bohemiæ cum Romano Imperio suscepit) cum Principes amore ciuium tutos esse oportere, idque solam innocentiam præstare diceret; *Et fida custodia,* respondit socer, *infortunium excludit.*

Cum accusassent purpurati apud Sigismundum maledicentiam Germanicæ multitudinis, quæ de suo Principe passim obloqueretur, subridens Imperator; *An vobis,* inquit, *graue videtur illos male loqui, cum nos male agamus.* Cumque quidam se ciuem Budensem diceret, sibique tanquam membro parcendum arbitraretur; *Et putrida,* inquit Sigismundus, *si sit mea manus, abscindatur. At à Deo,* inquit Fridericus Imperator, *cum oro, misericordiam peto, non iustitiam. Cur igitur me subditis clementem atque misericordem non exhibeam?*

Interrogatus Sigismundus Imperator, cur apud liberas ciuitates peculatus crimen adeo frequens inueniretur; *Idcirco,* respondit, *quod nudos honores ciuibus commendant, populus autem ad lucrum inhiat.*

Beatos esse in terris Reges aiebat Sigismundus Imperator, *si exclusis superbis, mansuetudinis, humanitatisque cultores in curiam adsciscerent.*

Exigenti promissa veterano militi, cum diceret Sigismundus Imperator, *At immoderata fuit petitio tua.* Respondit miles, *poteras negare, cum peterem: nunc sine turpitudine quod promissum est, rescindere non poteris.* Tum Sigismundus, *si ex duobus, alterum me ferre oportet, leuius rerum quam famæ iacturam subibo.*

Vlrico de Rosis, * inter Bohemos proceres opibus & auctoritate pollenti, cum Sigismundo absenti mortem fratris, & rebellionem Pragensium significasset; *Fratrem suum* respondit Sigismundus *naturæ tributum soluisse. Pragenses vero sibi tanto gloriosius soluturos, quanto fortius vincerentur.*

Piponem Florentinum, ex domo Stroziorum, cum plurima bella fideliter feliciterque confeciſſet, adeo Sigismundus Imperator apud Hungaros magnificauit, vt ſecundum illius regni caput omnes faterentur, plerique primum putarent. Dixiſſe quoque Sigismundum aliquando ferunt. *Facile Pipo, ſi velit, Scipione in manum meam dato, regni fines egredi me ſolum ac nudum videbit.*

Cum diceret aliquando Sigismundus Imp. aſſentatores ſe veluti peſtem odiſ- p.177
ſe, *imo* inquit Brunorius Veronenſis; *Nullum genus hominum magis amas. Nam quid apud te poſſent Marcus Banus, Laurentius Palatinus, Vrſacius Michael, Caſpar Schlickius, niſi aſſentando tuam gratiam meruiſſent.* Tum Sigismundus, *Brunori,* ait, *ſic nam comparatum eſt, cum vitandos eſſe adulatores dicimus tum maxime illis aures damus. Nec tu mecum tam diu fuiſſes, niſi mihi blandiri aſſueuiſſes.*

Mariam Hungariæ Reginam cum accepiſſet vxorem Sigismundus. Principum regni concilium apud Budam actum eſt. In eo regina perfidiam regulorum accuſauit, qui ſe regno ſpoliare conati eſſent, tum Sigismundus vna cum iudicibus cauſa cognita, duos & triginta regulos ſecuri percuſſit, quæ res multorum deinde laborum & diſcriminum ei cauſa fuit.

In obſidione Pragenſi principes ciuitatis, qui Sigismundum odiſſent, populares vt obſcæna & petulantiſſima in eum verba iactarent, aſtu atque arte prouocabant. Sic enim futurum arbitrabantur, vt irritatus hoſtis crucem & quæuis duriora ſupplicia comminaretur obſeſſis; illi vero pœnam metuentes, obſidionis incommoda conſtantius tolerarent. Quod cum intelligeret Imperator, impunitatem omnium, quæ in ſe dicerentur, per præconem promiſit.

Cum diceret Laurentius Palatinus Hungariæ, imprudenter agere Sigismundum Imperatorem, qui victis hoſtibus non ſolum vitam & opes relinqueret, ſed etiam eos inter amicos reciperet, extolleretque: *Tibi,* inquit Sigismundus, *videtur vtile inimicum occidere, neque enim mortuus bellum excitat: At ego inimicum occido, dum parco, & amicum facio dum extollo.*

Conſpirauerant Hungari aduerſus Sigismundum, armatique regiam intrauerant, aut capturi Regem, aut ſi id non ſuccederet, occiſuri. Quos vt ad ſe irrumpentes cognouit, accepto pugione in medium progreſſus; *Ecquis,* inquit, *veſtrum manus in me iniiciet? aut quidnam feci, quod me regem veſtrum occidere vultis? prodeat è vobis ſi quis audet, & cum me ſolo ſolus congrediatur.* Ea voce & audacia obſtupuere coniurati, & ſibi quisque timens abiere.

Captum ab Hungaris Sigismundum duo adoleſcentes cognomento Garii, quorum pater ab eo neci traditus fuiſſet, cuſtodiendum accepere, donec omni conſpiratorum iudicio in eum animaduerteretur. Quos cum ille ut ſe dimitterent, fruſtra pertentaſſet, vidua eorum matre ad ſe vocata; *Scio,* inquit, *mulier, viri tui mortem tibi acerbiſſimam fuiſſe, teque mihi tanquam auctori eius infenſam, verum ego per ſuperos iuro invitus tanti viri exitio aſſenſus ſum. Regina eum atque alios accuſauit, condeſcenderunt regni proceres, atque in reos mortis ſententiam tulere. Ignarus ego factionum veſtrarum, novus ad regnum veneram. Quod regulorum maior pars decreuiſſet, id mihi exequi neceſſarium erat. Eſto tamen, virum tuum ſciens volensque neci dederim cruciandum, tunc propterea natorum tuorum aut aliorum iracundiæ me obiicies? Et quis (obſecro) vel te vel illos fructus ſequetur? Non deſunt mihi fratres & amici, qui meum ſanguinem ulciſcantur: neque Hungaria rege diutius carebit. Exempla Reges timent, nemo apud eos acceptus eſt, qui manus ſuas regio ſanguine cruentauerit. Quod ſi me miſſum feceris, ex filiabus Hermanni comitis Ciliæ neceſſarii tui uxorem ducam, fratris ac ſoceri adiutus opibus, regiam demum poteſtatem vendicabo, filios tuos imprimis charos habebo, efficiamque ut omnis poſteritas tua hoc factum ſibi fructuoſum ſentiat. Hoc ego cum liberis tuis egi: ſed non capit ætas, quantum neceſſe eſt. Te quæ plus ſapis, & illis, & tibi conſulere oportet.* Perſuaſa mulier Regem dimiſit. Is Barbara Cilienſi in matrimonium ſuſcepta, breui poſt tempore debellatis rebellibus victor regnum obtinuit, promiſſoque ſatisfaciens, Garios iuuenes ſuper regulos extulit. Ex his ortus eſt Ladislaus

dislaus de Gara, quem Banum appellant, inter primores Hungariæ proceres opibus & auctoritate præpollens.

Allata erant Sigismundo Cæsari ex Hungaria aureorum quadraginta millia, cum iam aduesperasceret, eaque in thalamo regio recondita fuere cum cubitum isset. Cæsar dum cogitat, in quemnam vsum eam pecuniam conuertat, somnus eum destituit. Tum ille excitatis cubiculariis; *Ite*, inquit, *ocyus: consiliarios ducesque militum huc accersite.* Vocati proceres media nocte trepidi (timebant enim ne quid aduersi accidisset) Imperatorem celeriter adeunt, & quæ causa sit tam repentinæ vocationis inquirunt. Imperator confestim aperta arca, inter eos qui aduenerant pecunia distributa; *Ite*, inquit, *secure, tranquilleque nobis dormire liceat. Nam quod mihi somnum ademerat, vobiscum exit.*

Satis vicit, inquit Sigismundus Imperator, *qui hostes fugauit.*

Cum rogaretur Sigismundus Imperator, quem virum regno dignum aptumque existimaret? *Eum*, inquit, *quem neque secundæ res extollerent, neque adversæ deprimerent.*

Sigismundus quoque Imperator cuidam coram eo querenti, Constantiæ libertatem non esse. *Atqui*, inquit, *nisi hic summa esset libertas, tu tam libere minime loquereris. Libere enim loqui, magnæ libertatis est signum.* Bebel.

Cum gloriabundus quidam eques coram Sigismundo urbanos magistratus
p.178 parui faceret, tribunosque militum laudibus in cœlum tolleret: *Tace*, inquit, *Thraso nulla nobis militia opus esset, si suas quique civitates prætores, cæterique magistratus moderate iusteque gubernarent.*

Cum beatos quispiam fœneratores coram Sigismundo diceret; qui dormientes rem augerent? *Et tu ergo miser*, inquit Sigismundus, *qui rem vigilando comminuis.*

Georgius Fiscellus cum esset Doctor, à Sigismundo Cæsare equestris militiæ insignia suscepit. Exin cum Basiliensium Synodum adisset, consultante de rebus arduis Sigismundo, dubius an Doctoribus legum coniunctis in unum locum, aut se equitibus ab illis in alium separatis coniungat; cumque tandem ad equites inclinaret; *Stulte agis*, inquit Sigismundus, *qui literis militiam præfers. Nam ego milites mille vna die fecerim: doctorem mille annis non vnum fecerim.*

Sigismundus Imperator cum esset in Italia, audissetque patres Basileæ coactos Eugenium Papam summo pontificatu deponere statuisse, quamuis podagra laboraret, itineri se commisit, tantaque celeritate aduectus est, vt ante in Concilio sit visus, quam eo venturus audiretur. Neque enim bono Principi tolerabile videbatur, Ecclesiam, quam se auctore ad consensionem & pacem Constantiensis synodus reduxisset, Basiliensis denuo rescinderet.

Qui iocos moderate ferrent, sapientes dicere Sigismundus solitus erat; *qui promptissime iocarentur, ingeniosos.*

Quemadmodum superi amari & timeri volunt, ita & Reges, ait Sigismundus. *Neque enim bene ames, nisi timeas.*

Ignis quem sacrum vocant, digitum pedis Sigismundi Cæsaris exurebat, & ne altius serperet timebatur. Medici abscindendum digitum suasere, paruit Imperator, & quasi alius incideretur, ita immotus chirurgi ferrum inspectauit & pertulit.

ALBERTI II. IMP.

IN bello quod contra Bohemos Albertus Austriæ Dux, priusquam Romanis imperaret, diutissime gessit, interrogatus, quem copiis præficere statuisset; *si alium* inquit, *quam me ductorem exercitus petitis, frustra me Austriæ Ducem appellatis.*

Venatio, inquit Albertus Imperator, Ladislai pater, *exercitatio virilis, saltatio muliebris: seque voluptate quauis alia carere posse, venatione non posse.*

FRIDERICI III. IMP.

IN Fridericum Cæſarem III. cum nonnulli dicta probroſa iactaſſent, referentibus aulicis: *An neſcitis*, inquit Fridericus, *Principes quaſi ſignum ad Sagittam expoſitos eſſe. Turres quidem fulmina prææltas feriunt, humilia tecta prætereunt. At nobiſcum bene agitur, ſi verbis tantum impetimur.*

Hypocritarum vitam Friderico Cæſari coram accuſabat Caſpar Schlickius, abiturumque ſeſe aliquando in loca dicebat, quæ hiſce hominum monſtris vacua eſſent. Cui Fridericus. *Ultra Sauromatas ergo*, inquit, *& glacialem Oceanum tibi eundum eſt. Sed cum eo veneris non omnino carebit hypocriſi locus, ſi modo & tu homo, non Deus es. Inter mortales enim nemo eſt, qui non ex aliqua parte fictus fucatusque ſit.*

Dicentem ſæpe numero Fridericum audiuimus, *malle ſe febri teneri, quam ſaltationi operam dare.* At Galli, vt quam leuiſſime ſaltent, veſtium, quibus nec nates (turpe dictu viſuque) obtegunt, uſum inuenere. Sequitur Hiſpania Gallicas ineptias; Italia vero damnat, deteſtatur, abhorret. Nam quid turpius, quam ita veſtitum eſſe hominem, vt quaſi nudus pudenda quæque in propatulo habeat.

Ioannes Gerſius Weſtphalus, qui Sigiſmundi Cæſaris protonotarius fuit Alberto Romanorum Rege fatis functo, Principes Electores apud Francfurdiam adiit, ac ne Fridericum eligerent, ſuadere ſummopere conatus eſt, conficta in eum vitia multa diſſeminans. Neque contentus his, cum Romam Fridericus peteret, imperiales infulas ſuſcepturus, Nicolao V. Pontifici Maximo epiſtolas direxit, quibusne Fridericus coronaretur annixus eſt. Nihil tamen horum Imperatorem latuit; hominemque cum poſſet corrigere atque interimere, paſſus eſt Viennæ vivere, partiſque frui bonis, quæ illi non mediocria fuere.

Fridericus Imperator extra cœnam nunquam vtitur vino. In cœna lectiſſimum bibit, & id aqua perdomitum. Leonoræ Auguſtæ, quæ paterna in domo nunquam vinum guſtaſſet, ſuadebant medici, in Germania regione frigida, ſi mater fieri vellet, vinum biberet. Quod cum accepiſſet Fridericus, medico vocato, p.179
Abi, inquit, *atque Imperatrici dicito, ſterilem me coniugem quam vinoſam malle. Proinde, me ſi amat, vinum oderit.* Ad id nuncium, Leonora: *Et ſi viri iuſſioni tam libenter pareo, quam viuo, ſi tamen vini vſum mandaverit Imperator, mori optauerim quam parere.*

Teutoniæ Regibus, qui ad Imperium eliguntur, apud Belgas in Aquenſi ciuitate mos eſt coronari, atque inungi. Huc dum Fridericus iam electus properat, Albertus frater eius, iunctis cum comitibus Ciliæ viribus, Camos inuadit, Labacum inſigne ac munitiſſimum oppidum obſidione cingit, Crainburgenſes infeſtat, Tergeſtinis, ſe niſi dedant, exitium minatur; apud Carenthanos, apud Stirienſes nouas turbas excitat. Seniores qui apud Erneſtum patrem imprimis accepti ac fideles fuerant, Friderico ſuadent, *patrimonii quam imperii curam maiorem gerat. Imperium rem communem, alio tempore curari poſſe; patrimonium rem propriam, & ad hæredes tranſituram niſi nunc tuetur, fruſtra in poſterum optari quærique.* Contra Fridericus, imperii communia negotia per ſeſe, hæreditaria & priuata per procuratores curanda ſtatuit, cœptumque iter proſequens, belli duces elegit, qui ſe abſente patriæ conſulant. Coronatus dum reuertitur, fratrem cum comitibus profligatum reperit: ad ſe vocatum temeritatis fraterni hoſpitii & amoris arguens, rurſus in gratiam recipit, & quaſi nihil peccaſſet, in partem regni reſtituit.

Fridericus Imp. III. victis bello & vi captis Gunzienſibus, LXXX. homines, qui rerum nouarum ac rebellionis autores fuerant, in patibulum ſuſtulit, reliquæ multitudini vitam libertatemque ac fortunas conceſſit.

Audiui Fridericum Imp. ſæpe numero dicentem, *ex iis quos extuliſſet, quam pau-*

paucissimos gratos fuisse: idque muneribus suis datum esse, vt ex fidelibus infideles fierent.

Homini agresti, qui ad nundinas Nouæ ciuitatis Austriæ venale triticum aduexerat, dum parumper ad caupones diuertisset, equorum alter ex biga subtractus est. Furti querela ad Fridericum Imperatorem defertur, iubetur actor reum nominare. Is sibi de furto constare ait, in ciuitate regia facto, furem ignorare. Hærentibus in coniectura consiliariis, si forte in suspicionem quisquam veniret, *Mirum*, inquit Fridericus, *cur etiam alterum equum homo non perdidit: tot sunt hodie in hac vrbe equites, qui equis indigent.* Cum rusticus; *Equa est altera, ô Cæsar, quæ belligerantibus nulli est vsui. Atqui ergo*, ait Cæsar, *eam insideto, atque in omnes vrbis viculos discurrito: subtractus equus in aliquo stabulo latitat, qui cum iugalem equam senserit, mox hinnitum dabit.* Paruit homo, eoque pacto furtum compertum, agrestis quod suum erat recuperauit, fur pœnas dedit. Omnes igitur qui iuri dicundo præsunt, non tantum iustos, sed etiam prudentes & peracutos esse decet. Zischa Bohemus, qui cæcus Thaboritarum duxit exercitum, villam quandam in Austria cum diripuisset, neque inuenisset armenta (nam illa in insulam Danubio cinctam transuecta fuerant) conquisitis à proximis villis duobus vitulis, totidemque suibus, eos è regione insulæ tam diu verberari iussit, donec mugitum, grunnitum, vaccæ, suesque exaudientes ad ripam suam transnarunt. Quibus interceptis, prædam non modicam abduxit: atque ita docuit ingenio non minus quam viribus res militares geri.

Jacobus Archiepiscopus Treuirensis, Princeps Elector, vir industrius, ac magni consilii, sed multum cupidus, & ad extollendam Ecclesiæ suæ potentiam nimis attentus, anno ab hinc secundo, Fridericum Cæsarem apud Nouamciuitatem cum adiisset, & alia atque alia petens impetrasset, pluraque petendo instaret: *Si non facis*, inquit Imperator, *petendi finem, ego negandi principium inueniam.*

Alberto Ladislai patre vita functo & Bohemi & Hungari Fridericum Cæsarem sibi regem petiuerunt; Quibus ille, *Absit à me*, inquit, *scelus hoc, vt patrueli meo paternam hæreditatem auferam.*

Friderico Romanorum Imperatori Amadeus Dux Sabaudiæ, quem clerus apud Basileam congregatus, Eugenio IIII. à summo Pontificatu deposito, in illius locum suffecerat, Felicemque Papam V. vocauerat, filiam quam domi habebat viduam, iuuenem & forma præstantem in matrimonium obtulit, simulque dotis nomine auri nummûm ducenta millia, si Eugenio relicto Petri se successorem appellaret. Horruit Cæsar, minimeque Sacramento suo, Ecclesiæ Sacramenta fœdare voluit, atque ad suos conuersus; *Vendere*, inquit, *alii pontificalia solent, hic libenter emat, si reperiat venditorem.*

Qui duri atque immites essent Principes, his aiebat Fridericus Cæsar, mortem nimis extimescendam esse, *Nam quales se dum vixerunt, aliis præstitêre, tales cum moriantur, in se iudices inuenturi essent.*

Neque stultis, inquit Fridericus Cæsar, *delectari possum, neque superbis esse amicus.*

p.180 Victis in Hungaria Gunziensibus, *Magnum*, inquit Fridericus Imperator, *actum est opus: nunc maius restat, vt scilicet vincamus nos metipsos, atque auaritiæ & vlciscendi cupiditati frenos imponamus.*

Cum vocaret in curiam senatores Fridericus Imperator, *Vtinam*, inquit, *duas res consiliarii mei in palatii vestibulo deponerent, sic enim & ipsi recte consulerent, & mihi inter consilia diiudicare facillimum esset.* Interrogatus, quænam res illæ essent, *simulatio, & dissimulatio*, respondit.

In Austriam cum remearet ex Italia Fridericus Imperator, renunciatum est, Australes in armis esse, & assumptis secum aliquot Bohemorum militibus Nouam ciuitatem obsidere instituisse. Proinde caueret, ne montes Stiriæ transmitteret, similiterque amici omnes vno ore consuluere. Nam fugæ, cum in Austriam

ſtriam veniſſet, nulla ei facultas daretur. Ad ea Fridericus, *Nec mihi veriſimile ſit Auſtrales*, ait, *eo perfidiæ prolabi, vt me dominum ſuum exercitu petant; neque ego is ſum, qui fugiam ante ora eorum, quin capi vel occidi malim. Exin quid illi petant, niſi Ladislaum, pignus hoc, quo reddito liberi ſumus? tenerum adhuc puellum inuiti ex tutela noſtra remittemus. At ſi pergunt petere, in medium Auſtralium, Bohemorum, & Hungarorum id pomum dabimus, de quo tres DEos inter ſe contendiſſe fabulæ Iunonem, Venerem, & Mineruam tradunt.*

Romam cum peteret Fridericus Imperator, ex præfectis quos Flauianis reliquit, certior factus eſt, Vlricum Eitzingerum, inter proceres Auſtriæ opibus & induſtria nulli ſecundum, trans Danubium profectum eſſe, ibique clandeſtina colloquia cum Morauis habere, timendum eſſe, ne res nouaret abſente Principe, è re igitur fore, Vlrico, cum rediret, vincula iniicere. Quibus Imperator reſpondit; *Clarum ac potentem hominem periculoſum eſſe in carcerem rapere, quando neque nocentem plectere eum, neque innocentem dimittere audeas. Vlricum deinde, quia conſiliarius ſuus eſſet, iuriſiurandi immemorem haudquaquam ſe credere, prius quam experiatur.*

Ladislaum Hungariæ ac Bohemiæ Regem cum educaret Fridericus Imperator, non defuerunt peruerſæ mentis homines, qui perdendum ſuaderent puerum, cuius vita ingentes moleſtias Cæſari, mors regna, & opes maximas allatura eſſent. Ad quos ille; *Ergo me*, inquit, *opulentum magis regem, quam pium, quam iuſtum cupitis? at ego bonum nomen cunctis diuitiis antepono.*

Ad gloriam non mediocrem Alphonſo Aragonum Regi ceſſit, quod Fridericus Imperator Romæ coronatus, ad eum viſendum venerit. Nam ille cum in Germaniam rediiſſet, interrogantibus amicis, apud Italos quæ memoratu digna vidiſſet; *Alphonſum*, inquit, *omnium qui modo viuunt Regem & prudentiſſimum, & magnificentiſſimum.* Cumque aliqui non probarent, quod maior dignitas ad minorem veniſſet: *Imo*; ait ille, *ad maiorem profectus ſum. Nam etſi minor eſt Regis auctoritas quam Imperatoris, Alphonſus tamen Friderico maior eſt.*

Schadurenna oppidum eſt cum arce munitiſſima, per quod Auſtralibus in Stiriam iter eſt. Huic præfuit vnus ex veteribus amicis Erneſti, qui Friderici Cæſaris pater fuit. Adierunt Fridericum aliquot ſucceſſiue adoleſcentes, ſibique præfecturam loci committi petierunt, quod qui illam teneret ætate ac viribus confectus eſſet. Ad quos Fridericus; *Paternum amicum oppido, non amico oppidum commendamus.*

Literæ Caſparis Schlickii ex Norinberga miſſæ cum in manus Friderici Cæſaris veniſſent, quæ nonnullis Hungaris inſcribebantur, fuerunt qui eos aperiendas dicerent, quod in iis aliquid proditionis ſcriptum eſſe putarent, quod ſciri oporteret. Quibus Fridericus, *Caſparem ego & probum virum, & mei amantem exiſtimo. Si fallor, malo per ſeſe error pateat, quam mea diligentia inueſtigetur.*

Interrogatus aliquando Fridericus Imperator, quid homini optimum poſſit contingere? reſpondit, *Bonus in hac vita exitus.*

In terra Auſtria cum obiiſſet vnus ex primoribus annos natus tres & nonaginta, qui vitam inter voluptates illecebraſque nulla vnquam valetudine offenſam duxiſſet, ignotaque illi omnis calamitas, omnis mœſtitia fuiſſet, idque Friderico Cæſari narraretur; *Et hinc*, inquit ille, *immortales animas cenſere licet. Namque ſi Deus eſt, qui hunc mundum gubernat, vt Philoſophi & Theologi docent, eumque iuſtum eſſe nemo negat, profecto! alia loca ſunt, ad quæ poſt mortem animæ migrant, ibique pro factis, aut mercedem aut pœnam accipiunt. Nam hic neque bonis ſua præmia, neque malis ſua ſupplicia reddi videmus.*

Interrogatus Fridericus Imperator, quinam ſibi chariſſimi eſſent, *Qui me*, inquit, *non magis quam Deum timent.*

Iuraſſe Fridericum nunquam comperi, niſi cum in ciuitate Aquenſi apud p. 181
Belgas, & cum Romæ coronatus eſſet. Idque iuramentum conſtantiſſime tenuit. Cum enim iureiurando promiſiſſet, *Quæ bona poſſideret Imperium, nullatenus alie-*

natu-

naturum, & modo hoc modo illud ex eo peteretur, maluit auarus negando, quam concedendo periurus videri, eamque ob causam petenti Borsio * Marchioni Estensi ducatum Mutinæ & Rhegii, tam diu restitit, donec monstratum est eundem ducatum, qui sub annuo tributo concederetur, lucri magis quam alienationis speciem habere, præsertim cum Mutina ac Regium in potestate sua non essent. Quam rem nos ei potissime suasimus.

* Borgia.

Hæc ex Æneа Syluio.

Fridericus III. Cæsar Augustus, cum Romam profecturus Florentiam transiret, videretque Cosmi Medicis florentissimas opes, qui aliquando pauperrimus esse prædicabatur, dixisse fertur: *O quam multa conuitia & contumeliosa verba pertulit, surdaque aure transiuit, donec ita locupletatus fuerit.* Optime iudicans, omnes illos, qui præter consuetam felicitatem aliorum, ex paupertate, vel ex humili loco stirpeque emergunt; multorum odiis, variis opinionibus atque conuitiis exponi. Cum ex traditione Corn. Taciti libr. 17. insita sit mortalibus natura, recentem aliorum felicitatem ægris oculis introspicere. *Bebel.*

Cum diuus Fridericus III. tempore Concilii generalis Basileam peteret, ac oppidum Rhinfeldam transire statuisset, ciues eius oppidi honorifice Regem suum salutare cupientes, quæritabant sacerdotem eruditum & idoneum, qui munere oratorio fungeretur. Obtulit se quidam Beanus (vt Barbare vocamus eum, qui barbarus sit & homo indoctus, incultisque moribus deformis) qui vel Zuickauiæ, vel Dauentriæ, vel Butzpachii in militia literaria desudauerat; & cum uniuersus populus, totusque ordo clericorum cum Sacramento Eucharistiæ obuiam processissent Cæsari, insulsus Beanus (vt Barbare de Barbaro loquar) nihil aliud dixit, nisi *Bene veneritis domine Rex.* Qua salutatione ob sacramenti reuerentiam vix risum Cæsar continuit. *Bebel.*

Cum Fridericus III. Rom. Imp. conuentum Principum haberet Noribergæ, venit quidam mendicus ad aulam, petens intromitti, quia frater Cæsaris esset. Et cum sæpius instaret, tandem res deuenit ad Cæsarem, qui rei admiratione motus, iussit intrare mendicum, atque *vnde frater suus esset*, interrogauit. Respondit mendicus. *Omnes esse mortales inter se fratres, à primo parente Adamo, atque vt se pro ista fraternitate donaret, petiuit.* Cæsar cui procacitas illius parum grata fuit, homini tantum cruciferum, quæ est moneta satis nota, dedit. Cui mendicus: *Non decet, inuictissime Cæsar, vt fratri tuo tam parvum munus des, cum tu tam diues sis. Vade,* inquit Imperator, *& si quilibet fratrum tuorum tantum tibi dederit, eris me ipso ditior. Bebel.*

FRIDERICI III. IMP.
EPISTOLÆ ALIQUOT.

I.

SERENISSIMO PRINCIPI, CAROLO FRANCORUM REGI, FRATRI ET CONSANGUINEO NOSTRO CHARISSIMO.

FRIDERICUS Romanorum Rex semper Augustus, Austriæ, Stiriæ, Karinthiæ, & Carniolæ Dux, comes Tirolis, &c. Serenissimo principi, Carolo Regi Francorum fratri & consanguineo nostro charissimo salutem, & fraternæ dilectionis affectum. Dum ad sacri Imperii fastigia diuina vocati munere tantæ moli grauissimæ gubernationis humeros nostros in Dei nomine, ne suæ videremur ordinationi resistere, syncero corde submisimus, inter innumera mala, quibus undique orbis terrarum concutitur, hoc maxime quo certamen agitur, vt æuo nostro sancta scindatur Ecclesia, animum nostrum eo premit, ardentiusque solli-

sollicitat, quo eidem Ecclesiæ matri nostræ filiali dilectionis amore & nobili advocationis officio fortius constituimur obligati, vt illi sæua nunc iacula patienti pro viribus nobis distributis ab alto, diligentia celeri succurramus, atque ad concurrendum in hoc tam necessario ac salutari opere Reges & principes Christiano nomine gaudentes pura synceritate hortemur. Nihil vero ad id æque patrocinaturum conspicimus, quam si catholici simul conueniamus Reges & principes, Ecclesiastici & sæculares, ut sentiant quicunque dissidentes unam esse vocem omnium. Tunc enim sperandum, quod nemo vsquam illam irridebit, aut spernet, nemo non reuerebitur, neque non timebit. Unde venerabilium & illustrium nostrorum & sacri Imperii Principum Electorum oratoribus qui pridem de- p. 182
cretum electionis de nostra persona ad culmen imperii celebratæ conspectui nostro attulerant; aliis quoque prælatis, principibus, comitibus, baronibus, proceribus, & viris consularibus, nostris fidelibus dilectis deliberate consulentibus, conuentionem seu dietam solennem pro communi constituimus omnium salute in ciuitate Moguntina, rebus gerendis pluribus ex causis accommoda, in diem festum Purificationis gloriosæ virginis Mariæ proxime futurum, quæ erit secunda mensis Februarii: ad quam dexterâ Dei nobis assistente propitia, intendimus personaliter nos transferre: charissimam fraternitatem vestram puro cordis affectu rogantes, quatenus orthodoxorum progenitorum vestrorum imitantes vestigia, pro laude Dei, pro consolatione Ecclesiæ suæ sanctæ, ac totius populi Christiani salute, ad conuentionem seu dietam huiusmodi idoneos vestros oratores, de vestræ fraternæ dilectionis proposito, viis quoque & modis, quibus ab imminentibus calamitatibus sancta possit respirare Ecclesia, distincte instructos, & ad tractandum, consulendum, cooperandum, & concludendum in his plena vestra potestate fulcitos, illic destinare velitis. Si autem fraternitas vestra conuocationem & dietam eandem accedere posset ac vellet propria in persona, id profecto ingentem gloriam & rebus gerendis fructum vberiorem afferret. Hortamur denique fraternitatem vestram, aduertere velle mente fideli, quæ si nostra exhortatio, quantaque Ecclesiæ subsit necessitas, & quam periculosum esset nostrum silentium & agere libeat quod expetimus, propter salutem populi & decus vestrum, respicientes ad illum cuius causâ agitur: qui de cœlo descendit, vt moriturus homo crucem ascenderet, in quo militans fundatur Ecclesia: quatenus in ea suborta tollantur dissidia, & â grauioribus periculis eruatur. Datum Viennæ, Anno Domini MCCCCXL. mensis Maii, regni nostri anno primo. *Ad mandatum Domini Regis.*

Conradus præpositus Viennensis, Cancellarius.

II.

FRIDERICI III. IMP. AD NICOLAUM V. PP. EPISTOLA DE AMISSIONE URBIS CONSTANTINOPOLIS.

Apud. Æn. Sylv. epist. 153

BEATISSIME pater & domine Reverendissime, cum nobis renunciatum esset his diebus Constantinopolim Græciæ caput, & Orientalis imperii quondam sedem per Turcorum dominum expugnatam & in seruitutem redactam, multumque ibi Christiani sanguinis fusum esse; grauiter quidem (vt debuimus) & molestissime tulimus communem Christianæ religionis calamitatem atque iacturam, intelligentes, non de præterito solum quod doleamus, sed de futuro quoque quod timeamus, tantæ vrbis amissionem fidelibus Christianis abunde præbere. Namque si verus est rumor ad nos delatus, hominum quadraginta millia cæsa sunt: animæ plures in seruitium miserabile ductæ: Templa diuino nomini dedicata funditus diruta: Naues non paucæ captæ: amissa ciuitas famosissima, & ratione situs & aliis conditionibus ad tutelam Christianitatis admodum necessaria: In qua per multa secula & patriarchalis dignitas claruit, ac imperialis maiestatis insignia floruerunt. Taceamus de literis & bonarum omnium artium studiis,

diis, quæ veluti domicilium proprium ex tota Græcia Conſtantinopolin habuere.
Quibus modo cum ciuitate cadentibus nullum profecto credimus eſſe Chriſtiano
nomine inſignitum, qui de tantæ vrbis ruina ſupra modum non angatur & do-
leat. Maximum certe atque horribile vulnus illatum eſt eccleſiæ Catholicæ noſtro
tempore, ac maius, quam ſcriptis poſſit aut verbis exprimi. At cum potentiſſi-
mus hoſtis, crudeliſſimus, immaniſſimusque in manu victoriam hanc, locumque
nactus ſit, ex quo fidei Chriſtianæ quam proſequitur pro ſua libidine poſſit offi-
cere, quis non eum indies plura conaturum exiſtimet, quibus Chriſtianorum gen-
tem in perniciem deſolationemque ducat? Quippe victoria ſui natura inſolens
etiam ſi ad mites venerit, feroces eos impudentesque reddit: Quid cum his agat
qui ſuopte ingenio ſoliti ſunt ſæuire? An putare quiſquam poteſt, iratorum ho-
minum cupidorum atque acerbiſſimorum quieturam eſſe victoriam? Enimuero
qui ex illis partibus ad nos veniunt, & Peram aiunt Chriſtianis perditam, & alia
pleraque loca vicina Conſtantinopoli per Turcos occupata: qui proximam quam-
que victoriam non deſidiæ aut ſocordiæ ducunt, ſed inſtrumentum ſequentis ha-
bent, ſtudiisque omnibus enituntur, vt Chriſtianum nomen ad internicionem re-
digant. Neſcimus an vera ſint, quæ autore non certo dicuntur, timere tamen
quam ſperare multæ nos vrgent rationes: Fama quæ de venturis Turcorum ex-
ercitibus erat, ciuitas regia pro magnitudine ſua parum populoſa, hoſtium
propinquitas, auxilii ſpes remotior & infelix ac doloroſum nuncium optato &
fauſto ſemper credibilius. Quibus ex rebus & ſi non dubitemus S. veſtram
his cognitis excitatam eſſe ad cogitandum inueniendumque modos, quibus
tam periculoſo & potenti hoſti, ne amplius noceat, opportune reſiſtatur; ta-
men quia nos quoque velut Imperatorem & Aduocatum Eccleſiæ res iſta
concernit, haud ab re credimus eſſe, ſi clementiam veſtram pro communi
p.183 fidelium ſalute accenſam, magis ac magis inflammare nitamur. Neque enim
res eſt, quæ negligi debeat, vel differri: oportet occurrere, priusquam vulnus
altius infigatur, aut veneni labes in corda decedat. Cæterum cum tanto nego-
tio non vnius prouinciæ, aut paucorum principum, ſed omnium Chriſtianorum
Regum ſeu certe magnæ partis eorum neceſſariæ vires exiſtant, dicemus confi-
denter, quod nobis ex vſu videtur, neque dubitamus, quin dicta noſtra veſtra
Sanctitas in partem recipiet meliorem. Sane pro tanto & tam neceſſario opere opti-
mum factu cenſemus, clementiam veſtram, quæ locum tenet in terris Saluatoris
noſtri JEſu Chriſti, cuius res agitur, nunc exurgere, ſcribere Regibus, legatos
mittere, monere, hortari Principes ac communitates in aliquem communem lo-
cum, vt aut veniant, aut mittant: nunc dum malum eſt recens, Chriſtianæ rei
conſulere feſtinent. Pacem aut inducias inter ſocios fidei componant, atque
iunctis viribus aduerſus ſalutiferæ crucis inimicos arma promoueant. Quod ſi
veſtra S. toto pectore ſuoque more ad rem hanc tam piam & vtilem intenderit,
non eſt nobis dubium, quin plures & Reges & Principes, in quibus zelus do-
mus DEI & ardor fidei orthodoxæ non eſt extinctus, ad mandatum veſtrum vo-
luntarios & obſequentes ſe præbeant. Nos certe pietati veſtræ, vt libuerit, &
aſſiſtere & cooperari pro noſtri officii debito minime omittemus. Solum preca-
mur, vt veſtrum in hoc negocio conſilium & intentum communicare dignemi-
ni. Namque ſi fuerit opus, noſtræ nationis & imperii ſacri Principes ad hoc
ipſum conuocare, & alia quæ iuxta conſilium veſtrum putauerimus opportuna,
implere non negligemus. Quia vero ad huiusmodi negocium maxime condu-
cere arbitramur, Italica bella quam primum ſopiri, quamuis Beatitudinem ve-
ſtram ad hoc conari & per ſe ſufficere non ambigamus, tamen quia anno proxi-
me decurſo, & Romæ & Neapoli, & Ferrariæ, & Venetiis de hoc plurimum
egimus, licet fruſtra, ſi pietati veſtræ impræſentiarum quouis modo expedire vi-
detur, quod oratores aut ad S. veſtram aut partes contendentes mittamus, ſiue
alio modo pro pace celerius conficienda laboremus, vt ſanctitati veſtræ fuerit
viſum, eo modo faciemus, omnique cura & ſtudio proni erimus ad ea intendere,

per quæ pace tam Italis quam cæteris Christianis data, & furori Turcorum resistatur, & Christiana religio in suo statu conquiescere possit, & debito sub splendore foueri, Datum, Anno M CCCC LIII.

III.

FRIDERICVS DEI GRATIA ROMANORVM REX SEMPER AVG. SANCTISSIMO PATRI DOMINO EVGENIO PAPÆ IV. S. P. D.

ETSI non dubitemus Apostolicam sedem, tanquam veritatis doctricem, iustamque vitæ magistram, quorumlibet iuribus fauorabilem esse, nullique prorsus iniuriam facere, quia quicquid ab eius solio manat, iustitiæ lancibus libratur & æquitatis? Non tamen ab re fore putamus aliqua per nos scribi. B. tuæ, quibus ius serenissimi principis Ladislai Vngariæ Regis patruelis nostri charissimi, pueri pupilli & Orphani commendatum efficiamus, & eorum qui ficta pro veris referunt, impiis resistamus conatibus. Scit enim tua beatitudo patruelem nostrum præfatum, qui post obitum vitæ, diuæ memoriæ patrui & antecessoris nostri Alberti Romanorum atque Hungariæ, Bohemiæque Regis, in vtero materno posthumus remanserat, vt primum natus fuit, & sacri fontis vnda renatus, adhibitis ex more solennitatibus veram Vngariæ & scientiam * suscepisse coronam. Nunc autem (sicut accepimus) magnopere quidam instant, vt tua sanctitas titulum regni huius in alium transferat, multa illinc emolumenta, tum sanctitati tuæ, tum regno præfato prouenientia dicentes, quæ licet nullatenus Apostolicum mouere credamus, quia nullum commodum est tam ingens pro quo bene vendi iustitia possit, mirandus tamen est eorum conatus, qui ex alieno incommodo suum quærentes commodum, altissimi sanguinis puerum & paterno & auito regno cupiunt spoliare. Iniquum profecto & abominabile scelus. Fecerit enim alius quiuis magnalia, sit potens, sit aptus regimini, sit per aliquos accersitus, volumus ista discutere, nec cum iniuria volumus loqui cuiusquam: nulla tamen ratio suadet, huic puero suum adimi regnum, qui si propter se non esset magni putandus, ei tamen propter facta paterna vniuersa Christianitas fauorabilis esse deberet. Quis enim nostri temporis homo est, qui patris huius gloriosos conflictus, tum contra Turcos, tum contra Hussitas non audiuerit? Debent præterea & huic puero fauorem præbere, aui sui clarissima gesta, & illa Ecclesiæ vnio Constantiæ reparata, tum vero & Caroli quarti, & Henrici septimi. Quorum vltimus hic sanguis est memoria Cæsarum. Tacemus inclitæ domus nostræ Australis opera, tam pro imperio, quam pro Ecclesia in fauorem fidei per nostros & huius pueri progenitores edita. Quis tandem non compati deberet innocenti puero parentibus orbato, vero Vngariæ Regi ac hæredi? Insanæ profecto mentis & animi trucis sunt, ac totius hostes iustitiæ, qui tam generosum puerum regno priuare & ius tam clarum conculcare nituntur. Sciunt tamen & illi ipsi qui talia petunt, inhumanum esse quod optant, atque idcirco extinctum puerum & nusquam inueniri confingunt, vt vel hoc colore regni titulus in alium deriuetur. Sed aliud reperitur. Viuit enim Rex Ladislaus, ac fausta & felici fruitur sospitate: scitus puer atque formosus. Is est in Nouaciuitate vicinus Vngariæ, adirique ab hominibus potest, qui eius visendi sunt cupidi. Spes & nostra & omnium est antecessorum suorum, virtutes in hoc puero reuicturas. Quæ omnia tuæ B. recensemus, ne per sinistras suggestiones aliquid ex curia tua valeat extorqueri, quod huic patrueli nostro possit esse nociuum, vtque Puerum istum omnibus Imperii Principibus sanguine iunctum Apostolicæ sedis fauore tua Sanctitas prosequatur. Sit igitur hic Rex pupillus in tuo conspectu recommendatus, sit ante oculos tuæ mentis sua generositas, sua ætas, sua puritas, suorum memoria prædecessorum, & huius iustitiam, ex qua non inanis & ficta

p.184

* Legendum forsan *sanctam*.

& ficta, sed vera & ampla vtilitas Apostolicæ sedi redundare potest, amplecti atque tueri velis. Datum Viennæ.

IV.

FRIDERICVS DIVINA FAVENTE CLEMENTIA ROMANORVM IMPERATOR, SEMPER AUGUSTUS, ET AUSTRIÆ, STYRIÆ, CARINTHIÆ ET CARNIOLÆ DUX, ET COMES TIROLIS, ÆNEÆ SANCTÆ ROMANÆ ECCLESIÆ CARDINALI EPISCOPO SENENSI, PRINCIPI AC CONSILIARIO NOSTRO CHARISSIMO, SALUTEM.

EX literis Henrici Senftleben consiliarii nostri Vlrico Episcopo Gurcen, etiam principi ac consiliario nostro pridem ex Vrbe destinatis, accepimus paternitatem vestram, nuper in proximis quatuor temporibus, per sanctissimum Dominum nostrum Papam ad dignitatem Cardinalatus promotam extitisse: de quo profecto lætitiam & consolationem habuimus valde singularem, præsertim cum id multo iam tempore desiderauimus, & summopere expectauimus. Gaudemus enim nos voti nostri compotes effectos, ac tot preces & scripta nostra non vsque quaque incassum porrecta fuisse. Quanquam paternitas vestra huiusmodi gradum in Ecclesia suis etiam meritis & laboribus pro sede Apostolica multipliciter perspectis digne fuerit consecuta. Optamus itaque vt ea dignitas vobis felix, fausta, ac longo tempore duratura existat. Sperantes per hanc apertam esse viam paternitati vestræ ad maius aliquod fastigium, Domino concedente, conscendendi: quemadmodum & sæpius sumus augurati. Nec dubitamus, eam quidem dignitatem in primis sanctæ Romanæ Ecclesiæ & vobis plurimum decoris & ornamenti, nobis vero & sacro Romano Imperio ac inclytæ domui nostræ, cui in minoribus semper fructuose & vtiliter præfuistis non mediocriter commodum & vtilitatem allaturam, cum id longe magis efficere poterit. Confidimus enim, ac pro certo tenemus, paternitatem vestram in ea dignitate & loco, ea quæ personam nostram, statum atque dignitatem nostram & sacri imperii, nec non dictæ iam domus nostræ, ac nostrum ac nostrorum honorem, commodum atque vtilitatem respicere videbuntur, pro sua solita in nos fidelitate & consuetudine, nec non singulari prudentia vestra tam apud sanctissimum dominum nostrum, quam etiam sacrum collegium, cui modo adscripta est, diligenter promoturam & vbicunque opus fuerit, optime defensuram. Rogamus autem & hortamur paternitatem vestram, quatenus licebit, nos suis literis nobis semper iucundissimis crebro visitare nec suum circa nos officium intermittere velit. Et nos pro occurrentibus singulis ad vos tanquam patronum & promotorem negotiorum apud Apostolicum agendorum continuo recurremus; Paternitatem vestram bene valere, & optimis successibus prosperare desiderantes.

Apud Æn. Syl. epist. 250.

Datum in Grætz, die Dominica, 30. Mensis Januarii, Anno M CCCC LVII.

LIBELLUS
PRECATIONUM DIVI FRIDERICI IMPERATORIS AD BLASIUM.

EN adsum ante tuos oculos charissime Blasi,
Teque liber supplici testor & oro manu.
Redde meis me principibus, quorum optimus olim
Pulchre ex amplexus me Fridericus avus.
Te quoque laude ego apud Reges ornabo perenni
Officiumque tuum hoc gratus ubique canam.

Respondit Blasius

Vade libelle mihi longe charissime : Vade
Augustos dominos atque require tuos
Qui Te in deliciis habituri nocte dieque
Propicia & nobis numina forsan erunt

In ipsum Orationale

Parvulus iste liber Friderici Cæsaris almas
Precationes continet,
Et quibus ipse DEO verbis pro Maximiliano
Suo, egerit quoque gratias.
Austriacam pietate domum qua ornârit, & ipsi
Dicaverit, Patri DEO.
Hæ quia te Fernande, preces, te Carole Quinte
Deliniant & asserunt :
Justius hunc habet, & circumfert nemo libellum,
Quam vos beati principes,
Quos Fridericus in his precibus depingere pulchre &
Monstrare ceu digitis solet.
Vos hunc Augusti divi, Regesque potentes
Et Cæsares piissimi,
Non modo sumite clementer, sed sæpe libellum
Deorum ad aras volvite
Sic pater ille Deus qui Divo Maximiliano
Ubique promptus astitit
Vos quoque (ut hactenus) eximia bonitate fovebit
Contra hostium omnium faces.
Subiiciet vestrisque aliquando nepotibus orbem,
Quam late totus is patet.
Vivite felices Augusti, vivite tuti
Sub optimi clypeo patris
Vos metuat, vobis subsitque occasus & ortus
Et quicquid orbis ubique habet.

SEQUITUR PRECATIO DIVI FRIDERICI TERTII IMPERATORIS.

NUnc dimittas ſervum tuum Domine ad pacem & tranquillitatem, quam præ-deſtinaſti mihi ſecundum magnam miſericordiam tuam Deus meus, quia viderunt oculi mei ſalutare tuum, quod ex me paraſti tuo populo Chriſtiano, ad tuorum inimicorum deſtructionem, filium meum Maximilianum inquam, lumen oculorum meorum, & baculum ſenectutis meæ, ſuper quo innixus quietem ſumam optatam. O Deus meus! O miſericordia mea infinita! O miſericordia immenſa: quoniam non derelinquis in finem quærentes & invocantes te. Quas igitur laudes ac gratias tibi dicere poſſum, indignus de tanta gratia & munere? Si ex toto corde meo aio: ſi ex omnibus viribus meis dicere velim, nil facio de meo, quoniam tua ſunt omnia & ego totus tuus ſum, & tua creatura: Omnia denique tibi iure debentur bona, quoniam à te ſunt facta. Accipe tamen ſecundum clementiam tuam immenſam, & ſecundum dignationem tuam infinitam, de ſeruo tuo, quod tuum eſt, tibique debetur, æternas & immortales gratias, qui & hanc miſericordiam feciſti cum indigno ſeruo tuo, ſicuti feciſti cum ſeruo tuo David, ut poneres ſuper ſedem meam de fructu ventris mei, in conſpectu meo, & ſuper thronum filium meum poſt me regnaturum populum tuum, ſanguine tuo pretioſo redemptum. Et nunc tu Domine Deus, cœli & terræ creator, & gubernator liberaliſſime, audi orationem meam, ut impleas eum ſpiritu ſapientiæ & intellectus, fortitudinis & iuſtitiæ: ſicuti Salomonem filium ſerui tui David: ut poſſit hæreditatem tuam in unam aggregare, unire, pacificare, cuſtodire & gubernare: Hoſtes tuos hereticos, ſchiſmaticos & infideles ad viam reducere veritatis: Rebelles & Obſtinatos compeſcere, & extirpare, fidelem populum tuum ac cultum tibi debitum ampliare & augere. Benedic & ſanctifica ipſum benedictione patrum Abrahæ, Iſaac & Iacob, ut multiplicetur ſemen ſuum ſuper terram, ſicut ſtellæ cœli. Manus eius fortes fiant in cervicibus inimicorum tuorum: Diligant eum tribus ac populi ac omnes nationes fideles: accurrant ſibi armata auxilia in tempore opportuno. Comitentur eum ſancti Angeli tui Michäel, Gabriel, Raphäel: Sitque illi ſemper victoria de cœlo tuo, ſicut & Achatio, & Georgio, Duce S. Mauritio, quatenus pacificatis terris Chriſtianis obtineat terram paſſionis tuæ ſanctæ, deſpectui & ludibrio tam diu ſubiectam. Nunc enim, ut ſpero, tempus venit, & venit tempus miſerendi, quo Chriſtiana multitudo capta & ſubacta immaniſſimo ac turpiſſimo Turco, terraque ſancta tua liberabitur per manum meam, & filii mei poſt me. Da igitur nobis Domine Deus omnipotens, qui aufers ſpiritum principum tyrannorum, & deſtruis conſilia Regum impiorum, potentiam & virtutem, ut hæreditatem tuam, & terram ſanctam ſepulchrumque tuum (quod vidi meis indignis oculis) poſſideamus in ſincera bonitate, ac pura innocentia tibi ſemper ſerviamus, ſemper te ſequamur, te diligamus, tibi ſemper adhæreamus, te nunquam deſeramus, ut à te nunquam deſeramur, ſed ad te, poſt labores & ſudores noſtros, quietem perveniamus æternam,
Amen.

HER-

HERMOLAI BARBARI ZACHARIÆ F. LEGATI VENETI, AD FRIDERICUM IMP. ET MAXIMILIANUM REGEM ROM. PRINCIPES INVICTISSIMOS, ORATIO GRATULATORIA.

p. 185

I. CARONDELETO SUPREMO REGIS ROMANOR. SECRETARIO, HERMOLAUS BARBARUS S. D.

AD Principes orationem à me nudiusquartus habitam, amplitudini tuæ mitto recognoscendam castigandamque. Quanquam enim mei moris esset, nihil unquam temere, nihil non diu conditum atque pressum emittere, quum primum tamen desiderari eam à te subodoratus sum, intuli mihi vim & peruici tandem, vt instituto meo decederem, ratus id quod erat, minus esse malum adire periculum famæ, quam moram desiderio tuo facere. Quæris, vnde tanti sis apud me, quem ne de facie quidem norim? Perspectæ sunt omnibus eruditio, fides, integritas tua. Compertum nobis est, quantum Veneti nominis studiosus sis; exploratum habeo, quantum me diligas parum merentem, quantum orationem & actionem meam commendes. Sed heus tu docte vir, obsecro ne mirere, si qua leges in hoc libello, quæ tunc dicta non fuerunt. Nec enim addidi nunc ea, sed detraxi tunc, admonitus ab aulicis exemplo quam limen attigi, ne longus essem, ambitiosa reciderem, optima quæque dicerem, patientissimis omnino, sed occupatissimis tamen Principibus parcerem. Amputavi subito consilio multa. Quanquam quod potest consilium fuisse, si subitum? Ea quæ tunc resecui, modo sunt annexa. Utrumque veterum exemplo facimus, quos F. Quintiliano teste constat longe aliter scripsisse, quam egissent. Exulanti Massiliæ A. Miloni quidam orationem M. Tullii, non quam habuisset pro eo, sed quam scripsisset, attulit, Tunc ille, si sic egisses, *inquit.* M. Tulli, non esitaret Massiliæ barbaros pisces Milo. *Cæterum non dubito, quin (nisi te amor fallat) vt audiendo tunc, ita nunc legendo non parum multa tibi displicitura sint. Sed æquum te, quæso, nobis & cognitorem & iudicem præbe; considerans hoc & æstimans, quod sesquihoram antequam Principes adiremus, significatum nobis fuerit, non duas orationes seorsum, vt cogitabamus atque paraueramus, sed unam duobus iunctim habendam & recitandam esse. Plena difficultatis, plena discriminis res erat. Tota mihi ratio dicendi puncto temporis immutanda fuit. Orationis vniuersæ filum retexui, atque (vt brevi rem complectar) & cutis & facies ipsa interpolata est. Vale decus nostrum, & me Principi nobilissimo (cuius es inter eos, qui sunt à secretis, merito supremus) commendatissimum rogo facias. Utinam aliquando tanti sim, vt res ab illo fortiter & magnifice gestas posteritati commendare possim. Tam facturus sim id libenter, quam qui maxime desideret. Ex Brugis. Pridie Nonas Augusti, millesimo quadringentesimo, octogesimo sexto.*

HUIUS PANEGYRICI ITA MEMINIT Q. ÆMILIAN. CIMBRIACUS, IN ENCOMIASTICO, III. v. 44. AD FRIDERIC. ET MAXIMILIAN. CÆSARES.

Te ferat in cœlum Veneta legatus ab vrbe
Laudibus Hermoleos: quo non iam plenius alter
Scrutatus causas, & lati semina mundi,
Haurit Dircæo vates è fonte liquores.

POST

POSTQUAM literæ tuæ, Sacer Imperator, iocundissimum reipublicæ nostræ nuncium attulere; Maximilianum celsitudinis tuæ filium, principem celeberrimum & fortissimum admirabili populorum & optimatum consensu lectum & salutatum esse regem Romanorum: Senatus & vniuersa ciuitas nostra non contenta id per epistolam fecisse, congratulatum vtrique nos misit & in mandatis adiecit, vt magnitudinem gaudii sui, quod pro tanta re merito concepisset, non duobus modo vobis, Principes inuictissimi, sed Galliæ & Germaniæ, sed omnibus gentibus, omnibus nationibus testatissimam & conspicuam faceremus. Quum quia nihil tam amplum, tam gloriosum sacratissimæ Maiestati vestræ potest contingere, quod sibi quoque pro sua in vos obseruantia, fide, beneuolentia commune non putet: Tum vero maxime quia quum Christianum nomen, &
p.186 Romanum imperium hoc altissimo prouidentiæ vestræ consilio diuinitus amplificatum sit; hoc tanto & tam communi bono sic afficitur vniuersa nostra respublica, vt sollicita sit admodum, ne lætitiam incredibilem suam oratione consequi valeamus. Quanquam enim Cæsar gloriosissime (vt à te primum incipiam) nihil est fere, quod vel à natura vel à virtute, vel à fortuna sit expectandum; quin cumulatissime consecutus esse videaris: Et iam pridem eas res gesseris artibus pacis & belli, quæ nomen tuum æternitati commendare possint: Hinc tamen opinione nostra fructum omnis anteactæ vitæ tuæ maximum cœpisti, quod filium generosissimum, qui nobilissimas gentes, ferocissimos populos, bellicosissimas nationes non minus armis quam sapientia vicisset, Regem Romanorum te viuo renunciari permiseris. Multa sunt maiorum tuorum Cæsar egregia tum bello tum pace monumenta, quorum persecutio neque loci, neque temporis huius est: sed omnia ea ut per se magna sunt, & immortali memoria digna; ita cum hoc vno facto comparata, multo reperiuntur esse minora quam præ se ferunt. At gesserunt quidem illi rem Romanam tam præclare, ut nihil addi potuerit. Sed quam diu vixerunt, & vtique sibi. Tu autem filio tuo ad gubernacula tantarum rerum promoto, posteritati quoque consulis: & pluribus in futurum sæcuculis prouides, ratione inuenta, quemadmodum curam publicæ salutis retinere videaris, etiam post mortem: ratus id quod est, Imperatoris esse boni prospicere, ne possit esse malus Imperator: Principem esse malum, quem vitia successoris commendent, & bonum videri faciant. Nam quotusquisque princeps non bonus sit, ad alterum collatus. Congratulatur ergo tecum sibi & secum tibi, princeps eminentissime, non Respublica modo nostra, sed Christianus orbis vniuersus; quod principem eum, quem certatim omnes efflagitabant, & tibi facere & sibi habere contigerit. Rara & visenda felicitas tua, Cæsar beatissime, filium genuisse, quem Galliæ, quem Germaniæ, quem Barbari, quem Romani, quem populus Christianus Imperatorem optare te viuo, te reluctante non erubescunt. Dixi te reluctante. Nam hæc tua diue Federice propria laus est, non minus tibi quam cæteris moderari. Verebaris (audio) modestissimus & grauissimus Imperator, ne si precibus populorum & principum omnium protinus annuisses, aut charitati patris in filium, aut ambitioni datum esse iudicaretur. Parum tibi videbatur præstare Cæsarem in alios, nisi aduersus teipsum quoque præstitisses: immo qui clementissimus, humanissimus, & facillimus es in cæteros (id quod ego non famæ credo, sed expertus loquor) in te parum æquus, & duriusculus esse voluisti. Nihil erat apud te fuga voluptatum, & continentia: quas virtutes vno te nullus ante magis commendauit; nisi & paternum affectum, quo nihil esse constat in homine potentius, nihil tam legitimum, castigasses & compressisses. Nec enim vitium erat in Cæsare, liberos suos (qui & ipsi sunt Cæsares protinus, quam nascuntur) Reges esse cupere: quandoquidem non magis honestum est Regem vocari, quam Cæsaris esse filium. Iam patris in filios indulgentia popularis, & plausibilis quoque solet esse: nedum vt vel inuidiosa sit, vel probrosa. Nam in Cæsare commendabilis semper fuit: in te vero etiam expe-

expetitur, quaſi debita. Nec iam indulgentiæ nomen habet: ſed iuris & æquitatis. Quis enim eſt filio tuo, vel bello, vel pace clarior? quem res aduerſæ magis exercuere? Quis proſperis & ſecundis minus intumuit? quis in vtraque fortuna conſtantior: in labore pertinax: in remiſſione diligens, ac præcinctus? Mitto bellicas virtutes: quæ ut in eo præſtabiles & eximiæ, ita nec temporum ſunt omnium, nec locorum. Attingantur pacis artes, quæ ſemper & vbique ſunt vſui, ſapientia, temperantia, placabilitas, innocentia, religio, frugalitas. Hæ in iuuene vno tam præclaræ, tam eminentes eſſe perhibentur; vt ne in ſene quidem Imperatore maiora deſiderari poſſe videantur: futuræ prorſus incredibiles, niſi eum ex Auſtria gente celebratiſſima, & filium tuum eſſe meminiſſemus. Quæ quum ita ſint, immortales tibi gratiæ prouinciatim, oppidatimque habentur, & ſemper habebuntur, Imperator conſultiſſime: quod pro communi bono verecundiam & modeſtiam tuam expugnari paſſus es. Ergo bis teipſum viciſti, Cæſar inuictiſſime: Primo quum oblatum filio tuo regnum minime diſſimulanter auerſatus, & deprecatus es: naturalemque patris in filios pietatem virtute plus quam heroica, immo diuina quadam mentis & animi magnitudine ſuperaſti. Secundo quum hanc ipſam virtutem, qua modo te viciſſes, vtilitatis publicæ contemplatio peruicit, & impetrauit à Cæſare, quod impetrari non potuiſſet à patre.

Sed iamdudum mihi Cæſar innuit, Maximiliane Auguſte princeps generoſiſſime, vt à ſe digreſſus, orationem ad te conuertam. Obtemperabo lubens atque lætus: quum quia laudes tuas pater æquiore animo, quam ſuas audit: tum quia per hunc modum imperio Senatus & deſiderio Reipublicæ melius & vberius ſatisfecero. Ergo Maieſtatis tuæ nomen apud nos tam celebre ſemper p.187
fuit, vt ad diligendum, amandumque te propenſos etiam colendum & obſeruandum impulerit. Eſt hic mos Reipublicæ noſtræ peruetus atque ſanctus, pernitioſos & improbos Tyrannos exitialiter odiſſe: Principibus bonis & fortibus non ſolum fauere, ſed etiam obſequi: dignitatem eorum & amplitudinem omnibus modis iuuare, tueri, defendere. Ætate porro noſtra nemo de Regum & Principum numero fuerit, quem collidi tecum, & comparari poſſe iudicemus. omnino talis & tantus es apud nos: in quo vel plura, vel maiora quam præ te feras, optare, comminiſci, deſiderare pudor ſit: vt nemo mirari debeat, ſi lætitiam immortalem, gaudium incredibile, voluptatem incomparabilem, quam te Romano Rege declarato concepimus, dicendo repræſentare nullo modo poſſumus. Enitent ac prælucent in vno te, ſed iuuene (mirum dictu) virtutes omnes imperatoriæ, iuſtitia, liberalitas, animi magnitudo, clementia, placabilitas, abſtinentia voluptatum omnium, & (vt complectar vno verbo multa) quam immaturum æui te cernimus, tam maturum imperii te cognoſcimus. Peruidit hanc indolis altitudinem Carolus Rex Belgarum, experientiſſimus belli dux, & acerrimi vir ingenii: qua vſque adeo exarſit, vt nihil prius habere videretur, quam vt vnicam ſibi filiam virginem magnæ ſpei, fœminam lectiſſimam, hæredem multarum gentium nationumque futuram, & omnino quam multi Reges appeterent, obſeruarent, ambirent; tibi vni fere puero, nec uxorio, nec quærenti deſponſare poſſet. Undeuigeſimo autem ætatis anno, quum princeps ille, cui mox aſciſcendus gener eras, ab Leucis & Heluetiis interceptus eſſet: ſoceri tui regnum à Gallis occupatum ingreſſus, parua manu fuſis & trucidatis ingentibus hoſtium copiis ſeruitute liberaſti: vxorem defuncti ducis & filiam, fortunatiſſimas modo fœminas, tum miſerrimas & exangues, nec plus mœrore quam metu confectas, omni diuina & humana ſpe deſtitutas erexiſti, ſubleuaſti, redemiſti: vitam earum & dignitatem & pudicitiam conſeruaſti. Hoc mater, hoc prouinciæ tanto & tam immortali beneficio deuinctæ, virginem ope tua recreatam, virtute tua defenſam, tuis armis inimicorum ereptam iniuriæ, deſponſatam à patre prius

animo,

animo, tunc certatim opere tibi collocant: videlicet vt eundem generum atque virum haberent, quem habebant & assertorem & vindicem. Hactenus rudimenta virtutis & fortitudinis tuæ diximus. Quid illa quæ mox egisti quam famigerata? quam mira? quam visenda? nato tibi filio ciuiles ortæ seditiones sunt, Morini auctoribus: quorum opera factum est, vt charissimum tibi pignus, nescio quo prætextu, custodiendum & asseruandum eriperetur. Fuit hoc eorum non perfidia, non defectio, princeps gloriosissime: sed fati vis hoc agentis, vt per intestina quoque bella clarior & celebrior fieres. Nec enim plus eos amat fortuna, quos indulgenter habet, & quibus parcit: sed quos iactat, quos exercet: alioquin clari nec bello nec pace duces intelliguntur, quibus omnia prospere cedunt: sed quibus contingit per labores, per ærumnas, per incommoda splendescere. Nam vt secundæ res fœlicem, magnum certe faciunt aduersæ. Alexandrum illum Macedonem, sunt qui minus egregium bello ducem fuisse prædicent, quod ei nullius pugnæ non secunda fortuna fuerit: quodque in ipso rerum incremento nondum vertentem fortunam expertus, vita decesserit. In te vero, quem certa syderum decreta sceptro patris & solio destinauerant, quid mirum: si aliqui operam dederunt, vt tristiora tibi tempora inciderent: ne aut virtus quiete langueesceret, aut parum dignus imperio fuisse videreris: qui omnino futurus esses imperator.

Itaque continuos nouem annos in castris agens difficillima quinque bella profligasti, Gallicum siue Francicum, Eburonicum, Sicambricum, Batauicum, Morinicum: quod quidem postremum haud facile iudicari potest, utra tibi re gloriosius fuerit, eo ne, quod filium tam diu tibi ademptum auulsumque recepisti: an eo, quod nobilissimas gentes, scientissimos bellicæ rei populos, vrbes opulentissimas ad deditionem & pœnitentiam compulisti: id quod nec Carolus socer, nec prosocer Philippus, excellentissimi duces, hic bello, ille sapientia consequi potuisse memorantur. Non cogito Panegyricum, Rex clarissime: non laboro verborum ambitu, nihil amplifico, nihil alleuo: sed decurro per capita, & nudas rerum à te gestarum summas attingo. Mirantur tamen hæc omnes, mirantur etiam citra fucum & negligenter effusa: plus mirentur, si qui te propius introspicerent, & virtutes eas intuerentur, quarum præsidiis munitus tot insignes victorias, tam multa belli decora consecutus esses. Videretur istud os tam probum, tam facundum, hæc tracta de cœlo species, ista lacertorum & pectoris firmitas, hic totius corporis vigor, hæc animi tempestiuitas & volucritas, hic imperatorius ardor oculorum: præterea quam ferox in prælio, mitis in contubernio, effusus aliis, tibi parcus. In castris non veste, non mensa præcipuus: aguntur hyemes cum cætero milite sub pellibus, sudantur æstates æqualiter. Epulæ modico & castrensi cibo contentæ. Iam quis te solertius castris locum capiat? commeatus expediat? Hostem ludificetur? pugnæ tempus eligat? aciem instruat? vrbes obsidione cingat? Neque vero partes imperatoris, & optimi ducis imples: militi non imples. Nullum tibi castrense munus sordet: non stare pro signis, non excubias sorte agere, non vallum ferre, non speculatum egredi: primus inire prælium: postremus excedere: Utrumque iuxta doctus: opere militem & consilio ducem agere: nullam tibi vel principalis fortuna, vel maiestas imperii functionem remittit: nihil tibi parcis, nihil blandiris: indulgentissimus cæteris, tibi parum lætus: & omnino nihil gregario plus habes, nisi quod plus laboras: ratus id quod est, non tam honorem quam onus esse, quod regnas. Imperatoris hoc esse munus, vt opes & magnitudinem suam non ad ambitum quem priuatum, sed ad salutem & commoda reipublicæ conuertat: utique non imperium sibi, sed seipsum imperio dedititium faciat. Sed & illa tibi peculiaria feruntur: diligere quidem omnes, sed amicos etiam di-

p.188

ligere : non oblatos iſtos & paſſim obuios, de paleſtra, de ſphæriſterio, de fritillo. Sed quos ad innocentiam, patientiam, continentiam : ad algores, ad æſtus, ad opera militaria ſæpius exploraueris. Nec enim amici ſunt quicunque vos ſequuntur : alioquin tam multi, quam ſunt (vt Plutarchus inquit) in culina muſcæ, quæ cum ipſo nidore confluunt & recedunt. Sed quos amicitia dignos eſſe iudicaueritis, eos debetis vos vltro ſequi. Itaque cum iis qui ſe tibi aliquando virtute commendauiſſent, conſuetudine delectaſſent, vtilitate demeruiſſent in omnia familiaritatis officia deſcendis : & Cæſarem obliuiſceris, vt amicum præſtare poſſis. Neque vero poſtremum inter laudes tuas poſuerim, quod literas & ingenia (ſicut audio) tam impenſe diligis : quodque bonas artes non foues modo, ſed alis atque promoues. Imperatorium & hoc decus : quum quod in nullo plus emicat hic nitor, & hoc lumen doctrinæ quam in regibus, unde natum ſit illud ex Homero Platonis interpretatione : *diſcipulos Deorum non alios eſſe quam Reges.* Tum vero maxime quod præcepta ſapientiæ non habentibus modo proſunt, ſed in alios (etiam vere dixerim plus) redundat. Quis ignorat Anaxagoram in Pericle ? Platonem in Dione multos inſtituiſſe ? Non nauigaſſet ab exercitu Cato Rhodon, vt Athenodorum audiret : nec Panætium Scipio videre concupiſſet, niſi tantum in ea re vel ornamenti, vel fructus ineſſe iudicauiſſent. Prætereo multa prudens atque conſcius : nihil me fugit quam religioſe, quam innocenter, quam ſancte juuentutem tuam exigas. Patet omnibus obſequentiorem te patri filium, nec eſſe nec fuiſſe quenquam. Scio quam præclaræ, quam magnificæ cogitationes tuæ ſunt omnes. Non ignoro, quæ pridem vota conceperis, nuncupaueriſque digna principe Chriſtiano, digna maioribus tuis, digna Cæſare, digna teipſo. Hæ virtutes illæ tuæ ſunt, Imperator vnice, propter quas ducem ſuum te bellicoſiſſima terræ Galliæ pars, Belgæ non modo non dedignantur aduenam & Germanum, (quibus alioquin tam ſunt infenſi, quam proximi lingua, cœlo moribusque disjuncti) ſed appetunt vt indigenam, venerantur vt principem, diligunt vt parentem. Hæc ingentia tua merita, propter quæ Federicus pater, innocentiſſimus & grauiſſimus Imperator adduci perſuaderique potuit vti te Regem Romanum ſe viuo renunciari pateretur. Ac differebat quidem ille primum, & cunctabatur : ſimul vt verecundiam, & modeſtiam ſuam (quemadmodum prædiximus) ab omni labe ſuſpicionis aſſereret, ſimul vt exploraret, aſſentarentur ne patri, qui pro filio tam enixe laborarent : an conſultum ſaluti ſuæ vellent. Sed extemplo patuit, acclamationes illas atque preces, non adulantium voces fuiſſe, ſed ſtudentium. Nam adulatio ſemel eliſa protinus frangitur atque langueſcit : Studia quo plus arcentur, eo magis gliſcunt & exardeſcunt. Quanto nunc diue Friderice gaudio perfunderis : quod filius tuus te incolumi placere poteſt Imperator ? quam iucundum tibi, quod te comparari filio tuo ſentis ? Et quoniam controuerſa res videtur, modo vincis, modo vinceris : Cæterum quid prouidentia tua dignius : amplitudini glorioſius, clementiæ, pietati, felicitati conuenientius facere potuiſſes, quam vti quem ex vtilitate publica fuit, vt genuiſſes : eidem quoque per patrem & decus & nomen imperatoris accreſceret ? Macte ingenti vtroque in rempublicam merito : etiam ſi difficile percipitur (vt inquit * ille) pulchrius & honeſtius fuerit genuiſſe talem, an cooptaſſe. Non multo minor tamen veſtra laus, Germani principes integerrimi ; quorum ius id eſt, Regem Romanum mox futurum Imperatorem eligere. Nec enim poſſunt non optimi cenſeri, qui principes ſibi optimos proſpiciunt. Proinde quum talis & tantus eſſet is, quem legiſtis, vt & omnibus anteponi meruerit, & ab omnibus : ſcitote vos vtrumque cumulatiſſime conſecutos fuiſſe. Et vt gratiæ vobis ab omnibus immortales & incredibiles haberentur, & vt nomen veſtrum æternitati commendatum & conſecratum eſſet. Etenim vt nomine Vitellii, vel Othonis ſubinde admoneremur eorum, p.189

* Plin Panegyr.

qui

qui facies illas, atque pestes ad dissipandum & incessendum orbem intulissent: ita hæc optimi principis electio nunquam memoriæ hominum sine vobis recurret: quotiesque posteri vestri res ab illo fortiter gestas incognoscent, toties laudabunt, qui talem Imperio præfecerint. Sed redeamus vnde nos contemplatio patris, & eorum qui te legerunt abduxit. Magna per se res erat omnibus punctis, omnibus suffragiis, & (vt ita dicam) tributim centuriatimque declaratum esse Regem Romanorum. Sed fecit occasio maiorem. Ea sunt enim reipubl. Christianæ tempora, is habitus Imperii, ut non tam speciosum fuerit te Regem creari, quam necessarium: nec ad futura modo, sed ad præsentia rerum momenta salutare: Omitto singillatim enumerare publicas clades, omitto percensere quam luxata, quam conuulsa sint omnia religionis Christianæ membra: omitto bella, quibus imperium hoc distinguitur: sit enim piaculum in tam festa præsentium gaudiorum luce misceri tristia. Illud sine periculo violatæ publicæ lætitiæ dicetur: hoc quod principes Germani de creando te sibi Rege cogitauerunt, non tam consilium fuisse, quam remedium. Ergo non ad ocium, non ad remissionem, non ad quietem (alioquin tibi debitam post tam multos labores) sed ad nouas expeditiones, noua bella, nouas difficultates, imperium tibi traditur: omninoque per hoc non solatium tibi, sed aliis quæritur. Nihil enim aliud cogitasse video summos viros qui te patri tuo principi nobilissimo, sed annorum pleno socium addidere; quam vt ille consilio rempubl. tu laboribus & operibus adiuuare posses. Quid illud quam gloriosum tibi, quam lætum patri, quam omnibus in tempore? vt Regem decerni tunc demum te contingeret, quum opem tuam non imperium sed imperator; nec imperator, sed pater expectaturus esse videretur. Accessit hoc ad cumulum amplitudinis & fortunæ tuæ, Rex præstantissime, vt qui filium infantem è penitissimis hostium munimentis eripuisses, apud eundem patris quoque recreati gloria staret. Duos omnino legimus cognomento Pios fuisse: nec argumentum ignoratur vnde sic appellari meruerint. In te posteritas ambiget, vter euentus hoc nomen tibi conciliauerit: quod pius in parentem, an quod pius in filium apparueris.

Sed iam tempus est, vt vela retraham: neu longius me quam volo, aut quam partes legati sunt, laudum vestrarum splendore, numero, magnitudine detineri patiar. Quamobrem si nihil est in rebus humanis principe Romano maius & augustius, si talis & tantus est filius tuus Cæsar, vt ab omnibus legi debuerit; & ex omnibus denique si nihil vel nobilius ad gloriam, vel certius ad salutem excogitari poterat, quam vt ille rempub. difficillimo tempore capesseret: nemini mirum videri debet: si (quod per initia testatus sum) ad huius magnitudinem lætitiæ nullius hominis facundia, nullius vis ingenii peruenire potest. Sed hæc translatitia sunt, communia sunt omnibus. Illæ peculiares Veneto causæ, quod neque gens est vlla, neque natio (absit verbo inuidia) cuius vel plura vel maiora, & in Christianam rempub. cuius vos caput estis, & in Rom. imperium argumenta beneuolentiæ, fidei, pietatis appareant. Non auderem ista profiteri, Cæsar optime, nisi & vera esse constaret, & tu vera libenter audires: alioquin sciebam scelus esse coram te parum certa dicere, nedum falsa. Sunt & illa nobis propria, Maximiliane rex fortissime, quod clarissimum nomen Austriæ familiæ, qua nulla fuit vnquam Regum Imperatorumque fœcundior, religiosum & venerabile semper habuimus, quod Federico patri tuo principi saluberrimo, quæcunque se res tulerunt, enixe studuimus, quibuscunque eum locis & temporibus singulari significatione voluntatis & obseruantiæ prosecuti sumus, quod ipsum & te semper à teneris vnguiculis inductione quadam animi non occulta impensissime coluimus, auctoritati tuæ fauimus, amplitudinem quantum vires fuere defendimus. Jam qui principibus Lusitaniæ nobilissimis & fortissimis, vnde maternum

 tibi

tibi genus eſt, qui ſocero tuo, Carolo duci generoſiſſimo, qui Philippo eius patri ſapientiſſimo principi chariores vnquam fuere quam Veneti? Tot modis copulati cum ſublimitate veſtra ſumus: tam multiplici nexu vincti, vt qui hæc non videt, nihil omnino videat, qui plus deſiderat, nihil omnino deſiderat. Gratulatur ergo prorſus in vobis ſibi, & in ſe vobis Senatus & vniuerſa ciuitas noſtra, non quantum cæteri fecere, ſed quantum nulli: nec quantum dici vel cogitari poteſt, ſed quantum nec dici nec cogitari fas eſt. Et quoniam ambo vos celeberrimi principes, hinc pater inde filius ita mutuo creuiſtis, vt neque tu maior, neque tu felicior eſſe poſſis: reliquum eſt, vt DEum optimum maximum conditorem huius & ſeruatorem imperii, publica voce comprecer & obteſter, vt quando rem Romanam principum duorum patris & filii, huius maturitate ſenioris, illius virtute iuuenis florentiſſimam eſſe voluit; beneficio ſuo p.190
faueat, pietatemque ſuam & voluptatem conſeruandi per optimos Principes generis humani ſanciat, & perpetuam eſſe iubeat. Poſtremo vt illuſtriſſimum Ducem noſtrum, & inclytam Rempublic. incolumitatis & gloriæ veſtræ cupidiſſimam, quæ te Cæſar ſemper & patrem & principem Chriſtianæ religionis agnouit, coluit & ſuſpexit, ſacroſanctæ Maieſtati tuæ quanta maxima poſſimus veneratione, religione, deuotione commendemus: opes noſtras omnes atque vires ad ornamentum & incrementum Imperii, dignitatem & amplitudinem ſacratiſſimi nominis veſtri promptas, expoſitas & dicatas eſſe doceamus.

Q. ÆMY-

Q. ÆMYLIANI CIMBRICI ENCOMIASTICA.

LECTORI SALUTEM!

BURCARD GOTTHELF STRUVE.

POëtica laude insignis erat Q. Æmylianus Cimbriacus, patria Vincentinus. Comes hic Palatinus erat, & nondum viginti annos natus, laurea poëtica ab Imp. donatus. Sic enim ipse canit: *Libro 1. v. 28.*

Et me Palladis quondam manus induit auro,
Annorum lustris nondum mihi quatuor actis,
Sponte tua sacras dignatus tradere lauros.

Non defuerunt igitur ipsi præcones. Sic enim de eodem Lilius Gregorius Gyraldus: * *fuit & Æmylianus Cymbricus poëta elegiographus inprimis, cuius & epigrammata leguntur, audiui & illum exorsum fuisse bellum Rhodiacum quod Turcæ suo tempore aduersus Rhodienses gessere: & epicedium in Federicum tertium Imperatorem cecinit: at inique huius hominis scripta ab inuidis dicuntur supprimi.* In his autem secutus fuerat Gyraldus Gesneri Bibliothecam. Cuspinianus ** sic eum commendat: *Cimbriacus poëta nostri seculi haud contemnendus, raræ eruditionis ac doctrinæ.* Poëmata varia ab ipso fuisse edita, ex dictis patet. Christophorus Hendreich *** adlegat Carmen in Petri Hædi anterotica elegantissimum ad Capidinem *impr. Taruisii 1497.* Eiusdem Epicedium in Fridericum III. quod etiam Cuspinianus inseruit. Aliud epicedium Maximiliano I. scripsit. Idem Hendreich eiusdem adlegat poëmata *Francofurti 1612.* edita. Quod autem Gyraldus indicat de bello Rhodiensi poëma, ipse sub initium statim encomiastici adlegat Æmylianus. Hoc ipso autem encomiastico, libris V. in duobus prioribus quidem electionem potissimum Maximiliani in Regem Romanorum, in reliquis eiusdem captiuitatem â Brugensibus anno 1488. factam, describit, prout sub initium statim promittit. Editum illud primum ex Aldina esse Jo. Camertis præfixa præfatio nos docet. Postea prodiit Argentorati apud Schürerium, mense Maio 1512. 4.

---

* *De poëtis nostri temporis Dial. I. pag. 386.*
** *Vita Friderici III. pag. 413.*
*** Pandectis Brandenburgicis, *voce Æmylianus.*

QUIN-

QUINCTI ÆMYLIANI CIMBRIACI POETÆ ET COMITIS PALATINI, ENCOMIASTICA AD DIVOS CÆS. FEDERICUM IMPERATOREM ET MAXIMILIANUM REGEM ROMAN.

PALIVRVS.

Fortia gesta volens cognoscere Maxmiliani,
Nec non Friderici Cæsaris acta sacri.
Fulgida Cimbriaci pellustret carmina Vatis,
Cui fudit diuam flauus Apollo chelim.

JOANNES CAMERS ORDINIS MINORUM, IN URBE VIENNA PUBLICE THEOLOGIÆ PROFESSOR, DIVO CÆSARI MAXIMILIANO. S. P. D.

QUærebam cupide ab literarum bonarum professoribus, inuictissime Cæsar, an quispiam ex iis, qui Heroum gesta memoriæ tradunt, acta vel tua, vel genitoris tui, memoratu digna, hac nostra tempestate conscripserit, sic nempe fortium virorum fama viget in posteris. Reperi diuina (vt reor) dispositione Encomiastica hæc quinque, quibus complurimas tam tuas, quam diui parentis tui, sapientissimi senis laudes, Æmilianus Cimbriacus Vincentinus, vates eximius, qui iudicio peritorum cum antiquitate merito certat, heroico carmine non minus docte, quam eleganter complexus est. Quod me quanto affecerit gaudio, non facile dixerim. Quare iis, qui res tam à te quam à patre tuo vel armis fortiter, vel pace sapienter gestis, studiose legunt, facturus copiam, me in Aldi Romani Academiam contuli, vt accurate inibi, atque emendatissime imprimerentur, id quod est ex sententia factum, nam nihil gratius, nihil accidere iucundius Aldo ipsi potuit, quam vt diui Cæsaris acta, sua cura excusa ob ipsius incredibilem in tuam majestatem obseruantiam emitteret in manus hominum. Dabitur deinceps opera ad studiosorum vtilitatem Leonardi Turrensis studiosi iuuenis, ac Æmiliani pergrati discipuli cura, apud quem Encomiastica ipsa reperimus, vt cætera ab eodem vate edita carmina, quæ plurima extant, in lucem veniant. Legant interea docti omnes in his Encomiasticis virtutes tuas, teque parentem bonorum omnium diligant, venerentur, colant. Vale.

ARGUMENTUM.

p.190

EX IOAN. TRITHEMII CHRONICORUM HIRSAUGIENSIUM VOLUM. II. *SUB ANNO* 1488.

ANNO Blasii abbatis quarto, indictione Romanorum sexta, cum ex Germaniæ Maximilianus paucis comitatus familiaribus descendisset in Flandriam, Philippi filii sui rebus consulturus qui annum ætatis tunc agebat sub tutoribus decimum, à Brugensibus consilio Gandauensium cum suis omnibus capitur, & diutius in custodia cuiusdam habitationis honesta detinetur, cunctis ab eo seclusis familiaribus, præter coquum (vt ferebatur) vnicum. Enim vero cum Philippus Archidux, quem secum habebant in Flandria, puer adhuc non esset ad regimen principatuum terræ idoneus, & patris ordinatione, non per incolas prouinciæ, sed extraneos omnia disponerentur & fierent, indignabantur Flandrenses quasi viderentur despecti: & seditione facta manus miserunt in Regem violentas. Inferebant etiam, quod regentes & præfecti, quos Rex terræ proposuerat annis iam pluribus retroactis incredibilem pecuniarum leuassent summam, quam, ubi, quomodo vel in quem vsum exposuissent, nulli fecerint rationem. Hic ergo nimia importunitate Regem vrgebant, volentes imprimis quod omnes deponeret præfectos terræ atque regentes, se quoque penitus abdicaret renuntiaretque omni jure comitatus Flandriæ: & jam deinceps omnem administrationem principatus filio permitteret liberam & absolutam, quem ipsi pro suo recognoscerent domino, & alium neminem, ne patrem. Renitentem postulatis Regem diutius furiosi detinuere captiuum, venenato consilio Venetorum prope in ejus necem parati, sic more suo scribentium: *Homo mortuus non facit Guerram,* quorum consilium qui non intelligit, nihil intelligit. Sed armis pugnant Germani, non inuisibili magisterio. Nihilominus ex familia ejus atque nobilibus aliqui væsania Burgensium fuerant occisi, nonnulli similiter capti, cæteri fuga labentes vix euaserunt. Interea Fridericus Imperator pater Maximiliani Regis audiens filium à Brugensibus captum, inprimis auisat Romanum Pontificem Innocentium octauum de facto, qui Majestatis læsæ reos statim excommunicat.

Deinde Principum & ciuium regni auxilio congregauit exercitum, & descendit cum multis principibus, atque nobilibus in Flandriam, vt liberaret filium. Habuit autem in suo exercitu equitum tria millia, quadringentos & viginti duos: Peditum vero duxit quinque millia, nongentos & viginti quinque: Currus autem habuit ducentos & viginti duos. Cum his veniens in Flandriam, quicquid erat in villis & agris, extra munitiones irato deuastare animo cœpit. Burgenses autem cum audissent Cæsaris aduentum, non confidentes oppidi sui muris atque fossatis, captiuum Regem tradidere Gandauis. Quod ubi Cæsar intellexisset, Gandauum obsedit & fortiter impugnauit. Tricesima nona cernentes Gandaui, quod Cæsaris viribus diutius non possent resistere, humiliati pacem ab eo petunt, & sub certis conditionibus impetrant: qui plurimorum judicio venia indigni videbantur, & sic pater filium potenter liberauit.

ARGUMENTUM ENCOMIASTICI PRIMI.

Dum Cæsar reputat suam senectam,
Ac bellinarios videt tumultus,
Et nostræ fidei timet, Repente
Ad se concilium vocat, Subinde
Lectores subeunt sacrum Senatum,
Mox aulea suis decent figuris.

CIM-

CIMBRIACI POE. PROTREPTICON AD LIBELL.

Si non vis calamos seueriores,
Si non vis Domini pati Asteriscos,
Et tantum properas foras abire:
Non vis esse diutius libelle.
Et cum grammaticis statim cathedris
Explosus miser in graues coquinas,
Ad scombros venies salariorum,
Ridebunt scioli mihi papyros,
Et frustra nimium perire noctes,
Patronum nisi habebis Hermolaon,
Scitum, (Jupiter) & bonum Poetam,
Et quem Sauromatæ audiunt canentem
Curuæ Callimachum lyræ magistrum,
Aut grande Aonidum decus sororum
Lætum, qui Illiadæ docet nepotes.
Hos si nactus eris tibi patronos,
Tum ridere Ciconias licebit,
Et nugas & ineptias Suillæ.

QVINCTI ÆMYLIANI CIMBRIACI POE. ET COM. PAL. ENCOMIASTICON PRIMVM AD DI. CÆS. FEDERICVM IMP. ET MAXIMILIANVM REGEM ROMAN.

ASteridos carmen tenui prælusimus orsu,
Quo Turcarum acies, inimicaque bella canebam,
Pulsatamque Rhodon, partumque ex hoste trophæum.
Nunc mihi fert animus laudes vulgare per orbem
Cæsaris, ac gestis sic addere rebus honorem,
Ordiar, vt regem diuino Cæsare natum
Legere Ausoniæ, quibus est optare potestas
Rectorem imperii, vel tradere signa Quiritum,
Victrices aquilas, regni diadema secundi.
Qua re stelligero sese iam gloria cœlo
Tollit, & immensum sperat per secula nomen
Austriacæ gentis, tam longo stemmate auorum
Nobilis, ac magno præsentis numine Regis.
Sed nec fortunæ inuidiam, nec facta silebo
Brugarum, plusquam crudeli morte luenda:
Quæ ieiuna fames, quæ pestis adegerit ipsos
Et reserare fores, & dicere verba precantum
Suppliciter tristes, quamuis in carmine vires
Sint mihi prætenues, tantarum ad pondera rerum.
Ergo Castalides præsentia numina Vatum
Ferte pedem mecum, facilesque in vota venite:
Si vestro quondam solum pellectus amore
Sacra fero, citharamque mouens plectrumque sonorum,
Sedulus ingredior Musarum templa sacerdos.

Hippota de inuito miscent. sæuasque procellas
Quisque sua regione mouent, freta concita feruent,
Horrendumque tonant. Esto mihi credere, magnum
Sic statuisse DEum, cui sunt hæc omnia curæ,
Vt regnaturus discat sperare triumphos,
Expertus toties prorumpere victor in hostes.
Sydereum quondam regem sic bella Gigantum
Tentauere Jouem, posset quo dignus haberi
Cœlorum imperio partis ex hoste trophæis,
Victorique suo seruiret regia mundi,
Hinc metuens (quidem longe non prouidet illud
Diuinum pectus, vel mens bene conscia recti?
Imperio exitium, sacras grandæuus ad aras
Cæsar in æternos conuertit lumina sensus,
Suppliciterque manus tendens in vota poposcit
Ire DEum, ne se vel debita fata relinquat
Ingressum, reliquos liceat securius annos
Exigere, & curuam melius finire senectam,
Quando onus imperii iam tot portauerit annis,
Nunc humeris tandem fessis optare quietem.
Ipse paret terris, nutu si regna reguntur
Ac superum imperiis, alium qui frena subire
Possit, & in populis æternam ferre quietem.
Sic fatus supplex oculos tendebat in astra.
Audiuit pia verba DEus, iustasque precantis
Expendit voces, statuitque in vota venire.
Et iam tempus erat, terris cum bruma rigentes
Cogit, & Arctoum constringit frigore pontum,
Et mœstæ quærunt syluis sua tecta volucres,
Insonat & Boreas, spoliataque frondibus arbos,
Phillyridesque senex inflectit semifer arcum, p.195
Et Mars desertis vacuus terit ocia castris
Inculti ad gelidas spaciatus Strymonis vndas,
Aut qua sublimem Rhodope se flectit in Arcton,
Armorumque redit posito Bellona furore
Ad superos, narratque graues ex ordine pugnas,
Quas animosus Atax, quas Maurus fecit, & Indus,
Sauromatæque truces: patris stupet aula tonantis.
Comitia Francofordiæ. 1486. *Maximus hic Cæsar solito de more vocauit*
Concilium, magnis quoties de rebus habetur,
Qua gens turritam Francfordia possidet vrbem.
Haud mora, Cæsareo iussu venere vocati:
In primis sacro quibus est optare potestas
Bertholdus Moguntinus. *Imperio regem, quorum Beretholdus ab oris*
It Maguntinis, cui circum tempora vittæ
Albebant gemini tenues insignia honoris.
Hunc portabat equus maculis variatus, & auro
Insignis, cui sella nitens, phalerisque decorum
Instratum, grandi comitum subeunte caterua.
Qualis vbi Lyciam Delphis commutat Apollo.
Aut sacrum Ortygiæ gaudens Phithona reuisit,
Herman. Colonien. *Hunc iuxta Hermannus subiit regnator ad vndas*
Rheni, qua quondam gens Agrippina resedit,

Nobi-

Nobilitate nitens, numerosoque agmine septus,
Post & Joannes vestis prædiues & auri,
Plus centum comitatus equis, quem belliger omnis
Excolit, ac Treuir sacro veneratur honore.
Hinc magnum ingreditur præclara stirpe Philippus
Concilium illustris, cui seruit corniger Ister,

Philippus Palatinus.

Et quem mirantur generosa Palatia Rheni,
Noriciique truces, Rhetiusque asperrimus armis,
Ac nemus Hercinium, sub quo Germana triumphos
Pubes æquauit veteres, & facta Quiritum.
Venit & Hernestus Saxonia missus ab oris

Ernestus Saxon.

Vsque tuis, quo non præstantior alter in armis
Bella mouere manu, sæuos concurrere in hostes,
Pallentes reuocare globos, aut ponere castra,
Aut dubiam Martis causam decernere ferro.
Hunc portabat equus longe velocior Austris,
Candidior niuibus, quas nondum contigit vllus
Pes hominisque feræque. Hinc prisco sanguine auorum
Insequitur terræ Brandeburgensis alumnus,

Albertus Brandeburgensis.

Ac princeps magno cunctis dilectus amore:
Tam miti imperio populos moderatur & vrbes,
p.196
Nullus inferior bello frenare furentes

Achilles Teutonicus.

Hostiles acies, cum martia sumpserit arma.
Mille alii subire Duces, Comitesque potentes,
Atque oratores, quorum si nomina fabor
Secretim, offendam diuinas Cæsaris aures:

Aulæorum Pictura.

Tam longum carmen, tam longa exorsa secutus.
Non tamen antiquas intexta aulæa figuras
Prætercam, quamuis spaciosi iugera campi
Currimus, atque datas metas optamus obire.
Hic erat Austriacum genus vsque ab origine ductum,
Et repetita mihi veterum modo facta parentum,
Hic solis lunæque vices, hic quatuor anni
Tempora, & instabili labentia sydera motu,
Et quæ perpetua raptat vertigine mundus,
Cernere erat, & geminos sinuosis orbibus angues,
Sublimemque Arcton, condit Styx atra minorem,
Illic & pigri vidisses plaustra Bootæ,
Andromeden Persei, Bacchi Minoida amores:
Altera victa manus, passis per colla capillis,
Atque DEos atque astra vocat, vocat altera amantem
Ingeminans, Theseu redeas mihi perfide Theseu,
Quo fugis? his surdas implebat quæstibus auras.
Vela dabat Theseus dulces oblitus amores.
Illic cœruleas Tritones nare per vndas.
Ac leuiter flantes spectasses æquora ventos,
Et quæ stelligerum secat orbita lactea cœlum.
Inferius nubes, & tela trisulca tonantis,
Terrificasque trabes nulla ratione negantes,
Tum cadere ex alto compressis nubibus imbres.
Et patrem Oceanum totam circundare terram,
Perpetuoque inter sese concurrere fluctus,
Quare nunc crescunt, nunc æquora nostra residunt,

Alternantque vices, sol qua descendit in vndas,
Et qua mane recens optato lumine terras
Spargit, & humectæ fugat astra cadentia noctis.
Hinc Eurus perflat Titonia regna relinquens,
Illinc occidui genitalibus aura Fauoni,
Quos inter stridet Boreas ab vertice mundi,
Et contra surgens Boream depressior Auster.
Stat tellus immota, rigent sub frigore vtrinque
Perpetuo geminæ, non est habitabilis æstu
Inter vtrasque, suo diuisæ ex ordine partes:
Frigore sol medias iunctim moderatur & æstu,
Illic Antipodes, nos hic habitamus, & ipsam
Internas limes partitus disparat oras.
Ad Noton est diues Getuli terra leonis:
Aphrica ab imperiis Atlantis ad ostia Nili,
Contra Asia ad Boream longe procurrit vtroque;
Has inter Scythicis Europa potentior armis.
Tum poterant vrbes poterant & regna videri
Semotim, & vario labentia flumina cursu,
Ingentesque lacus, & grandi vertice montes,
Vt quæ Pannonios alpis, flectuntur in arcus,
Contra Barbaricos vel munimenta furores.
Præterea Taurusque Cilix, & pœna Promethei
Caucasus, atque humeris cœlum qui sustinet Atlas,
Caspius, & superis propior qui surgit Olympus,
Quem non terribili percellunt turbine venti,
Non nubes gelidæque niues, sæuæque pruinæ;
Quæsitumque antrum Vulcani, at triste cubile
Enceladi crebris conflagrans ignibus Ætna,
Et quos terrigenæ quondam struxere Gigantes;
Ausi stelligero regem depellere cœlo:
Non procul Eridanus Phaethontis grande sepulchrum,
Quod mœstæ lachrimis quondam sparsere sorores,
Donec paulatim liquefactas abstulit alnus.
Inde pater Tybris, tum Rhenus proximus Istro
Ad fontem, quamuis post in diuersa fluentes,
Rhenus ad occasum solis, fluat Ister ad ortum.
Præcipitansque Ararim Rhodanus tam longa morantem
Flumina, diuitiorque Tagus, vel Betis Hiberus,
Tigris & Euphrates, tum Ganges, Nilus, Hydaspes,
Sperchiosque senex, & mœstis Inachus vndis.
Te Benace loquar casus imitate marinos,
Et quondam inferni veneranda silentia Auerni.
Nil habet hoc cœlum, nil tellus, nil mare vastum,
Quod non præsentent variis aulæa figuris,
Ac pascant animum naturæ arcana secutum.
Nunc taciti pompas vestis transimus & auri,
Ac varias Arabum merces, pictisque tapetis
Instratas sedes, Indi quas nobile dentis
Sustentabat opus secta testudine factas,
Quis delubra DEum festina fronde per vrbem
Velatam, & sacræ nituerunt cultibus aræ,
Priuatæque domus, ac regia cæsare digna.
Si quis scire velit, longe maiora requirat

Quam festinanti liceat narrare seorsum,
Talis erat cultus, talis modo Cæsaris aula,
Qualem crediderim superis, cum Juppiter olim
Exhibuit mensas lætus post bella Gigantum.

ARGUMENTUM ENCOMIASTICI SECUNDI.

Cæsar concilio statim vocato,
Factum post superis sacrum, profatur.
Ostentis subito DEI reuisis.
Fit Rex Æneadum potens auorum
Longo stemmate Maximilianus.
Quem post Laudibus efferunt in omnem
Victuris obiter perennitatem.

QVINCTI ÆMYLIANI CIMBRIACI POETÆ ENCOMIASTICON II. AD DI. CÆS. FEDERICUM IMP. ET MAXIMILIANUM REGEM ROMAN.

EXpectata dies regem visura Quiritum,
Illum belligerum diuo de Cæsare natum,
Eois surgebat equis, vel lætior illa,
Qua pater imperii quondam suscepit habenas,
Et qua Scipiadæ Romani fulmina belli,
Aut ingens Libyæ vastator signa Quiritum.
Tum læto Phaeton spargebat lumine terras,
Ridebatque dies, nec toto nubila cœlo
p.298 *Vlla videbantur, cum diuus Cæsar, & ille*
Maxmilianus honos, & auitæ gloria gentis
Illustresque duces subierunt templa, ferentes
Vota DEO sanctasque preces. Ex ordine sacris
Perfectis, sedem Cæsar conscendit eburnam,
Sceptra tenens dextra, vestemque indutus & aurum,
Ac capiti impositum gemmis diadema coruscans.
Intenti siluere omnes, vel principis ora
Mirati solio pro maiestate sedentis.
Non procul hinc præstans sapienti pectore, & armis,
Maxmilianus erat. Qualis post bella Gigantum,
Aetheriam in sedem patrisque vocatus in aulam,
Mauors terribili miscebat prælia vultu,
Sæuus adhuc, talis diuino Cæsare natus
Concilium ingressus, comitum stipante caterua,
Consedit medius. Cuius si facta recensem,
Æquabunt veteres non ficta laude triumphos,
Collatusque illis longe superabit Achillem,
Longe Tydiden, longeque relinquet Vlyssem.
Tales sunt vires, talis prudentia rerum,
Siue opus in casum subito concurrere Martis,
Seu conferre manus, seu tuto ponere castra,
Seu vim facundis certantibus addere verbis,

Seu vexare hostes, & soluere bella morando,
Fortunamque omnem juxta superare ferendo,
Hunc ergo lætis venientem plausibus omnes
Excepere, omnes & laudauere sedentem.
Tum breuiter placido Cæsar sic pectore fatur,
Concilii expositis longo prius ordine causis:
Nunc legite ex vobis vnquam, qui frena secundi
Accipiat regni, & currum moderetur habenis,
Quas ego cedo libens: quando jam serior ætas
Admonet, & labens fidei respublica nostræ,
Vt mihi succedat, qui fortia munera Martis
Tractet, & immensum pacem diffundat in orbem
Plus ætate vigens. Cui, dum per fata licebit,
Addam me socium, ac monitis opibusque juvabo.
Sim licet ipse senex, quando vel grandior ætas
Consiliis prodesse potest, sic viribus vti
Non liceat. Pylius sic post duo secula Nestor.
Profuit, iratus cum non pugnaret Achilles,
Sub Phrygiis caderent Danai. Sic fatus Olympi
Alloquitur regem, Si non indebita posco,
Da pater omnipotens, cui parent sydera mundi,
Cœruleique maris tractus, terræque iacentes,
Qui regat imperium mecum, dum vita manebit.
Et post fata, meas in totum sumat habenas
Regnorum, ac sæuos bellis exerceat hostes,
Tuteturque fidem, cuius studiosus in oras
Victor Idumæas Romani insignia sceptri
Proferat, ac gentes armis contundat, & omnem
Perfidiam reprimat, Solymorumque asserat vrbem,
Ac Domini natale solum, sanctumque sepulchrum,
Quæ mea cura fuit, quod si mihi fata dedissent,
Non ita Maumethi creuissent regna nefandi,
Turcarumque genus. Scis tu pater optime rerum,
Et sine fine DEus, qui nutu sydera torques,
Qui super astra sedes, fidei voluisse potentes
Nostrai quondam me auctore & principe Reges p.199
Concilio in magno contra capere arma furores
Turcarum, ac sæuas bello compescere gentes.
Hocce animi fuerat Venetis socialibus armis,
Pontificique Pio, populisque fidelibus, omnem
Maumethi sectam, ritusque abolere nefandos.
Verum aliter visum fatis. Da sancte Deorum
Quæ petimus, dexterque meis illabere votis.
Vix ea fatus erat, cælo cum flamma sereno
Arsit, & in medium visa est descendere longis
Tractibus, ac rutilos circum depascere crines
Maxmiliane tuos, qualis cœlestis Julo
Lambebat crines quondam sacer ignis & ora.
Ostentis stupuere omnes, trepidique ferebant
Auxilium, sacram conati extinguere flammam,
Cum subito ex oculis tenues sacer ignis in auras
Innocuus fugit visum, fumosque relinquens.

Hic sanctum Cæsar supplex ita lumen adorans:
O salue quacunque venis, quacunque recedis
Tam subito ex oculis lumen venerabile nostris.
Agnosco numen: DEus hæc ostenta secundet.
Sed metuo fumum, qui te fugiente relictus
Inuoluit crines, ac circum tempora nubem
Offudit cæcam, verum regnator Olympi
Speratis meliora dabit, qui cuncta per æuum
Æternis regit imperiis, & temperat orbem;
Cœlorumque globos, vix hoc sermone peracto;
Ecce iterum lumen, sed longe clarius, alto
Emicuit cœlo visum signa coronam,
Atque eadem circum depascere tempora crines.
Agnouere DEI numen, superosque precati,
Accipiunt omen læti, Regemque salutant;
Certatimque patri tantum gratantur honorem,
Nec minus Æneadum Regi, tum Cæsar adorans
Constitit, ac placida supplex sic voce profatur,
Intendens pariterque manus & lumina cœlo:
Tu mundi supreme parens, tu conditor orbis,
Quem fluctus, quem terra colit, quem sydera honorant,
Cuius & inferni iam manes iussa sequuntur;
Dexter ades, votisque pater precor annue nostris.
Si super imbriferas nubes, super æthera trina
Maiestate sedes, si te vel pallidus Orcus
Contremit, ac metuunt horrenda silentia Auerni,
Si tibi paret Helix tepidis depressior Austris,
Si te sublimis veneratur Parrhasis Vrsa,
Astriferique globi, serues hunc oro Quiritum
Incolumem Regem, tua grandia iussa sequentem.
Fac superet patris titulos, & stemmata auorum.
Dixerat, excipiens Rex est sic ore locutus:
Cœlorum terræque sator, rerumque potestas
Non vllis comprensa locis, tibi cognita soli,
Per quam subsistunt, quæ continet omnia cœlum;
199 *Productumque tui exemplar, quæ verba secutus*
Ostendam gratumque animum, mentemque benignam,
Ac tibi debentem meritas, quas soluere grates
Non potis est? quid enim queat hæc imbella potestas?
Et tua sunt certe, falso quæ nostra vocamus.
Sed nec pro meritis hominum facundia laudes
p.200 *Ferre potest, centum licet ora sonantia linguis,*
Et sacrum Aonides moueant Helicona sorores,
Quamuis Threicius vates traxisse feratur
Syluas, & cantu manes placasse silentes;
Deficiat tamen, ac laudum pars vna tuarum,
Illa si tenter, mirabitur Orphea victum.
Dircæoque sacros deplebit fonte liquores.
Ipse tibi satis esse potes, quencunque dedisti.
Hunc mihi seruato rerum pater optime honorem:
Inque tuos nutus nostram precor exige mentem,
Atque mei longum serua genitoris honorem.

Ad Electores.

Viuat, & Euboici transcendat pulueris annos.
Præterea vobis multum debere fatemur,
Magnanimi proceres etiam super æthera noti,
Qui nos imperii dignos habuistis honore:
Pro quo vel grates, vel debita præmia reddam.
Sic fatus; siluit, cuncti pia verba sequuntur.
Tum promissa DEO soluunt ex ordine vota,
Appendunt sua dona tholis, sua munera sacræ
Accipiunt aræ: præcinctus veste sacerdos,

Missæ sacrificium.

More patrum, & fidei diuino dogmate nostræ
Thuricremas diuis supplex operatur ad aras.
Non hic taurorum placatur sanguine fuso,
Non positis holocausta sacris altaribus ardent,
Cæduntурve homines Scythicæ de more Dianæ:
Sed qui panis erat, verum fit corpus & vnda
Fit sanguis, Christusque pias offertur ad aras.
Hic quodcunque vides, diuinum credito corpus.
Ac Christum esse puta, non te deceperit error,
Corpore vel quoties fit sacrum sanguine Christi.
Alternant psalmos, respondent organa psalmos,
Et tuba multiplici crepitans sonat ærea cantu,
Accenditque animos, variis spectacula ludis
Eduntur, pars currit equis, pars bella sub armis,
Strymonii ostentat Martis simulachra furentis,
Certaturque hastis, pars nexa fronde coronas
Imponit capiti, mensis epulatur opimis,
Perque vias passim molles ætate puellæ
Cum pueris saltant, & lætæ carmina dicunt.
At Regem interea dictis affantur amicis

Principum gratulatio

Illustres proceres, quibus est data copia fandi.
Salue magna ducum laus, salue splendida Martis
Gloria: quem cœlum, diuinaque iura secuti
Legimus Ausoniæ Regem, magnique secundum
Rectorem Imperii, firmet data conditor orbis
Numina, maiores titulos tibi fama per æuum
Orditur, sedemque parat, qua lacteus orbis
Astrigeri tacitos cursus miratur Olympi,
Seu qua regna monent gelidæ prope cornua Lunæ.
Plus certe Elysiis debent tibi sydera campis,
Et quæ Sigæi nunc induis arma Quirini,
Si venies, quo tendis iter, quo stemmata auorum
Inclyta, quo magni virtus sudata parentis
Te vocat, & plenis ætas robustior annis;
Si rerum dominæ quondam victricia Romæ
Signa feres, qua summa vagi ferit æquora Thetys
Oceani, latasque premit circumflua terras,
Quo tibi concessit sacrum diadema Quiritum
Cæsar & imperii iunxit socialibus armis p.201
Te socium, titulos tradens ad regna minores.
Sic Atlas quondam cupiens requiescere, magnum
Sufficit Alciden: nitidis Tyrinthius astris
Succedit, dorsumque senis leuat ipse ferendo

Hirta

Hirta Cleonæo conſtratus membra leone,
Plus ætate vigens mirantur ſydera tantum
Immanes ſufferre humeros, & iam ſtupet ipſa
Alternas natura vices, durare per æuum
Jam longum, nulloque abſumi tempore vires.
Sic te belligerum ſtupet vnda binominis Iſtri,
Corniger & flexo ſinuoſus gurgite Rhenus,
Ac Rhodano confuſus Arar, gelidusque Lemannus,
Herciniumque nemus, ſtupet vltima terra gelati
Oceani patris, diuesque Britannia Solis,
Acceptum in patrem regnorum, & ſceptra Quirini
Sufficere imperio, iuſſisque ingentibus olim;
Vt pater optatam decurſa ætate quietem
Exigat, & vitæ reliquum ſine Marte reponat
Securus, poſt bella feri compeſcita Rheni,
Cum tulit auxilium tibi Nuſſia Cæſar, & armis
Vix tunc ſperatis immanem depulit hoſtem: * (* Caroli Burgundum.)
Poſt & Pannonios vario certamine fractos,
Vltaque vel toties ciuilis bella furoris,
Viſa Paleſtinæ ſacraria maxima terræ,
Et natale ſolum pueri cunabula Chriſti,
Bisque ſalutatæ fulgentia limina Romæ.
Tantus amor, fidei tanta eſt reuerentia noſtræ.
Quid nunc laurigeros fabor per bella triumphos?
Dum validas plenus vires ad fortia ſanguis
Munia præbebat, longe maiora ſedendo
Exegit, quam qui crudelia bella ſequuntur.
Sic te Belgarum diuino pectore fecit
Maxmiliane ducem, ſic nunc tibi ſceptra ſecundi
Tradidit imperii. Tu tanti nominis hæres
Ingrederis regnum, quantus Peleus Achilles,
Aut Tros Hector erat; quantus, qui vectus ab Iſtro
Aeſonides rediit poſt tanta pericula victor,
Aut de Cretæis Theſeus fortiſſimus oris,
Et iam terdecies conſertis fortiter armis,
Terdecies fracto remeaſti victor ab hoſte,
Raptas exuuias inimicaque ſigna reportans.
Qualis ſæuorum proſtrata mole Gigantum.
In ſolium rediit Phlegræis Jupiter agris,
Cum fumaret adhuc tellus madefacta cruore,
Ac durum Inarime premeret congeſta Typhoeum:
Sic quondam nigris Lenæus victor ab Indis
Venit ad Ogygios frenata lynce penates.
Tu decus Auſoniæ, & Germanæ gloria gentis, (Votum auctoris.)
Viue diu fœlix, fauſtumque per omnia regnum,
Victricesque aquilas, & tradita ſceptra miniſtres,
Vt vincas quicunque olim rexere Quirites,
Germanasque vrbes. Totos vbi vixeris annos
Hic tibi conceſſos, venias in ſydera mundi
Spiritus, & fœlix æterna pace fruaris.

p.202

ARGUMENTUM ENCOMIASTICI TERTII.

SÆvos inuidiæ refert furores,
Et Regem Auſoniæ malis retentum
Brugarum inſidiis, ſubindem oras
Bellorum ſubito manus in hoſtes.
Hinc miſtas lachrimis pias querelas.

QVINCTI ÆMYLIANI CIMBRIACI POE. ENCOMIASTICON III. AD DI. CÆS. FEDERICUM IMP. ET MAXIMILIANUM REGEM ROMAN.

ET iam fama volans totum compleuerat orbem,
Illum diuino præſignem Cæſare natum
Auſoniæ Regem ſceptrum ſubiiſſe Quirini.
Ergo Oratores diuerſo ex orbe profecti
Laudatum veniunt pariter natumque patremque.
In primis Veneti, quorum facundia laudes
Et Regis bello mauortia facta ſecuta
Mouit Fortunæ inuidiam. Nunc triſtia dicam
Facta, ſed inuitus, vellem tibi læta per omnes
Ad citharam numeros deducere carmina, Cæſar,
Cui ſi tu faueas, non eſt cur numina vatum
Sollicitem Muſas, Nyſæique orgia Bacchi,
Occiſoque DEI tripodas Pythone canoros.
Hanc igitur cantus etiam precor aſpice partem;
Nec quia non placeant, ideo contemne canentem
Brugarum inſidias, ac triſtia facta furentum,
Gandarumque ſcelus, quod nunquam deleat ætas;
Si quondam ante rogos auditur flebile carmen,
Et iuuat exhauſtos olim meminiſſe labores,
Illuſtrisque magis per ſumma pericula virtus
Redditur, ac profert victurum in ſæcula nomen.
Si non erraſſet, minus eſſet notus Vlyſſes.
Noſcitur Æneas Troianis exul ab oris,
Dum maris & terræ patitur, bellique furores.
Notior ad Troiam ſæuus dum pugnat Achilles,
Quam dum ſemiferi cantat Chironis in antro.
Sic tuus inſignis poſt tanta pericula natus
Maior erit, quam ſi conceſſæ tempora vitæ
Egiſſet ſortem nunquam perpeſſus iniquam.
Non hic te, Cæſar, per longa exorſa morabor:
Summa ſequar fidibus concede ſonantibus aures.
Hic mihi Pierides, & eris mihi magnus Apollo.
Cum ſic vnanimes Regem feciſſe Quiritum
Fortuna. *Cognouit Fortuna duces, tituloque minore*
Imperii nato magnum ceſſiſſe parentem,
Ac totum lætari orbem, ſummisque per omnes
Laudibus in cœlum tolli; ſubriſit amare
Sæua mouens animo, nec tu per numina noſtra
Rex (ait) Auſoniæ mihi non exercitus ibis,

Quamuis promittat sacram tibi Jupiter aulam,
Nec minor Alcide venias ad regna Quiritum,
Ac tibi certatim populi gratentur, & orbis
Lætitia incedat, magnosque exsoluat honores.
Te ferat in cælum Veneta legatus ab vrbe
Laudibus Hermoleos, * quo non iam plenius alter
Scrutatus causas, & lati semina mundi,
Haurit Dircæo vates ex fonte liquores.
Dixit, & vt Gandas Brugasque armaret in iras,
Ocyus infernis pallentem dira sororem
Sedibus Inuidiam exegit, qua vasta vorago
Ducit in abruptum duplicata nocte barathrum,
Tartareamque domum, pernix volat illa per vrbes
Magnas, summa petens, sequitur liuorque dolorque,
Æternique metus comites, ac tristia pallor
Ora mouens, dubiæ comitatur murmura linguæ.
Excitat illa animos Gandarum, & pectora acerbis
Irritat stimulis, Brugasque hortatur & vrget
In scelus, æternæ promittens nomina famæ,
Si capiant Regem sociata fraude Quiritum,
Ac morti dedant pro libertate suorum.
Ante oculos proponit auos, & facta parentum.
Belliger in Gallos iam tum Rex arma mouebat
Per Brugas, igitur factis gens effera iniquis
Compositis, tenuit captiuum fraudibus illum
Nil sic sperantem, portisque exire vetabat:
Vel maius factura nefas, ni bella moueri
In se continuo, atque vltricia signa venire
Audisset. Libycis ceu cum Getulus in oris
Jam sine patre furens lustrat leo tecta ferarum,
Nec timet insidias, nec subdita regna veretur:
Tam præstans animi fertur securus in hostem.
Si tamen exceptus vasto claudatur in antro,
Non exire potens; secum crudelia frendit,
Secum indignatur, secumque exæstuat ira.
Tum Timor inuadit syluas, tum sæua ferarum
Agmina captiui sortem miserata leonis
Horrescunt; acti donec non immemor æui
Extemplo mortis genitor sibi vendicat armis
Natum, immane furens, subitoque vlciscitur hostem.
Sic toties victor quamuis iuuenilibus annis
Ille tuus, Cæsar, natus per regna suasque
Incedens vrbes, cum bellum ferret in hostes,
Armatasque acies, & pictis Teutonas armis;
Nil metuens clausa subito retinetur in vrbe
Brugarum, ille dolis vel circumuentus iniquis
Quamuis captiuus, tamen imperterritus hæsit,
Multa mouens animo, Fortunæ agnouit iniquæ
Et fraudem, & casus, & inexorabile fatum.
Quo præceps fortuna ruis? quo tristia lætis
Permisces rebus? quantis vesana periclis
Quæsitum decus, & magnarum pondera rerum
Disturbas? quantos humana negocia motus

p.203

* Hermolaus Barbarus.

Inuidia.

Rex capitur Brugis.

Excipiunt,

Excipiunt, miſcentque vices? heu ſortis amaræ
Interdum, & fragilis laudata potentia ſceptri.
Talibus incuſat Rex indignatus acerbam
Fortunam, rerumque vices ſub corde volutat.
At tu noſtratis fidei venerabile, Cæſar,
Exemplum, ac magni certiſſima gloria mundi,
Non iter euitans, non longi incommoda belli
Pro nato fugiens, quamuis grandæuus & annis
In ſenium verſis, ſubito capis arma, ducesque
Primus in arma vocas, Romanaque ſigna ſecutos
Ducis in aduerſos Brugas, quos Marte coactos
Exceptum inſidiis etiam tibi reddere natum
Fregiſti victor, quod nunquam deleat ætas p.204
Poſtera, dum Nilus ſepteno gurgite pontum,
Dum prior exurgens venienti nocte ſequetur
Stella diem Veneris renouato nomine Veſper,
Cæſaris hoc factum cunctis mirabile ſeclis
Semper erit, nomenque diu per vota nepotes
Sponte feret ſeros; nulloque tacebitur æuo,
Dum Sol flammigera luſtrabit lampade terras,
Et ſoror obliquos incedet luna per orbes,
Principis hæc pietas: pro qua tibi debet Olympus,
Cæſar, honoratam ſedem, cum munere vitæ
Functus in aſtra ſenex ibis, qua lactea mundi
Pars vacat, & nullis turbatur nubibus æther,
Qua ſedes hominum, gelidæ qua proxima Phœbe
Regna beatorum, quos vsque in ſydera virtus
Vexit ab Eliſiis poſt longa obliuia campis,
Talia præclaris redduntur præmia factis,
Poſt cineres ſurdos, ac plenam manibus vrnam,
Et quæſitorem vitæ Minoa relictæ;
Qualia iam totum de te pia fama per orbem
Spargit, & intentas hominum ſibi vendicat aures,
Quali tartareas Orpheus cum venit ad vmbras
Mouit voce DEos, quis enim modo neſcit honores
Cæſaris, ac laudes habitosque ex hoſte triumphos?
Vnde venit Phaethon, & qua ſe condit in vndas,
Qua tonat extremi ad Boream pars vltima mundi,
Qua Notos exurgens depreſſam deſerit Arcton,
Auditum eſt, ſpreta Brugas pietate rebelles,
Atque feros Gandas (quibus & ſua præmia reddan
Si mouet ira DEos, ſi ſunt qui talia curent)
Horrendum feciſſe nefas; iuuenemque potentem
Et formæ egregium, & ſublimem laudibus olim
Captiuum tenuiſſe ducem: cum ferret in hoſtes
Jam toties victor, iam toto cognitus orbe
Armatas acies, & martia ſigna per oras
Belgarum, ac fremeret tellus hoſtilis, & illum
Optatum votis ſperaret Gallia regem.
Præterea comites Regis violaſſe nefandis
Vulneribus, quosdam raptos in vincula ſæuæ
Confeciſſe fame, aut ferro ſecuiſſe bipenni.

Quid

Quid tibi mentis erat, cum talia facta videbas
Præsens? heu quales surgebant pectore ab imo
Tum gemitus, quantis implebas questibus auras,
Fortunæ inuidiam lachrymis facturus iniquæ.
Non sic Circæis socios plorauit Vlysses
Ingeniis versos variarum in monstra ferarum,
Aut cæsos duri vasto Cyclopis in antro,
Qua rapidis ardens flammis exæstuat Ætna;
Non sic Æacides raptum sibi fleuit Achilles
Cæde Menœciaden, nec tantis fletibus olim
Phœnix exceptos Cadmus quæsiuit amicos,
Ogygiæ quondam positurus mœnia Thebes
Certatura odiis: non sic delatus in oras
Pœnorum Æneas nunc acrem flebat Orontem,
Nunc Amycum, fortemque Giam, fortemque Cloanthum.
Horum virtutes magna cum laude secutus
Nil pro te quereris; tibi nam mitissime regum
Plus aliena dolent, tu sortem expertus iniquam
p.205 *Nunc socios comitesque tuos, fortesque phalangas,*
Nunc dulcem natum Belgarum sceptra tenentem,
Atque tibi & superis debentem magna Philippum
Quærebas lachrymis, tu sydera conscia fati,
Tu superos testes supplex in vota citabas,
Præsentisque animam, & numen spirabile mundi,
Te nullas vitasse vites, cum fortiter olim
Pugnares nati pro libertate, fuisset
Hic tibi dulce mori: siquidem per vulnera letum
Quod venit, plus laudis habet, nunc facta priorum
Occurrunt, veterumque subit tibi gloria patrum,
Nunc decus imperii, cari genitoris imago,
Maternumque genus, quo Lusitania priscis
Laudibus accedit, magnumque meretur Olympum;
Vnde tibi genitrix mores edocta priores,
Atque fidem Christi, cultrixque operosa Mineruæ,
Atque pudicitiæ, qualis quæ sanguine quondam
Coniugis & patris mouit Lucretia vultus,
Vlta virum; talis diuinam principis aulam
Intrauit coniunx maturo nubilis æuo,
Qualis ad Æmonium venit Nereis amicum
Pelea fatorum decretis mater Achilli
Sydereo quondam vetito succedere Olympo.
Illa Thetis, Peleus Cæsar, tu magnus Achilles,
Heroum æquastis laudes & fortia facta,
Tu rex Æacidæ, tu Cæsar Peleos, ipsa
Nerines genitrix; quæ nunc pro talibus oras
Possidet ætherias felix, quæ morte labores
Non vidit præuenta tuos, nec lumina fletu
Turbauit plorans captiui incommoda nati.
Felix præterea coniunx, quæ tristia facta,
Infandumque scelus Brugarum nescit, & iras:
Angelicis sociata choris, vbi pace quiescit
Æterna, ac nullo turbantur gaudia luctu.

Illic non habitant lachrymæ, sæuique dolores,
Non morbi, tristesque metus: non curua senectus,
Non vaga paupertas, nec habendi dira cupido,
Nec furor inuidiæ, non vana superbia vitæ,
Sed tranquilla quies, & gaudia summa per omnes
Annorum cursus, venturaque sæcula mundi,
Hic te sancta parens, hic te castissima coniunx
Jampridem expectant, ac summa pace fruuntur,
At tu viue diu terris, & perge per omnes
Maiorum titulos, partosque ex hoste triumphos,
Maxmiliane, licet fueris captiuus, & olim
Te flerint populi, te magnis quæstibus vrbes
Quæsierint concussæ omnes, te nocte, dieque
Plorarit natus, te carum filia pignus,
Te soror, & mœstus terrarum fleuerit orbis.
Solus in astrigerum Cæsar conuersus Olympum,
Non mœstos habuit vultus, non signa doloris
Vlla dedit, fletus sed lamentaque tenere
Constituit, magni quod sciret lucida mundi
Astra mouere diem, propiusque accedere, fatis
Cum maris imperium ac terræ securus habebit,
Qui nunc Brugarum captiuus fraude tenetur.
Hinc Cæsar nato concessit regna Quirini,
Atque ideo securus erat, nec signa doloris
Vlla dabat; totus quamuis exterritus orbis p.206
Esset, & ingentes mortalia pectora curæ
Turbarent, veluti si vinctum fraude Gigantes,
Captiuumque Jouem multo custode tenerent;
Arma senex caperet, superosque ad bella vocaret,
Non tereret lachrymis tempus, quin protinus hostes
Iret in aduersos, tum læti regia cœli
Suppetias ferret. Sic tu, fortissime Cæsar,
Pro nato capis arma senex, ac Martia signa
Tollis in aduersos Belgas, stragemque minaris,
Excidiumque vrbis, caput obiectare periclis
Stat tibi, & infestis subito concurrere telis;
Ni reddant natum Brugæ, portasque recludant,
Satque tibi faciant. Ergo te principe magni
Ductores coeunt, percussaque fœdera iungunt
Germani bello clari, Mauortis alumni,
Qui prima Iliacam referunt ab origine gentem.
Cognatosque DEos, & proxima signa Quiritum,
Quamuis indigenas malint audire vetustos,
Atque ferant Mannum, patremque Tuiscona Manni,
Mœnia testentur licet Asciburgia Vlyssem,
*Herculis aduentum memorent, * genus acre virorum,* * Tacit. in Germania.
Assuetum bellis, subitamque accersere mortem,
Ac promptum conferre manus in bella feroces.
Nunc pro captiuo percusso fœdere Rege
Coniurant Brugas communi exscindere ferro,
Gandarumque genus sæuis vrgere periclis,
Sternere cæde viros, captiuas ducere matres,
Dedecus hoc illi vel summa iniuria genti.

205. *Auli-*

Aulide sic quondam tumidis iurauit Atridis
Græcia tota, genus bello delere vetustum,
Nec prius à positis olim discedere castris,
Juratisque Deis in verba Agamemnonis, olli
Quam versa in cineres vidissent Pergama Achiui,
Captiuasque nurus posita venire sub hasta
Pro raptu, & fidei violato iure Lacænæ.
Sic duce Christophoro mouit Germania bellum,
Juratosque Deos sic Cæsaris arma secuta est.

ARGUMENTUM ENCOMIASTICI QUARTI.

BRVGÆ nunc subitis mali coacti
Excusant scelus, & sibi precantur
Per facta inclyta Maximiliani.
Ergo Rex veniam dabit petitam.

QUINCTI ÆMYLIANI CIMBRIACI POE. ENCOMIASTICON. IV. AD CÆSS. FEDERICVM IMP. ET MAXIMILIANVM REGEM ROMAN.

JAM *qui cornigeri pallentia frigora Rheni,*
Boiorumque vrbes, ac duris proxima Rhetis
Saxa colit, positasque domos in montibus altis,
Victrices aquilas, Germanaque signa secutus
Ibat in arma, furens animis, camposque per omnes
Jam positis castris prædas vectabat, & vrbem
p.207 *Brugarum ingentem longa obsidione premebat*
Magnanimus ductor, flammis & cædibus agros
Vastabat Germanus eques, sic Hannibal olim,
Ille Saguntinæ vastator barbarus vrbis,
Inuasit Latias superatis alpibus oras:
Sic Lybyam oppressit ductor Romanus, & arces
Scipio Phœnicas subito certamine vicit,
Ille triumphator Pœnorum maximus, ille
Assertor patriæ, Latialis gloria gentis,
Nunc etiam Aonides precor aspirate sorores,
Et mihi (si mereor) cantus, citharamque mouete.
Dura fames intus, Germani tristia Martis
Bella foris, sæuique premunt contagia morbi.
Crudeles mors atra manus exercet & iras,
Pestilitate furens, qualis per Dorica castra
Vlta sacerdotem, contemptaque numina Phœbi
Sacra, cateruatim Danaos in tartara misit.
Continuo exoritur ieiunæ maxima plebis
Seditio: in primis vulgi sua damna queruntur, *Seditio ciuica intra Brugas.*
Quod iam non vendant merces, quod littora naues
Non subeant solitæ, quod non dispendia belli
Ferre queant, duramque famem, tristesque labores:
Præsertim quoscunque humilis fortuna subegit

Quottidie panem mercari, & quærere victum,
Incuſant proceres, maioraque verba minantur.
Scilicet incluſi paucorum crimine mortem
Nos viles animæ non vna morte feremus?
Nos bellum, triſtisque fames, morbique furentes
Conficient, nec erit finis ſperata malorum?
Ante oculos nati, (proh ſi qua eſt cura Deorum)
Imbelles ætate ſenes, lectique iugales
Cæde cadent, longaue fame, peſtisve furore
Occiderint nondum matura ætate puellæ,
Arſerint & longo tandem quæſita labore?
Vt paucis cumulentur opes, vt regna ſequantur;
Nos mortem horrendam, nos triſtia fata ſubimus.
At cur non potius cuncti per tela furentes,
(Quod placeat ſuperis) vlciſcimur ante cadendum?
Vt diſcant ſine plebe patres, ſine paupere dites
Fortunam non ferre, licet per vulnera mortem
Exigere vltricem, ac pallentes ire ſub vmbras.
Primo ſecretim, poſt hæc per compita paſſim
Cuncta ferebantur, veluti cum ſurgere venti
Incipiunt, æquor tacitis immurmurat vndis,
Horrida commoti ſubeunt dum prælia fluctus.
Præſenſere Patres, ac decreuere furorem
Et populi mulcere iras, vbi craſtina terris
Attulerit lux orta diem, tibi reddere natum
Incolumem, Cæſar, veniamque orare precando,
Ante pedes Regis proiecti expoſcere pacem.
Interea nigris paulatim aduecta quadrigis
Nox ſubit, & tantum ſurgens ſe tollit in auras,
Quantum Phœbus equis imos inuiſit anhelis
Antipodas rediens; & iam ſub nocte ſilenti
Per mare, per terras animalia feſſa quierant,
Cum Rex portantem rerum ſimulachra nouarum,
Vix oculis ſomnum accepit. Namque ire videbat
Tiſiphonam horrendam, & pallenti condere morte
Tela cruenta manu, Brugasque venire precatum p.208
Suppliciter veniam, portasque patere recluſas,
Ac ſeſe egredier, patrisque in caſtra ſubire,
Brugarum lecta comitum ſtipante caterua.
Ter ſomno excitus, ter ſomnum vidit eundem:
Tum ſurgens inquit, DEus hæc mihi viſa ſecundet,
Euentusque ferat monſtratos conditor orbis.
Quicquid erit, noſtram oblectant inſomnia mentem.
Orta dies aderat, Patres de more Senatu
Tunc habito, atque DEO perfectis ordine ſacris,
Ad Regem veniunt humiles, precibusque paratis
Illum aſſertorem patriæ Regemque ſalutant.
Heu mentes hominum varias, quæ triſtis Erinnys
Vos agitat? nemo ſic ſe componit, vt olim
Non ſibi diſpliceat. Brugæ modo perdere Regem,
Inuiſumque humeris cupiebant ponere faſcem:
Nunc illum laudant, titulisque ingentibus illum

In

In cœlum extollunt, perque omnia vota precantur
Suppliciter, veniamque orant, referuntque, quod ille
Gesserat in Leucos, quibus interceptus ad vmbras
Carolus ex oculis abiit, nec protinus illum
Quisquam hominum vidit. Regnum inuasere subinde
Continuo Leuci: non iam spes vlla salutis,
Non erat auxilii, quid enim sine coniuge posset
Fœmina, vel tantis subito circumdata turmis?
Non bellis assueta manus, ceu dia Camilla
Volscorum regina fuit, seu qualis in armis
Pentesilea furens, ferroque armata bipenni
Duxit Amazonidas, tellus cum Troica quondam
Ferueret, & longo pugnaret Græcia bello.
Non aliter fido quondam spoliata magistro
Puppis in Aegæo commotis fluctuat vndis,
Quam circumsistunt vario certamine venti,
Hinc Boreas, illinc bellum mouet humidus Auster.
Stridet ab Hispanis Zephyrus, sonat Eurus ab Indis,
Æquora consurgunt, crebrisque insultibus vrgent,
Donec Tyndaridum ter fulgens nobile sydus
Æquoreas constrauit aquas, tum nauita surgit,
Grataturque Deis, ac vota in littore soluit.
Sic vxor rapti nuper per bella, per hostes
Belgarum domini Leucis oppressa cateruis,
Pendet inops animi, atque ingenti fluctuat æstu,
Quam circum dubii resonabant prælia Martis,
Quid faciat viduata viro, viduata marito
Fœmina? vel tantum mœrens pro coniuge rapto?
Ac pene exhaustis regnorum viribus? ergo
Illa fidem implorare DEI, manesque vocare
Coniugis erepti: cunctis se credere diuis.
Cui Maria ingentes duplicabat filia curas,
Jam matura viro, iam plenis nubilis annis,
Quam DEus & patris regnum dotale manebat,
Ni raperent hostes. Igitur (sic astra ferebant)
Egregius factis, ac longo stemmate auorum
Illustris, belloque licet iuuenilibus annis,
Non expectatus subitam, ceu numen Olympi,
Maxmilianus opem tulit, & furialibus armis
Eripuit miseras, ac regnis depulit hostem,
Quorum vel soceri satiauit sanguine manes,
p.209 *Errantemque diu collegit fortiter vmbram,*
Hostibus exactis, regnoque in pace quieto.
Illicet in sanctas accessit filia tædas,
Matre volente pias meritis sic reddere grates,
Ac seruatorem propiori iungere vinclo.
Sic seruata suo victori nupsit ad Indos
Andromade cœlum soceri visura tonantis.
Hæc memorant, veniamque petunt, Regemque precantur,
Per patris imperium, per spes surgentis alumni.
Qualis sub magna ramorum pullulat vmbra
Laurus, & assequitur spaciosæ brachia matris,
Si puer Aeaciden crescendo æquabat Achilles:

Sic modo subsequitur Titanis Phosphorus astrum,
Ac modo præcedit: sic fratris Cynthia currus
Assequitur, quoties renouato lumine crescit,
Inque suas bigas spacio breuiore recurrit,
Cornibus & maior vel decrescentibus exit.
Cresce puer terris, & auorum facta secutus
Quem te sperarunt, præsta virtute nepotem,
Præsta itidem patrem, quem Brugæ in vota precantur,
Per caput vtriusque, & inexorabile fatum,
Per decus, atque olim venturum in secula nomen,
Et soceri manes, & amatæ coniugis vmbram,
Per cineres matris, per sydera conscia fati
Orant, vt parcat fassis, dominamque potentem
Fortunam agnoscat; sese, qui cætera vincit,
Nunc etiam vincat, quando victoria maior
Esse nequit, nec plus laudis paritura per æuum,
Addunt, magnanimo regi præstantius esse,
Incolumes seruare suos, quam perdere bello,
Quos iam pœniteat sceleris, pro sanguine posse
Nunc tantas satis esse preces, miserabile visu,
Ecce alii canos fœdati puluere crines, *Supplicant Brugenses.*
Nudatique pedes, ac vincti guttura fune
Pacem orant, feriuntque manus sua pectora tristes,
Ductaque singultim longo suspiria tractu
Corda premunt, veluti cum mater mœsta sepulchro
Assidet, & chari lachrymatur funera nati:
Dilaceratque comas, & acutis vnguibus ora
Fœdat, & assiduis contundit pectora pugnis.
Sic Brugæ affusi genibus, Regemque precantes,
Suppliciterque diu tristes sic voce loquuntur:
Da veniam miseris, sortemque agnosce malignam.
Sic tibi Rex viuat Regum, mitissime Cæsar,
Omniaque Iliacæ transcendas secula vitæ,
Nestoreosque dies, & longos pulueris annos
Cumæi genitor, feroque & in astra receptus,
Te videat toti decoratum insignibus orbi
Regnantem, & tecum subeuntem in regna nepotem,
Amborumque omnes vitam superare Sibyllas.
Sic tua sancta parens, castæ sic coniugis vmbra
Gaudeat, & felix æterna pace quiescat:
Sic tua cura puer, sic longum filia viuat,
Ac neutrum similes cogat fortuna subire
Aerumnas: sic te non deserat illa Deorum
Virgo Palestinis enixa puerpera regem.
Hanc pugnaturus quoties in vota vocabis,
Non neget astrigeri veniam regnator Olympi.
Exemplum pietatis habes, en aspice Christum p.210
In cruce pendentem, proque hostibus ora mouentem
Ad patrem æternum, tibi nos peccasse fatemur.
Verum quisnam hominum sic est formatus ad vnguem.
Nec peccare queat? quæ si natura fuisset,
Frustra vel pietas, vel erat clementia nostro
Fixa animo, lachrymis ad cor reuocantibus illam.

Nos meruisse mori scimus, miserere tuorum,
Quando humiles veniam petimus, nec ferre negamus
Imperium, si nulla mouent te verba precantum,
Nec locus est miseris etiam sua crimina fassis;
Cæde tuos ferro, nos vltra ad fata venimus,
Quamuis te Cæsar repetat, mortemque minetur
Præsentem, excidiumque vrbis pro talibus ausis;
Te tamen ante suis, quam nos extingueret armis:
Ni freti pietate tua, tibi tendere palmas
Maluimus, iustasque, preces ac verba secuti,
Non plus laudarent venturi fata Sagunti,
Quam Brugas illis æquatos morte nepotes.
Sic fati ingenti turbabant lumina fletu,
Ac genua amplexi Regis terræque voluti
Oscula figebant pedibus, veniamque vocabant,
Et pacem. Jussi postquam tacuere, subinde
Sic Rex excepit: Sileo, quæ plurima possem
In vos ferre, viri, lachrymas nec deprecor istas,
Nec gemitus sperno, nec tum pia verba precantum.
Fortunæ inuidiam agnosco, ne flete, libenter
Hanc vobis veniam damus, & miserescimus vltro,
Quam deceat, si vestra velim non verba, sed ipsa
Facta sequi, meritasque reposcere crimine pœnas;
Sed vos excusent fletus, si fraude doletis
Semota, ac vere scelerum vos pœnitet omnes.
Quod si per fraudes, si me per falsa mouetis
Gaudia, post magni præsentia Cæsaris arma,
Vltorem sperate DEum, mihi cedere regnis,
Et vitâ quando volet hæc fortuna, placebit.
Sic breuiter fatus manibus leuat ipse iacentes,
Ac lætis iubet esse animis, & parcere fletu.
Tum positis lachrymis Brugæ sic ore loquuntur:
Quando pro meritis tibi, Rex, persoluere grates
Non opis est nostræ, cœli regnator, & orbis
Præmia digna ferat, te nos ex corde feremus
Laudibus in cœlum, viuet tua gloria, viuet,
Inque dies maior veniet, dum sydera Olympus,
Dum mare habebit aquas, medio dum terra feretur
Ponderibus librata suis, dum machina mundi
Audiet imperiis, viuet tua gloria, viuet,
Ac tua venturi memorabunt facta nepotes,
Qualia sunt magni Alcidæ, tu maior auorum
Stemmatibus laudes, sacrumque mereris Olympum.

ARGUMENTUM ENCOMIASTICI QUINTI.

BRUGÆ, cum veniam dedisse Regem
Laudauere, statim DEos precantur
Pleni lætitiæ, subit parentis
Tum Rex castra senis; statim cateruæ
Gratatum veniunt. Subinde vates
Blanditus cytharæ, bene ominatur.

QVINCTI ÆMYLIANI CIMBRIACI POETÆ ENCOMIASTICON V. AD DI. CÆS. FEDERICUM IMP. ET MAXIMILIANUM REGEM ROMAN. p.211

CVm primum Brugas Regem exorasse precando,
Atque illum cunctis veniam pacemque dedisse
Fama tulit, sensim totam vulgata per vrbem;
Continuo lætis implent clamoribus auras,
Ingeminant voces, respondet vocibus æther,
Lætitia incedunt, Regique ex ordine grates
Vicatim soluunt, & gaudia summa fatentur.
Hic vos Castalides precor aspirare sorores,
Vltima fila sequor, faueas mihi Cæsar Apollo,
Si tibi læta cano. Votis & thure Sabæo
Incendunt aras, velantur templa per vrbem
Fronde sacra, promissa suis cadit hostia votis,
Sacra ferunt nostræ fidei de more per vrbem.
Nunc alios hominum vultus, aliosque videres
Nunc habitus, vacuum lætus ferit aera cantus.
Sic cum væsani turbarunt æquora venti,
Aut pluit imbre diu, fugiant si nubila cœlo,
Et cadat vnda maris, redeat lux alma, diesque,
Illicet exoritur volucrum concentus in agris,
Tunc alii motus animorum, & nobile terris
Lumen, sic lætos Brugas dare thura per aras
Nunc videas, penitusque oblitos ante malorum.
Quin etiam seris monimenta nepotibus illum
Sacrauere diem, Brugæ quo Rege Quiritum
Quondam exorato veniam meruere precando,
Quem iussi celebrent per secula cuncta minores,
Mane salutabunt aras, lætamque per vrbem
Ordine procedent fidei vexilla sequentes,
Et sanctam læta pacem clamore vocabunt.
Tum variis memores edent spectacula ludis.
Hic mos semper erit: contra voluere profanum
Esse diem, infaustumque operi, quo mente sinistra
Alitibusque malis Regem tenuere Quiritum.
Præterea legere viros, qui iussa secuti
Suppliciter fando placarent Cæsaris iras,
Atque pium merito Regem sequerentur honore,
Diluerentque nefas. Titan surgebat Eois
Lætus equis, terrasque nouo iam nocte fugata
Lumine spargebat, Tyrio cum splendidus ostro,
Et picturatis indutus vestibus auro,
Cui lateri pendebat ebur; vagina coruscì
Ensis & auratis fulgentia baltea bullis
Ornabant latos humeros, & pectus honestum.
Quo positis Patroa sedet Tritonia monstris.

Colla flagellabant rutilantes lactea crines,
Quos etiam molli lambebat circulus auro,
Sicque DEO similis faciem Rex inclytus armis
Instratum conscendit equum, phalerisque decorum.
Qualis Bucephalus, qualis memoratur Arion,
Qualis Xanthus erat, qualis Baliarchus Achilli,
Aut malis currus, qualis tibi Cæsar in armis
p.212 Impatiens consortis erat, mansuetus amicis;
Talem insedit equum subiturus castra parentis
Rex generosus auis, comitum stipante caterua,
Egreditur portis, feriunt clangoribus auras
Aere tubæ incuruo, raucos dant cornua cantus,
Armiger ante suum fert arma micantia Regem.
Qualia Lemniacis aiunt fabrefacta caminis,
Et quibus indutus Pelides Troas agebat.
Sub domino præludit equus, cursumque minatur
Frena ferox mandens, aurasque hinnitibus vrgens,
Ac si Mars premeret calcaribus ilia, tanto
Suffectura DEO spacianti ad Strymonis vndas,
Ipse tamen duris reflecteret ora lupatis,
Insultet sonipes animoso pectore Dimos.
Sic Rex vectus equo patris ad tentoria venit,
Non expectatus, quamuis prænuncia fama
Hesterno vulgata die, nec credita magni
Attentas etiam mouisset principis aures,
Incolumem natum reddi, cum crastina surget
Terris orta dies, Brugasque venire precatum.
Quo viso attonitos subitus stupor occupat omnes:
Mirantur, Regemque vident, Brugasque sequentes,
Vixque suis oculis credunt, ceu somnia eburnas
Nunc spectent egressa fores liquentia manes
Tartareos medio sub sydere noctis opacæ,
Atque suos falsa laudant sub imagine sensus.
At tibi, cum natum vidisti, maxime Cæsar,
Venisse incolumem, maduerunt lumina fletu,
Tantaque sollicitum tentarunt gaudia pectus.
Quanta olim mouere senem, cum venit Vlysses,
Quattuor exactis per bella, per æquora lustris.
Tu natum reducem manibus complexus vtrisque
Oscula anhela dabas, longæuus qualiter Aeson,
Raptor vt ad patrias Phryxei velleris oras
Venit, & Adriacos pulsauit remige fluctus
Seruato, magni superatis fluctibus Istri,
Alpinisque iugis, per quæ vel nobilis Argo
Traiecta est humeris ad Japidis æquora ponti
Oscula mille dabat post tanta pericula nato
Aeson, ac superis reddebat vota secundis.
Non aliter Cæsar soluebas debita magno
Sacra DEO supplex pro nato sospite ad aras:
Hic merces Arabum incensis altaribus ardent,
Quæsitæque preces fiunt, dum thura cremantur,
Quales conueniat tanto pro munere reddi.

Præterea auditis breuiter pro tempore Brugis,
Vix tum speratam pacem, veniamque dedisti.
Ante oculos versata tuos clementia, sensus
Commouit placidos, subiit pietasque, fidesque,
Ac toties magnis virtus spectata periclis,
Et iunctæ pariter mentem flexere sorores,
Vt citra inuidiam Brugis ignoscere posses,
Quæ tibi perpetuas pariet clementia laudes,
Et fama implebit, titulisque sonantibus orbem.
Bella gerant alii; placidæ tu pacis amator,
Tu fidei cultor, tu mentem proximus astris
Cuncta vides cœli fatorum arcana mouentis,

Fridericus Imp. pacificus.

Non te perturbant fluctus, sæuæque procellæ p.213
Rerum humanarum, quin tu maiora sedendo
Sæpe facis, quam qui crudelia bella secuti
Per tristes hominum clades, sæuosque furores
Ac varias mortes, humana negotia miscent,
In te iustitia est, placitæque modestia vitæ:
Raro belligeras, raro descendis in arma.
Quis neget, aut ideo contemnat Cæsaris acta?
Si non plus laudant irati prælia Nerei,
Quam cum prostratus toto silet æquore pontus:
Nec magis hybernæ sæuissima frigora brumæ,
Aut tristes pluuias, quam verni temporis auras,
Quamve serenati mirantur sydera cœli.
Quis nisi sit demens, ergo tua tempora Cæsar
Accuset, raro quod te iuuat arma mouere?
Quod tibi non placeant cædes, non tristia Martis
Vulnera, non mortes hominum, non bella furoris
Impia terrifici? Verum si forte coactus
Vltrices aquilas ad Martia facta mouere,
Dii quantus sæuos vltor consurgis in hostes,
Siue opus in longum cunctando ducere bellum,
Siue erit in dubiam subito concurrere pugnam:
Illic siue moras Fabii siue vtile rebus
Consilium Ausoniæ superas, hic Cæsaris illos
Ad pugnam ardores, vbi posceret alea fati,
Præcipitesque moras, ac festinata periclis
Facta per ancipites abrepto tempore casus.
Testes sunt Brugæ, subito qui Marte coacti
Post Regem Ausoniæ deductum in castra parentis,
Cæsaris ante pedes veniam meruere precando.
Illum igitur fores antiquo more phalanges,
Illum Ductores, illumque exercitus omnis,
Æneadum Regem læto clamore salutant,
Ac certum imperii columen. fideique futurum
Auctorem Christi, qualem non viderit orbis
Ab cœpto imperio. Tum Cæsaris arma secuti,
Iuratosque Deos socii gratantur vtrisque;
Regi priuatim, quod in ista luce manere
Maluerit, duro quam vitam abrumpere ferro,
Quamuis extollant rigidi pia fata Catonis,

Horruit

Horruit ille minas, ac longam Cæsaris iram,
Non oppressorem patriæ, non cæde madentem
Sustinuit Magni, venturaque fata videre.
Plus tamen est sæuos durando vincere casus,
Ac rerum expectare Vices, quam fata subire;
Et fugere indignos ascita morte labores,
Vel miscere domos luctu, vel funere magnum.
Hoc animo vixit post tristia prælia Magnus,
Æmathiosque ducum spumantes sanguine campos,
Prostratasque acies, direptaque castra suorum
Vidit, & vltorem sese promisit iniquæ
Fortunæ, quamuis longinqua per æquora vectum,
Post visam celeri & laudatam remige Lesbon,
(Pro scelus) ad Pharios illum ferus hauserit ensis
Sic etiam Varro Cannarum in strage superstes
Maluit esse, iterum qui turmas cæde madentes
Colligere aut posset magnas audire ruinas
p.214. Hannibalis, quondam si quid fortuna moueret,
Aduersi, Tyrios etiam mersura furores,
Horum facta ducum maiori laude secutus
Rex nouus Ausoniæ, Brugarum fortiter iras
Pertulit insanas communi fraude retentus.
Verum non ideo turbauit facta decusque,
Aut binis acies pugnataque prælia lustris,
Quorum sunt testes Morini, fortesque Sycambri,
Celtarumque genus durum, Batauique furentes,
Ac plures alii, gentes quas fortiter armis
Contudit, ac victas frenis parere coegit,
Quas tibi nunc ferrem numeris, faustissime Cæsar,
Sed mea fessa chelys requiem, sertumque reposcit,
Si tibi, si regi cecinit per carmina laudes,
Et tua maiores auertunt pectora curæ,
Quas propter longis superasti tractibus alpes,
Italiam visens iterum, tua regna, decusque
Nobile terrarum, cuius te splendida honorat
Gens Venetum, nullis per bellica facta secunda
Regnis, ac præsens meritos largitur honores.
Tu mihi testis ades Veneta legatus ab vrbe,
Antoni Boldæ clarissima gloria gentis,
Et lux & Veneti non vltima fama Senatus.
Verum tempus erit, cum me tua bella sonantem,
Germanasque acies iterum mirabitur orbis,
Quo se cunque dabit maiores tempore vires,
Et sperata meos hilarabunt otia vultus:
Quæ solus præstare potes, qui sponte dedisti
Nunc iterum crines circum mihi serpere lauros.
Quare viue precor, totos & Nestoris annos
Transcendas venerande senex, omnesque Sibyllæ
Titonique dies, quamuis te regia cœli
Optet, & inuideat terris tua numina Cæsar.
Et tu qui Comitis sacrum largiris honorem,
Cæsareæque domus titulos, nomenque per æuum,

Venetorum cultus erga Cæsarem.

Maxmiliane, tui decus & verissima secli
Gloria, belligerum cui nuper tradidit ensem
Cæsar, & Ausoniæ concessit iura coronæ,
Victricesque aquilas, etiam maiora daturus:
Viue diu felix, ac tantis suffice regnis,
Vt te fama vetus longum diffundat in æuum,
Et pater in diuos tandem vel in astra receptus
Gaudeat imperii titulis succedere magnis,
Ac Pellenæos factis æquare triumphos,
Donec regnanti victus tibi pareat orbis.

FINIS ENCOMIASTICORVM CIMBRIACI POETÆ AD DIVOS CÆS. FEDERICVM IMP. ET MAXIMILIANUM REGEM ROM.

CONRADI WENGERI
DE BELLO
INTER VENETOS
ET
SIGISMUNDUM
AUSTRIÆ ARCHIDUCEM
COMMENTARIUS.

LECTORI SALVTEM!

BURCARD GOTTHELF STRUVE.

Conradus Wengerus Canonicus erat Brixinensis, prout ipse sub introitum huius libri se effert, qui in hoc ipso libello Germanorum caussam defendendam suscepit. Argumentum sibi sumsit belli Veneti historiam, quod Sigismundus, Austriæ Archidux anno 1487. & 1488. gesserat, cuius summam Gerhardus a Roo * tali modo exponit: *Æstatis initio, qua hæc apud Flandros gesta sunt, Sigismundo Austriaco, Tyrolensium Domino, bellum incidit cum Venetis, de quo, cum alii multis scripserint, quam paucissimis dicam. Disceptatum iam annos aliquot erat, de finibus, inter Ripenses, Benaci accolas, & Arcuanos regulos, quorum sub Sigismundi fide hi: sub Venetorum illi erant, neque dum per legatos ea lis componi potuerat. Accedebat de ferrifodinis, quæ in Noricis, utrorumque finibus, communis fere iuris habebantur, controuersia. Cumque iam ad arma res venisset, Athesini per agrum Tridentinum irrumpentes, Roboretum oppidum, tormentis quatiunt. Horum Dux erat Gaudentius Amasius, militari gloria illustris. Amasiorum vero, vetus iis in locis, & nobilissima olim familia, prorsus extincta est. Veneti ad hunc nuncium, copias conscribunt, quibus Robertum Sanseverinatem, excelsi nominis ducem præficiunt. Adduntur ei Julius Cæsar Camertius & ipse Veneti exercitus imperator, ac Lucas Pisanus eius legatus. Vrgebant acriter obsidionem Germani, & præclusis undequaque viarum angustiis, nemo subuenire circumsessis poterat. Ideo Nicolaus Priulus loci prætor (Potestatem ipsi vocant) permisso hostium potestati oppido, in arcem se recepit, quadragesimo obsidionis die. Dein ponte per Athesim facto, Veneti omnem exercitum traiiciunt. Singularis per eos dies pugna, ex prouocatione, inter Antonium Mariam, Roberti ducis filium, & Georgium Comitem Sonnenbergicum, pares ætate ac animo iuuenes, spectaculum utriusque non ingratum præbuit. Hi equites prius concurrunt, mox Italo in terram delato, Germanus, uti æquo Marte congrediatur, suum & ipse equum relinquit, cumque ille hunc deiicere conatur, una ambo corruunt, & Georgius superincumbentis femur posterius, quo arma non pertingebant, pugionis ictu aliquoties repetito, feriens, victoriæ confessionem extorsit, qua contentus, deductum in castra ac amice habitum, & muneribus cultum, ad suos remisit. Non multo post, Germani prope Rupacionem, nec opinato impetu hostem adorti, multos cædunt. Robertum*

* *Hist. Austr. lib. X. pag,* 511.

tum ipſum, in ſummo vitæ periculo conſtitutum, Antonius Maria & Venancius Julii Camertis filius, ſeruauêre, ipſi vero ab hoſtibus circumuenti, ſe dedidere. Poſt hanc pugnam arx Roboreti in poteſtatem venit. Priulus prætor, & Franciſcus Craſſus arcis præfectus, capti, ad Sigismundum mittuntur. Cum vero Germani, non numerato ſtipendio tumultuarentur, Gaudentius, incenſa arce, Tridentum rediit. Robertus, recepto cum arce Roboreto, Tridentum recta ducit, & ne quid hoſtile a tergo relinquatur, Iſanium & Nomium arces, ex itinere capit, hinc ponte Atheſim iungens, inter Petram ad Callianum & Biſenum, in hoſticum progreditur. Agreſtes vero homines, trepido curſu, in vrbem advolantes, hoſtium aduentum nunciant. Igitur duæ Germanorum equitum turmæ, ac totidem peditum ſigna, cum promiſcua Tridentinorum multitudine excurrentes, hoſtem ſine ordine ad prædam diffuſum, in fugam agunt, qui dum ad pontem properant, Robertum & voce & manu ſiſtere fugam, ac aciem inſtaurare parantem, ſecum abripiunt. Germani, aucta ex hoſtium metu audacia, fugientium tergis inſtant, donec pons multitudine degrauatus, diſſoluitur, & Sanſeuerinas, multique cum eo mortales, & equi a vorticoſo amne abſorpti, miſere perierunt. Cecidere & ex Germanis non pauci, quibus cum Guidone Rubrio Parmenſi res fuit. Is enim, cum equitibus ſuis, ſtrenue pugnans, hoſtium aciem ſuſtinuit, donec amiſſo iam imperatore, in tutum ſe recipere coactus, amnem tranauit. Roberti cadauer cum cura quæſitum, Tridenti in æde D. Vigilii, honorifice tumulatum eſt, is honos, eius virtuti etiam apud hoſtes eſt habitus. Poſtea interceſſione Pontificis & Imperatoris legatorum, pax facta. De finibus nihil mutatum, & Iſanium Numiumque Venetis relicta, quoad Pontifex de tota controuerſia arbitrium ferret. Atque hæc obiter huic loco inſerere viſum eſt, plura qui volet Bembum ac alios legat.

Deſcribit autem Bembus bellum hoc prolixius libro primo Hiſtoriæ Venetæ. Wengerus, vti ex indice ſcripti ſtatim patet, hoc ſcriptum contra Jacobum Caniceum Parmenſem direxit, qui idem bellum deſcribens, multis opprobriis Germanos laceſſiuerat, quæ in hoc ſcripto refellit.

D. CON-

I.

p.215 D. CONRADI WENGERI DE BELLO INTER VENETOS ET SIGISMUMDUM AUSTRIÆ ARCHIDUCEM GESTO. ANNO MCCCCLXXXVII.

Commentarius.

CONRADI WENGERI DE BELLO INTER VENETOS ET SIGISMUNDUM AUSTRIÆ ARCHISTRATEGUM LIBER.

ILlustrissimo excelsoque Principi Sigismundo, Archiduci Austriæ, Comitique Tyrolis, Domino suo gratiosissimo, vniuersisque Baronibus euocatis, & ærariis Militibus per Germaniam constitutis, in campo apud Calianum Tridentinæ diœcesis prælia gerentibus Conradus Wenger D. Canonicus Brixinensis humilime se commendat, obsequiumque dicit. Et has vti sunt huiusce sui laboris lucubrationes pro gloria princeps tua, & inclytæ Germanicæ nationis offert, contra & aduersus quendam Iacobum Caniceum Parmensem, Italum, Ligurem, cuius scripta 10. Cal. Septemb. ad suas vsque effluebant aures, qui aduersus Germanum profluit iniuriis, & opprobriis dente cruento lacessens. Cui si me ipse obiecero clauum clauo retrusero, nil plus egero, quam par pari vicarias referre iniurias. Satius mihi consultum iri conuitia sua sordere, quibus nil affert, quam gloriam Princeps tuam, & totius militiæ victricibus armis partam obfuscare, & gentis suæ fugam ignominiosam, exceptamque stragem, sub epithemate & nitore sermonis, rethoricaque adulatione colorare. Te inclytum Principem cum milite tuo, plus multitudini quam pietati & fidei fidentem, nulla lacessitum iniuria, nobile castellum Roforedum obsidione cingentem, Venetos omnes mercimonia agentes, in tua publica fide receptos capientem, spoliantem, incarcerantem (vt verborum suorum sententia vtar) arguere non pauet, compositam post pacem, & reliqua. Digressus extra genus demonstratiuum, ad genus iudiciale prosiliens, non quid iure belli actum pro & contra sit, sed quid æque vel inique factum censet, & diiudicat, quod longe est ab officio historiam texere volentis. Id non erit opus & labor meus, partes pace nunc fæcundas, & corda ira & odio defecata expergefacere, quæ per Papalis dignitatis, & Imperialis maiestatis legatos & caduceatores conciliatæ sunt, compositoque nituntur. O Iacobe non indigne vlciscendum, si tua sponte non submissus, carmina illa famosa per Italiam & Galliam Cisalpinam, per choros decantari adornasti, sumpta olim Fescennina licentia condemnataque, dum per honestas serpere cœpit domos lex lata malo, quæ nollet carmine quenquam describi, ludum illum noxium, verterunt

terunt formidine fustis: sic ad benedicendum redacti, ipse chorus obtinuit. In quam legem commisisti aduersus Germanum principem eiusque militem, falsa veris miscendo ac inclamando. Ais etenim *Germanum nulla lacessitum iniuria.* Principem meum Germanum esse scito atque principem Epimetatum, quo non præstantior alter humanitate, liberalitate, maior pietate & fide extat, eo æuo & nunc hunc lacessitum per tempora præterita sua in familia per Cæsaream Maiest. commentata scilicet in archigenerosos comites, aduersus quos Venetus sua dimensa potentia pro tempore sæuit, terminos agrorum mouendo, currus & equos abigendo & reliqua. Pro qua familia serenissimus Princeps defensanda, longe ante hac impar hosti cum suo milite aurato in agro dictorum comitum castra metando, bella & exercitum mouit, multas expensas sustinendo, licet eo tunc parum profeceritis; lege permissa, collectis viribus in continenti, vim vi propulsare non distulit, nec vt puer lacessitus inultus fleuit. Num si iuris expertus es, id iure digesto permissum esse didicisti, ius suum sibi dicere pro familia lacessita quenquam posse, hoc inficiari nequis. Urit enim fulgore suo, qui pergrauat arces penes se positas, aspice canino dente rodens, si hoc bellum gemino sit orditum ab ouo. Seu causam ipse præstitisti humanissimo principi, restat te tuis scriptis in principem calumniatum, qui nec primo prouocauit causam liti præstando. Ea non contentus infamia contra principem disseminata, contra militiam Germanam in rebus agentem, *nullam fidem obseruasse, & astu stylo delitescente Germanum in singulari certamine Italum superasse* confingis, ad quod mea festinat Apologia. Germanus quis sit, & unde sit accipe. Germania cis citraque Istri, alias Danubii fluminis oram, Sueuiam dico, quam Romana respublica apud Vindelicam vrbem, nunc Augustam appellatam clade accepta, ad internitionem vnius hominis vsque pernotuit. Ab illis Iulius Cæsar apud Nomagium trans Rhenum ponte fabricato fracto, viso Germano ponte abstinuit. Huius nunc Ungarus à finibus suis egressus, in Vindelico campo superatus, fugatus, fusus, ad fines suos adactus, accepta clade persensit, amplius nunquam reuersus, & reliqua. Sic Germana Germania, Rhœtia facta, in societatem Romanorum non victa deuenit. Quæ non consueuit multitudini fidere, sed fidei & pietati semper amica fuit. Hodieque libera Sueuia, fide & armis præpollens, in Cæsarea expeditione, in cornu ac primo aggressu locum habet, & signum fert victoriale. Hæc est ista Germania Cerere ac Baccho abundans, cui etiam nec lac nouum æstate nec frigore desit. Cuius virtus bellica pipere preciosior est, & cunctis aromatibus vti pulegium apud Indos. Is nempe Germanus nutritus faustis sub penetralibus, fortis creatus ex fortibus patrum testiculis? feroces nec imbecilles progenerat vt aquila columbas. Inde Flaccus *Quis horrida quos parturit Germania fœtus, immanesque Rhœtos te Cæsare incolume pauescet?* Hos forsitan Iacobe ex Suicia villa existimas, qui ea lege non censentur. Ex ea Sueuia pauci milites periere; sed hi qui ex gleba sulcanda in militiam vocati, partim succubuere dormientes. Hæc tibi in præfatione patefacere me iuuit, vt agnoscas apricum solum, & Genus Germanum, De inclyta Alamania ad oram Rheni fluminis, nobilique Teutonia, ad oram Albiæ fluminis, confinantibus prouincijs, bellicis gentibus describere historia me præsens comprimit. Nec in prælijs Teuthones propter nimiam distantiam interfuerunt; nunc adacti cruentissimi Martis & præliorum, proh Deum, pone agrum Calianum Tridentinæ diœcesis, aliaque loca, gesta per serenissimum Principem Sigismundum, contra & aduersus magnificum & potentem Senatum Venetorum, styli officio describere zelus dicti mei principis, dulcis amor patriæ Sueuicæ, & tua Iacobe scripta commouere. Non quæ vidi (quod proprium est historicorum) sed quæ ab his, qui viderunt, interfuerunt, præliati sunt didiceram, post multam lucubrationem, vt ficta non sint proxima veris, vti Græci in historijs nugari soliti juxta vatem, Xerxem regem velificatum Athon montem, fretumque constratis classibus pontificabile facere (vt aiunt) tentasse, scribere tentabo.

Sueuorum priuilegium Lamb. Schaffn. sub anno 1071.

p. 216

Et

Et ceu olim videre Rhœti bella Drusum gerentem, sub alpibus Vindelicis, * ita sub anno salutis 1487. in die S. Georgij Martyris videre Roforenses ciues, dominio Veneto subiecti, Gaudentium Comitem Amaciæ, belli ducem generalem, sub alpibus ad oram Athesis fluminis, & procul ab extremis fluminum Rheni & Istri oris, syluaque Hercinia principi meo subiectis gentibus, Norico admixto milite, vna cum suis proceribus comitatus Tyrolis, nec non & quos (vt ait Lucanus) *fundit ab extremo flauos Aquilone Sueuos, Indomitumque caput Rheni ducentem*, quibus deductus per omne tempus mos Amazonia securi dextras obarmet, quorum suprascriptorum omni ope Roforedum forti cingitur obsidione. Dux castra, tentoria, papiliones, statiuas, aggeresque locat, fabricat sedula cura membra, & montem occupat, bombardas admouet, muros & arcem agitat, commeatum claudit. Miseri incolæ data repentina obsidione territi, resumpto spiritu, mens vna omnibus patrios defendere muros, telis & saxis mortiferis hostes profligant, aggressores propulsant. Pœnas Germanus ex hostili homine extra muros sumit, sic turmam è turmatu lituo dux reuocat, saucios vngit, necatos in fossam sepelit hostis. Stratagemate dux vsus, muros & arcem bombardis præuios facere decreuit, viam latam & tutum scalis ascensum. Sic altera iam vice, prima quia non successit, via adoritur reliqua. Insonat Germanus tuba, turma labori non detrahens, nec metu mortis fracta, impigre hostis postes adoritur, muros & arcem tormentis bellicis igne & sulphure præuios patefactos ingredi nititur, & scalis appositis ascendere tentat. Qua rata est acies, ex arce 60. viris munita, longa arcem defendere temporis mora moliuntur, saxa infesta voluunt pondere graui. Contra ruunt hinc inde saucia corpora, ploratus & gemitus intra muros & extra. Partibus tandem ad inuicem afflictis grauiter & attritis vulnere, cæde, fame, squalore, tabo, obsessi pacem precantur, inducias & treugas deposcunt. Germanus pietate vsus & fide, inducias præstat. Venetias nuncius datur, concione facta per Robertum belli ducem. Decernitur, miseris non esse succurrendum, nec congrediendum esse cum Germano, qui tamen suo milite impar exercitui Italo extitit. Sic arx & oppidum in ditionem principis Germani deuenit, captiuis principi præsentatis. Fides sponsa obseruata est, quod tu Jacobe inficiaris. Porro priusquam arx & oppidum se dedere, Robertus Sanseuerinas, vir insignis, generalis Venetorum capitaneus Germanos in certamine singulari & tumultuario tentare & gustare gliscens, filium suum præstantiorem Antonium cum quouis ex agmine Germanorum in certamine ad duellum exitiale subeundum pro mille ducatis sistere pollicetur. Quidam Joannes de stirpe dapiferorum, Comes de Sunnenburg, pugil robustus, & natus Sueuus iustus se sistit. Pacta fiunt & capitula, de die, tempore locoque conueniuntur. Congreditur ab equis, tritum in solum & luctationem deuenitur. Squalent calentia in solo pectora, nec alter alterum subiugare valet. Tandem Ioannes memor pugionis, quem palam in certamine penes se gestabat, nec pacto contrarium, extrahit, in nates Antonium torsit, fixit; qui sic fixus ne Ioannes victor inclementius in eum ageret, & mortis euaderet ictum, captiuum se dedit, M. ducatos soluit: prout hæc in quadam Monomachia latius descripsi, ad quam refero legentes. Hic tu Iacobe suspectum te facis. Si Germanus arma non permissa, sed delitescentia habuisset. Italus appetitor præsens non tacuisset. Itidem ante deditam arcem & oppidum belli dux annuit militi frumentatum ire, qui ponte vltra Athesim traiecto, & custode tutato, decreuit à lacu Benaci, exercitui Veneto, qui apud Serauellem castra metabatur, meatum claudere & intercipere montis Coronæ aditum. Venetus auisatus, montem prior occupat. Interim Robertus exercitum soluit apud Serauallem, & Germanum inauisatum obruere tentans, equite & pedite non pauco. Germanus cum paucis equitibus C. & L. ac octingentis peditibus latentibus in insidiis, nec præsentibus Venetum adoritur. Vi maxima insultans, coniecta velut cerua sagitta, fundit extremos

Hor. 4. od. 4.

Roforedi obsidio.

216

p. 217

tremos metendo, solus absque pedite milite delitescente, qui longe adhuc aberat. Audiens vero conflictum maturat, crudeli ardente prælio, Petrus Galban. Paduan. In ore gladii cadit Antonius Maria, alacri & imperterrito vultu in Germanum insultans, capiuntur & reliqui. Venetus terga vertit. Profugus fugit Robertus, à filio pater. A Germano Italo cohors, cohorte angusta, in angusto arcetur loco, per saxa & scopulos, in gurgite Athesis mergitur ingenti numero. Nobilis ex Germano mortem obit vnus, & stationarii milites pauci. Interea audientes armorum fragorem milites delitescentes, ex insidiarum loco prosiliunt, & ad finem conflictus vsque perveniunt. Venetum fugientem, vnum veluti Thyrsis & Coridon pastores gregem compulerant ouium in ouile ad suas compulerant arcas. In quo certamine Robertus, quem præmiserat continuo miles, vix mortis contagium dicitur euasisse, cæteris occisis & submersis. Et tamen de primo prælio, in quo Germanus impar Italo extitit, triumphabat spolia legendo. Post hæc Gaudentius Roforedo in fidem recepto arce & oppido, milite pauco custode relicto, pontem trans Athesim factum demoliri iubet. Exercitum qui vltra 12. millia nunquam (quem Iacobe 24. millium existimas) extitit, emittit. Castra dissoluit ap. vrbem Tridentinam. Dominum capitaneum & virum insignem Fridericum de capella militem cum CCC. equitibus & certo milite pedestri relinquit pro vrbis ac terræ custodia sola. Ad vallem Aufugii, Burgum Delphani dominum, Theodoricum de Blumega strenuum virum cum pauco pedestri milite capitaneum locat. Disgregato exercitu Germano, & in Germaniam vltra montes profecto, subito aliæ gentes armiferæ ad Meraniam se conferunt peregrinæ, ex terra montana Curiæ Rhætensis concitæ, præmaturantibus totidem ex ora Rheni fluminis ad Insbrucas. Venetus non quiescens, cui ex clade de proximo accepta feruebat sanguis & ira, cogitat qua alia, dum hac non successit, via Germanum profligare, & terras suas occupare possit. Fabricat machinas, rates & pontes, speculatores mittit, infirmiora terræ perlustrare facit, quo facile hostis superari valeat, flumina & arces visendo. Interea cis citraque montem Durani, in valle Indicaria hostem Venetum aggreditur strenuus miles Nicolaus de Firmiano & in ore gladii centum cadunt viri, reliqui in fugam versi domus suæ in prædam dantur. Dum res sic agerentur, & essentiam nondum principis, sed totius terræ negotia & status disturbata, ab hosteque amaricato per omnia in defensa terra, & ingruente nouo hoste magis in secura terræ natiuæ; natu & prudentia maiores mussitant, quo res ea pertingere velit, olfacientes quasdam terras ardere, & tamen aliud ageretur, & aliud prætenderetur ex diutina oppiduli obsidione, & tam facili derelictione & gentium abdicatione. Captata hinc conjectura, vna rati serenissimum principem conuenire, inuitatur princeps oppidum ad Meraniam: istac se confert, comparent prouinciales. Inter quos habita concione, & mysterio consilii inter terræ Proceres communicato & bene digesto, Principi pro audientia sedenti, communi omnium ex ore profari iubent, quo coram captata beneuolentia, Orator sic orditur. *Optime Princeps, res dura, & terræ nouitas, nos talia moliri cogunt, arcentque, & late custode fines tueri. Inprimis rogamus, protestamurque gentes has peregrinas, ex Merania, quo ingenio cœcitas nescitur, abigere velis. Nec non eas, quæ de prope maturant à Rheno, gentes auertere, sine more dispendio curæ tibi sit. Item Capitaneum Tridenti ampliori sufficere milite propter Venetum molientem, ne tardes. Tibique & statui tuo vt consulatur, dietam ad Oeni vallis oppidum Hallis illico instituas. Majores natu proceres, & terræ incolas acciri, in animo tuo sit. Ad ea nos tui & patriæ dulcis amor compellunt, veniam petamus*, excessum si foret. Serenissimus Princeps intelligens in rem suam agi, assentit, milites peregrinos, multo ære conductos, ære dato remittit. Ventum est ad Hallis, examinato negocio, comperitur aliud actum, aliud prætensum. Quæ ipse scribere prætermitto, hæc parce scire congruit. Nec fas est omnia scribere præter vnum, quo minus dixerim,

Bellum secundum.

rim, & alterum, quibus vltra vnum non addam, ſed ponam digitum ori meo. Magnificus Senatuſconſultus Venetorum, concione habita in magna Prægrada, concludit Germanum magna & tumultuaria vi adoriri. Pontem & ratem nauticam vltra Atheſim trajectat, illam fune ad littora pendet, verſus Calianum, in planitiem. Inter eum & riuulum Aquæ viuæ caſtra locat, non longe à caſtro Petræ, ſubter Biſenum collem eminentem, cuſtode & ſpeculatore munit. Signum hoſte ſuperante dare præcipit, tripudiando & graſſando. Interea Germanus ante cuſtodes & ſcrutatores incolas, quod veluti tyrones, nec ferire nec mori didicerant, juxta & prope Calianum locat. Et ex Biſeno ſpeculatorem, pariter ordinat ſignum, ſi hoſtes traiicere exercitum tentat, auiſet ſcrutatores de auiſamento ex Biſeno. Fidentes, ſiti & fama noctiſque vigiliis confecti dormierunt, in quos miles Venetus irruit, necans ad internecionem vſque hujuſce præſumptæ proditionis ſigno neglecto, reus capitur, carceri mancipatur cæco, pœnas luit; conſcius nec ne ſit, parum mihi conſtat. Venetus graſſatur prædæ gratia, circum uagantur alii, ſtatiuas milites aurati fabricant, con-
p.218 tinuo gentes traiiciendo. Nuncius capitaneo Friderico illico datur: æſtuans labore, ſparſus puluere, inquiens, Venetum cum 10. millibus vltra Atheſim venturum hoſtem, & iam fere mediam totius exercitus partem traiectam. Et quod magis, necatis cuſtodibus totis diſceſſerant campis, prædæ gratia furentes, & bacchantes. Nondum finito verbo, venit vir armorum validus Michaletus ex Durano valle Indicaria, datus ſuper trecentis jure militari robuſtis viris, quem Fridericus ante miſerat tribunus. Interim Fridericus cum milite in arma ſe parat ſuo poſt Michaletum maturando. Optimi ciues Tridentini non tardantes, ſe mox in arma pariter parant, capitaneum ſubſequuntur: Michaletus non expectato capitaneo, cohortem aggreditur hoſtilem, necatur, perdit in ore gladii viros CC. circiter. Adeſt confeſtim cum ſuo aurato milite, & ſtationariis paucis capitaneus, de tanto aduerſus eum gregato & ferrato equitum & peditum 4. millium agmine. Ipſe vero cum omni aggregata cohorte præter ciues Tridentinos, qui nondum venerant abundabat mille viris. Territus, obrigeſcens quid faceret, premit altum corde dolorem. Spei reique prorſus dubius hortatur milites: *O vos ſocii maiora paſſi aduerſus ducem Belgarum Carolum, quem vice terna ad internitionem vſque proſtravimus, terras ſuas in ditionem Germani redegimus, immemores ante malorum incumbite armis quisque ſuis. Hic non eſt locus refugii, aſylum nullum. Si terga vertimus, hoſtis dorſo hæret. Quanquam Venetus ſit in multitudine contra nos gravi, nos vero pauci, facile eſt concludere multos manibus paucorum.* Sunt equidem per Illyricum Superique maris ſinum gentes pretio conductæ, cis & citra Eridani, alias Padi fluenta, ex Æmilia, Liguria, Ciſalpina Gallia collectæ, mala pœna ſub dira ſeruitute conſtrictæ, quæ non ſolent pro dulci patria, ſuiſque dominis ſe præcipitare, corpora obiicere, nec pulchra petere per vulnera mortem, altiſona voce ſubiungens, *In Dei nomine petite hoſtem, nec ipſi parcite ab homine vſque ad pecus.* Vix ſermone finito, miſcentur equites, milites procaces in certamina rurſus concedunt, vibrantur gladii, haſtæ rumpuntur, Criſtatæ Italorum Galeæ labant, crudeſcit prælium, vociferantur hominum & beſtiarum animæ morituræ. Et erat hora diei apud nos poſt meridiem prima quaſi, tabeſcunt præliantes labore nimio. Subducit dux belli laſſos, quietos & inſaucios in locum ſufficere ſtudet. Fit mox ingens prælium, laſſa & fatiſcentia hinc inde quieſcunt corpora, facta non poſt multa mora, ingruit alius horribilis conflictus. Germanus impar, virtute in equos lanceas torquet, perfodit. Equi torti, confoſſi ſpiculis, frendunt ſpumantia frena mandentes, corruunt ſub onere, quæ geſtant. Et alia mortis contagio, iactant pectore crura, humeſcit terra cruore fuſo dehiſcens. Fit graue aliud, labor cruentus & ſuper humanus bellatores extenuat ſpiritu, quidam animas exhalant, absque vulnere & callo. Extrema corporis membra, attritione laboris

boris natura iuuare refugit. Agminibus hinc inde, ad horam fere 3. post meridiem vel prope, grauiter afflictis & attritis, requiescere poscunt. Qua paululum facta pausa, spiritu resumpto, Germanus angustus, profugare non valens, neque præsumens, spuens in manus, ferro præcucuso, iterum foro se parat, quos dux belli, cuius cura & sollicitudo mentem extenuat sic affatur: *O viros ineffabiles, ô inclytos bellatores, quorum hasta nunquam est auersa, nec clypeus abiit retro, incumbite nunc armis. Suppetiæ Tridentinorum maturant succurrere nobis. Afflictis consulite rebus quisque suis, ne Venetorum dominio & seruituti (quod nec metas rerum, nec tempora cessura suo imperio ponit) subiiciamur.* Eo sermone consummato, impius labor omnia vincens adest. Statim conseruntur manus, fit atrox bellum, & tale, quod armorum fragore & collisione syluæ remurmurant, resonatque ex æthere Echo, clamantibus in cœlum animabus morituris. Extemplo de properat æstuans, cursu puluerulenta, Tridentina militum cohors, arma mouet, spicula mittit, lanceas in hostem & cuspides procusos dirigit. Nec casso vulnere fallit equites Italos, Germanum nimia multitudine superantes, Tridentinus propulsat ad mortem vsque, ad sepultum se reddit. Collidunt se mutuo bellantes, & erat circiter horam prope sextam. Sol ab hora prima certaminis, totam per mediam diem grandi incanduit æstu. Speculator desuper superante Germano aduentatu nouorum recentium bellatorum, pro sanguine & vita certantium, declinare versus pontem partem exercitus Veneti videns, signum dat. Incipit Italus circumspicere, retrospicere prospicere ad omnes orbis plagas. Et quia per loca, quæ hostis occuparat, naturaque muniuit disfugere nequiens, versus pontem, quem longe ante dux belli Germanus non improuide soluit, hærentem fune fugit mœstus exercitus. Quem Germanus persequitur manu forti, ruunt ferratæ equitum & peditum cohortes, qualis vndas exercet Auster indomitas, Pleiadum scindente choro nubes. Germanus equos frementes mittit sonipedes, medios per hostes. Cadit irreuocabile vulgus, quo quemque fert impetus. Sine ordine hærentia sibi agmina prorumpunt, alter alterum ocyus in itinere versus pontem præuenire nititur. Nescientes pontem ruptum, ad fluminis littus contendunt, fugientes hostem à tergo, gurgiti se credunt, ventrem in flumine purgant. Hi vero qui scaphas, lintres seu phaselos sibi consciuerant, saluis ad portum venere carinis, tabentes & tremulos artus in littore ponunt spem metumque inter dubii. Mane Germanus dulcia spolia legens, Itala cadauera ad submersos vna sepelit, & ad rastrum Veronæ in Athesi prætensum delegauit suos, in Calcina tumulando. Nunc vide Iacobe, si sententia tua quadret qua asseris *Guidonem apud pontem Germanos trucidasse.* Quæ scribo, vera sunt, tu vero profugus factus, scire non vales, quæ abs te acta sunt in toto huiusmodi bello. Non interire (custodibus & gentibus Michaleti imputatis) in agro præ- p.219
dicto Germanorum quingenti viri, Italorum vero millia multa. Nolo redargui mendacii, & numerum designare certum. Tu Jacobe responde, cur non stetisti cum mille & ducentis equis, cum milite aurato tuo, quo manente impar tibi Germanus cum suo exercitu, partim etiam saucio, & labore confecto, extitisset? Sed quid? Et mors fugacem sequitur virum. Te morti deditum cum vulgo innumerabili in Caliano, terra firma, aquisque Athesis profundis certum est, incertus vero numerus, quod missum facio. Veronensibus qui Athesim rastro prætendunt, & ad quos corpora prouoluta sunt, dinumerare poterunt, facile committendum ducimus. Tridenti canitur, *te homines & equos perdidisse, & turpiter fugisse.* O crudele bellum, ô res inter Christianos principes miserandas, quibus interdum pro ouo certantibus interim plectuntur Achiui seditione, dolis, scelere atque libidine & ira. O mundi scelera, ô homines, tantorum causa malorum. O inclyte Roberte, qui (vt aiunt) post multam militiam actam, per tempora cupieras Germanam militiam in suo ordine etiam agnoscere. Agnouisti, & interiisti à tuo milite mercenario desertus,

ſertus, qui dexteram feſellerat tuam, quia mercenarii ſunt. O nobilis, & ſuperinclyta natio Germanica, quæ hodie ſublimium & potentum colla calcaſti milite pauco. Fide tamen, non metu ſeruili, ſed beneficio iuncto, qui pro te mori non recuſant, corpus ſuum morti obiectare, aduerſus hoſtes, minime expaueſcent. O felix nimium dies iſta; feliciores milites, qui ſanguine ſuo noſtram patriam ab hoſte ſaluam peperere. Quamobrem ſit tibi illa dies triumphi, æuo perpetuo, vt fauſta annotanda, Hunc Germane diem numera meliore lapillo, qui tibi lapſorumque apponit candidus annos. Quamquam Itale multa ambules pecunia, hoc tamen non mutat genus, penes quam alieno & peregrino milite certas. Num *vilius argentum eſt auro, virtutibus aurum?* Virtus tamen hoc æuo poſt nummos. *Hæc Janus ſummus ab imo perdocet, Hæc recinunt iuuenes dictata ſenesque.* Miles Germanus, fido milite beneficio iuncto, pauca Gaza hoſtem adoritur, illum penes ſe locat, alit, veſtit, virtute domat, non metu percellit. Securus dominus eſt, fugam ne adornet, transfugaque fiat. Quod Satyricus laude effert imperium, ſtabilius eſſe, quod virtute, non vi metuque ſit. Hoc ſatis, & tantum de ſecundo bello, pone Calianum peracto, qua non maius exiſtimandum eſt, comparatione facta cum Catilina, parauit arſuras in tecta Romanorum faces. Hora diei peracti belli tarda, noctem verſus, triumphat belli dux ſuo cum milite, ſpolia legere iubet. *Bellum tertium.* Neceſſariora, planitiem Marci victi campi (vt aſſolet) tutari ab hoſte mandat. Tridentum redit cruentus, faciſcens artub. nocte ille dulci ſopore quieſcit. Orto lucis ſidere, ex Tridento excidit cum milite, victam Tellurem, & campum Martium alias Certaminis circuit, exanimata corpora luſtrat. Spolia & eximios ad currus 9200. equos ſellatos in vrbem vectare iubet, campum ſanguine profuſum cadauere purgat. Quo facto, cum milite victorioſo Tridentum, cuſtode campi relicto redit, Pompeianis dignus, victo Oriente, triumphis, exultans tanta à DEO præſtita victoria, quæ non dum ope humana, ſed diuina, nec arte magiſtra proueniebat. Crateres læti ſtatuunt, & vina coronant, ſed Comicus infit omnibus in rebus. *Nequid nimis.* Enim vero, *Neſcia mens hominum, fati ſortisque futuræ, Et ſeruare modum rebus ſublata ſecundis.* Si quem prima dies belli dedit hæc eadem verſa fortuna & aufert. Deinde ad corpus Ducis Roberti, quem abſtulit lethi atra dies, & funere merſit acerbo, inquirendum in gurgitem mittitur, quod prope caſtrum Petræ in abyſſo reperitur, extractum in vrbem Tridentinam honorifice ſepulturæ traditur, cuius anima in Chriſto requieſcat. Hunc tu Jacobe fingis, *cœleſti nube adumbrutam* more Græcorum, qui aſſerunt ex cerebro Jouis Mineruam prægnatam fuiſſe. Illum boni ducis officium geſſiſſe non ambigitur: miles ſuus ſi ſtetiſſet, nec mors ſua ignominioſa dicenda eſſet. Magnificus Senatus Venetorum, de tam inſperata clade in ſuos facta, ſtatuit circa alia loca Germanum perſequi, & primum apud Scalas militem locat, Græculos, Araſios, ſtratiotas, armigeros milites emittit ad prædandum. Item ad Primerii diſtrictum, ad Cauarillas, Brixinenſis diœceſis fines, poſtremo ad Cadobrium villam, Ambetum (vulgariter *Haiden)* in valle Anſugii Yuam caſtrum, pupillorum quondam Jacobi Trap. oppugnatur obſidione forti. Venit falſus nuncius, hoſpes Hoſpitalioli d. vallis, & pupillorum ſubditus aſſerens falſo caſtrum Petræ expugnatum, Biſenum non poſſe ſubſiſtere. Caſtellanus credulus ſe dedit, absque vi expulſiua ſic, non bellica, ſed proditione, in Venetorum ditionem peruenit: id tamen cui iure debeatur, ſub Papa iudice Mars eſt. Venetus fimbrias ſuas dilatare, & ſerpere pedetentim (vti ſolitus) molitur pro domino Delphani diſtrictus. Burgum vno mane, Theodorico Capitaneo de Blumegga tunc ap. Tridentum agente, adoritur, tota cum cohorte Burgum cingens, aggerem demoliri ac valla nixus valida manu. Incolæ inſomnes duxerant per omnia noctes, ſcruti-

nio

nio didicere horam, qua Venetus Burgam obruere ſtatuit. Se patrios lares ab hoſte defendere coniurant, auxilio peditum paucorum freti, excipiunt militem irruentem, & aggerem diſiicere conantem necant. Profligant ad internecionem usque Græculum & Italum paſſim ab agro, & Burgo nullo muro circumdato propellunt, cæde facta in Capitaneum & militem euocatum, ac quoſdam notabiles equites, quos morti deditos pro viuis commutari Græculi & Latini deſiderabant. Abnuit Germanus, memorabile hoc retinendo ſe pe- p.220
Bellum 4. nes. Hoc eſt bellum tertium, quod per viam aggreſſionis Venetus inchoauit, profugus factus, amplius haud rediturus. Deinde in vallem primerii diſtrictus argenti plenam, quam Venetus ardebat, gentes mittit Germanus. In valle Cannalis, rupes penes fluuium eminentes, ne Italus prior occupet, intercipit, baſtigiam ſtruit, munit, gentes locat. Italus circumuallat, oppugnat, euincit. Quatuor iſtuc interimit Germanus, collectis viribus ex Primerio, adunata potentia inter ſe, & accommodato milite per Principem, paucorum numerum adoritur. Italum, eo in loco. Qui relicta baſtia, terga vertit, quos in terga perſequitur, occidit, trucidat C. minus 8. bellicos viros percutiendo ad mortem vsque. Profectus inde in vallem Egerden, fugato ex hinc omni populo, ſpoliat, incendit villas numero octo, nemine defendente. Id eſt bellum quartum, in quo Germanus præualuit contra & aduerſus
Bellum 5. Italum, tropheo & triumpho potitus. Non poſt multo tempore Venetus ad Cauarillas Brixinenſis diœceſis, contra diſtrictum Andracii comitatus Eccleſiæ Brixinenſis, Allodium gentes locat, locum firmat aggere & vallo, bombardis, ſagittariis, cuſpigerulis duorum millium in multitudine fidens, ſuam illam villam venuſtam, & pro tempore Eccleſiæ hominibus infeſtam ſperans, contra hoſtem Germanum obtinere. Hi dum ignem mitterent in tecta Eccleſiæ Brixinenſis, aggregato milite M. & CC. incolis terræ ruſticis, pauco agente in rebus militaribus experto adiuncto, adoriuntur. Et ſtrage facta X L. virorum viriliter ſe intra ſepta villæ defendentium, reliquæ gentes terga vertunt, adeo fugientes, quod oculum elapſum præ formidine hoſtis ſubleuaſſet nemo. Germanus ſpolia legit, partitur. Partitione facta, villam incendit, vltra progreſſus, in ſyluis & ſaltibus, ſcrobibus & antris terræ condita bona quærit. Inuenit, abducit, lachrymantia commouet corda. Hoc non contentus, valles ingreditur, non vnam, ad miliaria Itala 15. vltra concremat, exurit omnia, quæ reperit, nemini parcendo. Hoc potitus triumpho, ad propria regreditur loca graſſans. Iſtud eſt bellum 5. quo Venetus cæſus, ſpoliatus, fugatusque
Bellum 6. exſtitit, Germano ſuperante. Sextum & vltimum bellum, quod Germanus libens euitaſſet, propter vicinitatem, vtrinque multo æuo obſeruatam in pace bona. Superſederat bacchari aduerſus villam Ambetet, quam in continuo præfatione treugarum, calide laborabant, & eo medio Græculos miſerunt in vallem Emenberg, milite exiſtente iuxta Andracium, qui ignem fulminant, quoſdam capita truncant, in delubrium & ſcandalum, teſtes occiſorum in ſuperis ſuis geſtant ampullantes. Mox deſignatur Hainric. Horber militum Tribunus, & Capitaneus generalis. Is collectis gentibus & incolis Eccleſiæ Brixinenſis, & comitatus Taufers equiteſque paulominus 70. qui hoſte ſciente & vidente, milliaria ad quinque Italica, per alpem ligno præciſam, graminiferam, planam incedit, luce meridiana ita & tali ordine, quod hoſtis 5. millium equitum & peditum ſtipatus, Germanum facile dinumerare poterat, inquitque Capitaneus Venetorum, viſa tam parua multitudine Germanici hoſtis, *O viri bellatores, omnium aduenientium ex hoc hoſtili & inermi corpora noſtra ſunt. Ecce 5. aduerſus vnum. Confortamini, ſinite neminem viuere. Inſiſtite armis, hunc pontem tranſire bombardis roboratum & munitum hoſtem neceſſe eſt.* Ibi profligabitur Germanus non ignauus, loco approprians bombardis, caute euitat gurgitem vadabilem. Verſus læuam vadit madeſcit, frigeſcit, ex

aduerſo

aduerso hostis non resistit, meatum præstat. Quo vadato, in vnum Germanum se stipat, glomerat auidus & gelidus, quem stratiotæ equites à tergo continuo infestant, & persequuntur robore magno. Transita ripa, necesse habuit per manus ascendere collem arduum, versus hostem lapsilem & congelatum.
p.220 Qua villa in alto posita est, dum ascendere in manibus & pedibus serpendo, pedites molirentur, vallum & loci septa firma dissipare, ex aduerso emittunt tela ad instar grandinis. Germanus bellicus ante hac non insuetus talia ferre, resupine se tenet, sic hostica casso vulnere tela volant. Et priusquam arcus distenderent Itali, balistarum Germani capitaneum ex Bliuio occidunt. Tremit exercitus, horripilans, totus nescius mouere præ timore arma. Germanus accessit locum impetu, & robore forti dissecat, vellit, lacerat, quos reperit, necat. Vulgus fugat, equites pariter euacuat. Totam inhabitantium villam deprædat, spolia legit, incendit, dolum dolo compensat. Ignem & tædas antea in tecta Ecclesiæ immissos, in miseram plebem pariter iactat. Armigeri & Græculi de prope tenentes lustrant, vt viderent finem. O Venetia, vbi tua opulenta gaza, male merita milite tuo lasso & profugo atque transfuga. Germanus tota nocte, per itinera aspera, altasque alpes exercitum trahens, fame & labore deficiens, sudans & algens, extra villam, ad pontem vltra se recepit, concrepante rogi immissi pyramide. Victu reuocat vires, quibus exempta fame, in bona quiete, bene refectis, cum spoliis, sine cæde à tot millibus concessit. Hoc est sextum & vltimum bellum cum Veneto initum, & per Germanum nusquam recusatum, semper exceptum; in quo Venetus fugatus, enectus est, & exarsus à milite, & trecentis viris, paulo minus. De quibus singulis quatuor bellis nullam tu Jacobe mentionem facis, in quibus corpore & rebus, miserabili strage interiisti, nullo vnquam triumpho trophæoque petitus, fugam crebrius adornando. Non igitur Senatus pertæsum se faciat, atque suc-
221 censeat, sæpius in dictis locis bello succubuisse, & lethi pœnas soluisse. Sustulit & Germanus, sed triumphi potitor, discrimina mortis: sed hæc sine cæde fieri vix prælia possunt. Quotiens respub. Rom. profligata, & fere extincta in mari terraque extitit? Cuius nominis fama vsque ad Euphratem flumen, & Caucasi montis iugum porrecta. Apud Cannas Apuliæ regnum, Treiaque in Tuscia vicus, & ad Caudinas furcas loca testantur, & reliqua. *Omnia fert ætas animum quoque.*

Ad extrema bellorum omnium præscriptorum tempora, ad execrandas huiusmodi lites, Rom. Episcopus, beatissimus dominus noster, Papa Innocentius, post multam instantiam, vt à bellis desisteret, principi factam, tandem comminatus est, breuia aduersus eum emittere. Sic Princeps consentaneus factus, sua sanctitas Episcopum Teruisinum Legatum designat. Imperialis maiestas, quæ post Archiducem Austriæ proximus hæres extat, videns in rem suam non agi, Legatum Venetias mittit pariter suum, quibus coram electi viri, conterranei Athesinæ prouinciæ comparent. Germani nec pacem precantur, vt tu Canicee in tua inuectiua depromis. Sed longa concertatione à partibus coram Legatis habita, causam belli vter vtri dedisset, alterque in alterum plus æquo sæuisset, discussa, & mature hinc inde propensa, tandem arbitrati auersa corda per decentia permollire, auisata fuit, & est ad infra scripta deuentum media; per legatos ipsos. Qui scilicet super actionibus & partium querelis, capitulis factis, & à partibus acceptis, inflammata hinc inde pectora, ardoremque litis extinguunt, ita & odio corda venenata defecant, in pacis & tranquillitatis vincula, amicitiamque veterem reducunt. Compensatione hinc inde stragis, cædis, spolii, ignis & tædæ facta, saluis mercatorum bonis, per militem in tumultu ablatis, captiuis emissis, castris duobus, ad iudicium Marcæ suo dirimendis, ad manus beatissimi domini nostri Papæ sepositis, partes pace fruuntur, & potiuntur fœcunda, quam DEus æuo perpetuo conseruare dignetur.

 Quæ

Quæ facile non diſſoluetur, ſi Lege agraria non neglecta, de terminis non mouendis, regundorumque finium rectum iudicium obſeruetur inter confinantes. Quo omiſſo, tantus eſt hodie hominum ardor & libido habendi, terræque habitabilis auida occupandi concertatio, vix pax huiusmodi eſt tempore duratura. Sæpenumero in culpa ſubditi ſunt, qui corda dominorum inflammant, falſas cauſas ſuggerentes, & eos prouocantes. Sunt denique ipſi Domini terrarum pari in cauſa, qui dum delirant, interim plectuntur Achiui ſeditione & ſcelere. Proinde precatur Vates Comicus, *Magne Pater diuum ſæuos punire præſides. Aut alia ratione velis. Cum dira libido mouerit ingenium, feruenti tincta veneno, Virtute inuideant, intabeſcantque relicta.* Sereniſſime Princeps, aurum & gemmæ non ſunt mihi, quod habeo à DEO, tibi do. Accipe à me obſequutore tuo, hanc aduerſus Italum calumniantem ſtatum tuum, quem hactenus illæſum conſeruaſti, Apologiam, meque amore & gratia proſequi non deſinas. Dixi. Anno Salutis milleſimo, quadringenteſimo, octuageſimo octauo, vltima Septembris.

ORA-

ORATIONES
VARIÆ
IN HONOREM
MAXIMILIANI.

LECTORI SALVTEM!

BURCARD GOTTHELF STRUVE.

Diuersas Orationes hic exhibemus, quæ in Maximiliani I. honorem fuerunt scriptæ. Prima PALLANTIS SPANGELII est, Theologi Heidelbergensis, * de qua ipse Freherus alio loco sic loquitur: *Maximilianus Rex Heidelbergam transiuit, Philippum inuisens. Exceptus ibi Oratione Pallantis Spangeli Theologi, nomine Vniuersitatis, quam recudendam curaui Tomo II. rerum Germanicarum.* Quantæ vero existimationis hic Spangelius fuerit, testatur ipsius Epitaphium in Templo Spiritus Sancti Heidelbergensi ** positum, in quo dicitur:

Consilio pollens, largus rerum, ore disertus
Doctor erat Pallas, hac tumulatus humo.

Additur: *Anno Domini 1512. Die vero IA' Mensis Julii 9 Magister Pallas Spangel de noua Ciuitate. Sacræ Theologiæ Professor. huius Ecclesiæ Canonicus & Custos. C. A. R. J. P.*

Altera est Oratio VDALRICI ZASII insignis istius Jureconsulti Friburgensis, quam eiusdem Academiæ nomine post reditum ex Italia, durante bello Veneto, quod anno 1509. factum coniicio, in honorem Maximiliani habuit, dum Friburgum transiret. Hac ipsum a victoriis, Belgica potissimum, Veneta, & Bohemica laudat. Adiecta ista fuerat ipsius Tractatui feudali *Lugduni 1552. 8.* edito.

Tertia Oratio est JASONIS Mayni, insignis olim Jureconsulti, quam nomine Ludouici Mariæ, Mediolanensium Ducis, vtpote ipsius legatus in nuptiis Maximiliani cum Blanca Maria, Galeacii Mariæ filia anno 1494. Oeniponti celebratis, habuit. De hac sic loquitur Gerhardus a Roo. *** *itaque Blanca Maria, cum amplissimo comitatu, Oenipontum deducta est, vbi postridie Idus Martias nuptiæ celebratæ sunt. Eas luculenta oratione condecorauit Jason Mainus Eques Romanus, Jureconsultus ætatis suæ doctissimus.* Idem confirmat Nauclerus **** dicens: *eodem anno decimo sexto die mensis Martii, Blanca Maria virgo illustrissima,*

* *Chron. Heidelberg. quod Leodii Annalibus Palatinis est subnexum ad An. M. CCCC. LXXXIX.*
** Reperitur inter Monumenta Haidelbergensia *pag.* 14.
*** *Hist. Austr. lib. X. pag.* 527. De eadem testatur Fugger *Speculo Honorum lib. VI. c. I. n. I.*
**** *Vol. II. Gen. L. p.* 1111.

ma, Galeatii quondam vice comitis & Mediolanensium principis filia, serenissimo inuictissimo Rom. regi Maximiliano iamdudum desponsata, in oppidum Inspruck ad tedas nuptiales traducitur, rituque Christiano copulatur. Orationem habuit tum clarissimam Jason Mainus eques Romanus, jurisconsultus toto orbe celebratus. Hæc autem Oratio tota est in laudibus Maximiliani & Blancæ Mariæ, qua etiam dotem definit Maximiliano concessam, quater centenarium millium aureorum nummorum. Quam beneuole autem hæc Oratio fuerit excepta testatur Raymundi, Cardinalis Garcensis epistola, eidem subiecta.

Quarta est PANDULPHI COLLENUTII insignis Pisaurensium Jureconsulti de quo sic loquitur Paulus Jouius: * *Pandulphus Collenucius Pisaurensis, ingenio peracri, & studiorum rerumque omnium erudita notitia perornato, nobilissimarum Italiæ vrbium præturas gessit; functusque grauissimis legationum muneribus illustri facundia, & gestu pernobili Latini Oratoris nomen impleuit: Cæterum tanto ingenio temperantia deerat, vt nulla in arte summum laudis fastigium teneret: insatiabili etenim cupiditate semper vagus in omnes disciplinas ferebatur, cum esset ex professo Jureconsultus: vt facile reliquarum facultatum Principes, disputatione, scriptisque lacesseret: quod nihil, nisi valde excellens probare esset solitus, & quæque mediocria fastidiret. Indignatione siquidem superba & ostentatione præcipiti Plinium aduersus calumniatorem Leonicenum disertissime defendit. Scripsit & libellum de Vipera: ac item facetissimum capitis & pilei dialogum: postremo etiam Neapolitanorum Regum res gestas Ethrusco quidem sermone in gratiam Herculis Atestini, qui Latinas minime didicerat. Multa autem lectu iucunda, eleganter inchoata absoluere nequiuit, quum apud Joannem Sfortiam Pisaurensium Tyrannum, quem depræhensis literis offenderat, supra veterum officiorum memoriam, dissimulata recentis odii libido valuisset: vir enim incaute Tyranno fidens, ea nece indignus, in carcere strangulatus interiit.* Testatur etiam de eo Inscriptio ipsius Historiæ Neapolitanæ ** tali modo præfixa: *Pandulphus Collenutius Pisaurensis: peracri ingenio, & studiorum rerumque omnium notitia perornatus: Græcis Latinisque literis (quod eius scripta testantur) pereruditus: qui nobilissimarum Italiæ Vrbium præturas gessit: ob grauissimarum Legationum munera, quibus illustri facundia, & gestu pernobili functus est, Latinus Orator nuncupatus, præter alias lucubrationes, variis de rebus perscriptas, historia Neapolitani Regni in primis clarus: a Johanne Sfortia Patriæ Tyranno, quem depræhensis literis offenderat, veterum oblito Officiorum, in carcere strangulatus interiit.* Hæc ipsa autem Oratio, prout in fine videtur, Oeniponti coram Cæsare fuit habita, & quidem, prout ex ipsa Oratione patet, statim post mortem Friderici III. qui nuper cœlo redditus dicitur. Hinc coniectari licet, anno 1494. hoc factum, dum ibidem hæreret Maximilianus. Missus autem fuerat ab Hercule Estense, Duce Ferrariensi, qui fidem Maximiliano promitteret, quod ex hisce verbis facile patet: *hæc cum ita esse intelligat, religiosissime Cæsar, deuotissimus tibi Dux tuus Estensis Hercules, qui te iampridem (sicuti scis) multos abhinc annos, prius etiam quam regni nomen & fastigium imperiale conscenderas, obseruauit, coluit: (quippe non noua sunt australis familiæ decora, non noua virtutis ac magnitudinis tuæ gloria) verum te principem, verum omnium moderatorem, verum Cæsarem, verum Imperatorem agnoscit, salutat, veneratur, adorat. Et non eam fidem modo obedientiamque præstiturum se recipit, quam tibi per Ducatus dignitatem ab imperiali benignitate profectam, per vrbes*

---

* *Elogiis doctorum virorum num. XXXVI.*

** *Ed. Dordracenæ* 1618. 8.

bes ab Augusta maiestate susceptus debere per scriptam legem profitetur; verum etiam illam, quæ tibi ab omni Romano orbe, gentibus nationibusque omnibus, diuino pariter & humano iure debetur.

Quinto loco subsequitur HENRICI GLAREANI *Panegyricus*, ligato sermone scriptus in Maximilianum. Henricus hic Loritus, Glareanus a patria dictus, eo quod Glaronam, Heluetiæ pagum natale solum haberet. De hoc, eiusdemque* Panegyrico sic loquitur Melchior Adami *Henricus Loritus Glareanus in pago Heluetiæ Glarona parentibus honestis natus est, anno Christi octuagesimo octauo, supra mille quadringentos. Primis literarum fundamentis in patria feliciter iactis, ad publica Germaniæ Gymnasia sese contulit: inprimis autem Coloniæ Agrippinæ complusculos hæsit annos, ibique in Gymnasio Montano accessiones ad eruditionem non vulgares fecit; testimonium philosophicorum profectuum publicum virtute & doctrina sua promeruit. Maximilianus item primus Imperator Caroli quinti auus, princeps æterna memoria dignus, fautorque literarum & literatorum summus, eundem Glareanum, honestorum virorum commendatione complexus, laurea poëtices insigni Coloniæ coronauit & annulo eximio donauit. Ea in coronatione, quæ facta est anno Christi duodecimo, supra mille quingentos, carmen Heroicum & panegyricum audiente amplissimo Principum Germaniæ consessu coram ipso Augusto, non sine gloria multorumque admiratione, ad Doricintinum modulatus est: quod deinde Joanni Cæsario, philosopho & medico, præceptori quondam suo cum annotationibus breuibus dedicauit. Reperitur id in tomo primo scriptorum Germanicorum a D. Schardio editorum.* Sequitur ipsum Martinus Hanckius,** qui Glareanum etiam inter Romanarum Rerum Scriptores refert. Hic autem est ille ipse, quem exhibemus, Panegyricus, cui ex Schardii Tomo primo*** præfationem ad Jo. Cæsarium & breues adnotationes adiecimus Mortem huius Glareani ad annum 1561. refert Thuanus, dicens: *hic quidem summus olim D. Erasmi amicus, & Musices scientia clarus Friburgi Brisgoiæ; ubi profitebatur, cum rem literariam diu voce & scriptis, quantum ea tempora ferebant, iuuisset, annum agens septuagesimum quintum animam Deo reddidit.*

Hunc Panegyricum excipit Sexta NICOLAI ROSENBERGERI, Jo. Alberti, Poloniarum Regis legati, *Oratio ad Maximilianum Imp.* in Principum Conuentu Friburgensi Sabbatho ante Margarethæ diem 1498. habita, pro auxilio contra Turcas petendo, una cum ipsius fidei litteris. Ansam dabat, quod Turcæ, a Walachorum Waiwoda, Stephano, adiuti, Poloniam Russiamque inuadentes, omnia ferro igneque vastarent, multa hominum millia in captiuitatem ducerent, prout Rerum Polonicarum Scriptores **** latius exponunt. De Comitiis vero Freyburgensibus Julio & Augusto mense celebratis, egit Fuggerus. ***** Integrum Comitiorum Recessum exhibuit Dattius, ****** in quo etiam huius legationis Polonicæ fit mentio.

Septimum locum occupat MAXIMILIANI I. *Priuilegium super constitutione Collegii Poëtarum in Academia Vindobonensi*, de quo etiam Wolffgangus Latzius testatur. ******* Idem Diploma sub titulo: *de honore*

* *Vitis Philosophorum p.* 109. 110. *ex libro III. Prosopographiæ Pantaleonis.*

** *Lib. I. cap. LV.*

*** *Pag.* 335.

**** Mart. Cromerus *Rer. Polon. Lib. XXX. pag.* 820. Matth. de Michovia *Chron. Polon. Lib. III. cap. LII.*

***** *Speculo Honorum lib. VI. cap. II. pag.* 1106.

****** *De pace publica lib. V. cap. X. p.* 913.

******* *Chron. Vienn. Lib. II. cap. VII.*

nore & Priuilegiis Poëtarum reperitur apud Goldastum. * Ex eodem vero constat, Conradum Celtem primum ex Germanis fuisse poëtam coronatum, de quo etiam testatur Lambecius. **

Idem hoc Collegium concernit VINCENTII LONGINI a patria Freystadt in Silesia, dicti Eleutherii, *Panegyricus ad Maximilianum* dictus Calendis Februarii 1502. Huius laudes tali modo prædicantur in Nicolai Henelii Silesiographia renouata. ** *Eleutherius inter Silesios Musarum laude celebres nomen quoque suum in æde Camœnarum posuit, artium quippe & Philosophiæ Doctor, Poëtaque lauru coronatus Parnasside ab ipsomet Max. I. Aug. qui in Germania suo seculo ingenia mirifice excitauit, ac munifice iuuit, audire semper doctos, aut percunctari, imo ipse legere, scribere, & commentari solitus. Testis eius rei Archiducalis Academia Viennensis, in qua quidem cum nouum Poëtarum, ac Mathematicorum Collegium gloriosiss. memor. Princeps erexisset, hoc inter alia priuilegio, vt primus Collegii Rector Conr. Celtes, eiusque in illo munere Successores, Palatini, vt vocant, Comitis potestate exornarent, si quos prævio examine dignos studiorum præmiis putauerint: Longinus noster tunc Panegyricum illi scripsit,* (dixitque) *quem legere licet Tom. 2. script. Germ. a Nobiliss. Viro Marq. Frebero Collectorum. Edidit & carmina alia complura, in quibus ut eruditio ipsius, & facilis atque elegans vena satis clare elucent; nisi quod verba alicubi requiras commodiora, sed quod non tam vitio ipsi vertendum quam æuo haud dum satis exculto. Floruit circa initium seculi XV. atque adeo sub crepusculum quasi litterarum per Germaniam passim ex tenebrarum abysso emergentium, quibus aduersus crassam barbariem, eiusque satellites & πρόμαχες Sophistas asserendis egregiam & ipse operam suo loco pro virili nauauit: ob id Xenophonti illi Germano Bilib. Pirckhaimero laudatus, cuius ad hunc nostrum elegantissima exstat epistola: initium illius est. Miraris forsan cur ad Te, Finini, Me penitus iam tuum effectum.*

---

* *Constit. Imper. Tomo III. p.* 482.
** *Comment. de Bibl. Cæsar. Vindol. Tom. I. p.* 32. Vid. Gundling. *Obs. select. Tom. I. Obs. I.*
*** *Cap. VII. p.* 133.

I. ORA-

I.

ORATIO EXTEMPORALIS HABITA AD MAXIMILIANUM ROMANORUM REGEM INVICTISS. à PALLANTE SPANGEL, THEOLOGO HEIDELBERGENSI, NOMINE EIUSDEM UNIVERSITATIS. ANNO M. CCCC. LXXXIX.

MAXIMIS hodie, Rex inuictissime, gaudiis tua Majestas Heidelbergense studium affecit, dum dignatus es nos inuisere, & nostri defensoris illustris Philippi Ducis lares ingredi, qui te colit, te veneratur, admiratur, ac sincero prosequitur affectu. Gratulamur protectori nostro Principi Palatino, quem tuus aduentus (vtinam faustus ac pacifer) maximopere lætificauit, cui fortuna nunquam parem hospitem dignitate, genere, virtute, opibus ac ingenuis moribus in has ædes induxerit. Iuuat intueri Regiam tuam serenitatem, quam fama præclara admirandis præconiis effert ad astra, diceris enim magnanimus, laborum patiens, contemptor tempestatum, sub dio & papilionibus; prædicaris intrepidus ad ardua, terribilia, immo lethifera, vbi tenui filo vix mors à vita distinguitur. Te autem bellicosum, victoriosum, quem non terreant malorum factiones, nec dejecit perfidia. Quas ob res dulce nobis visum est in te lumina conuertere, de te, maxime rex, spes est, si quando fatis præstantibus Monarchiam Romanam dirigere concessum tibi fuerit, tua potentia Christianos ad pacis vinculum cogere, rebelles & inquietos domare, frangere, contundere, exterminare bella ciuilia, intestina, domestica, vt fideles conciliatos exerceas, hostes Christi elidas, Turcorum immanitatem compescas, Mahometistas voluptati deditos conteras, Tartarorum, ac Barbaricarum nationum crudelitatem frangas, ac tandem in Ouile Christi ouiculas errantes perducas. Has ad res, potentissime Rex (cum tuæ Maiestatis venia loquar) vna sola via & breui gradiens, secundante fortuna peruenies, quæ est mandatorum diuinorum obseruantia. Siquidem præcepta Dei seruaueris, pollicetur tibi Moyses Prophetarum facile primus, quod te faciet Dominus Deus tuus excelsiorem cunctis gentibus, venientque super te vniuersæ benedictiones istæ & apprehendent te. Benedictus tu in ciuitate, benedictus tu in agro, benedictus fructus ventris tui, & fructus terræ tuæ, benedicta horrea tua, benedictæ reliquiæ tuæ, benedictus eris ingrediens, & egrediens, Dabit Dominus inimicos tuos qui consurgent aduersum te, corruentes in conspectu tuo, per vnam viam venient contra te, & per septem fugient à facie tua, constituet te dominus Deus tuus in caput & non in caudam, & eris semper supra & non subter, si tamen audieris vocem Domini Dei tui. Breuis est ista Moysis conclusio; quam si seruaueris, seruabit te. Hæc missa facio. Munera

nera pauca Maieſtati tuæ (Rex inuictiſſime) rector & Vniuerſitas Heydelbergenſis offert, quæ cum ex affectione dulciſſima prodeant, pro tua benignitate (quæ ſumma eſt) non ingrate ſuſcipito. Et per immortalem Deum tuam Serenitatem obteſtor, vt ducem noſtrum ac ipſius ſoboles, quæ olim tuæ curiæ præſtabunt ornamentum, ác vniuerſitatem ipſam fauoribus ac regali gratia proſequaris. Dixi.

II.

AD INVICTISSIMUM PRINCIPEM DIVUMQUE MAXIMILIANUM CÆSAREM OPT. MAX. ORATIO, HABITA UNIVERSITATIS FRIBURGENSIS NOMINE, ZASIO DICENTE.

QUanquam Illuſtriſſime, inuictiſſime & Generoſiſſime Princeps, Imperator Auguſte, nos qui ad tuam ſereniſſimam Maieſtatem excipiendam, à tuæ Maieſtatis gymnaſio Friburgenſi miſſi ſumus, planè fateamur noſtrarum non eſſe nec virium, nec ingenii, id muneris apud tanti numinis fulgorem verbis quamlibet politis conſequi: Quæ enim humana mens ex æquo veneretur Principem immortalibus præconiorum titulis decorandum? Principem cuius imperium Oceano, cuius fama aſtris terminatur? Verum enim verò quod noſtræ ſuper eſt exiguitati, tuam auguſtam maieſtatem, quanta maxima veneratione, quanta obedientiſſima ſubiectione poſſumus, excipimus, & in genua, ut addecet, humillimè adpronati conſalutamus: felicem fortunatumque hunc diem arbitrati, quo poſt tot annorum curricula, poſt tot bellicos ſudores, tuam Maieſtatem ſanam iterum & incolumem videre licuit. Utinam vel Ciceronis nobis vel Demoſthenis ſuppeteret facundia, quo illos ardentiſſimos in te, deſideratiſſime Princeps, noſtrorum animorum affectus, paratiſſima propenſiſſimaque vota, ſtudia, obligamina, ex debito explicaremus. Quippe qui à tua Maieſtate eiusque illuſtriſſimis progenitoribus, origine, priuilegiis, prouentibus fundati, decorati, prouiſi, ſola ea tam honeſta tantorumque Principum digna liberalitate alimur & propagamur. Quòd ſi nulla huiusmodi munificentia impelleremur, tuorum tamen eminentiſſimorum natalium, rerumque præclariſſimè geſtarum admirabilem ſplendorem, quo totus propè orbis in prædicationem tui rapitur, memoria repetentes, in maximarum laudum coagmenta iure optimo prouocaremur. De clariſſimis tuis natalibus, quos tamen nonnulli ab Hercule, alii à Priamis deduxerunt, ideò in præſentia non dicimus, quòd ea res & non ſit noſtri inſtituti, & ab idoneis authoribus ampliſſimè pertractetur. Cæterum, quod in te maius & eminentius fuerit, propria tu virtute, rerumque geſtarum gloria, MAXIMILIANE, ita celebraris, ut in multa præconiorum quæ nobis offertur ſylua, ſicut ſe principium ultro exhibet, ita finem inuenire difficillimum ſit. Quum enim & paci & bello ſua ſint tempora, & præclaros principes pace liberalitas deceat & clementia, bello laborum tolerantia & fortitudo, utrobique tua Maieſtas, MAXIMILIANE, ita excellit, ut in ambiguo ſit, alterutrum ſit præſtantius. Clementiam ingens tua proteſtatur benignitas, qui benefacere omnibus, parcere delinquentibus conſueuiſti. Natiua hæc domus Auſtriæ virtus eſt, ut eius Principes humanitate potius mites & placidi, quàm ſeueritudinis rigore auſteri videantur: quod cum in aliis tuis maioribus conſpicuum fuit, tum in te ita egregiè pollet, ut quicunque familiarius tuæ Maieſtati conſueuere, etiam ſi minoris notæ homines fuerint, patrem te quàm dominum potius experiantur. At verò liberalitas vel exuberans in te ſpectatur: nam & nemo unquam honeſtus tuæ Maieſtatis curiam ſecutus, non opulentiſſimis eſt muneribus ditatus. Quot enim militares, quot nobiles tua liberalitate confouentur? Quot denique ſi cæteros taceam, literati viri tua ſunt bene-

beneficentia ſuſtentati & prouidentur ? Teſtis noſtra Uniuerſitas, teſtis Vienna, quæ ambo gymnaſia in tua unius munificentia conquieſcunt. Teſtes innumeri & Oratores & Poëtæ, qui tua ſunt liberaliſſima erogatione decorati. Et in ſumma, tua hæc inſignis liberalitas, ex hoſtibus amicos, ex alienis tuos, ex infidis fidos facit, omneſque paſſim & peregrinos & domeſticos ad te amandum allicit & inuitat. Mittimus, quòd in te literarum expeditiſſima eruditio, & quod in aliis Principibus deſideratur, variarum doctrinarum profundiſſima inueſtigatio reluceat in pace illa. Bello verò tanta inſigniris claritudine, ut quicquid vel maximum de te prædicauerimus, minus illud à laude tua eſſe cenſeatur. Non enarramus hîc quo inuicto labore primos tuæ iuuentæ annos militari puluere exercueris : frigora, æſtus, cæteraque incommoda, quanta animi perſeuerantia pertuleris : non ſomnum, non quietem, non cibum non, potum tibi indulſeris, dum optimi ducis numeros vel omnes expleres. Non enarramus quanto animo tot periculoſa, tot horrida bella inter primos non ſolùm adieris, ſed & vexilla anteieris, potentiſſimos inferioris Germaniæ populos iam tum rebelles ſubdideris & ſubiugaueris : non inquam plurima id genus ſpectatiſſima facinora referimus, quando multa præterire neceſſitas cogit. Hoc dicimus, in oculis omnium verſari, quot nouiſſimè tua ſereniſſima Maieſtas memorabiles deſudauerit victorias. Inuictam tuam vim nonnulli inter primos Germaniæ Principes, quos non nominamus, ſuperioribus annis ſenſere, quorum potentia cum iam uſque ad formidinem latè pateret, tua ſunt manu in ordinem redacti. Senſere & ferociſſimi Bohemi, quorum vel ſola nomina quum priſca ætate tanto eſſent terrori, ut copioſiſſimi exercitus ab ipſis nec dum conſpectis in fugam verterentur : tu tamen ſimulatque eos aduentantes accepiſti, tuo exercitu non expectato, parua accepta militum manu, in quibus & nonnulli Principes, Comiteſque & nobiles interfuiſſe traduntur : ipſos inopinatos & nihil tale verentes, animo maximo aggreſſus es, & cohortatis ad pugnam, ad res fortiter agendas militibus, in prima acie verſatus, fortiſſima tua manu, tuo illo victorioſiſſimo enſe ita in hoſtes ferebaris, ut quamuis reſiſtere primo animoſiſſimè viderentur, tuo tamen intolerabili impetu pars cæſi, pars in fugam verſi, adeò ſunt profligati, ut in verba tua truculentiſſimi iſti hoſtes univerſi, quotquot à bello ſupererant, iurare cogerentur. Et niſi tuo pientiſſimo clementiſſimoque animo aliud ſediſſet, ſub iugum velut coronata & iam venalia mancipia mitti potuiſſent. Ut meritò id, quod C. Julium cum Pharnacem fugaſſet, dixiſſe legimus, tua de ſe Maieſtas uſurpaſſet, Veni, Vidi, Vici. De Venetis denique hoſtibus quid dixerimus ? qui dum ſe dominos terra marique iamdiu iactitarent, & quos poſt Fridericum primum nullus vel Imperatorum vel Principum ne attentauit quidem, tua eos Maieſtas breui tempore ita contudit & fregit, ut ſi modò perſeueraretur, non magno negotio in ordinem redigi ſperemus. Hæc tanta, tam præſtantia, aliaque plurima clariſſima tua facinora, tuæ denique divinæ virtutes, quæ in te velut concentu quodam relucent, & quas mirum eſt humanam naturam capere potuiſſe, toti te orbi iam planè admirabilem effecerunt, atque ita effecerunt, ut Chriſtiani paſſim orbis reges & principes in fœdus, amicitiamque tuam coniungi deſiderent, & iungantur : neque id iniuria, ſiquidem cùm vix alii unquam principi tot excellentes tum animi, tum naturæ dotes contigiſſe credantur, tantò in te celebratiora, tantò magis conſpicua ſunt, quo rariora illa in caeteris apparuere. Et ut uno verbo dicamus, Romani orbis Imperium tibi ſatis debere non poteſt, quod eum habeat Principem, quem priſcis vel maximis imperatoribus rerum magnitudine, vel anteferre, nedum comparare poſſit. Sed quorſum hæc ? Neque enim vel muneris noſtri, vel præſentis eſt conditionis, in tuis laudibus, quod maximè deſideraremus, latius immorari : nec etiam immenſiſſima iſthæc noſtra ſufferret exiguitas : unde finem facimus : &, quod ad noſtram rem attinet, tuæ ſereniſſimæ Maieſtati nos eiuſque ſubiectiſſimam Academiam, totius Uniuerſitatis nomine obedientiſſimè commendamus, atque ſub tua velut diuini numinis umbracula confugimus, & ſubmitti-

A victoria in Bohemos.

A Venetis repreſſis.

Epilogus.

Obedientiam defert nomine omnium.

mittimur: obnixissimè & humillimè petentes, tua Maiestas, Dive Cæsar, solita nos gratiæ benignitate defendat, ab hostilibus incursibus, quibus tamdiu nihil tale meriti affligimur & atterimur, subleuet, liberet, & tueatur, ut qui in tua unius gratiosissima protectione quiescamus & foueamur. Tandem inuictissime Maximiliane Princeps omnium desideratissime Deum Opt. Max. rogamus, ut tuus augustissimus splendor pro reipublicæ Christianæ incremento in ultimam usque senectam felix viuat, in dies magis ac magis fortuentur ac floreat.

DIXI.

III.

IASONIS MAYNI IURECONSULTI, EQUITIS ROMANI, CÆSAREI ET DUCALIS SENATORIS, AC DUCALEM LEGATUM IN GERMANIA GERENTIS, AD SERENISSIMUM MAXIMILIANUM INVICTISSIMUM ROMANORUM REGEM, IN AUSPICATISSIMIS EIUS ET AUGUSTÆ BLANCHÆ MARIÆ NUPTIIS, EPITHALAMION.

CREDIMUS, serenissime Rex, & inuictissime Cæsar, felici aliquo sydere processisse, vt nos qui anno superiore pro inclytissimis Mediolanensium principibus gratulatoriam Romæ orationem habuimus ad Alexandrum sextum Romanum pontificem: nunc etiam eorundem legati ad te Romanorum regem maximum haud imparem simus orationem habituri. Vos estis duo mundi luminaria magna: Pastoralis auctoritas, & Cæsarea potestas, prima & summa Christiani orbis capita, & præcipua uniuersæ terræ fundamenta. Æquum fuit & consentaneum nos qui diuorum Principum nostrorum iussu eum qui spiritualibus præest, salutauimus, anno nunc reuoluto te, qui temporibus præesses, salutare. Detulimus principum nostrorum mandato (sicuti catholicos decebat) Pontificiæ beatitudini & Apostolico throno perpetuæ obedientiæ & sinceræ deuotionis cultum. Eorum nomine Cæsareæ nunc Maiestati inuiolabilis fidei & immortalis obseruantiæ pignus deferimus. Nos etiam (sicut par est) speramus vt quemadmodum à beatissimo sacrorum omnium antistite, & reuerendissimis Ecclesiæ militantis Cardinalibus, voces nostræ clementer admissæ fuerunt: ita nunc à serenissimo Romanorum Cæsare, & illustrissimis Germaniæ principibus verba nostra benignis auribus excipiantur. Nec tam inculti sermonis nostri exiguitas est attendenda, quam mittentium pronus ad omnia animus, præcipua fides, & singularis obseruantia consideranda. Gratiora quoque quæcunque à nobis in præsens proferentur, fore confidimus, quod inter Cæsareum culmen & excelsos Mediolanensium principes necessitudinis & affinitatis vincula sunt contracta. Per has sanctas maritales tædas, & hunc felicem hymenæum, ut cuilibet vel tenui eorum nuncio non paruæ gratiæ locum sperare liceat.

QUICUNQUE Rex eminentissime, egregia & summa augustissimarum p.223 laudum tuarum præconia, vel orando vel scribendo celebrare voluerint, vel potius celebrata & toties decantata contemplari, aut rectius contemplando admirari, & secum obstupescere, facile intelligent, nihil tibi vlla ex parte deesse, quod vel à natura, vel virtute, vel à fortuna sit expetendum: quin ea omnia sis cumulatissime consecutus, quæ ad assequendam omnem præsentis seculi foelicitatem spectant. Nec tuas maximas & immortales laudes ab vno aliquo riuulo scaturire inuenient, sed ex variis & vberrimis fontibus abunde manare.

Natus

Natus es gente Austria : domo inclyta & celebratissima : quæ tot Regum & Imperatorum mater, sæpe etiam Pannoniæ, sæpe Bœmiæ, quandoque Poloniæ reges dedit. Ex Gente Austria vndequaque occurrunt Rodulphi, Hernesti, Leopoldi, Henrici, Othones, Alberti, Sigismundi, Friderici, fœlices & candidissimæ animæ huius excelsæ familiæ : quarum virtutem, illustria gesta, celebresque victorias admirari magis quam recensere æquum est, & veneratione potius quam commendatione complecti. Rodulphus Austrius Romanorum imperator Bononiam amplissimam Italiæ ciuitatem & totam Flaminiam Ecclesiæ Romanæ dono dedit : & Ottocharum robustissimum Boëmiæ regem, qui Austriam & Stiriam Romano imperio ademerat, tandem vario & ancipiti bello victum interemit. Albertus Austrius tertius Pannoniæ, & sextus Romanorum rex, tibi patruus magnus : quum in humanis ageret, Martis filius & belli fulmen ferebatur. Præter cætera præclara facinora Hussitas ferocissimos Bœmiæ populos Ecclesiæ Catholicæ non minus impias & hæreticas sectas, quam sæua & horrenda bella mouentes, non modo superauit, sed quasi malleus quidam omnino contriuit. Fridericus Austrius tertius huius nominis Imperator, genitor tuus pientissimus, in omni probitatis & gloriæ genere etiam priscis quibuscunque conferendus, Heleonoram Heduardi Lusitaniæ regis filiam & Alphonsi Hispaniarum præclarissimi regis neptem, coniugem duxit nobilissimam, Augustamque serenissimam : vnde sibi omnes Lusitaniæ & Hispaniæ potentissimos reges affinitate deuinxit. Ex ea te Maximilianum filium suscepit : quem semper (vt par est) charissimum habuit : non tam ex eo quod vnicum haberet, quam quod vnicæ spei, ac vnicæ & miræ fores expectationis : & vnicus vt paternarum laudum, ita paterni imperii futurus indubitatus successor.

Illud attestatur specu. in tit. de rescripti præsentia. §. fi. ver. Et sunt hæc in argumen. Io. de Imol. in rubrica ff. de ver. ob in 7. col.

Tibi nomen Maximiliano parens indidit, non sine quodam diuino instinctu, vt Plato attestatur : quod duo significat Maximum & Æmilianum. Ambo Romani militarium copiarum præstantissimi duces ac triumphales viri. Maximus enim Fabius Romanum imperium pene desolatum aduersus Hannibalem Pœnum cunctando restituit : Æmilianus vero Scipio Hannibale tandem deuicto Carthaginensium triumphum egit. Vtriusque tibi nomen copulatum est : vt quamuis alterum æquasse fuisset gloriosum, tamen utrumque nomine referre, & utriusque præstantiam superare esset tibi multo gloriosius. Illi Romanum imperium aduersus gentes barbaras defenderunt, & de hostibus profligatis celebrem triumphum egerunt. Tu quoque Romanorum rex supremus, non solum Romanum imperium cui merito præes, sed & vniuersum populum Christianum aduersus Turchanicam barbariem, quæ diutius grassata est, proteges : & prostratis deletisque funditus nequissimis orthodoxæ fidei hostibus, & Christiana dignitate ac fide catholica in pristinum decus restituta, non solum terrestre tropheum reportabis, sed etiam cœlestem triumphum cum immortali gloria & sempiterna salute consequeris. Hæc sunt generosa semina & illustres radices, quibus tam fœliciter in lucem editus es, natione Germanica omnium vt amplissima, sic & nobilissima : quæ non immerito Alamannia quasi ala magna nuncupatur : gente Austria non modo vetere & heroica, verumetiam regia & imperiali : patre imperatore gloriosissimo : matre ex regia prole & augustissima.

Maximus Æmilianus.

Tanta est tuæ sublimissimæ originis amplitudo, vt iam nihil tibi amplius posse honoris addere imperium videatur : quod etiam nascendo meruisti, quum ex imperio ita prodieris, vt ad illud assumptus, non tam institui quam in eo persistere credaris. Quos de te successus tam fortunatissimi partus stirpis adeo egregie præstolari iure optimo mortales poterant, longe semper excellentiores præstitisti. Parum enim fuisset præclaris nasci parentibus, nisi illorum splendor augeretur. Et quanto est maiorum vita præclarior, tanto posteriorum socordia flagitiosior. Quum Alexandro Macedoni sodales sæpius dicerent, tot & tanta tibi relinquet pater. *Quid prodest (inquit) si multa relinquantur nobis, quum ipsi agamus nihil?* Philippum Macedonum regem Alexandri patrem Theophra-

phrastus & Plutarchus tradunt non solum genere & dignitate regia, sed etiam virtute & moribus maiorem cæteris regibus moderatioremque extitisse. Fuit tibi semper præcipuæ curiæ: vt non minus imperio, quam patre Imperatore dignus reddereris. Vera ista, sed rara fœlicitas est, fœlicitate, ad quam quis genitus sit, p.224 se quoque meritis & propriis virtutibus dignum efficere. Tecum sedulo cogitabas qualem te euadere oporteret, ut maximæ parentum gloriæ responderes: & semper clarior euasisti quam opinione conciperes. Cœperunt prælucere in te adhuc iuuene virtutes singulæ imperatoriæ, clementia, liberalitas, continentia, modestia, iustitia, prudentia, fortitudo, magnanimitas: & tales quidem quales vix vnquam etiam longo senio confecti nanciscuntur. Visus es honorem regium virtute prius quam ætate præuenisse. Visus es æuo immaturus, prius meritis ad imperium, quam annis maturuisse. Vix dum puer fœlicia omnia quæ tibi obueniebant, ad Dei benignitatem referens: cœpisti pro Christiana republica esse sollicitus. Concepisti tacitus animo à teneris vsque vnguiculis futuram expeditionem aduersus sæuissimam & truculentissimam Turcarum insolentiam: non minus teipso quam Christiano principe dignam: & eo quidem principe, qui cæteris Christianis principibus præesse procul dubio speraretur. Inter crescentem ætatis tuæ adolescentiam, quasi inter virtutis & fortitudinis tuæ rudimenta Francos, Eburones, Sicambros, Batauos, Morinos, non minus sapienter, quam fortiter profligasti. Reportasti sub viridi iuuenta varias celebresque victorias: quas longo etiam æuo obtinuisse fuisset gloriosum. Taceo quæ nimium omnibus nota ac trita sunt: quanta sit tibi rei militaris disciplina, quanta disponendis militum copiis ratio, quanta castrensium laborum patientia, quanta vigilantia, quanta solertia, quanta ductandi exercitus peritia, quanto animi ardore, quanto corporis robore res bellicas tractes. Præterea actas sub pellibus hyemes, æstates inter bella sudatas: quotiens excubias egeris, speculatum sis egressus, castrametatus: & omnium castrensium munerum numeros obieris: ac vniuersa optimi militarium ordinum imperatoris officia compleueris. Neque vero te castrensia negotia aut bellicæ artes à literarum commerciis abduxerunt: quibus impense incubuisti, quum intelligeres literas esse virtutum omnium magistras, & compertum haberes Cæsaream maiestatem non minus literis quam armis præstare opportere. Neminem decet plura scire quam principem: qui sicuti plurimis præest, ita plurimos debet prudentia antecellere. Demetrius Phalereus Ptolemeum regem monebat, ut legendis libris sedulo vacaret. Quæ enim amici non audent reges non monere, librorum lectione erudiuntur. Fortunatas esse respublicas Socrates & Plato attestantur, quarum principes sapientiæ studiis vacant. Prudentia cæterarum virtutum dux est: qua aurigante imperii habenæ consultissime moderantur. Hac duce nihil temere, nihil insipienter agitur. Carolus quartus eius nominis Romanorum Imperator, dum constitutiones de regum & Imperatorum creatione ederet, illud præcipuum statuit: *vt qui ad Cæsaream dignitatem aspirat, etiam variarum linguarum peritiam teneat, præsertim Latinæ, Italicæ, Gallicæ, Liburnicæ, & Germanicæ.* Tu has omnes adeo calles, vt quæcunque loquaris tibi sic domestica reddatur, quam si eam inter teneros nutricum amplexus imbiberis. Mitridates rex Ponti vel ex eo apud veteres non parum commendatur, quod variarum linguarum quibus præerat, meminisset: & singulis sine interprete responderet. Accedit totius corporis dignitas & elegantia, quæ plurimum de cœlo traxisse creditur: & virtutibus gratiam vel (vt Pacatus inquit) suffragium addit. Valida membrorum internodia, lacertorum robur, lati pectoris firmitas, maiestas vultus, regium supercilium, quidam imperatorius oculorum vigor: vt appareat naturam heroicum totius corporis decorem indulsisse, qui te imperio dignum ostentaret. Hic generis tui imperatorius splendor, hæc tam præclara adolescentiæ tuæ facinora, peculiares animi & corporis dotes, raræ admodum ac propterea admirabiles, Carolum Burgundiorum ducem ac Belgarum

regem fortissimum facile adduxerunt, vt ei assentiretur quod post obitum per diuam eius consortem & primates effectui est demandatum, vt Mariam filiam vnicam multarum gentium & nationum futuram hæredem tibi vix pubescenti matrimonio copularet: ex qua priusquam immaturo letho occumberet, Philippum & Margaritam cœlestes liberos suscepisti. Hæc ingentia merita mouerunt Germanos principes sacri Imperii electores, vt vnanimi consensu omniumque suffragiis te in Romanorum regem mox futurum Imperatorem legerent & salutarent, inter admirabiles populorum acclamationes, congratulationesque publicas. Magna tua laus est, sed maius meritum tam sincerum & integrum tot præstantissimorum electorum iudicium reportasse. Nec multo inferior eorum laus est, quin optimi censeri debeant, quum de optimo principe prospexerint: sed præstat benemeriti quam in benemeritum conferre dignitatem. Alterum enim solidæ virtutis est: alterum iudicii quamuis cum prudentia coniuncti. Interea cœpisti animum denuo ad rem Martialem flectere, quum
p.225 meminisses quod matrimonium est venerabile fidei & honestatis templum, suauissimum vitæ condimentum, consensio quædam cælestis, consortiumque diuinum: humanos affectus & sensuales appetitus intra legitimam connubii copulam maritali lege coercens: & intra diuinos sanctissimi coniugii limites cohibens: ne soluti & infrenes ferarum ritu in varias cupiditatum illecebras euagentur, & in quæcunque voluptatum præcipitia debachentur. Deus rerum omnium conditor & fabricator hominem veluti simulacrum suum formauit: & (quod erat maximum diuini opificii) ei soli sapientiæ gratiam inspirauit. Solus homo rationis capax, mente & prudentia præditus, linguæ & sermonis copia dotatus: solus etiam non vt cætera animantia in humum prostratus, sed erecto corpore & sublimi facie formatus est: & quasi terrenis neglectis ad supernarum rerum speculationem est effictus. Quum autem homini Deus rationis & intellectus lumen infudisset, quo longe cæteris animantibus præstat: & sentiendi atque eloquendi virtutem concessisset, qua carent cætera animantia quæ muta sunt & ratione carentia: statuens humani generis conseruationi & propagationi consulere, etiam salutarem modum adinuenit, quo à feris distaret. Non enim per promiscuos & indiscretos concubitus ferino ritu humanæ generationi studendum esse voluit: sed per sanctum genialis thori matrimonium. Deus ergo marem & fœminam in matrimonium, hoc est, in corpus unum indissolubili vinculo coniunxit: vt essent humanæ diuinæque vitæ perpetuo socii. Diuina prouidentia per hoc sacrum legitimi coniugii fœdus & cœleste matrimonii Sacramentum vniuerso humano generi prospexit, ne cuius dignitatem ineuitabilis conditio instantis mortalitatis extingueret. Qui igitur extra religionum claustra & extra cælibatum in sæculo viuere proponunt, superna lege, duce ratione, & sicuti hominem decet, castissimum sanctissimi coniugii Sacramentum obseruent. Qui secus faciunt, à recto rationis calle, & bono hominis sensu alieni, vitam pecudum sub humana specie viuere creduntur, Non ab re Dido Virgiliana Troiano Æneæ exprobrabat: *Non licuit thalami expertem sine crimine vitam degere more feræ.* Cœpisti ergo, sacer Rex, vt reliqua omnia consultissime de matrimonio cogitare: sicuti Christianum regem diuinæ legis memorem decebat. Sic enim tuo generi, tuæ familiæ ac posteritati, regno & imperio consultum esse voluisti: & per dulcissima pignora tam generis claritatem quam nominis memoriam in posteros longius propagare. Offerebantur tibi non solum à Germanis principibus, sed ex vniuerso pene terrarum orbe à Regibus quibuscunque maritales tædæ. Nemo enim est tam alto solio constitutus, qui non existimet se ex tua affinitate altius multo subleuari. Sed tu animum adiecisti ad Blancam Mariam Vicecomitem Augustam: in qua virginalis pudor cum matronali grauitate coniunctus, omnium voluntates quam facillime promeretur. Incertum tamen videri posset, an diuino consilio, an tua prudentia processerit: nisi quod ad Deum optimum maximum bona omnia sunt referenda. Agitur nunc annus octauus

&

& vigesimus supra centesimum, quo Leopoldus dux septimus Austriæ, proauus tuus illustrem dominam Viridem primogenitam inclyti Bernabouis Vicecomitis Mediolani domini vxorem duxit, ex qua quinque liberos superstites reliquit. Inter reliquos suscepit Diuum Hernestum ducem Austrium patrem serenissimi imperatoris Friderici genitoris tui. Hinc liquet inter Austrios & vicecomites renouatam nunc esse & non institutam affinitatem: & necessitudinis vincula instaurata potius quam contracta. Quum de hoc fausto fœlicique matrimonio verba ad te Maximiliane referenda sunt, oportet tuam admirari prudentiam: quum vero ad Blancam Augustam, fœlicitatem. Neque enim illa excelsiorem virum in toto orbe aut præstantiorem nedum sperare, sed nec desiderare poterat: neque tu meliorem aut moratiorem virginem reperire. Blanca re & nomine non solum membris, sed & moribus & vita, naturæ & corporis muneribus, fortunæ & animi bonis prædita est: his præsertim quæ in virgine præcipua habenda sunt: pudicitia, probitate, venustate, & ingenii acumine: Quamuis illustris sanguine paterno & materno genita, & Christianissimi Francorum regis consobrina, tamen in tela, in acu, in phrygiis operibus, & in omni mundo muliebri instructa: & tanquam à Pallade edocta, priscam Lydarum & Cariarum mulierum gloriam excellit. Gratia oris eximia: forma totius corporis procera & eleganti: & his lineamentis à quibus Zeusis pictor cantatissimus facile omnem pingendi venustatem, vt à virginibus Crotoniatibus, posset excerpere. Propter has eximias dotes à variis principibus & regibus in matrimonium vndequaque deposcebatur. Maximam enim in eo fœlicitatem nobilissimus quisque reponebat, si hanc in coniugem assequeretur. Primum Philiberto Sabatensium ducis filio desponsata est: sed ille æuo immaturus in rapida fata concessit. Tres subinde regum nuptiales tædæ oblatæ sunt: Matthias Pannoniarum rex gloriosissimus eam Ioanni Coruino vnico filio desponderi curauit: sed Matthia vita functo, multa quæ animo conceperat de futura filii in regnum successione, in irritum cessere, quæ faces hymeneas prohibuerunt. Iacobus Stuert Scotiensis primæ iuuentæ adolescens, qui insulæ Britanniæ imperat: qua parte in septentrionem vergit, hanc in consortem & thori sociam expetiuit. Vladislaus Boemiæ imperitans, qui pannonico regno successit, haud impar Matthiæ gloria futurus, per crebros internuncios in vxorem diutius sollicitauit. Sed eras his omnibus longe superior Maximiliane, inter Christianos reges Cæsaream maiestatem obtinens: cui vt genere & potestate, ita virtute & probitate par in toto terrarum orbe reperiri non posset. Tibi ab æterno destinata est non solum vna in carne pro diuino præcepto, sed etiam vna mente futura. Tibi est indissolubili sacri coniugii vinculo copulata: quod vt fœlix & faustum est, ita in annos Nestoreos & vltra Pyliam senectutem vtrinque producatur. Tecum fœliciter omnem vitæ suæ cursum transiget, æque laborum & curarum atque honorum futura socia: nec tam potentiam tuam quam ipsum te perpetuo reuerebitur. In dotem constituta sunt ad quater centena mil[illegible] aurei nummi. Insuper in parapherna aduecta est summa aureorum sexagi[illegible] millium, pro iocalibus, vestimentis, pretiosa supellectili, & reliquo mundo muliebri. Visa est tamen natura rerum omnium parens ex industria illam Principum & regum contentionem in Augusta virgine ambienda, ac certatim deposcenda instituisse: nec confestim tui thalami socia constitueretur, sed quasi per aureos Principum & rerum gradus altius ascendens, tandem ad suprema tuæ Cæsariæ aulæ fastigia deduceretur, qua nihil in humanis excelsius reperitur. Huic tanto matrimonio etiam numina & sydera applausisse liquet. Nam (quod vix alias nisi diuinitus factum credi posset) serenissima regina & comitibus media hyeme longum iter ad Maiestatem tuam facientibus, nullæ vnquam pluuiæ, nullæ è cœlo niues deciderunt: non frigora, non obduratæ glacies quasi rigoribus contractis obstiterunt. Quin etiam plerisque itineribus pulueres quasi æstiui affuerunt: Solis radii diuina augustæ specie delectati, & montanis & campestribus locis quotidie circumfulserunt: & vltra rationem

tionem hyberni temporis incaluerunt. Rheticæ alpes cœlo vicinæ, quæ Germaniam ab Italia disterminant, asperrimæ & quasi inuiæ in Augustæ transitu subsedisse, & quasi se inclinasse visæ sunt. Posteris hæc fortasse mira & incredibilia videbuntur: & tamen sunt re ipsa verissima. Nam terrarum dominæ terras quascunque obsequi congruum fuit: & æquum cœlesti formæ cœlitus ista indulgeri. Excitauit te non parum, Rex sacratissime, ad has sanctissimas nuptiales tædas facesque diuinas sapientissimi Principis Ludouici Mariæ Sphortiæ Vicecomitis Reginæ patrui ratio: quem magnis ex causis tibi maiori beneuolentia & arctiori affinitate iungere desiderabas. Lucius Sylla cognomento Felix inter maximas suas fœlicitates Pii Metelli amicitiam deducebat. Repetis memoria ciuitates, populos ac nationes quæ ab imperio præsertim per Italiam defecerunt. Non ignoras quam altissima sit Diuus Ludouicus prudentia, quam immensa sapientia, quo diuino ingenii acumine excellat, quanta animi magnitudine præstet, quantam rei militaris scientiam teneat, quanta auctoritate polleat, quantum gratia. Non ignoras quod non solum Mediolanense imperium moderatur, verum etiam cæterorum Italiæ principum & regum vota pro arbitrio disponit. Non ignoras Diuum Ludouicum esse rerum Italicarum arbitrum. Quod in eius manu sit pacis aut belli, Iani aut Martis postes reserare. Non est tibi obscurum, quanto vsui & emolumento Diuus Ludouicus esse possit Cæsariæ Maiestati pro imperio redintegrando & amplificando. Stimulat te non parum desiderata diutius in Turcas expeditio. Sed recolis retroactis sæpe temporibus tam piam expeditionem propter Italicas seditiones variosque tumultus fuisse impeditam: qui etiam Romanos Pontifices & sacros Cardinales retardarunt. Diuus Ludouicus Italicæ pacis non solum auctor, verum etiam conseruator quascunque huius sanctissimi voti tui occupationes ex Italia facile dissoluet: & quæcunque obstantia amouebit. Non solent Planetæ (nisi geminentur) magnum aliquid moliri: sed vbi coniunguntur, vt Saturno Iupiter, aut Sol Mercurio, magnos in terris effectus portendunt. Per Blancam augustam vipera aquilæ tonantis aliti colligatur: & Ludouicus tanquam Mercurius Ioui, hoc est, Maximiliano terrarum domino coniunctus est. Sicque sapientiæ & potentiæ influxus sunt conglutinati, vt mirabiles & fortunatissimos maximarum rerum euentus non incerta spei ratione liceat expectare. Occurrebat & aliud animo tuo, velut ex alta specula longius prospicienti: quod quamuis Cæsarea potestas sit in orbe luminare magnum, eget tamen sæpenumero altero magno luminari, scilicet pontificia potestate. Huic indigentiæ succurret Reuerendissimus sacrosanctæ Romanæ ecclesiæ Cardinalis Ascanius Maria Sphortia Vicecomes, alius reginæ nostræ patruus.
p.227 Qui quantum apud Apostolicam sedem, & sacrum Cardineum senatum prudentia, auctoritate & gratia valeat ac excellat: vt ipse taceam, omnibus etiam extra Romanam curiam exploratissimum est. Ut primum Diuus Ludouicus de hoc tanto connubio regium nuncium accepit, tanquam graui somno excitus, cœpit magis stupidus quam lætus esse. Multum ac diu secum cogitans & animo tacitus volutans: tandem non aliunde quam à Deo maximo bonorum omnium largitore tantum munus acceptum habuit: & maximas omnipotenti Deo supplicationes & gratias egit. Dum hæc aguntur, & iam Fridericus genitor tuus colendissimus longo senio confectus naturæ concessisset: Turcarum mense proximo Octobris multa millia in Croaciam descenderunt: non paruam stragem ferro & igne cum ingenti præda Christianis intulerunt: decem ferme millibus partim cæsis, partim pecorum ritu abactis: sed Croacij propriæ culpæ pœnas luerunt: eo quod auxiliares Germanorum copias præstolari neglexerunt: ea clade tu sollicitatus, mira celeritate quindecim millium equitum ac peditum exercitum contraxisti, proposita omni alia cura quamuis admodum graui. Tanta trepidatione tuum celebratissimum nomen Turcas effecit, ut quamprimum eorum auribus etiam ex longinquo intonuit, turpem fugam arripuerint. Alij quicunque exercituum duces hostium fuga exultassent: sed votis

tis tuis fuit contraria & inimica. Nam quum manum cum perfidis hostibus aperto Marte conserere quam maxime desiderares : & nihil magis timeres quam ne nimium timereris : illis ante tuum acceleratum aduentum, in præcipitem fugam versis, tibi celebrioris victoriæ materiam ereptam indoluisti. Tecum tamen fœliciter Rex generosissime actum est, quod eodem tempore & ad imperium vocatus & ad Turcarum arduam expeditionem es accitus. Quam speciosum est ad publicam disciplinam accomodatum, per aduersa & obstantia ad res secundas euehi? In rebus asperis virtus exagitata perficitur, & perfecta vndique cognoscitur, & cognita splendorem & gloriam longe lateque diffundit. In ipso imperij tui limine nactus es pulcherrimam occasionem ostentandæ virtutis tuæ, vt per difficillima bella clarior indies & celebrior reddaris : & tuis generosis operibus te tanto sceptro dignissimum ostenderes. Quam illud tibi gloriosum est, quod eo tempore imperij potestas ad te peruenerit, quo præcipuum Imperatoris munus præstare possis : & lautas opes ac magnitudinem imperij non ad priuata, sed publica commoda, publicamque salutem conuertere. Alius fortasse calamitosis temporibus se imperij fasces suscepisse grauaretur. Tibi maxime cedit voluptati, quod in ipsis imperij primordiis simul incipias, & imperij habenas suscipere, & in rerum discriminibus exerceri. Generosi & strenui animi est malle in castris & assiduis periculis esse, quam in delitiis versari. Quod si apud gentiles philosophos, & apud Ciceronem eloquentiæ principem creditum est; *omnibus qui rempublicam auxerint, iuuerint, defenderint, certum esse in cælo definitum locum, in quo beati sempiterno æuo fruantur:* tibi quum vniuersam rempublicam Chrislianam iuueris, & è faucibus spurcissimi & truculentissimi hostis eripueris, quas non Hysias beatorum sedes, quæ non cœlestia loca parata credemus? Scio Rex inuictissime, multos tibi deberi titulos : sed nullum illustriorem ac diuturniorem expectare potes, quam si fœdam & impiam Turcarum gentem barbaram & pestiferam ex Christianorum ceruicibus excusseris; eamque exterminaueris, funditusque deleueris. Quæ hactenus gessisti, etsi præclara sint, & illustria : talia tamen sunt vt humana aliqua excelsa virtute confici potuisse credantur. Sed quod nunc infracto animo aduersus barbaras nationes es adorsus, à nemine hactenus perfici potuit. Expectatur vt à te solo diuinis auspiciis conficiatur. Aut tu ille es, aut præterea mortalium nemo, quo duce, quo Imperatore Christiana plebs, ex diris & efferatis Turcarum faucibus eripietur. Animo tuo augustissimo ad recta tendenti, & grauissimum bellum in Turcas suscipere instituenti, non quidem pro imperij amplitudine, sed pro diuini & Christiani cultus propagatione, omnia prospere fœliciterque succedent : & sancta desideria diuina pietas comitabitur ac proteget. Fauorabile & gloriosum & apud omnes, præsertim Germanos proceres Maximiliani nomen : eo quod maximas res polliceatur. Tuum est eniti & ingenuam operam dare, vt hanc præcipuam inter mortales gloriam consequaris, vt etiam quæ supra hominem sunt, tibi soli non impossibilia credantur. Cæterum gloriosissime Rex ne longius quam fas est tua benigna audiendi facilitate, & sacri tui numinis reuerentia abuti videamur, vela contrahemus : & grandi negocio breuem finem imponemus. Illustrissimus & sapientissimus princeps Ludouicus, quum nos legatos ad Cæsareum Maiestatis tuæ culmen mitteret, admodum sollicitus fuit, ne parum tibi exprimere, gratum eius animum sciremus : neue incredibilem deuotionem erga te & Augustam maiestatem minus quam sit testatam redderemus : & læticiam inæstimabilem, ac gaudium incomparabile nostra oratione parum consequeremur. Sed tuæ prudentiæ fuerit, ex paucis multa, & quasi infinita colligere: & potius varia assequi coniectura, quam ex verbis nostris percipere. Vtinam eius animum posses linceis oculis introspicere : profecto multo plura quam referantur, spectares. Agit imprimis Deo bonorum omnium largitori dehinc sublimitati tuæ gratias, quas maximas potest, quum diuina opera & tua benignitate tam desideratum coniugium sit subsecutum. Deinde quum ex tuis regiis legatis,

P. 228

legatis, & ipsis rerum successibus plane, dilucideque perspexerit summam benevolentiam & dilectionem, qua erga eum tua sacra Maiestas afficitur, & quam de eo optimam opinionem conceperit, & quod eius præcipuo intuitu regia celsitudo ad hoc sacrum connubium condescenderit: sese omnibus obligationum nexibus erga Serenitatem tuam deuinctum profitetur, ac perpetuo obnoxium affirmat. Opes itaque, facultates, copias, vires: seipsum ac liberos, constantissima fide, pro tuo arbitrio etiam absoluto, ac pro imperij vsu & incremento deuouet ac dedicat. Tuum omne mandatum omni æuo immortalis beneficij loco ducet. Quinimo ad tuum omnem vel minimum nutum, semper non erit minus re & opere, quam verbis aut sermone, animo celeri, prompto & expedito. Ad quamcunque tuam expeditionem, præsertim in Barbaras & Turcas nationes, idem diuus Ludouicus sese paratissimum exhibet: non tam ex eo quod Christianus sit, & intelligat quid Christianum principem deceat, quam quod Maximiliani victricia signa, fulgentesque aquilas, quocunque vertantur, & in quemcunque rerum euentum insequi proposuit. Blancha vero consors tua & Augusta, vt omnibus admiranda, ita à te Cæsare quam maxime amanda, in te vnum omnes charitatis & affectus habenas relaxauit. A te solo pendere instituit: vt nihil unquam illi graue, aut molestum futurum sit, quod diuina maiestas tua imperauerit: non minorem tuæ incolumitatis quam vitæ propriæ rationem habitura. Actum Insprug, die XVI. Martij. Anno à natali Christiano millesimo quadringentesimo nonagesimo quarto.

RAYMUNDUS CARDINALIS CURCENSIS, CONSUMMATISSIMO JURECONSULTO, ET ORATORI FACUNDISSIMO DOMINO JASONI MAYNO NOSTRO PRÆCIPUO.

Non possumus non summopere extollere, Iurisconsulte & Orator præclarissime, orationem quam ad Serenissimum Romanorum regem pleniori ventorum flatu insufflasti. Tanto enim Latini sermonis ornatu, tantoque verborum sale condita videbatur: vt non solum nosipsi omnium minimi, verumetiam omnis multitudinis corona publico & vno consensu te oratorem in Italia longe cæterorum principem decerneremus. Eam medius fidius iam perorato sermone à te (sicut scis) petiuimus. Quippe quam publice sine oratoris discrimine legi, & publicari posse credebamus. Mirum in modum eloquio tuo mellito accensi, ipsam orationem apud nos esse cupiebamus. Sed voto nostro eo tempore subueniendi locus tibi non est datus. Siquidem (si recte meminimus) orationem te dumtaxat memoriæ mandasse, & non totam scripsisse affirmabas: pollicitus eam, vbi omni diligentia exscripta fuisset, ex Mediolano constanter nobis esse donaturum. Proinde quum eam ornatissimam orationem habere magis magisque accendamur: & ex memoria in scriptis translatam esse arbitremur: desiderii nostri partis esse duximus, si orationem ipsam per literas nostras efflagitaremus. Eia igitur te valde oramus, vt huic nostro Tabellario ad nos dare velis: pollicitisque tuis occurrere contendas: id quod ex humanitate tua effecturum te confidimus. Vale cum salute. Ex prætorio Veronæo, octauo Aprilis, millesimo quadringentesimo nonagesimo quarto.

IV.

PANDULPHI COLLENUTII JURISCONSULTI ET EQUITIS, ILLUSTRSSIMI FERRARIENSIUM DUCIS LEGATI, ORATIO AD AUGUSTISSIMUM PRINCIPEM, MAXIMILIANUM CÆSAREM ROMANUM REGEM.

ADVENTUS ad te noſtri ſumma, Rex inclyte, ſed & fortiſſime Cæſar, imo iam vero glorioſiſſime Imperator, hæc eſt, vt quod Eſtenſis Hercules, patriæ noſtræ pater ac princeps, deuotiſſimus tibi dux tuus, per publicas occupationes & ætatis indulgentiam facere prohibetur, ſed maxime tamen cupit, te præſens numen videlicet, non alio cultu quam Romanæ vrbis rectorem deceat, venerari; nos eius verbis quam maxime fieri poteſt, impleamus. Grande onus profecto, noſtrisque omnino viribus impar, ſiue nos illius voluntatem, ſiue magnitudinem cogitamus. Quocirca dabis veniam (quæ p.229 tua eſt indulgentia) mitiſſime Cæſar, & quam nos ingenue culpam fatemur, tu pro incredibili tua clementia condonabis. Nam ſi ſalutandus adorandusque es tantum adepte culmen, in quantum ſe rerum humanarum tollit imperium; quis hoc vnquam, rogo, ſatis digne pollicebitur? Sed lætandum gratulandumque eſt. Quis hoc officii genus abſolutum vndique ſuisque numeris circumſcriptum dabit? Neque enim aut ſoli tibi de imperio, aut nobis de Imperatore ſimplex eſt referenda lætitia: ſed Illyrico, ſed Germaniæ, ſed Italiæ, imo vero Chriſtiano orbi, qui latiſſime patet, gratulandum eſt. Si virtutes tuæ (quod eſſe in legationis officio, atque in ſalutandis principibus primum ſolet) explicandæ ſunt, quæ vox tam felix, quod ingenium tam fæcundum, quæ tam larga dicendi copia ſuppeditabit? Multa quidem (vt verum fatear) clementiſſime Cæſar, ſeſe dicenda quaſi certatim nobis obiiciunt, quæ videlicet ardentiſſimus erga te noſtri Principis iuſſit affectus; & quæ tu vtinam, sereniſſime Rex, oculis tuis immortalibus videre potuiſſes, quo vultu, quibus verbis, quo ardore mandabantur? ſed Maieſtatis tuæ fulgore ſuperamur, opprimimur gloria; & auguſtior longe, quam de te nobis fama pollicebatur, conſpectus iſte tuus exterret. Sparſim igitur ac nullo ordine mandata digeremus, & (quantum inter colligendum perculſas animi vires memoria ſuppetet) quæ nobis ille iuſſit, exequemur. Verum nihil prius aut antiquius duxit Hercules tuus, quam vt ab eo maxime auſpicaremur, à quo tanti muneris incrementa ſuſcepimus. Agendasque immortali DEO laudes ac gratias ſempiternas primum cenſuit, quod cum terris principem dedit, qualem bono generis humani ſperare quidem potuimus, inuenire vero non niſi ipſe rerum omnium ſator potuit, à quo Princeps terrarum gubernaculis imponitur, in cuius manu Regum omnium fortuna verſatur, qui feſſas res humanas pro ſapientiæ ſuæ luce bonos interdum Principes indulgendo, ſubleuat, erigit, ſolatur, fouet. Sic Octauium, qui primus Auguſtus cognominatus eſt, poſt ciuilium bellorum lachrymas dedit. Sic Veſpaſianum poſt Nerones, poſt Domitiani crudelitatem Traianum, Antonios: poſt Commodi furores Seuerum, poſt Heliogabali væſaniam Alexandrum. Et ne ſingulatim vniuerſos proſequar (quos enumerare longum eſt) ſic poſteriori tempore Flauium Conſtantinum, ſic Theodoſium, ſic Juſtinianum: ſic Magnum Carolum, ſic Othones, Henricum ſecundum, pluresque alios, quaſi diſtinguendis malorum Principum ordinibus, ſecundisque Reip. fluctibus moderatores dedit: donec in Auſtralem familiam tuam, à condito æuo nobiliſſimam, & ipſam triumphis grauidam, & imperiis genitam, Romana res omnis certa iam ferme ſucceſſione reſedit, tibique orbis

Boni Principes per interualla.

Auſtralis familiæ.

bis

bis imperium tradidit gubernandum. Quare & illi immensas, & tibi quantas maxime possumus gratias agimus, quod illud animo magno regendum suscepisti. Gratulamur vero & virtuti tuæ, & bonis omnibus, & militari gloriæ, quam tu in antiquum statum redacturus es; & literarum studiis, quæ per te priscum decus & dignitatem recuperatura esse videntur. Gratulamur & ætati nostræ, & horum temporum felicitati, prouinciis omnibus, & Christianæ Reipublicæ; atque imprimis sibi ipsi Hercules Princeps noster gratulatur, & ob amplissimam quam de te spem expectationemque concepit, ob egregia multa & magnifica diui patris tui beneficia, & ob ingenuum quidem ac peruetustum Estensis familiæ in Australis gentis Principes amorem pariter ac reuerentiam. Quod si tibi de suscepto imperio gratias agimus, si lætitiæ nostræ magnitudinem (dum nobis ipsi plaudimus) ferre non possumus: nullus prudens rerum æstimator mirabitur, si quæ imperii partes sunt, quæ officia, quæ curæ, qui labores, quæ pericula, metiatur. Populis tanquam fluctibus huc atque illuc æstuantibus, & armatis exercituum cupiditatibus, immortalis pater imperii frena constituit. Quare non secus esse populis sapientes, sapientium quidam putauerunt, *Princeps quid in re publica.* quam in ædibus contignationes lignorumque compages, quæ vniuersi ædificii molem pondusque contineant. Alii non aliud esse Regis officium atque Imperatoris munus arbitrati sunt, quam quod sentimus cordis esse, viscerum omnium præstantissimi in humano corpore. Quidam altius ac verius cogitantes, idem esse Imperatoris opus dixerunt, quod Solis in mundo, vnde rerum omnium motus ac vita, vnde operum omnium initia, progressus finesque deriuantur. Quare eum cui populorum gubernacula tribuantur Platonis sententia, tanto priuatos omnes antecellere oportet, quanto homines à Diis immortalibus superantur. Arduum certe opus atque omnino difficillimum, supra hominem sese attollere, belli pacisque, ac gentium omnium iura moderari, vnum esse cuius ad exemplum totus componitur orbis, ocii populorum ac subiectorum quietis rationem omnem curamque suscipere, propriæ vero nullam. Diuus Julius (vn-
p.230 de primum felix illud æternitatique dicatum Cæsaris nomen, Maximiliane, defluxit) nihil aliud esse dicebat Imperium, quam *curam alienæ salutis.* Justinianus vero noster idcirco voluntarios labores suscepisse se dicit, vt quietem subditis parare posset. *Laboriosa res principatus.* Aurelianus Augustus ad populum Romanum scribens: *Ego*, inquit, *efficiam ne sit aliqua sollicitudo Romanis. Vacate ludis, vacate Circensibus: nos publicæ necessitates tenent, vos ocupent voluptates.* Vnde principatum constat nequaquam segnem rem esse, sed laboriosam; non ocio & animi remissione, sed curis ac laboribus abundantem. Hoc magnus ille quondam Armeniorum Rex Tigranes expertus cum esset, oblatum sibi venerabilem illum pannum, quo regius vertex coronari solet, manu diu versatum aspiciens; *O nobilem magis quam felicem* (dixit) *pannum; quem si quis penitus agnoscat, quam multis laboribus ac periculis sit refertus, ne humi quidem iacentem velit attollere.* Adhortantes se ad imperium suscipiendum amicos Tiberius Cæsar ignorare dicebat *quanta bellua esset imperium.* Arrius bis consul, vir bonus & grauis, Cocceium Neruam nepotem suum cum imperium accepisset, miseratus est. Expauit ad imperii nomen, quod vltro sibi offerebatur, M. Aurelius Cæsar. Diocletianum quoque dicere solitum legimus, *Nihil difficilius esse, quam bene imperare.* Sed & diuus Augustus imperii pacisque formator, cui plura Dii (vt quidam scribit) quam vlli vnquam homini dederunt, imperandi, hoc est laborandi vacationem à Senatu efflagitare nunquam destitit. Hoc & bonorum Principum raritas indicat, hoc imperialium coronarum insignia illa pondera non sine ratione significare videntur. Hoc nobilem illum expressit maximi imperatoris gemitum, quem sæpius suspirantem dixisse accepimus: *O te felicem Damocles, qui non longius vno prandio regni necessitatem tolerasti.* Damoclem illum referens, qui à Syracusano rege Dionysio ad mensam vocatus, sub ancipitis gladii periculo, qui de tenuissimo filo penderet, pauidus semper tremebundusque discubuit. Jure

igitur pro ſuſcepta à te imperii mole (quod rerum humanarum omnium maximum eſſe clamabat Iſocrates) pro grauiſſimo iſto Chriſtianæ Reip. tuendæ amplificandæque munere, quod libenter amplexus es, & gratias agimus, & voluptate efferimur, & feſtis acclamationibus ſalutantes; *Cæſar vere Cæſar, veriſſime Auguſte*, dicimus; fauſtasque illas voces omnes, quas publicæ lætitiæ feruor ſolet effundere. Quod ſi non illuſtriſſimi modo electores tui, ſed & ipſa Roma, & Italia, & Gallia, & ex prouinciis viritim omnes in ſuffragium iſſent; ſi vniuerſum Chriſtianum nomen vno in loco de Imperatore deligendo comitia habuiſſet; nulli magis quam tibi tantæ rei pondus impoſiturum fuiſſe videtur. Adeo omnia in te vnum diuina quadam ſorte cum naturæ tum fortunæ munera conuenerunt, quæ in Imperatore deſideranda veteres prodiderunt; vt etiam vel negatum Imperium (ſi petiiſſes) iure tuo tamen vindicare potueris. Patere (obſecro) patere nobiliſſime Cæſar, nos & lætitiæ noſtræ frena relaxare, & Herculis tui, quantum per nos licet, affectus exprimere; dum quæ geſtiens ipſe mandata dedit, tametſi elingues explicamus. Modeſtiam tuam in audiendis laudationibus nouimus, ac viuentis adhuc & præſentis adeo Principis laudes non ſine dicentis reprehenſione dici, non ignoramus. Sed non ideo diuina munera prædicari non debent, quod ea qui audiunt, per modeſtiam forte recuſent. Potuiſſes (inquam) vel negatum imperium (vt de his humano quodam vſu loquar) ſi petiſſes tuo iure vindicare. Qui de imperatoria ſcripſerunt, genus, ætatem, formam, rei militaris ſcientiam, vſum, auctoritatem, fortunam, virtutem in Imperatore eligendo ſpectari oportere cenſuerunt. Sed in quem obſecro (ſi verum fateri volumus, præfatâ gentium omnium veniâ) tanta iſta bona cœleſti prouidentia ceciderunt? Si genus quærimus, paternum tibi genus Auſtria. At qualis Auſtria? Fortiſſimorum ducum domicilium, Principum ſedes, Imperatorum ſeminarium. Nonne hinc ex atauis tuis (vt cæteros tranſeam) Rudolphus Imperator prodiit, qui Romanam Eccleſiam fœcundiſſima Italiæ parte Flaminia donauit? qui Primiſlao quinto Rege, memorabili illo prælio (quod in campis Auſtriæ geſtum eſt) ſuperato obtruncatoque Bohemicam potentiam domuit. Nonne ex maioribus tuis Albertus primus ob bellicam gloriam à Romano pontifice deſignatus eſt vltro, qui læſam Eccleſiæ maieſtatem vindicaret? Nonne & Albertus ſecundus magnus tibi patruus, pietatis eximiæ Princeps? quem ideo rebus humanis (cum biennio tantum imperaſſet) ereptum gentium omnium conſenſus dixit, quod indigni eſſent eo principe illius temporis mores, atque ideo illum Deus hominibus ademerit, quia ſecum eſſe maluerit. Hunc diuæ memoriæ Federicus pater ſubſecutus eſt, nuper cœlo redditus, Imperatorum omnium innocentiſſimus, pacatiſſimus: cuius illud proprium fuit, quod omnes ante ſe Principes à Diuo Iulio, & vitæ & imperii diuturnitate ſuperauit. Nemo diutius vixit, nemo ſolus diutius imperauit, nemo innocentius regnauit. Quod ſi maternum tuum genus repetendum eſt, quis neſcit à validiſſimis Gothorum Ducibus, quatuor atque octuaginta coronatos Reges perpetua ſucceſſione Hiſpanias ad hæc vſque tempora tenuiſſe, unde ſanctiſſimæ parentis tuæ deriuatur origo. Uxorum tuarum ſtirpem ſi quærimus, illæ magnorum Ducum filiæ. Si quos (non tam Romano quam vſu trito vocabulo) ſororios dicimus; & ij quoque ampliſſimi Duces, atque in ijs ſplendidiſſimus Alphonſus noſter Herculis tui filius, miræ ſpei adoleſcens, futurus Dux, filium ſuſtulit, & is Ducum longe potentiſſimus eſt. Ut iam non imperatoria ſolum ſtirpe natus, ſed totus ex Ducibus, totus ex Regibus, totus ex Imperatoribus, quaſi ſeminario quodam generoſiore virtutum concretus factuſque videaris Imperator: vt intelligant populi, ſciant nationes, virtutem tuam non tam adſcitam adoptiuamque eſſe, quam genuinam, & ab ipſa natura ad Romani orbis imperium traditam, atque ideo auguſtiorem longe venerabilioremque eſſe. Quæ ſi quis prorſus amens non intelligat, atque in re perſpicua (vt eſt interdum contumax ignorantia) dubitet; is ſpeciem iſtam tuam maieſtatemque contempletur.

Maximiliani genus.

Auſtria.

Federicus III. Imp.

p. 231

Gothi Hiſpaniæ reges.

Digna imperio forma.

tur. Pulcherrimum te eſſe domicilium fateatur oportet, in quo ſe imperium ipſum prorſus penituſque componat. Felices illæ animæ, quæ nobiles curas ſuas naturalibus arcanis intulerunt, quo abditarum in ipſa natura cauſarum ſecreta rimarentur, auguſtiſſimam quamque hominis ſpeciem plurimum de cœlo trahere prodiderunt. Siue enim mundi ipſe æternus rector nobiliſſimum animum miſſurus in corpus, ſpecioſum prius atque illo dignum metatur hoſpitium: ſiue animus ipſe cum venerit, diuinitatis ſuæ conſcius, pro habitu ſuo ſibi fingat & ornet habitaculum; certum eſt alterum alterius officio creſcere, & cum ſe mutuo quaſi fœdere iunxerunt, vtraque maiora conſurgere: vt eos qui tali naturæ ſint habitu, iam non natos, ſed à Deo ipſo factos formatoſque eſſe ſcribat Cicero. Æthiopum populos, qui Gymnoſophiſtarum ſapientia gubernantur, non ex iis qui fortiſſimi, quiue opulentiſſimi habeantur, nec qualeſcumque ſibi Reges facere ſcribit Ariſtoteles; ſed eos tantum qui forma pulcherrima præſtantiſſimaque ſint: quippe qui animorum effigiem ex corporis ſpecie intueri ſe poſſe veriſſime arbitrentur. Nam & apud Iureconſultos relatum eſt, * ſapientis quoque iudicis eſſe, ex ipſa vultus corporiſque figura mentis bonitatem ſpeculari atque coniicere.

*l. 13. D. de decurion. Cuiac. 20. obſer. 6. vlt.

Sicut enim (auctore Ariſtotele) ad felicitatem habilis deformis homo non eſt; fierique non poteſt (vt Aſpacius inquit) vt qui omnino deformis ſit, bonus ſit: Sic eum qui formoſiſſimus ſit, impoſſibile prorſus eſt vt non idem optimus ſit. Quid enim aliud nobis pollicetur tua illa ſereniſſimæ frontis maieſtas? decora illa Cæſaries? ille oculorum ſidereus vigor? illud os probum? ille totius corporis honeſtiſſimus ſtatus? illa dignitas? illa proceritas? Virtus illa ſplendidiſſima Cæſaris (quod negari non poteſt) meretur imperium: ſed virtuti, quæ in pulchro corpore gratior venire ſolet, auguſta illa tua forma ſuffragatur. Age quod ea ætate * imperium ſuſcepiſti, quam cœleſtium conſiliorum myſteria ſcrutantes Philoſophi, hebdomaticorum annorum quintum locum ſtationemque eſſe dixerunt:

* annor. 35.

in quo robur ac virtus maxime vigeant, quamque ſapientiam quidem quintum progredientis animi tum actum, tum virtutem appellant, quinti ſeptennii climacterium terminum deſignantes; in quo nec ſenis imbecillitas contemptui eſſe poſſit, nec adoleſcentis formidanda temeritas: ſed in quo labor in negotiis, fortitudo in periculis, conſilium in prouidendo, induſtria in agendo, celeritas in conficiendo, ceteræque illæ imperatoriæ virtutes, quaſi vertice quodam vitæ conſtitutæ, firmiores conſpectioreſque reddantur. Verum ætas iſta tua, quæque illam præceſſit, non in otio, nec in languore, non in vmbra traducta eſt; nec naturalibus contenta muneribus, ſine ullo rerum vſu, per ſegnitiem ſitum quendam cariemve duxit:

Militaris experientia.

imo vero in ipſis pene cunabulis, Imperator antequam miles, arma tractaſti, bella geſſiſti, victorias cumulaſti, proditionum pericula, incertos pugnarum caſus, obſidionum ærumnas, oppugnationum damna, inſidiarum perfidiam pertuliſti: ſudorem, puluerem, ſanguinemque caſtrorum incredibili labore, ingenti animo, mira conſtantia toleraſti. Quid eſt in bellicis rebus à te non tentatum? quid inauſum? quid inexpertum? quæ te militiæ pars latet? quæ tibi militaris diſciplinæ forma non perſpecta? quis hac ætate tot rerum momenta, tantarum rerum varietatem, tantum periculorum, quantum tu ab ineunte pueritia expertus? Qui maiore etiam parte mortis in corpus quandoque recepta, nec illud quidem, quòd à ſumma tantum die intelligere mortales ſolent, ignoraſti, vere imperioſe vir; quem neque pau-
p.232 peries, neque mors, neque vulnera terrent. Quid eſt quod neſcias? qui ſemper cum fortuna ipſa (inuitus dicam, ſed & illâ quoque inuitâ dicenda) pugnaſſe viſus, inimicioremque illam fere habuiſſe, quam hoſtes: ita tamen aduerſus illam pugnaſti, vt omnem ſortis euentum docueris poſſe à virtute ſuperari, feſſamque illam in tua iura compuleris; magna admiratione mortalium, qui te tandem poſt tot exhauſtos labores, poſt tot periculorum circumfuſam molem, rebus omnibus pro arbitrio compoſitis, Imperatorem vident, nulla virtutis opinione fraudatum, non æſtimatione commotum, non auctoritate minorem, ſed firmis ami-

amicitiis auctum ſplendidiſſimo coniugio ornatum, fidiſſimis affinitatibus communitum, omnium Italiæ Principum beneuolentia ſeptum: etiam ſuperbis ac contumacibus terribilem, & immaniſſimis Turcis, ſanguinariiſque illis noſtræ religionis hoſtibus formidandum; quos tu verus Chriſtiani nominis aſſertor; quandoque (quod ſperamus) debellabis & conteres. Hæc externa quanquam videantur, tua ſunt tamen, fortiſſime Cæſar; tua (inquam) ô noſtrum ſidus, & vnicum veræ probitatis exemplar, quia tua ea vi animi moderaris, & virtutum gloriâ (quas in te vnum tuo certo iudicio, atque ita eligens, atque ita vſu comparans cumulaſti) & maiora efficis, & conſilio maturiore diſpenſas, magnis animi dotibus & veræ ac ſolidæ gloriæ ardore ſuccenſus. Quid enim in te non mirabile, non conſpicuum, non triumphale videtur? Nihil eſt (vt leges * docent) *quod lumine clariore refulgeat, quam recta fides, in Principe, quam vera religio.* Maxime enim cultorem Dei eſſe Principem decet, quando ipſe à Deo maximum honorem conſecutus eſt. Cæteræ virtutes omnium omnino communes ſunt. Prudentia (vt Ariſtoteles ſcribit) imperantium ſola: Iuſtitia vero (Theodoſius Auguſtus ait) Regum, ſine qua nec ipſum quidem leuam dominari recte poſſe Poetæ quoque cecinerunt. Sed quid, obſecro, aut fide tua firmius, aut conſilio grauius: aut ſententia iuſtius? Harum in te virtutum exempla contexere, nec modeſtia tua, nec temporis ratio patiuntur, nec auditorum præſentia poſtulat: nec enim apud ignaros habetur oratio. Atque vt virgineum illum pudorem, cœleſtemque manſuetudinem tranſeam, vt inclytam illam conſtantis animi aduerſus voluptates omnes contumaciam, & indictum vitiis bellum, & ſumma ſemper petentis inuicti ſpiritus ſublimitatem; proprias certe peculiareſque tibi virtutes quonam piaculo præteribimus? liberalitatem dico, animi magnitudinem atque clementiam, quibus quidem virtutibus Reges omnes, (ſine inuidia dixerim) longe præcellis, eos qui virtute ſunt prædíti.

Turci debellandi.

** L. inter claras. C. de ſum. trinit. Religio principis decus.*

Iuſtitia.

Nulli magis (vt Ariſtoteles ſcribit) quam liberales amantur. Magnitudo vero animi non modo virtus ipſa, ſed & virtutum cæterarum decus, momentumque: Ac clementiâ, quæ Principis dos prima eſt (Demoſthene, Iuſtinianoque * auctoribus) Deo maxime Imperatores æquantur. Hæ te Maximiliane Cæſar, vere maxime, Auguſtum faciunt; hæ omnium hominum tibi animos conciliant, hæ tibi vniuerſum mortalium cœtum deuinciunt: has in te omnes admirantur, venerantur, prædicant. Hæ magnum Alexandrum domitorem Aſiæ fecerunt, hæ Cæſarem Iulium Diuis adnumerarunt, Auguſtum conſecrarunt, Traianum, Antonios, Henricum, bonoſque omnes Principes cœleſtes plane viros effecerunt. Harum & tu virtutum auſpiciis (vtinamque hoc à vate ſit dictum) *Imperium terris, animos æquabis Olympo.* Iure igitur ſumma tibi delata poteſtas, iure tibi debetur imperium. Sed eodem quoque iure ipſum tibi debetur Imperium, per te ſcilicet decus priſcum recuperaturum: iure tibi humanarum rerum tradita ſunt gubernacula. Tua ſunt iura, tuæ ſunt leges, tua iudicia, penes te belli paciſque poteſtas omnis. Tu de omnium capite fortuniſque iudicas, tu viua lex, tu animatum ius, tu unus ex omni hominum numero es, cuius ſunt omnia. Tu vnus es vt Imperator tandem (quod & diui Pii ſententia, * & Iure conſultorum literis proditum eſt) Mundi dominus: qui principatum non rapuiſti, ſed ornaſti; non ambiſti, ſed vindicaſti; non emiſti, ſed meruiſti.

Liberalitas.

Fortitudo. Clementia L. vlt. C. de teſtam.

Imperatoris poteſtas.

** L. 9. ad leg. Rhod.*

Omnis igitur iure tibi veneratio pariter reuerentia obedientiaque debetur. Hæc cum ita eſſe intelligat, religioſiſſime Cæſar, deuotiſſimus tibi Dux tuus Eſtenſis Hercules, qui te iam pridem (ſicuti ſcis) multos ab hinc annos, prius etiam quam regni nomen & faſtigium imperiale conſcenderas, obſeruauit, coluit: (quippe non noua ſunt auſtralis familiæ decora, non noua virtutis ac magnitudinis tuæ gloria) verum te principem, verum omnium moderatorem, verum Cæſarem, verum Imperatorem agnoſcit, ſalutat, veneratur, adorat. Et non eam fidem * modo obedientiamque præſtiturum ſe recipit, quam tibi per Duca-

** Homagii.*

Ducatus dignitatem ab imperiali benignitate profectam, per vrbes ab Augusta
p.233 maiestate susceptas debere per scriptam legem profitetur; verum etiam illam, quæ tibi ab omni Romano orbe, gentibus, nationibusque omnibus, diuino pariter & humano iure debetur. Idem semper animus in Estensi familia, omnium Italiæ longe clarissima vetustissimaque; eadem mens semper omnibus Herculis maioribus fuit: Romanos Imperatores magna semper fide, incredibili constantia, ingenti veneratione coluerunt; Ferrariamque ipsorum vrbem, quasi Imperatorum omnium pacatissimum diuersorium, Italiam ingressi Romani Cæsares habuerunt. Illam Henricus tertius quandoque inhabitauit, in illa Carolus quartus exceptus, in illam Sigismundus diuertit: illam postremo diuus Fridericus pater bis illustrauit. Sed & Ottho iste tertius olim, qui ob eximiam quidem virtutem Mundi Miraculum cognominatus, non modo illam, sed Hugonem quoque Estensem ex genitoribus Herculis tui, virum fortem, & bellicis artibus per ea tempora insignem, cui à virtute Magni cognomentum fuit, comitem sibi adsciuit: qui collecto Italico exercitu (neque enim pacatis locis erat iter futurum) Romam ipsum duxit, reducemque tandem patriæ restituit. Idem in te est Herculis tui, deuotissimi tui ducis animus: eadem tibi Ferraria, subiectæque omnes Herculi ciuitates, oppida, municipiaque semper patent, quæ tibi ille vniuersa iuxta secum promptissime offert, proque Imperii tui maiestate tuenda amplificandaque magno animo pollicetur. Quoniam certissimam spem de virtute tua, deque incredibili erga se amore tuo, studioque iam pridem concepit; tantumque sibi de animi tui diuinitate pollicetur, vt nihil sit quod à te non impetrare se facillime posse confidat. Eius fidem suscipias, qua soles benignitate, precatur: vtque ipsum, liberos, omnemque Estensem domum, iure meritoque, & quasi dedicatione tuos, serenissimo vultu respicias, enixe te rogat. Vale igitur, viue ac vince, gloriosissime Imperator, Augusto felicior, Traiano melior, Frederico patre viuacior. Immortalis vero Deus, cuius beneficio tantum Decus Romanus orbis accepit, cui tu (æternus vtinam) datus es rector,

Imperium Oceano, famam tibi terminet astris.

Dicta in Ispruchis, in auditorio Cæsaris.

JOHANNI CAESARIO JULIACENSI, PHYSICO, MATHEMATICO, ET MEDICINÆ DOCTORI, GRÆCÆ LATINÆQUE LINGUÆ APPRIME DOCTO.

Henricus Glareanus, Helveticus, Poëta Laureatus *S. D. P.*

GAudere plurimum soleo, suauissime Præceptor, quoties in mentem venit (venit autem sæpe) tui memoria: cumque a te, à te inquam homine doctissimo, Græcarum literarum elementa cupidissime didicisse recordor, incredibile est, quantum triumphem, quantum læter. Ut autem aliquam tibi gratiam, quemadmodum grato discipulo congruum erat, rependerem, volui tibi meum, de Cæsaris Max. Æmiliani laude, carmen, quod Agrippinæ in conspectu Principum Germaniæ, coramque Cæsarea Maiestate, non sine gloria (absit verbo invidia) multorumque hominum admiratione ante biennium ad Dorium tonum demodulatus sum dedicare. Confiteor tamen ingenue me longe vinci à tali Principe, cuius ego ne umbram quidem consectari valeo scribendo, sed quæ potui feci, quid enim ultra, quam possum, facerem? Vale felix bonorum studiorum decus Basileæ Anno Domini M. D. XIV.

V.

AD MAXIMILIANUM ROM. IMPER. SEMPER AVG. HENRICHI GLAREANI HELVETII POETÆ LAUREATI.

PANEGYRICON.

INclyte Romulidum Cæſar, quem ſumma tonantis
Maieſtas mundo ſtatuit pietate ferendum,
Præfecitque vnum diuina potentia rebus,
Qui cum ipſo placide ſpacioſum temperet orbem
Quod tua me pietas, & magnificentia ſceptri
Audiat (en cernis) rogito tua numina ſupplex.
Arſacas Arſacides, & Achemenas aſtra putabant
Aſtrologi Perſæ, Ptolomæos fama per orbem
Sparſit in extremam Nili ſeptemplicis vndam:
Laomedontea fortunatiſſimus vrbe
Infelix Priamus, Pelopeia ad arua volabat,
Nomineque & fama celebris, currenteque vatum
Materia, quid enim non audet Græcia, mendax?
Cecropis & Theſei quam clarum nomen Athenis.
Antiochique Syris nullo delebile ſæclo.
Proinde hæc vana abeant, ne tempora perdere dicat
Verborum longa ambage, exorſiſque remotis.
Eia age, Pannoniæ celeberrima gloria gentis,
Rex Romane faue, cui longo ſeruiet æuo
Sol oriens, ſolque occidens, polus Auſter & Arctos.
Namque in hyperboreis, Tanais qua frigidus vndis.
In Mœotica abit vada, tu venerabilis oris,
Famaque nigrantes celeris tua contigit Indos,
Extremoſque hominum ſeres, aut ſi quid ibi vltra
Priſcis ignotum, Soliſque perambulat ortum.
Veſper vbi occidua roreſcit frigidus vmbra,
Gurges Atlantiacus, Tarteſiaque æquora Calpes,
Te celebrant, te commemorant, tua numina adorant.
Nec ſatis hac tellure, alius tibi quæritur orbis
Sub pedibus, pene Antipodes noua terra marino
Prenſa ſinu, cycloque ſub æquatore repoſta eſt.
Aſt vbi ab Arctoo Boreas volat horridus axe,
Orcadas inuadens, ſemotoſque orbe Britannos,
Cimmeriaſque vmbras, agitataque limina bello
Fruſtra Romulidis, vbi vaſto barbara gyro
Gotthia ſubiungit, cæcis abſtruſa tenebris,
Tartareas reſupina iacens procumbit in vmbras.
Nota tua eſt pietas, & nota verenda poteſtas,
Virtuſque imperiumque, & Maximus Æmilianus,
Denique Marmaricis vbi murmurat auſter in oris,
Imbriferas cogens nubes Gœtulia, Pſylli,
Æthiopes, Elephantophagi, & Garamantica proles
Ambigua, & Numidæ, Maſſyli, & corniger Hammon.
Sæpe tuas laudes, ſæpe audiuere procellas.
Atque vt magna magis tua ſint præconia Cæſar,

Exten-

Extendit caudam Lybiæ, penitusque ſub aram
Tenſa caput cœli, neſcit quo ſiſtere detur.
Sed ſatis ambagum, tibi nunc Germania pugnax,
Et domini rerum, & melior famulabitur orbis.
Burgundosque, Morinosque tenes, Atheſisque fluenta,
Indomitum Rhenum, ſulcosque binominis Iſtri,
Illyricos, Vbios, fulgentique ære Tribocos,
Vangiones, hodieque feros in bella Batauos.
Idque vnum adiiciam, quo nil mihi gratius orbe,
Heluetia æterno Cæſar tibi fœdere iuncta eſt,
Gens aquilam, gens terribileis imitata leones.
Nec tibi dedecori Sueui, gens priſca Deorum,
Et dura & fortis, nulloque exhauſta labore.
Cætera ſubticeo longum cantanda per æuum
Quæ gentes, quæ regna tibi, quæ ſeruiet ætas,
Semper in Oenotriis ſenuiſti acerrimus armis.
Pallasque, vt ſceptrum, diuinas contulit artes,
Prudens eloquium, & linguæ venerabile donum,
Tot variisque ſonare modis, mihi lingua palato
Hæret; & albentes vix attigit arida dentes,
Cum nondum tibi geſtorum numerauero partem
Tantillam, quid enim præclaræ nomina ſtirpis,
Quid reliqua enumerem? citius quam copia deſunt
Tempora grandiloquo ſolum cantanda Maroni,
Nec niſi Smyrneo geſta enarranda cothurno
Illi Parnaſſi fontes, & Phocidis amnes
Hauſtibus exſorbent plenis, mihi gutta negatur,
Et cyathis verſis, ſitiens ego pocula lambo.
Da veniam (dare namque tuum) iuſtiſſime Cæſar,
Si tua facta minus, maieſtatemque verendam
Attigero. Quis enim tam paucis exprimet autor?
Semper in ore meo Regum veneranda poteſtas,
Tuque caput mundi, longos tibi det DEus annos,
Atque Sybillinam duplicata ætate ſenectam,
Cum quo perpetuum regis inuictiſſimus orbem.

Max. Æmilianus Imperator Friderici Imperatoris filius, Caroli Quinti avus, perpetua memoria digniſſimus Princeps, maximus Chriſtianæ pietatis, vt vix alius cultor, plurimum bonis ac honeſtis diſciplinis fauens, Germaniam mire illuſtrem ſuo ſeculo fecit, ingenia excitauit, pauperes iuvit, occaſionem ad honeſta ſtudia capeſſenda omnibus dedit. Idem Glareanum iuvenem Coloniæ Agrippinæ honeſtorum virorum Gymnaſii Montani commendatione amplexus, laurea coronauit, annulo eximio donauit. In qua coronatione hoc carmen Poëta ad Dorium Modum intonauit. Pro cuius explanatione paucula hæc ſcholia ſubiecimus. *Arſacas Arſacides)* Laudum initium Regibus aliarum nationum factum ab ſua cuiusque natione inquit, At Max. Æmiliani Imperatoris nomen celeberrimum declarat totius orbis conſenſus. Licenter autem Poëta Arſacas & Achemenas in quintam Græcorum declinationem torſit, cum alii in prima inclinent. Unde qui accuſativus longus erat, hic corripitur. Sed in barbaris fortaſſis hoc licet. Ordo igitur & ſenſus eſt: Arſacides, id eſt, Parthus Reges ſuos Arſacas, & Perſæ Aſtrologi ſuos item Reges Achemenas aſtra putabant. Ita Ægyptii ſuos Ptolemæos, Syri Antiochos celebrabant, Troiani Priamum, Athenienſes Theſea & Cecropem. *Theſei)* vel ſynæreſis eſt, vel creticus pro ſpondeo. *Exorſisque remotis]* Virgilius L. 2. Georg *Non hic te carmine ficto, Atque per ambages,* &

& longa exorſa tenebo. Pannoniæ] Hungariæ enim Rex fuit, quæ olim Pannonia. *Namque in Hyberboriis*] Oriens deſcriptus. *Extremosque hominum Seres*] Alluſio ad illud 8. Æneid. *Extremique hominum Morini. Veſper ubi occidua*] Occidens deſcriptus cum Portugallenſium ac Caſtilienſium nauigatione ſub æquatore ad Indiæ extrema facta ſub hoc Imperatore, ac magis nunc ſub Carolo Quinto. *Aſt ubi ab Arctoo*] Septentrionis deſcriptio cum indicio terræ ſeptentrionalis Sueciæ (cuius pars eſt Gothia) Norwegiæ, Islandiæ. Quarum omnium nationum noſtra ætate eſt olai Magni, Epiſcopi Upſalienſis, excellentiſſimi Viri pulcherrima deſcriptio, Venetiis excuſa cum elegantiſſima expoſitione. Quæ nationes portentoſæ magnitudinis ac miraculis refertiſſimæ, maiore ex parte veteribus ignotæ fuerunt. *Denique Marmaricis*] Meridies deſcriptus iterum cum Portugallenſium nauigatione per torridam zonam, qua Africa ad Tropicum usque Capricorni extenta, hodie nauigatur, atque in Calecuticum nobile Indorum citra Gangem Emporium pervenitur. *Penitusque ſub Aram*] Ultimum ſydus in noſtro horizonte viſu cognitum, de quo Ptol. & Higinus. *Fulgentique ære Tribuchos*] Mirum eſt hoc nomen ita corrupte legi apud Autores, proxime ad veram denominationem accedit Strabo, qui Græce τριβόκχες vocat, Gallicæ linguæ eſt, **zum dreyen Bůchen.** Et Poëta Elſatiam ac Brisgœam ſignificari vult. In Latinorum codicibus iam Triboces, iam Tribotes, nonnunquam Tribones, per tres inquam variatum literas c t & n. reperias. Ut taceam de quantitate mediæ Syllabæ pro cuiusque libidine variatæ. Reliqua vocabula paſſim apud Autores obuia, ut Ubiorum, Attauorum, Illyriorum lubentes transmittimus. *Heluetia æterno*] Loquitur de fœdere quod hodie Hæreditarium vocant, ictum inter domum Auſtriæ, ac Heluetios Conſtantiæ a Max. Æmiliano Cæſare, anno Domini 1508. quod adhuc per DEI clementiam durat magna utriusque populi felicitate, & ut porro in perpetuum duret, faxit idem DEUS in ſecula benedictus, Amen.

VI.

LITERÆ CREDENTIALES ET INSTRUCTIO AMBASIATORIS REGIS POLONIÆ, SUPER IRRUPTIONE TURCORUM IN SUUM DOMINIUM, AD CONVENTUM SACRI ROMANI IMPERII, SUB MAXIMILIANO REGE, IN FRIBURGO EXHIBITÆ ET PRÆSENTATÆ, SABBATHO ANTE MARGARETÆ ANNO DOMINI M. CCCC. XCVIII. p.235

JOANNES Albertus Dei gratia Rex Poloniæ, ſupremus Dux Lituaniæ, Ruſſiæ, Pruſſiæque dominus & hæres, vniuerſis & ſingulis ſpiritualibus & ſecularibus dominis, prælatis, Principibus, Ducibus, Comitibus, Baronibus, Militibus, fratribus noſtris chariſſimis, amicis, & beneuolis ſincere & grate nobis dilectis, præſentibus requirendis, ſalutem, amicitiam, incrementum & regiem affectum.

Illuſtriſſimi præclari Principes, nec non reuerendiſſimi, ac reuerendi in Chriſto patres, magnificique ac ſpectabiles, ac generoſi fratres, amici beneuoli, ſincere & grate nobis dilecti. Reddet veſtris C. literas generoſus, & ſtrenuus Nicolaus Roſenberger, aulicus noſter, quem ad V. C. in negotiis noſtris & Reipub. Chriſtianæ mittimus plene informatum, cui rogamus V. C. in omnibus nomine noſtro dicendis plenam velint habere fidem, non minus quamſi nos ipſi perſona-

ſonaliter loqueremur, cnm V. C. Datum Cracouiæ in octaua Aſcenſionis Domini, Anno eiuſdem M. CCCC. XCVIII. regni noſtri VI.

ORATIO LEGATI.

POſtquam coniunctio ſanguinis eo beneuolentiæ vinculo ſacram Maieſtatem veſtram, & ſereniſſimum dominum meum Poloniæ Regem mutuo ſibi deuinctos efficiat, vt in quibuſuis neceſſitatibus, periculiſque obeundis, conſilio ſibi & auxilio Majeſtates veſtræ adeſſe jure debeant, quod ſemper per diuos Majeſtatum veſtrarum parentes, ſempiternæ gloriæ Principes, firmiter extitit obſeruatum, nec id quidem & per Majeſtates veſtras intermiſſum: Veruntamen in præſentiarum mutuæ charitatis ſolidandæ, & intelligentiæ ineundæ habendæque maior ac urgentior cauſa eſt, commune videlicet periculum impendens Reipubl. Chriſtianæ: quæ indies ab immaniſſimo nominis Chriſtiani hoſte, Turcorum Imperatore laceratur, diripitur & occupatur: cui niſi in communibus Chriſtianorum conſilijs & opibus maturius ſuccurratur, ipſam procul dubio vniuerſitatem propediem, vel ruituram, vel vehementer declinaturam verendum eſt. Non incogniti ſunt, Rex glorioſiſſime, ſacræ Majeſt. V. acerrimi illius ac potentiſſimi hoſtis conatus, qui nil aliud magis cogitat & curat, nil ardentius ſitit, niſi vt rem Chriſtianam euertat, quo ſic & profanam ſectam ſuam, & imperium propagare poſſet. Utque id facilius aggrediatur, ingenijs & aſtu vtens; treugas, ſufferentiasque pacis, cum cæteris finitimis principibus ſibi conſtituit, vt impetum potentiæ ſuæ in vnum principem conuertendo, illum vaſtet, occupet, & pedetentim cæteros Chriſtianos principes facilius opprimat, & ditioni ſuæ ſubiiciat: prout hoc ingenio initio felicis aſſumptionis M. regiæ ad regnum vſus eſt, dum pro treugis conſtituendis atque firmandis, ad quodcunque tempus placuiſſet arbitrio ſuæ M. per oratorem ſuum plenarium habentem mandatum detulit. Cuius Maieſtati ex certis rationibus reſpectibus atque cauſis diuturnas facere non fuit viſum, ſed præcipue ne ea res regnis ac principatibus clariſſimorum germanorum ſuorum, cæteriſque finitimis fieret incommoda. Tandemque temporum qualitate, in triennales pacis ſufferentias conſenſit, vt medio tempore ſeſe ad gerendum
235 bellum commodius compararet. Quæ quidem treugæ, tam per capitaneos limitum Turcici imperii, quam etiam Tartaros, qui tunc in fœderibus adſcripti erant, non ſemel extitere violatæ. In quos quidem Tartaros Tauricam Cherſoneſum incolentes, poſt captas magni ponderis vrbes Capham & Theodoſiam, Turcus ditionem ſibi comparauit & imperium. Quod dum M. ſereniſſimi domini mei Regis cognouiſſet, quorſumque res tenderet, conſideraſſet, treugæ quoque ipſæ expiraſſent, juſtis ac neceſſarijs cauſis permota, nil cunctandum rata, ne incautam imparatamque hoſtis domi opprimeret, conſultius fore, exiſtimauit foris cum hoſte bellum gerere, quam domi ſibi illatum propulſare. Et maxime inſtigante ad hoc ipſum ac ſolicitante Moldauiæ Waiuoda ſubdito ſuo, cui ſe olim Sereniſſimus parens, æternæ memoriæ princeps, vrbes dudum per Turcos occupatas Albipolim & Lycoſcouiam (quæ alias Kilia dicitur) jure ſuſcepti ab eo feudi atque fœderum recuperaturum pollicitus & obligatus erat. Dumque id M. ſua validiſſimo inſtructiſſimo exercitu comparato perficere curaret, idem ipſe Waiuoda Walachiæ, præſtitæ fidei immemor atque debiti, quo ſe antea jureiurando regno Poloniæ aſtrinxerat, ab obedientia ſuæ S. deſciſcens, rebellauit, ſiue timore magnitudinis potentiæ Turcorum percitus, ſiue ſolita
P.236 imbutus pro more gentis perfidia, & ita cœpta ſuæ M. impediens atque perturbans bellum demum neceſſario in ſe conuertit. In cuius belli proſecutione, qua fortuna vſa ſit Majeſtas ſua regia, & quorum quantæque auxiliares copiæ aduerſatæ ſunt cœptis ſuæ ſerenitatis, & quantum in ea re delatum ſit poſtulatis ac deſiderio fraternæ Majeſtatis ſereniſſimi domini Hungariæ Regis, quemque etiam in finem præfatus Moldauiæ Waiuoda perfidia vſus ſit in Majeſtatem Re-

 giam,

giam, firmatis inducijs, atque fœderibus violatis, æstimat sacram Majestatem vestram non latere. Sed neque ea perfidia illata contentus fuit, nisi maiorem multo periculosioremque nuper adiecisset, concitans ingentes Turcorum & Tartarorum copias, quibus etiam securum transitum atque commeatum per suam prouinciam præbuit: qui quidem crudelissimi hostes incredibili celeritate vsi, quæ omnes alias gentes superant, anni tempore sibi ad bellandum inconsueto, quali nunquam alias exercitum educere solebant, inopinati superuenientes in dominia suæ Majestatis irruperunt, hoc est in terras Russiæ, nobilissimam regni portionem, multarumque vicinarum prouinciarum altricem, quam tanta clade afflixerunt, quanta nulla vnquam alia prouincia tam atrociter aut auditur aut legitur afflicta fuisse: Quoniam in omnem ætatem sexus vtriusque, in omnemque conditionem humanam, sine delectu immanissime sæuitum est, senes, & decrepiti, pueri atque infantes, matronæ grauidæ, sacerdotes, & quicquid religionem Christi profitebatur, cæsi omnes crudeliterque obtruncati sunt, reliqui quibus vires & ætas validior fuit, capti omnes, & in duram ac miserandam seruitutem abrepti: Sæuitum etiam præter morem humanum in animantia bruta pecudum omnis generis, ex quibus nihil viui omnino relictum est, quodque ferrum absumere non potuit, ignis consumpsit. Vastata deinde pro magna eius parte nobilissima prouincia, onusti rerum omnifaria præda, Walachiam festinantissime repetierunt, vnde redituri aucti majoribus copijs breui sperabantur, prout de eo serenissimus dominus Ungariæ & Bohemiæ Rex fraternæ Majestati literis suis in exitu meo de Polonia significauit, quomodo gener Turcorum Imperatoris sexaginta millibus bellatorum associatus, ex Asia seu Anatolia aduentans iam Danubium trajicere incepisset, Russiam ingressurus, vrbesque & arces prouinciæ eiusdem & vtriusque Walachiæ Palatinorum auxilijs expugnaturus esset. Significauit etiam eodem tempore Illustrissimus Princeps Alexander Magnus Dux Lituaniæ, germanus suæ Majestatis huic simile auditu minus gratum ac jucundum, quomodo instigante ac sollicitante Turcorum Cæsare, duo vel fortasse tres Tartarorum Imperatores cum innumerabilibus copijs è sedibus suis mouentes Russiæ terris appropinquarent, iamque ad ripam Boristhenis fluminis castra metati fuissent, contra quos omni sua suorumque potentia adunata, præfatus Illustrissimus Lituaniæ Princeps ad resistendum consurrexit. His tantis ac tam periculosis rumoribus Majestas serenissimi domini mei permota, omni sua suorumque potentia congregata contra eam hostilitatem campestraliter ad occurrendum profecta est in partes Russiæ, commitens se Deo, expectans celerrima ac indubitata Majestatis fraternæ auxilia, quæ ex vtroque suo regno, & literis & oratoribus certis suæ Majestati mittere fraterne ac liberaliter pollicita est, per seque in armis paratam necessitatibus suæ Majestatis modis omnibus succurrere. Cum igitur Majestas sua tanti periculi causam, & quæ inde sequi possent incommoda, secum diligentius reputasset, nossetque dubios bellorum semper esse euentus; intelligens non vnius regni opum atque virium fore ad sustinendum diu tantum ac tam periculosum bellum, dignum ac necessarium existimauit causam communis impendentis periculi ad notitiam sacræ Majestatis vestræ, tanquam primarij Christianæ Reip. Principis, simulque vniuersorum sacri Imperij ac Germaniæ Illustrissimorum Principum, cuiuscunque status ac eminentiæ existant, referre, consilium & auxilium sacræ Majestatis vestræ atque vniuersorum tantæ necessitati exposcens, atque implorans, quo tantorum tamque validorum hostium conatus atque insultus communibus Christianornm opibus & auxilijs reprimi possent, ne hoc regnum quod semper singulare Christianorum propugnaculum extitit, assiduo bello attritum, concidere quouis modo aut euerti contingat. Quæ res quantum periculi vniuerso Reipubl. Christianæ afferre posset, facile est considerare. Non enim dubium est sacram vestram Majestatem minime latere, quomodo aliquando Gothi, Hunni, Tartari, cæteræque ignotæ Scythicæ gentes, non prius in Pannonias, Germaniam, & Italiam, ac deinceps in alias finitimas pro-

prouincias irrupere, niſi fractis & contritis regionibus Poloniæ regni, vt ſic facilior illis aditus cæteras regiones inuadendi pateret. Quapropter Rex excellentiſſime, pro ratione & magnitudine periculorum expetendum neceſſario eſt, & adhibendum moderamen, ac celeritas conſiliorum, ne aut minora aut tardiora ſint remedia, quam caſus & vulnera, quæ ſacræ veſtræ Maieſtati ſanare maxime conuenit, neceſſitatique tantæ ſalutis publicæ Chriſtianæ gratam ſe atque vtilem exhibere, quæ ex ea potiſſimum pendere videtur, ſingulare eam præſidium ſui & ornamentum recognoſcens; oſtendereque lumen animi, ingenii, conſiliique ſui, neque eam tantis attritam iacturis, & pene periclitantem
p.237 pro derelicta habere, veſtigiis inſiſtendo clariſſimorum maiorum atque prædeceſſorum ſuorum, qui terrarum orbem late impleuerunt nominis ſui gloria, & quibus virtus interfecit ad ſuperos, atque in aſtra leuauit. Quorum tanta fuit virtus, animique magnitudo, vt Zelo religionis ſanctæ permoti, optima ſpe pleni, glorioſum ac ſalutiferum laborem ſubire non dubitaſſent, quo non Turcorum ſolum potentiam ac principatum contererent, ſed etiam Syriam vniuerſam, regnumque Hieroſolymitanum, cum ſancta ciuitate, è manibus Saracenorum eriperent. Sic igitur oramus, ſacra Majeſt. veſtra, hæres clariſſimorum maiorum ſuorum gloriæ, eorumque decorine deſit. Subeſt enim cauſa ingens, & materia minus contemnenda: offert ſe denique opportunitas, qualis ſe nulli vnquam prædeceſſorum obtulit, exercendæ atque declarandæ virtutis animique magnitudinis, qua tam neceſſario & periculoſo tempore illuſtrare maxime poterit hunc ampliſſimæ dignitatis principatum ſuum. Quoniam (gratia Dei opitulante) auctoritate, prudentia, & felicitate Serenitatis V. pacata eſſe videtur vniuerſa Germania, nutum eius per omnia ſequens atque reſpectans. Adſunt ſereniſſimorum conſanguineorum ſuorum Hungariæ & Poloniæ Regum ad cauſam alacres & promptæ voluntates, tantummodo incepto opus eſſe videtur, cætera rem perficere. Neque eo terreri debet ſacra Majeſtas V. quoniam complures principes Chriſtiani attentarunt aliquando gentem hanc peſtiferam armis obruere, quorum (licet occulto nobis judicio Dei), irriti fuere conatus, quia forſitan rebus neque conſilium debitum, neque recta ratio fuerat adhibita. Utcunque autem fuit, non tamen eſſe deſperandum Deum noſtrum ſubuenire miſericorditer cauſæ ſuæ, dum eam ſincero affectu, ſummaque deuotione, concordibus vnitiſque animis atque viribus adgreſſuri ſunt ii, quorum manibus ſummam rerum poteſtatem in terris omnipotens committere voluit. Illuſtret obſecramus, Rex inuictiſſime, ſeculum noſtrum; nomenque ſuum glorioſiſſimo ac vtiliſſ. hoc omnium facto, ex quo ſolo tum ſalus tum etiam Reip. Chriſtianæ ingentia commoda dependere videntur: pro quo quidem multum ei debebit ætas noſtra, plurimum etiam poſteritas, maxime autem dum ipſam Remp. Chriſtianam tantopere afflictam atque fluctuantem ex deſperatione ſumma in ſpem firmiorem reuocabit, vt ſic ſacram V. M. optatæ tranquillitatis auctorem perpetuo ſe gratuletur habituram. Nihil enim in hac vita mortali neque ſublimius neque magnificentius ſacra V. M. aggredi atque efficere poterit, quam iuuare, prodeſſe, atque defendere, patriæque & vniuerſalis Reip. Chriſtianæ commoda procurare, reminiſcens officij debitique ſui. Quia in hoc primario & ampliſſimo principatu, tanquam in ſpecula conſulari collocata eſt, vt vacuum metu populum ſuum ſua vigilia ac prouidentia redderet: meriti tanti eam à Deo mercedem immortali relatura, quam etiam Ethnici illi, veritatis conſummatæ ignari pro virtutis merito ſibi certam proponebant, credentes omnibus qui patriam auxerint, defenderint, conſeruauerint; certum eſſe in cœlo definitum locum, vbi beati æuo fruantur ſempiterno. Hæc ſunt Rex ſereniſſime quæ mihi vice & nomine ſereniſſimi domini mei gratioſiſſimi, Poloniæ Regis, ſacræ V. M. exponenda erant. Cuius Majeſtas iterum atque iterum rogat, quatenus veſtra Serenitas & neceſſitudinis mutuæ, & communis periculi, quod iamiam imminet, rationem habere dignetur, ne Majeſtas ſua præſidio Chriſtianorum deſerta, aliter

ter quam eius decori, dignitatiue conueniat, pacem ſibi regnoque ſuo procurare cogatur. Quin potius communicatis conſilijs cum illuſtriſſimis ſacri imperij principibus, tantis impendentibus periculis, clementer conſulere, matureque ac liberaliter auxiliari dignetur: vt ſic res Chriſtiana, & vniuerſa Germania ſalute huius regni Poloniæ conſeruata, etiam ſaluti ſuæ conſulat.

VII.

MAXIMILIANI IMP. PRIVILEGIUM ERECTIONIS COLLEGII POETARUM ET MATHEMATICORUM IN VIENNA.

MAXIMILIANUS diuina fauente clementia Romanorum Rex ſemper Auguſtus, ac Hungariæ, Dalmatiæ, Croatiæ, &c. Rex: Archidux Auſtriæ: Dux Burgundiæ, Lottaringiæ, Brabantiæ, Stiriæ, Charinthiæ, Carniolæ, Limburgiæ, Lucemburgiæ, Gelriæ: Landtgrauius Alſatiæ: Princeps Sueuiæ: Palatinus in Habſpurg, & Hannoniæ: Princeps & Comes Burgundiæ, Flandriæ, Tyrolis, Goritiæ, Arthois, Holandiæ, Selandiæ, Ferretis, in Kiburg, Namurci & Zutphaniæ, Marchio Sacri Romani Imperij ad Anaſum, & Burgouiæ, Dominus Friſiæ, Marchio Sclauoniæ, Mechliniæ, Portus Naonis, & Salinarum, &c. ad perpetuam rei memoriam, notum facimus tenore præſentium vniuerſis. Cum poſt ſuſceptum diuino auſpicio Cæſareæ Majeſtatis titulum, officij noſtri in primis duxerimus, ad ea ſingula animum intendere, quæ & reipublicæ noſtræ decori & ornamento perpetuo fore arbitraremur: & nationem noſtram Germanicam ac p.238
domum Auſtriæ ex qua orti ſumus, quantis poſſemus honoribus, apud omnes gentes ad poſteritatem notas faceremus: id potiſſimum occurrit pro æternitate literarum neceſſarium in humanis rebus fore, ut populis & vrbibus noſtris Romanarum literarum gymnaſia, laudato ordine & Romano more ſtatuerimus, vnde publicarum rerum moderatores ac rectores vt plurimum excellentes prodire: qui veterum rerum geſtarum lectione facti prudentiores, bene & beate viuendi rationes multa etiam experientia poſteris ſcripſere.

Directis itaque à nobis in noſtro Viennenſi gymnaſio, ciuilis iuris lectionibus; cum in Poetica & Oratoria arte nihil hactenus ibi inſtituerimus: decreuimus pro ipſius Vniuerſitatis noſtræ augmento collegium Poetarum ibidem priſcorum Imperatorum anteceſſorum noſtrorum more erigere, abolitamque priſci ſæculi eloquentiam reſtituere. Itaque de hac re prouehenda & imitanda duos in Poetica & Oratoria, duos vero in Mathematices diſciplinis eruditos, ad ipſum collegium deputamus: inter quos, eum quem pro tempore lectorem ordinarium in Poetica conſtituemus, volumus eidem collegio præeſſe, quem etiam præſentibus noſtris ipſius collegii & lectionum ſuperintendentem facimus & creamus. Quo autem præfatum collegium vberiori à nobis gratia & priuilegio decoretur, reſque ipſa felici gradu debitum ſumat incrementum pro honore noſtro, & dignitate augendæ Viennenſis vniuerſitatis: Cæſarea noſtra auctoritate, ac motu proprio præfatum collegium hoc præſenti priuilegio ac prærogatiua decoramus: vt quicunque in præfata noſtra Vniuerſitate Viennenſi in Oratoria & Poetica ſtuduerit, laureamque concupiuerit; Is in prænominato Poetarum collegio diligenter examinatus, ſi idoneus ad id munus ſuſcipiendum habitus & inuentus fuerit, per honorabilem fidelem nobis dilectum Conradum Celtem, per genitorem noſtrum Fridericum tertium diuæ memoriæ primum inter Germanos laureatum poetam & modo in vniuerſitate noſtra Viennenſi poetices ac Oratoriæ lectorem ordinarium, ac deinde per ſucceſſores eius, qui pro tempore collegio præfuerint, laurea coronari poſſit. Sicque per eum

eum & ſucceſſores eius Laureatus Poeta ab omnibus habeatur & celebretur: omnibusque priuilegiis & inſignibus, quibus cæteri poetæ Laureati fruuntur, quomodolibet, conſuetudine, vel de iure, vti & gaudere poſſit: ac ſi manibus noſtris ea dignitate fuiſſet inſignitus. Cuius rei tenore præſentium damus, concedimus & impartimur noſtri Cæſarii iuris eidem legenti poetæ ordinario (vt prædictum eſt) omnimodam auctoritatem: non obſtantibus quibuscumque legibus, ſtatutis, conſuetudinibus, ordinationibus, aut aliis quibuscunque in contrarium facientibus: reſeruato tamen nobis nihilominus iure poetas coronandi, quos idoneos duxerimus. Poteſtati etenim noſtræ per hoc priuilegium nequaquam derogamus. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc noſtræ conceſſionis & ordinationis paginam infringere: aut ei quouis auſu temerario contraire. Si quis vero id attentare præſumpſerit, pœnam indignationis noſtræ grauiſſimæ, ac quinquaginta marcarum auri puri irremiſſibiliter ſe nouerit incurſurum: quarum medietatem imperiali fiſco noſtro, ac reliquam partem præfato collegio decernimus applicandam. Harum teſtimonio litterarum, ſigilli noſtri conſueti appenſione munitarum. Datum in oppido noſtro Bozano, pridie Calendas Nouembr. Anno Domini, milleſimo quingenteſimo primo, Regnorum noſtrorum Romani ſexto decimo, Hungariæ vero duodecimo.

VIII.

p.239 VINCENTII LONGINI ELEVTHERII SILESITANI, ARTIVM ET PHILOSOPHIÆ DOCTORIS, POETÆQVE LAVREATI: AD DIVVM MAXIMILIANVM REGEM ROMANORVM PANEGYRICVS PRO INSTITVTO ET ERECTO COLLEGIO POETARVM, ET MATHEMATICORVM IN VIENNA PANNONIÆ.

p.238

Alta velut primi ſtupuerunt æquora nautæ,
Dum Pegaſea ratis liquiſſet Theſſala Pelei
Littora: ſic nos Arctois qui naſcimur oris,
Nitimur externas primum cognoſcere linguas,
Craſſaque barbarico formamus verba palato:
Quæ ſtillant veluti concretis ſtiria gemmis
Guttatim, donec liquidis exuberet vndis
Alueus eloquii, atque auſit ſe credere ponto.
Quamuis ingenii vis plusquam lingua probetur,
Hæc tamen Aonii fontis decorata liquore
Auget ſpirituum vires, animoque beato
Suggerit æternum poſt fata illuſtria nomen.
Hinc eſt quod petimus crinitum tempora lauro
Phœbum: quem noctesque dies Germania poſcit
Ingeminans: Vatumque orans hac voce parentem.
Phœbe veni noſtras placidiſſimus hoſpes in oras,
Nec pigeat gelido torpentia membra ſub axe
Viſere & Illuſtres radios infundere noſtris
Pectoribus: quum ſis priſcis à ſedibus olim
Pulſus ab ignaua Turcorum gente, vetuſto
Nomine, Teucrorum variato à tempore edaci.
Hinc tua ceſſarunt oracula: nec tua Delo
Templa pio fumant thure, aut Cynthoque Rhodoque.
Phocidis arua iacent, delubraque ditia Delphis.
Non iuga Parnaſſi reſonant: victricia ſerta

Lauro hederaque ligant nec vates tempora circum
Nec blandam, Cytharam sequitur delecta sororum
Turba repercussis resonatque per aera neruis.
Namque Chelis moderator abest: & spretus Hiachus
A trucibus Turcis. Latios petiere penates
Musæ, explorantes terras sedesque quietas
Totius Europæ, vt tandem consistere campo
Felici possent, & libera pectora nudo
Ore per æthereas depromere vocibus arces.
Admonuere deos Bacchum Phœbumque calentem
Vt post Chaldeos, Solymos, Græcos, Italosque
Ardua percelebres peterent vestigia muros
Qua dat iter tutum ad Germanos Mantua campos.
Tum fluuios Athesis primum peragrare sorores
Cœpere, & montes mirari argentea dantes
Munera: dehinc Cereris per lætas horrea valles
Pergentes, finere alpes in duo brachia cernunt,
In medioque videt muscosis fontibus arua,
Prataque odorifero subluxuriantia flore,
Et fluuios dulces murenarumque fluenta.
Huc igitur sedem locet, orant numen vtrumque
Læta vbi vitiferos circumspicit Austria montes
Inter quos lætis cum vitibus, vuifer omnes
Est ingens Cecius, plures vt nutriat oras
Cum Bauaris Boemos, vicinaque regna Polonis, p.240
Et terras circum sine Liberi honore iacentes.
Hic tua Thyrsigeræ celebrabunt Orgia Bachæ,
Et curuæ resonabunt montibus Euie Valles,
Siue illas teneat Rhenus, Necarusue, vel Albis
Aut Odera, aut Mœnus, Sala, vel Drauus, Cocerusque.
Cantantes venient ad Bachanalia ludos.
Nos quoque Pegasides, quas iam viridantia prata
Et caua saxa tegunt liquidi sub pumice fontis,
Et quartus retinet modo limes ab vrbe Vienna,
Debita soluemus madida tibi munera voce,
Nec tamen interea fugiet nos carminis auctor,
Cuius fatidicos semper comitamur ouantes
Gressus: hinc nemora aerei cum fontibus Hæmi,
Meoniique senis celeberrima liquimus arua,
Vidimus vt nuper, Machumeti erumpere fæces
Turcos in memoranda loca impia bella mouere
Et latices lætos, Musas, Cytharamque canoram
Spernere, & Argolicam sophiam, vocemque Latinam,
Et quicquid diuino animo complectitur orbis.
Hos quoque nos decuit contemnere, nec sinere omnes
Perdi quæsitam modo crebris vsibus artem:
Dixerat hæc ter trina cohors in Parthica regna.
Hinc non immerito in damnum illorumque pudorem
Maximus Austriacæ dux illustrissimus aulæ
Æmilianus honos regum, clarisque triumphi
Et decus & splendor, famæ & pars maxima vatum
Condita totius spectat modo consilia orbis:
Et medio residens sceptra Europea gubernat,
Sceptra quibus trepidant superatis æquora terris,

Magnanimi & regis sacratum numen adorant
Gallus & Hispanus, Latium, pictusque Britannus,
Pannonus, Austriacus, Stiriusque, Charinthius hinc &
Carnus, Goritius, Croatusque, & Dalmata, & acer
Burgundus, Brabanticus, Haimoniusque, Selandi,
Quique caua Hollandi nunc de tellure vocantur:
Naumurci, & quos à tenebris dixere Pelasgi,
Scoti: cum Flandris, Phrisii, audentesque Sueui
Burgouii, Arthoi, Alsatii, Lymburgus, & alto
Sanguine quos reperimus Auentina arce creatos,
Habsburgi: Tyroli, Gelrenses, quosue tenet fons
Aut Oeni, aut Araris, Lotrico quique vocantur,
Seu à luco & burgo: vel quos Sungaudia nutrit,
Flandri, Mechlini, Schlauus: portusque Naonis,
Atque Salinarum. Sed quid Germania regna
Commemorem, aut terras circum tua rura colentes?
Cum tua iam proles alio consedit in orbe,
Cumque nepote tuo, Oceanum moderatur vtrumque.
Hæc dum miramur pensando Heroas auitos
Tecum, nil erit, & cedet tibi prisca vetustas.
Quæ si iam nostro tam læto viueret æuo,
Diceret: hic maris & terræ discrimina nouit,
Hic superat iusto irritatus Marte superbos
Reges atque duces? hic est & pacis amator,
Dum videt Heroas concordem ducere vitam:
Et rerum causas rimatur pace sub ipsa,
Nec sinit in turpi mentem torpescere luxu
Diuinam: cuius de summa est spiritus arce
p.241 *Missus ad inclusas animas velamine cœco:*
Quas vt ad æthereas posset reuocare regendo
Sedes, difficili conatu sæpe laborat
Nec studio satis est huic ter Germania quino:
Accersit Græcos, Chaldeos, cumque Latinis
Hebræos, & habet doctos quos maximus orbis,
Siue illos teneat tellus qua Phosphorus vndis
Occiduis condit se, aut qua se tollit in ortum.
Atque alio viuunt aduerso pondere mundo
Sub Stygiis lacubus, versa & vestigia planta
Figant, hos omnes audit donisque remittit
Magnificis, nec non diuinæ munera mentis
Illis infigit, stimulos ignemque ministrat
Virtutum. Quin & legum iurisque peritos
Et triplicis sophiæ in natalia rura vocauit,
Qua spectat templis munita Vienna patentes
Campos: & circum & leges, & iura ministrat.
Præterea vatum erexit collegium in æuo,
Centeno, atque Oratorum, qui pectora possunt
Flectere: & est quorum numero obseruare Matthesin
Quicquid & Euclides, Vitruuius aut Ptolomeus
Metitur numero aut radio, terramque polumque
Res memoranda, & inaudita, & sub principe tanto
Digna: quod is post imperii tot secula gentis
Teutonicæ, primus mereretur amare Camenas.

Audiit vt nuper Lyricum resonare poema
Germani vatis, Phœbi præsente caterua;
Obtulit huic hilari mox regia munera vultu.
Munera quæ donare potest tantummodo Cæsar.
Nam potis est, lauro sacros decorare poetas
Celtis, in Austriaca memorandi principis aula,
Nunc igitur discat diuinas Teutonus artes,
Discat & humanas: mentem superumque hominumque
Hæc pius & iustus, doctrina maximus heros
Omnia Romulidum Rex instituitque dicauit.
Vt maiore fide maneat constantia maior
Inter Teutonicos Reges Regumque nepotes.
Idcirco hunc merito post tot felicia Regem
Gesta, triumphantem magno cunctatur honore
Italia horum genetrix, portusque Deorum
Quatuor ad partes terræ tractusque marinos.
Hunc etiam expectat pontus septemplicis Histri
Qui nuper solito plus spumosa hostia cernens
Feruere Danubii, fluuiorum hunc agmine regem
Fluctiuago excepit, vasto cum murmure ponti
Et noua rorifluo laudabat nuncia vultu,
Dum Rheni fontemque Histri sub Cæsare tanto
Aspexit largas liquidasque effundere venas.
Concordesque per Oceanum perque hostia gentes
Reddere: & à Gallis pacato, currere lapsu:
Non Araris nymphæ fugiunt, non aurea Tagi
Flumina Maxmilianeum decus vber Hiberus.
Et Rhodanus supplex, vndarum molibus auctus,
Cum fluuiis aliis dominum veneratur aquarum,
Herculis hunc notæ memori munimine Gades
Exoptant: vt & occasum conseruet & ortum.
Inde triumphator, velut alter cœlifer Atlas
Quando fatigatos humeros ad pondus onustum
Sentiet, & superam lætus remigrabit in arcem,
Fœlici soboli rerum committat habenas.

Dictus anno Domini M. D. & noui sæculi secundo.
Calendis Februarii.

JO. FRANCISCI PICI
MIRANDULANI
STAUROSTICHON.

LECTORI SALVTEM!

BURCARD GOTTHELF STRUVE.

ILLuſtre exeunte ſeculo decimo quinto „ & ineunte ſexto, erat nomen Picorum. Nec enim, Jo. Picus ſolum Mirandulanus, * magnam nominis ſui famam fuit adeptus, ſed etiam hic Jo. Franciſcus Picus Mirandulanus, illius ex fratre Galeolto Pico nepos, licet ad Joannis patrui gloriam fruſtra adſpiraret. Sacra potiſſimum ſcripſit poëmata. Sed teſte Jouio, quum in omnibus ingenii operibus ſacras literas religioſe reſpiceret, contempſiſſe Latinæ facundiæ flores, atque inde gloriam tanquam inanem exiſtimari voluit; quanquam eius uniuerſa literarum ſtudia, tanquam illuſtri in homine, & in domo ſanctiſſimis moribus perornata, quum in minus ſeueros iudices facile inciderent, ſplendidiora viderentur: & hercle vir antiqua ſimplicitate, potius quam nouo aſtu æquiora iudicia redimebat: quum libros ipſos priuato impreſſos ſumptu, liberali largitione publicaret. Interfectus eſt cum Alberto filio, vir indignus adeo crudeli vitæ exitu, a Galeolto fratris filio, quum nocturnis inſidiis, capta arce, Mirandolæ dominatum, ex paterno iure inuadendum exiſtimaſſet. ** Jo. Pierio Valeriano *** dicitur: *Joan. Franc. Picus Mirandulæ comes, vir omni doctrinarum genere abſolutiſſimus:* Lilius vero Gregorius Gyraldus **** ſic de eodem: *Reliquit hic,* (Picus Mirandulanus) *certe amplam & tritam nepotibus viam, qua ad bonas artes facile ingredi poſſint, ad quam vtique Joan. Franc. Galeoti filius pleno, vt dicitur, gradu contendit. Hic poſt graues & ingentes labores ne ærumnas potius dicam Herculeas, poſt bella (quod dicere eſt ipſe ſolitus) plusquam ciuilia, quibus præter diuina & humana iura paterna & amita ditione bis iam eiectus eſt (auertat Deus ne & tertio, & una ne vita priuetur) poſt theologiæ ac philoſophiæ cæterarumque optimarum artium ſtudia, poſt infinita pene volumina, quæ ad hanc diem ſoluta oratione compoſuit, ſe manſuetioribus muſarum ſtudiis tamquam ad amœniſſ. fontes ſolitus eſt recipere, atque inde animum a grauioribus curis leuare: nam præter ſtauroſtichon de myſticis prodigiis paſſim in Germania cælitus delapſis, poſt votum*

---

* Extat Jo. Pici Mirandulani epiſtola ad eundem inter alias epiſtolas a Chriſtophoro Cellario editas *Epiſt. I.* Idem Jo. Franciſcus patrui ſui Jo. Pici vitam ſcripſit, ipſius Operibus præfixam.

** Verba ſunt Pauli Joui *Elog. doct. vir. num. LXXVI.*

*** *In epiſtola de introitu Matthæi, Gurcenſis Epiſcopi Romano, quæ infra ſequitur.*

**** *De poëtis noſtri temp. dial. I. pag.* 383.

tum pro vxoris salute, heroicus quoque hymnus ad sanctiss. trinitatem, ad Christum, & ad matrem Virginem edidit vna cum commentariis a se conditis ad Picum filium. Inter poëmata ipsius hoc ipsum est Staurostichon prodigium quoddam de crucibus in hominum vel vestitu vel corporibus an. 1509. adparens, exponit, de quo ita loquitur Trithemius * *anno prænotato Cruces apparuerunt in lineis vestimentis hominum in camisiis, in linteaminibus, in mensalibus, in peplis mulierum, in albis Sacerdotum, & Corporalibus non solum in his, quæ in quotidiano habebantur vsu, sed etiam in illis, quæ abscondita iacebant in cistis, ad quæ nullus poterat aëris penetrare influxus. Cœperunt autem inprimis apparere circa Rhenum, ac deinde per totam Germaniam, in Sueuia, in Francia Orientali, in Bauaria, in Austria, in Bohemia, in Saxonia, in Dacia, in Polonia, in Hollandia, in Brabantia, per Galliamque totam; non sine timore & horrore magno mortalium: subito & insperato apparuerunt, vt cadere quoddammodo putarentur de cœlo, ita quod aliquando cum Salue Regina cantaretur in Ecclesia, vel XL. vel L. homines insigniti Crucibus subito viderentur, maxime in peplis mulieres. Erant autem Cruces paruulæ, confusi & subrubri coloris, ac si pannus aliqua pinguedine mixti coloris fuisset intinctus. Non poterant aliqua lotione deleri, sed post nonum diem vt plurimum per se euanescebant. In quibus etiam cum Crucibus magnis apparuerunt multæ Cruces paruulæ, characteres in modum græcarum litterarum, claui quoque, lancea, spinea corona, virgæ, flagella, & reliqua Dominicæ Passionis insignia, eratque videre terribile miraculum. Astantibus enim in Ecclesia Canonicis apparuerunt in Rocchettis eorum, simul & in pallis Altarium, & præsertim in peplis mulierum, non omnium sed quarundam, & solum in lineo. Magna mortalitas has Cruces secuta est.* Plenius hæc explicat Nauclerus, ** dicens: *Anno salutis nostræ 1501. miranda sane, horrenda & inaudita ostendit DEUS hominibus. Siquidem ut scribit regi Romanor. Maximiliano Leodiens. episcopus, a festis Paschalibus singulis diebus in uno vel alio loco dioecesis Leodiensis apparuit publice & inopinate aliquando in ecclesiis, aliquando in plateis, aliquando in domibus & in ipsis etiam cubiculis signum Dominicæ crucis perfectum, & fuit frequenter nigrum aut rubicundum, ita etiam, ut in aliquibus putaretur esse verus sanguis cum medulla & sanie effusus: & fuerunt plerumque cruces simplices, aliquando tamen duplices, in forma signi sepulcri Dominici. Apparent autem, inquit, ut plurimum super capita mulierum & maxime puellarum, in earum peplis supremo vertice. Et refert idem, se desuper inquisitionem solertem fecisse, ita quod nec dolus nec fraus interuenire potuerit. Scribit quoque de muliere quadam eiusdem dioecesis XXII. annorum valde honesta, quod die quodam compererit, admonita a matre, signum crucis magnum & amplum in peplo coloris aurei, atque ad singulos quatuor eius angulos interiores crucem unam paruam eiusdem coloris perinde atque arma sunt Hierosolymitani regis, inque medio maiorem crucem aliam sanguinolentam. Territa inde mulier, cum reuerentia peplum illud ad locum mundum reposuit, & aliud mundum capiti imposuit, mox in eodem crux grandis apparuit. Accurrunt homines multi ex admiratione, in quorum conspectu iterum & iterum pepla mutauerat, ita ut nouem diebus pepla tredecim cruce signata fuerint. Insuper dum quadam vice quam plurimi cum ea de præmissis colloquerentur, viderunt adstantes inter colloquendum exoriri in eius mento crucem, latitudinis unius digiti, coloris & saporis mellei, cuius stipes a gutture in inferius labrum, ad usque dentes exurgebat, per brachia vero protendebatur ex aduerso instrumentum ipsius & labrum prædictum, quanta est oris amplitudo: quo cum ad adstantium admonitionem leuare manum dextram conaretur, apparuit consimilis crux in eadem: retracta ad sinum manu, cum utraque signa duabus ferme horis perstitissent demum prout adueне-*

* *Chron. Hirsaug. ad an.* 1500. ast reliqui referunt ad annum 1501.
** *Vol. II. Gen. LI. pag.* 1121.

uenerant, ita disparuerunt. Sed post hæc non solum signum crucis apparuit, quin & veluti hasta quædam, ac desuper nonnulli characteres, cruenta quidem omnia, concludebantur in circulo viridi totum contingente caput protulitque inde acumina ad modum spinarum. Apparuerunt & signa in camisiis mariti crucis sanguinolenta. Hortatus est mulierem curatus suus, ut cum Jubileus esset, in Traiecto superiori, ubi fuit episcopus, quod iret illo & confiteretur. Assensa iuit, & ad sanctum Servatium confessa est magno Theologo, iussa post hæc iuit in chorum, & propter reliquias ducta est in sacristiam. allato ei peplo nitido, rogata est quod capiti imponeret, nec cum tanto horrore per plateas incederet. assumens ipsa nouum, quem capiti applicuit, mox erupit in ipsa pepli parte anteriori sanguinis tanta copia, ut confestim in extremam usque fimbriam ad unius digiti longitudinem & prope duorum latitudinem deflueret, unde adeo conspicientes sunt attoniti, ut e canonicis unus protinus caderet. At illa inde discedente, publice visa est in ipso recenti peplo ad scapulam dextram magna vis sanguinis in figuram quasi crucis se porrigens atque amplificans. Cum quibus demum signis ipsa ad eundem episcopum ducta est, recenti & madido cruore, ut in præsentia sua, sicut scribit attrectatus, digito adhæreret, multis videntibus & admirantibus. Hæc scripsit idem Episcopus regi nostro Maximiliano 18. die mensis Maji anni currentis. An non sunt stupenda & mira hæc omnia? taceo tot monstra in sex annis retro edita, taceo scabiem elephantiæ non absimilem, inauditam, nec etiam medicis diu cognitam, quæ plaga ita inualuit ab anno salutis 1495. quod nonnullos extinxit, plerosque inutiles fecit, nec adhuc cessauit. Hæc tam horrenda præsagia nemo aduertit. latius terrent, quam emendant. Manifestum est autem, talia fieri per prouidentiam creatoris propter euidentem utilitatem, quæ ex ea prouenire deberet hominibus: & hoc siue fiat per naturam, siue per voluntatem creatoris, ut timeant & a malo resipiscant. Timor vero iste omnino bonus est, propter quem incutiendum inquit Guilielmus in lib. de uniuerso, Creator & stellas & cometas in cœlo & gladios igneos & dracones creat, & apparere facit in sublimi, similiter & portenta in terra & in mari, monstra in hominibus etiam nasci, ut infantulos multorum capitum, propter quod & monstra dicuntur, non solum quod propter admirationem nouitatis ea homines sibi monstrant imminere hominibus, quod DEus supplex oro, bene vertat. Jo. Faber in Oratione sua Parentali honori Maximiliani dicta, sic loquitur: *maiora enim atque plura sub hoc Cæsare signa miranda, quibus hæc sancta fides est roborata Dominus ostendit, quam sub ullo quouis Cæsare Cruces, atque singula pene passionis Christi insignia M. D. III. e cœlo in vestes ac hominum corpora visibiliter ac in prospectu cecidere.* De iisdem testatur Fuggerus, * licet etiam multas interuenisse fraudes non deneget. Agit de eodem prodigio F. Cornelius Curtius, ** & potissimum Jacobus Gretserus *** qui etiam hæc simul addit: *exstat de his proprius libellus septem aut octo pagellarum, Norinbergæ tunc temporis editus, cum hac inscriptione.* Collectio Reuerendissimi Patris & Domini, Domini Liberti Episcopi Gericensis de crucibus. *Auctor in eo totus est, vt ostendat tales apparitiones augendæ pietati contingere, idque argumentum per quatuor documenta persequitur.* Longum esset ab omnibus seculis exempla repetere, quod Cruces in vestibus adparuerint, quod multo iam apparatu præstitit Gretserus, **** qui etiam ad hoc ipsum Poëma prouocat, ***** dicens: *vidi* easdem Crucium, aliorumque passionis Dominicæ instrumentorum apparitiones, accurate iam olim variis coloribus depictas, quas mihi Marcus Velserus Septemvir *Augustanus ostendit; de quibus Joannes Franciscus Picus Mirandulanus poëma bene longum heroicis versibus conscriptum publicauit, ad Maximilianum hoc nomine primum Imperatorem.* In hoc autem Staurosticho Mirandulanus, postquam diuersa Noui fœderis exposuisset miracula, & Pontificiorum quosdam sanctos recensuisset Germaniam etiam breuiter descripsisset, de isto prodigio agit, quam varia de eodem hominum fuerint iudicia, exponit. demum Imp. ad expeditionem contra Turcas suscipiendam exhortatur. STAU-

* *Lib. VI. c. IV. n. 5.* Testatur de eodem Crusius *Ann. Sueuic. lib. IX. P. III. c. XI.* & Linturius *app. ad Wern. de Rolewinck. ad an.* 1503.

** *Clauis Dominicis cap. XIV.*

*** *De sancta Cruce lib. III. cap. X.*

**** *De sancta Cruce lib. III. cap. III. V. VI. VII. IX. X.*

***** *Cap. X. pag. 547.*

STAUROSTICHON IOANNIS FRANCISCI PICI MIRANDULÆ DOMINI, ET CONCORDIÆ COMITIS, HEROICUM CARMEN DE MYSTERIIS DOMINICÆ CRUCIS NUPER IN GERMANIAM DELAPSIS : AD MAXIMILIANUM AUG. ROMANORUM REGEM.

Maximiliano Cæſari Auguſto inclyto, Joan. Franciſcus Picus felicitatem.

DEdiſti occaſionem mihi, Cæſar clementiſſime, vt ea ſtudia quibus olim oblectabar, nunc quodam quaſi poſtliminio repeterem, ab eis enim tum negotijs armorum diuerteram, tum grauioribus diſtentus ocijs literarum nuncium remiſeram. Monſtraſti, dum eſſem apud te in Germania, cruces clauas, lanceas & alia pleraque, cœleſti quadam nec viſibili pluuia corporibus delineata, & quæ hac de re tibi etiam literis ſignificata fuerant, qua es facilitate, dignatus es è Germanica in Latinam linguam interpretari. Vidi & ipſe quamquam à tua Majeſt. diſceſſi in Italiam rediturus, multa, quæ non modo fidem rei iam vulgatæ adſtruerent, ſed maiorem multo demirationem incuterent, & vniuerſam pene Germaniam ad cœleſtia prodigia religionis ergo commouerent. Quo factum, vt rem tam celebrem, tam dignam poſteritatis memoria, literarum monumentis, heroicisque potiſſimum verſibus in præſentia mandare deſtinauerim. Nil eas veritus calumnias, quas Philoſophaſtri funderent, ignari altiſſimos literarum locos à prima antiquitate metro concelebrari ſolitos, nec apud Platonem & Ariſtotelem ſatis diuerſati, quorum ab altero epigrammata, ab altero etiam poëmata excuſa ſunt, vt ipſius artis Poëticæ præcepta reticeam. Ipſi autem Theologi nec hymnos Eccleſiæ diſſimulent, nec neſciant Nazianzenum, Hieronymum, Sedulium, Paulinum, & alios carmina ceciniſſe. Nec eas præterierit, Moſen primum diuinas laudes carmine hexametro decantaſſe, & Hebræum calamum nonnullis diuinorum libris verſuum menſuras impreſſiſſe, quas equidem non ſolum licere, verum & expedire quoquo modo noſtra etiam tempeſtate putauerim, modo fabuloſa ne ſit, nec obſcœna materia, modo gentilium Deorum memores ne ſimus, præterquam forte dum eos explodimus, dum damnamus. Sume igitur libenti animo, Cæſar, noſtram hanc hiſtoriam altius repetitam, & carmine concinnatam. Cuius lectione (ſi erit ocium) addi animo ſtimulos optarim, vt Chriſti memoriam in Occidente minus reuerenter quandoque habitam, in Oriente vero prin-

cipum desidia iam pene abolitam, renouandam pro uiribus & illustrandam suscipias, & impii Mahometis cultum penitus oblitteres. Et quoniam militiæ tuæ me iam pridem, nec sine honore & egregia quadam auctoritate, ascripsisti; istiusmodi quidem comparandæ victoriæ debemus ensem, partæ autem & publicandæ stilum pollicemur. Vale.

STAUROSTICHOS.

GErmanæ nuper delapsa insignia terræ
Principis ætherei canerem, ter maxime Cæsar,
Si me præcellens rerum mirandaque moles
Exiguo sineret residem de pectore vocem
Promere: sed vincet pietas, audacia vincet,
Abscedat Bromius, spumoso Cypria ponto
Dispereat, procul hinc absit Thymbræus Apollo,
Fabula Pieridum, procul hinc, procul este prophani.
Namque salutiferi canimus miracula regis,
Væsano figmenta Deum qui dispulit orbe.
Christe faue cœptis, tuque ô sanctissima virgo
Empyrei regina poli, genitrixque tonantis,
Dirige fluctiuagam ventosa per æquora Cymbam.
Postquam flammifero præpes descendit ab axe
Summa Dei soboles, summi sapientia patris,
Vt male contractas à primo semine labes
Purpurea elueret sacrati sanguinis vnda,
Mortales clauso profugos vt ferret Olympo,
Sacra prophanato diffudit lumine mundo,
Tartareas pellens hominum de corde tenebras.
Inque vices varias diuersa in tempora signis,
Quæ captum superant humanæ mentis, adegit
Suaue serenata in præcordia vulnus amoris:
Illapsus primum præcelsæ virginis aluo,
Quæ mox concepit nullo de semine prolem,
Viliaque enixa est nono ad præsepia mense.
Iam vix octauam lucem conspexerat infans,
Jam vix assumptæ prima incunabula carnis
Attigerat, cultros pellis cum cæsa cruentos
Sensit, & hostiles aufugit principis iras
Herodis, supero matrem puerumque tueri
Afflatu iussus Ioseph, Nilotica tecta
Perrexit: monitusque iterum ad Iudæa reuerti
Herode extincto, Galilæis adstitit aruis.
Subditus interea peragit mandata parentum:
Præcellitque senes puer, & Salomonia templa
Ingressus monuit, legisque abstrusa reclusit.
Mox docuit Solymos præclaræ munia vitæ
*Præconis * tonitru, qui flumine mergier artus*
Suasit, & indignum Christi qui lora relaxet
Se vocat, & nitidæ soluat sandalia plantæ.
Hinc vastæ latebras Christus perrexit eremi,
Multos passurus violenti Dæmonis astus.
Nanque quater denos iam roscida lucra rotatus

* *Joannis Baptistæ.*

Egerat, & totidem magnum ſol aureus orbem.
Ambierat terræ, ne dum jeiunia Chriſtus
Solverat eſuriens, cum ſe tentator operta
Ingeſſit fraude, & lapides miteſcere duros
Præciperet blande ſtimulat, cui talia fatur:
Nonne ſacri referunt libri? Traducere vitam
Non datur in dapibus: ſed enim fœlicius illud,
Quod fluxit ſacro ſemel omnipotentis ab ore,
Perpetuam præſtat ventura in ſecula vitam.
Protinus hinc celſæ vehit ad faſtigia primæ
Spiritus, atque illi rurſus: Si dia propago es,
Te tuto poteris ſummo de culmine templi
p.244 *Mittere: namque extant de te mandata miniſtris,*
Ne forte ad lapidem offendas. Cui talia reddit
Legiferi ſcitum Moſis, Dominumque Deumque
Ne tentes. paucis pauefactus vocibus hiſce
Obriguit, veluti cum ſæuo mœnia bello
Impiger obſedit multo conamine miles,
Actutum & chalybis percuſſus tempora glande,
Machina terrifico quam fulminat ænea bombo,
Sternitur, atque illi torpeſcunt frigore membra.
Crudeles iterum verſutus colligit iras,
Ac triſti obuerſat fallendi pectore curas.
Nubiferi ductum præcelſo in culmine montis
Collocat, & molli quondam regnata Dario
Monſtrat ſceptra, Pharon, Lybies porrecta ſub axem
Regna, Tagum fulvam populis qui voluit harenam,
Et quicquid latis rerum tractabat habenis
Roma potens, ſpondetque illi, ſi poplite flexo
Procumbat. Contraque refert diuina propago:
Perfide diſcedas, ſoli ſervire tonanti
Eſt opus, in tenues momento euanuit auras.
Poſt nucleum legis dirimens à cortice vulgo
Præbuit, æternæ reſerans compendia vitæ,
Dogmataque expungens ſcribarum mentis auaræ
Semina, pontificum luxus, faſtoſaque ſecli
Gaudia perſtringens, Phariſææ noxia turbæ
Carpit fulcra, dolos retegit, prænuncia mortis
Spargit verba ſuæ, non indignatus ab vmbris
Infernis animas excire ad munia vitæ,
Reddere cognatis nutu, quæ functa ſepulchris
Corpora, quæ triſtem dudum exhalare mephitim,* * Lazari
Disiectæ placuit rurſum connectere formæ.
Inuidia extemplo conflatur maxima, namque
Virtuti vitium bellat, diuina prophanis
Confligunt, pugnat tumido clementia faſtu.
Supplicium petitur iuſto de ſanguine, pœnæ
Poſcuntur, ſæuæ condunt ſpectacula plebi
Pontifices, tollit præſes Romanus in altum
Membra ſalutiferi transfixo ſtipite regis.
Funditur innocuus toto de corpore ſanguis
Vbertim celebris mixto fluit vnda cruore:
Qua ſcelus antiquum primaque ab origine mundi

Eluitur, patriæ primæuâ piacula noxæ,
Scilicet humani generis perculsus amore
Crudeles clauos, risus, atque aspera flagra,
Sputa, alapas, barbæ vulsus, diramque coronam
Sentibus horrentem subiit, mortemque fugare
Morte Crucis voluit. Quæ te clementia Christe
Ingratos nimium mortales, ferrea corda,
Vt morte eriperes, mortem perferre coegit?
Ne rogo, ne summi collati muneris vnquam
Inferni obrepant vesana obliuia somni.
Dicite felices animæ, quæ lucida templa
Incolitis, quoties renouarit mystica lethi
Signa sui, postquam sedes ferrugine nigras
Inuisit, pulsisque æterna luce tenebris
Atque catenato resolutis patribus hoste
Sublimis superas Christus remeauit ad arces.
Apostolorum. *Principio auratis confixit corda sagittis:*
*Corda * virum sacri cœtus, quæ viuida virtus* p. 245
Ardentis linguæ in speciem penetrarat, & almum
Spirabant calefacta nimis præcordia Christum.
Quem puro quondam sumebat turba fidelis
Pectore, sacratæ celebrans conuiuia cœnæ.
Scilicet immites hinc debellare Tyrannos
Exarmata valent flammanti pectora lingua.
Hinc veteres fugitare DEI, trepidare Senatus.
Mirari attoniti Sophiæ de plebe magistri,
Mirari & vulgus cœpit, cum cresceret ardor
Stephanus. *Insolitus, numerumque magis quo sæuior ira*
Redderet iunumerum tormentis percita cædes.
Recludunt Stephano cœlum stridentia saxa,
Laurentius. *Vrentem moriens temnit Laurentius ignem:*
Innumeræ rigidam constanti pectore mortem
Imbelles obeunt (res non audita) puellæ:
Pollutas pueri læti obtruncantur ad aras,
Inter mille neces fidei rutilantior ignis
Egnatius *Fulsit, Callaicis veluti in fornacibus aurum.*
Tum præses Syriis feruens Egnatius agris.
Christigenas pascebat oues, Romanus abegit
Miles, crudeli ducturus funera circo.
Sacra viri nimium formidant membra leones
Tangere, ab innocuo cohibentes ora cruore.
Quem rigidi immitis Traiani exhauserat ensis,
Protinus euulso (nam dirus pectore lictor
Traxerat) inscriptum cordi spectatur JESV
Nomen honoratum, quod tristia tartara longe
Formidant, superæ conspecta insignia dextræ.
Tempore iam ex illo, multum cum viuidus ardor
Ferueret, inuidit dæmon transcendere cœlos
Stelligeros hominem, quibus ille expulsus Auerni
Horrendas subiit multa caligine sedes,
Hinc satagit Christi vt marcescant pectora luxu,
Crassetur vilis tumidusque nomismatis ardor,

Despectent

Despectent humiles vano vt turgentia fastu
Stemmata: sed vicit Christus superoque calore
Dispulit elatas Erebi de nocte tenebras
Hoste triumphato, ruit ille in tartara præceps.
Sed magis infernus coluber cum sibila pressit,
Fallendi insidias viroso in corde volutat:
Cum velut à rabida, quam dira impellit edendi
Ingluuies, pastor commissa armenta leæna
Custodit, magis illa furit, licet improba fraudes
Dissimulet, renouatque latens in pectore bellum.
Secius haud coluber simulata pace venenum
Offundit. Sed quis summi omnipotentis alumnos
Fraudibus eripiat? placuit concire fideles
Sæpius, atque magis quo frixit inertia mundi.
Propterea Assysius nimio calefactus amore
Rettulit effossis flammantia stigmata membris
Franciscus, pauper terris, ditissimus aula Franciscus.
Principis ætherii, perrari signifer æqui.
Alter ab Empyreis defluxit sedibus almæ
Virtutis custos, fidei seruator Iberus.* * Dominicus.
Vtrinque innumeræ varia sub veste cateruæ
Conscendere polos, fremuit perterritus Orcus:
p. 246 *Nec non & Siculus* flammas emisit, & ille* * Benedictus.
Conspicuus signis Picenæ gloria gentis* * Nicolaus.
Olim fœminei Senus: & Tuscus, & Vmber** * Catharina Senensis.
Monstrauere fidem, & gestata insignia, nec non * Clara.
Sulphurea Nar albus aqua, priscumque Reate.*
Quid referam sanctos monitus, præconia crebra
Sacrorum vatum non exaudita prophanis?
Sed quæ inuisa malis nuper demiserit, audi,
Dum sol obliquum bissenis partibus orbem
Supra quindecies centum numerasset ab ortu
Virginei partus, primæ trieteridis annum
Postremum voluens, labuntur mystica cælo. 1501.
Res comperta mihi: vos asperate canenti.
Est regio Europæ gelido subiecta Trioni: Germania.
Bellaces habitant populi, quos Romula pubes
Vix domuit, toto quamuis dominarier orbe
Cœperit, & Latium iam formidaret Araxes
Armenius Tybrim, Pharium & pepulisset Anubim
Itala proiectos aluit, quæ bellua fratres.
Illinc missa vadis ingentia robora voluit,
Atque sub aereis prælabitur alpibus Ænus. Ænus fl.
Ænus Cæsareis ardentia ligna Caminis
Ducturus, vasto populus dum Sbocius antro* vide Spiegel hic.
Effosum varios argentum promit in vsus.
Hac Rhenus liquidi deuoluit fluminis vndam: Rhenus. fl.
Gallica Germanis qui separat arua colonis,
Romani toties expertus militis arma,
Ingentes paruo Tybri supponere lymphas
Pertulit, & Latiam vectare per æquora puppim,
Oceani bifido percellens vortice fluctus.
Hinc & Danubius non magnas deuehit vndas, Danubius.

Montibus Arbonæ vix fusus, plurima nondum
Flumina surripuit, nondumque binomius, ingens
Alluit Elysios, Ariosque & Pæonis oram,
Et Lygios, tandem rapto tumefactus aquarum
Euxinum ingreditur bis terno gurgite pontum,
Extremumque caput limosa perdit in vlua.
Hic demissa recens populi mysteria, mirum
Attoniti inspectant homines, ac inania passim
Inscribunt puro delapsa insignia cœlo
Passionis instrumenta & cruces visæ.
Sanguinolenta crucis: clari memoranda triumphi
Effigies late spectatur, spongia, flagra
Visuntur, tunica inconsutilis intima, claui
Cernuntur multo madefacti sanguine, telum
Quod sacram sæuo discreuerat impete costam
Pingitur, excubitor crista spectabilis ales,
Ter geminique micant tali, quos inclyta Christi
Iecerat innocui sortitus tegmina miles.
Non ignota cano, Cæsar monstrauit, & ipsi
Vidimus, innumeros prompsit Germania testes.
Qua Rhenus tenui Ræetis ex alpibus orsu
Funditur, & maior suppostis influit aruis,
** Arronius.*
*Compertum, viditque lacus * qui mille pererrans*
Muros piscosæ subiectos perluit vrbis,
Constantia.
Quos Constantini proles Oriente subacto
Occiduas repetens stellanti murice terras
Condidit, & proprio signauit nomine, cuius
Pici origo.
Principis (vt perhibent) demissus sanguine Picus,
Picus arenosæ genitus prope flumina Siclæ.
Audiit & tumidi iam ditior accola Rheni:
Quique lacu missus leni submurmurat vnda, p.247
Mox alium præfertque lacum, quo denique fusus
Inde humilis tumidusque voraxque euoluitur, inde
Basilea.
Plenus & exiguus, rectus, sinuosus in orbem
Labitur, hinc sumptis Basileam diuidit vrbem
Brisacum.
Fontibus, ac vasto defertur gurgite, & alti
Vorticibus magnis contingit tecta Brisachi,
Aduersam cæsa quæ nectunt abiete ripam.
Norici. Sicambri. Cimbri.
Noricus inspexit, torti audiuere Sycambri:
Audiit & Mario domitus per vulnera Cymber:
Senserunt amnes, senserunt æquora longe:
Æquora torpenti glacie concreta sub axe
Vlma. Pfortzheim. Capnionis libro, de verbo mirifico. Bohemi. Vangiones.
Arctoo, propius conspexit Danubii fons,
Spectarunt fortes ipsis sub mœnibus Vlmæ
Assueti contis fortes bellare Sueui:
Et Phorcin Latiæ donatus lumine linguæ.
*Cui sacrum triplici celebratum dogmate * nomen.*
Inspectant populi, quorum confinia Cæsar.
Vastauit late victor, cum fusa Bohemus.
Agmina colligeret, nuper dum prœlia miscet
Confractis vires latura rebellibus. Illinc
Vangiones cernunt: latebrosa silentia siluæ
Hercyniæ norunt: nouit perterritus Osus,
Osi.
Osus Aranisco dubium deductus, an illo

Hic genus antiquum referat, sub iudice lis est.
Vindelicus, Rhetus miratur, & aspera cæde Vindelici Rheti.
Romani tremuit quondam prouincia Vari.
Nec tam præcipiti formidine territus hausit
Armorum sonitum quondam Germanus arator.
Nec sic expauit, subitis cum motibus alpes
Intremuere: minus bellacis tempore Othonis
Pertimuit, claro primum cum mystica cœlo
Defluxere. Juuat lachrymas effundere, multæ
Implorant veniam scelerum cum patribus vrbes
Æni concutitur pons, illius accola nudis*
Incedit pedibus celebrans amburbia, tantum
Relligio potuit, Minio color, & color atro Inspruck.
Nonnunquam similis, sacris mantilibus ipsi. * Intelligit sine dubio simile prodigium, quod imperante Otone M. accidisse dicitur, de quo Herm. Contractus ad a. 958. *Cruces in vestibus quibusdam apparuerunt.* Idem confirmat Marianus Scotus.
Sanguineis rutilans maculis insigne triumphi
Vidimus, Actæo confusum pene liquore.
Puniceo interdum fulgor certauerat ostro:
Interdum fusci nigrantem nube coloris,
Permixtamque crucem rubro spectauimus olim.
Nec morum discrimen erat: sacer atque prophanus
Jam conspersa sibi gestabant mystica, patres
Conscripti & pueri, conscriptus sexus vterque,
Et templa & vestes, à summa Cæsaris aula
Ad tenues vicos, ad dura mapalia ruris,
Cernere erat liquido deductum ex æthere signum.
Purpurea exceptum tunica quod ferre senator
Formidat, leui & matrona perhorruit armo:
Quod stupuit trito positum centone colonus,
Pauperis ad lychnum nati dum cannabe pero
Consuitur, teneras lacerent ne tristia plantas
Constipata gelu, consertaque vepribus arua.
Miraturque sagi tenuato stamine miles
Insculptum mortis vitalia sede trophæum.
p.248 *Miraturque simulque pauet, qui vasa sacerdos*
Obnubit, celeri supra tectoria lapsu
Aduentare cruces, & lintea pingere pallet
Spectator, densusque redit formidine sanguis
Ad fontem è riuis, titubantque in pectore fibræ.
Nec non veloces ageret cum turbida lympha
Præcipitata molas summo de vertice montis,
Atque excepta rotis tereret frumenta, minister
Qui lassata, vago stridore & pondere sacci,
Pollineque inspersus, placido dare membra sopori
Decernit, rubro sub tectis spargitur imbre.
Olli per pectus, per crus, per colla, per aluum
Sydereæ extemplo pingunt insignia guttæ.
Quam varii strepitus, quam dissona dogmata, quanti Judicium hominum.
Pro sensu capitum vario mussare susurri?
Crediderim dominum, celsæ qui præsidet arci,
Olim longa sui potantem obliuia mundum
Vidisse, & signis voluisse salubribus almæ
Sæpius (vtque alias) excire ad limina lucis:
Quandoquidem fontes inferno sustulit antro

Tarta-

Tartareus princeps furias, scelerumque cateruas
Immisit Stigii reserantes abdita fontis,
Cuius mortifero dudum tenebrosus hiatu
Aera tabificum fumus prætexuit, inde
Angusta occulitur cœlestis semita vitæ,
Inde crucis miseros vesana obliuia tentant.
Hinc regina mali forte indignata sinistris
In cædes & bella ruit sitibunda cruoris,
Præcurritque rotas scisso discordia crine,
Successus belli si forte arriserit, illinc.
Ambitio erumpit rebus tumefacta secundis.
Tumque infernis amor lucri, tum lurida gliscit
Ingluvies, studioque omnes excerpta per artus
Spurca Venus, lassis nimium quæ viribus hausta
Et parit ignauos animos, & torquet atroci
Invidia, & partos disperdit prodiga census.
Sic septemplicibus crassatur perdita vinclis
Bellua multorum capitum, quibus impete sævo
Dejectam legimus quondam Babylona superbam:
Quam nec crudeli populasset milite Cyrus,
Nec centum crebro nutassent ariete portæ,
Nec genesis falso lusisset dogmate mendax
Stellarum variis intentus cursibus augur;
Ni prius hostiles hausisset perfida mores.
Quos noster, pudet heu, iam dudum accersiit orbis,
Quosque recens Babylon haustos cumulatius ambit.
Sed nec tam tumidum victrix te Græcia quondam
Reddiderant cæsi Marathonis in æquore Persæ:
Non delusa Rhodo, tergo non fulta Platonis,
Non Demosthenea raptata volumine linguæ,
Neve Stagereo motu peruecta tonantis
Ad solium, tanto pereuntis ludicra famæ
Aut studio aut plausu quondam deposcis inani.
Quam nunc imbelles laudum mentita trophæa
Ostentant fastu, quam plebs ignara tumescit.
Molliciem subde & luxus, quos prisca Tarenti
Fama reformidat, quos nescit Apicius, odit
Atque Philoxenium guttur, quos reijcit ille
Qui sceptro indignus tractauit Serica pensa, p.249
Et Sybaris parcæ spernens obsonia mensæ.
Sed quid Achemeniis quæsitam Regibus olim
Immanem Venerem (pudet heu memorare) prophani
Nomine damnatur qui non admiserit. Omnes
Quotquot collegit vitiorum Roma cloacas,
Assyrium Tyberi cum iam admisisset Orontem,
Mox propriis opibus, propriis ruitura sub armis,
Iam dudum excipiunt. insultant Maurus, & Afer,
Ægyptus, Libye subsannat, Thracia ridet.
Nec fidei monitis auscultant, Vincimur, aiunt:
Colluvies scelerum, vitiorum fœtida nubes
Hinc illuc pridem migrauit, perfida turba
In Christum laxant impune repagula, nobis

Non

Non impune datum, si Christum lingua lacessat,
Virginis & nomen nobis non spernitur almæ:
Sed nec sacra Dei nobis, nec templa, nec aræ
Venduntur, dominis quo tandem cernimus vsque
Insultare canes? purgemus noxia, rectum
Firmemus, nostris opus est indicere bellum
Moribus in primis, mox bella inferre prophanis
Scilicet in cassum patiemur mystica cælo
Delabi, aut veteris tantum effudisse cruoris
Sacratæ fidei proceres? aut denique Christi
Nil nobis predesse necem patiemur amaram?

Subjectos populos compescas, inclyte Cæsar,
A vitiis: neque enim tantas regnator Olympi
Virtutes & opes tibi contulit, vt tibi tantum
Prodessent, celsæ rarissima munera dextræ. Ad Cæsarem exhortatio.
Dona recognoscas fortis cœlestia Cæsar.
Sopitam turbis sacrato pollice barbam
Vellere ne pigeat, tua sunt hæc munia, Cæsar:
Stringere constantis fidei pro legibus ensem,
*Insculptaque cruce * infidos Maomethis alumnos* * Passagio indicto.
Pellere. Quæ tibi sunt iam tradita, desine Cæsar
Alter vt insumat. te contemnente, ministri
Christo non desunt Reges; nec tempore desunt,
Ut mores abigat Satana impellente nefastos,
Et crucis imperium longe lateque propaget.
Tu dudum lectus, nunc inuitatus, ad altas
Dirige (ne pigeat) fœlicia carbasa portus.
Non deerunt equites, non instrumenta, fideles
Adsunt Italiæ populi, lectissima pubes.
Viribus indomitis instructas ecce phalanges,
Tormenta, & celeres præstat Germania currus,
Et nervos belli, fauor ingens cœlitus, idem
Quo fretus iam pene puer certamine Gallos
Contundis Latio, nec dum diademate frontem
Contectus, multosque domas. Gens effera nuper
Rettulit Arctoas inflictum vulnus in axes:
Iam metuuntque Gethæ, metuit quoque Maurus, ut olim
Fugerat Eoas indignabundus in ortus:
Æmoniis equitum cuneus distinctus ab oris,
*Dum Carolus * bello iam Parthenopæa subiret* * Rex Gallorum 8. vide Gaguin.
Mœnia, magnanimis qui mox succumberet orsis:
Cuius nec gæsis Byzantia turba sarissas
Duxisset contra, refluus quoque Bosphorus vdas
Velivolam classem Thracum excepisset in vlnas:
Ter servum Nemphis iure indignata tyrannum
Cessisset Pharium velamina torta tiaram.
Nunc aquila expeditur, rutilum quæ insigne triumphi
Per Tanaim, Nilum, calidæ per rura Sienes
Perque Arabum campos, ambustaque solibus arva
Vectet ad auroræ populos, ad ditia regna.
Sed vereor, Cæsar, veteri ne quassa timore

Occiduum turbet subitis incursibus orbem
Hostica gens fidei: veluti cum percita voce
Evigilant, nudo meditantur prælia dente
Turba canum, surdis si forte irritibus hostem
Nil arcent, nec barbatus effundere vanos
Contulit, insultum expediunt, quo territus hostis
Horreat, inque illum possit formido referri.
Rumpe moras, Præstan videat Gangeticus armis
Cæsaris excindi Persas, non spernere Hydaspem
Aut Hispanim, pontes patrios nec visere saltus,
Donec odoratos alacer conscenderit Indos.

HENRI-

HENRICI BEBELII
CARMINA
IN MAXIMILIANUM IMP.

LUDOVICI HELIANI
ORATIO
IN
CONVENTU AUGUSTANO MAX. HABITA, IN VENETOS INVECTIVA.

LECTORI SALVTEM!

BURCARD GOTTHELF STRUVE.

HEnricus Bebelius, Justingæ, quæ Sueuiæ pagus est,* prope monasterium Vrspringen, parentibus rusticanis quidem, sed honestis est prognatus. A puero omne studium, omnemque laborem ad litterarum optimarum cognitionem contulit: iurique ciuili simul operam dedit. Cumque ad carmen fundendum venam nactus esset non infelicem; eamque uno alteroque specimine probatum iuisset, laurea & insignibus a Maximiliano Augusto fuit donatus. Anno nonagesimo septimo, supra mille quadringentos in Tubingensem Academiam fuit accitus, vt politiorem ibi doceret litteraturam. Frequenti itaque auditorio, poëtas, oratores ac historicos explicuit.** De scriptis eius, sic iudicat Hanckius: *** *sequentia tempora, quibus superstes fuit, ex scriptis, quæ publicauit, cognoscimus. Sæculi decimi sexti anno primo ad dictum Imperatorem de Germaniæ laudibus orationem; quarto, de eiusdem Imperatoris contra Bohemos victoria Paræneticon; octauo, aduersus Leonardum Justinianum Venetum, pro Imperatoribus Germanicis, apologiam; decimo, carmen, quod in Asophum Pseudoprophetam composuit, luci publicæ commisit. Quos cum aliis eiusdem libellis, præclara Ictorum triga, Simon Schardius tomo I. antiquæ Germaniæ illustratæ; Marquardus Freherus tomo II. Scriptorum de rebus Germanicis; Melchior Goldastus parti X. & XVIII. politicorum imperialium inseruit.* **** Hæc ipsa autem, quæ hic exhibentur poëmata, in opusculis Bebelianis, *Argentorati 1514. 4.* coniunctim editis non reperiuntur: Prima est *ecloga Trium-*

---

* Quenstedt de patr. illustr. vir. pag. *JUSTINGAM, quæ pagus & arx Sueuiæ est, patriam nacti sunt; JOHANNES STOEFLERUS, Mathematicus insignis, qui Tubingæ docuit, auctor operis Ephemeridum. Vide Gesn. in Bibl. Et HENRICUS BEBELIUS, Germanus Poëta, iis adnumerandus, qui Romani eloquii vsum, temporum iniuria, pariterque hominum incuria neglectum reducere & genuino nitori restituere conati sunt.*

** Melch. Adami *in vitis Philosophorum pag.* 12. Mart. Crusius *Ann. Sueuic. lib. IX. part. III. cap. X. pag.* 516. & *cap. XI. pag.* 518.

*** *De scriptor. Rer. Roman. part. I. cap. L.*

**** Plenius eiusdem scripta recenset Conradus Gesnerus & in Pandectis Brandenburgicis Christophorus Hendreich, *voce Bebelius.*

Triumphalis de victoria Cæsaris Maximiliani contra Bohemos, qua pastores inter se de eadem inducit colloquentes, demum pacem hac victoria partam pastoribus tam necessariam commendat. Hanc autem eclogam, in fine Blancæ Mariæ, quæ vxor erat Maximiliani, commendat. Ista vero victoria in bello contra Rupertum Palatinum de Bohemis fuit parta, de qua Trithemius: * *ex Bohemis etiam non paruum exercitum mercede pugnatorum conductum Rupertus euocauerat, contra quos Rex Maximilianus non longe a Ratisbona personaliter properauit ad bellum, habens in Comitatu Fridericum Marchionem Brandenburgensem, & Albertum Bauariæ Ducem cum aliis Comitibus atque Nobilibus multis. Facto igitur congressu bellum atrox committitur; & aliquandiu ambiguo Marte pugnatum Victoria tandem Regi cessit Maximiliano, & Bohemorum exercitus ab eo contritus est, e quibus in ore gladii ciderunt mille sexcenti viri, capti fuerant similiter sexcenti, reliqui fuga lapsi necessarium salutis perfugium quæsiuerunt. Rex autem Maximilianus obtenta contra Bohemos victoria milites plures creauit auratos, & partes hostiles in eo conflictu valde infirmauit & contriuit.*

Alterum sequitur *poëma de eadem victoria*, qua Germaniæ Principes cohortari conatur, vt pro antiqua virtute Germana, contra Bohemos, tanquam hæreticos, coniunctis viribus pugnent, pro terra illorum expugnanda quod prout in fine videtur, Tubingæ Kl. Octobris M D I V. fuit scriptum.

Hoc excipit *Elegia Hecatosticha & querulosa ad Principes Germaniæ*, vt desinant ab intestinis dissidiis, & coniunctis viribus contra hostes Germaniæ agant.

Demum succedit *Poëma ad Maximilianum & Germaniæ Principes*, pro Ducatu Mediolanensi ex Francica seruitute ad Imperii libertatem vindicanda.

Hæc Bebeliana excipit LUDOVICI HELIANI ORATIO. Erat hic Vercellensis Senator, Montisferratensis Marchionatus est oppidum, & Gallorum Regi ad Germanos non solum sed Vngaros etiam missus Orator. Testatur de eo Cuspinianus** dicens: *Helianus item Ludouicus Francorum regis Orator, cum quo inter cæteros comes fuimus in Hungariam ad Vladislaum regem, Cæsaris Maximiliani & Ludouici Christianissimi regis res acturi, cum Domino Achille de Crassis, Pontificis summo legato.* Postulabat autem Cæsar per legatos a Ludouico XII. vt Rex mittat vnum Oratorem Jurisconsultum ad diætam Imperialem pro habenda Oratione & persuadendis illis quæ petet & proponet Cæsar. *** Hæc autem Oratio, in Comitiis Augustanis anno 1510. fuit dicta, qua in Venetos nimium invehitur, ipsorum superbiam nimiam dominandi cupidinem inculpans, dicens de iisdem: *hi sunt homines, qui aiunt apud se natam nobilitatem esse, qui soli diuites ac modesti, soli sapientes sibi videntur esse in oculis suis. Ipsorum culpa vel dolo Hierosolymam ab Ægyptiorum Saladino dicit fuisse recuperatam, Constantinopolim a Turcis captam. Principes igitur Germaniæ*

* *Chron. Hirsaug. ad an.* 1504. Sequitur Gerh. a Roo. *lib. XI. pag.* 555.

** *In vita Maximiliani pag.* 412.

*** Prout Andreas Burgus Margarethæ Austriacæ narrat inter Litteras Ludouici XII. *Tom. II, pag.* 70.

maniæ cohortatur, ne pacem petentes Venetos audiant, pergant potius in iisdem debellandis. Eandem etiam Politicis Imperialibus inseruit Goldastus.* Depromserat istam Freherus ex Trithemii Chronico Hirsaugiensi, isto tempore nondum edito. Verum dum Trithemius eandem mancam admodum ediderit, hanc ex editione Augustana plenius exhibemus, quo illo ipso anno adhuc facta, prout ex fine patet: *Impressum Augustæ Vindelicorum per M. Joannem Othmar, apud Cenobium sanctæ Vrsulæ, cis Lacum. Anno salutis humanæ M. D. X. die XII. Maji 4.* Factam autem hanc impressionem Cæsaris iussu, Jacobi Bannisii, qui Cæsari erat a secretis, præfatio præmissa nos docet, idque ideo, quia insigni cum ad plaussu fuerat excepta. Subnexum est editioni Augustanæ Eiusdem Poëma, quo Cæsarem cum sociis tanquam Venatores, Venetos, tanquam feras persequentes, inducit, eademque ratione Venetos perstringit, in fine demum illos exhortatur, vt ipsi se suaque Fœderatis contra ipsos subiiciant.

---

* *Part. XXI. pag.* 978.

HENRI-

p.251 HENRICI BEBELLII EGLOGA TRIUMPHALIS DE VICTORIA CÆSARIS MAXIMILIANI CONTRA BOHEMOS.

INTERLOCUTORES.

Faustulus, Lycidas, Turba pastorum.

Unde venis Lycida, vel quo vis pergere lætus? Faustulus.
Aut sibi tam dulcis quid vult ascaula referto?
Qua recinente canunt saltus rupesque profundæ?
Dum procul audieram, rebar duxisse choream
Monticulas Faunos, & ruris numina cuncta
Panaque contentum dulci modulamine diuis
Composuisse tamen stulte, quid fistula Panos.
Ad numeros faceret tantos? vel dulcis aedon?
Flebilis aut faceret moribundi cantus oloris?
Aut quæ cantando cœlum vibrantibus alis,
Ætheraque ascendit toties dulcissima alauda?
Tibicen Jouis es dignus, dignusque minister
Lætificans montes, valles, cum gramine campos
Te recinente pecus gaudet, tacet atque lycisca.
At dic, qui fueris mihi coniunctissimus olim, Lycidas.
Cur tuus effuse tam animus lætetur amico?
Ah sine, difficile est cuiquam mea gaudia dici Faustulus.
Quæ vix exprimeret cunctis de montibus Echo.
Fac tecum siluæ, montes, & notus amicus
Gaudeat ô Lycida, modicum est gaudere latenter,
Ni sciat acceptus cui es, vel quem diligis ipse. Lycidas.
Dicam: sed liceat viridi considere in herba.
Cumque piris plenum lapidosis ipse canistrum
Caseolosque hodie portarem Faustule in vrbem
Vendendos, Hister gelidis quam perluit vndis Ratispona. Descriptio.
Quæ (quoniam ratibus fuit opportuna locandis)
Nomen habet, ratibus vel quod sit pons ibi factus;
Ecce ruunt ciues effuse in gaudia læta.
Tympana grandisono penetrabant aera bombo,
Concordesque modos fundebat fistula dulcis,
Ludebantque choros, pueri, innuptæque puellæ:
Accessere senes vetulæ, nec ruga senilis
In gyrum erubuit volucri saltare bacillo.

Hic

Hic plateæ passim vulgi clamore resultant :
Ast alibi miles galea munitus & hasta
Armato occurrit pariter, fragor æthera pulsat :
Effractæque hastæ volitabant frusta per auras,
Inque foro flammæ lucentes nubila pellunt.
Quicquid odoriferum molles legere Sabei,
Incensum fuit, & flores per strata refusi.
Nec superum neglectus honos, altaria fumant
Munere sacrifico, velatæ frondibus aræ.
Quærebam stupidus, quid nam hæc sibi gaudia vellent.
Hic aliquis, cui multa fides prolixaque barba
Dixerat, I pastor, cunctis pastoribus ipse
Protinus enarres, vt agatur festa quotannis
Illa dies, peperit quæ nobis vna salutem,
Et pacem & requiem, & securos præbuit agros.
Non rapidi post hac prædas ex more leones;
Saltibus aut nostris vulpes grassabitur vltra :
Pascua, rura, canes, agni, simæque capellæ,
Vobis parta salus, pastores dicite laudes
Induperatori, dederat qui munera tanta.
Illius inque decus victoris gloriam, honores,
O patrium carmen, patrium pæanaque cunctis
In triuiis læti vos congeminate bubulci.
Pastor ego simplex, hæc non intelligo, dixi :
Clarius ostendas, precor, ô pater ipse togate,
Et tibi si quando mecum diuerteris, adsit
Lac ouium dulce, & setosi sinciput apri,
Jamque nuces coryli, & querna ex arbore glandes
Ille refert, vestras forsan peruenit ad aures
Quam Boiema cohors nullis obtemperet vnquam
Vocibus Augusti, nec quas Ecclesia leges
Tradidit obseruet, vicinis prœlia quanta
Mouerit, & contra diros foueatque latrones.
Aiebam, scio quod totus iam nouerat orbis.
(Proh dolor) in nostra est multos grassata per annos
Hæc plebs rura, casas, pastores, atque capellas.
Damna referre piget, quæ fecerit ipse satelles
Jam pridem immissus : Sed plura edicere iussus
Incipit, hanc iustis Cæsar compescuit armis
Maximus, & retulit niueos ex hoste triumphos.
Quo pacem nobis peperit, gentique Alemannæ :
Inque latere specu demissa bellua cauda
Cogitur, haud audens posthac immittere vulpes.
O felix Lycida, felices atque capellæ.
Illa dies felix, ô felicissime Cæsar.
Laus prior æterno est & gratia habenda tonanti,
Qui mare, qui terras moderatur, & omnia cœli.
Auspicio cuius ceruix effracta superbi est.
Sed quoniam Lycida capiunt non pectora nostra
Lætitiam tantam, cito concedamus ad agmen
Fac age pastorum, gratissima nuncia cunctis
Narrantes, dulci quia consedere sub vmbra
Glandiferæ fagi, qua non procerior arbos
Siluis, quæ patulas protendit & vndique frondes.

Bohemi hæretici & rebelles.

Lycidas.

Atque

Atque pedes fessos ibi fessaque membra leuabis.
Faustule tu, quoniam fandi est tibi copia maior Faustulus.
Dicito, si quicquam neglexeris ipse, susurro
Implebo tenui, pergas audita referre.
Vos modo pastores, quicunque habitatis in arctis
Siluarum casulis, quibus & sunt pascua curæ,
Plaudite lætantes, gaudete feriteque terram
Ambobus pedibus pueri, iuuenesque senesque.
Aurea falciferi redeunt iam secula diui.
Iurgia nunc cessant, lites, discordia, bella:
Nec lupus insidias pecori, nec ouilibus vsquam
Instruet, aut vllas fraudes meditabitur vrsus.
Fulua leæna famem proprio de sanguine post hac
Sedabit, trepidans exarmata atque latebras
Linquere formidans, nec furtim callida vulpes
Eripiet semper tantas ex more rapinas.
Plaudite lætantes, gaudete, vt supra
Ambobus pedibus, &c.
Dicite quæ vestras mouerunt gaudia mentes?
Nec choreæ nobis agiles cessantibus, atque Turba pastorum.
Defuerint cantus, modo dicite gaudia tanta Faustulus.
Plaudite lætantes, vt supra.
Ambobus pedibus, &c.
Nam Leo Boiemus siluis rurique timendus
Hactenus, & toti nil formidabilis orbi
Per quem tot iam iam passi sumus, atque ministros
Opprobria, & sannas, tot damna, incommoda, cædes,
Iam timide horrescit proprias exire latebras,
Victus prostratus, & multo vulnere cæsus,
Nunc securus erit, pastor, nemus, arua, colonus Turba pastorum.
Plaudite lætantes, vt supra,
Ambobus, &c.
Omnia sors versans auibus sperare sinistris,
Et docet haud rebus nimium tumuisse secundis.
Si crebro hoc cuncti, qui nunc moderantur habenas
Regnorum, repetant, erit haud iniuria mundo.
Dicite quam primum victoris nomen amici,
Illius & laudes vel compita nulla silebunt.
Princeps Romanus regum Rex Maxmilianus,
Magnanimus, fortis, victor clarissimus armis Faustulus.
Magnificus, felix, regum iustissimus, vnus
Boiemos vicit felici & Marte cecidit,
Egressos patriis siluis, & iure triumphat. Lycidas.
Plaudite lætantes, vt supra.
Ambobus pedibus, &c.
Dicite io iuuenes, & io ter iubila dantes
Exoptata diu differtis gaudia quare?
Cur dulces choreæ cessant? ascaula quiescit?
Tibia det sonitus digitis pulsata canentum.
Et quoniam maius viridantes pingitur herbas,
Omnia nunc rident, virides nunc vndique siluæ:
Tempora mox læti pexis redimite coronis,
Floribus & variis siluarum frondibus omnes
Sordeat haud fagus, nec duro robore quercus

Faustulus.

Propter aquæ riuum, nec populus alta pudori est,
Dicite io iuuenes, vt supra.
Cur dulces choreæ cessant? ascaula quiescit?
Dicite io iuuenes, & io ter dicite læti:
Et modulos faciat resonans ascaula suaues
Currite & in circum pariterque agitate lacertos,
Laudantes Regem de quo pax alba redundat.
Dicite io iuuenes, & io ter dicite læti:
Vnicus incipiat primum Rex Maxmiliane.
Diligat ex alto te summus rector Olympo.
Inde iterent alii quicquid cantauerit iste:
Teutonicæ specimen terræ Rex Maxmiliane,
Tu pater es patriæ, te te Germania fortis
Laudat & extollit, te nobilis ipse Sueuus
Subditus agnoscit, vel formidabilis vnus
Toti orbi quondam, atque hodie nec degener armis,
Teque triumphantem summo veneratur amore.
Tu decus es nemorum, tu spes pastoribus vna
Te docti celebrant vates, te montibus altis
Agresti calamo pastor super æthera tollit,
Concentuque piæ volucres super arbore laudant,
Mox faciat modulos resonans ascaula suaues,
Et facite in gyrum lasciua volumina saltu p.254

Laudatio pacis.

Post modo laudantes pacem, Pax optima rerum:
Pace polus constat, nutrit concordia cœlum:
Pax hominum genitrix, pax altrix, hæc eadem pax
Seruatrix hominum, diræ pax mortis abactrix
Et male maturæ, vitæ custodia dulcis.
Pace maritalis firmantur fœdera lecti,
Paceque ciuiles connubia læta frequentant
Pace domus, villæ, seruantur & inclyta regna.
Pax alii agricolas, sata læta, boumque labores.
Pax alit hærentes quocunque in stipite fructus,
Arboreumque genus, nutritur vinea pace
Pace bidens & marra vigent, & vomer aduncus.
Illa viatores nigra sub nocte tuetur;
Illa facit tutos vasto super æquore nautas,
Pace nigros tute currit mercator ad Indos.
Paceque pastores gaudent, segnesque subulci;
Pace nemus, syluæ, pecudes, & quicquid vbique est
Naturæ gaudet, iusto moderamine crescens
Vis, dolus, insidiæ, cessant in pace rapinæ.
Pace latro cessat, cessat nocturnus abactor
Classica pace silent, in duros arma ligones
Incuruasque simul nostrorum lancea falces
Vertuntur, frameæ conduntur arantis in vsum
O pax alma veni pomis, onerataque spicis
Hoc optant iuuenesque senes, facilesque puellæ.
Ante tuas aras statuentes dona quotannis
Pinguia, pastores rogitant hoc supplice voce:
Pax adsis, terras post hac nec desere nostras.
Post optate modo multos feliciter annos
Atque dies lætos, ô diuo Maxmiliano,
Qui peperit nobis pacem post tristia bella.

ILLU-

p.255 ILLUSTRISSIMÆ ATQUE AUGUSTISSIMÆ ROMANORUM REGINÆ BLANCÆ MARIÆ, HENRICUS BEBELIUS.

SALVE *fœminei sexus, laus, gloria, splendor,*
O regina orbis sit tibi Blanca salus.
Ignoti carmen nec dedignere poëtæ,
Aut legere, aut doctis auribus accipere.
Hæc fore grata tibi rebar, quia magna mariti
Gloria narratur, laus, honor, atque decus.
Cumque tuo tibi me postremum Maxmiliano
Commendo regi, qui fauet ingeniis.

DE VICTORIA CHRISTIANISSIMI AC INVICTISSIMI REGIS ROM. MAXIMILIANI HABITA CONTRA BOEMOS, AD CUNCTOS GERMANIÆ PRINCIPES, VT TOTIS VIRIBUS PRO ILLORUM TERRA EXPUGNANDA COADUNENTUR, PARÆNETICON HECATOSTICHON HEN. BEBELII JUSTINGENSIS, POETÆ LAUREATI.

p.254 NUNC *properate duces Germani, martia proles,*
Nunc properate precor, frameas nunc stringite vestras.
Nunc tuba terribilis vocat, & nunc barbara buxus.
Nec vos priuatum studium, tristisque simultas
(Regnorum pestes, atque instrumenta cadentis
Imperii nostri, veluti quondam Æneadarum
Atque Macedonici sceptri) tam religiosam
Militiamque piam, iustam, facilem atque fidelem
Impediat, datur ô vobis occasio summa
Vincere Christi hostes, & duro Marte Boemos
Pellere Teutonicisque plagis, gentemque rebellem
Subdere vel Christo vel ferro excindere totam.
Sit pudor ô proceres, quia durus apostata sanctæ
Contemptor fidei, quam sancta Ecclesia firmat,
Teutonicæ in gremio simul intra viscera terræ
Impune exultet, vel tot dominetur in annos
Lætus, & ex omni sibi parte trophæa reportet.
Terreat haud nostros populus famatus vbique,
Barbarus atque ferox, audax & strenuus armis,
Et quos maiores nostri non vincere multis
Aduerso augurio bellis valuere superbos. Bohemi pugnatio.
Nunc properate viri frameis, clypeoque corusci.
Tempus adest rupisse moras, agite ô Alemanni
Jam cumulate decus, animosque afferte paternos.
Nunc DEus est præsens, cursu & fortuna benigno.
Belliger ante oculos vobis stat Maxmilianus,
Militiæ specimen, qui belli fulmen atrocis,
Qui decus est regum, virtutum gloria, splendor
Imperii, quo nil toto felicius orbe
Fortius atque simul, quem magnus Carolus actis
Admittit socium, & clarissima nomina Othonum.

Hoc duce cædentur tota à radice Boemi,
Innumeras quorum turmas prostrauit ad vnum
Forti animo nuper, nondum altera luna refulget
*Rex bonus & Mauors illi dum bella Roberti **
Ense iuuare student, partemque fouere sinistram.
Egressi siluas patrias populantur inique
Agrestesque casas, & pinea tecta fauillis
Commendant tepidis, longe lateque cremantes
Marchio quas iusta villas ditione gubernat.
Non secus atque lupus campis cum vidit apertis
Balantes late pecudes, irrumpit & amens
Et stimulante fame, & prædæ dulcedine captus
Obuia quæque necat vesano corpora dente.
Nec rabies habet illa modum, dum strata iacebunt
Corpora cuncta ouium, vel turba animosa molossi
Acrius institerint in deuia tesquaque anhelum
Aut agitent, torue vel discerpsere minantem.
Haud aliter vesana phalanx, legio ista profana
A puero consueta malis & viuere rapto p.256
Omnia deuastat, cunctos populatur agellos,
Cæde furens hominum nullo discrimine stragem
Vndique committit matrum iuuenumque senumque
Mox querulæ voces, & verba miserrima pubis
Afflictæ veniunt sacrati Regis ad aures.
Dispulit ille moras miseris succurrere, multæ
Vndique conueniunt turmæ peditesque equitesque:
Instruiturque acies trepidabilis atque timenda.
Fecerat hanc miram solers prudentia Regis
Pugnantes inter primos Rex visus vbique:
Affuit Albertus pariter dux Boius, atque
Marchio Fœdricus, & nomina clara duorum
Gnatorum, Brunsuicensis dux vulnera honesta
Accipiens, aderat pugnax, comitumque caterua
Contra stat frendens, acies atque arma capessens.
Arduus hic collis fuerat, quo perfida turba
Confluxit, galeis clypeisque micantius ardens.
Classica iam resonant, canor & vocat arma tubarum:
Attolluntque animos acies, clamoribus æther
Personat, & clarum nigrescit puluere cœlum.
Protinus inuadunt nostri, iam tristis arundo
Jamque volant glandes primum, mox cominus hastis
Bellum ingens oritur, stant firmo robore dudum
Perfidiæ famuli, multumque cruoris vtrinque
Funditur inque vicem: donec violentior illis
Et magis instructus veniens exercitus hostem
Vndique lethiferis noster circumstitit armis,
Jamque virum strages, oriturque miserrima cædes
Victa fugit legio, & latis prosternitur agris.
Jamque fuga cuncti trepidant, & vulnera verso
Accipiunt tergo, pereunt sine fine fugati.
Proterit hunc sonipes, vibrata hunc lancea sternit
Hic cadit ille humeris capulo tenus accipit ensem:
Hic iaculum; gemit hic, hic tendit ad æthera palmas:
Atque modis variis petitur victoria nostris.

 Postremo

Postremo captos facile haud numerabile vulgus
Deducens tristes manibus post terga reuinctis,
Vrbis amœnæ adiit Rex mœnia lætus ouansque,
Quod bona sit ratibus, quæ nomina clara resumpsit:
Et nostro celebrat niueum de more triumphum.
Militiam auratam post debita præmia laudis
Contulit omnibus his, facinus quos grande decorat.
Nunc properate viri proceres, ô martia pubes.
Perfida gens penitus poterit nunc fortiter armis
Exscindi, & nostræ purgari infamia terræ.
Nunc vobis animos simul & victoria vires
Congeminant, victi hostes nil amplius ausi,
Seruilique metu, turpique pudore fatiscent.
Vobis clara ducis virtus & vincere sueta
Æternos pariet nunquam deuicta triumphos.

Ex Tubinga sexto Calendas Octobr.
M. D. IIII.

p.256

p.257

LAUS GERMANORUM

ELEGIA HECATOSTICHA ET QVERVLOSA GERMANIÆ AD PRINCIPES GERMANIÆ SIMULTATES INTESTINAS ATQUE CIVILIA BELLA DETESTANTIS.

HENRICUS BEBELIUS AUCTOR.

AN ne tuam gaudes ferro proscindere matrem,
Germane ô princeps? cur lacerare studes?
An ne meis meritis tam præmia dira rependis
Quæ genui in lucem, teque aluique frequens?
Quæ te fortunæ in gremium cunctisque locaui
Exundantem opibus, corporeisque bonis
Vt contabescam quid non seruire rubescis
Igne, fame, ferro, dilanierque parens?
Pone truces gladios atque arma micantia condas,
Classica nunc cessent Martis & omne nephas.
Parce meis lachrymis, miseræ miserere parentis:
Parce pio generi Teutonicisque viris.
Quæ si iura tuis prætendas congrua factis
Non opus est armis, non tibi militia.
Maximilianus adest iudex Astræa relinquens
Præside quo cœlos gaudet adesse polo
Judicio cuius potuit diffidere nullus,
Ni foueat causam cui male fidat iners.
At placuit si filiolis ingentia regna
Quærere forti animo, Martigenaque manu,
Inque Getas conuerte manus, Turcasque profanos
Hæc tibi regna potes asserere inque fidem.
A patria abstineas, cui si vel parcere nescis,
Parce tuis natis, parce tuo populo.

Nam si bella moues, in bella lacessere pergis
Induperatoris belligeramque manum :
O quanto patriam fœdabis sanguine terram ?
Quotque cadant dira fortia corda nece ?
Cum quibus haud ægre Insubres mihi debita regna
Eriperem à Francis liligeroque duce.
Italiamque meam potuissem subdere nostro
Imperio, Siculos, Romulidumque lares :
Quasque solet Venetus per summum callidus astum
Inuasisse vrbes proditionis ope.
O quæ Germanas agitat discordia mentes,
Vertere vos tendat factio praua ducum.
Nam dum Germani fratrum tenuistis amorem,
Sanctaque vobiscum publica iura dabam ;
Victrix ipsa domos solis per vtrasque cucurri,
Per calidas Libyæ per Boreæque plagas.
Incessi illustris totum regina per orbem
Submisique meis fascibus orbis opes.
Per medios Asiæ campos mea signa volabant
Et Solymos tenui sub ditione viros.
Atque leues domui Græcos, Afrosque bilingues,
Atque meas frameas sensit Iberus atrox.
Juris erant nostri Tybris, & Padus, atque Timauus :
Cum Sarno Siculum Sardiniæque fretum,
Tunc tria Gallorum nostra ditione regebam
Regna, quoque Histrorum, Dalmatiæque lares.
Tunc tributa libens mihi Sarmata pastus equino p.258
Sanguine debebat, tuque Boeme fidem.
Heu quo Germanæ vires, quo decidit orbis
Imperium, heu quantum degenerastis auis ?
Ambitio & discors ciuilis factio turbæ
Omnia regna ruens vertere, meque parat.
Proh dolor ! imperium quæsitum sanguine tanto
Atque seruatum robore & acri animo,
Hoc labefactauit rerum discordia pestis,
Saluaque vix tandem viscera nostra gero.
Ergo tot frustra suscepit vterque labores
Fredericus, tanto sanguine regna parans :
Conradi, Henrici, & clarissima nomina Othones
Maximus atque horum Carolus imperio.
Tot frustra terras domuerunt Marte secundo,
Totque sacras leges imposuere viris,
Et quæ vulneribus, quæ sanguine parta meorum,
Quæ quoque sunt olim subdita regna mihi,
Occupat iniuste Gallus, Venetique dolosi,
Italicique viri, plurima Turca ferox.
At contenta forem, si non ingloria saltem
Teutonici videam limina tuta soli.
Quod si communi procerum pax candida vel nunc
Et studio & voto Teutonicis dabitur.
Salua mihi fiunt non tantum Alemanica rura,
Inuictaque geram regia sceptra manu :
Verumetiam quicquid mihi cruda tyrannis ademit,
Lauriferis signis iam reparare queo

Ibo per extremam Scythiam feritate subacta
Caspia sceptrigeram littora meque colent.
At fili princeps, quid me ciuilibus armis
Impetis? & pacem frangere dirus aues?
Dum nec iura sinant, nec lex sanctissima tecum
Sentiat, aut veterum scita sacranda patrum.
Parce tuo exitio subiectis parce popellis
Consule Teutoniæ cum propriisque focis.
Namque videre mihi videor iam tecta domosque
Cum villis vrbes Mulcibero esse rubras.
Classica iam sonitant, iam Mars furit arma reclamans;
Innumerique viri corpora dura cadunt.
Exhaustis opibus tandem Germana fatiscet
Virtus, & fessis viribus ægra iacet.
Accola tunc Araris, Rhodani tunc potor in ægram
Sæuiet, hic terras diripietque meas:
Aut implacatus felici Marte Boemus,
Turca vel immitis, dii prohibete nefas.
Exemplum sceleris, cunctis annalibus auctor
Seditionis erit historicisque meis
Subuersor regni, & germani nominis hostis
Exitiumque suum proh patriæque suæ,

Dulcis amor fidei magnæ & constantia mentis
Nec fracta aduersis nec sustollenda secundis
Laudis amans altusque animusque & strenuus armis
Prudentesque viros cunctis de rebus agendis
Consulere & pulchrum iustumue vel vtile quid sit
Quid deceat, quid non animo quæsisse sagaci
Inclyta sed virtus læto pubescere fructu
Incipit à teneris, & se cito germina produnt
p.259 *Magnus Alexander teneris incepit ab annis*
Et premere imperio Græcos Asiamque potentem
Dariumque simul inuicto subdere Marte
Talis erat Bacchus nigros dum vicerat Indos
Annosque seni puer haud adeunda gerebat
Cæde gigantea Phœbus puerilibus annis
Arma cruenta tulit pugnans pro patre tuendo
Et puer Alcides geminos colliserat angues
Sic ergo dii faueant, summis pro viribus ipse
Mente senex ætate puer pugnare laboro
Contra illos, mihi qui noctuque diuque pararunt
Damna, probra, insidias, vim vique repellere tento.

AD GERMANIAM ET SACRASISSIMUM IMPERATOREM MAXIMILIANUM ATQUE GERMANOS PRINCIPES QUERELA HECATOSTICHA DUCATUS MEDIOLANI VT A FRANCICA SERVITUTE AD IMPERII LIBERTATEM VINDICETUR.

BEBELIUS AUCTOR.

UNICA *terrarum domina, ô Germania grandis*
Et domitrix mundi, querulas nunc accipe voces
Insubris populi, tibi qui famulariter optat,
Jureque debetur, tua si repetisse labores,
Te DEus omnipotens, ô inuictissima tellus
Reginam statuit terræque marisque profundi,
Submisitque tuis vel fascibus orbis habenas.
Cumque tuis populosa viris fortissima quondam
Vincere consueris, quicquid contra arma ferebat.
Quicquid & hostilis furor vnquam audebat, es vlta:
Concipe nunc solitos animos & pectore forti
At vigil incolumes populos tuearis & vrbes,
Quæ tibi subiectæ sunt & sceptris Alemanni.
Nonne vides quod regna ferox insederit hostis
(Insubres Italosque volo ditionis alumnos
Teutonicæ) solis deuota & debita vestris
Cæsaribus, sibi quæ seruire tyrannide Francus
Compulit ô populos vel solo Cæsare dignos.
Quam vestræ minuantur opes, nunc aspice mater,
Ni cito prævideas rebus patriisque periclis.
Ergo meis succurre malis, pacemque petitam
Et libertatem reddas, vt libera soli
Imperio famuler, ceu fas & iura reposcunt.
Maxmiliane dei rerum cui sceptra dederunt
Te simul appello, Rex ô iustissime legum
Vindex, iustitiæ firmissimus auctor & æqui
Ecce fidem legum simul imperialia iura
Inuoco, & imperii te qui moderaris habenas.
Da precor auxilium, si non indebita posco.
Insubrum gentis repetas Rex optime regna.
Debita iure tibi, en quæ nunc Francus violenter
In damnumque meum imperii clementia abusus
Inuasit, nec te nec fas nec iura secutus.
Res tua nunc agitur, nam si non legibus æquis p.260
Hostes paruerint, si non aliena reponant
Francigenæ, perit heu iuris reuerenda potestas,
Et status, & decor imperii subuersus abibit
In foueas, & conciliabula dira latronum.
Nullus honor regno, nulli venerabile nomen
Regis erit, dum sit confusum fasque nefasque.
Audiet & nemo leges à Cæsare latas
Surge ducum specimen tandem succurrere, inique
Oppressis veluti præscribunt munera regis:
Ostendasque precor iusti documenta rigoris,
Inque rebelles heu ceruicososque tyrannos.
Vos quoque primores, pars ô fidissima sacri

Imperii,

Imperii, proceres nullis superabilis armis
Pubes, possitis victricia ferre per orbem
Signa, patrum sueuit vt præsentissima virtus.
Ponite desidiam segnem, luxumque nocentem
Concutite at clypeos, patriisque micate sub armis.
Non volo ciuiles motus, ciuilia bella,
In foribus cum iam grassetur Francicus ensis.
Sed socii Augusti commune intendite bellum,
Liligero regi Gallo, nimiumque superbo,
Qui nec respiciens diuos, nec scita sacrarum
Legum vel semper maiorum more probata,
Eripuit per vim sibi non debentia vobis
Germanisque viris Itala atque Insubria regna.
O manifesta loquar lachrymis succurrite iustis,
O generosa cohors Alemanni, nobile germen.
Quandoquidem si vos vestris maioribus ortos
Et meminisse quidem, nec degenerare velitis,
Fertis opem oppressis, horum & miserescitis vltro,
Atque Patrocinium ius implorantis & æquum
More patrum nunquam vel suscepisse negatis.
Ite simul cuncti sociato fœdere fortes,
Gallorum populi vim propulsare malignam
Vsurpantis opes vestras & iura nepotum.
Vobiscum DEus est, vobiscum militat æquum,
Vobis arma, viri sunt, florentissimæ opes, &
Fulminis instar erunt tormenta sonantia late.
Sunt & equi & galeæ, vel quicquid bellicus vsus
Postulat & quorum fortissima pectora gaudent
Profligare hostes & proculcare proteruos,
Quid dicam proceres tandem commune periclum
Effugitis per me, vobis defenditis ipsi
Oppida, rura, domos patriosque focosque laresque
Namque probe nostis, quantum grauis incubet vsque
Finitimis, quantum intolerabilis atque molestus
Et fuerit regi, regis quoque fouerit hostes,
Et clandestinis studiis adiutet iniquos.
Denique cuncta loquar, dominandi cæcus amore
Imperiumque agitans, fuerit si viribus auctus,
Et nisi mature fuerit violentia currens
Atque ferox animus, lætis & stare recusans
Fortiter obtusus, vel duro Marte repressus.
Informis veluti multum immansuetus & vrsus
Si quando inuenit nullo custode vagantes
p.261 *Lanigeras pecudes, prædamque abduxit opimam*
Successu elatus, simul & dulcedine prædæ
Semper ouile ambit, nullo & discrimine vitæ
Abstinet à raptu, non opilione minante
Territus, aut dirò rabidi clamore molossi.
Sic semel incensus, successibus atque secundis
Hic semel afflatus, nescit mitescere cuiquam
Ipse hostis vester, precibus placabile nullis
Pectus amicitiæ sacro neque fœdere tactum
Surgatis proceres vim vi pulsare, paternos.
Imperiique lares libertatemque tueri.

LUDOVICI HELIANI VERCELLENSIS CHRISTIANISSIMI FRANCORUM REGIS SENATORIS AC ORATORIS DE BELLO SUSCIPIENDO ADVERSUS VENETIANOS ET TURCAS ORATIO, MAXIMILIANO AUGUSTO, IN CONVENTU PRÆSULUM, PRINCIPUM, ELECTORUM ET CIVITATUM ROMANI IMPERII DICTA IN AUGUSTA VINDELICA IIII. IDUS APRILIS ANNO à PARTU VIRGINIS MILLESIMO QUINGENTESIMO DECIMO.

Jacobus Bannicius à Cæſareis Secretis Stephano Ponchierio Reverendiſſimo Epiſcopo Pariſienſi Salutem.

LUdouicus Helianus: qui à Chriſtianiſſimo Francorum Rege veſtro hic apud inuictiſſimum Cæſarem noſtrum oratorem agit, habuit Orationem de Cæſare, proceribus, Germanisque omnibus aduerſus Venetianos ac Turcas concitandis, deque factioſis quibusdam conſilium ac ſanctiſſimam principum confederationem interrumpere conantibus comprimendis, non memini audire neque legere orationem noſtra tempeſtate priſcorum oratorum facundia propius accedentem. Nam has nationes, maxime autem Cæſarem ipſum ad id iam bellum incumbentem non delectauit modo atque commouit, ſed etiam adfecit, & aduerſus illas gentes armorum ardore vehementer inflammauit, ac omnium concurſantium conatus perfregit. Cæſar voluit ut impreſſoribus ederetur, ego ſicuti dicta eſt, quæ certe extemporanea eſt, pro ea quæ mihi tecum eſt gratia atque familiaritate eam ad te mitto, quem ſcio hoc dicendi genere delectari, & pollere, & plurimum poſſe. bene vale. Ex Auguſta vindelica. Cal. Maijs M.D.X.

BEne ac religioſe feciſſent Veneciani Maximiliane Auguſte, ſi poſt multas ciuitates ac regiones, quas aut Chriſtianis ademerunt, aut ipſi Turcis per pactiones tradiderunt, aut occupare permiſerunt, ſanctiſſimam expeditionem quatuor Chriſtianorum principum in excidium Turcæ gentis paratam excurrere paſſi fuiſſent. Hoc enim pacto & abolitionem veterum peccatorum a Deo promereri, & ſolidam gratiam à principibus chriſtianisque omnibus inire, & indelebiles victorias ex hoſte referre potuiſſent. Nunc autem quum chriſtianos exercitus in Turcas, ad terram ſanctam Jeruſalem progredientes armis impedire maluerint, digni viſi ſunt, qui à Deo, & ab hominibus, qui ferro & flamma, qui terra marique diſpergantur. Ego autem qui ad agendas gratias ob res feliciter geſtas, ad celebrandas veſtras victorias, veſtrosque triumphos me præparabam, qui multos defendere, lædere neminem conſueui, in has anguſtias deductus ſum, ut aut ab officio legationis mihi ſit recedendum, aut de improbitatibus, de dolis, de male meritis Venetorum neceſſario, non ſine magno dolore mihi ſit dicendum. Quod ſi aliquorum aures offenduntur, debetis id neceſſitati temporis ac malignitati eorum, non meæ conſuetudini tribuere. Quamquam videor in propoſito defenſionis propemodum perſeuerare, nam quum Venetos accuſo, defendo infinitos mortales, Italiam totam, multasque alias Prouincias, à quorum faucibus in libertatem reuocandæ ſunt. Defendo chriſtianos orientales, quos ad manus Turcarum peruenire, ac in morem victimarum mactare permittunt. Defendo eccle-

ecclesiam Romanam, ad quam subuertendam ut ipsi sua desideria consequantur, vocare Turcas & quasi manus porrigere videntur. Quare quum dico contra Venetos nolite me putare contra Venetos, sed contra Turcas dicere, neque de bello Venetis inferendo, sed de bello à Christianis propulsando, neque de excidio Venetorum, sed de salute Christianorum verba facere. Sed quum maiestate vestri Cæsarei conspectus & tanta Pontificum, Principum, Ducum, Procerum, ciuitatum frequentia amplissimi ordinis, celebritate loci, magnitudine causæ, ingenii si quid in me est imbecillitas maxime debilitatur, Clementissime Cæsar in vestro vultu, in vestris oculis, in vestra humanitate atque benignitate totus acquiesco, recreor, refocillor. Multitudine igitur ac varietate rerum obrutus multa consulto prætermittam, multa etiam sunt, quæ quamquam omnibus nota sunt à me tamen in dicendo prætereunda non sunt, quæ omnia dum breuiter expono, quæso benignissimas aures diligenter accommodate. Senatus igitur Venetianus, quum decreuisset omni scelere retinere, quod per summum nefas acquisierat, & quum certo sciret vestram Cæsaream majestatem fœdus ac societatem coniunxisse cum Christianissimo nostro Francorum Rege, ut bellum aduersus Christiani nominis hostes Turcas gereretur, in qua quidem Societate Sanctissimus Dominus noster Julius Pontifex Maximus & Aragonum Rex catholicus includi etiam voluerunt, conscientia delictorum ac furijs agitatus exercitum quam maximum potuit comparauit, & Christianissimo nostro Francorum Regi cum sociorum exercitibus se coniungere properanti in ripa fluminis Abduæ totum opposuerunt. Ibi fusi ac profligati Venetiani Patauium urbem magno præsidio munierunt, quam vrbem vestra Cæsarea majestas hieme instante non expugnauit. At illi ferociores facti multa ex his quæ amiserant recuperauerunt, longe plura quam unquam habuerunt nisi provideatur consecuturi. Italiam ac omne occidentale imperium si istam tempestatem euaserint, paulatim occupaturi. Quae omnia Christianissimus Rex noster longe prospiciens simul & auertere cupiens, si vestra Cæsarea majestas deliberat illos bello prosequi & tantos motus compescere, ne hanc patriam vestram, has fertilissimas & bellicosissimas regiones quas à maioribus vestris liberas accepistis, posteris vestris in seruitute relinquatis, & pro imperij & Romanæ ecclesiæ salute & majestate tuenda atque augenda, pollicetur omne auxilium atque opem, quam amicus amico, & frater fratri præstare tenetur, secundum Cameracensem confederationem, inter vestras Majestates factam, & quid pollicetur, immo iam magnæ eius equestres & pedestres copiæ cum maximo tormentorum apparatu hostilia mœnia circumtonant & manus cum hoste conserunt. Quod ut vestra quoque Cæsarea Majestas & Vos, o Reverendissimi ac Illustrissimi proceres & ciuitates Imperii Romani iisdem viribus atque eadem celeritate uti velitis, tria præcipue sunt, quæ vestros animos maxime mouere atque inflammare debent, primum spes Venetorum, deinde Tyrannis, postea eorum de religione & christianis omnibus male merita, de quibus si mihi à vobis tribui concedique sentiam breuiter dicturi sumus. Non enim est difficile in illis tam nefariis, tamque fraudulentis vulpeculis, in tam audacibus tamque superbis leonibus demonstrare, magnam spem fuisse Italiæ primum, deinde Christiani orbis subiugandi. Nam ea omnia, quæ ad id necessaria sunt abunde illis suppetunt, potentia, doli ac cupiditas dominandi, & ut paucis absoluam, nam eos qui superiori æstate quatuor potentissimos principes Christianorum in patentibus campis expectare sunt ausi, & collatis signis aperto marte dimicare, profecto potentissimos homines existimare & iudicare debemus. Quare sinatis eos aliquantulum crescere. At sunt victi? sunt diminuti? sunt quidem? ideoque ad extinguendum faciliores, quam si essent integri. Sed nisi vestræ peregrinantur aures intelligere debetis quid iam recuperauerint, ut se iam refecerint. Quod si eos paululum respirare permiseritis, ut hanc unam calamitatem evadant, vereor ne scabrones ut aiunt, irritaueritis. Poterat Hannibal si victoria uti voluisset, in Capitolio epulari, poterant Galli Senones, si paulum adniti voluissent, Capito-

pitolium cum Romano nomine ſimul extinguere. Vtrique irritando ac dimittendo Romanos, ſuos ac omnium rerum dominos effecerunt. Quod niſi huius venenoſiſſimæ ac reſurgentis viperæ, dum ad huc titubat, ceruices perfregeritis, prædico vobis, quod ſi non tam cito, at profecto quandoque, ſi non vos, certe veſtros ſucceſſores ſuo veneno inficiet, ac ſpiris circumligabit. Eſt præterea illis conſilium domi, & ars ſenatoria, deligunt ex callidiſſimis & verſutiſſimis ſenatoribus oratores, quos cum retibus, hamis & viſco peregre mittunt, non ad piſces aut aues irretiendas, aut ineſcandas, ſed ad fallendos atque decipiendos principum animos. Sanctus Antonius, aut ut alij volunt, Paulus primus heremita in ſpiritu raptus vidit laqueos, quos mali dæmones miſeris mortalibus tetenderant, & admiratus ſubtilitatem, & artificioſiſſimam diſpoſitionem & numerum laqueorum, ſi numerari potuiſſent, exclamauit: Ah clementiſſime Deus? quis unquam hos euitare poterit? tot & tales ſunt laquei Venetorum, quos miſeris principibus præparauerunt. Auctoritatem, pecuniam, urbes ac prouincias multas Veneti perdiderunt; ſuperbiam, dolos, vaframenta non amiſerunt. Ipſi homines crudeliſſimi omnibus cupiditatibus ſeruientes præponent vobis ante oculos commutationem fortunæ, inſtabilitatem rerum humanarum, ac rationibus philoſophicis, & Scipionis, Alexandri, Cæſaris ac aliorum exemplis conabuntur vobis clementiam perſuadere, animum vincere, iracundiam in victoria maxime cohibere, tunc Deum ac miſericordiam eius obteſtari, addent preces, addent pecuniam, vos memineritis, ſicut Ulyxes fecit, iſtos Syrenum cantus, iſtas meretricum cytharas ſurdis ac obturatis auribus præterire & uti exemplo Dei contra Antiochum, de quo legitur: orabat ſceleſtus Deum, à quo non eſſet miſericordiam conſecuturus, quia ſunt illa dulcia Circes pocula, illa eſca omnium malorum, qua infelices principes deliniti in maximos errores primum, deinde in maximos luctus præcipitantur. Age vero pro deſiderio & cupiditate dominandi, ſi iuſtitiæ aut honori ſuo, ſi ulli hominum, aut Deo ipſi unquam pepercerunt. Teſtis eſt Jacobus Rex Cypri, quem accepta prius in Uxorem filia ſancti Marci, ah amara filia, & infauſtum matrimonium una cum filio, clam veneno ſuſtulerunt, ut Cypri regno, ut inſula novem quondam regnorum capace potirentur. Teſtes ſunt Franciſcus Comes Carmignola & Bartholomæus Bergomates cognomento Colco, eorum copiarum Duces, duo tunc in re militari præſtantiſſimi, quorum alteri propter facetum aut cauilloſum dictum, in media curia reorum more ſecuri caput amputauere. Bartholomeum autem propter ingentes opes, bellica virtute quæſitas, etiam veneno clam necandum curauerunt. Teſtis eſt Patriarcha Aquileienſis quem Hiſtria & dimmidia parte Venetiæ priuauerunt. Teſtes ſunt iterum duodecim Canonici Aquileienſes; quos parum fuit multis opulentis caſtellis & oppidis quæ poſſidebant cum vita ſimul ſpoliauiſſe, niſi in memoriam tanti ſacrilegij duodecim porcos pingues abraſo collo die Jovis ante quadrageſimam ſingulis annis in harena populo ſpectante gladiatoribus conficiendos obijciant. * Teſtis eſt ſereniſſimus Rex Ungarorum, cuius prope tre-

* Hanc hiſtoriam optime explicat M. Ant. Sabellicus Hiſt. Venetus dec. I. lib. II. p. 55. ſcribens: *fuerat Vlricus ante ab Alexandro pontifice hæreſis nomine damnatus: is quia ægre credo ferret Gradenſem eccleſiam ſuæ Aquileienſi prælatam, ſubito bello inſulæ antiſtitem cum auxiliari Carnorum manu eſt adortus: ad quem præſenti bello leuandum Veneta claſſis miſſa eſt: quæ quum hoſtem in pugnam traxiſſet, paruo negotio fudit fugauitque, capto Vlrico cum nobilibus non paucis. Cæterum fuſam multitudinem Venetus victor in continentem ſecutus, omnem littoralem Carnorum oram, quam nunc Forum iulium vocant, ferro & igne vaſtauit: oppida quoque aliqua ſubito incurſu oppreſſa. Quidam poſt pugnam locorum ignari per Caprulanas paludes errantes, in victorum manus incidere. Veneti ad conciliandam benignitatis famam Vlricum cum reliquis Captiuis miſſum fecere: verum his conditionibus, vt quotannis ſeruato victoriæ die Venetias mitterent porcos duodecim, ac totidem panes vnius ſextarii, qui adhibito tauro frequenti ſpectaculo necarentur. Cæterum caſtella quædam lignea ferratis haſtis disiiciuntur: quæ omnia, illis ipſis diebus quibus pugnatum eſt, magnifico apparatu quaſi annui ludi pro foro hoc quoque tempore celebrantur.* Incidit autem hæc victoria in annum 1162. prout Jo. Bapt. Verus *rer. Venet. lib. I. p.* 60. nos docet.

trecentas insulas, decem ciuitates episcopales, duas prouincias Dalmatiam ac Liburniam, tot portus, quingenta circiter milia passuum maritimi littoris occupauerunt. Testis est Imperator Constantinopolitanus & eius proceres & finitimi Itali Cartarienses, Scalenses, Mantuani, Ferrarienses & Mediolanenses Duces, quorum alios magnis urbibus insulis ac prouincijs, alios dimidia parte, alios omnibus bonis, alios etiam vita mulctauerunt. Testes sunt antecessores vestri Imperatores Romani, quos Patauio, Vincentia, Verona deciecerunt. Et Duces Austriæ & Vestram Cæsaream majestatem quam Taruisio, Feltro, Concordia, Utino, Tergeste, Coricia & omni possessione Italiæ penitus expulerunt & conantem ad Imperatoriam coronam Romam proficisci iam XXIV. annos armis retinuerunt. Testis est denique summus Pontifex & S. Petrus ipse, cui ne se quoque ceteris vicinis pulchriorem putaret Forum Liuium, Forum Cornelium, Fauentiam, Ariminum, Rauennam abstulerunt. Et ut regno Siciliæ potirentur, quinque urbes in Apulis ac Salentinis in laboribus Regum Neapolitanorum interceperunt, inter quas Hydruntem & Brundusium portus celeberrimus. Et qua arte Pisam usurpauerunt, ut per eam alterum Italiæ latus inferi maris affligerent, Florentiam paulatim attererent, Genuam ad primos motus ingrederentur, Siciliam, Corsicam, Sardiniam, Baleares, Narbonensem Prouinciam, omnia littora Hispaniæ ad Herculeum fretum usque classibus percurrerent, fatigarent, infestarent, affligerent. Proh Deus immortalis! quæ Carybdis, qui Oceanus tam vorax unquam fuit, qui tot & tanta tam paruo tempore demergere ac deglutire potuerit. Vix bene sunt centum anni, quibus è suis paludibus in continentem egressi sunt & longe plura suis præstigiis & sycophantiis circumscripserunt, quam Romani ducentis annis armis debellauerunt, capta autem Italia putatis illos quieturos? num creditis illos animo atque superba mente, iam diu agitasse, quemadmodum Alpes transcenderent? ut Danubium, Rhenum, Sequanam, Rhodanum, Thagum, hyberorum pontibus iungerent, & has in prouincias redactas exercitibus firmarent? nescit paterfamilias diues intra modestiæ se terminos continere. Gens igitur in domicilio superbiæ nata, quæ omnifariam rerum copia superabundat, & multitudine Tyrannorum tota scatet, homines è colluvione & fæce gentium in Veneticis paludibus congregati, piscatu primum viventes, deinde ex piscatoribus institores, atque nauiculatores, ex his mercatores, ex mercatoribus per latrocinia, per cædes & uenena, per nefandissima scelera pulcherrimarum rerum domini facti, se continebunt? certe nullo modo, sed si eos ita exacerbatos dimiseritis, si paululum se collegerint, ac vires suas reassumpserint, progredientur, excurrent, longius efferentur. Satis multa verba fecisse videor de spe Venetorum, nunc de eorum Tyrannide quædam sunt dicenda. Mare, quod omnibus gentibus commune esse debet, suum esse dicunt. Et siue mariti Thetydis sint, siue uxores Neptuni singulis annis, illud desponsauere annulo iniecto. Arrogantiam inauditam elementa desponsare. Legimus Tyrios & Carthaginenses, Rhodios & Athenienses, Romanos & nostra tempestate Genuenses, tum Xerxem illum in rebus maritimis exercitatissimos, peritissimos ac potentissimos fuisse, nemo tamen tam leuis græcus, aut tam temerarius barbarus inventus est, qui mare desponsaret. Et recte quidem? nam ex hoc matrimonio nati sunt Venetis liberi ab auidissimis & crudelissimis parentibus non degenerantes, insaciabiles Balenæ, immanes Lestrygones, infandi Cyclopes, & Polyphemi, qui ita mare obsident, atque infestant, ut nulla monstra maris, nulli scopuli, aut tempestates, nulli prædones aut Pyrrhatæ vehementius. Bene sciunt hoc Rhagusani, qui in limitibus Turcarum Aristocratiam tenent munitissimam, quos vexando & classibus opprimendo ad tantam inopiam atque desperationem adduxerunt, ut ad Turcas confugere & illis Tributum pendere coëgerint. Duo littora Adriatici Maris Italicum & Illyricum ita inter se connexa, ut alterum absque altero vix viuere possit, usque adeo disiunxerunt suis pestilentissimis edictis & pyrratis, ut in syrtibus, in freto Siculo aut in maxima

xima tempestate quicunque deprehendi maluerint, quam adriaticum nauigare. Itali in libertate & ad mare nati, mare spectare potius, quam uti frui nauigareque possint. Quot naues illi prædones expugnauerunt? diripuerunt? publicauerunt? quot diuites mercatores decoquere, ac cedere bonis coëgerunt? quot nobiles familias & opulentas ciuitates euerterunt? Quid in Alexandria? in Syria? Asia? Græcia? Aphryca? denique in omnibus maribus infidelium faciant, quum neminem præter se nauigare vellent, quantas turbas, quantas molestias Christianis negociatoribus inferant longum esset enarrare. Quid in terra? longe peius grassantur. Hic subditos ad ædificandas moles, ut iumenta materiam ferre cogunt, onera militiæ sustinere, littorales taurinis neruis ad remos subigunt, ingentes & cottidianas exactiones & tributa exigunt. Prætores & gubernatores non Patauii aut Parisii, sed Tuente aut ad Tanaim a pueris nutriti periti sunt non legum, non philosophiæ, aut nostræ religionis, sed pecuniarum extorquendarum, sed morum immanium barbarorum ac rituum Magmetidarum, miserimum est habere unum aut duos tales dominos, quanto est miserius habere mille aut prope innumerabiles. Hi ius dicunt, hi urbes ac prouincias regunt, vel potius expilant exhauriuntque & tamen neminem honore, neminem sacerdotio, neminem nobilitate eorum dignantur. Putarent magistratus & præfecturas etiam minimas pollui si quispiam præter Tyrannos quos nobiles & magnificos appellare oportet contingeret. Non ingenijs, non fortunæ, non virtuti ad dignitates locus ac uia patet. Saluete O Romani diuum genus in vestra ciuitate virtuti locus nunquam defuit, vos integras ciuitates Romana ciuitate donauistis, vos ad Senatum ac Consulatum, ad regnum, ad imperium, ex Tusculis, ex Volscis, è Sabinis, ex Gallia, Pannonia, Aphrica, Hispania ex Arabia usque ex toto orbe terrarum viros idoneos conquisiuistis. Veneti fastidiunt probos & Hermolaum Barbarum & similes suos, nedum alienos? quam ob rem, quia studuerunt pecuniæ non militiæ, mercaturæ non litteraturæ, Magmedo non Christo. Ita sunt instituti, ut iam apud eos sit nefas confiteri ac pœnitentiam agere, de criminibus quæ pro republica contra diuinam Majestatem commiserunt. Romani homines sapientissimi tres ciuitates ita potentes, quæ pondus imperij sustinere potuissent, propter tria maxima vitia deletas esse voluerunt. Carthaginem propter perfidiam; Capuam propter superbiam; Corynthum propter auaritiam, quæ crimina qualia in Venetianis sint, diligenter attendite, ut hæc & multa alia, quæ vix in singulis reperiantur, huic uni ciuitati propria vitia sint & peculiaria. fartores sartoresque scelerum, inuentoresque ac artifices nouarum machinarum, quorum cellæ ac meatus corporis nihil aliud sunt, quam spiramenta proditionum. nemo cum eis commercatur, quem ad extremum ad lachrymas non cogant, nullum bellum a multis sæculis inter Christianos gestum est, cuius ipsi auctores non extiterint. nemo Venetias diuertit, sit acutus, sit circumspectus, sit sapiens, qui non decipiatur, aut aliqua fucata merce, aut aliqua falsa gemma circumuenitur, aut à Publicanis syngrapham non accepit, aut exploratorum numero est, denique est semper aliqua mala crux, quæ deprehensos miseros torqueat ac excruciet. & quæ potest oratio eorum superbiæ par inueniri? hi sunt homines, qui aiunt apud se natam nobilitatem esse, qui soli diuites ac modesti, soli sapientes sibi videntur esse. nos autem qui non ut Dracones recto pectore & elata ceruice purpurati non incedimus, qui multa millia in arca non custodimus, sermonem in digitis non constituimus, argentea furcula non comedimus, barbari sumus, intemperantes, ebrij, dementes, ac uesani, principes autem omnes uno vocabulo Tyranni, hominum mendicabula, nos odere, nos contemnunt, sumus illis materia ad ridendum uberrima. nos Galli multum, sed certe vos Alemani non longe minus. nam quæ nuptiæ, quæ comœdia aut fabula Venetijs unquam acta fuit, in qua primarum partium Alemanus homo non fuerit introductus. Vestri mores, sermo, victus, habitus, incessus per mimmos ac hystriones representatus ridere & gaudere Venetias facit,

cit, exultare, triumphare gestire. tanta est eorum superbia. tantus Alemanorum contemptus ac irrisio. de Auaritia eorum profundissima melius est tacere, quam parum loqui. hoc tamen unum non silebo quod quum Germania liberam se esse putet, sicut & esse debet, quum armis adhuc non potuerint astutissimi sophistæ, bene inuenerunt artem qua sibi tributariam fecerunt. Locant enim mercatoribus vestris domum (*lofundico de Todeschi*) triginta supra centum ducatis in singulos dies, non dico singulis annis, quod quidem satis esset, dico singulis diebus. quæ quidem summa ad quadraginta aut quinquaginta milia ducatorum annua ascendit. hoc tributum quotannis Venetis pendetis. de gula immensa, de luxuria non attinet ad me dicere, quam qui scire velit, recenseat greges. quid greges? imo exercitus lenonum, meretricum ac exoletorum. non sanguini, non religioni, non ætati, non sexui honor ullus adhibetur, venus promiscua, venus indifferens, venus sine lege. transeo crudelitatem, habent Venetiani sua macella humana carne referta, habent suas latomias, suos tauros, ut quondam inmanissimi tyranni habuisse memorantur, in his excarnificant subditos, qui aut propter eximias ac singulares aliquas virtutes aut propter ingentes opes Tyrannis formidolosi, ac suspecti sunt. duo anni sunt, quum exercitum vestrum alpinis saltibus dolo interclusum non militari more spoliauerunt, non sub iugum miserunt, non captivum Turcarum ritu vendiderunt, aut redimendi potestatem fecerunt. quid ergo? ferro trucidauerunt. rubent Alpes sanguine, albicant iuga montium ossibus vestrorum ciuium. Patauinus Senatus qui vobis studuisset ac primarius unusquisque furcis aut infelicibus lignis pependit. Quæ quum ita sint, audent tamen lugubri veste, torto collo, flebilibus oculis, summissa voce pacem poscere, & superioribus diebus deprehensi sunt cum scalis & exercitu magno sub mœnibus Veronensibus, ut urbem, sub noctem inuaderent & præsidia vestra iugularent & audent dicere: Vultis o principes Venetias alterum Italiæ oculum effodere ac delere. non est tam clementium principum illos ingeniosos artifices, illos honestos mercatores, illas ædes admirandas velle subvertere, quae quanquam ex ruinis ac trophæis Romanorum ac Græcorum ac multarum urbium vetustate constent, tamen quoniam sensu carent, nec quicquam commiserunt, non sunt dignæ tantorum principum ira. Quid igitur volunt? volunt ædificijs parcere, sed delere Tyrannidem cum Tyrannis, volunt: quod Venetiæ sint mercatrices non dominatrices, volunt mare liberum, terras liberas, dacia gabellas, portoria dejicere, libertatem reducere, nam sicuti non decet principes mercari, ita etiam non conuenit mercatoribus imperare ac regnare. nunc autem dicitis: quid fecimus? quid commeruimus? quid commeruistis? at non ita dicebatis iam sunt duo anni, quando Alpes transgressi Danubium & Viennam infestis signis petebatis, Bononiam & Urbinum & Mediolanum superiore anno ante finem Mensis Maij in vestra potestate futuras esse iactabatis, quando pontificem maximum parvum Capellanum & minimum altaris ministrum facturos prædicabatis & Christianissimum Regem Francorum Venetias catenatum trahere minabamini. Et Cæsarem Augustum, vestram Cæsaream Majestatem deformissimis picturis atque inhonestissimis comœdijs ac spectaculis ignominiosissime referebatis cum titulo & causa, hic est Maximilianus augustus Imperator Romanorum. Viri non estis o Germani, cæsareo animo vestro solito amplius non estis Cæsar, si potestis tolerare has rapaces harpyias, has venenosissimas aspides, tam varias, tamque versipelles linces, tam sanguinarias Tygrides sanctissimæ Imperatoriæ Majestatis vestræ calumniatrices, nomini germano infensissimas amplius dominari? Hæc de eorum Tyrannide sint dicta. Super est ut de his, quæ contra Christianos, contra religionem, ac Deum ipsum commiserunt, pauca subjiciamus. quod si hoc tam insolito vobis tamque inusitato genere dicendi vestra humanitate diutius abutor, sperate vos à Deo non minora præmia consecuturos, quam si sacerdote recitante Evangelium sacratissimum audiretis. Utinam Romane Imperator, & vos qui adestis, utinam Venetiani, aut

veri

veri Chriſtiani aut veri Turci fuiſſent. nam ſi veri chriſtiani fuiſſent, & Jeroſolymas & Conſtantinopolim & totum Orientem ut quondam Chriſtiani poſſiderent quum validis claſſibus, quibus plurimum pollent ad defenſionem non ad euerſionem chriſtianorum uti voluiſſent. & ſi veri Turci fuiſſent, nunquam paſſi fuiſſemus tam malas herbas omni Aconito peſtilentiores, in noſtris penetralibus, in noſtris viſceribus ac inteſtinis tam alte radices ponere, quin eos funditus extirpatos facto agmine ultra portas Caucaſeas reieciſſemus. nunc autem quum mali Turcæ, peiores Chriſtiani ſint, modo quum ambobus bella gerant, modo cum utroque ſocietatem ſimulent, nunc harum nunc illarum partium, nemini fidi ſint, religionem chriſtianam ad paruas Europæ anguſtias, & pene deſtructam, mancam ac debilem concluſerunt. ipſi ſunt tanquam unum repagulum & propugnaculum, unum antemurale, quod niſi perfractum ſit nunquam hæ duæ diverſarum legum & repugnantium religionum gentes Chriſtianæ atque Turcæ inter ſe concurrere, ac manus conſerere poterunt. ſed hinc Veneti, illinc Turcæ ſingulis annis aliquid de finibus Chriſtianorum, ſicut fluvius de ripis abradent, perſtringent, amputabunt, donec facto impetu inuerſa confundent. ipſi ſunt tertia ſecta, ſiue Marrani ſint, ſiue illi dubii, ac ancipites angeli inter bonos & malos, qui neque cœlum neque inferos tenent, ſed ſunt lemures & mali genij, qui nocturnis incurſionibus domos percurſitant, & diurnis grandinibus ac tempeſtatibus mare nauigantibus, & terras miſeris aratoribus infeſtas reddunt, & ingreſſi corpora humana torquent, qui in aëre ſuſpenſi malo propoſito remanſerunt, nam quicquid habent alienis calamitatibus adepti ſunt, & credunt & vera credunt, quod Chriſtiani adverſus Turcas progreſſuri per eorum prouincias iter facturi fuiſſent, & unusquisque ſuum repetere mallet prius, quam aliena deſtruere. quod autem vero dico, quoties cruciata coniuratio ac deuotio Chriſtianorum in Turcas temptata eſt, & toties à Venetis interrupta, præcipue Pio Pont. Max. qui quum omnia præparata eſſent, ubi ſenſit ſanctiſſimam expeditionem artibus Veneticis diſſolutam, vir acris ingenij, ac religionis amantiſſimus dolore interiit. Rhodus terra marique periculoſiſſima obſidione à Turcis premebatur, quam cimbam, aut ſcapham in auxilium miſerunt? quod niſi religioſorum virtute, ac auxilio Genuenſium defenſa fuiſſet: ſicut Conſtantinopolis in Turcarum poteſtatem deuenire neceſſe fuiſſet. Venetiani primum auri, poſtea Conſtantinopolis potiundi cupidiſſimi, modo commeatus atque arma Turcis magna claſſe comportabant, modo exercitum eorum ex Aſia in Traciam per Poſphorum transfretabant, nihil omittebant, quod regiam urbem affligere poſſet, ut interdum ea potirentur. Conſtantinopolis terra marique duriſſime oppugnari cœpta eſt. Conſtantinus imperator per clamdeſtinos nuncios lachrymabiles deprecationes præfecto Veneticæ claſſis mittebat, eum obſecrans per Deum, qui ſedem Patriarchalem illic conſtituerat, per virginem deiparam, cuius numini ciuitas conſecrata fuiſſet & condita, ut Imperatori Romano & Regiæ orientali miſereretur, ex tanta claſſe duas tantum naues ſubſidio mitteret. ad hæc præfectus Veneticus reſpondit: non eſſe moris Venetorum aliena defendere, perinde ſi ſe ac urbem dederent cum tota claſſe intraturum ac obſidionem ſoluturum. Se commiſerari duram Chriſtianorum ſortem, ſed ab ſenatu tale mandatum habere, quod non ſine capitis periculo transgredi auderet. Interim Conſtantinopolis capitur & crudeliſſime diripitur, ſi unquam civitas dirrepta fuit, ita ut gemitus cadentum & mulierum eiulatus è Veneta claſſe exaudirentur. At Venetiani ſpe potiundæ urbis amiſſa ſpolia urbis ac prædam à Turcis cöemerunt, & plenis nauibus Venetias remigrauerunt, reliquias Imperij Romani Venetias ſecum deportantes. nolite mirari Venetiani, ſi nemo vobis auxilium præbet, quia vos auxilium præbere voluiſtis nemini, ne ciuitati quidem ſacratiſſimæ virgini matri dedicatæ, neſcitis omnium rerum viciſſitudinem eſſe, remanſiſtis cum nullis amicis, & cum pauca pecunia. neceſſe eſt vos inter ferales anguſtias perire omnibus inſpectantibus, ſicuti Conſtantinopolim vobis inſpectantibus, interire paſſi fuiſtis. Quod præterea

terea proceres ac ciuitates Traciæ, Macedoniæ, Græciæ, Illyridis, fidei Veneticæ ac si dicerem perfidiæ punicæ se tradiderunt, quos omnes, aut præcipitauerunt, aut Turcis vendiderunt. clamabant illi miseri, quum Turcis dederentur: Ah Venetiani christiani sanguinis mercatores? Ah Christianæ religionis desertores & proditores. & quo sermone? quibus verbis o Jherosolyme, o sanctissima terra vos deflebo? nolo amplius mihi credi. res est iam annalibus memoranda. credatis Blondo historico ab omnibus approbato. fama erat Saladinum Ægyptiorum regem Jherosolymas obsidere, nunquam nostra religio caruit defensoribus, quanquam nunc, ita principes delicati sunt, ut si ad limites regni sui, quamuis exigui usque peruenerint expeditionem se Orientalem confecisse arbitrentur. ad hanc famam multi proceres Venetias cum copijs, conuenere, animati pro sanctissima terra mori, petierunt in Syriam nauibus transportari, Venetiani accepta mercede aduersos ventos simulantes eos in Dalmatia exposuerunt, & eorum opera usi sunt ad Iadram ac alias ciuitates quæ rebellauerant à Venetis recipiendas. Interim Jherosolymæ capiuntur, non quidem Christianorum negligentia, ut plerique arbitrantur, sed dolo ac proditione Venetorum. Quis hic non vociferaret, excandesceret, ingemisceret. Pisani quamdiu floruerunt, Genuenses omni tempore christianis in Oriente laborantibus suis classibus subuenerunt; At Venetiani semper infidi ac fraudulenti, semper crudeles extiterunt. Hic multa prætereo de Sophi Persarum Rege, qui maximum cum Turcis bellum gerit, cuius Oratores ad Christianos Principes venientes, Venetiani retrocedere coëgerunt. omitto longe plura de Emanuele Rege Lusitanorum & Portugallensium, qui, quom à tergo Lybiæ in mare rubrum classes multas iam miserit & Ægyti, Arabiæ, Persidis, Caramaniæ, Indiæ, Taprobanæ fines populatus fuerit, à Venetis magno odio habitus est, quod eos in societatem illius commertij recipere noluit, ob eamque causam, fabros, materiam, arma Saldano Ægyptiorum Tyranno miserunt, ut ædificata ac instructa classe, Portugallenses à tantis inceptis summoueret. transeo quæ in Cypro, in Creta, in Ponto, in Pelloponneso, in omnibus Cycladibus contra Christianos patrauerunt, ne vestras patientissimas aures eorum sceleribus ulterius obtundam. unum tantum dicam, & finis erit. Hydrons ciuitas est Salentinorum, in extremis oris Italiæ. Hanc urbem Turcæ terra marique obsidere adorti sunt, Illa Italiæ regio, quæ certe magna ac fertilissima est ad Garganos usque montes tota Turcarum flammis exurebatur. & iam non regno Siciliæ tantum, sed Romæ sanctuario Dei sed Italiæ ac toti Christianitati timebamus. Quis tum christianorum non ingemuit? quis opem non tulit? quom ab Ungaris, ab extremo septentrione atque occidente undique auxilia conuenissent, & non principes ac ciuitates solum, sed familiæ fratrum mendicantium quoque subsidia præstarent. soli Venetiani, qui tum classem paratissimam ac instructissimam in anchoris Corcyræ tenebant, qui soli obsidionem soluere potuissent, soli spectatores, non auxiliatores esse maluerunt. quid auxiliatores? immo proditores extiterunt. quom simultates gererent cum Ferdinando Rege Neapolitanorum propter Alphonsum filium, qui tunc Hetruriam bello quatiebat timentes, ne maior fieret, quom ipsi non possent, per Turcas suas iniurias vlcisci maluerunt, atque ita Turcas in Italiam à suis ceruicibus reiecerunt, recordamini temporis illius, quum ab omnibus fere Christianis laboratum est, & morte Turci Regis ægre obtinuimus, ut deditionem Hydruntis facerent. quot millia Christianorum, tunc turcicis manibus trucidata sunt? quantum Christiani sanguinis exhaustum est, quot nobilissimæ matronæ, quot virgines, quot pueri, in miseram seruitutem rapti sunt, quorum alij adhuc Turcis abnegata fide seruiunt, alios ego vidi, qui quom jure postliminij reuersi, me ius dicente, vix à parentibus recognoscerentur, totum forum lachrymis compleuere. non memini Christianos maiorem cladem pertulisse, o Venetiani, quam vobis auctoribus perpessi sumus. sed si homines obliti sunt, non tamen deus tantæ proditionis ultor oblitterauit. sanguis illorum clamat super vos, & super filios vestros, ante magni Dei tribunal. Vos, vos

vos non Turcæ illum cruorem effudiſtis. tempus erit, quo vos illorum cædes, atque utinam non cum veſtris Venetijs veſtro ſanguine rependetis. nam quid ego in tanto facinore deplorem, quis non omni odio, omni pœna, omni ſupplicio Venetos dignos putaret. hic non me rudi aut ſimplici narratore opus eſſet, ſed ſorti aliquo atque vehementi oratore, aut acri prædicatore ex his qui pleni ſpiritu ſancto ad populum concionari ſolent. quantas lachrymas, quantam inuidiam, quantas indignationes excitaret, ſuperbia, potentia, corruptelæ, furta, rapinæ, oppreſſiones, ſacrilegia, proditiones, immanitates, impietates Venetorum. qui jam ita indomabiles facti ſunt, ut cum quatuor Chriſtianorum potentiſſimis principibus de ſumma rerum decertare audeant, & ne victi quidem quieſcere poſſunt. qui expirando, ſubornando, corradendo magnum ex vicinorum urbibus imperium ſibi conflauere, qui omne aurum, argentum, gemmas, vaſa, ſigna, tabulas, denique quicquid pulchri, quicquid pretioſi in toto terrarum orbe reperiri potuit, id totum malis artibus Venetias comportauerunt & congeſſerunt. qui mare ac terras intercludentes, mercatores cum mercibus intercipientes, nauarchos cum nauibus demergentes, venenando, necando, excruciando, omnia cruore, omnia lachrymis & funeribus compleuere, omnia Gabellis & dacijs & portorijs tyrannica ſeruitute fœdauere, ſacro ſanctos ſacerdotes torquendo, bona eccleſiæ conſecrata prophanando, ſummum Pontificem contemnendo per vulnera noſtra & per commoda eorum propria ſua religionem chriſtianam ad has exiguas Europæ anguſtias ac latebras deductam pene ſubuerterunt, ut cum Turcarum Rege tacite conſpiraſſe ac partiti eſſe videantur, ut ſcilicet ille Orientali, ipſi Occidentali imperio contenti ſint. inimici nobilitatis, contemptores principum, dirreptores ac incendiarij urbium, ſpoliatores prouinciarum, hoſtes ſacrorum, depeculatores reipublicæ chriſtianæ, labes & pernicies humani generis? Siccine dormitis o Germani. expectate parumper, nam dum vos conſultationibus vacatis, illi nocturnis ſcalis Veronam aggrediuntur. Vos armis inclyti eas ignominias contra morem maiorum veſtrorum toleratis, quas vix ignaui ac umbratiles, vix mulierculæ medius fidius tolerare poſſent. oh ſi nunc viuerent illi Cimbri ac Theutones, qui cum C. Mario de imperio orbis dimicauerunt & illi, qui cum C. Julio Cæſare, Traiano, Antonio, Fuluio, Seuero, Conſtantio & cum alijs pluribus Imperatoribus tot bella geſſerunt, & qui Quintilium Varum Romanum Conſulem cum tot legionibus trucidauerunt. Et illi qui Britanniam, Angliam, partem Hiſpaniæ vandaliciam, partem Italiæ Longobardiam à ſe deuictis gentibus, de ſuis nominibus nuncupauere. Ubi nunc ſunt illi Uſipites & Tenchteri, illi Sueui, illi Saxones & Marcomanni Quadi, Catti, Sicambri, Heruli, Vandali, Goti, quorum milites boni duces erant, & duces ipſi magni heroes. & illi qui cum Henricis, Ottonibus, Corradis, Federicis Imperatoribus ſuis ſanctiſſimam Jeroſolymorum terram ſuorum corporum oppoſitione toties defenſarunt, quorum trophea memorabilia adhuc pendere cernuntur. Vos igitur, qui eſtis eorum indubitati filij, indubitati ſucceſſores virtutis, honoris & gloriæ, velitis etiam eſſe veri imitatores in exercendis illis hæreditarijs virtutibus, quas ſcio in vobis eſſe quam maximas & quam plurimas. nolite per Deum immortalem, nolite pati tot injurias primum Vobis, deinde ceteris Chriſtianis, poſtea Deo redemptori noſtro à Venetis atque à Turcis illatas, amplius inultas ac impunitas eſſe, qui in expugnatione Orientis, ut cetera nefandiſſima prætercam in omnibus templis aut meretrices proſtituerunt, aut equos ſtabulauerunt, aut templa ipſa demoliti ſunt, aut Magumeto homini impuriſſimo ac nefandiſſimo, quem pro Deo colunt, dedicauerunt. Oſſa ſanctorum, reliquias ſanctiſſimas canibus ac porcis obiecerunt, imagines crucifixi Domini noſtri JEſu Chriſti, heu pietas, heu priſca fides, imagines crucifixi ad caudas equorum deligatas extra ciuitates in caſtra ad ſonum tympanorum raptantes, ſputo cænoque fœdantes in altiſſimam crucem iterum ſuſtulerunt & lapides ac ſagittas eiaculantes exclamauerunt: hic eſt DEus Chriſtianorum. Ludibrium

Christianæ gentis, sed maxime Germanorum, penes quos imperium est; cui igitur vos non præitis, cur non præfertis victrices aquilas, & reliqui Christiani vos sequentur, aduersus Venetos primum, qui sunt seges ac materia tantorum malorum, deinde aduersus ipsos immanissimos Christiani nominis hostes Turcas, nam ista vestra odia ac bella inter vos intestina, istas uenationes, conuiuia, structuras, delicias vestras, liberos, uxores, hanc vitam vestram, una parua arua, una parua febricula omnia commutabit, omnia corrumpet, & paulo post nihil erunt, at vero, quæ pro redemptore & creatore DEO nostro facietis, ea vobis perpetua manebunt, & dum viuetis, & dum ad feliciorem vitam demigrabitis, semper vos comitabuntur, florescentque cotidie magis magisque, æterna fient, nam in aliis causis & ea quæ habetis paruo momento dilabentur, & quæ perdetis, nunquam recuperabitis, at uero in hac sanctissima expeditione, & quæ habetis, nunquam amittetis, & quæ perdetis in cœlestibus Thesauris omni tempore condita reperietis. Ergo perfringite illud obstaculum, adæquate & obstruite hanc pestilentissimam mephitim ac sentinam, hanc voraginem & præcipitium omnium vitiorum. Vendicate & vos & Christianum orbem in libertatem, soluite vos à tanto metu. Eradicate genus potestis esse tuti, si relinquitis eos quibus Venetiæ, Histria, Liburnia, Dalmatia, Corcyra, Cephalenia, Zacynthus, simul Creta ac Cyprus adhuc supersint? patefacite istas execrabiles ac diras portas Venetianas, quæ tamdiu Christianos aduersus infideles progredi elaborantes continuerunt, postea DEO auctore aperto marte, majoribus auspiciis Turcas aggressuri. Et ea pietate, qua sanctissimum Dominum nostrum Julium Pont. Max. qua Christianissimum nostrum Francorum Regem & Catholicum Regem Aragonum principes sapientissimos exactæ ætatis & consummatissimæ uitæ, tres columnas christianam religionem suis humeris sustentantes esse videtis, eodem & vos o Maximiliane Auguste, o proceres: & ciuitates Imperii Romani, qui prima sustinendæ libertatis ac religionis columna & animo & pietate esse debetis. nam nisi illi vidissent excidium ac ruinas a Venetis & a Turcis Christianis imminere, certissimamque victoriam sperarent, nunquam profecto tamque iusta ac pia tam sancta aduersus eos arma sumpsissent. dixi o Romane Imperator, o gloriosissime ac exuberantissime DEus redemptor dixi, & si quid profeci, gaudeo dixisse. quod si etiam nihil profeci, tamen gaudeo me tuæ humanitati ac diuinitati morem gessisse, tibique, si huic tuæ expeditioni sanctissimæ hanc vitam meam conducere arbitrabor, eam devoueo, ac quibuscunque cruciatibus exhibeo, quia tu pro meis ac aliorum peccatis tuam miris tormentorum exemplis excarnificandam tradidisti.

EJUSDEM LODOVICI HELIANI
VENATIO LEONUM.

Pontifex Maximus, Cæsar Augustus, Rex Francorum, Rex Aragonum Venatores.

VEnatum canimus Regum: & fera bella Leonum
 Maxima, quæ insani funera martis opus.
Alme faue armorum & nemorum Tritonia præses,
 Et qui bella colunt & iuga summa DEI.
Dicite vos Musæ dulces, quis crederet unquam
 Æquora fuluicomas incoluisse feras?
Aut terram Ausoniam alligeros aluisse leones
 Quamquam Cyclopas sicilis ora tulit
Non hic æthola dicetur cuspide fixus
 Cerua, nec herculeo robore captus aper.

Dicam monſtra hominum & quis commutauerit illa
Et ſcelera & pugnas, accipite incipio :
Quod mare, quod tellus iam iam captiua iaceret
Non fuit hæc Ditis, nec fuit ira Jouis.
Omnis erat piceis Aquilonibus obruta claſſis
Reſtabat toto nulla carina mari.
Tunc primum timuere homines ſulcare profundum,
Nec qui ſe ventis credere vellet erat
Nullus honorabat tumidi pia numina Ponti
Votaque ſoluebat, nemoque thura dabat
Tum grauiter frendens vitrearum rector aquarum
Humanum voluit mergere ſæpe genus
Deucalioneas iam ter concuſſerat undas
Perdere, ſed voluit nos grauiore malo.
Eſt locus Adriaci Venetas dixere paludes
Nunc mare, nunc terra eſt tot rotat unda uices.
Illyrici, Albenſes, & iuncto Dalmata Sclauo
Quique colunt Pontum, Cicladas & Cilices
Cercaſſi, Æthiopes, Mamalucchi, Jannizarique
Omnia purgauit littora prodigiis
Hique venenatas liquerunt Phaſidos undas
Illi Hiliacos deſeruere ſinus
Non abſunt Lydi, Strophades, non Syrus Orontes
Nec gens plena odiis punica, fraude dolis.
Pyrratæ, profugi, damnati ſacrilegique
Mendici, mimini, turba nefanda maris.
Denique criminibus cunctis patefecit Aſyllum
Hæc ſtagna, hos æſtus, has petiere caſas.
Colluviem & fæces hominum collegit in unum
Et quot erant homines tot dedit eſſe feras
Et digitos teretes rigidos curuauit in ungues
Ut poſſent rapere & rapta tenere diu.
Gutturis ingenti baratrum patefecit hiatu
Ingluuiem poſſet quod ſaciare nihil
Neue propinquaret, neu quis ſupereſſet amicus
Spirantem grauiter iuſſit olere animam.
Non ſatis alipedes humeris quoque nexuit alas
Ut pelagus, montes, ut ſuper aſtra volent.
Iratos fecit vultus, toruosque Leones.
Horribiles viſu, terribilesque ſono.
His furiis, his tormentis iam mille per annos
Nos DEus & noſtros excruciauit auos
Fallitur hoc, qui me maledicere carmine credit
Reddo laceſſitus damnaque reddo vices
Læſerunt alios me diripuere ſed ultor
Carmine bella gero, Rex meus enſe gerit.
Jura dabant ignem ex facie rabiemque uomentes
Hic infamis eras Barthole ſancte aliis.
Quicquid erat pulchri ſubiecta per oppida ad usque
Verrebant auida uilia ſaxa manu
Quod reliquum fuerat catuli fætæque leænæ
Verrebant famulæque & niger ore Charon.
Damnabant ciues aliqua ſub criminis umbra
Sed proceres ſolo hoc nomine crimen erant.

Torre-

Torrebant oleo miseros ferroue calenti
Iste manum, hic oculos, perdidit ille caput
Stridebant populi, & taciti sua damna gemebant
Ut strident Stygiæ sub Rhadamanto animæ.
Appellas læsus rigidum sanctumque senatum
Herodes, Cayphas, Anna, Pilatus erant.
Turpis & in Venerem gens proiectissima plusquam
Aut Sybaris, Capua aut Pythagorea Croto.
Deformes iuuenes & cana senecta vacabant
Sardanapalineis sollicitudinibus.
Quid referam illicitos coetus & quæ ipsa trahebat
In noctem, longum stella diurna merum ?
Cæsareasque dapes miserorum sanguine partas
Ad rem damnosos, & fera bella canes.
Cætera prætereo. nam cum uestalibus ipsis
Fas erat in sacro concubuisse thoro
Italiam, Italiam, Italiam, pleno ore salutant
Conseruatores scilicet Italiæ
Immo euersores, ergastula dura, Nerones
Estis, & immanis barbara barbaries.
Est doctus fortisque nihil, si proditor, illi
Præmia magna cito proditionis erant.
Vos Linguam horretis Latiam, moresque latinos,
Vestra sonant totam guttura Dalmatiam
Æquabant tumidi se, & præ sua gesta ferebant
Oh scelus, inuictis Martia Roma tuis.
Noctua sic aquilam, timidum sic damma leonem
Prouocat, & paruus sic elephanta, culex.
Bellorum causas, armorum semina docti
Spargere, & artifici nigra venena manu.
Ut solet horribilis gaudens spectare ruinas
Quas prius allecto texuit arte sua.
Sed isti armabant Reges, multoque cruore
Nostra triumphabant si tepuisset humus
Non maris aut terræ sat erat turbare quietem
Tentarunt interponere bella Deos.
Ante triumphantis Genuensia festa Georgi
Semileo celebrant te pie Marce diem
Petrus & Ambrosius clari duo lumina coeli
A Venetis grauiter læsus uterque fuit.
Huic sunt conati trifidum extorquere flagellum
Et Mediolanum dirripere ante oculos
Illius aggressi laceram expugnare carinam
Pastorem turbarent, pascere gramen oues.
Ter quater omnipotens Venetos iubet ante citari
Ter quater actores non voluere pati.
Dicentes Veneti, si scandent culmina coeli
Coelicolum inficient angelicosque choros.
Ambibunt superos & erunt etiam altera rursus
Dira cathenati prælia Luciferi
Præterea lata est dudum sententia adestque
Patronus, Marcus dicere iussus ait :
Dum Veneti contra Mahumetidas arma gerebant,
Dumque mali minus, his ipse Patronus eram.

Aſt poſtquam placuere illis furialia bella
  Furta, latrocinia, toxica, adulteria
Quod nunquam tantumque nefas fecere Gigantes
  Iſta Gigantæa noxa luenda nece eſt.
Erubui ſemper tales habuiſſe clientes
  Deſero eos ſemper, quod meruerunt habeant.
Talibus æternam pacem, rigidumque Tribunal
  Quærebant placidos ſollicitare Deos.
Non bellum contra Turcas dominantibus iſtis
  Spes inter noſtros, nulla quietis erat.
Omnia turbabant, auro comitante veneno
  Hæc duo cœleſti propoſuere DEO.
Et velut effugiens hoſti loligo ſequenti
  Nubem atramenti proiicit ante oculos.
Sic iſti ſi forte aliquid fecere timendum
  Ambiguas tenebras regibus injiciunt.
Non ſatis a Cypro fuerat quicquid iacet usque
  Qua Phaetontæas Abdua rumpit aquas.
Et non contenti totum ſpoliaſſe profundum
  Duraque captiuo ſubdere vincla mari.
Sacra fames auri, & dominandi cœca libido
  Per ſcelus immodicas creſcere ſuaſit opes.
Per ſcelus omne duces raſerunt regna, Thetrarchas
  Ingreſſi ſummi viſcera pontificis.
Gaudebant niueas vexilla inferre per Alpes
  Ante oculos ibant Hiſter, Arar, Rhodanus.
De Roma & tota Italia iam actum eſſe putabant
  Orbis anhellabant Imperium occidui
Non pudor ullus erat, nec erat reuerentia diuum
  Prodere, mentiri, polluere, opprimere.
Et ſe immortales iactabant, deinde timeri
  Non aliterque coli, quam voluere DEI.
Sicut aues alias bubo, & cornicula fallax,
  Ludit regales improba vulturios
Ridebant ipſos nullo diſcrimine reges
  Ipſum cum magno Cæſare, Pontificem.
Ungare magne potens, & te inuictiſſime Cæſar,
  Jactabant ſoldis Vos meruiſſe ſuis.
Namque minabantur (ſunt teſtes) præſulis almi
  Pulſatas mitra cedere velle nates.
Et te clericulum & paruum ad pia ſacra miniſtrum,
  Facturos o lux maxima ſancte Pater.
Rupturosque tua inuicta Rex France corona
  Perfractum (oh facinus) terque quaterque caput.
O fæces hominum, porcorum ſemina, non vos
  Talia de tanto dicere Rege pudet?
Hoc caput eſt, quod Chriſticulum pius orbis adorat
  Quod Babylon, quod tu maxime Turca tremis.
Non tulit Arctoi moderator maximus orbis
  Cæſar, qui triplici cingit honore caput.
Nec valet ulterius tantas tolerare querelas
  Hortatur proceres & ſua regna ſuos.
Hortatur ſocios ſceleratam excindere gentem
  Pontificem inprimis maxima Roma tuum.

Conti-

Continuo Reges Gallus, Romanus, Hiberus
Cæſare cum magno fœdera ſancta ligant.
Retia rara parant, & acuto ſpicula ferro,
Fertur Marmarica lancea torta manu
Murorum in ſtragem atque hominum quæ inuenit Erynnis
Sicut ab irato fulmina miſſa Joue.
Non deſunt laquei, pedica ancipitesque ſecures,
Non eques armato conſpiciendus equo.
Primus ab Herculeis deſcendens Alpibus heros
Gallicus, hic centum traxit in arma Duces,
Quingentos duxit proceres, & mille phalanges,
Innumerabilium millia plura canum.
Rex Lodouicus equo & fulgentibus acer in armis
Suſcitat in rabidas arma cruenta feras.
Nec minus expediunt alia ſe in parte leones,
Prudentes aliquis crederet eſſe viros
Unguibus effodiunt terras & caſtra coronant
Et tecti ferro pectora fida gerunt.
Signa ſequi, parere duci, ſeruare Tubarum
Claſſica, conſpiceres ordine ſtare ſuo.
Erumpunt portis rabido feruore duabus
Partiti in turmas ſic abiere ſuas.
Exacuunt iras caudaque & dentibus uncis
Inferumque graui murmure proſiliunt.
Vos quibus Aonidum eſt, ſtudiumque & ſpiritus ingens
Dicite quot ſtrages ediderint Veneti,
Me leges, & cura fori ingratique labores
Impediunt elego carmine tanta loqui,
Id referam, dubio hærebat victoria Marte
Ni Regis præſens dextra tuliſſet opem.
Ille aciem totam, in Venetos dirrexit & illos
Disgregat & penetrans agmina denſa ſecat.
Virtutis memores illi, memoresque ſalutis
Pulchrius eſſe putant in fera bella mori.
Ergo inter cædes gaudent & tela virosque
Obitia perfringunt, dillacerant, laniant.
Intrepidique ubi denſa vident venabula currunt
Dant alternantes accipiuntque neces.
Pugnauere diu, ſed ne morerentur inulti
Fortia ſtrauerunt corpora multa hominum.
Tum vero audires ictus fremitusque cadentum
Rheticus hinc, valles hinc tremuere Padi.
Donec Celta cohors, Italumque exercitus omnis
Undantem hoſtili ſtrage cruentat humum.
Corpora magna boum veluti proſtrata videres
Totaque inſolito prata cruore natant.
Aut capti, aut cæſi innumeri periere Leones
Se dedit infami cætera turba fugæ.
O Carmignolæ & clari Coleonis in armis
Gaudete o manes impiger ultor adeſt.
O Rhaguſæi & Ligures ſuper æquora cæſi
In bellis Venetis, veſter hic ultor adeſt.
O cruce ſignati, qui ſancta videre ſepulchra
Vultis ac in Solymas iam patefacta via eſt.
Hic finis Veneti Imperii, cecidere tyranni
Innumeri, nunc eſt libera terra, mare.

De te magne leo Regum Rex maximus albis
Quattuor in lauri fronde triumphat equis
Nec vero Te sancte pater, te maxime Juli
Altera belli huius gloria prætercam
Tu pepulisti armis Venetos ex urbe Rauenna
Atque Fauentina, Flamminiaque tua
Tu rem Romanam magnis legionibus auges
Clauigeri attollis dirruta templa Petri.
Quondam fracta mouet sub te tua Roma lacertos
Et veterum meminit fortia facta Ducum.
Et stupet insolitos non in Jouis ire triumphos
Ad Vaticani, sed pia templa DEI.
Nec vero iam te Cæsar memorande silebo
Qui Rhenum in Venetos, Dannubiumque trahis
Cuius in Euganeos Patauina ad mœnia campos
Alpinis fluvitant omnibus arma iugis.
Nec tartesiacis ducens regnator ab oris
Vsque a Cantabrico carbasa mille sinu.
Nec veteres hostes Ligures, nec Gallica vela
Omnia turritis puppibus alta fremunt.
Sed vos o Proceres, qui iam vicisse putatis
(Ingentes vrit parua fauilla domos)
Ite triumphales infensa ad mœnia Reges
Vincere laus prima est: altera scire frui.
Si Venetum vultis bellum nescire secundum
Infestum ex ima vellite stirpe genus
Distulit & poterat Capitolia vertere Pœnus
Et Graias Hector, si voluisset opes.
Viuere priuatus nescit, qui publica rexit
Sæpe rebellabant, sæpeque tela ferent
Præualidæ vires, immensa pecunia in urbe est
Regna subornabunt ambitione, dolis.
Constantinæ Vrbis veterum monimenta Quiritum
Hic sunt & Cypri (fœnora) regis opes
Diripuere omnes, nemo illos, hic latet aurum
Occiduæ hic latitant, hic Orientis opes
Per pontes in equis Venetam si intratis in urbem
Nullæ iam Baiæ, nullaque Abydos erunt
Plus maris hic quanto est, quam Sestus distet Abido
Vestra quidem tanto gloria maior erit.
Non tamen o Veneti deerunt solatia vobis
Ne desperetis gaudia vestra manent.
Sunt casses, hami, nasseque tridensque palustres
Sunt & quas arcu deiiciatis aues.
Non desunt Gobi, Rumbi, Muli cocleæque
Cumque saginatis ostrea mugilibus
Sunt fora, sunt merces & auita pecunia terris
Abdita, sunt totidem carbasa mille rates.
Dedite Principibus, veniamque oretis ab ipsis
Prætorem mittent, qui fora vestra reget
Vrbanis vacui curis ex æquore toto
Vndique contractas puppe vehetis opes.
Fortunam quicunque nequit tolerare secundam
Aduersam nolit, seu velit, ille feret.
Vos ergo ad proprias artes redeatis auorum
Armaque & imperium linquite principibus.

MICH.

MICH. COCCINII

DE

BELLO MAXIMILIANI CUM VENETIS

LIBER.

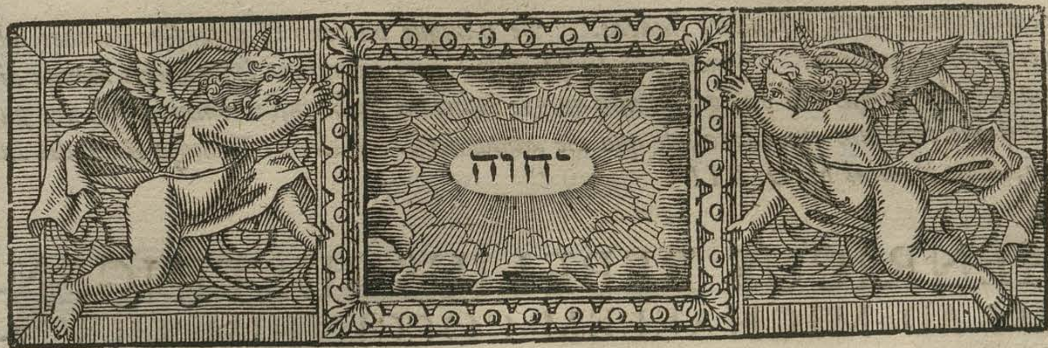
LECTORI SALVTEM!

BURCARD GOTTHELF STRUVE.

Ubingensis patria erat Michael Coccinius, vulgo Köchlin dictus, post in Italiam delatus, Vitique de Furst, Gubernatoris & Vicarii Imperialis ducatus Mutinensis factus fuit Cancellarius. Licet postea valetudinis caussa, prout huius libri præfatio docet, relicta Italia, Tubingam iterum secesserit. Hic quatuor libris integrum Maximiliani I. bellum cum Venetis scripserat, qui, cum ipse interfuerit, lucem adferre possent multam Italicæ historiæ, maxime, quod, vti ipse ait, Galli & Itali in laudes suas profusi, Germanorum res in obscuro relinquant. Ex his vero instinctu potissimum Henrici Bebelii, quartum saltim librum publicauit, trium priorum editione in aliud tempus reseruata. Comprehendit in eodem res vnius anni, quæ ab initio Maji 1511. ad Cal. Maji 1512. vsque in bello Italico acciderunt. Ordititur igitur historiam suam à legatione Matthæi Langii Augustensis, Episcopi Gurcensis ad Julium Pontificem maximum, inde ad defectionem Bononiensium ad Bentiuolos; fugam Papalis exercitus ante Bononiam progreditur. Hinc pergit ad indictionem concilii Pisani, & quod Papa ipsi contrarium indixerat Lateranense, noui fœderis percussionem inter Julium Pontificem, Ferdinandum, Arragoniæ regem & Venetos. Intermiscet etiam bellum Maximiliani Helueticum & prolixius paullo ab initio Gallorum ingressum in Italiam repetit. His missis, pergit in Bononiæ obsidione per Hispanos facta; Brixiæ occupatione per Venetos: & rursus eiusdem expugnatione per Gallos. Peruenit tandem ad atrocissimum illud prœlium ante Rauennam gestum. Demum, facta comparatione quale olim extiterit Germanorum Imperium, & quale nunc sit, Germaniæ Principes monet, vt se suaque Maximiliano Imp. submittant, ipsiusque iussis obtemperent, alias detestari se Germanorum discordiam ignauiamque, qui Gallos iam XVI. annos in Italia versari & Germanorum robore atque milite sibi Italiæ dominium quærere permittant. In fine subiicitur Henrici Bebelii Querela Germaniæ, ad vniuersos Germaniæ principes, quod bellum Maximiliani contra Venetos non iuuent, aliaque in simili caussa cohortatio Germaniæ. Prima huius Historiæ editio litteris adhuc monachalibus fuit exarata sine loco & anno impressionis, forma maiori. Alia cum Coriolani Cepionis Dalmatææ de Petri Mocenici Imperatoris gestis prodiit *Basileæ 1544. 8.*

MICHA-

MICHAELIS COCCINII TUBINGENSIS, DE BELLO MAXIMILIANI IMP. CUM VENETIS GESTO, ANNO M. D. XI.

LIBER VNVS.

REVERENDO AC CLARISSIMO VIRO, D. IACOBO DE BANNISIIS, CÆSAREÆ MAIESTATIS SECRETARIO AC CANCELLARIO MICHAEL KOCHLIN, ALIAS COCCINIUS S. P. D.

CUM his diebus exactis, Vir clarissime, aeris mutandi gratia, Italiam liquissem, meque ad Tubingam, natale solum, pro meliore valetudine consequenda contulissem, ad Italiæ nouitates promulgandas sum à sodalibus & amicis meis in ipso gymnasio rogatus, & in primis ab Henrico Bebelio Iustingensi, cuius literis compluribus antea dum in Italia essem, ad res Italicas scribendas sum prouocatus. Ego vero quoniam ipsorum voluntati omnino repugnare nequiui, quocirca, vt voto & desiderio eorundem quatenus licuit satisfacerem, destinaui quartum librum commentariorum, quos in Italia de bello Maximiliani cum Venetis gesto *lucubraui, sub tuo nomine publicare, maxime quod Galli & Itali in laudes suas profusi, res nostras in obscuro relinquunt. Equidem tres primos libros hoc tempore haudquaquam publicandos putaui, quorumque editionem consulto in aliud tempus reseruo. Quartum autem librum auspicatus sum à legatione seu profectione reuerendissimi D. Matthæi Episcopi Gurcensis ad Iulium Pontificem, in quo omnia hoc anno in Italia gesta saltem relatu digna commemoro. Nam annus iam transactus meo iudicio omnium maxime memorabilis visus est & defectione Bononiensium, fuga exercitus Ecclesiastici, indictione concilii Pisani, noui fœderis percussione inter Iulium Pontificem, Ferdinandum Regem Arragoniæ, & Venetos, item Bononiæ obsidione per Hispanos, occupatione Brixiæ per Venetos, & rursum eiusdem expugnatione per Gallos. Et nouissime pugna illa asperrima ante Rauennam gesta. Nec præterii narrare Maximiliani imperatoris contra Venetos gesta. Addidi præterea dictis non incongruam digressionem de Gallorum in Italiam ingressu, & quid ipsi sedecim nunc annos in Italia gesserint. quæ sane omnia curaui, pro viribus breuiter & luculenter perstringere. Et quoniam non sum nescius plurimos fore, qui, huiusmodi lucubrationes meas taxare impugnareque conabuntur. Quocirca te rogo, obsecroque, quod solitum tuum patrocinium (quod tamen in rebus meis omnibus, nullis quidem meis de te meritis, sed sola humanitate & beneuolentia in me tua singulari impartiri consueuisti) in præsens pro me, contra illos osores & blaterones, suscipere digneris, ac opus tibi dicatum & clientem tibi dedi-*

deditissimum tueri defendere studeas. Te namque patrono & defensore, omnes aduersarios naucifacio. Quod si in scriptionibus meis quippiam lectitaueris menda dignum, id corrigas, & castiges, tuum quippe iudicium mihi instar omnium est. nec pudebit me erratum emendare, de quo me admonueris. Vale, ex Tubinga Kalendis Iunii, Anno Domini M. D. XII.

HENRICUS BEBELIUS JUSTINGENSIS AD MICHAELEM COCCINIUM TUBINGENSEM, NUNC APUD LONGOBARDOS DEGENTEM, VITIQUE DE FURST GUBERNATORIS ET VICARII DUCATUS MUTINENSIS CANCELLARIUM.

Coccini, constans vetus & sodalis,
Quem fides, virtus, sapiens Minerua,
Integri mores, probitas decorant
Alite fausto.
Scribe res gestas Latiis in oris
Temporis nostri, precor atque bella
Cæsaris contra Venetos dolosos
Maxmiliani.
Siue nam Gallos, Italosue rerum
Sumis auctores, tibi falsa produnt,
Atque Germanos merita laborant
Fallere fraude.
Ipse sed præsens mihi veritatem,
Quo vales multum, calamo fideli
Pingito, dulcis patriæ nec vnquam
Immemor esto.

CARMEN SEBASTIANI KEUFFER PHILOSOPHI, IN LAUDEM COCCINII, ALIQUANDO PRÆCEPTORIS SUI. p.268

Grammatistarum numerosa classis
Casuum tractans generumque vires
Voce stridenti repetens sit an h
Littera nec ne
Dormiat iam fugiensque cedat,
Nam graues terso calamo notauit
Res, quibus falsi nihil est amicum
Codicis author.
Cum suis cedant fugiantque rauci
Deliramentis modo, sed legamus
Coccini gratum nouitate librum
Historiarum.

MICHAE-

MICHAELIS COCCINII TUBINGENSIS, DE PRINCIPUM AUSTRIÆ, CÆTERORUMQUE ET VENETORUM BELLIS, IN ITALIA GESTIS, LIBER.

CUm Matthæus Lang Augustensis, Episcopus Gurcensis apud Regem Christianissimum legationis munere fungeretur, Pontifex Iulius plurimum apud Maximilianum Cæsarem solicitabat, vt ipse Gurcensem ad se legaret, quod medio eiusdem multa pro gloria, incremento amplitudineque Germanicæ nationis, ac suæ maiestatis decernere ac constituere deliberauerit. Cæsar ne paci ac tranquillitati Italiæ in aliquo defuisse videretur, statuit Pontifici morem gerere, atque ad eum Mirandulæ constitutum Ioannem Collam Mediolanensem destinauit, per quem se Gurcensem cum pleno mandato componendæ pacis inter se & Venetos absoluisse significauit. Ideo reliquum esset, quo beatitudo sua curaret, vt honorificam pacem à Venetis consequi valeat. Et quoniam Curcensis Vito de Furst Oratori Cæsareo scripserat se ad sanctissimum nolle proficisci, nisi cognitis antea oblationibus quas Veneti Cæsari offerant, cum desideret suam ad pontificem legationem, aliquem bonum effectum parere, vt quod si minus ipsa vniuersalem pacem producere possit, sit contentus quod saltem particularem operetur pacem. Orator itaque anxius & solicitus apud pontificem pro eliciendis Venetorum oblationibus insistebat, quas & superiori libro memorauimus. Ut igitur Gurcensis per Collam eas intellexit, circa lacum Benacum in oppido Reiffo ex itinere subsistit, indeque eundem Collam ad pontificem remisit, & pro saluo conductu (quod Latini olim dixissent, *pro literis tuti itineris , & publicæ fidei)* & pro induciis inter beatitudinem suam & Regem Christianiss. ad ducem Ferrariæ, item & pro amplioribus Venetorum oblationibus. Ad hæc & oratori Regis Catholici Hieronymo Feych exponi fecit , cum Pontifex ipsum literis compluribus in Italiam vocauerit, Rex item Catholicus sæpius fuerit cohortatus, vt nomine Cæsaris Italiam peteret, tum pro incremento & gloria Cæsaris, tum sua ipsius propria, videatur sibi, quod cum magno dedecore Germaniam repetiturus sit, vbi pacem ipse procurasset, in qua Venetis Padua relinqueretur, neque etiam ea pax grata Cæsari esset futura. Præterea & id ipsum esset contra decreta, inter Cæsarem & Regem Christianiss. inita. Proinde nisi sanctissimus vna cum Rege Catholico Venetos vrgeat ad maiores oblationes , non sit institutum suum vltra Mantuam progredi. Pontifex his auditis, nullis induciis assentire voluit, neque aliquam concordiam cum Rege Franciæ & duce Ferrariæ se initurum affirmauit, nisi habita Ferraria. At Venetos se in præsens ad ampliora astringere non po-
p.269 tuisse asseruit, cum nemo ex parte Cæsaris cum pleno mandato adsit, qui huiusmodi oblationes nomine eiusdem acceptet. *Adueniente autem* (inquit) *Gurcensi (cui contra consuetudinem nostram plenum saluum conductum dedimus) facere curabimus omnia , quo is cum honore proprio & incremento , gloriaque Cæsaris in Germaniam redeat.*

Post hæc Gurcensis lacum Benacum relinquens , ad Mantuam proficiscitur, quo in loco oratores principum confœderatorum conuenerant. Aderat illic Stephanus Episcopus Parisiensis nomine Regis Christianissimi, Gurcensis quidem secum illuc duxerat Episcopum Cathiliniensem, oratorem Regis Catholici apud Cæsarem degentem, breuique post eum venerat Hieronymus Feych, nomine Regis Catholici apud Pontificem oratorem se gerens, & Archidiaconus Mantuanus nomine Pontificis. Gurcensis Mantuæ multum diuque de sua vlteriori profectione hæsitabat, quoniam maiora promissa superioribus à Venetis non erant oblata : tandem tamen adhortatione Hieronymi Feych, eiusque pollicitatione ad vlteriorem profectionem fuit adductus. Pontifex qui per id tempus Rauennæ erat, vbi intellexit Gurcensem ad se venturum, Bononiam redire statuit, quod ma-

maior Hospitiorum commoditas & aer salubrior Bononiæ, quam Rauennæ, esset. Gurcensis priusquam Padum transiisset, terræ motus Mutinæ & Bononiæ est auditus, de quo nescio quid præsagiuerint. Pado igitur transito, eodem ipse die Mutinam venit, & inibi à ciuibus & Vicario, vel (vt cum vulgo loquar) Locumtenente, Vito de Furst oratore quam honorificentissime est exceptus. Deinde Mutinæ certos comoratus dies, auctoritate imperiali qua fungebatur, exemptiones & priuilegia toti territorio est elargitus. Post hæc Mutinam linquens, Bononiamque petiturus, à Pontifice (qui eodem etiam die Bononiam ingressus, omnia illic inordinata offenderat) iussus fuit extra ciuitatem, in posterum diem subsistere. Sub noctis tamen crepusculo per Franciscum Allodisium legatum in ciuitatem secreto fuit introductus, & ad sanctissimi oris osculum & secretum colloquium remotis arbitris admissus. Postridie publice Bononiam ingrediens honestissima comitiua virorum & curiæ & ciuium comitatus est exceptus, qui paucis post diebus à pontifice ad exponenda mandata accersitus in hunc ferme modum orationem habuit. *Beatissime pater, scripsit alias Beatitudo tua ad inuictissimum Cæsarem, quod ipse me huc ad se legaret, pro tractandis, componendis & concludendis negotiis, quæ pro honore & incremento suæ Maiestatis deseruire visa fuerint. Cæsar itaque quo desiderio tuo obtemperaret, me huc destinauit, prius tamen quam ex itinere arrepto me huc contulissem, Beatitudo tua me monuit & adhortata est, vt cum omni celeritate maturare conarer, quippe quæ curare velit, quo cum gloria honoreque & Cæsaris & meo ipsius proprio in Germaniam repedarem & maxime in re Veneta efficere velit, quod Veneti omnibus, quæ in Italia continenti possident cedant, dempto Teruisio & Padua, quæ sane loca in feudum ab imperio recognoscere habeant; certam quotannis pecuniam Cæsari pro eisdem pensuri. Et quandoquidem Cæsari nequaquam honorificum foret, Venetis Paduam & Teruisium relinquere, nec aliquod habeo mandatum pacem conficiendi, nisi illis locis restitutis, quocirca sacratissimus Cæsar rogat atque obsecrat, vt Beatitudo tua (si Veneti obstinate ea loca tenere nitantur) dignetur eosdem deserere, simulque ea omnia facere, quæ bonum confœderatum iuxta conditiones fœderis Cameracensis oportet & consentaneum est.* Pontifex facta & audita huiuscemodi mandati expositione tempus deliberandi sumpsit, interim deputauit tres Cardinales, Raphaelem Episcopum Ostiensem, Camerarium sancti Georgii, Petrum Ecclesiæ sancti Quiriaci Reginum, & Ioannem sanctæ Mariæ in Dominica de Medicis. per eosdem Pontifex conditiones pacis declarauit asseruitque, quod paratus sit efficere apud Venetos, vt hi Veronam & Vincentiam Cæsari relinquant. Item quod Teruisium & Paduam in feudum ab Imperio recognoscant, certam pensionem Imperatori quotannis pro eisdem locis contributuri. Item quod forum Iulium & reliqua, quæ in continenti Italiæ tenent, Patriarchæ Aquileiensi cedant, qui vasallus sit Imperii iuxta antiquum tempus.

Et vbi pax illa subsequeretur, ac Cæsar istiusmodi pacis conditionibus assensum accommodaret, polliceatur, se effecturum & curaturum, quod Gurcensis nanciscatur patriarchatum Aquileiensem, Cardinalatum, & quam plurimas dignitates Ecclesiasticas, vnde pro annuis reditibus & vectigalibus colligere possit centum millia ducatorum.

At Gurcensis nullis promissis, nullis item muneribus seu donis, quibus quotidie quam magnificentissime prosequebatur, nec aliqua alia re sibi proposita, adduci seu flecti potuit, quo mandatum sibi iniunctum transgrederetur. Iuxta quod cum negocia expedire non liceret, veniam abeundi à Pontifice efflagitauit, qua sane impetrata, Bononia quartodecima die simul ac illuc venerat, discessit. p.270 Post cuius quidem abitionem Fabritius cum sua gente à rege Catholico fuit auocatus, & Bononiæ magna inter curiales trepidatio suborta. Gurcensis deinde Mutinam petiit, ac paucos inibi dies commoratus, subinde cum Episcopo Parisiensi Parmam profectus est, de communibus rebus ibi collocuturi.

Qui-

Quibus illic constitutis Pontifex per oratorem Regis Scotiæ ad id munus destinatum declarari seu exponi iussit, quod per eum non steterit, nec hodierno adhuc die stet, quo minus Italia pacem consequatur plurimis ad id rationibus allegatis. At illi excusantes Principes suos, certa proposuerunt pacis media, rationi satis consentanea, quæ si Pontifex acceptare voluisset, Italia pacem & tranquillitatem assecuta fuisset. Interim Vitus de Furst orator & Locumtenens Mutinæ Cæsareus, nonnulla ordinauit repagula Bononiam versus. Admisit etiam intra ciuitatem iussu Domini Gurcensis ducentos pedites Italos sub Gallis militantes. Ex agro item Mutinensi commeatus exercitui Gallorum importari permisit. quibus de rebus Pontifex acriter contra Vitum mouebatur, de eo expostulans, perinde ac si conuenta secum inita minus seruare curaret; tametsi Vitus ad nulla esset astrictus, nisi ut ciuitatem Mutinæ tempore belli Ferrariensis, neque Gallis neque duci Ferrariæ traderet. Sed de his hactenus.

Reuertamur igitur ad exercituum gesta. Gallorum exercitus Mutinensibus securitate data, ad Padi ripas se contulit, aliquantisperque ibi commoratus, dein copiis Ducis Ferrariæ circa fluuium Panorum è regione Bondeni (quo in loco amplior pars exercitus Ecclesiastici consederat) sese iungere cœpit, pontibus duobus super Pado constructis. Ambo quidem exercitus, quo tempore Gurcensis cum pontifice in tractatu versabatur, circa dictum fluuium pene otiosi sedebant. Ut vero Gurcensis Bononia re infecta discessit, & Galli & Ecclesiastici sese loco mouerunt, non multum à præfato fluuio digredientes. Iacobus Triuultius Gallorum Imperator, seu (vt nunc loquimur) capitaneus generalis, in itinere Concordiam expugnabat, quam plurimis in ea trucidatis, & in fossis castelli submersis, Mirandulæ vero expugnationem in aliud tempus oportunum differens. Pontifex autem ad prouidendum rebus exercitus sui Bononia abiens, ad oppidum Cento ibat, militibus stipendia pensurus. Deinde Bononiam reuersus, senatoribus accitis, eisdem de suo discessu declarauit, quos & exhortatus est vt in fide erga se constantes firmique perseuerarent.

At illi optima quæque polliciti rogarunt, vt Beatitudo sua & ciuitatis & portarum curam sibi permitteret, facturi vti fideles & optimi subditi. quorum verbis & pollicitationibus Pontifex ductus, voluit vt certi deligerentur ciues præfecti, & (vt cum vulgo loquar) capitanei, qui cum militibus portarum & mœnium custodiam susciperent, ordinatis ad id pecuniis. Bononiæ igitur rebus sic dispositis Pontifex Rauennam se recepit. Per id temporis Galli circa memoratum fluuium Panorum, ad locum qui dicitur Bonport, progressi, inibi cum exercitu traiicere conati: è regione vero Ecclesiastici milites & bombardarum missilibus, cæterisque telis repugnare, Gallosque à traiectu arcere. Cum vtrique diutius inibi, quam par esset, tempus contriuissent, tandem Triuultio consultum fuit, quod versus fluuii originem exercitum duceret, vbi offensurus sit in fluuii vado locum pedibus transmeabilem. Ad quem quidem locum vt Galli peruenere, agminatim fluuium transierunt. Primum equites transgressi, dein Germani conglobati, posthac Vascones, & vltimo reliqua exercitus pars, cum tormentis muralibus, & instrumentis bellicis. At Ecclesiastici milites interea temporis circa castellum Francum castrametati sunt, expectaturi Gallorum impetum: quinimo ferebatur eosdem sua sponte Gallos adoriri velle, manumque cum eis conferre. quam opinionem Triuultius verisimilem faciebat, exercitum suum ab ipsis Ecclesiasticis longioris spatii interuallo collocando. Pontificis exercitus dicebatur vigintiquinque millibus & peditum & equitum constare; Gallicus vero duntaxat duodeuiginti millibus constabat. Paucis post diebus Triuultius castra versus montana mouit, tanquam ab illis locis Bononiam obsessurus. Cui rei vt Ecclesiastici occurrerent, incontinenti castra reliquerunt, loca intra Pontem Rheni & ciuitatem præoccupaturi. Galli posthac recta via contra hostes progredi sategerunt, & in loco ad tertium vix lapidem ab Ecclesiasticis distante castra posuerunt.

Et

Et vt certos deinde dies ambo exercitus ex opposito constitissent, superuenit nobilis vir Georgius de Fruonschberg * cum mille peditibus Germanicis à Verona ad Gallos pro suppetiis missus, Antea etiam Cæsar miserat Dieboldum de Stein in subsidium Gallorum, cum octingentis peditibus. Habebat & Iacobus de Emps idem & Sueuus & nobilis, vti alij duo, stipendio regis Franciæ supra bis mille & ducentos pedites. Galli, quo castris maior accederet existimatio & pondus, ac ciues Bononienses clarius cognoscerent Maximilianum Cæsarem conatibus suis consensum præstare, Locumtenentem Mutinæ accersiri fecerunt. Et quoniam Locumtenens prædictus versabatur in practica (vt ita loquar) & secretiori consilio cum nonnullis ciuibus super deditione ciuitatis Cæsari offerenda: idcirco non inuitus ad Gallorum castra concessit, quibus dictam suam practicam communicauit, ne res à se inconsultis ipsis agi videretur. Eandem practicam Galli approbantes asseruerunt sibi gratum fore, quod Bononienses se Cæsari dedant. Accidit autem altera nocte sequente circa tertiam fere noctis vigiliam, quod in ciuitate Bononiæ magnus suboriretur tumultus, ac plerique proditionis conscii proclamarent, *Popule, popule.* Quo sane tumultu capitanei, quibus portarum cura commissa fuit, per vim portas aperientes, Bentiuolos ex domo eorum (quam in Gallorum castris habebant, in loco unde proximum erat iter de castris Bononiam versus) euocarunt, qui mox se de loco mouentes, in ciuitatem se receperunt. Eramus tunc in castris & in prædicta domo. Introductis ergo in ciuitatem Bentiuolis, Franciscus Allodisius legatus, suppellectile sua relicta, cum paucis vix aufugit. Capitanei vero Ecclesiastici, vt cognouerunt ciuitatem proditam, è vestigio se ad fugam expedire cœperunt. At Venetos auxiliatos, qui vltimo de proditione acceperant, populus Bononiensis ciuitatem egressus adortus est, multos ex eis occidendo, multos capiendo, bona item eorum diripiendo, quo quidem tempore Veneti in primis male mulctati sunt circa Bononiam, in diem sequentem, qui erat vigesimus secundus Maii, anni vndecimi supra millesimum quingentesimum. Galli reliquias exercitus Ecclesiastici persequebantur, quo itidem de Bononia sine sanguine & sine aliqua vi ad Bentiuolorum ditionem redacta est. Bononiæ autem arx erat totius fere Italiæ munitissima amplissimaque, Iulii Pontificis sumptibus constructa, eam nomine pontificis Georgius Vadisius tenebat. Is quia bombardarum iactibus ciuibus magna inferebat damna, nec ipse arcem dedere volebat, quocirca Galli & Bentiuoli infensi, eandem vi expugnare statuerunt. Sed erant nonnulli ciues intra Bononiam, quibus Bentiuolorum dominatus displicebat, hi apud Locumtenentem Mutinæ egerunt, vti clam arcem intraret, eamque nomine Cæsaris acciperet. Locumtenens, quo res Domini sui ampliores redderet, confestim Bononiam petens se in arcem prædictam recepit, comitatus tum à me & alio famulo dumtaxat, facta itaque sibi nomine Cæsaris arcis consignatione, & alio in locum suum subrogato, postridie mane ad Bentiuolos proficiscitur, ad denunciandum eisdem arcem sibi nomine Cæsaris traditam. At Bentiuoli Locumtenenti infensi indignabundique eundem intra cameram pallatii detinuerunt, me vero ad capitaneum Gallorum (qui circa arcem custodiæ causa incubabat) ire compulerunt, tandem tamen eodem die paulo ante noctem libere dimissi sumus. Galli deinceps & Bentiuoli omnia instruere & parare pro arcis expugnatione cœperunt. Verum quia nulli in arce commeatus erant, collocati illic præsidii gratia obsidionem diutius tolerare non potuere, ac paucis post diebus arx dicta fuit tradita, & à populo Bononiensi funditus diruta. Sic excelsa & magnifica in mundo ruere solent. Per eosdem dies Franciscus Maria Urbini dux, Rauennæ Franciscum Allodisium Legatum pontificis curiam egredientem, multis vulneribus confossum, in publica platea interemit. Qui duas ferme horas post vulnera accepta vixit, nulla emittendo verba nisi illa, *O mea peccata hæc merentur.* Et ita præfatus legatus (quem Papiensem nominare solebant) sine sacramentis pro more Christiano interiit, vir versutus, callidus, audax, crudelis, & sanguineus. Cuius memoriæ

*De hoc in vita Georgii Fronsbergii p. 11.

Anno 1511.

p. 271

moriæ pontifex subinde Romæ maledixit, quem tamen antea & honoribus & dignitate subleuauerat. Eo autem tempore quo Gallicus exercitus persequebatur reliquias Ecclesiastici exercitus, Joannes Franciscus Picus comes Mirandulæ rebus suis diffidens, Locumtenentem Mutinæ accersiri fecit, ad faciendam eidem nomine Cæsaris Mirandulæ consignationem. Ea sane re Lo-
271 cumtenens adductus, Mirandulam contendit, qui simul atque à præfato comite per clauium ciuitatis & arcis traditionem & iuramentum Mirandulæ possessionem nactus, eius administrationem Gerardo comiti de Arch commisit, ducentos eidem pedites Germanos assignans, quos Georgius de Fruonsperg Veronam rediens sibi miserat, deinde ad Mutinam rediens. Abiens vero Joanni Pico suaserat, vt quam primum ad Cæsarem se conferat. Res illa postquam ad Jacobum Triuultium perlata est, magno eum dolore & mœstitia affecit. Quandoquidem cupiditas se vlciscendi aduersus Pontificem & comitem Franciscum
p.272 primaria extiterat causa, propter quam capitaneum totius exercitus susceperat, idcirco ad dictum Locumtenentem familiarem suum mittebat conquerendo, quod sine mandato Cæsaris Mirandulam ad manus suas susceperit, & quod potius sibi quam Francisco fauere debuerit: cum filia sua ex possessione à Pontifice per vim fuerit exturbata; & præfatus Franciscus Pontifici se vt feudatarium in præiudicium Cæsaris submiserit. Et proinde non obstante illa consignatione, velit cum vniuerso exercitu ad obsidionem Mirandulæ proficisci, quod sane cum magna festinatione facere studuit. Is itaque vt cum exercitu Mirandulam accessit, priusquam bombardæ & instrumenta bellica collocarentur ad quatiendos muros, certi inter Triuultium & Locumtenentem Mutinæ habiti fuere tractatus. Tandem Mirandula promissa est sub conditionibus Triuultio, inter quas vna erat, *quod si Cæsar intra mensem mandaret, vt cederet de loco, quod huic mandato velit esse obediens.* Et ad eandem conditionem se astringebant reliqui Capitanei, & in primis Locumtenens regis Franciæ, Gosthus dux Nemursi. Alia quoque conditio erat, quod comes Franciscus possit libere exire, qui illis diebus intra cameram mulieris delituerat. Sic Triuultius accepit possessionem Mirandulæ, & comes Franciscus eam exiens, Mutinam peruenit cum locumtenente, qui postquam quatuor dies Mutinæ degerat, profectus est Florentiam, vt instituto patrui sui illic philosopharetur. Vxor vero cum libris se Mutinæ continuit, imprudenter vero egerat dictus comes. Nam quo tempore Gurcensis (qui Cæsaris erat legatus & Locumtenens generalis in Italia) Mantuæ esset, ipse admonebatur ac ei consulebatur, vt Mirandulam ad manus Gurcensis consignaret, quod id sine præiudicio iuris seu proprietatis facturus esset. Huiusmodi ipse consilio obtemperare noluit, nimium Pontificis viribus confidens. Sed quando vidit fractas Pontificis vires, tum primum recurrit ad id medium, sed sero sapiunt Phryges. Nam Triuultius in continenti miserat oratorem ad Cæsarem pro confirmatione possessionis, & obtinuerat vt Cæsar tutelam, quam post mortem Ludouici comitis concesserat filiæ suæ, approbauerit & confirmauerit. Voluitque Cæsar, ne Locumtenens aliqua in futurum loca nomine suo acciperet, nisi cum expresso suo mandato. Per id vero temporis quo Galli milites Ecclesiastici exercitus persequebantur nomine Cardinalium, qui Florentiæ secesserant, nomine item Cæsaris & Regis Christianissimi, Concilium generale *Concilium* ad Calendas Septembris Pisis celebrandum indicebatur. Ad quod quidem vo- *Pisan.* carunt Julium Pontificem, publicantur literæ indictionis Parmæ, Regii, Mutinæ, Bononiæ, & etiam Rauennæ, vbi erat Pontifex. Itaque Pontifex rebellione seu defectione Bononiensium, fuga exercitus, & indictione concilii perculsus, Romam redire statuit, quo & vigesimoseptimo die mensis Junii peruenit, relinquens Cardinalem Petrum tunc sancti Quiriaci, vulgariter Regium nuncupatum, Legatum Bononiæ & Romandiolæ. Qui sane Legatus collectis sex millibus peditum, & trecentis equitibus leuis armaturæ, & totidem grauis armaturæ Bononiam recuperare instituit, fretus fauore aliquorum ciuium, qui Bentiuo-

Bentiuolorum dominatum deteſtabantur. Idipſum Galli audientes, ſtatim in ſuccurſum Bononienſium aduolarunt cum quadringentis equitibus grauis armaturæ. Quorum auxilio Bentiuoli cum ciuibus Eccleſiaſticis in fugam verterunt, ac dein in ciues factionis Pontificiæ magnam exercuerunt crudelitatem, eorum bona publicando, ac nonnullos trucidando. Interea autem Germani & Galli coadunati, contra Venetos proficiſcebantur, qui poſteaquam oppidum Suaue per vim expugnarunt, Venetiani ſe receperunt ad Paduam & Teruiſium, relinquentes Vincentiam, & alia quædam loca Cæſarianis. Cæſar vero per idem tempus in valle Aſuſiorum arcem illam, Schalam dictam, & locum Kobel nuncupatum ad deditionem compulit. Deinde ad Bruneccum ſe contulit, inde prouectus eſt cum duobus millibus peditum, ingentique tormentorum muralium vi ad expugnationem arcis Codobriæ, quam Beitelſtein vocant, quam poſtea multo labore ad deditionem, Italis in ea prædii gratia conſtitutis abire permiſſis, Germanis autem transfugis ad vnum trucidatis. Germani vero & Galli, vt venerunt in agrum Taruiſanum ad fluuium Blauum, qui antiquitus Silis eſt nuncupatus, Chriſtopherus Epiſcopus Labacenſis, item Chriſtopherus de Rogendorff Auſtralis, Georgius de Liechtenſtein, & alii capitanei & præfecti Germanorum, decreuerunt proficiſci in forum Julium, à Gallis contendentes, vt interea circa dictum fluuium morarentur, ad Venetorum impetus & incurſiones arcendas. Quæ res primum diſplicebat Gallis, qui noluerunt à Germanis ſeiungi: tandem tamen contentio quieuit, & Galli Germanorum ſecuti ſunt conſilium, ac circa præfatum fluuium perſeuerarunt, quouſque Germani vniuerſum forum Julium ad deditionem Cæſaris redegiſſent. Morati tamen aliquantiſper circa caſtellum Gradiſcam, quod vi ad deditionem compulere. Quo quidem tempore Cæſaris exercitus contra Venetos proficiſcebatur, Alphonſus dux Ferrariæ cum populo Regienſi & auxiliaribus copiis Gallorum ex Bononia redeuntium, oppidum Carpi obſedit, murisque bombardarum iactibus quaſſatis, Albertum de Piis compulit ſe ad mediam oppidi partem admittere. Nam anno ſuperiori, vt Galli eiecto Pontificis præſidio oppidum Carpi duci Ferrariæ & dicto Alberto reſtituiſſent, ipſe dux ſuam vendiderat partem Alberto, pro viginti ſex millibus ducatorum, & Albertus dederat ei in numerata pecunia viginti duo millia ducatorum. Quum autem reſiduam pecuniam Alberti commiſſarii ad conſtitutum tempus reddere vellent, eam Alphonſus acceptare noluit. Et quoniam eo tempore Albertus Mediolani Gallorum captiuitate detinebatur, quocirca eius commiſſarii verentes id quod poſtea euenit, Cæſarem adierunt, & literas ad Alphonſum impetrarunt, quibus eidem Cæſar ſub pœna priuationis Feudorum inhibebat, ne per vim occuparet Carpi, ſed ſi quid iuris prætenderet, illud iure ac iudicio experiretur. Illæ literæ ad Locumtenentem Mutinæ mittebantur, præſentandæ ab eo Alphonſo. Dux vero Alphonſus diſſimulans ſe literas Cæſareas accepiſſe, in propoſito ſuo perſeuerans, Carpi per vim occupabat. Dum Alphonſus in obſidione Carpi verſaretur, mittebar ego à Vicario populoque Mutinenſi ad Gallorum Capitaneos, vt denunciando eisdem Cæſareæ Maieſtatis ſententiam & voluntatem, eos à propoſito auocarem. Sed ipſi allegantes iuſſu & mandato Boſthi generalis Locumtenentis ſe Ducis copiis coniunxiſſe, nihil efficere potui. Allegabant præterea reſcriptum Cæſaris emanaſſe, quo tempore Albertus captiuus fuerit, & in eum caſum Cæſarem Alberto prouidere voluiſſe, iam vero Albertus emancipatus domum redierit: & ita re infecta diſceſſi. Albertus dein ad Cæſarem ſe contulit de Duce expoſtulaturus, qui impetrauerat à Cæſare literas, & ad commiſſarios Ducis in oppido Carpi exiſtentes, & ad ipſum ducem, in quibus Cæſar ſub pœnis prioribus Alphonſo iniungebat, vt Carpi Alberto reſtitueret, & commiſſarios ex oppido abire faciat. Sed dux mandatis Cæſareis ſe inobedientem exhibuit, qui & in multis aliis Cæſaris mandata contemnere videbatur: nam crebras habebat contentiones cum Locumtenente Mutinæ, quem impediebat,

Scala Kobel. Bruneck. Codobria.

p.273

pediebat, quo minus obedientiam à montanis Mutinensium consequeretur. Præterea & saluum conductum Locumtenenti prædicto dare recusabat, quo sal Mutinam deduceretur per terras suas, atque frumentum in terris suis emptum Mutinam deuehi non patiebatur. Quare Cæsar commotus, accito oratore Ducis, qui suam curiam sequebatur, eidem per consiliarios suos denunciari iussit, vt ipse cum Domino suo ageret, quod à memoratis se rebus contineat, alioquin ad vindictam vltionemque irritetur.

At Julius Pontifex vt Romam aduenit, haud longe post in febrem incidit, & vsque adeo male se habere cœpit, quod per totam increbuerit Vrbem, Pontificem interiisse, Omnes namque tabernæ, omnes item officinæ claudebantur. Vrsini ptæterea & Columnenses in armis stabant, quæ quidem fama obitus Pontificis allata est ad Cardinales Mediolani constitutos, item ad Cæsarem, item ad Regem Franciæ eius obitus tam certus exploratusque habebatur, quod legatus Romandiolæ iter versus Romam arripuerit, & Cardinales Mediolani exeuntes hospitia Ferrariæ, & aliis in locis disposuerint, Cæsar quoque voluerit vt Gurcensis* cum Cardinale Adriano Romam proficisceretur, ad nouam Pontificis creationem. Non longe post certior superuenit veritas de vita Pontificis. Qua autem nocte Pontifex existimabatur mortuus, Franciscus Cardinalis Ecclesiæ Sancti Clementis mortem obiit; & Cardinalis Reginus ex itinere arrepto Arimini substitit, ac inibi diem clausit extremum, maxima pecuniarum summa apud eum reperta, cui in officio legationis substitutus fuit Joannes tunc sanctæ Mariæ in Dominica Cardinalis de Medicis. Pontifex vt à febribus conualuit, animum ad turbandum concilium Pisanum intendit, & eodem sub anathemate prohibito, indixit aliud Concilium œconomicum siue generale, Romæ celebrandum in palatio Lateranensi ad festum Paschæ anni duodecimi supra millesimum quingentesimum, quam concilii indictionem publicauerat vigesima prima mensis Julii. Postea Cardinales Mediolani constitutos monuit, vt ad obedientiam reuerterentur, quos tanquam benignus pater & clementer suscipere, & eis gratiam misericorditer impertiri velit. At Cardinales monitis Pontificis nequaquam auscultantes, in mense Octobri Pisas profecti sunt, ad auspicandum concilium in mense Maio indictum. Inibi igitur constituti postquam supplicationes diuinas ex more fecerunt, Sessionem habuerunt, in qua Bernardinum Episcopum Sabinensem, tunc sanctæ Crucis Cardinalem, & patriarcham Hierosolymitanum Concilii præsidentem constituerunt. Deinde nomine Concilii decem delegerunt ciuitates, quas Julio Pontifici obtulerunt, quo
p.274 pro œconomico seu generali concilio agendo aliquam ex eis eligeret, & quod si ei nulla ex eisdem placet, vt ipse vicissim decem deligat ciuitates, & electionem offerat. Ciuitates autem quæ pontifici fuere oblatæ, erant Constantia, Thurinum, Bisantina ciuitas, Gebenna, Metensis ciuitas, Cassale, Verzelle, Auinionum, Lugdunum, & Verona. Pontifex intellecta oblatione nomine Concilii Pisani facta, tantum abfuit, quod illi consensum accommodaret, vt mox Cardinales ipsos & omnibus honoribus dignitatibusque priuaret. Quod simul ac Cardinales cognouere, duabus dein sessionibus habitis, concilium transtulerunt Mediolanum, quartam illic sessionem vigesimo secundo die mensis Decembris celebraturi. Maximilianus Cæsar statuerat Episcopum Brixiensem ad Concilium Pisanum mittere, qui tamen certis ex causis quas allegauerat, ab huiusmodi onere leuatus est, posthac ordinauit, ac cum pleno mandato absoluit, Felicem comitem de Werdenberg, Hieronymum comitem de Tyrol Veronensem, & Doctorem Faellam Vicentinum, qui Tridenti subsistentes, vlterius hactenus progressi non sunt, neque ad quartam concilii sessionem, quæ ex causis emergentibus in quartum diem Januarii prorogata fuit, peruenerunt. Cui quidem sessioni priores Cardinales qui Florentiæ secessum fecerant, interfuerunt, præter Consentinum, qui in Regio è viuis excesserat. Aderant item ex Ecclesia Gallicana quinque archiepiscopi, item viginti Episcopi, item viginti

* *Quæ ad huius loci explicationem faciunt, reperiuntur in subsequenti præfatione ad Pierii Valeriani epistolam de Gurcensis Episcopi introitu Romano.*

viginti quatuor abbates, ex quibus Abbas Claræuallis populum publica concione alloquens, inuehebatur contra Julium pontificem, mores totius Ecclesiæ Christianæ pessimos reprehendebat, item ex Parisiensibus Doctoribus quatuor Theologi, item plærique procuratores ex capitulis Cathedralium Ecclesiarum. Julius autem pontifex quam primum concilium Pisanum erat indictum, verebatur, ne illud si viribus subsisteret, quippiam in sui destitutionem agere conaretur. Quocirca ad turbandum illud, & simul ad res Ecclesiæ Romanæ recuperandas, Ferdinandum Regem Catholicum solicitare cœpit, vt confecta cum Sarracenis pace, ac secum fœdere inito, exercitum in Italiam contra Gallos trajicere velit. Rex quippe Catholicus, in ipsa æstate, maximas copias equitum & peditum, cum non mediocri apparatu bellico Africam transmiserat, ad domandam gentem infidelem. Vbi vero accepit exercitum Pontificis fractum, & Concilium Pisanum indictum, veritus Gallorum potentiam in Italia crescere, facile adducebatur ad obsequendum voto & desiderio Pontificis, atque pace cum Sarracenis constituta, exercitum in duas diuisit partes. Vnam remisit in Hispaniam, alteram cum septuaginta tribus nauibus magnis, & quindecim triremibus retinuit, quam & Neapolim adnauigare iussit, ad coniungendam se cum copiis illic coadunatis. Et ne videar Hispanos ex industria velle debita defraudare laude, obiter explanabo, quæ ab his tum gesta fuere. Nam & si ipsi armorum vi nihil eo tempore attentarint, attamen belli ostentatione id tum assecuti sunt, quod rex Numidarum, qui nunc Rex Tunnicensis nuncupatur, sese subditum & tributarium regi Catholico constituerit. Is nempe Rex accipiens belli apparatum, quem Hispani contra Africam instruxissent, missis Oratoribus ad Regem catholicum suppliciter ab eo petiuit, quo se in protectionem & amicitiam perpetuam accipere dignaretur, pro qua sane re paratus ipse sit facere donationem firmam & ratam de omnibus ciuitatibus & castellis in littore maris sitis & ab eo tentis. *Item quod velit easdem terras vna cum Christianis defendere, & omnia damna eisdem terris per Sarracenos euenientia persoluere. Item quod singulis annis velit ei viginti millia ducatorum tributi loco pendere. Item quod Rex ipse Catholicus cum exercitu pertranseat ad expugnanda alia Africæ regna, quod & ipse vna cum eo ad quorumcunque populorum expugnationem proficisci velit; quod si ipsemet non transeat, sed exercitum mittat, obligat se ad præbendum commeatus, equos & mulos ad portandum omnia necessaria ad exercitum.* His conditionibus Rex Catholicus assensum præstitit, ac ipsum Regem Numidarum in protectionem & amicitiam recepit, magnis & firmis cautionibus acceptis. Quærebat autem dictus Rex Numidæ pacem perpetuam, sed eam non nisi ad quinquennium assequi potuit, post pacem hanc cum Sarracenis firmatam, Rex Catholicus misit Neapolim decem millia peditum Hispanorum, mille ducentos equites grauis armaturæ. Dein ligam seu fœdus commune cum Julio Pontifice & Venetis iniit pro mutuo quidem auxilio, & in primis pro recuperandis ac tuendis rebus Ecclesiæ Romanæ, pro salario vero Hispanorum in singulos menses à Venetis viginti millibus ducatorum constitutis, & totidem à Pontifice. Memorata confœderatio Romæ in templo quod vocant Mariæ de populo Calendis Octobris publicata existit, & dux de Thermis capitaneus ligæ seu fœderis generalis designatus.

Per id autem temporis Germani, vniuerso Foro Julio, quæ regio inter Sontium & Liquentium amnes sita est, ad ditionem Cæsaris Maximiliani redacto, redierunt ad Gallos, qui (vt supra narrauimus) circa Planum fluuium per agrum Teruisianum ex valle Codobria fluentem morati sunt, quibus cum ad obsidionem Teruisii proficiscebantur. Germani multo propius quam Galli ad Teruisium castra metabantur, ac quotidianis cum hostibus certaminibus vtebantur. Ex Teruisio quidem frequentia tela seu missilia ex bombardis in castra iaciebantur, à Cæsareanis autem militibus nullæ contra Teruisium oppugnationes attentatæ, nec aliqua tormenta muralia ad quatiendos muros seu hostium agge- p.275

Teruisium.

res

res admota fuere. Teruisium antea haudquaquam munita erat, sed hostes opere & industria munitissimum effecerant, nam superioribus moenium partibus circumcirca demolitis, ingentem eleuarunt aggerem, post muros fossam fecerunt & altam & latam, postquam & aliam parauere fossam, sed occultam, & multis stimulis ferreis & puluere sulphureo repletam, quæ ingredientibus si non mortem, saltem maximum attulissent damnum. Vbi vero exercitus decem fere dies circa Teruisium moratus fuisset, iussu Cæsaris est dissolutus. Et præsidio ciuitatibus & oppidis Fori Julii ex Germanis imposito, Galli petiuerunt hiberna. Molardus Vasconum capitaneus se contulit ad oppidum Carpi. Jacobus de Emps profectus est Veronam. Mille vero & quingenti pedites quos de Griseo foedere * appellitant, & Rex Franciæ tum mercede conduxerat, Brixiam se receperunt, inibi soluto stipendio dimissi fuere. Equites Gallici se contulerunt Parmam & Rhegium. Ex Burgundionibus capitaneus Dominus de Reis profecturus ad hiberna, dum nimis incaute progreditur, à Venetis captus est cum aliis nonnullis equitibus.

* *Grobunder.*

Interim Julius Pontifex apud Cæsarem vehementer institit, vt Gurcensem ad se destinare dignaretur, pro conficienda concordia inter ipsum & Venetos. Cuius rei gratia Veneti certas naues signo Aquilæ insignitas ordinauerunt, quibus Gurcensis de Venetiis Anconam deferretur. Cæsar pro saluo ducto Gurcensis quatuor petebat ciues obsides, inter quos vnus esset patritius, atque ipse tum in Austria versabatur, quocirca Veneti vt viderunt eum longius ab Italia abesse, paruaque præsidia pro custodia fori Julii imposita, obsides denegarunt, & comparato collectoque exercitu, Vincentiam vendicarunt & deinde ad Forum Julium progressi, & eiectis præsidiis, breui vniuersum Forum Julium recuperarunt, præter castellum Cremons, & oppidum Gradiscam, quod quidem circa medium Nouembris obsidere coeperunt & cum nonnullas oppugnationes frustra tentassent, Christophorus Frangipan Comes Croatinus cum sexcentis militibus Goritia exiens, ex vna parte Sontii amnis, qui Goritiam alluit, & Gradiscam præterlabitur, profectus est contra hostes ad faciendum impetum in eos. Et dum dictus Christophorus Venetos adortus esset, interea quidam Germanus, Joannes Grubler de Veltkircha cum trecentis delectissimis militibus ex altera Sontii parte subsidii gratia ingressus est Gradiscam. Collocauerat autem Cæsar antea pro præsidio Gradiscæ Germanos & Bohemos bombardis optime instructos. Veneti posteaquam cognouere suos conatus circa Gradiscam irritos esse, cum non mediocri damno discessere, & profecti sunt ad vallem Codobriam; vbi vniuersa fere recuperarunt, præter arcem Codobriam, lingua Germanica *Beilelstein* appellatam. Germani pedites postquam per exploratores accepere, Venetos in valle Codobria versari, & circa Castellum dictum Pleyff, consedisse, *Pleyff.* subito illic hostes aggressi, plures quam sexcentos equites & pedites trucidarunt, reliquis fusis & fugatis, ac memorato castello concremato, ad tutiora loca reuersi sunt. Jodocus vero de Fucaris illud claustrum Italiæ, quod in via Torminii versus Noricum est situm, nomine Cæsaris tenens, cum videret id ipsum ex Italiæ locis nequaquam munitum ad resistendum, nec posse defendi, puluere sulphureo in locis obscuris posito ac disposito, vt interiecto certo temporis interuallo simul atque discessisset, ignem conciperet, consumptum est flamma, plurimis ex hostibus vita sublatis. Hispani interea per agrum Picenum iter facientes petiuerunt Vmbricam & Æmiliam, quorum Capitanei erant Fabricius de Columna, Marcus Antonius de Columna, Petrus de Nauarra, qui anno superiore Tripolim expugnauerat, & nonnulli alii Capitanei. Capitaneus vero generalis erat Raymundus de Cardone Vicarius seu prorex, vel (vt cum vulgo loquar) Vicerex Neapolitanus, quoniam Dux de Thermis paulo ante mortem obierat. At Gosthus dux Neumursi Regis Franciæ (vti diximus) Locumtenens in Italia, cognito Hispanorum aduentu, certis equitibus & peditibus Bononiam præmissis, ipse cum equitatu Rhegium vsque subsecutus est, & postquam

quam ibi paulisper substitisset, atque allatum esset Heluetios contra Longobardiam incursiones machinari, mox Rhegio relicto Mediolanum se contulit. Anno quippe supperiore Locumtenens regis Franciæ Carolus de Ambogia quendam tabellarium ex pago Heluetiorum, qui appellatur Schwiyz, ad Pontificem p.276 profecturum interceperat, eundemque vltimo affecerat supplicio, id ipsum populus dicti pagi vindicare cupiens, iam tum bellum Regi Franciæ indicabat, tam pro se, quam pro suis sociis, atque aliorum pagorum accitis confœderatis cum duodecim millibus postularunt satisfactionem illius iniuriæ, quæ anno exacto Heluetiorum genti per memorati tabellarii obitum ac cruciatum illata sit. Dictis Dux obtulit viginti millia scutorum pro satisfactione, vt illis acceptis ad propria redirent. Cumque vtrinque in multis versarentur tractatibus, interea ex Bernensibus tria millia aduolauere. Heluetii itaque ex vniuersis pagis coadunati, audita Locumtenentis oblatione, ex oratoribus reuersis coacto concilio, deliberarunt denuo oratores ad dictum Ducem mittere, qui pro satisfactione postularent duo castella agri Sebusiani seu Bullicensis, Lucan & Lucarine dicta, item ducenta millia scutorum, item & transitum ad Julium Pontificem, seu ad terras Ecclesiæ Romanæ. His quidem mandatis expositis, princeps Neumursi offerre cœpit viginti quatuor millia scutorum, nam maiora illis eodem tempore ipse offerre nequeat. Quo responso ad Heluetos relato, ipsi mox se de loco mouerunt, ac hostili animo terras ducatus Mediolani deuastare cœperunt, & itinere continuato vsque ad secundum lapidem à Mediolano, cum vniuersis copiis progressi fuere, omnia circum circa ferro & igne depopulantes. Ex quorum sane aduentu Mediolanenses mirum in modum deterreri, officinas claudere, fossas aquis replere, in magnoque proditionis discrimine versari. Quapropter dictus Dux Gallorum copias vndecunque conuocare, Heluetios equitatu circumsistere, & si qui paulum à castris, aut frumentatum aut lignatum secesserant, statim eos intercipere. Ad hæc Molardus cum Vasconibus, & Jacobus de Emps cum peditibus Germanicis aduolare. His de rebus Heluetii adducti, cum præda ad agrum Sebusianum redire statuerunt, minitabundi sese aliquando futuros auctores egressus Gallorum ex Italia, quemadmodum auctores extiterint ingressus.

Schuuyz. *1496.*

Libet nunc parum à materia proposita digredi, & Gallorum in Italiam descensum ingressumque altius repetere. Anno nonagesimo sexto supra millesimum quadringentesimum Alexander Pontifex sextus indignatus Alphonso Apuliæ Regi succensensque, quod is Julianum Cardinalem Ostiensem Episcopum, Julium secundum postea vocatum, contra se foueret, nec debitam obedientiam præstaret, contra Alphonsum accersebat Carolum Francorum Regem octauum. Cuius itidem ingressum, & Ludouicus Sphortia Mediolani dux ingenti pecuniarum summa promissa solicitabat, quod is præfato Alphonso multum esset infensus. Postquam autem Alphonsus animaduertit Carolum Franciæ Regem magnum facere bellicum apparatum, se Alexandro Pontifici submisit, cique & fidelitatem obedientiamque debitam exhibuit, quo quidem facto, Pontifex Carolo denuntiauit, quo cœptis desisteret, quoniam Alphonsus sibi reconciliatus esset. Carolus vero magnos tum fecerat sumptus, Heluetiorum ad decem millia conduxerat, aliaque instruxerat paraueratque. Idcirco Pontificis mandato auscultare noluit, ac quam celerrime cum copiis equitum & peditum, quorum supra viginti millia fuisse constat, Italiam ingrediebatur, & per Longobardiam iter faciens à præfato duce Ludouico & pecunia & re frumentaria adiuuabatur. Posthæc Ethruriam ingressus à Florentinis quam honorificentissime est exceptus, Florentiæ certos commoratus dies, Romam proficiscebatur. Alexander autem eius aduentu deterritus ad castellum Sancti angeli confugit, quem & Carolus obsedit, tandem tamen quorundam Cardinalium interuentu, discordiæ inter Pontificem & Carolum compositæ fuere, Regi à Pontifice in obsidem dato Cardinale Cæsare Borrea * filio suo, quem Alexander sequentibus tempo-

** Borgia.*

temporibus capitaneum Ecclesiæ constituerat, ac Valentinum Ducem nuncupari fecerat. Carolo nonnullos dies Romæ agente, & pro arbitrio omnia disponente, cum exercitu Apuliam ingrediebatur, & mense haud exacto à die introitus, vniuersum regnum ditioni suæ submisit, Alphonso in Siciliam profugiente. Et quo tempore Carolus in Apulia hæc ageret, interea Ludouicus Aureliani dux cum magnis subsequitur copiis, tanquam suppetias Carolo allaturus, posteaquam is in Longobardiam venit, Ludouico Sfortiæ bellum mouit, eundem ducatu Mediolani deturbaturus, fretus auxilio copiarum ex Apulia redeuntium. Maximilianus quidem Cæsar, Ferdinandus Rex Hispaniæ, Veneti & Pontifex Alexander, vt viderunt Caroli conatus, mutuam inter se confœderationem inierunt pro ferendo auxilio duci Ludouico Sfortiæ, & pro extrusione Gallorum ab Italia. Agebat Maximilianus per id tempus conuentum Germaniæ Wormatiæ, in quo ipse adhortabatur Principes Germaniæ pro succursu impe-
p.277 rii, & reipublicæ Christianæ, ac certa millia peditum Germanorum cum quadringentis equitibus Ludouico in auxilium mittebat. Carolus autem, vt primum intellexit Germanorum aduentum in Italiam, atque dictam confœderationem contra se initam, Italiam egredi maturabat, ne iter sibi ab hostibus intercluderetur. Veneti & Dux Mediolani mox copiis maximis contractis vltra fluuium Thaurum supra Parmam labentem, in eo loco per quem Carolus iter facturus erat, castrametati sunt. Carolus vero circa Thaurum aliquantisper commoratus, fame & desperatione adductus, ferro sibi iter aperiundum censebat. Instructo igitur exercitu flumen ingrediebatur, quod propter saxa & celerem aquæ cursum cum maxima difficultate erat transmeabile, Italis è regione Gallos repellere arcereque conantibus, vtrique ad pugnam peruentum est, fitque maximus conflictus in flumine. Postremo Carolus victor superiorque eo prælio euasit, plurimis interfectis. In eo quidem bello succubuit Rudolphus Gonzaga patruus Francisci Marchionis Mantuæ, & plerique alii viri famatissimi. Carolus dein victoria potitus in Galliam properabat; nam cum sciuisset suppetias Germanorum aduentare, malebat fortunæ periculum cum Italis solis, quam cum eisdem in simul congregatis experiri, tametsi Italorum exercitus triplo pene maior fuisset, quam Gallorum. Carolus itaque vbi Italiam exiuit, regnum Apuliæ ab eo defecit. Ludouicus autem Aureliani Dux Nauarra ad deditionem compulsa, ipse in ea ab Italia & Germanis auxiliaribus fuit obsessus, & ad maximam necessitatem angustiamque deductus. Tandem ob certas seditiones inter Germanos & Venetianos millites subortas, dux Sphortia cum Ludouico Aureliani Duce pacem constituit. Sic Galli ea æstate, cum maximos motus in Italia concitassent, iamque formidabiles Turcis & Sarracenis facti essent, breui temporis spacio cum dedecore domum repedare fuere coacti. Et quoniam Carolus instigatione (vti dicebatur) Petri de Medicis, Pisas auulserat à Florentinorum subiectione, quamobrem Pisani vt suam tuerentur libertatem, contra Florentinos Venetias accesserunt, solicitantes senatuique supplicantes, vt se in protectionem suscipere dignarentur. Veneti precibus ipsorum moti, auxiliares eis copias miserunt. Ludouicus autem dux timens, ne Veneti sub colore tuendorum Pisanorum Pisas occuparent, apud Cæsarem Maximilianum solicitabat pro eius in Italiam ingressu: qui & anno postea VII. insciis Germanis principibus Longobardiam ingrediebatur, deinde Pisas se recipiebat, partiendo copias militum, quas secum adduxerat interim Liburnum obsidere, atque conuocatis confœderatis, his fere verbis affatus est. *Haud sane*, inquit, *nescii sumus, quin Galli animum habeant redeundi in Italiam, proinde quo ipsi intra limites regni sui se contineant, decreuimus eosdem in propriis sedibus vsque adeo vrgere & premere, vt tandem deponant animum ad dominium Italiæ aspirandi. Et quoniam anno superiore tanquam confœderatus bonus pro expulsione Gallorum nostras destinauimus suppetias, cupimus itaque intelligere, quantum quisque confœderatorum nobis in id bellum auxilii polliceri velit.* At confœderati habita deliberatione responderunt, *sese non*

non existimare Gallos propter iacturam, quam passi sint Italiam repetituros, neque ad hanc rem opus esse aliquo auxilio. Maximilianus vt hoc responsum à confœderatis accepit, atque vt caueret insidias Venetorum, quas sibi Pisis struxerant, celeriter Italiam reliquit, Germaniam petiturus. Carolusque cum aliam expeditionem meditaretur, febre correptus interiit, & in locum sui surrogatus fuit à regno Ludouicus Aureliani Dux, quem quidem regem Maximilianus non ignorabat habere animum inuadendi ducatum Mediolani. Idcirco anno octauo postquam Friburgi in Brisgauia conuentum aliquorum principum egisset, cum certis copiis equitum & peditum per Sequanos proficiscebatur contra terras regis Franciæ, & cum nonnullas excursiones leuiaque prælia contra Gallos confecisset, nec quicquam auxilii à confœderatis sibi offerretur, pacem cum rege Franciæ Ludouico constituit, ad id quidem faciendum inducebatur propter bellum, quod dux Geldriæ contra terras Philippi filii sui mouerat. Ludouicus autem rex Franciæ alta mente reuoluens ignominiam expulsionis suæ ab Italia, quam Caroli tempore perpessus erat, anxius solicitusque meditabatur, quo pacto se contra Mediolani Ducem vindicaret. Itaque instigatis ac solicitatis Heluetiis contra Sueuos sibi conterminos, ac inita cum Venetis societate, ipse, & Veneti vno eodemque tempore bellum contra Ludouicum Sphortiam Mediolani Ducem susceperunt. At is acceptis liberis suis & thesauro, in Germaniam ad terras Maximiliani confugit. Sic rex Ludouicus anno nonagesimo nono supra millesimum quadringentesimum, Ducatum Mediolani, sine aliqua vi aut repugnatione obtinuit: & Veneti occuparunt Cremonam & terram quæ dicitur Clara Abduæ, & terram quandam circa lacum Benacum. At Heluetii interim contra Sueuos & terras Cæsaris hæreditarias incursiones agentes, eas ferro & igne deuastare. Cæsar vero bello, (vt antea memoraui) Sicambrico implicitus esse, nec posse tam celeriter pro succursu Germaniam superiorem repetere. Et Sueui, cum eorum deesset caput & ductor, confundi, palantiumque instar vagari, & temeritate ac ignauia capitaneorum certas profligationes & strages accipere, quarum tres memorabiles extitere. Vna in agro Rauricorum, id est Basiliensium, facta est, apud castellum Dornack, vbi forte nouem millia equitum & peditum conuenerant, ductu Henrici Comitis de Furstenberg. Heluetii simul ac de eorum aduentu certiores facti, subito eos adoriri & obruere statuerunt. Cum autem Basilienses comitem Henricum, & capitaneos sub ipso constitutos de Heluetiorum accessu admonuissent, atque exhortati essent, quo se ad loca tutiora conferrent, aut ad repugnandum instruerent, comes prælatus temeritate quadam fidem Basiliensibus dare noluit, & capitaneos præterea inferiores hujuscemodi admonitionem & consilium approbantes exprobrando obiurgauit: *Si quis* (ait) *sibi timeat, induat loricam.* Breui deinde post Heluetii inopinato aduolauere, ac prædictas copias sine ordine offendentes obruerunt, ac magnam in eas stragem edidere: quo quidem in prælio Comes Henricus occisus, temeritatis suæ pœnas luit, interfectis cum ipso & Comite Simone Weckaro De Bitsch, & Barone De Castelwart, item plerisque equitibus Burgundionum, item & plerisque ciuibus Argentinensibus & Brisgaudiis. Altera etiam strages apud Constantiam facta fuit, nam cum certo die supra septem millia equitum & peditum Constantiam fuissent egressa, & nonnullas incursiones depopulationesque in terris Heluetiorum edidissent, in reditu ipsorum pauci Heluetii ex loco obscuro, quem Germani & accolæ loci appellitant Suaderloch, egressi contra Sueuos proficiscebantur, & repente ipsos territos fuderunt ac fugarunt, plerisque nobilibus viriliter repugnantibus interfectis, inter quos succubuerunt duo equites aurati & nobiles De Randeck, Burckardus & Henricus, item & Joannes De Neuneck, & quidam alii nobiles. Nam equitibus sese opponentibus, pedites interim nemine insequente fugerunt. Tertia clades facta est circa Bregantium oppidum, quod ad initium lacus Batamici seu Constantiensis situm est, vbi circiter mille & quadringenti ex Sueuis desiderati sunt,

Marginal notes: 1499. — *Sueuorum clades.* — *Suaderloch.* — *Bregenz.* — p.278

tam hostili tamque crudeli animo inter se Heluetii & Sueui debachabantur, quod nulli parceretur, nec aliqui reciperentur captiui, sed omnes trucidarentur. Hæc dum fierent, interim Maximilianus Cæsar ex Geldria ascendere cœpit, ac principibus & ciuitatibus Germaniæ auxiliares copias indixit. Aderant ex Nurenbergensibus nongenti pedites, Marchio Brandenburgensis Fredericus cum septingentis equitibus. Rupertus, filius Philippi comitis Palatini de Heydelberga cum ducentis equitibus. Episcopus vero Herbipolensis circiter centum miserat equites. Sed dux Wirtenbergensis ad quatuor millia peditum bene instructorum habebat. Postquam igitur Cæsar ad Uberlingam peruenit, relictis præsidiis locorum, repente ad comitatum Tirolis proficiscebatur. Nam Heluetii illos Alpinos de Griseo fœdere dictos & quos sibi etiam confœderatos habent, contra hostes Cæsaris ire iusserunt, auxiliis eisdem ad hanc rem faciendam missis, qui simul atque multa loca deprædati fuissent, tandem subditos Cæsaris circa originem Athesis in loco Mals appellato adorti, eos maxima clade affecerunt. *Mals.* Qua re Cæsar commotus ad vlciscendum se de illis proficisci maturabat, & terras dictorum ingrediens ferro & igne deuastabat. Interim Heluetii cum magnis copiis militum, quorum supra sedecim millia fuerunt in planum descendentes, ad cuiusdam castelli obsidionem (quod Stocka vocant) *Stocka.* accesserunt, quod cum certis diebus obsedissent, vt expugnare potuissent, obsidionem soluerunt, & ad tutiora loca se receperunt, moti potissimum quod ex omnibus locis præsidia confluerent, vt vnitis viribus cum eis manum consererent. Post hæc Cæsar vt se vltus esset de populo grisei fœderis, Constantiam rediit, confestimque ex locis propinquis militibus accitis, statuit Heluetios subito aggredi. Ex ciuitatibus quidem Sueuiæ mox aderant quatuor millia peditum, totidem mittebat Dux Wirtenbergensis, & sexaginta equites bene instructos. Habebat item Cæsar circa se bis mille equites, præfatæ itaque copiæ postquam Constantiæ coadunatæ fuissent, decreuit Cæsar Heluetios adoriri, ac dictas copias cohortabatur, *quo eo die sibi obsequerentur, ac forti animo se contra Heluetios sequerentur, quod ipse primus esse velit in aggrediendis hostibus*, ac erigi curauit vexillum magnum, in quo aquila erat depicta. Cum autem coniuncti conuenerant, dicto Cæsaris se audientes fore pollicerentur, copiarum Ducis Wirtenbergensis ductores, causabantur fame & itineris labore fatigatos nihil eo die efficere posse. Præterea cum dux Wirtenbergensis ampliores teneat copias auxiliares, quam vniuersum fere Imperium, seu totum fœdus Sueuicum, ipse noluit populum periculo exponere, quousque singuli confœderati sua deputata misissent
p.279 auxilia. Quamobrem Cæsar eo die nihil agere potuit, præter votum & desiderium suum, quia non ignorabat in rebus bellicis occasionem non negligendam, interdumque festinationem maximos producere euentus ac rerum mutationes, ideo properabat contra Heluetios, priusquam admonerentur, aut maioribus se viribus firmarent. Ita cum bellum esset protractum vsque ad æstatem, tandem interuentu aliquorum pax inter Cæsarem & Heluetios interuenit, quam dux Ludouicus Sphortia multum solicitauit. in eo bello ex vtraque parte plurimi desiderati, sed multo plures ex Sueuis quam Heluetiis, quoniam Cæsar ab initio belli erat absens, bello (vti scripsimus) Sicambrico implicitus: & Sueui quodammodo confusi erant & sine ordine palantes, tametsi Heluetii eo bello nonnihil confusionis reportauerint. Nam certum est eos obsidionem oppidi Stocka timore reliquisse. Præterea cum ipsi ad Hegaugiam profecti essent, *Hegen.* ab ipsis equitibus in fugam versi sunt, non sine parua cæde ipsorum, & Itel Fredericus de Zolern cum tribus nauibus ex Lindou traiiciens ad Rastog, ipsos Heluetios repugnantes repulit, plerisque ex ipsis interfectis, & bombardis asportatis. Præterea ex pago Nuders ditionis Cæsaris ad octo millia ipsorum fugati *Nuders.* sunt à subditis Cæsaris. Vtcunque tamen sit, Heluetii eo bello multo maiorem cladem intulerunt Sueuis, quam Sueui contra, tum Sueuorum temeritate, tum capitaneorum ipsorum ignauia. Adhæc Heluetii ad id bellum erant præmeditati,

tati, & communi consilio (vti solent) rem gerebant, quam ob causam actiones ipsorum prosperiores sortiebantur successus. Accedebat his, quod populus Sueuiæ, & potissimum ciuitates imperiales Heluetiorum libertati plurimum fauebant, nobilitatemque detestabantur. Et etiam in annalibus reperitur Heluetios semper bellicosos fuisse. Scribit enim Julius Cæsar, *Heluetios reliquos Gallos virtute præcedere, quod fere quotidianis bellis præliisque cum Germanis contendant, cum aut suis finibus eos prohibent, aut ipsi in eorum finibus bellum gerunt.* Bello itaque inter Heluetios & Sueuos pacato, Ludouicus Sphortia Mediolani Dux à suis pro reditu solicitatus, à Cæsare petiit vt consensu eius conducere possit pedites, tum ex Heluetiis tum ex Sueuis. Cui Cæsar, *Volo*, inquit, *conuocare principes & ciuitates Germaniæ, quorum auxilio te in ducatum restituere conabor.* At ille ait, *Nollem opportunitatem negligere, jam cum à meis accersor, paruis copiis vniuersa assequi potero.* Tum Cæsar, *Si*, inquit, *huic meo consilio obsequi nolueris, tibi secundo loco consulo, ne te Heluetiorum fidei committas, sed duntaxat Sueuos mercede asciscas, tutior namque eris, quod Sueui & Heluetii haud facile conueniant.* Sed neque illi consilio dux obtemperare voluit, qui nouem millibus Heluetiorum & Sueuorum ad stipendia sua accitis, ac liberis apud Cæsarem relictis Italiam ingrediebatur, ac breui vniuersa perdita recuperabat, eiectis præsidiis Gallorum. Anno dein millesimo quingentesimo Dominicæ natiuitatis, Ludouicus Gallorum rex magna equitum & peditum stipatus caterua in Mediolanum descendit, ducens secum ad sex millia Heluetiorum, & vt ambo exercitus ex aduerso constitissent, ac iam de mutuo conflictu expectaretur, Heluetii quibus dux largiter stipendia dederat, & Fratres in concione appellitauerat, noluerunt aduersus Gallos & reliquos Heluetios arma mouere, ac Ducem ipsum gregali indutum habitu ne agnosceretur, deseruerunt, sicut Volateranus prosa, & Petrus Crinitus carmine scripserunt, quo quidem tempore & Sphortia captus est, & pedites Sueui armis & bonis exuti, Heluetii vero honoribus & præmiis decorati, quibus de rebus Heluetii non incongrue iactitant, *sese esse auctores ingressus Gallorum in Italiam.* Anno præterea secundo supra millesimum quingentesimum, Ludouicus Gallorum Rex maximas copias equitum & peditum destinauit contra Fredericum regem Apuliæ: quem & breui expulit, vniuerso regno in suam ditionem redacto. At Ferdinandus Rex Catholicus, & vxor eius Elisabetha prætendentes ius ad regnum Neapolitanum, non mediocribus copiis contractis, Gallos Apulia extrudere statuerunt, quibus & Maximilianus ex portu Tergestino mille noningentos pedites Germanos pro suppetiis auxiliaribus misit, inter quas plurimi ex nobilibus Sueuiæ progeniti erant, habuerantque Hispani ante prædictorum aduentum trecentos fere pedites Germanos. Capitaneus igitur Regis Catholici Germanorum peditum accessu non mediocriter exhilaratus, non dubitauit postea, cum Gallis & Heluetiis congredi ter circa oppidum Canosum, vbi olim Hannibal Romanos ad internicionem pene deleuit, cum eisdem manum conferens, ipsos ingenti clade affecit, Vicerege interempto. Post eam pugnam Galli exercitum circa Caietam restaurarunt, vbi circa fluuium Garlianum dictum, cum Hispanis congressi, superati victique fuere, plurimis ex eis interfectis & captis, & tormentis mirabilibus ac instrumentis bellicis amissis, quæ Heluetii turpiter fugientes deseruere, ac Hispanis reliquere. Gallis itaque ex regno Apuliæ expulsis, Hispani anno tertio supra millesimum quingentesimum illud ad suam ditionem redegere, & id hodierno adhuc die tenent ac possident. Vnde non immerito scripsit in triumpho suo Veneris Henricus Bebelius Justingensis, vnicus mihi amicus familiaris arctissimus, *Sæpeque tentatur fatalis Apulia Gallis.* Nec item obscure animaduerti potest humanarum rerum instabilitas ac mutatio. Apulia habuerat in octo annis sex reges. Carolus Gallorum Rex octauus Apuliam ingrediebatur anno sexto supra millesimum nonagesimum. Et expulit Alphonsum filium Ferdinandi, qui paulo

[Margin notes: *Heluetiorum virtus.* — 1500. — 1502. — 1503. — p.28]

paulo anteaquam Carolus Italiam intraret, mortem obierat. Post Carolum regnauit Ferdinandus Filius dicti Alphonsi, qui alias Ferandinus cognominabatur, & mortuus est rex. Successitque ei Fredericus patruus, qui fuit expulsus à Ludouico Francorum rege, qui Ludouicus & ipse regnauit & fuit expulsus à Rege Catholico, qui in præsentiarum regnat. Post eas quidem strages quas in Apulia accepere, Janua metropolis Ligurum deficere cœpit; quamobrem Ludouicus maximo equitum & peditum exercitu coacto, anno sexto supra millesimum quingentesimum ad Januæ oppugnationem accessit, quam vi obtinuit, misericorditer tamen & clementer cum victis agens. De his hactenus, & ad prosequendam historiam reuertar.

Heluetii vt cum præda ad Sebusianos redierunt, interea Hispani forum Cornelium, quam Imolam vocant, applicuerunt, exinde Petrus de Nauarra cum exercitus parte, ad oppugnationem loci, quem Allabastia nominant, accessit. Eundem pridie Calendas Januarii bis adoriens, expugnare non potuit, quadringentis ex militibus amissis, postridie dictum locum maiore aggrediens vi expugnauit, omnibus in eo trucidatis. Reliqua vero exercitus pars quamplurima castella ad comitatum Bononiensem spectantia occupauit, inter quæ erat castellum Budirium, in quo inuenta fuere viginti quinque millia corborum frumenti, quod quidem frumentum precii erat triginta millium ducatorum. Galli Heluetiis discedentibus, totis viribus contra Hispanos contenderunt, confestimque miserunt Ferrariam Molardum cum duobus millibus Vasconum, & quibusdam equitibus grauis armaturæ. Bononiam vero miserunt Jacobum de Emps Sueuum, cum mille & quingentis peditibus Germanis. Statim post Hispani ad obsidionem Bononiæ accesserunt. Et quoniam terra ex eo loco vnde ciuitatem expugnare proposuerunt, plana erat, & propter vehementem missilium proiectionem quæ in eos iaciebantur, diu maiores bombardas mœnibus admouere non potuere, ac minoribus duntaxat vtebantur. Interim Alphonsus Dux Ferrariæ, 14. die Januarii cum Vasconibus & nonnullis Germanis, ad oppugnationem Allabastiæ profectus est, quam tribus horis simul ac adortus est, expugnauit, interfectis centum octoginta Hispanis, & octoginta Italis. Dux quidem Neumursi cum reliquo exercitu Rhegium petiit. Inde Fredericum Gonzagam Mutinam misit, ad significandum Locumtenenti Cæsareo, quod istis transitum & statiua pro exercitu habere velit. Cui gubernator respondit, *se Gallis transitum concedere non posse, quod Mutina sibi à Pontifice nomine Cæsareæ maiestatis consignata fuerit, ita vt eandem neque Duci Ferrariæ traderet. Cæsar quoque voluerit Mutinam esse à bello immunem,* & (vt ita dicam) *neutralem ac neutri partium adhærentem, præterea & Galli anno superiori Mutinensibus cautionem securitatemque contulerint de non offendendo districtu Mutinensi.* Præfatus igitur Dux his rationibus allegatis ductus, institutum suum mutauit, & per alia loca Bononiam contendit. Hispani autem Bononiæ obsidionem continuantes, post longam tandem pensitationem 7. Calendis Februarii, cum vespertinum foret crepusculum, quamplurimi ex eis cum instrumentis, quos sclopetos & arcubonsos appellant, circa fossas apparuerunt intra portam vici sancti Stephani & Barachinum, quem locum Malcontonem nominarunt, ibique crebris missilium seu globorum iactationibus propugnatores ciuitatis ex mœnibus propulsarunt, nec vnquam cessarunt, quoad murales machinæ in loco præfixo fuissent constitutæ, quas apud monasterium diui Francisci, vbi moniales habitare solebant, collocarunt. Postridie cœperunt concutere mœnia ciuitatis, quæ in quibusdam locis adeo debilia reperta sunt, quod vnico globi iactu vtrinque perforata fuerint, quocirca Hispani certatim illud concurrere, Schlopetis aliisque instrumentis præsidia ciuitatis vulnerare & interficere: ac propterea alacriores facti scalas muris admouere, atque delubrum quoddam in mœnibus situm (quod beatæ Mariæ virginis de Barachino nuncupatur) conscendere, illinc eos qui ciuitatem tuebantur, percutere quod vbi Germani pedites, & Gallorum equites cataphractarii animaduerterunt,

uerterunt, mox mœnia audacter conſcendere, & Hiſpanos partim capere, & partim interficere, reliquos vero ad fugam vertere, quarto Calendis Februarii Hiſpani quatuor arcus mœnium muralibus tormentis deiecerunt, ac XL. pedites diſpoſuerunt, qui cuniculis ſubterraneis factis, murorum excisioni incum- p.281 berent, id vbi Gabriel de Sulza Sueuus ſenſit, confeſtim cum ſuis commilitonibus, aduerſus eosdem cuniculos fodere cœpit, quo per cuniculos, intra muros ciuitatis à ſe factos, puluis ſulphureus igne conceptus ſine mœnium ruptura erumperet. Poſtero die circa quartam vigiliam noctis, populus Bononienſis campanarum ſono ad arma eſt citatus. Verebantur enim Bononienſes, ne Hiſpani in eo die, quoniam mœnia magna latitudine diruta latiorem viam parauerant, ciuitatem occupare niterentur, quod moris ſit Hiſpanorum, die Mercurii & Veneris libenter ciuitatum expugnationem attentare, ſed eo die mutua fide promiſſa, induciæ factæ ſunt, & ex Hiſpanorum exercitu profecti ſunt Bononiam Joannes Vitellus; Joannes de Saxadello; & quidam capitaneus Hiſpanus, qui nomine Pontificis & totius exercitus perſuadere conati ſunt Marco Antonio de Fantutier agenti pro tota ciuitate, vt Bononiam traderet, nec Bononienſes patiatur totius ciuitatis diuitiarumque & honoris expectare excidium. Re autem infecta diſceſſum eſt, & capitaneus Molardus cum duobus millibus peditum, inter quos ſeptingenti erant Germani, quos nuper capitaneus Linſer ex Germania adduxerat, item & cum ducentis equitibus grauis armaturæ Bononienſibus præſidio aduolauit. Calendis vero Februariis, cum ob nimiam Boniæ mœnium ruinam latiſſimus Hiſpanis pateret acceſſus, ita vt cum conſueto & toto ordine ingredi poſſent, decreuerunt ipſi ciuitatem expugnare, ac inſtructo agmine in expeditionem conſcenderunt, iamque non ſolum pedites, verum etiam equites ſuperatis foſſis, ſuperatoque loco vbi mœnia conſtiterant, munimenta & aggeres intra ciuitatem præparatos tentabant inuadere. Sed qua Bononienſes pridie in parte diruta murorum multos currus faſcium cum pice aliisque fomentis ignem facillime concipientibus appoſuerant, qui vt igne correpti ſunt, tantam & ignis & fumi denſiſſimi vehementiam ediderunt, quod Hiſpani illam pati nequientes retrocedere cogerentur.

Interea Goſthus princeps Neumurſi de Rhegio ſe mouit, & cum exercitu profectus eſt ad loca Final & Bundinum, ac dein 4. die Februarii Bononiam petiit, in cuius acceſſu & ingreſſu Bononienſes nullum fecere ſignum lætitiæ, non pulſando campanam, nec emittendo bombardas, poſtridie Galli intra ciuitatem ordinem inſtruxerunt; ad congrediendum cum Hiſpanis. Hiſpani vero prælium detrectantes ſe de loco mouerunt, & ad fluuium Idiſſum, qui ad quintum fere lapidem à Bononia diſtat, contulere, relinquentes in prædam panes & puluerem ſulphureum multum. At Gallis circa Bononiam occupatis, vbique per Italiam vulgatum extitit, *Maximilianum Cæſarem cum Venetis concordare.* Quam quidem famam Veneti confirmantes, & Brixienſes & populum circa lacum Benacum ad rebellionem ſolicitarunt, ac cum quibusdam ciuibus primariis ſuper Brixiæ traditione agere cœperunt, quoniam proditione ſeu factione freti, & equitum & peditum copiis coactis, die 25. Januarii, ſub nocte Brixiam adierunt, ſperantes Brixiam apertis portis occupare, ſicuti conſtituerunt. Sed quidam proditionis conſcius ante præmonuerat Gallos, qui rem clam & ſecreto tenentes, tempore acceſſus Venetorum, optimam obſeruabant cuſtodiam, diſpoſüerantque, vt aduolantibus Venetis, frequentes telorum ſeu miſſilium iactationes contra hoſtes agitarentur, ad arcendam eorum vim. Venetis autem recedentibus, & ſua ſpe fruſtratis, eodem die capti ſunt XXI. ciues, & inter quos erat filius comitis de Auagaris, hi omnes trucidati ſunt, & eorum bona publicata. Veneti breui poſt cum amplioribus copiis, quam antea reuerſi ſunt, & Gallis illic præſidio conſtitutis circa vnam partem ciuitatis viriliter repugnantibus, Ciues interim Venetos, ex aliis locis funibus ſuper muros in ciuitatem traxere. Id vt Galli accepere, è veſtigio in arcem profugerunt, multis

tis ex eis captis & occisis. Accidit autem vt quidam eques Gallicus impeditus in arcem profugere non posset, is igitur ad ciuem familiarem se recipiens, eidem CCCC. obtulit ducatos (seu *aureos ducales* Latinius) quo sibi auxilio ad euadendum esset. Ille quidem ciuis pecuniam oblatam accipiens, & auxilium promittens, Gallum rusticali habitu indutum domum exire iussit, ac tum mox rusticis & ciuibus prodidit, qui captus per ciuitatem ductus est, cum ingenti rusticorum vociferatione. Tandem rustici ventrem Gallo gladio aperuerunt, ac cor eiusdem exciderunt, quod in plurimas partes dissectum, alius alii eiusdem partiunculam virga præbuit. Sed grossiorem ventris partem recipientes, in os dicti Galli immiserunt, cum hac exprobratione, *Tu te ex nobis saturasti, crassumque fecisti, iam illam pinguedinem manduca.* Adhæc rustici & ciues non contenti huiusmodi crudelitatem in viros exercuisse, qui & mulierem Gallicam inuentam occidentes, eiusdem pudenda seu cunnum in virga detulerunt. Sic Bri-
p.282 xienses quoscunque Gallos assequebantur, miserabiliter perire fecerunt. Breui dein terræmotus auditus, quo vniuersa ciuitas contremuit. Veneti ea Brixiæ occupatione multum elati, spem conceperunt Veronam, Cremonam, & reliqua loca recuperandi. Et quoniam scripsi per Italiam fuisse famatum Cæsarem cum Venetis concordasse, volui latius explicare quo pacto huiusmodi rumor increbuerit. Thomas archiepiscopus Strigoniensis Cardinalis ex Patriarcha Constantinopolitanus ab Vladislao Hungariæ & Bohemiæ Rege Romam legatus erat, ad solicitandam concordiam inter Cæsarem & Venetos: præterea & Veneti in locum defuncti oratoris alium subrogauerant cum mandato concludendæ pacis. Is Romam secum adduxit X. ciues, & vnum patricium, offerens Cæsari pro securitate Gurcensis patricium & 4. ciues obsides destinare. Et à Pontifice iussus offerre pacis conditiones, cœpit primum offerre eos, quos Veneti anno superiore Mirandulæ Vito de Furst obtulerant. Pontifex perinde ac infensus voluit, vt Veneti illis oblationibus relictis ea repeterent, quæ Bononiæ fuissent tractata. Et cum negotium ipsum inter dictum oratorem Venetum, & Joannem Collam commissarium Cæsareum multum diuque coram Pontifice agitatum esset, ac certæ pacis conditiones à Pontifice & oratore Regis Catholici præpositæ, restaretque modo vt concluderetur, orator Venetus asseruit, se non habere mandatum propositis conditionibus assentiendi. Quocirca Pontifex veluti indignans, vna cum Hieronymo Feych oratore Regis Catholici nonnullos concordiæ articulos excogitarunt. *Item quod Veneti relinquerent Cæsari Veronam & Vincentiam. Item quod in tribus annis proximis darent Cæsari ducenta quinquaginta millia ducatorum, & centum millia intra mensem post publicationem pacis Veronam mitterent, & reliquam pecuniam duobus proximis annis contribuerent. Item quod Veneti Paduam & Teruisium retinerent, quæ à Cæsare Carolo nepote, & principibus Austriæ recognoscerent in feudum, eisdem pro annuo tributo in tres vices anni 30. millia ducatorum dando, pro reliquis vero terris & controuersiis Veneti & Cæsar compromitterent in Pontificem & Regem Catholicum qui intra annum negotium componere debeant.* Illos autem articulos superiores Pontifex Venetias per fidum hominem ad nuncios suos ibi agentes transmisit, quibus & commissionem dedit, vt omni modo Venetos persuadere conentur, quo eisdem articulis consensum accommodarent, alio qui protestarentur se eos derelicturum, ac ab inito fœdere exclusurum, præterea & Cæsari pro omnium rerum suarum recuperatione adhæsurum. Verum ex omnium rerum & Pontificis & Venetorum progressu semper mihi visum est, eorum actionem se tendere ad stringendum Cæsarem à Rege Franciæ, antequam concordia inter Cæsarem & ipsos Venetos subsequeretur. At Cæsar præfatis pacis articulis assentire noluit. Redeundo autem eo vnde digressi sumus, Gosthus Dux Neumursi, postquam intellexit Brixiam à Venetis occupatam, 9. die Febr. Bononia discessit, & contra Venetos festinabat, relictis Bononiæ præsidii gratia 4. millibus peditum, & CC. L. equitibus grauis armaturæ. Bononienses vero, quoniam tuitionis suæ spem præcipue Germanos collocauerant,

rant, quorumque fortitudinem in maximo perditionis discrimine experti fuerant, à præfato principe efflagitarunt, vt Jacobum de Emps cum peditibus Germanis præsidio relinqueret. Sed is Bononiensium preces exaudire noluit, cum & ipse rei bene gerendæ spem in Germanos reposuisset, atque Pado transito cum maxima festinatione aduersus hostes contendebat. Destinauerant quippe per id temporis Veneti in Brixiensium succursum ac præsidium tercentum equites grauis armaturæ, quorum capitaneus erat Paulus Balianus, & supra tria millia peditum cum machinis & instrumentis bellicis, quorum aduentum cum Galli explorassent, eos celeriter aggredi instituerunt, quos XII. die Februarii Gallorum primæ custodiæ equites, in rure nobilissimo circa locum *Isula de lascala* dictum offendentes, adorti in fugam repulerunt, plurimis ex eis captis & occisis, ac multis in Athesi fluuio submersis, quos item Galli latius persecuti fuissent, si noctu impediti non essent. Postridie Philippus de Friberg cum mille & octingentis peditibus Germanis Veronam egressus, hostes fugientes eorumque impedimenta persequi cœpit, & hostium bombardis circa Suaue oppidum repertis, ex minoribus nonnullas asportauit, maiores vero multo sulphureo puluere immisso destruxit. Post hæc idem se cum copiis Gallorum, ad villam sanctæ Euphemiæ, duobus millibus passuum à Brixia distantem coniunxit, de quo sane loco Dux Neumursi, omnibus mediis ciues Brixienses persuadere conatus, quo sese dedant, nec ruinam & excidium sui expectent, promittens Regem Franciæ istiusmodi iniuriam & rebellionem eis condonaturum, modo resipiscant, & in gratiam eiusdem concedant. Quod cum variis mediis ad ciuium notitiam deducere satageret, nec id populus ignoraret. Interea Fabricius de Columna cum mille quingentis equitibus & quinque millibus peditum, traiecto flumine Rheno, qui in territorio Bononiensi labitur, ad Padum proficisci statuit. Quod vt dictus princeps accepit, minime cunctandum ratus est, confestimque mittit Leonardum Ruch Sueuum cum mille peditibus Germanis sub capitaneo Jacobo de Emps degentibus ad expugnandum monasterium quoddam in monte post arcem Brixiensem situm, quod Veneti propugnaculis, aggeribus, & mille rusticorum præsidio munierant, ne Gallis post arcis positum ingrediendi copia esset, id Germani ingenti vi adorti, rusticos breui propugnaculis de- p. 283
pulere, ac intra claustra monasterii sese abdentes ferro & igne ad internecionem vsque trucidauere, post quod factum Dux Neumursi cum vniuerso exercitu arcem Brixiensem accessit, peditatum quidem arcem iussit ingredi, & ipse post portam arcis cum equitatu remansit, sub noctemque ad portam ciuitatis sancti Nazarii collocauit quingentos equites grauis armaturæ, qui hostes fugere contendentes intercipere niterentur. Poterant enim Veneti solum per illam portam effugere, quia reliquas & terra obstruxerant, & fossis circumdederant. 18. die Februarii dux Neumursi, & acies instrui, & quemlibet vexillo suo astare iussit: ac tympano proclamare fecit, *si qui primam aciem seu ordinem antesignanorum seu antecurrentium ingredi velint, ad portam arcis per quam iter ad ciuitatem est proficiscerentur.* Iuerunt itaque eo trecenti pedites Germani, inter quos ex Sueuiæ nobilibus erat, Joannes Spet de Pflumer, Burckardus de Emps, Joannes Hardar, Wolffgangus de Ehingen, Georgius de Vfenloch, Joannes Sigismundus de Friberg. Ex Saxonibus autem erat Fabius de Schlabersdorff, Gothardus de End. Germanos quidem mox subsequebantur trecenti Vascones, inter quos erat Molardus, & capitaneus arcis Brixiensis. In prima autem linea antesignanorum seu antecurrentium (vt Germani appellant) erat Molardus cum nobilibus Germaniæ. Post illam vero aciem instructi erant quingenti equites grauis armaturæ, qui pedestres erant ingressuri ciuitatem, in quo ordine & ipse Dux Neumursi stabat. Postea ordinatus erat vniuersus peditatus Germanicus & Gallicus. In eo agmine fuit Jacobus de Emps, & Philippus de Friberg cum tribus millibus, & octingentis peditibus Germanicis. Veneti qui Gallos arcem intrasse rescierant, sub auroram diei prædicti ad arma conclamare, equites tubicine

bicine conuocare, ac populum campanarum pulsu ad arma concitare cœperunt. Intra Brixiam autem erant equites grauis armaturæ quadringenti, velites qui balistis pugnant mille, & stratiotæ octingenti. Item duo millia peditum bene instructorum, rusticorum vero & ciuium qui ad arma concurrerant, supra sex millia. Dux Neumursi simul ac ad quartam diei horam ordines intra arcem continuisset, nec quicquam de deditione expectandum cognouisset, consilio cuiusuis habito, decreuit vrbem vi aggredi: & accitis Philippo de Friberg, & Jacobo de Emps eis exponit, Brixiam omnino violenter expugnandam, & proinde milites adhortentur, quo strenui ac constantes esse velint. Conuocatis igitur Germanis ad eos Philippus concionem habuit. *Vos* (inquit) *commilitones optimi, Galli statuerunt oppugnare Brixiam, quam & viribus vestris se expugnaturos sperant, qua de re vos hortor atque moneo, vt pristinæ gloriæ & virtutis Germanicæ memores, strenui, firmi & constantis animi esse velitis. Dux nempe ipse ac totius regni nobiliores destinarunt aut mori vobiscum, aut victoria contra hostes potiri. Quocirca quicunque illius animi ac propositi sint, id eleuato brachio ostendant, reliqui vero aciem aggrediantur*, tunc subito Germani maximo animo eleuatoque brachio, *aut moriemur*, clamitant, *aut vrbe potiemur*. Dein Philippus eisdem ducis nomine exponit, *vt ipsi populo Citadellæ parcant, quod factionis sit Gallorum, sed ingressuri reliquas vrbis partes, omnia diripere & quoscunque offenderint, trucidare nitantur*. Arx Brixiensis in editiore vrbis parte montis satis *Brixiæ Clades.* accliui sita est, ex ea vnum iter ad Citadellam. At Veneti circa portam Citadellæ, quæ vrbem respicit, nonnulla tormenta muralia seu bombardas collocauere, vnde frequentia tela seu globos in exeuntes portam arcis iecere, propterea exitus arcis admodum difficilis & periculosus videbatur. Agmen antesignanorum primum arcem sensim exire, & alter alterum vt periculum euasere expectare, & dein agminatim secundum muros cliuum descendere, vbi vero ad monasterium S. Floriani peruenere 600. inibi pedites nostrorum impetum expectantes profligare, & quotquot fugientes assecuti sunt occidere. Verum hi qui bombardarum custodiæ deputati erant, vbi suos conspexere fusos, ipsi relictis bombardis fugæ sese accingere, quos & Germani & Galli insequentes, vna cum ipsis vrbem ingressi fuere. Ea quidem vrbis pars quam intrarunt, simul atque Citadellam exierant, Burletum appellatur, vbi ingredienti primum oc- *Burletum.* currit vicus strictus, post hunc est locus amplus & spatiosus. In vico stricto mulieres è fenestris lapides deiicientes, aliquos milites perdiderunt. Vt vero ad locum spatiosum accessere, inuenerunt plerosque equites grauis armaturæ & etiam leuis quos breui fudere, & ad interiorem vrbis partem repulere, ac repulsos vsque ad portam insecuti fuere. Tanta sane Venetorum fuga erat, quod & illam portam dimiserant apertam, quam & milites tumultuarie ingressi fuissent, nisi à Moraldo cohibiti essent. Et quia Veneti ante eam, quod parum à foro distat, omnes fere vires suas continebant, quocirca Molardus & Germanici nobiles, ne ab hostibus damno afficerentur, subito cepere consilium, ac dictam portam occludere, ac bombardam quam in Citadella conquisierant, ad eam disponere, quoad reliqui approximarent. In quorum quidem accessu eandem portam recludere, globum ex bombarda per portam iacere, hostes ruptis ordinibus hinc inde, quo quisque saluti suæ fuga consuleret, discurrere. Milites
P.284 autem primi agminis, vt per eam portam transierunt, ad forum perrexerunt, quos magnum agmen & Germanorum & Vasconum subsequebatur, quingentis vero illis armatis ad vicum amplum, ad dextram introitus portæ extantem declinantibus. Germani itaque & Vascones in foro constituti, ordine facto cum hostibus, manum conseruerunt, quos & breui fuderunt & profligarunt, atque illos qui fugerant & portam sancti Nazarii aperuerant, relictis in foro tribus millibus Germanorum, persequi cœperunt, quosque maxima clade affecere. Qui vero portam exierant à Gallis, qui ad ea collocati fuere, intercepti sunt, inter quos & comes Aloisius de Auagaris deprehensus est. Germani deinceps

deinceps & Vascones per omnes vicos vrbis discurrere, quoscunque armatos reperiunt, necare, in domos ciuium irruere, bona ipsorum diripere, ciues pro indicio torquere, ac nihil intentatum relinquere, quæ irati victores exercere consueuerunt. Capti tamen fuere in hospitiis suis, Andreas Critti, & Antonius Iustinianus, qui prætorem se pro Venetis triduo gesserat. Hæc Brixiæ amplissimæ ac ditissimæ ciuitatis expugnatio facta est 18. die mensis Februarii, Anno 12. Dominicæ natiuitatis supra millesimum quingentesimum, interfectorum numerus non est omnino certus. Galli primum scripserunt ad Cæsarem, *interfectorum numerum fuisse supra* 11. *millia hominum.* Sed postea compertum est, occisorum seu interfectarum personarum tam in plateis quam domibus in multo præfatum numerum excedere. Cadauera mortuorum per vicos, plateas, fora frequentia iacuere. Ex Gallis vero & Germanis admodum pauci interiere. Postridie Gosthus dux Neumursi edictum fieri iubet, *ne quis captiuos amplius interficiat, aut captiuos supra decimum quintum ætatis annum agentes ex vrbe educat.* Eo itidem die comes Aloisius proditionis auctor obtruncabatur, eiusque corpus in quatuor partes dissectum, ad portam sancti Nazarii patibulo est appensum.

An. 1512.

Julius vero Pontifex postquam audiuit miserabilem Brixiensium cladem, non mediocri mœrore affectus est, atque Gallorum vires in se conualescere timens, omnibus mediis res suas firmare ac corroborare studuit, propterea Matthæum Episcopum Sedunensem tunc sanctæ Potentianæ Cardinalem, totius confœderationis Legatum deputauit, per quem item obtinuit vt Heluetii ex conuentu Thuricensi certos deligerent oratores, qui Venetias proficiscerentur ad mutuam societatem ineundam. Ad hæc Matthæum Lang Episcopum Gurcensem Cardinalem nominauit, quo medio eiusdem Cæsarem ad confœderationis suæ partes alliceret. Præterea Episcopum Vespruniensem Hungariæ Regis oratorem Venetias destinauit, vt illinc ad Cæsarem proficiscatur ad procurandam conficiendamque inter ipsum Cæsarem & Venetos pacem. Cæsar tum Germaniam inferiorem petebat, comitatus à Ludouico Palatino Imperii electore de Heydelberga, & Vdalrico Wirtenbergensium Duce, quoniam Dux Gelriæ maximas fecerat incursiones, depopulationesque in Batauos, quos Hollandinos appellant, & Brabantinos, qui olim partim Aduatici dicti sunt, partim Ambauariti. Adiutus ferebatur occultis auxiliis à Rege Franciæ, cuius conatibus Cæsar vt in tempore occurreret, & alia imperii & reipubl, Christianæ vrgentia negotia tractaret, conuentum seu concilium Germanicum Treueris celebrauit. Interim Ferrarienses ac Bononienses autoritate concilii Mediolanensis diuina celebrare cœperunt: & Fredericus tunc sancti Theodori Cardinalis de sancto Seuerino, Bononiæ & Romandiolæ Legatus à dicto concilio deputatus, Parmam profectus est, vbi substitit, oratoresque Bononiam misit, pro tuitione sua à Bononiensibus postulauit tres ciuitatis portas, item Palatium, item episcopatum, & alia quidem priuilegia & iurisdictiones, de quibus sane Bononienses plane nullam (vt ita loquar) complacentiam habuere, & in primis Bentiuoli. Breui vero post Gosthus dux Neumursi Parmam venit, & contractis copiis militaribus Bundinum ac Final petiit, adducens secum prædictum Cardinalem de sancto Seuerino, vbi & Alphonsus dux Ferrariæ cum quatuor millibus peditum, & quingentis equitibus leuis armaturæ, & trecentis grauis armaturæ Gallorum exercitui se coniungebat.

Adduxerat Gosthus autem octingentos equites cataphractarios, quos *Lanceas seu equites grauis armaturæ appellant; quatuor item millia peditum Germanorum, quorum capitanei primarii erant, Philippus de Friberg, & Jacobus de Emps, quatuor itidem millia peditum Gallicorum. Superueniebant etiam ex Gallia ad duo millia Vasconum & Picardorum, & Bononiæ præsidio constituta erant quatuor millia peditum, & ducenti quinquaginta equites grauis armaturæ. Adducebat præterea Burckardus de Emps mille pedites Germanos, qui

* *Lances.*

nu per

Ml. Jag.

nuper post Brixiæ expugnationem primum in Italiam aduolauerant: & quotidie p.285 ex Germanis peditibus exercitui Gallico accessio fiebat, vt alias quidem accessiones omittam. Ex Mutina accedebant centum, item & quadringenti, quos Vitus de Furst Mutinæ Locumtenens per fratrem suum Ernestum de Furst de Verona acciuerat, ad cohercendos quosdam rebelles & inobedientes Apennini montis accolas, & ita summatim comperi Gallicum exercitum ex 22. millibus equitum & peditum conflatum, exceptis his, qui postea ex ciuibus Bononiensibus se exercitui iunxerant. Galli igitur, vnitis viribus suis, traiecerunt fluuium Panorum, agrum Mutinensem à Bononiensi territorio disterminantem, ac contra Hispanos proficisci cœperunt. Hispani autem impedimenta sua ad Forum Cornelium conferentes, Budirum oppidum agri Bononiensis fertilissimum reliquerunt, & ad Castellum sancti Petri sese receperunt. Castellum sancti Petri per se quidem munitum aggeribus & fossis ita circumdederant, vt per vnicam duntaxat portam patuerit accessus. Hispani ferebantur in exercitu habuisse 18. millia peditum, & duo millia equitum grauis armaturæ, & totidem leuis armaturæ, licet eorum numerus multo minor fuerit, primum agmen, quod *Anteguardiam* vocant, ducebat Fabricius de Columna, in eo erant octingenti equites grauis armaturæ, sexcenti velites, & quatuor millia peditum, Robur exercitus ducebat vicerex Neapolitanus, & Petrus de Nauarra, vbi inter cæteros erant quatuor millia peditum, omnes albas induti armaturas quas *Corsaletos* vocant. Vltimo agmini, quod *Retroguardia* dicitur, præfectus erat Gomeus Romæus de populo Bononiensi vir intrepidus. Vicerex Neapolitanus, vniuerso exercitu in concionem conuocato, pulcherrimam orationem habuisse dicitur, milites exhortando, *adeptæ gloriæ & nominis memores, Gallos hostes non expauescerent, quos aliter sæpe domuerint.* Orationem Viceregis Petrum de Nauarra suscepisse ferunt, eosdem milites exhortando, *quo intrepidi in hostile Gallorum agmen irrumpant, non secus ac contra Turcas pugnaturi; quod Galli sint schismatici & bonorum Ecclesiæ occupatores, & qui Gallum occiderit, nullum incurrat peccatum, sed diuinam promereatur gratiam, occisus vero inter martyrum cateruas vitam assequatur æternam.* Galli relictis Hispanis ad castellum sancti Petri profecti sunt contra Sarsenam, quod oppidum Itali Ros vocant, oppidani mox Gallis *Ros.* deditionem offerunt, Galli imposito præsidio petiuerunt Rauennam. At Sarsenates altera die sequente sub noctem introduxerunt Hispanos, qui Gallorum præsidium ad internecionem occiderunt. Galli ea suorum occisione audita, confestim irati reuertebantur, & dicto oppido vi expugnato, vniuersos vere oppidanos trucidarunt, nullius ætatis rationem habentes, postea se contulerunt ad obsidionem Rauennæ. Hispani autem Rauennatibus præsidio miserunt Marcum Antonium de Columna cum mille octingentis peditibus, & centum equitibus grauis armaturæ. *Rauennæ obsidio.* Galli quia semper quærebant occasionem belli gerendi cum Hispanis, qua de re decreuerant Rauennam obsidione premere, vt Hispani tandem necessitate quadam succurrendi suis inducerentur ad pugnam. Laborabant item penuria rei frumentariæ Galli, & admodum nuper Veneti tres naues commeatibus onustas in Pado eis abstulerant. Die 8. Aprilis Rauenna à Gallis obsideri cœpit, quo itidem die & ipsi tormenta muralia muro admouerunt, magnamque mœnium partem diruerunt. Postridie Fredericus Gonzaga cum Italis primus Rauennam adoriebatur, sed non sine iactura & Italorum mœnibus deturbatus est. Postea quidam equites cataphractarii Germani, quos appellitabant *Arnbergischen*, hoc est Arnbergenses, cum Picardis, & nonnullis Vasconibus oppugnationem tentarunt. Vt autem equites mœnia conscendissent, & ciuitatem viriliter ingressuri essent, pedites haud subsequebantur, relinquentes dictos equites Rauennatium occisioni. Durante vero oppugnatione interim equites Gallici & pedites Germani stabant in ordine instructi, quia Hispani eo die ad duodecimum ferme lapidem castris relictis, cum exercitu approximabant, & ad quartum lapidem à Gallis castra locabant, inter ea duo flumina, inter

ter quæ Galli caſtra poſuerant. At die 10. Aprilis ambo exercitus aciebus inſtructis, totam diem in armis contriuerant, tandem ad caſtra reuertebantur, nihilque die actum fuit, niſi quod Rauenna à Gallis fruſtra oppugnabatur, nocte ſequente Galli omnino deliberarunt cum Hiſpanis manus conſerere, ſed Hiſpani coeuntes deliberabundi conſultabant, quid facto opus eſſet. Joannes quidem Cardinalis de Medicis, & legatus cenſebat caſtra vltra Pignetam fluuium mouenda, & è regione Gallorum collocanda. Fabricius de Columna iudicabat caſtra inter Adriaticum & Rauennam ponenda. Petrus autem de Nauarra exiſtimabat, caſtra quidem vltra Pignetam mouenda, parum tamen remotius locanda ad locum, quem Galli non ſine mediocri damno & præiudicio petituri forent. Huic conſilio Hiſpani obtemperarunt, ac ſub noctis crepuſculo tranſito fluuio memorato, caſtrametati ſunt in loco plusquam ad vnum lapidem à p.286 Gallis diſtante, poſtridie miſit Raymundus de Cardone ad Goſthum ducem tubicinem, vt ad flumen Pignetam colloquendi gratia accederet. Goſthus poſtquam ad Raymundum peruenit, *Domine*, inquit, *quid placet*. Cui vicerex, *quid tibi placet*. At ille: *Ego vocatus huc veni, quid tibi cordi ſit, ediſſere*. Cui vicerex, *Nonne hodie pugnabimus?* Ille vero, *Perplacet*, inquit, *eſt ne id decretum apud vos?* Cui vicerex, *Etiam* ait, moxque confractis albis, quos fecialium tempore in manibus geſtabant, bacillis, vtrinque diſceſſum eſt. Aſt Goſthus petebat Jacobum de Emps & Philippum de Friberg, vt milites animarent ad certamen, qui peditibus in concionem vocatis, in hanc ferme ſententiam ſermonem habuerunt: *Strenui fratres & commilitones optimi, præſens dies deſtinatus eſt pro mutua pugna Gallorum & Hiſpanorum. Et quoniam Galli rei bene gerendæ ſpem & ſucceſſum in robore & virtute veſtra ponunt, proinde vos memores priſtinæ virtutis & gloriæ Germanici nominis, ſtrenue, fortiter agere debetis hoc die, ne à maiorum gloria degenerare videamini, ac noſtris ſimus dedecori, nec ſalutem aut rei bene gerendæ ſucceſſum in manus aliorum reponite, ſed proinde agite ac ſi ſoli pro vita & gloria veſtra pugnetis, hoc certiſſimum vobis ſit, niſi manibus veſtris peperitis victoriam ac hoſtes profligaueritis, ruſticorum manus minime euadetis, quocirca in pugna firmi & conſtantes perſeuerare velitis expectaturi aut victoriam aut mortem. Et quo DEus omnipotens nobis elargiri dignetur victoriam, promittamus votumque faciamus ſinguli, quod in proximum diem Sabbathi velimus in honorem DEI & beatiſſimæ Mariæ virginis pane & aqua ieiunare.* Hoc voto facto Galli acies inſtruxerunt, & flumen Pignetam tranſierunt. Primum agmen ſeu anteguardiam ductabat Alphonſus Ferrariæ dux. Robur exercitus ductabat Goſthus Dux Neumurſi. Vltimo agmini ſeu retroguardiæ præfectus erat quidam Gallicus, qui nuncupabatur *Grandi diabolo*, qui & impedimentorum cuſtodiæ deputatus erat. Germani quia ventus ora eorum afflaret, & ſol facies directo inſpiceret, ſiniſtrorſum ſe flexerunt, vt à tergo & ſolem & ventum relinquerent, ac tardo lentoque gradu contra hoſtes progrediebantur. Mandauerat quippe Goſthus Germanorum capitaneis ne manus cum Hiſpanis conſererent, anteaquam iuberet, quoniam deſtinauerat in primis cum equitibus confligere, & illis profligatis pedites aggredi, qua de re Galli artelarias ſuas contra Hiſpanorum equites ita diſpoſuerant, vt bombardarum globi in equites continuo iacerentur. Præterea is qui retro cuſtodiam Gallorum ductabat, receptis quibusdam bombardis in ante cuſtodiam Hiſpanorum equitum globos emittebat, ac eidem tantum cladis & iacturæ inferebat, quod illud primum agmen ſeu antecuſtodia ordine relicto, ad vltimum agmen confugeret, ibi equites Hiſpani coadunati decreuerunt Gallicos equites adoriri, quod ſimul ac Goſthus animaduertit, mox ex primo agmine ſuo recepit equites, quibus cum ordine inſtructo Hiſpanis equitibus obuiabat, & certamine in tot Hiſpanos in fugam vertit. Interea temporis Hiſpanorum bombardæ, quæ è directo Germanorum & Vaſconum locatæ erant, maxima eisdem damna inferebant, inter quas vnus globus quadraginta ex ordine tollebat. Germani mox in locum mortuorum alios ſubſtituere, immobileſque ſtare. Vaſcones vero, globorum iactationes longius ferre non valentes, ad Germa-

Germanos confugere : ſed Germani (ne ordo ipſorum turbaretur) eosdem armis & lanceis repellere. Ubi vero Germani iam duas pene horas cum maxima iactura globorum iactationibus expoſiti, firmi conſtitiſſent, ſtatuerunt pugnare, nec diutius Goſthi iuſſum expectandum. Tranſita itaque vna foſſa, aliud reſtabat foſſatum quod transgrediendum erat, vltra quod pedites Hiſpani ordine inſtructo Germanos & Vaſcones expectabant, intraque illud foſſatum tantum ſpacii relinquerent, quod Germanis locus ſtandi & congrediendi cum eisdem concedebatur. Habebant autem Hiſpani ante ſe currus quam plurimos, in quibus collocauerant bombardas quas *arcus buſos* Itali vocant, Germani vero *backen buchſen.* Eisdem præterea curribus infixerant inſtrumentum cum tribus acutiſſimis ferris, duo eius ferramenta, quæ dextra & ſiniſtra reſpiciebant erant curua inſtar falcium, id vero quod in ante proſpiciebat erat prælongum & rectum, & dein ſupra id inſtrumentum currui infixum, diſpoſuerant lanceas oblique locatas. Poſteaquam ergo Germanorum magna pars præfatum foſſatum transgreſſa eſt, Hiſpani globos ex arcubus buſis in eos primum iaciebant, mox ad mutuum conflictum peruentum eſt, fit vtrinque aſperrima pugna: rem primum lanceis gladiisque tractabant, vbi autem illa defeciſſent, rem globis terræ ac dentibus agebant. Dum vero vtrinque fortiter & dubio Marte pugnaretur, Interim Fabricius de Columna cum paucis equitibus ordinem Germanorum, eorum videlicet, qui foſſatum vltimum non tum transgreſſi fuerant, rumpere, & Vaſcones quoque non omnes, ſed qui nuperrime ad militiam acciti erant,
p.287 turbati confuſique ad Germanos confugere, eorum item ordinem turbatiorem reddere. Quo fiebat, vt Germanus quidam proclamaret: *O Germani vertite vos, & ad tutiora loca recipite.* Hæc quidem vox audita, pleroſque qui vltimum foſſatum tranſierant, permouit, quod pedem referrent, foſſatum tranſilirent, & ad reliquos ſe Germanos reciperent. Quod quidem Germanis pugnantibus maximam iacturam inferebat, nam hi in loco ſuo perſeuerantes, nequaquam reſpicere aut pedem referre, ſed viriliter & fortiter pugnantes, omnem hoſtium vim ſuſtinere, morique potius quam retrocedere præoptare. Germanis igitur tum in maximo diſcrimine & periculo conſtitutis, Goſthus cum equitibus Gallicis peropportune præſidio occurrere. Germani illi, qui vltimum foſſatum non tranſierunt, Gallorum videntes præſidium, ordine facto in Hiſpanos irruere. Hiſpani vero vndequaque circumdati in ancipiti loco ſtare, qui cum aliquantiſper noſtrorum vim ſuſtinuiſſent, tandem fundebantur, in fugamque vertebantur. Fuſis igitur & fugatis Hiſpanis peditibus Galli iuſſerunt Germanos ad bombardarum tuitionem ſtare, in quorum quidem laudem dicebant; *Vos Germani nobis illas bombardas in regno Neapolitano abſtuliſtis, eas autem nunc redditis.* Et poſtquam nullum amplius periculum apparuit, Galli Germanos adeuntes dicebant, ſi vellent lucri gratia aliquas facere excurſiones, quod id conceſſione ſua facere liceat. At Germani, *Nos*, inquiunt, *hic ſtetimus pro honore & gloria, & non pro lucro, id ideo quæſitum minime curamus.* Atque genibus flexis ſuppliciter gratias DEO agebant pro parta victoria. Eo quidem prœlio ex Hiſpanis deſiderata ſunt ad 9. millia virorum, ex Germanis mille, ex Gallis & Italis duo millia, tametſi plerique ampliorem numerum interiiſſe ferunt. Ego vero diligentiori inueſtigatione adhibita, plurimorum relatione accipio, aliquantulum ſupra 12. millia hominum ex vtraque parte deſiderata. Ex Gallis Goſthus dux Neumurſi, & comes de Foys vir intrepidus, & parum ſupra vigeſimum ætatis annum natus, eo bello occiſus eſt à peditibus Hiſpanis, dum in foueam quandam cecidiſſet. Occiſi quoque ſunt capitanei Dominus de Legra, Dominus de Allabrotta, Dominus de le Vtrech, Mengironus, Baronus de Gremos, & nonnulli alii. Molardus autem Vaſconum caput ante conflictum globo bombardæ interiit. Bonet in capite grauiter vulneratus eſt. Ex Germanis vero interiit Philippus de Friberg, ante conflictum eodem globo quo Molardus. Item in conflictu interiit Jacobus de Emps, Fabius de Schlabersdorff, Joannes Sigis-

mundus de Friberg, Gothardus de End, Nicolaus Wies, Georgius Empſer, Capitaneus Linſer. Ex duodecim nempe Germanorum capitaneis nouem interierunt, cum nonnullis nobilibus, quorum erant circiter quinquaginta, qui cum multis aliis peditibus fortiſſime Hiſpanorum vim ſuſtentarunt, dum cæteri vel errore vel timore pedem referrent, mutuum vero conflictum, cum res bombardis ageretur. Fabius de Schlabersdorff, & Joannes Spet de Pflumern, capitibus viridi ſerto tectis, duos itidem Hiſpanos ad ſingulare certamen prouocarunt. Joannes Spet antequam Hiſpanum aſſequeretur, globo bombardæ vulneratus ad caſtra deferebatur. Sed Fabius voti ſui compos, Hiſpanum ſibi congredi auſum interimebat. Ex Hiſpanis autem captus eſt Joannes Cardinalis de Medicis, Fabricius de Columna, Joannes Franciſcus comes Mirandulæ. Marchio itidem de Betunda captus & vulneratus. Marchio de la Tela captus, & vulneratus, Comes Petrus de Nauarra captus & vulneratus. Marchio de Palude occiſus, capitaneus il la Freda occiſus, capitaneus Rammozat & capitaneus Vitellus, fugientes à ruſticis occiſi ſunt. Joannes de Cardone vulneratus, ſed Raymundus de Cardone Vicerex aufugit. Hæc ſane pugna ante Rauennam geſta omnium confeſſu aſperrima fuit, & qualis multis ætatibus vix in Europa fuit. Habita vero die 11. menſis Aprilis, anni 12. ſupra milleſimum quingenteſimum, quo die per orbem Chriſtianum celebrabatur feſtum Dominicæ reſurrectionis Chriſti, ſeu (vt dicitur) feſtum Paſchatis. Victoriam quidem tantam Galli obtinuerunt, partim propria virtute, partim Germanorum, hoc namque exploratum eſt, quod Galli ſine Germanorum robore cum Hiſpanis haudquaquam confligere tentaſſent: & ipſimet rei bene gerendæ ſucceſſum in virtute Germanorum reponebant, fortitudinemque plusquam humanam in eo prælio eorum fuiſſe teſtati ſunt apud Maximilianum, & ipſi quoque Hiſpani duntaxat Germanorum robur (vti profeſſi ſunt) formidabant. De his hactenus.

Cæterum dum cogito, menteque diligentius voluo, Gallos iam 16. annos in Italia verſari, & Germanorum robore atque milite ſibi tam latum amplumque dominium Italiæ quærere, non poſſum non deteſtari Germanorum diſcordiam ignauiamque. Nam Heluetii populare dominium amantes, Imperatorem vt Dominum non recognoſcunt, ac illos ſolum affectare feruntur, qui pecunias elargiuntur, iuſtiſſimi tamen vtcunque tyrannidum vltores. At princi- p.288
pes Germaniæ tenentes nunc vectigalia & cætera imperii iura, ſinguli veluti ipſi eſſent imperatores, ea quæ tenent, & poſſident, tanquam peculiari iure tenerent, Imperatori in nullo accepta referunt, ac in omnibus liberi eſſe conantur. Quibus de cauſis Germani in magnum ipſorum dedecus pati neceſſe habent, quod Galli nunc ſanguine Germanico id ſibi imperium quærant, quod maiores noſtri ſanguine ſuo ſibi vendicarunt. Sed quoniam alii mores maioribus noſtris fuere quam nobis, idcirco nemo miretur, ſi Galli noſtra in Italia iura paulatim & latenter ſibi vſurpent. Maiores quippe noſtri gloriam publicam ſibi quærebant & imperium, pro quo & vitam & facultates ſuas omnes exponebant. Nos autem parum de publico ſolliciti diuitias noſtras profundimus ad magnificos ſumptus & ampla ædificia: & vbi pro honore & imperio publico quid eſſet contribuendum, penuriam allegamus. Illi quoniam publicos agebant conuentus, pro honore & vtilitate publica conſultabant, ſe & omnia ſua pro publica gloria offerentes. Nos vero quoniam conuenimus publice ad tractanda negotia publica, Cæſare agente pro honeſta ſubiectione & auxilio noſtro, nos contra concludimus pro Germanica Francaque noſtra libertate. Quando vnquam in conuentibus noſtris obtulimus ſubſtantias noſtras Imperatori dicentes: *O Cæſar, omnia noſtra tua ſunt, vtere his pro arbitrio tuo,* quemadmodum maiores ſeſe offerebant, & hodie Galli Regi ſuo offerunt. O principes Germani expergiſcimini tandem, & Saluſtii verbum ponderate, dum inquit, *Imperium eisdem artibus moribusque conſeruari, quibus ab initio conſtitutum eſt.* Noſtri maiores aſſecuti ſunt Italicum imperium concordia, induſtria, iuſtitia, & diſciplina militari.

Si vos Germani aliquando ab huiusmodi imperio deturbati eſtis per diſcordiam, negligentiam, & ſecordiam, Maiorum virtutes amplectimini, & facile omnia per violentos occupatores detenta recuperabitis. Carolus Magnus poſtquam Romæ à populo & clero Romano Imperator eſt nuncupatus, & fœdus cum Græco Imperatore iniit, *vt Apulia & Sicilia Græca Imperatori cederent, & reliquum quod eſſet Italiæ ab vrbe vsque alpes, Latini Imperatoris eſſet; & quod Veneti in medio vtriusque forent, neutri vel ſubiecti vel adhærentes.* Ab eo quidem tempore Italicum imperium cœpit eſſe Germanorum, quod ſupra centum fere annos per Caroli ſucceſſores fuit adminiſtratum. Poſtea vero deficiente Caroli progenie, Italicum imperium peruenit ad Saxones, qui fœdus Caroli cum Græco Imperatore initum renouarunt. Verum cum Otho tertius ſine liberis maſculis eſſet, delecti fuere Imperatoris Electores, quod ius eligendi imperii electores tum communi conſenſu Germanorum & Pontificis Romani conſequebantur, & id quidem in defectum & penuriam liberorum Imperatoris, vt videlicet eo iure imperii electores vti deberent, quando Imperator non haberet liberos maſculos, aut tales non eſſent idonei. Ab eo ſane tempore, quo Imperium ſic ex electione competere cœpit, ius Italici Imperii modo apud Sueuos, modo apud Saxones, modo apud Bauaros, modo apud Bohemos ſtetit, & id ius in præſentiarum penes Maximilianum verſatur. Sed ô principes Germani, rogo, aliquando conſiderate quomodo illud ius veſtrum negligatis: animaduertite, precor, quemadmodum Italia ab exteris nationibus laceretur, pro qua cum veſtra tempeſtate certent Galli, Hiſpani, Veneti, & pontifex Romanus, vos interim (vt cum veſtra gratia loquar) deſides, & inſtar dormientium, illa æquo animo fieri patimini. Quod ſi maiores noſtri iterum reuiuiſcerent, & hæc à vobis fieri cognoſcerent, profecto ipſi dolerent, ingemiſcerent, vosque de inteſtinis veſtris diſcordiis, ſecordia item & ignauia inculparent, vtque res multo ſuo ſanguine, ingentique labore partas tam effœminate tamque ignauiter negligeretis. Dixi ego Italiam ab vrbe vsque ad Alpes eſſe iuris veſtri, licet non ignorem & Apuliam & Siciliam aliquando à maioribus noſtris poſſeſſas: vt prætercam regnum Judææ, & alia vltramarina regna, quæ à maioribus noſtris fuerunt poſſeſſa. Lotharius enim Saxo, Normanis Apuliæ & Siciliæ occupatoribus expulſis, pro ſe regno potitus eſt. Et Henricus præterea quintus Frederici primi Sueui filius, exterminatis Normannis, Apuliæ & Siciliæ regnum pro ſe & ſucceſſoribus vsque ad Conradinum abnepotem & vltimum Sueuorum ducem obtinuit. Longum profecto eſſet, ſi referre tentarem, quale quantumcunque imperium noſtrum ſub maioribus noſtris extiterit. Vos itaque principes Germani, pro amplitudine & gloria Germanicæ nationis, item pro incremento totius reipublicæ Chriſtianæ, obſecro, dignemini Maximiliano Imperatori veſtro obedire, eique fideliter & concorditer adhærere, res & ſubſtantias veſtras omnes ſponte offerre. Tempore namque Maiorum imperatores habuerunt vectigalia, telonia, & (vt nunc vſitatis verbis loquar) datias, angarias, gabellas, pedagia, & alia imperii iura, quæ vos nunc tenetis: vnde olim Imperatores ampliſſimum
p.289 exercitum alere potuerunt. Quod ſi aliqui Imperatores extiterint, qui aut ex negligentia aut indulgentia quadam paſſi fuerint, principes Germaniæ vti huiusmodi imperii iuribus, cogitare debetis eadem iura, non ita in manibus veſtris præſcripta, quod ea Cæſar ex cauſa iterum vendicare non poſſit, etiam ſi Carolus quartus per priuilegium ea vobis conceſſiſſet. Nam priuilegium cum tendit ad noxam ſeu magnum damnum concedentis, reuocari de iure poteſt. Proinde aut permittatis Maximiliano Imperatori iura Imperii, aut aliquando in veritate ad imperatorem veſtrum dicatis, *Omnia noſtra in tua ſunt poteſtate, dabimus tibi gentes & pecunias quas habemus, vtere his pro tuo arbitratu tanto tempore, quanto ſuppetere valebunt. Te quoque & ſucceſſores tuos liberos maſculos recognoſcimus vt Imperatores, vt Dominos noſtros natiuos & hæreditarios.* Quo autem rem hanc ſummatim & breuiſſime concludam complectarque, duo ponam dicta latiusque diſcutien-

discutienda. Primum meminisse debent principes Germani Maximiliani Imperatoris honorem, gloriam, imperiique incrementum in proprium ipsorum bonum redundare. Imperator nempe publica persona Germaniæ existit, penes quem omnis iuris publici administratio versatur. Bonum vero publicum in bonum priuatorum vergi exploratum est, quocirca si Imperatoris status est bonus, & amplificatur honore & imperio, id vergat in honorem gloriamque singulorum principum, &c. Itaque curiose prospiciant principes Germani, ne dum quærant honorem priuatum, parum de publico solliciti, honor priuatus vna cum publico pereat. Item ne dum singuli conentur suas domos & familias amplificare & illustrare, domus interim publica Germaniæ labatur ruinamque patiatur. Præterea ne dum honorem, gloriam, imperii incrementum sanguini suo inuideant, interim alieni honorem & iura propria occupent, quemadmodum ante fores id apparet. Secundum dictum meminisse debent principes Germani, Maximilianum Imperatorem gentibus & pecuniis adiuuare, cum oblatione omnium bonorum sine temporis præfinitione, quoniam pax regni sine militibus conseruari nequit. Milites vero sine pecuniis haberi non possunt. Quocirca ô principes Germaniæ pro pace Germaniæ, & honore publico & priuato, aut pecunias & res vestras ad arbitrium Imperatoris offerte ac ponite, aut vectigalia & imperii iura eidem cedite, alioquin inter vos semper intestinis laborabitis seditionibus. Pax namque sine iustitia esse nequit, iustitia vero exigit, vt vnicuique quod suum est reddatur. Qua de re Augustinus super hæc Dauidis verba, *Pax & iustitia osculatæ sunt; Pacem* (inquit) *& iustitiam duas esse sorores mutuo se sine separatione concomitari.* Itaque pro pace, pro honore, gloria Germanicæ nationis, ô Germani principes, vestras facultates & diuitias Cæsari offerte, ei præsidia præstate. Videtis enim militis Germanicæ nationis per substractionem auxilii, quod Cæsari impendere deberetis, ad aliarum nationum stipendia accedere, in præiudicium iurium & rerum vestrarum, animaduertite ne dum Imperatorem vestrum fame laborare vultis, vos ipsi pereatis, vti in fabula est quam Liuius narrat. *Tempore*, inquit, *quo non, vt nunc: in homine omnia membra consentiebant, sed singulis membris suum cuique consilium, suusque sermo erat, indignabunda quidem sua cura, suo labore ac ministerio ventri omnia quæri, & ipsum ventrem in medio quietum nihil aliud quam datis voluptatibus frui, & proinde conspirasse, ne manus ad os cibum ferrent, nec os acciperet datum, nec dentes conficerent. Hac ira dum ventrem fame domare vellent, ipsa vna membra totumque corpus ad extremam peruenisse tabem, & deinceps apparuisse ventris ministerium haud segne fuisse faciendo sanguinem, quo viuimus vigemusque*, hæc quidem intelligenti sufficiunt, receptuique cano.

Facto igitur bello de quo supra, altero die sequenti, qui erat duodecimus mensis April. Rauennates sese dederunt Frederico Cardinali de S. Seuerino, Gallorum capitaneis promittentibus eisdem bonam fidem, & res ipsorum saluas fore. Sed Vascones ciuitatem gratia commeatuum ingredientes, bona ciuium diripere ac ipsos ciues trucidare cœperunt, inuitis capitaneis & maioribus exercitus Gallici ac renitentibus. Marcus vero Antonius cum Hispanis in arcem confugit. Breui dein Fauentia, Forliuium & Imola ad Gallorum ditionem redacta sunt, arcibus tamen vbique sub Hispanorum potestate remanentibus. Interea funus Gosthi ducis Neumursi per Bononiam, Mutinam, Parmam, & Longobardiam in Franciam defertur, ante cuius quidem feretrum 18. vexilla Hispanis erepta ferebantur. Præterea aureus gladius Raimundi viceregis Neapolitani, quem Julius pontifex eidem dono miserat, item & crux legati. Sic Gosthus, cui viuo triumphare non dabatur, mortuus triumphabat. Galli ciuitatibus Romandiolæ præsidia relinquentes, Longobardiam petunt ad arcendas Heluetiorum incursiones. Pontifex Julius concilium Romæ prosequitur. Maximilianus autem Matthæum Lang Episcopum Gurcensem Treuerensi conuentu legat in Italiam. Verum illa longiore narratione egent, & alterius libri initium requirunt.

AD

AD UNIVERSOS GERMANIÆ PRINCIPES, QUOD JUSTISSIMUM ET TOTI GERMANIÆ GLORIOSUM BELLUM CÆSARIS MAXIMILIANI CONTRA VENETOS NON ADJUVANT, QUERELA GERMANIÆ BEBELIUS AUCTOR.

O Mea progenies, dulcissima Teutona pubes.
Accipias matris tristia verba tuæ.
Illa ego terrarum domitrix, legumque verenda
Impositrix olim gentibus innumeris.
Cuius victrices aquilas, victricia signa
Pertulit Eous, occiduique duces.
Cuius & imperium tremuerunt omnia regna
Seruiuit Gallus, Romulidæque viri
Lugeo nunc merito, dura ceruice parentem,
O me nunc proceres temnitis atque duces.
Nam Venetus populus, non iure aut fœdere motus
Imperio inuasit debita regna meo,
Vulneribus quæsita meis & possidet arua
Histrorum, & segetes demetit Italicas.
Hæc repetens forti nunc Cæsar Maxmilianus
Milite, metatur castra per Italiam.
Felicique manu summis in montibus arces
Subiugat, atque vrbes sub ditione tenet.
De Venetisque actum foret, auxiliis modo vestris
Adiutus vester si dominus fuerat.
Quem nunc deseritis, dum commoda, gloriam, honores
Nominis antiqui iura referre licet.
Quis furor, ô gnati, quæ vox tam dira, nephanda
Quæ tantum potuit consuluisse nephas?
Heu mihi quo patriæ studium, quo decidit ardor
Nobilibus quantum degeneramus auis.
Classica quin sonitent, & adhuc Germania in armis
Fulgeat, imperii quo reparemus opes,
Aut male negligitur quæsitum sanguine multo
Maiorum imperium, gloria, fama decus.

AD UNIVERSOS GERMANIÆ PRINCIPES, ET MAXIME ELECTORES IMPERII, QUOD BELLUM JUSTISSIMUM, ATQUE OMNIBUS GERMANIS GLORIOSUM MAXIMILIANI CÆSARIS CHRISTIANISSIMI ADJUVENT CONTRA VENETOS, COHORTATIO IPSIUS GERMANIÆ.

SVrgite vos proceres Germano sanguine nati
Surgite vos, mater conuocat ipsa pios.
Surgite nunc, patriæ fessis succurrite rebus,
Surgite de somno segnitieque duces.
Sumite magnanimas mentes, animosque parentum
Qui pro me toties non timuere mori.

Et patrum reparate decus, nunc Itala regna
Eripite à Venetis imperiumque meum.
Surgite in imbelles homines, reuocate, quod olim
Abstulit heu Venetus proditione, dolo.
Pontifices primum Rheni, princepsque palati,
Surgite Bellaces Saxoniæque domus.
Imperii nam communis; patriæque salutis
Vos cura elegit Cæsari adesse manu.
Vos commune bonum & priscarum gloria rerum
Suscitat à somno, Surgite quæso duces,
Imperium mundi quæsitum sanguine auorum, &
Vsque huc seruatum si retinere placet,
Si libertatem priscam, patriæque salutem,
Denique vel proprium si retinere focum.
Surgite nunc proceres propere, nam Teutona late
Nunc buxus resonat, classica arma vocant.
Maxmilianus item vocato ad nobile bellum,
Quo paritur vobis gloria, regna, salus.
Ille etenim Italiæ vobis iam claustra reclusit,
Imperii & veteres iam reparabit opes.
Si modo cum domino vestro mentemque virilem
Sumitis, & galeam, surgite quæso duces.
Nec qui perdiderat cum regno Sardanapalum
Detineat luxus, pestis amara virum.
Sunt & opes & equi vobis, sunt arma, virique,
Tam iustam superi militiamque iuuant.
Quare magnanimi consurgite quæso Alemanni:
Classica iam sonitant, Mars furit arma vocans.
Imperium aut (timeo) maiorum sanguine partum
Libertasque ruet, Dii prohibete nephas.
Ludibrio & prædæ fiet tunc Teutona pubes,
Quæ domitrix olim totius orbis erat.

JO. PIERII VALERIANI
EPISTOLA
DE
HONORIBUS MATTHÆO LANGIO, EPISCOPO GURCENSI ROMÆ HABITIS.

JANI FRANCISCI VITALIS
PANEGYRICUS EIDEM EPISCOPO DICTUS.

HIERON. NOGAROLI
ORATIO PRO VICENTINIS.

LECTORI SALUTEM!

BURCARD GOTTHELF STRUVE.

INfelicium litteratorum numerum auget Jo. Pierius Valerianus, * patria Bellunensis, quod Marchiæ Taruisinæ est oppidum, ** in paupertate scilicet viuens, *** excellentis alias ingenii homo, famæque quoque haut minoris. **** Hic Romæ agens, Gurcensis Episcopi ingressum Romam, hac describit epistola. Erat Matthæus Langius, peruetusta patritiorum Augustanorum familia natus, Præpositus primum Augustensis, ***** deinde Gurcensis Episcopus, factus postea Romanæ Ecclesiæ Cardinalis, & Maximiliani Imperatoris Consiliarius, demum Archiepiscopus Salisburgensis.*

---

* Sic Cornelius Tollius *pag.* 424. eum in horum numerum refert.

** Vitam ipsius breuiter describit Girar. Ghilini *Theatro d' Huomini Letterati pag.* 190.

*** Queritur de hoc ipse in elegia, qua vitæ suæ calamitatem luget:

At genitrix pauper, geminæ sine dote sorores,
Quas miseras frustra spes fouet vna mei,
Exposcunt a me fraterni præmia iuris;
Sed cartas nullas, carmina nulla, volunt.

**** Docet hoc eius Epitaphium quod Ghilino debemus, & tale est:

PIERIO VALERIANO.

Bellunensi, Poëtæ, Rhetorique amplissimo,
Cuius pia vmbra non pœnitendum
hic tumulum sortita est.
Nam vt optabilis in patria, ita speciosus
Patauii supremi officii decus fato amissum
virtute recuperauit.
Petrus Carrarius, ac Joannes Baptista
Rota, Patauini vnanimes grato Hospiti
pos.

***** Crusius *Sueu. Ann. lib. IX. Part. III. cap. XI. & lib. X. Part. III. cap. I.* quem sequitur Car. Stengelius *Rer. Augustan. Part. II. cap. LXIII. num.* 16.

genſis. * Magnæ hic apud omnem erat exiſtimationis, ** multæque in negotiis publicis fuerit auctoritatis, hiſtoriæ nos docent. Anno ſiquidem 1508. Imp. per eundem e ſuggeſtu non jam regem eum, vt antea, ſed Romanorum Imperatorem deinceps appellandum, promulgari jubet.*** Dum eodem anno famoſum illud fœdus Cameracenſe firmaretur, ipſe Cæſaris nomine vna cum Margaretha Sabauda Belgii gubernatrice aderat. **** Inſequenti anno in Italiam miſſus, vt Gallorum Regi Ludouico Cæſarem propediem in Italiam eſſe reuerſurum, nuntiaret. ***** Inde in Galliam miſſus legatus, ****** ſed poſtquam a Julio II. Papa ſæpius fuiſſet expeditus, ad conſummandum pacis negotium cum Venetis, ******* annuit Cæſar & conſtituit Gurcenſem Vicarium Generalem per Italiam, qui Bononiæ magnifice fuit exceptus, cum Papa etiam collocutus. ******** Et licet ingraueſcente Julii II. morbo Cæſar eodem anno Gurcenſem Romam deſtinaſſet ********* vt de ipſo ad Papalem thronum euehendo laboraret, *

* Wigal. Hund. *Metrop. Salisburg. pag.* 32. qui etiam hæc addit: *fuit vir ſingularis prudentiæ & doctrinæ, magnificus, beneficus, & maxime hoſpitalis, qui de omnibus infimis pariter ac ſummis bene mereri ſtuduit, & propterea apud omnis Principes Germaniæ, præſertim apud Maximilianum Imperatorem, cuius interceſſione ad hunc Epiſcopatum peruenit, magna valuit authoritate.*

** Docet hoc Petri, Epiſcopi Tergeſtini epiſtola ad Matthæum Langium, quæ Conradi Peutingeri Sermonibus Conuiualibus fuit inſerta *pag. 8.* Eiusdem Peutingeri epiſtola ad eundem *pag.* 12. Jo. Trithemii epiſtola LVI. libri ſecundi ad eundem. Vitam Eiusdem plenius deſcribit Cabrera *Tom. III. Vit. Pontif. pag.* 299. Effigiem ipſius exhibet Hortleder *de Cauſſis B. Germ. Tom. I. Lib. II. cap. VI. pag.* 792.

*** Franc. Guicciardinus *Hiſt. lib. VII. pag.* 7. *cap.* 2. Gerh. a Roo. *Hiſt. Auſtr. lib. XII. p.* 568.

**** Nihil equidem de eodem reperitur in Hiſtoire de la Ligue faite a Cambray. Sed claris verbis hoc teſtatur Gerh. a Roo. lib. XII. pag. 571. dicens: *igitur adnitente imprimis Pontifice, & commeantibus internunciis eo res deducta eſt, vti Imperatoris nomine Margaretha, eius filia, Belgarum gubernatrix, & Matthæus Langius, a rege Galliæ Cardinalis Rothomagenſis, quem ſequebatur Jacobus Albionus, Aragonum regis legatus Cameraci conuenirent.* Patet hoc etiam ex Anglorum Regis legati ad Margaretham Sabaudam inter Epiſtolas Ludouici XII. epiſtola *Tomo I. pag.* 128. & ipſius Margarethæ ad Maximilianum *pag.* 134. Eædem epiſtolæ Gurcenſis ſæpius faciunt mentionem.

***** Guicciardinus *lib. VIII. pag.* 762.

****** De hoc ſæpius fit mentio in epiſtolis Ludouici XII. Sic Joannes Caulier nuntiat Margarethæ Auſtriacæ aduentum Gurcenſis in Galliam & qua ratione a Rege fuerit exceptus *Tom. II. pag.* 39. Andreas de Burgo inter alia Margarethæ refert Tomo II. p. 76. *Domina mea, eſt hic Dominus Gurcenſis cum tanta reputatione Cæſaris & ita prudenter gubernauit omnia, quod eſt in mirabili æſtimatione & fuit aduentus eius mirabiliter bonus & vtilis pro Cæſare.*

******* Teſtatur de eo Coccinius: *interim Julius Pontifex apud Cæſarem vehementer inſtitit, ut Gurcenſem ad ſe deſtinare dignaretur, pro conficienda concordia inter ipſum & Venetos.* Idem alio loco dicit: *ad hæc Matthæum Lang Epiſcopum Gurcenſem Cardinalem nominauit, quo medio eiusdem Cæſarem ad confœderationis ſuæ partes alliceret.* Promiſſam etiam tunc ipſi fuiſſe Cardinalis dignitatem ex Andreæ de Burgo epiſtola ad Margaretham patet, inter Ludouici XII. litteras *Tom. II. pag.* 81.

******** Hoc ipſe Gurcenſis narrat ſingulari epiſtola ad Epiſcopum Pariſienſem XI. Aprilis *1511.* ſcriptam inter dictas epiſtolas *Tom. II. pag.* 139. Adiecta eſt JO. FRANCISCI VITALIS Panegyris in laudem Gurcenſis Epiſcopi.

********* Sic Andreas de Burgo Margarethæ Auſtriacæ ex Oeniponte XVI. Febr. 1511. narrat: *ſua Imperialis Maieſtas vult vt D. Gurcenſis ſubito vadat Romam*, Tom. III. p. 158. Ad eundem aduentum prouocatur in Tractatu Induciarum inter Maximilianum I. & Venetos VI. Aprilis 1512. initarum Tom. III. p. 217. *ad certum Conuentum Pacis quam ſortituram effectum Domino concedente ſperandum & tenendum eſt in breui, præſertim adueniente Illuſtriſſimo Principe & Reuerendo D. Domino Mattheo Electo Gurcenſi Conſiliario dicti Sereniſſimi Cæſaris Maximiliani Imperatoris Electi ſemper Auguſti qui de proximo venturus ſperatur cum pleniſſimo mandato & auctoritate.* Quam auide autem Julius II. hunc Gurcenſem expectauerit, teſtatur ipſius epiſtola ad Maximilianum Sfortiam Romæ XII. Auguſti *1512.* ſcripta Tom. III. p. 309. *vt autem rectius & cum dicti electi Imperatoris decore omnia ſtabiliantur & præcipue Ducatus tuus, dilecti filii Matthæi Electi Gurcenſis aduentum auidiſſime expectamus.*

ret, * dilatum tamen iter fuit, Gurcenſis in Germania primum Cæſarem adiit, ** vſque dum Nonis Nouembris 1512. Romam intraret, ibidemque magno cum honore & gaudio fuiſſet exceptus, quod hac epiſtola ſigillatim exponit Valerianus, ex qua etiam diuerſa circa Cæremoniale Romanum diſcimus. Hanc Beatus Rhenanus, in cuius manum inciderat, Matthiæ Schurerio Argentoratenſi Bibliopolæ commendat, cuius beneficio primum fuit edita.

Panormitanus patria erat hic Vitalis, poëtica re clarus, cuius diuerſos hymnos aliaque Carmina indicat Geſnerus. Bibliotheca, *voce Janus Vitalis.* Teſtantur etiam præmiſſi huic Panegyrico verſus, inter eximios poëtas ipſum fuiſſe numeratum. Hic Panegyricus autem totus eſt in laudibus Cardinalis, III. Idus Nouembris 1512. paullo poſt introitum Romanum ſcriptus, quem etiam breuiter deſcribit Vitalis.

Sequitur HIERONYMI NOGAROLI Comitis Itali Oratio *ad Maximilianum* pro Vicentinis habita cum illorum vrbem poſt infeliciter tentatam Patauienſem obſidionem anno 1509. ingrederetur. *** Claudit tandem agmen SEBASTIANI MARRHENSIS, Junioris, Colmarienſis carmen tumultuarium in laudes Maximiliani & Gurcenſis. Legi quoque meretur Gurcenſis elogium, quod infra in Jo. Fabri oratione Parentali Maximiliani reperitur.

PIERII

* Hunc fuiſſe animum Maximiliani teſtatur ipſius Epiſtola ad Margaretham filiam miſſa, *Tom. IV. pag. 2. & envoyons demain Mr. de Gurce Evesque a Romé deuers le Pape pour trouver fachon que nous puyſſions accorder auec ly de nous prenre pour vng Coadiuteur, affin que apres ſa mort pourions eſtre aſſuré de auoer le Papat vt deuenir Preſter & apres eſtre Saint, & que yl vous ſera de neceſſité que apres ma mort vous ſeres contraint de me adorer dont ie me trouueré bien gloryoes.* Scripta hæc epiſtola XVIII. Septembris 1511. Conuenit hæc cum alia ad Baronem Paulum a Lichtenſtein ſcripta Brixiæ XVI. Septembris an. 1511. apud Waremundum de Ehrenberg in veriſimilibus de regni ſubſidiis ac oneribus pag. 19. in qua: *in illum euentum, ſi Papa defungatur, Epiſcopum Gurcenſem Romam ablegauimus, qui negotium interim noſtrum de recuperando Papatu practicetur. Facit huc* Mich. Coccinius: *at Julius Pontifex vt Romam aduenit, haud longe poſt in febrem incidit, & vſque adeo male ſe haberc cœpit. quod per totam increbuerit Urbem, Pontificem interiiſſe, omnes namque tabernæ, omnes item officinæ claudebantur. Vrſini præterea & Columnenſes in armis ſtabant, quæ quidem fama obitus Pontificis allata eſt ad Cardinales Mediolani conſtitutos item ad Cæſarem, item ad Regem Franciæ eius obitus tam certus exploratusque habebatur, quod legatus Romandiolæ iter verſus Romam arripuerit, & Cardinales Mediolani exeuntes hoſpitia Ferrariæ, & aliis in locis diſpoſuerint, Cæſar quoque voluerit, vt Gurcenſis cum Cardinale Adriano Romam proficiſceretur, ad nouam Pontificis Creationem. Non longe poſt certior ſuperuenit veritas de vita Pontificis.* Pluribus de hoc negotiis agit Joſ. Mezger, *Hiſt. Salisburg. lib. IV. cap. XLIX.* J. Bayle *reponſe aux queſtions d' vn Prouincial. Tom. II. cap. CXXIV.* & Erneſti Salomonis Cypriani diſſertatio *de Maximiliano Primo Pontificatum Maximum affectante.*

** Gurcenſis iter ob recuperatam Papæ ſanitatem poſtea fuiſſe dilatum, facile videtur. Sic enim Mercurianus Galtinarius vlt. Februarii 1512. Margarethæ nuntiat, Gurcenſem in Germaniam abiiſſe ad Imperatorem *Tom. IV. pag.* 53. Hinc etiam ſub medium anni *1512.* adhuc Romæ expectabatur, vt ante dictum fuit.

*** Agit de eo Gerh. a Roo. Hiſt. Auſtr. lib. XII. p. 579. *cum igitur omnium rerum copia ex ante conuecto ſuppeteret, & milites, pecunia accepta, prompti ad imperata adeſſent, Cæſar fruſtra operam ſumi videns, tormentis tutum in locum deportatis, Liminum ſe cum omnibus copiis, atque inde Vincentiam conuertit.*

PIERII VALERIANI, DE HONORIBUS ILLUSTRISSIMO AC REVERENDISSIMO GURCENSI, CÆSAREO TOTIUS ITALIÆ VICARIO, VRBEM INGREDIENTI HABITIS EPISTOLA.

BEATUS RHENANUS MATTHIÆ SCHURERIO MUNICIPI SUO S. P. D.

IOannes Petrus Valerianus Bellunienſis vir in vtraque lingua egregie doctus, Reuerendiſs. Matthæi Langii Epiſcopi Gurcenſis, Cæſarei Archigrammatei in vrbem ingreſſum, pompamque omnem ac honores quibus affectus eſt, eleganti ad amicum epiſtola deſcripſit fideliter adeo & graphice, vt cum legeris rem ipſam oculis ſubiectam te cernere credas. Hanc humaniſſ. integerrimusque vir Joannes Bergmannus de Olpe Cæſaris plurimum ſtudioſus mihi tradit, vt alicui eorum qui ſtamneis calamis libros exſcribunt, per mille exempla publicanda committerem. Neque vero alius occurrit quam tu Matthia chariſſ. tum quia te ob virtutes tuas amo, tum quia ea quæ ad Germaniæ ſplendorem attinent, nullo vnquam tempore procudere ceſſas. Miſi itaque tibi Pierianam illam epiſtolam, & Panegyrin Jani Franciſci Vitalis, cum multis doctorum hominum verſiculis. Quare Gurcenſis non mediocreis tibi habebit gratias, quod de ſe tam bene meritus ſis, honores quibus Romæ exceptus eſt per omnem Germaniam diuulgando. Cæterum facile hinc coniicere poteris, ſi Chriſtianiſſimus Imperator Cæſ. Maximilianus ipſe Romam veniret, quot illum poëtæ ſuis poëmatibus certatim eſſent concelebraturi. Volo item Carmen Hieronymi Nogaroli Comitis, quo Cæſarem Vicentiæ nomine ciuitatis ſalutauit, calci adiicias. Id quod mihi anno ſuperiore conterraneus noſter Jacobus Spiegel Cæſareæ maieſtatis à ſecretis, candide, vt alia multa, communicauit. Bene vale, & me vt facis ama. Sebaſtiano Murrhoni meis verbis ſalutem dicito. Ex Baſilea 4. Nonas Februar. Anno 1513.

EPISTOLA DE HONORIBUS ILLUSTRISSIMO AC REVERENDISSIMO GURCENSI CÆSAREO TOTIUS ITALIÆ VICARIO VRBEM INGREDIENTI HABITIS.

PIERIVS VALERIANVS PETRO CRISPO. LAVENTII CAMPEGII APOSTOLICI LEGATI AD CÆSAREM SECRETARIO S. P. D.

QUum hinc diſcederes Criſpe iucundiſſime, à ſummo Pontifice ad Legatum tuum nuncius iterum transmiſſus, ſummopere flagitaſti, vt ſi quid ſcitu

dignum Romæ interim gereretur, id tibi per literas significarem. Ab eo vero tempore nihil vel accidit, vel gestum est maiori dignum admiratione, quam illustrissimi ac Reuerendissimi Matthæi Langii Episcopi Gurcensis ingressus in vrbem. Tot illi Cæsareo totius Italiæ vicario honores publice & priuatim habiti, tam magnifico, tam splendido rerum omnium apparatu receptus, & ad Pontificem deductus est. Sed, quod gratum omnino tibi futurum existimo, rem omnem à principio percurram, & ipsius pompæ formulam tuis oculis subiiciam. Quando ego ex hac Adriani mole rem omnem occulata fide diligenter aspexi, quod nusquam locorum melius obseruari potuit. Hinc enim (vt scis) omnis Roma videri & septem possunt montes. Age igitur te in otium assere, meque interim ausculta dum quicquid fieri perspexerim, inter nos sermone referam, & ab ouo ad mala rem tibi satis opipare propinem.

Pridie Non. Nouembris, prima iam noctis hora significata, eram in præfecti nostri cubiculo, atque (vti mos eius est) ea prima vigilia studia hæc politiora tractabamus, & Sallustianam tum forte historiam, tuas delitias, percurrebamus, quum vigiles renuntiant viam omnem, quæ decliuis est à Mariano monte in Vaticanum vsque facibus innumeris collucere. Rati id quod erat, Gurcensem aduentare, prodimus ad propugnacula, magna enim præcesserat expectatio, hominem esse hunc, qui missus rerum arbiter à Cæsare summis de negotiis vna cum aliis magnorum Regum & Principum Legatis ad Julium II. Pontificem Maximum, rerum cardinem eo verteret, vt modus imponeretur tandem tot cædibus & excidiis, quibus per quinquennium hoc præcipue, non Italia solum sed vniuersa Respublica Christiana desolata, & magna ex parte deuastata est. Id enim semper (vt ipsemet nosti) impendio cauit Cæsar, vt sanguine abstineretur, cuius rei præcipuum testimonium Bellunienses ciues nostri calamitosis his temporibus afferre possunt. Dum igitur ita quadam lætitia delibuti vim eam funalium, in lacteæ viæ speciem splendere prospectamus, aduertimus faces omnes, pro vt ad Nicolai turrim propinquabant deficere, nullas neque in Vrbem, neque Palatium inferri. Noster interim Præfectus tubicines cornicinesque accersiri iubet, qui plausibili sono Principem ante molem transeuntem exciperent. p.293

Tormenta quoque sulphure armari edicit, vt tonitruis emissis & Gurcensem ipsum honorifice salutaret, & vrbem tam expectati aduentus nuncio totam exhilararet. Interea nuncius à Palatio regreditur, qui præmissus à Præfecto fuerat, vt quid ageretur, exploraret: refertque Gurcensem funalibus extinctis, vna tantum face contentum, familiaribus ad hospitium ablegatis, clam esse Palatium ingressum, prodiisseque illi obuiam Pontificem ipsum á solio ad extremam vsque aulam, vultuque hilari hominem accepisse apud se pernoctaturum, Vrbem postridie solenniter ingressurum, quod Pontifex eum honorificentissime recipere destinasset. Nos igitur hinc cœnatum, inde á literaria disceptatione aliqua delassati cubitum imus.

Postero die præfecti nostri monitu Parin Pontificulum adii, in proximis D. Celsi ædibus habitantem, sciscitaturus ex homine quid honoris aduenienti paratum esset. Respondit is, Pontificis & sacro sanct. C. omnes illos honores huic imperiali vicario decretos esse, qui vel Regi, vel primogenito Regis sint præstari soliti, præter totius cleri & collegii Cardinalium comitatum, qui Regibus tantum obuiam ire consueuerunt.

Reliquos vero totius orbis ordines hominem deducturos, pompa quantum fieri poterit honorifica. Decretum tamen fuisse eodem S. C. vt Cardinales duo ex primatibus procederent extra vrbem vsque ad aquam quæ transuersa dicitur, vbi salutato & accepto Principe, eum ad pontem cognomento Miluium deducerent, inde per prata illi in Vaticanum pergerent, Gurcensis á reliquis acciperetur. Cæterum quia is ante statam diem in Vaticanum præuenerat, alia

ratione fore excipiendum, eaque de cauſa placuiſſe pontifici, vt in ſpeculam cui ab amœnitate pulchræ * nomen inditum eſt, diuerteret. * Bel. veder.

Mane vero cum in Citriorum luco ad Bramanteum fontem pranſus eſſet, auditis iis quibus cum de negotiis alicuius momenti ſtatim fuerat diſcernendum, vndecima circiter hora per Buccineam ſcalam in ſubiectos hortos, mox in prata pergit, vbi clientum vis innumera, ſeruitia & famulatus frequens, in equis inſidentes operiebantur, magnus etiam Germanorum ciuium numerus confluxerat, eorum qui vel propriis, vel alienis negotiis curandis dediti Romæ habitant: quorum plerique calami exſcriptorii opera locupletati ad ampliſſimas interdum dignitates emerſerunt. Cum hoc igitur comitatu, qui nobis ab arce proſpectantibus numeroſi inſtar exercitus habebatur, per planitiem ad Tyberis ripam contendit. Hic Cardinalibus illis fit obuiam, qui fuerant à Pontifice, vt hoc facerent deligati. Quorum vnus Th. Strigonienſis Cardinalium ſacris initiatorum prior. Alter L. Agenenſis ſummi Pontificis conſanguineus & pœnitentiarius maior, honoratiſſima vterque dignitate ex meritis honeſtatus. Hi quum pileolos extuliſſent, Strigonienſis Gurcenſem fronte hilari compellat, Pontificis & ſacroſancti Collegii nomine ſaluere iubet.

293

Eum, quod bonum fauſtumque ſit optatiſſimum omnibus applicuiſſe, multaque in hanc ſententiam ornate ac ſapienter locutus. Matthæus vero minime ad loquendum ineptus, omnibus pro re, loco & tempore luculenter, & ſcite
p.294 adeo reſpondit, vt magna nobilium conuenarum corona facta, ex affabilitate, atque prudentia, omnibus è veſtigio ſeſe præſtiterit admirandum. Oratio ſiquidem animi ſimulachrum habetur. Inde quum progredientes Cardinales eum inter ſeſe medium exciperent. Cardinalibus ipſe decedere, vtque probatiſſima eſt modeſtia, negare ſe locum eum occupaturum. At poſteaquam reluctari non potuit, ingenuam profeſſus verecundiam, coactus eſt in eos ſacroſancti Senatus proceres medius obequitare. Quum vero viciſſim de his & illis rebus differentes ad pontem perueniſſent, ingentem offendunt numerum eorum, qui pompam honeſtare iuſſi, iam aduentarant. Ibi tum Senator Vrbis cum frequentiſſimo Romanorum Ciuium comitatu omnibusque Reipublicæ totius ordinibus, qui munus aliquod in Capitolino foro, vel in vrbe gererent, exquiſitiori ſermone Gurcenſem excipit, & amœnitate Neapolitanæ facundiæ demulcet, quumque idem facere ſingulorum ordinum præſides inſtituiſſent, veriti Pontificuli ne dies ſalutationibus his atteretur, ſilentium omnibus indixere.

Inter eundum itaque vnus ex Pontificulis ſingulas Cardinalium clientelas, quæ in ordines ſigillatim inſtructæ obuiam veniebant, intento digito demonſtrabat, miſſos hos & illos inquiens ab Antiſtite ſuo, vt ingreſſum hominis decorarent. Quibus omnibus princeps, aperto capite, benigniſſime gratias agebat. Cum igitur inter ingentem hanc ſalutantium multitudinem ad vrbis portam, quæ templo Virginis popularis * adiacet applicuiſſent, Cardinales pro gradibus templi venia petita Gurcenſem relinquunt, mox ædem ingrediuntur adoraturi. Antiquum enim eſt inſtitutum (vt accepi ex pontificulo) ne ſacer Senatus quempiam per vrbem publice deducat, niſi vel Regem vel Regis primogenitum. * S. Mariæ de populo.

Duo vero Cardinales ſecundo vel tertio Regum genitos, vel duces, & Marchiones eos, qui ſe addictos Eccleſiæ profeſſuri venerint, quique ea ſunt amplitudine, vt in ſubſelliis vna cum Cardinalibus aſſidere poſſint. Quamuis vero Cæſarei huius Vicarii dignitas maior quam Mediolanenſis & Ferrarienſis Ducis eſſe cenſeatur, quippe qui Cæſaream Maieſtatem in vniuerſæ rebus Italiæ præſe ferat, quia tamen in eorum numero non habebatur, qui ſunt Eccleſiæ mancipati, ſatis eſſe viſum eſt propenſam erga eum voluntatem oſtentare, nihil vero eorum intermittere quæ ſeruato venerabilis Eccleſiæ decoro præſtari potuerunt. Proreges enim & Regum Vicarii à nullo Antiſtite deduci ſolent, nedum à duobus Cardinalibus excipiantur. Sed enim non ierim inficias huiusmodi ritus aliquando profanatos, præſertim Alexandri VI. tempore, qui Valentinum filium

filium ſuum à depoſito Cardinalatu ex Galliis redeuntem, neque adhuc vexilliferum Eccleſiæ deſignatum, à duobus Cardinalibus medium excipi, perque vrbem ad ſeſe deduci iuſſerit. Idque iterum fieri curauit, quum idem victor ſubacta Flamminia rediiſſet. Sed detur hoc illi, qui longe maiora his præter morem fieri permiſerit. Gurcenſis itaque ab Regalis montis Epiſcopo Vrbis gubernatore, & Neapolitano Archiepiſcopo, Palatio Antiſtite, hinc inde exceptus, iter ſuum exequitur.

Quos vero ſecum adducebat legatos, & illuſtres viros, à dextera Antiſtes aliquis, à leua qui prius in Vrbe fuerant Legati comitabantur, quod genus pompæ pulcherrimum eſt, & rariſſimum eſſe perhibetur.

Nos quum ab arcis faſtigio comitatum omnem ab oculis elapſum aſpeximus, ſtatim in penſile viridarium, quod ripæ fluminis imminet, & ponti quem ſtruxit Adrianus incumbit, deſcendimus, vt è feneſtris ædiculæ, quæ pontem & Alexandrinam viam omnem perſpicit, cominus reliquos præcedentium ordines ſpectaremus. Ibique cum arcis præfecto & Alfonſo Antiocheno Patriarcha paululum morati, Græcum militem in expeditiſſimis equis primum omnium adventare aſpicimus. Ab hoc Germana omnis iuventus ea, quæ numeroſiſſima, vel panificio, vel operibus aliis dedita Romæ degit, velitum armatura pulcherrime prædita proceſſit, non ſine omnium voluptate, qui priuatam eorum fidem & officium commendabant.

Hos inde ſubſequebantur Cardinalium clientelæ, ſingulæ in ſuas claſſes diſpoſitæ, quas inter numeroſa Strigonienſis familia equorum generoſitate, amictus patrii vniformitate, geſtaminum varietate, auri & argenti copia, quo non capita & colla, & pectora tantum inſigniuerant, verum etiam equos eisdem ornamentis ſtrauerant, ſpectaculum obtulit perquam delectabile. Inde Atrienſes minoris notæ, poſtea Gurcenſis ipſius Tabellarii. Mox veterina iumenta cum ſarcinis picturato ſtragulo ſuperſtrato, ab his eiusdem ſeruitia, famuli, clientelæque, (vti recenſere potuimus) circiter quadringenti. Poſt hos illi procede- p.295
bant, qui munus aliquod publicum gerunt, & amictu breuiori vtuntur, qui cancellarium aliquod opus curant, qui palatinis negotiis addicuntur. Inde ſcutigeri Palatini, mox viri præſtantiores, qui vel auro honeſtati, vel monilibus inſigniti Gurcenſem ſecuti fuerant circiter centum. Inde principis ipſius equi aliquot præſtantiores, quos præ ferocitate ſingulos ire neceſſe erat, & amplo ſatis interuallo diſtantes. Ab his Heluetii Pontificiæ cuſtodiæ pedites, Italus etiam peditatus, inde Romana nobilitas cum pontificiis aliquot miniſtris, quique locupletiores curiam honorifico veſtium & equorum ſumpto decorant. Poſt hos Romani, qui vrbicis regionibus præſident, vna cum ſcribis & aliis, qui munera vel publica vel priuata gerunt. Inde Oratores ſociorum Eccleſiæ, Pontificique & Apoſtolicæ ſedi addictorum, Placentini, Regienſes, Parmenſes, Bononienſes, mox Vrbis conſeruatores cum ſenatore ſuo. Lictores inde pontificii ſex, vna cum Imperiali nuncio. Præſtantes inde viri opibus, nobilitate, militia, dominio, principatu, Pontificis neceſſarii, affines, & conſanguinei. Mox Federicus Illuſtriſſimi Marchionis Mantuani filius, acri vectus equo, & precioſiſſimam indutus clamydem, inde ceremoniarum Antiſtites, à quibus ipſe Cæſaris Auguſti Vicarius Illuſtriſſimus in patriæ morem rogatus, inter eos, quos ſuperius dixi, Præſules, equo vehebatur. Qui ſtatim vbi marmoreum Adriani pontem inſcendit, Præfectus arcis, nunc Angelicæ* nuncupatæ, imperat ignem admoueri tormentis, quæcunque fuerant pro propugnaculis in hunc vſum comparata. Ecce vero primo flammis turres, & arcem omnem coruſcare. Inde mugitus, & tonitrua vaſta & horrenda ſtatim exaudiri: tanto cum ſtrepitu, tanto cum motu, vt non turres tantum quaſſarentur, verum ſolida ipſa moles Adriani concuſſa tremeret vndecunque. Pons etiam ipſe concuti, ſuburbanum & Vaticanus omnis contremere, quo ſtrepitu perculſi ſubſtitere omnes, atque ipſe in primis Gurcenſis abmirabundus ſublatis in molem oculis, rei nunquam prius in

* Caſtello S. Angelo.

in hunc vſum auditæ tenorem obſtupeſcebat. Subſecuta ſtatim tibicinum melodia quæ tuba ductili & quatuor tibiis intonata ſonum omnium ſuauiſſimum reddebat. Ibi nos hominis effigiem non ſine voluptate cominus ex proxima feneſtra contemplari, omnemque corporis dignitatem mirifice commendare, manſuetudinem, atque prudentiam, quam oculis & fronte præ ſe ferebat, nunquam ſatis admirari; dexteros omnibus oculos ſalire, dum tuendo expleri nequimus. Interim acer & generoſus equus, quem Federicus Marchionis filius regebat, eo ſtrepitu conſternatus, immo potius excitus vſque adeo ferocire cœpit, vt veriti ſint omnes ne puerum vna ſecum in fluuium ex ponte deturbaret. Tam magnis, tamque iteratis ſaltibus attollebatur, tam erat freni contemptor. Quod niſi magnanimus puer ingenio rariſſimus læuum calcar lateri appreſſiſſet, & in dexteram habenas leuiter deflexiſſet, perquam facile accidere poterat, vt tam feſtus, tamque iucundus dies in luctuoſum & mœſtiſſimum conuerteretur, vſque adeo egregia illa indoles ab omnibus & ſuſpicitur, & adamatur.

Facta eſt inde nobis copia recenſendi reliquos, dum in ipſo ponte multitudinis frequentia, quæ viſendi ſtudio conuenerat, conſtipati lentius ire coguntur. Maxime vero ſpectabilis erat illuſtris Albertus Pius, Carporum princeps, & probitatis, & eruditionis columen; Cæſaris nunc ad pontificem Orator ſapientiſſimus. Aderat & Joan. Fran. Picus Mirandulæ comes, vir omni doctrinarum genere abſolutiſſimus. Cum his Andream Burgium Cremonenſem agnouimus, virum in magnis negociis obeundis ætate noſtra Clariſſimum. Ac ne tibi ſim tot Oratorum nomenclator; quorum ſingula paria Palatinus præſul à dexteris deducebat, Hiſpanos quippe, Burgundos, ac tertio loco Venetos, mox Mediolanenſes, Florentinos, Senenſes, Lucenſes, ac Oratores reliquos quinque circiter & viginti, totidem Præſulibus comites adiectos enumerauimus. Antiſtitum inde mitratorum paria circiter quinquaginta, inde ordinum omnium numeroſiſſimum equitatum. Dum interim hos recenſemus & ſuauiſſimo tibicinum, qui ab arcis faſtigio modulabantur, concentu delinimur, Gurcenſis arcum, qui militari viæ ſuperductus eſt, euaſerat. Edicit igitur præfectus noſter, vt ea tormenta, quæ per mœnia verſus Leoninam vrbem muſica dimenſione diſpoſita erant, inflammentur. Ibique rurſum immanem ſtrepitum, clamoſa tonitrua, ſed placidiori quodam rithmo exaudiſſes. Ad hæc arcis tubæ clangorem mirificum & ſuauiſſimum dedere, animos ad exultationem accendentes.

Albertus Pius. Joan. Fran. Picus.

p.296 Fuerunt etiam ex Imperii clientibus, qui tormentis, & accenſorum ignium illuſtratione (atra enim nox iam incubuerat) prætereuntem principem ſalutarent. Quid vero Criſpe tibi de concurſu dicam, quum viæ ab æde populari in Vaticanum vſque (quod ſpacium, vt ſcis, in XX. ferme ſtadia, via lata porrigitur) tanta hominum vtriusque ſexus, conditionis, & ætatis frequentia refertæ & conſtipatæ fuerint, vt ſinguli vix procedere interdum poſſent. Quin etiam fuerunt in aliqua vrbis regione viæ ita multitudine hominum obſeſſæ, vt declinandum ab inſtituto itinere fuerit, ne Pompa in totam vſque noctem traheretur. Per radices igitur Capitolini montis ad Cæſarianas ædes Vallenſes Maximinas ire perrexerunt, à quibus in Floræ campum deflexerunt, recta inde in Vaticanum.

Vbi vero in Palatium applicuerunt, demiſſi ex equis, ſcalas & atria omnia Pontificiæ domus funalium frequentia, quæ noctem clariſſime vincebant, illuſtrata vident. Gurcenſis primo, mox Legati, & Oratores omnes, & magna vis nobilium, ingrediuntur ad Pontificem, quem in ſolio ſedentem Cardinalibus aliquot circumſeptum offendunt. Gurcenſis itaque ter genu procumbens Sacroſanctæ ſimulachrum maieſtatis pie veneratus eſt, admiſſus inde ad pedum oſcula. Tum pontifex illi manum, mox faciem obtulit oſculandam. Gurcenſis inde vtroque genu poſito aduentus ſui cauſam explicuit, breui ſed caſtigata oratione, cuius argumentum erat: *Se delegatum à Cæſare, vt omnino Chriſtianæ Reipublicæ diſſidia componerentur: bello, quod aduerſus Apoſtolicæ ſedis dignitatem tot annis geſtum eſt, finis demum imponeretur. Principum Italicorum, Ciuitatum & populorum*

pulorum iura perpenderentur; abominabile schisma, quod pullulare ceperat, eradicaretur, & exustioni prorsus demandaretur. Ad hæc Pontifex, *multum diuque aduentum eius, obhæc eadem, se desiderasse* respondit, *eumque optatissimum ideo omnibus applicuisse, placere quod animi gereret, quod auctoritas Imperatoria ad hæc eadem accederet, quantum in se esset, ramis velisque omnia deducturum, quæque tanto rerum molimini oportuna forent, omni diligentia prospecturum. Hortari denique hominem, vt obuiis vlnis hæc exciperet, eoque animo, quem professus fuerat, persisteret. Futurum sperare se, vt res tranquillo adeo statu sedarentur, vt (quod bonum faustumque sit) vniuersa Respublica Christiana quieti, & honestati suæ quam primum restitueretur.*

Surrexit ab his Princeps, adsistensque à læuo Pontificis latere, tantisper cum eo familiarius est locutus, dum Oratores reliqui, & vniuersa nobilitas, quique inde voluerunt, Pontificios pedes osculati sunt. Mox Gurcensis à singulorum Cardinalium amplexu & osculatione pia digrediens, eodem quo venerat comitatu, numerosissima funalium vi addita ad Jordanum montem, vbi paratum erat hospitium, ire perrexit; cui aduenienti præfectus noster eundem tubarum, tibiarum, & tormentorum applausum dedit, quem antea transeunti præstiterat. Quumque sub horam noctis tertiam ad ædes peruenisset, vniuerso comitatui salutem dixit, & gratias egit. Illi domum reuertuntur: hic discubitum accedit. Reliquum est, vt spes & expectatio hæc tranquillitatis, quam omnes optimam super eo conceperunt, euentu non irrito quamprimum elucescat, quæque tam aduersis tempestatibus vexata nauis est in vado, duabus anchoris firmetur. Nam quantum ad hominis prudentiam spectat, ipse eam optime nosti, quum superioribus diebus de negociis pontificiis secum ageres. Nos hic ex prima facie magnum nescio quid, & omnibus æque commodum auguramur. Vale. Valemus nos quoque, quibus apud Jo. Fran. Roboreum præfectum benignissimum bene est. Bembi, Marosticani, & Augusti nomine plurimum salutaris. L. Bonfilius, Academiæ totius desiderio adhuc abest, ac vtinam quamprimum adsitis animæ carissimæ. Interim tu vale atque etiam. Romæ. Ex Adriani mole. VII. Id. Nouem. M. D. XII.

PANEGYRIS R. D. MATTHEI EPISCOPI GURCENSIS, PER JANUM FRANCISCUM VITALEM PANORMITANUM. p.297

C. SYLVANUS GERMANICUS.

Longe decus patriæ non paruum, maxima dum te
Missum à magnanimo Cæsare Roma capit,
Quo fueris plausu, quanto susceptus honore,
Hoc Boreas illinc nouit & inde Notus.
Altus Apollo vetat non talia scire nepotes,
Dignus in æternum viuere vester honor.
Dimidium secli vix hunc memoraret honorem,
At nunc perpetuus carmine fultus erit.
Te quoniam Vates numeris pia vota receptant,
Eripitur morti fama decusque tuum.
Inter & excelsos Vates Vitalis honorem
Vestrum iam fecit carmine perpetuum.

FRAN.

FRAN. MARII GRAPALDI CLARISSIMI POETÆ LAUREATI.

SUB Joue nonne Aquila est? nonne Esculus? vtraque iure
Num iuncta? vtramque protegit aura Jouis.
Quæ narrata diu tandem stant fœdera JULII
Cæsaris, atque Jouis, mundus in imperio est.
Sic tu Jane tuo Vitalis carmine Quercum,
Longum, Aquilam, Imperium viuere posse facis.

HIERONYM. ANGERIANI DECASTICHON.

LAsciua dulcis Pelignus Naso Camœna,
Andinus docto dulcis & ore Maro.
Arte lyræ dulcis Venusinus Oratius, arte
Plectrorum vates dulcis & vmber erat.
Carmine quem genuit dulcis Verona Catullus,
Dulcis Romanus voce Tibullus amans,
Ipse sono dulcis Papinius, inclyta cuius
Natali, & studiis Parthenopæa tumet.
Dulcior his certe es Vitalis docte, Camœna,
Ore, lira, plectro, carmine, voce, sono.

OCT. SYLVIUS LAURELIUS.

LAudat tam bene Cæsarem, atque Julum
Suauis, delitiosus hic Panormus
Vitalis, pater elegantiarum,
Et doctus, facilis, Deique plenus,
Vi tantam mereatur inde laudem
Suis carminibus bonus Poeta.
Quantam carminibus suis, Julo,
297 *Gurcensi tribuitque, Cæsarique*
Hunc lector longe nobilem libellum.
Oblectat placidus poeta mentem,
Oblectant animos modi legentum.
Hunc lector lege nobilem libellum.

P. B.

VItalis meruere diu, at nunc viuere semper
Carmina, & æternis æqua prope imperiis.
p.298 *Namque alias laudem tu ex te, at nunc accipis ex re*
Nec plus das laudis quam datur inde tibi.
Jure igitur factis magnis verba æqua dedisti,
Qui volet æternum viuere, digna canat.

HIERONYM. VITALIS NEAP.

NOn tantum hospitio lætata est aurea JANI
Roma triumphalem conciliata DEum.
Carmine quam JANI VITALIS clara Panormus
Gaudet, & est fœtu terra beata suo.

Bis geminos oculos gemina ille in fronte gerebat
Janus, sed plus hic mente videre valet.
Ille tenet baculum, tenet hic in carmine sceptrum,
Ille anni claues, hic Helyconis habet.
Quam bene te Janum Vitalem nomine dicunt,
Carmina nam vitam post tua fata dabunt.

PETRUS FOEDERINUS RO.

VT miris peragrat Vates Helycona choreis
Miror, & Æmonium quam bene flectat equum.
Mollia Pipleides Cirrheo labra liquore
Tinxere, & Vati laurea serta ferunt.
Sulmo sui merita gratatur laude perennis
Nasonisque opifex Vmbria Callimachi.
Ausonia exultat Vitalis laude Panormus
Quod sibi Pierius venit ab ore calor.
Arctoas æque modulari compulit æstrum,
Tot laudes plectro concutiendo chelyn.
Delectar Vitalis opus ceu pollice primo
Lecta foret, rubeo tecta colore rosa.

R. D. MATTHÆO LANGIO, EPISCOPO GVRCENSI CÆSAREÆ MAJESTATIS VICEM GERENTI ORNATISSIMO, JANUS FRANC. VITALIS PANORMITANUS S. P.

CUiusque optimi, ornatissime Præsul, censuram euitare non possem, si tanta exercitationis genera audaci adolescentiæ morem gerens hoc opus imprimi non erubuissem, & tibi omni bonarum artium disciplina excultissimo dedicare, nisi ea me defensarent, intestinus videl. quum omnium probatissimorum, tum maxime erga te mens & amor & honor. Nemini enim in obscuro est, te animi imperio, corporis vires absolutissima virtutis luce ductum disponere ac moderari. Quæ omnia si particulatim nunc enarrare velim, non modo ego tanto ponderi imperasse viderer, at ille Arpinas eloquentiæ pater. Quibus omissis satis sit ad excusationem me non laude, non lucro, non temeritate has nugas lusisse: verum vt animi mei gaudium à tot virtutibus excitatum testificarer. Præterea quum pace nonnullorum hac in miserrima tempestate in fidei nostræ interitum omnes fere conspirare videantur. Tu autem, vt bonus es: boni & æqui consule: & hæc (licet puerilia) eo animo, quo sunt data, suscipere dignator. Vale, nostri memor. Romæ. Tertio Idus Nouembris M. D. XII.

JANI FRAN. VITALIS IN PANEGYRIM PRÆFATIO.

SUnt quos cornipedes, canes, auesque
Delectat volucres fouere, & illi
Pingues montibus insequuntur altis
Damas, hi cupidi sequuntur aurum.
Secum, fulmineos equos, canesque
Secum, secum habeant aues volucres,
Damas opposita sequantur hasta,

Non

Non talem cupido decorem, & illis
Diues muneribus frui, rapit nam
Fortuna hoc facili modo bonum, nec
p.299 His parcunt celeres bonis sorores.
Phœbus non trepido sequendus ore
Sit dux, sit dominus mihi, sit auspex,
Hoc fiant cineres mei decori
Vnguento, & facilis sequendo sit hic.
Ergo mellifluis ades camœnis,
Et pandas graciles Apollo musas
Et pandas numeros Apollo dulces.

PANEGYRIS R. D. MATTHÆO LANGIO, EPISCOPO GURCENSI CÆSAREÆ MAJESTATIS VICEM GERENTI EXCULTISSIMO.

CÆsareas iterum gentes, gratamque tonanti
Progeniem, ramis condit tibi quercus opacis.
O tandem gratare tuis generosa tropheis
Roma iterum, vindex Heroa é stirpe camillus,
Ortus ab Hesperia pepulit fera prælia, qui nunc
Magnanimo Liguris latitat sub pectore JULI.
Hostia septeni superas fluitantia Nili
Albula, tu Gangem vincis, fluctusque Tymaui,
Tu celerem Tygrim, rapidum Symœnta, & Araxis
Impetum, & auratas qui fert Pactolus harenas,
Victus honorato sequitur tua flumina riuo.
Et maior titulis nunc aurea Roma superbis
Efficitur, sublime caput super æthera tollens,
Sub Julo æternos rursus visura triumphos
Gaudet, & auratæ rutilant in fronte coronæ,
Qualis quum roseo compellat mane colore
Aurora & curui gaudet liquisse mariti
Pulchra thorum, dulces alio quæstura lepores:
Talis perdomitis lætatur Roma tyrannis,
Quæ Rhodanum, quæ Arabas olim disiecit, & Indos
Sub iuga Cæsarei totus se tradidit orbis
Imperii, Cilices arisque deisque superbi,
Ditia victrici dederunt sua munera Romæ.
Ecce iterum Gallos eiecit Roma rebelles,
Atque iterum Latia sub maiestate tenentur,
Armigeros quondam quos perdomuere Quirites,
En tibi Meonii bacchantes præda resurgunt,
Magnanima aduersos gestantia pectora Thyrsos,
Quæ rabie rigida furibunda mente trahuntur.
Sed quis rumor adest, præceps quo vulgus oberrat,
Quo proceres Latii? cui pegmata celsa parantur?
Obsitaque egregiæ testantes regna tabellæ?
Chara DEum soboles & nostri cura Tonantis,
Cæsarei Imperii spes vna & sola carinæ
Occurrit lassæ, cuius virtute procellas,

Oceanus mulcet tempestatesque serenat,
Cuspide Mars, Phœbus Cythara, Cyllenius ore.
Alter olympiaco merito decoratus honore
Emicat, & serpunt tres circum clara coronæ
Tempora; grandiloquos tutatur prima poëtas,
Altera magnanimis ducibus fauet, altera cœlum
Respicit, occultos monstrans super astra meatus,
Relligionis opus, primasque acquirere sedes
Edocet, & superas qua possis scandere ad arces,
En meus ingreditur Latium dux maximus armis.
Atque togæ, hunc sequitur procerum concordia diues,
Purpureique patres, & candida turba potentum. p.300
Auratis tortisque comis venere Sycambri:
Æthiopes nimio nigrantes sole sequuntur:
Pannonii hinc alacres frenis, phalerisque decori
Conspiciuntur equi, spumis maduere lupati.
Tympana pars tundit, Buxos pars inflat inanes,
Horrisonusque fragor volitat per amica tubarum
Sydera, Mæoniis fumat & plausibus æther.
Talis Germanis venit Gurcensis ab oris
Cæsaris auspicium, talesque sequuntur ouantes
Hunc Latii proceres, vultu nitet altus eburno.
Augusti imperii custos fidissime salue,
Salue chara DEum proles, rectura per æquor
Carbasa Clauigeri tandem, cui nomen vtrumque
Principis & Vatis merito memoranda dedere
Facta, sub auspiciis cuius secura Poëtæ
Credunt vela mari Zephyris adiuta secundis.
Mens fugit Herois laudes scriptura decori,
Et superat genus hoc semper fulgentius œstrum
Scribentis, quantum ceu quum ditatur auarus
Diuitiis, tantum fit pauper sæpius auro.
At tu seu Vatum fauor es, seu cura deorum,
Seu Phœbum splendore refers, cytharaque sonanti,
Non mortalis adest vultus, color ipse sed almum
Purpurei radii testantur tempora circum.
Denique ni Samiæ fallamur dogmate rhetræ,
Quæ tua nunc anima est, fuerat iam Cæsaris, artus
Ingressa æthereos, & numina tanta decori
Principis Italiæ conseruatura quietem.
Oceanum interea dum collapsura reuisunt
Sidera, dumque cauis respondet montibus Eccho,
Semper honos, nomenque tuum, laudesque manebunt.
Namque tua gaudent sub tempestate Poëtæ
Laurigeri, quorum est mortales rumpere nodos,
Et freta secura turgentia rumpere classe.
O facile ingenium priscos imitantis honores,
O faciles animi generoso in principe, & ingens
Progenies calamos sacri victura Maronis,
Prisca tamen patriæ tutores secula iactant.
Qui periere armis, & honoro Marte, Quirites
At tu non armis, nec Martia templa reuisis
Cædibus infandis miserorum aut morte triumphans;

Sed præfers tantus sanctissima dona Mineruæ,
Cuius honorati fragrabant fronde triumphi,
Hæc hæc magnanimo laus est in principe. Salue
Candida pax, cuius licuit fœdare decoram
Vlli vnquam faciem summoque cupita tonanti
Quum superas voluit cœlorum scandere sedes,
Et zonas vexare poli fera turba Gigantum,
Tu furor euictis manibus post terga, dolique,
Et rabies furibunda manus connexa sequuntur;
Denique fidus amor circum, Jusque omne fidesque.
Et pietas graditur, post hos concordia ramis
Palladiis ornata petit dextram atque capillos.
Et tecum Italia qui maxima facta labante
Egit adest, venerare ducem, venerare deorum
Progeniem, qua nil dum lumina candida fundit
Phœbus, ab Eois spectat iucundius oris.
p.301 *Et vos ô Latii facunda caterua Poëtæ,*
Quos decet excelsum Musarum scandere montem;
Et iuga Parnassi subter labentia opacis
Flumina speluncis, riuosque haurire decoros.
Hoc opus est vestris calamis & dignius altis,
Ast ego (dum tenues seruabunt molliter auras
Fata) tuos quacunque canam sub voce Triumphos.
Arma canant Vates alii, seu mollia molles
Facta viri Veneris tenerosque Cupidinis arcus.
Tu mihi materies, numenque, decusque, canendi
Aduenis, & nimias nostro de pectore curas
Pellis, anhelanti requiemque imponis auenæ.

HYPOTHESIS SEQUENTIS CARMINIS, PER BEATUM RHENANUM.

Imp. Cæs. Maximilianus Augustus Patavinæ Vrbis obsidionem (qua nulla ab hinc ducentos annos potentior memoratur) ob instantem brumam relinquere coactus, cum magna vi cataphractorum & leuis armaturæ militum Vicentiam venit, vbi pro foribus delubri hoc carmine à Hieron. Nogarolo Comite salutatus est.

HIERONYMI NOGAROLI COMITIS, AD SACRATISSIMUM MAXIMILIANUM CÆSAREM SEMPER AUGUSTUM, PRO VICENTINIS ORATIO HABITA.

SI nostræ natura parens tribuisset in vno
Corpore nunc vrbi te coram assistere Cæsar
Posse, animumque tibi deuotum pandere aperto
Pectore, venisset Vicentia tota serenam
Hanc faciem spectare tuam, spectare verenda
Maiestate oculos, & tanti principis ora,
Ora tot egregias animi testantia dotes.
Denique conuulsis properasset sedibus vltro
Secum tecta trahens vrbs ipsa, hominesque tueri,
Te sydus numenque suum, te corde fateri

Aduenisse

Aduenisse deum populis, quo vindice ab Orci
Faucibus, & tandem dominatu erepta superbo
Libera, tranquilla sub Cæsare pace fruatur.
Quis ego pro meritis quasnam tibi maxime grate
Induperator agam? quoniam persoluere nostra
Non opis est, quæ digna satis præconia fame
Incipiam memorare tuæ? Thrasibulus honores
Æternos meruit, clarumque in secula nomen
Terdenos vna dum pellit ab vrbe tyrannos
Palladia; Tu pressa graui florentia centum
Oppida seruitio, clarasque tot eximis vrbes
Exoluisque iugo, magnum tibi quinque tulerunt
Bella exhausta decus, iuuenili marte Batauos
Dum Morinosque domas, victoque Eburone cohercet
Nunc etiam intacto gaudentes crine Sicambros,
Et modo fraterno iunctos tibi fœdere Gallos.
Accessit sed nulla tuis hac gloria maior
Rebus, in Italiam postquam fœlicia transfers
Signa, diuturno quæ tanquam oppressa veterno
Hactenus abs te oculos excita attollere tandem
Incipiet, priscumque decus reparare vetustæ
Militiæ, cuius duce te documenta resurgent P.302
Antiquum in morem, qui munia cuncta latini
Martis obis, valido seu robore militis vti
Siue opus est virtute ducis, mitissimus vnus
In castris acieque ferox; à milite differs
Non epulis cultuque nouo, sed pellibus algens
Fertur hyems, æstusque pari sudore, locandis
Nemo magis solers castris, nec callidus hostes
Ludificare magis, vel idonea tempora pugnæ
Eligere, instruere atque acies, circumdare clausas
Obsidione vrbes, tibi nec castrensia sordent
Munera, pro signis sed stare gregarius abs te
Miles habet quæ exempla petat, speculariter hostem,
Sorte agere excubias; nec vallum ferre recusas.
Primus inire manu bellum, postremus abire,
Indulgens aliis, parcus tibi, commoda præfers
Quando aliena tuis, nec solis artibus ingens
Tutaris bellum imperium, sed consulis illi
Multiplici exemplo virtutum in pace tuarum.
E quibus illustri super æthera vertice surgunt
Tergemine imprimis, merito ter maximus vnde es:
Largus opum, clemens & seruantissimus æqui.
Quo nec Alexander, nec se tibi comparet ipse
Julius, & iusta Traianus lance secundus
Sit tibi, summa deûm cuius sub pectore virtus
Descendens Astrea polo sibi legit amicum
Hospitium, tutamque rata est se credere terris,
Quæ tibi sola via est, quæ tanti causa laboris?
Per gelidas alpes vt summo à margine Cymbri
Littoris in Latium tendas, vbi vindice dextra
Restituas leges, oppressaque iura vocanti
Jampridem miseræ Ausoniæ, vim vique repellas
Et reddas sua quæque suis, orbique iuuando

Impen-

Impendas quam possis opem, quibus itur ad astra
Pro meritis. Neque enim reges quique alta gubernant
Imperia, & quibus est dominandi admissa potestas,
Rere ad delitias, rere ad sua commoda natos;
Sed vigilem ad curam populorum vrbesque tuendas
Ad commune bonum, sed egenæ ad munia vitæ.
Sic adolescentis capiebat origine mundi
Regna inuitus, habens oneri diademata & ingens
Pondus æui, quanto vix tot paterentur honores.
Tunc aliis melior, tunc qui sapientior ibat
Rex, non cuncta putans sibi sed se viuere cunctis.
Hic tibi mos antiquus adest, cui nulla laboris
Meta, nec assiduæ requies admittitur auræ,
Imperio dum luce vacas oriente, cadentem
Ad solem, dum magna geris, maioraque gestis
Concipis, æternis celebrari digna camœnis:
Quas animo, quas mente foues, & pectore quarum
Cultores tu cultor amas, & honoribus auges
Diuitiisque beas, O terris numen amicum,
O summi pietate Iouis lecte arbiter, à quo
Pendet nostra salus, cœlo venis auspice, cœli
Consensu, & nulla potes hinc ratione negari
Missus adesse Deo, licuit cui sanguine nullo
Vincere, & hostiles sine milite fundere turmas:
Portarum cui sponte patent ingentia claustra,
Et validæ turres, cui ferrea mœnia cedunt
Fossarumque moræ. Nunc ô nunc inclyta tellus
Itala iamdudum variis agitata procellis
Continget placidum superato turbine portum,
Et prisco illustres reuocabit honore triumphos,
Tollet Roma caput, & te moderante redibunt
Aurea felici Saturni secula mundo,
Quorum nostra tibi Vicentia dedita nuper
Se quoque participem sperat fore, nomine cuius
Te dominum proni veneramur rite, tuumque
Numen adoramus, & claues tradimus vrbis:
Immo animos ipsamque tibi cum ciuibus vrbem
Commendamus, vt immunis sub principe largo
Viuat, & immodico iam vectigalis iniqui
Fasce sub arbitriis aliorum exhausta leuetur;
Quæque tuæ ditionis erant atque oppida iuris
Accipiat, maneantque suo cum corpore membra
Nec minus antiquis sancita aut pacta tabellis
Seruenturque indulta ducum, Regumque priorum,
Qui solium tenuere tuum, si nostra fauebant
Vota tibi, si fixa animis domus Austria nostris
Semper erat, si nos tenuit reuerentia sacri
Imperii, Adriaco quamuis parere leoni
Vicinam tulerit fortuna volubilis vrbem.
Quæ subiecta prius vobis, & in ære locata
Cæsareo, primos tam læta recurrit ad ortus,
Tamque libens Aquilæ sub signa reuertitur almæ,
Quam nec mens valeat complecti & lingua profari.

Auctaque, siue olim Cimbrorum à gente vetusta
Condita, Germanæ gratatur origine gentis,
Adiungique suis quamcunque subire paratam
Fortunam, pariter seque in tua Brachia condit
Atque fidem tibi perpetuo dicat optime Cæsar.

Sebastiani Murrhonis Junioris Colmariens. ad Lectorem Carmen tumultuarium.

Cæsareum quanto legatum exceperit ille
JULIUS hic paucis docet honore liber.
Cui tandem optatæ referenti munera pacis
Obuia se totam Martia Roma tulit.
Imprimis, tenues quis circum tempora vitæ
Dependent, sancti turba verenda patres.
Hinc etiam antiqua Romani gente superbi
Sub quorum Imperio terra fretumque fuit.
Et Germana cohors Scythici Mauortis alumna
Affuit, elato conspicienda gradu.
Hac si Gurcensis pompa fuit vrbe receptus
Orator tantum Cæsaris ecce sacri:
Ne dubita, veteres renouabit Roma triumphos
Aduentu Cæsar MAXMILIANE tuo.
Marmoreum statuent arcum tua membra Quirites
Inscriptum auratis talia verba notis.
Hac egit victos Capitolia ad alta Bohemos
Austriacæ Cæsar gloria vera domus.
Hac Celtas, Morinosque, & torto crine Sycambros
Attritos duro colla superba iugo.
Hac etiam Venetum posita feritate leonem
Tarpei duxit sub pia templa Jouis.
Tu modo ne voto Cæsar frustrere Quirites,
Sed iamiam videat te tua Roma suum.

JO.

JO. CUSPINIANI
DIARIUM
DE
CONGRESSU MAXIMILIANI
ET
TRIUM REGUM.

RICARDI BARTHOLINI
HODOEPORICON
MATTHÆI GURCENSIS
EPISCOPI.

LECTORI SALUTEM!

BURCARD GOTTHELF STRUVE.

Ohannes Cuſpinianus anno Chriſti M CCCC LXXIII. natus, Sueinfurtum, * Orientalis Franciæ nobilem vrbem, patriam habuit. Comparatis per ingenii felicitatem ſcientiis, maius augmentum additurus, in Academiam Viennenſem, tum ob mathematica, potiſſimum ob humaniorum artium ſtudia celebrem, concedebat. Ibi Conradum Celtem nactus fuit Præceptorem. Anno M D II. Imperatoris Maximiliani I. iuſſu, Joanni Stabio, Mathematico & Poëtæ claro, præmiſſa poëtices commendatione, lauream, pro maxima doctiſſimorum hominum concione, ſolenniter conferebat. Eiusdem Imperatoris deinde Conſiliarius ex ciuibus Academicis lectus, in Hungariam, Bohemiam & Poloniam Orator miſſus, per duodecim annos continuos, in difficillimis rebus ſe virum præſtitit. Plurimis legationibus (quarum viginti quatuor intra quinquennium ſolum in Hungariam ſuſcepit**) feliciter defunctum Maximilianus Imperator cum Senatui, tum etiam, in Conradi Celtis locum, anno M D VIII. Cæſareæ Bibliothecæ Viennenſi præficiebat. *** De quo Petrus Lambecius: **** *Cæterum mortuo Conrado Celti ſucceſſit in adminiſtratione Bibliothecæ Cæſareæ diſcipulus ipſius Joannes Cuſpinianus ſiue Spieshamer, Sueinfurtenſis, relictis ingenii monumentis clariſſimus, cuius conſilio & opera Imp. Maximilianus I. qui eum Conſiliarii atque Hiſtoriographi ſui titulo, & inſuper Præfectura Senatus Vindo-*

---

* Male igitur ipſum Viennæ natum dicit Girol. Ghilini *Theatro d' Huomini Letterati p.* 81.

** Sic enim ipſe Cuſpinianus in præfatione huius Diarii: *amore tui omnia elegi, quæ & vidi, & quibus interfui. Quinque enim annis (vt ſcis) voluo hoc ſaxum, quibus vigeſies & quater in Vngariam orator iui, atque hæc negotia tractaui.*

*** Sic Nicolaus Gerbelius in litteris ad lectorem anno M D XL. ſcriptis, quas Cuſpiniani de Cæſaribus Operi præmiſit: Ex quo ſua hauſit Melchior Adami *in vitis Philoſophorum p.* 33. & Mart. Hanckius *libro II. de Script. Rer. Roman. P. I. Cap. XVI.* Videri etiam de eo poteſt Henricus Pantaleon *proſopographia parte III.*.

**** *Comment. de Bibl. Cæſar. lib. I. num. XXXVI. p.* 32. qui etiam *lib. II. addit. XV. p.* 1011. ipſius Epitaphium adducit, quod Vindobonæ in Sacello quodam Eccleſiæ Cathedralis S. Stephani reperitur.

Vindobonensis ornauit, in difficillimis negotiis vsus est, adeo vt sæpe in multam noctem de grauissimis Imperii rebus cum eo collocutus sit. Tanta enim præter eximiam facundiam in Cuspiniano fuit prudentia, & fides, & tenacitas silentii circa res arcanas, vt vigilantissimus Imperator fidissimo illius pectori reconditissima quæque tuto committere potuerit. Quare etiam adeo clementer, adeo mansuete ipsum complectebatur; vt sæpe in multam noctem cum eo de negotiis Imperii, de rebus secretissimis collocutus sit, plane, vt erat mansuetissimus Princeps familiarissime. * Anno M D XV. in consiliorum partem quorum gratia Reges Vladislaus II. Hungarorum, Ludouicus I. Bohemorum, Sigismundus I. Polonorum, ad Maximilianum I. Imperatorem Viennam conuenerant, Cæsaris Orator adsumebatur. In hoc ipso igitur Diario celebratissimi Trium Regum cum Maximiliano I. Imp. Conuentus, qui in XVI. Julii M D XV. incidit, Historiam & quidem ea saltim scribit, quæ ipse vidit, quibus interfuit. Qua ratione vero ipse ante Conuentum istum missus fuerit in Hungariam, testatur Nicolaus Isthuansius, ** dicens: *dum de his Vladislaus anxio animo consultat, oportune Budam venit missus a Cæsare Johannes Cuspinianus tum victoriam de crucigeris agrestibus partam gratulaturus, tum vt de mutuis fœderibus, propinquitatis vinculo confirmandis, cepta iam pridem superioribus annis per Johannem olim Episcopum Varadiensem consilia atque pacta bono fine terminaret. Petebat autem Cæsaris nomine, diem & locum colloquio designari, ad quem ambo conuenirent, remque transactam quidem, sed tot annis intermissam finirent.* Hinc idem Isthuansius conuentum ipsum describit. De eodem testatur Pontus Heuterus, *** dum ait: *de hinc Regum amicis ac Consiliariis, Cæsaris nomine, per Joannem Cuspinianum Historiographum (qui huic conuentui, Oratoris munere Cæsari fungens, adfuit, singularique libello hæc accuratissime descripsit) dona sunt allata.* Integrum vero hoc negotium his verbis complectitur Gerhardus a Roo: **** *Hoc rerum statu Imperator, uti Rem Austriacam vicinorum regum fœderibus & affinitate aliqua constabiliret, Joannem Cuspinianum in Hungariam ad Vladislaum regem misit, qui nunciaret, ob nec opinatum Gallorum regis obitum, & Caroli Nepotis, annos jam tutelæ egressi, res, dubiosque Heluetiorum motus, non fuisse ipsi integrum, uti ad expetitum cum illo & fratre illius Sigismundo Poloniæ rege colloquium veniret, quare producendum esse tempus, quoad maiori rerum mole sese expedire posset. Vladislaus ea de re fratrem per celeres nuncios certiorem fecit. Ad finem Martii cum Gurcensis Cardinalis a Cæsare in Austriam venisset, reges Posonium convenêre, quo & ille profectus, ea quæ in mandatis habebat cum ipsis agit, reliqua in aduentum Cæsaris dilata. Memoriæ proditum est, Matthiam quendam Mechovitam Astrologiæ peritum, Sigismundo iter ingredienti, affirmasse, non futuram Cæsaris videndi copiam ante Julii medium. Id præscientia quadam siue diuinandi aut coniectandi solertia dixerit, nouerint alii; rei eventus verum comprobauit. Multis enim legatis ultro citroque missis, postquam Gurcensis ipse magnis ad Cæsarem itineribus venisset, is Oeniponto literas ad reges dat, venturum se propediem, orare uti moræ tædium patienter ferant. Tandem præmisso iterum Gurcensi cum aulicis aliquot satrapis, ad sextum Idus Julii Viennam ipse venit. Postridie auditi sunt Regum legati,*

 quos

---

* Hæc verba sunt Melch. Adami *c. l.* Hinc etiam Geth. a Roo. Hist. Austr. lib. VIII. p. 289. *inter doctos sui temporis quos maxime coluit, fuere: ex historiarum & antiquitatis inuestigationibus, Joannes Cuspinianus summa dignitate ab eo auctus.*

** *Histor. de Rebus Vngar. lib. VI. pag.* 77.

*** *Rer. Austr. lib. VII. cap. XI.*

**** *Rer. Austr. lib. XII. p.* 595.

quos inter strigoniensis præsul, de bello Turcis inferendo, & ad hoc necessaria principum necessitudine, verba fecit, cui Cæsaris iussu respondit Petrus Motta Hispanus, eloquentia insignis. Legatis dimissis, Cæsar ex suis ad reges mittit, qui eos, uti Viennam ad ipsum veniant, inuitarent. Id cum facturos esse audiuisset, Cæsar cum splendidissimo comitatu, ad quintum ab urbe lapidem, obviam illis progressus, in arce Trautmansdorffia pernoctauit. Postridie reges, quorum Sigismundus eam noctem Hamburgi, frater ponte ad Leitham egerant, ad Cæsarem perrexere, jam arce egressum. Atque ita tres potentissimi Principes, cum suo quisque comitatu, in apertis campis convenêre, ubi Maximilianum in hæc verba orsum fuisse memorant: Hæc est dies, quam fecit Dominus, exultemus & lætemur in ea; moxque intulisse Sigismundum: Faxit DEus hunc nostrum conuentum reipublicæ suæ salutarem. De hoc illorum congressu, totaque serie plura qui scire volet, Cuspinianum & Richardi Barusini itinerarium adire poterit, nos rei summam persequimur. Diem proximum, quo Viennam ingressi sunt minus celebrem fecit pluvia, quæ leuis primum, deinde intentior fuit. Nihil tamen honoris festæque lætitiæ omissum est. Aliquot inde dies colloquiis & consultationibus dati. Erant Vladislao regi ex Anna Gandala (illustris ea in Vasconibus familia est) liberi Ludouicus & Anna. De his ita inter ipsos conuenit, uti ambo Austriacis illigati nuptiis, perpetuæ pacis amicitiæque fœdus confirmarent. Sunt qui Vladislaum filiæ coniugium Cæsari prius obtulisse affirmant, eumque respondisse: auditum sibi aliquando ex parente Friderico; principi ætate provecto, mitius non posse adferri mortem, quam si ei iuvencula conjugetur. Itaque consultius videri, uti Anna nepotum alteri collocetur. Ad decimum Calendas Augusti, qui dies publicæ sponsalium confirmationi dictus erat, Maximilianus utroque rege præsente, Annæ Coronam Auream imposuit, & florenti serto ab ea donatus est. Hinc ad D. Stephani itum est, ubi peractis sacris, verba præeunte Strigoniensi, Anna, accepto in fidem annulo, ita Maximiliano desponsa est, uti intra annum aut Carolo aut Ferdinando conjungeretur. Dein Ludouico Maria Cæsaris neptis, præsens ipsa desponsa est, lacrymas ubertim fundente Vladislao. His peractis, ducenti Viri militari dignitate donati sunt. Inde ad epulas, ludosque equestres, & choreas discessum est. Per eosdem dies pax & fœdus promulgatum, ex quo maximæ provinciis illis & regnis commoditates redundarunt, imprimis vero Austriacis Principibus, ad Hungariæ Bohemiæque regna stratus est accessus: nam undecimo anno post, Ferdinandus, qui Annam duxerat, Ludouico ad Mohacium oppidum a Turcis cæso, utrumque regnum, ex fœderis & matrimonii jure, adeptus est. Post sponsalia rite celebrata, Imperator & Polonus, Hungarum Neapolim Austriæ deduxêre, inde Viennam reversi; paucis post diebus in regnum hic, ille Egenfurtum ac Lincium abiêre.

Testatur de eodem quoque in Sylua sua Jo. Dantiscus quæ infra sequitur, dum canit:

Venerat huc etiam doctorum clara virorum
Concio, de quibus huc a Cæsare missus ad istos
Cuspinianus erat Reges orator, abunde
Doctus, & in variis versatus rebus agendis,
Phillyrides certe vel nostro tempore Chiron,
Et medica fertur præstans vt in arte Machaon,
Tam bene languori vario, morbisque medetur.

Eundem quoque in epistola sua commendat Caspar Vrsinus.

Subsequitur RICARDI BARTHOLINI *Hodoeporicon Matthæi Gurcensis.* De hoc jam supra dictum fuit, quod negotiis maxime arduis, Gallicis

Gallicis potiſſimum & Italicis fuerit adhibitus. Deſcripſimus etiam ipſius introitum Romanum ſub Julio II. Papa. Poſtquam autem Julius II. Februario menſe 1513. eſſet defunctus, coram Leone X. Papa Imp. negotia geſſit controuerſiam cum Venetis Papæ arbitrio relinquens, * tali titulo vſus *Matthæus S. R. E. Dyaconus Cardinalis S. Angeli, locum tenens generalis & Procurator* Sereniſſimi *& Excellentiſſimi Domini D. Maximiliani Romanorum Imperatoris electi ſemper Auguſti.* Inde ipſius potiſſimum ope pax inter Imp. atque Venetos fuit concluſa. ** Reuocatus ex Italia, ad negotia Hungarica & Polonica fuit deſtinatus. Miſſus igitur cum pleno mandato ad Vngariæ Regem Vladislaum, *** vt extremam manum imponeret negotio, quod animo conceperat Maximilianus de adfinitatibus cum Vngariæ Regibus contrahendis, prout ſub initium Diarii ſui exponit Cuſpinianus. Hæc igitur ſingula in hoc libro plenius exponit Richardus Bartholinus, Peruſinus **** Poëta. Hic etiam Auſtriados libros XII. ſiue bellum Noricum ob Georgii diuitis, Bauariæ Ducis hæreditatem geſtum, ſcripſit. His autem, quæ deſcribit geſtis, teſtis idoneus interfuit: Sic enim de eo in Diario ſuo Cuſpinianus: *finito officio Richardus Peruſinus, Reuerendiſſimi Cardinalis Gurcenſis Capellanus dicere incepit, vt eſt eloquentiſſimus, ſed ſtrepitu nobilium, quia audiri non potuit, in medio deſtitit. Hic etiam tribus libris, quos Odeporicon vocat, conuentum hunc celebrauit.*

Sic etiam Jo. Dantiſcus in Sylua ſua huic Hodœporico inſerta, ita canit:

- - - - - Exin
Appulit Hetruſco Riccardus ſanguine cretus,
Grandia qui cecinit Romani Cæſaris acta
Egregius vates, tum notus primitus, & tunc
Sæpius humana mihi conſuetudine iunctus.

Hoc autem Hodœporicon in duos libros diſtinxit. Præmiſſa eſt Jo. Dantiſci, Poloni, ***** qui eo tempore Sigismundo Poloniæ Regi erat a ſecretis, demum Warmienſem obtinuit Epiſcopatum, Præfatio ad Lectorem, quæ in laudibus Cæſaris, Annæ Hungaricæ, Mariæ, Vngariæ Reginæ, Richardi Bartholini & Cardinalis Gurcenſis conſiſtit. Integer vero liber ad Bernardum ſanctæ Mariæ in porticu Diaconum Cardinalem eſt directus. In primo quidem exponit iter Cardinalis Gurcenſis ipſi a Cæſare demandatum, qua ratione Auguſta diſcedens, per Bauariam in Auſtriam venerit, Viennæ magnifice fuerit exceptus, atque tunc Mauſolæum non ſolum Friderici III. ſed lepidam etiam fabulam de Neytharto deſcribit. Vienna Neoſtadtium perrexit Cardinalis, vbi Cæſaris nomine conuentui Ordinum Auſtriæ præfuit, indeque Poſonium pergit, ad Reges ibidem congregatos, a quibus beneuole exceptus expoſuit, quæ ipſi fuerant demandata. Demum belli Polonos inter atque Moſchos tunc geſti cauſſam, & quod in idem tempus incidit, bellum ruſticanum Pannoniæ deſcribit. Dum alterum Gurcenſis iter in Pannoniam recenſeret, intermiſcet carmen ad Poloniæ Regem, Sigismundum, quo ipſi potiſſimum pacem perſuadet: cui ſubiungit JO. DANTISCI *ſyluam de profectione Sigismundi poſt victoriam*

* Extat hoc compromiſſum inter Ludouici XII. litteras *Tom. IV. p.* 213.
** Prout ipſe Gurcenſis in litteris ad Imp. Romæ IV. Martii 1514. ſcriptis, narrat, inter Ludouici XII. Litteras *Tom. IV. p.* 273.
*** Sic enim Cuſpinianus ſub initium Diarii ſui: *decreuit itaque Cæſar, reuerendiſſimum in Chriſto D. Matthæum S. Angeli Cardinalem Gurcenſem, & Coadiutorem Saltzburgenſ. mittere, qui cum pleno mandato cum vtroque Rege omnia agenda perageret & tractaret.*
**** Egit de eodem Voſſius *de Hiſtor. Lat. lib. III. p.* 679. Geſnerus, *in Bibliotheca* & Hendreich *in Pandectis Brandenb. voce Bartholinus.*
***** Egit de eodem Geſnerus *in Bibliotheca* & Jo. Petrus Lotichius *Bibl. Poët. P. III. p.* 48.

riam contra Moſchos in Hungariam qua etiam conuentum trium Regum Poſonii deſcribit. Subſequitur JO. DANTISCI *Carmen ad Richardum Bartholinum de victoria Sigismundi contra Moſchos*, cuius belli cauſſam ſupra expoſuerat Bartholinus. Hæc excipit CASPARIS VELII *epiſtola compendiaria ligato ſermone ſcripta ad Joannem Thurro, Vratislauienſem Epiſcopum de conuentu Poſonienſi.* Hic Velius Suidnicenſis patria, Sileſius, Vrſini nomen, ob eruditionis exiſtimationem non vulgaris, imitatione complurium aliorum cum veterum tum recentium Poëtarum ſibi adoptauit. Vir græce latineque erat doctiſſimus, ea propter haut modo Matthæo Cardinali Gurcenſi, ac Stanislao Olomucenſi, atque Joanni Wratislauienſi Epiſcopis notus amatusque, ſed & D. Maximiliano I. Imp. cuius calculo vatum numero adſcriptus fuit, nec non D. Ferdinando Cæſari deſignato, cuius filium primogenitum Maximilianum perfectis moribus, atque bonis litteris erudiuit. Demum fatali morte periit, Viennæ quidem anno 1539. trigeſimo tertio Nonas Maii, præceps in Danubium ſponte, an illata vi, incertum, datus, fatali merſus aqua periit. * Paulus Louius ** ſic de eo: *ſed qua demum veteri ſodalitio digna pietate, imaginem tuam, vt Elogio noſtro coronetur expectauerim, Vrſine Caſpar Vindelice, paucis ante annis morte præpropera nobis erepte? nobiles enim poëtas læto carmine, hiſtoricos vero ſtyli grauitate, ſuperabas: ſed in cumulo honeſtisſimæ laudis, vti integer vitæ ſcelerisque purus, tranquilli animi probitate periculoſi officii munus feliciter adimplebas, quum Maximilianum ſummæ indolis adoleſcentem, Ferdinandi Cæſaris deſignati filium; patrui fortuna dignisſimum, perfectis moribus, ac literis erudires.* Adiecta ſunt Eiusdem in Cæſarem uenantem poëmata. Concludit tandem Bartholinus librum primum cum concluſione publicorum Gurcenſis negotiorum, ipſiusque diſceſſu. Dum igitur omnes Scriptores conſenſu unanimi Gurcenſem Cæſareæ legationis caput faciant, male alii hoc tribuit Pontus Heuterus, *** dicens: *Vladislaus Hungariæ & Bohemiæ, Sigismundus Poloniæ Rex, fratres, Poſonii conuentum cum Cæſaris Legatis (quorum erat caput Hieronymus Baltus, Præſul ac Cardinalis Gurcenſis, agentes, variis de rebus inter ſe quam amiciſſime tractabant.*

Secundo libro primum Gurcenſis reditum in Germaniam per Laureacum & Saltzburgum exponit, vbi etiam arcem Salisburgenſem deſcribit, & ſalinas Reychenhallenſes Bauariæ. Inde qua ratione Gurcenſis Cæſari de negotiis ipſi demandatis rationem reddiderit, tradit & quod Reges Oratores ſuos ad Maximilianum Viennam miſerint, ad ipſum inuitandum, Regum etiam litteras, Oratorum orationem, Gurcenſis reſponſionem recenſet, & quod tandem Cæſaris Oratores ad Reges fuerint miſſi. Progreditur ad ipſum Regum conuentum, prope arcem Trautmansdorff, ipſorumque introitum Viennam, vbi ſimul Principum Ducum ac illuſtrium virorum nomina recenſet, qui vna cum Imp. & Regibus vrbem fuerint ingreſſi, Cæſaris orationem ad Reges, dona iisdem miſſa, huius ſponſalia cum Anna, Vladislai filium refert, ſuamque in dictis ſponſalibus habitam orationem inſerit. Et dum ibidem matrimonium inter Ludouicum, Bohemiæ Regem, Vladislai filium & Mariam Maximiliani neptem fuiſſet celebratum in illud ſingulari Idyllio luſit Bartholinus, cui etiam laudes Gurcenſis intermiſcet, & cum voto concludit. Vltimo demum de fœdere inter Maximilianum, Regesque dictos aduerſus Turcas; concluſo horumque inuicem diſceſſu agit. In fine diuerſa adduntur poëmata doctorum virorum in laudem Bartholini conſcripta. JOHAN-

* Hæc ex Nic. Henelii Sileſiographia renouata *cap. VII. p.* 582. hauſimus.
** *Elog. doctor. vir. p.* 278. Sic etiam agunt de eo Erasmus *in Ciceroniano*, Ederus *in Acad. Vienn. p.* 274. Lotichius *Bibl. poët. P. III. p.* 47. König. *Bibliotheca, voce Velius.*
*** *Rer. Auſtr. lib. VII. cap. XI.*

JOHANNIS CUSPINIANI PRÆFECTI VRBIS VIENNENSIS, DIARIUM, DE CONGRESSU CÆSARIS MAXIMILIANI AVG. ET TRIUM REGUM, VLADISLAI HUNGARIÆ, LVDOVICI BOHEMIÆ, ET SIGISMUNDI POLONIÆ, IN VRBE VIENNENSI FACTO, XVI. JULII, ANNO CHRISTI M. D. XV.

JACOBO VILLINGERO, CÆS. MAXIMILIANI THESAVRARIO, JOHANNES CUSPINIANUS PRÆFECTUS VIENNENSIS FELICITATEM AC S. P. D.

p.304 NEMINI inter Philoſophos magnam eſſe altercationem: An conueniat ſic viuere, vt nemo te vixiſſe ſentiat, vt ille dixit: Crede mihi bene qui latuit, bene vixit. Et illi potiſſimum, qui cæteris volunt eſſe religioſiores, hoc ſuadent, quaſi ſic videantur humanam contemnere gloriam, cum ipſi ſint ambitioſiſſimi & gloriæ auidiſſimi. Hi qui etiam libellos de contemnenda gloria ſcripſerunt, cum ſuum nomen proponunt, nunquid ipſi gloriam affectant? Nempe hoc ſudamus, ob hoc laboramus, ob hoc mille pericula & in mari, & in terra ſubimus, vt quaſi merces laborum gloria nos ſequatur. Cur igitur arbitrantur illi ſic eſſe viuendum, vt nemo nos vixiſſe ſentiat, quaſi omnia debeant ignorantia & tenebris occultari; cum nihil magis exoptet homo quam ſcientiam, & natura ſcire deſideret, & animi etiam nobilior pars ſit lux ac lumen: quandoquidem plane omnibus inſita eſt cupiditas cognoſcendi, non modo mundana, ſed & quæ ſupra nos ſunt, ac quæ vix capere intellectu noſtro poſſumus. Sed ex plebe nemo eſt tam excors, qui non velit aliorum regnorum ac prouinciarum libenter indagare & ritus, & mores, & res geſtas, ſi habere copiam poſſit. Ob id cum Plutarcho ſentio, hominem nihil omnium æque refugere, ac ignorantiam & tenebras: atque ideo non eſſe viuendum, vt nemo nos vixiſſe ſentiat: ſed ita potius viuere, vt aliquo monimento, ſi fieri poteſt, nos vixiſſe teſtemur. Hic poſt ſe liberos, hic libros reliquit, hic prædia, hic poſſeſſiones, hic ædificia, hic bonam famam, omnes bonum nomen conemur poſt nos relinquere, alioquin vita noſtra mors potius eſt. Ego ita pro virili ſemper elaboraui, vt me vixiſſe teſtarer, quibusdam monimentis, quæ extant. Nec paſſus ſum illud etiam ignorari, quod hic nobiſcum iam actum eſt, quod certo ſcio, multi homines vtriusque ſexus, libenter etiam in remotiſſimis regionibus vehementiſſime exoptabunt. Quis enim bono ingenio præditus nollet ſcire, quomodo ille celeberrimus Regum conuentus inchoatus ac perfectus eſſet? & quo pacto mutuo ſeſe amplexi eſſent clementiſſimi illi principes, qui ſe de facie prius non nouerant, & ſi ſanguinis vinculo prius erant aſtricti? Licet autem tu mi Jacobe, tanquam conſiliarius Cæſaris, non inter poſtremos

numerandus affueris, & oculata fide omnia intellexeris, tamen aliquando ea quæ faciliora sunt è memoria labuntur, quæ libenter in senectute relegimus. Amore tui omnia elegi, quæ & vidi, & quibus interfui. Quinque enim annis (vt scis) voluo hoc saxum, quibus vigesies & quater in Vngariam orator iui, atque hæc negotia tractaui. Quantum igitur potui, rem verissime, simpliciter tamen, sine turgida oratione perscripsi. Quidquid id est, boni consules, & me vt soles amabis. Ex Vienna, vigesima Augusti.

CÆSAR Maximilianus, vt est ingenio singulari, ac prope diuino, animo voluens nihil esse præclarius bono principi, quam prouincias & regna sua solido aliquo robore stabilire, in omnes orbis angulos oculos suos coniecit. Et nobilissimum quemque regem affinitate sibi deuinxit, vt inde prouinciis suis perpetuam relinqueret quietem. Sic filium Philippum in Hispaniam mittens, Regem Aragonum sibi coniunxit. Cum autem diuus ille Philippus numerosam post se prolem relinqueret, noluit Cæsar quamcunque amittere occasionem, ex quatuor filiabus, quæ secunda est post Leonoram, cui nomen Isabellæ, Regi desponsauit Daciæ, sed hoc aliquanto post. Ex septentrione Cæsar in Orientem migrauit, vt semen eius vndequaque coalesceret, vidit pientissimum Hungariæ p.305
& Bohemiæ Regem Vladislaum, nobilissimis liberis à DEo optimo Maximo donatum, Ludouico & Anna. Mox animo concepit, & illosque sibi deuincire Austriæque prouincias inferiores robustissimo muro circumuallare. Ludouico Hungariæ & Bohemiæ Regi tertiam neptem Mariam in vxorem & Annæ vnum ex nepotibus, aut Carolum, aut Ferdinandum in maritum dare cogitauit, vt prouinciæ illæ contiguæ & regna, mutuis viribus robustiores essent, contra impetum Turcorum, & quorumcunque hostium. Id consilio & opera Matthæi tunc Episcopi Gurcensis, hodie vero Cardinalis, qui & extremam manum huic operi imposuit, & Joannis Varadiensis Episcopi professi ordinis sancti Francisci, primum inchoatum est. Accesserunt dehinc plerique Oratores, quos Cæsar aliquot hinc annis in Hungariam misit, qui inter cætera negotia matrimonia hæc duplicia simul sollicitarunt, Janus Mraxii miles, præfectus arcis Dronsdorff, Comes Leonardus de Hag, Wolffgangus de Rogendorff Baro, Joannes de Pucham. Hic annis quinque continuis Orator iuit in Hungariam, Cuspinianus
* Annuald. præfectus senatus Viennensis, qui vulgo Anbaldus * dicitur: postremo & Laurentius Saurer vicedominus Austriæ, Orator cum cæteris iuit.

Interim Cæsar, licet grauissima bella gereret, & annis iam fere octo superbiam Venetorum castigaret, nullam occasionem omittens, vt suum sortirentur finem concepta iamdudum matrimonia, ex Flandria in Austriam misit charissimam suam neptem Mariam, sponsam Ludouici Regis, qui Viennam appulit duodecima die Junii, Anno millesimo quingentesimo decimoquarto, honorificentissime excepta, non tam à clero, quam vniuerso populo Viennensi, & deducta ad arcem Viennensem, vbi hodie adhuc habitat.

Prius autem Cæsar in Austriam descenderat, animo conueniendi Regem Vngariæ Vladislaum & tractandi, non tam de liberorum communium matrimoniis, quam de cæteris suarum prouinciarum & regnorum necessitatibus. Sed insperato erupit quædam incondita rusticorum multitudo, quæ cruciatorum appellabatur. Proximis enim ante mensibus Cardinalis Strigoniensis, Legatus Apostolicus, cruciatam detulerat in Vngariam, cum plenissimis indulgentiis: è qua re, vnde subsidium sperabatur, crudelissimum venenum ortum est. Nam longe lateque deseuit in Hungaria hæc crudelissima pestis, & omni pestilentia sæuior, in vtrumque sexum indiscriminatum venenum iniiciens; rapiebantur liberi ex matrum sinubus, truncabantur vt feræ, & abiiciebantur. Stuprabantur passim virgines, & matronæ, in parentum ac maritorum conspectu. Sacra prophanabantur, spoliabantur templa, ciuitates, oppida, arces, villæ euastabantur, & incendio corruebant; denique nihil tam sanctum, quod ab iis cruciatis non

non defœdaretur. Horum Dux Georgius quidam Ceculus (gentis nomen eſt, Ceculi enim prope Tranſſyluaniam habitant) aſciuit hic ſibi comitem Laurentium presbyterum, qui crudelitate omnes ſuperauit. Erat etiam ex ducibus quidam Michael monachus, ita hæc peſtis nullum ordinem intactum reliquit. Ex minoribus ducibus multi erant, quorum nomina ſcribere eſt ſuperuacaneum. Hii quoscunque nobiles apprehenderant, palis affixerunt, mulieres ac liberos eiecerunt, prius tamen ſtupratis, bona ſurripuerunt. Erat animus illorum, vniuerſam delere nobilitatem, & in toto regno, quod quatuor & decem habet epiſcopales ſedes, vnam ſolam relinquere. Scribi non poteſt, qua crudelitate vſi ſunt: hoc ſatis ſit indicii, cum auxilio diuino rabies hæc extincta foret, ductu Joannis comitis Zepuſienſis, Veivodæ Tranſſyluaniæ, qui ducem illorum nouo quodam tormenti genere, à ſuis dentibus laniari iuſſit, & hinc decollari. Et cum menſe Nouembri illius anni facta eſſet regnicolarum in Buda congregatio, patria lingua *Rackuſch* appellatur, hic publice narratum eſt, hoc tumultu ruſticorum, qui vix quadrimeſtris erat, deſiderata eſſe in Hungaria, utriusque ſexus ſeptuaginta millia hominum, in quibus quadringenti fuerunt nobiles. Quod ſeculum narrabit mihi ſimile facinus? Quis vnquam talia aut legit, aut audiuit? Sed longe maiora ſunt, quam quæ ſcribuntur: multa enim ob pudorem ſcribere nemo audet. Ceculi.

Fuit in iſta congregatione ſiue conuentu, nomine Cæſaris Orator Cuſpinianus: nomine Regis Poloniæ, Chriſtophorus Schidlouiczki. Et cum illic etiam de concordia Cæſaris & Regis Poloniæ, inter cætera negotia ageretur, viſum eſt oratoribus differentias illas facile non poſſe complanare, niſi ſimul coirent Cæſar, & vterque Rex Hungariæ & Poloniæ fratres. Nam Cæſar iam à Rege Hungariæ pro ſuo fratre rogatus, indulſerat, quæ in eum fecerat, & ipſum
p.306 arbitrum & mediatorem differentiarum delegerat, pro ſedandis diſcordiis, quæ inter illos erant. Remiſſus eſt itaque Cuſpinianus à Buda ad Cæſarem, qui tum in Ponteoeni (*Insbrugk* vulgo dicitur) morabatur, vt Cæſarem ſollicitaret, pro conuentu tam ſancto horum Regum, qui non modo vtilis ſuis regnis & prouinciis, ſed etiam hoſtibus plurimum formidoloſus futurus erat.

Cæſar tum pluribus occupatus, venire ad finem Februarii in Poſonium, vt deliberatum erat, non potuit: tum propter Heluetiorum formidabilem inconſtantiam, tum propter ſubitam & inſperatam mortem regis Franciæ Ludouici, qui prima Januarii Pariſiis anno decimo quinto expirauit. Tum etiam propter Carolum Archiducem Auſtriæ ac Burgundiæ, nepotem, quem ex annis tutelæ Cæſar emancipauerat. Aliis quoque multis de cauſis Cæſar nequibat, quod vterque Rex petebat, adimplere.

Decreuit itaque Cæſar, reuerendiſſimum in Chriſto D. Matthæum S. Angeli Cardinalem Gurcenſem, & coadiutorem Saltzburgenſ. mittere, qui cum pleno mandato cum vtroque Rege omnia agenda perageret & tractaret. Præmiſſus eſt itaque Cuſpinianus Budam, qui hæc Regi renunciaret, & vt dies conuentus in diem dominicam Quadrageſimæ, qua in eccleſia Romana cantatur: *Lætare Hieruſalem*, differretur. Placuere omnia Regi Hungariæ, qui illico nuncium expediuit Cracouiam verſus, vt hæc fratri regi Poloniæ referret. Ne tamen res tam ſancta vllius fraude interciperetur, D. Ladislaus de Sternberg Cancellarius Bohemiæ, iter arripuit, & Regem eduxit, perſuaſitque, vt nullis literis ceptum iter deſereret, ſed ad Poſonium vsque continuaret, expectaretque fratris regis, & Cæſaris aduentum.

Narrauit mihi Georgius Thurſo, vir ſpectatæ fidei, & integritatis haud contemnendæ, Regis Hungariæ Camerario: Montium egreſſuro Regi Poloniæ Sigismundo, qui Cracouiam quinta Martii deſeruit, Matthiam Mechouitam ſingularem tam in medendo, quam in prognoſticando magnæ eruditionis virum annunciaſſe; *ipſum neque viſurum Cæſarem, neque expediturum quippiam.* Quod cum miraretur Rex (vt eſt animi inconcuſſi & firmi) conſtantiſſime perſeuerauit in Math. Mechonita vates.

in proposito. *Eundum*, inquit, *est, quo DEus & fortuna vocat, promisi, promissum ratum seruabo, nemo me à proposito alienabit. Videbo Cæsarem, si DEus volet, & fratrem conueniam.* Nihilominus interim per quosdam secretarios mandat, vt diligentius ab eodem Doctore inquirant, serio ne an ioco locutus fuerit. Asserit idem Mechouita, *Regem non visurum Cæsarem, nisi expectare velit Junium. Et ante festum diui Joannis Baptistæ, Cæsarem omnino non visurum:* Cum Rex se rediturum in mensibus duobus ad summum speraret. Exiuit igitur Rex bonis auibus, & cum tam longa mora traheretur, sæpe illius Doctoris memoria subiit, hoc idem Mechouita Andreæ Rostilitzki Thesaurario perscripsit, *Regem scilicet suum, vix Cæsarem ante festum Alexii visurum*, quod & euenit, vt paulo post scribemus. Decimosexto enim Julii, hoc est, in profesto Alexii, mutuo se viderunt.

An. 1515. Vigesima igitur tertia Februarii, Anno præsenti M. D. XV. Reuerendissimus Dominus Cardinalis Gurcensis applicuit Viennam, quam honorifice ab vniuersa nobilitate, plebeque Viennensi susceptus: parumque quiescens, genio indulsit ad triduum, tum Nouam ciuitatem profectus, conuentum prouincialium indixit, iussu Cæsaris. Interea vt sui aduentus certior redderetur Rex Hungariæ, mittit D. Cardinalis Doctorem Vitum de Furst Budam, vt regem excitaret ad Posonium, locum conuentus designatum. Nam quidam ex nobilioribus refragabantur, ex quo Cæsar non veniret, facilius posse Budam conuenire regem Poloniæ & Cardinalem asserentes: sed sanior pars præualuit, & rex se Posonium venturum promisit. Continuato igitur itinere, firmatus iam animo Rex Poloniæ Cracouiam deserit, & Posonium versus pergit.

Cardinalis interim Gurcensis, conuocatis Austriæ, Styriæ, Carinthiæ, Carniolæque prouincialibus, res sibi à Cæsare commissas strenue exequitur, sed perficere non potuit, audiens regem, Hungariæ 18. Martii Posonium venisse, crebris nunciis die noctuque singula indagat (vt diligentissimus) nullam voluit occasionem amittere.

Tum XXII. Martii, ne vlla re indiligentiæ culparetur, mittit Oratores ad Regem Hungariæ Posonium, qui se suaque offerrent, & aduentus sui diem exquirerent: nomine Marquardum de Stein præpositum Bambergensem, Janum Mraxii de Nascau militem, Cuspinianum Doctorem, Wolffgangum Hemerle secretarium Cæsaris. Hi iussa exequuti, per nuncios singula D. Cardinali adaperiunt, & eidem in Hamburgo 27. Martii occurrunt, de singulis ipsum certiorem facientes, quæcunque viderint aut intellexerint. Nam ante, XXIV. scil. die Sabbatho illius Dominicæ, qua canitur in Ecclesia: *Judica me Domine*, Rex Poloniæ Sigismundus cum celeberrima pompa ingressus est Posonium, quem ex Tetuania vsque conduxerunt Episcopus Quinque ecclesiensis Georgius, & Georgius Marchio Brandeburgensis, iussu regis Hungariæ. Ipse autem Rex Hungariæ Vladislaus, in curru ei cum filio Ludouico occurrebat, sequentibus ipsos p. 307 Episcopis Colocense, Vaciense, Bosnense, Sirmiense, & vniuersa eius nobilitate, quæ ornatissime more patrio est instructa. In campo vbi vidit fratrem aduentantem, iussit se ex curru in terram ponere in sella, quem Rex Poloniæ fraterne amplexus, prouocauit in lachrymas. Rex Ludouicus miræ indolis, patruum exosculatus benignissime excepit repositus in currum senior Rex: Filius Ludouicus equum ascendit, & in latere sinistro cum patruo vrbem ingressus est, magno cum fastu, præcedentibus innumeris equitibus, nobilibus & curribus. Ducebat autem Rex Poloniæ plus mille quingentos equites, & partim more Hungarorum, quos *Husserones* appellant, vestiebantur, partim habitu Alemanico ornati erant. Sed erant præter Polonos Ruteni, Pruteni, Moschi, Turci captiui, & Tartari in suo equitatu, cum multis tibicinibus, qui tubas amplas sonoras, & à nostris dissonas, non sine horrore stridentes, vt in magno æstu solent vespæ & crabrones, inflabant. Erat & Turcus quidam cum tibia, qui nobis inauditam Harmoniam & auribus nostris inacceptam edebat, cum puero tympanum ambabus

bus violenter manibus percutiente. Sed & noſtrates habuit tibicines, qui belle ſonabant, & noſtram muſicam referebant.

Erat ſecum magna nobilitas, qui partim in equis anteibant deaurati & torquibus aureis redimiti, partim peditibus ipſum cingebant, equo inſidentem & veſte purpurea amictum Veivoda Valachiæ, D. Nicolaus Virla, Palatinus Sandomirienſis, Nicolaus Palatinus Vilnenſis, Palatinus Liblienſis, Andreas Cancellarius Schidlouitzki, Nicolaus Palatinus Marpurgenſis, Theſaurarius Andreas Coſtilitzki, D. Lucas capitaneus Poloniæ, dominus Raphael, & multi alii inſignes & viri egregii vtriusque ordinis. Comitabantur vero illum tres Epiſcopi, Matthias Vladislauienſis, trium Regum Alberti, Alexandri & Sigismundi olim cancellarius; Joannes Posnanienſis, & Petrus Premislienſis, cum præpoſitis, ſecretariis & aliis prælatis. Durabat hic ingreſſus ab octaua vsque ad primam horam, nam ſummo mane ingrediebantur currus, qui feruntur fuiſſe pene quingenti, in quibus quandoque quatuor niuei equi, quandoque nigri, quandoque rubei, quandoque alterius coloris, nunc ſex, nunc octo in eodem curru vehebantur: immixtæ erant & bigæ, licet paucæ erant.

Vigeſima octaua Martii Cardinalis Gurcenſis ex Hamburgo ſoluit naui, & venit Poſonium horam circiter nonam. Cui omnis multitudo obuiam egreſſa, ripam Danubii ita adimpleuit, vt eques vix ſubſiſtere poſſet. Inceſſit ipſe in habitu Cardinalium, quem Archiepiſcopus Colocenſis Gregorius Comes de Frangepanibus, regni Hungariæ cancellarius, in latere Regis Ludouici obuiam Cardinali, nomine patris & patrui miſſi, benigna & pulchra oratione ſuſcepit. Ipſe vero Cardinalis humaniſſime reſpondit. Aderant hic vtriusque Regis proceres & conſiliarii, Epiſcopi & nobiles, ac ſummo cum honore ipſum quam honorificentiſſime vsque ad hoſpitium conduxerunt, cum ingenti tubarum ſonitu ac plauſu.

Sequenti die hoc eſt XXIX. Martii, ingreſſus eſt vrbem reuerendiſſimus Cardinalis Strigonienſis, Thomas legatus de latere: cui & D. Cardinalis Gurcenſis cum omni curia ſua (ductabat autem electam nobilitatem Auſtriæ & Styriæ) & vtriusque Regis proceres occurrebant. Ipſe ſexingentos habuit equos, demptis curribus. Magnæ vndique factæ ſunt ceremoniæ: quandoquidem maior pars omnis ætatis humanæ in iis conteritur. Occurrebat & clerus cum pueris, & reliquiæ ſanctorum deferebantur obuiam tanquam Metropolitano.

Prima Aprilis, quæ erat ſolennis illa dies Palmarum, omnibus Chriſtianis veneranda, Cardinalis Strigonienſis in Eccleſia maiori diui Martini præſentibus tribus Regibus, & Anna Reginula ſacerdotale expleuit officium, cum ceremoniis debitis, ac cum indulgentiis plenariis. Cardinalis autem Gurcenſis huic officio intereſſe non potuit, aduerſa valetudine detentus: alia vniuerſa nobilitas erat congregata.

Altera die iterum conuenerunt in hoc templo tres Reges, cum Cardinalibus ambobus: Strigonienſis celebrauit officium de Spiritu Sancto, quo finito admonita eſt plebs per ſuffraganeum Strigonienſem, vt deuotiſſime pro concordia Cæſaris & Regum DEO ſupplicarent: Lingua Latina, Hungarica, Bohemica, & Alemanica, pronunciatæ ſunt interim indulgentiæ plenariæ. Recta inde via tres Reges, duo Cardinales, Archiepiſcopi & Epiſcopi, proceres & conſiliarii in domum Regis Hungariæ profecti ſunt, & facto magno conſilio Cardinalis Gurcenſis: oblatis literis ſuæ credentiæ de more, latiſſime & profuſiſſime cur & ob quam cauſam venerit in ſummo ſilentio locutus eſt, bene audientibus Re-
p.308 gibus & Conſiliariis Cæſaris, ac vtriusque Regis, qui omnes erant plus quinquaginta; Cui finita oratione benigniſſime ſimul & elegantiſſime reſpondit Cardinalis Strigonienſis: durauit hoc conſilium ad horam circiter ſecundam poſt meridiem.

Tertia Aprilis, Cardinalis Gurcenſis comitante ipſum curia ſua & pulchra nobilitate, venit ad hoſpitium Regis Poloniæ, qui ei egreſſus obuiam, humaniſſime

nissime ipsum excepit in plateis: ac vbi ambo in præsentia consiliariorum resederunt; Cuspinianus iussus literas Cæsaris, cum quadam salutatione obtulit breuiuscula, ambo dehinc mutua colloquia sed non diu fecerunt. p.30

Eodem die venit triste nuncium de obitu illustris ducis Bartholomæi de Mynsterberg, qui à Cæsare festinans ad hunc conuentum, in Danubio haud longe ab Hamburgo à fluctibus obrutus, submersus est. Quod in primis affecit Vladislaum Regem, & in lachrymas excitauit. Deinde Cardinalem Gurcensem, qui eum vnice amabat, vtpote virum bonum & strenuum. Ex cuius morte quidam male de futuro conuentu augurabantur. Nam & pridie magnificus Joannes de Moseritz, capitaneus Morauiæ, qui etiam sæpius Orator in hoc negotio fuit, subita morte expirauit. Et Vitus de Furst, qui Regem plurimum ad hunc conuentum sollicitauit, Viennæ mortem oppetiit. Ita tres Oratores sese ex iis negotiis liberarunt, & superum conuentum adierunt.

Hinc iterum in hospitium Regis Hungariæ conueniunt, omnes hi principes, & tractatum incipientes, inueniunt rem esse morosam in tanta multitudine per tot suffragia esse consulendum. Redigunt itaque ad minorem numerum singulorum Regum consiliarios: & D. Cardinalis Gurcensis accipit secum consiliarios Cæsaris, D. Janum Mraxii, Laurentium Saurer, vicedominum Austriæ, Cuspinianum Doctorem, & Gabrielem Vogt secretarium Cæsarium: Nomine vero Regis Hungariæ erat Cardinalis Strigoniensis, Archiepiscopus Colocensis, Episcopus Quinque ecclesiensis. Rex autem Poloniæ misit Petrum Episcopum Premisliensem, Christophorum Schidlouitzki Cancellarium, & Palatinum Vilnensem Nicolaum. Hi quoties articuli propositi fuerunt, referebant ad Reges, sed plene concordari non poterant, licet plerosque dies consumerent, & consilium in tertiam vsque horam post meridiem sæpius pertraherent.

Vndecima Aprilis institutus est ludus pro cursu equorum. Primus brauium accepit argenteum deauratum poculum. Secundus pannum aureum pro veste. Tertius simplicem pannum pro Tunica. Cucurrerunt vnde quadraginta equi velocissimi & pulcherrimi, sed Georgius Comes Zepusiensis omnes præcessit. Visa est hic res memoratu digna: quidam Moschus insidebat equo Turco, & de more ducebat alterum in manu dextera, cum autem vehementissime curreret cum ambobus equis, saliit ex vno equo in alterum, in medio cursu, semper alterum manu seruans ne discurreret, erat pulchrum spectaculum coram Regibus & principibus. Nam tres reges egrediebantur pulchro ordine: similiter & Cardinalis Gurcensis, ac omnes Episcopi, cum vniuersa nobilitate. Moschi tum etiam ac Tartari artem suam iaculandi sagittas in aerem miro ingenio ostentabant.

Duodecima April. concluserunt interim quædam esse renuncianda Cæsari. Et ideo data & accepta salute cum summa reuerentia, & post exhibita munera regia, Cardinalis Gurcensis Posonium reliquit, cum prius ex suis præcipui aulici, frater eius vterinus Joannes Lang, magister domus Joannes Schenck, Wolffgangus de Keutschach, & Christophorus Graff de Rattstatt, in die Paschæ, expleto diuino officio, quod à Cardinale Strigoniensi celebrabatur, essent militari cingulo & honore ornati à tribus Regibus, in tanta diei festiuitate.

Reuersus Cardinalis Gurcensis Viennam, mox duos consiliarios Cæsaris D. Wilhelmum de Rogendorff, & Laurentium Saurer vicedominum per postam mittit ad Cæsarem, qui licet quatuor diebus ascenderint festinanter Augustam vsque, tarde tamen reuersi sunt, ob negotia emergentia quotidie, & interim vrbs Posonium inopinato & subito incendio plus media comburitur.

Vndecima Maij, D. Cardinalis Gurcensis cum sex Cæsaris consiliariis, D. Marquarto de Stein Præposito Bambergensi, Wilhelmo de Rogendorff, Jano Mraxii, Laurentio vicedomino, Cuspiniano, & Gabriele Vogt secretario, iterum in naui descendit Posonium ad vtrumque Regem, tractaturus & conclusurus tam matrimonia, quam foedera pacis & concordiæ. Et licet clam sine pompa

p.309 pompa intrare vellet vrbem, mox tamen certiores facti Antistites & Principes, Ludouicum Regem eduxerunt Cardinali obuiam cum omni vtriusque Regis familia. Cardinalis etiam Strigoniensis, quasi omnia neglexisset, festinabundus circa portam vrbis cum omni sua familia occurrit. Similiter & alii Episcopi & Archiepiscopi somno exciti obuiam prodierunt.

Septem hinc diebus ardue disputatum & tractatum est de singulis, & mature omnia deliberata sunt, in articulos redacta & scripta, ac vltro citroque pensitata. Nunc enim consiliarii vtriusque Regis in hospitio Cardinalis tractauerunt & consultarunt: Nunc vero Cardinalis Regem Poloniæ adiit, & secretius quædam amotis arbitris tractauit, nunc vicissim dominum Cardinalem de suis negotiis sollicitant: Nulla quies, nullum ocium, omnia labore plena erant.

Vigesima Maij, mane à septima hora vsque in primam post meridiem, vterque Rex cum duobus Cardinalibus & consiliariis deliberarunt, & deliberatis omnibus in præsentia consiliariorum Cæsaris & amborum Regum, articulos legi fecerunt, qui fuerunt ipsorum manibus subscripti & sigillis muniti, cum omni fauore & plausu.

Sequenti die Rex Hungariæ instituit conuiuium Regale, quo regaliter & opipare accepit fratrem suum Regem Poloniæ, Cardinalem Gurcensem, & præfatos sex consiliarios Cæsaris.

Reuersus Viennam Cardinalis Gurcensis XXIII. & XXV. Maij exiuit, vt prælocuta Cæsari narraret, ipsumque adduceret. Interim ambo Reges non sine ingenti fastidio longam moram traxerunt in Posonio per totum Junium, licet crebro mitterentur litteræ, nunc à Cæsare, nunc á Cardinali Gurcensi, quas vicedominus (vt est suarum rerum diligens exequutor) & nocte & die mox Regibus transmisit, vt impatientiam eorum leniret crebris literis mittendis.

Sed non contenti Reges quod Cardinales iuissent ad Cæsarem, miserunt ambo Oratorem Hieronymum Balbum præpositum Posoniensem, vt per eum intelligerent si Cæsar esset venturus nec ne certo. Is Cæsarem in Insbruck apprehendit, sed responsum in Rottenburg ab eo accipit. Subsequutus est hunc alius Orator Regum (tam impatienter longam tam moram tulerunt) dominus Protesilaus de Schmihau Bohemus, quem Cæsar secum detinuit. Post hunc alii duo missi Nicolaus Ceculus Hungarus, & Petrus Posonius milites, ab vtroque Rege ad Cæsarem, vt eius aduentum sollicitarent. Quibus honeste expeditis, promisit se venturum: & vt bono animo essent reges: eosdem literis & responsione hortatus est fraterne & quam humanissime.

Vbi ergo Reges iam animo firmati, aduentum Cæsaris crediderunt, honestatis & emerendi fauoris gratia, Oratores sex, singuli tres insignes viros miserunt, Rex Hungariæ Episcopum Quinque ecclesiensem Georgium, Ladislaum de Sternberg cancellarium Bohemiæ, & Moysen de Buslai magistrum curiæ. Rex Poloniæ item tres, Episcopum Joannem Posnaniensem, dominum Lucam capitaneum regni Poloniæ, Christophorum Schidlouitzki cancellarium, qui Viennam ingressi sunt, equis pene quingentis phaleratis, & more suo ornatis compte & eleganter, sexta Julii, cum antea Casimirus Marchio Brandeburgensis, cum comite Bertholdo de Hennenberg, cum equis centum & quadraginta sex cataphractatis & nobilissime armatis, à Cæsare præmissus vrbem introisset, splendidissime ornatus cum pinnulis, armis, simul etiam cum vexillis albis, paruis ac maioribus, & Thomas Fuchs cum centum quinquaginta equis bene armatus more germanico, Joannes Jacobus item de Landaw, cum totidem, & alii multi nobiles & aulici, qui Cæsarem præuenerunt, & ibi eum expectarunt.

Octaua Julii rediit Cardinalis Gurcensis cum Archiepiscopo Bremensi, D. Christophoro, Ducibus Bauariæ Guilhelmo ac Ludouico, Duce Alberto de Meckelburgk, Duce Vdalrico de Wirtenberg, quibus ad ripam Danubii occurrerunt, Joannes Episcopus Ratisponensis, Palatinus Rheni, Episcopus Patauiensis

ſis Vigileus, qui pridie aduentarunt, & quorundam Principum Oratores ac legati.

Decima Julii, Cæſar circa horam noctis decimam Viennam ſine pompa ingreſſus eſt. Cum biduo fere quieuiſſet fatigatus ex itinere, in caſtro quodam circa ſyluam Viennenſem, cui nomen eſt Hecking.

Vndecima Julii Cæſar præfatos ſex Oratores Regum in arce Viennenſi, au- p.310
diuit in præſentia principum & conſiliariorum, & Epiſcopus Quinque eccleſienſis: longa oratione pro expeditione contra Turcos cohortatus eſt ampliſſimis verbis. Quibus benigne Cæſar per doctorem Petrum Mottam Hiſpanum reſpondit breuiter ac ſimul eleganter, illisque dimiſſis iuſſit corpora ſua curare ac in hoſpitia redire.

Duodecima Julii vocatis in arcem Oratoribus, eos abſoluit ac abire iuſſit. Sunt autem cum ſummo honore per Epiſcopos ac Principes extra portam deducti quam honorificentiſſime, ſequenti die mane, hoc eſt, 13. Julii.

Eodem die Cæſar ad excipiendos Reges miſit obuiam Oratores ſuos, Archiepiſcopum Bremenſem Chriſtophorum, Marchionem Caſimirum, Wilhelmum de Rogendorff, & Cuſpinianum Regi Hungariæ, qui decimo quarto die Julii inuenerunt Regem Hungariæ Vladislaum cum liberis ſuis in quodam caſtro Kottſee, cui adiacet villa prope Danubium, & facta ſalutatione mandata ſua exequuti ſunt, inuitaruntque vt Viennam veniret. Similiter ad Regem Poloniæ Cæſar miſit Oratores ad Hamburgum (illic enim traiecerat Danubium Rex Poloniæ, vt erat ordinatum, quo expeditius equi & currus Danubium in diuerſis vadis ſuperarent) Ducem ſcilicet Bauariæ Wilhelmum, Epiſcopum Labacenſem, Chriſtophorum Præpoſitum, Balthaſarem Mercklin de Waldkirch, & Mraxii, qui ſimiliter vt ſuperiores exequentes ſua mandata, Regem nomine Cæſaris exceperunt ac inuitarunt.

Decima quinta Julii exiit Viennam ac prodiit obuiam Cæſar Regibus, in lectica adornata, inſtructiſſimo & electiſſimo exercitu, cum multis equis cataphractariis, cum ſplendidiſſimis militibus, ac nocte quinque milliaribus à Vienna in caſtro quodam Trautmansdorff pernoctabat. Cum Rex Hungariæ in oppido Prugk prope Leyttam fluuium, Rex vero Poloniæ in Hamburgo eam noctem conſumerent. Nocte fere media venit Cuſpinianus ad Regem Hungariæ á Cæſare miſſus, qui dabat ordinem conueniendi, ne fieret confuſio. Juſſus eſt Rex manere in ſua lectica: Nam & ipſe quoque vehebatur lectica, quam Cæſar pulchre adornatam cum optimis equis Regi donauerat pridie. Et reuerſus iuſſus eſt à Cardinale Gurcenſe ire ad Regem Poloniæ, vt idem ei narraret, quem reperit in campo haud longe à tentoriis, quæ illic extenſa erant. Arbitrabantur enim nonnulli Cæſarem, id quod maxime recuſauit; diſputaturum de præloquutis in tentoriis aut ſub diuo. Cæſar autem arborem excelſam iuſſit figi in planitiem latam, quæ poterat à longe conſpici, ſub hac voluit conuenire Reges. Et quaſi felici captato augurio ſub diuo aperte voluit alloqui fratres Reges, & eos ſalutare ac mutuis complexibus exoſculari.

Mane itaque horam circiter ſextam XVI. Julii egreſſus eſt Cæſar cum omni ſuo exercitu à Trautmansdorff ad locum illum deſignatum, in planitie quadam, iuxta ſyluam cui nomen eſt patria lingua Hart, hic erat collis intumeſcens aliquantisper à dextris ſylua, à ſiniſtris vepribus ac modicis ſpinis conſparſis monticulus. Ab hoc deſcendens Cæſar poterat tam ab Hungaris quam à Polonis latiſſime conſpici, armis illuceſcentibus. In meridie præſertim, iaculante ſole radios vibrantes in exercitum.

Proceſſit autem hoc ordine Cæſar: Capitaneus Nouæ ciuitatis Melchior de Mansmunſter in equo cataphractato, & ſui armati rubeis veſtibus induti ipſum ſequentes, ductabat aciem, quem ſequebantur in primis aulici & familiares Cæſaris inermes ac prouinciales, cæterique nobiles, & qui ad hoc ſpectaculum concurrerunt ciues & mercatores, ſed ornati & bene veſtiti ac elegantes, alio-

quin

quin excludebantur & reiiciebantur. Multi aureis torquibus redimiti & variis monilibus conspectum reddebant amoeniorem. In singulis membris quinque equitabant, hos sequebantur Ducis Wirtenbergensis familiares armati, & sagittarii. Nec non domini reuerendissimi Cardinalis Gurcensis aulici, sine armis quidem, sed honeste vestiti, fuerunt circiter octoginta. Pulchra dehinc serie progrediebantur equi Cæsaris tredecim, quos tredecim pueri equitabant, nigro veluto vestiti perquam elegantes.

Post quos equitabant Heraldi suo peculiari habitu amicti, cum duodecim tibicinibus, & duobus tympanis magnis. Tum sequebantur Antistites, Archiepiscopus Bremensis, Christophorus, ex domo Ducum de Brunsweig, Episcopus Ratisponensis, Joannes ex domo Palatinorum, Episcopus Patauiensis Vigileus, Episcopus Labacen-
p.311 sis, Christophorus, Dux Bauariæ Ludouicus, Dux de Meckelburg Albertus. Post hos succedebant Cæsaris ianitores, cum albis virgis in manu de more præcedentes Cæsaream maiestatem. Tum ferebatur in lectica Cæsar, quæ panno purpureo scarlaco & nigro veluto, forma quadrata erat cooperta, eodem habitu pueri & seruus, qui equos ducebant. Prope lecticam in latere dextro Cardinalis Gurcensis, habitu suo ornatissime equitabat, in sinistro Orator Regis Angliæ. Multi vero nobiles, omnes veluto nigro vestiti de equis descendentes, pedites circa lecticam ambulabant. Hos sequebantur in equis pariter nigro veluto vestiti aulici proceres, Wilhelmus de Rapoltstein magister curiæ, Cyprianus de Serenstein Cancellarius, Jacobus Villinger Thesaurarius, Joannes Schnaydpeck Austriæ Cancellarius, & consiliarii, & regentes Jacobus Fugarus, Balthasar Mercklin præpositus in Valdkirch, Marquardus de Stein Præpositus Bambergensis, Melchior Phinizing Præpositus Nurnbergensis, cum fratre Vdalrico Præposito, & pluribus consiliariis & aulicis Cæsareis, qui omnes sericeis vestibus & torquibus aureis ac pretiosis monilibus erant compti & ornati. Tandem ornata Phalanx splendidissime incedebat, tota armis cooperta, cum Tibicinibus & tubis ductilibus. Præibat cum equo cataphractato Leonardus Rauber Cæsaris Marscalus, ducens secum familiares nigro habitu vestitos, quibus Rota in brachio pro insigni erat, auream ipse vestem supra arma gerens. Tum serie pulchra sequebantur, Wilhelmus Dux Bauariæ æreus totus, cum equitibus suis suo peculiari colore vestitis, qui canem in brachio pro insigni ferebant. Hinc Casimirus Marchio Brandeburgensis, in equo cataphractato, veste aurea & rubea, cum electissima familia, quæ rubeis vestibus erat ornata, & pluribus aureis catenis, ac pretiosis pinnulis, cum gemmis ac monilibus.

Penes eum erat Bertholdus comes de Hennenberg, & nobilitas Franconiæ insignis, equites cuspides albis vexillis paruis ornatas, duo pueri alba vexilla lata & pulchra ferebant. Subsequebantur deinde comites, suo quisque colore ornatus, sed cataphractatis equis, comes Georgius de Montfort, comes Georgius de Schaunberg, comes Hoyr de Mansfeldt, comes N. de Vesterburg, comes Joannes de Hardeck, qui mirum in modum margaritis ac gemmis & perlis, & superbissime incedebat. Dehinc nobilitas Austriæ supra Onasum electissimo instructa exercitu subsequebatur. Cataphractariis similiter equis Wolffgangus Iorger, capitaneus in Lyntz, Sigismundus, Ludouicus de Polham, Ciriacus de Polham, Rudolphus & Sebastianus fratres de Hohenfeldt, Joannes Jacobus de Landaw, Thomas Fuchs, qui omnes erant excellenter ornati. Et agebant equos plus quam octingentos, in quibus erant cataphractarii octoginta circiter. Hoc ordine incessit Cæsarea Maiestas, & vbi appropinquauit arbori terræ infixæ circa iactum bombardæ, accesserunt Reges propius cum suis cateruis & militibus, qui more suo erant simul ornati. Hos antecedebat immensa multitudo Husserorum, qui vexillis bipartitis rubeo & albo colore præibant. Subsequebantur Moschouitæ siue Moschi, ceruleo colore vestiti, cum albis longis pileis ac arcubus armati.

Tum Tartari, in quibus multi captiui, cum tubicinibus ſuis, de quibus ſuperius ſcripſimus, qui ſonabant horrendum. E regione ſeorſum immenſa multitudo Huſſerorum, qui Regis Hungariæ erant, pariter de more ſuo albis & rubeis vexillis armati. Quos ſuccedebant vtriusque Regis Tibicines in aera vsque clangentes, more germanico ornati & veſtiti, cum tympanis ſonoris. Tum incedebant ornatiſſime inſtructi veſtibus & torquibus aureis, & equis phaleratis multo argento, domini Barones ex Hungaria & Bohemia, in quibus erat Marchio Brandenburgenſis, Georgius frater Caſimiri habitu Huſſeronum, Dux Carolus de Munſterberg, tres fratres de Schmihau, Ambroſius Sterck, Michael Paluci magiſter cubiculariorum, Petrus Carlaczki, Franciſcus Ortzag de Gotz, Banus Nandoralbenſis, & Emerichus Ortzag magiſter cubiculariorum Regis Ludouici. Joannes Pethen de Gerſe, magiſter curiæ ſereniſſimorum liberorum. Stephanus Perenni, Joannes Bornamiſſa, Moyſes de Bulſai cum filio Ladislao, magiſter curiæ, Ladislaus de Caniza, Joannes Banffii de Lyndua, pincerna Regis, Joannes Docztii cubicularius regis, & plerique alii nobiles & magnifici ex Hungariæ & Bohemiæ regno, qui mihi magis de facie, quam nominibus ſunt noti, quandoquidem nomina horum vix memoria teneo, quia difficile ſcribuntur hæc nomina. Poſt hos ſequebatur Ludouicus Rex iunior aurea veſte rubea intertexta purpurea ornatus, capillis extenſis, bireto ex veluto fuſco capite te- p.313 ctus, pulchro & phalerato equo inſidens, quem vndique cingebant ex vtroque regno Barones & domini, pedites incedentes ad obſequium. Comitabatur hunc regina ſoror eius Anna, aurea veſte & pulcherrima torque mirum in modum multis gemmis & monilibus ornata, quæ in ampliſſimo curru deaurato ac imaginibus exornato, octo equis candidis trahebatur, quam multi etiam nobiles pedites cingebant vndique. Inter quos erat Marchio Georgius Brandeburgenſis, & comes Petrus de Poſing, qui de equis deſcenderant pedites. Tum Rex Poloniæ Sigismundus purpuratus & ſerico pileo tectus pulchro equo vehebatur, vndique nobilioribus proceribus amictus, qui pedites circumdabant ipſum, veſtibus & ornamentis ſplendidi. Poſtremo rex Hungariæ, pariter vt Cæſar lectica ferebatur, quæ veluto rubeo nobiliſſimo erat cooperta, quemadmodum pueri, qui hanc cum equis geſtabant: hæc nuper erat donata Regi à Cæſare cum equis & inſtrumentis. Aderat hic ingens prælatorum & procerum caterua ex Hungaria, Archiepiſcopi & Præſules, Cardinalis Thomas Strigonienſis, Archiepiſcopus Colocenſis Gregorius. Quinque eccleſienſis Georgius, Ladislaus Vacienſis, Michael Posnenſis, cum ſuffraganeis, Præpoſitis & Archipresbyteris multis. Ex Polonia Matthias Vladislauienſis, Johannes Posnanienſis, Petrus Premislienſis, cum capitaneo, cancellario, Theſaurario, Palatinis & Veiuodis, quos ſuperius nominaui, ſpectabilis & elegantiſſima caterua. Vndique ſtrepitus & hinnitus equorum audiebatur, tubarum concentus, tympanorum ſonitus, ſpectaculum ſane dignum, quod omnis mirabitur poſteritas.

Cæſar, vt appropinquare viderat Reges, iuſſit cooperimentum lecticæ deponi, quo palam ab omnibus videretur, & aperte omnes conſpiceret: data dextera Regibus & Reginæ perquam concinne inquit: *Hæc eſt dies quam fecit Dominus, gaudeamus, exultemus, & lætemur in ea.* Rex item Poloniæ reſpondit: *Vtinam felix ac fauſtus ſit ille noſter conuentus vniuerſæ reipublicæ Chriſtianæ.* Pauca verba in ſimilem ſententiam Rex Hungariæ proloquutus, quæ vix ſine lachrymis efferre potuit. Ludouicus, vt erat inſtitutus, ex equo ſumma cum reuerentia Cæſari dixit, & tanquam patrem ſalutauit, nec auertere faciem à facie Cæſaris potuit, quaſi aſpectu non poſſet ſaturari. Regina in currum ſurrexit, nam altus erat, & obſeruantiam in Cæſarem verbis, vultu & geſtis oſtendit. Fuerunt tum nonnulla diſputata ab iis, qui inuiti ibant Viennam, & aliqua mora facta eſt, donec Cæſar inuitatis Principibus ac Regibus iuſſit ſecure ſecum migrare Viennam. Rex autem Poloniæ, vt eſt ſummæ dexteritatis Princeps, ſuis & Hungaris dixit; *Sub confidentia Cæſaris, quem mihi multi grauiſſimum*

mum hostem prædixerunt, huc veni, sub confidentia ipsum sequar Viennam, quisquis mihi confidit me sequatur, si quis timet, remaneat. Fratremque cohortatus Regem Hungariæ, vt tuto simul veniret, qui alioquin Cæsarem semper amauit, incunctanter Viennam eundum esse concluserunt. Cæsar intelligens tam promptam Regis Poloniæ in se voluntatem; *Hic*, inquit, *Rex me compellit, vt quandoque vros siue bisontes amore eius in venatione videam.* Dissoluta conuentio forte post horam cum media: Itum est ad venationem, capti aliquot cerui, iterum ingens exitus tubarum clangor. Plures enim erant tibicines, tot Regum, Principum ac Præsulum. Ordinatum est, vt Rex Hungariæ cum liberis iret Trautmansdorff, vbi priore nocte Cæsar decubuit. Cardinalis Strigoniensis ad sanctam Margaretham, cæteri Episcopi ac proceres ad Suadorff. Rex vero Poloniæ cum suis decessit ad Entzesdorff, Cæsar ad Laxendorff cum Cardinale Gurcensi. Multa sunt castra & villæ adiacentes, quæ familiares vtriusque regis capiebant, pars vero Viennam petebat, vt hospitia disponeret. Erat dies ille calidissimus & amœnissimus, pro huiuscemodi spectaculo aptus, licet mane pluuiam minaretur nubecula quædam.

Sequenti die, hoc est, XVII. Julii, Cæsar ex Laxendorff versus oppidulum quoddam venit, cui nomen Scheuchat, opperiendo illic reges. Rex Poloniæ citius, tardius rex Hungariæ venerat. Ingrediebantur toto die Viennam currus, quadrigæ, & bigæ Hungarorum & Polonorum. Vehebantur multi in curribus illis velocibus, quibus nomen est patria lingua *Kottschi*, magnaque omnium fuit expectatio illius ingressus tot Regum ac Principum. Sed ne omni careret felicitate, suborta est pluuia, quæ paulatim incepit & primum tenuis, tota dehinc pene die durauit. Ex vrbe sunt obuiam egressi CÆSARI & REGIBVS, electissimi pedites mille quingenti, quorum magna pars rubeis vestibus decorata
p.313 fuit, ex ciuibus & filiis Viennensium, quos præcesserunt in equis sex senatores armati. Hos vrbs Viennensis ante Cæsaris aduentum diu in eius honorem præordinauit, post hos trecenti alii pedites, quos Cæsar ex imperio huc præmiserat fere omnes lanceati: Pauci secures, aliqui bombardas manuales gestabant, sed electissimi erant omnes & singulari ordine decori. Ad portam vrbis vsque egressus est vniuersus clerus: Primum quatuor ordines Mendicantium, Canonici regulares apud sanctam Dorotheam, Monachi ordinis sancti Benedicti, qui omnes reliquias sanctorum deferebant. Exinde parui scholastici ciuium Viennensium liberi in magna multitudine, singuli deferebant vexilla cum armis & insignibus, hi arma Imperii, aquilas, hi insigna regis Hungariæ, hi insignia Poloniæ, hi insignia Bohemiæ, illi arma Austriæ, illi Burgundiæ, hos sequebantur sacerdotes seculares singulorum templorum vrbis Viennensis. Tum immensa multitudo studentum studii generalis Viennensis, primum scholares, posthac Baccalaurei, dehinc Magistri, tum Doctores singularum facultatum, Medicæ, Juridicæ, ac Theologiæ. Postremo Rector vniuersitatis Doctor Theologiæ Christophorus Kulber.

Egressa sunt etiam omnium artificum collegia, quæ Zeche vulgo dicuntur, singulæ cum vexillis ac cereis, quæ numero sunt sexaginta circiter omnis generis qui vspiam in ciuitate reperiri possunt: Fabri lignarii omnis generis, fabri ferrei item omnis generis, Senatores, Fibulatores, Acufices, & qui ferrum ac cuprum, & qui aurum argentumque fabricant, Setarii & qui pectines faciunt, Fullones, Pileatores, Pistores, Molitores, Piscatores, Lanii, Cerdones; Sutores, Sartores, Phrigiones, Calceatores, Institores, Vinitores triplici ordine, Calones, Aurigæ, Carbonarii, Pelliones, Venatores, Pannifices, Figuli, Obsonarii, Rasores, Rotarii, Mensarii, Tornatores, Balneatores, Funifices, Chirothecarii, & qui peras ac marsupia consuunt, Fusores, Gladiatores, Tinctores, Pictores & Lapicidæ & Latomi, Muratores, Coriarii, Sufferratores, & id genus alii opifices, qui latinis vocabulis vix exprimuntur. Pluuia autem effecit, ne omnes ordine pulchro ingrederentur vrbem. Nam quandoque inualuit & multos

multos coegit relicta statione sua ingredi: Præterea interuenerant currus qui iter aliorum impediebant, tamen nihilominus post quintam horam ingressa est primum familia Cardinalis Gurcensis, deinde ducis Bauariæ Wilhelmi circiter centum sexaginta bene armati post Husserones, tum tibicines, deinde Casimirus Marchio cum comite de Hennenberg, ac suis familiaribus, tum equites Lanceati domini Wilhelmi de Rogendorff, & familiares Leonardi Rauber Marescalci. Posthæc familia Cæsaris, Comites prænominati, de Monfort, de Schaumberg, de Mansfeldt, de Westerberg, de Hardeck, qui omnes (vt supra scripsimus) fuerunt elegantissime ornati, vestibus, gemmis, aureis torquibus, & monilibus. Hos sequebantur nobiles vtriusque Austriæ, cum trecentis & quinquaginta equis, & Joannes Jacobus de Landaw cum nonaginta, ac Thomas Fuchs cum centum quinquaginta & alii plures. Tum ingressi sunt vrbem Husserones cum equis tectis, & Moschi sagittarii cum suis tibicinibus, ac Tartari. Post Hungari cum suis vexillis (vt scripsimus) tum habitu Turcali quidam rubeis vestibus vestiti, familiaque vtriusque Regis ac Episcoporum Principumque, qui numerari non poterant, quod pluuia ordinem destruxit.

Nunc enim Alemani, nunc Hungari, nunc Poloni, nunc Bohemi, nunc Moschouitæ & Tartari, promiscue ingressi sunt. Quamuis certe magnus vndique ornatus visus fuit. Multi pueri visi, qui brachia perlis onusta gesserunt. Multi Poloni habitu germanico vestiti, à nostris nosci non potuerunt. Diuersus post habitus visus est, & magna caterua equitum Regis Poloniæ, sed immixti & Germani, quoniam Ludouicus Dux Bauariæ cum suis adequitabat. Iterum Husserones Vngarici, & tubicines Hungarici, post equi Cæsaris, & tredecim illi pueri, quos superius scripsimus nigro veluto vestiti. Leonardus Rauber Cæsaris Mareschalcus, in equo cataphractato, quem pone sequebantur Archiepiscopus Bremensis, Episcopus Patauiensis, Episcopus Labacensis, Episcopus Kyemensis: Episcopi quoque Hungarici prædicti, Colocensis, Quinque ecclesiensis, Vaciensis: & Polonici, Vladislauiensis, Posnaniensis & Premisliensis, Ludouicus Dux Bauariæ, & Vdalricus Dux Wirtenbergensis. Subsequebantur oratores summi Pontificis, Episcopus Veltrensis, & Rex Aragonum. Post duo ministri Cardinalium, quos vulgo Macir appellamus, qui sceptra horum deferebant.

Tum Cardinales Strigoniensis, & Gurcensis, simul in rubeo habitu Cardinalium. Strigoniensem tanquam Legatum de latere, præcedebat quidam Sacerdos cum cruce argentea deaurata, vndique cingebantur ambo suis parafrenariis & ministris. Hinc ante Reges, primores consiliarii ex vtroque regno, optime ornati, tum Cæsaris Erhaldi cum tubicinibus optimis. Hos sequebantur duo reges, Sigismundus Poloniæ à dextris, & Ludouicus Hungariæ & Bohemiæ à sinistris, cincti Baronibus & nobilibus, qui pedites circa eos ambulabant. Hinc Cæsar & Rex Hungariæ duabus lecticis ferebantur, & multa nobilitas circa hos ambulabat optime tam vestibus, quam monilibus ornata. Deinde Anna filia Regis vehebatur in pulcherrimo deaurato curru, in quo octo candidi equi incedebant. A latere eius equitabat Marchio Georgius, & comes Petrus de Posingen. Currum antecedebat dominus Protesilaus de Schmihau magister domus, cum fratre. Sequebatur hunc alius currus deauratus cum sex niueis equis, & quatuor alii currus, in singulis quatuor equi vnius coloris, repleti virginibus, & matronis quæ Reginæ seruierunt. Comitabantur octuaginta equites bene vestiti in diuersis coloribus, viridi, croceo & fusco, familiares Marchionis Georgii, post quos multi currus varii equites sine ordine, nam pluuia creuit & quisque hospitium quærebat iam madidus, necesse ideo fuit ordinem interturbari.

Quando iam Cæsar cum Regibus attigit templum sancti Stephani, præteriens arcum domus, in qua quotannis solent ostendi reliquiæ sanctorum, stabat in summitate huius Antistes Viennensis Georgius, in habitu episcopali cum plerisque sacerdotibus, & dicens quasdam orationes, dedit benedictionem Regibus

gibus & Principibus. Capella autem Cæſaris concinne cantabat ſuauiſſimis concentibus canticum illud; *Te DEum laudamus.* Aſcenderunt itaque ſimul ad arcem. Sed Rex Poloniæ declinauit ad ſiniſtrum, & in hoſpitium ſuum, inſignem domum, quæ vulgo *leporum domus* dicitur, diuertit. Nam Rex Hungariæ cum liberis recta via ingreſſus eſt arcem, Cæſar autem per hortum intrauit. Omnibus enim viribus Cæſar laborauit, vt ſummum honorem Regibus oſtenderet, nec vllis vnquam pepercit expenſis, vbique ſollicitus & circumſpectus. Durauit hic ingreſſus horis duabus, & numerati ſunt equitum, qui in ordine intrarunt, tria millia quingenti, præter hos qui paſſim & ſparſim ingreſſi ſunt, qui plures fuerunt ſexingentis. Nimirum pulcherrimus ingreſſus & raro viſus, etiam in pluribus ſeculis, ſi non pluuia ordinem conturbaſſet, & hanc ſolam felicitatem abſtuliſſet.

Decima octaua Julii quieuerunt: ſed Cæſar, qui paruam quietem habuit, vndique anxius & ſollicitus apertis ciſtis ſuis theſauros ſuos recognouit, quos precioſiſſimos aduexerat, Regique Poloniæ, Regi Ludouico ac Annæ ſorori, primum nobiliſſimum pannum aureum, hactenus raro viſum, ſingulis pro veſte ampliſſima muneri mittit, vt eodem habitu omnes incederent.

Decima nona, mane circiter octauam, Reges ſimul cum Cæſare in arce conuenerunt cum ſuis conſiliariis, & locatis tribus ſellis ornatiſſimis, quibus duo Reges, Cæſar vero in medio ſedit, Ludouicus autem à latere patrui Regis Poloniæ, in feneſtra duo Cardinales, tum Oratores ſummi Pontificis ac Regis Arragonum, tum Archiepiſcopi & Epiſcopi vtriusque Regis, deinceps proceres regni Hungariæ, Poloniæ ac Bohemiæ, à dextris principes & conſiliarii Cæſaris, erant omnes plus centum.

Occurrebat mihi aſpectus, qualis olim ſenatus Romanus ex centum patribus fuit. Vbi factum eſt ſilentium, Cæſar loqui incepit, & præter omnium expectationem Reges ita commouit, vt eos ſibi maxime deuinciret. Gratias enim illis ampliſſimas egit, quod tantam moram tam patienter tuliſſent, donec aduentaret. Licet hoc DEO acceptum referret, qui voluiſſet illos tam diu expectare, quoad conuenirent pro communi vniuerſæ Reipublicæ Chriſtianæ commodo & tranquillitate, deinde aduerſus impios Turcos pro ſumenda expeditione prudentiſſime locutus, de modo & via, & nonnulla alia, quæ nunc referre importunum eſt. Tota autem fere hora loquebatur, non tam honeſte quam prudentiſſime, omnium in ſe ora atque oculos conuertit; eosque ita demulſit, vt multi qui non boni Cæſariani fuerint, ſed ab eo multum alienati, jam ſe ſubmitterent, palamque faterentur, eam humanitatem, prudentiam ac dexteritatem nunquam in Cæſare ac tanto Principe expectaſſe. Aperteque Cæſarem extollebant, ac eminentiſſime laudabant, non tam eius egregie res geſtas, ſed ſingula dicta factaque.

Vbi perorauit, Cardinalis Strigonienſis vtrumque Regem adiens, & ſimul Colocenſis, item Quinque eccleſienſis, vt ab eis quid reſpondendum foret, in-
p.315 telligerent: Ac mox dehinc Cardinalis Strigonienſis, amborum Regum nomine reſpondit elegantiſſime, vt homo eſt raræ prudentiæ ac doctrinæ. Juſſus eſt hinc à Cæſare Cardinalis Gurcenſis, vt verba faceret, qui etiam elegantiſſime diu loquutus coram Cæſare, Regibus, & vniuerſo ſenatu, & reuera potuit hic ſenatus comparari centum patribus Romanis, dum olim Roma floruit, tam honeſtus erat Senatorum ac Principum aſpectus. Dimiſſo ſenatu, quisque in ædes ſuas diuertit.

Eodem die poſt cœnam hora ſexta, facta eſt chorea in arce, iuſſit Cæſar, vt ſinguli Reges quinquaginta tantum ſecum afferrent, viginti quinque ſpectatores, & totidem qui choreas ducerent, ne ex multitudine nimia fieret perturbatio: ſed principes indiſcriminatim cum ſuis irruebant, & maxima præter ſpem conuenerat multitudo, licet omnes januæ diligentiſſime cuſtodirentur. Fuit autem hæc chorea inſtituta, vt domina Maria Archiduciſſa Auſtriæ, filia Regis Phi-

lippi, & Cæſaris neptis, ſuſciperet Reges & dominam Annam, quos nondum viderat. Ubi ergo Cæſar, Rex Hungariæ & Poloniæ tribus ſellis conſederant, Rex Ludouicus, & ſoror domina Anna ſeorſum ſuas habuerunt ſedes. Tum ingreſſa eſt domina Maria præcedentibus principibus, Ducibus Bauariæ, & aliis quotquot hic erant Comitibus & Baronibus, & magiſtro curiæ domino ſuo de Rattal, quam multæ nobiliſſimæ matronæ, Comitiſſæ, & Baronum vxores, cum multis virginibus ſequebantur. Quæ poſtquam regiam Cæſaris, vbi eam operiebantur intrauit, nam extra arcem tum habitabat in domo Comitis Ciliæ, decoro motu flexis genibus, vt eſt morigeratiſſima, & à cunabulis recte inſtituta, primum Cæſarem auum, tum cæteros Reges ac dominam Annam ſalutauit. Locata illi ſedes erat prope Regem Vladislaum à dextris, ad quam acceſſit, ſed non ſedit, donec Balthazar Mercklin Præpoſitus in Valdkirch nomine ſuo Reges & ſponſum ſuum benigniſſime exciperet, pulchra ac affabili comitate. Rex Poloniæ áccerſito ſuo Vicecancellario D. Petro Epiſcopo Premislienſi, illi mandauit, vt nomine fratris & nepotis Ludouici ac Annæ reſponderet, quod & factum eſt. Nam Petrus Epiſcopus vir haud contemnendus, ſiue ex tempore oporteat loqui, ſiue præmeditate, bonarum literarum optimus patronus. Peractis ceremoniis poſt mutua colloquia chorea eſt incepta, clangentibus tubis & bene ſonantibus, quas Cæſaris tubicines inflabant. Primamque choream duxit Rex Ludouicus cum ſorore ſua Anna, præeuntibus duobus Comitibus de Mansfeldt, de Veſterburg ac duobus Principibus, Caſimiro & Duce de Mechelburg cum quatuor cereis, comitantibus duobus magiſtris curiæ Protheſilao de Schmihau & Petro Carlatzki. Secundam choream duxit Dux Bauariæ Wilhelmus cum domina Maria Cæſaris nepte, cui duo Comites præibant de Hennenberg, & Hardeck. Tertiam choream iterum Rex Ludouicus cum magiſtra curiæ dominæ Reginæ Mariæ, domina Rottalerin vxore domini Georgii de Rottal. Poſt cæteri domini Comites & Barones choreas duxerunt. Et circiter decimam horam noctis quisque domum ſuam reuerſus eſt.

Duobus ſequentibus diebus, conſultatum eſt ſuper negotiis, pro quibus conuenerant, & ſemper vsque ad horam ſecundam poſt meridiem & longius protractum eſt conſilium, vt prandium conſiliariorum & principum fieret circa tertiam. Nobiliores vero in militia, interea ſeſe exercebant in paleſtra, Marchioque Brandenburgenſis Georgius cum haſtis concurrebat cum Comite de Hennenberg, in arce Viennenſi, cum duobus aliis militibus.

Vigeſima ſecunda die, quæ erat diuæ Mariæ Magdalenæ inſtitutus eſt dies pro contrahendis ſponſalibus inter principes & Reginulas, ideo vniuerſa nobilitas ſimul cum regibus ad arcem confluxerat, in obſequium quisque, vt potuit exquiſitiſſime ornatus, non tam veſtitu, quam pretioſis monilibus ac clinodiis, vt dicitur. Cæſar cum Regibus ac conſiliariis ſecretiora quædam tractauit in priuato, quæ referre non eſt operæ precium.

Tum accerſita Anna, eam Corona aurea donauit, & capiti ſuo impoſuit, quæ res ſeniorem Regem Vladislaum prouocauit in lachrymas; viciſſim ipſa Cæſarem pretioſiſſimo ſerto exornauit. Elegantiſſimo igitur ordine Cæſar cum Regibus Poloniæ & Ludouico in equis. Seniore vehente in lectica, & Reginulis in curribus, præcedente & comitante nobilium caterua inſigni, poſt nonam horam deſcendit ad templum ſancti Stephani, quod erat elegantiſſime ornatum. Chorus aulæis aureis & ſericeis contectus. In dextra ſtabant Cæſar, rex Vladislaus, rex Sigismundus, omnes aureis veſtibus ornati: Cæſar maxima torqui ex margaritis lapidibus precioſiſſimis, conſpicuus omnibus erat. In bireto monile ex adamantibus precioſiſſimum geſtabat, æſtimabatur eius ornatus p.316 vna millione auri. Poſt Ludouicum ſtabat Orator Regis Angliæ, Orator Archiducis Caroli Auſtriæ & Burgundiæ, Dux Wilhelmus, Marchio Caſimirus, Dux de Mechelburg, Dux Wirtenbergenſis, Orator Ducis Ferrariæ, & dehinc inſigniores ex regnicolis Hungariæ, Bohemiæ & Poloniæ. In medio chori duo erant pulpita

pulpita aureis pannis contecta, in quibus duæ Reginæ ſtabant, Anna & Maria, circa quas à lateribus Orator Regis Aragonum, & Ludouicus Dux Bauariæ, Marchio Georgius, & Comes Petrus de Poſing cum plerisque aliis inſeruiebant nobilibus Annæ. Pone ſtabat ingens multitudo matronarum & virginum, quæ Reginis ſubſequebatur ſedula ad obſequium. A ſiniſtris locati erant primum Cardinalis Thomas Strigonienſis legatus Apoſtolicus, Cardinalis Gurcenſis, Matthæus nuncius Apoſtolicus, Epiſcopus Veltrenſis, Archiepiſcopus Colocenſis Gregorius, Archiepiſcopus Bremenſis Chriſtophorus, Epiſcopus Quinque eccleſienſis Georgius, Epiſcopus Matthias Vladislauienſis, Epiſcopus Olomucenſis Stanislaus, Epiſcopus Ratisponenſis Joannes, Epiſcopus Vacienſis Ladislaus, Epiſcopus Posnanienſis Joannes, Epiſcopus Patauienſis Vigelius, Epiſcopus Labacenſis Chriſtophorus, Epiſcopus Kremislenſis Petrus, Epiſcopus Bosnenſis Michael, Epiſcopus Pyemenſis Bertholdus, cum multis prælatis & præpoſitis.

Epiſcopus Viennenſis celebrauit ſummum officium, quod cum ſumma reuerentia & amœniſſimis concentibus diuerſorum muſicorum peragebatur. Quotusquisque enim Princeps eſt hodie in orbe noſtro, qui ſingularia ingenia muſicorum ita veneratur & appretiat, ſicut Cæſar? Sub eo itaque noua inſtrumenta muſices excogitata atque inuenta ſunt, quæ vetuſtas non habuit, ſeculum noſtrum non vidit, ſicut in diuerſis generibus fiſtularum patet, & in illo ipſo inſtrumento quod *Regale* appellatur, ſine fiſtulis & chordis ab aurifabro inuentum, & in illo mirabiliori, quod nuper monachus excogitauit, quod fiſtulas nullas habet, ſed quasdam concauitates in latum lignum exciſas, in modum ſerpentum ambulantes, quod ſonorum admodum edit concentum, & ex Rheno nuper allatum eſt inſtrumentum, quod voces auium repræſentat. Quæ omnia Paulus muſicorum princeps, cum illo ſimul quod ipſe reperit ex cornibus, aptiſſime tangebat, & ſimul cum cantatoribus diuerſis vocibus. *Regal.*

Finito officio Richardus Peruſinus, Reuerendiſſimi Cardinalis Gurcenſis, Capellanus dicere incepit, vt eſt eloquentiſſimus, ſed ſtrepitu nobilium, quia audiri non potuit, in medio deſtitit. Hic etiam tribus libris, quos *Odeporicon* vocat conuentum hunc celebrauit. Interea Imperator quodam ſecretiori loco regalibus amictus & coronatus, vt Cæſar, introiuit chorum, cui deſponſata eſt domina Anna per Reuerendiſſimum Cardinalem Strigonienſem per annuli ſubarrationem. Tum Ludouicus Rex, & Domina Maria per eundem Dominum Cardinalem copulati & coniuncti ſunt. *Richardi Bartolini Hodeporicon.*

Reſidente tunc Cæſare in ſolio maieſtatis: á lateribus cingebatur tribus præfatis regibus, quibus ſingulis nudus eſt datus enſis, vt milites inſignirent. Accurrebat vniuerſa nobilitas, in qua intermixti etiam fuerunt nonnulli noui homines & plebei. Creati ſunt tum à Cæſare, & tribus Regibus plusquam ducenti milites ſiue equites aurati (vt vulgus loquitur) quo perfecto, aſcendit Cardinalis Strigonienſis ad ſummum altare dans benedictionem: cuius ſuffraganeus ſua & Domini Gurcenſis auctoritate pronunciauit plenariam indulgentiam. Mox omnes inflatæ ſunt tubæ, & mirabilis auditus eſt concentus: Simul cantores, *Te DEum laudamus* pronunciabant. Et in organis Magiſter Paulus, qui in vniuerſa Germania ſecundum non habet, reſpondit. Vsque in primam horam poſt meridiem durauit hæc feſtiuitas. Quisque dehinc in ſuum hoſpitium diuertit ad ſumendum meridianum cibum.

Poſt prandium ad ſpectaculum haſtiludii omnes conuenerunt, & Cæſar & Reges, Reginulæque eadem habitatione proſpectabant concurſum eorum, qui haſtis luſerunt. Erant autem primi, Comes Joannes de Hardeck, & Dauid de Kneringen, de hinc Caſimirus Marchio, & Joannes Jacobus de Landaw, poſt Georgius Marchio, & Adolphus de Bibrach.

In principio noctis conueniunt omnes Reges cum Cæſare ad cœnam, quia nuptias hac nocte celebrabant, dominus Sigismundus de Dieterichſtein, & Barbara virgo, filia Domini Georgii de Rottal, parata erat cœna regia innumeris dapibus.

dapibus. Collocabatur in principio tabulæ Rex Hungariæ Vladiſlaus, dehinc ſponſa Barbara, tum Cæſar, poſt domina Anna, tum Rex Poloniæ, tum domi- p.317
na Maria, poſt Rex Ludouicus, tum eius Magiſtra curiæ, poſt Archiepiſcopus Bremenſis, tum Ratisponenſis præſul, tum cæteri Duces ſæpius nominati, quibus ſemper immiſcebantur matronæ & virgines, tum vtriusque Regis conſiliarii & familiares, ſemper immixtis puellis. Durauit hæc cœna in 10. horam noctis ſplendidiſſima & opipara, quâ finita Cæſar & Reges in aliud deſcendentes palatium, choreas duxerunt. Et hinc quisque diuerſorium ſuum petiit.

Vigeſima tertia Julii, Cæſar virginibus dominæ Annæ plus ſexingentis vlnis de veluto & alterius generis ſerici pro veſtibus muneri miſit, Regi autem Poloniæ duos equos cataphractatos, quorum vnus armatus erat vsque ad vngulas, quod à paucis alias eſt viſum. Quos cum tanta gratitudine acceperat, vt illum totum æneum equum inſpiciens, cum animi iucunditate diceret ipſe ſine
interprete; *Accipio hunc equum gratiſſimo animo à Cæſarea maieſtate, in quo promptus ero ad mandata illius, quando mea vti voluerit opera: & comparebo vbi volet, donec hæc mihi vita ſupererit.* Cantharum deinde argenteum faberrime factum, cuius labor æquabat pretium, & in quo admirabilis erat veneranda vetuſtas, donauit. Regi vero Ludouico equum cataphractatum & arma pro corpore ſuo deaurata, & ingenioſiſſime fabrefacta, à paucis hactenus ſimilia viſa. p.31

Vigeſima quarta, ante prandium conſilium habebatur: poſt prandium Cæſar & Reges ad ſpectaculum haſtiludii conuenerunt, quod horis pene quatuor durauit. Rex Poloniæ ad ſuum hoſpitium, Cæſar cum aliis duobus regibus & reginulis ad arcem diuertit, & ſimul cœnam duxerunt lætiſſimam: qua finita allata ſunt numismata aurea & argentea, magna præter ſolitum cum imagine Cæſaris, quæ Cæſar regibus & reginulis diſpartitus eſt, & ad chartam ludere cœperunt. Sed Rex Ludouicus, domina Anna & Maria maiorem partem numismatum abſtulerunt, Cæſar nihil, Vladiſlaus rex parum lucratus eſt. Fuerunt multa iocoſa in hac cœna prolata.

Vigeſima quinta Julii, inſtitutus eſt ludus militaris, *Torneamentum* vulgo dicitur, antiquitus ludus Troianus, ſimulacrum veri belli. Fuerunt in eo triginta duo in equis cataphractatis toti ænei, optime armati, in galeis chriſtati cum ſuis inſignibus, cuilibet lancea & enſis erat. Primum fuit concurſus cum lanceis, deinde abiectis haſtis & clypeis, concurrebant cum enſibus, ſeſe mutuo verberantes, donec qui ad hoc ordinati erant ſectores bellum dirimebant. Fiebat hoc in latiſſimo foro prope templum fratrum Carmelitarum, vbi quondam Henricus filius ſancti Leopoldi, Marchionis Auſtriæ, primus Dux à Friderico Ænobarba Imperatore creatus, qui cœnobium Scotorum Viennæ hic ſepultus fundauit, arcem & curiam habuit. Vnde & hodie adhuc locus ille *Curia* appellatur. Circa hoc templum extructum erat theatrum temporarium latiſſimum, ad quod aſcenderant Cæſar, Reges & Reginulæ, duo Cardinales, Archiepiſcopi & alii Prælati, cum Principibus & Baronibus, cum magna & inſigni nobilitate. E regione huius erat alia domus, in qua clypei & arma perduellionum pendebant, & vbi tibicen triplici concentu ter concurrentes prouocabat, Erhaldi quoque hic proſpectabant, qui victoriam & palmam merebantur. Erat locus hic quadratus & duplicibus palis circumvallatus, in medio ſtabant armigeri & lanceati, ciuium Viennenſium mille quingenti, qui bene ornati (vt ſuperius ſcripſimus) hic excubabant. Erat & tertia domus extructa, in qua vxores & filiæ ciuium hoc quoque ſpectabant ſpectaculum. Nam omnium domorum adiacentium feneſtræ non modo repletæ erant, ſed tecta quoque hominibus cooperiebantur, tam ingens hominum frequentia hic aderat. Magna tamen vndique habita diligentia & cuſtodia, ne qua ſeditio, neue tumultus aliquis inter tot homines, tam diuerſas nationes, tam diuerſas ſectas exoriretur. Prouiderunt hæc multo ante ſingulari prudentia Senatores Viennenſes, qui cuſtodiam in portis vrbis, nocturnas & diurnas vigilias in ſingulis turribus vrbium, in monaſte-

monaſteriis ordinauerunt, & ſi forte incendium oriretur, artifices cum inſtrumentis ſufficientiſſimis adhibuerunt, ac in tumultu, ſi forte excitaretur, præſto eſſent. Nihil itaque iis omnibus diebus aut publice aut priuatim ortum eſt. Timebant omnes incendium, aut ſeditionem aliquam inter tam diuerſas gentes: quia hic Alemanni, Itali, Hiſpani, Franci, Hungari, Poloni, Bohemi, Moraui, Sleſitæ, Moſchi, Tartari & Armeni, & Tuſci ſimul iuncti fuerunt, ſed DEo optimo Duce tranquilliſſime omnia peracta ſunt. Durauit enim hoc ſpectaculum plus duabus horis, quo finito Cæſar in eodem theatro multos milites in præſentia Regum & Principum inſigniuit. Lanceati autem & armigeri ciuium Viennenſium, facta pulcra ordinatione & circuitu in orbem de more ſuo abierunt.

p.318 *Fuerunt autem hi in Torneamento, qui hoc pacto, primum bini & bini concurrerunt, & tandem omnes ſimul vno impetu.*

Dux Wilhelmus Bauariæ & Marchio Caſimirus Brandeburg.
Dux de Mechelburg Albertus, & Georgius Marchio Brandeburgenſis.
Comes Wolffgangus de Montfort, & Comes Bertholdus de Hennenberg.
Dominus de Verona debuit concurrere cum domino Joanne Comite de Hardeck, ſed neſcio qua cauſa idem Dominus fuit abſens, ideo in eius locum ſuccedebat Dominus Leonardus de Liechtenſtein, qui bis concurrebat.
Dominus de Rapoldſtein, & Sebaſtianus de Hohenfeldt.
Dominus Hieronymus de Stauffen, dominus in Ernfels, & Joannes de Schwartzenberg.
Vdalricus Marſcalcus de Bappenheim, & N. de Geroltzeck.
Wolffgangus de Schellenperg, & Sebaſtianus de Veittmull.
Caſpar Vintzerer, & Sigismundus de Heſperg.
Albertus Pencker, & N. Bellitzki.
Wilhelmus de Greis, & Georgius Kongel.
Valthaſar Tanhauſer, & N. de Emerszhoffen.
N. de Loſenſtein, & Dorle Polonus.
N. Kietſcher, & Wolffgangus Groswein.
Leonardus de Lichtenſtein, bis (vt dixi) congreſſus eſt duello, & Chriſtophorus Mindorffer.
Dominus de Dana.

Inuitati ſunt omnes Principes & Barones poſt cœnam ad choream. Ad quam facta cœna, venerunt Reges & Principes cum vniuerſa nobilitate. Erat Curia arcis mundata, & auleis pulchris exornata, tot cereis illuminabatur, vt tenebræ noctis vincerentur cereis ſplendoribus. Sedebant longa ſerie nobiliores matronæ & virgines ex vna parte. In alia Cæſar, tres Reges, duæ Reginulæ, magnus Principum & nobilium numerus. Cæſar cum domina Anna choream duxit, Ludouicus cum domina Maria, poſt Rex item Poloniæ cum domina Anna, poſt ſunt ſerta & munera donata Principibus & nobilibus, qui illo die in torneamento duellum fecerunt. Dehinc poſt aliquot choreas Cæſar aſcendit cubiculum. Reges autem in quoddam palatium cum Reginulis, principibus & virginibus, vbi parata erat regalis collatio mellariis & fructibus, illic omnis generis potus & abundantia. Sic vsque in horam pene ſecundam poſt mediam noctem deductum erat illud conuiuiolum. Dehinc quisque in ſuas ædes diuertit.

Maturabant dehinc ſinguli ſuum diſceſſum, diu enim vterque Rex aberat à Regno ſuo. Et Cæſar ab Heluetiis ſollicitabatur, ſed nondum conſcriptæ erant literæ contractus. Biduum igitur, hoc eſt, XXVII. & XXVIII. dies Julii, con-

sumptum est in scribendis literis, & dandis vicissim muneribus, sed ne Cæsar vllum humanitatis officium omitteret, nemine sperante cum suis consiliariis, & aulicis descendit ad hospitium Regis Poloniæ, & ipsum visitauit. (Nam Rex Hungariæ erat secum in arce) & tum ad ædes Cardinalis Strigoniensis, quem etiam sua præsentia honorauit, vt est clementissimus & humanissimus Princeps. Præterea cursus equorum etiam factus est: habuit primus pulchrum argenteum deauratum poculum quod faberrime factum erat.

Hinc Rex Poloniæ de nobilissimis pellibus Zobelinis honorauit Cæsarem, de hinc Cæsaris consiliarios, & eos præsertim, qui his negotiis interfuerunt. Cæsar vicissim largissima munera ordinauit vtriusque Regis consiliariis liberalissime, de auro, argento, poculis, vasis omnis generis, torquibus & sericeis vestibus. Judico ego & puto me non falli, Cæsarem in hac festiuitate exposuisse pro impensis (nam vtrumque Regem suis alimentis liberalissime cum liberis quoque aluit) & muneribus supra centum quinquaginta millia nummum, erogasse: tanta liberalitate vsus est erga Reges & Principes & consiliarios.

Vigesima octaua die, de nocte post cœnam, hora pene septima conueniunt Reges Cæsarem (iam enim de singulis erat conclusum) & postquam tribus sellis locati erant, in quarum medio Cæsar, in latere Ludouicus, post duo Cardinales, dehinc cæteri principes & consiliarii residebant, Cæsar (vt est humanissimus) alloquutus Reges suauissimis sermonibus, tandem iussit Cuspinianum pronunciare, quod decreuisset. Cuspinianus debita inclinatione flexus, p.319
ad latus Regum stans, alta voce, Latina & Germanica lingua vt ab omnibus intelligeretur, in hanc formam proclamauit, cunctis bene audientibus:

De mandato sacratissimæ Cæsareæ Maiestatis, & Serenissimorum Vladislai & Ludouici Hungariæ & Boëmiæ, ac Sigismundi Poloniæ Regum, Notum sit vniuersis, qui ad laudem omnipotentis DEi & gloriosæ virginis Mariæ, & totius curiæ cœlestis, nec non ad incrementum & conseruationem totius Reipublicæ Christianæ, & præcipue regnorum, dominiorum, & subditorum suorum, inter se inierunt, contractarunt, concluserunt, & confirmarunt, veram, synceram & inuiolabilem atque firmam concordiam, amicitiam, vnionem & intelligentiam confœderationis, perpetuo & indissolubiliter duraturam: ad mutuam protectionem & defensionem contra eorum hostes quoscunque & præsertim contra hostes infideles, & ad hostium suorum futurorum perniciem. Et quo magis hæc vnio inter eos stabiliatur, vltra necessitudinem, quæ alias inter hæreditates eorum intercedit, etiam nouam affinitatem & connubium inter se & nepotes, & liberos eorum contraxerunt. Quod felix faustumque Maiestatibus præfatis, regnis & dominiis eorum sit, Amen.

Vigesima nona Julii, horam circiter nonam, Cæsar in equo cataphractato ornatissimis armis à capite ad pedes tectus, & preciosissima torque, ex vnionibus & gemmis, cum Ludouico Rege iisdem armis & equo cataphractato ornatus, quibus à Cæsare donatus erat, cum omni exercitu Principum, Baronum ac nobilium, vrbem Viennam egressus, ad Nouam ciuitatem perrexit eodem pene ordine qui superius scriptus est, comitantibus peditibus Viennensibus. Sed Ludouicus Viennam repetit: Cæsar Nouam ciuitatem ingressus est.

Trigesima Julii, Cuspinianus munera Cæsarea, quæ pridem Cæsar ordinauerat, ex manibus Thesaurarii domini Jacobi Villinger accepta, Regis vtriusque consiliariis detulit, quæ plurima ac preciosa erant, ac singulis, vt iussus erat, distribuit.

Vltima Julii, tres Reges, duæ Reginulæ, duo Cardinales potiores ex curia Regis Poloniæ, vniuersi vero Hungari, simul à Vienna ad Nouam ciuitatem profecti sunt, & recepti in arce, humanissime á Cæsare tractati.

Prima Augusti, mane ante prandium, Ludouicus, domina Anna & Maria ingressi sunt viuarium prope arcem, vbi innumeri hinnuli, cerui, damæque aluntur, & sagittis iaculati damam ac ceruam, patri suo Regi Vladislao obtulerunt, quasi prædam à se captam. Post prandium vero Rex Poloniæ, & Vladislaus egressi Nouam ciuitatem ad Cæsarem qui iuxta syluam illos expectabat, pulcherrimam Venationem ceruorum illis exhibuit, ac ea finita illos ad Nouam ciuitatem reduxit, ac ibi cœnauit. Post egressus in Egenfurt, vbi honoris causa pernoctare solebat, vt integram arcem Regibus relinqueret.

Secunda Augusti ingressus Nouam ciuitatem Cæsar, facto ibi prandio, ad sese conuocauit vtrosque reges seniores, & adhibitis duobus Cardinalibus, & paucissimis consiliariis, tribus continuis horis cum iis tractauit, ac post valedixit. Dehinc ad Gynæcium descendens, Ludouicum amplexus optime valere iussit, Mariam osculo patrio more salutauit. Dominam Annam brachiis amplexus deseruit, multisque post se desiderium reliquit. Dehinc conscenso equo rediit in Ebenfurt, & sequentibus diebus per Austriam versus Lyntzium iter arripuit.

Tertia Augusti, Rex Poloniæ fratrem Vladislaum & nepotem Ludouicum, ac duas Reginulas valedixit. Post subscriptas manu sua, & fratris, ac sigillatas literas, iter ad Viennam resumpsit. Rex autem Vladislaus, cum maximo gemitu ac lachrymis filiam Annam salutauit. Ortus est ingens vtrobique eiulatus, hinc pater, hinc filius, hinc filia etiam astantibus lachrymas excusserunt, coacti sunt consiliarii vi patrem abducere, qui vna cum filio eo die adhuc Suppronium cum omni sua curia concessit, Sempronium iudico appellari debere, quod Romani illic Duce Sempronio præsidia habuerunt: Sed omnia ea loca nominibus corrupta. Hodie enim *Posonium* appellatur, quod Pisonium à Pisone rectius vocabitur. Et Scaurinum hodie *Jaurinum* voce nihili dicitur; & Strigonium, quod etiam teste adhuc patria lingua Istrogonum vocabitur, sed de his alias. Nos ad nostra redeamus. Rex autem Poloniæ Viennam dehinc concessit. Volebat hinc Rex Poloniæ traiicere Danubium, sed violentia aquæ pons ruptus, coactus est manere vsque in sextam Augusti, qua die egressus est rex, comitante Cardinale Gurcense, & cæteris Ducibus, qui supererant. Sed priori die, hoc est, quinta Augusti, castrum & arcem Viennensem ingressus est ad salutandum & valedicendum Annam & Mariam, cum quibus choreas duxit, & vniuersa eius nobilitas. Mutuis dehinc amplexibus sese salutarunt & valedixerunt: Alteraque die mane Viennam egressus est. Dehinc & Cardinalis, & Duces Cæsarem sequuti sunt.

Posonium Jaurinum Strigonium.

p.320 Sic summa cum tranquillitate solutus est celeberrimus ille Regum conuentus, sine dissidio, sine rancore, sine tumultu, sine seditione: Quod felix faustumque sit. DEus optimus maximus largiatur sua gratia, vt Rex Ludouicus ac Reginulæ ætatem sortiantur debitam, qua numerosam de se prolem relinquant, & Cæsar hostes suos castiget, & vnionem cum omnibus Christianis Principibus faciat, quo possit facilius sumi expeditio contra immanissimos Turcos, & fidei Christianæ perfidissimos hostes, Amen.

AD LECTORES.

HABETIS candidi lectores, rem vt gesta est syncere & simpliciter scriptam, non affectate, aut tumide, nec phalerata oratione aut verborum aliquo

lenocinio, sed vt vicinus etiam intelligat, qui & numisma noſcit, cui publica forma eſt, atque ideo neceſſe eſt in quotidianum & vſitatum loquendi modum, etiam vsque ad barbariem quandoque deſcendere. Malui enim rem aperte proponere, quam propoſitam à multis abſcondere & velare. Namque haud video, qua ratione res illæ ſint nimium exornandæ, quæ per ſe ſunt ornatiſſimæ & inſignes. Reuoluat aliquis multorum ſeculorum Annales, Chronica & hiſtorias, dicat ſi quando viderit ſimul congregatos Cæſarem Romanum, tres coronatos Reges, duas Reginulas, ac duos Cardinales, cum tot principibus, proceribus, ac nobilibus, diuerſarum nationum. Nunquid hoc pulchrum ſympoſium & excellens, & apud poſteros memorandum? Sed quod magis laudandum eſt & admirandum, quod inter tot diuerſas nationes & ſectas religionum, nullus eſt ortus tumultus, nulla ſeditio, nullum incendium, ex magnatibus & proceribus nullus mortuus eſt. Cum omni felicitate coierunt, cum eadem ſeparati ſunt: & quod amiciſſimum, nullus rancor interuenit, nullum diſſidium. Fuerunt ab initio nonnullæ friuolæ ſuſpiciones, quæ ſublatæ ſunt, viſa vera integritate & amicitia: omnium rerum copia, nullus defectus, nec impenſæ difficiles, licet inundatio Danubii obſtitit, quod non omnia fuerint longe vberiora & copioſiora. Hæc enim Auſtriæ pars, quæ trans Danubium eſt, & Marchiæ adiacet, vnde & nomen habet, horreum noſtrum eſt. Sed quanquam ſola hæc felicitas nobis defuit, quod crebræ erant pluuiæ: Sperandum eſt tamen DEum optimum maximum gratiam ſuam pluuia influxiſſe. Ne altercatio aliqua ſuboriretur, omnia acta ſunt feliciter & tranquille, non ſine ingenti gaudio ac tripudio. DEus optimus maximus faxit, vt is conuentus exemplo ſit omnibus Chriſtianis Principibus, quo redeant in mutuam vnionem ad concordiam, ad extirpandum fidei hoſtes, & vt religio Chriſti longius, latiusque per vniuerſas illas nuper inuentas regiones propagetur & extendatur, ac ſemen Mahumeti exſcindatur radicitus & euellatur, vt vno ore omnes laudes altiſſime decantemus, per vniuerſum dicentes:

Tu ſolus Dominus, Tu ſolus altiſſimus, JEſu Chriſte, Amen.

HODOE-

p.321

HODOEPORICON,

id est, Itinerarium

REVERENDISSIMI IN CHRISTO PATRIS ET DOMINI, D. MATTHÆI S. ANGELI CARDINALIS GURCENSIS, COADJUTORIS SALTZBVRGENSIS, GENERALISQUE IMPERII LOCUMTENENTIS: QUÆQUE IN CONVENTU MAXIMILIANI CÆS. AUG. SERENISSIMORUMQUE REGUM, VLADISLAI, SIGISMUNDI, AC LUDOVICI, MEMORATU DIGNA GESTA SUNT, PER

RICCARDUM BARTHOLINUM PERUSINUM EDITUM.

JOANNES DANTISCVS

Ad Lectorem.

QVANTUM res veræ fictis præstare videntur,
Hoc recto doctum tramite pandit opus.
Non hic Cretensis Jouis incunabula, non hic
Quæ sunt de superis plurima ficta leges.
Semicapros faunos, Satyrosque fuisse bicornes *Figmenta Poëtarum.*
Quis credit? vel tot turpia monstra DEum.
Non raptum Stygii prædonis, Apollinis ignes
In Daphnem, Martis nec Venerisque thorum.
Non Diomedis equos, non illum Græcia mendax
Quem fert Troianas fraude subisse fores.
Hicque nec inuenies perplexa ænigmata Sphingos,
Nec quæ de Nihilo fabula longa datur.
Historiam nuper conuentus at iste probatam
Cæsaris & Regum facit in orbe trium. *Cæsar. Reges.*
Vidimus hic Annam, qua totus nil habet orbis *Anna Imperatrix.*
Pulchrius, Hunniaci est hæc decus vna soli.
Hanc sibi, vel charo conseruat forte nepoti
Cæsar, & est magno digna puella Joue. *Maria Regina Hungariæ.*
Vidimus & Mariam, pulchris æquanda deabus,
Est siquidem, & primas inter habenda deas.
Cæsaris hæc neptis Regi Regina futura est,
Annis qui in teneris iam duo regna tenet.
Vidimus Heroas sacros, Proceresque, Ducesque,
Clarorum passimque agmina multa virûm.
Tot gemmas, torques, phaleras, radiantiaque arma,
Tot mores, tot habitus, ingeniique vices.
Tot ludos etiam, spectacula pulchra, Triumphos:
Et quæ non ætas viderat vlla prius.
Cuncta vt conspexit, Riccardus scripsit ad vnguem, *Riccardus Bartholinus.*
Delicium certe posteritatis erit.
Seu stricto incedit Vates pede, siue soluto
Orator, nemo cultior esse potest.
Hoc iter vt duxit Princeps Gurcensis ab vrbe *Cardinalis Gurcensis.*
Augusta, videas, gestaque cuncta lege.

Tunc primum dices, viuas, pater inclyte, viuas,
Cardinei ſpecimen viue decusque chori.
Et merito laudes vni huic ſunt vndique dandæ,
Omnis nam fuerat fons & origo boni.
Solus hic inflexit ſenſus, Regumque potentum
Pectora, multorum cordaque dura virûm.
Chriſticolis ſolus diuino numine fultus, p.322
In terris pacem poſt fera bella dedit.
Huic ætas debet præſens, & poſtera multum,
Tempore quod paruo commoda magna tulit.
Per quæ nunc noſter recte componitur orbis,
Ex omni cedit parteque Martis amor.
Et crucis infidos propere ducetur in hoſtes:
Qui, Jouis hinc quid ſint, experientur, Aues.
Aquila. Fœderis hic formam noſces, pactosque hymenæos,
Cunctaque conuentus iſtius acta ſcies. p.323
Nil ſinit intactum veri quod res habet in ſe:
Ante oculos plane ſingula geſta locat.
Res ſcitu digna eſt, nec enim reor eſſe, poteſt nec
In toto quicquam gratius orbe legi.

REVERENDISSIMO IN CHRISTO PATRI ET DOMINO, D. BERNARDO SANCTÆ MARIÆ IN PORTICU DIACONO CARDINALI, DOMINO AC BENEFACTORI COLENDISSIMO, RICCARDUS BARTHOLINUS MANCIPIUM, FELICITATEM OPTAT.

ANCEPS *eram Reuerendiſſime Domine, Cui mearum lucubrationum munus dedicarem; ſed cum Reuerendiſſimus Gurcenſis numen meum, & tuæ Reuerendiſſimæ D. amantiſſimus, pomeridianus cœnaret, atque diuinas tui laudes vberrime extolleret, in quas volens inciderat, & inuitus ab iis retrahi videbatur, arbitratus ſum, & illi, ſi hæc ſub auſpicio tuo ederentur, gratiſſimum fore; & tibi, quem gloria rerum ab ipſo prudenter feliciterque geſtarum, ſummopere lætari puto, non iniucundum. Accipe igitur Reuerendiſſ. Gurcenſis Hodoeporicon, ac Maximiliani Cæſaris ſemper Auguſti triumque potentiſſimorum regum Vladislai, Sigismundi, Ludouici, conuentum memorabilem, rerumque magnarum ſeriem, ita breuiter à me exaratam, vt nec diſpendium operis faſtidire poſſit, nec noſcendi cupidos damnoſa offendat concinnitas. At in quædam diuerti, quæ ſi auribus tuis digna videbuntur, de reliquis quoque benemeritis exiſtimari potero. Illud autem mihi ſuauiſſimum erit, Te in hoc libello, in quem nihil perperam (niſi fallor) congeſſi, reperturum eſſe, quanta ſcilicet Reuerendiſſ. Gurcenſis induſtria, prudentia, animique excellentia extiterit, quotque is etiam cum terra, tum aquis labores exantlauerit, quoties æſtuarit, alſeritque vt tanti Imperatoris, tot Regum fœdus, affinitatesque coniungeret. Quæ quidem & ſi propter rerum magnitudinem prius ægre credebantur, nunc, cum tuo conſecrata nomini, prodeant, puto & æuo noſtro, & apud poſteros, cum ſincere à me ſcripta ſint, fide omnino non caritura.*

CONSVLTVM mihi fuiſſet ſatis ex ſententia, ſi ea, quæ obiter, atque ſubciſiuis (vt aiunt) horis collegi, tam præcoci fœtura minime prodiiſſent. Optabam enim, vt cum primum meorum temporum anguſtiis paulo laxius ſpatium datum fuiſſet (id enim tantæ rei magnitudo, quam vix animo complector, expoſcere videbatur) & vrbaniora & ampliora efficere. Verum cum inquies,

quies sit animus & ponderis tanti impos, malui hæc breuiter, atque concise, potius quam nunquam quod stylo facundiore assequi cum laude non possem, in lucem dari. Nam quis Cardinalis Gurcensis labores, industriam atque animi magnitudinem merito prosequetur? Quis Maximiliani Imperatoris, Pii, Felicis triumque potentissimorum Regum, Ducum, ac Principum virorum conuentum, satis feliciter mandabit posteritati? & quoniam à remotis recedendi consilium est, hinc auspicabor. Vladislaus Pannorum Rex cum sibi non solum beneuolentia, sed etiam affinitate Cæsarem coniunxisset, reliquum erat, vt non solum hæc Cæsaris præsentia confirmarentur, sed etiam fratris Sigismundi Sarmatiæ Regis, in quem Cæsar hostilem animum iam præ se tulerat, partes mitiores fierent. Is ergo cum Cæsarem demulsisset, atque in suam quodammodo traxisset sententiam, fratri significauit, quam primum in Pannoniam, vt illic de rebus suis cum Cæsare sermonem haberet, proficisceretur. Fore autem sperabat vt & Cæsar veniret, & firmissima imposterum inter eos amicitia abolitis, si quæ prius minus grata intercesserant, oriretur. Hoc cum à fratre Si-
p.323 gismundus Rex (Vilnæ quæ Lituaniæ, vastæ (vt aiunt) prouinciæ metropolis est, morabatur) accepisset: Cracouiam versus, oppidum ad Vistulam eundi consilium cepit, quanquam nonnulli erant qui, ne id faceret, dissuaderent, arbitrantes (quod etiam Mathematici quidam prædixerant) Cæsarem vel nunquam vel ad longum tempus visurum. Cumque hinc inde sententiæ proferrentur, magnanimus Rex sic dixisse fertur: *Quo nos cumque vocat fortuna DEusque sequamur. Nam Cæsarem videre omnino decretum est.* Nec mora, ex Sarmatia Pannoniam versus iter, de quo alibi scriptum est, cepit. Id quod cum Cæsar intellexisset, Reuerendissimum Cardinalem Gurcensem (ipse enim magnis negociis, quo minus iret, retinebatur, vt Reges in Pannonia conueniret, atque cum iis vt plane sibi mandauerat decerneret) destinauit. Simulque ei sex præstantissimos viros adiunxit, Marquardum præpositum Bambergensem, Wilhelmum de Rogendorff, Laurentium vicedominum Austriæ, Joannem Marescam, Cuspinianum Doctorem, Gabrielem Vogt; qui quidem, si quippiam, quo Gurcensis minime vt illuc proficisceretur, obstaret, nihilominus solertiore quo possent cura apud reges negocium tractarent. Iis itaque rebus apud Cæsarem compositis Gurcensis Augustam, vt inde per Lycum, ac Danubium, postea in Pannoniam nauigaret, profectus est.

Tertio Idus Februarii Augusta Vindelicorum discessimus, primaque noctis (vt aiunt) face Sanctum Leonardum Bauariæ, multi nominis pagum, venimus. Postero die satis mane Ecclesiam ingressi sumus, vbi cum multa catenarum genera, pedicas, manicasque, ac ferreas imagines contemplarer, admiratus æditum, num illic fatui catenis vincirentur, interrogaui, *Minime*, inquit, *sed diui Leonardi, cui templum dicatum est, Numen esse, cui vincti catenis votum faciunt, liberati persoluunt, relictis ærumnarum monimentis posteritati.* Inde Neoburghum, vento, pluuiaque lacessiti petiuimus, obuiam præstantissimi adolescentes duo Roberti comitis Palatini filii, venerunt. Equi cum ad hospicia diuertissent, nos omnes vna in arcem recepti sumus, vbi & cœnauimus, & prandimus laute. Adolescentulorum qui maior natu est, alteri Otho Friderico nomen est, alteri Philippo, sed vt maior facundior, alacriorque, ita minor (quod immatura fortasse ætas facit) parcior in loquendo, remissiorque videtur; tamen vterque indolis egregiæ, & qui etiam si non noscerentur, principum filii videri possint, addo eis non vulgarem educatorum curam iniunctam. Quanto enim fidelissimus quisque auo parentique in pace, belloque fuit, tanto eorundem recordatione venustissimis adolescentibus impensius fideliusque & incumbit, & consulit. Itaque cum iam dies diluculasceret, qui seruitia habebant, naui vna cum Gurcensi per Danubium vecti sunt, reliqui in equis, terrestri itinere Ingolstadium (*Auripolim* elegantiores dicunt,) peruenerunt. Cum oppidum

Ædes S. Leonardi.

De filiis Roberti. Comitis Palatini.

oppidum ingrederemur, Gurcensis aduentu tanta oppidanorum excitata lætitia est, vt omnes per vias compendiaque agminatim currerent, nec multo, postquam ad hospitium diuertimus, nunciatum fuit Gymnasiarcham cum maxima vi & doctorum virorum & scholasticorum, aduentare. Datus illi dicendi locus, qui oratiunculam, plane (vt verum fatear) desertam, sed disertam volui dicere, habuit. Palinodia Episcopo Acerrano viro satis facundo iniuncta est. Ii paulo post cum abiissent, Principes duo Brandenburgenses, qui literis illic operam dabant, Cardinalem (vt de eius aduentu congratularentur) adierunt, á quo summa hilaritate, vt suus est mos, excepti discessere. Postridie eius diei conuiuium peractum est, disertissimus ac nobilissimus quisque accersitus, inde itum ad choreas. Ego, quia non nisi emissitiis (vt aiunt) oculis fruor, abeundi consilium cœpi. Itaque diem integrum hic morati sumus, expectabamus enim cæteros aulicos, qui postridie quam nos discederemus, ad nos Augusta per Licum nauigarent. Qui cum equis carerent (omnes enim nobiscum ductati fuerant) trabibus, quas ligneis cuneolis pangunt, nos *rates* appellamus, vecti sunt, frigus satis acre erat, ventorum flatus increbrescebant. Ii ergo vix Augusta soluerant per Licum nauigaturi, cum vel pondere, vel quod tenui alueo fluuius laberetur, ratis vado hæsit, diuque remulco colluctati tandem in altiorem aquam ratem impulere; paulo post nautarum incuria, cum sub pontem veherentur, ratis sublicibus impacta fatiscit, tandem non citra periculum in tutum recepti sunt. Nauigabant quamplurimi, sed quorum meminisse est operæ pretium. Marquardus præpositus Bambergensis, Georgius Sumer præpositus in Felchmarch, Joannes Langus, Joannes Schenck Cardineæ curæ præfectus, animæ, inter mortales candidissimæ, multique prætera alii quorum nomina recensere longum esset, euaserant illinc. Sed cum venti in horas increbrescerent, validiusque flarent nautis contra nitentibus illis vrgentibus, impellentibusque in breuia & Syrtes, cum quid consilii captarent, nostri fessi iam ac prope victi ignorarent; semimortui ad ripas tandem compulsi sunt, vbi & aqua p. 324 humecti & frigore pene exangues (aqua enim qua madidi erant, in glaciem vertebatur) ignes in ripa excitauerunt. Itaque paululum refoti, ad Vestendorph (nos *occidentis villam* dicere possumus) iter pedibus arripuerunt, diuertunt ad Cauponem, domum occupatam reperiunt, nam intus cum nuptiarum choreæ (vt frequens in Germania vsus) ludos interpellare non sine turbis poterant. Quippe pagani (multi enim illuc conuenerant) surdis auribus saltabundi, clamabundique verba nostrorum audiebant: verum cum diu supplices viderent deliniti, è stabulo discesserunt, mane autem exorto solis iubare, coacti ad aquas reuerti (carebant enim equis, vno excepto, qui propter frigus strigosior factus, vix pedibus nedum quempiam ferret, substinere poterat) per Danubium longe, quam prius fuerat cursu feliciore ad nos peruenerunt. Postero die, crepero adhuc tempore, classico per Tubicinem pronunciato, pedibus alii, alii curribus vecti ad ripam Danubii conuenimus, rates ibi quam plurimæ (centum enim & quinquaginta fere homines eramus) in remis stabant. Gurcensis vt est omnibus in rebus curiosus, nomina singulorum scripta percurrebat, rates patiebatur. Inscendimus, à ripa soluimus. Inde exoritur clamor, tonsarumque strepitus ita increbescebat, vt vtrinque latissimi fluminis ripæ longum vastumque reclamarent. Ego ad ientaculi horam (herili enim rate vehebar) tum matutino frigore, tum quia ieiuni non libenter verba damus, aut legi aut dormitaui. Interim mensa concinnatur, recumbimus. Gurcensis vt solers imperator suo consulens exercitui, non prius in pugnam deæ Culinæ descendere voluit, quam totam aciem instructam videret. Cum ergo multos obtruncauissemus, satisque cruoris exhausissemus, ad variam nos ludorum curam conuertimus, ii cartaceis ludis, ii taxillis diem transigere, alii calculis pugnare, alii ne inertia pigrescerent, se ad remigantium laborem conferre.

Aulicorum naufragium in Lyco.

Nauigatio Gurcensis per Danubium.

Sic

p. 325

Sic vespera Regionem, quam nunc *Regensparg*, id est, regiam ciuitatem dicunt, applicuimus. In ripa episcopus Palatinus, cæterique vrbis principes viri præstolabantur, ab iis Gurcensis venerabiliter susceptus, magna comitante caterua, vrbem ingressus est, de qua pauca hæc referre statui. Oppidum est in Danubii ripa situm, in qua per longitudinem extenditur, intus domus amplissimas habet, sed nunc (quoniam loci fortuna refrixit) vastæ sunt propter inquilinorum insolentiam, parietes domorum crassissimi patentissimisque valuis, vt facilius mercium currus admitterentur, ædificati. Nullaque non domus est quæ non Sacello careat. Templa tamen & auro & argento opulenta, prætereunda cætera sunt, illud recitabo. Templum est ad quod Gurcensis ad vespertinam orationem se contulit Diuo Amerano dicatum. Ingressus ego, contignationem templi admirabar, tholoque non citra delectationem peruetusto delectabar, parietes vtrimque illo picturæ genere simplicissimo ornati erant, molestia tamen affectus sum quod Cantores, quibus musica hostis erat accerrimus, nouissimam Diuæ Mariæ salutationem ita strepero cantu inuasere, vt tanquam pugnam inirent vociferarentur. Peractis precibus altare visendum accessimus. Argentea tabula ad posteriora cornua sita erat, quam ego Græcanicis illis comparo, tum figurarum vetustate, tum simplicitate quadam (nulla enim parerga visebantur) gaudentibus, pretii profecto non parui. Præterea librum Euangeliorum literis pollicaribus vidi, aureisque picturis apprime ornatum, quarum ætatem ego ad Euandrum & Aborigines retulissem, nisi flamines ab Arnolpho Imperatore, vt pleraque huiusmodi Clinodia (sic enim templorum supellectilem nominant) donatum affirmarent, à quo & corpus Dionysii Ariopagitæ ex Gallia illuc translatum (& si Galli omnino negant) asserunt, vbi Arnolphus quoque sepeliri voluit, eiusque adhuc sepulchrum ex lapide cernitur. Sancti Wolffgangi illic quoque corpus est, sed miraculis non claret, vt alibi cui dicatum templum est, fabulam referunt. Ingressurum enim beatum Wolffgangum vrbem,
24 aiunt vulgo interrogauisse, *vtrum corpus an miracula, post obitum mallent?* Ciues corpus elegisse, arbitrantes, absque corpore miracula nullibi fieri posse, illic ergo cum eius ossa remanserint, miracula alibi translata sunt. Hæc retuli, vt cognoscas quanto in fidei errore caliget humanum genus. Inde ad pontem qui super Danubium est, visendum perreximus, Ego, Episcopus Acerranus, Sperantius, viri ambo ad vnguem perfecti, Joannes Keller, Caspar Lysius poëta non vulgaris, sciscitati sumus quis pontem iecisset. Relatum fuit Adrianum Imperatorem ædificasse. Nos cum in rei disputationem incidissemus, neque quicquam certi afferre auderemus, nihilominus & vetustatem & longitudinem, admirati sumus. Vndecim enim fornicibus constat: passus quadringentos & septuaginta mensi sumus, ex medio fere alius longoriis pons ad insulam iacitur, quæ Danubio vtrinque alluitur. Hinc digressis nunciatum est, Gurcensem visum choreas iturum. Accurrimus, tempestiuique pone aulam ingressi sumus,
p.325 in qua nobilissimæ quæque nuptæ, innuptæque puellæ conuenerant. Ego locum ad conspicillum nactus, quantum per emissitios oculos licebat: omnes demolibiles videbantur, sed vna mihi præ cæteris, nam & habitus adiuuabat, formosior videbatur. Erat enim breuissima coma, quæ vix medium collum flagellabat compta in modum capilli torquebantur, super iis Corolla odoratissimis herbis contexta pulchritudinem augebat. Vultus modo puellæ, modo Ganymedis, aut alicuius non proletarii pocillatoris repræsentabatur. Quam ego cum multum oculorum nictatione lacessiuissem, abii domum: & mihi, quia iam vox in Merim deficit, & Veneri, quæ non multum mihi propitia est, iratus sum. Vespera autem, vt hesterna fueramus excepti, adipali cœna refecti sumus, mane non satis lucescente die surreximus, restimque soluimus, quadragintaque passuum millia permensi Stranburgio applicuimus, oppidum esse mercium diues, quæ ex Boemia illuc aduehantur, dicunt. Inde tertia vix hora peractis sacris nauem ingressi, nauigationem illius diei Petauium vsque, quod ego

Gurcensis ingressus Ratisponæ.

De Ratisbona quædam.

S. Hemeranus.

Stranburg.

Passavv.

ego ab auium volatu (nam vrbes olim augurio condebantur) dictum puto, sexa-
ginta millia passuum confecimus, multa nauigantibus nobis oppida, villæ, ar-
cesque, vel in ripis, vel in collibus positæ occurrerunt, quorum nomina re-
censere arduum esset. Petauio autem non longe aberamus, cum præstantissi-
Gurcensis ingressus Patauii. mi viri naui (arbitror flamines metropolitanæ fuisse) medio in flumine occurre-
re; quos, vt est omnium mortalium elegantissimus, Gurcensis pacatissimo vul-
tu excepit. Nec mora Episcopus, quem ego optimum virum iudico, oppida-
nique, vt tanti principis aduentu lætitiam ostenderent, & ab arce, quæ in mon-
te sinistra nauigantibus occurrit, & à mœnibus crebros bombarum tonitrus emit-
ti iusserant. Applicanti ripæ totus occurrit populus. Episcopus homo iam sili-
cernius, domi ante fores, præstolatus, à quo Gurcensis perbenigne excipitur.
Patauii descriptio. Nos alibi stabulatum diuertimus. De oppido hæc memoratu digna habeo. Si-
tum est inter duo flumina, Danubium & Ænum, quorum alterum fluit ex leni
iugo, cui Abnobæ nomen est, alterum ex penitioribus alpibus, & vtrumque
ex Rhætia oritur: tertium ex Boemiæ montibus descendit, quod, quanquam
vadabile, tamen ad materias mercesque vectandas aptissimum est. Oppidum
ergo & si Chersonesi instar à fronte, dextera læuaque munitissimum sit; tamen
è regione vltra Danubium munitissimam habet arcem, infra autem per ripæ lon-
gitudinem sitæ domus, ad quas æstate lembis transfretatur, hyeme cum acris
est, per glaciem itur. In Æno vero pons iactus est Semilunio similis, arbi-
trantur enim sic maiorem aquarum impetum frangi posse. Ad alteram ripam
cum euaditur, haud enormibus vicis domus porrectæ sunt. Itaque fluuiorum
interuentu cum simul ciuitatis esse nequeat, trifariam diuisa incolitur. Illinc
crepusculascente iam die, ientaculum matutinum deglutientes, abitionem ca-
Lynxum oppidum. pessimus; sexagintaque millibus passuum confectis, oppido Pannoniæ superio-
ris, quam à Norico Ænus diuidit, Lynxo appulimus. Quod tum Augustissi-
mi Friderici Imperio, cuius auspicio feliciter creuit, tum quia illinc temperie
aëris atque vbere glebæ Austriæ fertilitas incipit, celebratum. Gurcensis itaque
ibi vt Genio, Bacchoque lætitiæ datori habenas solueremus, iussit. Peractis igi-
tur vix illucescente die sacris, ad suum quisque Cauponem diuertit. Inde ad
choreas de more itum est, ad quas nobilissimæ quæque, aduentum principis
excepturæ, conuenerant. Jurarem me nullibi formosiores, ornatioresque vi-
disse, multi ex Aulicis, nobili prognati genere emissiciis vultibus personati in-
terfuere, omnes versicoloribus, quæ vnius diei intercapedine confecta fuerant,
satis ornatissimi processerunt. Postridie gallicinio per tubicinem excitati, ad
triremes (sic enim codicarias trium remorum naues appello) cucurrimus, nec
Laureacum. mora à ripa soluentes, dextra cum Laureacum peruetustum sane oppidum reli-
quissemus, satis felici cursu ad infamia fluminis loca peruenimus, de quibus
Scylla & charybdis Danubiana. breui hæc accipe. Duo pericula nauigantibus offeruntur, in altero per confra-
gosa saxorum ingentissimo fremitu vnda rapitur, infra enim tæniæ cautesque
tam crebri sunt, vt nisi expertissimus loci nauta sit (capitur enim vnus vel alter
ex oppido Grayno, quod paulo superius in ripa offenditur) ignari nauigationis
aliquando periclitentur. Scyllam hanc latrantem cum superaueris, in Charyb-
dim vt incidas necesse est, vbi non leuius periculum exantlandum obiicitur.
Rotatur enim aqua, immo totum flumen, maximumque in profundum mergi
videtur, similisque turbini tempestuoso vortices volui, panduntur enim à prin-
cipio turbinatimque in imo desinunt, nec vno in loco sæuiunt Syrtes, sed vnus
ex alio vortex subinde nascitur, crescuntque in immensa aquarum volumina,
factumque sæpissime periculum est rapidissimæ voracitatis, iacta siquidem repen-
te absorbentur, nec postea apparere vsquam manifestum est. Hoc & si alias,
elapso tamen anno, cognitum fuit. Cum enim nauis, in qua viginti fere ho- p.326
Mira Gurcens. in aulicos suos dilectio. mines vehebantur, incaute illuc incidisset, absorpta est. Quæsita corpora diu
fuerunt, nusquam inuenta. Nos igitur cum prope essemus, multi Gurcensi,
vt ripæ appelleret, consuluerunt. Is quoniam & suos non vulgariter diligit,
ne

ne tantisper iis qui formidare occeperant, maiorem, è naui si descendisset, pauorem incuteret, & quia Cæsarem illac nauigasse quandoque non ignorabat, renuit periculum seorsum à suis fugere, quod tantus princeps minime vitauerat. Tandem DEI Opt. Max. & Diui Nicolai, cuius in ripa Sacellum est, ope incolumes euasimus, acriterque remis incumbentes (mirum dictu) nonaginta passuum millia nauigatione confecimus, Sthanioque oppido, quod à petra sic dicitur, appulimus. *Stain.* Gurcensis à sorore, quæ illic ditissimo viro nupta est, excipitur. Episcopus Acerranus, Ego, cæterique flamines ad caupones diuertimus. Interim saltationes, & vespere, & mane exorto solis iubare, actæ sunt, peractoque matutino ientaculo nauem ingredimur, exortoque de more nautico cantu remiges palmulis incubuerunt. Vespere non adeo multo Neuburgæ applicuimus, vbi ditissimo in templo corpus Diui Leopoldi Austriæ Ducis colitur; *Diuus Leopoldus.* quod decennio iam peracto à Mariano Bartholino patruo meo ex humili sepultura, ad ornatissimum Mausolæum translatum est. Eius siquidem caluitium in quadricubitali defæcati argenti arca conditum, maximis claret miraculis. Illic Gurcensis hospitio exceptus est, nos alibi diuertimus. Postridie mane cum penitas (vt aiunt) offulas sumpsissemus, Viennam versus quæ duobus passuum millibus aberat, nauigationem cœpimus, vbi appulimus ad ripam, tanta vis populi effluxit, vt longe spectantibus admiratio ingens oriretur. *Gurcensis ingressus Viennæ.* Gurcensis nauim egressus, magno cum tympanorum strepitu, tum innumerarum gentium plausu exceptus est. Nec mora: trium præstantissimorum virorum orationes recitatæ sunt, quibus tanti principis aduentu congratulabantur, peractoque excipiendi officio, Gurcensis Cardineo paludamento equo vectus, ingenti mortalium multitudine vrbem ingressus est. Die iam aduesperascente, cum nos viles animæ ad hospitem diuertissemus, Dii boni, quam insolens domus visa est hospitandi, Axenia illic tunc celebrari arbitrabar, algebant omnia, hypocaustum quod multo ante dilapsum erat, inuerecundus hospes resarciebat; nobis autem quid agendum interim esset, nisi in Xenoprodromos * nostros maledicere, nesciebamus; ** furierer.* qui cum omnium bipedum scelestissimi sint, tunc se bene egregieque egisse, cum pessimam quamque nauant operam, credunt. Sed huiusmodi à me querimonia absit, cum iam in malis supra quam dici possit, occalluerim. Postero die, pomeridianum (vt arbitror) tempus erat, Rector studii, quod illic celeberrimum est, magna scholasticorum manu, aduentare nunciatur. Gurcensis habitu de more sumpto, pacato illos vultu excepit, pauxilloque temporis interiecto, Sebastianus Binderlius orationem habuit Encomasticam, *Orationes in laudem Gurcensis habitæ.* non indigena, vt illa in regione animaduerti potest, prolatione recitatam: vnde ego de Germanis ita coniicere (ni fallor) audeo; Eos Romanis prope oratoribus simillimos esse. Conciliant, præponunt, diuidunt, argumentantur quam satis erudite; sed ita copiose, vt Asiaticis potiusquam Atticis comparandi sint. Idem etiam nunc de Latinis oratoribus sentio. Nam apposite, eruditeque dicere difficile est, quid opus sit intelligimus, vt dicere debeamus, nescimus, præsertim, cum nobis angustissimi termini præfixi sint. Principes enim hac tempestate non digressionibus cultuque, sed crebris delectantur sententiis, *De impatientia Principum in audiendo.* breuique rem transigi, etiam si suas ipsorum laudes complectatur oratio, desiderant. Si antiquorum præceptis insistimus illamque Ciceronianam lecythum sectamur, Principes aut aliud agunt, aut dormitant, si concisius dicendi genus cum noua quædam nobis præcepta iniunxerint, aut nos ignorantia peccamus, aut si quippiam boni dicimus, quia dictum breuiter sit, ieiunam fuisse orationem dicunt, sed vt ad institutum redeam. Orationi cum episcopus Acerranus vir culti ingenii breui respondisset, discessere. Paulo post præstantissimorum virorum de administratione rerum Austriacarum consilium habitum est. Postero die, sole iam exorto, diui Stephani templum petiuimus, vbi peracto sacro altare tum argenti aurique facti infectique varietate, tum multarum reliquiarum (vt nunc aiunt) genere refertum admirationi omnibus fuit. Verum

rum cum tot ex Austriaca domo Duces, Imperatoresque animo complector, inde & ciuitatem, de qua alii multa retulere, & templorum ornatum tantopere auctum esse crediderim. Quod & si à priscis factitatum, ætate autem nostra sub duobus Cæsaribus patre & filio cognitum est. Nam Fredericus cum sibi

De Mausolæo Friderici Imp. Mausoleum ante obitum condere iam incepisset, morte præuentus, opus inchoatum perficere nequiuit: Diuus Maximilianus cum viginti annos prope labor intermissus nunquam fuerit, non sine omnium mortalium admiratione perfecit, p.327 de quo pauca, vt quanta de se post mortem cura sit mortalibus, cognoscas, recitabo. Sepulchri opus quadrangulare est, longitudine vlnarum quinque, latitudine fere dimidia, in ambitu septum bicubitale æquis fenestrarum interuallis opus amplectitur. Quod vbi primum ab imo surgere incipit, latius est, arctaturque tenditque introrsum quatenus ad Cippum peruenit vbi corpus conditum est, surgitque læuissimo marmore, quoad coronam lapideam offendit, quæ altrinsecus porrecta sepulcrum ambit, in inferiore basi quaque versus multigenæ animalium figuræ in concauo lapidum, quod per ambitum ducitur, instar ludentium videntur. Supra mirabiles innumerabilium Sanctorum effigies. In angulis autem exporrectisque in latere lapidibus, Electorum principum Germaniæ imagines sunt; à summo, imoque scalæ lapideæ, quibus cum ad fastigium Mausolæi peruenitur Friderici Augusti Rom. Imp. corpus lapideum iacens, imperiali paludamento coronaque ornatum visitur, tanto artificio, vt saxo venerationem quandam habere quodammodo impellamur. Lapidis genus alibi Porphyriacum, venis tamen albicantibus, alibi Emathitem esse affirmares, ita sanguinem repræsentare videtur. Supra pallentius est, sed versiculor, eruitur in Norico, in agro Juuauiano. Sed interim paulisper iocari lubet. Templum exibamus, cum ego secundum valuas tumulum inspicio,

Fabulæ de Neythart. mihi, cuius nam esset, sedulo percontanti æditu us respondit, *Neythartis ossa illhic condita esse.* Redii domum, accurateque hominis vitam inquirens, vrbanum apprime, ne dicam facetum fuisse intellexi. Is cum apud Duces Austriæ summo esset in pretio, charus habebatur. Mos indigenarum erat, vt qui primus veris initio florentem violam reperisset, locum signaret, nunciaretque principi, hac scilicet gratia institutum, vt omnes nuptæ innuptæque puellæ, ac glabella iuuenum pubes choreas ductantes, ad locum proficiscerentur, vbi solutis paululum curis lætitiæ Bacchoque effusissime indulgerent. Neythart ergo, cum violam reperisset, pileo cooperuit, festinusque vrbem ingressus Principi, se violam repperisse nunciat. Nec mora, ingens virorum fœminarumque vis ad locum confluit. Interim paganus quidam cum pileum inuenisset, agnouissetque primitias veris, florem substulit, locumque probe excacauit, pileoque iterum operiens, abiit. Jam Viennensis iuuentus aderat lætabunda; iam circa pileum saltare inceperant: cum detecto loco, pro violà flos merdaceus inuentus est. Risus simul & indignatio orta est, omnes in Neythartem iniicere manus volebant, is sibi fuga salutem comparauit, paulo post cum rus iret, villanos repperit circum eandem violam saltantes. Agnouit suam esse, quare concitus indignatione, aliquot ex iis interfecit, sumpsitque de furto supplicium. Ex illo inposterum tempore paganorum hostis accerrimus cum euasisset, mira de eo fabulamenta narrantur. Dicunt aliquando quosdam cum ebrios fecisset, totondisse illis crines ad monachorum similitudinem, & per Danubium, aliis in ripa paganis spectantibus, circumductasse. Semel item sumpto muliebri habitu ad quendam pagum peruenit, nec multo post, quidam credens eum fœminam esse, in vxorem duxit, cum hac pacti conuentione, vt non prius secum cubaret, quam centum florenos sibi tanquam Dotis auctarium, elargiretur; accepta pecunia, noctu aufugit. Perlustrato igitur templo domuitionem capessimus. Interim cataphractorum militum ludi præparantur. Gurcensis ad Reginam Mariam profectus est, quam Ludouico Bohemiæ regi nuptum iri credunt, arbitror nouennem esse, tamen tanta in puella grauitas est, tanta maiestas, vt merito

rito crediderim ab Hesiodo dictum esse, *sub Joue reges nutriri*, Dii non homi- *Laus Mariæ Reginæ.*
nes eos alunt, & aliquid, quid in nobis inter multos attributum non est, & do-
cent, & instituunt. Ex arce igitur regina in aureo pilento, Gurcensis equo
vecti, hasticis ludis interfuerunt. Prima cataphractorum paria satis militariter
concurrere. Secunda autem, vel quod equi refractarii & habenis minime pa-
rerent, vel quod imperiti omnino essent, infeliciter pugnauerunt; hoc tamen
327 boni nobis attulere, vt risu effusissimo ilia pene rumperentur. Peractis ludis in
arcem rediere, conuiuioque adipali celebrato Regina personata cum aulicis puel-
lulis incessit; vnaque Cardinalis, vt tantulæ morem gereret ætatulæ, vultu etiam
emissitio vsus est, saltauitque. Sequenti Luce pomeridiano tempore Vienna di- *Gurcensis ex Vienna egressus.*
scedentes, ad laculum quendam peruenimus: ambitu mille passus excedere
haud arbitror, in ripa piscatores multos offendimus, qui ex industria propter
principis aduentum retia iecerant, ad singulum tragularum tractum (mirum di-
ctu) tanta carponum vis capta est, vt cimba ad scalmos vsque repleta fuerit.
Inde Padium oppidum, quod à thermis nomen habet, peruenimus. Balneæ *Baden Nouæ ciuitatis descriptio.*
illhic sunt suapte natura calescentes, sed infestus sulphuris odor est. Mane con-
p.328 fecto prandio, Nouam ciuitatem (viginti millibus passuum aberat) petiuimus,
oppidum satis celebre: tum quia à Matthia Pannonum Rege diu obsessum, nun-
quam ad deditionem compelli potuit, quod fame victi oppidani (equos enim
iumentaque exederant) æquis conditionibus se dedere coacti sunt. Locus adhuc,
in quo castrametatus est, memoriam tenet, siquidem duplici fossa cinctus est,
in medio vestigium remanet, vbi subruta terra sese à tormentis bellicis tueba-
tur, extra vallum ingens fossarum numerus est, ad quas se milites recipiebant,
relatum fuit mihi sæpimento magnarum arborum oppidum, vt nec oppidani exi-
re possent, nec quispiam commeatus subministraret, circumualasse. Tum etiam
quia natale Cæsaris Maximiliani solum est, ibi tanti principis prima fuere incu-
nabula, vnde Numen adolesceret, quod tam pie sancteque Imperium Roma-
num gubernaret. Vrbis autem ornamento, etiam attribuerim aquam circum
mœnia scaturientem, multigenumque piscium altricem. Addo leporarium or-
cadum, Damarum, Ceruorum, hinnulorumque tam fertile, vt tertio quar-
toue quoque anno vim ferarum subcrescentem eximere cogantur. Arx oppidi,
& munitionibus, & aulis, contignationibusque inauratis, item pensili horto-
rum structura, maxime celebris. Postero die cum illic moraremur, ociosus-
que essem ego, librisque carerem, ad ludum cartaceum me contuli. Inde
non immerito, de me coniecturam faciens, Romanos Bonam & Malam For-
tunam coluisse, existimaui: nam eam omnibus mortalium rebus dominari im-
primis puto, huic si quid boni euenit acceptum referimus, si quid aduersi con-
tigerit, hanc ream facimus; hanc conuiciis insectamur, sic bona hominum pars
fortuito fieri omnia arbitrantur. Ego autem vt quædam fieri arbitror, quæ ita
sunt vt à nobis, citra numinum curam fiant: ita non inficior secundas illas cau-
sas, quibus hoc munus infernarum rerum à DEO tributum est, plurimum pol-
lere. Verum ea ita cœlesti animi vigore à nobis regi possunt, vt non illa no-
bis, sed nos illis imperare videamus. Perendie omnes qui ad conuentum Pru-
chium Styriæ oppidum profecti erant, quoniam Gurcensis cura rerum Vnga-
ricarum distractus erat, Nouam ciuitatem venerunt. Postridie princeps Cardi- *De Conuentu Austriaco.*
neo habitu decoratus eos in curia oppidi excepit, vbi de rebus arduis discepta-
tum est. Conuenerant Australes bifariam, infra supraque Anasum fluuium di-
uisi. Carenthani, Styrii, Carni, Hii quatuor ordinibus discreti erant. Primi
qui Ecclesiasticis dignitatibus honestabantur, Prælatos vocant. Secundus pro-
cerum locus erat, quos Barones vulgus dicit. Tertius gradus nobilium perso-
narum. Vltimi ciues numerabantur, suæ quisque prouinciæ negotia pertracta-
bat. Complusculi dies consultando consumpti sunt. Interim nuncium attulit
Regis Pannoniæ camerarius, Vladislaum regem, Quarto Idus Martias ex Buda *Rex Vladislaus ex Buda Posonium.*
Presburgium (*Posonium* eruditiores vocant) venturum. Quamobrem Gurcensis

 pridie

pridie Idus confecto prandio magnis itineribus Viennam rediit, quam trecentis aut amplius equis ingressus est. In itinere, Dii boni, quam acri omnes algore affecti sumus. Venti enim ita vehementes, ac (vt patriæ mos est) frigidi, per aliquot dies, turbas in aere terraque conciuerunt, vt domos quoque in pagis (sunt enim cretaceæ) humotenus ruerent. Paulo ante maximum fuerat flaminum silentium, sed duabus continuis noctibus terræmotus auditi sunt. Dormitabam ego, vnaque in cubiculo Abbas erat non mediocriter obesi ventris. Is noctu dum ad Matulam currit, pedibusque pauimentum grauiter ferit, simul terræmotus exortus est, omasum (me castor) boni Abbatis, graui pondere, pauimentum concussisse affirmabam. Tamen mane auditos ab omnibus intellexi, tunc præsagiui futuram erumpentibus ex terrarum visceribus ventis tempestatem, quæ tam ingens atroxque fuit, vt nos cum equis à frigore animam vix tueri potuerimus, per Deos iurauissem immortales folles Vlyssis, cui Clypso abeunti dederat, resignatos fuisse. Sed (proh Jupiter) quantum homo homini præstat. Beatiores petorita habebant, & gestatoria operta, quorum velatura, perinde atque in cubiculo essent, ferebantur. Mane ex Lysiis Dux Bartholomeus ad Gurcensem profectus est, dum hominis fortunas inquiro, intellexi, in foro Julii Cæsariani exercitus Imperatorem futurum. Dii felix faustumque vortant. Nos ergo cum pluscules dies Viennæ moraremur, Gurcensis vt de aduentu maximorum regum Pannoniæ, Boemiæ, ac Sarmatiæ certior fieret, expectabat. Interim aulicos ornatissimis vestibus concinnauit, mihi Vndulatam elargitus est.

Gurcensis legati ad Reges. De aduentu regis Sarmatiæ, & ingressu Posonii.

Perendie eius diei legatos quatuor, Marquardum præpositum Bambergensem, Marascam Boemum, Cuspinianum virum literatum, ac Wolffgangum Hamerl Posonium misit; nam Vladislai, ac Ludouici regum patris & filii, aduentum intellexerat. Inde octauo Cal. Aprilis Sigismundus Sarmatiæ Rex cum ingenti apparatu pompaque, tum hominum tum equorum Posonium ingressus est, de eo sic accepi, à nostris. Cum is mille fere passus abesset, Rex Vladislaus, Ludouicusque, pater & filius, Essedo, vt venientem exci- P.329
peret, vecti sunt extra vrbem. Pater quia iam senio confectus est, in curuli sella permansit. Filius equum ascendit, priorque obuiam sese obtulit. Sed antequam alter alterum alloqueretur, aberant adhuc longe, ex equis desilierunt, multisque passibus, pedibus profecti sunt, coeuntes tam arcte sese inuicem complecti videbantur, vt maximam omnibus pietatem palam præ se ferrent. Inde ad seniorem Regem iunctim perrexere. Is silicernius admodum ex gestatoria sella, quam insidebat, Fratrem ad se cum filio, aduentantem expectabat. Cum adfuit, Dii boni, qui amplexus, quæ gaudia fuerunt, quæ lachrymæ, non seni modo, verum & omnibus, qui aderant, exciderunt. Nemo enim homo, qui trium potentissimorum Regum præsentia non obstupesceret, tamque arctis complexibus fratrum pietatem animo complectens, non lachrymaretur. Vrbem autem ingressi sic feruntur. Rex senior essedo vectus est, Frater & filius Reges, ante equis vehebantur, habitus diuersissimi erant.

Sarmatarum cultus.

Sarmatæ enim, Moschi, Rutheni, Mysii, Lithuani, suis quisque paludamentis ornati, aut anteibant, aut sequebantur, alii pennaculis ingentibus, alii infulis vinarii quasi instar, compti procedebant. Equorum Scythicorum, quique ex Mœsia aduehuntur, vis ingens, Qui prætiose phalerati, margaritisque referti saltabundi ducebantur: maior tamen ornatus iis in pectoralibus cernebatur, quæ vel aurea erant, vel argentea. Item focalia, quæ secundum aures vtrinque per maxillas ad faucium ima circumducebantur: mira (medius fidius) arte concinnata, equites mille & quingentos fuisse tradunt. Ita vrbem magna principum comitante caterua (quorum nomina alibi recitabo) ingressi, senior duobus regibus fratre & filio comitatus, ad regiam suam rediit. Filius Sarmatiæ Regem patruum grato comitandi officio, domum vsque deduxit.

Gurcensis nauigatio ad Reges. Quædam de Hamburgo opp.

Postridie cum hæc ad Gurcens. allata fuissent, comparatam quatuor nauium classem inscendimus, nec dum sole aduesperascente Hamburgio appulimus. Vastitas summa in oppi-

do

do eſt, domorumque æquiſolium paſſim viſitur. Narrant Matthiam Pannorum regem, diutina obſidione, cum in Auſtriacos ſæuiret, tandem potitum, ad tenuem fortunam locum redegiſſe. Arcem habet ſatis munitam, in arduo monte, qui oppido imminet, ſitam; quæ cum inter Auſtriam Pannoniamque fere media ſit, alterutros prohibet incurſus. Ab ea item mons parua abeſt intercapedine, in quo Zynziber paſſim naſcitur. Vix ergo Princeps ad hoſpitem diuerterat, cum Marquardus orator, cæterique qui vna iuerant, adfuere: quæ attulerant, de more, ſatis mature diſcuſſa ſunt. Mane ad multum diem, Poſonium verſus nauigauimus. Gurcenſi nauim Cardineo paludamento egredienti Ludouicus Boemiæ rex, Archiepiſcopus Colocenſis, Epiſcopus Quinque Eccleſienſis, Bosnenſis, Jaurinenſis, Vacienſis Pannones; Epiſcopus Vladislauienſis, Posnanienſis, Premislienſis, Sarmatæ; tum Pannoniæ, Boemiæque, tum Sarmatiæ primores viri quamplures obuiam ad ripam ſeſe obtulerunt. Archiepiſcopus Colocenſis, oratione ſatis erudita & graui ex equo Gurcenſem excepit. Rex Vladislaus articulari morbo afficiebatur. Tamen tanta diuerſarum gentium varietas fuit, vt mihi hæc recolenti, non ſatis omnia ex ſententia ſuccurrant. Aderant Germani, Pannonii, Sarmatæ, Tartari, Turcæ, Moſchi, & eorundem imprimis Æneatores tortilibus tubis aſperrime perſtrepentes; neque enim ditonum, aut diapente, theſſararunt, diapoſo intermiſtam, aut bisdiapaſo, cæterisque phonaſcorum voces concordiamque norunt, ſed primo per hemitonium inuicem certantes, rurſus à ſecundo hemitonio quatuor interualla aſcendentes, tanta candidarum aurium moleſtia, vt aliquando ſurdaſtrum me eſſe deſiderarem. Tradunt aliqui tale hominum genus ita efferatis eſſe moribus, vt perſtrepero clangore (& ſi omnem antecellere harmoniam credit) delectatur. Cæterum ſi hoc Joannes Manens, aut Abbas Elephantarca muſici Romanenſes potentes fuiſſent, longe melius quam ego, de refractaria illorum muſica iudicaſſent. Habitus præterea diuerſiſſimi, alii (vt dicebam) infulas candidas in faſtigium acuminatas geſtabant, alii pilea, quorum in frontiſpicio pennacula ad poſticam partem, vnius vlnæ latitudinis deflectebantur, alii pectoralibus à gula vmbilico tenus, vel argenteis, vel aureis (ita enim veſtium fibulamenta faciunt,) ornabantur. Quidam baltheos aureos, quibus enſes vaginis argenteis aureisque pendebant, qui à dextro humero in ſiniſtrum infra alam reflectebantur, geſtabant. At vero vbi cingendi locus eſt laminibus aureis graphice figurata imaginibus fabrefactis, gemmisque Scythicis cingula confibulabant, hii plerique omnes erant Sarmatæ. Moſcorum admodum non multi, quippe qui aderant, capti in bello ferebantur, quod paulo ante Sigismundus fortiſſimus prudentiſ-
p.330 ſimusque Sarmatarum Rex, quem ego (vnum excipio Cæſarem) & vultus grauitate, & rerum geſtarum gloria puto comparandum nemini, fauſtiſſime glorioſiſſimeque ad Boryſthenis ripas geſſit, fluuium indigenæ Neper dicunt, qui ex iugis ortum habens, quæ Lithuaniam rubramque Ruſſiam interiacent, in Bycem paludem ſupra Tauricam Cherſoneſum deſcendit, incolæ ex plano oriri tradunt, neque vllos illic montes eſſe, quemadmodum etiam de Ryphæis mentita antiquitas eſt, qui illhic nusquam ſunt: Tanaimque ex latiſſima planicie oriri manifeſtum eſt. In eo igitur bello (vt mihi ab his qui interfuerunt, relatum eſt) Moſcorum pluris triginta millibus deſideratos fuiſſe, Sarmatarum pauci ceciderunt, tamen tam populoſa regio vt tanquam nullam acceperint cladem, nunc nouum parare exercitum, nouas copias vulgo ferantur. Adde quod nulli liberi naſcuntur, omnes enim ab Imperatore ſeruitiorum loco habentur, nihil certi habent, neque vitæ, neque peculii: nam ſi Imperator cuipiam vt ſeſe ſuſpendat iubet, ſine mora mandatum perficit. Si facultates alicui demere vult, poteſt. Itaque tum obſequio, tum regni amplitudine potentiſſimus Scythicarum gentium eſſe dicitur. Gurcenſem ergo vrbem ingreſſum iunior Rex Ludouicus, ingensque & Prælatorum & principum numerus, pone, anteque, ſed à leua Rex domum vsque comitatus eſt. Nos ad hoſtilem domum diuerti-

Gurcenſis ingreſſus Poſonii.

Pompa in excipiendo Gurcenſ.

Habitus Sarmatarum.

Regis Sarmatiæ victoria de Moſchis.

Non eſſe Ryphæos.

diuertimns, Dii boni ad quale concessimus stabulum, camera (vt coniicere poteram) aut hara extiterat, aut gallinœcium, grabatulum nullum, ne dum stibadia, aut anacliteria, nisi transuersos à parietibus longorios, pullorum cubiculum, inspeximus, tectum diuæ Arachnæ dicatum, pauimentum deæ Porcillæ grunienti inseruiebat. Cœpimus cogitare, quid in tanta domus vastitate agendum esset. Fabri lignarii euasimus, grabatulum compegimus, omnino haud sane bonum, sed pro conditione barbararum gentium, cubiculum Basilice præparatum videbatur. Mane autem ad visendum Vladislaum Pannoniæ Regem, qui (vt dicebam) podagricus, in lectica iacebat, Gurcensis cum omnibus aulicis, qui & torquibus aureis & vestimentorum ornatu elegantissimi erant, proficiscitur. Quo cum sine arbitris cum aliquandiu fuisset, nobis etiam aditus, vt tantum Principem videremus, concessus fuit. Facies venerabilis vltra modum est, rubicunda paululum, tantaque in eo grauitas, vt & si tantum virum minime nosceres, Regiam in eo maiestatem omnino arbitrarere. Vt satis spectando sumus exhilarati, discessimus. Gurcensis ad Annam Reginam Vladislai filiam (in regia enim domo morabatur) concessit, puella est annorum fere tredecim, flos ipse, eximiæ pulchritudinis. Gurcensis cum paulo longius cum filia, quam cum patre (quis enim diem anno longiorem non optasset) moram traxisset, domuitionem tandem capessimus. Perendie Sarmatiæ Regem adiit, qui vt Gurcensis aduentum intellexit, ad regiæ fores processit, venientemque) humano est vt vultu, grauique) excepit. Inde in aula publice Cæsareæ literæ recitatæ sunt. Episcopus Premisliensis Vicecancellarius legit, Nomina quoque legatorum qui vna cum Gurcense erant, recitata, Marquardus præpositus Bambergensis, Wilhelmus de Rogendorff, Laurentius Saur, Gabriel Fockt, Marasca, Cuspinianus, his peractis tempus vt secretius loquerentur destinauerunt. Interea aduentus Cardinalis Strigoniensis significatur, Gurcensis Ludouicusque Boemiæ Rex cum multis hominum millibus extra portam obuiam profecti sunt, Sarmatarum ingens numerus velitum more clipeis breuiusculis, lanceisque prælongis, præcurrebat. Nam eorum equi ad cursum velocissimi sunt, vtpote qui ex Thessalia, Mysiaque, & Chersoneso Taurica (quanquam & in Lithuania, & aliis Sarmatiæ partibus nascuntur) veniant. Principes, Duces, & quos Barones vocant, multi aureis vestibus, latisque clauis ornatissimi incedebant. Quidam torques ingentis ponderis ex auro deferebant, alii tot gemmis micabant, vt nostratia, (id est, Italica) præ iis omnino sordescant. Verum nostri aulici multo elegantiores (absit verbo inuidia) videbantur. Nam & Gurcensis quadringentos secum viros habebat, quorum prima classis in prælatos diuidebatur, secunda in Comites, tertia in Barones, quarta in nobiles, quinta patritios continebat, deinceps mira ordinum obseruantia, ii tanto ornatu, tanto cultu visi sunt, vt & Pannonii & Sarmatæ, qui præ cæteris mortalibus cultissimi videri volunt, non citra admirationem intuerentur. Taceo vestimentorum genera, vel aurea, vel ex plumatili serico concinnata, taceo aureos torques millosque preciosissimos, Vnionum, Adamantium, cæterorumque huiusmodi lapillorum beatissimam copiam; verum moribus, vitæque elegantia, atque vrbanitate cæteris facile præstabant. At si de aliis quoque iudicandum est, Sarmatæ & literis & moribus cultissimi sunt. Pannones multo asperiores. Bohemi illos magno, sed proximi interuallo antecellunt, cumque iis vt lingua, ita & moribus nullam similitudinem habent. Qui ad Pontum vergunt, vt Moschi & Tartari, efferatissimi omnium nomadum more, in campis sub pellibus viuunt, crudoque animalium viscere, sed potissimum equorum pullis vescuntur. Diu itaque extra portam & Gurcensis & Rex Cardinalis aduentum Aquilone satis acri flante, expectauerunt. Venit tandem quadrigentis equis (vt coniicere potui) comitatus, ad portam Sacerdotes cum Vmbella expectabant. Cæterum Legatus tum propter Cardinalis Gurcensis, tum Regis præsentiam, quominus subiret, abstinuit. Ordo talis fuit, Legatus medius, dextera Regem, sinistra Gurcensem habens, vrbem

Gurcensis ad Regem Panno-niæ.

Gurcensis ad Regem Sarma-tiæ.

Legatorum nomina.

Aulicorum Gurcens. Laus.

Judicium de gentibus.

Strigoniens. Ingressus Po-sonii.

P. 331

bem ingressus est, peractisque in Ecclesia, de more, ceremoniis, domum omnes redierunt. Nam cum Palmarum dies illuxisset, Gurcensis domi mansit: Sarmatarum autem & Bohemiæ Reges, ad Legati sacrum accessere. Postridie cum primo consistorium inituri essent, à Legato Missa Sancti Spiritus solenniter celebrata. Reges, Gurcensisque (sacris enim interfuere) ad curiam Vladislai Pannoniæ Regis profecti sunt. Qui quoniam pedibus ire non poterat, obuiam sella ad gradus aulæ vectus est. Itaque sic primum (quod faustum, felixque siet) inter tot potentissimos Reges, Gurcensemque virum inter mortales prudentissimum, conuentio habita est. Sequens dies, id est tertio nonas Aprilis, obnunciatum est, Bartholomæum Lisitam Imperatorem Cæsarei exercitus in foro Julii designatum (de quo scripsimus alibi) strenuum virum, cum noctu à Cæsare per Danubium cymba nauigaret, submersum esse, nulli non euaserunt, qui intra carinam fuerant: famulus arrepta tabula, & natando, & quorundam auxilio, qui ad voces adnauigauerant, euasit. Sic mortalium cogitationes interrumpuntur, vereque de ipso illud ex Menippæis mutuari potest, *Nescis quid lucifer vehat.* Corpus autem diu quæsitum, nusquam repertum est. Sexto Idus Aprilis cum Dominicæ resurrectionis dies illuxisset, ad sacrum profecti sunt. Vladislaum Regem sella vectum, frater & filius, Sarmatiæ & Bohemiæ Reges, & Anna Regina pone sequebantur, Gurcensis propter sellam incedebat. Intra templum ita consederunt, Vladislaus primus sedebat, secundus Sigismundo Regi, tertius Annæ Reginæ, quartus Ludouico Regi locus datus, longoque interuallo prælati ordinatim consistebant, è regione Gurcensi, Georgio Duci Brandeburgensi, Archiepiscopo Colocensi, Episcopis Quinqueecclesiensi, Acerrano nostro, Vaciensi, & plerisque aliis locus signatus est. Pulcherrimum profecto tot Regum simul, tot Principum, Ducum procerum ac magnorum virorum tum spectaculum, tum pompa cultusque percelebris videbatur. Quæ si mihi aliunde relata fuissent, minime ædepol credidissem, tamen maiora fuere, quam vt à me scribi possint. Peractis sacris, viri nobiles ex aulicis nostris à tribus Regibus, aurati (vt aiunt) Equites creati sunt, Joannes Schenck curiæ præfectus, Joannes Langus Gurcensis frater, simulque duo Episcopi Saltzburgensis affines. Sic ille dies feliciter exitum habuit: sequentes consultando transacti sunt, & quanquam Sarmatiæ Rex summopere Cæsaris amicitiam desiderat, tamen duo erant in quibus ambigua vtrinque deliberatio erat, in altero Pruthenorum, in altero Moschorum ac Rhutenorum res versabantur. Moschorum autem belli hinc sumpsit initium, Michael Hlinski Lituanus cum Sigismundum à Sarmatis Regem creatum intellexisset, Lituaniam occupare meditabatur, cuius consilium Sigismundus cum præuenisset, ad Moschos fugit, huius postea ductu in Lithuaniam cum ingenti manu irrupere, qui circa Borysthenem ingenti strage profligati, pacem petierunt. Mysis autem (quos *Tartaros* appellamus) Sarmatas bello inuadentibus, oblitus fœderis Moschus fidem rupit, magnoque exercitu ad vlteriores Borysthenis ripas castrametatus est, ibidemque rursus cum magna suorum internitione victus, nouum indies parare nunc bellum dicitur. Cæsar ergo cum Pruthenis, quia Germani sunt, Moschis, quia ii secum iuncti fœdere erant, deesse non posse videretur, rem maturo agi consilio oportebat. Quarto Idus Aprilis cursus equorum celebratus est, diuersarum gentium equi, velocipedes aderant, Thessali, Turcici, Mysii, Moscici, Jaziges, Germanici, victores Jaziges extiterunt. Postridie cataphractorum ludi, nisi, pluuia quæ hic diu perdurauit, obstitisset, destinabantur: quid autem actum fuerit, ignoramus. Sequenti enim die Gurcensis colligere sarcinas iubet, transfretarique mane Danubium. Nam pridie à Regibus licentiam abeundi, grauibus negotiis interpellatus, acceperat. Reges vero, vt signum aliquod suæ ipsorum erga tantum principem beneuolentiæ præ se ferrent, dona vasa aurea miro artificio fabricata, pellesque zebellinorum maximi pretii, quæ ex Rhutenis ac Moschis aduehuntur, miserunt. Sarmatarum autem Regi, equum ingentis magni-

Primum concilium.

Bartholomæi Ducis naufragium.

Reges Gurcensisque ad templum.

Equites ex aulicis Gurcensis creati.

Causa belli contra Moschos.

Gurcensis discessus à regibus. Dona Gurcensi, à Regibus data.

magnitudinis mutuo princeps noster, qui muneribus cedit nemini, daturus ferebatur. Sumpto ergo ientaculo, rursus Reges (nunquam enim sibi in officio præstando satisfacit) adeundos censuit, à quibus maximo sui desiderio, relictis p.332 Cæsarianis (qui secum aderant) legatis discessit, atque altero, postquam discesseramus, itinere Hamburgium partim vehiculis, quorum vsus frequens in Pannonia est, partim equis peruenimus.

Postridiano diluculo, Gurcensis cisio, velocissimo cursu, Viennam vectus est, qui Wilhelmum de Rogendorff, & Laurentium Sauer, vt ad Cæsarem postero die magnis itineribus proficiscerentur, destinauit, iisque imposuit, vt pro virili eius aduentum sollicitarent, quem permagni referre putabamus, res enim grauissimæ incumbebant, tum Regum causa, qui tam diu Posonii morabantur, tum tumultu iam in Carnis excitato, tertioque arbitror seruile bellum, nisi Cæsar Gurcensisque prudentia subueniat, in quo prouinciales plurimum spei collocauerunt, oriturum. Siquidem primum in Pannonia ortum est, quod quoniam sæuum atroxque fuit, facturum me operæ pretium, si tradidero memoriæ, puto. Pannones cum diutina grauique seruitute premerentur, quemadmodum iugum excutere possent, meditabantur. Cardinalis Strigoniensis cum populis cruciatam promulgaret, ad facinus iter præbuit, trecenti enim fere ab initio nomina dederant, sed paulatim multitudo creuit Ducemque Georgium Zechelium elegerunt. Hic cum quater duello Turcas profligasset, propter res fortiter gestas summo in honore apud Regem habebatur: sed cum nihil mercedis ob exantlatos labores partasque victorias, à quæstore, cui Rex mandauerat, percepisset, indignatus vltionem meditabatur. Paulo post regium exactorem, tribus millibus ducatorum arreptis, iter fecit, minatus etiam se Turcarum partes sequuturum. Id cum Pannoniæ Rex intellexisset (nam is Belgradi arcis præsidium tenebat, vbi militum manus ad arcendos hostes semper excubabat) veritus ne Turcis regni obices aperirentur, illum ducentis ducatis, equisque duobus auro argentoque phaleratis donauit. Dum hæc aguntur, Selimus Turcarum Imperator, cum oratore Regis Pannoniæ foedus iniit. Id cum Rex regnique Duces resciscerent rem occultare, atque in aliud tempus bellum in Turcas suscipiendum consulere, animosque quantum poterant ab incepto retrahere. Verum qui nomina pro cruce Christi dederant, rem damnare, impiumque esse, nec dignum Pannonico nomini, nisi Christum sequerentur, asserere atque deinceps de iis, qui incepto obstarent se supplicium sumpturos palam dicere. Cum itaque nihil proficerent, cumque maximo odio inuidiaque prælatos, Principesque, à quibus sæuissime expilabantur, prosequerentur, Georgium Ducem primo, deinde regem creant, crescenteque indies seruitiorum multitudine Joannem quoque Georgii fratrem, Laurentium presbyterum hominem deperditum audacissimumque, ac fratrem Michaelem duces creauerunt. Hic mitis ingenii fuit, astu doloque insignis, ii ergo validissimis copiis (octo enim exercitus fuisse memorantur) cum in Pannonia crudelissime grassarentur, prædæ auiditate, quam quotidie exercebant, corrupti; arma, quæ contra Turcas à principio sumpserant, in viscera patriæ conuerterunt, atque tam impie militiam exercebant, vt nobilissimis quibusque iugulatis, vxoribus liberisque necatis, bona diriperent, alii stupro virgines corrumpebant, maritisque palo affixis, vxores in conspectu obscoene permolebant. Episcopum Schinadiensem cum intercepissent, virum & prudentia & integritate memorabilem, palo per viscera transacto necauerunt. Idem se & Strigoniensi, Quinque ecclesiensi Palatinoque, viris honestissimis facturos minitantes, in Regem minime sæuituros affirmabant. Itaque quamplurimis deuastatis castris, regionibus depopulatis, innumerisque nobilium interfectis, animosiores facti, Budam versus copias mouerunt, vsque Danubium ad Pestum oppidum castrametati sunt. Budæ adeo tumultuatum est, vt ciues vrbem deserere aliquando cogitauerint. Sed dum illi consultando tempus terunt, Bornamissa cum omnes ad

Bellum seruile Pannonicum.

Georgius Zechel.

Duces seruilis belli.

ad propiorem ripam naues traxiſſet, Danubium cum parte copiarum transfretatus, eos quaſi oſcitantes aggreſſus eſt, quos prope pagum Subad fudit, fugauitque. Budenſes victoria elati alterum exercitum ad oppidum Pazcho deleuerunt: tertium ad Seyues: quarta autem pugna, quæ circa Debre, Themſiuarque (quod contra Turcarum incurſiones præſidium eſt, à Joanne Jazigum, id eſt Tranſyluaniæ principe) cum diu, ancepſque certatum fuiſſet profligato tandem exercitu, Georgius Rex captus eſt, quem inter duas ſcalas religatum, à latronibus ſuis (quos more patrio Beſtias vocare ſolitus erat) deuorari iuſſit. Joannes autem eius frater, poſt candentem galeam capiti impoſitam, in quatuor diſcerptus partes eſt, militum autem alii ad palum fixi, alii exenterati, cum longo vitæ cruciatu, feruntur. Circa autem Varadinum cum Laurentio presbytero, ita pertinaciter pugnatum eſt, vt tria hominum millia deſiderata fuerint, ducem & aſſatum, & à ſuis exeſum ferunt. Vltimus Michael, quanquam & circa Bachyam, & Bayam pagos reliquiæ copiarum profligatæ, propter Syrmium cum fortiter pugnaret, victus eſt, reliqui autem qui vel vinci, vel capi non poterant, ad inhoſpita montium fuga ſalutem ſibi compararunt. Talis itaque exitus ſeruili conſpirationi datus. Idem in Germania bis auſi ſunt, Semel non citra dominatus periculum, in Ducem Wirtembergenſem ſæuitia exarſere, victa pœnas luerunt. Iterum in Carnis, ſed Cæſariano exercitu ſuperata excuſſum receperunt iugum. Nunc ad inceptum opus reuertamur.

Themſiuar. *Georgius captus.*

Dum itaque Cæſaris aduentum, & nos Viennæ, & Reges Poſonii expectaremus, pridie Cal. Maias Poſonii incendium factum, Pannonica regia conflagrauit, Sarmatica autem à ſuis non defenſa modo, verum & reliquum oppidi ab incendio ſeruatum eſt, ſeptuaginta domus, aut paulo plures crematæ. Reges ad arcem, quæ in edito colle ſita eſt, confugere. Ignoratur dolo ne, an imprudentia patratum ſit. Verum in ſeptentrionalibus plagis vrbes integras aliquando exuſtas vidimus, nam tecta paſſim ſcandulis, non tegulis fiunt, quæ ſimul atque ſcintillam excipiunt, celerius quam hominum ingenium opituletur, comburuntur. Qui cum incendiis expoſiti ſint, nocturnos habent vigiles, qui & horas nunciant clamando, & ne quapiam in parte incendium fiat, præcauent. Stultum profecto arbitror, cum malint peruigiles, aliquando ſomno vinoque ſepultos cuſtodiri, quam tegumento domus tegere, quod ab incendio lædi non poſſit. Dum itaque hæc aguntur rumor latens increbuit, Carolum Galliarum regis filiam, Belgis id ſuadentibus, in vxorem accepiſſe, cui iam pridem Anna Pannoniæ regis filia deſponſata fuerat: ſed nuncium nihil turbarum attuliſſe vidimus, poterit enim hoc matrimonium, in Ferdinandum fratrem qui apud Hiſpanos nunc eſt, feliciſſime transferri. Quicquid tamen erit, tradamus memoriæ. Idibus Maiis qui ad Cæſarem ierant, redierunt, quem prope diem venturum (& ſi principibns Germanicis moleſtum erat) ſignificarunt. Quippe qui cum ad conuentum per Cæſarem accerſiti fuiſſent, tum propter ſumptus, quos magnifice fecerant, tum quia res Italicæ hærere quodammodo, cum in caſtris eſſe iam milites deberent, viderentur. Perendie ergo eius diei Gurcenſis cum paucis Poſonium ad Reges rurſus naui vectus eſt, tertio Idus Maias ſereno cœlo, ſtella viſa eſt, quæ perpetuum illum diem, & oppidanis & externis negotium inſpectando exhibuit. Ego cum in hæc naturæ ſigna diſſerendo incidiſſem, omnino melius feliciuſque præſagium ſtellam, quam xiphias, pogoniaſque & cetera Cometarum genera, apportaturam affirmaui. Sequentem diem diſputando, potandoque, & feſtiua Moſchorum acroamata auſcultando cum Joanne Dantiſco viro erudito, tranſegi. Qui cum multa laudabiliter magnificeque Sarmatarum regis geſta (eſt enim illi à ſecretis) retuliſſet; quantumque, is cum Cæſare iniret fœdus, Chriſtianæ reipublicæ profuturum eſſet, domum abii, verſiculoſque quos appoſui extemporaliter exaraui. Qui vt felicius ad regias manus perferrentur, Epiſcopo Premislienſi, Regni Sarmatiæ vicecancellario, Præſuli & moribus & literis elegantiſſimo, Epiſtolam dicaui ſubſcripſique, ſi lubet legito.

Incendium Poſonii. *Tecta lignea damnat.* *Gurcenſis ſecunda nauigatio ad reges.* *Stella viſa.* *Joan. Dantiſcus.*

Epiſtola deeſt.

FELICISSIMO AC INVICTISSIMO PRINCIPI SIGISMUNDO, SARMATIÆ REGI, RICARDUS BARTHOLINUS PERUSINUS, DEDITISSIMUM MANCIPIUM.

p.334

Cum primum natura chaos discreuit, & orbem
Terrarum, & cœlum varia compagine iunxit,
Rerum concordia.
Rex ô Sarmatiæ, & bello fortissime princeps,
Indigestarum soluit certamine rerum,
Mandauitque coli pacem, & concordia mundi
Fœdera seruari, magnumque é littore Eoo
Euolui iussit cœlum, contraque reniti
Infernos orbes, nostrisque reducere terris
Atque auferre diem, variataque tempora solem.
Hoc superum dono cunctis animantibus esse
Concessum fœdus reor, & diuinitus omnem
Quadrupedum prolem, pisces, pictasque volucres
Crediderim genitas, propriam (mirabile) serpens
Non ruit in speciem, Tygrisque lacessere Tygrim
Vix fertur, fuluusque Leo sæuire leoni.
Sæua hominum natura.
Sæuior ast hominum natura animantibus ipsa est.
Hostis enim iam facta sibi, communia rupit
Vincula, neglexitque DEum cœlestia dona:
Vnde tot infandæ cædes, vnde obruta regna,
Mutuaque è causis orientia bella prophanis.
Ergo animis hominum cum sit cælestis origo,
Esse decet superis similes, & fœdera nobis
Primitus innata, & concessam numine pacem
Persuadet Sigismundo pacem.
Excolere æternum, ne forte expertia, nostram
Cætera consilii, excellunt animantia vitam.
Tuque adeo, cui sceptra genus concessit, & auxit
Sigismunde labor Martis, Rex maxime regum,
A salute Christianorum.
Egregium fœdus, magnamque amplectere pacem.
Vnde salus, Christi populis oritura, putatur:
Quæ solo de te pendet, si deficis, hostes
Irritas maiusque illis discordia regum
Ab vtilitate.
Vestra parat, gaudentque, & seditione fruuntur
Victores, regum, victus, si fœdera iungis,
A victoria.
Moscus erit, trepidusque intra sua castra Ruthenus
Vix stabit, pacem supplex, atque otia poscet
Collatis toties signis, & Marte cruento
Prostratus, nuperque tuas, gens barbara, vires
In gelidi latis experta Borysthenis aruis,
Orscha vbi iam celebris, tanto certamine, fertur.
Namque vt magna fuit strages, sic maius in ipsa
Es pugna meritus nomen, cum multa, nec anceps
Fama sit, innumeras duro sub Marte phalanges
Te parua fudisse manu. Quæ (si volet ætas,
Tuque meis olim Rex aspiraueris ausis)
Forsitan aggrediar, lapsu interuertere famæ.
Quare age rumpe moram, & temet nunc adiice tantis
Fœderibus, nec parua fient, quibus inclyta virtus
Et pietas, & amor pacis, parituraque vestris

Imperiis

Imperiis fortuna decus mutetur, ad ipsos — *A felicibus auspiciis.*
Respice nunc ortus rerum. Si iungere tædas
Fas erit, & vinclo tot nectere regna iugali
Spero etenim (nec vana fides) concordibus omnes
p.335 *Auspiciis, visurum acies, vexillaque Martis* — *Ab incremento regnorum, à timore.*
Ducere in externos, raptosque reposcere fines.
Cum metuet Tanais, deuictaque Taurica tellus
Efferaque Euxini trepidabunt littora ponti,
O decus, ô Fama nunquam delebile vinclum
Amplexare, Auget veluti concordia regnum,
Sic labi contra visum est. Tibi consule, & orbi,
Et fratri, sacrisque penatibus, & magnis Diis: — *A pietate in in Deos & in suos.*
Imperiique foue surgentem ad sceptra nepotem:
Atque grauem vt vultum præfers, atque ora verendæ
Maiestatis habes, & te sapientior vsquam
In terris nemo, nec sumptis fortior armis,
Sis pius, & rerum exemplo, complectere pacem. — *Ab exemplo.*
Æthereæ siquidem regione leuissimus aër
Dispositus, nec supra audet tentare, nec infra
Discretum imperium, ventique, & nubila sedem
Asciscunt propriam, sic & mare, & infima Tellus
Nexibus alternis iunguntur, iussaque seruant
Naturæ, sed enim quando hæc concordia rerum
Ruperit & leges, & fœdus fregerit orbis,
Nullus erit Titan, mistisque elementa figuris
Antiqua horrendi repetent primordia belli.
Vnda ignem inuadet, & mobilis aëra tellus
Disrumpet, scopulique iniecto ardore liquescent.
Adde quod & vestra hæc, bellis flagrantibus, hostem
Quem toties armis bellator Sarmata fregit,
Cædibus, vt timeant, obnoxia regna necesse est
Externum, Scythici reserataque limina Jani.
Ergo per superos oro, per tempora fratris — *Conclusio per precationem.*
Cana tui, perque hanc pueri, innuptæque puellæ
Fortunam, vestri per regni, orbisque salutem,
Si pietas vos vlla tenet, si vertere regna
Ryphæa infixum est animo, cladesque parentum
Vlcisci bello Turcasque abolere nephandos,
Erigite ad pacem mentes & iungite dextras
Auspiciis magnorum operum, sic sceptra superstes
Sigismunde diu teneas, concorsque rebellem
(Quod faxint superi) vincas cum Cæsare mundum.

Hos versiculos cum cecinissem, Dantiscum meum conueni. Aderat mecum Gaspar Lysita (inter poëtas clarus) ecquid sibi de Heroicis meis videretur, cum interrogassem, *oportune* (inquit Dantiscus) *calcaria enim sponte currenti addidisti. Sed nisi molestum vobis est, meos quoque quibus iter nostrum huc ex Sarmatia complector, legitote.* Quod vt auidius nos aggrederemur, mellitum crustulum porrexit. *Sunt enim*, inquit, *& diuini Gurcensis laudes, quantum perexiguo fieri ingenio potuit, non spernendæ. Tuis autem cras si feriabor, mutuum recentum dabo.* Quos cum legere exorsi essemus, vt mihi impartiret rogaui, ac ne vspiam Principis mei laudes in occulto delitescerent, subscripsi.

DE PROFECTIONE SERENISSMI SIGISMUNDI REGIS POLONIÆ, MAGNI DUCIS LITUANIÆ, RUSSIÆ PRUSSIÆQUE, &c. DOMINI ET HÆREDIS, POST VICTORIAM CONTRA MOSCOS IN HUNGARIAM, JOANNIS DANTISCI SYLVA. p.336

ENumerat vasti luctantes æquoris æstus
Nauita, per Syrtes, aut saxa Ceraunia vectus,
Incolumis postquam rediit: sua prælia miles,
Æratas acies, & tot per vulnera mortes,
Saluus post cladem prostrati disserit hostis.
Venator syluas, saltus, & lustra ferarum,
Et pedicas, structasque plagas, & retia ceruis
Protensa enarrat. Longis peregrinus ab oris
Cur ego non referam rerum, variosque viarum
Borysthenes. *Anphractus? quos inuicto cum Rege Polono*
Ambiui, & Scytico quod ab vsque Borysthene ductus
Danubius. *Hactenus, ad ripas celeri, quas alluit vnda*
Abnobiis Ister labens ex montibus ingens.
Quæ nam causa viæ primum? quis tractus & vnde?
Dicite Pierides, nec enim sine numine quicquam
Vos dixisse reor, clarius dum spirat Apollo.
Inclytus Arctoo Rex quum sub sydere cœli
Orscha arx. *Heroum Sigismundus honos superauit ad Orscham*
Moscorum infidos populos, vt fœderis icti
Disrupere fidem, tandem vt sunt vndique fusi,
Fama quidem nota est, à Gadibus vsque sub Eurum,
Vladislaus Hung. rex. *Pannoniæ senior iam Rex effœtus, & æger,*
Ex mediis illum castris reuocauerat ad se,
Fraterni vis tota in eo pendebat amoris.
Dulcibus hunc voluit superesse nepotibus, hisque
Conseruatorem fieri, robustior ætas
Cresceret ad regni moderandas donec habenas.
Paruit atque vltro, cuneis turmisque relictis
Ante Borysthenias rursum quas cœperat arces,
Vtque solet, citius processit magnanimus Rex.
Noluit in tanto quamuis discrimine rerum
Fratri deesse suo, tandem quem visere fati
Ante diem extremum voluit, sic concitus ergo
Non pertæsus iter, non tempora dura, nec acres
Dum glacialis hyems Aquilonibus asperat auras,
Vilna metropolis Lituaniæ. *Protinus ex Vilna Lituanis soluit ab oris.*
Cracouia. *Ventum erat ad Gracci (quæ nunc Cracouia fertur)*
Mœnia, paulisper remoratus, liquerat illic
Regina Poloniæ grauida. *Reginam grauida Regni quæ pondus in aluo*
Gestat adhuc, cuius leuis expectatur in horas
(Dii faxint faustum) partus, subitoque recessit.
Slesiacis primum piscosis appulit aruis:
Quicquid ibi lacus est, & ibi via lubrica eundi
Limosam per humum, venit obuius illico claris
Casimirus dux Tessnensis. *Dux Casimirus auis genitus Tessnensis, & illum*
Regali luxu, dignoque in honore recepit.

p. 337

Attigit hinc fines, vbi præsul Thurso Morauos — Thurso.
Præsidet eximius, qui relligione secundus — Morauiæ Episcopus.
Est nulli pietate, nec est in rebus agendis.
Hospitis hic etiam manifesto pectore tanti
Aduentu gaudens, obiter processit, eumque
Excepit, memor illius primordia vitæ
Esse suo in regno, quare impartiuit honores
Quos potuit, cunctos recte officiosus ad vsus.
Post iter ad montes emensum, nubilus Auster
Æthere concretos ex toto soluerat imbres.
Contexitque solum, teneras cum floribus herbas
Qui sese sensim radios ad solis iniqui
Extulerant, hieme affecit, nec inertia solum
Germina reddiderat, verum penetrauit ad vsque
Membra virum. Tamen à concepto nulla mouebat
Tempestas Regem, rigidi inclementia cœli, — Ad Hungariam iter.
Abruptæque viæ, nec enim iuga celsa, nec vlla
Obfuit intento res quo minus iret, in omnem
(Vt solet) euentum propere, concessit ad oras
Sic tandem Huniacas, quo se Tirnauia late — Tirnauia.
Disposuit. Venit illustris Georgius illac — Margrauius Brandeburgens.
Germana ex Regis genitus, non Hectore certe
Inferior, si quis vel Marte, aut viribus illum
Prouocat, acer init, detrectat denique nullum
Certamen, residens procerus corpore toto
Gradiuo cataphractus equo. Præcessit in armis
(Spectatu pulchrum) multos pulchro agmine princeps — Episcopus Quinque ecclesiensis.
Venit & Antistes numeroso milite cinctus,
A templis magno decoratus nomine quinque *
Quem tulit ad tanti prælatum culmen honoris
Nuda fides, probitas, virtus, reuerentia diuum,
Et facile ingenium, rerumque scientia multa,
Hic collega Ducis Regem sub nomine Regis
Pannonii excepit, pariterque ad verna citati
Littora Danubii duxerunt, arcte vbi parua
Est sita Posonium, non longe à littore nota — Posonium.
Quondam, nunc toto quæ nomen habebit in orbe.
Postquam narratum est propius venisse Polonas
Hinc atque hinc acies, pulchras & in ordine turmas,
Rex Vladislaus carpento protinus æger — Vladislaus rex Hung. Ludouicus rex Hung. & Bohem.
Obuius in campum tenero cum Rege profectus,
Heroum magna stipante vtriusque caterua
Regni, exoptatum iam longo tempore fratrem
Excepit coram, verbisque affatus amicis.
Regali paruam pompa deduxit in vrbem.
Hactenus ex Scythia, Moscorum clade peracta,
Totque equitum, peditumque globis castrisque relictis,
Peruentum, solum fraterno ductus amore,
Visendique etiam studio (si forte futurum est)
Cæsaris, vt Christi fieret pax vna per orbem. — Cardinalis Gurcens.
Huc igitur Langus tectus rubro ora Galero
Appulit, ingenio multum versatus & arte,
Resque gerit cunctas à Cæsare missus ad istos
Legatus Reges, nostræ si verus amator

Religionis

Religionis erit (si quidem est non ambigo verus)
Clades Hung.
Contra schismaticos Templi dabit arma rebelles,
Et contra hos, nostri sitiunt qui sanguinis vndas,
* Sarnowitz.
*Crudeles Turcas, nuper Sarnouia ad arua **
Ingenti qui Christicolum sparsere cruorem.
Clade, domi donec perplexa negotia aguntur
Sin aliter totum nunc paruo fomite mundum
Incendet, tenet ipse sinu pacem armaque eodem.
Si quisquam quem Martis amor, quem feruor habendi
Exagitaret, in his forsan decernere rebus
Deberet, res acta foret, iam prælia dudum
Per maria & terras insano turbine adessent.
Sed pater omnipotens, mundi cui machina curæ est,
Talia scit cuius studio committere debet,
Ad Gurcensem apostropha.
Commisitque tibi Præstes venerande, tibi inquam
Qui fidei, & decus eos Romani dulce Quirini,
Cardineique chori specimen, tu bella prophanis
Decertata odiis, iras dudumque repostas,
Et clandestinas, remoue de pectore rixas
Primorum Christi procerum, discordiaque vni
Pectora, nil poteris superis, nil denique terris
Petri nauis.
Gratius efficere, en coniurant monstra profundi,
Thrax ferus, & Macedo, Mæothidis accola, & Istri
Nauiculam in Petri, quæ mergitur obruta pene
Vndique fluctiuagis per mille pericula in vndis.
Eripe (namque potes) miseratus, te duce tandem
Aeolus immodicos reuocabit ab æquore flatus
Mitior, & clausis fera flamina condet in antris.
Serpit ab extremis, vt virus in intima membris.
Vique leui penetrat sensim præcordia, donec
Occupat in toto quodcunque est corpore. Flamma
Vt solet exardens in tectis tollere quicquid
Contingit propius, passim grassata, parumper
Obuia consumit, crescitque valentior ignis
Liberius quum iam furit, & bacchatur aperte.
Nil manet intactum, sic dudum Thracius hostis
Abstulit, at sparsim (pudet enumerare) tot agros,
Oppida, castra, vrbes, & regna tot inclyta quondam,
Nititur vlterius (miserandum) nemo resistit.
Christiani principes.
Huc Aquilas, Anguem, Gallum, fuluumque Leonem,
Hybernumque trucem, diti cum rege Britanno,
Et qui se Solymæ titulis, Zonæque perustæ
Extollunt defer, Germana potentia vires
Hic precor ostendat, non deerunt Sarmata & Hunnus
Intestinum bellum.
Assidue ducunt multis qui prælia ab annis,
Martia tot contra Machometis castra tyranni.
At quoniam proprio contendunt marte vicissim
Nunc aliqui, quos religio deuinxit ad arma
Regis in Osores, qui mortem morte fugabat,
Christus.
Risus, sputa, alapas, flagra, clauos, passus in alta
Pro nobis furca extensus, quam nemo tuetur,
Saluifici labefacta cadit respublica Christi,
Fit que minor sic & cunctas decrescit in horas.

Quid

Quid contra paucos, quorum furor vrget Enyus
Discordes animos, credis nunc posse tot hostes?
Imperium quorum subiit tota Africa, & ingens Infidelium potentia.
Pars simul Europæ, atque Asiam qui sub iuga dudum
Miserunt, & qui toto dominantur in orbe,
Munitæ nihil his celsis in montibus arces,
Nil vrbesque obsunt, vites populantur & agros,
Abducuntque homines: nec enim munitio prodest,
Desertis postquam sulcis non semina dantur.
Vertite dira procul superi nisi rebus in istis
Vnio nunc fiat, Bizantia pestis, & Istri,
Euxinique lues, Petri corrumpet ouile. Ouile Petri.
Hoc prohibere potes solus pater alme futurum,
Instantes extingue faces, ne fortior ignis
Post contemnat aquas, primis his motibus obsta,
Hoc pietas, iurata fides, hoc suadet honestum,
Vtile erit cunctis qui Christi nomen adorant.
Ne te seducant, magni nec Cæsaris aures
Tot querulis deinceps precibus, vel munere vincant, Fomites belli.
Hi qui bella fremunt, & nunquam bella capessunt
Aduersus fidei tot tela minantia nostræ,
Omnia vi quondam male dum concessa tenebant,
Fastu sub tumido, & sub cuncta licentia agebant
Immodica, nullamque prius confinia pacem
Ad quam deuincti fuerant habuere, sub armis
Gentiles subiere domus, vicinia late
Vastantes, testis locus est nunc Abiete nomen Abiet.
Qui tenet ingenti est quod nactus clade perenne.
Nunc etiam possent tranquillo viuere luxu
Deliciisque frui (prout consueuere) vicissim,
Sed Stygiis emersa vadis sic versat Erynnis
Illorum mentes, vt summo à præsule bellis
Decretis obsint, contra Machometica castra,
Votaque quod tantis faciant discordia cæptis,
Inficiantque animos, ducantque in prælia mundum
Christicolum, quare superi olim tempore prisco
Non castigarunt frustra delicta nocentum.
Sed feror in præceps, quo cœpi rursus eundum est.
Huc etiam domina Legatus missus ab vrbe Aduentus
Cardineo summique patris suffultus honore, Cardinalis Strigoniensis.
Pannoniæ Primas Regni peruenit, in isto
Conuentu multa ingenio, qui multaque fido
Commoda consilio pro regni vtriusque salute
Disquirit, velletque libens succurrere rebus
Ne sic infectis hinc Reges forsan abirent
Namque videt prudens, per multa volumina rerum
Tot mala quæ paruis sunt exorientia causis,
Nunc igitur (quamuis Labyrintho quicquid agendum
Fertur in ambiguo, quodamque errore laborent
Omnia) spes magna est cunctis, prudentia Legum
Istorum, tot Pontificumque Ducumque probata
Inuenta, hoc quod adhuc vertent in dulcia amarum est.
Sic lux post tenebras, Æther post nubila clarus
Sæpius & sic post aduersa secunda sequuntur.

Pompa regum. Quid referam innumeros Proceres, Heroas, & auro
Torquatos equites, huc qui venere superbo
Regum in circuitu, quid equos, phalerasque rubentes.
Auratas chlamydes, preciosa monilia, gemmas?
Hunnus quæ diues, Moscorum ex clade Polonus
Quæ tulit acer eques fortis quæ deinde Bohemus,
Enumerare prius possem, quot Cynthia pleno
Dum fulget cornu sint aurea sidera cœli,
Igneus & medio dum flagrat Phœbus in axe,
Quot seges omnis habet tenues per iugera aristas,
Quot sparsim voluat Lybicoque in littore arenas
Auster, dum tumido bacchatur turbidus æstu,
Singula quam tantæ valeam spectacula pompæ p.340
Dicere, totque graues currus, rubrasque quadrigas
Multaque nulla prior quæ viderat ante vetustas.
Nec solum tanti Martis, procerumque tumultus.
Venerat huc etiam doctorum clara virorum
Concio, de quibus huc à Cæsare missus ad istos
Cuspinianus. Cuspinianus erat Reges orator, habunde
Doctus & in variis versatus rebus agendis,
Phillyrides certe vel nostro tempore Chiron,
Et medica fertur præstans vt in arte Machaon,
Tam bene languori vario, morbisque medetur.
Sperantius. Fotus & à teneris solers Sperantius annis
Aula in Cæsarea, nudæ virtutis amator,
Ingenio promptus, multum facundus & ore,
Seu leges, vel iura patrum, vel carmina dicat.
Balbus. Balbus item Phœbi quondam, nunc rite sacerdos
Et Jouis interpres veri, qui grandia facta
Hunniaci scribit regni, totque edidit olim
Quod sua non potis est vnquam euanescere fama.
Piso. Piso etiam nostro vir in æuo doctus & acer,
Magnorum nuper qui multa negotia Regum
Tractabat, quod si stricto pede, siue soluto
Aggreditur quicquam, nil est exactius. Exin
Riccardus. Appulit Hetrusco Riccardus sanguine cretus,
** Bellum Boiicum.* Grandia qui cecinit Romani Cæsaris acta *
Egregius vates, tum notus primitus, & tunc
Sæpius humana mihi consuetudine iunctus.
Gaspar & inde meus, Calistus forte puellæ
Vrsinus. Vrsinus cognomen habens, ætate Tibullo
Et par ingenio, Graio & sermone Latino
Imbutus, vates & præco Cæsaris ingens.
Sæpius hic culto certauit carmine mecum,
Leniuitque meos pertæso in corde dolores,
Quos cœpi sensim tabescens tædio in isto,
Candida iam noua ter rursum sua cornua Phœbe
Induit, Arctois procul hinc quod viuimus oris.
Omnia pulchra quidem sunt omnia amœna sub isto
Tempore, per montes, per plana vireta, per amnes,
Per vernos prospectus agros it lætus, at ipsa
Jam mora sola nocet, nobis mora sola molesta est.
Ad Cæsarem. Ergo venit tandem Cæsar Romane, citatum
Aduentum Reges cupiunt tibi sanguine iuncti,

Non

Non ſolum tecum contra hoſtes fœdus inibunt,
Tu modo ne deſes toties videare morando.
Sed tecum connubia, ſed lætos hymenæos.
Mœnia ſi Auſtriacæ nunc ſunt adeunda Viennæ,
Danubiusque celer tranandus, ſiue locanda
Ad ripas campo caſtrenſia tecta in amico,
Vel quocunque loco placeat congreſſus, ad iſtos
Accelera Reges propius, iam tempus & inſtans
Depoſcit contra Moſcos occaſio belli,
Inque feros Turcas, qui nuper clade cruenta
Affecere tuos Hunnos, non ſegniter ergo,
Ergo veni, cupidisque tui te protinus offer.
340 *Sic me etiam, modo te videam, nec adusque pigebit*
Danubium à gelidis veniſſe Boryſthenis vndis.

p.341 Perendie cum propter Danubii ripam, neſcio quid nugarum meditans, ambularem; Dantiſcus affuit, interpellansque, *En tibi Apophoreticum*, inquit, *ſi volupe erit, tuum in Diarium congeres.* His dictis abiit. Quod cum ego lectitaſſem, hoc albo non indignum appoſui.

JOANNES DANTISCUS RICHARDO BARTHOLINO.

SI rerum penſare vices libet, ordine certo
Quas natura parens ſtatuit, Riccarde, videmus
Omnia ſub iuſta moderari lege modoque,
Aſtra ſuos ſeruant, quos conſueuere meatus,
Seruat vterque polus ſolitum quo voluitur axem,
Seruat & hæc ingens immenſi machina cœli
Circuitus, quibus hunc in ſe complectitur orbem,
Phœbus ab extremis vt dudum emergitur Indis,
Et Tarteſiaco ſe rurſus in æquore condit,
Ipſa ſuo pleno Latonia tempore cornu
Fulget, tranquillæ per opaca ſilentia noctis
Illumisque etiam paruum decreſcit in orbem,
Et perit atque redit, nunquam ſtata tempora fallit.
Annus habet glacies, habet æſtus, veris amœni
Autumnique grauis pluuias, ſua tempora tempus
Quodque tenet, ſunt forte ſua contenta viciſſim
Omnia, nec fines, & littora præterit æquor.
Deucalionis aquas olim, Phaetontis & ignes
Suſtinuit tellus: ſunt omnia tuta, fidemque
Nunc elementa datam nobis poſt Iridis arcus
Non temerant, fateorque animantia cuncta ſub vna
Quæ viuunt ſpecie vnanimi ſunt fœdere iuncta. *Ferarum concordia.*
Non Aper in ſimilem per ſyluas irruit aprum,
Vrſus in atrocem ſæuit non efferus vrſum,
Nec draco in Heſperium miſſo furit igne draconem:
Solius eſt hominis (quamuis animantia longe *Hominum ferocia.*
Innata exuperat ratione) ferocia maior,
Omnes armorum ſtrepitus, Martisque tumultus,
Quæque vides tormenta, ſudes, thoracas, & haſtas,
Tela, enſes, frameas, arcus, volucresque ſagittas,

Contra homines effinxit homo, meditatur in horas
Pluraque quis possit per plurima damna nocere.
Per maria & terras, per multa volumina rerum,
Itur in angustum discrimen & omne periclum,
Inuisæ saltem rumpantur vt otia pacis.
Sic ardor multos, & habendi dira cupido

Ardor habendi.

Versat, pertæsos tranquillum viuere, semper
Quin agitent quicquam superis terrisque perosum:
Hinc tot bella, acies, cædes, desertaque rura,
Oppida, diffractæque vrbes, & inania regna,
Et campi toties dispersis ossibus albent,
Tales qui totum duxere in prælia mundum
Hortare ad pacem, nec opus calcaribus esse
Censeo equis vltro properantibus, ille profecto
Non monitoris eget, placidæ qui pacis amator
Sedulus est, & qui pacem deposcit & optat.

Sigismundus Rex.

Inclytus à multis Sigismundus fausliter annis
Pacis amans, vltro nunquam, sed semper in hostes
Arma lacessitus suscepit, non tamen vnquam p.342
Contra Christicolas, verum in crudelia castra,
Bosphoron, & contra Mysosque Gethasque Scythasque
Hunc igitur, cuius terras, spaciosaque regna,
Parrhasis Arctos agit per Balthea littora magni
Oceani, prope ad Euxinum diffusius æquor.
Vt noscas, quantum pacem desideret omni
Pectore, ne graue sit paucis aduerte docebo.
Slesiacis primum, regnum germanus habebat
Donec Alexander patrium, dux iustus in oris,
Iustitiam (solet vt semper) librabat in æquis
Lancibus, & cunctis iuste impartiuit eandem,
Nullus erat prædo, nullus grassator in antris,
Per stratas, omnesque vias, per compita passim,
Ibat securus tranquilla pace viator;
Vndique cunctarum fuerat pax optima rerum,
Hoc sentit præsens, hoc postera sentiet ætas,
Quantum consilio, quantumque salubribus actis
Profuit, & post se quam commoda multa reliquit.
Quum frater demum fato concessit ad astra
Conflata regnum grauiter qui affecerat ære,
Vnanimi procerum consensu sceptra recepit.

Sigismundi Rex Polon. Hlinski.

Orsus vt instantes vix restaurare ruinas
Rex nouus, infida propere dux fraude Michael
Concitus, ad Moscos defecit, turpiter hostis
Factus, eos secum Lituanas duxit in oras.
Hæc paci intentus Rex vt cognouit, omissis
Omnibus in regno, velocius obuius ibat.

Prima contra Moscos victoria.

Indecitum permensus iter, mox ipse priusquam
Fama aderat, subito Moscosque Ducemque fugabat,
Pone sequens victor per lata Borysthenis arua.
Princeps hinc Scythicus bellum exitiale timebat
Perculsus, pacem orandam, deponereque arma
Censuit, ad regem legatos munere multo
Transmisit, supplex veniam pacemque poposcit.

Fœdera

Fœdera Rex pepigit, generosi pectoris iræ
Sunt siquidem faciles, & mens ignoscere lapsis
Supplicibusque solet leuiter regalis, habent nam
Dıis animos similes reges & pectora magnis.
Limitibus demum positis, & finibus orbis
Sarmatiæ, æternum fuerat vulgata per omnes
Æquoris & terræ positus pax inter vtrumque,
Quæ tamen (vt referam paulo post) fracta Scytharum
Fœdifragum vt mos est grauiter non mansit inulta.
Ad regnum rediit iam credens omnia tuta
Heroum Sigismundus honos, pacemque repostam
Militibus missis erexit, & ocia cunctis
Libera distribuit, tædæ subiere iugales
Quærere quas voluit Germanis forsan in oris.
Perfidus interea Valachus, cui Mysia paret Valachi irruptio.
Inferior, dum Rex sperat lætos Hymenæos
Fraude Leopoliam multis obsederat vrbem
Agminibus, late Podoleis castraque in aruis
Omnia depopulaus statuit, per tela, per ignes,
Si choreas, dulcesque iocos, & cœpta fefellit
Gaudia, Rex igitur prudens vt semper ad omnes
Res solet esse graues, nihilo demissior (vno
Spectatur vultu, sint tristia siue secunda)
p.343 *Millia confestim collegit multa suorum,*
Hæcque insperatos propere dimisit in hostes.
Hostis vt hæc sensit, retro fugiebat ad arces
Quas habuit proprias, ad syluas, atque paludes;
Non ausus conferre manus, gens regia late Victoria contra Valachos.
Terga sequebatur, totque oppida, castra, casasque
Exussit, longe sæuum populata per arua
Mysia, tot Ducibus captis procerumque cateruis,
Postremo rediit spoliis illæsa superbis.
Et nisi Germanus senior, qui sceptra gubernat
Pannoniæ, rem pacasset, iam Mysia tota
In cineres pro perfidia conuersa iaceret.
Hinc Valachus veniam vt petiit, captosque redemit,
Res est sub cœlo vix credo notior vlla.
Sic iterum dura lassatus casside victor
Pectore voluebat, positis grauioribus armis,
Pacem, qua totus nihil orbis gratius in se
Continet, Hunnorum præclaro stemmate, pulchram
Reginam duxit, ratus hinc securius annos Nuptiæ Regis.
Dulciter exigere, & regno dum fata vocarent
Hæredes patrio tum post se linquere. Vertit
Omnia sors aliter, mouit furialis Erynnis
Hippophagos Nomades gelida Mæothide septos.
Hi clandestino sub verno tempore gressu, Tartarorum inuasio.
Præter spem innumeri, regnum inuasere Polonum,
Vt sueti rapido transire per omnia cursu
Millia multa hominum, matres, vetulosque parentes,
Reptantes pueros, iuuenes, tenerasque puellas,
More suo iam nexerunt, misereque ligarunt,
Occisis multis; iam iamque abducere longe
Cœperunt. Tum Rex subitis, & rebus in arctis

Congeſſit turmas equitum, peditumque cateruas
Quas potuit, iuſſitque ſequi velociter omnes,
Ventum erat ad cuneos ſpoliis prædaque refertos,
Qui nil ceſſerunt, contra confligere magno
Quin etiam clamore dabant ſua ſigna volentes,
Parte ab vtraque ſtatim niſu & conamine toto
Bellatum, fortuna diu ſtetit eminus anceps,
Victoria contra Tartaros. Verum quam cito ſe gens regia cominus hoſti
Intulit, & volucres detorſit ab aure ſagittas,
Terga dabant Nomades, ibidem bis dena Getharum
Millia trunca iacent, abducti ſicque ſoluti,
Ad patrios tandem ſalui rediere penates
Pax iterum fuerat ſed paruo tempore, cladem
Poſt iſtam, donec periuro pectore Moſcus
Moſci perfidia. Sacramenta, fidem, iurataque fœdera rupit,
Adiunctis belli ſociis, qui templa Quirini
Romani obliti, templi adiunxere prophanis
Se hoſtibus, & regem conſpirauere (nephandum)
Contra Chriſticolam. Sed Diis ſunt omnia curæ,
Hi non permittunt Titanas Pelion Oſſæ
Jungere, conſilia & nunquam tam dira ſecundant,
Qualiter hoc bellum confectum ſcribimus, omnemque
Hiſtoriæ ſeriem, quod ſi mihi vita manebit
Victoria contra Moſcos. Verſibus innumeris conſcriptum vtcunque videbis.
Hoc obiter tamen eſt addendum, quinque carina
Myriades Stigia Charon vna luce recepit
Moſcorum, primoſque Duces, primoſque ſenatus
Principis infidi captos Sigismundus in arcto
Carcere habet, qui compedibus duriſque cathenis
Deuincti, pro commiſſo dant crimine pœnas.
De reliquis bello ſunt nobilioribus iſto,
In viuis ſiquidem plusquam duo millia capti.
Sponte nocet nulli, niſi proritatus, habunde
Contentus propriis, ſua quæ ſunt cuique relinquit:
Parte ſed ex omni fines & parta tuetur,
Sique laceſſitus quandoque citatur ad arma,
Velox egreditur, munitus milite forti,
Et duce iuſtitia ſuperat, ſemperque triumphat.
Nunc quamuis victor tot grandia bella peregit,
(Victores inflare ſolent res ſæpe ſecundæ)
Non renuit tamen hæc ineundæ fœdera pacis
Ex mediis ad quæ caſtris huc venit, omiſſis
In tot proſtratos armis victricibus hoſtes,
Pace frui cupiens interque capedine longa
Rex à Boryſthene ad Danubium. (Metire à gelidi ſit quanta Boryſthenis vndis
Danubii ad ripas diſtantia) pacis amator
Hactenus ad pacem ex regno præceſſit habendam,
Non tamen vt prorſus iam ſegnis bella timeret;
Sunt vires, eſt mens, gentesque ad prœlia multa,
Sed contra inuitus gentiles ſuſcipit arma
Chriſticolas, quos tot bellis defendit, & illos
Infidis ſemper tutatur ab hoſtibus, Ergo
Parte libens iſta confecta in pace maneret,
Quam ſi quis temere iniuſtis conabitur auſis

Rumpere, quæ nollet tandem cogetur inire
Bella lacessitus, sua sic & parta tueri.
Hos igitur cum complicibus quos ardor habendi
Arietat, hortare ad pacem, concordia rerum
Fœdera, confusumque chaos compage saluta
Hos docta & longa doceas ambage, vel illos
Si pacem penitus nolunt, gaudentque sub armis,
Ista cothurnato compelle ad prœlia versu,
Quæ nunc, pro Christi si quisquam vellet amore,
Depositis intestinis à pectore rixis,
Instant, præclaris accommoda tempora bellis Oportunum bellum.
Sunt etenim, huc ducas tam multo Marte furentes,
Dum Sophus in Turcas immania classica ducit,
Quem nuper tota fudit cum gente, morandum
Non esset siquidem, nunc posset Græcia vinci, Græcia.
Et Constantini Bizantia mœnia magni,
Thracia tota iugum, Trapesunciaque arua subirent,
Inde Palestinæ tellus promissa sacratæ,
Memphis, Persis, Arabs, Babilon, sacra culmina Synæ,
Totus & vsque nigros mundus caperetur ad Indos.
Rex Sigsmundus adest, diuini nominis atris
Hostibus infensus, contra illos fœdera iunget:
Sint modo qui accipiant, non detrectabit in omnem
Euentum, contra Machometica pergere castra,
De quibus vnanimi (Dii faxint) pectore iuncti
Belliger vt magno Cæsar cum Rege triumphet.

VIX hosce versus subscripseram, cum Caspar Vrsinus Poëta sane industrius &
344 mihi coaulicus fores irrumpens, *Diurnam hanc*, inquit, *fœturam accipe*, ac
Moschice, vix inclinato capite abiit. Ego cum diu ridendo ramices pene fregissem, legi, quantum per risum potui, quos obiecerat versiculos. In quibus cum
p.345 non vulgares & Gurcensis laudes, & Joannis Epinis Episcopi Vladislauiensis nomen legissem, quem ego propter diuinas eius virtutes, & morum suauitatem, doctrinamque, ac miram in literatos beneuolentiam (quas & si ab aliis, Gasparis tamen præconio vberius intellexi) veneror & colo, piaculum me facturum putabam, si versus non inseruissem.

AD REVERENDISSIMUM IN CHRISTO PATREM, ET DOMINUM D. JOANNEM THURZO VRATISLAVIENS. EPISCOPUM, PATRONUM SUUM MERITISSIMUM, DE CONVENTU POSONIENSI COMPENDIARIA EPISTOLA GASPARIS VRSINI VELII, SILESITANI.

VIndelicis Augusta iacens late inclyta terris
Nos tenuit bis, Thurze, decem cum principe soles,
Inde Licum emensi ratibus, iam classe parata
Danubium regnatorem sulcamus aquarum.
Multa quidem ripis spectauimus oppida circum
Vitigeros inter colles castella, situmque
Vrbis ab exiguo quæ ducit nomina Rego. * * Regn. fl.*
Quaque suum amittit nomen torrentior Ænus,

Danubium-

Danubiumque opulentat aquis & flumine magno
Confluus, applaudunt nymphæ Istrides, Istrides vndæ,
Et iam se Rhenum credunt æquare bicornem.
Haud procul inde autem Greineia vbi mœnia surgunt,
Est locus horrendo qua vortice proruit Ister
Præruptis scopulis vtrinque arctatus, & vna
Vulgo, der Strudel. Parte absorbet aquas, aliaque excussat ab imo
Nauifragos fluctus (visu miserabile) nautæ
Sæpe etenim illidunt naues, nant flumine merces
Præcipitantque viri mersati gurgite vasto,
Frustra heu Nicoleon & numina sancta vocantes.
Nos ausi penetrare, ipsi posuere repente
Venti, terribiles visique silescere fluctus.
Credo equidem sensere virum, quem flumine amico
Deueherent, gratum Diis & mortalibus æque.
Atque vt Pannoniæ ventum est ad pulchra Viennæ
Mœnia successum & tectis, mox prima virorum
Delectos proceres, princeps acciuit habendo
Concilio, acturus magnis de rebus, & inde
Secessit Stiriis confinia ad oppida terris.
Hic porro interea nos consuetudine suaui
Cuspinianus. Doctorum fruimur, mihi Cuspinianus in illis
Est potior, vir enim hic mellito fundit ab ore
Dulcia verba, quibus mollescunt pectora Regum,
Diues opum, forma excellens, & pectore magnus;
Et quo cum magna digressus ab vrbe Quirini
Germanos late populos patriamque reuisi
Ægid. Remus. Egidius præstante Remus cognomine, quo non
Candidiorem animam Lucina in luminis auras
Protulit, ipse sacras leges Romanaque iura
Nouit, & est inter consultos Principis vnus.
Ac longe ante alios facundus diuite vena
Jo. Vadianus. Eloquii præstat Vadianus, & innumera vi
Aug. Cospus. Carminis, imparili pede, seu pede fluxerit æquo.
Cospus item Æmiliæ parui prope flumina Rheni
Natus, ad extremam bonus atque suauis amussim,
Ausonio reliquos æquat sermone, Pelasgo
Ore præit, mecum hic magnæ de mœnibus vrbis p. 346
Delitiis, genioque solet non pauca Quiritum
Disserere, ah nimium nimium distamus ab illa.
Quin & amicitia nobis coniunctior, ori
Ingenioque modum scite qui figit honestum
Rod. Agricola. Rudolphus, latices iuuenis satur Hippocrenes, p. 347
Nunc & Rhæteis gens dura sub alpibus audit
Aut simile, aut melius Peligni carmine Vatis.
Et iam Pannonius Rex, & Rex Sarmata fratres
Posonii coiere, prior sed Pannonius Rex
Jam grandis natu & defecto corpore languens
Regum conuentus. Filiolo cum Rege, sua cum principe nata.
Alter ab extremis Scythiæ comitatior oris
Victor ouans gelidique Borysthenis affuit vndis.
Nuncia vt ad Langum peruenit epistola Regum,
Aduenisse viros, mox apparat ire vocatus.

Quo

Quo cum cæruleas instructa classe per vndas
Omnes deuehimur, pia numina voce sonantes,
Numina quis magni ius est maris & fluuiorum
Præcipuum, & læti iam optata ad littora Regum
Venimus, imperio nobis genitoris amico
Aduorsum natu Rex ipse nouissimus iuit:
Torquatos inter proceres interque togatos
Pontifices, ipse emicuit ceu sydereus sol,
Blanda tuens, Huic flaua genas lambitque tegitque
Cæsaries, omni subeunt ex parte ministri;
Auro intertextis induti vestibus omnes.
Diuersos illic habitus atque ora virorum
Vidimus, inter eos studiosus Sarmata cultus
Regifici, quamque est habitu tam corpore pulcher.
Nec sua defuerunt Germano serica, non &
Copia pictai vestis, fulgentis & auri.
Quamque grauis cultu, tam gens fuit ore verenda.
Vbertate tamen Panno præcelluit acer, Hungarus.
Siue auri vestes, siue auri pondera cernas.
Vera loquar, sed parua charis, quia simplice vestes
Arte laboratæ membris ingentibus hærent.
At laus est patrio non vltima viuere ritu
Indigenas, & non externi sumere cultus
Luxuriem, ac mores non perdere præstat auitos.
Ora perusta gelu crudus Scytha turpia Moschus Moschouita.
Imbellis sublime apicato tegmine vincit,
Atque latus curuo procedit acinace cinctus.
Jamque decem totidemque dies fluxere, peractis
Conciliis, magnis impensaque tempora curis.
Cum bene compositis diuino pectore rebus.
Auspicibusque deis, quas non est dicere, Langus
Digreditur, læti dominum comitamur euntem.
Sarmatico Langus celerem dedit astura Regi,
Nobilium pelles subito Rex ipse ferarum
Treisque simul pateras dedit aurea munera Lango.
Atque ita nos illo discessimus. Hactenus ambo
Et Regem Reges, & fratrem pectore fratres
Augustum expectant Augustæ stirpis vterque,
Magnus vterque virum tum re tum nomine magnum,
Venturum alloquio, quem consilia alta petentes
Heluetii retinent Insubro cum duce fortes: R. Portugalæ.
Et Lusitani Rex littoris armipotens rex
p.347 *Emanuel, nec non cui septem cura tuendi*
Regna per Hesperios incumbit maxima tractus. R. Hispaniarum.
Nescio quos etiam perhibent componere motus
Belgarum, infidi perturbant omnia Belgæ: Belgæ.
Haud impune tamen, Deus omnia lumine iusto
Aspicit, ô solus quam multa negotia Cæsar
Sustinet, & quanto curarum pondere sudat!
Subiectos placida populos dum in pace tuetur,
Debellatque malos, & proterit impiger hostem.
Ne tamen vlterius iunctos tibi sanguine Reges
Distineas Cæsar, qualis modo cumque labor te
Implicitum tenet, aut quocunque sub orbe moraris;

Tolle moram, & venias, neu dedignare precantes
Aſpectu Reges, tua quos præſentia reddet
Imperio faciles, parilesque per omnia votis,
Pacturos animum, atque æternum in fœdus ituros:

Eiusdem in Cæſarem Venantem.

Si quis adhuc hominum dubitat te maxime Cæſar,
Sed non vulgaris numen habere Dei.
Jam ſciat hoc, nudam vidiſti impune Dianam,
Dum ſequeris ceruam per iuga ſumma leuem.
Ira Deæ fatum meditata Actæonis, vndas
Sed fruſtra vltrici ſparſit in ora manu.
Proinde rata eſſe patrem vultum demiſit, humique
Fixa verecundus repſit in ora pudor.
Atque ait arridens, quid me pater optime tentas?
Corpore an hoc dubitem ſtulta latere Jouem?

Aliud.

Cæſaris arma Senon, verum haud impune, ſuperbus
Riſit, & in vili Cæſaris ira fuit.
Riſit idem tumidus contempſit & Adria nomen,
Nunc cui lenta nimis Cæſaris ira nocet.
Julius his inquit ſapientior: Hunc bene Regem
In numero nihil dicitis eſſe notam.
Sum decies, quam ſolus, ego cum Cæſare maior.
Vos tandem hinc vnum perdidit, atque nihil.

Wayuoda profligatus à Turcis. DUM itaque Muſarum ſuauitate delectamur, rumor increbuit, Joannem Wayuodam, cum quinque millibus Pannonum à Turcis fuſum fugatumque eſſe, Is enim cum cis Danubium eſſet, vt aliquod egregium nauaret opus, pontem in fluuium iecit, oppidumque Sarnouietz ad alteram ripam obſedit. Turcæ collectis vndique militibus, Pannonum caſtra aggreſſi ſunt, tantaque ab iis ſtrages illata, vt ægre Wayuoda ſaucius cum paucis euaſerit. Alii factum Ducis culpa dicere, alii exploratorum incuriam accuſantes, defendere; atque vt cuiusque odium ac beneuolentia erat, rem culpa dignam aut indignam facere. Sequenti die, vt cladem tegerent, læuius factum vulgari. Velites ſcilicet trecentos à Turcis, qui in inſidiis erant, interceptos cæſosque. Verum (vt prior fama fuit) præſidium, quod illic tenebatur, auiditate gloriæ à Wayuoda amiſſum eſt; qui cum Regis Vladislai filiam ſibi in vxorem dari vrgentiſſime efflagitauiſſet, & quo minus cum Cæſare affinitas contraheretur, pro viribus obſtitiſſet, aliquid præclarum glorioſumque moliri tentabat, vt inde ſibi Regis beneuolentia regnique fauore comparato, quod optabat, facilius conſequi poſſet. Sed longe aliter quam ſperabat, accidit.

Gurc. prudentia in Cæſarianis negotiis. XVI. Calend. Junias feſto Aſcenſionis die, Reges Gurcenſisque ad templum profecti ſunt. Anna Regina, obuiam cum ſe patri obtuliſſet, auream corollam verſicoloribus intextam floſculis, paterno capiti impoſuit. Dulciſſimum profecto pietatis ſpectaculum. Sequentes dies in conſilio tranſacti ſunt, vbi iam ab omnibus, quanti & ingenii & ſolertiæ ſit Gurcenſis, plane cognoſcitur. Quem in vno damnari ſentio, quod ego maxime laudo & fidei erga Cæſarem p. 348
Maximilianum non vulgari attribuo: vulgo enim fertur cauſis Cæſarianis ita firmiter inhærere, vt quod ſemel dixit, nihil propterea extorqueri poſſe, quanquam omni ſtudio, opera, induſtria. Id tantummodo meditatur laboratque, vt pacem fœdusque, firmiſſimum Chriſtiani imperii ſtabilimentum, perſuadeat.

Quare cum tertio Calendas Junias mane ad multum diem in consilio fuissent; Gurcensis instando, persuadendo, cohortandoque ita negotium pertractauit, vt felicius auspicaciusque optari minime potuerit. Nam & Regis Sarmatiæ res satis prospere composuit, Ludouici regis cum Maria matrimonium firmauit, Reginæ Annæ partes ita tractatæ sunt, vt de ea integrum Cæsari foret, vtrum Carolo, Ferdinandoue, an sibi Anna nuberet. Sed de his alibi à nobis latius disseretur. Itaque peractis rebus tanta vbique lætitia orta est, vt etiam præ gaudio Regem Vladislaum referant lachrymas non continuisse.

Regum Gurcensisque negotiorum conclusio.

De Annæ matrimonio.

Postero die conuiuium in Pannonica regia celebratum est; conuiuæ, Vladislaus, Sigismundus, Ludouicus Reges, Anna Regina, Gurcensis fuerunt. Vladislaus in dextro thori angulo accubuit, secundus Reginæ paterno lateri locus datus, tertius Sarmatico Regi, quartus Ludouico, in quinto Gurcensis discubuit. Diutuleque cum mensæ accubuissent, & saliare conuiuium factum, & magnis de rebus sermo habitus est. Tandem ad multum diem Rex Sarmatiæ, Gurcensisque domum redierunt, sed cum propius Gurcensis esset, comitandi officio instantissime fungi velle; Rex contra renuere, ille orare diuque cum in hac humanitatis pugna perstitissent, Rex tandem vicit nutuque significauit; vt præstites virique primores Gurcensem comitarentur. Mira profecto tanti regis in principem obseruantia. Sed ad illud redeo, quod profecto inuitus præteriissem, Reginæ Annæ tanta mihi pulchritudo visa est, vt neque Palladem, neque Venerem similem huic esse iudicarim, multo iis formosior est, quæ habitu concinnata Teutonico, supra quam dici possit elegans videbatur. Aureum caput corollæ treis, faberrimo ordine dispositæ, circumuallabant, vberes olli crines, à ceruice dependuli, sensimque sinuato patagio residentes, paulisper ad finem conglobati, leni quandoque aura, vt eburneum etiam collum per interualla prospiceremus, mouebantur. Oculi in alborem procliues, sed tam decori, vt cum eos vel aperit, vel conniuet, dubium sit vtrum diuina an humana censeatur. Duo profecto sydera, duos soles (adeo spectantium animos perstringunt,) minus fulgere crediderim. Incessus grauis, animosusque, & lætabundus. Os non verba, cum loquitur, sed ambrosiam ac nectar, aut si quid dulcius est profert. Quodque optatius, iam nubilis est, iam Paphius flos legendus: qui & si nimis recens videtur, tamen cum rorem matutinum hauserit, pandiculabitur illico, atque adolescet. Hanc igitur Cæsar (vt dixi) velit ne in vxorem accipere, an alteri nepotum dare, sibi integrum reliquit. Sed ego per Deos iurarem immortales, si hanc viderit, nusquam de nepotibus fiet sermo, sibi volet.

Regum & Gurcensis conuiuium.

Annæ Reginæ laudes.

LIBER SECUNDUS.

IGITVR cum omnia ex sententia tractata fuissent. X. Calend. ad vesperum paucis comitatus equis Gurcensis vt & de rebus à se nauiter prudenterque gestis rationem redderet, & aduentum sollicitaret, ad Cæsarem proficiscitur. Tertio Cal. Jun. Laureacum peruenimus, oppidum sane peruetustum, nunc Ensium vocant, ad flumen Anasum, quod ex Alpibus fluens in Danubium descendit, à quo Austria bifariam diuiditur, quam incolæ supra infraque Anasum appellant. Inde quatuor itineribus Juuauiam, sic antiquitus dictam volunt, petiuimus nunc Saltzburgium à flumine Sala haud ignobili nominant. Episcopus in cuius locum Gurcensis cooptatus est, & Ludouicus Bauariæ Dux obuiam processerunt, vt salutandi officio vltro citroque perbenigne satis functi sunt, de loco digniore grata omnibus altercatio orta est. Archiepiscopus Gurcensi assurgere (quia Cardinalis) volebat; Gurcensis quia loco patris Archiepiscopum & veneratur & colit, contra vt ille præiret, nitebatur. Tandem vt filius parentis imperio obsequens, Gurcensis medius, Archiepiscopus dextra, Dux sinistra vrbem ingressi sunt. Ad vesperum stratis lautissime lectis discubuimus, inde chorea

Laureacum oppidum.

Saltzburgum.

348

chorea incepta : Gurcenſis & ſi pudice , vt reuerendiſſimo patri ſuo morem gereret , bis ſaltauit , quem ego cum conſpicarer exemptilibus (vt meus eſt mos) oculis vtebar , cogitabam ludos illos Olympicos , ad quos Iouem nimirum deſcendiſſe aliquando credere ſanctum eſt. Verum vt diuini vultus grauitatem ſeponere aliquantiſper conabatur , ita & inuito quidem grauitatem ipſam augeri animaduertebam. p.349 Mane autem cum prandiſſemus , ad viſendam arcem , ad quam calle anguſto & ſupino admodum itur, profecti ſumus. Duplex eius murorum ambitus eſt : exterior in rupibus ſaxoſis , ac verius rupes ipſa murus eſt. Craſſiſſimas munitiſſimaſque turres habet , circumque peruias. Interior multo labore interciſis cautibus ab altero disiunctus , natiuo ſaxo impoſitus eſt , vt ſi ab hoſte prior captus fuiſſet , præſidia quo ſe reciperent , tutiorem haberent locum. Intus cryptoporticus , quæ ad cellas vinarias quoque vſum , cum opus eſt , præſtare poſſunt , nam ſupra cellarium fornicatum eſt , optimis vinorum generibus refertiſſimum. Extra ſub ampla longaque teſtudine , ſeriarum ingens numerus , in quibus farina recondita eſt. Puteus item altiſſimo vado , vnde ſummo rotularum artificio aqua hauritur. Ciſterna alio in loco, Italicum opus, in quam pluuialis aqua ſuperne ingenti imbrium ambitu per teſſelatum impluuium deſcendit. Superius, per gradus natiuo confectos ſaxo , ad armamentarium aſcenditur , in quo ſagittarum , ſpiculorum , ſcorpionumque vis ingens, omniaque telorum genera viſuntur. Quæ & ſi iucunda ſpectatu erant , tamen multo iucundiora , quod Archiepiſcopus tanquam Philo ille (niſi fallor) optimum ſe armorum & demonſtratorem, & diſputatorem oſtendebat. Nos itaque cum ad altiora tenderemus , ipſe ad patulam arborem ſe contulit , in qua centum vndique volitantes pauones vociferabantur , quos & ſi ego propter miram pulchritudinem admiratus ſum , tamen vel hoc magis , quod totos albicantes ſine maculis vidi. Dumque hac atque illac innumera arcis loca percurrimus, Aulas, auro, argentoque faberrime contignatas offendimus , Propignea vero, & hypocauſta plaſte induſtria ita excellebant , vt nullibi elegantiora me vidiſſe meminerim. Illud autem mirum dictu in Aula quæ in altiſſimo arcis loco eſt, quatuor marmoreæ columnæ ingentis craſſitudinis erectæ ſunt, quæ in anguium morem contortæ , auratam trabium contignationem ſubſtinent, ſupra autem horrea auenæ , tritici , hordei , refertiſſima ſunt , vbi etiam (expoſitum enim cœlum in arcis faſtigio eſt) doliola pulueris plena, ad vſum bellicum parata erant. Inde ad tormenta bellica , poſtea ad machinam onerariam, molendinariamque viſendam deſcendimus ; Ea huiuſmodi eſt , ligna quadrata æquali , ab angulis, latitudine connexa ſunt, ad angulos (quatuor enim ſunt) ſinguli alligantur equi, meditulliumque quod ad ſupernum tabulatum attollitur, voluunt , cuius vertigine vicina etiam vertitur rota , funiſque aglomeratur , qui ex præcipiti loco currus onerarios per ſemitam trabibus confectam , ad faſtigium arcis trahunt. At ſi reſtis rumpitur (contigit autem aliquando) tam præcipiti ruina, onus retrocedit, vt niſi ad multam camporum planiciem , reſidat. Dum ergo commeatus in arcem per machinam trahuntur , Trabs, quod meditullium appellaui , rotas in tabulato voluit, quibus ſatis frumentorum, molitur. Arce itaque perluſtrata , in vrbem regreſſi , cœnauimus opipare. Perendie, nam poſtridie ingens pluuia fuit , Reichallam , Ducum Bauariæ oppidum petiuimus , quod (mirum dictu) à vetula , (vt oppidani rettulerunt) inuidiâ , vel vt vicinum , à quo contumelia laceſſita fuerat , vlciſceretur, paulo ante combuſtum eſt , tamque repens ignis fuit , vt plures centum hominibus ſimul cum ædibus conflagrauerint, domus tantum remanſit in qua ſalſus puteus eſt , vnde maxima ſalis confectura exercetur , & quia quantum hominis ingenium poſſit animaduerti, locum quam breuiter potero ſcribam. Puteus eſt quinque vt arbitror paſſuum latitudine , ad imum vſque quadrato lapide altiſſimæ profunditatis , ad aquam ſexaginta fere gradibus deſcenditur , cuius duplex vt Alabarches oſtendit , ſcaturigo eſt. Nam aqua quæ ſalſedinem habet , in vado, vtpote ponderoſior craſ-

Arcis Saltzburgenſis deſcriptio.

Laus à cura bellica.

Laus à miro artificio.

Reichenhall.

De puteo ſalſo in Reychenhall.

ſiorque

ſiorque reſidet, defecatior puriorque ſupernatat, quæ & multo ſalſa abundantior: ſed vt alteram ab altera haurientes ſeparent, miro vtuntur artificio. Nam ex monte, qui Salinariæ imminet, riuus præceps per canalem ligneum deſcendit, rotamque ingentis magnitudinis voluit, cuius impetu binæ item rotæ circumaguntur.
p.349 Altera eſt quæ dulcem haurit laticem, ſuper qua quadruplex vrnarum ordo eſt eiuſdem numeri: quilibet enim ordo ſexaginta continet vrnas, quæ ad imum circumuolutæ, aquam puram excipientes in ſublime exportant, atque in canalem antequam redeant in profundum, exonerant. Tanta aquarum abundantia, vt fluuiuſculus inde oriatur. Hoc enim vt fiat neceſſe eſt, quoniam maior huius aquæ (vt diximus) vena eſt, quam ſalſæ, ſi creſcere paterentur, ſalſa aut euaneſceret, quod nuper contigit, aut cum difficultate extraheretur. Altera rota in eodem tabulato poſita eſt, quatuor voluit cathenas, quæ per quatuor vtrinque longiſſimos cubos deſcendunt, ac redeunt. Cubi autem tanta ſunt longitudine, vt ad vadum vſque ſalſæ aquæ producantur, quæ vt à cathenis ipſis facile extrahi poſſit, iiſdem per modica interualla fruſtra co-
p.350 riacea alligata ſunt, vt quam in redeundo conceperint aquam, quia peruium tuborum obcludunt, quodammodo in ſublime facilius expellant. Idque tam admirabiliter faciunt, vt quatuor inde riuuli naſcantur, qui per oppidum etiam ad ſalinarias diffuſi iugem ſalis confecturam ſubminiſtrant. Hæc contemplatus diſceſſi. Inde Chyzipelum oppidum, Tyroli quod ſub Gurcenſis Ditione eſt, peruenimus. Sextodecimoque poſt diem, quam Vienna diſcedimus, perpetua pluuia. Ponteſænos, id eſt *Inſpruck*, peruenimus, ibique treis moratus dies, *Inſpruck.*
cum Cæſari rerum à ſe geſtarum rationem reddidiſſet, ei vtquam primum iter capeſſeret, perſuaſit. Interim Balbus vir apprime litteratus, miſſus à Regibus orator aduentauit. Qui Hallam oppidum ad Ænum poſitum, vbi Cæſar *Hall.*
conceſſerat, poſtridie iturus ferebatur. Oratores autem, qui apud Cæſarem morabantur, vel terreſtri itinere, vel nauibus Lynzum vſque cum peruenirent, Cæſaris aduentum vt expectarent, imperatum eſt. Gurcenſis Auguſtam profectus eſt, vt inde Praunam Norici oppidum petens vna cum Ducibus Bauariæ in Auſtriam nauigationem capeſſeret. Septimo igitur poſtquam Auguſtam petiuimus, Gurcenſis iterum cum nouis paludamentis aulicos donauiſſet, nono Cal. Julias transLycum per Vindelicos Noricumque magnis itineribus profectus eſt. Secundo enim die ad Phryſingum oppidum diuertimus, poſtero die *Freiſingen.*
luce iam crepera Iſerim fluuium, qui ex alpibus fluens in Danubium exoneratur, tranſuecti, Muldorphum ad Ænum, quadraginta millium paſſuum itinere confecto, non ſine equorum hominumque laſſitudine peruenimus. Nam *Muhldorff.*
cum ingens locorum planicies ſit, nimiumque aquarum tenax, non transfretare aquas, ſed natare videbamur; ſæpiuſque periculum incautis imminebat. Nam vni aut alteri contigit, vt cum aliud (vt frequens fit) agerent, cum in lacunas, aut ponticulos, qui ſub aquis latitabant, diuulſos pene incidiſſent, cum aquis cœnoque ſubligarum tenus pugnam geſſerint. Illinc templum Diuæ Mariæ in Oethyng, miraculis refertiſſimum inuiſimus, quo in loco quæ relatu digna vidi, recitabo. *Templum D. Mariæ in Oething.*
Sacellum anguſtum eſt & rotundum; erectoque turbini perſimile, ingens templi, non ſolum Germanorum, ſed etiam externarum gentium frequentia eſt. Nam cum loci Beata Virgo tutelaris parens ſit, clementiſſimeque præſit, diuinis ſcatet miraculis. Ex altis enim rupibus cum ſeſſore equum præcipitem vidimus, equum animam exhalaſſe, ſeſſorem, cum Beatæ virginis auxilium imploraiuſſet, incolumem euaſiſſe. Alium, cum in palum maximæ craſſitudinis incidiſſet, per inguem ad armos vſque transfoſſum, pientiſſima inuocatione, ſalutem recuperaſſe. Taceo per hoſtium turmas quoſdam non viſos euaſiſſe: taceo perfractos carceres, diſruptaque catenatorum vincula. Nam mortuos quoque quatriduo tanti numinis inuocatione, animam reſumpſiſſe, accepimus. Nuperque ante nos, cum Licus excreuiſſet, nauis abſorpta, cum nulla hominum iactura, ſub aquis ferebatur. Gurcenſis autem

 cum

cum sacro interfuisset, Marquardus Sperantiusque præpositi, Joannes Schenkh curiæ præfectus, Lamberghus canonicus Saltzburgensis, animæ profecto candidissimæ, ego quoque vna, ad Donarium Diuæ, vt sacram suppellectilem tantique nominis thesaurum inspiceremus, perreximus, Est enim crux vna, Sanctique Dionysii imagines auro argentoque puro factæ, quædamque huiusmodi alia non admodum multa, sed quanti pretii sint mox dicam, cum prius vnde illuc peruenerint, recitauero. Bauariæ Dux Galliæ Regis filiam vxorem duxit. Rex cum diem obiret suum, Dux in Galliam dotis gratia profectus, huiusmodi clinodia (sic enim appellant) tulit: quæ per successionem Georgio Bauariæ Duci obtigere. Qui quidem cum magnam vim pecuniarum in Diuæ Mariæ Oethingensis ærario esse intelligeret, timens ne æditorum incuria vel expilaretur, vel eam sacerdotum auaritia inuaderet, accepta pecunia, ea scilicet gratia, vt Ecclesiam & opulentiorem efficeret, & cultum celebriorem, moritur; Burchausiique arx, vbi eius quoque thesaurus erat, à Palatinis, propter recens cum Roperto matrimonium, occupatur, qui reserato ærario thesaurum sibi vendicant. Interim bellum Noricum ortum est: de quo nos duodecim libros, * sed poëtice admodum, quamquam sparsim historia tractata est, scripsimus, pecunia militibus erogata. Sed clementia Maximiliani Cæsaris cum res pacata fuisset, Palatini, & si propter atrox bellum exhausti erant, vt Beatæ Mariæ pecuniam insumptam acceperunt, auitam magnanimitatem præ se ferentes, Gallicam suppellectilem Virgineo templo obtulere. Quæ tanti pretii tum Smaragdis, Zaphyrisque, tum Balassis, atque Vnionibus pollicari crassitudine ab auro, argentoque extuberantibus fertur, vt sexaginta millibus ducatorum venire facile possit.

** Austriados.*

Palatinorum magnanimitas.

Illinc ergo curribus ad Ænum vecti naues inscendimus, vesperaque Praunam appulimus, vbi Vilelmus Hernestusque Bauariæ Duces Gurcensis aduentum expectabant. Perendie eius diei iterum Ænum, vnaque nobiscum Vilelmus Dux nauibus faberrime concinnatis, Pataujum vsque enauigauimus. Inde Lynzum, vbi Cæsarea Maiestas Gurcensem præstolabatur. Ad ripam, vt in tanti principis aduentu mos est, cum innumeri mortales confluxissent, hos imprimis memoria complexus sum. Oratores scilicet Pontificis, Regum Hispaniæ, ac Britanniæ, Archiepiscopum Bremensem proceræ staturæ virum, Ludouicum Bauariæ, Albertum in Mechelburgk, Vlricumque Wirttenbergensem, Duces. Calen. Julii ad Cæsarem itum est, Postridie Gurcensis conuiuium celebrauit, conuiuæ fuerunt Archiepiscopus Bremensis, Duces Wilhelmus & Ludouicus, Albertus, Vlricus, cœna ad longam noctem producta, postridianus dies consultando insumptus est. Ego ad Jacobum Banissum diuerti virum candidissimum, humanissimumque: & cum literatus ipse sit, literatos non solum amat, sed colit. Vnaque Stabius apprime eruditus, qui cum Historiarum serie, tum difficili mathematicarum rerum cognitione, secundus est nemini. Marquardus autem, Sperantiusque tempestiue & ipsi affuerunt, vbi satis & disputando, & propinando, multo quam veneramus hilariores discessimus.

p.351

Jacobus Banissus. Stabius.

III. Idus Julii Cæsar Lynzo, cum pedibus laboraret, rheda vectus Laureacum, vt inde Viennam peteret, discessit. Interim allatum fuit Reges, cum aduentum Cæsaris intelligerent, Oratores cum quadringentis equis obuiam Viennam misisse, quorum nomina inferius scribam. Nos autem postridie nauim inscendimus, Gurcensis cum reliquis aulicis ad diem alterum moratus est; Qui vna cum Duce Bauariæ, oratoribusque dum ad nos nauigat, ad ripam Danubii Cæsar venabundus occurrit, nauimque inscendit. Simulque cum omnes Cranio oppido applicuissent. Cæsar cum oratoribus Ipsyum oppidum, quindecim confectis millibus passuum petiit. Gurcensis Greinii pernoctauit. Mihi vero nunquam excidet memoria, quam pessime stabulati sumus, idque Xenoprodromorum nostrorum cum omnium bipedum nequissimi sint, incuria patratum

Oratores Regii.

Nauigatio per Danubium Cæsaris & Gurcensis.

tratum eſt, atque adeo magis ægre ferendum, quod tam abiectum hominum genus, cum vni aut alteri fecerint ſatis, tertium ſibi locum vendicant, ſuoque ipſorum iure abutuntur. Cæterum ego in hac deperdita audacia nullum prius remedium repperi, quam ea quæ vitari non ſine iactura poſſunt, æquo animo ferre, atque in aduerſis occallere. Illud autem cum veniæ præfatione recenſendum eſt. Siquidem tanta diobolarium ſcortorum vis intra naues, quæ ad fornicalem quæſtum Viennam proficiſcebantur, apparuit, vt maiorem meretricum annonam me vidiſſe nullibi meminerim. Gurcenſis itaque, Wilhelmus de Rapoltſtain Cæſarianæ curiæ magiſter, & Serentanus magnus Imperatoris Cancellarius, cum Phœbus (vt apud Actium eſt) iam Albicaſceret & recentaretur, commune lumen hominibus & voluptas, ſatis bene ientati. Ipſyum ad Cæſarem nauigauerunt, vbi aliquot horas conſultando inſumſere. Inde monaſterium Melicum vbi Sancti Colomanni ſepulchrum eſt, quindecim millium paſſuum nauigatione transmiſimus. Cœnobium in monte poſitum inſtar oppidi eſt, quod cum & ſitu & propugnaculis bellicis munitiſſimum ſit, Matthias Pannorum Rex cum totam fere Auſtriam ſubegiſſet, nunquam cogere ad deditionem potuit. Poſterus dies cum illuxiſſet, Viennam verſus nauigandi cupido inceſſit, inter remigandum ſiniſtra ripa (quod priore nauigatione omiſeram) Dirnſtainum oppidum, viginti millibus paſſuum confectis, offendimus nec longius quinque paſſuum millibus Stainum, Cremeſumque Cæſariana oppida. Inde quadraginta millibus paſſuum ad Neuburgium Monaſterium, quod ad radices fere montis Cetii, qui Pannoniam à Norico diuidit, poſitum eſt, vecti ſumus. Mons elato ſupercilio continuus ad Danubium vsque porrigitur, finiturque ad ripam, atque vbi deſinit altior factus, in vertice arcem habet, qui quoniam recaluaſter olim fuerat: *Calenberg* dicta eſt, nunc autem ſuperne ingens arborum fertilitas, à medio radicum tenus vineta creſcunt. Sed quanto magis ad Alpes (vt mihi à longe viſus eſt) introrſus tendit, tanto lenior depreſſiorque videtur. Aliqui Cetium montem non hunc, ſed qui infra Celeiam eſt affirmant, aliqui Budam nauigantibus offerri montem dicunt, quod ego cum eſſem illic minime indagaui, cui cum *Plindenberg* nomen ſit, id eſt mons cæcus, hunc eſſe Cæcium montem arbitrantur. Cum igitur ambiguitas apud indigenas ſit, ſuo quisque ingenio iudicet; cum ego iam pro confeſſo, vbi mons Cæcius ſit, acceperim. Nos itaque illinc propero curſu Viennam verſus profecti, paruo interuallo aberamus, cum naues Archiepiſcopi Bremenſis, ac Alberti de Mechelburg, Ludouicique Bauariæ Ducum, Oratorumque Pontificis, ac Hiſpaniarum Regis, ſe noſtræ coniunxerunt. Qui quidem, vt maiore cum maieſtate Gurcenſis Viennam ingrederetur, omnes in noſtram ſe nauim contulere,
p.352 quam helciariis à puppi trahentibus, non remis, ſed remulco aliquamdiu quodammodo vſi ſumus. Inde helcio complicato propero curſu, Viennenſi ripæ, quam innumeri occuparant mortales, veſpera appulimus. Egredientium ordo talis ſeruatus, poſt longum nobilium, illuſtriumque virorum ordinem, qui ante poneque ſequebantur, Archiepiſcopus Bremenſis, Albertus de Mechelburg, Wilhelmus & Ludouicus Bauariæ Duces præibant, pone Gurcenſis ſequebatur, cui vtrinque Pheltrenſis Epiſcopus, & Petrus Vrrea Pontificis, Regisque Hiſpaniæ oratores adhærebant, viri inter mortales oppido quam abſoluti; à tergo Epiſcopi tres ſequebantur, Reginonenſis quem nunc Ratisponenſem vocant, Comes Palatinus, Patauienſis, Viennenſis, Marchioque Brandeburgenſis, Cæſarianæque curiæ præfectus, Serentanusque, nobiliſſimus quisque confertim ſubibant. Ita tanta principum, cæterorumque pompa Gurcenſis ingreſſus eſt, vt nihil maius neque fieri neque cogitari potuerit. Interim dum ego de oratoribus Regiis, quos obuiam Cæſari ituros intellexeram percontor, relatum fuit in oppido eſſe, Cæſarisque aduentum auidiſſime expectare. Nomina autem paulo poſt in literis regiis, quas inſeram, explicabuntur. Quinto autem Idus Julias, Cæſar è Peſempeuco arce ſoluens, nox cum multa eſſet, Viennam ingreſſus

Melicum monaſterium.

Dirnſtain.

Stain.

Crembs.

Neuburg.

Quædam de Cæcio, monte. Calenbenberg.

Plindeberg.

Cæſaris aduentus Viennam.

351

Regum oratores à Cæsare admissi. gressus est. Nam Gurcensis cæterique Consistoriani, vt de Oratoribus admittendis, deque aduentu Regum consultarent, ad Cæsarem profecti sunt. Vbi, Oratores statim intelligerentur, decreuerunt. Itaque vt honorifice deducerentur, Ratisponensis, & Patauiensis Episcopi, Ludouicus Bauariæ, Albertus de Mechelburgk Duces, Proceres Wilhelmus de Rogendorff, missi fuerant. Iis ergo à Cæsare comiter exceptis, literæ Regum Hungariæ, Sarmatiæque (Ludouici enim oratores verbis honorifice mentionem fecerant) in hunc modum recitatæ sunt.

SERENISSIMO AC EXCELLENTISSIMO PRINCIPI ET DOMINO, DOMINO MAXIMILIANO, DIVINA FAVENTE CLEMENTIA, ELECTO ROM. IMPERATORI SEMPER AUGUSTO, AC HUNGARIÆ, DALMATIÆ, CROATIÆ, &c. REGI, ARCHIDUCI AUSTRIÆ, DUCI BURGUNDIÆ, BRABANTIÆ, &c. COMITI PALATINO, FRATRI, ET CONSANGUINEO NOSTRO CHARISS. ET HONORANDO.

SErenissimo ac excellentissimo Principi & Domino, D. Maximiliano Diuina fauente clementia, &c. Fratri & consanguineo nostro charissimo & honorando, Vladislaus Hungariæ & Bohemiæ, &c. Sigismundus Poloniæ, &c. Dei gratia Reges, Salutem, & fraterni amoris, ac felicitatis perpetuum incrementum. Serenissime Princeps & Domine Frater, & consanguinee noster charissime, post tam longam expectationem nostram, cum cognouissemus vestram Maiestatem Viennam aduenisse, magnitudine rerum simul & fraterni amoris affectu persuadente mox ad eam oratores, & consiliarios nostros Reuerendos in Christo patres, Dominum Georgium Quinqueecclesiens. Cancellarium regni Hungariæ, & Joannem Posnaniens. episcopos, ac spectabiles & magnificos, Ladislaum de Sternbergk regni Bohemiæ Cancellarium, Moysem Bnuslaii de Serdlacha magistrum curiæ, Lucam de Gorza Castellanum Posnaniens. & Capitaneum maioris Poloniæ generalem, & Christophorum de Schydlouictz Castellanum Sandomiriens. & regni Poloniæ Cancellarium, misimus, qui vestram Maiestatem nomine nostro viserent, & salutarent, ac nonnulla negotia mutuum nostrum congressum concernentia eidem exponerent. Quapropter rogamus, dignetur vestra Maiestas omnibus in rebus, verbis eorundem oratorum æque ac nostris fidem habere. Sacram Maiestatem vestram incolumem ac felicem in longum æuum, à Deo Opt. Max. cupimus conseruari. Datum Pisonii prima die Mensis Julii. Anno M. D. XV. Regnorum nostrorum Hungariæ. XXV. Bohemiæ XXXXV. Poloniæ vero anno nono.

Oratorum oratio. QVIBVS perlectis Archiepiscopus Quinqueecclesiensis explosis iis qui ex multis videbantur ex Aula, orationem satis ornatam, sed prolixiorem quam ipse fortasse locus exposceret, orsus est, in qua post gratulationem de Cæsaris aduentu Regibus iucundissimo, eorundemque in Cæsarem relatam beneuolentiam atque officia; cum magnifice Imperatoris laudes prosequutus fuisset, ad pacem concordiamque ineundam, ac expeditionem in Turcas suscipiendam orationem conuertit, mediusfidius satis eruditam, nisi hanc vltimam partem, quam ego in communem Regum conuentum potius reiecissem, nimis Asiatice, id est, copiose tractauisset. Peracto tandem orandi munere, cum de more Gurcensis, qui ad latus sessitabat, Setentanumque ac Doctorem Motam in consultationem Cæsar auocasset, Petro Motæ Hispano sed (vt illa fert gens) viro erudito grauique, respondendi prouinciam imposuit. Qui vt Cæsarem tædio liberaret, cum primum oratorem aduentu Cæsarem lætatum dixisset, laudibusque non vulgaribus orationis concinnitatem extulisset, amorem autem ac beneuolentiam p.353

Laus Motæin respondendo.

lentiam Regum in Cæsarem, & si multo ante perspectam, tamen & literis Reuerendissimi Gurcensis, & verbis testatam satis esse affirmauit. Pacem vero, vt contra Turcas expeditionem pro Catholica fide facerent (quod & Cæsar semper ab ineunte ætate optauit) oblatam sæpius ne dum desideratam accepisse. In fine cum tam longæ expectationis excusationem, asserens Cæsarem tempori aliquando obsequi oportere, cum tantum imperium nouis indies subindeque nascentibus curis prematur, non minus eleganter, quam vere inseruisset, ita feliciter auguste respondit, vt Cæsari nihil gratius ipsa densa fuerit concinnitate. His peractis oratores prius discesserunt. Gurcensis pone cum domuitionem capesseret, ab Archiepiscopo Bremensi, Wilhelmo, Vlrico, Bauariæ, Wirtenburgensique Ducibus, Casimiroque Marchione Brandeburgensi, comitatus est, tam ingenti tubarum tympanorumque clangore ac strepitu, vt Mars Idæque mater simul coiisse videretur. Die autem qui secutus est, super Regum aduentu multa tractata sunt. Vespera Gurcensis conuiuium celebrauit, discumbentes fuerunt Archiepiscopus Bremensis, Episcopus Ratisponensis, Episcopus Labacensis, Duces Albertus & Vlricus viri summa apud Germanos & autoritate & potentia memorabiles. *Gurcensis conuiuium.*

Postquam exempta fames, mensisque micantibus auro
Instauratus honos, frontique est reddita demum
Lætitia.

Vt quidam poëta cecinit. Gurcensis ad Cæsarem se contulit, è vestigio Regii oratores adfuerunt, omnesque cum in Cæsarea Aula conuenissent, Mota vir acris ingenii, cum multa rursus (id enim Cæsar mandauerat) de Regibus copiose ornateque dixisset, orationemque quæ ante habita fuerat commendasset, Cæsaris mandato in ea parte, in qua de suscipienda in Turcas expeditione tractabatur, pluseulum immoratus est, addito; *Cæsari, vt ad conuentum res ista integra seruaretur, placere: in reliquis autem* (non enim his præsens Cæsar fuerat) *Gurcensi imprimis, cæterisque consiliariis, quæ tractanda erant, dicerent.* Itaque de aduentu Regum cum satis vltro citroque disceptatum fuisset, Oratores à Cæsare redeundi licentiam cepere; quibus vt ex sententia factum satis videretur, Gurcensis etiam orationem habuit, vtpote qui hesternæ concioni vel respondendo quippiam adderent, vel quia Cæsar tanto viro dicente maiorem in Reges affectum ostenderet. Hoc tamen compertum habeo, longam satis, sed citra fastidium, ornatamque orationem extemporaliter habuisse. Quod postquam resciui, animo mirum in modum non interfuisse, discrutiatus sum. Nam quam erudite sapienterque verba faciat Princeps omnium mortalium ad vnguem perfectissimus absolutissimusque, sæpius & audiui & admiratus sum. Nam ex eius ore mel fluere, quam verba, vt in Nestore Homerico, potius dixerim: talemque dicendi suadelam Veneremque, qualis in Periclis labris sessitasse fertur, percipi. Vt proponit breuiter ac dilucide, vt ornate diuidit, disputatque, subtiliter, vt resumptionem rerum in fine felicissime prosequitur. Quod si alicui respondendi detur prouincia, profecto (si quid iudicii in me est) vidi neminem, qui maiore memoria superflua non ignarus præteriret, partium ordini densius responderit, breuius concluserit, ac vbi necessitas cogit, erudita quadam latitudine sine dispendio tum verborum, tum temporum concinnius orationem diffuderit. Legati itaque cum tertio Idus discederent in consilio, vt sex mutuo Oratores ad Reges mitterentur, actum est. Missi sunt Archiepiscopus Bremensis, Episcopus Labacensis, Wilhelmus Bauariæ Dux, Casimirus Marchio Brandenburgens. Wilhelmus de Rogendorff, Morascki Boemus, viri tum genere clarissimi, tum gerendarum rerum administratione solertissimi. Dum hæc tractantur nunciatum est, duo millia Carnorum peditum à Cæsarianis prope Celeiam Norici oppidum Duce Jo. Hermestenio profligata esse. Quamobrem tam prosperis auspiciis credo aut seruitiorum internitionem omnino fere, aut clementia Cæsaris rem mitiorem exitum habituram. Gallorum item in Insubres expedi-

Alludit ad suum poëma. *Gurcensis eloquentia.* *Oratores Cæsarei ad Reges.* *Strages Carnorum obiter.* *Gallorum quædam obiter.*

expeditionis indies rumor percrebreſcebat, in exercitu viginti millia Germanorum peditum, cataphractorum tria millia ferebantur. Heluetii anguſtias Alpium, vt tranſitum prohibeant, occupauiſſe. Rex Hiſpaniæ ad radices Pyrenæi, validas peditum legiones habere, vt cum primum Galli Inſubriam inuaſerint, igne, ferroque, ſuperatis montium iugis, prouinciam vaſtaturus inuadat. Ita infelix Italia, vndique expedita laceſſitur, mutuumque eiusdem priſtinæ magnitudini ac potentiæ rependitur. Vltro enim & nouis repertis cauſis externarum olim gen- p.354
tium regna occupauit, Europæ, Africæ, atque Aſiæ imperium obtinuit: nunc autem ſuæ magnitudinis oblita, ſe ad prædam omnibus obiicit, idque mortalium nequitia inualeſcente, abolitaque morum diſciplinâ, accidere coniicio. Nam olim vt optimus ac prudentiſſimus quisque res publicas gubernabat, ita nunc peſſima quæque flagitioſiſſimaque ingenia, rebus publicis, ne ſuis quidem penatibus parcendo, exitium parant, tantumque abeſt, vt vnum vel alterum qui merito nobis imperare deberent colamus, ſed modo harum, modo illarum partium aſſeclæ, nobis minime fidi, in commune ruimus malum. Sed hæc interim æquo animo ferenda, donec principum maximus, pacato Septentrione, potentiam ſuam, vnde noſtra pendet libertas, triumpho declaraturus oſtendat. p.355

Deploratio Italiæ.

Idibus Juliis Cæſar cum partibus copiarum Vienna egreſſus eſt, principes ſecum quamplurimi profecti ſunt, quorum nomina, cum omnium nomenclaturam aggrediar, ſcribam. Viginti igitur confectis millibus paſſuum Trautmansdorfum oppidum, Cæſar vnaque Gurcenſis petierunt; alii alibi, vt quisque ſibi hoſpites parare poterat, diuertebant. Reges vero alter in Hainburgio ad Danubium oppido, alter in Pruchio cum Rege Ludouico, atque Anna filiis permanſerunt. Poſtridie eius diei XVII. Calen. Auguſti Cæſar ad Reges iter cepit. Qui quidem in latiſſimo loco, vbi oportuna explicandis copiis regio erat equitabilis, & vaſta planities ad ſyluam duram; è regione Carnuti, olim ſub Imperatoribus M. Antonino cognomento Philoſopho & Commodo clariſſimi, vbi ad ætatem noſtram maxima vetuſtatis rudera cernuntur, inter Danubium Leytamque fluuios ſiti, tentoria fixerant; horamque Cæſarei aduentus feliciſſimam ſub pellibus expectabant. Cæſar itaque, cum Pruchium dextra reliquiſſet, per iugum non admodum editum, profectus eſt, pauloque longius progreſſis Cæſarianis, pulcherrimum innumerarum diuerſarumque gentium, quæ in ſubiecta planicie vagabantur, ſpectaculum oblatum eſt. Tentoria cum propter candorem, tum quia latiſſima erant, tanquam in cliuis editioribus nix eſſet, videbantur, quæ in parte fixa erant, qua paulatim inſurgit æquor, ſeſeque in iuga extollit. Idque ex induſtria factum puto, Nam pone per dorſum, quantum iugum extenditur, turmæ velitum diſpoſitæ, melius quam quæ in plano erant, diſcernebantur. Verum Cæſariani multo maiori illis admirationi fuere: quippe qui non parmulis tantum, ligneisque (vt earum gentium mos eſt) paludamentis ornati erant, ſed armis equorumque dorſualibus (vt ait Capitolinus) apricis diſcoloribus præfulgentes, tanquam ad bellum ituri, ſub ſignis micabant. Cæſar itaque cum ex iugo ad planum deſcenderet, ipſe dextra cum parte copiarum, reliqui ſiniſtra profecti ſunt. Cum itaque ad planitiem ventum eſſet, ordo incedentium talis fuit. Aulici omnes qui inermes erant, præceſſere; pone Ephœbi duodeni, (vt arbitror) nobili genere prognati, ſerico induti plumatili ingentes equos mirificeque phaleratos inſidebant, à tergo Cæſar penſili rheda vehebatur. Quem Gurcenſis Cardineo inſigniter habitu ornatus vel poſt, vel ad latus vna cum oratore Anglico ac magnis Ducibus aſſectabatur. Poſtremo cataphractorum, velitum, & ii in treis diuiſi turmas, ingens numerus ſubibat. Primus ordo Magnorum Ducum ac principum erat, qui Bardatis mira varietate equis, grauiter bellicoſeque prouehebantur. Aliqui enim lato clauo tectos equos habebant, alii plumatili ſerico, ii argento, ii duriſſimo nitidiſſimoque opertos calybe. Vnus tamen cæteros præſtare videbatur:

Trautmansdorff.

Carnuntum.

Copiarum Regum, ac Cæſ. laus.

qui bardas non ferico auroue, ſed pretioſiſſimis vnionibus tectas habebat: quæ
quanti æſtimatæ fuerint, aliorum ſecutus iudicium pretii triginta millium duca-
torum fuiſſe affirmarim. Rebus ita compoſitis Cæſar ad Reges, qui & ipſi ob-
uiam venire cernebantur, duobus equitum millibus comitatus, prouehi cœpit,
dum paululum progrederentur. Epiſcopus Vacienſis vir candidi ingenii, & li-
teris apprime eruditus, & Ambroſius Sciarzo inter aulicos Pannoniæ Regis fa-
p.354 cile princeps, Regum nomine feliciſſimum Cæſaris aduentum excepere. Inde
copiæ vtrinque procedere, tubæ clangere, tympana perſtrepere, equorum hin-
nitus, innumerarumque gentium voces increbeſcere, tantaque mortalium va-
rietas occurrebat, vt Doriſcum, in quo Perſicæ copiæ numeratæ ſunt, memo-
ria frequenter repetiuerim. Itaque vt Cæſar Regesque ad punctum (vt ita di- *Pirus pro termino.*
cam) conuenirent, Pirus proceræ altitudinis in centro fere planiciei, meditul-
lii inſtar, erecta fuerat, ad quam hinc Cæſar, illinc Reges, æquis incedentes *Cæſaris humanitas.*
paſſibus, tenderent coirentque, ſed antequam cætera proſequar, hoc quoque
tradendum memoriæ eſt. Legati Regii dum apud Cæſarem negotium tracta-
rent, diu multumque inſtitere, vt Cæſar pateretur Reges ex equis deſcendere,
vt ſecum maiori ſalutandi veneratione fungerentur. Idque cum ſedulo (ſic enim
p.355 Reges mandauerant) efflagitauiſſent, Cæſar, qui humanitate cunctos ſuperat *Vt Cæſar Regesque coiere.*
mortales, quanquam ægre, tamen ne quiſpiam illorum deſcenderet, impe-
trauit. Itaque antequam ad feliciſſimam arborem omnino coirent, Ludouicus
Bohemiæ Rex, Reginaque Anna ſoror obuiam, vt Cæſarem exciperent, pro-
ceſſere. Hic ex equo Cæſarem in rheda poſt iunctam dextram latine his verbis
ſalutauit: *Sacratiſſime Cæſar, ego ſaluto Maieſtatem veſtram, tanquam patrem &* *Ludouici verba ad Cæſ.*
dominum meum. Secundus ſalutandi locus, ex aurea rheda qua ſola vehebatur,
Annæ Reginæ datus eſt. Sed cum ad arborem perueniſſent, tertius Vladiſlaus
Pannoniæ Rex ex geſtatorio & ipſe magna Cæſarem ſalute impertiit. Qui cum *Vladiſlai regis verba.*
(vt dixi) ſenex admodum ſit, & plurimum Cæſarem diligat, cum ſalutaret,
longiuſcule lachrymatum ferunt, multiſque verbis & ornatis in commendatio-
nem tanti conuentus vſum, perpetuoque huiuſmodi affinitates concordiamque
duraturam precatum eſſe. Poſtremæ partes Sigiſmundi Sarmatiæ Regis fuerunt.
Qui peracto ſalutandi officio, diutuleque detenta Cæſaris dextra, his latine ver-
bis vſus eſt: *Sereniſſime Cæſar, ſit hic conuentus noſter felix & fauſtus, Nobis, ſub-
ditis noſtris, & toti Reipublicæ Chriſtianæ.* Alii autem referunt, qui propius me
erant, Cæſarem prius dixiſſe, *Ecce tandem aduenit dies, qua ſimul conueniremus,
exultemus & lætemur in ea.* Cui Rex, *ſpero ſereniſſime Cæſar, quod iſte dies ſit
futurus felix & fauſtus nobis, Regnis noſtris & Reipublicæ Chriſtianæ.* His finitis
pauliſper alter ab altero receſſere, vt vacuus daretur locus, quo præclariſſimus
quiſque mutuo Imperatoris Regumque dextras de more amplecteretur. Inter-
ea Gurcenſis Cæſaris nomine cum Regem Vladiſlaum, vna cum liberis, vt
Viennam proficiſceretur, rogaret; Reſpondit Purpuratos ſuos id ſummopere,
tum quia non poterat ſine Regni iactura, tum etiam quia bellum cum Turcis
nuper inſtabat, diſſuadere. Hoc dixit, vel quia à Cæſare rogari volebat, vel vt
maior fratris in Cæſarem affectio oſtenderetur; de qua mox dicam, vel (quid
verius ſuſpicor) quorundam, qui hanc rem infectam volebant, ne vlterius Re-
ges procederent, ſententiam fuiſſe. Itaque Gurcenſis cum rem animo volue-
ret, & quorſum euaderet intelligens, Regem Sarmatiæ adiit, eundemque Cæ-
ſaris nomine rogauit vt vna Viennam peteret, addito: *quanquam Sereniſſimo
Vladiſlao conſiliarii, vt quo minus Viennam cum liberis petat, pertinaciter perſua-
deant, idque firmiſſime illius animo inhæreat.* Cui Rex, vt eſt prudentiſſimus,
vtque ſuam in Cæſarem fidem penitus oſtenderet, ſic fertur reſpondiſſe: *Ego
ex Sarmatia, relicto regno, & patrio ſolo, vt Cæſarem Auguſtiſſimum conuenirem,
huc profectus ſum. Quamobrem non Viennam ſolum ſi ſua iuberet Maieſtas, ſed
etiam vlterius peterem, cum nunquam animum induxerim quippiam in nos, niſi quod
bonum deceret principem, facturum, quod Frater cum liberis purpuratorum conſilio*

se minime venturum dixerit, Ego fratrem meum & nepotes vna mecum ducam, qui vero sequi noluerint, vt lubet, faciant, Quare Reuerendissime princeps, Cæsari cuius sim sententiæ, & vt tu plane facere consueuisti, cumulatius referto. Talia cum dixisset, Gurcensis Regem amplexus, *lætissimum*, inquit, *nuncium Cæsari, qui nunquam de tua erga se fide veritus est, feram.* Statimque cum fideliter omnia ab eo relata fuissent, aiunt Cæsarem lachrymas non continuisse, ac propius accedens: *Serenissimi Peges, nihil est ait, quod vereri debeatis: Nam Vienna vrbs nostra est, in qua à me perinde atque fratres & amice & regaliter excipiemini. Idque vobis sub Imperiali fide facturum polliceor.* His cum omnes assensi fuissent, rebusque feliciter compositis, dissolutus conuentus est. Cumque Germanici cataphracti, velitesque armis nitidissimis fulgentes, per æquor diffunderentur, Ludouicum Regem, qui adhuc puer est, ferunt dixisse, *Sic vellem vt Cæsar, pater meus etiam mihi copias compararet.* Mirum profecto in puero. Nam & amorem in Cæsarem, addito patris nomine, ostendit, & indolem bellicarum rerum auidam præ se tulit. Nec mora confertim omnes ad diuersa iter loca cepimus. Cæsar Regesque venatum (nam vbi colles desinunt, in plano densissimum nemus, aptissimumque venationi est) iuerunt. Gurcensis vespera cum

Laxemburg. paucis admodum Laxomburgum, vbi Cæsar diuerterat, petiit. Nos cum prodromos nostros quærendo ad multam noctem lassi fuissemus, tandem ad pagum forte, vbi oscitantes ac sine vlla nostri cura morabantur, peruenimus mane ad

Gurcens. in Reges officium. Cæsarem, qui ex oppido cum paulo vlterius processisset, Gurcensis dextrorsum ad Reges excipiendos iter cepit. Paulo post Regis Sarmatiæ vexilla à longe videri cœpta. Gurcensis paucorum seruitio vsus (reliqui enim præcesserant) venienti obuiam se tulit, tantisperque morati sunt, donec Cæsarem à leua venientem

Cæs. Regesque iterum conueniunt. excepere. Vltimus Rex Pannoniæ cum liberis, diu tamen expectatus, aduenit. Interea ex Vienna (parum enim aberant) duum millium virorum, *Lantsknechtos* patrio nomine appellant, peditatus obuiam exiit, omnes nitidissimis thoracibus, brachialibusque ferreis ac machæris or- p.356
nati erant, plurimi lanceas, pauciores alabardas ferebant, qui & si propter armorum genus, ordinemque militarem, tum vel ob hoc admiratione digni videbantur, quod omnes rubea paludamenta, eademque expeditissima (vt patrius p.357
mos est) ferebant. Cum itaque plusculum temporis in huiusmodi spectaculo insumptum fuisset, pluuia super orta est. Ego ad vrbem me contuli, vt inde introeuntes exeuntesque ex sententia recensere possem, interim pluuia ingrauescit, turbatusque paulisper ab initio ordo est. Nam duo millia fere equitum (vt coniicere potui) turmatim propero cursu vrbem ingressa sunt, reliqui, quantum per iugem nimbum fieri potuit, ordine non admodum turbato, procedebant. Et quoniam hic locus, Principum, Ducum, ac illustrium virorum Nomenclaturam exposcere videtur, à Cæsarianis ordiar:

NOMENCLATURA CÆSARIORUM.

PRÆLATI ET PRINCIPES.

Reuerendissimus Cardinalis Gurcensis, coadiutor Saltzburgens. generalisque Imperii Locumtenens.

Laurentius Episcopus Feltrensis, orator summi Pontificis.

Petrus Vrrea, orator Regis Hispaniæ.

Robertus orator Regis Angliæ,

Archiepiscopus Bremensis, ex Ducibus Brunsuicens.

Episcopus Ratisponensis, ex Ducibus Bauariæ.

Vigileus Episcopus Patauiensis.

Christo-

Christophorus Episcopus Labacensis, administrator Secouien.
Bertholdus Episcopus Chiemensis.
Georgius Episcopus Viennensis.

DUCES ET PRINCIPES.

Wilhelmus Dux Bauariæ & Comes Palatinus,
Ludouicus Dux Bauariæ & Comes Palatinus,
Casimirus Marchio Brandeburgensis,
Albertus Dux de Mechelburg,
Vlricus Dux de Wirtenberg.

COMITES.

Bertholdus Comes de Hennenberg.
Georgius Comes de Montfort.
Carolus Comes de Oetting,
Georgius Comes de Schaunburg.
Hoyr Comes de Mansfeld.
Nicolaus Comes de Salin.
N. Comes de Westerburg.
Joannes Comes de Hardeck.
Vlricus Comes de Hardeck.

PROCERES.

Wilhelmus de Rapoltstain cum filio, Cæsareæ curiæ magister.
Ciriacus de Polhaim.
Ludouicus de Polhaim.
356 Erhardus de Polhaim.
Filii Domini Pauli de Liechtenstain.
Wolffgangus de Liechtenstain.
p.357 Leonardus de Liechtenstain.
Hartmanus de Liechtenstain.
Georgius de Liechtenstain.
N. de Starchenberg.
Senior de Scheftenberg, & tres eius filii.
N. de Puchaim.
N. de Puchaim.
Wilhelm de Zerling.
Christophorus de Zinzendorff.
Sigismundus de Dietrichstain.
N. de Traun.
Fratres duo de Rogendorff.
N. de Papenhaim.
Joan. Jacob de Landau.
N. Rauber Marschalcus curiæ Cæsaris.
Thomas Fuchs Capitaneus Ratisbonens.
Albertus de Wolffstain.

Primores viri à Secretis & Consilio.

Cyprianus Serrenteiner, Magnus Cæs. Cancellarius.
Jacobus Villinger Supremus Cæs. thesaurarius.
M. Præpositus de Valkirck.
Jacobus de Bannissis.

Petrus de Mota Theologiæ Doctor.
Joannes Renner.
N. Ziegler.
N. Phintzing, Præpositus Nurnbergensis.
M. Phintzing quæstor, vel pecuniarum expendendarum magister.
Paulus Oberstainer, V. I. D.
N. Vinsterwalder.

Oratores Cæsaris ad Reges.

Marquardus de Stain, præpositus Bambergens.
Wilhelmus de Rogendorff, Baro.
Laurentius Saurer, Consiliarius Cæsaris, & Vicedominus per Austriam.
Gabriol Vogt, Secretarius & Consiliarius Cæs.
Jo. Morascki, Baro.
Cuspinianus, doctor medicinæ.

Regni Pannoniæ Bohemiæque Nomenclatura.

Reuerendissimus Cardinalis Strigoniensis.
Archiepiscopus Colocensis, Comes de Frangapanibus.
Georgius Episcopus Quinqueecclesiensis.
Episcopus Olomucensis, Thurso.
Episcopus Vaciensis.
Episcopus Gauriensis.

Principes viri ac Proceres.

Georgius Marchio Brandenburgensis.
Carolus Dux Minsterbergensis.
Joan. Comes de Canitscha.
Ladislaus de Sternberg, regni Bohemiæ Cancellarius.
Albertus de Pernstain, regni Bohemiæ Camerarius.
Heinricus Botzku de Kannstat.
Adam de Newhaus.
Ihereslaus de Schellenberg.
Albertus de Sternberg.
Moses Hunslau de Serdlacha, præfectus curiæ.
N. Bornamissa.
N. Pormanintzki.
Ambrosius Scharco.
Paulus Dieck, thesaurarius.
Orsagh.
Petrus de Erdundt.

Multi præterea alii viri præclarissimi, quorum dignitatem atque gradus cum minime norim, veniam ab iis, qui legent impetratam velim, neque vero ob hanc gratiam libello irascantur. In mensa (si volent) locum digniorem occupent, aut in templo, subselliisue. Hic nomenclatura non ordo quæsitus est. Illud autem affirmare audeo, quanto Imperialis Maiestas sui magnitudine cæteris præstat regnis, tanto eadem clarioribus viris externas gentes facile antecellit.

REGIS SARMATIÆ NOMENCLATURA.

PRÆLATI.

Epiſcopus Vladislauienſ. Matthias Dreuitius.
Epiſcopus Poſnanienſ. Joannes Ludobrantzki.
Epiſcopus Premislienſ. Petrus Tomicius, & regni Poloniæ Vicecancellarius.

PRIMORES VIRI.

Nicolaus Firlei, Palatinus Sandomirienſis.
Nicolaus Palatinus Vilnenſ. & magni Ducatus Lithuaniæ Cancellarius.
Andreas de Tenczin, Palatinus Lublinen.
Georgius de Bayſen, Palatinus Mariæburg.
Lucas de Gorza Caſtellanus Poſnanienſis, & Poloniæ maioris Capitaneus generalis cum filio.
Chriſtophorus de Scydlouitz, Caſtellanus Sandamirienſ. & Regni Poloniæ Cancellarius.
Andreas de Coſtzeletz, regni Poloniæ theſaurarius.
Nicolaus de Scydlouitz, Caſtellanus Radomienſis.
Stanislaus Oſtrorog, Caſtellanus Calliſienſ.
Stanislaus Halitzkii, Mareſcalcus Regni.
Joannes Pileczki, Capitaneus Lublinenſis.

Ii omnes ad conſilium admittuntur. Multi præterea, qui gentilicio nomine *Palatini* appellantur, qui auro, argentoque & equitatu ornatiores videbantur. Itaque Wilhelmus Dux Bauariæ cum ingenti Cataphractorum manu, ante omnes (quanquam Gurcenſis Aulici præceſſerant) vrbem ingreſſus eſt, pone Caſimirus Marchio Brandeburgenſis. Inde Hennenberg. Rauber Cæſaris Mareſchalcus. Poſt Comitum Cæſarianorum turmæ. Nobiles Auſtriæ ſupra infraque Anaſum viri ſequebantur. Inde Jacobus de Landaw, ac Thomas Fuchs, ac Domini de Polhaim cum multis equitum turmis ſuccedebant. A tergo Moſchi erant, hippotoxotæ fere omnes, Polonique, ac Pannones, quorum quiſque deſultorium equum manu ducebat, in quem vel ardentiſſimo curſu tranſiliunt, quod Poſonii quendam patria Myſium, dum Reges ludos equiria celebrarent, factitaſſe vidimus, pone Albertus de Wolffſtain: Centenique fere patagiati, veſtibusque pretioſis induti. Confertim Poloni, Hungarique ſequebantur. Verum in his, quæ tum propter diuerſarum gentium habitus, tum quia iugis pluuia (vt dicebam) internoſcere ordinem minime patiebatur, malo conniuere, quam ſolertiore cura ea perſcrutari, quæ recitari nequicquam, niſi falſo poſſunt. Secutus eſt & alius ordo, qui ad cultum Cæſaris Regumque præcipue pertinere videbatur. Nam duodeni nobilis proſapiæ adoleſcentes, quos ego prius tunicas purpura micantes & plumanti (vt ait Vopiſcus) difficultate pernobiles, geſtare dixi, præcedebant: pone Æneatores, triginta (vt arbitror) tympanaque ærea incredibili ſtrepitu clangoreque ſequebantur. Poſt bini erant proceres, equorum dorſualibus ac paludamentis militaribus aureis ornati. Quartus locus Valiſiis, quintus Cardineis clauis Strigonienſi Gurcenſique datus eſt. Inde Imperiales Heraldi ſubibant, quorum officium olim non niſi Heroes (vnde nomen tractum eſt) exercebant, hos nobiles quidam Pannoniæ ſequebantur.

Palatini. *Heraldi.* p.358 p.359

Poſt Oratores minoris nomenclaturæ Principum, hos Duces; Ducibus Epiſcopi, Epiſcopis oratores Pontificis, & regis Hiſpaniæ (Britannicus aberat) ſuccedebant. Poſt Reuerendiſſimi Cardinales Strigonienſ. & Gurcenſ. ſequebantur; à tergo,

à tergo, Sigismundus Sarmatiæ, Ludouicus Bohemiæ Reges, equis insidentes erant, quibus viri Primores aureis induti vestibus, à pedibus famulabantur. Cæsar vero ac Vladislaus Pannoniæ Rex carrucis iunctim Annaque Regina à tergo, & ipsa aureo staticulo (quod octo albis equis trahebatur) succedebat; ad latus autem Georgius Margraphius Brandeburgensis obequitabat; cuius octoginta fere equites, tanquam subsidium in extremo ordinis loco positi erant. Aliæ vero quæ subsequebantur rhedæ (fuerunt enim numero duodecim) rubro omnes panno tectæ Reginæ Annæ aulicas ferebant. Itaque vrbem ingressi, ad arcem Cæsaream profecti sunt, vbi cum Cæsare Rex Vladislaus & liberi permanserunt. Rex Sarmatiæ ad domum in qua prius Gurcensis fuerat (quæ & Cæsarea est) diuertit. Interim tanta mortalium turba ac multitudine vrbs replebatur, vt nullibi iter peruium inueniretur. Nam equorum sex millia fuisse, præter Carros, qui quadringenti, omnes trigati, aut quadrigati, plerique seiuges fuerunt. Cæsarianorum autem peditum, qui armati incedebant, duo millia numerabantur. Externarum vero gentium, quæ ad tantum confluxerant spectaculum, ingens numerus. Sic ergo non sine maximo animorum stupore dies transactus est.

Gentium numerus.

Postridie eius diei Gurcensis peracto à cantoribus (quos oppido eruditos habet) sacro, Sarmatiæ Regem, & ante, & post confectum prandium adiit. Itaque aliquot dies in consilio vt res feliciter transigerentur, insumpti. Sed cum in arce primum Reges conuenerunt, in sellis vix sessitauerant, Pannoniæ Rex (sic enim ordo fuit) Anna Regina, Cæsar, Sarmatiæ, ac Bohemiæ Reges; cum Maria Regina, quæ Ludouico Bohemiæ Regi nupta est, aduentare nunciatur. Venienti Reges de more assurrexere, propinatisque cuique Corollis, quas secum non vulgaris pretii portauerat, eius nomine gratia regibus, qui ad patrium solum Viennamque vrbem venerant, relata est. Inde choreæ initium datum Ludouicus & Anna soror præsaltauerunt. Postridie cum Cæsar ad Reges concionem habiturus esset, cum in loco quisque suo (aderant enim & Strigonienses Gurcensisque pontifices, Hispaniarumque Regis oratores) consedisset, ita exorsus est. *Tam diuturnæ moræ quam aduentum meum expectauistis, Serenissimi reges, & si per Reuerendissimum Gurcensem oratoresque nostros satis excusatum me esse arbitror, tamen vt de me etiam intelligatis, curæ quæ indies nobis, ac imperio nostro emersere, obstiterunt, quo minus communi nostro conueniendi desiderio satis fecerim. Tamen nihil à me vnquam prætermissum est, vt quam citius possemus, optatum hunc conuentum nostrum, quem Christianæ Reipublicæ saluberrimum speramus fore, perficeremus. Idque cum Dei optimi maximi auspicio, ex sententia consecuti simus, reliquum est, vt hæc nostra affinitas amicitiaque perpetuo ad nostram communemque omnium vtilitatem conseruetur, vt non solum in Septentrione vbique pacem nos peperisse videamur, sed etiam vt coniunctis viribus contra perfidos Turcas (qua de re, satis accurate, oratores vestri pridie disputarunt) expeditionem feliciter sumamus, quam ego quantum ab ineunte ætate semper desiderauerim, testis animi mei atque voluntatis Reuerendissimus Strigoniensis erit, qui cum apud me (iam 22. annus agitur) orator esset, bellum contra Turcas suscipiendum persuaderet, quam auidus huiusce expeditionis semper fuerim, facile percipere potuit. Verum & intestinis & finitimis bellis lacessitus, quo minus quod summopere optabam exequerer, obstitit. Nam Ludouico XI. Gallorum Rege regnante, item Carolo octauo, ac Ludouico XII. quæ gesta mecum bella sint, intellexistis. Nuper autem cum ingentibus copiis Franciscus primus Gallorum rex in Italiam irrumpere tentet, deesse non possum, qui iure Imperii suppetias Italis feram: qui semper à maioribus nostris, & à nobis pro virili & defensi & aucti sunt. Et iam Heluetiorum peditum, qui nobis fœdere iuncti sunt, duodecim millia, quæ in armis esse mandauimus, fauces Alpium, vt Gallorum transitum prohibeant, occupauerunt, Ducisque Mediolani copias nostris, quas in Italia tam diu contra Venetos habemus, coniungi iussimus. Quamobrem si Galli Alpes superabunt, qui non sine parua suorum militum internitione facturos credimus, nouis iterum*

Quædam domestica.

Cæsaris oratio ad reges.

iterum bellis in Italia impeditos transiuisse aliquando pœniteat. Hæc igitur & si nos p.360 *ac desiderium nostrum in præsentiarum impediant, tamen si contigerit, vt vel bello, vel pace res feliciter transigantur (speramus autem Pontificis, Regisque Catholici persuasione, alterum omnino fore) æterna inuicem pace coniuncti felicissimam hanc in Turcas expeditionem faciemus. Atque ne res absentia nostra frigescere quodammodo videatur, rogatos vos velim, vt aliqui ad hoc negotium tractandum perficiendumque deputentur, vt cum primum idonea tempora offerentur (quod & vos efflagitare videmini, & nos summopere cupimus) pro gloria incrementoque nominis Christiani exequamur.* Cæsar igitur cum ornate acuteque hanc sententiam disputauisset, Strigoniensis Regum mandato respondit. Qui postquam Cæsaris tempora excusauit, se testem etiam esse dixit, *Cæsarem nunquam ad bellum in Turcas inferendum requisitum fuisse, quin semper paratissimus (nisi finitima, & intestina bella impediuissent) inuentus fuerit.* Quod aliqui adhoc interim eligerentur, probauit. Sic quoque Gurcensis, addito etiam in rei commendationem (vt suus est mos) verborum cultu, in eandem iuit sententiam. Ita dies orando disputandoque finitus est.

Sequens autem donando, elargiendoque clarus fuit. Cæsar enim Mariam Reginam neptem Cruce aurea, quinque adamantibus ornata, singulorum cuuisqne palæ pollicaris latitudo, in ambitu autem Vniones viginti albicabant, quorum eadem fere magnitudo erat. Regem Sarmatiæ Lato clauo, equoque vngularum tenus cataphracto donauit, qui cum hilari animo donum accepisset, sic fertur dixisse; *Sacratissimo Cæsari immortalem refero gratiam, atque in hoc equo cum omni totius regni mei equitatu pro sua Maiestate, vbicunque licuerit, me pugnaturum polliceor: quod sibi omnino persuasum velit.* *Dona Cæsaris.*

XI. Calend. Aug. Anna Regina, Vladislai Regis filia, cum Cæsari desponsata quodammodo videretur, Imperator coronam auream, qua Ladislaum Bohemiæ Regem olim coronatum memorant, afferri iussit. Inde (aderant enim Notarii, & testes) sic est exorsus. *Quanquam ego te vxorem meam fore dixi, sequestraque fide tu mihi iuncta es, tamen vt vel Carolo, vel Ferdinando nepotibus nubas, sententia est: si vero neutri, tu mea vxor es. Quamobrem cum alter Castiliæ, Arragoniæ, Bethicæque regna habeat, alter Neapolitanum in Italia sceptrum habiturus sit: Egoque cum Romanorum Rex & Imperator sim, Te Anna Reginam nuncupo ac saluto,* aureamque (his dictis) coronam capiti imposuit. Duodecimo Calen. vt omnia rite confirmarentur, Cæsar, Rex Pannoniæ, Rex Sarmatiæ, Rex Boemiæ, Regina Anna, Regina Maria, Cardinales Strigoniens. Gurcens. Principumque (de quibus mox dicam) ingens numerus in diui Stephani templo conuenerunt. Ordo sic seruatus est, in dextris sellis Cæsar Regesque consederunt, Robertus orator Britannicus, Duces Bauariæ Wilhelmus, & Ludouicus fratres, Albertus de Mechelburg, & Vlricus Wirtenbergens. Duces, Episc. Bosnens. Panno, Andreas de Tenczin Palatin. Lublinens. Raphael, post hos viri à Secretis; Sarmatiæ, Boemiæque, Ducumque oratores confertim omnes sequebantur, in sinistris Cardinales Strigoniensis & Gurcensis sedebant, iuxta Laurentius Episcopus Feltrensis Pontificis orator, quidam nuper à sede Apostol. cum pecunia in Pannoniam Legatus, inde Archiepiscopus Bremens. Episc. Ratisbonens. Germani: Archiepisc. Colocens. comes de Frangapanibus Episcopus Quinque ecclesiens. Panno, Episcopus Vladislauiens. Episcopus Posnaniens. Episcopus Premisliensis Sarmatæ; Episcopus Olomuncensis Morauus, Episcopus Patauiens. Episc. Labacen. Episc. Chiemensis Germani: Episcopus Vaciensis, Jo. Zagabrien. Pannones: Inde Palatinus Sandamirien. Dux Leo Burgrabius, Palatinus Marieburgensis, Sarmatæ: Albertus Pernstain camerarius regni Bohemiæ, Ostrorog. Sarmata. Multi præterea tum Pannoniæ, tum Sarmatiæ viri nobiles, quorum nomina in nomenclatura scripsimus. In medio *Tacita Cæsaris matrimonii protestatio.*

autem locus ædificatus tabulis erat, vbi Anna Mariaque Reginæ consedebant.
Quod autem interualli dextrorsum erat, orator Hispaniæ ac Palatinus Vilnensis,
qui Annæ templum introeunti comites extiterant, tenebant: sinistra Casimi-
rus & Georgius Marchiones Brandenburgensis, Mariam Reginam, quam & ipsi
comitati fuerant, vnaque Principes viri, Comes Bernardinus de Frangopan. &
Bornamissa adseruabant. Confecto igitur sacro, Cæsar ex solio discedens se
ad Mausolæum patris Friderici, quod prope erat vt Pontificis Max. habitum in-
dueretur, contulit. Inde ego concionaturus quanquam mihi augustissimus ter-
minus præfixus erat, ad orandum accessi, sed tantus deperditorum hominum
strepitus increbuit, tanta dissonarum gentium vocumque varietas inualuit (ne-
que enim fabri lignarii, qui ad concinnandum pro Cæsare suggestum venerat,
fragorem numerauerim) vt ne tertia quidem parte recitata, persuadentibus
etiam amicis, desinere cogebar. Tunc illud Terentianum in mentem venit,
Dii boni, quantum homo homini præstat. Nam quemadmodum diuersæ orbis re- p.361
giones, ita & mores sunt. Certe ego Mastigophoro Aiace dignus esse, qui
quidem arbitratus sim, apud illos haberi orationem posse, qui & pullos equo-
rum comedunt, & lac concretum cum sanguine equino potant. Ego nihilo
minus, cum Regem Sarmatiæ attentum quodammodo viderem, tantisper sum
prosecutus, donec monstruosæ gentis immanitate victus, accersitam extempo-
raliter conclusionem feci. Verum vt quæ minime audita est, saltem legi possit,
Orationem, & si breuiter conciseque subscribendam putaui.

ORATIO, IN CONVENTU INVICTISSIMI MAXIMILIANI CÆSARIS SEMPER AUGUSTI, SERENISSIMORUMQUE VLADISLAI, LUDOVICI, PATRIS ET FILII, AC SIGISMUNDI, PANNONIÆ, BOHEMIÆ, AC SARMATIÆ REGUM, PER RICCARDUM BARTHOLINUM HABITA.

ET si ab orandi officio, in quo tamen mediocriter versatus sum, semper abhorrui,
Sacratissime Cæsar, Serenissimi Reges, nunc tamen ex sententia hoc onus, quan-
quam arduum est, suscepi. Nam quis vnquam in diuino sacratissimi Imperatoris,
triumque potentissimorum Regum conspectu? Quis (inquam) in tam amplo, Reue-
rendissimorum Cardinalium, tot Principum, illustriumque virorum, consessu oratio-
nem se habuisse gloriari potest? Profecto ego diis immortalibus gratias non vulgares
habeo, Quos tum me præter consuetudinem reddidisse animosiorem videre videor,
tum quia Christianum Imperium, quod consilio & armis; tueri non modo, sed &
amplius reddere & latius vos decet: pristinas vires resumpturum esse arbitror. Cæ-
terum tanta vestri omnium, siue imperia, siue res gestas complectar animo, magni-
tudo est, vt & si mihi satis firmam in dicendo fiduciam, ne dicam confidentiam præ-
sumpserim, nonnihil timere omnino cogar. Nam si Demostheni, apud Philippum
Macedonum Regem dicenti contigit vt pene laberetur, eundemque vnius ciuis
Phocionis præsentiam adeo timuisse proditum est, vt illum linguæ suæ nouaculam
appellare solitus sit: si multi ex latinis etiam in foro hallucinati sunt, Dii boni
quid mihi facere par est? *cum tuum Sacratissime Cæsar, inuictissimorumque Regum*
conspectum intueor? Quare non tam mea imbecillitas, quam vestrarum rerum ma-
Diuisio. *gnitudo, qua candidissimum quidque ingenium obrueretur, culpanda erit. Nunc autem*
cum de hoc felicissimo conuentu, quam necessarius & quam vtilis Christianæ reipublicæ
futurus sit, cumque de vestris laudibus, atque regnorum vestrorum dignitate, verba factu-
rus sim, æquo animo feratis obsecro, si aut concisius, quam deceat, aut pressius quam ipsa
fortasse rerum sublimitas exposcat, dixero. Profecto, si quid ingenii in me est, quantum-
que

que coniectura aſſequi poſſum, Dei Opt. Max. nutu, vt tandem conueniretis, factum
iudico. Quid enim tam neceſſarium fuerat? quid expetendum magis? quam vt la-
bantibus pene Chriſtianarum gentium rebus, vos qui Dii in terris habiti eſtis, commu-
ni omnium vtilitati conſuleretis? inſtarque Numinum cœleſtium curam totius orbis
ſuſciperetis? O auſpicatiſſimos dies, ô feliciſſima tempora, ô ſæculum aureum, in quo
tam neceſſarium & vobis, Sereniſſimi Reges, & toti orbi terrarum concilium celebra-
tum eſt. Video enim (nec profecto fallor) ſimultates non modo odiaque, ſi qua prius
interceſſerant, peritura, ſed etiam tam arctis vinculis ſaluberrimum amicitiæ fœdus
oriturum, vt Chriſtiani quid impoſterum timere poſſint, non plane videam. Quan- Prob. à per-
doquidem gentes impiæ, ac perfidum Turcarum genus, quique noſtræ aduerſantur re- peſſis cladibus.
ligioni, cum tanti Imperatoris, tot inuictiſſimorum Regum ſocietatem affinitatesque
intellexerint, vt ſibi ſuiſque ipſorum regnis timeant, neceſſe erit, cum prius multo
liberius, quam dici poſſit (vt ſæpe intelleximus & experti ſumus) cum maxima Chri-
p.361 *ſtianorum clade atque internitione (quid meminiſſe piget) noſtras eruperint ſedes, præ-*
das abegerint, tantaque immanitate vſi ferantur, vt ne infantibus quidem parſum
fuerit. Idque tum imprimis auſi ſunt, cum Principes noſtros quorum tuendi nos pro-
uincia eſt, & odiis & bellis inter ſe implicatos intelligerent. Neque enim vt eorun-
dem diſcordiis à Turcis Byzantium captum fuerit, repetendum eſt, non vt florentiſ-
ſimum totius Græciæ euerſum Imperium, impoſitumque tot prouinciis iugum, ſed re-
p.362 *centioribus inſiſtendum rebus eſt, vt hunc conuentum neceſſarium fuiſſe omnes intelli-*
gant. Litteræ ſiquidem ad tuam Maieſtatem Sacratiſſime Cæſar, allatæ fuerunt, qui- Accerſita
bus ſignificatur Selimum Turcarum imperatorem, poſt fratres nepotesque ſtrangulatos, narratio.
cum totius orbis imperium animo proponeret, expeditionem in Italos parare cœpiſſe, Prob. à fu-
ratum (vt literarum verbis vtar) iis ſubiugatis, reliquum quod deſtinauerat facile turis.
perfici poſſe. Itaque ingenti nauium claſſe parata, congregatis vndique militibus,
commeatibusque ad maritimas vrbes diſpoſitis, tranſitum ad Italos meditabatur, quod
vt tutius ſecuriusque efficere poſſet, tecum Sereniſſime Vladiſlae. pacem firmauit, at-
que id ipſum quod cogitauerat, iam perfeciſſet, niſi à Sopho Perſarum Imperatore apud
Araxem fluuium, cum ingenti exercitus cæde, profligatus fuiſſet. Tanto enim ani-
moſiores ad bellum in Chriſtianos ſuſcipiendum Turcas fuiſſe coniicio, quanto maiori-
bus odiis (vt retuli) Principes noſtri detineri videbantur. Quid ſi littoribus Italiæ,
cum quinquaginta millibus equitum appuliſſent? qui milites deſcribi? vnde copiæ ex
Italia, quæ diutinis bellis iam virium exhauſta eſt, ad tam immanes impetus repel-
lendos, parari poterant? Atqui tu Auguſtiſſime Cæſar (nam tua Italia eſt, per te
defendi debet) tandem ſuccurriſſes, triumphumque reportaſſes. Sed per Deos im-
mortales (libere fari liceat mihi) obſecro, quot prius cæſos, quot depopulatas regiones,
quot oppida deuaſtata fuiſſe putandum eſt, quam Itali tuas, longe enim abes, ſup-
petias ſenſiſſent. Quapropter Diis magnis volentibus auguror, qui ſacræ religioni
noſtræ nunquam defuerunt, actum eſſe, vt & Reges Orientis mutuis ſe bellis debili-
tarent & vobis ad concordiam pacemque ineundam tempus ſuppeterent: quæ cum pri- Secundum di-
mum ab externis hoſtibus interlecta fuerint, non ſolum noſtra non laceſſent, ſed etiam uiſionis mem-
ne ſuis quidem limitibus tutos eſſe poſſe arbitrabuntur. Idcirco hic conuentus vt neceſ- brum ab vtili.
ſarius, ita & vtiliſſimus, vt ad hanc quoque partem deſcendamus, videri poterit.
Si enim proprium cuiusque commodum proſequi volumus, quid hoc vtilius vnquam Ab vtili Pro-
cogitari potuerit, quid ſalubrius neſcio, cum regna non modo armis comparari, ſed prio.
etiam amicitiis fulciri debeant, quæ cum veræ ſunt firmiſſimum ſtabilimentum affe-
runt, contra autem maximo ſæpe exitio fuiſſe manifeſtum eſt, qua de re exempla &
apud Romanos & apud externos, ne de vobis loquar, quamplurima referri poſſunt.
Quare hæc ſocietas & ab aliis, potiſſimum vero à nobis, Auguſtiſſime Cæſar, Sere- Vtilitas à
niſſimi reges, vt diu expetita, ita perpetuo conſeruanda eſt. Nam quemadmodum regnis.
Imperiis coniuncti eſtis, ita & ſocietate, & amicitia coniuncti vt perpetuo ſitis, vti-
liſſimum erit. Germania ſiquidem Sarmatiæ, citra vltraque Viſtulam fluuium iungi-
tur: ab ea item Pannones Carpathiis montibus, quos & Sarmatios dicunt, ſeparan-
tur, qui quidem hanc prouinciam in qua ſumus incolunt, mutuoque commercia agi-

tant. Quotum ergo vestra hæc imperia interliminium diuidit? vbi alter in alterius subsidium, & parare simul & transmittere copias potest. Quamobrem huiusce fœderis, felicissimæque affinitatis vinculum non solum vobis vtile erit, sed posteris quoque, & regnis. Illi pacatissima sceptra, quo nihil prius aut antiquius optari potest, excipient. Hæc non tantum dignitatem suam ac maiestatem retinebunt, sed per vos etiam ampliora fient & maiora. Nam cum animo complector, bella scilicet à vobis toties feliciter gesta, vestrique omnium diuina ingenia, Imperiorum potentiam ac magnitudinem, procera virorum corpora, promptissimosque ad pugnandum animos, quæ plaga orbis terrarum, modo beneuolentia vinciamini, quod tam abstrusum mortalium genus, quod à vobis & penetrari, & vinci non possit? Nam vt à te incipiam, inuictissime Cæsar, nihil in quopiam mortali, quantum ad vitæ felicitatem atque animi magnitudinem attinet, quin tibi vel natura largita fuerit, vel tua parauerit virtus, desiderari potest. Si enim genus repetimus à Clodoueo Francorum Rege, ne priores illos Priamum atque Marcomyrum indagemus, ortum habes. Qui quidem non solum Alemannos Gothosque vicit, sed etiam Alarico in pugna necato Aquitaniam subiugauit, tuorumque maiorum in Gallias vsque propagauit imperium. Floruit quadringentesimo nonagesimo Dominicæ conceptionis anno. Hoc autem à me relatum est, vt omnes intelligant, genus tuum mille & amplius, ad hanc vsque ætatem annos, continua regum, Principumque serie claruisse. Sed multo clarius tui reddunt. Quippe qui ex matre Regina Heduardum Lusitaniæ Regem auum, patrem Fridericum Romanum Imperatorem refers. Sed hæc & si ornamentum afferre aliquid videntur, tamen nisi virtute & rerum gestarum gloria excolantur, cum veniæ præfatione, sordescunt quodammodo atque obliterantur. Quantum autem tu Cæsar elaboraueris vt maius sacri Imperii decus posteris relinqueres, quam à maioribus acceperis: profecto arduum esset recensere. Quod tum in animi tui præstantia, tum in rebus, à te feliciter gestis positum collocatumque videtur. Nam si Prudentiam qua polles, mecum cogito, qui tibi comparari possit, reperio profecto neminem: cum propria hæc tua laus sit, non minores copias consilio quam armis vicisse. Vnde nullum vnquam fuisse Imperatorem puto, siue Cæsarem Dictatorem, Augustumque recenseas siue externos illos Philippum Macedonicum, Alexandrum, Antiochum, Mitridatem, Tygranem, siue maiores tuos, Otthones, Albertos, Rudolphos, Fridericos nomines, qui perinde atque tu Sacratissime Cæsar aduersa, contigere enim tibi plurima, non solum fortiore animo pertulerint, sed feliciore quoque exitu superaverint. Alterum Prudentiæ, alterum Fortitudinis specimen est. Hiis ergo præuiis, tum domi consilio, tum foris bello, populosissima atque amplissima imperia, & tibi & posteris comparasti. Dixi etiam bello, nam vbi hostis consilio superari non potest, ferro cernendum est. Qua quidem in parte quam fortis, quam vehemens, quam inuictus semper extiteris, testes sunt Sycambri, Morini, Galli, Heluetij: quibuscum septies aut amplius signa contulisti. Qui quidem cum aberas, victoria, quodammodo frui videbantur, cum aderas quantum diuina tui præsentia atque virtus posset, cum facile vincerentur, sentiebant. Nollem Bohemicam pugnam recensere. Sed cum à tanto principe vinci etiam gloriosum sit, audeo hoc dicere, nullibi vnquam neque fortius, neque periculosius pugnatum esse, adeoque feroces illos Bohemorum animos, & admiratus es, & tibi placuisse præ te tulisti, vt non solum iis qui superant clementissime peperceris sed inposterum quoque bellicosissimum populum tanta beneuolentia prosecutus fueris, vt stipendiarios & præsidiarios eos semper habueris. Contra ii quantæ erga te fidei extiterint, testatur illa ad Moranum obsidio, in qua vt tuæ celsitud. fidem seruarent, ad turpium quoque animalium esum descenderunt. Verum enimuero quæ in Gallia egisti tum iuuenis admodum, tum proximis annis, maiora sunt, quam vt per me in præsentia referri possint. Italica autem gesta, & si grauia tractatu fuere, tamen vel ob hoc memoratu digna, quod seruitutis iugum à nobis quodammodo excussisti. Profecto non tam tibi gloriosum est, hostes pene fractos reddidisse, quam etiam tuæ Maiestatis & sociis & amicis, totiusque Italiæ saluti consuluisse. Sed quoniam magis aliorum laudibus, quam propriis delectaris, ad Serenissimum Vladislaum orationem conuertam.

Utilitas & à regnis, & posteris.

Tertium à laudibus Cæsaris. Laus à Genere.

Laus à Natalib.

Laus à se ipso. Laus à prudentia.

A fortitudine.

Laus à rebus gestis.

Laus Boemorum in seruanda fide.

p. 363

Qui

Qui quidem cum abs te diligi non modo, sed & vehementer se amari intelligat, neminem tua Maiestate (vt liberum Fratrisque pietatem sileamus) neque gratiorem habet, neque chariorem. Cum igitur de te dicendum sit, Rex felicissime, plurima sunt quæ vltro sese offerunt. Verum quantum ad præclarissimum tuum attinet genus, quod etiam cum Serenissimo fratre tuo commune tibi est, constat potentissimos Lituaniæ Duces, Jagelnum, Vetholdumque progenitores vestros fuisse: quorum alter, cui Vladislao postea cognomentum fuit, Polonis imperauit. Is duos sustulit liberos, quorum maior natu, non solum Poloniæ sed etiam Pannoniæ regnum adeptus, dum pro Catholica fide sæuit in Turcas, desideratur. Alter Casimirus, fortunatissimus scilicet pater vester, à Polonis in eius locum suffectus est, quem ego omnium mortalium felicissimum fuisse iudico. Quippe qui cum à tam beata Regum progenie descenderit, filios quoque continua serie futuros post se Reges reliquerit. Nam cum tu pene iam puer, Bohemiæ prius, deinde Pannoniæ sceptrum suscepisses, felicissimo fratri Joannes Albertus in regnum Poloniæ cooptatus est. Huic Alexander: Alexandro tu, qui nunc non minus fortiter quam sapienter imperas, Serenissime Rex Sigismunde, post Glogouiæ, Oppaniæque ac Magnæ Lituaniæ principatum, successisti. Verum hæc aliam dicendi curam exposcunt. Nunc autem si annos, vt ad te redeam, Serenissime Vladislae, euoluimus, quibus quantum in adolescentia Bohemis, in prouectiore ætate Bohemis simul & Pannoniis charus extiteris, nec modum, nec finem nostra esset habitura oratio. Hoc tamen tuæ præcipuum laudis est, duobus regnis nec diutius, nec felicius vnquam imperitasse quemquam, quæ quidem non solum prudentia tua & defensa & aucta sunt, sed etiam bello, quod multos annos cum Mysis, Valachis, Turcis ita fortiter confecisti, vt aut victor omnino semper fueris, aut iniquis illi coacti conditionibus abs te pacem poposcerint. Nam quanti, & nominis, & terroris apud Scythicas nationes semper extiteris, vel hinc facile colligi potest, quod Turcarum Imperator tunc satis sibi suoque imperio consultum fore putabat, si tecum fœdus pepigisset, Idque cum antea sæpe, tum nuper etiam visum est. Quippe qui ad inhospita Pariadrorum montium loca, contra Sophum Persarum Imperatorem, ire cum exercitu, nisi tecum prius pace iungeretur, formidabat. Mira profecto potentiæ tuæ laus, cum is te pertimescat, qui se orbi terrarum iugum impositurum paulo ante gloriabatur. Hactenus de te dicere decreueram, nisi illud memoratu dignum occurrisset, in quo summa tua & prudentia, & fortitudo cognita est. Conflato enim Seruili bello, quod tam atrox sæuumque fuit, vt propiores periculo fuerint ne qui vicerint, an qui victi fuerint, incertum sit, totum pene regnum distractum videbatur. Tu autem pristinam animi tui virtutem resumens, adeo seruili furori obstitisti, adeo feroces illos contudisti animos, vt in præsentiarum tutius securiusque regnum esse non possit. Tot igitur rebus à te fortunatissime gestis, hoc etiam felicitatis DEum Opt. Max. addidisse video, quod cum iam ætate confectus sis, præstantissimos liberos Serenissimum scilicet Ludouicum & Annam, superstites habeas, quorum alterum, cum pene iam infans esset, non solum tibi duobus in regnis successorem viuens cooptasti, sed etiam Cæsari Principum maximo, vna cum sorore Anna, contracta iam diu affinitate, nuper constanter firmata vt iungeretur, curauisti. Atque mihi si de his vera augurari licet, duo surgentia Regnorum tuorum sydera, duo soles videri possunt, nihil gratius, nihil venerabilius: pulchri ambo, prudentes ambo, & antequam per ætatem præ se ferri possit, quædam in hiis latens animi magnitudo atque maiestas internoscitur. Quid ergo ad tuam eorumque felicitatem desit, non plane video.

Transitio ad laudes sereniss. Regis Uladislai.
Laus à maiorib.
Casimirus Rex Polon.
Laus à prudentia felicitateque regnandi.
A bello.
A fama.
Laus à sedata intestina seditione.
.363
Laus à consilio in posteritatem.
Laus Ludouici Regis & Annæ.

p.364 *Cum etiam post felicem obitum tuum tale inuenerint regnorum stabilimentum, vt & tuto & diu imperare possint. Prosequerer de te plura, nisi me serenissimi fratris tui Sigismundi partes auocarent. Quamobrem vt de te iam auspicer, inuictissime Princeps, ne generis felicitatem repetam (quam maximum tecum fratrem communem habere dixi) vera laus in dicendo nulla difficilior est, quam vbi multiplex est laudandi locus. Obruitur enim ingenium, nec vnde exordium capiat, intelligit. Idem mihi, in te contigisse video. Nam si ea tantum, quæ in profectiore ætate, & ante, & post*

Transitio ad laudes Regis Sigismundi.
Tacitæ totius vitæ laudes.

post susceptum regnum sapienter egisti, dixero, multa in adolescentia supererunt, quæ memoratu digna, siue morum disciplinam, siue animi magnitudinem prosequi velim, viderentur. Cæterum vt iam tecum compendio vtar, quantum diuinam tui præsentiam contemplatus sum, te maiore vultus maiestate (vnum excipio Cæsarem, cui in terris nemo par est) credo mortalium esse neminem. Illudque tuum silentium, quod tibi peculiare fertur, altissimarum cogitationum indicium præ se fert, in quo maximæ etiam prudentiæ vt sedes sita sit, necesse est. Nam vbi & quando opus est sapienter & grauiter loqui, diuini potius ingenii quam humani esse indico. Sed hæc tibi, vt perquam paucis par esses, attributa sunt. Quantum autem bellicis in rebus (hoc enim meum dicendi institutum est) & inuictus, & fortunatus fueris, omnes norunt. Taceo quam fortiter olim diuque contra Tartaros, quique intra extraque Tauricam incolunt Chersonessum, pugnaueris. Taceo quas clades Moscis, Roxolanisque cis vsque Borysthenem intuleris, quantumque eorundem prouinciæ tuo adieceris imperio. Cum nuper quanti & ingenii sis, & fortitudinis facile perspectum sit. Quippe qui ad Neper fluuium, quem antiqui (vt dicebam) Borysthenem appellauerunt, parua manu, ingentes Moscorum copias strauisti, vbi quadraginta fere hostium millia cecidere, tuorum autem perpauci, & ii aduersis omnes confecti vulneribus, desiderati sunt. Longior essem de te Sigismunde Rex Serenissime, nisi ad exitum iam properaret oratio. Nam mihi quoque quanta regnorum vestrorum amplitudo, quantaque eorundem potentia sit, & in iisdem quam impauidi ad vulnera gignantur animi, dicendum esset, nisi tu sacratissime Cæsar, inuictissimi Reges, verius vos, quam vt per me recitari possit, sciretis. Sed vt breui omnibus innotescat, omnia vestra imperia, ab occasu ad ortum, si à Belgis pontum vsque auspicemur, decies centenis sexcentis millibus passuum fere protenduntur, latitudine autem ab Adriatico sinu, Germanicum vsque Oceanum, septies centena quinquaginta millia passuum continent, Quæ vt ampla, ita & innumerarum gentium ac populorum altricia sunt, tantique animi atque roboris in hiis aluntur viri, vt antiqui & recentiores, sine septentrionalibus legionibus nihil vnquam vinci potuisse, nihil perfici, sæpissime cognouerint. Maximæque gloriæ Imperatoribus Rom. accedebat, si vel Germanici, vel Pannonici, vel Sarmatici appellarentur: non quia vestras prouincias, quæ imperuiæ semper atque inuiolabiles externis fuere, vicerint: sed quoniam eas in fide retinuerint, vt ab illo merito dictum sit, das Cattis Dacisque fidem, cognominatos affirmari. Proinde Augustissime Cæsar, serenissimi Reges, in hoc sacro conuentu, qui quam necessarius & quam vtilis reipubl. futurus sit, intellexistis, hoc agite, quandoquidem vos neque prudentia, neque virtute, rerumque gestarum gloria, quando nec regnorum potentia, gentiumque bellicosarum multitudine, à quoquam superamini, hoc (inquam) agite, vt perpetua copulati, vt occepistis, beneuolentia, non vestra modo imperia conseruandi cura sit, orientaleque sceptrum à crudelissimis Turcis reposcendi, sed etiam tum gloriæ, tum augendæ Christianæ Reipublicæ gratia, vltra Armenias, Araxemque, vltra Garamantas & Indos, inferendi signa flagret cupido. Quis vestræ resistet magnitudini? quis vestras vires non reformidabit? cum omnes tum bellicis virtutibus, tum regnorum potentia, militumque fortitudine, cunctos facile superetis imperatores: cum vos non alieno auxilio, sed propriis freti viribus, crebros externarum gentium triumphos reportaritis? Nunc autem cum DEI Opt. Max. nutu, coniunctæ vires, imperiaque iam fausto affinitatis vinculo connexa sint, obsecro vos (vt vobiscum iam loquar Reuerendissimi Cardinales) quantum salutis, quietisue Christianæ reipublicæ allatura putatis? Quare & si omnibus tum Germaniæ, Pannoniæque, tum Sarmatiæ principibus, si omnibus (inquam) qui adsunt pientissimis præsulib. vobis autem potissimum Christianus orbis debere fatetur, qui tam vigili cura, studio, labore, ea pertractaueritis, quæ ad ornamentum gloriamque Christiani nominis perpetuo futura videantur, quibus non solum communem omnium fortunam extulistis, sed etiam cum Leone Pont. Max. non vulgarem iniistis gratiam. Quippe qui nihil aliud cogitat, nisi tranquillum Catholicæ fidei statum facere, Principesque nostros ita concor-

Marginalia: *Laus à maiestate.* — *Laus in loquendo.* — *Laus à rebus bellicis.* — *Vltimum diuisionis membrum.* — *Imperiorum longitudo ac latitudo.* — *Laus regnorum à fortitudine virorum.* — *Repetitio dictorum.* — *Laus Car. Strigon. & Gurcens.* — *Laus Pont.*

p.36

concordes fore optat, vt vigilantius solertiusque nihil hactenus, quam vt pacem, beneuolentiamque mutuo amplecterentur, sollicitauerit.

Idque imprimis tibi, Reuerendissime Gurcensis, & in mandatis adiecit, & crebro per litteras significauit, quod quidem in præsentia cum ex amussim perfeceris, si vnquam alias, tum in patria, tum apud externos, quanti & ingenii & solertiæ sis, præ te tulisti, cum venia tuarum laudum dixerim, nullibi tamen maius prudentiæ tuæ præconium, quam in hac abs te feliciter peracta, tam ardui negotii magnitudine elucescet. Laus Gurcens. propria. *Ergo orthodoxum iam gaudeat imperium, exultet Christianum nomen.* Conclusio. *Cum te, Sacratissime Cæsar, vos Serenissimi Reges, vestra erga mortales pietas, ad* p.365 *commune omnium bonum vtilitatemque coniunxerit. Quis enim tam hebes, qui regnis etiam vestris, sacrisque penatibus, ac magnis diis, sapienter consultum neget? quis non vestrarum rerum accessus vt felicissimus futurus sit, vtque faustissima in posteros fortuna oriatur, intelligat? Per vos ergo non desit, cum potentia vestra ac magnitudo, promptissimique ad effundendam animam populi, minime defutura videantur. Hoc icta nuper fœdera, copulataque affinitatibus imperia exposcunt, hoc augenda Christianorum respublica, subministrandaque vestrarum maiestatum & sociis & amicis auxilia expetunt, hoc (inquam) arma in perfidos Turcas vertenda, quod tantopere ab ineunte ætate, Sacratissime Cæsar, optasti, efflagitant. Vestro enim hoc conuentu tam in Scythia tumultuatum est, iam oppida muniri, tormenta parari cœpta. Tollite ergo animos, viresque contra infidum hoc genus colligentes, in Arabiam vnde oriundum est, pellite. Ita enim tanti Imperatoris, tot regum conuentum, vt necessarium, sic etiam saluberrimum fuisse intelligemus. Vosque Regnis non modo vestris incrementum ac perpetuitatem, sed immortalem quoque vobis apud posteros nominis gloriam comparabitis.*

Vix ego ad exitum perueneram, cum Cæsar imperiali habitu, coronaque (quod regnum Germani appellant) ad suggestum ascendit: *Regnum.* assidebant Vladislaus, Sigismundus, Ludouicus Reges, Wilhelmus Bauariæ Dux, cum pila aurea, qua orbis imperium repræsentatur, Marescalcus de Pappenheim cum pugione, quod iustitiam defensionemque fidei intelligimus, antestabant. Inde mox Regina Anna ad Cæsarem deducta est. *Sponsalia Maximiliani & Annæ.* Cumque ad publicam stipulationem deuentum, iuxta Imperatorem stetit, nec mora, Cæsari Maximiliano Roman. Imperatori, nisi Carolus Ferdinandusue Reges, nepotes, infra annum acceperint, Anna Vladislai Regis Pannoniæ filia, Arrabone annulo, & Strigonensi. qui connubilia verba fecerat, interprete nubit. Inde Ludouici Bohemiæ Regis Vladislai Regis filii, & Mariæ Maximiliani Imperatoris neptis, matrimonium etiam annulo confirmatum est. Quæ dum agerentur, Rex Vladislaus cum filiam tanto matrimonio copulatam, filio vero Cæsaris neptem vxorem dari, videret, præ gaudio effusissime lachrymatum ferunt. His peractis à Cæsare, tribusque Regibus, ducenti fere viri nobiles militiæ ornamento atque insignibus donati sunt. Tandem fessi domum repetiuere. Gurcensis apud Regem Sarmatiæ prandit. *Hastiludia.* Inde Pomeridiano tempore ad ludum hasticum itum est. Imperator, Regesque ac Reginæ ex podiis spectauerunt, partium trium certamen habitum, interfuere Marchiones Brandenburgens. Georgius & Casimirus fratres, Comes de Hardecko, Jacobus de Landau, Ardolphus de Bibracho, Dauid Cneriger, Victores Com. de Hardecko, Jacobus de Landau, Ardolphus de Bibracho (quanquam à seruo adiutus) fuerunt. Peractis ludis, vergente iam ad occasum die, basilicum à Cæsare symposium in arce habitum est. Conuictores ita discubuerunt, Vladislaus Pannoniæ Rex, Rodtalerina Domini Sigismundi de Dietrichstain, Maximilianus Imperator, Anna Regina, Sigismundus Poloniæ Rex, Maria Regina, Ludouicus Rex Bohemiæ, Matrona curiæ Pannonicæ præfecta, Archiepiscopus Bremensis, Episcopus Regisbonens. Wilhelmus & Ludouicus Bauariæ Duces, Albertus Dux de Mechelburg. *Conuiuium maximum.* Singulique ii singulis matronis accumbebant. Inde Pannones Sarmatiæque viri primo-

primores longo ordine conuiuabantur, omnesque (vt de Aristippo inquit Tertullianus) ita nepotati sunt, vt saliares cœnas, ac persica conuiuia superauerint. Trecenti enim aut (ni fallor) plures ciborum missus numerati sunt, omnia auro argentoque micabant. Stromata autem, ac peristromata Campanicis Alexandrinisque consutis, belluatis, prætiosiora parietes, Pauimentum stratoria tapetesque operiebant. Cumque per impetum reclusis foribus ingens mortalium vis introrumperet, Cæsar ad hortum, quem pensilem in arce habet, cum Regibus, choreæ vt ducerentur descendit. Interim ego ad Colimitium meum, quem Mecænati simillimum iudico, contuli, vbi & Pierium Grachum, Callimachum, aut Philetam alterum (ita elegos scribit) Stabium Stiboriumque Mathematicos, ac Ægidium Rem Jureconsultum, virum tum moribus cultissimum tum historiarum disputatorem subtilem ac eruditum conueni, qui apud Colimitium conuictores fuerant, nullusque non dies est in quo & disputando & legendo quippiam præclarum consequi non possis, adde frugi hominis humanitatem, liberalitatemque, qui eruditos quosque ita complectitur, vt sibi nihil prius quam totum sese iis, ne dum facultates elargiri. Mane autem cum Gymnasium (est enim Viennæ percelebre) gratulandi officio in Cæsarem fungi vellet, ipse magnis negotiis interpellatus vt breuiter diceret, lecturus mox orationem si scriptam darent, mandauit. Quod cum Vadianus meus vir candidissimi ingenii (sibi enim dicendi prouincia iniuncta erat) accepisset, sic breuiter Cæsarem allocutus est. *Satisfactum arbitror voluntati tuæ, sacer Imperator Maximiliane, quod orationem, quam Gymnasii tui nomine coram habiturus eram, maximis & amplissimis rerum tuarum negotiis id intercipientibus, te iubente ex animo in paginam transtulimus, hoc ipso commune officium, & sedulitatem erga te nostram ostensuri. Tu eam cum horis otiosis legeris, ita recipito, vt animum inducas tuum nihil horum, quæ de maiestate, potentia, & virtute tua sentimus, copiose satis pro ardentissimo nostro in te amore, summaque rerum à te gestarum admiratione, literarum monumentis demandari posse.* *Cui quidam à secretis Imp. nomine respondit, Cæsari tanti Gymnasii, ac eruditorum virorum aduentum gratum fuisse: Eidemque fauorem ac operam omnem pro conseruanda, augendaque eius dignitate largissime polliceri, Nihil enim prius Maiestati suæ fore, quam vt studia ingeniaque suorum florere intelligantur.*

Colimitiana Academia.

p.366

Vadiani oratio.

p.367

Cum aduesperasceret, nuptiæ Sigismundi Dietrichstain, & N. Rodtalerinæ ad multam noctem celebratæ sunt, omnes, præter Sarmaticum, Reges Reginæque interfuerunt. Postero die iterum hasticus ludus factus est. Spectauerunt Cæsar, Reges, ac Reginæ. Paria duo concurrerunt, neutrum (cum pariter caderent) victor. Octauâ Cal. Augusti Hippomachia id est verum equestris pugnæ simulachrum (Castrensi vocabulo *torniamen* vocant) habita est. Institutum vt arbitror Phrygium, sed pueri olim in eo certabant, vnde Maro autor, *Troiaque nunc pueri Troianum dicitur agmen.* Et Cæsarem legimus Troiam turma duplici maiorum, minorumque puerorum lusisse, Viennæ amplissimum forum est, in quo quatratum septum, sed longius quam latius factum fuerat, sinistra ingredientibus lignea domus, in qua & iudices stabant, & eorum qui pugnaturi erant arma affigebantur. Dextra temporarium pegma, frondium scena opertum, Cæsari, Regibusque ac Reginis, cæterisque Principibus, qui ludo non intererant, præparatum. Turma duplex, id est paria quindecim fuere, neque enim nisi principes viri, aut qui rerum gestarum gloria nobiles euasissent, ingrediebantur. Institutumque apud Germanos antiquissime obseruatum autumo, ex quo & strenuissimus quisque summam laudem reportabat, imbelles autem dedecore afficiebantur. Adde quod si quispiam vel regiæ vel mediocris conditionis, qui quidem aliquid perperam ignominioseque aut vecorditer ante patrauisset, ludo miscuisset se, ita omnes illum ipsum vel clauis vel frameis insectabantur, vt lege militari impune necarent. Nam militem germanum ab omni labe remotum ali volebant, quæ militum disciplina vt constanter

Hippomachiæ antiqua origo.

Torniamentum cur à Germanis obseruatum.

stanter seruaretur, huiusmodi certamina, ad quæ ingredi gloriosum erat, non ingredi turpissimum, à maioribus instituta fuerunt, quæ nunc mitius delectationis gratia à nostris exercentur. Igitur cum separatim septum ingressi fuerunt, qui priores hostes in pugnam prouocabat. Itaque singulis paribus ab initio, diuisis turmis, pugna inita est. Primi mucronatis lanceis Wilhelmus Bauariæ *Paria certantum.* dux, Casymirusque Marchio-Brandenburgensis concurrerunt, hastisque perfractis, exertis se inuicem machæris aggressi sunt cæsim) neque enim ferire punctim licet) cum in longum certamen protraxissent, dirempti sunt. Secuti sunt Georgius Margraphius item Brandeburgensis, & Albertus Dux de Meckelburg, qui cum lanceas fregissent, versis repente frenis, ad vulnera irrupere (neque enim ioco credas actum esse) sed incalescente (vt fit) martiali animo, non solum scuta inuicem frameis dissipauerunt, sed etiam ensibus, crebris adactis percussionibus fregerunt. Itaque cum nimio pugnandi ardore intumescerent, & ipsi dirempti sunt. Tertium certamen Comitibus de Henneberg, & de Montfort, datum est, qui cum strenue diu multumque certauissent, reliquis paribus locum cessere. Sic ab omnibus, quorum nomina excidere, tum hastis, tum parazoniis fortiter pugnatum est. Finitis vero parium pugnis, vtraque vtrinque acies, vt simul concurreret signum expectabat. Classico igitut dato, infestis hinc inde telis irruerunt.
p.366 Ita forum cum fractorum telorum fragore, tum cadentium armorum strepitu, crebrisque quadrupedantum equorum hinnitibus reclamabat, vt non ludicram exercitationem, sed verum certamen fuisse crederem. Vt diremptus pugnandi ardor, recensiti pedites sunt. At Cæsar, quoniam in Diui Stephani, vbi prius conuenerant, insignibus militaribus omnes qui expetebant, donare non potuit; in pegmate, Regibus etiam assidentibus, reliquos equites creauit, quorum Rutheni plures fuere, ex nostris autem vt numero impares, ita & rebus gestis, & doctrinis, & studio nullis postponendi: quos inter Stabium meum, virum eruditum, mihique & litteris, & amicitia *Stabius eq. creatus.* coniunctum, Cæsar à quo summopere diligitur, militari etiam ornamento prosequi voluit, quod non minori gloriæ Cæsaris tribuo, quam Scipioni, qui Ennii
p.367 statua vt suo sepulchro imponeretur iusserat; aut Pollioni, qui Varronis Polyhistoros imaginem in libraria, quam erexerat posuit.

Postero die, Hippodromum celebratum est, Nicolai Comitis de Salm vi- *Cursus equor.* ctores equi Scypho aureo à Viennensibus Patritiis, Ciuitatis nomine donati sunt. Sequentes dies cum chirographis, syngraphisque, ac diplomatibus conficiendis, vademque vtrinque & prouinciarum & Principum, præstando præterire intelligerem; Epithalamium quod ego in Ludouici Regis, ac Mariæ matrimonio, multo ante triduo effuderam, Vladislao patri Regi obferendum censui, ingressusque eius aulam, cum fratre Sarmatiæ Rege subinde loquentem, ita breui affatus sum. *Quæ in laudem matrimonii Serenissimi Ludouici, ac Mariæ, tuæque Maiestatis multo ante triduo exaraui, vt hilari vultu accipias, rogo atque supplico. Hæc enim si tibi placuisse intelligam, si quid dabitur ocii, rebus à te sapienter fortiterque gestis, prælusisse videbuntur. Interim & tuæ Maiestatis, & dulcissimi filii felicitatem opto. Tu vt illi diu superstes sis, Ille tui similis, & vitæ institutis, & rerum gestarum gloria, videatur.* His breuiter dictis Versiculos cum Epistolii præfatione, obtuli subscribendosque putaui.

SERENISSIMO PRINCIPI, VLADISLAO BOEMIÆ ET PANNONIÆ REGI, RICCARDUS BARTHOLINUS HETRUSCUS PERUSINUS FELICITATEM.

VT aliqua in parte salutandi officio, quod apud Persas peculiarissimum fuit, fungerer erga te Serenissime Rex Vladislae, quæ triduo à me, & tempusculo subinde interpo-

interpolato, in matrimonio Serenissimorum principum Ludouici & Mariæ (quod faustum felixque fiet) effluxerunt; tuæ celsitudini offerenda censui. Atqui carmen in Laudem tanti coniugii maturius fortasse censes à me exaratum fuisse oportere. Haud profectò inficior, sed lætitia, quam ex tantorum principum futuro hymenæo conceperam, ita afficiebar, vt multa succurrerent, quæ ne mihi quidem impensius cogitanti oblata fuissent. Tamen hanc meam meditatiunculam, quæ quam tenuis sit, non ignoro, satis placituram cæteris intelligam, si tu iucundissime Rex pacato vultu accipiens, non aspernabere.

IDYLIUM IN MATRIMONIO SERENISSIMORUM PRINCIPUM, LUDOVICI REGIS, AC MARIÆ REGINÆ.

Dum caligantes terrarum summus habenas
Aspiciet genitor, sceptrique cupidine mundum
Distractum vario, & tenui pro limite clades
Exortas miseris mortalibus, armaque vbique
Feruere, sanguinei reserataque limina Jani
Errores hominum varios, curasque reuoluens
Humani generis, secum sic Juppiter orsus:
Postquam informe chaos, nec non elementa vicissim
Æternum confusa, in corpora nexa redegi,
Scilicet vt medio penderet in aera tellus,
Vastaque nec fremeret extra sua littora pontus,
Aurea ætas. *Et calidis purus candesceret ignibus æther,*
Limitibusque suis constaret mobilis aer;
Omnia sic statui passim vt communia terris
Essent, vt pingues fœtus, & copia rerum
Castam alerent hominum, nullo discrimine, vitam.
Tempore quo aggresti stillabat ab arbore nectar,
Incolaque è scopulis hyblæus mella legebat,
Sponteque sollicitis tellus non peruia rastris
Ædebat partus cereales, quamque Iyeum
Malebant gentes Acheloia pocula priscæ
Ferrea ætas. *Paulatim vero lapsa est, & decolor ætas*
Quod fuerat commune datum mortalibus ægris,
Partiri cœpit, fallaxque & auarus habendi
Auaritia. *Creuit amor, paruoque repertus limes agello est*
Hic, mea sunt, inquit, ne transi, neue recide
Orbis partitus. *Hunc lucum, inter nos fluuius tu terminus esto.*
Inde orbem inuasit, Nihil discrimine longo
Seiunxit Lybiam, atque Asiam, Tanaimque bicornem
Europæ voluit fines dare, protinus ipsa
Sic natura gradus hominum, non conscia recti
Struxit ad imperia, & vigilem ad præcordia curam
Iniecit. Creuere arces, & mœnibus alta
Oppida muniri, & fossis cœpere profundis
Indigetesque patres, atque aurea desiit ætas.
Vnde Nini imperium est, hinc bello illo tenus orbi,
Ignoto Babylonque furens, & concita Persis,
Cœpit in externos armis prorumpere fines.
Quotque etiam memini Rex imperitauit Amasis
Vrbibus Ægypti, sed ne sequar omnia, tellus
Sic diuisa modo est, regni sic aucta libido

Vt quicquam certi non sit, iubet ire peracta
Euganeæ gentis, bello quas occupat vrbes
Illato, atque ignes stupeo quos Austria passa est Perfidia mortalium.
Clam missos, & tecta dolis flagrantia miris.
Sic nusquam iam tuta fides, communeque fallax,
Ne fraterna quidem seruat concordia, regnum.
Ergo ineunda via est, qua tot discrimina rerum
Tollantur, meliusque orbis terræque regantur.
Pax cœlo æterna est, quando Jouis omnia, mundo
Solus ego imperito, ponto Neptunus, Auernum
Dis regit, hoc superest vt & hæc mortalibus ora
Concessa, vnius Domini quoque gestet habenas.
Sic fore decretum est, vnum gens omnis adoret
Sit secum, voluitque modum, lustratque potentem
Regnatorem Asiæ, sceptrumque Sophitidos aulæ
Ægyptique vrbes magnæ, dirumque Serapim,
Inde sub occiduo Tartessia littora sole,
Gallorumque minas regum, ditesque Britannos
Complectens animo, Belgarumque inclyta regna,
Germanosque acres bello, sedesque potentis
Austriadæ, mox Pannoniam, gelidæque recurrens
Sarmatiæ populos, & quos alit ora Scytharum.
Pannonium in puerum tandem defixus inhæret:
Hic placet, hunc animo totum complectitur, alto
Qui magnas orbis terrarum flectat habenas. Caroli laus.
Hæc secum, & regiis Belgarum à sedibus vnam
Coniugio elegit stabili, cui mater Ibera
Cæsar auus, fraterque ingens, quo sanguine Regum
Præclaro quisquam non surgit maior in orbe.
Quicquid in occasu est, quicquid per littora portus
Gesoraci refugum tangit mare, & alpibus altis
Clauditur interne, illius sub iura futurum.
Interea absoluet Latialis munia belli
Austriades, tumidumque Adriæ victricibus armis
Frenabit pontum, maioraque sceptra parabit.
Sic etenim crescens, regnisque potentibus auctus
Inuenient post fata viam, qua sumere fasces
Terrarum possit, & gentibus imperet orbis.
Dumque ergo imperio mundi, maturior ætas
Crescit, erunt olli magni per fœdera Reges
Jungendi, inque vicem celebranda iugalia sacra.
Nec mora Junonem, atque ortam Tritonide ripa
Arcessit, coramque Deis sic talibus infit.
Cura puella mihi Maria est sata rege Philippo,
Pannonio vt puero pulchro iungatur, & altas
Magna Vladislai incedat Regina per aulas.
Chara faue coniunx, tædasque exprome iugales;
Tu Pallas puero incumbe, & virtute parentum Alludit ad poema suum.
Imbue, daque armis nullus sit fortior vsquam
In terris, nullique Deum pietate secundus:
Cui sum terrarum atque orbis cessurus habenas.
Annuit his Juno, at contra sic talia Pallas,

Tu quæcunque iubes pater omnipotentis Olympi,
Perficiam; siquidem Austriados pepigisse recordor;
Cum domitos vidi magno sub Cæsare Boios,
Me fore præsentem rebus dextramque futuris.

Hæc in vltimo Austriados libro scribuntur.

Nulla mora his dictis, sese ad penetralia confert
Juppiter, & secum quæ sint peragenda volutat.
Agnoscebat enim, causis ingentibus ipsum
Ambiri Austriadem, hinc mors Galli, hinc Itala bella
Distractum motu vario curaque premebant.

Gurcensis laudes.

Tunc mentem in Langum vertit, quem candida mater
Incrementum ingens, felici prodidit aluo.
Atque ait, hic meus est, hunc alta ad culmina rerum

Ab ortu.

Prouexit virtus, nam quid memorare necesse est
Felicemque ortum, & primæ incunabula vitæ
Diuino progressa gradu, quod mentis acumen
In puero eluxit? studiorum quantus in illo
Præmaturus amor? quantum profecerit, ipsa

A studiorum genere.

Miratur Pallas, siue astra polique rotatus,
Seu vim signiferi, seu res præceptaque morum
Inquirat, terræque amnes atque æquora ponti,
Quæque sub occasu gentes sint, quæque sub ortu.
Vt fluat Oceanus, quam longo margine tellus
Claudatur, qua parte gelu coit, æquor, & vndæ:
Nigris inuentus descendat Nilus ab Indis,
Disserit hoc melius nemo. Suadela, Venusque
Sessitat in labris, quo fante pependit in æthra
Ales sæpe, suosque oblita est incuba nidos,
Diuinique animi stupuere, vndasque silentes.
Firmatas vidi, atque auritas currere quercus.

A præsentia.

Os etiam sublime datum, positusque sub alta

A rerum experientia.

Maiestate decor, grauitas, præsentia, motus,
Diis similem efficiunt, quanta experientia rerum
Scit Latium, cui frena dedit, scit Gallia, Iberus

A fide.

Germanique Duces. Verum sub Cæsare longe
Est visum melius, cui tot labentibus annis
Imperii adiutor magni, fidusque laborum
Est comes. Hunc ergo tanta ad molimina, solum
Eligere est animus, sic fatus abusque Lycæo
Mercurium accersit, mandatque hæc protinus olli.
Inate, & cœlo sumptis talaribus alto
Labere, & Augusti sacras te confer ad aulas
Cæsaris, Hinc præpes (nusquam mora) Pannona Regem
Vladislaon adi, qui connubialia sacra
Inter se celebrent. Nubat Maria inclyta pulchro
Virgo Ludouico, tædisque vndaque iugali
Ipse adero præsens Diuum pater, & bona Juno.
Sed Lango pia cura meo data numine fido
Tractandi hoc munus, tamque alta negotia Regum. p.370
Sic Jouis imperio magnos affare Tyrannos
Dixerat, extemplo Cyllenius alliger Alpes
Festinus petiit gelidas, & nunciat ipsis
Regibus, in somno patris mandata Tonantis.

Nec mora, vtrumque subit, tædis coniungere regna
Irrequietus amor, stabilique innectere vinclo
Hic Mariam poscit, contra sibi Cæsar habendum
Esse Ludouicum, nodoque augenda iugali
Regna putat, pariterque incessit corda cupido.
Et iam tempus erat, quo lex & fœdera tanti
Coniugii firmanda forent, exposcit vterque
Magnanimi curam peragenda ad munia Langi.
Exequitur mandata celer, fidusque minister
Flumine Danubii lata rate vectus, in alto
Vela dedit ventis, coeunt hinc Sarmata, & inde
Pannonius, Reges magni, quorum alter anhelat
Tela inter Moscos vibrare, acresque Rhutenos,
Et magni tumidas superare Borysthenis vndas:
Alter Turcarum, Mysorumque agmina fundens
Pacatum statuit regnum, nuperque senile
Ostendit robur, rabiem qui marte prophanam
Bellaque victrici strauit seruilia dextra.
Langum ambo excipiunt, faciem mirantur amœnam,
Atque graues pariter gestus, gratique verendam
Maiestatem oris, linguæque arcana disertæ,
Interea paucis res est transacta diebus
Coniugiique fides vtrinque est pacta futuri.
Belgica Pannonio est sic iuncta puella marito.
Crescite iam pueri, coniuncti viuite Reges.
Jam nitet omnis ager, ridet iam Dædala tellus:
Clarius it cœlum, riui lætantur & amnes:
Horrescunt plantæ, distillant balsama saxis,
Danubii dant nectar aquæ, pacatus abundat
Ambrosia Drauus, & vernantes Carpathus vmbras
Extollit, duroque fluunt é robore mella.
Crescite iam pueri, coniuncti viuite Reges.
Non sic tardipedi visa est sibi Cressa puella
Fluctisona in Dia, sic nequidquam Artemisæi
Annua coniugii celebrant solennia Cares:
Non sic turritæ, felicia vincla Cybelles
Grata Deis, minor Alcæo quoque creditur Hebe
Juncta, nec Jasio maior virgo Attica nupsit.
Crescite iam pueri, coniuncti viuite Reges.
Pannon fronde comas, & vernis necte corollis,
Intorque Germane comas, & necte corollas:
Fescenninorum libertas prodiga passim
Regales intret thalamos, iam Syrmius hospes
Musta cadis relinat, spument Carchesia Baccho
Austriaco saliant iuuenes, & ter pede dextro
Propulsanto solum læti, tria nomina fantor,
Quæ cœlum, pontumque regunt, terrasque profundas.
Crescite iam pueri, coniuncti viuite Reges.
En mundi noua signa meant, nouus erutus ordo.
Nescio quid maius cœlum promittis, habenis
Vladislae tuis, iam canos vngue capillos
Et tædas adole pingues seruileque bellum

Excidat ex animo, quod tu virtute tuoque
Sedasti ingenio, pauloque relaxior insta
Lætitiæ, & thalamum tua concinat aula, futurum.
Crescite iam pueri, coniuncti viuite Reges.
Frater ades sacris, & bello solue phalanges
Sarmaticas, patere indomitos errare Agathyrsos,
Da veniam Mosco, Scythicosque relinque Rhutenos
Paulisper, dum læta dies, dum lætior annus,
Dum ridet cœlum, atque aer nigra nubila ponit,
Frater ades, tædæque sacræ pius omnia firma.
Crescite iam pueri, coniuncti viuite Reges.
Per te etiam Cæsar, pugnax dum parturit ingens
Bellum animus, Venetumque minas dum cura domandi
Maturatur, eat lux formosissima, Diuûm
Munere concessa, & magnos paritura triumphos.
Liberior, sceptri nec maiestate retentus.
Indulgeque iocis, mellitaque pocula ziti
Spumantesque hauri nigro crateras Jacho.
Crescite iam pueri, coniuncti viuite Reges,
Vos ambo, quorum Diis magnis cura remansit.
Virgo, puerque, tuum factis imitabere patrem,
Tu prior, ipsa tuæ videare simillima matri.
Juno faue dictis, tibi vincla iugalia curæ
Atque maritales sit Regum adolescere tædas.
Currite felices Parcarum, currite fusi.
Sit lætus quicunque dies nucibusque relictis
Dum iuuenilis amor feruet, dum pronuba Juno
Aspirat, castamque Venus secat aurea zonam,
Alma puella, puerque ô terque quaterque beati
Caste adeunto thorum, & caste celebranto hymenæum.
Sic nati natorum, & qui nascentur ab illis,
Perpetuo regno solioque fruantur auito.
Currite felices Parcarum, currite fusi.
Ecce noua imperia, & rerum incrementa parantur,
Sub vestrum, quæcunque videt Sol aureus ortu
Quæque sub occasu, sceptrum ventura, Deorum
Augurор officio. Venient sene patre Alitambi,
Incultique Scythæ, Parthique, & discolor Indus
Obsequio, cum sceptra potens sua Cæsar ad vnum
Transferet, illiusque manu tractabitur orbis.
Ergo dum rerum crescit maturior ætas,
Currite felices Parcarum, currite fusi.

Damnat Principes sui temporis. *Dies fœderis promulgati.* Itaque hosce versiculos cum obtulissem, Adorcos abii nugæ, nam Principum fores pedibus (vt aiunt) non manibus pulsandæ. Jam sextæ Augusti Calendæ aduentabant: Iam felicissima albicabat dies, & nitido signanda lapillo, qua pax æterne, fœdus perpetuum, affinitates immortales promulgarentur. Itaque cum Cæsar semper Augustus, Vladislaus Pannoniæ, Sigismundus Sarmatiæ, Ludouicus Boemiæ Reges, in arce conuenissent, atque interim de rebus magnis sermo haberetur, fœderis promulgatio ad vesperam dilata. Quamobrem accensis cæreis sic res acta est. *Strigoniens. verba pro fœdere.* Cardinales Strigoniens. Gurcensisque aderant, sed Strigoniensi ob ætatem munus impositum, vt fœderis verba faceret: qui ita exorsus est. *Sacratissime Cæsar, Serenissimi Reges, Felicissimus dies tandem aduenit,*

uenit, in quo inter vos perpetuum fœdus, immortalisque amicitia confirmaretur. Itaque quod faustum & felix sit, vobisque, regnis vestris, & Christianæ reip. profuturum, si pax, fœdusque vt inter vos tractata sunt placent, & verbis nunc confirmate, & dextras inuicem complectimini. Cum ergo lætis animis & annuissent & confirmassent, ita dextras coniunxerunt. Cæsaris dextram primus Vladislaus complexus est, inde Sigismundus, tertio Ludouicus Reges. Rursus Vladislai dextram Sigismundus frater & Ludouicus filius complexi sunt. Tertio Ludouicus Sigismundusque dextras coniunxere. Tanto omnium applausu hæc acta sunt, vt neque cogitari, neque referri gaudium possit. Hæc paulo secretius. Inde vt omnes, qui auidissime expectabant, palam Cæsaris Regumque fœdus p.372 intelligerent, ex Podio Syngraphum & Latine, & Germanice sic recitatum est. *Quod faustum felixque siet Nobis, ac Christiano orbi, Sacratissimi Maximiliani Imperatoris, Serenissimorumque Regum Vladislai, Sigismundi, ac Ludouici, fœdus perpetuum, amicitiamque contra infideles, atque hostium communium internicionem initam confirmatamque denunciamus.* Quibus perlectis, ferit aurea sydera clamor, tympana perstrepunt, tubæ clangunt, senes, iuuenes, innuptæque puellæ; tum ciues, tum externi, felicissimo rerum exitu lætabundi per vrbem discurrebant; festa vbique diuersarum gentium gratulatio haberi videbatur. Postero die Cæsar, Regesque mutuis inuicem muneribus certauerunt. Gurcensem Sarmatiæ Rex Megaloprepes Scyphis Anaglipticis tribus, duobus crateris aureis, totidemque Zebellinorum quadragenis (sic enim appellant) donavit; omnesque præterea Oratores, virosque à secretis, amanuensesque Cæsareos, aut holosericis, aut pecunia prosecutus est. Contra nulli aulicorum Pannoniæ, Sarmatiæque, quin prius à Cæsare basilice donati fuerint, recessere. Verum hæc prosequendi nec meum institutum est, nec si vellem, præ multitudine munerum ac magnitudine compos incepti operis fierem. Tantum hoc tradendum memoriæ est, Cæsarem Mariæ Nepti Crucem (cuius superius memini) viginti millium ducatorum elargitum esse. Regem vero Sarmatiæ zebellinorum pellibus trium millium ducatorum pretio Imperatorem donauisse: quis vasa aurea, argenteaque? quis scyphos, gutturnios, Anciliaque toreutice figurata arte enumeret? quis vestes purpureas, dibaphas, latosque principum virorum clauos, puellarum patagia, militariaque paludamenra feliciter prosequatur. Quare sit satis hoc in vniuersum meminisse, Cæsarem qui & Reges suis aluit sumptibus supra ducenta millia Rhenensium impendisse. Itaque rebus auspicatissime confectis, perendino die Imperator & Ludouicus Rex graui ambo armatura tecti nouam ciuitatem, quo cæteri Reges postridie venturi erant, petiere; illuc sequente die cum omnes conuenirent, biduum insumptum est, compositisque examussim rebus, abeundi tandem vtrimque venia impetrata est. Vbi tot lachrymæ effusæ sunt, vt minus Niobem in Sypilo lachrymari crediderim. Nam Vladislaus Annam filiam, delicias suas, solatiumque ac senectutis præsidium relinquere grauiter ferebat. Illa effusis iam deuicta lachrymis, non solum paterni doloris ac senii miserescebat; sed & crebro fratris qui paulo ante dixerat, *malle mori quam sine sorore viuere*, singultu ac mœrore ita afficiebatur, vt tota in lachrymas euanescere videretur. Sic cum diu mansissent, datis mutuo dexteris Vladislaus, Ludouicusque Reges, relicta apud Cæsarem Anna, in Pannoniam rediere; Sigismundus Viennam, vt inde paulo post in Sarmatiam abiret, reuersus est.

Formula item fœderis.

Dona Cæs. Regumque.

AD LECTOREM.

QUOD *pollicitus sum ab initio, in parte me præstitisse arbitror. Tamen non inficior, tantæ rei magnitudinem, & vberius, & sublimius dictionis genus poposcisse. Nam ea, quæ magnifice, excellenterque gesta sunt, nisi eorum dignitatem,*

atque

atque amplitudinem verborum cultu, atque ornatu prosequare, idem contingat necesse est, vt pro Elephanto Culicem depingas, atque ea dum leguntur magis risum quam admirationem afferunt, ac tantum abesse arbitror, vt res illustres, inerudite, incompteque scribi debeant, vt etiam cultissimus in iisdem ornatus requiratur. Alioqui & nos iudicio caruisse censeremur, & facta dictaque memoratu digna in tenebras à nobis coniici, nedum illustrari viderentur. Qua quidem in parte video complures errare, quippe qui magis vernaculis suis & iisdem indoctis, non citra famæ iacturam consulere, quam rerum præstantia summa cum laude prosequi velint. Sed de hoc eruditi iudicent. Interim lectorem admonitum volo, ne minutissima quæque, à quibus non ignarus pedem retraxi, & iisdem immorari, non nisi ingenio abutentis est, requirat. Nomina autem (vt alibi præfatus sum) vt cuiusquam lubido erit, resarciendi, mutandiue edicto publico libertas esto. Nam ipsam rerum seriem, quam propriam quoruncunque Nomenclaturam prosequi maluimus.

Caspar Vrsinus Velius.

Quam bene Mæonius celebrauit Homerus Achillem,
Quam bene & Ænean cantat vbique Maro.
Tam canit Austriadæ bene Cæsaris acta Ricardus,
Scribendi graphice cultus vtraque via.
Felix Æacides, felix Anchisiades Tros,
Felix Austriades terque quaterque pius. P. 373
Contigerunt merito magnis, magno ore locuti
Vates, æterni carminis artifices.

Joachimi Vadiani Heluetii.

Cæsaris & Regum si quid monimenta merentur,
Quæ Ricarde tuus tollit ad astra labor:
Iusta tibi famæ merces accedet, & addent
Priuato meritum grandia gesta decus.
Lecta adeo rebus componis verba, suoque
Quodcunque est nusquam non sinis esse loco.
Arte quidem: nam sæpe solent parua illa videri,
Verborum incompta quæ leuitate fluunt.

Rudolphus Agricola Junior.

Hoc lege lector opus, non hoc est verius vllum,
Quodque animo poterit gratius esse tuo.
Siue stilum videas, seu gesta negotia regum,
Omnia vel Criticis sunt placitura malis,
Ad malum siquidem vere exorditur ab ouo,
Et docte & proprie singula facta docet.

GRAVA-

GRAVAMINA NATIONIS GERMANICÆ.

LECTORI SALVTEM!

BURCARD GOTTHELF STRUVE.

Ulta Germanicæ gentis a ſeculo potiſſimum XV. contra Papalis antea attentata exorta fuerunt grauamina, maxime, dum per Jo. Wiclefi & Jo. Huſſi doctrinam, lux euangelica paullatim inualeſceret. In Concilio equidem Conſtantienſi Sigismundo Imp. an. 1416. iamdum quædam Grauamina exhibebantur, inde *Auiſamenta Conſtantienſia* adpellata, * quæ hoc effecerunt, vt in eodem Concilio inter Martinum Papam V. & Nationem Germanicam Concordata de Eccleſiæ vniuerſalis adminiſtratione conſtituerentur. ** Inde eidem Sigismundo an. 1427. Moguntiæ noua exhibita fuerunt Auiſamenta. *** Inſecuta quidem fuit an. 1436. Sigismundi Imp. Reformatio, per ipſius Conſiliarium, Fridericum a Landskron compoſita, **** ſed parum proualuit. In Concilio Baſileenſi quidem ad Grauamina Germanicæ nationis fuit reſponſum, ***** neque tamen hoc ipſo iisdem ſatisfactum. Mortuo Eugenio IV. Papa, dum ipſi ſuffectus eſſet Nicolaus V. Comitia in diem S. Margarethæ 1447. Aſchaffenburgum indicebat Fridericus III. Imp. ****** *Diſceptatum ibidem eſt, quonam pacto Pontifici Nicolao parendum eſſet. Erant, qui decreta Baſileenſis concilii omnia ſuſcipienda contenderent, illisque ſaluis, Papæ obediendum. Contra legatus apoſtolicus eius concilii legibus, quod Romana ſedes refutaſſet, nullam ineſſe vim aiebat. Alii, quibus media ſententia placebat, verum Baſileæ concilium aliquando eſſe affirmabant, eiusque temporis conſtitutiones hautquaquam reiiciendas eſſe putabant. Poſtremo eo modo concordiæ locus fuit, vt ſententia quorundam decretorum Baſileenſis concilii reciperetur, reliqua vero eius ſtatuta reiecta viderentur.* ******* In iisdem quoque Comitiis Aduiſata fuerunt exhibita. ******** Tandem vero XVII. Februarii 1448. cum Johanne Cardinali S. Angeli & Legato a latere ſuper Collatione Beneficiorum Eccleſiaſticorum certa erecta fuerunt

* Reperiuntur iſta apud Goldaſtum *Tomo vno Conſtit. Imp. p.* 391. & inter Reſcripta & Statuta Imper. *Tom. I. p.* 149. & apud Hardtium *Prolegom. Concilii Conſtant. Tom. I. c. XV.*
** Extant iſta in Leibnitii *Cod. Jur. Gent. diplom. Tom. I. p.* 384.
*** Extant apud Goldaſtum *in Stat. & Reſcriptis Imper. Tom. I. p.* 155.
**** *c. l. p.* 170.
***** Apud Goldaſtum *Stat. & Reſcript. Imper. p.* 202.
****** De his Jo. Gobellinus *in Comment. Pii II. lib. I. p.* 24. & Müllerus *im Reichs-Tags Theatro P. I. c. XXVII.*
******* Verba ſunt Æneæ Syluii in Apologetico ad *Martinum Meyerum.*
******** Extant iſta apud Müllerum *c. l.*

fuerunt concordata, quæ XIV. Cal. Aprilis eiusdem anni a Nicolao V. Papa fuerunt confirmata.* Hæc tamen obtrusa potius fuerunt Nationi Germanicæ, dum pauciores status ista adprobarent. Neque tamen his, quæ Sedi Romanæ admodum erant proficua, contenti Pontifices, maiora adhuc attentabant. Mortuo igitur an. 1455. Nicolao V. Papa, *fuerunt non pauci, qui Cæsari suaserint, nunc tempus esse coërcendi Apostolicam sedem, ne tantum in Germania posset: Conuentiones quæ cum Eugenio factæ fuerant, diminutas esse, nec prius obediendum Rom. pontifici, quam ea concederet, quæ natio Germanica optaret, ancillam eam videri libertatem aliquando mereri. Atque hoc ipsum Jacobus Treuerensis archiepiscopus obnixe requirebat, qui ex lite lucrum aliquod expectabat. Contra Æneas non esse e re Cæsaris aiebat, Romani pontificis auctoritatem reprimere, vt populi gratia iniretur, quæ sui natura inconstantissima est: nec multitudini relinquendas habenas, quam nosset principatibus inimicam: inter principes aliquando amicitiam inueniri, inter plebem, & regem odium immortale. Papam Imperatoris & Imperatorem Papæ auxilio indigere: Stultum esse illi nocere, cuius expectes opem: cum Pontificatus nouus initur; tunc Romani præsulis gratiam beneficiis emerendam. Quod si ab iniuriis incipias, difficile in beneuolentiam patere aditum: mittendam more maiorum obedientiam, fœdusque cum nouo præsule honestum ineundum, eoque pacto Germanos Imperatori obedituros. Vicit Æneæ sententia atque ipse missus est, qui ea perageret, quæ suaserat, & cum eo profectus Joannes Inderbachius Jurisconsultus.* ** Electores tamen, præ cæteris Rhenenses, de Papæ attentatis sæpius querebantur. Patet hoc ex Martini Mayeri, qui Cancellarius erat Moguntinus, Epistola ad Æneam Syluium scripta, quæ hic inseritur, ex Aschaffenburgo scripta, *** qua ipsi non solum de Cardinalis dignitate gratulatur, sed etiam quæ Nationis sint Germanicæ contra sedem Papalem Grauamina aperit. Ad singula tamen diuersis epistolis respondet Syluius, **** singularem etiam confecit Apologiam, quam inscripsit *de Ritu, situ, moribus & conditione Germaniæ*, ***** quam Antonio tituli S. Chrysogini S. R. E. presb. Cardinali Episcopo Verelensi destinauit. Ipse quoque Calixtus III. Papa se de Germanorum Grauaminibus diuersis vicibus excusat. ****** Ad dictam vero Syluii Apologiam ex mandato Maximiliani I. singulari scripto respondet Jacobus Wimphelingius Sletstadiensis, hic erat Presbyter Spirensis Ecclesiæ, qui etiam in Heidel-

* Extant ista cum quæstionibus quibusdam per Georgium Branden edita, *Coloniæ* 1610. 4. apud Goldastum *Statut. & Rescr. Imper. Tom. I. p.* 207. Accesserunt Schilteri Institutionibus Juris Canonici & reperiuntur apud Leibnitium *Cod. Jur. Gent. diplom. P. I. n. CLVIII.* Müllerum *im Reichs-Tags Theatro P. I. c. XXVII.* §. 7. Commentati in eadem fuerunt Henricus Linckius & Adamus Cortreius.

** Verba sunt Jo. Gobellini *Comment. de Gestis Pii II. lib. I. p.* 25. Extat etiam Æneæ Syluii Oratio, qua Calixtus III. Papæ Imp. nomine obedientiam offert, inter alia Eius Opera *ep. CCCXCV.*

*** Datum huius epistolæ apponitur *pr. Cal. Septembris*, 1457. Sed cum Æneæ Syluii *ep. CCCLXIX.* quæ ad eandem responsoria ex Roma scripta sit die VIII. Augusti MCCCCLVII. errorem quendam commissum esse arbitramur.

**** Facit huc Epistola Æneæ Syluii ad Martinum Mayerum *CCCXXXVIII. CCCXLV* Alia ad Joannem Lesurem *CCC XLIX.* ad Decanum Wormatiensem *CCC LVI.* Plerasque Theatro suo Comitiorum sub Friderico III. inseruit Müllerus *P. III. c. VIII.* §. 3.

***** In editione quidem Operum Æneæ Syluii quæ *Basileæ* 1551. *f.* prodiit, qua ipse vsus sum, hæc ipsius Apologia non reperitur, extat vero in Bzouii Annalibus *Tomo XVII. p.* 186.

****** In epistola ad Ladislaum, Vngariæ Regem inter epistolas Syluii *CCC XXXI.* ad Henricum Leubing *ep. CCCXXXV.* ad Nicolaum S. Petri ad vincula Cardinalem *ep. CCCXXXVII.* & ad Fridericum III. Imp. *ep. CCC LXXI.*

Heidelbergenſi Academia docuit. * Hunc autem Maximilianus elegit, quod non ſolum vario doctrinæ genere eſſet refertus, ſed etiam abuſuum Cleri cenſor acerrimus, ** qui alias pro Eccleſiæ immunitate ad Cardinalem Tornicenſem ſcripſerat. Hæc igitur Wimphelingii Apologia, cum aliis ſcriptis, Grauamina Nationis Germanicæ concernentibus, in hac continetur Collectione. Adiectæ ſunt duæ Orationes, altera a Legatis Leonis X. in Comitiis Auguſtanis 1518. *** habita pro colligendis decimis contra Turcas, altera eſt diſuaſoria ne Principes in easdem decimas conſentiant Nomen quidem huius Oratoris non exprimitur, ſed in fine eiusdem hæc verba reperiuntur: *finis Orationis Vdalrici (vt fertur) Hutteni*, qui illuſtris nominis cenſorque cleri erat acerrimus. Interfuiſſe autem ipſum hiſce Comitiis Hiſtoria Vitæ ipſius teſtatur. **** Aſt, licet Huttenus diuerſis ſcriptis contra Papam & Romanos eſſet clarus, dubium tamen mihi mouent vltima huius Orationis verba, quo minus eidem hanc tribuam Orationem, dum ſe a Laurentio de Bibra, Herbipolenſi Epiſcopo ſacerdotum Collegio decoratum fuiſſe ſcribit, quod de Hutteno dici nequit. Proponit autem auctor quisquis ſit, quod Papa ſub prætextu ſaltim belli Turcici decimas à Germanis exigat. Inde pallii abuſus reprehendit, dicens: *prouenit Pontifici ex ſua terra vectigal, quantum nulli Regum Chriſtianorum: & tamen Pallia emimus, & tamen aſinos auro onuſtos Romam mittimus, patibula Chriſti erigimus, munera promittimus aurum pro plumbo mutamus, negligentius (hem lapſo calamo) indulgentias paſſim admittimus.* Inde quantum lucrum Julius II. ex collectis ad Baſilicam S. Petri factis fecerit, enarrat, qua ratione Laurentium Medicem ducem Florentinum voluiſſet conſtituere. Demum cum laude Laurentii de Bibra, Epiſcopi Herbipolenſis concludit. Omnia hæc ſcripta partem XXIII. conſtituunt inter Politica Imperialia Goldaſti. *****

---

* Vitam ipſius & ſcripta exponit Bernh. Hertzog *Elſaſſ. Chronic. lib. VII. c. XXI.* Voſſius *de Hiſtor. lat. lib. III. p.* 640.

** Teſtatur de eo S. Langius *Chron. Citic. p.* 886. ſcribens: *Jacobus Wymphelingus, ſacerdos & theologus vita & doctrina alioqui conſpicuus, ſed ſcribendo plurimum acerbus & ſpinoſus, paſſim cæterorum & vitam & ſcripta cynice taxando. Qui cum in libello ſuo de integritate mores religioſorum & ingenia etiam antiquorum patrum taxaſſet, librumque de ſcriptoribus eccleſiaſticis Joannis Trithemii abbatis & quondam præceptoris mei, temere & inſipienter reprehendiſſet, noſtroque ordini tres præſtantiſſimos eccleſiæ doctores, Gregorium videlicet magnum, Alquinum Caroli magni magiſtrum, ac venerabilem Bedam ſubtraxiſſet, eos cucullatos ſiue religioſos extitiſſe ſcriptim negando; ſicque aliis ordinibus feciſſet quibusdam, iuſſu ac inſtinctu memorati abbatis Trithemii, viri vndecunque doctiſſimi, ſub cuius tunc certo tempore militabam obedientia, in archiſterio prope Herbipolim, ſcripſi contra eum, immo eius deliramenta, opus bipertitum in laudem & defenſionem clauſtralium omnium. Edidit inſuper idem Jacobus & plura alia opuſcula parua, quæ impreſſa venduntur palam.*

*** Inſcriptio Freheri præferebat annum 1519. Verum dum Comitia an. 1518. fuiſſent habita & finitis iisdem Maximilianus ineunte anno 1519. fuiſſet defunctus ita emendauimus. Agit de iisdem Comitiis Chytræus Saxon. p. 201. *præcipua de Bello Turcis inferendo, deliberatio fuit, qui ſuperiore biennio, Campſone, Syriæ & Ægypti Rege, ad Singam fluuium, cum Mamaluchis cæſo, vniuerſam Syriam, Palæſtinam & Ægyptum, in ditionem ac Imperium ſuum redegerunt.* Gerh. a Roo. lib. XII. p. 603. *Imperator quoque in Turcicum bellum animatus, conuentum ordinum Auguſtæ Vindelicorum egit, ad quem Principes, ſolito frequentiores, venêre.*

**** Reperitur iſta cum Catalogo Scriptorum Hutteni in Halenſium Teutſchen Anmerckungen *Tom. III. Obſ. V.*

***** Idem Goldaſtus in *Conſtit. Imp. Tom. II. p.* 119. eadem habet, & Germanico ſermone *in Reichs-Satzungen p.* 215. ſed non omnia.

GRAVAMINA GERMANICÆ NATIONIS, CUM REMEDIIS ET AVISAMENTIS AD CÆSAREM MAXIMILIANUM, ET IMPERATORIS IPSIUS EDICTO.

GRAVAMINA CONTRA SEDEM ROMANAM, NOMINE NATIONIS GERMANICÆ ET SACRI ROMANI IMPERII, DECEM.

I. QUod ad ſeruandas bullas, pacta, priuilegia, & literas, ab anteceſſoribus absque omni derogatione conceſſas, ſucceſſores Pontifices teneri ſe non arbitrantur; imo per crebras diſpenſationes, ſuſpenſiones, reuocationes ad cuiuscunque etiam vilis perſonæ inſtantiam contraueniunt.

II. Quod electiones Prælatorum, quandoque reiiciuntur.

III. Quod electionibus præpoſiturarum, quas quarundam Eccleſiarum capitula multo ære impetrarunt, contrauenitur. Spira ſcit & Haſela, cuius bulla de eligendo præpoſito eneruata eſt, eo adhuc ſuperſtite qui dederat.

IV. Quod beneficia & dignitates maiores, Cardinalibus & Protonotariis reſeruantur.

V. Quod expectatiuæ gratiæ absque numero conceduntur, & multi interdum ad vnum collatorem. Vnde ſurgunt quotidianæ lites, & pecuniæ dilapidantur. Tum illæ, quæ pro bullis gratiarum quæ nunquam effectum ſortientur, expoſitæ ſunt. Tum illæ, quæ pro litibus deducendis conſumuntur. Inde apud quosdam ortum eſt prouerbium: *Quisquis gratiam expectatiuam ab Vrbe extraxerit, centum aut ducentos aureos nummos in ciſtam ſimul ad ipſam gratiam reponat, quibus ad proſequendam litem opus habebit.*

VI. Quod annatæ absque dilatione, & ſine miſericordia, etiam Epiſcopis intra paucos annos mortuis, exiguntur. Interdum plus quam debeatur, extorquetur, propter noua officia, & nouos familiares. Exemplum de Moguntina & Argentinenſi eccleſiis.

VII. Eccleſiarum regimina minus dignis (Romæ videlicet) committuntur, qui ad mulos magis, quam homines paſcendos & regendos eſſent idonei.

VIII. Indulgentiæ nouæ cum reuocatione aut ſuſpenſione veterum (laicis contra Clerum murmurantibus) ad corradendas pecunias conceduntur.

p.374 IX. Decimæ ſub prætextu expugnandorum Turcarum exiguntur, nulla expeditione ſubſequuta.

X. Cauſæ, quæ in Germania (in qua etiam docti & iuſti iudices ſunt) terminari poterant, ad tribunalia Romana indiſtincte trahuntur. Quod ſanctus Bernhardus ad Eugenium Papam ſcribens, valde reprobare videtur.

REMEDIUM CONTRA GRAVAMINA NATIONIS GERMANICÆ.

SI Cæſareæ Maieſtati conſultum viſum fuerit, proponatur ſummo Pontifici, & ſacro ſanctæ Eccleſiæ Romanæ, quod graue immo intollerabile ſit nationi Germanicæ, à modo tantas expenſas & moleſtias pati; tantas pro confirmatione Archiepiſcoporum & Epiſcoporum inferre annatas, præſertim quæ in quibusdam epiſcopatibus ſucceſſu temporis auctæ, in quibusdam duplicatæ eſſe dicuntur. Nam ſedes Moguntina (vt dicitur) olim ſolum dedit decem millia florenorum, quæ cum quidam illic electus dare renueret, ſicque vsque ad mortem ſuam perſiſteret, electus poſt eum, confirmationis cupidus ſe opponere timuit ſedi Apoſtolicæ offerens antiquam ſummam, puta decem millium florenorum. Is nec confirmationem impetrare potuit, niſi & reliqua decem millia ſimul redderet, quæ adhuc extabant à ſuo prædeceſſore nondum perſoluta. Atque ſic cogebatur dare viginti millia florenorum, quæ tunc indubie in regiſtrum Cameræ ſignata ſunt, & vsque ad noſtram ætatem à ſingulis Archiepiſcopis exacta, & nedum viginti millia, ſed & viginti quinque, propter noua officia, & nouos pontificum familiares. Tandem excreuit ſumma, vsque ad viginti ſeptem millia. Quæ Archiepiſcopus Jacobus cogebatur nuper perſoluere, vt retulit Vicarius in ſpiritualibus Moguntinenſis. Sicque in vita vnius hominis ſepties viginti quinque millia à ſolo Archiepiſcopatu Moguntino pro confirmatione Archiepiſcopi Romam peruenerunt. Et cum Archiepiſcopus Jacobus vix quatuor annos ſediſſet in archiepiſcopatu, mox poſt eum electus dominus Vriel, ad minus quatuor & viginti aut viginti quinque millia coactus eſt perſoluere; quorum partem mutuo forſan accepit à mercatoribus, ſed vt illis ſatisfaciat, imponere coactus eſt ſubſidium aut exactionem in ſuos populos & pauperes agricolas, quorum aliqui nondum ſatisfecerunt tributo aut exactioni pro pallio à ſuo prædeceſſore Jacobo impoſitæ. Sicque non ſolum euiſcerantur noſtrates, & ad extremam inopiam rediguntur (qua de re Reuerendiſſimo domino Bernardino S. Crucis Cardinali & nuper Legato conſtat) verum etiam incitantur ad rebellionem, & quærendam vtcunque libertatem, & vbi poſſunt, inter ſe ſuſurrant de ſæuitia in clerum.

Admonendus etiam videtur ſummus Pontifex, quod per varia bella terræ Germanorum paſſim deſolatæ ſunt, ac per crebras mortalitates numerus viuentium diminutus. Sicque ob paucitatem cultorum, agri pro magna parte inculti iacent, & ipſa telonea diuerſis euentibus attenuata, & venæ minerales exhauſtæ ſunt, pereuntque indies prouentus, ex quibus Archiepiſcopi & epiſcopi (aliis etiam honeſtis & neceſſariis impenſis grauati) ſedi Apoſtolicæ annatam perſoluere poſſint. Non ſine cauſa, Jacobus Archiepiſcopus Moguntinus iam fere moriens dixit, *ſe de morte ſua non adeo dolere, quam ob id, quod ſubditi ſui pauperes, iterum pro pallio grauem exactionem dare cogerentur.*

Mitius ergo ſummus Pontifex, velut pius pater, filiorum ſuorum amator, ac fidelis & prudens paſtor, cum filiis ſuis Germanicæ nationis agat, ne propediem vel in vniuerſos Chriſti ſacerdotes perſequutio ſuboriatur, vel inſtar Bohemorum plerique ab Eccleſia deficiant Romana. Mitius ſaltem agat, quotiens Archiepiſcopus aut Epiſcopus ad paucos annos rexerit, ſicut de Epiſcopis Bambergenſibus accidit, quorum tres intra paucos annos mortui ſunt. Quid de aliis multis epiſcopatibus? Siquidem Germania (Ænea Syluio teſte) ſupra quinquaginta epiſcopatus habet. Quid de Abbatibus, quorum aliqui Romæ confirmantur? Eſto, quod in Germania maiores eſſent ex agris, ex mineris, ex teloneis obuentiones, indigeret tamen Cæſarea Maieſtas, & cæteri Principes, theſauro & neruo belli contra hoſtes, præcipue infideles, & ad conſeruandam in Germania pacem, atque ad iuſtitiam vnicuique miniſtrandam. Ad quod, conſiſtorium Regalis Cameræ cum magnis impenſis ſancte inſtitutum, maxime deſeruit.

deſeruit. Præterea opus habet Cæſarea Maieſtas pecuniis, ad comprimendos imperio rebelles, & ad exterminandos ſicarios atque latrones, quorum nonnulli Eccleſiis nocere, earum bona diripere, immo in clericorum perſonas ſæuire atque graſſari non erubeſcunt.

p.375 Demum natio noſtra non ſolum pro reparatione Eccleſiarum & monaſteriorum auro indiget & argento, ſed etiam pro hoſpitalibus, pro pueris expoſititiis, pro viduis, pro puerperis, pro orphanis, pro filiabus pauperum (ne ſtupro cadant) deſponſandis, pro domeſtica inopia laborantibus, pro annoſis & effœtis, pro valetudinariis, ac pro poſtulatis, quorum (proh dolor) plena eſt Germania, alioqui etiam populoſa, vti ſexum minime faſtidiens muliebrem.

REMEDIUM PRO CIVITATIBUS IMPERII ET ANIMARUM SALUTE.

SI ſolicitante Cæſarea Maieſtate, à ſede Apoſtolica impetraretur (quod Vriel Archiepiſcopus Moguntinus impetrauit) ne quis deinceps in ciuitatibus imperii ſimul poſſit habere canonicatus aut vicarias, in diuerſis eiusdem ciuitatis Eccleſiis, ſed vt ſingulæ in ſingulas diſtributiones deſeruirent: Tum minuerentur lites. Reſpublica magis ſentiret commodum, plures docti, imperio & fidei vtiles promoueri poſſent, plures miſſæ legerentur, & omnis diuinus cultus alacrius & laudabilius perageretur. Sicut de Baſilea & Spira exemplum adduci poſſet. In vtraque enim ciuitate, nullus ſimul in diuerſis Eccleſiis plures canonicatus aut vicarias ex ſanctiſſima conſuetudine poſſidere poteſt. Ideoque vtrobique religio & diuinus cultus egregie floret. Et ſummi Pontificis (Ænea Syluio teſte) intereſt curare, vt honoretur DEus, & illi laudes atque hymni canantur.

Expediret Rebuspublicis & animarum ſaluti, ſi ſummus Pontifex immutabiliter ſanciret, vt in quolibet collegio duæ ad minus eſſent præbendæ, gratiis non ſubiectæ, ad quas duo Theologi aut vnus Theologus, & alter Canoniſta duntaxat promoueri poſſent.

Atque vt idonei puta Philoſophiæ, Canonum, & ſacræ paginæ docti, eo promptius curas ſubirent animarum, expediret, quod auctoritate Apoſtolica, monaſteria & collegia parochiis, quas ſibi incorporatas tenent, ſufficientia & certa emolumenta inferre cogerentur. Hoc enim (ſi Æneæ creditur) Papam decet curare, vt Euangelium Chriſti, quod eſt optimum animæ pabulum, omnibus ſyncere prædicetur, vt omnes errores, omnis blaſphemia eradicetur, vt bella ſopiantur, vt furta, rapinæ, incendia, homicidia, adulteria, ebrietates, crapulæ, contentiones, odia & rixæ de medio tollantur. Ad harum rerum perſuaſiones, Theologi & Canoniſtæ magis idonei, quam Curtiſani auari eſſe videntur. Immo & Theologi docti, concionibus apti, Summum Pontificem, reuerendiſſimosque dominos Cardinales in honore & auctoritate, ſermonibus ſuis commodius tueri & conſeruare poſſent.

AVISAMENTA AD CÆSAREAM MAJESTATEM.

SICUT regnum Franciæ Pragmaticam habet ſanctionem, cui in conferendis beneficiis innititur, ſic imperium Romanum habet concordata principum, vtque ea illæſa conſeruentur, intereſt Cæſareæ Maieſtatis. Raro tamen hactenus per ſummos Pontifices violata ſunt: & auditores Rotæ iuxta illud hucusque fertur iudicaſſe. Et ſi aliquis curialium per quancumque diſpenſationem conaretur illa infringere, quod Epiſcopus, vel Princeps vel ſenatus eiusdem loci (principiis obſtando) in faciem ei concordata inculcaret, pie exhortans, ne contra veniat, quoniam audacia ſua ſuſtineri nequaquam poſſet, cum & Turcæ & Judæi pacta fidemque ſeruent. Quis Curtiſanorum tam inſolens aut ſtultus eſt, vt contra voluntatem Epiſcopi, Principis, aut totius alicuius communitatis in aliqua ciuitate habitare præſumat.

Poſſet

Posset etiam Cæsarea Maiestas, per literas aut oratores, facile in regno Franciæ experiri, quomodo illic beneficia conferantur, & quam auctoritatem in conferendis beneficiis habeat summus Pontifex. Secundum hoc posset moderamen fieri in imperio Romano, & frenum inexplebili auaritiæ Curtisanorum adhiberi. Si præclaræ vniuersitates, præcipue facultas Theologica Parisiensis approbauerit modum illum, qui de disponendis & conferendis beneficiis in Francia seruatur, nemo dubitet Cæsaream Maiestatem & principes Germanos, si se isti modo conformauerint, apud DEum tutos fore & excusatos. Præsumendum enim est, quod tanti Prælati, tanti Doctores, tam probati viri, qui in regno Franciæ ac in studio Parisiensi viuunt, nihil approbent, quod contra DEum aut contra iustitiam committeretur.

Prouideat tamen Cæsarea Maiestas, ne Archiepiscopi Electores in hoc san- p.376
cto instituto à se dissentiant, sibique non adhæreant, propter censuras apostolicas quas timebunt, & populus interdictum diu non sustinebit.

Prouideat etiam Cæsarea Maiestas, ne Fratres Mendicantes contra ipsam prædicent, qui sedi Apostolicæ libenter deferunt, timentes perdere priuilegia sua, vtinam Christo & naturæ innixa; quamuis iustissimam causam dudum habuissent contra tantam auaritiam, tantosque abusus prædicandi.

Timeat Cæsarea Maiestas, ne Papa mandet electoribus, vt ad electionem noui regis Romanorum procedant: Sicut contra Fridericum secundum Landtgrauius Thuringiæ, & Guilhelmus Hollandiæ comes iubente Papa fuerunt electi.

Timeat Cæsarea Maiestas, omnes Prælatos Ecclesiarum, præcipue Præpositos, qui ex iuramento tenentur auisare Papam.

Timeat Cæsarea Maiestas, ne S. D. N. Papa, obedientiam à subditis auferat, & circumiacentes populos prouocet, vt in terras Cæsaris, seu archiducatus Austriæ irruant, quod isti homines sub colore obedientiæ Apostolicis mandatis præstandæ, promptissimo animo sunt facturi.

Timeat Cæsarea Maiestas censuras Apostolicas, à quibus S. D. N. Papa non abstinebit.

Timeat Cæsarea Maiestas, ne Papa argutissimis locis rudi populo persuadeat contra Pragmaticam, seque excusans, simplicium beneuolentiam captet, allegaturus, quod Ecclesiam sancti Petri in Vrbe magnis impensis instauret, & certis in locis contra Turcas ædificet, quodque bellis suis, nulli vnquam fecerit iniuriam: quoniam recuperet terras ad ecclesiam, siue patrimonium sancti Petri pertinentes, ad quod ex officio teneatur. Circumspiciat ergo & deliberet Cæsarea Maiestas, qualiter sapientissimo suo consilio omnibus illis Romanorum subtilitatibus, (si necessitas exegerit) sit responsura.

CONCLUSIO ET PIA EXHORTATIO AD CÆSAREAM MAJESTATEM.

NIHIL sanctius, nihil Deo gratius, nihil sempiterna memoria dignius efficere poterit Cæsarea Maiestas, quam vt tantas Germanicæ nationis molestias & exactiones moderetur, vt Laicis clerum persequendi occasionem auferat, vt parochias (quarum aliquas Episcopatus Italicos Æneas æquare scribit) ex faucibus Curtisanorum, concionari, consulere & consolari nescientium eripiat; vt diuinum cultum augeat, vt auaritiæ & impietati Curtisanorum frenum imponat; & ius patronatus Laicorum in vtrisque, & nominationes Canonicorum, collationesque ecclesiasticorum in ordinariis mensibus conseruet; vt multorum Illustrium, nobilium, & ciuium filiis in Germania consulat, qui in Vniuersitatibus ab adolescentia diuinas & humanas literas discunt, vt & ipsi extra curiam Romanam, absque inquietissimis vexationibus, sumptuosissimique interdum etiam indignis litibus, ad præbendas ecclesiasticas ascendant, qui & imperio Romano consiliis, & toti Ecclesiæ orationibus suis opem ferre possint. Neque

enim

enim minima causa est, cur tantopere floreat Franciæ regnum, nisi quod tantos tamque præstantes in omni bona doctrina viros multos habet. Si Cæsar hanc impietatem eneruauerit, si Germaniam tributo graui oppressam, in pristinam libertatem vendicauerit, si doctis & honestis ad præbendas aditum fecerit, tum vero liberator Germaniæ libertatisque restitutor: tum vere Pater Patriæ, perpetuo ab omnibus passim poterit appellari: nec minorem sibi gloriam, Germaniæque fructum afferet, quam si prouinciam aliquam bellicis ei viribus adiecisset. Sicque non minores vni Maximiliano gratias debebit, quam his omnibus, qui translato ex Græcis in Germanos imperio, multis ante temporibus regnauerunt.

p.376

P. RÆSTERISCUS, D. JACOBO WIMPHELINGIO, DIVINARUM LITERARUM LICENTIATO. S. D.

REMITTO ad te, vir ornatissime, fido cum hoc commensali meo, medullam illam Pragmaticæ, per quam scite syncereque abs te exceptam, vna cum prudentissima Cæsarea Maiestatis instructione. Faxit DEus Optimus Maxim. vt aquila
p.377 *nostra circumspectissima oculatissimaque, ipsam è summo culmine (perinde vt liliatus princeps) eripiat, conseruetque; ne scilicet posthac beneficiorum isti harpagines, vniuersam hanc nobilem Germaniam medullitus exenterent, eneruentque. Negotium ipsum, me Hercle, commodissimum atque diuinum summopere commendo. Nec non cum tuam ea in re diligentiam, tum Cæsareæ Maiestatis ad rempublicam Germaniæ Zelum haud immerito maximi facio, mirificeque laudo. Nihil prorsus demendum in ipso facto, adiiciendumve (hac præsertim tempestate pestifera, proindeque nobis inquietissima) operæ pretium duximus. Æneam Syluium de Germaniæ situ propediem aut ipse reducam, aut fido cum tabellione ad suum remittam authorem. Vale faustissime Ræsteriscoque tuo, tametsi scabro & inculto, vtare pro tua synceritate, vt voles. Datum festinanter & ex tempore, vrgente contubernali hoc meo probatæ vitæ viro, quem tuæ humanitati commendo. Calend. Decembr. Anno Christi* M. D. XI.

SERENISSIMO ROM. CÆSARI AUGUSTO MAXIMILIANO, JA. REGIUS FAMILIARIS.

AUdiens nuper, sacratissime Cæsar, Maiestatem tuam Romæ adeundæ accinctam, scripsi Joanni Collauro à secretis, vt Cæsaream Maiestatem tuam de nonnullis commonefaceret, quæ ad splendorem nominis tui, Germaniæque decus non parum attinere videbantur, vt ea à sacrosancta sede Apostolica tecum referres. Nihil enim credidi impetrare te non posse, quod à Julio II. Pont. Max. à tua Cæsarea Maiestate salutando esses petiturus. Inter cætera vero Joannem Collaurum de vno singulariter reddidi certiorem, quod fel. recordationis prædecessor tuus Henricus Romanus Cæsar, præbendam quandam (quæ ob id Regia vocatur) in Argentinensi Ecclesia fundauerit, cuius omnes in Imperio Romano successores iure fundationis procul dubio collatores fuerunt, & adhuc esse deberent, sicut & hodie Cæsarea tua Maiestas duarum similium præbendarum, quas progenitores tui in templo Spirensi de suis erexerunt, ius patronatus habet. Quomodo autem ab eo iure erga præbendam Argentinensem (forte propter interregnum) Romanus Rex ciciderit, & ad Præpositum illic deuolutum sit, prorsus ignoro. Hoc tamen multis persuasum est, Cæsaream tuam Maiestatem, ius illud patronatus à summo Pontifice denuo in vtroque mense ex æquitate facile consequi posse, vt à modo ad DEI laudem & Ecclesiæ decus, vir quispiam scientia & vitæ honestate conspicuus, tuæque Maiestati cognitus, non inutile quoddam bestiæ aut coquinæ mancipium, sed neque leno, neque catamitus, liber & alienus à scientiis & pietate, eidem præficeretur. Tuæ enim Maiestati, cunctisque tuis in Imperio Romano successoribus,

ſoribus, mores & merita perſonarum longe clarius, quam exteris gratiarum diſpenſatoribus poterunt eſſe manifeſta. Sed & hoc quoque DEO gratiſſimum, animabus ſalutiferum, tuæ autem Maieſtati in primis honorificum viſum eſt, ſi à ſacroſancta ſede Apoſtolica de quorundam abuſibus erudienda, inuiolabili lege impetrares, ne deinceps quicunque vel natali obſcurus, vel omnium bonarum literarum indoctiſſimus, contra diuinam naturalemque legem, contraque ſacratiſſimos canones, duo aut tria ſacerdotia ſub vno tecto, tres aut quatuor præbendas aut canonicatus in diuerſis collegiis intra eadem Romani Imperii mœnia ſitis, totidemque pingues parochias, qualicunque diſpenſatione (ne dicam diſſipatione) à ſummis Pontificibus eſſet conſecuturus, cum tot canonicatuum aut eccleſiarum parochialium qualibet alterius aut vtriusque iuris ſacræve paginæ Licentiatum, imo Doctorem honeſto ſtatu nutrire poſſet, adeo vt ſinguli ſingulis eſſent contenti, & in animo tranquillo. Hac re vix aliquid DEO gratius, Germaniæque vtilius Maieſtatem tuam arbitror efficere poſſe. Taceo quod hoc pacto pii adoleſcentes, qui in Gymnaſiis multo labore, bonarumque literarum amore, patrimonium ſuum expenderunt, parte eccleſiaſtici ſtipendii nacta, cohæredes in hæreditate paterna ad rerum publicarum augmentum releuare, Chriſtoque ſeruire, & pro totius imperii ac Imperatoris ſalute preces effundere poſſent. Sic quoque per ſingulas Eccleſias miniſtri inſtituerentur idonei ſacræ paginæ, ſacrorumque canonum docti, præbendas facilius conſequerentur, ac cæteri literis, virtutibus præditi, ad Chriſti patrimonium aſcenderent; occaſio deſiderandæ mortis alienæ tolleretur, neque eſſent tot lites totque contentiones, cum magno rei familiaris per totam Germaniam detrimento, neque eſſent tot fraudes; non vexarentur inſontes ab eis, qui nihil niſi contendere, acceptare, inquietare, vexare norunt. Non quibus proximum circumueniendi maior aſtutia, aut ad litigandum facultas ſuppetit vberior, ſub inuolutionibus prærogatiuarum, antelationum, regreſſuum, & laqueis inſtrumentorum à propriis ſeruis ſcriptorum, tot fraudes, tot deceptiones permitterentur; adoleſcentibus, qui literarum ſtudio virtuoſisque operibus intendere deberent, non daretur anſa vagandi, nec per litium anfractus turbarentur. Non confunderetur eccleſiaſticus ordo, non ſineretur vnus ſolus ad nullam rem Deo gratam, aut fidei noſtræ vtilem idoneus, turpiter occupare ſtalla & loca in omnibus Eccleſiis, intra eandem imperii ciuitatem ſitis; ſicque parochiis per barbaros, quandoque mercenarios prouiſis, ſalubrius per doctos conſuleretur; nec diminueretur diuinus cultus nec animarum ſuffragia omitterentur: non eſſent vacua ſtalla, non caſſarentur voluntates vltimæ, minus perderentur literæ monumentaque beneficiorum, non periret hoſpitalitas, non eleemoſynæ, non domus & ædificia cætera eccleſiarum corruerent, non bona & prædia alie- p.378
narentur, non eſſent tanta murmura & odia vulgi in cunctos fere ſacerdotes, propter paucos auariſſimos ac inſatiabiles. Neque ego primus ſum, cui tanta ſacerdotiorum multiplicandorum cupiditas ſtomachum mouet. Nam & Franciſco Petrarchæ viro probatiſſimo hæc impietas admodum diſplicuit, qui nec expauit ad Vrbanum quintum in modum ſequentem perſcribere: Audiebam te ambitioni antiquæ, quæ priorum licentiâ in immenſum creuit, frenum ponere, & vt vno aut paucis pro dignitate virtutis ac ſcientiæ, beneficiis contenta eſſet edicere, iuſte (inquam) grauiterque. Nam quid turpius, quam vnum aliquem, parta forſan fœdis artibus copia, nauſeantem cernere, multis hinc inde melioribus penuria, fameque laborantibus. *Et ſapientiſſimus Gregorius Nazianzenus his verbis aſtipulatur:* Religioni ac doctrinæ noſtræ opprobrium naſcitur, quod ſacerdotia ambitione potius & gratia quam meritorum iudicio deferuntur. *Et Franciſcus Picus Princeps illuſtris in Oratione ad Concilium Lateranenſium, lamentatur ſacras ædes & templa leonibus, catamitis & lupis fuiſſe commiſſa. Cætera ſunt plurima tibi, ſacratiſſime Cæſar, pro tua ſumma prudentia proculdubio cognita, quæ Cæſaream Maieſtatem tuam ad huiuſcemodi auaritiæ, cæterorumque vitiorum frenum & moderamen à ſacroſancta ſede Apoſtolica impetrandum permouere poſſent. Dominus Deus tuæ Cæſareæ Celſitudini ad felix imperii regimen, Chriſtianæque religionis amplificationem propitius opem ferre dignetur.*

MAXI-

MAXIMILIANUS IMP.

Summum Ecclesiæ pastorem, & omnem clerum, exemplo charissimi patris nostri, Friderici Romanorum Imperatoris tertii, hactenus venerati, non paruos dignitatum & ecclesiarum parochialium prouentus ex terrarum nostrarum finibus, clericis & prælatis absentibus clementer inferri permisimus. Quos etiam clam pro humana fragilitate delinquentes, cum Constantino prædecessore nostro chlamyde operire non dedignaremur. Verum cum ex nostra largitate diuini cultus decrementum profluat, vnde diuinæ laudis, psalmorum & missarum amplificatio debuerat proficisci; nostra interest, qui absque meritis in solium Romani imperii electi sumus, vt inter cæteras maximas pacis & belli occupationes, vigilanter quoque circumspiciamus, ne ecclesiæ pereant, ne religio labascat, ne diuinus cultus diminuatur, & ne animabus defunctorum, qui Ecclesiis & sacerdotibus de suo patrimonio benefecerunt, contra vltimas ipsorum voluntates tardius succurratur. Quod manifestissime experti sumus, & indies experimur, ex ineffabili atque à nullo dispensabili quorundam auaritia prouenire, qui in beneficiis assequendis nullum finem constituunt, per quorum absentiam (cum in vno solo personaliter resideant, & distributiones deseruiant) diuinus cultus diminuitur, vltimæ benefactorum voluntates cassantur, defunctorum animæ tardius ex igne purgatorio eripiuntur, ædificia labant, ecclesiæ decrescunt, ecclesiastica libertas læditur, literæ & monumenta perduntur, hospitalitas & eleemosynæ minorantur, patrimonia parentum & nerui rerumpub. ex crebris huiusmodi auarorum colligationibus euanescunt; clerici pro doctrina sua & virtute beneficiis digni, suaque prudentia ecclesiis in temporalibus & Spiritualibus vtiles, à præbendis repelluntur, impediuntur, indigne vexantur, iniuste eis lites mouentur, scandala laicis præbentur, ipsorumque odium & murmur in reliquos honestos sacerdotes excitatur atque augetur. Eas ob res ex officio Cæsareæ Maiestatis, ex amore incrementi cultus diuini, ex zelo reipublicæ hortamur & requirimus, ne quisquam à modo in vna nostrarum, nostrique Romani imperii ciuitate Canonicatum aut vicariam possidens, in altera eiusdem ciuitatis Ecclesia, aliam præbendam occupet, nisi primam intra anni spatium in personam idoneam ac ecclesiæ vtilem sit dimissurus. Neque alium in beneficiis assequendis per iniustas lites aut ambages indigne vexet, aut circumueniat, nec quemcunque qui non sit de numero descriptorum familiarium (iuxta concordata Principum, & pacta nationis Germaniæ) falso familiarem fuisse fingat, in ordinariorum collatorum præiudicium. Nec laicis ius patronatus auferre tentet, nec exiles præbendas, potissimum vero curatas ecclesias pensionibus grauet. Nec in adipiscendis beneficiis & bullis, quacunque fraude, dolo, falsis instrumentis, corruptis testibus, symonia etiam palliata vtatur. Neque regressum aut alia sacris canonibus inimica, contra ius, æquum, honestum, & rectam rationem impetrare præsumant, sub pœna criminis læsæ Maiestatis & grauissimæ nostræ offensæ. Quam non solum ipsi sic contra DEum & omnem honestatem exorbitantes, sed & omnes eorum fautores, auxilium, consilium, hospitium & mutuum dantes, omnesque nuntios, cursores, solicitatores, notarios, procuratores, fideiussores & reliquos amicos incidisse volumus, condignam pro tantis iniquitatibus & nostri huiusmodi mandati contemptu pœnam accepturos. Ex Oeniponte.

APPENDIX.

PRÆMISSIS admonitionibus, nedum imperio, sed & Ecclesiæ salutaribus, ac ad mutuam pacem & concordiam deseruientibus, posset etiam inter alia multa adiungi, summusque Pontifex certior reddi, de lapsu & ruina domorum, cæterorumque ædificiorum ad ecclesias & sacerdotia pertinentium, siquidem
p. 379 (exempli causa) vnus supra triginta annos, ex parochia patriæ nostræ summis Pontificibus hactenus deuotæ, multa & magna emolumenta in absenti & in portatis (vt eorum verbis vtar) corrasit & assumpsit, nec tamen ad docendum

populum suæ curæ creditum cancellos vnquam ascendit, nec quicquam in domo egregium illic ædificauit. Argumento sunt & publice testantur miserabilia trium rei diuinæ ministrorum cubicula, quæ minimus fratricellus aut opilio forte aspernaretur. Sed neque præsentias aut distributiones quotidianas in asse aut dupondio auxit, nec vniuersariam saltem suiipsius memoriam instituit, nec ad Bibliothecam templi parochialis minimum quidem libellum ex testamento legauit, nec eleemosynam pro pauperibus fieri procurauit. Cæterum adiici posset, quod vnus Curtisanus ineptus & barbarus, ad psallendum & ad sacrificandum non magis aptus quam onager, immo asinus, palam à suo notissimo & amicissimo appellatus, in otio viuens, plura vtcunque conquirere potest sacerdotia, quam eximie doctus, ad rem diuinam, ad contentiones, ad consultandum, sacrosanctamque Ecclesiam Romanam rationabiliter defensandam, non mediocriter accommodatus. Præterea, quod pistor, aut cocus, leno aut nebulo, imo (cum venia) catamitus, opimas præbendas & parochias occupans, plus emolumenti ex Christi patrimonio absorbet, quam laboriosissimus & fidelissimus magnæ parochiæ cuiuspiam populosæ rector, cum suis vigilantissimis adiutoribus, imo etiam capellanis, qui eosdem ad tutores in ministrandis sacramentis, audiendisque confessionibus occupatissimos, in horis canonicis, missis & vigiliis cantandis adiuuant & releuant. Huiuscemodi releuamen & adiutorium per sex capellanos in patria nostra perpetuo continuandum speramus, postquam vnione facta ex benignitate sacrosanctæ sedis Apostolicæ, ius capellanias istas conferendi in consules Reipublicæ nostræ in vtrisque mensibus translatum est, qui nullis à modo conferent, nisi eis qui personaliter residentes, diuinum officium impleturi, & vltimis fundatorum voluntatibus sunt satisfacturi. Multum quoque ad institutum Cæsareum conferre posse videtur Christianissima Reuerendissimi domini Erhardi Leodiensis Episcopi admonitio habita in conuentu principum Augustano, Anno decimo octauo post millesimum & quingentesimum.

MAXIMILIANUS DIVINA FAVENTE CLEMENTIA, ROMANORUM IMPERATOR SEMPER AUGUSTUS, HONORABILI, DEVOTO, NOBIS DILECTO, JACOBO WIMPHELINGO SELESTADIENSI, S. THEOLOGIÆ PROFESSORI, FAMILIARI NOSTRO.

Honorabilis, deuote, dilecte, mittimus in præsentiarum ad te Secretarium nostrum, cum Pragmatica sanctione regni Franciæ, commisimusque ei tibi nostro nomine nonnulla referenda. Quæ cum ex mente nostra proficiscantur, cupiamusque omnino interueniente opera & industria tua, in talibus nobis satisfieri: ideo hortamur te, & per tuam in nos & sacrum Romanum Imperium obseruantiam, (quam opusculis & lucubrationibus tuis iamdudum habuimus compertam) requirimus, vt non modo Secretario nostro indubitatam adhibeas fidem, sed te eum in his, quem etiam non requisitus à nobis præstitisti, exhibeas. Cupimus autem dictum Secretarium nostrum (quoniam eius opera diutius carere non possumus) cum hoc voto nostro ad te expeditum, quam primum ad nos remitti. Datum in oppido nostro Imperiali Vberlingen, die XVIII. mensis Septembris, anno Domini M. D. X. Regni nostri XXV.

INVI-

p.380 INVICTISSIMO DOMINO NOSTRO IMPERATORI MAXIMILIANO, JACOBUS WIMPHELINGIVS SELESTADIENSIS, HUMILLIMAM COMMENDATIONEM.

Victoriosissime Cæsar, lecta Cæsareæ tuæ Maiest. epistola, moxque accepta à Secretario instructione, totis ad id viribus me accinxi, vt id, quod Cæsarea tua Maiestas desiderat (quoniam cum Deo, & absque conscientiæ vulnere fieri potest) efficiam. Ab ineunte enim ætate omnem operam meam tuæ Maiestati, deinde Germanicæ nationis & sacri Romani Imperii amplificationi deuoui atque dedicaui. Quamuis me voto tuo & instituto longe imparem sciam, & multi sint in aula tua, qui hoc munus absolutissime implere valeant, quibus maior est eruditio, maiorque rerum istarum communium experientia. Sunt & apud reliquos Principes, & apud Senatus Rerumpub. optimi doctissimique viri, qui Germaniam exornare, & ad pacem concordiamque vniuersalis ecclesiæ, atque totius cleri ad Christianam disciplinam reducendi famam & gloriam persuadere possent. In qua re non modo tua Maiestas, sed & tui in imperio prædecessores, Carolus Magnus, eiusque filius Ludouicus Pius, Otthones, denique, Conradi, Friderici, & Henrici, nouissime autem Sigismundus summa industria operam nauarunt, impellente ipsos indubie zelo & charitate in Deum Opt. Max. & gratitudine in Christum, pro ipsius in humanum genus beneficiis, præcipue autem amarissimæ passionis. Neque enim Christus pauper pro nobis factus est, vt nos in omni rerum opulentia & luxu de ipsius patrimonio cupiditatem nostram & ambitionem prodamus. Neque famem pertulit, vt nos ingurgitemur: neque labores, castimoniam, & dira tormenta subiit, vt nos in otio, in lasciuia, inque omnibus delitiis & voluptatibus versemur. Neque hi quibus res Ecclesiastica sua debet incrementa, quantum ad ditionem temporalem attinet, huc respexisse videntur, vt in otio tantum clerici degerent, omnibus rebus ad vota fruentes, citra tamen laborem. Alia certe causa fuit, cur illi seque suosque nonnunquam spoliantes, ecclesiam ditandam consueuerint: nimirum vt commodius diuinis officiis vacare possent, absque solicitudine defuturi victus, quem ex agris, nemoribus, pratis, ac aquis facile colligere liceret: & vt pauperibus Christi, viduis, orphanis, & senibus, quos robur corporis prorsus destituit, ac ægrotantibus eleemosynam liberius impertirent. Sic enim in Institutionibus canonicæ professionis, quas auspicio Imperatoris Ludouici Pii conscriptas putamus: & ab Episcoporum concilio comprobatas, sic inquam legitur: *Res ecclesiæ (sicut à sanctis Patribus traditur, & in superioribus capitulis continetur) vota sunt fidelium, precia peccatorum, & patrimonia pauperum. Fideles namque fidei ardore, & Christi amore succensi, ob animarum suarum remedium, & cœlestis patriæ desiderium, suis propriis facultatibus sanctam locupletem fecerunt Ecclesiam, vt iis & milites Christi alerentur, Ecclesiæ exornarentur, pauperes recrearentur, & captiui pro temporum opportunitate redimerentur. Quapropter vigilanti ac solerti cura prouidendum est his, qui eius facultates administrant, ne eos in suos solummodo vsus conuertant; sed magis, iuxta possibilitatem rerum Christo famulantium, immo eorum in quibus Christus pascitur & vestitur, curam gerere penitus non negligant.*

* Reformatio Ludouici Pii Imp.

Subscribit huius sententiæ Prosper asserens, *viros sanctos res ecclesiæ non vendicasse in vsus suos, vt proprias, sed vt commendatas pauperibus diuisisse. Nam hoc esse possidendo contemnere: non sibi, sed aliis possidere, nec habendi cupiditate Ecclesiæ facultates ambire, sed eas pietate subueniendi suscipere. Quod habet*, inquit, *Ecclesia, cum omnibus nihil habentibus habet commune, nec aliquid inde eis, qui sibi de suo sufficiunt, erogare debet, quando nihil aliud est habentibus dare quam perdere.* Hactenus aliena retulimus.

Proinde cum omnes Christi religionem professos eidem seruatori nostro gratos esse expediat, magis tamen id peculiares eius ministros, hoc est sacerdotes sacris initiatos, & de liberalitate tanta Imperatorum & procerum cæterorumque fidelium affatim prouisos, vt ab aratro & manuum laboribus alieni simus, tantorum beneficiorum decet meminisse, quo nostra vita populo bilem non moueat, nec ad oblocutionem & odium præbeat ansam: sed vt ædificentur laici, amicitia mutua floreat, offendicula & sentes euellantur, reuerendi Antistites cum clero pietati dedito sint in sua veneratione, & in ipsum quoque summum Pontificem, sacrosanctamque Romanam Ecclesiam, vniuersorum filialis affectus, & in spiritualibus obedientia fulciatur. Quapropter Serenissime Cæsar, celsitudini tuæ, quæ tam honesto & sancto negotio Christianissime affi- p.381 citur, non potui non morem gerere, collectis tumultuarie nonnullis, quæ dedita opera & apud diuersas ecclesias, & in conuentibus præstantium virorum partim vidi, partim ex fide dignis audiui, quæ mihi, si tollantur, ad Germaniæ commodum, & ad diuini cultus amplificationem plurimum conducere videntur. Et eo ad id absoluendum, tuæque Maiestati in omnibus obsequendum promptior fui, primum quod nepotem meum Jacobum Spiegel, tuæ Maiestatis Secretarium, ex labore meo maiorem tuam in se benignitatem assecuturum confisus sum, deinde quod sub Imperio Rom. natus & alitus, merito vti natura, subditus tuæ inseruio voluntati: postremo vt hac opera patriam meam Maiestatis tuæ patrocinio commendatiorem facerem. Selestadium enim natale mihi oppidum, omnibus terris charius, in Alsatiæ meditullio situm, prouinciis Austriacæ ditionis paruo sane interuallo cingitur. Quantum enim Brisages absunt? quantum Sungauii? quantum vallis Albertica in Vogeso? vt de minutioribus locis taceam. Si igitur Selestadium vel à Gallis, vel ab aliis hostibus (quod absit) premi contingat, quis illi melius subuenire possit, quam princeps Austriacus? siquidem vicinus vicino DEus est. Et solet nonnunquam ingentis beneficii esse causa paruum obsequium in tempore exhibitum. Ex Argentorato. Calend. Nouembr. M. D. X.

Jacobus Spiegel.

CAPITA OPUSCULI.

Epitome in Prooemium Pragmaticum.
Additio ad pragmaticæ prooemium.
De electione.
De reseruationibus.
De Parochialibus ecclesiis sic prouideant ordinarii.
De numero Cardinalium, &c.

Reliqua vt nimis prolixa, hoc loco omisimus, videat lector, cui ista curæ, auctorem ipsum.

JACOBI WIMPHELINGII, SELESTADIENSIS, DE GERMANICÆ NATIONIS ET IMPERII GRAVAMINIBUS CONTRA SEDEM ET CURIAM ROMANAM, AD ÆNEAM SYLVIUM SENENSEM TUNC TEMPORIS EPISCOPUM.

REPLICÆ.

Epistola autem, quæ huic disputationi causam primo dedit, ita habet:

MArtinus Meyr Cancellarius Moguntini præsulis domino Æneæ Cardinali Senensi, patri optimo S. P. D. Cognoui ex literis amicorum te Cardinalem esse

esse creatum, congratulor & tibi, qui pro tua virtute digna consecutus es præmia, & mihi cuius amicus in ea dignitate constitutus est, in qua me meosque necessarios aliquando iuuare poterit. Illud mihi molestum, quod in ea tempora incidisti, quæ sedem Apostolicam afflictura videntur. Nam domino meo Archiepiscopo frequentes afferuntur de Romano Pontifice querelæ, qui neque Constantiensis, neque Basiliensis concilii decreta custodit, neque se pactionibus antecessoris sui teneri arbitratur, nationemque nostram contemnere, & prorsus exhaurire videtur. Constat enim electiones prælatorum passim reiici, beneficia dignitatesque cuiusuis qualitatis, & Cardinalibus & protonotariis reseruari. Et tu quidem ad tres prouincias Teutonici nominis sub ea formula
p.381 reseruationem impetrasti, quæ hactenus insolita est & inaudita. Expectatiuæ enim gratiæ sine numero conceduntur. Annatæ siue medii fructus, absque vlla dilatione temporis exiguntur, & plus etiam quam debeatur, extorqueri palam est. Ecclesiarum regimina, non magis merenti, sed plus offerenti committuntur, ad corradendas pecunias nouæ indulgentiæ indies conceduntur, Decimarum exactiones inconsultis Prælatis nostris Turcorum causa fieri iubentur.

p.382 Causæ quæ tractandæ terminandæque in his partibus fuerant, ad Apostolicum tribunal indistincte trahuntur; excogitantur mille modi, quibus Romana sedes aurum ex nobis, tanquam ex barbaris, subtili extrahat ingenio. Ob quas res natio nostra quondam inclyta, quæ sua virtute, suoque sanguine Romanum imperium coemit, fuitque mundi domina ac regina, nunc ac inopiam redacta, ancilla & tributaria facta est, & in squalore iacens, suam fortunam, suam pauperiem multos iam annos mœret. Nunc vero quasi ex somno excitati optimates nostri, quibus remediis huic calamitati obuiam pergant, cogitare cæperunt, iugumque prorsus excutere, & se in pristinam vendicare libertatem decreuerunt. Erit hæc non parua iactura Romanæ curiæ, si quod cogitant, Germani Principes effecerint. Quantum itaque de tua noua dignitate lætor, tantum commoueor & angor tuo tempore hæc parari. Sed Dei fortasse alia est cogitatio, & illius profecto sententia obtinebit. Tu interim bonum habeto animum, & quibus repagulis fluminis impetus coherceri possit, pro tua sapientia cogitato; & vale optime. Ex Haschaffenburga, pridie Calend. Septembr. 1457.

Hisce literis Æneas Cardinalis respondit duabus epistolis, quæ inter ipsius epistolas leguntur, num. 338. 339. *tum deinde libello peculiari, quam Germaniam inscripsit. Ad quem postea istam Replicam Wimphelingus composuit.*

REVERENDISSIMO, INCLITISSIMOQUE PRINCIPI ALBERTO BRANDENBURGIO, MOGUNTINÆ, ET MAGDEBURGENSIS ECCLESIARUM ARCHIEPISCOPO DIGNISSIMO, SACROSANCTI ROMANI IMPERII PRINCIPI ELECTORI, AC PER GERMANIAM CANCELLARIO, EJUSDEMQUE PRIMATI, DOMINO MAGNIFICENTISSIMO, COLENDISSIMOQUE JACOBUS VUYMPHELINGIUS DE SELETSTADIO, SACRARUM LITERARUM LICENTIATUS, SE TOTUM SUBJICIT, ATQUE COMMENDAT.

Reuerendissime Pater, & Princeps excellentissime. Ænea Syluio multis annis in Germania versato, Germanicoque fauore, & Imperatoriæ maiestatis intuitu ad dignitatem Cardinalatus assumpto, Martinus Maior Theodorici Erbacensis prædecessoris

ſoris tui epiſtolarum magiſter, nonnulla Germaniæ grauamina patefecit, quæ Principes imperii perferre nequirent. Æneas vt Italus, noſtrum veritus aurum ſuæ nationi ſubduci, Martini querelas multis verbis confutat, ac Germaniæ blandiens eius vrbes, templa, familias, nobiliſſimas præcipue domos, dulcibus præconiis exornat. Tuum in primis auum Albertum Brandenburgium (quem Teutonicum Achillem vocat) ſummis de prudentia & re militari laudibus afficit. Principum ac magnatum, ſiue comitum & Baronum filios, ad Epiſcopatus aſſumendos eſſe aſſeuerans. Noſtrates tamen etiam Pontifices, & eorum contribules tum luxus, tum ſacrilegii arguens, aurum noſtrum ſitire videtur.

Quod igitur Martinus, ſi ſuperſtes foret, indubie facturus erat, id oneris amicorum ſuaſu deſumpſi, Germanus pro Germano, Heydelbergenſis pro Heydelbergenſi, imperii filius pro imperio: vt ſicuti Martino Æneas, ſic ego Æneæ per replicas (vti vocant) reſponderem. Quas nulli potius dedicandas quam ampliſſimæ tuæ magnificentiæ, excellentiſſime Princeps, iudicaui: vt ſicut ab aurea Moguntia per Martinum Cancellarium conqueſtiones Germanorum exortæ ſunt, ſic ad eam mea qualiſcunque confirmatio, à ſacris litteris iureque pontificio nequaquam aliena, reuertatur. Quam tua magnificentiſſima paternitas, pro ineffabili tua virtute & doctrina, apud me clariſſimi cuiusdam Comitis ore probatiſſimorumque hominum litteris ſæpe prædicata, pie ſuſcipere, clementer audire, ac felici auſpicio tutari dignetur. Neque enim p.383
ad excitandam rebellionem Æneæ reſpondebo, qui ſemper inobedientiæ oſor fui, quæ omnem eccleſiæ & imperii ordinem turbat, factiones ſuſcitat, diſciplinæ reſiſtit, & ſacris literis inimicam vendicat libertatem. Nec Æneæ dicta refellere cœpi, vt cogitem ad almæ vrbis miniſteria reſtringenda: in qua ſi quiſpiam ex noſtratibus bonarum literarum cultor, apud honeſtum prælatum, vitæ ſuæ ac honori ſufficientiſſimum nactus ſacerdotium huc redeat, eiusque fundationi & fundatoribus, totiusque eccleſiæ ſaluti, pſallendo, ſacrificandoque reſpondeat, cenſuumque ac monimentorum curam habeat, ne (vti in patria mea) obliterentur, quisnam illum non & adiuuare, & ſingulari amore proſequi dignaretur? ſicut neque te clariſſime pater, non ab omnibus virtutum amatoribus coli, diligi & obſeruari, mihi vnquam perſuaderi poteſt: qui licet clariſſimus, clariſſimi Principis Electoris ſis filius, te tamen nec veſtis, neque muneris pontificii piget aut pudet, neque maiorem equorum, canum, ferarum, & fiſci quam animarum & pauperum habes rationem. Animarum, inquam, quæ vitiorum diſſimulatione ac ſynodorum defectu pereunt, in quibus ſanctiones prouinciales ſacro iuri innixæ, & à ſacro ſancta ſede Apoſtolica confirmatæ repeterentur, admonerenturque à Latinis oratoribus, ſi qui ex Chriſti patrimonio viuunt, amaſias & nothos, pauperibus & conſanguineis præteritis, ſub Chriſtianæ ſepulturæ carentia, ex teſtamento nequaquam inſtituere hæredes. Pauperum inquam, quos diuinæ & pontificiæ literæ canunt, non ſolum ex eccleſiaſticorum (vt boni ſint diſpenſatores) abundantia paſcendos, ſed & pontificibus ſingulariter debere eſſe commendatos. Qui ſanctorum Patrum decretis & Euangelio fidem habent, noſtris contra Æneam replicis haud ſeſe læſos arbitrabuntur, quibus omnes ſana doctrina, veraque Chriſti religione pollentes confidimus aſtipulari. Dominus DEus clariſſimam tuam Celſitudinem, ad felix eccleſiæ tuæ nobiliſſimæ regimen, ad ſacroſancti imperii Romani incrementum, ad totius cleri gloriam, & libertatem conſeruandam longæuum conſeruet. Ex Eremo 14. Cal. Junii, anno virginei partus 15. poſt 1500.

RESPONSA ET REPLICÆ AD ÆNEAM SYLVIUM. AD SALUTEM ET DECOREM SACROSANCTI ROMANI IMPERII, AMORE PATRIÆ GERMANICÆQUE NATIONIS.

GERMANIAM exaltatricem ſuam Æneas Syluius iure laudat: Italus vero ipſe nationi ſuæ vehementer (vt decuit) affectus, ne ad eam aurum ſegnius mittamus, nobis de culmine regio à Græcis in nos translato, mellitis verbis blanditur,

blanditur, quod maiores nostri suo sanguine & ope Romanis exhibita pepererunt, blanditurque de domesticis nostris ecclesiasticisque opibus ac ornamentis. Etsi Germania labore partis aut frugalitate floreret opibus, an quidquam superuacanei poterit quotidianis vsibus superesse, si nostra templa, si DEI cultum, si nostras vrbes, si vias & Respublicas, si patriam ab hostibus, si xenodochia, si pupillos, si puerulos expositos, si viduas, si puerperas, si morbo Gallico siue pustulis aut lepra infectos, si cæteros valetudinarios & mendicos, quorum porticus templorum plenæ sunt, vti Christiana pietas exigit, seruaturi sumus? Quod Æneas religionem à suis ad nos profluxisse gloriatur, inquiens, *Roma vobis Christum prædicauit verum DEum, cuius religio barbariem omnem generi vestro detersit.* Fatemur ingenue Christum à clauigero, & discipulis eius ad nos Roma missis nobis prædicatum, at ab eodem, à quo omne datum optimum, ad fidem Roma ipsa illustrata est, quo Germania, ideoque non minus pro accepta religione ad gratitudinem (cuius nos Æneas vult memores esse) Roma Christo, quam Germania Romæ obnoxia esse videtur. Nam & Petrus natione Judæus, ex Palæstina veniens Romanis Christi fidem prædicauit. Eadem ergo radice, ne ingrati, acceptique à Judæis beneficii immemores esse arguantur, aurum argentumque quotannis in Syriam, si Christum profiteretur, esset transmittendum.
p.383 At diceret Æneas, *Petrum sedem Romæ non Hierosolymis habuisse.* Cui responderi posset, eam prius Antiochiæ fuisse cathedram.

Veruntamen gratitudinem amplecti gestimus, eam vero quæ non tam splendore seculari & externis ceremoniis, quam imitatione morum, castimonia, humilitate, modestia, diuitiarum & delitiarum contemptu, liberalitate in pauperes, cœlestium rerum amore, & deuota commiseratione in Christi crucem & passionem exhibetur: Atque his virtutibus ab ecclesiæ exordio, ab primis pastoribus, aurum haud emulgentibus Germaniæ prædicatis (in quibus iux-
p.384 ta Roterodami Moriam verus est cultus, longeque cælitibus gratissimus) ingratitudinis vitium euadere confidimus. Fatemur enim nos Christo multa debere: quocirca illi templa, sacella, aras, & cultum instauramus, & maiores nostri ad eius honoris augmentum sacerdotia fundarunt.

Addidit Æneas, *ante baptismi gratiam nihil immundius, nihil tetrius, nihil spurtius natione nostra fuisse;* tanquam soli Germani ante Christi fidem falsos Deos, obscœnaque vitia sectati sunt. At non de Germanis satyrici Latini cecinerunt: Nec Paulus immanissima & execrabilissima Germanorum flagitia in I. ad Romanos capite taxauit. Quod autem Æneas priscis Germanis maximum de filiis Cacodæmonilitatis crimen obiicit, id Cicero in oratione pro M. Fonteio Gallis tribuisse videtur. Et si Germani tum gentiles ab hac impietate dudum liberati sunt, beneficium hoc (Ænea teste) in Adrianum Cæsarem est referendum. Quotquot in nos magna & singularia beneficia à Romanis collata Æneas iactat, totidem & forte vix minora nostrates Cæsares ope Germanorum in eos contulerunt. Carolus magnus quid egerit pro eorum salute; quid Otthones victoriosissimi; quid magnificus Sigismundus, quid Fridericus III. pacificus; quid pia eius proles Maximilianus, qui nisi Romam coleret, Julius sede sua pulsus fuisset, quid reliqui multi Germani, ex tritis historiis pueri probe norunt. Neque nos religionem accepisse parui pendimus, pro qua nos Æneas Romæ multa debere contendit: licet è diuerso nobis illa pro nobilissimæ excellentissimæque artis impressoriæ, per nostratium, Argentini cuiuspiam & Maguntini, sagacissimam ac vigilantissimam industriam inuento nonnihil debere videatur. Hac enim arte omnes optimæ & fidei & morum doctrinæ, diuersis etiam linguis conscriptæ, in vniuersum orbem propagantur. Hac arte literæ summorum Pontificum quæ mandata, quæ auctoritatem, quæ summe necessaria Romanæ sedis religionisque negotia continent, vna die à duobus aut tribus, ad dignitatem sacrosan. sedis Apostolicæ conseruandam magis magisque multiplicari ac disseminari possunt, quam à librariis ducentis tota hebdomade scri-

bendo fatigatis. Cum itaque religioni, ſacroſanctæque Rom. Eccleſiæ maximum fructum atque leuamen attulerimus, cum Chriſtianam religionem in nullo vacillantes profiteamur, cum pro eo ſanguinem fundere (Ænea teſte) proni & parati ſimus; indigne pro noſtra ſinceritate, qua mandata (vt par eſt) recipimus, condonationes ſuſcipimus, vrbem petimus, æs mittimus, Barbari vocamur. Si enim iuxta Æneam religio barbariam deterſit, & nos religionem colimus & amplectimur, immerito & iniuſte fœdo barbarorum titulo, vt ſclaui & mancipia, à quibus aurum emulgendum ſit, contaminamur. Veruntamen Æneas illuſtriſſimam patriam noſtram, vrbesque noſtras, & ſacras ædes munificis laudibus extulit, vt præconiis forte dulcibus illecti ad fideliſſimas, ſuæque nationi profuturas admonitiones benignius aures noſtras accommodaremus, & ad profundendam in exteros rem familiarem ſimus beneuolentiores.

Quapropter conſtitutionem Baſilienſis concilii (pro quo vel ipſe Æneas ad Agrippinos ſcripſerat) à ſapientiſſimis iuſtiſſimisque patribus ſacroſancti ductu flaminis conditam eneruare ſtuduit, ne nos eidem ſicut cæteræ Chriſtianiſſimæ nationes, innixi, conſtrictis marſupiis ad expendendum aurum ſimus tardiores. Nempe ſanctio Baſilienſis Synodi ab Eugenio indictæ, ſtomachum Æneæ mouet, veluti ad hoc tendat, ne Germanica natio iuſſionibus Apoſtolicæ ſedis obedire, & ne quid pecuniarum ad Romanam curiam deferre cogatur. At ego neminem vel Pontificum, vel Principum noſtratium eſſe crediderim, qui prohibeat pecunias ſummo omnium noſtrum paſtori & patri debitas transferri. Pergunt nihilominus, illuc noſtrates quotidie peregre, pro reſeruatis gratiis & diſpenſationibus aurum expenditur; cauſæ etiam profanæ, nedum per appellationes illuc trahuntur. Condonationes, in quibus vel ſedes apoſtolica, vel ordo ſcriptorum parte ſua gaudet, nulla natio promptius ſuſcipit quam Germanica. Epiſcoporum & Abbatum quorundam noſtratium confirmationes nunquam vacuis ad nos manibus reductæ ſunt. Quod ante hæc ſæcula noſtri præſtitere maiores, quod legitimum eſt, quod iuſtum, quod tolerabile eſt, id à modo præſtitum iri nemo noſtratium refragabitur. At plus æquo à nobis emungi, Corinthiorum ſimiles nos facit, ad quos arguendos electionis vas intonabat, *Suſtinetis, ſi quis vos in ſeruitutem redigit, ſi quis deuorat, ſi quis accipit.*

Tametſi Bononia, Peruſini, Eccleſiæ vicarii & reliqui populi Eccleſiæ Roman. ſubiecti aut nihil aut quantum velint (quod Æneas lamentabiliter meminit) conferant, ideone nos noſtra immoderatius elargiri vlla lege cogemur? Quo autem Roma tot & fere innumeros miniſtros, diuerſisque muneribus præfectos habet (vt Æneas ait) quos indies multiplicari dicunt, eane de cauſa res P.385
familiaris Germanorum exhaurienda eſt? Operoſum ſane eſt Romam omnium cauſarum iure fori pertractandarum pondera ſolam ſuſtinere. At ſunt (præter imperatoriam iurisdictionem) in noſtris quoque terris clariſſimæ metropoles, iuriſprudentia & integritate iudicum ſuffultæ, ad quas à noſtris cathedralibus (quæ proximam iudicandi ſedem habent) ſi quippiam ſe oppreſſum ratus fuerit, per appellationem refugium habere poſſet. Quemlibet autem noſtratium vel profanum proximo ſuo iudice contempto, pro re leuiſſima, ex vindictæ quandoque liuore, & propria in perſona (vti expertus ſum) ad Romanum tribunal trahi, æquum eſſe diuus Bernhardus * nequaquam iudicabat. In arduis tamen & grauiſſimis cauſis Romam appellandum (vbi ſuprema & maxima poteſtas, vbi ſumma prudentia iuſtitiaque viget) inficias ibit nemo. Quocirca ſi Cæſari, ſi noſtris reuerendiſſimis Archiepiſcopis, ſua iudiciaria poteſtas inconcuſſa maneret, ſacroſancta ſedes Apoſtolica tanto laborum pondere ac moleſtia nequaquam obrueretur. Nam neque Germanis ſtudium ac integritatem deeſſe, vltro Æneas illis aſtruit verbis: *Vidimus iudicia veſtra, & conſiliis veſtris quæ de republ. gerebantur ſæpe interfuimus: omnia & prudenter & grauiter adminiſtratis. Nec facile à recto tramite deflectimini, nec vobis ciuiles leges, nec iura deſunt pontificalia, literæ quoque & omnium bonarum artium ſtudia apud vos florent.* Nec video cur nam lex

* *In de conſider. ad Eugen.*

lex Basiliensis tantopere spernenda confutandaque sit. Quippe quæ nihil (mea sententia) continet, nisi quod DEI gloriam fouet, quod ratio suadet, quod æquitas postulat, quod naturæ lex suggerit, quod canones mandant, quod religioni & honesto consentaneum est. Commemorat enim quinam Ecclesias erexerint, sacerdotia dotauerint, in eisque idoneos ministros instituerint ad propagandam fidem, ad bonos mores, & exempla virtutum; sicut & Clemens V. iustum esse conformiter decreuerat his verbis: *Cum ecclesiæ quibus præficiuntur personæ minus idoneæ, scientia, moribus, vel ætate grauia propter hoc (vt docet experientia) perferant in spiritualibus & temporalibus detrimenta*, & reliqua. Quamobrem Clemens, vt bonus ouium Christi pastor, prudensque & fidelis sacerdotiorum dispensator, Episcopis districte iniungit, vt statuta canonica super præficiendis personis, & obseruent, & faciant à suis obseruari, si diuinam offensam, & sedis Apostolicæ debitam vitare velint vltionem. Nonne idem est nostra ætate DEus? nonne eadem sedes Apostolica, quæ fuit tempore Clementis, quorum offensa & vltio sit pertimescenda? Haud ab re igitur pia sanctio synodi Basiliensis (cui sapientissimi ac præstantissimi patres interfuere) narrat à sanctis patribus sanctos canones conditos esse, pro felici regimine status ecclesiastici; quodque quandiu canones illi obseruati fuere, in DEI ecclesia floruerit honestas, disciplina, religio, pietas, charitas, & pax, & quod ex ambitione & auaritia, quæ patrum decreta contemnit, subsecutæ sunt

Morum corruptiones atque deformationes.

Status Ecclesiastici dehonestationes.

Vsurpationes grauissimæ.

Præsertimque hæc fieri, per prælaturarum & dignitatum, aliorumque beneficiorum Ecclesiasticorum reseruationes, & per

Gratiarum ad vacatura beneficia expectatiuarum à iure valde exorbitantium multiplicationes, & per

Innumerabiles concessiones, grauissimaque & importabilia onera.

Quibus ecclesiæ & personæ ecclesiasticæ afflictæ, oppressæ, & quasi ad internecionem redactæ his diebus conspiciuntur. Nam

Ecclesiarum & beneficiorum pecunias indigni exterique occupant.

Maiores dignitates, opulentioraque beneficia personis conferuntur incognitis & non probatis.

Pauci in ecclesiis resident, quia cum sint plurales, vbique residere, & præsidentias deseruire non possunt, vultusque commissi sibi gregis non agnoscunt.

Animarum cura neglecta, temporalia lucra solummodo quæruntur.

Christi cultus diminuitur.

Animarum cura negligitur.

Subtrahitur hospitalitas.

Ecclesiarum iura depereunt.

Ruunt ædificia.

Populi deuotio attenuatur.

Clerici scientiis & virtutibus effulgentes, qui in ædificationem plebis vacare possent, & qui pro animarum & ecclesiæ publicis forent consiliis opportu-
p.392 ni, diuinarum humanarumque scientiarum studia deserunt, propter promotionis ad beneficia spem eis ablatam.

Votum alienæ mortis oritur.

Lites infinitæ, contentiones & rixæ, rancores & odia inter Christi ministros suscitantur, nutriuntur atque fouentur.

Pluralitatis beneficiorum execrabilis ambitio fouetur.

Pauperes clerici cum rerum suarum discrimine per calumniosos cauillososque opprimuntur.

Beneficia per litium anfractus iniuste sæpius occupantur.

Beneficia in officiata relinquuntur.

Beneficia ſymoniace acquiruntur.

Juuenibus bonæ indolis euagandi licentia præbetur, qui literis & virtutibus intendere deberent.

Prælatis & cæteris ordinariis collatoribus ius ſuum atque miniſterium aufertur.

Ordo Eccleſiæ hierarchicus confunditur.

Plurima aduerſus diuina atque humana iura in animarum perditiem, & eccleſiarum oppreſſionem & conculcationem perpetrantur.

Cum pace & venia Æneæ Syluii, diſcernant boni & æqui iudices, qui ſaltem enixe penſicularunt, ſi non eccleſiis parochialibus, ad quas gratiæ Apoſtolicæ & reſeruata ſe non extendunt, dum vacauerint, de idoneis paſtoribus celerius & maturius prouideatur, quam his quæ ſub reſeruatis aut gratiis cadunt: quippe quæ interdum propter diuerſos collitigantes, variasque ipſorum ſolertias aut vafricias ad biennium aut triennium certo & idoneo paſtore caruerunt: cumque vix tandem aliquis collitigantium, victor aliorum in parochia aliqua vtcunque euaſerit, vel in ea perſonaliter non reſidet, vel ſi reſidet non prædicat, nec cancellos aſcendit, vt ſaltem pro ſummo Pontifice, & pro ſacroſancta Eccleſia Romana, proque Cæſarea Maieſtate, aut contra Turcas, ad DEum preces à populo fieri exhortetur. Non ſic vſu venit de Eccleſiis quibusdam parochialibus, ad quas contentioſi per gratias apoſtolicas aut reſeruata non aſpirant, ad quas omnes, cum vacant, e ueſtigio de idoneis rectoribus ſalubriter absque lite, absque multa pecuniarum effuſione, prouidendas vel vniuerſitates, vel Senatus, vel eccleſiarum tutores, vel deputati, vel capitula ſtatim deliberant, & ad DEI honorem, animarumque ſalutem bonos ac doctos viros eisdem absque controuerſia & litibus præficiunt, qui perſonaliter reſidentes, per ſe ipſos Euangelium prædicant populum verbo & exemplo ædificant, ac ſuas oues in viam ſalutis vt veri paſtores dirigunt. De quo ſanctiſſimi in Chriſto patres, ſummique cunctorum fidelium paſtores & fructum ſpiritualem conſcientiarum ſuarum maiorem tranquillitatem & pacem animarum ſuarum coram Deo iuſtiſſimo iudice releuamen conſequuntur, quippe qui de animabus omnium Chriſti fidelium exactiſſimam domino Deo rationem in extremo & horrendo iudicio ſunt redditurі. Sicut & Julius II. in exordio Bullæ ſuæ contra Joannem Bentiuolum armis (vtinam in Turcas conuerſis) Bononia pulſum ingenue confitetur: & Platina recenſet in Cæleſtino. Eſt etenim (Ænea teſte) Pontificis Maximi proprium munus, Chriſti oues vbique exiſtentes paſcere. Paſturam autem eam eſſe oportet, quæ in caulas Domini, hoc eſt in viam ſalutis omnes (ſi poſſibile ſit) perducere conetur. Conuenit ergo Romanum Pontificem, magnum ſacerdotem, curare, vt Euangelium Chriſti, quod eſt optimum pabulum, omnibus ſincere prædicetur, vt omnes errores, omnis blasphemia, omnis plantatio, quam Chriſtus non plantauit eradicetur, vt pellantur à finibus Chriſtianis impugnatores noſtræ religionis, vt ſchismata remoueantur, vt bella ſopiantur, vt furta, rapinæ, incendia, vt homicidia, adulteria, ebrietates, crapulæ, contentiones, ſimultates, odia, rixæ de medio tollantur, vt pax & iuſtitia oſculentur, vigeatque concordia, vt honoretur DEus, & illi laudes atque hymni canantur.

Ad remouenda vero ſchismata, ad blasphemiam, ad bella, ad furta, & cætera quæ recenſuit Æneas, flagitia diſſuadenda, ipſis ſummis Pontificibus efficacius cooperaturi ſunt non ephœbi; non malorum duces, non citationum inſinuatores, ſed iuris Pontificii diuinarumque literarum periti, tum in concionibus, tum in expiandis in auriculari confeſſione conſcientiis. Bono nimirum ſpiritu lex Baſilienſium decreuerat, tertiam præbendarum partem ſacrarum literarum doctis eſſe conferendam. Sciebant enim optimi patres, doctos, & exemplares Theologiæ profeſſores, ex ſacris literis, ſanctæ Romanæ Eccleſiæ dignitatem tueri, & plebem ad officium inflectere poſſe. Sicut Dominus præpoſitus p. 387

tus Gabriel Biel, (ab ingenioſo Theologo Joanne Eckio ſic vocatus in ſchismate Maguntino) ſubtiliter ſcribendo & conſtanter prædicando accuratiſſime fecit. Et extant hodie qui ſummi Pontificis maximam auctoritatem, reuerendiſſimorumque patrum Cardinalium gloriam ac omnem libertatem eccleſiaſticam ſcriptis, lectione, diſputationibus, piis monitis, concionibus rationabiliter defendere extollereque poſſent. Siquidem hac noſtra ætate ad obedientiam, ad pacem, ad virtutes populus ſacra doctrina, piis monitis, ſecretis conſiliis, ac bono vitæ exemplo & concionibus facilius inducitur, quam acrimonia, pompa, minis, terroribus, armis aut cenſuris. Sacroſanctæ igitur Romanæ eccleſiæ, ſummisque pontificibus non ſolum in aula, in cubiculis, in penu, in coquina, in piſtrino, in equorum carceribus apud Tyberim, ſed etiam in Aquilone à diuinarum pontificiarumque literarum cultoribus poteſt fideliſſime vtiliſſimeque inſeruiri. Quicquid de aliis ſacerdotiis à Roma (quæ Ænea teſte ſacrarium eſt veritatis, & vnicum religionis domicilium) actum fuerit, circa tamen illa, quibus animarum cura cohæret, vt ſunt Decanatus, & parochiæ, tempeſtiuiſſima circumſpectiſſimaque per bonos viros moribus & doctrina probatos, quorum Germania ſcatet, nedum in gymnaſiis, quorum non pauca poſt Æneam erecta ſunt, prouiſio & Deo gratiſſima, & ſummis pontificibus maxime decora, animabusque mortalium ſaluberrima eſſe videtur, ne ſit populus Domini ſicut oues absque paſtore. Cum vtique honeſtius ſanctiusque ſit, ouibus Chriſti in Chriſtiana vita fideliter inſtituendis, de bonis idoneisque paſtoribus prudenter conſulere, quam barbaris & indoctis, ſolum paſtorum nomen habituris, de lana, lacte, Cerere & Bacho, auro, argento, in luxu ac otio paſcendis ex carnali affectu, aut vilis obſequii contemplatione prouidere. Et inuenirentur in Germania non turpium fabularum, ſed omnis nobiliſſimæ philoſophiæ, Chriſtianarumque literarum, ac iuris Pontificii apprime docti ſine tamen penſionibus, prouinciam parochiarum ſtudioſe regendarum, ſi vocarentur, onus ſubituri, quibus ad eas alioquin, ſicut neque ad canonicatus, nihil loci patere poteſt. Studii enim æſtuantes amore, iuuentutis florem vel in penetralibus, vel in mulorum carceribus apud exteros deliteſcendo ignauiter conſumere recuſarunt, ſiquidem eos genius ſuus à lucro traxit ad virtutem, à diuitiis ad diſciplinam, ab otio aut turpi miniſterio ad honorificas literas, quas ad ornatum animæ, ad conciliandam DEI gratiam, ad ædificationem morum, & inſtructionem ſimplicium, ad dignitatem ſacroſ. ſedis Apoſtolicæ tutandam, ad concionandum, ad patrocinia pauperum, adminiſtrandam iuſtitiam, & ad Chriſtianam religionem plantandam accommodatiſſimas eſſe cognorant. Quod ſi ingenio adhuc vegeto diſcurrerent, ſi labores ruſticos perferrent, ſi ſcriptionibus, ſi gratiis, ſi reſeruatis, ſi penſionibus, auro quandoque numerato redimendis, intenderent, ad munus indies eccleſiaſticum, diuinis laudibus & animarum ſaluti, ſummisque pontificibus ac toti eccleſiæ profuturum ſteriles forſitan efficerentur. Cum autem nullum DEO gratius ſacrificium ſit, rememoratione Dominicæ paſſionis, ſi docti & modeſti, ad ſacrificandum prompti præbendas acciperent, ſi plura ſufficientia ſacerdotia in plures ſacerdotes ſæpius quam vnus aut pauci ſacrificantes, iuxta veram iuſtitiam diſtributiuam diuiderentur, tum Pontifices Maximi, Cæſereaque Maieſtas plures ſortirentur pro ſua ſalute interceſſores, imo & excelſus reuerendiſſimorum patrum Cardinalium cætus ac totius eccleſiaſticæ dignitatis ſplendor multorum doctrina excellentium, conſilio, eloquentia, & ſapientia felicius in ſua celſitudine conſeruari poſſet. Hoc eſt (ni fallor) quod lex Concilii Baſilienſis intendit, vt Euangelium Chriſti omnibus ſincere prædicetur, vt à multis honoretur DEus, vt à DEo laudes atque hymni decantentur: hoc eſt quod & nos ipſi volumus, vt multi ſint qui Deo ſeruiant, Deum laudent, ſinguli in ſingulis ſufficientibus ſacerdotiis Deum honorent, atque ſacrificent, vt & ſummi Pontifices & Imperatores totaque Eccleſia de illo ſacrificio (quo nullum efficacius) fructum acquirat, hoſtes vincat,

Gabriel Biel.

pacem & incolumitatem accipiat, gratiam hauriat, & gloriam conſequatur ſempiternam. Et quoniam Lex illa Baſilienſis religionem à Romanis acceptam cupit propagari, diuinum cultum augeri, animarum ſalutem procurari, officia à ſacerdotibus impleri, vltimas voluntates expleri, vitia euelli, virtutes inſeri, non vsque adeo veluti ſacrilega vltra Sauromatas explodenda eſſe videtur. Lex inquam, cuius editioni inter ampliſſimos conſtantiſſimosque alios patres, Julianus S. Angeli Cardinalis, Cuſanus item noſter, & Ludouicus Arelatenſis (quem miraculis claruiſſe perhibent) interfuere: quam & totum Franciæ regnum doctiſſimis & integerrimis refertum ſuſcipit, amplectitur, fouet, eique innititur, ex eaque ſecuritatem & innocentiam ſua opinione deſumens, primatem ſuum colit, ſeu patriarcham, quali nobiliſſima Germania non caret, cuius magna eſt auctoritas, nam & ei vel archiepiſcopi obedientiam debent: *Retineat*, in- p.388
quit Gregorius, *Apoſtolica ſedes proprium vigorem, at à te conceſſa aliis ſua iura non minuat.* Quæ quia mater eſt, non nouerca, & (vt Æneas teſtatur) tutus portus afflictorum, & dulce refugium miſerorum, ſciensque ex Gregorio ad Marianum Epiſcopum Rauennatem, non plus pecuniæ quam animabus ſtudendum (quoniam redemptor noſter á ſacerdotis officio non quærit aurum ſed animas) Chriſtianiſſimam & obſequentiſſimam Germaniam maternis tandem alis complectatur. Quæ cum (Ænea teſte) hoſpitalis ſit, humaniſſima ſit, & quæ pauperibus, quæ pueris & liberis (feminas non faſtidiens) plena eſt, leuiorem ei tolerabilioremque ſarcinam imponat. Gregorii magni exemplo, qui ſuſceptis à Patricio Galliarum quadringentis ſolidis immortales gratias egit. Germaniam ergo benigniſſima noſtra marer, & ſacroſancta ſedes Apoſtolica (apud quam ſumma conſtantia, ſumma veritas, ſumma religio) hac ſaltem pietate, p.3
largitionumque moderatione dignetur, vt Archiepiſcopis noſtris & Epiſcopis intra paucos annos è vita hac miſera ſublatis, mitius clementiusque cum ſucceſſoribus agatur. Quod enim illi præſtant, idipſum plerumque à miſerrimis agricolis & ciuibus, cleroque, maxime rurali, corraditur & emungitur, quo perſæpe patresfamilias pro liberis educendis, ipſique ſacrificuli (quorum beneficia nonnunqnam opulentiſſimis incorporata ſunt) pro vita ſuſtentanda opus haberent: ne ſeditio tandem vulgi ſæpe de hac re murmurantis, vt his auribus (DEum teſtor) audiui, in eccleſiaſticos ſuboriatur, neque Bohemicum virus (quod abſit) latius ſerpat. Haud abs re Leo II. Platina auctore, & Ludouicus Galliæ Rex inter Diuos relatus largitiones iſtas interdixerunt. Durum equidem eſt non quadringentorum, quibus Gregorius gratias agens ſatiabatur, ſed viginti, aut eo amplius, millium aureorum nummum exactione clero & plebi nuper impoſita, & ea quidem nondum diſſoluta, propter nouum Archiepiſcopum aliam & æqualem propediem popularibus & Chriſti miniſtris impoſitum iri. Potiſſime, cum veterem pro pallii vſu iam pridem præſtitam ſummam, decem duntaxat millium fuiſſe memoriæ proditum ſit, quæ quia à prædeceſſore reddita non eſt, ſucceſſor ſuam decem, & anteceſſoris æqualem diſſolui neglectam, tradere cogebatur. Quibus in ſcrinium ſeu regiſtrum ad poſteritatis memoriam forte conſignatis, viginti millia, vsque ad noſtram ætatem ab omnibus archiepiſcopis exigi dicuntur. Conſideret quoque pia mater noſtra, propter noua officia indies, vt fama eſt, excreſcentia, pro confirmationibus ſummam augeri; telonia principum Electorum declinari, prouentusque diminui, propter bella & bellis equos multam tellurem iacere incultam; venas montium mineralium, quos Æneas, tanquam terrarum noſtrarum explorator, egregie recenſet, eſſe exinanitas: concordatisque Principum, quibus edendis Æneas adfuit, exemplo Caliſti, ipſo teſte, pia mater non contraueniat, Stygios regreſſus nonnunquam falſos & fictos, quod in me ipſo expertus ſum, ordinariis collatoribus intolerabiles eneruet: Per ampliſſima reſeruata, curialibus etiam moleſta, non vsque adeo & tam crebro Germaniam grauet, nec innumeras ad vnum collatorem gratias in terris eccleſiæ Rom. non ſubiectis concedat, quod

20000. fl. pro pallio.

non

non solum lex Basiliensis, verum etiam Æneas ipse illegitimum iudicauit. Lex enim præter damna in Prooemio recensita, alia etiam oriri incommoda narrat, ex multiplicatione gratiarum expectatiuarum. Primo, quod clerici in gratiis confisi patrimonium & parentum opes exhauriunt. Secundo, quod ii quibus aut maior proximum circumueniendi astutia, aut ad litigandum facultas suppetit vberior, beneficia sibi vendicant. Tertio quod sub inuolutionibus prærogatiuarum aut antelationum, & aliorum gratias eiusmodi concomitantium plurimæ fraudes committuntur. Æneæ autem verba hæc sunt: *Verum esse fatemur, huiusmodi gratias non esse omnino probabiles, eisque fortasse moderatius esset vtendum. Nam passim concedi quibusuis hominibus, & ad vnam collationem multos concurrere, haudquaquam probamus. Nec ambigimus, diuum Calistum, si paululum à molestia Turcarum requieuerit, huic rei prouide occursurum qui & hanc gratiarum consuetudinem ab initio sui pontificatus abolere voluit.* Ecce quomodo Æneas defert huic Basiliensi constitutioni. Et ego nihil hic impium, nihil improbandum, nihil detestandum, nihil à ratione alienum video: Tametsi Ludouicus Delphinus, in sacrosanctum consilium Basiliense dirimendum, Platina teste, cum maxima patriæ parentumque meorum iactura, ab Eugenio sit lacessitus. Impetrare igitur studeat natio nostra, de sede Apostolica non male merita, ne concordata Principum cassentur, ne preces regiæ in mensibus ordinariorum reiiciantur, ne ordinariis collatoribus per reseruata, aut regressus ius suum auferatur, quod neque Æneas probauit. Cuius profecto hæc verba sunt: *Sicuti indignum est ordinarios cuncta sibi retinere, pari modo detestabile censemus Apostolicam sedem vel nihil, vel parum illis dimittere.* Impetret quoque na-
p.389 tio nostra à matre sua, quæ subditos suos (iuxta Æneam) vt filios non vt seruos habet, ne seculares suo iure patronatus priuentur, per quod cæteri à sacerdotiorum fundatione absterreantur, sicut in cathedralibus, aliisque Germanicæ ecclesiis, à Regibus, á Principibus, à magnatibus, à proceribus à ciuibus rebus publicis sacerdotia fundata sunt, quorum merito gauderent esse patroni & collatores. Impetret quoque natio nostra, ne familiares fuisse impune mentiri liceat eos, qui nunquam fuerunt; ne nostrates gratiis & priuilegiis proximorum sedis aut pontificis familiarium & alienigenarum innixi, principum (etiam electorum) filios in assequendis præbendis antecedant, cum non oriundos ex Germania Sixtus IV. ad Germaniam habere expectatiuas prohibuerit. Impetret etiam, ne sacerdotia pinguia possidentibus senio vel morbo confectis, iniquissime lites moueantur, sub quarum pendentium typo versipelles nullo iure freti in præmortuorum beneficia vel iura subrogentur, per quod afflictis addatur afflictio. Ne consumptis & consummatis gratiis precibusue regiis, in maximam aliorum pauperum iacturam denuo liceat vti. Ne canonicus diues per interpositam illustrem personam, gratiam ad aliam eiusdem ecclesiæ præbendam impetret, eamque tantisper occupet, donec in suam vtilitatem conuertat: ne quisquam duos aut tres canonicatus in diuersis vnius & eiusdem vrbis collegiis, & in cathedrali vicariam simul, omnium corpora rapiens & absorbens (propterea nullum locum pro pensione alteri, quantumuis docto & bono, cessurus) seclusis officiis, dignitatibus, parrochiis, capellaniis, pensionibus in maximum Dei contemptum, animarum benefactorum, & rerum publicarum, ciuiumque & pauperum iacturam, (vt de pernitiosissimo scandalo taceam) vsurpet. Impetret quoque natio nostra, ne per temerarias ac diuturnas lites tanti sumptus & impensæ excrescant, quantis vel nouum sacerdotium erigi, vel census ad vitam, quantos beneficium, pro quo certatum est, infert, emi potuissent. At ne in sacerdotiis opulentissimus quisque panem ab ore pauperum resecans, tota vita pro nouis sacerdotiis contendat, ac per fas & nefas intret: vti ex Philippo Agrippino Archiepiscopo, superiori mense (heu) vita functo (qui & ecclesiæ & sacrosancto Romano Imperio Princeps fuit vtilissimus) audiui; & pridem ex altero quodam prælato his auribus accepi, quosdam auarissimos,

rissimos, qui multas pensiones, multos canonicatus, multas ecclesias, innumeras capellanias possederant, multique pauperibus lites indignas mouerant, in ius traxerant, per concussionem à beneficiis eiecerant, si hodie adhuc superstites essent, propter fraudes & astutias quibus vsi sunt, & iam demum in lucem prodeunt, flammis in cinerem, & fauillas esse exurendos. Quod si technas, mutuasque circumuentiones, quas alter de altero illius generis hominum, nouem pene lustris, vltro me præsente & audiente conquestus est, scribere vellem vel possem, vtriusque ferme instrumenti paginam æquarent. Quod grauius bellum nobilissimæ Germaniæ, sacrosanctoque Rom. Imperio indici posset, quam ab auarissimis vix vmbra fucati iuris quandoque suffultis, iniustissimas & sumptuosissimas lites concitantibus quibus pauperes nonnunquam obruunt, & patriam exhauriunt? Quippe qui domesticorum curam non habentes, ideoque infidelibus deteriores, ac ferme patriæ proditores, eam ad inopiam redigi floccipendunt, dummodo ipsi multas pingues præbendas ac dignitates, in luxu, ocio, pompa victuri assequantur: per quorum in explebilem auaritiam, & ambitiosissimam sacerdotiorum, malis etiam artibus, coaceruationem (quam etiam Æneas in nostratibus manifestissime taxat) profani sua vitia, & equites, qui è sella viuunt, suas rapinas attentuare, palliare, imo excusare nituntur. Taceo de condonationibus quarum diuersam concionibus interpretatio, plebeculam vel perplexam, vel frequentia ad mala procliuem reddere potest. Earundem vero & confessionalium non per duo aut per tria æra (vt Æneas refert) sed hebdomadali sumptu redemptorum suspensio, quam molesta, quam amara sit popularibus; persæpe pudore ac metu perculsus ex eis intellexi.

Huiuscemodi maioraque Germaniæ grauamina (quæ ad sedem Apostolicam Æneas vult esse referenda) Bertoldus Hennenbergensis, Pontifex & princeps Maguntinus sapientissimus, cum sæpe ac multum animo reuoluisset, audiens cum solido gaudio Franciscum Senensem ad summa sedis Apostolicæ fastigia pro meritis nuper exaltatum, sciensque eum nobilissimæ nationi nostræ vehementer affectum, mox propria manu pleraque consignare cæpit, quorum ab eius sanctitudine vel remedia vel leuamina, pro diuini cultus, nostræ nationis incremento sese impetraturum confidebat. Ego itaque instituti & voluntatis tanti Archiepiscopi tantique Principis Electoris conscius, ad respondendum Æneæ vice Martini lacessitus sum. Impulit & me amor Imperii ac nationis, amor studii sacrarum literarum, quarum ii qui cum labore & patrimonii detrimento docti ecclesiæque vtiles euadunt, sacerdotia difficile consequuntur. Impulit & me commiseratio in pauperes agricultores, quos Hebræi vexant quan- p.390
doque ac tyranni premunt, quorumque egestatem Apostolici legati nuper experti sunt. Affectus quoque me coegit in populum Dei (qui mandauit vnicuique de proximo suo) per rectores doctos & honestos salubriter prouidendum. Impulit & me Leonis X. moderni pontificis summa sanctimonia, maxima iustitia, flagrantissimusque religionis Christianæ Zelus, quo iuxta munus proprium ab Ænea repetitum, ad fidem exaltandam sua sanctitas æstuans, desiderat non solum ephebos à ludi literarii magistris in bonis moribus, ac in his quæ ad regionem pertinent, (festis præcipue diebus) erudiri, diuturno poëticæ studio prohibito, vt hoc ordine Christiana disciplina (Joanne de Gerson astipulante) felicius reparetur: verum etiam ad diuini cultus augmentum, animarumque salutem, nonnullos ecclesiasticis reditibus in aliorum damnum aut scandalum repleri, conformiter ad constitutionem Basiliensem indignum iudicauit. Quonam pacto prudentius aut salubrius Leo noster optimus maximus, piis in ecclesia moribus reducendis consulere potuisset, quam luxum & auaritiam, suo sanctissimo decreto, primum à statu excelsiore dignioreque præditis eliminando. Populus enim (quem verba minus quam opera mouent) exempla virtutum, in clero frugali considerans, facilius omne honestum suopte ingenio amplectetur. Sicque prisca disciplina reflorere posset, & à religione Christiana, nostrisque

sacris

ſacris ſuſcipiendis infideles minus abſtraherentur, & pauciores è noſtris ad inferos properarent, vbi ductu Leonis in eccleſiaſtico, ſicut in Reipublicæ corpore, vt totum ſaluum ſit, quicquid eſt peſtiferum, fuerit amputatum. Nec omnibus tamen Æneæ locis (quorum plerique facile repelli poſſent) ſed paucis ſolum tumultuario & feſtinato per cæteras occupationes ſtylo reſpondimus, in nullius profecto contemptum aut iacturam; ſed vt Æneæ futurus lector ex noſtris reſponſis, veluti præmonitionibus, inſtar Vlyſſis à dulci Sirenis cantu caueat; ne ſuauiſſimis eius laudibus, quibus Germaniam proſequitur, facilem aurem præbens, atque delinitus, res aduerſas calamitatemque Chriſtianiſſimæ Germaniæ, ingraueſcentem negligens, ſalutis ac dignitatis propriæ nationis & patriæ, decorisque ſacroſancti Romani Imperii amplificandi minorem habeat rationem.

SINCERA ADDITIUNCULA AD REPLICAS, PRO MARTINO MAJORE, CONTRA ÆNEAM SYLVIUM.

QUI Æneam ſedulo relegerit, ſuorumque verborum pondus accurate introſpexerit, mea reſponſa grauiter non feret. Imo Æneas, ſi ad nos redire, ætatisque noſtræ mores cernere poſſet, nobis indubie adſtipularetur. Primum pro eximio ſuo in Germaniam amore, quam veluti patriam ſuam duxit: deinde pro zelo in Chriſtianam religionem, pro qua vel ſenio grauis bellum in Turcas mouere tentarat; poſtremo pro ſua laudabili frugalitate, qua ad cardinem orbis terrarum exaltatus, reſeruatumque ſuum excuſans, paucis ſe contentum eſſe poſſe Martino reſcripſit: & iam dudum à ſacroſancto Concilio Baſilienſi (cui & Abbas Siculus, Ludouicus Pontanus, Joannes Lucas, cuiusdam patroni mei præceptor interfuerunt) in auxilium Hildeboldi ſenioris indigne vexati, huc orator miſſus, vrbe perſpecta eiusque collegiis, Diui ſe Thomæ præpoſituram, maiora non deſideraturus, exoptare cuidam dixit in ponte Bruſcæ ſibi adſtant. Weſtphalo, ex quo Joannes, & Symler Breidenbachius ſeſe audiuiſſe mihi aliisque perſæpe retulerunt. Accedit huc, quod cum voto meo, de in habitanda ad mortem Eremo fruſtratus eſſem, vitam in patrio ſolo finiturus, ſtatim loci ex cleri ſecularis paucitate pertæſus ſum. Nam etſi in pueritia & adoleſcentia mea plures illic honeſti ſacerdotes in baptiſmali ſacræque communionis templo DEum coluiſſent, hoc tamen tempore, quo grandæuus patriam reuiſo, præter curatum, ſuosque myſteriorum diſpenſatores, vnum duntaxat ſacellanum gemens offendi. Licet enim Eccleſia plures habuerit capellanias à ſecularibus fundatas, illæ tamen interim (qua ſorte neſcio) ab opulentis & maiora ſacerdotia tenentibus obtentæ ſunt, qui dum in opimis alibi beneficiis, aut apud Tyberim pinguiora venaturi moram habuere, exiguis, quos in abſentia perceperunt, prouentibus contenti, ſacerdotia patriæ, quæ ſingula frugalem ſacerdotem ſuſtentare poterant, ad inopiam vergere neglexerunt: ſicque beneficia patriæ diminuta, cultus Dei labefactatus, & parochia clero ſeculari deſtituta eſt. In patria (inquam) mea & quidem populoſa, inque præclaro ſacroſancti imperii Romani vico, apud quem Carolus Magnus natalis Dominici diem (Reginone teſte) cum principibus glorioſiſſime quondam *Anno DCC. LXXV.*
p.391 celebrauit. Cuius calamitatis gratia ex Eremo in patriam accerſitus, cum honeſto ſenatu, aliisque zelo Dei flagrantibus ad id nitimur, vt duæ aut tres ſacellaniæ ignauiter ad miſeriam redactæ, in vnam alimenta reſidenti, & cum Eccleſiæ rectore DEum honoranti, ſuppeditaturam ſacroſanctæ ſedis Apoſtolicæ fauore, & auctoritate conflari & coniungi poſſint. Cuius rei Guilhelmus Antiſtes noſter pientiſſimus, digniſſimique prælati, & capitulum ſuum fundamenta iecerunt. Quo minus vereor me bonis ac Chriſtianis viris bilem concitaturum, quando certo ſcient, me non animi morbo noua moliri, ſed iuſto di-

uini cultus, patriæque amore. Martini Maioris querimonias pro Germania dudum ab eo factas, cum exaggeratione confirmasse. Vt enim de Deo terribili (qui maior est omni laude) taceam; non tamen minus æquum, minusque decorum mihi visum est, Germanum suæ, quam Italum Italicæ nationi & patriæ fuisse affectum. Quod autem Æneas haud ad gloriam nostratium Episcoporum, hæc verba suo tractatui inseruit: *Quod si vnum Romanus Pontifex, minus dignum presbyterio donauerit, supra mille inuenias rudes, ignaros, hebetes, & prorsus ineptos ab ordinariis esse promotos:* id ad honorem & excusationem Antistitum Germaniæ nuper in Diatriba consutaui.

ORATIONES DUÆ,

ALTERA HABITA A LEGATIS LEONIS X. PP. CORAM INVICTISSIMO IMP. MAXIMILIANO, IN PRINCIPUM CONVENTU, PRO COLLIGENDIS DECIMIS IN EXPEDITIONEM CONTRA TURCAS, ANNO M. D. XIIX.

ALTERA VIRI CUJUSDAM CLARISSIMI ADHORTANTIS, NE PRINCIPES IN DECIMÆ PRÆSTATIONEM CONSENTIANT.

ORATIO LEGATORUM.

BONI adsumus nuntii, Illustrissimi principes. Leo pontifex Maximus post Apostolicam benedictionem, Romanum Christianum, idemque vestrum imperium occupatum à Turcis, restitutum vobis in vestra ac Christianæ reipublicæ virtute & opera cupit, disponit, primum à vobis petit. Memoria siquidem cum repetimus maiorum vestrorum gloriam, animi magnitudinem, & ea quæ fortiter ac strenue gesserunt pro Republica, si Ecclesiæ præsertim religionisue causa ageretur, non possumus læti atque hilares nos ipsos continere. Cum non intra nos dicamus, non admiremur, non coniiciamus, non extimemus, sed ipsis (vt aiunt) oculis conspiciamus, quanto sitis animo, quantis viribus ad Christi rempublicam ac religionem capessendam, priscorum vestigiis insistentes accersiti. Ita vt qui annis prope septingentis Romanum imperium ereptum à Græcis, receptum à Gallis, summa fide Apostolicæ Ecclesiæ seruastis, idem quoque nunc sit non modo non diffidendum, sed quacunque orbis patet vestra quoque virtute ac fide propagandum; Italia omnis si quam spem reliquam habet, si quam victoriæ lucem videt, in Germanis videt. Germanos Christiani huius belli auctores, ac duces, eosdemque confectores sibi pollicetur. Nullibi enim tanti Christiani nominis ac fidei patrocinium, quantum in Cæsare & Germanis principibus, esse & residere arbitratur. Nec vos degeneres futuros ab Ottonibus, Henricis, & id genus aliis, in periculo præsertim religionis & imperii, sibi persuadet. Nolite itaque pati, vt quam tantam de vobis opinionem conceperunt, irritam ac inanem fuisse postea fateantur; præsertim cum præsidere DEum optimum Maximum vestris ductibus sciamus. Cum enim causa hæc agitur, Dei causa agitur, cum in nefarium impurumque Turcam acies instruitur, pro Deo pugnatur. Cum in hoc genus mortis itur, pro Deo cadimus. Felicissimæ profecto mortis genus, quo vita comparatur, & ea æterna. An forte timendum vobis est Germani, vt hostibus cedatis, qui ipsas quoque Romanas legiones, alias inuictas, profligastis? Etsi enim, qui imminet hostis, late dominetur, ne dicam regnet, licet Syriam & Ægyptum nuper subegerit; si tamen ad mentem reuocemus, cum quis pugnam manusque conseruerit,

ruerit, nihil eſt quod vltra admiremur, quam ſi imbellis quiſque deuiciſſet. Cum Orientalibus quippe pugnatum eſt: ſinite, ſinite cum Germanis congrediatur, inueniet legitimos milites, experietur inuicti roboris viros, ſentiet omnipotentis Dei in vobis manum. *Proſequimini enim* (vt diuinum vſurpem oraculum) *inimicos veſtros, & corruent coram vobis. Proſequentur quinque de veſtris centum alienos, & centum ex vobis decem millia. An forte abbreuiata eſt manus Domini, vt ſaluare nequeat? In promptu eſt vnde conuertatur DEus & ignoſcat.* Dabunt ſiquidem tot millia hominum nomen in Chriſti militiam, ſignum cru-
p.392 cis culparum omnium expiatiuum, tanta multitudo ſuſcipiet, criminaque noſtra paſſim piis in ſanctam hoc opus largitionibus redimemus, vt procul dubio factus caro & frater noſter DEus, non ſæuiat in ſuos: qui cum non niſi dominus humani generis eſſet, pugnauit pro externis. *Agite quod veſtra intereſt, & venite, & arguite me, ſi deero vobis*, dicit DEus optimus Maximus. Bella non vsque quaque extincta, ne tam neceſſario diuoque operi impedimento ſint, ſomnum interdiu capere, & Apoſtolicis (vt par eſt) mandatis obtemperando, quinquennalibus induciis tolli rogamus. JEſu Chriſti proprium admiramur, veneramurque opus, efficere in terra pacem bonæ voluntatis. Nobiſcum bene agitur, ſi aliquantula fiet quies iniquo animo retento. Bello autem ſuſcipiendo, quæ via, quiſque modus habendus ſit (licet quot capita, tot ſenſus) probata cum plurimorum ſapientum ac principum conſilio ſententia fuit, oportere imponere ſacris initiatis Decimas, plebeis quinquageſimas, cuique domui ſtipendium vnius militis, diuitibus annui cenſus, ac lucri viceſimam. Nec vos terret, Decimæ, viceſimæ aut quinquageſimæ inſuetum, nouumque nomen; horrenda quoque nobiſcum (hæc affirmauerimus) ſi nuda occurrerent. Verum cum quinquageſimas, viceſimas, decimasque non ſoluere, ſed deponere, idque tutiſſime, vt ea lege debeant, vt niſi definito tempore in expeditionis iſtius opus conferantur, illis qui depoſuerint reſtituantur, pium, ſanctum, optabileque cuilibet fore Chriſtiano cenſebitis. Quocirca trepidare timore, vbi non eſt timor, deſinant, ferentes expeditionem hanc fucatam eſſe, auri ſacram ſubtegere famem. *Nos* (inquam) *Turcæ ſumus, quibus expellendis incumbitur, in nos expeditio tota ſæuiet.* Vacate & videte, quæſo, quam ſuperuacaneus eſt metus, ac timor iſte, percipite quam pie, quam ſancte, & cum ſacris initiatis, & populis vniuerſis agatur. Nolumus nos theſaurarii, aut exactoris officio fungi. Non eo tendimus, vt in noſtram poteſtatem æra redigantur. Veteres reuoluite hiſtorias, inquirite ſi vllo vnquam tempore ſanctæ Romanæ Eccleſiæ Cardinales de latere legati, interdictis etiam à iure facultatibus ad Pontifices, eorumque rem pertinentibus, vt in præſentia cernitis, prodierunt? & animaduertite omni exceptione laudeque dignam maiorem Leonis P. M. pietatem, atque liberalitatem, ex propriis tot per regna legatis opportuna conferentem. Non quærit profecto veſtra, qui ſua pro vobis ſponte magnificeque largitur. Sed quid Pontificii animi argumentis immoramur, re ipſa comprobare operæ pretium eſt. Inuenite vos ipſi, inueniant metuentes ipſi modum quempiam, quo quicquid auri argentiue collatum fuerit, tutum adeo fit, vt nec in exactorum cuſtodumue ſtipendia aliquid cedat, ſed integra vniuerſa, aut ad expeditionis huius vſum cedant, aut ad eos qui dederant, redeant. Non quærimus Germanum ærarium in Italiam transferre, at in Germanorum militum ſtipendia erogare cuncta ſummus pontifex vult, atque præcipit, nullum dolo fraudiue locum relinqui, quia & vos clara luce videtis, quod Chriſtiana ſe Reſpublica, religio, regnum, templa, vrbes, oppida, in veſtra ſe propugnacula contulerunt, veſtram opem implorant, veſtris genibus aduoluuntur. Si illos deſtituitis, vos ipſos Germani deſtituitis, quando omnes in Maximiliani aquilas reſpiciamus, nec aliunde quam à Romano imperio auxilium expetamus, quando res veſtra non minus quam aliarum regionum agatur. Contermina ſi quidem Turcis Germania præ aliis eſt. Italia enim, quamuis Turcarum claſſi magis

magis sit peruia, prius tamen quam in Italiam Turcarum copiæ terrestri inuadant exercitu (in quo constat vim omnem belli victoriæque sitam esse) Germaniam oppetere oportet, nisi Carinthiam, Styriam, Croatiam & Vngariam Germaniæ mœnia esse inficiati fuerimus. Clementissimus Leo pontifex, dici non potest quantis vigiliis in rem hanc incumbat. Non dies, neque noctes ab hac cogitatione auelli potest; non si comedat, aut bibat, aliud pectore agitat. Non sua iam, sed seipsum, sanguinem & vitam pro Christiana religione & imperio gestit exponere. Superest, vt Cæsareus hic senatus expeditionem in Turcas indicat, efficiendamque suscipiat. Expectat Romana ecclesia, vniuersæ Christianæ reipublicæ capita & membra, in serenissimum hunc conuentum suspiciunt. Si definitur nunc nihil, si in alium conuentum differtur, confundemur omnes in expectatione nostra. Cauete ne dilatio hosti componendi cum Persis, finitimisque aliis tempus præbeat, Germanos principes linguarum morsibus exponat, Christianisque populis desperationem inducat. Animaduertite grauissime istum conuentum fundamen esse, super quo tanta moles expeditionis erigenda est. Contantibus quippe vobis, Christiani principes reliqui retrahent proculdubio animum, & manum ab hac expeditione; *si Germania* (aiunt) *cuius primum interest, quia Romani Imperii dignitate gloriaque illustratur, cui Ecclesiæ defensio est tradita, verba dat, deque conuentu in conuentum definitionem transfert, quid nobis agendum sit discimus facile ab exemplo.* Sicque vestra Christianæ reipublicæ mora (quod absit: ruinam pariet. Causabuntur multi absentum liber- p.393
tatem, *Jureiurando* (aiunt) *nostris tenemur Ecclesiis, nihil contra earum commoda illis inconsultis agere, non est nobis delegata potestas absentes colligendi. Ibimus illos consultum atque hortatum, referemus deinde altero in conuentu.* Verba (cum bona istorum venia dixerim) sunt hæc non multum diffidentia ab inficiis. Impossibilia à nobis petit nemo, fidem violari horremus, quam & hosti seruandam esse didicimus. Quod vestra interest, & quod in vestra situm est potestate, poscimus decerni, scilicet nunc expeditionem in Turcas, definire modum comparandi nummos nullius cum iniuria. Jureiurando demum spontaneo præsentes astringi, *daturos se bona fide operam, vt heic definita exequutioni demandentur.* Non sunt hæc contra iusiurandi cultum. Non excedunt hæc vestræ limites potestatis, non obsunt hæc absentum libertati. Tollite itaque moras, semper nocuit differre paratis? Anno parata sunt omnia ad expeditionem indicendam, quando vniuersa oblata sunt? Quid amplius enim à Romana Ecclesia exigitur? Quid vltra ab externis petitur, quando se, & sua omnia dedunt? Felix initium serenissimi Caroli Regis, feliciore nos auspicio trahat. Turcarum imperium ille adhuc adolescentulus nuperrime in Aphrica extinxit, pellite vos Europa. Nec longe adsunt Maxima quæque præmia. Etenim cupidine gloriæ ardet animus, numquam honestior, numquam facilior ad summam gloriam via vobis patuit. Capessentibus quippe Germanis expeditionem in Turcas, si quæ à nobis dicta sunt, fient, suprema vos belli auctores & duces gloria manet. Sin vero (quod DEus nolit) irrita esse contingat, parta iam vobis in dicta expeditione gloria, integro apud eos splendore fulgebit, nullo accepto incommodo. Si regnum appetitur, de propagando vestro imperio agitur, si terrarum orbis non sufficit, paratum vobis à constitutione mundi cœleste regnum adest. Si in ius causa deducitur, astricti estis pro Christi nomine ac fide bellum inire, quandoquidem prior ipse Rex Regum aereas proprio sanguine ac cruce potestates debellauit, vt nos de perenni captiuitate in libertatem filiorum Dei referret. In manu igitur vestra populorum libertas atque salus cum posita sit, exaudite benignissimi Principes, nos Apostolico nomine pro vniuersa ecclesia supplicantes. Miseremini simul tam vastæ multitudinis, absque Baptismi gratia in æternæ mortis interitum præcipitis. Si quod vni ex minimis sit factum, sibi factum censet Christus Dominus, quanti facturum putatis illum, quod innumeris suis Ecclesiis tam ingens beneficium collatum fuerit. Vobiscum igitur quia

quia partiri curas, & rerum molem summus Christi ouium pastor desiderat, ab vtrisque par est, vt oues protegantur, & lupi arceantur, ab illo cruce, à vobis gladio, quo sub vtraque protectione quietam & tranquillam vitam transigamus. DIXI.

DISSUASORIA.

SI vnquam Germaniæ principibus prudentia, consilio, concordiaque pro defendendo honore & omnium vtilitate opus fuit, Alemani proceres excellentissimi, in primis indigere mihi viderentur hoc tempore, quo in prædam Romanæ auaritiæ deputantur, ac dedecorosam seruitutem, ita blande propositam, vt illâ homines priusquam intra viscera penetrauerit, sese captos non sentiant; Est enim modus fallendi adeo vafer, vt his cæptis versutiis (quid enim non excogitat auaritia?) existiment acuti homines fraudem à nemine posse deprehendi, præsertim à vobis Germanis ducibus, quos cibo semper refertos, & vino madidos arbitrantur, & publice declamant; Et ob id ad decipiendum liberius aggrediuntur. Præbuerunt præterita tempora fallacibus hominibus constantiam in spe præsenti. Quando enim non est assensum illorum malis artibus? Cum saltem adfuerit, qui vel mediocriter didicit fraudi fucum adpingere. Constat profecto, nullam partem Christiani orbis ab huiusmodi prodigorum genere non esse callide tentatam, multos Reges & Principes fraudulenter deceptos.
.393 Sed singula secum reputanti occurret, nullam gentem sæpius illusam habitamque ludibrio, ac nostram. Non ô inclyta Germania, ad libros relego, vt gesta hominum cognoscas legendo, satis ampla, quæ memoria huius ætatis tenet. Quo magis vereor, ne inscitia temporis præteriti successum præbeat malo incumbenti. De quo breuem tibi Germania sermonem subiiciam; quanquam nil noui à me audies, quod per inclytos tuos principes non melius noris.

Quadriennium habitum Romæ consilium, primum de republica Christiana: quanquam legitime Jurisperiti & Theologi disputent: nondum erat finis, tamen de colligendis Decimis omnium assensu decretum est. Volutus erat lapis ad locum suum. Placuit ergo, reiecto reliquo negotio, tanquam parum vtili, inuocato sancto Spiritu, concilium dimittere. Gratiæ agendæ Deo, per quem operationes nostræ incipiuntur, & cœpta recte finiuntur. Porro impium est, quod Concilio placuit, id putare displicere Deo, quo hæc aguntur aucto-
p.394 re. De pace agitur inter Reges, qua firmata, visum omnium suffragiis Asiatico hosti coniunctis viribus bellum inferre. Euomuntur è vestigio quatuor legati (nisi ob quintum collegium & ob computum errauerim) ad nationes Christianas, vt Reges & principes ad expeditionem instigent, ipsi vero pecuniam mulgeant. Quibus forte dicebatur: Ite in orbem vniuersum, prædicate dicentes: *Qui crediderit, & Decimas soluerit, saluus erit.* Quorum nuper, cum Bononiæ essemus, tres ingredi vidimus tanta pompa atque apparatu, vt sapientes ad eorum errorem allicerent. *Dilatate inclyti Germani imperium Christianum. Frangite vires hostis impurissimi. In hoc omnibus neruis incumbite, quo nomen Christi extendatur.* Res pia & sancta est, vt à nemine potest deprehendi, nisi quis malit Turcæ, quam Christo seruire. Verum sub hoc prætextu per hanc fictam pietatem, sub hoc vmbrato nomine explorare imperitiorem populum, sugere lac gentium, inebriari mammona Regum, dico scelus multo esse probabilius, quam quæ à Turca inferuntur. Non quod tanti faciam pecunia priuari: (quam sceleratus citius quam probus habere potest:) sed quod nullo pacto ferre debemus, quantum in nobis est, quod Angelus Sathanæ transfiguret se in Angelum lucis, & poculo pietatis propinet impietatis venenum; vt populus se rem sacram facere Deo existimet, auaritiæ sacrificet, quæ mater est falsæ religionis. Falli, errare, labi, decipi, vbique turpe est, per religionem vero turpissimum: quam vnam nobis contra noxios mores contulit diuina bonitas. Hæc absolu-

tam artem pietatis nobis proponit. Primum, Deum amare omnibus viribus, proximum deinde vt nos ipſos. At quando illum amabimus, cum videmus eius ſacroſancta præcepta manifeſte pollui. Nec tamen occurrendo, ſed potius conniuendo opem ferimus impietati. An ille proximum ſyncere amat, qui in incommodo illius remouendo nihil eſt occupatus? Nolo amicum nihil ſolicitum de ſalute mea. Inimicus mihi habeatur, qui à me non propulſet iniuriam, ſi poteſt: & tamen illa non legimus, non audimus, ſed quotidie fieri videmus, nullo hominum præluctante, ſed vel patientes ad omnem ignominiam, quaſi non potius contumelia ſit Deo, quam obſequium, ſtulta patientia. Vtinam tam facile poſſint iſta euitari, quam reprehendi. Et principes noſtri nollent perpetuo conniuere; ſed tandem aliquam partem, ſi non totum, peruerſæ conſuetudinis præcidere. Quanto æquabilius res tam prophanæ quam ſacræ ſe haberent. Ego enim ſic exiſtimo, imperia his artibus melius retineri, quibus acquiruntur. At imperium Chriſtianum non armis, non gladio comparatum eſt; ſed pietate & optimis exemplis viuendi. Quæ poſtquam paſſim abierunt, omnia bona retro lapſa ſunt. Multa imperia perdidimus, quoniam artes, per quas parta erant, non retinuimus. Amiſſa eſt pietas, retinuimus nomen. Salutamur in vita Sanctiſſimi, & poſt mortem nemo nos dignatur nomine ſanctitatis. Ab hac parte paulatim cœpit proſerpere virus exitiale. Deinde cæteri proceres ſequuti ſunt non ſegniter. Ergo mirum non eſt, quod à nobis alienatur cœleſtis fauor, & nos non cognoſcit amplius, atque prædæ relinquit improbo hoſti. Pontifices vero Romani poſtquam cœperunt prophana cum ſacris coniungere, imo relictis ſacris ſolum prophana admirari, quam bene conſultum fuerit reipublicæ Chriſtianæ, quam bene placuerit ſuperis ipſorum inſtitutum, euentus comprobauit. Amiſſis externis, interna infinitis ſeditionibus conturbantur; Diuina deſpiciuntur, venditur Chriſtus, lana ouium tondetur, de cuſtodia ſtudium nullum. Omitto hic Hiſpaniam, Gallias, Orientem cum occidente, quantum pro palliis, ſimilibusque figmentis, ætate duorum Principum Friderici & Maximiliani, vna effudit Germania? Si Roma, vt inſtitutum eſt, in fiſcum collegiſſet, vel Germania (veluti par erat) in vnum contuliſſet, haberemus iam neruos Reipublicæ abunde ſufficientes bello Aſiatico: Nec opus foret orbem iam fatigare Chriſtianum, & nouis onerare (ne dicam exenterare) eius quotidie pauperes tributis, & ex eo errore pauperes facere.

Prouenit Pontifici ex ſua terra vectigal, quantum nulli Regum Chriſtianorum: & tamen Pallia emimus, & tamen aſinos auro onuſtos Romam mittimus, patibula Chriſti erigimus, munera promittimus, aurum pro plumbo mutamus, negligentias (hem lapſo calamo) indulgentias paſſim admittimus. O auaritiam immenſam carentem fundo, canum impuriſſimorum neſcientium ſaturitatem, vt eſt apud prophetam Danielem: Certe emere pallia ſanctum duco, modo id proſit aut pietati, aut valeat ad conſeruandam communem vtilitatem. Sed cum vtrumque horum tot ſeculorum experientia refutet, & Pallia tantum extiterint ſimulata inſtrumenta perdidiſſimæ auaritiæ, ſurgat iam aliquis, aut iuſtam cauſam dandi proferat in medium, qui timeat pontificis fulmen. Probus Epiſcopus aliquis, concordiâ fratrum, puraque conſcientia electus, non faciet puto, ſed concupiſcens multis mediis aureorum emere Romanum centonem. Non probat Paulus Apoſtolus, qui nos deferant, qui in faciem cædunt, qui nos in ſeruitutem redigunt. Quandoquidem non Chriſtianam charitatem, ſed meram tyrannidem illi præ ſe ferunt, foris facto fuco in pellibus ouium, intus lupos rapaces agunt. Mihi iuſtus dolor eſt, ob nefariam auaritiam totum mundum ſub vmbra religionis pollutum. Quem enim locum, quantumuis obſcurum illa contagione non contaminatum oſtendas? Quæ reſpub. non multa amiſit? Qui princeps ius auctum ſeruat integrum? Quæ ſacerdotum collegia non ſunt contaminata? Quis peſſimos mores (nomen apud noſtros maiores abhorrendum) induxit in Germaniam? & quæ honeſte nominari non poſſunt, docuit?

Pallia Romæ empta.

p. 391

cuit? Qui fœdarunt hominum societates? Qui norunt egregie fallere, decipere, peierare, testamenta supponere, diuina & humana prophanare, miscere lites, quietos perturbare, denique cœlum cum terra confundere? Nonne Romana, Italicaque proluuie ista sentina sese in orbem terrarum effudit? Adeo, vt ne saltus & syluæ, vbi lustra ferarum tantum esse dixeris, hoc malo careant. Episcopos merito sacrosanctos esse dicimus, sed prodeant, quibus est illæsa sua auctoritas. Et hunc veluti bonum valde, & rarum merito suscipiemus. Non sunt longe petenda exempla. Sermoni meo concordant res vestræ. Sed quid ego ista commemoro, quæ declamationis exempla superant? Ad institutum sermonem redeo. Turcam profligare vultis. Laudo propositum: sed vehementer vereor, ne erretis in nomine. In Italia quærite, non in Asia. Contra Asiaticum quisque nostrorum Regum, pro finibus suis defendendis, per se satis est. Ad alterum vero domandum, totus orbis Christianus non sufficit. Ille cum finitimis quoque tumultuans, nobis nondum nocuit. Hic vbique grassatur, & sanguinem miserorum sitit. Hunc Cerberum nullo modo sedare potestis, nisi aureo fluuio. Nihil armis, nihil exercitu opus est. Plus valebunt Decimæ, quam equitum turmæ, & militum copiæ. Duplex mihi videtur via proposita, dum rem diligentius considero. Vnam quæ iubente superstitione, aurum petit: Altera renuentibus Pontificis fulmen minatur. Vtram vultis ingredimini. Sed ô stultam & superstitiosam opinionem credentium, cœleste numen, omnia æquis oculis intuens, ad nutum Florentinorum flecti & reflecti: irasci non danti, & rursum largienti placari. Non est Christi vicarii fulmen contemnendum, sed non semper ad illius iactum pertimescendum, præsertim cum res agitur pro humanis affectibus. Christi indignationem vereor, Florentinorum non vereor. Jam vero Florentiæ negotium agitur, non Christi. Superiori æstate sumptu non debili bellum gestum est contra Franciscum ducem Vrbinatem, quo regno eiecto, sed prius placato aureâ gratia, Laurentius Medices in locum successit. Ibi non satis prouidus fuit Julius II. Quod non plus auri reliquit. Ergo inuenta fuit quædam fraus noua, quicunque plura dare potuerint Cardinalium, hi inuenti sunt conspirasse in necem Pontificis. Horum bona fisco scribebantur. Subsequuta est discordia Fratrum cordigerorum: quæ quantum lucri attulerit rabulis Florentinis, rem pro voluntate in omnes partes flectentibus, quid attinet narrare, cum fidem superet largitio mendicorum. Non libet narrare erectas cruces Saluatoris per cuncta oppida, ad mensuram dantis propitias. Prætereo scenam de æde Petri, & risus, & indignationis plenam. *Templum Domini, templum domini, templum domini* clamat Propheta, sed non est templum Domini. Laurentius ædificat, non Petrus. Lapides noctu migrant. Nihil sic fingo, electissimi principes Romani imperii. Orbis quid solicitatur pro æde Petri, in qua duo tantum opifices operantur, & alter claudus, nisi quod nuper in frequentia peregrinorum concitabatur tumultus artificum, currebatur, clamabatur, videbantur stulti, & picti Angeli excipientes munera largientium, ferentesque in sublime. Ridere poteratis mecum commoti ob præstigias aucupii. Sic risit olim venerabilis pater Cyprianus præ indignatione, viso Christo pedibus & auribus asininis depicto. Deflere libet fortunam seculi corruptissimi, ob supremam negligentiam Episcoporum atque Principum, permittentium populum suum ita nequiter decipi. Omnes illas artes inuenit fraus Florentina, & propediem nefandiores excogitabit. Animaduertite modo. Quisque modo dies nouam pariet curam. Tuetur, ne corpus Pontificis crassum immaturâ morte perturbet consilia. Fugato duce Vrbinate, similem fortunam minatur Principi Ferrariensi. Quo pariter eiecto, regnum constituemus, & Regem Thusciæ salutabimus Laurentium Medicem ciuem Florentinum. Sed quia nostra fortuna mutabilis est, & citius potest mori Leo decimus, quam ista optatum finem consequantur: & fieri potest, vt Leonis successor discedere cogat Laurentium ex alienis regnis: Ideo contra aduersum

aduerſum aduentum ducenda eſt vxor Laurentio in Gallia cuiusdam potentis Ducis filia, emendusque ibi principatus, parandum aduerſus fortuitos caſus præſidium, ſicut decet ſapientem virum duobus regnis profugum. Facta emptio, ſignatæ tabulæ, dati fideiuſſores. Satis diu Medices fuimus; Principum, p.396
Regumque fortuna ambienda eſt. Habetis iam breuiter caput Decimarum, & inſidias Turcæ, duce ſuperſtitione in viſcera veſtra latrocinatis. Quamobrem reſiſtite nefando conatui. Nolite aſſentiendo contaminari impietate: quod rectum eſt, quod ratio ſuadet ſequimini. Si natum eſt lumen vultus tui Domine ſuper nos, illud errare nolentes non ſinit. Mementote vos eſſe Germanos, hoc eſt populum ante alios naturâ liberiorem, ſicut hoſtes veſtri de vobis ſcripſerunt. Nolite alicubi eſſe vectigales, ante omnes vero Florentinis. Proferant ſe in iudicium noſtri Epiſcopi, indignum ſeruitutis iugum à ceruicibus ſuis abiicientes. Sed verentur omnes, muſſitant quidem, quod dicere non didicerunt, alii metu fulminis, non nulli ſpe noui honoris. Vnus omnium mihi venerabilis Laurentius * ſeſe erigit, qui ſæpenumero grauem imbrem conſilio & prudentia ſua à repub. Franconica amouit. Atque ideo coronâ aureâ merito laureandus: Auguſtiore vero, ſi hanc quoque tempeſtatem remouerit. Ad quem honorem ſtudium omne conuertat alacriter diuino monitu. Nos, qui ab eo ſacerdotum collegio decorati ſumus, audentius deprecari volumus, Oremus pro pontifice noſtro. Dominus conſeruet eum, & viuificet eum, & beatum faciat eum in terra, & non tradat eum in manus inimicorum eius. In manus inimicorum traditur, quando audire contemnit eum qui dicit: *Ego Dominus amans iudicium, & odio habens rapinam*, qui ſit in ſecula ſeculorum benedictus. Amen.

* Laur. de Bibra. Epiſc. Herbipol.

FINIS ORATIONIS VDALRICI (UT FERTUR) HUTTENI.

JACO-

JACOBI MANLII
HISTORIA
COLLATÆ CARDINALITIÆ DIGNITATIS IN ALBERTUM MOGUNTINUM.

LECTORI SALVTEM!

BURCARD GOTTHELF STRUVE.

Nter seculi XVI. Scriptores diuersi reperiuntur, qui Manlii nomen ferunt, ex quo haut exigua oritur eorundem confusio. Reperitur enim Maximiliani I. temporibus Jacobus Manlius, siue Manilius, Brigantinus Doctor, * qui nomen sibi peperit Chronico Episcopatus Constantiensis, quod Brigantiæ anno 1519. absoluit die XIX. Augusti, primus in lucem protulit Jo. Pistorius. ** Sub finem seculi XVI. viuebat Jacobus Menlius, qui iussu Maximiliani II. vt ipse in proœmio statim testatur, *** conscripsit de Diui Maximiliani II. Rom. Imp. Maioribus vita pie defunctis libellum. **** Vtrosque confundit Jo. Ludouicus Schönleben ***** & cum nostro Jacobo eosdem fuisse putat. Ast, licet non plane denegare ausim, priorem Manlium, Constantiensis Chronici Scriptorem eundem esse cum hoc nostro, cum eodem tempore vixisse videantur: idem tamen de posteriori Menlio minime erit dicendum, qui vel integro seculo post priorem illum vixit. Erat iste JACOBUS MANLIUS Friburgensis ex Brisgouia, Juris Doctor, Maximiliani I. Imp. Consiliarius & Historicus, qui iussu Maximiliani I. perlustrata omni Germania, perquisitisque litterarum documentis, ipsi decem libros exhibuit, magna voluptate ab ipsis exceptos. Hic Princeps sententiæ, quæ Habsburgicos a Francis ducit, quem deinde plures fuerunt secuti. ****** Videtur hoc scriptum esse, de quo Lambecius: ******* *volumen chartaceum in folio oblongo, quo continetur Jacobi Menlii,* ******** *seu, vt* alias

* De hoc Vossius *de Histor. lat. lib. III. p.* 651.
** Inter Scriptores Rer. German. Veteres VI. *p.* 615.
*** Sic enim scribit: *cum mihi Doctori Jacobo Menlio hoc negotii dedisset potentissimus Rom. Imp. Maximilianus II. semper Augustus, vt lustratis vniversis monasteriis & collegiis, euolutis omnibus annalibus inspectis cunctis sepulchris & Epitaphiis, aliisque variis monumentis obseruatis, colligerem. &c.*
**** Prodiit Georgii Barreutteri sumptibus, *Augustæ* 1593. 4. liber perquam rarus.
***** *De Domus Habsburg. Orig. Proleg. P. I. c. IX. p.* 96.
****** Hæc nos docet Fuggerus *Speculo Honoris lib. I. c. II. n.* 1.
******* *Comment. de Bibl. Cæsar. lib. II. c. VIII.*
******** Hic Lambecius in margine: *in fine eiusdem Voluminis subscripsit ipse nomen suum hoc modo, Jacob Mennel D.*

alias apellatur, Manlii, Chronologia Imperatorum Romanorum Germanica, propria ipsius manu exarata, & Imp. Carolo V. tunc temporis adhuc Archi-Duci tantum Austriæ peculiari quadam Præfatione An. 1513. dedicata, cuius titulus Kayserart. De eodem Opere ita iudicat Frisius: * *Jacobus Manlius scripsit vitas Imperatorum & Pontificum, in quibus hæc septem indicat: Annum quo imperium acceperint, Progeniem & nomen, Morum proprietatem, Tempus quamdiu regnarint, Ætatem quamdiu vixerint, Genus mortis, rerum gestarum magnitudinem.* De eodem in vita Maximiliani loqui videtur Cuspinianus, ** dicens: *noctu autem, quia graui insomnio laborabat, audiuit Jacobum Manlium res suas & maiorum suorum gestas prælegentem quibus oblectabatur: erat enim & historiarum studiosissimus. Et cum familiam suam præclaram Austriæ, diu in tenebris obsitam ac iacentem, in lucem reduxisset, afficiebatur plurimum, si in pulchram redacta seriem scripta ei prælegebantur.* Singularis autem est, hæc, quæ nunc exhibetur, Historia. Dum in Comitiis Augustanis Cal. Augusti 1518. Leo X. Papa per legatum suum, Thomam Caietanum Albertum Moguntinum Archiepiscopum ex Brandenburgica stirpe Cardinalis dignitate ornaret, & Maximiliano gladium pileumque consecratum mitteret, cuius cæremonias hic prolixius describit. De quo etiam Fuggerus *** & Stengelius **** testantur.

---

* Bibliotheca, voce *Jacobus Manlius.*

** *Pag.* 491.

*** *Spec. Honorum lib. VI. c. XIX. p.* 1359.

**** Rer. August. P. II. c. LXIV. *in iisdem Comitiis Albertus Brandenburgicus Moguntinus Archiepiscopus, Augusti Cardinalis inauguratus est cæremoniis & sacris in ea re consuetis.*

JACO-

P.397 JACOBI MANLII FRIBURGENSIS, CÆSAREI HISTORIOGRAPHI ET CONSILIARII HISTORIOLA DUORUM ACTUUM AN. M. D. XVIII. AUGUSTÆ HABITORUM. I. INVESTITURÆ CARDINALITIÆ DIGNITATIS ALBERTO BRANDEBURGICO ARCHIEP. MOGUNT. COLLATÆ. II. GLADII ET PILEI PER PONTIFICIS LEGATUM MAXIMILIANO IMP. DONATI.

Ad Reuerendissimum in Christo Patrem, & Illustrem Principem, Fabricium de Carreto, ex Marchionibus Finalis, Sacrosancti Militaris ordinis beatissimi Joannis Baptistæ, magnum magistrum Rhodi, &c. Jacobi Manlii Friburgensis Brisgaudii doctoris, diui Maximiliani Cæsaris Augusti Historiographi & Consiliarii, &c.

EPISTOLA.

QUEMADMODUM *fortissimi olim fratres Machabei, veri Dei cultores contra turpissimos idololatras diuinique cultus contemptores acerrime pugnare solebant: ita nunc strenuissimi fratres militaris ordinis sancti Joannis Baptistæ præcursoris Domini veræ fidei defensores contra spurcissimos Catholicæ Ecclesiæ hostes pugnare solent. Quo fit vt terra marique non altior fortuna eis arridere possit, quam cum duos gladios, quorum Saluator in Euangelio meminit, sibi in auxilium venire senserint. Quapropter Reuerendissime in Christo pater & princeps dignissime, in omnipotentis Dei conseruatorisque nostri, ac omnium cælitum laudem & honorem, ac denique nobilissimæ & bellicosissimæ Germanicæ nationis decus, atque perpetuam rei memoriam, tuæque R. P. & optimorum fratrum tuorum gaudium atque incrementum, hoc de præclarissimo atque in Germania rarissimo munere, quo sanctissimus Leo decimus Pontifex Maximus Diuum Cæsarem Maximilianum Romanorum Regem & Christiani nominis Imperatorem Augustum, nec non Albertum miseratione diuina sacrosanctæ Romanæ Ecclesiæ tituli S. Crisogoni presbyterum Cardinalem, Sanctæ Moguntinæ sedis, & Magdeburgensis Ecclesiæ Archiepiscopum, sacrique Romani Imperii per Germaniam Archicancellarium, Principem Electorem & primatem, Ecclesiæ Halberstatensis administratorem, Marchionem Brandeburgensem, Stettens. Pomeraniæ, Casuborum & Schlauorum Ducem, Burggrauium Nurembergens. ac Rugiæ Principem, ad Christianæ Reipublicæ augmentum decorauit, familiari stylo historiam conscribere placuit.*

HISTORIA.

PAteat igitur R. P. tuæ, vt feliciſſima poſt feſtum Pentecoſtes Dominica nona, quæ anni milleſimi quingenteſimi decimi octaui primus dies Menſis Auguſti erat, Apoſtolicæ commiſſioni ſatis faciendi cauſa. Reuerendiſſimus in Chriſto pater & dominus, dominus Thomas tituli S. Sixti presbyter Cardinalis, ſanctiſſimi Leonis decimi Pontificis Maximi Legatus à latere, vir quidem omni virtutum genere cumulatiſſimus, circa ſextam eiusdem diei horam ante meridiem, in ciuitate Auguſtenſi Palatium vna cum familia pedes exiens, & reuerendiſſimus in Chriſto pater & dominus Matthæus S. Angeli ſacroſanctæ Romanæ eccleſiæ Diaconus Cardinalis, Gurcenſ. Princeps, Coadiutor Salisburgenſ. ac Apoſtolicæ ſedis in Germania Legatus de latere, collega ſuus, Reuerendiſſimi in Chriſto patris & principis Alberti, noui Cardinalis, &c. ædes pedeſtres petierunt: quo per dictum principem comperto, mox illis ad fores vsque obuiam venit, eosdem dulciſſime ſuſcipiendo: & deinde omnes tres vna ſimul earundem ædium ſacellum intrauerunt, ibique ſupranominati Reuerendiſſimi D. Legati à dicto Cardinali ſummi Pontificis nomine iuramentum, quale ſingulis ad Cardineum apicem tranſcendentibus præſtari ſolet, receperunt. Quo facto eiusdem noui Cardinalis cancellarius, vir quidem multa laude dignus, palam voce alta ſanctiſſimi domini noſtri breue ad prælibatum Cardinalem miſſum legit, cuius tenor de verbo ad verbum eſt, vt ſequitur.

LEO PAPA X.

DIlecte fili noſter: ſalutem & apoſtolicam benedictionem, fraternitatem tuam, quæ ex illuſtri Brandenburgenſi proſapia & in Germania vetuſtiſſima magnique ponderis familia ortum ducit, quæque clariſſimorum progenitorum ſuorum ſancta veſtigia ſecuta de nobis ſanctaque Apoſtolica ſede bene mereri ſemper ſtuduit, ad ſummum Cardinalatus honorem, quo nullus maior à Chriſti vicario concedi poteſt, & ipſam per ſe digna, & à chariſſimo in Chriſto filio noſtro Maximiliano E. Imp. nobis per literas ipſius: & nuncios ſæpe ac vehementer commendata promouere ſtatuentes: id vt nacta temporis atque rerum oportunitate faceremus. Ex quo noſtro deſiderio & tuæ fraternitatis dignitati atque decori magis conſultum videretur: ea nunc nobis viſa eſt huius temporis non ſolum commoda & honeſta, ſed etiam laudabilis occaſio, in qua de expeditione ſanctiſſima contra ſalutiferæ crucis hoſtes agendum eſt: & fraternitas tua tanto honore ornata magis de nobis Chriſtianaque religione propaganda benemereri poſſit. Itaque hæc noſtra nunc de te promotio non ſolum grata, ſed etiam periucunda tibi longe magis eſſe debet: quod circumſpectionis tuæ fide, religione & deuotione erga nos & dictam ſedem exigentibusque tuis meritis & præclaris virtutibus te ſolum non in magno numero Cardinalem creauimus. Nos quoque in bonorum omnium operum ſatore, & te ſpem locauimus: quod ſi ante hac de nobis ſancta Apoſtolica ſede & republica Chriſtiana bene mereri ſtuduiſti, iam iam eo maiore alacrioreue animo tuo officio atque noſtris piis deſideriis ſatisfacere poteris, quo hoc ſacratiſſimo digniſſimo munere ornatus eris. Te igitur ad omnipotentis Dei & totius curiæ cœleſtis laudem & gloriam, perſonæque tuæ ornamentum, clariſſimæque Marchionum Brandeburgenſ. proſapiæ perpetuum decus & amplitudinem, hac die 24. Martii in conſiſtorio noſtro ſecreto de aliorum venerabilium fratrum noſtrorum S. R. E. Cardinalium conſilio pariter & aſſenſu in Cardinalem creauimus. Supereſt, vt tu qui ex Moguntinenſi Elector imperii, & Magdeburgenſi eccleſiis Germaniæ primas, in Eccleſia & agro domini magnus & diues eras atque es, nunc Cardinalatus onere atque honore decoratus, quid dignitas ea ſibi velit, quid DEus ipſe abs te poſtulet, intelligas: & ſedulo mediteris, quid te deceat: atque etiam dilectum filium noſtrum Thomam tituli S. Sixti presbyterum Cardinalem legatum noſtrum de ſanctiſſima & pernecesſaria contra perfidiſſimos fidei noſtræ hoſtes & Chriſtianorum ſanguinem deletionemque ſitientes

p.398

tes pertractaturum & nostro nomine curaturum, eiusque pias & optimas persuasiones & sana consilia, quæ nostra sunt, audias: eaquoque executioni debitæ mandes: vt quæ pulchrior totius orbis Europæ pars iam parua conspicitur, non solum diebus nostris ab impiorum manibus seruetur, sed illorum imperium sæuaque potestas vel ad sanctam fidem conuertatur, vel eruatur. Qui vero nos & sancta piaque vota nostra sequentur, rectam viam ingressi, promissa felicitatis æternæ præmia consequentur. Datum Romæ apud Sanctum Petrum, sub annulo piscatoris, die 8. Maij, M. D. XVIII. Pontificatus nostri anno sexto.

Lecto breui, reuerendissimi domini Legati vna cum venerabili domino Felice Turphino Ceremoniarum magistro, viro quidem moribus ac literis ornato, ipsi nouo Cardinali cardineum rubri coloris habitum, quem vulgo cappam vocant, imposuerunt. Insuper vnanimiter sacellum ædesque egredientes, & medio nouo Cardinali R. tituli S. Sixti à dextris, & C. S. Angeli legati à sinistris, ad inclitissimæ beatissimæque Mariæ virginis Cathedralem ecclesiam Augustæ ibant. His quoque sic ingressis, cum dextera Cæsari dicata esset, ipsi sinistram chori partem occupauerunt: vbi nouus Cardinalis primam, legatus vero tituli S. Sixti secundam, & S. Angeli Legatus tertiam occupauerunt sedes.

Cum itaque præfati C. P. Cæsaris aduentum prope esse perciperent, tunc C. ti. S. Sixti locum suum relinquens maius eiusdem chori altare accessit. Vbi mox missæ celebrandæ gratia se (vt fieri solet) accinxit. Et inter accingendum Sacratissimus Cæsar, & nonnulli principes tam Electores quam alii, ingenti comitatu dictæ ecclesiæ chorum petierunt. Cui sane Cæsari summa quadam dexteritate, S. Angeli Legatus, & nouus Cardinalis obuios se dederunt. Cæsar vero heros omni maior laude, postquam gloriosissimis gestibus ac moribus Moguntino principi tanquam nouo sponso congratulatus est, cum hilari fronte ad læuam accipiens vnaque chorum ingressi Cæsar dextrum illic supremum (vt debuit) aureis ornamentis locum fulgentem occupauit. Secundum vero Cardinalis Moguntinus. Tertium autem illustrissimus princeps Ludouicus comes Palatinus Rheni, dux Bauariæ princeps elector. Quartum illustrissimus princeps Fridericus Dux Saxoniæ, &c. princeps elector. Quintum illustris princeps Casimirus Marchio Brandenburgensis. Sextum illustris princeps Fridericus frater Casimiri. Septimum illustris princeps Joannes Albertus alter frater. Octauum illustris princeps Joannes Comes prouinciales de Leuchtemberg. Nonum denique illustris Lotharingiæ Ducis Antonii oratores.

In alio vero latere ex opposito primus extitit Reuerendissimus S. Angeli
p. 399 Cardinalis Legatus de latere. Secundus vero Marinus Carractiolus sanctissimi domini nostri Papæ protonotarius, ad Serenissimum Cæsarem Nuncius, tertius R. in Christo pater illustrisque princeps Christophorus Archiepiscopus Bremensis & collegii Verdensis Administrator confirmatus, Dux de Braunswig & Luneborgk. Quartus R. in Christo pater & princeps Georgius Episcopus Bambergensis. Quintus R. in Christo pater & princeps Gabriel Episcopus Aichstetens. Sextus R. in Christo pater princeps Christophorus episcopus Augustensis. Septimus R. in Christo pater illustrisque princeps Joannes administrator Ratisponensis Comes Palatinus Rheni, Dux Bauariæ. Octauus R. in Christo pater & illustris princeps Arnestus Administrator ecclesiæ Patauiensis Comes Palatinus Rheni vtriusque Bauariæ dux. Nonus R. in Christo pater principsque Heinricus episcopus Ratzenburgensis. Decimus & vltimus R. in Christo pater & princeps, Petrus Bonomus Episcopus Tergestinus, Cæsareæ Maiestatis Consiliarius. His itaque principibus eo quo ostendimus ordine locatis, sedato populo, impositoque silentio, R. tituli sancti Sixti Legatus rem diuinam exorsus est. Domesticus vero eius sacrificulus ad altaris latus, vbi Euangelium legi solet, crucem: & à tergo Aulicus quidam ex illustrissima Vrsinorum familia ensem & Galerum seu galeam tenentes steterunt. In latere vero vbi epistola legitur, Magister domus ex legati fratre nepos, qui pro nouo Cardinali rubeum pileum

erecta

erecta tenuit manu. Deinde perfecta re diuina, cum verum sit quod idem nouus Cardinalis ab Apostolica sede XXIV. die mensi Martii proxime præterito Romæ in Cardinalium numerum receptus fuerit, Tituli sancti Sixti Legatus eundem, habito prius ad sacratissimum inuictissimumque Cæsarem & electores imperii aliosque Principes sermone, ad Altare vocauit. Cuius sermonis tenor talis est:

Serenissime Cæsar Leo X. pontifex Maximus Maiestate tua intercedente præclarum proindeque in terris rarum opus nunc efficit, fiunt sæpe cardines orbis egregio aliquo splendore fulgentes. Verum hominem inuenisse vnum omni ex parte probatum non facile. Asciuit siquidem in sacrosanctæ Romanæ Ecclesiæ presbyterum Cardinalem Albertum Moguntinæ ecclesiæ præsulem, primatemque Germaniæ gentis, fortunæ, corporis, animique bonis non mediocribus ornatum. Is namque illustrissimus genere, corpore vegeto atque pulchro, ætate florida, ingenio, mentis acumine, sacris literis, diuitiis, dignitate, potestate, auctoritateque præstans. Continentiæ quoque religionis ecclesiasticæ & reformationis radiis sit splendet, vt luceat lux sua coram omnibus hominibus. Accedit ad hæc quod dum Imperatoris summique Pontificis vnus atque idem elector excellit, & vos pontificii, & vos Cæsarei electoris gloria illustramur, commune itaque ornamentum, decus, atque beneficium communis lætitia comitetur. Surge igitur illustrissime princeps, & obseruandissime domine, & Cardineæ dignitatis insigne tuis debitum virtutibus susceptum veni.

Eo itaque veniente, & humiliter flexis genibus coram altari constituto, idem legatus, quid nam dignitas ea sibi velit, quid DEus ab eo postulet, ac etiam quid eum contra truculentissimos fidei nostræ hostes Christianum sanguinem perniciemque sitientes, ac ipsius summi Pontificis nomine pro virili parte curare deceat, declarauit. Et cum ipse ad singula proposita se tanquam obedientiæ filium promptum atque paratum exhibuerit, Legatus caput eius pileo rubro decorauit: quo peracto nouus Cardinalis nouo apice insignitus, in Faldisterio ante altare, genu flexus perstitit, donec canticum diui Augustini & Ambrosii per cantores Cæs. maiestatis (qui & totam missam solenniter cecinerunt) solenni ritu cum organis decantaretur; Deinde perlectis certis collectis & orationibus per Legatum sedis Apostolicæ, nouus Cardinalis surrexit: & cum maxima tam corporis quam mentis præstantia de altari ante diui Maximiliani Cæsaris aliorumque principum conspectum venit, vbi de multiplici eadem die exhibito honore per doctissimum virum Laurentium Zcochen vtriusque iuris Doctorem dicti noui Cardinalis cancellarium, viua altaque voce gratias persoluit hoc modo:

Maxime deceret, sacratissime Cæsar, Reuerendissimi in Christo patres ac domini S. R. E. de latere legati, illustrissimique principes, hominem summa eruditione ac non mediocri facundia præditum in hoc splendidissimo ac pene diuino vestro conspectu verba facere. In quo esset ea dicendi vis, ea loquendi copia, quæ Maiestati vestræ, rei magnitudini, & loci huius dignitati conuenire posset. Ego autem cum nihil harum rerum in me agnoscam, iure vererer ne aut vicio mihi dari possit, aut temeritatis incusarer: si vel mea sponte, vel meo ipsius consilio hanc prouinciam suscepissem. Verum cum Reuerendissimi in Christo patris, Illustrissimi principis & domini, domini Alberti sanctæ Maguntinens. sedis & Magdeburgensis ecclesiæ Archiepiscopi, principis Electoris, primatis, & nunc sanctæ Rom. Ecclesiæ denunciati presbyteri Cardinalis auctoritas & voluntas me ad id coegerit, vt in præsentiarum gratias agere debeam; p.400 *etsi hoc meam imbecillitatem longe superat, quod & eruditissimi Demosthenis & eloquentissimi Ciceronis oratio consequi possit, tamen in sacræ Maiestatis & Reuerendissimarum Do. vestrarum clementia confisus non temerario ausu, sed magis obediendi voluntate: breui oratione ea perstringam, quæ Reuerendissimi domini principis mei*

erga

erga sacratissimam Maiestatem, dominationesque vestras Reuerendissimas grati animi testimonia argumentumque perhibeant: Prius autem quam id quod mihi in mandatis est peragam, vnum quod iamiam in mentem subiicit, paucis exponam. Reuerendissimum dominum & principem meum amplissimæ hunc Cardineæ dignitatis apicem minime ambiuisse, quoniam dominatio sua Reuerendissima non clam habuit, maximum & laborem & animi sollicitudinem sibi adeptam dignitatem expostulare, exactamque pro tam locupleti tradito talento dandam sibi esse rationem: non ignorans Cardinales ipsos in sanctorum Apostolorum vicem succedere, eademque ab ipsis requiri quæ illi virtute multa præstiterunt, cum autem sua amplitudo S. D. nostri liberalissimum & pientissimum in se animum perspexerit, in ea dignitate sibi deleganda, pro qua sacra Cæsarea maiestas plus studii, quam dominus ille meus reuerendissimus animi, pro peculiari qua illum amplectitur clementia adiecit: voluit sua reuerendissima paternitas hanc sibi oblatam dignitatem, simulatque omnem curam & sollicitudinem illi coniunctam modeste agnoscere ac amplecti, & tam officiosis amantibusque votis obtemperare. Igitur pro hoc immortali beneficio in primis Deo vni & trino, poplite flexo, non quas debet, sed quas potest maximas agit gratias suæque nunquam satis laudatæ matri virgini, ac toti cœlitum cohorti: eius summi Dei clementissimam maiestatem deuotissime implorans, quo his diuinis muneribus atque suscepti officii dignitati ad sanctæ Catholicæ fidei suæ profectum satisfaciat, atque ac par est respondeat, propitius sibi adesse velit: tum Beatitudini sanctissimi domini nostri & sacræ Cæsareæ Maiestati vestræ immortales dicit & habet gratias, quod D. suam reuerendissimam hoc amplissimo munere ornare dignatæ sunt. Quicquid enim sua reuerendissima D. vel honoris vel dignitatis ex hoc consequuta est, id totum Sanctitati & Maiestati vestris, vobis reuerendissimis dominis de latere legatis, ac sacrosancto senatui tribuit, quod D. suam reuerendissimam in splendidissimum ordinem suum asciri, alboque suo præclarissimo conscribi annuerint: offerens se omneque studium suum & beatitudini Pontificis, & sacræ Cæsareæ vestræ Maiestati, vestrisque dominationibus reuerendissimis ex animo propensum, precaturque vt DEus Opt. Max. & beatitudinem Pontificis, & sacram vestram Cæsaream Maiestatem, vos atque amplissimos reuerendissimos dominos legatos, pro sacrosanctæ Ecclesiæ suæ beneficio & amplificatione dierum longitudine & omni bono replere, atque post exutam carnem immortali corona pro ingentibus meritis & gloriosis actibus coronare dignetur.

Qua gratiarum actione finita Cæsareæ maiestatis nomine per Reuerendissimum principem Petrum Bonomum ita responsum fuit.

Non erant, reuerendissime in Christo pater ac princeps illustrissime, sacratissime Cæsareæ Maiestati à reuerendissima P. V. agendæ gratiæ, quod ea apud sanctam Apostolicam sedem huic susceptæ suæ dignitati partes suas adhibuerit, quodque se licet inuitam & detrectantem ad Cardinalatus apicem suo studio, sua industria & auctoritate prouehi curauerit. Licet enim vestra reuerendissima P. sua singulari modestia eum honorem effugere, ac tanti cardinis ornamenta euitare constituisset. Arbitratus est tamen Cæsar, non parum officii sui interesse non id tantum perpendere quod erat modestiæ vestræ reuerendissimæ P. proprium, quam quod erat imperialis ac Cæsarei culminis peculiare, & non quod ipsa modeste renuebat. Sed quod religio, quod sanctimonia, quod frugalitas, quod ceteræ dotes & virtutes eius exposcere videbantur, id totis viribus prosequi ac procurare niteretur. Quidquid igitur à sanctissimo domino Leone X. Pontifice maximo, quidquid à sacro Cardinalium collegio in reuerendissimam P. V. collatum est, id non studio, non auctoritati sacratissimæ Cæsareæ Maiestatis, sed virtutibus & meritis eius est concessum. Ea igitur sibi concessa merito dignitate in æuum felix ac sospes perfruatur, non tantum pro suo honore: sed pro vniuersæ Christianæ reipublicæ commodo: & in æternam laudem ac gloriam totius Germanicæ nationis: sibi hoc de Cæsare persuadeat, quod si etiam nullis progenitorum suorum ac

illustrissimæ suæ prosapiæ meritis inuitatus esset, à quibus se maximis commodis & honoribus exornatum profitetur, poterat tamen solius vestræ reuerendissimæ P. intuitu ad multo maiora permoueri. Cui etiam in posterum pro honore & dignitate sua conseruanda adaugendaque omnem opem, industriam, & auctoritatem perpetuo pollicetur.

Postea dominus legatus quasdam literas Apostolicas manibus suis in publicum protulit & Cæsari Augusto honorificentissime tradidit: quæ tunc clara voce per eximium iurisconsultum Jacobum Spiegel Cæsareæ Maiestatis secretarium & consiliarium lectæ fuerunt, quarum tenor ita se habet.

CHARISSIMO IN CHRISTO FILIO NOSTRO MAXIMILIANO, IN ROMANORUM IMPERATOREM ELECTO, SEMPER AUGUSTO. p.401

LEO PAPA X.

Charissime in Christo fili noster, salutem & apostolicam benedictionem. Venienti ad Maiestatem tuam dilecto filio nostro Tho. tituli S. Sixti sanctæ Romanæ ecclesiæ presbytero Cardinali nostro & sedis Apostolicæ de latere legato, ob eas causas quas ad vniuersam salutem Christianæ reipub. pertinentes, per alias nostras literas, & eo ipso Cardinali interprete tibi significauimus, non putauimus alienum, ensem & pileum præclaro & solenni anniuersario natali domini nostri JEsu Christi nocte nostris manibus consecratos idem legato tradere tibi consignandos: quanquam non sumus ignari, maiestatem tuam hoc excellenti munere à Romanis pontificibus sæpenumero iam honestatam fuisse: sed cum argumentum huiusce doni misterium contineat ecclesiasticæ potestatis, cuius tutela ac defensio tibi præcipue incumbit, vt qui sanctæ Ecclesiæ aduocatus existis: voluimus nos quoque in hoc nunc munere nostrum excitare: & virtutis tuæ iudicium & egregiæ in fidem Christi voluntatis testimonium: quum præsertim nullo vnquam tempore iustius quam hoc, quo Christiana resp. impiis conatibus crudelissimorum hostium in discrimen vocata tuam pietatem, sapientiam, tuam auctoritatem animique magnitudinem maxime requirit, huiusmodi sacrosancta arma maiestati tuæ data fuerint ac donata. Ac semper quidem te pro amplitudine auctoritatis tuæ accinctum gladio esse decuit super femur tuum: vt esses promptus ac paratus tum coercere improbos, tum bonis præsidio esse, vt esset in tua præstantissima dignitate, & tutela æquitati, & iniuriæ pœna constituta. Sed nunc non tam eo accinctum esse quam eum distringi iam & vibrari oportet potentiæ tuæ dextera. Quæ enim non modo caussa verum etiam occasio maior esse potest, quam ea qua nos non in mediocres aut de longinquo metus sed in maximum & præsens periculum vocamur, non modo dignitatis nostræ, sed etiam salutis amittendæ: nisi concordibus animis principum tuoque imprimis Christiana resp. fuerit fulta præsidio. Hæc vero nos vehementius Maiestatem tuam aut ad hoc præclarissimum opus suscipiendæ in fidem tuam publicæ salutis hortati fuimus, aut illi tantam gloriam tantumue nomen optauimus, quam ipsa non nobis solum sed cuncto orbi Christiano suam operam, fidem, auxilium & literis & nunciis iam dudum pollicita est. Quibus quidem tuis promissionibus quam in spem & expectationem ab omnibus ventum sit, quanta alacritas animorum in omnium fidelium cordibus fuerit conciliata, libenter scriberemus, nisi Maiestatem tuam nihil latere fideremus. Quare cum res ita se habeat, cape arma manu princeps fortissime: & sacri gladii quem tibi mittimus, aciem aduersus Dei hostes atque tuos exercere appara dux belli sanctissimi, defensor gentium verum DEum colentium, vltor Barbararum: quibus enim titulis honoratior, aut quo genere curæ atque laboris illustrior esse potes, quam si Augustam istam dignitatem qua polles, ac singularem virtutem, qua præditus es, in his rebus collocaueris, quæ maximi & Catholici Imperatoris pietatem postulant, & præstantissimi ducis virtutem. Nos quidem, quod officii

cii nostri & amoris erga Maiestatem tuam fuerit nullum locum tempusue prætermittemus testificandæ atque illustrandæ tum pietatis & magnanimitatis tuæ, tum nostræ in te summæ perpetuæ beneuolentiæ; Erit autem tuæ illius nobis notæ, omnibus laudatæ sapientiæ, animaduersa occasione & opportunitate temporum periculoque (quod nisi obuiam eatur, omnibus imminet) dare operam & efficere, vt tua eximia virtus ac dignitas tibi gloriosa, orbi terrarum salutaris fuisse videatur. Datum Romæ, apud S. Petrum sub annulo piscatoris, die 5. Maij est 18. pontificatus nostri anno sexto.

Quibus literis perlectis Cæsar exhortatione legati ad altare domini transiit: ibique sacrosancta arma ensem videlicet & galerum seu galeam, quæ ecclesiasticæ potestatis ministerium continent, velut fidelissimus Catholicæ fidei Dux, tutor, & protector accepit. Legatus vero ad dictum Cæsarem orationem habuit talem:

Petrum Apostolum, serenissime Cæsar, constat gladios habuisse duos: alterum omni ex parte suum, alterum ita suum vt à te educendus sit. Idem nunc in successore suo Leone 10. pontifice maximo illius in Terris vicario: cui data est omnis potestas in cœlo & in terra. Ensem istum euangelicæ veritatis defensorem nuncupatum, qui & Apostolicæ potestatis super gentes & regna sacrum est mysterium, & diuinæ nihilominus in JEsu Christo nato, quamuis secundum carnem paruulo quiescentis, omnipotentiæ est Sacramentum, Maiestati tuæ offert: vtpote de Romano & de apostolico trono, deque sedente in illo optime meritæ: adhæc fortitudinis, magnanimitatis, pietatis, religionis, iustitiæ, sapientiæque splendoribus effulgenti. Et iure quidem maiestati tuæ ensis iste debetur: tuus enim est: tuum esse ritus ille satis comprobat, quo tu Cæsar inter sacra pontificia anniuersario die natalis dominici si te contingat interesse, eductum hunc de theca gladium, galeaque hac adopertus, dum euangelium Joannis cantatur, euangelicæ veritatis assertor & tutor vibras. Solus namque Ecclesiæ defensoris aduocatique nomen accepisti. Tuum esse atque fore nostra hæc tempestas exposcit: quando Christianorum omnium oculi in te sperant domine, vt aperias ma-
p.404 *num tuam ad ensem hunc capiendum stringendumque inque Christi hostes educendum. Sume Cæsar inuicte Spiritus Sancti galeam, in columba gemmea: vt recondita animi mentisque sedes absque dolo & fraude tranquilla & fœcunda à spiritu Sancto in columbæ specie donante ac protegente seruetur. Non enim Christianissimum Imperatorem gentilium tyrannorum decet ferinos imitari mores: verum ita se iustum, fortem magnanimumque victorem exhibere vt columbina mansuetudine mitis, serenus semperque Augustus perseueret. Accipe & gladium hunc tuum quo mystice non solum iustitia & iudicium, præparatio sedis tuæ tribuuntur: sed euangelicæ veritatis professores vniuersi sub tua protectione locantur. Firmetur itaque manus tua, & exaltetur dextera tua contra Turcarum rabiem atque feritatem: faustum autem felixque sit quod hodiernus his sacris obtigerit dies communis primo Ro. pontifici primoque Augusto. Petro siquidem Apostolorum principi dies hic dicatus est:* sed & Octauius deuictis hodie Cleopatra & Anthonio orbis terrarum monarchia potitus est, auctaque vehementer republica Augusti nomen accepit, sextilique mensi dedit. Felicissimo igitur hodierno hoc ense post Constantinopolim Hierosolimamque partam Ro. Imperium Apostolicamque ecclesiam ad fines vsque orbis terrarum propagare Maiestati tuæ semper Auguste largiatur JEsus Christus dominus noster.*

* Cl. Augusti enim hoc factum qui dies S. Petri Vincula.

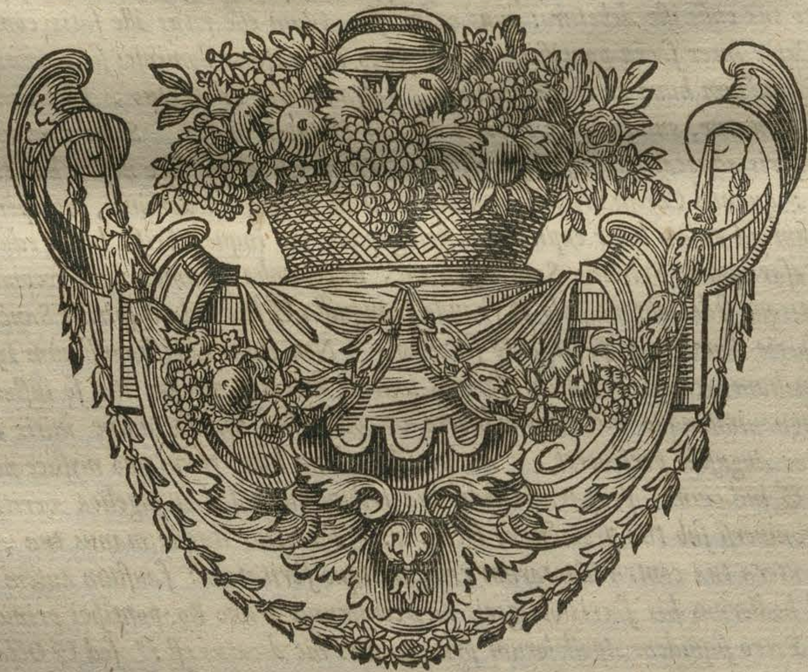
Postquam quidem orationem sacrorumque armorum susceptionem, Cæsaris iussu Episcopus Tergestinus gratias egit hoc modo.

Sacratissimus Imperator, Reuerendissime in Christo pater, munus hoc nomine sanctissimi domini nostri Leonis decimi pontificis maximi à paternitate vestra reuerendissima sibi oblatum gratissimo animo suscepit: offertque se pro sanctæ Apostolicæ sedis

gloria proque vniuerſæ Chriſtianæ reipublicæ neceſſitate non modo opes & facultates ſuas, ſed vitam ipſam & ſanguinem vti ab ineunte ætate ſemper concupiuit: quandocunque ſe occaſio obtulerit expoſiturum. Cuius quidem rei magnitudo, & ſi viridem magis iuuentam, & fortius corporis robur quam in eo nunc ſit expoſcere videatur, ſpiritus Sancti galea ac fidei clypeo frameaque protectus, vbi vires deficient, conſilio tamen ac imperterrito animo Chriſto auſpice & ductore huic ſancto propoſito, ac neceſſariæ in hoſtes fidei expeditioni nunquam defuturus eſt.

Peractis demum pulcherrime rebus omnibus Legatus ad altare ſtans populo benedixit, & deinde ſacerdotalibus veſtibus exutus ſeſe Cardineis veſtiuit ornamentis: & tandem ſimul cum Cæſare ac aliis principibus Cardinalibusque eccleſiam exiuit. Cæſar autem cum ambobus legatis ac etiam nuncio Apoſtolico, principibus electoribus aliisque imperii proceribus, nouum Cardinalem ad palatium vſque ſuum reduxit. Deinde vero vtrumque Legatum verſus eorum hoſpitia comitatus eſt.

Et poſtremo Cæſar atque alii principes ad ſua qusique tecta redierunt. Ita nobiliſſimus ſplendidiſſimus actus huiusmodi abſolutus eſt: approbante DEO optimo maximo cui ſit honor & gloria in ſecula. Actum in vrbe Auguſta. Anno Chriſtiano milleſimo quingenteſimo decimo octauo. Calend. Auguſti.

JO.

JO. FABRI, GEORGII SAUROMANI ET VDALRICI ZASII.

ORATIONES.

IN MORTEM MAXIMILIANI I. IMPERAT.

LECTORI SALVTEM!

BURCARD GOTTHELF STRUVE.

Ostquam Maximilianus I. pr. Idus Januarii 1519. Welsii, Austriæ oppido esset defunctus,* positus dehinc in lectum, vt iusserat, ab vniuersa plebe vrbis Welsii est cum dolore conspectus: nonnullis vlulatum emittentibus præ dolore. Inclusus deinceps feretro, primum in templum de more delatus, parentatum est ei. Dehinc per villas ac oppida Viennam allatus XXIV. eiusdem mensis in Diui Stephani templo, astante vniuersa Austriæ nobilitate, & Viennensi antistite Georgio sacra celebrante, exequiæ peractæ sunt cum maxima omnium astantium tristitia. Post triduum in Nouam ciuitatem delatus, sub ara Diui Georgii sepultus, a Philippo Gundelio professore humanitatis Viennensi, elegantissima oratione funebri ac artificiosissima decoratus est, prout Cuspinianus ** testatur. Prior igitur parentatio, Welsii, dum ipsi exequiæ fierent a Jo. Fabro habita, hic exhibetur. Erat hic natione Sueuus, ex oppido Algoiæ Leutkirch, *** factus inde Doctor Theologiæ, Augustæ Prior apud Dominicanos, & a Confessionibus virginibus Monialibus D. Catharinæ, **** quare etiam Augustanus sæpius fuit dictus. Post mortem Maximiliani Ferdinando Regi factus a Confessionibus, atque an. 1531. Episcopus Viennensis. ***** Mortuus tandem 1541. Vinobonæ, ibidemque in Templo Cathedrali S. Stephani fuit sepultus. ****** Hæc autem

---

* Confirmant hunc mortis diem ipse Faber, haut procul a fine dicens: *mortuus est infra tertiam & quartam horas die XII. mensis Januarii, Anno salutis M D XIX. Posteaquam vixisset annos LIX. mens. IX. dies vero XIX. Regnassetque annos XXXIII.* Ipsius etiam Epitaphium, Oeniponti a Ferdinando I. erectum apud Lambecium *lib. II. c. VIII. pag.* 697. Sequuntur Gerh. a Roo. *lib. XII. exeunte* & Cuspinianus in vita *pag.* 492. Male igitur Fugger. *lib. VI. c. XX. n.* 3. diem XI. Januarii ponit.

** *c. l.*

*** Crusius *Ann. Suev. lib. XI. P. III. pag.* 618.

**** Crusius *Ann. Suev lib. X. P. III. c. V. pag.* 555.

***** Crusius *lib. XI. P. III. pag.* 618. Latzius *Chron. Vienn. lib. II. c. IV.*

****** De hoc Lambecius Comment. de Bibl. Cæsar. lib. I. p. 33. *hoc tantum nunc addo, illius* (Wolffgangi Latzii) *ætate egregio auctam fuisse incremento Bibliothecam Cæsaream translatis in eam plerisque tam manuscriptis, quam impressis voluminibus insignis Bibliothecæ illustrissimi ac Reuerendissimi Domini Joannis Fabri Episcopi Vindobonensis, qui die* 21. *Maij, An.* 1541. *vitæ, inter acerrimas velitationes pro Catholica Ecclesia transactæ, beatissimum finem imposuit. Candidus profecto ille Vir fuit & religiosus; cuius rei si alia non extarent argumenta, sola*

autem Oratio tota est in virtutibus Maximiliani, quem potissimum laudat a pietate, & quod vnitatem ecclesiæ conseruare studuerit, dicens: *omnes adhibuit vires, omnem denique diligentiam apposuit, quatenus Julius II. Pont. summus in sua sede conseruaretur, nullaque in Dei Ecclesia fieret scissura.*

Commendat dein eundem, quod Præcepta Dei seruauerit, diuinis frequens interfuerit, templa & monasteria fundauerit. Sequitur inde Temperantia & modestia, quod bella, non nisi inuitus intulerit, liberalis fuerit, odio habuerit latrones & hypocritas, benignus in bonos, maxime eruditos, quorum multos recenset, qui a Maximiliano ad dignitates fuerint euecti. Commendat inde artem ipsius & peritiam militarem. Progreditur ad mortem ipsius atque tradit, quod mortem semper habuerit ante oculos, Sarcophagum apud se conseruauerit, mortem suam ipse prædixerit, quam etiam postquam conuentum Prouincialium celebrasset, in Austriæ oppido Wels constanti animo pertulit. Hinc locum sepulturæ exprimit* in Noua Ciuitate Austriæ, in Capella a Friderico III. sumptuosissime extructa. Concludit tandem cum laude Caroli & Ferdinandi, qui Maximiliani nepotes.

Succedit GEORGII SAUROMANI *Oratio*, diuersaque in Maximilianum defunctum Epicedia. De quibus sic loquitur Pontus Heuterus: *Varia ac docta Cæsari Maximiliano Epitaphia ac Elogia a viris litteratis fuere scripta, quod eius tempore politiores literæ disciplinæque omnes e cœlo detractæ, & ab inferis excitatæ, Europam exornant: nullaque non erant paulo elegantiora ingenia, quæ non ad eloquentiam sub liberalibus Mæcenatibus se exercerent.* Georgius Sauromanus Gesnero ** Eques dicitur Germanus, de quo sic loquitur Jouius: *** *hic in Italia, quum iuris ciuilis studio operam dedisset, eamque facultatem sine forensi agitatione parum nobilem, nec fructuosam esse fateretur, ad humaniores literas ingenium traduxit, adeo feliciter, vt duabus orationibus in laudem Caroli Cæsaris publicatis, totius Academiæ iudicio, Longolio plenior atque tersior censeretur. Ob id ciuitate Romana donatus est, egitque tenerum sodalem apud Academicos, exuta quidem omni vocis, moris, atque habitus asperitate per aliquot annos, dum minuta Cæsaris negotia procuraret, Leoni, Hadrianoque, & demum Clementi eloquentiæ nomine non ingratus. Sed in tumultu captæ vrbis ab Hispanis, omnibus fortunis exutus, ne in tormentis expiraret, a Germanis ita seruatus est, & non multo post grassante pestilentia, cum filio, concubinaque perierit.* Plenius vero hoc ipsius fatum exponit Jo. Pierius Valerianus*

---

sola sufficeret Inscriptio Codicibus Bibliothecæ Cæsareæ passim inserta, qua solenniter testatur, se illos emisse, non ex ea pecunia, quæ prouenisset ex reditibus & censibus Episcopatus, sed ex ea, quam honestissimis laboribus suis aliunde accepisset. Idem Lambecius *addit. XIV. ad lib. II. p.* 1011. tale ipsius adducit Epitaphium.

D. M. S.

Joan. Faber e Leutkirch Sueuiæ opp. oriundus, diui Ferdinandi Cæsaris, Rom. Hung. Boem. que Regis a consiliis & sacris confessionibus, Grauissimus hæreseon, persecutor inclytus Euangelii Christi præco, Episcopus Viennensis qui posteaquam toto decennio ex hoc loco bonus pastor salutari verbi DEI pabulo suum gregem refecit, obdormiit in Domino annum agens LXIII. a nato seruatore M D XLI. XII. Cal. Junii.

* *Rer. Aust. lib. VII. c. XVIII.*
** *In Bibliotheca, voce Georgius Sauromanus.*
*** *Elog. Doct. Vir. num. CXVIII.*

rianus * ſcribens : *Miſerabilis eſt Georgii Sauromani exitus, qui vir natione Germanus ita litterarum Latinarum nitore ingenium expoliuerat, vt in Academia noſtra viri bene elegantis nomen aſſecutus fuerit, cuius rei ſcripta eius non pauca, quæ in hominum manibus habentur teſtimonium exhibent. Is quoque in Germanos ſuos Romæ prædatores illapſus, atrociter exceptus, exſpoliatusque bonis omnibus, cum nullum haberet, qui eius inopiæ ſubueniret, contactus inſuper peſtilentia eſt, vt, eo impeditus incommodo, non potuerit ſeſe ex eo incendio alio profugiens liberare. Mendicabundus itaque, & morbo confectus, vno tectus linteo, eoque lacero indumento, dum panem oſtiatim fruſtra flagitat in via media vi peſtis, & famis impotentia exanimatus concidiſſe repertus eſt.* Fuiſſe autem illum antea Gymnaſiarcham Bononienſem, præfatio huic Orationi præmiſſa, teſtatur. Hæc ipſa Oratio, Geſnero teſte, ** cum Panegyricis aliquot veterum impreſſa Baſileæ apud Jo. Frobenium an. 1520. Iſta vero virtutem potiſſimum Maximiliani militarem commendat, eiusdemque bella & victorias recenſet. Tandem cum Epilogo ad Carolum & Ferdinandum directo concludit.

Subſequuntur quædam in Imp. ſcripta *Epicedia*, cum potiſſimum Jacobi Spigelii congeſta, qui Sletſtadienſis patria, a Jo. Fabro inter eos relatus, qui a Maximiliano dignitatibus fuerint ornati. Factus ſiquidem ipſius Conſiliarius, prout ipſe infra in ſcholiis, ſe in aulicum munus adſcitum fuiſſe ſcribit. Apud Argentoratenſes vixit, magnæ præcipue auctoritatis. *** Primum eſt PETRI ÆGYDII, qui Antwerpienſi Reipublicæ a libellis, **** Threnodia, quam dum Antwerpiæ iuſta Maximiliano perſoluerentur, ſcripſit, quæ alias cum Epitaphiis aliquot & Epigrammatibus prodiit *Antwerpiæ 1519.* 4. Subiiciuntur ſcholia quædam Spiegeliana, & Ægidii quædam Epitaphia Maximiliano ſacrata. Hæc excipit JO. GEYLERI DE KEYSERSBERG, qui Argentoratenſi Eccleſiæ a ſacris erat Concionibus, ad Jacobum Wimphelingium, Sletſtadienſem Theologum, qua ipſi narrat, quod ad Cæſarem vocatus, benigne ab eodem fuerit exceptus. Succedit WIMPHELINGII *epiſtola ad Jacobum Spiegelium*, qua Cæſaris mortem luget & prudentes atque eloquentes Cæſareæ aulæ miniſtros recenſet. *Oratio Germaniæ*, quæ ſubnexa eſt, conqueritur de Franciſco I. ad Imperium adſpirante, qui tamen moribus plurimum diffideat, Germanisque ſemper fuerit contrarius. Succedit *Dialogus Cæſaris, & Cardinalis Gurcenſis*, aliusque cum Poëtis & Jo. Piniciani Epitaphium Maximiliani.

His de nouo adiecimus VDALRICI ZASII *Orationes in obitum Maximiliani & Blancæ Mariæ* eodem anno Friburgi habitas, quæ poſt ipſius Epitomen in vſus Feudorum fuerant adiectæ, quas in Authorum Syllabo promiſerat Freherus.

* *De infelicitate litteratorum pag.* 377.
** *c. l.*
*** De hoc Bernh. Herrzog *Elſaſſ. Chronic. lib. VII. pag.* 34.
**** De hoc Val. Andreæ Bibl. Belgica voce *Petrus Ægydius.*

ORA-

ORATIO FUNEBRIS IN DEPOSITIONE GLORIOSIS. IMPER. CÆS. MAXIMILIANI AUGUST. P. F. IN OPPIDO WELS AUSTRIÆ, PRÆSENTIBUS ILLUSTRISSIMO PRINCIPE, REVERENDISSIMO DOMINO MATTHÆO CARDINALE TITULI S. ANGELI, ARCHIEPISCOPO SALTZBURGENSI, REVERENDISSIMO DOMINO EPISCOPO TERGESTINO, ALIISQUE PRÆLATIS ET NOBILIBUS QUAM PLURIMIS: PER FRATREM JOHANNEM FABRUM AUGUSTANUM, THEOLOGUM ORDINIS FRATRUM PRÆDICATORUM, HABITA ANNO CHRISTI M. D. XVIIII. DIE XVI. JANUARII.

Reuerendiſſimo in Chriſto Patri ac Illuſtriſſimo Principi & Domino Matthæo, S. Angeli Sacroſanctæ Rom. Eccleſiæ Cardinali, Archiepiſcopo Saltzburgenſi, &c. Frater Joan. Faber Auguſtanus, Theologus, ord. fratrum Prædicatorum ſeſe humillime commendat.

QUAM diebus ſuperioribus orationem funebrem, Reuerendiſſ. D. V. iubente ac plane demandante, in depoſitione Imp. Cæſ. Maximiliani Aug. P. F. cum omnium luctu multis quidem lachrimis declamaui, domi continere non iniuria ſtatui: qui longe ſatius arbitrabar eſſe informem fœtum in abſcondito recondi, quam ſi in medium proferretur ignominioſum iudicari, noſtra maxime ætate, quæ & vberrimo ingeniorum prouentu, & viris omnifariam eruditis locupletetur. Quorum cenſuram cum vix effugiant qui terſius ſcribunt, quam aleam p.403 *ſortitura ſint mea, facile colligere potui. Nolui tamen eam diutius in tenebris & abſcondito latitare: aliorum potius ſubiturus quantumuis graue iudicium quam hanc Cæſaris Chriſtianiſſimam mortem, quæ nimirum omnibus Chriſtianis principibus exemplar ac perpetuum ſpeculum eſſe debet, non deferre in publicum. Maxime autem hoc tempore, cum omnis noſter debeat ceſſare luctus, omnes abeſſe lacrimæ, quod* DEI *Opt. Max. pietate ac prouidentia in locum huius, de quo loquimur, demortui pii ac felicis Imp. Cæſ. Maximiliani Aug. communibus votis atque omnium ſuffragiis electorum principum Germanorum, potentiſſimus Carolus huius noſtri Cæſaris ex Philippo filio nepos, Hiſpaniarum Rex, atque Auſtriæ archidux &c. in Romanorum regem, mox Cæſar atque Imperator futurus, ſit electus. Cui electioni fauſtæ atque (vt ſperamus) Reipub. Chriſtianæ omnium fructuoſiſſimæ, Reuerendiſſima D. V. vna cum aliis principibus atque Catholici regis commiſſariis, tanta prudentia, fide, atque dexteritate ingenii affluit, vt omnes qui diuinæ huic aduerſari voluerint electioni (fuerunt autem hii quam plurimi & magni) cum ſumma confuſione ac perpetua nota diſceſſerint.*

Eam igitur orationem qualis ac quantulacunque sit, D. V. Reuerendissimæ offero atque dedico, quod eius mandato ac iussu ac se præsente coram sit habita, quoque tutior in lucem prodeat, atque aliorum subeat iudicium. Quis enim improbabit, quod à principe doctissimo ac omnium rerum expertissimo fuerit approbatum? Approbauit autem eam sane Reuerend. D. V. dum in oppido Welss fuisset recitata. Accipiat ergo eam ipsam Reuer. D. V. à familiari suo sibi deuotissimo, atque iam diu antea perpetuo addicto. Sique aliquando per otium licuerit, (sit autem id raro, ob ingentia atque innumera negotia) vel horam in lectione eius absumat. Quam & pro Reipubl. Christianæ communi salute atque suæ ecclesiæ Saltzburgens. cui iam B. M. præest, prospero successu DEus Opt. Max. diu felicem ac sospitem conseruet. Cui & me summa humilitate commendo. Datum Augustæ Vindelicorum. M. D. XIX. die XII. Julii.

NIhil minus futurum sperassem vnquam, Illustrissime princeps, Reuerendissimi domini, magnifici, nobilissimi ac præstantissimi viri, quam vt vnus ego ex tot millibus hominum sacratissimi diuinique Cæsaris Maximiliani acerbissimam mortem primus hoc in loco publico declamarem. Cuius etenim vitam desiderassem quam maxime, huius ego deplorabo mortem? Sed inanis est atque irridenda nostra omnis humana prudentia atque cogitatio, quatenus velimus nobis certi quidquam incertiue polliceri: qui quod mortales sumus, omni mutabilitati, corruptioni, atque imbecillitati subiecti sumus. Itaque non possum non misereri & conditionis humanæ, & mei ipsius, qui in id miseriarum inciderim, vt eius sim funus deploraturus, in cuius vita certissimum Reipubl. Christianæ portum, mihi quoque firmum præsidium collocaram. Egone te laudaturus mortuum accedo, sacratissime Cæsar Maximiliane, qui ob innumerabiles tuas diuinasque virtutes dignus eras, vt non morte solum, sed mortis etiam omni suspicione ad longa tempora vacares? Nam quo magis animo ipse mecum repeto singulares ac heroicas virtutes tuas, quam fueris videlicet mitis, placidus, lenis, prouidus, æquus, humanus, patriæ pater, magnanimus, pecuniæ contemptor, nemini magis quam tibi ipsi imperans, voluptates subiiciens, affectibus nullis prauis obnoxius, magna cogitans, pro nobis quibus imperabas sollicitus, ad beneficentiam omnium promptissimus, ad vindictam lentus; propensior ad iustitiam, facilis aditu, comis in congressu, cunctis (alioquin volentibus) blandus, strenuè bella agens, nullum tamen per te affectans, pacis amantissimus, cuius & tenax esses, & quidem natus visus es ad bene merendum de genere humano, ac humani generis vt esses delitiæ. Hæc (inquam) quanto magis cogito, tanto reddunt attonitum magis, vt ab omni consolandi oratione mentem deterreant. O quanta & quam grauis ad nos calamitas ex morte tua peruenit? Heu quam nostri nos cogitatus de tua diuturnitate fefellerunt? vt cuius vitam quam longissimam fore speraremus, ac communi desideraremus voto, omnium repentina mors inopinate abstulit. Sed quo feror? quo me meus præcipitem fert atque rapit intolerabilis dolor? indulgebitis mihi paulisper, Principes ac viri celeberrimi, vt quo possim consolari alios, ipse prius tantisper mærori insudem, quo menti parumper solatii adferatur. Quo pacto enim solabor alios, qui maxime omnium sim mæstus? Vnde vero consolationem vel vobis vel mihi accipiam, non video, nisi ex vita, virtutibus, atque præclaris gestis huius nostri præclarissimi Cæsaris: quæ & tales tantæque fuere, vt nequaquam nobis mors eius tantum attulerit mæroris, quantum hæ ipsæ consolationis adferre. Hinc igitur initium sumamus, quod cum Cæsar noster Max. homo fuerit, ac princeps, & is Christianus, quod videlicet in singulo horum talem se præstiterit, ac ita se gesserit, vt inde consolationis, gaudii, ac spei ingentis nobis, imo & omnibus qui Christi nomen excolunt aut venerantur, accrescere possit ac debeat. Nos videlicet talem habuisse principem, qui non modo bene, Christiane, innocentissimeque imperauerit; sed & qui omnibus mortalibus qui in id fastigii culminis sunt ascensuri, speculum sit p.403

Virtutes Cæs. Maximiliani.

Tria in Cæsare, princeps, Christianus princeps, Christianus homo.

datus

datus quem imitentur, quemque sibi præ oculis perpetuo reponant. Prosequemur igitur pro viribus singula non quod æquabimus dictis nostris facta huius sacratissimi Cæsaris, quæ innumera sunt, sed vt consolationis mæstissimis nobis saltem afferamus quidpiam.

Multum interesse puto, Princeps illustrissime, Reuerendissimi domini, magnifici ac nobilissimi viri, vt quis se principem solum, aut quod & Christianum se principem gerat. Multa etenim principi etiam iuxta approbatorum philosophorum doctrinam (ne dicam improbi vulgi, qui omnia ad fortunam metitur) licent, imo in ipso laudantur, approbantur, summis in cælum extolluntur laudibus, quæ Christianum principem neque decent, sed neque Christi lex ei permittit. Quantum etenim Christianus homo ab Ethnico homine distat, tantundem Christianus princeps ab Ethnico principe, & longe amplius distare debet. Neque enim putes, quisquis fueris Christianus princeps, delicatam Christi professionem, nisi forte leue putes sacramentum quod æque cum aliis Christianis in Baptismo iurasti, renuntiare scilicet omnibus quæ Sathanæ placent, Christo vero displiceant: displicent vero Christo quæcunque ab Euangelicis decretis abhorrent. Id enim Christus in Matthæo ita expressit: *Qui non est mecum,* inquiens, *contra me est, & qui non colligit mecum, dispergit.* Non minus igitur Christi doctrina tibi quam sacramenta cum cæteris Christianis communis erit. Non in Julii certe, aut Alexandri, seu etiam Octauiani Augusti, sed Christi JEsu verba iurasti. Christi igitur, non Julii aut Alexandri, aut horum cuiusvis mores, regulæ, atque doctrina tibi imitanda. Christiani igitur principis in primis censeo esse partes, vt Christi legem, Christi instituta, Christi disciplinam calleat: iuxtaque eam vitam mores, atque iudicia instituat. *I.* Puto & id principis Christiani (maxime vero qui Imperium Christianum gerat) partium esse, vt vnitatem Sanctæ Dei ecclesiæ conseruet atque pro viribus tueatur. *II.* Et si quid seu in moribus, seu capite aut membris lapsus fuerit minata, summo conatu ne virus serpat obsistat: Juxta id quod à sanctis ac vere orthodoxis principibus actum atque traditum est. Tertio quoque loco muneris Christiani principis esse puto, *III.* vt suam videlicet atque subditorum vitam ad Christi legem faciat atque instituat conformem. Quod si quid vel inscitia, passione seu malitia in Euangelium delinquatur, castiget, puniat, apponatque medelas, quantumque in se fuerit. Leges nullas, consuetudinem item nullam, præscriptiones aut id generis quidpiam inolere sinat, quibus Euangelicæ legi fiat iniuria, memor omnium se rationem redditurum, quæ sibi sunt commissa, dum & sibi crux sua post Christum ferenda est. *Qui enim crucem suam non baiulat post me, non est me dignus*, inquit CHRISTUS. Dices & quæ crux mea cum sim potens princeps? Dicam & libere quidem. Hanc quisquis fueris Christianus princeps, scito crucem tuam esse. *Crux Christiano principi post Christum ferenda.* Quod rectum est sequi. Nulli vim contra ius æquumque inferre. Populum vltra æquitatem ac ius non expilare. Magistratus communes in populi perniciem non vendere. Muneribus non corrumpi. Reipublic. consulere. Iniurias nonnunquam potius perferre quam magno subditorum periculo vlcisci. Neque priuato amore seu vxoris, seu consanguineorum, siue dilatandi imperium desiderio, ad bella inferenda moueri. Sed Dei potius timor, isque respectus potius, quod omnibus æque mors ipsa immineat, quod DEus iudex iustus, dictorum factorumque omnium exactam habiturus sit rationem, ipsum moueant. Quod si subditos tibi vel læseris, vel nihil eorum obmiseris, ob quæ ad internitionem ipsi deleantur; quid obsecro tum Christo iudici respondebis: dicenti *quod vni ex minimis meis fecistis, mihi fecistis?* Id (inquam) Christianum principem longe quam priuatus amor ad parcendum atque nonnunquam iniurias proprias perferendas potius quam ad vindictam sumendam, & moueat & persuadeat. Quod si exigit iustitia atque ordo rationis expostulet, vt bellum assumat aut indicat, si aliter regnum aut subditos ab iniuria tueri non possit, vitam etiam ipsam pro suis ponat. Quemadmo-

admodum & plurimi egregii viri aliquando pro patria, pro parentibus, pro legibus suis fecere. Testes erunt Decii, Brutus, Cassius, Cherea, Codrus Atheniens. Testes Themistocles atque Lycurgus & alii innumeri, quos enumerare superuacaneum duxi, si tamen Spartium & Bulidem Lacedæmonios non obmisero, qui voluntarie ad mortem pro patria se tradidere, quo per eos apud Xersem scelus caduceatoris contra ius gentium apud Lacedæmonios interfecti expiaretur. Quos tamen plurimum collaudatos ad propria Xerses remisit, posteaquam apud ipsum amore patriæ remanere noluissent. Nec arbitreris te Christianum principem agere, si hæc (debitis loco ac tempore) non feceris. Adulantium turbam, si quando tibi persuadere velit, *te* CHRISTI *legibus non teneri, sed alios qui minores sint quam principes*, ne audias. Caue obsecro ab hiisce hominibus: sibi enim, non tibi consulunt: O princeps, quo te scilicet sibi faciant propicium, quo tui dimercentur gratiam, quem forte exploratum habeant in iis rebus oblectari, quæ Christi legi atque doctrinæ sunt contraria. p.405

Remedia contra adulantium assentationes.

Cogitabis & longe præstantius, quod quem admodum ex eadem corruptionis massa, spurcoque semine, sicut & cæteri mortalium es genitus, quemadmodum non secus ac alii mortalis es, ac in cinerem redigendus, eisdem sicut & cæteri sacramentis initiatus Christiano more, neque singulare aut præcipuum quiddam tibi præ cæteris; ita & te vna cum aliis Christi doctrinam, Christi leges, Christi Euangelium ligare. Sed quid verbis opus? Nunquid non Christus apud Matthæum, Christianum principem plane depinxit, cum inquit, *Principes gentium dominantur eis, & qui potestatem habent, exercent inter eos: inter vos autem non erit sic.* Dominari igitur ac potestatem exercere, Ethnicorum ac gentium principium est, non Christianorum, quorum dominium administratio est, & regnum beneficium. Nec ob id te putes minus Christi lege ligatum, quod videas nonnullos, qui cum non modo Christiani sint sed & sacris (vt aiunt) initiati, atque cum de pinguedine crucifixi alantur, nec tamen Christi doctrinam aut leges sequuntur, immo neque approbatorum philosophorum doctrinam suis moribus adæquant.

Aliorum scelus te non excusat.

Hæc (inquam) te aut admodum parum aut nihil moueant, quo minus te putes Christi lege obstrictum. Qui enim de eo sunt grege, maleque ac perperam agunt, ipsi viderint: tu quid te dignum sit, cogita. Accedit quod & retroactis temporibus ac etiam hoc præsenti sæculo plures ac præstantissimi ex eo genere atque turba hominum fuerunt atque sunt, qui non obstante omnium rerum abundantia atque opulentia, Christi tamen legem adamussim & verbo & opere sunt sectati. Paucorum autem (si qui forte sint) prauorum exempla te à salute propria, à virtutis via atque tramite non amoueant.

Cumque iam quoad potuimus Christianum principem depinxerimus, puta quod legem Christi calleat, quod vnitatem ecclesiæ pro viribus conseruet, quod suam ac subditorum vitam iuxta euangelicam legem instituat, si quid vero in contrarium consuetudinis inoleuisset, summa potestate abroget, quodque in eorum numero sæpius recogitet sese repositum, qui morituri ac omnium æquissimo iudici responsuri sunt; restat videamus, quem qualemque Christianum principem Cæsar noster Max. se gesserit.

Cæs. Maxim. legem Christi ac sacras literas sciebat.

Et quidem (vt nonnisi vera dicamus) Christi legem adamussim sciebat, literas sacras quantum deceat principem, ac si longis sæculis diligentissimam dedisset operam, adeo nouit; vt cum quouis homine etiam doctissimo ac exercitatissimo de his potuerit sane conferre. Quid vel arcani vel mysterii in diuinis literis comprehensum, quod ipsum latuisset? Voluit maiestas sua (dum adhuc viueret) nescio quæ arcana, paucis aut nullis hactenus pandita, in lucem prodere. Habito super hoc nonnullorum doctissimorum hominum consilio, inter quos & ille omnium literatorum ac literarum optimarum decus & gloria Conradus Peutinger Augustanus Jurisconsf.

Conradus Peutinger Aug. I.C.

Maiestatis suæ tum à consilio atque arcanis ex præcipuis erat, adeo animus ille sacri Cæsaris nostri diuinorum scatebat noticia, vt & alios effundere summo teneretur desiderio.

Quis

Vnitatem Ecclesiæ conseruauit, Cæsar.

Quis vero Ecclesiæ Romanæ vnitatem hoc nostro Cæsare conseruauit magis? Ad hoc quippe omnis suus conatus, cogitatus item omnis, ne multa in Dei ecclesia orirentur capita. Et vt pauca ex multis afferamus, eo tempore quo Julius secundus Pont. Max. Reges Christianos in Venetos pene omnes concitasset, ob id quod vrbes multas plurimaque oppida & castra sanctæ Romanæ Ecclesiæ, atque sacri Romani imperii occupassent, noluissentque occupata restituere, iamque plane res Venetorum deploratæ essent & de ipsis actum; ex Cardinalibus nonnulli à Julio II. Pont. Max. desciuere, atque concilium Pisis ei indixere, vt vel illic coram patribus iuxta iuris formam (vt ipsi asserebant) ad obiecta responderet, aut iuxta sanctorum Patrum decreta de ipso iudicium ac pœna sumeretur.

Concilium Pisis indicitur Iulio.

Et cum illic quam multa essent peracta, Cæs. Maximilianus timens, ne scisma omnium pessimum in Ecclesia Dei suboriretur, omnes adhibuit vires, omnem denique diligentiam apposuit, quatenus Julius II. Pont. summus in sua sede conseruaretur, nullaque in Dei Ecclesia fieret scissura. Quod & feliciter successit, atque iuxta optatum obtinuit plane. Dissipatum namque fuit concilium non modo Pisis, vbi eius fuerat initium, sed & Mediolani atque Lugduni, ad quæ loca sese hi qui à Julio desciuerant, ob bellorum motus contulerant. Est iudicio meo sancta sedes Apostolica huic sacratissimo Cæsari, Austriæque familiæ perpetuo obnoxia, quod tantam calamitatem quanta iam præ oculis versaretur, tam prudenter, tamque modeste auerterit.

Sedes Apostolica tenetur Cæs. Maxim. & familiæ Austriæ.

Nec dicere pudet, si Maximiliani consilia, fauores, promptissimumque ingenium, tum non affuissent, scandala, scissuræ, ac id generis mala infinita exorta fuis-

p.406 sent, quæ forte multa sæcula vix delessent: & forte longe periculosiora, quam vel tempore Regis Theodorici inter Symachum & Laurentium, aut inter Sergium & Formosum quamuis scandalosissimum illud esset, aut inter Benedictum IX. Siluestrum tertium atque Gregorium sextum; seu etiam inter Paschalem & sibi aduersarios tempore Heinrici quarti; vel inter Alexandrum tertium & Victorem ac sequaces, tempore Friderici primi Barbarossæ, quod tamen per annos sedecim durabat; vel quod omnium fuit pernitiosissimum per annos durans quadraginta, quodque nonnisi generali concilio Constantiensi expiari posset, quod initium habuit per Vrbanum sextum atque Clementem septimum. Nam magna pars Christiani populi Julio II. Pont. Maximo adhærebat. Non contemnenda quoque pars aduersariis consentiebat: & eo maxime tempore, quo alias omnia in combustione essent apud Christianum populum. Vtebatur in his rebus Cæsar sacratissimus opera atque industria prudentissimi ac sane omnium optimi principis Matthæi tunc Gurcensis episcopi, nunc vero Cardinalis Saltzburgens. tituli S. Angeli: cuius & ingenium, fides, atque in agendis rebus experientia eo tunc maxime enituit.

Matthæus Card. Saltzburgens.

Eum enim tum se præstitit, quem summæ præ cæteris mortalium ob rerum experientiam atque dexteritatem ingenii Julius II. fuerit admiratus. Dignus vero vel ob hoc (vt interim innumeras eius virtutes ac erga sanctam Petri sedem ergaque diuum Cæsarem nostrum Max. merita obticeam) quem sancta sedes Petri, sacratissimus quoque Cæsar ad hunc eueheret celsitudinis gradum. Quod vero suorum, imo & sui ipsius vitam diuinæ legi euangelicæque doctrinæ Cæsar conformem instituerit, quam nihilque contrarium (quantum in se esset) Christi legibus aut ipse peregerit, aut vero aliis indulserit, sequentibus videamus.

Exodi, 20. Matth. 5. & alibi.

Diuinam vero legem dicimus, quæ à Deo Opt. Max. rationali creaturæ primo quidem per manum Moysi, demum per JEsum Christum tradita est ac pie concessa, qua & mortales ad aliqua facienda seu omittenda voluit oligare, quo eos à morte perpetua præseruaret, præstaret vero eam obseruantibus vitam perennem. Oportuit enim præter naturæ legem diuinam quoque mortalibus dari. Lex etenim naturæ (si nil superaddideris diuini) longe est manca, atque hominibus ad perpetuam felicitatem insufficiens.

Aug. in de lib. arb.

Neque enim homines nisi ad naturalem finem dirigit: cæcutientes quoque homines (in priuatis maxime actionibus) permittit, vt vix quid acceptan-

ceptandum quidue respuendum, in plerisque rebus ea lege homines scirent. Nec ob singula scelera pænam seu mulctam imponit, quin potius ne maiora subsequantur incommoda minora mala admittit, vt plærunque in matrimonii rebus, adulterii quoque ac concubinatus crimine & his similibus facile videri potest. Secretiora hominum item facta, cogitatusque peruersos non curat.

Legis diuinæ perfectio.

Lex vero diuina homines ad perpetuum supernaturalemque finem, in quem creatus est (fruitionem scilicet Dei Optim. qui summum bonum est) dirigit ac plane deducit, iter rectum monstrans, ac media quibus eum finem promereantur, mortalibus iubet atque designat. Hac ipsa lege diuina hominibus quoque plane constat, quid Dei intuitu quidque eius amore acceptandum, quidue respuendum. Ea lege diuina mortalibus manifestum fit, vt si scelera vel magna vel parua commiserint, etiam si humanæ legis effugerint mulctam, non tamen Dei seuera iudicia se euasuros. Sed nec si secretissima fuerint delicta, ob id DEum iudicem effugies. De hac diuina lege Psalmista loquens, ait, *Lex Domini immaculata, conuertens animas, testimonium domini fidele, sapientiam præstans paruulis.* Vbi ea quæ diximus, Regius propheta clare expressit. Hæc (inquam) diuina lex in duobus consistit, tanquam omnium aliorum principiis, à quibus & singulæ leges dependent, cunctaque iusta decreta defluunt. Quorum primum est, vt Deum Optimum Maximum ex toto corde, ex tota anima, ex tota mente, denique ex omnibus viribus nostris diligamus. Secundum autem huic simile: quatenus proximum sicuti & nos ipsos adamemus. *Ex corde toto*, ob id dixit legislator, quod carnis amor maximopere à Dei obedientia ac cultu (vel ipsa experientia teste) nos retrahit atque retardat: eiusque amoris illecebris initia sint, sensus atque sensuale desiderium seu appetitus: quibus si principatum relinquas, iam iam de diuinis actum est. Cor autem iuxta approbatorum Philosophorum doctrinam fons sit vitæ, sensuum atque appetitus. Non immerito nec inepte legislator dixit, *vt DEUM ex toto corde diligamus:* hoc est, subiiciamus prorsus ac omni ex parte sensibiles vires voluntati nostræ, quatenus & illa pari ordine ad DEUM tendens, nulla in re ab ipsa ratione Deique lege dissentiat. Verum cum crebro absque rationis ductu, soleat aberrare voluntas, adiunxit, *vt ex tota anima ipsum diligamus*, hoc est, tota voluntate ad hunc finem directa. Anima siquidem vitæ est principium, vnde motus profluit, ex quo ab inanimatis quæ animata sunt discernuntur. Animata etenim seipsa mouent quod his quæ anima carent minime conuenit. Cum igitur voluntas singulas rationalis animæ partes moueat, recte per animam legislator voluntatem designauit. Mandat ergo vt voluntas integra cum omnibus motibus atque operationibus suis in Dominum feratur, vt illum videlicet amet, illum desideret, in illo supra omne bonum oblectetur: si quid vero huic sit aduersum, fugiat atque summopere detestetur. In omni opere denique DEUM glorificet, cuius & voluntati vt pote omnium rectissimæ quæque in nullo aberrare possit, in omnibus se subiiciat. Quando vero ex se omnium rerum est inscia voluntas, cum nihilominus eius obiectum sit cognitum bonum, (inuisa enim amare possumus, incognita autem nequaquam) quo ratio seu intellectus voluntati in his omnibus continuo adsit, legislator denuo subiunxit, *vt ex tota mente DEUM diligamus*, mente intellectum seu rationem designans, quæ ita scilicet in DEUM Opt. Max. vna cum voluntate feratur, vt nihil intelligat, nihil scire desideret, nisi DEUM, aut quæ in DEUM ac diuina referri queant, vt scilicet neque alta neque profunda sapiamus, nisi quibus DEUS honoretur atque glorificetur; simulque cum Apostolo Paulo quæ sursum sunt sapiamus, non quæ super terram. Finem autem absque mensura seu termino amamus, vt qui ob seipsum ametur: quæ vero ad finem sunt, eatenus amamus, quatenus ad finem ipsum proportionem habent. Neque enim in sanitate ipsa, verum diætis ac medicina mensuram ponimus, ob idque legislator sapienter adiecit, *vt ex omnibus viribus* ad DEUM Optimum, qui finis noster

Matth. 22. Luc. 10.

Bonum cognitum obiectum voluntatis.

Augustin. Ex tota mente amare quid.

p. 407

& ob

& ob id absque mensura amandus est, toto conatu, omnique nisu tendamus;
nullæque sint in nobis vires, seu intrinsecæ seu extrinsecæ fuerint, quæ non
omnimode DEO obtemperent ac subiectæ sint. Id autem vt hac in miseria-
rum valle fiat, DEI donum, quod precibus ac lacrimis facile ab ipso obtine-
tur, quodque DEI gratiam appellamus, nobis est pernecessarium. Nec enim *August. in de*
hoc DEI mandatum ex naturæ dotibus te adimplere posse arbitreris: sed po- *correct. & gratia.*
tius cum Aurelio Augustino dixerim, DEI gratiam in hoc requiri, non solum
vt ipsa monstrante quid faciendum sit sciamus, verum etiam vt præstante ipsa
faciamus cum Dei amore ac dilectione, quæ scimus facienda, quodque cum
peregerimus, in nobis tum perfectis atque consummatis glorificabitur DEUS,
quemadmodum causa quælibet in sui effectus perfectione laudem ac gloriam
adquirit. Fiet autem id facile nobis volentibus. Quid enim facilius amore
adquiritur? quidque leuius, quam id desiderare quod suapte natura est opti-
mum? Id quod etiam saluator in Matthæo dicit, *Jugum meum* (inquit) *suaue est,
& onus meum leue.* Ex hoc itaque primo omnium legum ac mandatorum prin-
cipio non modo quo pacto DEum, verum quo & nos ipsos debeamus amare,
apparet. Perpetuo enim ordine ita illi vni affici tenemur, ac subiici, idque to-
tum quod viuimus, quodque agimus, ad eius gloriam ordinare, quatenus in
nobis tanquam suo opere ad instar suæ imaginis ac similitudinis facto, glorifi-
cetur ac magnificetur DEUS, nomenque suum iugiter in nobis atque per nos
sanctificetur. Quo vero pacto proximus esset diligendus, non tam erat manife-
stum, vt cuius amor non esset tam naturalis homini quam sui ipsius. Noluit
legislator hoc in ambiguum reponi, adiunxit ob hoc secundum mandatum seu
mandatorum secundum principium dicens: *Proximum tuum diliges sicut teipsum.* *Quo modo proximus diligendus.*
Hoc est, ad eum quem teipsum diligis finem. Honor enim DEI ac eius glo-
ria cum noster finis sit, in perfectione vero effectus longe amplius artifex quam
diminutione honoretur, longe in hominibus perfectis summeque beatis DEUS
amplius magnificabitur, quam in sceleratis impiisque. Si igitur DEUM dili-
gendo illius gloriæ vsque quaque nos sollicitos esse oporteat, pari fine quoque
ad quem anhelamus (beatitudinem scilicet supremam) proximum diligamus ne-
cesse erit: vt quemadmodum in nobis, ita & in illo diuinum opus reluceat
simul ac laudetur. Quid quæso his principiis seu mandatis verius? quid ratio-
ni consonum magis? quid diuinis dari potuit? in quibus & diuina iura, & hu-
manæ societatis fœdera, ac demum legum omnium atque institutionum per-
fectio continetur. *Hinc* (ait Veritas) *pendent leges omnes ac prophetæ.* Quic- *Matth. 22.*
quid igitur his consonat, ex hisue resultat, à quocunque homine, quouis tem-
pore, in quacunque etiam schola seu secta traditum sit, fides CHRISTI su-
scipit, sanctum ac venerandum reputat. Quodcunque vero his repugnat aut
obsistit, prophanum iudicat ac perpetuo abiiciendum. Rationi itaque consen-
tanea hæc duo principia duabus tabulis Moysi DEI manu sunt exhibita, qua-
rum altera ad DEUM, altera ad proximum mortales recto calle dirigit atque
instituit. Homo enim cum ciuile sit animal, communitatisque alicuius pars,
ad vitæ eius rectam rationem attinet, vt erga vniuersorum principem primo,
demum erga suos conciues bene ac iuste se habeat. At cum Christianus quili- *Præceptorum*
bet Reipublic. Christianæ pars sit, bene se habeat necesse est, primo erga eum, *10. decalogi ratio.*
p.408 qui homines regit & qui Christianitatis vniuersæ est caput, erga Deum scilicet qui
omnium rector est ac gubernator, ergaque JEsum Christum DEum ac hominem, *Apostolus*
qui caput nostrum est. Peropportune vero iusteque erga DEum JEsum Chri- *Ephes. 1.*
stum quoque se gerere, si (vt diximus) ex omnibus viribus ipsum adamauerit.
Primum vero atque præcipuum, quod communi omnium principi inter multa
quæ ei à subiectis debeantur, fidelitas est, qua inuiolata ipsi fides in omnibus
obseruetur, nec quisquam ab illo ad hostes vllo pacto deficiat. Primum idcir- *Primum præ-*
co primæ tabulæ præceptum est *vt vnum mortales colant DEum, alienos vero ne-* *ceptum.*
que venerentur sed neque admittant: Ob nullumque commodum ad Dæmones
pessimos

Secundum præceptum. pessimos (quos vulgo Deos existimarint homines) quoquo pacto diuertant. Principi secundo loco reuerentia ac honor debetur: id secundo primæ tabulæ mandato præcipitur cum inquit, *Nomen Dei tui in vanum non assumes.* DEum etenim prorsus inuisibilem mortales honorare cum desiderent, in his maxime quæ ipsum repræsentant, cuiusmodi voces sunt quæ ad eum designandum seu laudandum sunt inuentæ, honorare debent: omninoque quod huiusmodi vocibus seu quibusuis rebus aliis DEum repræsentantibus in Dei dedecus seu ignominiam (qualia sunt blasphemiæ, periuria) vergeret, abiiciendum. *Tertium præceptum.* Principi quoque tertio ac postremo loco obsequium debitum præstare tenemur. Id altero primæ tabulæ mandato expressum est cum dicitur; *Memento vt diem Sabbathi sanctifices;* quo externus qui ceremoniis & sacramentis, internusque qui fide, spe, & caritate peragitur, simul DEI cultus mortalibus DEO sincerissime exhibendus demandatur. Quæcunque ad DEI Optimi Maximi cultum, obseruantiam atque honoris exhibitionem pertinent, his tribus primis mandatis expressum est. At & proximus sicuti & nos ipsi à nobis diligendus cum sit, diligere vero sit alteri bonum velle, eique nolle malum: quo ei bonum velimus, primo mandato secundæ tabulæ legislator exprimit, cum inquit, *Honora patrem tuum ac matrem, &c.* *Quartum præceptum.* Quo omnis exhibitio honoris, beneficiorum gratitudo, in pauperes pietas, ac id generis quæcumque proximo exhibenda sunt, sane depromuntur, mala vero proximo ne inferamus, opere, lingua, ac corde caueamus oportet. Opere vero, non modo in propriam atque coniunctas personas, sed & in res suas contiguas, ab omni iniuria proximi abstinendum esse censuit DEUS: vt absque quauis noxa atque iniuria nobiscum viuere ac conuersari queat, ob hoc *Quintum præceptum.* alterum item secundæ tabulæ mandatum subinfert, *Non occides*, inquit. Quo omnis iniuria in personam proximo inferenda inhibetur. Bella quoque & quæ ex bellis oriuntur, deuastationes, seditiones, ac id generis infinita, quæ proximo vitam adimere possent. Vxorem vero, quæ altera est ipse maritus, proximi ne polluas fœdusque inter eos initum ne violare præsumas, tertio loco subiungitur; *Sextum præceptum.* *Non mœchaberis*: quo & omnis spurcitiæ atque pollutæ libidinis fræna mortalibus stringuntur. Cupit enim DEUS nos mundos esse: quoniam *Matthæus* *beati mundo corde, eo quod DEUM ipsi videbunt.* *Septimum præceptum.* Bona quæ fortunæ dicimus extrinseca; Famam item proximi ne contra ius & fas contingeres aut deprauares, *Octauum præceptum.* duobus inde mandatis inhibuit dicens, *Furtum ne facias*, *Falsum quoque testimonium contra proximum tuum non dicas*: quibus omnis fraus, omnisque illicitus contrahendi modus, quibus proximus in fortunæ bonis lædi posset, prohibetur. Mendacium item omne, detractio, ac id generis mala, altero mandato inhibentur. Tam vero lex hæc diuina hominum profectioni inuigilat, vt non solum operis, vt reliquæ leges, sed & mentis rectitudinem deposcat. Vnde & cordis inordinata desideria, maxime autem circa Venerem ac fortunæ bona, vt quæ homines etiam cogitatu delectent vehementer duobus vltimis mandatis inhibentur. Ex his igitur mandatis, omnia alia iura, leges item omnes aliæ defluunt in illaque omnia reducuntur; iusta quoque aut iniusta omnia ex his sunt iudicanda. Nihil enim quod ad bonos mores pertinet, illis contrariatur siue repugnat, quin potius quæcunque iusta, quæ sancta, quæ impolluta *Vltima duo præcepta.* sunt, in hæc tanquam principia reiiciuntur, ac vltimo resoluuntur. Quæ vero bonis ac sanctis moribus seu institutis sunt contraria, & his maximopere repugnant. Ob id & Christiana religio, quæ hanc legem amplectitur ac præ cæteris mortalibus obseruat, quicquid de virtutibus ac moribus philosophi * seu doctissimi viri scripserunt, facilius, vberius, sanctiusque complexa est: quæ vero ab illis ignorata, vel prætermissa, seu diuina seu humana essent, exquisite ac cumulatissime tradidit & auxit. Consilia quoque lex diuina seu Euangelica addidit, quo facilius per ea præcepta obseruentur. Cum Christiana enim vita ad nihil æque ac diuini amoris perfectionem tendat, quæ absque puritate cordis, terrenarumque affectionum purgatione nequeat haberi: quibusdam DEI mandatis

** Aristotel. in ethicis & politicis.*
Consilia Euangelica.
Assertiua.
Negatiua.

datis puritas cordis inducitur, aliis vero terrenarum affectionum purgatio. Aſſertiua dicuntur, prima, Negatiua vero, altera. Conſilia autem vtrunque reſpiciunt; neminem tamen ad ſui obſeruantiam niſi volentem ac ſua ſponte illa acceptantem, vel ligant vel obſtringunt. Neque id conſilium omnes obligat: *Si vis perfectus eſſe, vade & vende omnia quæ habes, &c.* Vt cælibem quis atque continentiſſimam ducat vitam: ſeu etiam religioſi alicuius patris obedientiæ ſe ſubdat, quo facilius ſcilicet à cupiditatis, gloriæ, faſtusque omnis, necnon voluptatis & rerum exteriorum ſeſe affectibus procul amoueat atque emundet, conſilium eſt, non præceptum. Simul id quoque, vt diuino cultui quisquam in perpetuum ſe dedicet, quotidie diuinas celebret laudes, ſæpiſſime oret, plurimaque alia peragat: ad quæ nemo aliam ob rem obligatur, niſi vt magnum perfectionis apicem caritatisque peramplum augmentum attingat. Hæc (inquam) & his ſimilia neminem niſi volentem ligant: mirum tamen in modum auxilio ſunt mortalibus vehementer DEum amandi, ipſumque faciliter attingendi. Nam charitatis venenum eſt ſola cupiditas, quæ his ſane excludi videtur atque omnino abiici. Demonſtrauimus his (vt puto) paucis quidem, diuinam euangelicamque legem ordinate ſapienterque in cunctis procedere: ita vt nihil incompoſitum, nihil inordinatum admittat; nullamque philoſophorum, neque Platonis, nec Stoicorum, nec Epicureorum neque Pytagoricorum, ſed nec Peripateticorum ſcholam, nullam denique ſectam ſeu religionem aliam, imo vero legislatorem nullum, ſeu Mercurium Triſmegiſtum qui Ægyptis, ſeu Solonem qui Athenienſibus, ſeu Licurgum qui Lacedæmoniis, ſeu Phoroneum qui Argiuis, ſeu Pytagoram, qui Italis, ſeu etiam Numam Pompilium qui Romanis legem tulit, citaueris, eiusmodi attuliſſe doctrinam, omni ex parte tam rationi conſonam, nihilque quam æquum & iuſtum admittentem: quinimo tantum ab hac noſtra diſtare, quam terræ centrum à ſummo diſtat cœli conuexo, quamue tenebræ ab ipſa clariſſima luce.

Conſilia non obſeruauit actu Cæſar.

Reſtat videamus quam Cæſ. Maximilianus (de quo ſermo eſt) hanc DEI Opt. legem ſeruauerit, ac ſuam ſecundum hanc vitam inſtituerit. Conſiliis quidem omnibus vſus non eſt, cum & mundo nonnunquam adhæſerit, in mundo conuerſatus fuerit, orbique imperauerit. Neque tamen adeo mundum illecebrem excoluit, vt mentem ipſius ſereniſſimam à Deo Opt. potuerit auellere. Si forte tamen aliquando, vt eſt inter homines praui inclinatio, atque à iuuentute ſenſus ad malum quam proni, non eſt malis immoratus Cæſar, neque malo addictus, ſed quam primum ad ſe reuerſus DEum quam deuotiſſime & excoluit atque in priſtinam reſtituit amicitiam. Præceptis diuinis ita ſe accommodauit, vt princeps an homo priuatus Deo quam maxime addictus eſſet, non facile diiudicaſſes. Quæ enim (vt per partes ſingula dicamus) ad Dei Opt. Sanctorumue cultum, ad diuini item nominis honorem attinent, nemo hoc Cæſare noſtro feruentius & perſoluit, attentiusque peregit: quantæ fidei atque ſpei amoris quoque in DEum fuerit, paulo poſt dicemus. Diuinis ſingulis diebus interfuit, Myſteria diuina nullo die prætermiſit: aderat illis tanta deuotione, tam animo recollecto, vt nil niſi diuinum, nil præter Chriſti mortem, cuius myſteria in miſſa ſciebat tractari, pro tunc cogitaret. At ſi forte (vt fit) mens ſibi nonnunquam ſubriperetur, dilabereturque prorſus ad alia, quibus forte tum deditus eſſet magna Imp. negotia, ſtatim vt perpendit ad ſe reuerſus iterum in DEum ferebatur. Nec id coniecturis, ſed vera experientia edoctus loquor. Vnde & militaribus fratribus S. Georgii inter cætera id quod quaſi præcipuum dedit ſtatutum, *vt quam attentiſſime ſingulis diebus diuinis interſint, nec quantumuis eis immineat negotium, ad alia quam diuina eo tempore eorum mens feratur.* Teſtantur & deuotionem huius ſacri Cæſaris Sanctorum plurimi, in quos magno ac feruido ſemper ferebatur amore: præcipue in Diuum Andream, Georgium, atque alios pleroſque, quorum & feſta tam exacte, tam ſincere ſingulis annis peregit, vt putaſſes nil præter Sanctorum feſta ſibi fuiſſe menti. Di-

Præcepta Dei obſeruauit.

Cultum diuinum auxit atque dilexit.

Diuinis frequens interfuit.

Militares fratres S. Georgii.

Patroni Cæſaris inter ſanctos.

Feſta coluit Sanctorum.

S. Leopoldum inter diuos referri curauit.

Templa & monasteria. Honoris diuini feruens Zelator. Blasphemus nunquam fuit. Ieiunia ecclesiæ obseruauit.

uum quoque Leopoldum Austriæ quondam sanctissimum principem, consanguineum suum ob præcipuam in eum deuotionem inter diuos referri curauit. Templa atque monasteria quamplurima deuotionem eius ac in DEum & sanctos deuotum cultum testantur, quibus cum emolumento tum ornamento fuit deuotio Cæsaris. Nominis vero diuini tam feruens Zelator, vt nusquam vllo tempore vel Dei vel Sanctorum quisquam blasphemum audierit. Imo nec vnquam in vanum nomen Dei aut Sanctorum assumpsisse, testes locupletissimi omnes qui viro die noctuque astiterunt. Sed nec blasphemum vllum etiam si alias sibi charissimus esset, apud se passus est: experti id plerique malo suo edocti. Ieiunia ab Ecclesia instituta pie semper ac religiose obseruauit. Non potuit tamen (vt dicebat) non commisereri miseræ plebeculæ Christianæ, cui neque ad victum cibus, nec alia quæ ad ieiunium requirantur in Germania ac septentrionali plaga suppeterent necessaria. Instetit ob id magnis apud Pont. Max. Leo- p.410
nem X. precibus vt misero misertus popello, ne magis hæc de ieiunio Christi, fidelibus præcepta atque mandata sint in præcipitium seu ruinam quam salutem occasio, quatenus ieiunii tempus, quod quadragesimale dicimus, in plures diuideretur anni partes; ciborumque iuxta regiones haberetur exacta ratio atque discretio, quo omnibus quos ligaret huiusmodi præceptum, esset ieiunandi facultas. Verum instigatione quorundam id interruptum est consilium, quo minus Pontifex assenserit, quos Hypocritas nominare ipse fuit solitus, vt qui magis propriæ gloriæ quam animarum saluti consuluissent. In parentes piissimus fuit, vt qui ab ineunte ætate ardentissime & patrem Federicum tertium, ac matrem Leonoram Imperatores Aug. semper veneratus sit, coluerit atque summo prosecutus amore; vt Coriolani erga Veturiam matrem, Claudiæ Vestalis, Cimonis Athenienf. Antigoni Macedonum regis erga parentes amorem, aut æquauerit, aut certo longe exuperauerit. Amorem eius maximum erga parentes suos testantur monumenta, patri Federico in Wienna Pannoniæ, matri in ciuitate Noua, tanto apparatu, tantis sumptibus constructa, vt cum per annos iam amplius quam viginti multi continuo adsint artifices, magnæque indies habeantur impensæ, neque tamen ob magnitudinem atque excellentiam operis adhuc in finem perduci potuerunt. Continentiæ quoque incomparabilis

Maria Burgunda vxor Cæs. prima.

ac pudicitiæ fuit, cum Mariam Burgundam Caroli clarissimi illius principis Burgundionum filiam primo in vxorem duxisset, ita apud eam matrimonii iura conseruauit, vt pauci admodum continentiores ipso seu puriores, nedum inter huius nostræ ætatis, sed neque vetusti sæculi principes facile reperiantur. Postea vero quam ex ea filios duos suscepisset, Philippum qui post tempus aliquod Hispaniarum Rex fuit designatus; atque Franciscum qui iuuenis admodum ab hac luce migrauit, nec non Margaritam filiam, inter mulieres huius nostræ ætatis fœminam omnium rarissimam, aduersa fortuna equi casu collapsa diem

Blanca Maria vxor Cæs. secunda.

obiit extremum. In cuius locum Blancam Mariam Mediolanensem principem traduxit vxorem, quæ tamen absque sobole ex hoc sæculo migrauit. Vtranque adamauit vnice, castoque amore dilexit, puto quod neque Graccus Corneliam Rom. neque Julia Pompeium Magnum adamauerit magis. Continentiæ (inquam) ac modestiæ talis ac tantæ, vt nullo vnquam tempore quisquam audierit ab ipso nec ingenuas, sed neque inferioris sortis virgines pollutas. Vt maiora interim taceam, matronarum puta seu virginum raptus, aut incestus, seu id generis multa, quibus (proh dolor) Reges nonnulli ac principes huis nostræ ætatis (vt fertur) plærique dant operam. Abhorruit ob mentis (puto) perpetuam puritatem, nedum veterum vt Neronis, Caligulæ, Tiberii, Arthoxersis, Darii, filii quorum notæ historiæ atque polluta labia, sed & quorumcunque suorum maxime, incontinentiam. Vnde si ex eis de adulterio aliquem notasset, semper toruis (vt aiunt) oculis, ac sinistra mente respexit. Testantur & purissimam eius mentem, decreta fratribus militaribus S. Georgii per eum tradita, quibus ipsos inter cætera plurimum ad continentiam à venereque abstinen-

abſtinentiam adhortatur, oſtendens ac plane demonſtrans quot inde mala, quanta infamia, quam praua ſubinde exempla apud mortales oriantur.

In bellis inferendis tardus, vt qui damna irreparabilia, quæ ex bellis euenire ſolent ſemper præcogitarit: pertulit ob id à pleriſque iniurias multas per longa etiam tempora, maiori etiam quam humana nonnunquam patientia vſus, priusquam bellum inferret. At vbi ſecus fieri non poſſet, magno animo bella & indixit & proſecutus eſt. In miſericordiam tamen ac pietatem ſemper procliuior, Vnde & ſæpius victorias, quæ iam in manibus haberentur & eſſent, cum ſe hoſtes recognoſcerent ad pedesque proſtraſſent, elabi paſſus eſt. Multos exercitus & ſi fuderit ad internitionemque deleuerit, hoſtesque ſimul habuerit truculentiſſimos, nunquam tamen humanæ conditionis ac fragilitatis immemor, omnibus quantum in ſe erat ad parcendum fuit paratus, vt viſus ſit cum Julio Cæſare omnium præterquam iniuriarum memor. Experti ſunt id quamplurimi ſuorum hoſtium, quos enumerare facile eſſet, ſi aliorum contumeliis Cæſaris noſtri laudem quæreremus. Sed id neque inſtituti, neque noſtræ mentis propoſitum. Faſtum mentis ac elatum animum ſemper abhorruit, nec quosuis quam ſuperbos magis habuit deſpectui. Gallos ego ob id atque Venetos apud ſe fuiſſe inuiſos crediderim, quod tam erga omnes & ſint ſemperque fuerint animi elati. Nil in hoc Cæſare noſtro niſi modeſtum, nil quod non ſummam modeſtiam redoleret ac præ ſe ferret. Habitus, inceſſus, geſtus, omnia in eo modeſtiam quandam redolebant. Si quando tamen vel locus vel tempus expoſtularet, & principem magnanimum ſimul ac Imperatorem Romanum vultu & geſtu ſeſe magnanimiter demonſtrabat. Cibi atque vini
p.411 temperatiſſimus, vt qui vltra neceſſarium naturæ nihil nec cibi nec potus ſumeret. Parciſſimi fuit potus, vt qui raro vltra quam ter in prandio aut cæna potum ſumpſerit: infra prandium vero ac cænam quam rariſſime bibiſſe viſus eſt. Germanorum principum more bis in die cibum ſumpſit: determinatas horas cibum ſumendi non obſeruauit, verum iuxta importunitatem negotiorum differebat aut præueniebat horam conſuetam. Neque in ſe ſolum temperans fuit is Cæſar noſter, verum & eos maximo proſequebatur odio, quos vino ſe ingurgitaſſe notaſſet, Legem etiam ſeueram pluries contra eos qui intemperate nimis vino abuterentur, eſſentque immodeſtiſſimi, promulgari fecit, ac nonnunquam quos deliquiſſe comperiſſet, iuxta legem vel curia ſua depulit, vel alia pœna mulctauit. Diximus iam, quo pacto Cæſ. Maximilianus iuxta Chriſti doctrinam ac Dei mandata vitam inſtituerit propriam. Nunc videbimus quid de aliis curauerit, quibus moribus ſeu inſtitutis vitam traducerent. Natura inditum eſt vt ſimile ſimili oblectetur, ſitque ſimilitudo in rebus ratio amoris, in animantibus ac aliis rebus id ſane videmus. Cumque Cæſar noſter adamuſſim iuxta CHRISTI legem vitam ac proprios mores inſtituerit, quod neque hoſtes Cæſaris negabunt, quodque CHRISTUS DEUS Opt. Maxim. hoc genere moriendi, quod Cæſari ab alto eſt conceſſum teſtatus eſt. Neque enim facile fiet, vt qui male viuant, tam bene, tam Chriſtiane, tamque religioſe, vt Cæſar hic, ab hoc ſæculo migrent. Quid niſi ipſe omnes percupierit iuxta CHRISTI legem & vitam atque mores inſtituiſſe, & ſi de priuatis id quam longiſſime conſtet. Quotiens enim in conuentibus Imperialibus, quos plures celebrauit, regulas, decreta, ac leges ſanxit, quibus ſancte atque inconcuſſe viuerent omnes. Nihil tamen indoluit magis vir ille optimus, quam quod totiens verba fuerunt habita de neſcio qua Chriſtianorum reformatione atque priſtinæ innocentiæ Chriſtianæ ad normam reductione, cum tamen nullus vnquam ſubſecutus fuerit effectus. Sciebat Cæſar, pluriesque replicabat, quod inanis eſt medela, ac plane fruſtra apponitur cura pedibus, niſi capiti, brachiis, ac cordi prius abunde fuerit prouiſum. Vnde vniuerſalem ſemper deſiderauit collapſorum morum reformationem; non quidem fictam, non verbis palliatam, cui nihil ſubſit operis, ſed ſynceram, ſed veram ac integram, quemadmodum

Bella inuitus intulit Cæſar.

Faſtum mentis abhorruit.

Abſtinens ac temperatus.

Aliorum vitam iuxta Chriſti legem inſtitui curauit.

Multa decreta ac leges ſanxit in dietis imperialibus. Reformatio verbalis.

dum & sibi in DEUM atque ecclesiam mens erat vera, integra atque syncera.

At quia vir sanguinum visus est esse, cum quantumuis ex se vir pacis esset, tantus suo tempore quo præfuit Imperio Romano effusus sit sanguis Christianus; noluit forte DEUS Maximus ob id, sicuti neque ab altero Dauid à Cæsare Maximiliano sibi construi templum: sed cum Solomone id quo perficiatur ac plane in finem bonum deducatur, potentissimo regi Carolo Cæsaris nepoti ac filio reseruatum est. Alieni æris nunquam cupidus, vt qui sui esset largissimus ac in erogando profusissimus. Si quando enim aderat copia (vt apud potentissimos principes crebro est) liberalissime erogauit. Maximo odio prosecutus est eos qui latrocinia exercerent: si quosque deprehendisset, capitis supplicio affecit. Dici vix potest quam etiam eorum nomina nedum personæ sibi fuerint inuisa. Non minus abominatus est eos ac plane odio habuit, qui sub specie religionis hypocrisi laborarent, vtque hominibus placerent, parum quo DEum offendant ipsi timent: hos (inquam) nec videre neque coram audire voluit: aliquando in eos iocatus, *lupos sub specie ouina esse* dicebat. Nihil nisi apertum, nil nisi integrum atque syncerum amauit aut coluit. Principem quoque se gessit optimum. Cum inter tyrannum enim ac bonum principem hoc intersit, quemadmodum Aristoteles * in ethicis atque politicis describit, quod videlicet princeps bonus, omnibus consulit, nihil ei antiquius, nil dulcius republica, animus in omnes plusquam paternus, omnium vita charior quam sua, nihil neque noctes neque dies agit nititurque quam vt omnibus sit optime, apud eum præmia parata bonis, malis (modo sese ad frugem melioris vitæ referant) venia, patriæ commodum, suum ducat esse lucrum, semper vigilat, quo cæteris liceret altum dormire, nusquam sibi otium, quo patriæ liceat in otio vitam agere, At tyrannus sequitur quicquid in animo collibuerit, diuitias subditorum anhelat, vi atque armis imperium acquirit, atque conseruare conatur. Cui ii omnes suspecti qui prudentia, virtute, atque autoritate pollent, similes sibi sceleftissimos tum officiales tum consiliarios parat ac deligit, & quos præpollere videt nititur ad internitionem vltimam delere. Et cum hæc (vt diximus) & boni principis & tyranni sint partes, quis maiori animo, ingenio meliori, boni principis quam Cæsar noster partes peregit? quis tyrannicas magis est auersatus? Et quia res sole clarior nihil his immorabor, si tamen id vnum non siluero. Quo enim nobis, qui sub imperio sumus esset quam optime, liceretque altum dormire, hic Cæsar vigilauit semper, noctes atque dies pene vigilando absumpsit, vt mirum etiam hostibus ac exteris sit visum quod homo quispiam huiusce ac tantas perferre potuerit vigiliarum molestias: tribus aliquando vix horis, ad summum vero quatuor aut quinque quieti indulsit: reliquam noctis partem in negotiis versatus duxit insomnem. Labores itineris quis enumeret? Cum tot tantique fuerint, vt vel gregario militi exitiales esse potuissent: paucæ enim in Germania prouinciæ, paucæ vrbes, quas pro temporum atque negotiorum oportunitate ipse præsens non adierit. Nullum habuit vel temporum vel locorum discrimen: niues quales habet Germania maximas, etiam inter Alpes altissimas, vbi nonnihil periculi & sibi & suis aliquando esset, superauit crebro. Seu frigora seu calores forent immensi, modo prodesse posset, ab itinere nunquam destitit: & quidem nonnunquam tanta velocitate iter emensus est, vt tabellario fuisset supra quam satis. Experti sunt quæ dico, qui eum sequerentur.

Cum autem multa sint quæ regem seu principem decorent, nihil tamen æque ac clementia: per eam enim non coniungit modo sed deuincit sibi populos non solum suos sed & exteros. Reges enim Israel clementes sunt; Alias in principe admiramur virtutes, hanc amamus atque obseruamus vnice, quod in Pompeio Magno visum est cum Armeniæ regem Tigranem in regnum restituisset, neque post cruentissima bella quæ cum populo Romano gesserat, coram se diutius iacere supplicem passus est: sed benignis eum adhortatus verbis, diadema

Liberalis. Cæs. Odio habuit latrones. Abominatus hypocritas Cæsar.

* 8. ethi. 5. polit.

Vigilantia Cæsaris.

p.412

dema in caput ipsius reponens & regnum & imperium restituit, æque pulchre
iudicans & vincere reges & restituere. Verum quia pacis ac belli sunt sua tem-
pora, præclarosque principes pace liberalitas deceat atque (vt diximus) clemen-
tia, bello laborum tolerantia atque fortitudo; vtrobique Cæsar noster Maxi-
milianus ita excelluit, vt in ambiguo sit alterutrum fuerit præstantius. Cle- *Clementia Cæsaris.*
mentiam in eo attestantur, innumera ipsius benigniter acta, qui (vt prius dixi-
mus) omnibus etiam hostibus, modo voluerint, benefacere, delinquentibus
quoque parcere si ad melioris vitæ frugem reuerti voluerint consueuerit. Nati- *Austriæ domus natiua humanitas.*
ua tamen hæc Austriæ domus virtus est, vt eius principes humanitate potius
mites ac placidi quam seueritate austeri sint. Quod cum in aliis Austriæ prin-
cipibus sæpius fuerit visum, in hoc tamen nostro Cæsare peculiare erat, vt ho-
mines longe magis patrem atque parentem quam dominum in ipso se habere
testati sint. Liberalitatis tantæ, vt nemo qui huic Cæsari honeste integreue in- *Liberalitas Cæs.*
seruierit, non satisfactus ac bene pro rei dignitate remuneratus ab eo discesse-
rit. Et vt verum dicam, eo vsque liberalitas huius viri sacratissimi processit,
vt hostes ac æmuli prodigum eum fuisse fuerint perbelle iocati. Nec silentio
tradere possum, quod cum ex magnatibus suis quidam aliquotiens eum admo-
nuisset, ne tam profuse sua effunderet, ob id enim nonnunquam Maiestatem
suam & passam, passuramque æris inopiam: sibi potius cordi seu exemplo esset
Princeps quidam, quem tum referebat, qui cum rerum ac censuum esset per-
exiguus, omnia tamen abunde apud eum essent, ob id vel maxime, quod non
tam vbertim sua effunderet: *Quin abi tu potius*, respondit Cæsar, *neque post-
hac de his mecum conferas. Meminisse enim te oportet, me Austriæ non alterius fa-
miliæ esse principem. Hactenus Austriæ principes longe liberalitate sua plura quam
alii, tenacitate seu mauis auaritia sua acquisierunt.* At ille omnium maximo qui
adessent risu discedens, nunquam deinceps de his allocutus est Cæsarem. O
vere magnanimum principis ac Imp. animum. Sit vel liberalitatis eius testi-
monium permaximum, quod cum aliquando Cæsar religiosis domibus, seu
etiam priuatis personis aliqua dari dona iussisset, hi vero qui his præessent, aut
negligentia aut alia ratione quadam in soluendo fuissent tardiores, nonnunquam
etiam pertæsi, tanquam si nimis multa in huiusmodi erogaret, idque resciisset
Cæsar, pluries duplum dari iusserit, nonnunquam triplum. Nemo qui aliqua
singulari arte, aut doctrina esset præditus, modo resciret Cæsar, ab episcopo
absque singulari munere discessit. Poëtæ, Oratores, seu cuiusuis doctrinæ ho-
412 mines, ab eo quam multi & ad honores publicos euecti, & plurimis eorum
abunde prouisum. Testes huius erunt quam locupletissimi Reuerend. Dominus
Card. Saltzburgens. Dominus Petrus episcopus Tergestinus, Dominus Georgius
Episcopus Vien. Dominus Ludouicus Marlianus Episcop. N. medicus quondam
Diui Cæs. Regis Philippi atque potentissimi Caroli Rom. atque Hispaniarum re-
gis, Dominus Petrus de Motta Episcopus Pacen. Balthasar præpositus de Walt-
kirch, Paulus præpositus Vienen. Jacobus de Bannisis Decanus Trident. Seba- *Qui ob bonas literas à Cæs. ad dignitates euecti.*
stianus Sperantius præpositus Brixinen. Maximilianus Transiluanus Secretarius
Ro. regis Caroli N. Cancellarius Ro. ac Catholici regis, Conradus Peutinger
Jurisconf. Erasmus Roterodamus, Joannes Reuchlin, Jacobus Spiegel, Ste-
phanus Rosinus, Joannes Stabius, Joannes Cuspinianus, Zasius quoque no-
p.413 ster Friburgensis. Hos omnes (vt plures alios taceam) & fouit & singulari qua-
dam animi beneuolentia prosecutus est. Militares, nobiles, exercituum ducto-
res, qui essent bellorum gnari, plures ab hoc Cæsare castris, oppidis, & agris
donati sunt. Et vt summatim dicamus, hæc illa sua liberalitas ex hostibus ami- *Diatati militares viri à Cæs.*
cos, ex alienis pene domesticos, ex infidis fidos fecit: passimque omnes etiam
peregrinos ad se amandum atque colendum traxit. Militari disciplina adeo ex-
celluit, vt nemo ei suo tempore par fuerit, nedum superauerit quisquam. Di-
sciplinæ suæ militaris documenta satis humana nobis reliquit. In milite enim
non philosophorum austeritatem, sicuti nonnulli duri militaris modestiæ exacto-

 res,

res, sed ciuilem modestiam ac virtutem ad res gerendas requirebat. Quam ob rem longinquo hoste, liberiora militibus disciplinæ fræna remittebat, vt postea propinquior factus, cum ita militum animos viresque recreasset, promptioribus diligentioribusque aduersus hostem vteretur. Prælii aut expeditionis raro tempus militi prædicebat, vt horis omnibus esse præsto se debere atque in mediis deliciis, si iuberentur, descendendum in prælium scirent. Quæ norma & ei plurimas peperit victorias atque perpetuam gloriam, & hostes in magnas deduxit sæpius calamitates. Militarem seditionem siue militum contumaciam, aut si quando accidit ad hostes defectionem (quæ militaris disciplinæ venenum sunt mortiferum) seuera animaduersione castigauit. Et vt summatim perstringamus, neque Iulio Cæsare, nec Octauiano Augusto, inferior erat Cæsar hic in militari arte: qui & nouum genus bellandi, nouum quoque militum genus (quos *Landsknecht* appellant) ipse instituit atque fouit primus. Bello vero tanta insignitus claritate atque gloria, vt quicquid de hoc dixerim minus illud à laude & gloria ipsius esse videatur. Nam si enumerare voluero, quo inuicto labore iuuentutis annos militari puluere exercuerit, dies deficiet, frigora, æstus, cæteraque incommoda quanta animi perseuerantia pertulerit, non somnum, non quietem, non cibum, non potum, sibi indulserit; dum optimi ducis atque imperatoris munus ipse expleret. Neque vero enumero quanto animo, tot periculosa, tot horrida bella inter primos non solum adierit, sed & nonnunquam anteierit. Gallos in iuuentute pene totiens prostrauit, quotiens eis congressus. Fuit autem id sæpius, posteaquam Carolus Burgundiorum Dux diem obiisset vltimum, vellentque armis Galli nonnullas terras & prouincias, quæ hæreditario iure Maximiliano pertinerent, sibi vendicare: quibus magno animo, maiorique fælicitate Cæsar gloriosissime restitit, atque sæpe sæpius de ipsis triumphauit: eousque tum Gallos floccipendit, vt semel in pugna etiam atrocissima lacertis denudatis bellum animose inferret, ad internitionemque exercitum Gallorum deleret. Multis tum annis nusquam à castris ne quidem pedem digrediens, bella grauissima cum Gallis (vt diximus) Sicambris, Batauis, atque etiam Morinis gessit, sæpe eos profligauit atque confecit.

Disciplina militaris. — *Landsknecht.* — *Gallos sæpe prostrauit.*

Cum quidam ex principibus Germanis magnus quidem ac præpotens * non satis obedire Cæsari videretur, Maximiliani Cæsaris manu in ordinem est redactus. Bohemi quoque viri omnium bellicosissimi, qui pluries sola nominis sui fama exercitus fugarunt, cum nescio quid sinistri aduersus Cæsarem hunc molirentur, essentque auxilio his qui non satis obedire viderentur, parua militum manu accepta (neque enim exercitum suum, qui magnus esset, expectare voluit) apud Ratisponam ab hoc Cæsare nostro prostrati sunt atque profligati. Nemo eorum saluus remansit, nisi quem innata clementia Cæsaris conseruauit, quos & in verba sua iurare coegit. Nemo posthac Cæsarem magis dilexit, admiratus est quam viri Bohemi, quos & ob eximias suas virtutes ac integritatem animi Cæsar summo in pretio deinceps habuit, ipsisque in bellis vsus, magnam eorum expertus est fidem. Veneti vero (qui se á multis iam sæculis inuictos atque insuperabiles esse existimarent) cum Cæsarem Maximilianum quam maxime riderent, omniaque ipsius facta subsannarent, ita contudit ac fregit, vt nisi maioribus rebus occupatus (traductioni scilicet Caroli nepotis potentissimi in Hispaniam) iam plane eos confecisset, actumque proculdubio fuisset de his viris. Cum enim ipsi Veneti per longa iam tempora vniuersam pene Italiam miris suis artibus subiugassent, animique essent quod reliquum erat Italiæ, atque (vt ipsi dicebant) Europæ (nam monarchiam sibi pollicebantur) post hoc occupandi, à nullo Cæsarum post Federici Barbarossæ tempora nedum expugnati, sed neque aditi fuerunt; quos Cæsar noster, cum non vulgaribus iniuriis eum affecissent, magno animo, maiorique prudentia aggressus, ad internicionem pene deleuit. Mirum vero de hoc Cæsare, quem præ cæteris mortalibus Veneti despectui habuerunt, quod eos ita expugnauerit, ita contuderit, vt ante eum

** Rupertus Palatinus. Bohemi victi.* — *Veneti à Cæs. debellantur.*

eum nullus. Sed hæc DEI iudicia, quæ ſunt abyſſus multa, ne glorietur ſa- *Dei opus.*
p.414 piens in ſapientia ſua, ſed neque fortis in fortitudine: verum ſciant homines, quia omnis caro fœnum & tanquam flos agri quæ emarceſcit. Sintque omnes ſubiecti manui Dei, qui quos vult humiliat, quos vult exaltat. Principem igitur optimum nihilque tyrannidis olentem geſſit Cæſar.

Qualem autem ſe hominem Chriſtianum habuerit, reſtat videamus. Chri- *Signa 4. Chriſtiani hominis.* ſtianum autem hominem ex his maxime agnoſcas; Si feruidi in DEum Maximum ſit amoris; Si fidei arcanis (quæ omnem humanum ſuperant intellectum) firmo adhæreat animo; Si ſpem atque omnem fiduciam in DEum diuosque reponat; Si denique mortem ſuam præ oculis crebro habuerit. Nihil enim æque mundum contemni, quod maxime Chriſtianum decet, deſiderareque facit ac mortis continua imago. *Facile etenim* (inquit Hieron.) *omnia contemnit, qui crebro cogitat ſe eſſe moriturum.* Quod hæc Cæſar noſter peregerit (ſi præ lacrimis potuero) iamiam dicemus. Amoris in DEum erat feruentiſſimi, isque Dei *Amor in DEum.* amor ipſum inter aduerſa quibus pene per omnem vitam ſuam premeretur, tam patientem, tam mitem, tamque conſtantis animi fecit, vt cum altero Job veræ patientiæ cunctis mortalibus viſus ſit à DEO datus exemplar. Hanc vero æquanimitatem ſuarumque aduerſitatum tolerantiam Dei amor, qui fortis eſt vt mors, in Cæſare noſtro operatus eſt. Inter proſpera quoque quæ plura ſibi contigere, tam modeſtum, tam ſui non oblitum is Dei amor reddidit, vt difficile fuerit cognitu, proſpera ne an aduerſa vteretur fortuna: tam ſibi ſemper idem, tam vniformis in omni fortuna. Et hoc Dei amore tam pius, atque in pauperes miſerosue compatiens & largus ſibi animus, Xenodochia quoque decem quæ in pauperum JEſu Chriſti vſum conſtrui, atque ex ſuo ære prouideri, vltimo teſtamento quam liberaliſſime iuſſit atque voluit, hunc etiam in DEum eius atteſtantur amorem. Hincque arbitror emanaſſe vt cum (Chriſto atteſtan- *Luc. 7.* te) *ei multa dimittantur, qui plurimum diligit, charitasque multitudinem peccato-* *Prouerb. 10.* *rum cooperiat;* Si quando Cæſar vt mortalis, humaniſque paſſionibus ſubiectus nonnunquam deliquit, facile ſibi DEus id indulſerit, ob eximiumque illius in ſe amorem miſericorditer remiſerit: & cum *bene ſibi conſcia mens quaſi iuge ſit* *Prouerb. 15.* *conuiuium*, quis hilarem ac ſemper lætum Cæſaris vultum admirabitur? Facile *Judicum 5.* enim qui ſibi ab intra boni conſcius eſt, de foris ſubridebit. Qui enim DEUM *Spei magnæ erat Cæſ.* diligunt, ſicut Sol ſplendet in ortu ſuo, ita ipſi fulgebunt. Spei quoque ingentis in DEum Optimum Maximum erat, vt qui inter aduerſa quibus crebro per omnem vitam (vt diximus) premeretur, etiam quibus humano conſilio aut ingenio reſiſti non poſſe videretur, magna fiducia dicere ſolitus fuerit; *ſpem in alium non poſui præterquam in te Domine.* Ob id inſanias ac vanitates falſas, in quibus nonnunquam homines ſpei quidpiam reponant, deriſui habuit.

Cum reſciret, *Beatum eſſe virum, cuius eſt nomen Domini ſpes eius*, DEUM *Pſalmus.* Optimum Maximum omnibus in rebus ſuis præpoſuit, rerumque ſuarum ſemper à diuinis ſumpſit initia. Vnde & eum DEus nunquam dereliquit, ſed in *Pſalmus.* finem vsque protexit. Affuit in tribulatione ſibi cum ad eum clamaret, ab hoſtiumque incurſibus miſericorditer liberauit atque defendit. Quis eum enim à tot tamque potentiſſimis, quos ipſe pertulit, hoſtibus liberaſſet, vt nec beneficio, nec gladio, ſeu alia quadam fraude per tot annos, quibus & regnis & imperio præfuit, circumueniretur? Cum & eos ipſe habuerit hoſtes, qui his malis artibus longe plus quam gladio bellare didicerint atque conſueuerint. Quis iuuenili ætate, cum totiens inter Gallorum verſaretur impetus? quis in *Pericula à quibus liberatus Cæſ. diuina ope.* mari, cui aliquotiens etiam exigua manu ſe commiſit? quis inter Heluetiorum tumultus? quis à Geldrenſium fraude tot annis? quis inter Hungaros atque Bohemos? Et quod omnium eſt maximum) quis a Venetis & Gallo, per quos etiam nonnunquam (vt dicitur) proditiones ac id generis ſibi parata eſſent, niſi DEus Optimus Maximus, in quem ſpem ſuam repoſuit, eum conſeruauit atque protexit? Non enim manus noſtra, ſed brachium tuum & illuminatio vul- *Pſalmus.*

tus

tus tui domine DEus hæc fecit: quoniam complacuiſti in ſeruo tuo, qui ſpem ſuam non in homines aut creaturas quæ fallaces ſunt, ſed in te qui verax, qui
Fidei magnæ fuit Cæſ. fidelis, qui potens es, plene repoſuit. Spes quoque quam habuit maximam in DEum, in vltimo quoque vitæ ſuæ luce clarius patefacta eſt, vt paulo poſt di-
Diuinis deuote interfuit Cæſar. cturi ſumus. Fidei quoque fuit ſinceriſſimæ, ac plane totus (vt dicunt) catholicus. Diuinis laudibus affuit frequens, Diuina myſteria ſingulis diebus videre & audire voluit, tantaque illis interfuit deuotione, tanta animi ſui recollectione, vt nil tum præter diuina cogitaret: & ſi mens ſibi (vt fit) ſubriperetur, in aliaque ferretur, ſtatim vt perpendit ad cor reuerſus, rurſus in DEUM, atque CHRISTI paſſionem (cuius eſſet deuotiſſimus comtemplator) ferebatur. Nec id coniecturis refero, ſed certa experientia in hoc edoctus hæc dico. Et cum
Luc. 10. reſciret CHRISTUM dicentem; *Qui vos audit, me audit: quique vos ſpernit, me ſpernit.* Dei miniſtros atque diuinorum ſacerdotes tanto habuit in honore, p.415
etiam ſi minimæ eſſent ſortis, quanto ante eum principes pauci. Teſtes erunt de hoc quotquot ei affuerunt frequentes. Solebat Cæſar (cum per otium liceret) de diuerſis miſcere ſermones; at pluries, etiam de diuinis, & eo libentius quo ſibi aut rariora aut ſolidiora afferrentur. De fide autem & eius veritate: & ſi nullum (vt dicebat) ſcrupulum vnquam habuerit, magna tamen animi voluptate ſolida ſtabilia fundamenta illius auſcultabat. Recolo me ſemel ac iterum apud Maieſtatem ſuam fuiſſe, ac inter cætera quibus me alloqueretur, etiam de huiusmodi fidei noſtræ veritate ac ſolidis fundamentis verba plura habuiſſe. Cumque iuſſiſſet, hæc Maieſtati ſuæ tum adduxi: *Et ſi fides noſtra iamdudum & JEſu Chriſti verbis atque factis, ſacratiſſime Cæſar, Apoſtolorum item ac innumerorum Martyrum ſanguine confirmata ſit, atque cunctis mortalibus (qui obicem DEO non ponant) plane eius pateat veritas, multaque ſint doctiſſimorum hominum in eam* p.416
ſcripta: poſtea tamen quam Maieſtas veſtra ita iubet, pauca de his ſubiungam. Si fides (inquam) noſtra ſacratiſſime Cæſar, vera non eſſet, Chriſtus JEſus (provt aſſerit fides hæc) DEus quoque non eſſet: ex ſola enim hac fide ipſum aſſerimus DEum. Ergo credere ac confiteri ipſum fore DEum, ſumma eſſet blaſphemia, ac deteſtationis genus. Si igitur nos per JEſum Chriſtum obſecramus DEum patrem, quem cum ipſo & Spiritu Sancto credimus vnius eſſe diuinæ naturæ, quomodo DEus tantum errorem ex ignorantia & ſimplicitate conceptum indecenter, tanto tempore ſuſtinuit, atque hodie ſuſtinetur? & ſolita bonitate ſua, ſupplicantibus & illum toto cordis affectu quærentibus non ſuccurrit, quatenus à tanto errore liberentur? maxime cum id in primis ab eo petamus, vt nomen ſuum ſanctificetur per nos: cuius maxime contrarium fieret ſi JEſus Chriſtus pro eodem Deo vna cum Patre & Spiritu S. adoratur, ipſe vero DEus non eſſet. Aut ſaltem cur (vt diximus) huic errori & impietati tantundem faueret DEus, dum plurima & ampliſſima dona quæ omnis naturæ excellunt limites ac poſſe,
Actor. 9. *impartiens illos proculdubio clementer exaudit? Et vt id plane conſtet, Petrus Tha-*
Actor. 20. *bitam viduam oratione à morte ad vitam reuocauit, Paulus Euticum, Joan. Euangeliſta Druſianam. Oratione deuota Theodoſius Chriſtianiſſimus Imp. Eugenium tyrannum profligauit, atque vna cum exercitu ſuo interfecit. Oratione Alexander patriar-*
Eccleſ. hiſtor. 14. Hiſtor. *cha Alexandrinus Arrium potentiſſ. hæreticum & vicit & confudit. Oratione diua Maria Magdalena ſepties in die in aera à ſanctis Angelis eleuabatur, cœleſtique ſplendore illuſtrabatur. Dies me deficiet ſi enumerare voluero, quæ homines Dei oratione deuota impetrauerint. Diuus Dominicus Hiſpanus precibus obtinuit fratrum ſuorum inediam depelli, pane è cœlo ſibi allato. Apollonius vir in heremo ſanctiſſimus cum nihil cibi adeſſet, fratribus nihilominus iuſſis vt menſam pararent, oratione abun-*
Diuus Dominicus. *dantiam ciborum impetrauit. Et vt ſummatim dicamus, orantibus Apoſtolis in no-*
Apollonius heremita. *mineque Chriſti deprecantibus Spiritus Sanctus viſibiliter miſſus eſt. His donis quid maius, quidue glorioſius excogitari poſſet? Quare igitur DEus Optimus Maximus his*
Actus Apoſtolorum. *Chriſti cultoribus tam magna conferret, qui ſummam ſibi per Chriſtum inferrent contumeliam ac blaſphemiam. Fides igitur Chriſtianorum vera. Anima inſuper noſtra veritate in primum delectatur, nihilque adeo abhorret ac mendacium, in quo ex natura*

tura ipsius nullo pacto quiescere potest. Christi autem fide falsa, absurdior ac pestilentior nulla abusio inueniri posset: quomodo ergo innumeri homines (præcipue vero iusti ac sapientes) in ipsa Christi crucifixi contemplatione vsque adeo exarserunt, vt non solum humana omnia despiciant, sed inediam, labores, æstus, improperia, minas, verbera, carceres, ac demum sæuissima quæque tormenta libenter etiam pertulerint seu perferunt, sed etiam si desint, ardenter exoptentur? Id innumera attestantur & martyrum & sanctorum heremitarum, Antonii Pauli, ac aliorum gesta. Iacobus quoque intercisus id attestatur. Is enim cum omnia sibi ob Christi confessionem præscinderentur membra, ad corque iam tortoris manus sæuisset, ipse eleuata mente in cœlum dixit; Domine JEsu, si mille adhuc mihi essent corpora, omnia pro te vt cruciarentur, exponere paratus essem. O animum in JEsu Christi amorem transformatum. Vnde igitur tanta animi firmitas ac quies, si fides vera non esset? Certe digitus Dei est hic. Ab exordio item nostræ religionis ad hæc vsque tempora ex archiuis, attestationibus, & exemplis tam priscorum quam recentum patrum & quotidiana experientia nouimus, quod hunc cultum diuinum Christianum extrinsecum, qui in sacramentis ac ceremoniis consistit; pie ac fideliter exercentes, & qui pluries sacramenta diuinaque mysteria aut tractant aut sumunt, quam prius non habuerant, perfectionem acquirunt, & indies admirabili sanctitate fiunt diuiniores. At e contra qui sine fide atque religione his familiariter assuescunt, efficiuntur cæteris hominibus longe nequiores. Experientia enim etiam nostris temporibus in plærisque clericis atque religiosis id testatur. Si enim hi ipsi boni fuerint, nemo eis melior: Sin vero mali, nemo peior inuenitur. Illi enim post positis omnibus, despectaque præsentis vitæ fœlicitate, honoribus mundi, voluptatibus illicitis, ad id generis, soli Deo placere satagunt, lectionibus diuinis incumbentes, DEum ac Sanctos frequentissimi summa deuotione excolunt. E regione vero alii,
P.416 *superbia, fastu, auaritia, multisque aliis vitiis obruti, eo deueniunt, impietatis, vt non modo emendare vitam nolint: sed (quod omnium pessimum atque periculosissimum est) quod quibus cæteri resipiscunt, admonitione scil. reprehensione, adhortatione, ac bonis exemplis, ipsi magis atque magis exacerbentur. Hæc cum nemo negare possit (vtpote quæ præ oculis singulis videmus horis) quærenda est tam diuersorum effectuum in eiusdem sortis hominibus, qui eadem sacramenta contingunt, eisdem vtuntur ceremoniis, sufficiens causa. Duos enim contrarios effectus ab vna eademque causa prouenire, propter contrarias sibique repugnantes materiæ dispositiones, philosophiæ non repugnat. Terra etenim solaribus radiis induratur, & glacies soluitur in liquorem. Arbor vero fixis humi radicibus, virtute cœli flores pomaque producit, eadem rursus euulsa pari influxu penitus exarescit. Cum igitur hi duo effectus adeo sibi sint oppositi, vt alter eorum optimus sit, in his, qui recte (vt diximus) sacra mysteria venerantur; alter vero in his, qui sacris abutuntur, sit pessimus, non possunt ab inani aut falsa (quæ nulla esset) prouenire causa. Cumque id in alio genere hominum minus appareat, aliam eorum caussam dare non possumus, nisi diuersum contrariumque in illis Dei colendi habitum. Si enim Christianæ religionis cultus exterior ab ipso Deo non penderet, virtutemque ac diuinam virtutem in se hoc modo non contineret, quo instrumenta scilicet virtutem continent principalis agentis, nequaquam excellentissimum Christianæ sanctitatis effectum producere, fouere, & consummare posset. Per se enim hæc producere non posset: Christiana enim vita (cum spiritualis sit penitus, in parteque intellectiua consistat, à corporeis instrumentis nequaquam prouenire potest. Quid enim ad excolendum animum, aquæ ablutio, oleiue, ac balsami delibutio, thuris fumigatio, panis ac parum vini seu calicis oblatio: quid denique altaria, togæ, ac huiusmodi extrinseca spirituale conferrent, nisi superioris alicuius instrumenta essent. Nam si hæc humano commento vel diabolica fraude ad superstitiosum ritum introducta essent, nunquam à tam prauis & vanis illusionibus tam sancta vita proueniret. Dices forsitan, huius aut bonitatis in bonis, aut malitiæ in peruersis, non cultum huiusmodi causam esse, sed virtutum exercitationem; & hominum credulitatem, qua illum diuinum esse credunt. Hi enim cum vitia fugare conentur, bonis assidue operibus incumbentes eiusmodi imaginatione ac exercitatione indies magis magisque proficiunt. Respondeas quæso quisquis fueris: Quare nam*

Ant. Paulus heremita.

Iacobus intercisus.

Cultus Christianorum extrinsecus.

alii probitatis & disciplinæ moralis studiosi, qui aut hæc sacramenta non colunt, aut ab eis per interuallum temporis abstinent, longe ab illa integritatis meta differuntur? Profecto si huiusmodi cultus inutilis aut falsus esset, quanto quis longius ab eius celebratione recederet, à se ipso illum abiiciens, tanto in virtutum exercitatione moralium proficeret magis. Sacerdotes quoque ex eius irrisione ac contemptu non deteriores, sed longe meliores efficerentur: cuius rei contrarium singulis diebus experimur. Quæ si addideris, DEum summam esse veritatem, quantoque eius luce quis magis perfunditur, tanto fit DEO propinquior: quanto autem mendaciis & erroribus magis impletur, tanto fit ab illo remotior. Scimus autem eos qui hæc mysteria pie ac religiose frequentant, diuino cultu vehementer oblectari, vt sæpe etiam extra se positi perstent, attonitis membris immobiles. Horum etiam immutata facies radiis sanctitatis elucens, ipsos cunctis amabiles ac venerabiles reddit. Immo & feroces animos aliorum nonnunquam cum stupore, ac summa omnium demiratione deponit & mitigat. Patet in Attila Hunnorum rege potentissimo ac simul immanissimo, quem nulla arma, nullus exercitus, sed beati Leonis Pont. Max. oratio ab Italia ac hominum cæde abstinere fecit. Sic diuus Benedictus Totilam Gotthorum Imp. sic Theodosium S. Ambrosius Mediolanensis sua sanctitate compescuit ac moderatos fecit. Vnde igitur hæc vis? vnde hæc extasis? vnde sedula & iocunda meditatio? vnde feruor ille igniti spiritus? & calida suspiria dulcesque lacrimæ defluentes? atque in hymnis & canticis suaue sonantis Ecclesiæ ineffabilis iubilatio? Profecto nisi hic cultus à Deo esset, ac subinde verus, nusquam plura deliria ac mendacia reperirentur. Vir igitur præsertim sapiens & perspicacis ingenii, ex horum sacramentorum meditatione tam mirabiliter ad rerum diuinarum contemplationem non tolleretur, neque tot ac tantis cœlestibus deliciis repleretur. Ex mendaciis enim (vt paulo ante diximus) incertior fit obtusiorque intellectus, & per ea à Deo semper amplius recedit. A contrario igitur effectu Christianam fidem nostram atque eius cultum extrinsecum dicimus verum esse. Fuit Christianus fidelis, atque totus crucifixi domini seruus, vt merito *Christianissimi Cæsaris* sit adeptus nomen: Et quia Deo credidit, reputatum est ei ad iustitiam & fideli seruo suo ostendit Dominus mirabilia sua. Maiora enim atque plura sub hoc Cæsare signa miranda, quibus hæc sancta fides est roborata Dominus ostendit, quam sub vllo quouis Cæsare. Cruces, atque singula pene passionis Christi insignia M. D. III. è cœlo in vestes ac hominum corpora visibiliter ac in prospectu cecidere. Tunica Domini inconsutilis per hunc Cæsarem in ciuitate Treuerensi, cum illic conuentum ageret principum, cum innumeris Sanctorum reliquiis anno salutis M. D. XII. reperta est. In oppido Werd sex miliaribus Germanicis ab Augusta distante, spina coronæ Domini, quæ per Cæsarem magna deuotione illic in cœnobium S. Crucis ordinis diui Benedicti fuisset deportata, in die Veneris sancti, anno penultimo ætatis suæ in præsentia plurium fide dignorum per Cæsarem ad hoc quam diligentissime deputatorum, Balthasar videlicet Wolff præfecti in Werd, Abbatis S. Crucis, Erhardi Almauer sacellani Cæs. Prioris atque conuentus dicti cœnobii (qui & id literis atque sigillis suis, quas penes me iussu Cæsaris conseruo, testati sunt: taceo plures alios vtriusque sexus, qui idipsum suis viderunt oculis) sanguinem sudauit. Et si omnia enumerare voluero, prolixior ero quam mei sit instituti. Sed hæc sat sint testimonii, quod Dominus seruum suum, qui sibi toto corde crederet, grandem atque magnum effecit: Fide enim tanquam alter Moyses grandis est effectus.

Christianissimus fuit Cæsar Gen. 15.

Tunica domini.

Sanguis ex spina coronæ profluxit 1518.

P417

Paulus Apostolus Hæb. 11.

Quod vero præ oculis habuerit mortem Cæsar noster, post hac dicturi sumus: neque proferemus in medium, nisi quæ certo certius constant. Anno quinto priusquam diem obierit vltimum, quantumuis in magnis versaretur, & Imperii & regnorum negotiis, essentque sibi tum Gallus tum Veneti quam molestissimi, sarcophagum cum omni ea suppellectili, quæ mortuo ad sepeliendum foret necessaria, per se quam diligentissime ordinauit. Eo enim tempore in Insprugk regio oppido Tirolis, cum palatium amplissimum ac plane Cæsare dignum fabricaret, nescioque quid erroris artifices commisissent,

Mortem Cæs. continuo habuit pro oculis.

misissent, ad Matthæum (quem seniorem appellant) qui primus esset inter eos qui cubiculo præsunt, secretius in aurem susurrans dixit: *Nihil hi faciunt quod gratum sit. Ego vero domum mihi construam, quæ placeat*, eaque die sarcophagum cum ea qua diximus, suppellectili fieri iussit. Et clanculo quidem, ne ad hominum ostentationem id fecisse videretur. Secretissime apud se quinque illis annis, vbicunque locorum esset, etiam dum Mediolanum contra Gallos proficisceretur, quam diligentissime singulis noctibus semper conseruauit ac reponi iussit. Arbitrabantur quidem homines, etiam quibus rerum magnarum demandata esset cura, thesaurum aliquem illic detineri ac conseruari? alii nonnihil librorum, quibus historiæ veteres continerentur, alii aliud magni quidpiam eo deferri. Cæsar vero sibi conscius, in quem secum deferret vsum, vt semper hilaris erat, subridendo *in rei cuiusdam sibi omnium charissimæ vsum id secum deferri dicebat.* Quis obsecro simile inter priuatos, ne dicam Reges & Imperatores vnquam fecit? Quis tam sedulo ac frequens mortem ante oculos reposuit, vt neque dies neque noctes sepulchrum sibi abesse voluerit. Vnicus quem ego meminerim, Saladinus Ægypti atque Syriæ rex, & is quidem Sarracenus, cum morti proximus esset, mandauit in sui funeris pompa quatenus interior lineus amictus, quo indui solebat, hastæ prælongæ impositus per castra portaretur; & is qui eum deferret, magna voce diceret omnibus; *Saladinum Asiæ domitorem ex tantis opibus quantas pepererat, vnum hunc lineum amictum secum in morte deferre.* Sapienter quidem, sed sero, humanæ miseriæ commonitus. At Cæsar noster non semel tantum, vt Saladinus, sed iugiter; non morti proximus, sed quinque annis priusquam diem obierit, mortis suppellectilem (vt dixi) diligentissime parari fecit. Tam bene, tamque Christiane mortuus est, vt si ex fine sit metienda vita reliqua, bona fuerit ne an mala. Non dubium quin ex hoc mortis genere facile Cæsaris vitam fuisse optimam ac sane Christianissimam diiudicabimus. Dii boni, quanta patientia, quanto ordine, quam prouide mortuus est Cæsar. Posteaquam enim in anno salutis M. D. XVIII. circa initium anni insignem conuentum celebrasset prouincialium, cui in oppido regio Tirolis Insprugk adessent ex hæreditariis singulis Austriæ terris nobiles ac senatores, multaque illic futura, quæ se mortuo pro pace ac conseruatione patriæ atque prouinciarum Austriæ necessaria forent, iam disposuisset, Augustam Vindelicorum petiit, illic principes electores, cæterique Germaniæ principes, primates, Episcopi, prælati, respublicæ ac innumeri nobiles conuenerant. Aderant quoque Pont. Max. Leonis X. legatus Cardinalis: Regum item Hispaniarum, Franciæ, Hungariæ, Poloniæ, atque Bohemiæ Oratores. Celebrauit dietam omnium celeberrimam, multa rebus imperii præuidens, ac de futuro Romanorum rege deligendo cum electoribus consultans. Adeo hercle vt ex his duabus

417 dietis pene coniecturari liceat, Cæsarem nostrum mortem suam iamdudum præsciuisse, tam enixe circa ea institit, quæ se mortuo Imperio atque prouinciis necessaria forent. De bello quoque in Turcas assumendo, deque bellorum apparatu, atque (vt dicunt) bellorum neruo multa per Cæsar. & principes, in primisque per legatum sanctissimi D. N. Cardinalem S. Sixti tractata fuerunt. Augusta (posteaquam conuentus ille principum esset dissolutus) discedens Insprugk reuersus, demum oppidum Kopffstain petiit: illic per aliquot moratus dies cum magistratu, qui prouinciæ Tirolis præest, nonnulla commentatus. Adiit illico eum magnæ apud se fidei cocus peculiaris, qui à cibis decoquendis pro Cæsare esset primarius, cuiusque fidem per annos amplius quam XXXVIII. inconcussam semper fuisset expertus: veniam à Cæsare petiit, quo sibi vxorem ac liberos qui essent in Insprugk inuisere liceat:

p.418 Jam enim se eis absuisse diebus quamplurimis: si vero Maiestati suæ ita visum esset, se ad curiam quantotius reuersurum. Cui tum Cæsar respondit. *Nec tu sane domum hoc tempore ascendes, sed mecum potius perges, sepulturæ me traditurus.* Abhorrente viro dictum, longeque aliter imprecante: *Quin tu optime Cæsar*, inquiens, *per longos atque multos nobis viuas annos. Ita erit vt dixi*, respondit Cæsar,

Sarcophagum apud se conseruauit.

Saladinus moriturus.

Bene & Christiane mortuus Cæsar.

Prædixit mortem suam Cæs.

tu mecum descendes, meque sepulturæ trades, nam breui moriturus sum. Affuerunt multi, cum hæc diceret Cæsar, qui hæc ex ore Cæsaris audierunt. Is quoque idem, cui magister Joannes nomen est, publice ac coram magnatibus multis, & mihi quidem lachrimis multis, sæpe sæpius testatus est. Per Heni itaque fluuium nauigio Cæsar descendens, ad Wels oppidum Austriæ peruenit: illic aut aucta, aut certe cœpta infirmitas. Per dies aliquot dum adhuc in Augusta esset Cæsar, priusquam aduersa valetudine laboraret, vocauerat ad se Carthusiensem, ex Friburgo Brisgaudiæ, dominum Gregorium Reisch, magnæ famæ ac doctrinæ hominem, quo se in oppido Wels conueniret: illuc cum venisset, staretque coram Cæsare perhumane ab eo susceptus; *Bono*, inquit, *pater venisti omine atque tempore, qui mihi auxilio aderis quo cœlos petam.* Reguli vero nonnulli, qui tum forte Cæsari astarent, subriserunt, nihilminus quam Cæsaris mortem fore propinquam credentes. At Cæsar constantissime affirmauit, *breui se moriturum.* Somnus inde sibi per dies ac noctes ademptus, valetudoque aduersa indies aucta. Adhibiti medici doctissimi, domestici primo, deinde etiam exteri ex Vienna Pannoniæ. Qui licet omnem suam operam quam diligentissime apponerent, nihil tamen profecerunt. Conuentum tum prouincialibus Austriæ è nouo indixit, vt si quid imperfectum anno altero in Inspurgk esset relictum, illic ad finem deduceretur. Sed indies valetudine crescente nihil actum. Nec tamen etiam lecto decumbens à publicis curis abstinuit, maxime autem quæ concernerent bellum aduersus Turcas assumendum. Aduenerant ex Croatia oratores viri magni contra Turcas, qui ceruicibus suis imminerent, subsidia atque auxilia subnixe postulantes. Quibus perbenigne respondebat, se eis non defuturum, pecunias subministrans, spe plenos ac bono animo absoluit. Quo se Christianum verum atque deuotum ostenderet, semel atque iterum peccata sua Christiano ritu ac more confessus est. Die enim XXVIII. Mens. Decembr. Ex monasterio Gleinck ord. Benedicti fratrem ad se accersiri fecit, cui & magna humilitate ac summa peccatorum suorum contritione deuote confessus est. Demum infirmitate iam plane plurimum aucta, Die VIII. Januarii, secundo est confessus. Sequenti vero luce, quæ erat. IX. dies Januar. corporis ac sanguinis Christi sacramentum tanta suscepit deuotione, tantis lachrimis ac reuerentia, vt ex circumstantibus affuerit nemo (aderant autem quamplurimi, nam voluit suos adesse omnes) qui non collacrimans cum magna deuotione discesserit. Testamentum non obstante graui qua laboraret infirmitate, per se confecit atque perfecit, adhibitis viris DEum timentibus, ac plærisque nobilibus qui id exequi curarent. Multa illic (vt audio) ordinauit, quæ si (vt sane spero) dabuntur executioni, DEO Opt. Max. laus, hominibus vero (maxime autem pauperibus) vtilitas ingens inde sequetur. XI. die Jan. summo etiam diluculo, vti Christianus ac optimus Catholicus, extremæ vnctionis sacramentum per sese deuotissime expetiit atque postulauit. Quo deuotissime sumpto coram se, per religiosum virum Abbatem monasterii Kremsminster, qui tum semper Cæsari adhæreret, diuinis celebratis, Christi sacramentum maxima, qua præ infirmitate potuit, reuerentia deuotissime inuisit: Crucis per se signo facto, omnibus qui tum aderant valedixit. Cumque à lachrimis nemo astantium se continere posset (quis enim tam ferret animi durique cordis, qui tali ac tanto principe tam grauiter decumbente, sibique tam paterne valedicente se à fletu contineret.) Aderant ex magnatibus suis plærique, qui cum & ipsi irremediabiles emitterent lachrimas, eosque Cæsar coram vidisset ipsos alloquitur: *Quid me ploratis*, inquit, *cum sim mortalis, moriturum hominem? Ite potius, virorum officia peragite: lachrimæ enim huiusce mulierculas decent, non tales quales vos estis viros.* O vocem principe dignam, ô generosum magnanimum, fortemque animum. Neque inter mortis angustias quid viros deceat oblitum. Extases deinde plures passus, vt ab his qui astarent, nonnunquam pro mortuo iam haberetur. Accensam interim iuxta Christianum morem candelam, sibique vti morituro

Gregorius Reisch.

Medici Conuentus prouincialium.

Oratores ex Croatia. Confessus Cæsar.

Eucharistiæ sacramentum sumpsit. Testamentum confecit.

Abbas de Krembsminster.

Valedicit omnibus Cæsar moriturus.

Extases patitur.

morituro allatam, ad se reuersus, sua sponte manu præhendit. Clericis qui tum aderant, sibique momentis singulis astarent, vt se Deo, Virgini gloriosæ, diuo Georgio vti patrono vnice à se amato commendaret, exhortantibus: contraque inuisibiles hostes fortiter dimicaret, quemadmodum dum licuisset contra visibiles suos hostes sæpius fecisse, resumptis viribus, clare (quantum poterat) respondit; *Id toto corde ac animo & desidero & deposco.* Post pauxillum temporis ad circumstantes clericos subiunxit: *Singula ne perfeci, quæ Christianum hominem moriturum decent, an quidpiam adhuc restat vt faciam?* O Christianum hominem. O vere religiosam mentem. Respondentibus his qui astabant: *Omnia plene per Maiestatem vestram sunt peracta.* Statim extento brachio candelam, quam hactenus in manu reseruauerat benedictam, astantibus restituit. Hora inde eius diei septima orationes publice vt postulauerat coram se habitæ. Voluit autem vt Psalmi (quos dicunt pœnitentiales) Orationes item diuæ Brigittæ tum alta voce legerentur. Mortem ac passionem Domini JEsu Christi, iuxta id quod Euangelistæ describunt, fecit coram se continuo recitari; nec voluit vt ea lectio vnquam intermitteretur. Aderant tum Maiestati suæ quamplures: maxime autem ex clero, Abbas de Krembsminster, Carthusiensis, Friburgensis, Sacellani quoque domestici pene omnes; præcipui vero dominus Thomas Krieger, atque dominus Wilhelmus Waldner, qui passionem & Christi mortem crebro coram eo recitabant. Hora octaua infirmitas plurimum aucta, vt vires iam pene deficerent. Ad Georgium Vogel, qui à cubiculo esset, Cæsar tum dixit: *Pergam ego sane pauco ab hinc tempore.* Et quo perget Maiestas vestra? Georgio respondente; *Ad DEum optimum, Dominum meum JEsum Christum pergam*, respondit: *Nam ad id iter (Dei munere ac gratia) plene ac perfecte sum paratus.* O sincerum animum. O fiduciam ingentem quam in DEum reposuisti, Cæsar Christianissime. Obdormiuit deinde paulisper, qualis iamiam morituris potest adesse somnus, hora tertia post noctis medium, cum Christi passio alte coram se recitaretur, deuentumque esset ad id, vt Joannes Euangelista dicat Christum inclinato capite spiritum emisisse, Cæsar Deo altissimo animam deuotissime commendans, post pauxillum temporis & ipse spiritum emisit. Patientiæ tantæ in omni ea infirmitate fuit, vt nedum verbo, sed nec gestu, aut nutu quicquam impatientiæ ostenderit. Discretionis tam enixæ vt vsque in vltimum tempus vitæ omnes agnosceret, perciperetque plane quæcunque sibi a circumstantibus dicerentur. In vltima quoque mortis hora dum ex clero multi sibi astarent, signo admonuit ne circa se starent, sed sederent potius. Nam ea, dum viueret, semper sibi consuetudo erat, vt nullum ex sacerdotibus coram se stare, sed semper præ modestia sibi assidere fecerit. Deuotione vero tanta mortus est, vt à nemine facile vnquam exprimi posse crediderim. Pudicitiæ talis ac tam ingenuæ, vt & in hora mortis vltimique agonis, illius non fuerit oblitus, panneolo quem manibus tum forte moriens gestaret, pudenda (ne à quoquam se mortuo videri possent) obtexit. Deo, matri genitrici, sanctisque suis patronis, S. Georgio ac diuo Andreæ, frequentissime simul ac deuotissime plurimum sese moriens commendauit. Mortuus est infra tertiam & quartam horas die XII. mensis Januarii, Anno salutis M. D. XIX. Posteaquam vixisset annos LIX. mens. IX. dies vero XIX. Regnassetque annis XXXIII. Tali quidem moriendi genere, vt Christiano homini vltra id ad bene ac Christiane moriendum non facile quidpiam addi posset. Sepulturæ locum delegit in ciuitate Noua Austriæ, in capella sumptuosissime à Federico tertio parte illic in castro amplissimo constructa. Credo, ob id illic eum delegisse sepulturæ locum, quod in eo Castro sit genitus, in ea capella per sacramentum baptismi regeneratus. Mater quoque Leonora Imp. Aug. quam vnice dilexit, in ea etiam ciuitate sepulta. Inhibuit autem (dum adhuc viueret) ne præter communem hominum sepeliendi modum sibi pompa adhiberetur. Balsamo noluit condi, cum tamen principibus Germaniæ, maxime autem Austriæ, id sit consuetum atque commu-

p.419 (margin)

Qui affuerint tum Cæsari.

Vox spei plena.

Patientia magna.

Modeste.

Mortuus die 12. Jan. Anno 1519.

Sepulturæ locus.

commune. Neque voluit ob pudicitiam illam innatam (crediderim ego) exenterari, ſed iuſſit, vt corpus mortuum calce repleretur. Sacco quintuplici & diuerſo eſt inuolutus, ſubque ſigno crucis quod militares fratres S. Georgii deferunt, ſepulturæ traditus. Corpus mortuum biduo cunctis cuiuscunque ac quantumuis infimæ ſortis hominibus paſſim (priusquam ſacco obtegeretur) palam vt conſpiceretur permiſſum. Ita enim iuſſerat viuens, quatenus homines vel ſuo exemplo viderent, cogitarentque, cuiuscunque ſtatus eſſent ſe mortales fore, quamque nec diademata, nec opes, nec regna, aut imperia, à morte præſeruare hominem queant.

Et ſi omnia quæ in Cæſaris morte ac vita plane ſint miranda, id tamen præ cæteris admirandum magis, quod cum Cæſar noſter natus ſit Anno M. CCCC. LIX. vixerit quoque LIX. annis, menſ. IX. diebus XIX. Obieritque anno Chriſti M. D. XIX. Regnauerit vero 33. annis, quod omnes ſcil. numeri huius Cæſaris in nouenarium, qui in ſe ter reductus ternarium cauſat, qui omnium eſt perfectiſſimus, terminentur. Hoc enim numero (ternario ſcil.) inquit Ariſtot. ſacrificamus Diis. Habet certo certius is numerus annorum, menſium, atque dierum Cæſaris aliquid in ſe diuini. Quid vero illud ſit, Deo manifeſtum, nobis vero abſconditum, niſi his forte quibus DEus reuelare dignatus. Id tamen plane ſperamus, quod ex huius Cæſaris familia, ſalus atque protectio cum incremento ſanctæ fidei Catholicæ, ac ſanctæ eius Eccleſiæ ſalute, ſit futura. Quod Deo relinquimus, cuius altitudinem diuitiarum ſapientiæ & ſcientiæ comprehendere nemo poteſt. Vt vero tandem orationis noſtræ finem faciamus, dicimus Cæſarem noſtrum glorioſiſſimum Maximilianum vt mortuum non eſſe deflendum, ſed potius tanquam viuo maximopere congratulandum, viuunt etenim virtutes Cæſaris clariſſimæ, viuetque per eas Cæſar perpetuo. Nullum enim ſæculum eſt futurum, quod non admirabitur vitam innocentiſſimam, atque Chriſtianiſſimam mortem huius Diui Cæſaris. Quid prudentiam, fortitudinem, magnificentiam, liberalitatem, iuſtitiam, temperantiam, modeſtiam, religionem maieſtatemve commemorem? Putabunt tum felices ſeſe principes, cum Maximiliani facta, geſta, atque virtutes eximias poterunt imitari. Viuunt inſuper nepotes Maximiliani, neptesque clariſſimi, & quidem tam glorioſe, vt neſciam ſi glorioſius vllum viuendi detur genus. Europam pene vniuerſam repleuit ſobole ſua Cæſar: Regna etenim Caſtellæ, Arragoniæ, Legionis, Granatæ, Nauarræ, Siciliæ, Neapolis: Principatus item ampliſſimos, Sardiniæ, Valentiæ, Catheloniæ, Tholetæ. Inferioris Germaniæ pene totius, ſuperioris vero tertiæ partis hæreditario iure, Carolus nepos Catholicus ac potentiſs. Rex potentiſſime poſſidet illisque plane dominatur. Quid quod Romanum Imperium ipſum expectat? Vbi Europa, Affrica, atque ipſa Aſia, depulſo Turca immaniſſimo ipſum præſtolatur futurum ſui dominum. Ferdinandus quoque inæſtimabilis ingenii ac indolis Hiſpaniarum princeps num non viuit? Elizabetha quoque quæ Regi Daciæ potentiſſimo eſt nupta: Maria Hungariæ Regi Ludouico deſponſata: Leonora Portugaliæ Regi copulata: Caterina vero (quæ omnium ætate minor eſt) adhuc potentiſſimo cuidam reſeruatur principi. Quis igitur diceret Cæſarem non viuere, qui tot tantaque & regnorum & virtutum ſuarum incomparabilium præclariſſima atque chariſſima poſt ſe pignora reliquit? Viuat igitur Cæſar Maximilianus nobis Germanis perpetuo nullaque ſit ætas, quæ Maximiliani nomen non celebret, veneretur atque excolat. Viuant apud Aſſyrios Semiramis, Ninus, Aſcades, quod ſi cupiant, & ſuus Sardanapalus. Habeant & Latini Janum, Saturnum, Ænæam, Aſcanium, Albani, Siluium atque Numitorem. Apud Hebræos quoque viuant Dauid, Salomon, Joſias, Ezechias, atque Oſeas. Venerentur Medi Aſtyagem ſuum, Cyaxarem & Arſacem. Viuant Romanis Romulus, Numa Pompilius, Tarquinii, Scipiones atque Fabii ſui. Excolant Perſæ ſuos Darios, Xerſes, Cambyſes, cum Arthaxerſe. Afficiant honore perpetuo Macedones, Antigonos,

Quid ſperandum ex Cæſ. familia.

Nepotes ac neptes.

Ferdinandus.

p.420

tigonos, Demetrios, Philippos, & Alexandros. Habeant & Græci Themistoclem, Epaminundam, Cimonem. Glorientur Galli vt solent in Clodoueis, Ludouicis, Pipinis & Carolis suis. Placeant & Saxonibus Vitikindus atque Othones sui. Admirentur Sueui Federicos, atque suum Philippum, vnicus tamen Maximilianus Cæsar nobis Germanis immo Christianis perpetuo viuat, sitque vnus pro decem millibus. Cuius beneficio quoad vixit, pie, ac singulari quadam beneuolentia & humanitate gubernabamur. At mortuus tales nobis post se reliquit filios hæredes, vt non tam ipsius videamur destituti solatio, quam perpetuam per potentissimum Carolum Regem Hispaniarum principem atque Ferdinandum affuturam speremus nobis consolationem, quietem ac diuturnam pacem. DIXI.

p.421 AD AUGUSTOS PRINCIPES, CAROLUM, IMP. ROMANORUM ELECTUM, ET FERDINANDUM GERMANUM, POST MAXIMILIANI CÆSARIS OBITUM

ORATIO

GEORGII SAUROMANI.

Ad Lectorem.

Magnus Haldenberger Lantsperga.

Perlege, quid cessas? Oratio culta placebit.
Et sua Germano palma reposta Joui.

GEORGIUS SAUROMANUS OPTIMIS AC ILLUSTRISSIMIS PRINCIPIBUS, FRANCISCO SFORTIÆ BARRI DUCI, ET BERNARDO GLESSIO, EPISCOPO TRIDENTINO S. P. D.

POSTQUAM *Diis ita visum est, vt Cæsari, cui iampridem Italia triumphos, plausus, & lætos honores meditabatur, præter omnium expectationem & voluntatem parentandum fuerit: non alienum & à temporum & ab amicorum rationibus duxi, tanti luminis occasum atque tam graue orbis terrarum desiderium quoquomodo testari. Quod quidem cum nullis honestioribus lachrymis, quam his ipsis quæ penitus ex animo viua voce emanant, neque vnquam exarescunt, fieri posse existimarem, subito mecum orationis suscipiendæ consilium, fortasse haud quaquam improbandum iniui, si quid modo consilii aut bonæ mentis in tanta communis doloris magnitudine esse potuit, quæ vel summi ingenii vires debilitare & facile obruere potuisset. Vtcumque Cæsaris manibus, more veterum misimus inferias, & hac oratione parentauimus, qua demortui res gestas, quæiam ab omni inuidia & adulationis suspicatione abesse debent, modicis quidem sed longe verissimis & iustissimis laudibus perstrinximus, ne posthac vlla de eo suspicio vel tenuissima in eorum animis relinquatur, qui sæpe (quæ horum temporum est maleuolentia) fortunam in culpam conuertere solent. Auxit susceptam orationem constans adhuc illius in Augustæ conuentu electionis fama, ad cuius spem Italia atque omnes Cæsariani tantis studiis conflagrarunt, vt prope id prius votis declararint quam quicquam promulgatum fuerit. Quorum & hic nunc nonnulli orationem mœsto dolore & recenti lætitia ac desiderio redundantem, atque simul vniuersæ Italiæ vicem apud Reges suos lugentem mihi pene inuito extorserunt. Hanc ego*

vobis

vobis, Principes ornatissimi inscripsi, qui superioribus annis hac Romam transeuntes me tum huius vrbis gymnasiarcham, nulla non amoris & beneuolentiæ significatione coram complexi estis, ne ea nunc me vobis absentibus vsquam interim ex animo effluere patiatur. Atque vt splendore vestro illustrata, eius rationem facilius tantorum Regum iudiciis probemus, quorum Augustissimum conspectum cum vestra opera forte subierit, si cætera non admodum probanda videbuntur, certe studium & pietas non omnino improbabitur. Valete Bononiæ Kal. Februar. M. D. XIX.

ORATIO.

SI quando antea in rebus humanis animaduersum est, Mortales vno eodemque tempore, & summo dolore, & pariter gaudio affici, atque eorum animos diuersis ac prorsus repugnantibus sensibus fluctuare conflictarique, id potissimum hoc tempore videri debet, quo vos Augusti Principes, in celsissimam fortunæ & honoris sedem, tot gentium votis atque populorum adclamationibus sublati, & ad imperii orbisque terrarum gubernacula tractanda moderandaque nuper rite lecti, atque designati estis; Et rursus, quo Maximilianum Cæs. auum vestrum, quo sol vno neminem vnquam principem meliorem vidit, neminem pietate præstantiorem, importunis paulo ante fatis nobis ereptum desideramus. Non quia aut Resp. Christiana eodem funere elata sit, aut nobis eam orbatam & penitus gubernatore spoliatam reliquerit: verum quoniam alienissimo tempore à nobis digredi visus est. Etenim quo cum maxime egentibus & forte laborantibus rebus, sapientia & officio subuenire potuisset, tum quod facile nunc tandem omnis anteactæ vitæ suæ fructus, non tam per seipsum quam per vos nepotes suos percipere debuisset. Quos haud dubie eo vberiores tulisset, quo p.422 iam pridem in præclaram atque diuinam illam contra Turcas expeditionem ardentiori studio incubuerat. Quid enim (Dii boni) ille recusabat, quod ad id pertinere videretur, vt id non summis laboribus ac etiam vitæ dimicationibus experiretur? atque nuper adeo quid ei antiquius erat, quam ea de re ad orbis terrarum principes in consilio referre, Reges ipsos ad communem concordiam omnibus rationibus cohortari, finitimas sollicitare nationes, populorum animos vndique præhensare, exercitus cogere, arma expedire, & quacunque terrarum obuolitare, omniaque per se obire. Itaque non iam illum vel in extremo spiritu vis hyemis, non itinerum difficultas, non ætas, non denique morbus ipse ingrauescens, atque illa ipsa, quæ ei perspicue interitum maturasse videntur, retardarunt, quominus omnibus cogitationibus, omnibus & corporis & animi neruis contenderet, vt tandem aliquando, quemadmodum iam antea plæraque è deuictis maximis & fortissimis nationibus ac ferocissimis gentibus immortalia trophæa constituisset, sic postremo vndique cæsis fusisque immanibus Christiani nominis hostibus atque abunde vltus sanguinem maiorum nostrorum, clarissimos triumphos in oculis Italiæ, in ipso illo celeberrimo orbis terrarum theatro duceret. Verum inuidit hoc nobis quædam fatalis & nimis crudelis necessitas, atque animos interim nostros ad optimam spem erectos improuisa & indignissima clade funestauit, ac subito miserabilem in modum prostrauit. Quamobrem si cuiusquam antea principis funus mœrore & luctu publico prosequendum fuit, quantum nunc nobis in tanto Reip. vulnere lachrymarum profundendum esset, quantum in eo mœroris exhauriendum; qui se nunquam satis de imperio Christiano bene meritum putasset, nisi etiam tum cum ei in tranquillo & periucundo ocio adquiescendum erat, tantaque fœlicitate & gloria floreret, omniumque regum & heroum fauore circumfunderetur, vt vel nutu cuncta regere posset, vltimum spiritum in communi omnium salute, in complexu Reip. exhalasset. Sed cum nemo vnquam sapiens mortem fortis & boni principis lugendam existimauerit; quantopere nobis cauendum est, ne committamus, vt aut parum grati erga eum fuisse, aut minus fortiter eiusmodi casum tulisse

Cæsar alieno tempore vita functus.

Cæsaris animus in Turcas.

Mors boni principis haud lugenda.

tulisse videamur, Non quod æquo animo á quoquam ferendus sit; sed (quod optimum quenque consolari debet) illi nihil acerbitatis per mortem accidisse; immo potius illius animum recti & æqui conscientia, lubenter & vltro é custodia vinculisque corporis, ad illud diuinorum animorum concilium cœtumque euolasse, præsertim cum id fati agentis necessitate, & potius DEorum immortalium ad meliora vocantium voluntate, quam casus alicuius, aut fortunæ violentia euenisse sciamus. nihilque iam per vos nepotes eius relictum sit, quod nobis incommodo, detrimentoque nostro admodum dolendum putemus, siquidem quicquid & in eo mali erat, vestra successione mitigatum, & abunde compensatum est. Proinde feramus vtcunque, quod nobis amplius reuocare integrum non est, & plane sic animati simus, ac ipse si adesset, qui nulli vnquam fortunæ succubuit, qui in nulla calamitate ne animum quidem demisit: neque eius manes squallenti mœrore & tristibus lachrimis, sed potius exquisitissimis quibusuis honoribus, monumentis, grataque memoria, in qua mortuorum vita posita esse solet, prosequamur. Ac in ea parte Reipublicæ Christianæ in primis gratulemur, quod ille non solum effecerit, vt se viuente nobiscum feliciter ageretur, sed etiam per vos posteritati prospexerit, vt quam diutissime bonis & optimis principibus nobis perfrui liceret. Quapropter mihi in præsentia hæc qualiscunque non tam publico, quam meo priuato nomine suscepta est oratio. Cur enim & nobis non liceat, quod adeo tacitis iudiciis probamus, clara etiam aliquando voce testari? Quandoquidem omnes eam sententiam tenere debemus, vt in Imperii vestri salute ac felicitate, salutem quisque suam & vitæ tranquillitatem contineri, atque inde pendere arbitretur: Vel si id ad communem
22 tantum salutem pertinet, non quauis etiam præcipue chariorem æstimare, nemo (credite mihi) hoc tempore aut à rebus publicis ita animo abhorret, aut suas priuatas ita negligit, qui dum intelligit, (quis autem iam non intelligit) quam præclarum de omni republica in illa sapienti electione ad bene sperandum signum sublatum sit, quamque salutare rebus humanis tandem ex imperii vestri fastigio sydus affulserit; qui non protinus omnem dolorem à se excludat, cui non lachrymæ vltro exarescant, quiue non penitus ex animo recreetur, factumque illud subinde gratulatione & plausu prosequatur. Cuius rei vel ego vobis maxime locuples testis videri possum, qui & si ne- *Propositio.*
scio fortunæ an facundiæ tenuioris sim, nequaquam tamen facere potui, quin hoc iuuenili ardore succensus, meam, & aliorum quoque sententiam, ac simul spem, quam toto pectore concepimus, oratione simplici quidem,
p.423 sed (nisi fallor) ingenua & plane syncera recudere statuerim. Verum ante- *Electio quibus ex causis fructuosa sit.*
quam eo prolabatur oratio, ostendendum mihi prius videtur, electionem illam Maximiliani Cæsaris meritis esse debitam; tum communi omnium saluti necessariam fuisse, tum fructuosam futuram, si eius instituti, & supremæ voluntatis rationem habendam quamprimum duxeritis. Vnde quod proprium huius orationis esse debet, vtrinque per se vltro existet. Nam commemoratione rerum ab eo gestarum vos facile solabimur, omnesque lachrymas recenti adhuc dolore profluentes abstergemus; & simul animos vestros iam sua sponte ad eius imitationem nitentes excitabimus. Neque enim vereor vos Principes humanissimos eo æmulandi studio, quo olim Alexandrum Macedonem, ex- *Alexander Macedo.*
arsuros, quem veteres paternas laudes parum æquo animo admisisse commemorant: sed multo eas lubentius quam vestras proprias agnituros. Et quia auitæ ac cum vestris communes sunt, & quod vltro iure quodam hæreditario in vos redundare videantur; nec aliunde vobis exemplar, ad cuius imaginem viuendi rationem instituatis, & omnes vitæ vestræ actiones formetis, petendum sit. Atque vtinam mihi esset ea felicitas ingenii, tantaque dicendi vis & copia, vt res eius gestas si non admodum verborum & orationis insignibus exornare, saltem pro dignitate abunde enarrare possim.

Nihil equidem in votis optatius haberem, quam me eo totum conferre, & quicquid ſtudii ac induſtriæ eſſet, in tam Auguſto & perenni fonte conſumere. Nunc vero quando virtutibus illis nulla oratio par inueniri poteſt, riuulos tantummodo aliquos ab ipſo capite & fonte ducere, atque eos ſummis (vt dicitur) labellis delibare mihi in animo eſt. E quibus elucefcat, res eius geſtas, nusquam cum fortunæ artibus, quo nihil in Imperatore præſtabilius fieri poteſt, coniunctas fuiſſe. Fecerat enim (vt iam inde exorſus orationis meæ proficiſcatur)

Narratio.

Virtus tandem Maximiliani Cæſaris & diuina illa in rebus gerendis animi moderatio, vt mortales, qui antea longe maximam vim in Fortuna eſſe vel ſecundas ad res vel aduerſas arbitrabantur, quique nihil tam in Imperatoribus

Maximil. laus à fortunæ contemtu atque victoria.

requirendum quam fortunæ erga eos propenſum fauorem perpetuamque blandientis quaſi matris indulgentiam ſtatuebant; nunc ſane multorum conſpiratione atque tacito quodam conſenſu eius auctoritatem labefactari & dignitatem obſoleſcere paterentur. Porro quam paulo ante rerum humanarum reginam diuinis prope honoribus coluiſſent, iam eandem vllo vsquam in numero putarent, plærique vix virtutis miniſtram aut pediſſequam quanpiam agnoſcerent: Alii, ſi optio daretur, iratam atque plane aduerſantem quam ſecundam experiri glorioſius ducerent. Quanquam ea multa ſæpe ingentiaque cum virtute, penes quam nam foret rerum ſumma, certamina edidiſſe viſa eſt, & plærunque victoria poſt veteres illos & optimos quosque Romanos ſeu Græcos ſiue Germanos Imperatores, à fortunâ ſtetiſſe, qui nullas omninò res arduas fortunæ auſpiciis, ſed ſolo virtutis ductu gerendas putarunt: quæ nunc ea inprimis de cauſa aqud vos viuunt, ſemperque quotienscunque fortium virorum mentio orietur, æterna in laude verſabuntur. Nam quotus deinde quisque non auerſatus virtutem, ſolum arridentis fortunæ ipſius inſidiis res magnas aggredi auſus eſt? Quos tantum abeſt cum illis confe-

Fortuna cæca.

ram, equidem vt vix in laude aliqua ponendos exiſtimauerim: Quid enim indignius videri poteſt, quam eam quæ etiam cæca ab vniuerſa antiquitate fingitur, ducem rerum gerendarum extitiſſe, in ipſos Imperatores imperium habuiſſe, atque vltro in tantarum laudum communicationem veniſſe? Eam (inquam) quæ fere ſemper obſcurorum, ignauorum & (quod præcipue deteſtandum) improborum hominum impenſius quam bonorum votis fauit & eorum gloriam aluit. Cuius præterea cum illecebras inſidioſas, ſucceſſus fallaces, tum quoque conſtantiam laudis commendatione nonnunquam caruiſſe animaduertimus. Quippe plærosque magnos Imperatores, & alioqui omni poſteritate dignos, quorum fortuna ob diuturnam, & nimiam erga eos facilitatem veluti dormientium rete trahere viſa eſt, non aliunde verum illum ſolidæ laudis fructum percipere nequiuiſſe, niſi quod nunquam alteram & vertentem experti è vita deceſſerint, in qua nimirum fortes & iuxta ſapientes ab imbellibus & temerariis tanquam in aliqua gladiatorum arena non obſcure dignoſci ſolent. At virtutis cum ſemper alia ratio fuerit, quod nullis vnquam aut ignauis, aut improbis ad eam aditus patuit, quodque bonos ſolum bonis cumulare, honoribus complecti, immortalitatisque gloria fouere ſolet; non ſocordiæ, temeritati, corruptioni, fauori, largitionibus, popularibusue auris obnoxia, pauci

Per Maximilianum fortunæ virtus ſuperior.

admodum mortalium ad eam curſum tenuerunt: Ita vt iampridem ab omnibus pene rurſus deſtituta & neglecta, haud multum abfuiſſe videatur, quin fortunæ penitus concedere & victas manus dare coacta ſit, ſi non ocyus per Maximilianum Auguſt. dignitatem ſuam recuperare atque priſtinum omnem P.424 ſplendorem recipere cœpiſſet. Nihil certe (vt omnium iam fert ſententia) poſt hac Virtuti à Fortuna reliqui factum eſſet. Cum enim conſilia, res, rationesque illius, ab ineunte ætate animo & cogitatione paulo altius complectimur, non ſolum nihil vnquam ab eo domi militiæque ſuſceptum inſtitutumque intelligimus, in quod fortuna meram illam poteſtatem

ſuam

ſuam oſtentare potuerit, quin id antea animo prouiderit, ſeque aut ad forti-
ter excipiendum, aut ſapienter declinandum præparauerit: verum etiam vide-
tur in præliis ipſis (vbi illa eximia auctoritate pollere creditur) ſemper ſimul vna
eademque victoria & hoſtes & fortunam ſuperaſſe. Quæ quidem non tam à for-
titudine & rei militaris ſcientia, quam ex interioribus animi & ſapientiæ fonti-
bus naſcatur, indeque omnis principium & originem ducat neceſſe eſt, eius
ſola vere & proprie victoria vocari poterit, aliorum caſus & euentus fortuitus.
Cuius quod illuſtrius (ne ſuperiorum temporum memoriam repetamus) argu- *Regibus for-*
mentum ſumi poteſt, quam quod ætate hac noſtra, qua ille rerum gubernacu- *tunatis quæ ac-*
la feliciſſime moderatus eſt, viderimus interim tot Reges & principes fortuna- *ciderint.*
tiores quam prudentiores, temere demum in pericula perlatos, aut amiſſis exer-
citibus in hoſtium veniſſe poteſtatem aut in acie turpiter cecidiſſe, alios tumul-
tu & ſeditione militari oppreſſos, alios ſuorum ciuium fœda conſpiratione pro-
priis & auitis regnis excluſos, alios inſidiis exceptos & crudelem in modum è
medio ſublatos. Quoniam ipſe iam inde vſque à teneris (vt aiunt) vnguiculis,
non vt illi ad magnum fortunæ ſplendorem, ſed verum virtutis cultum educa-
tus & quaſi in ipſis cunis, formatus fuerit; atque pubertatis annos egreſſus (in *Max. educatio.*
quo flexu ætatis, natura profundere ſolet omnes adoleſcentiæ cupiditates, præ-
ſertim in eo faſtigio vbi facile licet quod libet, ipſæque ob potentiam & omnium
rerum affluentiam minus compreſſæ conſtrictæque eſſe conſueuerunt) tum mul-
ti vndequaque ad deprauandam parati obrepere, qui ſplendore falſi honoris ob-
iecto, ſæpenumero aciem bonæ indolis perſtringunt, & plærunque flebilem ad-
huc ætatem illam, iam fortunæ blandimentis ineſcatam, iam adulationibus ob-
rutam, variis voluptatum illecebris à recto deuocant, generoſumque illum prin-
cipis animum, alioſum quam oportet ducunt ac violenter deflectunt; eos il-
le tanquam ſcopulos aliquos in illo annorum decurſu prætervectus, ſemper in
bonorum & fortium conſuetudine adquieſcere contenderit, deditus optumis di-
ſciplinis, iiſque artibus quibus principes ad vſum rerum publicarum, ad ca-
peſſendum imperium, ad honorem, gloriam, dignitatem inſtruuntur. Quam-
obrem quam primum paulum roboris animi eius ornamentis acceſſit, tantum *Electio, Imp.*
de ſe ſubito, apud omnes populos adultæ iam virtutis ſpecimen præbuit, vt eo-
rum principum, quorum ea poteſtas eſt iudicio, quo nihil fieri poteſt rectius
aut exactius, ac non modo omnium ampliſſimorum imperii ordinum conſenſu, *Max. electus*
ſed miro totius orbis terrarum adplauſu, viuente adhuc patre & id minime am- *Imp.*
biente, imo potius (quæ illius erat modeſtia & animi candor) repugnante, Im-
perator renunciari meruerit, ne tum fortaſſis quod aliquando fortunæ arbitrio
ſubiacere videbatur, eos diutius ſpe dubia torqueret. Voluerunt ſcilicet prin-
cipes prudentiſſimi, in ea parte Fortunæ varietatem & petulantiam, ſapientia
& certa inuenta ratione anteuertere. Maximilianum tempore ab eius procaci-
tate vindicare, atque vniuerſo humano generi mature conſulere. Imperator
itaque declaratus, quod tempus pueritiæ extremum, principium habuit bello-
rum atque imperiorum maximorum, in quibus virtutes quoque eius Imperato- *Max. quando*
riæ longe lateque in omnium gentium ora ſeſe diffudere. Adoleſcens enim, *bellum gerere*
nec dum integra ætate, patrem Fredericum tertium iam annis grauem omni *cœperit.*
Imperii & curarum mole alleuans, ſtatim famam indolis eius expectatio, ex-
pectationem omnium de ſe ſuſceptam virtus admiratioque vicit. Quin (quod
mirum auditu) ſolus iam tum eos gloriæ fructus percepit, qui antea vix aliis Im-
peratoribus prope acta decurſaque ætate obtigerunt. Proinde nouem continen- *Bellum cum*
ter annis nusquam è caſtris ne quidem pedem digrediens, bella illa grauiſſima *Gallis, &c.*
cum Gallis, Eburonibus, Sicambris, Batauis, atque Morinis, nationibus
accerrimis, quæ olim toties Romanorum arma fatigarunt, totque finitimorum
Regum opes attriuerunt, eius tum prima militiæ rudimenta videri poterant,
non ſolum non profligauit, ſed ita confecit, vt gentes illæ quamuis efferæ nunc

pacatæ omnes conquiescant, & illius victoria Imperioque vestro lætentur. At quibus in bellis quemadmodum plæraque illustria eius facta non modo ante aliorum res gestas eximie lucent, sed inter se etiam mirifice certant, sic non facile est constituere plus ne pietatis aut admirationis apud posteritatem sint habitura. Atque adeo ante alia, an quod Carolo Belgarum Rege rebus gestis quidem florentissimo, sed tum nescio quo misero funestoque fato à Leucis & Heluetiis oppresso, infelix qui sibi paulo ante illud fortasse animo præsagiens vnicam filiam Maximiliano vxorem destinauerat, prius patriæ eius se vindicem quam generum præstiterit, dotaleque regnum iam antea à Gallis occupatum parua subito manu, at magnis animis ingentique spiritu irruens victis & fusis innumerabilibus hostium copiis liberauerit, ac regias nurus indignissima fortuna prostratas, è squalore, lachrymis, & crudeli seruitute subleuauerit? An quod Frisios populos illos bellicosissimos armis adortus post tam multa egregia & plane immortalia à se edita facinora, eos Imperio vestro, qui antea nihil nisi effrænatam libertatem & arma fremebant, adiecerit? Vel quod Morinos finitimorum scelerata coniuratione excitos, & ei iam ingentibus viribus rebellantes tanta virtute, assiduitate, consilio, post longam tandem & memorabilem obsidionem fregerit, eosque æternis non tam armorum quam clementiæ vinculis astrinxerit? In quo vno quoque illo bello nondum facile liquet, vtrum ei honorificentius fuerit, num quod populos ferocissimos atque vrbes munitissimas in deditionem receperit, an quod præter omnium expectationem sibi à cæde temperauerit, illisque qui eum adolescentem patri ciuili conspiratione ademerant, & rursus qui ab eius amplexibus filium vnicum patris pignus aliquandiu diuellere non dubitauerant, ignouerit. Vnde adhuc in omnium memoria & admiratione extat præclara illa & sane regia vox, qua rogantibus plærisque: Cur male de se meritos non ocyus male deperderet, respondisse ferunt: *Quin parcendum esse, vt rursus victis sæpius ignoscere sibi integrum esset.* Sed ne omnium eorum bellorum seriem retexere videamur, quibus laudibus posteriora illa bella redundarunt, traducto fere eodem tempore protinus in Pannonias exercitu, quo multarum gentium difficillimis præliis victor, tot pene victoriis, quot passibus itinera illa virorum fortium virtute & dextera vndique obuallata, tantisque armorum studiis passim flagrantia, peruasit, atque citerioris Pannoniæ auitum patriumque principatum, patri eius per suorum insidias à gentium illo terrore Matthia rege ademptum, maiori gloria, quam alii possederant recuperauit. Et rursus ne virtus militaris, quam ipse plane ad pristinum decus tam diuturna exercitatione excitauerat, ocio elangueret, atque eius militibus vsquam ab armis respirandi locus foret. Non tum Cæsar Fortunam ipsam aperte prouocasse videtur, dum bellum cum Heluetiis longe omnium atrocissimum, quod nemo vnquam ante eum ausus est, tanto studio suscepit, vt ad eorum sedes, qui antea ob loci naturam, & alpium quædam quasi claustra, & rupium repagula auii, inaccessi, & ex omni aditu clausi credebantur, penetrauerit, victricesque Imperii aquilas eo vnde toties Romanæ quondam rerum dominæ repressæ fugatæque fuerant, intulerit. Quod quidem bellum quamuis diu magnis vltro citroque luctibus funeribusque redundauit, ei tamen haud dubie immortalitatis gloriam summopere augebit, quid id non solum tanta animi magnitudine tam constanter, in alienissimo loco, inter alpium angustias, niuium oppositus, torrentium & rapacissimorum fluuiorum veluti obices, rem prope contra rerum naturam gesserit: verum quod populos & nationem plane factam & natam ad libertatis propugnationem, reique bellicæ scientissimam, quam alii Imperatores refutandam potius bello, quam lacessendam putauerunt, domuerit, eique pacis & perpetui fœderis conditiones dixerit, imperioque parere assuefecerit. At ne tum quoque post tot grauissimos exhaustos Martis labores & ærumnas, fessa Virtus Fortunæ cedere, & veluti in cursu lampada tradere videretur, eique aliquando parta quies esset, an non (quæso) bellum etiam illud, bellum

Caroli Belgarum filiam duxit. *Frisios deuicit.* *Morinos.* *Adolescens à Morinis captus.* *Bellum in Pannonias transfert.* *Matthias Rex.* *Bellum Heluetianum.* *Heluetii.*

p.425

bellum exemplo grauius excepit, quod cum principe Palatino Rheni ipsius tyranno opibus & armis instructissimo, eo prope inuito gerendum fuit. *Bellum cum Palatino.* Inuito, dico: semper enim pro natura sua, quantum nemo alius princeps, à ciuili sanguine abhorruit. *Vide Austriad. Ricard. Bartolini.* Sed quando id ita casus tulerat, & hominis præpotentis importunitas & insolentia indies magis ac magis progrederetur; Fortunæ & tempori seruiendum fuit: opinor, vt inde quoque nomini eius aliquid claritudinis accederet. Nam breui eum non minus insigni industriæ eius fama, quam armorum laude, ad pœnitentiam compulit, ad officium reduxit. Quis vero ignorat, quanta id temporis in imperio procella excitata, quam facile eius prudentia & vigilantia consederit: quandoquidem bellum (vt sæpe solet) ex bello natum maximum: quia ille stipendiorum largitate, & ingentium præmiorum spe, & profusione, finitimas gentes vndique in eum exciuerat, atque postremo virtute & disciplina militari florentissimum Boemorum exercitum conflauerat, qui cum nisi Cæsar commisso acerrimo prælio memorabile admodum edidisset documentum, quanti exteris in fines Germanos arma ferre constaret, salus & fortunæ nonnullorum sæpe non in leue discrimen adductæ essent. Verum ipse tantum ex eo bello laudis ductando exercitum, instruendo acies, pro primis
p.426 signis nescio melior dux imperando, an miles pugnando reportauit, quantum vix alii ex longissimis quibusque bellis non solum non sperare, sed ne quidem optare ausi fuissent. Mittam interea quoties influentes in Italiæ fines Turcas represserit: *Turcæ.* quoties sociis & fœderatis vrbibus opem laturus cum capitis dimicatione aduolauerit: quoties ad Sequanos per ferrum & ignem, totque confertissimas hostium telorumque acies penetrauerit. *Sequani.* Et rursus quanta celeritate quam infesto agmine Pannonias repetiuerit, cum Rex Vladislaus (quo nemo natus erat melior, iustior, aut sanctior princeps) sine hærede regnum relicturus videretur; *Panno. Vladislaus.* & eum tanquam disceptatorem & simul successorem accersiuisset, quia plerosque regni proceres ad id largitione & perniciosis factionibus anhelare compertum esset. In qua expeditione præter militarem laudem, animi eius quoque æquitas insigniter enituit. Nato enim regi in ipso rerum motu præter omnium spem diuinitus filio Ludouico (cuius nunc adolescentis virtus tantum superare cœpit ætatem, vt breui vnus & idem eius annorum & imperiorum progressus futurus videatur) eum ipsum inquam Cæsar primum hanc lucem aspicientem, coram regni hæredem vltro agnouit, summa pietate pronunciauit, auctoritate armata constituit, confirmauit, atque (quod pauci admodum fecissent) pedem non dubitanter ex tot regnorum quasi possessione retulit, simul omnem exercitum prouinciæ innoxium reduxit. Etenim Cæsar bella illa, non facile dixerim difficiliora an iustiora, ita semper suscepit, non vt regnandi cupiditate ea inuasurus videretur; sed quia prouocatus recusare non liceret, non prædæ studio, non quæstus aut præmiorum aliqua spe, non vt finibus eius aliquid accresceret, nec quia humanum sanguinem vt plærique iam principes sitiret, latrocinia (me hercle) non bella molientes, quos posteri non immerito piratarum aut nefariorum prædonum nomine, ex causis bellorum, & eorum rebus gestis, potius quam iustos & æquos bellatores censebunt. Præclari enim *Italorum tyranni.* isti Imperatores, præterquam quod semper ab initio iniustas bellorum causas prætexunt, aut nonnunquam ne quidem de more bello indicto, tanta impietate & furore, in Italiam (vtpote quæ ante alias maxime prouincias finitimorum incursionibus patet) aut in suorum agros feruntur, vt non tam cum mortalibus quam tectis, aruis, & rebus prorsus inanimis, ferro & flammis digladiari videantur; quaqua versum populabundi, nulla sociorum populorum habita ratione, incendentes, perinde ac si rerum natura tum quoque abolenda esset. Jam quoties ab illis legatos, fœciales, & Regum caduceatores (quorum sanctitas apud veteres etiam nec verbis aut vultu lædebatur) non tantum contra ius gentium violari, sed etiam per contumeliam plane enecari vidimus? Quinetiam quot icta subinde rumpi fœdera, vt noua grassandi caussa oriretur? quoties dediti-

tios post datam acceptamque fidem aut protinus crudeliter obtruncari, aut assiduis exactionibus, omnibus fortunis, quæ plærunque spiritum & sanguinem ipsum nobis suppeditare videntur, exhauriri: Atque in eum modum quot miseros, antequam periissent, perire iam vidimus. Quid inquam vidimus. An non quotidie his oculis videmus, & multa truculentiora? vt iam non abs re miremur superos tam diu in tantis hominum sceleribus conniuere, & præsentium fraudium pœnas in diem reseruare. Ipse quidem Cæsar etsi sacrarum legum, quarum conditor erat, catenis solutus esset, voluit tamen vltro legibus viuere, & semper se arctissime earum religioni obstrictum videri: ac præcipue in eo cæteris principibus exemplo esse, non minus iura belli sancta ac inuiolata custodiri quam pacis oportere. Vnde arma illa semper plena officii, plena quocunque penetrarunt pietatis, eo potissimum spectarunt, vt suorum contumeliam propulsarent. Ratus haud minus principes esse à suis quam à se ipso iniurias arcere, superbos deprimere, subleuare calamitosos, lapsos erigere, lenire iratorum animos, & iusta imperia detrectantium ad officium reuocare. Quippe qui communis vniuersorum disceptator, constituendarumque mundi rerum diuinitus arbiter, quos officiis inter se conciliare nequiret, armorum vi compelleret, omnia dissidentia membra incongruentis spiritus cogeret, concordia orbem terrarum colligaret. Nam quis vnquam Imperatorum, Dei illius Opt. Max. cuius in terris imaginem & personam gerebat, verius dignitatem & decus sustinere, quam ipse nuper visus est? Cum omnia ita bellis turbari, & armis fremere, non solum hinc apud Gallos, Britannos, illinc apud Heluetios, Insubres, istinc apud Hispanos, Lusitanos, Germanos & Sarmatas, cœperant. Sed in arce ipsa orbis terrarum Italia, in religionis nostræ sacrario, in Christianæ Reip. visceribus & medullis, tantum incendium conflari alique, vt breui omnia collidi, & machina ipsa mundi in antiquum ac confusum chaos mox labefactari, atque omnibus compagibus dissolui videretur. An non quemadmodum DEus rerum princeps & architectus, elementis quibus hæc omnia consistunt temperiem, motum, & suum cuique cursum, inæquabili quodam firmamento contulit, atque ea quamuis natura diuersa commiscuit, & æternis vinculis conglutinauit; sic ipse Cæsar in tanta rerum disiunctione ac perturbatione, vndique fluitantibus & laborantibus rebus humanis subuenit, omnibus æquabilitatem restituit, & Reges qui tanquam elementa inter se concurrere confundique videbantur, partim auctoritate & armis ad concordiam reduxit, partim comitate & beneuolentia in mutuam gratiam & amorem reposuit. Primum quidem Venetos, qui nimia potentia ad sociorum exitium intemperantius abutebantur, & veluti agitata procellis maria vltra littora in proxima quæque efferuescebant, erumpebant, cunctaque miserabili finitimorum strage inundabant, icto cum Pont. Max. Julio II. fœdere eos repressit, & in notos Adriæ sinus compulit. Jam vero & Pontifice magnitudine & mole Imperii laborante, mox ei absens quidem & tanquam aliud agens, temperamentum circa omne Christianæ Reipublicæ detrimentum attulit. Ludouico quoque Gallorum Rege interim, qui belli socius fuerat, grauius atque insolentius in Italiæ ceruicibus debachante, Hispanis atterendum, tum deinde Heluetiis debellandum tradidit, & incredibili ac pene diuino artificio Italiæ libertatem architectatus est. Quo pulso, rursus Heluetios nimio rerum successu ferocientes, suarum alpium finibus circumscripsit. Donec tandem (vt id aliquando dicam, quod omnes boni sentiunt) Cæsar suarum rerum iactura, Italiæ iam latus danti naufragium amolitus, pacem gentium atque rerum constituit. O clementiam & virtutem admirabilem atque omnium linguis, literis, monumentisque decorandam. Quis verius vnquam salutem hominum quæsiisse videri debet, ipse Gallum vt communi seruiret tranquillitati, à communium hostium iugulis auertit. Eundem multis ei bellorum offensionibus obnoxium, Henrico Britannorum Regi iamiam illius regno & populis excidium intentanti conciliauit, eiusque in gratiam posuit.

Max. obseruantiss. legum. *Max. mundi arbiter.* *Cæsar Dei imago.* *Initium belli Veneti.* p.427 *Veneti.* *Julius pont. max.* *Lud. Gallorum Rex.* *Heluetii.* *Henr. Angl.*

fuit. Vsque adeo iniuriarum oblitus, vt hostes nouis officiis demereri cogitaret, illis salutem daret, quibus sua inuisa fuisset.

An non cum ad extremum ventum esset, & Julius Pont. iam vtrinque deploratis rebus alio cogitaret vtramuis ad partem adhæsisset, sibi victoriam, aliis exitium attulisset? An non nisi ocyus Gallum è medio victoriæ cursu retraxisset, omnia inclinabant, procumbebant? Quotus quæso quisque se continuisset, & non hanc suam occasionem omnia turbandi aduersariorumque vires labefactandi ratus, aut labenteis in præcipitium propulisset, aut saltem eam mortalium cladem lætis & conniuentibus oculis aspexisset, quo minori deinde negocio inimicos & iuxta amicos oppressisset omnesque demum in potestatem suam redegisset? Sed noluit clementissimus Imperator tantum illorum temporum indignationem, & inuidentis alicuius Nemesis furorem, & grauissimam, vt si quando antea, in res humanas iram progredi. Commodum subuenit, eam repressit, Italiam præcipitantem excepit, corruere non siuit, fulsit, sustinuit, hodieque per vos sustinet. Atque omne incendium sapientia potius extinguere, quam armis & ferro rem in discrimen adducere maluit. Quas igitur victorias, cum illo eius tam diuino facto conferam? suas ne illas superiores, præclaras quidem, sed saltem vni aut alteri fructiferas prouinciæ. Huius salutares fructus ad omnes pertinuerunt, omnes saluos præstiterunt. An veterum illorum Imperatorum & Cæsarum; à quibus hoc nomen Imperii & decus ad vos demigrauit, triumphos aut trophæa, fœde ciuili sanguine madentia, comparem? Absit à nobis, quicquam ei præter militare studium cum illis commune existimem: & si magna quidem plæraque (vt re vera magna sunt) longe tamen alia factorum suorum ratio est. Nam illorum bona pars largitionibus, vi, armis, factionibus, insidiis, & nonnunquam per scelus & flagitium ad principatum sibi aditum aperuerunt: ipse nobis cælitus datus princeps, & omnium mortalium liberis suffragiis Deo inspirante constitutus erat. Illi hominum cædibus regna fundabant, suorum ciuium sanguine firmabant, metu & formidine mu-
427 niebant: Ipse firmissimum semper principum munimentum hominum erga eos beneuolentiam existimans, quantum fines regnorum suorum, tantum & mortalium in se amorem propagauerat. Vt sane nunc in dubium veniat, vtrum eum plus sui amarint, an exteri, an victi suspexerint, cum quibus eorum etiam confessione felicius iam agitur quam si eos nunquam vicisset. Veterum præterea illorum virtutes in plærisque æquabant vitia, & in multis (vt eorum testantur monumenta) eminebant, superabant. Denique quicquid aggrediebantur, fortunæ quodam flatu ad ea ferebantur, quæ si secunda cadebant, protinus mentis impotes voluptatibus diffluebant: si aduersa, penitus animo frangebantur, & plærunque (quod plurimorum exitus nobis documento fuerint) Fortunæ pror-
p.428 sus impares aut se Imperii abdicabant, aut è propriis regnis profugi, sibi manus desperanter afferebant, sibique ipsis vitam ferro aut veneno exhauriebant, & omnem tandem vitæ splendorem alicuius facinoris turpitudine commaculabant. Ipse vero omnes virtutes sine labe, syncere & puriter complexus, in fortuna secunda temperatus, in aduersa erectus, nusquam de statu suo declinauit, nunquam ne transuersum quidem vnguem loco cessit: imo quo illa in eum grauior & infestior incubuit, tanto præsentiori animo eam tulit, aut maiori impetu repulit. Nempe illa quod de eo periculum non fecit? Patri eius Frederico paternum principatum ademerat, vt ei armis rursus, qui aliis ex testamento obuenire solet, redimendus esset. Eum Brugis adolescentulum impiorum ciuium sceleri obiecerat, vt & à suis aliquando vinciri & contra hostibus victis ignoscere disceret. Jam vero florenti ætate, & animum paulum lætioribus adiicienti, ei nouam nuptam & simul regnum dotale auferens, in hostium detulerat potestatem, vt quod aliis vltro dotis nomine cedere solet, ei per tot rerum discrimina petendum esset. Scilicet vt pro genialibus gaudiis, pro lasciuis puellarum choreis cruenta Martis prælia consererentur, vt classica eius

Max. incomparabilis.

Freder. 3.

Brugis.

Sponsa ad empta.

eius hymeneum canerent, vt loco nuptialis pompæ fulgentes ære acies, ordines militares & passim triumphi ducerentur, nec prius sponsum, quam victorem inclytum ageret. Probanda certe si vsquam alibi in ea parte, quod omnia ea ad eius laudem pertinere visa sunt, si non mox deinde sibi nimium de eo permisisset, omnemque inuidiam in vnico illo eius filio Philippo, quem honoris amplitudinisque gratia nomino, patre vestro exprimere voluisset. Sinite hoc loco, Principes optumi, me aliquantisper cum immiti atque implacabili nouerca illa expostulare, & facti illius acerbitatem vicissim apud vos, quoquomodo illius diei recordatione in inuidiam vocare, quo equidem credo Solem ipsum mæstissimum & sane inuitum mortalibus luxisse, neque antea quicquam vidisse vnquam in terris aut grauius aut indignius. Quis enim tum fuit tam inhumanus, quis tam agresti aut duro pectore? qui non ex florentissimi illius adolescentis tam immaturo interitu acerbissimum hauserit dolorem; cum è sinu, è complexu eius paterno abstraheretur, qui ea indolis præstantia, ea morum suauitate, illis diuinis corporis & animi dotibus, ad imperium non natus sed plane de cœlo demissus videbatur. Cum terris eriperetur indignissime à sæuienti fortuna, in quem prius ipsa tot ornamenta contulerat, vt iam ei addi nihil posset atque extra omnem eius aleam crederetur. In quem præterea omnes boni non dubias spes collocauerant, fore, vt per eum cum immortalitatem quandam adipisceremur, tum nobis propediem prorsus aurea illa sæcula restituerentur. Ignari illius liberalitatem non alio spectare, nisi vt tandem quale nunquam antea, impotentiæ suæ ederet exemplum. Ergo & tuum illud Fortuna fuit facinus, tuum scelus? Quis tibi deinceps mortalium fidem habere velit? Hæc sunt ludibria tua. Siccine iuuat in rebus humanis lasciuire? Quæ (malum) ista maleuolentia, optumis quibusque grauissime inuidere, & subito data exprobrare ac repetere munera? At vtinam tua solum tuo iure repetiisses, nobisque illo, omnibus tuis insignibus nudato, & veluti exautorato, frui diutius permisisses. Et non simul fatales illas, quas antiqui haud iam falso fingunt sorores, * ad tam acerbum ac flebile funus concitasses. Cui certe illachrymarunt omnes exteri populi, quod etiam fleuerunt hostes, quo indoluere certatim prouinciæ, & totus denique orbis terrarum graui pressus desiderio, vix sibi adhuc à lachrymis temperaret, nisi pauloante (quæ eius vicissitudo est) omnes in spem vocasset, breui tantam patris iacturam per vos Principes clarissimos, liberos eius, restitutum iri. Sed ne forte veteris doloris cicatrices recenti renouare & hac commemoratione refricare videar, quis itaque tanto animo filii mortem, & eius filii qui magis in funere è luctu puer, quam alii in longæua vita claruit, tulit? Quid Cæsare magis exercitum dici aut fingi potest? Cui vnquam fuerunt in tanto fastigio eiusmodi bella cum Fortuna pugnanda, qui se non ei postremo summiserit, qui se non supplicem ad eius pedes abiecerit? quam ipse demum solus tumultuantem posse comprimi, & quantumuis volucrem & inconstantem, quasi vinculis nectere docuit. Quippe bellum hoc recens Venetum, cuius classica adhuc in auribus atque eorum clangor in intimis hominum sensibus hæret, tametsi hactenus difficile diiudicatu fuerit, quod eo nullum post hominum memoriam, æque inexecrabile, totque regum ac principum (dicam enim libere quod sentio, & quod mecum sentiunt omnes) non tam armis quam perfidia implicitum à quoquam gestum est; nihil tamen ex eo sibi casus aliquis fortuitus decerpit, nusquam fortuna in istius societate gloriæ se offert. Ei quicquid id est cedit, suam esse fatetur hanc diu quidem virentem lauream: sed quo serius adolescentem, eo gloriæ fertiliorem futuram. Gessit nimirum hoc bellum, vt suo iure, sic sua propria virtute, suis armis & opibus, non regis, non Cæsaris nomine, sed vt principis priuati: si quid modo priuati in principibus fingi aut cogitari potest. Sed noua quadam belli gerendi ratione, vt hostium vires citra aliorum quantum fieri posset, offensionem affligeret, & eorum opes subinde cunctatione attenuaret; veruntamen simul vellet nollet p.429

Philippus.

In Fortunam inuehitur.

** Parcæ.*

Redit ad Max.

Bellum Venetum plenum perfidiæ. Quibus auspiciis bellum hoc gestum fuerit.

nollet, & Cæsaris dignitatem, & innocentium salutem ex omni parte tueri videretur. Cum enim in hoc bello tam diuturno, tam longe lateque diuiso, & disperso, nullo non aperto prælio victor extiterit, parta victoria vti noluerit, quin etiam nonnunquam eam vltro è manibus dimiserit, abiecerit, fugientes sæpe hostes aut persequi noluerit, aut pulsos & septis inclusos, iamque deditionem facturos obsidionem soluerit, ac etiam vt sæpe solent generosi leones, fortasse imbellem & ignobilem prædam perosus victor, vltro Italia excesserit, & ita excesserit, vt sine vllo mortalium & agrorum incommodo iter faceret, tantaque innocentia exercitus duceret, vt ne arbor, ne viticula pene vsquam desideraretur: quid aliud voluisse videri debet, quam Italiæ salutem & bonorum incolumitatem. Porro illorum tyrannis cum multorum iamdudum fortunis coniuncta, & penitus cohærens, qui fieri potuisset, quin tanta ruina vno eodemque casu bonam partem Italiæ secum in eandem traxisset calamitatem? Noluit committere vsquam illud, quod iam adeo multi probarunt, ipse quoque probasse videretur. *Pereant amici, dum vna inimici intereant.* Qua voce nihil fieri potest (vt ille inquit) inhumanius, nihil principe homine indignius. Neque vnquam putauit lauream illam magnis florentem periculis, longo temporis interuallo, viriditatem amittere, modo hostes seorsum à bonorum calamitate, quoquo modo mulctaret. Quamquam erat quodam tempore tanta hominum animis offusa caligo, vt eius instituti rationem & mansuetudinem nonnulli non intelligerent, alii dissimularent aut non agnoscerent. Fuit enim, fuit iamdudum huius sæculi labes quædam & macula, Virtutis fructus fortibus atque bonis inuidere, eorumque gloriæ florem carpere, & impiis obtrectationibus infringere. Quin etiam multorum adhuc tanta est inuidia, vt non desint qui ea, quæ in priscis laudibus prosequantur, eadem in nostri temporis hominibus nonnunquam multo illustriora aspernentur, ac in finitima quæcunque virtutum vitia maligne detorqueant, aut eis omnino lucem adimant. Etenim ipse (ita me Dii ament) quoties his auribus hausi, eos qui cum aperte virtutibus obtrectarent, iam liberalitatem Cæsaris nobis vitio vertere, iam clementiam probro dare, iam iustitiæ æquabilitatem, mali consulere & detestari non vererentur. At illi nescii tum fortasse Jouem sero quidem diphthæram, illam quam antiqui omnia hominum facta continere crediderunt, sed aliquando non sine magno mortalium malo intueri, non sine fulminibus maleuolorum nomina excutere. Nunc vtinam reuiuiscerent veteres, illi ipsi Fabricii, Maximi, Pauli, Marcelli, Scipiones. Equidem credo (absit inuidia verbo) alios potius quam plærosque ciues suos verum genus & Romanum sanguinem agnituros. Viderent enim quo imperii sui dignitas & gloria commigrasset: quibus gentibus splendor ille luceret, atque ea de re æquiori forte animo occasum imperii sui tolerarent. Dicerent dolenter quidem, sed paulo incorruptius sententiam, vtra gens plus à maiorum moribus degenerauisset, vtra remotius à veterum & eorum institutis recessisset, apud quosnam esset minus deprauata virtutis, integrior fides, viuendi consuetudo syncerior, religio sanctior, apud quos disciplina ipsa militaris cultior. Puderet fortasse Alexandros & Cæsares plærosque fortunæ suæ, quam olim tantopere admirabantur, & tanquam vnicam filiolam exosculabantur; si eam virtutis non comitem amplius, sed ministram & mancipium quoddam intuerentur: atque (nisi fallor) summum acciperent dolorem, quod eis hoc temporis vestro imperio, quando æquo pulchrum vinci ac vincere fuisset, nasci non contigisset. Enimvero illi faterentur, hac ætate non solum sui similes esse, sed quos etiam libenter imitari non ob fortunæ artes at virtutis verum decus, velint & iure optimo possint, quin reor interim non tam obstupescerent ad nonnullorum ingentia facta & præclara inuenta, quam animo perhorrescerent ad tam infractum robur, & tantam adhuc in eis qui suarum legionum quondam toties firmamentum fuerant, laborum tolerantiam, vitæ contem-

Prouerbialiter.

Quæ vitio data Max.

Romani non Romani.

Germanorum laus.

contemptum. Fidem non quandoque in vno aut altero vsque ad aras, sed omnium ad perspicuam mortem, ad apertissimum interitum, promptam ac paratam; audientes insuper machinas & tormenta bellica Iouis fulmina imitantia, á quibus primum excogitata, solum eorum virtuti & animo, præ omnibus gentibus inferiora. Pigeret haud dubie eorum plærosque Imperatores, in tanta vicissitudine rerum, tot olim labores in vestibulo Alpium incassum recidisse, tantum Romani sanguinis nequicquam ac Rheni ripas exhaustum esse. At esto, hæc iam plærique dissimulauerint, mirabitut ea tantò magis aliquando posteritas. Non enim erit hæc inter eos qui nascentur, sicut inter nos est, dissensio atque tanta animorum distractio. Nempe p. 430 iudicabunt sine odio, sine inuidia, & cupiditate. Nemo in Cæsare iracundiam, nemo implacabilitatem aut crudelitatem requiret. Omnes vno ore animi eius moderationem, consultam conctationem, in summa potestate rerum omnium modum. certatim laudibus ad cœlum efferent. Atque eum, vt in aliis bellis Imperatorum fortissimum, sic in isto vno, in quo multorum scelus & furorem cedendo quam resistendo (ne omnibus sine discrimine obesset) frangere maluit, certe omnium sapientissimum prædicabunt. Vulgo iam quidem apud omnes bonos eum Fabium Maximum, ob hanc insignem belli administrationem, celebrari audimus: cuius quondam cunctatio & prudentia, Hannibalis iuueniliter exultantis emolliuit audaciam insolentiamque fregit, & qui nunquam vanis rumoribus salutem ciuium suorum præuertit. Quid si eius facta diligentius expendere, & huius tenebricosissimi belli latebras atque inextricabiles nodos discutere & penitus eruere vellemus: quantum se vndique sapientiæ eius lumen offunderet? quæ consiliorum exactissimæ rationes oborirentur? quam longo interuallo Fabium illum à se post terga omnium iudicio, relinquere videretur? Non enim temerarium iuuenem, magis generosos quam vtiles spiritus præ se ferentem, eum vicisse animaduerteremus, sed eos hostes vectigales fecisse, qui antea vix naturam & conditionem vt vinci possent habere videbantur.

Cæsaris laus.

Fab. Max.

Proinde quod omnium quidem sententia admirabilius, quæ & quanta interim dum hoc ipsum bellum administrauit, gesserit; quod difficillima itinera, tam corpore, quam animo indefessus, summa celeritate (quando & id ad præstantem pertinet Imperatorem) confecerit: quot sæpe aduentu suo iam labanteis Resp. erexerit, vacillantes populos in officio retinuerit, quoties fessis rebus succurrerit: quot seditiones apud Heduos, & Pannones atque in ipsa sua Germania restrinxerit. Dederunt enim non pauci, inflammati inuidia operam, quæ nimirum (vt Solis radii) altissima quæque ardentissime ferire solet, vt ei per suorum aut finitimorum clandestinas factiones, aliquando parum felicia tempora inciderent. Quæ semper ab eo sapienter præuisa, summa constantia sustentata, incredibili virtute depulsa, non modo non imminuerunt clarissimam eius gloriæ existimationem, sed etiam honestarunt atque cumularunt. Age vero ad hæc non inter postremas laudes connumerandum, quod nemo eo interea sæpius de Reipubl. Christianæ salute & commodo ad orbis terrarum principes in concilio retulerit, nemo eo crebris Regum congressibus clarior extiterit. Non solum enim ad eum, vt olim ad Augustum Cæsarem ferunt, omnes fere principes terræ munera & legatos misisse, verum ipsi Reges, principes, tetrarchæ, dynastæ, ad eum ab vltimis Britannis, è Pannoniis, & penitissima Scythia summo studio contenderunt, vt coram Augusto eius conspectu colloquioque fruerentur, vt eum communem omnium patrem certatim consalutarent: quos ipse non solum liberalibus inuicem officiis deuinciendos, sed perpetuis propinquitatis & necessitudinum vinculis obstringendos, gentique suæ arctissime copulandos censuit. Gnarus ea tandem esse iusta, diuturna, certaque & firma Imperia, quorum in possessionem vi sanguinis & iure quodam hæreditario inducimur.

Cætera

Cætera quemadmodum violenta, sic lubrica, fluxa atque odiosa. Hæc itaque cum quis audit, nullum eum interea bellum gessisse; si bellorum molem ac seriem reuoluit, nullam earum rerum curam potuisse habere existimat. Magni hoc certe fuit hominis, tot vndique circumfrementibus fluctibus atque procellis armorum, nunquam de sana mente deturbatum esse, non animo concidisse ac semper rectum in omnia & inconniuentem vultum tenuisse: verum in hoc ancipiti bello Veneto animum vicisse, iracundiam cohibuisse, victoriæ ferocitatem temperasse, id non summi herois, sed potius DEI alicuius iudicandum est. Quapropter hic mihi dicenti splendor ex improuiso eius numinis oboritur, & quasi luminibus aciem animi perstringit, quo minus me plura dicere parantem, sperem tantam gloriæ altitudinem verbis aut oratione posse consequi. Mittam itaque in præsentia has tantas, incredibilesque virtutes, atque eo lubentius, quod quasi maioribus theatris omnibus propositæ sunt, & per se nitent. Tum cætera quoque studia illa regia tacite existimanda relinquam, tot exquisitissimarum artium ornamenta, etiam illarum quæ in vmbra sine summo ocio non facile discuntur; tam diuersarum linguarum scientiam, vt omnibus populis sine interprete iura dixerit & responderit, tamque propensum erga bonas & liberaleis literas amorem. Quas ipse vicissim non minus regio splendore illustrauit, quam eum ipsum ornarunt, semperque quoad in hominum vsu erunt, ornabunt, cui certe tantum debent, quantum vel omnis posteritas eo celebrando promereri vnquam poterit. Nam quando natura ita comparatum est, vt omnes maxime velint suos imitari principes talesque videri, quales ipsi sint; atque ob id sæpe à magis hominibus obseruatum sit, qualescunque summi ciuitatum viri fuerint, tales & ciuitates fuisse, quam facile sui imitatione factum est, vt Germania, quæ antea nihil nisi horrentia Martis studia colebat, nihil nisi arma tractabat, nuper in ea non aliter rectæ ingenuarum literarum disciplinæ efflorescere, eximiaque ingenia excitari cæperint, quam vt fruges aeris temperie liquidioreque cœlo vberius prouenire solent. Vnde iam illud audimus crebris vbique, quod olim de Alexandro Magno, vsurpari sermonibus, *excellentis ingenii & virtutis viros non tam sub Maximiliani tempora quam propter Maximilianum extitisse.* mittam & peculiares & quasdam quasi domesticas ac proprias eius virtutes, vitæ innocentiam, in omnibus rebus temperantiam, pudorem, voluptatum abstinentiam: & miram quandam morum suauitate temperatam bonitatem, atque erga omnes liberalitatem, iam Regibus ac præpotentibus viris inusitatam. Quarum virtutum optimi testes sunt plærique Christianæ Reipublic. senatores & viri patritii, qui Cæsari longa & intima consuetudine deuincti, tandem eius intercessione in sacrosanctum patrum senatum cooptati sunt. Sunt etiam testes tot exulum millia, quos Italia aut vndecunque terrarum profugos liberalissime in regia sua alebat, fouebat, spe simul & re sustentabat atque locupletabat. Quocirca non cum paucis eorum plærunque præclarius actum est, quam si nunquam exulauissent; illudque Themistoclis vere & ex animo dicere possint: *Perieramus nisi periissemus.* Relinquam denique quod primus Germaniæ veterem rei militaris disciplinam, quantum temporum ratio passa est, restituerit: primus Imperatorum eam vndequaque latrociniis purgauerit. Nec iam attingam religionis nostræ dignitatem per eum toties amplificatam, nouosque & amplissimos ordines orthodoxæ fidei contra Turcas propugnatores fundatos atque institutos. Hoc solum nos in præsentia contenderimus, per Maximilianum Augustum, qui quantum nemo alius Rex temporum bellorumque motibus iactatus est, tandem perfectum esse, vt mortales Fortunam sine Virtute parum aut nihil, Virtutem vero sine Fortuna plurimum posse intelligant. Laudarint alii Reges, quod in perpetua rerum felicitate nunquam cum aduersa fortuna sint conflictati. Hunc à laboribus, ab ærumnis, à fortunæ & inuidiæ telis commendabimus, & ei non prius de deuictis hostibus quam de vtraque

Germani docti Max. beneficio.

P.431

Peculiares Max. virtutes.

Ordines.

fortuna acriter ſuſtentata quam de inuidia fortiter profligata, denique quam de
ſeipſo, de victoria illa pulcherrima, qua toties ſeipſum vincere voluit, æterna
trophæa erigemus, atque hunc vnum eſſe ſemper clara voce ipſo orbe terrarum
exaudiente prædicabimus, à quo in ſummo rerum faſtigio, nihil vnquam nec
temere nec crudeliter factum ſit. Quæ cum ita ſe habeant, atque omnes eius
ætatis gradus iis & propriis ornamentis redundauerint, ſolusque omneis boni
& perfecti Imperatoris numeros per labores plusquam (vt aiunt) Herculeos,
tam pacis quam belli artibus abſoluerit, quid dubitandum, quin ei maius at-
que auguſtius ipſa Fortuna præſens ſemper numen affuerit, & nuper manifeſto
& claro lumine in frequentiſſimo illo orbis terrarum conuentu, inter mortales
cætus verſatum ſit, in quo de expeditione in Turcas ſuſcipienda diuinum conſi-
lium initum eſt, & quo ſimul ipſe & Principes electores, vos in Imperii ſocie-
tatem admittere, tam certis animis, tamque conſentientibus ſenſibus deſtina-
uerunt, vt prius prope id ab omnibus, quam fama ipſa ea de re ad nos aduo-
lauerit, intellectum ſit. Quid vero iam quæſo vsquam aliud ſpei in tanto tam-
que communi Reipublicæ periculo, quod vndequaque à ſæuiſſimo Turcarum
tyranno imminebat, nobis reliquum erat, niſi vt illi ampliſſimi conſilii Princi-
pes electores, penes quos eſt ſumma iſtic rerum poteſtas, quorumque maxi-
me intereſt, Rempubl. ſaluam eſſe in tempore more veterum de Romanorum
Rege, tanquam de dictatore, in rebus dubiis decernendo cogitarent, non tam
conſilium quam præſentiſſimum rebus humanis remedium afferentes. Debeba-
tur id quidem iam dudum diuinis & immortalibus Cæſaris meritis, atque omnes
principes iam pridem nihil antiquius habebant, quam vt eam bene merendi ra-
tionem, qua ſola ei ſoluendo videri poterant, non tam dignam gratiam & mer-
cedem, quam ſempiternam virtutum ſuarum teſtificationem tandem admitte-
ret. Verum ille ab omni ambitione alienus, & omnium datorum beneficio-
rum immemor tergiuerſari, atque vt ſolent beneuoli & liberales creditores, vl-
tro ſtatum diem iamque cedentem rurſus diffundere, & creditum proferre ſo-
lebat; vel quia adhuc officia cumulare officiis cogitaret, vel qui nullam aliam
virtutis mercedem præter illam laudis & gloriæ deſideraret. Ad intellectum
hoc eſt ab optumis gratiſſimis principibus, qui quamprimum fieri potuit, ad
eum de conſilii ſententia inuitum, & moras ſubinde ex mora nectentem, pla- p.432
neque ſubterfugientem de vobis principibus Imp. deligendis retulerunt, DEI
certe non tantum occulto inſtinctu, ſed aperto & violento iuſſu atque impulſu.
Nam quid fieri potuiſſet opportunius, quid optatius, quid omnium ſaluti ſalu-
brius? Verebamus antea, ne DEus nobis iratus grauius aliquid, & nuper ſane
de humani generis exitio ſtatuiſſet. Siquidem non obſcure agnoſcebamus adeſ-
ſe tandem deam illam vltricem ſcelerum noſtrorum, quibus iam eos facile
æquaremus, quos antea ea de cauſa Deo magis, quam nos inuiſos ſperabamus,
vel pleraque etiam vitia noſtra quam apud ipſos Turcas grauiora & atrociora.
Etenim æque iam dudum apud nos, vt illos conſpiciebamus nullum amplius
mortalibus Dei metum aut reuerentiam, nullum religionis cultum, aut fidei
ſanctitatem; iam iuxta ſacra ac prophana tractari, templa cum diuis dilapidari
& tanquam ſub haſta paſſim venundari; mortales impune & ferro, & fænore
contrucidari, aliena aperte rapi, virgines & pueros certatim pro libidine cuiusque
ex parentum amplexibus ad opprobrium diuelli; ipſos ſacrorum antiſtites cupidita-
te, ambitione, libidine longe ante alios flagrare: nihil integri, nihil vsquam ſancti
eſſe; bonos mores vbiuis locorum, quauis gentium, ſed maxime apud eos,
quos nobis æqui rectique imaginem præbere par eſſet, exoleuiſſe. Quamobrem
quid non metuendum erat? vix bella domeſtica atque inter nos plusquam ciui-
lia conquierant, & tempeſtatum illarum turbines remiſerant. Nec dum recen-
tium vulnerum cicatrices obduruerant, aut aliqua in parte obductæ erant. Ec-
ce iam rurſus vndique arma prorumpere, & veluti rebus humanis iudicium in-
dictum

dictum esset, omnia silere, cuncta trepidare, atque ob oculos obseruari, communium fortunarum nostrarum direptiones, raptus coniugum, cædes liberorum, incendia, vastitas, ruinæ. Nullum nobis belli auertendi aut quoquomodo sustinendi consilium erat, nulla vsquam declinandi ratio, nulli suscipiendi duces. Reges, & principes mutuo ardentes odio, partim cupiditate & inuidia, partim ambitione & discordia distrahebantur. Plena itaque omnia erant desperationis, plena terroris, iamque vincebat timorem dolor. Quid inquam faciundum erat? ad superorum auxilium, vt fit in rebus perditis, ad DEorum immortalium templa supplices confugiebamus: sed non erat per quos DEum placari, aut quorum intercessione tantum malum amoliri posse speraremus. Latebras procul circumspiciebamus, fugam quærebamus quæ ipsa exitum non habebat. Dandæ dandæ nimirum ceruices erant crudelitati nefariæ. Quis ergo vobis tum Principes electores, quis tibi Maximiliane Cæsar hanc mentem dedit? quis tandem labanti Reip. Christianæ obtulit diuinos adolescentes? quis nobis hæc duo fulmina Imperii? DEus, qui cum omnia ad interitum nostrum immani illi tyranno paterent, non vsque adeo genus Christianum exosum habuit, vt tantum vellet diuo sui nominis hosti de nobis licere. Nos subito respexit, placati signa animi dedit, & hac vna vtriusque ad commune Imperium vocatione testatus est & omnibus declarauit, quid furori illius opponendum, quæ ratio nobis belli propulsandi ineunda esset. Jam quidem antea homines non dubiis Deorum immortalium significationibus, non more veterum ex alitis volatu, non sinistro oscinis cantu, aut solistimis tripudiis, sed sertis syderum decretis, vos sceptro auito & solio destinatos esse, animis præsumpserant, & vt id quam primum felix faustumque fieret certatim vota nuncupabant, volebantque vos omnino Imperii insignibus exornari. Quod volebant, id proculdubio DEus instinxerat: nunc vt fieret, eo tempore perfecit, quo nobis id maxime optandum erat, & vtrinque nobis non prius dedit, quam te Carole tot pulcherrimorum Hispaniæ regnorum, te vero Ferdinande tot florentissimorum populorum accessione, ornatos, auctos, cumulatos tales haberemus, qui iunctis viribus hostium effrænato furori, non solum resistere, sed supplicia, cruciatus, probra, seruitutes, & omnia dedecora, quæ illi in nos iamdudum male cogitabant atque subinde crudeliter meditabantur, in eorum capita retorquere facile possitis. Quis enim ignorat, aut tuam Carole, aut tuam Ferdinande potentiam? vterque opulentus, populosus, vterque Diis charus, vterque imperat iis populis, * qui olim etsi à Romanis rerum dominis triumphati, nunquam tamen debellati sunt; atque à quibus cruenta quidem insignia victoriæ, nunquam vero victoriam retulerunt, verum qui eis plurimum semper præter alias nationes negocii exhibuerunt, antequam illos fœderatorum aut sociorum nomine agnoscerent. Vterque earum nationum legitimus Rex est, quibus nunc ætate nostra in re bellica, terra mariue res gerenda sit, omnium iudicio longe primæ deferuntur. Altera naualibus bellis, altera terrestribus ac statariis pugnis exercitatissima, vtraque ad vtrunque, vbi res poscit, promptissima. Cuius vtinam iam tot fortia in sanguine Christiano documenta non dedissent. Sed quando id non eorum, sed hostium culpa accidit, quæramus & ex nostris malis contra communem hostem gloriæ & virtutis, existimationem; quandoquidem vehementer ad bella administranda pertinere obseruatum est, quid hostes de aliis sentiant, intelligent illi aliquando rem sibi futuram, non cum mollibus Phrygibus & Asiaticis, non cum fugacibus Persis, aut Arabe vnguentis delibuto; sed qui vel fortiter vincere vel pulchra per vulnera mortem oppetere velint. Atque imprimis Reip. Christianæ gratulemur, quod Maximilianus Cæsar, cui etiam postquam vita excessit, quotidie tam multipliciter obligamur, duas fortissimas nationes quæ feræ vniuersam Europam secum trahent, ad tam arduam expeditionem suscipiendam coniunxerit, quarum alterutra fortasse non dubiam victoriam

Digressio ad Carol. & Ferdinand.

* *Germanis, Belgis, Hispanis.*

p.432

p.433

riam fecisset. Nunc quando cum industria opibus, dexteritate Hispanorum, Germana fides, virtus, atque robur coiuit, & quasi in vnum corpus conspirauit, Diis bene iuuantibus & vobis principibus vigilantibus, certissima futura est. Sed vt tandem eo vnde iamdudum nostra defluxit oratio redeat, atque in eo finiat; cum tot ac tanta aui vestri in omneis sint merita, eique vitam ipsam quam viuimus, spiritum quem ducimus, quemque DEorum benignitate & Imperii vestri præsidio, in posterum ducemus, acceptum feramus; atque adeo etiam illud, quod sapientes de mundi (vt sic dixerim) infantia sensisse animaduertimus, quodam tempore rerum naturam tulisse, anteaquam terra nondum concretis inter se corporibus coaluisset, nec iustum pondus ac magnitudinem in se concepisset, vt rerum omnium moles, veluti æstu diu multumque iactaretur, tandem post longos errores, vim æquabilem nacta, tanquam anchoram iaceret & cæteris quoque rebus firmamentum & fixam sedem præberet; sic prope modum quod aui vestri opera factum sit, vt orbis & ipsa moles Imperii huc illuc diu iactata, postremo & maiorum & eius potissimum virtute coalescens, atque ex omni parte iam suis viribus nitens, se in familiam vestram contulerit, & ad immortalem Austriæ domum adhæserit, idque ipse vobis tanquam pulcherrimam hæreditatem, cum tam illustribus titulis, & ipso Augusti nomine testamento reliquerit, quantopere nobis considerandum est, ei meritam gratiam debitamque referamus, quod à nobis omnibus honoribus, qui post mortem, vita honeste gloriosque functis tribui possunt, ac perpetua & perhonorifica virtutum suarum semper recordatione, tum à vobis Principes ornatissimi, summa pietatis commendatione fiet; si eius (vt facitis) vltimæ voluntati & supremo instituto, quo nihil post hanc lucem illi gratius aut acceptius esse potest, animum quam primum adieceritis. Quod autem institutum ei fuisse antiquius omnium iudicio videri debet, quam vt recepta Italia & libertati restituta in Turcas bellum susciperet. Hoc certe volebat, hoc vt ei aliquando liceret, omnibus votis expetebat: hoc vobis non testamento, sed omnium hominum tacitis iudiciis scriptum, omniumque animis sculptum reliquit, quod etiam tot sæpe magnis & difficillimis in Italiam expeditionibus, & nunc maxime his vltimis conatibus, clara quodammodo voce testari visus est. Neque enim credendum, eum nobis quidquam aliud recenti & salutari illa electione innuisse, quam quos Italiæ Reges creasset, eos vellet & aliquando esse. Intelligebat nimirum prudentissimus Imperator, expeditionem in Turcas, nisi simul Italiam recuperasset, & tandem à grauissimo tyrannidis iugo vendicasset, plane inutilem & forsitan multis perniciosam futuram. Nam præterquam quod ea diutius non sine multorum existimationis labecula à sacrosancto Imperio diuulsa esse possit, videbatur etiam id suscepti in Turcas belli ratio postulare; quoniam ea maxime ante alias prouincias illorum excursionibus exposita & vndequaque obuia esset, atque nulla non in parte factionibus & discordia intestina laboraret. Quamobrem hostis facile in eam irrumpere, & prima quauis impressione ita ad eam adhærescere possit, vt eius deinceps non facilis nec incruenta foret recuperatio: quin inde tanquam ex munitissima arce adiacentes finitimorum fortunas assiduis eruptionibus esset labefacturus & concussurus. Tenebat porro memoria, quotienscunque ea labes quotam Italiæ partem contigisset, quanto deinde rursus labore & quam multo nostrorum sanguine, inde depulsa fuisset. Et crebro (opinor) ea de causa, ei maiorum in mentem veniebat, quorum virtutum imagines subinde ob oculos occursare solebant, Othonum illorum, Henrici, aut Conradi, atque ipsius Caroli magni, qui quondam vestri Imperii author fuit, cuius nunc vt alter vestrum nomen refert, si virtutem vterque breui præstabit, quod eorum Imperatorum nemo in Affricam, in Asiam transmisisset, nemo in Parthos, aut ipsos Turcas, nisi prius in Italia rerum potitus mouisset. Non quia eam tam Imperii perpetuum decus & firmamentum, quam exterorum

Regressus. *Comparatio.* *Austriæ domus.* *Vltima voluntas Max.* *Italia ab Imperio diuisa factionibus tumet.* *Othones, Henrici, Conradi, Carolus.*

rum bellorum propugnaculum quoddam existimarent; vnde frumentaria subsidia, vnde supplementa, atque vbi opus foret, bellorum nerui subministrarentur. Italia quæ tametsi semper (nescio quo suo infelici fato) rebus nouis
p.434 studens sæpenumero se exterarum gentium & factionum studiis, ab Imperio disiunxerit, & caput iustis sceptris subduxerit; rediit tamen superiorum Imperatorum officiis, subsidio, crebro & armis ad officium, atque quantum per finitimorum ei incursiones licuit, in Imperio vestro lubentius, quam in cuiusuis alterius acquiescere voluit. Nunc vero tam domesticorum, quam exterorum tyrannorum immani dominatu ita oppressa iacet, vt nullo non in membro debilitata, nullo non articulo luxata, propediem nisi per vos subuentum fuerit, ingenti gemitu atque ruina collapsura videatur. Maxima quidem eius paulo ante mortalium pars, quibus nondum penitus dulce quondam Imperii nomen ex animo excidit, & quibus adhuc iusta Imperii cordi sunt, spes suas in auum vestrum omnes defixerant, certumque habebant breui fore, vt eis tandem per eum tam diu desiderata libertas redderetur. Quod iam cum vident, in tanto temporum motu, atque rerum conuersione, crudeli quodam fato interceptum esse, & se vndique nouis calamitatibus circumueniri, examinati & veluti doloris fluctibus obruti, animis passim conciderunt. Itaque nunc vniuersa in Italia, vna vbique voce, quoniam eis nec libere dicere nec lugere licet, gemitur. Audiretis vtinam clementissimi Principes, eorum occultas querimonias, & grauia suspiria. Aspiceretis vtinam tot bonorum lachrymas, tot innocentium vulnera, tot diras Cæsarianorum proscriptiones, tot nobilissimarum familiarum distractiones, tot denique principes auito principatu deiectos, fortunis, & liberis omnibus mulctatos, quibus ne quidem exilii iam locus in Italia vsquam relictus est. Verum quidquid iis in rebus, tam egenis adhuc spei superest, id omne paulo ante in vos collocarunt; in vos omnes animorum oculorumque contuitus contulerunt; vos Augustos appellant, implorant, & deprecantur calamitatem suam; vos libertatem Italiæ vno ore flagitant; vos duo lumina in tantis rerum tenebris cæcisque nubibus & procellis, tanquam in medio mari naufragantes illa gemina & salutaria periclitantibus sydera adorant: vobis vota concipiunt, vos absentes Reges suos salutant, & qui Maximilianum vultu, ore, moribus, animo, institutisque refertis, certatim animis requirunt. Quapropter cum prudentiæ, fidei, pietatisque vestræ sit, Augusti Principes, omnibus gentibus declarare, quam memores, quamque grati sitis, insistite per DEos immortales auitis vestigiis, subleuate eos, quorum calamitas ab Imperio vestro seiuncta esse non potest, prohibete à scelere, à contumelia, à seruitute, morte ipsa, tantum nobilissimorum exulum numerum, qui vltro Cæsaris partes secuti, extorres se chara patria, coniugibus, dulcibusque liberis priuarunt: & incumbite toto animo & studio omni in eam rationem, qua non solum salus & libertas Italiæ, Reip. Christianæ auctoritas, sacrosancti nomen Imperii, & vtriusque nationis honor & dignitas, eorum etiam omnium securitas defendetur. Nunquam enim amplius Scytharum, Parthorum, immanissimarumque gentium illarum colluuio in Italiam cogitabit, neque insidias in Christianos meditabitur, si Italiam factionibus & discordia intestina liberatam, vestræ potestatis intellexerit. Absoluite telam, quam auus vester & pater Philippus iamdudum contexendam exorsi sunt: atque prouidete vestri consilii prudentia, ne hostes quibus cum Cæsar tot ab hinc annis grauissima bella gessit, pacis & induciarum nomine bellum inuolutum tegant. Bella siquidem illa affecta, & pene confecta sunt, si extrema persequi volueritis: sin minus, verendum, verendum inquam est, ne aliquando instauratas maximi belli reliquias ac renouatas audiatis. Etenim quotiens iam res hostium abscissas, se efferre & ad renouanda bella reuirescere vidimus: quos nunc attritos & tot cladibus pene exangues, perfacile esset sine illorum incommodo & periculo, ad quos hactenus

Italiæ conditio.

Epilogus ad Carol. & Ferdinand.

Cæsar

Cæſar reſpectum habuit, in poteſtatem veſtram redigere, ac penitus comprimere. Magnus eſt vobis, Principes fortiſſimi, vbique campus, magnus vbique curſus ad laudem apertus, præſertim qui id ætatis tanto animi impetu, vincendi cupiditate, atque mentis ardore ad gloriam exarſiſtis, vt iam tanquam in herbis, incredibili omnium admiratione ſignificetis, quæ virtutis veſtræ maturitas, & quantæ fruges induſtriæ ſint futuræ.

Nullus vero (credite) vobis vſquam amplior aut glorioſior patet, quam in Italia, quam in hac luce hominum, in oculis ipſis orbis terrarum, quam in hac arce regum ac nationum exterarum, in qua olim Imperii maieſtas primum adoleuit, eius ſplendor, primum eluxit; qui fortaſſe nunquam tam late radios ſparſiſſet, niſi ei in ea, diuino quodam ab initio conſilio, domicilium obtigiſſet, vnde commode omnibus gentibus & populis iura dici cunctaque regi poſſint. In Italia inquam, in qua denique ſemper maxime maiorum veſtrorum virtus & decus, tanquam in theatro totius orbis terræ plauſu floruit, atque vbi poſt hoc breue & plenum ſudoris & ærumnarum vitæ curriculum, in quo nos tot vndique fata circumſtant, immortalitatem conſecuti ſunt. Qui nunc vbicunque in æterna illa domo, beatorum conſpectu & conſuetudine fruuntur, p.435
non modicam certe & ex eo voluptatem percipiunt, quod iam antea (qui eorum eſt diuinus animi ſenſus) intelligant, Imperii dignitatem, quæ iamdudum ipſorum in terris ſtudiis late propagari, & radices agere cæpit, iam tandem vberrimos ex nepotibus ad communem omnium ſalutem immortalis gloriæ fructus ſit prolatura.

JACOBUS SPIEGEL, JOANNI LUCÆ VIRO NOBILI, AC OPTIME MERITO, S. D.

VNus & alter interceſſit dies, quo tu enixe cupis, ſi quæ in pium pii Maximiliani obitum epicedia apud me forent, tu horum eſſes particeps. Laboraui magis ac magis, vt deſiderio tuo aliqua ex parte ſatisfaciam. Inter cætera vidi multa, quæ & ſi bono conſilio à viris grauibus ſcripta ſint ac exſcribenda, chalcographis minime videbantur. Verum ne tu plane repulſam videare pati, θρηνῳδιαν ſiue lamentationem Petri Ægidii Delphi, viri etiam primis adſcribendi, ac diui Cæſ. Maximiliani Aug. laudum præconis vocaliſſimi, nuper, inter funeralia eius præponere effuſam, ad te mitto. Philippi item Brettani * orationem funebrem, quæ luculenta ſatis, & affectum vt mouet penitiſſime, ita & gloriæ famæque Maxil. eſt buccina. Ea omnia tu fronte læta ſuſcipies, tibique hæc vera ſeruabis funeralia. Ægidii carmen viuidam venam in promptu habet, ac lamentationem integre mouet. Acceſſit D.D. Jo. Geyler Keyſerſpergii, olim à ſacris huius vrbis nobiliſſimi, epiſtola ad Auunculum meum, quam inter chartaceam meam ſuppellectilem (iam aulicis leuatus moleſtiis) inter legendum forte reperi, qua viuentem adhuc Cæſarem indicat. Quam ego ſupprimere nolui.

* *Melanchthonis. Hæc deſideratur.*

D. Keyſerſpergius.

Ouidius.

Scilicet vltima ſemper
Expectanda dies homini eſt, dicique beatus
Ante obitum nemo, ſupremaque funera debet.

Alias huius enchiridii apendices tu in triumphatorem fælicem, patrem patriæ Cæſ. Maximil. eodem vultu lege, lecta ſpero placitum iri. Pauxillum ſcholiorum adiunxit, vt carmen id lucernam olens, tibi elucidatius redderetur: quum tibi Græca non admodum ſit lingua familiaris, neque niſi meliore ſydere natis placeat. Vale, & D. Jacobo Villingero (dum fuerit integrum) me commendes. Ex Argentorato, Calendis Maij, Anno Chriſtiano M. D. XIX.

PETRUS

PETRUS ÆGIDIUS D. JACOBO TUTORI, JURECON. AC INSIGNIS ANTVERPIEN. OPPIDI ADVOCATO, PRÆCEPTORI VNICE OBSERVANDO S. D.

QVAM grauem & acerbam plagam, ex diui Maximiliani Cæſ. interitu animo acceperis, Tutor amiciſſime, nemo eſt mortalium qui expertius nouit, quam ego. Præſertim quem ſic viuum veneratus ſis, vt credam hoc vno nihil tibi poſt DEum Optimum Maximum fuiſſe charius. Equidem quum nihil ſit Deo ſimilius, bono principe, quisnam ex tot principibus noſtro Imperatori, tum bonitate, tum manſuetudine conferendus? qui omnium fuit & optimus & clementiſſimus, & (ſi fas ſit dicere) Deo ſimilimus. Impiæ ſane ingratæque mentis exiſtimo, ſi talem nobis heroem ademptum non lugeamus, tam ſapientem, tam iuſtum, tam omnium virtutum generibus expolitum. Itaque quum nuper poſt tot funereos Regum honores, tot lugubres ciuitatum apparatus, tot exequiarum pompas, gratiſſima omnium Antuerpia iuſta illi magnificentiſſime perſolueret, ſcripſi Threnodiam ſub perſona Genii maieſtatis Imperatoriæ, cum præficis D. Maximilian. mortem lachrymantis, additis aliquot Epitaphiis, quæ tibi tametſi non bona, tamen hoc nomine placere debent, quod in gratiam Imperatoris quantum in nobis fuit, effuſa ſunt, á quo non mirum, ſi tu ſæpenumero humaniſſime acceptus, non indonatus diſceſſiſti, quum fuerit in omnes tam beneuolus, tam mitis, tam benignus, vt neminem vnquam triſtem vel anxium á ſe dimiſerit, quemadmodum tute non minus feſtiuiter quam diſerte narrare ſolebas, quamquam ille orbem vniuerſum morte ſua triſtiſſimum, afflictiſſimumque reliquit. Verum excutiendum eſt iſtud animi vulnus, quod ex nimio dolore nobis incuſſum eſt. Meminiſſe enim debemus, hanc eſſe conditionis humanæ ſortem, quæ quo magis omnibus æqualis, eo fortiore animo perferenda eſt. Nam quem nos ex hoc carcere
p.436 ploramus ereptum; is nunc pro ſumma, qua præditus erat pietate, renatus apud ſuperos, in diuorum numerum relatus eſt. Bene vale ſuauiſſime Tutor, & me quod ſemper feciſti, amare perge. Antuerpiæ. VI. Calendis Aprileis. Anno Chriſti M. D. XIX.

Petri Ægidii θρηνῳδία, ſiue lamentatio, qua Genius diui Maximiliani Cæſ. inter præficas in pompa funerali, mortem eius deplorat.

Primi treis verſus ſunt Choriambici Aſclepiadei tetrametri. Quartus trimeter Gliconicus.

GENIUS.

O me, me miſerum, quis lachrymas meas,
Quis planctus, gemitus? quiſue vlulamina
Sedabit mea? vah, fluminis in modum
Exundant oculi graueis.
Quo me proripiam, ter miſerum & quater?
Ecquo? quo fugiam? vah, mea lumina
Me fallunt, perii, lux tenebræ mihi,
Et vox atra dies mihi.

En me destituunt organa sensuum,
Vires deficiunt, mens alacris cadit,
Et gressus titubant, cor tremit, algidus
Sudor corpore profluit.
Clausis spiritibus viscera congelant,
Venæ non saliunt, angitur halitus,
Et vox aridulis languida faucibus
Hærens guttura deserit.
Ah tecum moriar, maxime Cæsarum,
Et te ad sydereos vsque polos sequar.
Postquam te Lachesis sustulit improba,
Vltra viuere non licet.
Dictum est, interii, nunc vbi maximus
Ille? ille Æmilianus sacer occidit.
Heu me, mille (Proh dolor, ô nefas)
Mors hæc vna mihi parat.
O qualem miseri perdidimus virum:
Orbati patriæ heu patre nos sumus
Quod terris potuit noxa vel Eumenis
Inferre omen acerbius?
Et quis non doleat, non grauiter ferat,
Damnosum capitis tam venerabilis
Occasum? cecidit gloria principum,
Et flos nobilium simul.
Nam quis splendidior, quisue benignior,
Et quisnam integrior, quis melior fuit,
Ecquis tam superis æquiparabilis,
Cæsar quam fuerat meus?
O quis tam vigilans, tam bene perspicax?
Quis tam munificus, dapsilis, & pius,
Aut quis tam patiens? quis tolerantius
Sortem pertulit asperam?
Cui tam larga fuit promptaque dextera?
Quis sic pauperibus fauit & indigis?
Quis tot distribuit munera egentibus,
Quis plureis alimonias?
Quis feruentius & religiosius
Ex tot Christigenis regibus aureis,
Sic quondam coluit numina? deditus
Nostræ quis fidei magis?
Quid? quod barbarica pressa tyrannide
Tot regna, & populos reddere liberos
Enisus, rabidis bella parauerat
Christi nominis hostibus.
Sed mors inuidiæ filia luridæ,
Tam sanctum vetuit propositum exequi,
Conantem imperium tollere Turcicum,
Mors hunc è medio rapit.
Orbis quadrifidi lux fuit & caput,
Vrbis Romuleæ perpetuum decus,
Et princeps hominum, vidit ab igneo
Nil sol clarius æthere.

Vt mittam proauos, vt sileam genus,
Vt cæras, titulos, stemmata, imagines,
Augustus fuerat, magnus & inclytus,
Regum & magnanimum parens.
Quid nunc commemorem munera corporis?
Vultus perplacidos? membra decentia?
Quid corpus solitum, mobile, strenuum,
Nec torpore iacens pigro?
Nil natura potens, finxit amœnius,
Nil perfectius, & nil speciosius.
Quid plura? absoluit dotibus omnibus
Nil vnquam cumulatius.
Maiestate fuit persimilis Joui,
Titanique coma par fuit aurea:
Aspectu nitidum vicit & Hesperon,
Cœlestemque Cupidinem,
Linguam Atlantiades mellifluam dedit,
Qua dulcem poterat vincere Nestorem
In labris habitans Suada corallinis
Prompsit flexanimos sonos.
Et Pallas validum sensibus imbuit
Pectus mirificis, addidit indolem
Virtus eximiam, vos Etheoclides
Risum, lumina, gratias.
Marti consimilis robore bellico,
Sed clementior & sanguinis abstinens.
Nulli vnquam nocuit, profuit omnibus,
Vindex haud fuit, aut ferox.
Sanctis fœderibus, concilio & fide,
Bellonæ rabiem sæpe cohercuit.
Hosteis sæpe feros, & sine cœdibus,
Et vicit sine stragibus.
Olim & Castalio fonte Aganippides
Rores Ambrosios in pueri osculum
Stillarunt, amor hic fluxerat in viros
Lauru & carmine nobileis.
p.437 *Mecum ô vos igitur turba biuerticis*
Parnassi, miseras fundite nænias:
Promant luctisonas plectra monodias,
Et cantus miserabileis.
At vos ante alios quis manibus sacris
Cæsar contribuit serta virentia.
Nunc tristeis elegos, nunc epicedia
Vos (inquam) edere condecet.
p.438 *Quis tam marmoreus, tamue adamantinus,*
Qui mecum haud lachrimet, lugeat, & fleat?
Nimirum columen, præsidium, & salus
Sacri concidit Imperii.
O iactura grauis, naufragium nocens.
Qui tranquillus erat sospite Cæsare
Mundus, nunc rapidis fluctibus æstuans,
Turbat singula funditus.

Quantum Parca furens, quantum erat obsecro
Paulo serius, ut stamina Cæsaris
Truncasses? nimirum es, heu nimis inuida,
Et mortalibus æmula.
Jam pacatus erat mundus, & aurea
Hoc sub pacifico Cæsare sæcula
Florebant, sophiæ dogmata, litteræ
Cristas extulerant bonæ.
Pessum nunc abeunt pax, simul ocium,
Et tranquilla quies, Mars gladios atrox
Strictos exacuit, cladibus omnia
Commiscent furiæ truces.
Ate virus edax liuida nunc vomit,
Ate contemserat barbara litteras,
Ate iniusta bonos opprimit, impii
Assistunt cacodæmones.
Sed quo progrediar? mens abit, occidit:
Heu vos exanimem tollite præficæ,
Sub terras miserum condite, mortuo
Sum cum Cæsare mortuus.

SCHOLA SPIEGELLIANA.

Vos Etheoclides.) Gratiæ, quæ græcis Charites dicuntur. Etheoclides, quia statuerit eis primum templum Etheocles rex Orchemeniorum. Gratias tres posuit Hesiodus, referente Seneca lib. de beneficiis, Aglaen, Euphrosinen, & Thaliam. Finguntur se complecti arctissimo nexu: Pinguntur & hilares, quoniam dantes accipientesque hilares esse debeant. Virgines, quoniam dandum est sine spe munerationis. Juuenes præterea, quia beneficiorum memoria apud gratos nunquam consenescat.

Monodias,) μονῳδία, breuis est laus defuncti, quæ apud veteres in defunctorum funeribus ad tibiam cantari solebat à præfica.

Stabius. Resch. Spiesheymer.

Cæsar contribuit serta virentia,) Vt præteream Joannem Stabium, Stirianum, Thomam Velocianum Austriacum, Joannem Cuspinianum Francum orientalem, ac complures alios eruditos, sat erit hos recensuisse: qui sub id temporis quo ego in aulicum munus adscitus fui, in venerandum cætum immortalium vatum, Maximilianeo calculo probati discessere.

Vlricus de Hutten, eques Germanus.
Richardus Bartholinus Perusinus.
Joachimus Vadianus Heluetius.
Caspar Vrsinus Slesita.
Richardus Sbrulius Foroiulianus.
Joannes Dantiscus Polonus.
Joannes Pinicianus.
Vrbanus Regius Germanus.
Alexander Brassicanus Sueuus.

Epicedia,) ἐπικήδιον, carmen funebre, quod & Seruius in Bucolicis epicedium vocat: & habetur cadauere nondum humato. Epitaphium vero ipsi sepulchro inscribitur.

Qui tranquillus erat sospite Cæsare mundus.

Quando

p.439 Quando enim vnquam Germania fuit pacatior, quam sub Maximiliano esse vidimus? *Quoties sub Carolis* (vt Philippus ille Brettanus tam eloquenter quam vere dixit) *vniuersa commota & labefactata est seditionibus intestinis? Dabimus aliquid Othonum felicitati, & gentilicia laudi: semper enim Saxonia pacis amans fuit. Certe Francorum Heinricos tragica etiam mala affixerunt, quum aliquandiu pars Germanorum filio, pars patri studeret: vt reliqua pratercam. Ab eo vero tempore quo imperauerunt Sueui, quaso quid fuit in Sigismundum vsque lati in vniuersa Europa, nedum Germania? Prudenter Fridericus primus, qui belli molem in Italiam, ac deinde Asiam vertit. Qui hunc secuti sunt, omnia infeliciter, regnum pariter vindicarunt, Philippus Sueuus, Otho Saxo, deinde Adolphus Nassaensis, & Albertus Austrius, post hos Ludouicus Bauarus, & Fridericus Austrius. In hac, ne quid deesset mali, quot pontifices vrbis Roma dissidia, quot item Germania deuotiones inciderunt, quibus semper aduersa fuit huius regni tranquillitas, ne sua in Italia tyrannis minueretur? Nam prater id quod aliquoties vniuersa Germania diras pontificias pertulit, non raro priuatim quoque vrbes ac ditiones aliquot desecrata sunt, ita nunquam non bellorum semina ministrabant pontifices Germanis: qua hoc imperante nulla fuerunt. Nunquam Germania vniuersa commota est, nunquam labefactata hoc imperante religio: qua nisi admirabilis quadam sapientia, & plane cœlestis, integra & salua conseruare non potuit. Et hunc principem ereptum terris non doleat Germania?* Hæc ille. Philippus Brettanus.

Litera cristas extulerant bona.)

Quæ multis ab hinc annis mortuæ iacebant, orbe prope vniuerso bellico furore occupato. Nihil enim æque contrarium est studiis, quam Mars. Vnde non abs re cum Pallade acerbis odiis pugnat apud Homerum. Quare vel hoc diuum munere, Maximilianea tempora maxime felicia censenda sunt, quibus tot literarum thesauri, iam tempestate multa abditi, in lucem prodiere beneficio Roterodami, Capnionis, Birckheymeri, Zasii, Budei, Copi, Vadiani, aliorumque, quos recensere alterius fuerit operis. Quod autem Cæsar & fouerit literas, cumque doctis frequenter disseruerit, quum de eo tota aliorum extent testimonia, meum vero ceu mutuum addere, esset absurdum forte & obscurum.

Pessum nunc abeunt.) Huic subscripsit sententiæ ille in vniuerso literario orbe nobilis Peutingerus in epistola ad me recens scripta: *Audio apud vos pestem grassari. O misera Germania, qua Maximiliano viuente, pace atque tranquillitate fruebaris, tota nunc tumultuaris. Erat pax vbi Casar, ibi bellum & dira lues.*

Ate virus edax liuida nunc vomit.)

Homerus Aten deam facit (vt magnus ille Erasmus adnotatum reliquit in Chiliadum opere sane aureo) quæ noxias ac turbas solet immittere rebus mortalium, atque ipsam quidem acribus oculis ac præuelocibus pedibus. Cæterum post eam multo interuallo consequi Litas deas, quæ quod Aten turbauerit sarcire moliantur. Has & strabis oculis fingit, & pedibus claudis, illud nimirum innuens, offensas esse citas, reconciliationes vero tardas. Propterea, quod iniuriæ meminisse solent homines. Quod (vt Auunculus meus in adolescentia adnotauit) vulgo trite iactatur versiculo:

Puluere qui lædit scribit, sed marmore læsus.

INVICTISSIMI IMP. CÆS. DIVI MAXIMILIANI AUGUSTI, EPITAPHIA, PER EUNDEM PETRUM ÆGIDIUM.

Austrius hic iaceo Cæsar Maximilianus, *Wimpheling.
Qui genitore satus Friderico Cæsare, matre
Lusitana olim, quam dixerunt Leonoram
Vxores geminas duxi, quarum altera Carli

Vnica Burgundi Maria est, iuuenilibus annis
Filis ducta mihi, primo quæ enixa Philippum,
Et mox Margaritam, Franciscum deinde tenellum
Magna mihi fuerat soboles ventura, sed ô sors
Inuida, fœcundam rapuit mors sæua parentem.
Inde, velut turtur viduatus coniuge, vidi
Bella, simultates, rixas, populique tumultus.
Post ducis Anguigeri Maria altera iuncta cubili
Filia Blanca meo, quam postquam fata tulissent,
Cælebs postremæ deduxi tempora vitæ.
Quantus eram bello, quantus victricibus armis, p.440
Non referam, quantus fuerim virtute, togaque,
Talia commemorent quibus est laus nulla superstes,
De me posteritas, & viuax fama loquatur.

Aliud epitaphium, Jambico trimetro.

Hoc ossa nobili cubant sub marmore
Maximiliani Cæsaris clarissimi.
Nil sanctius, nil clarius, nil dignius
Hoc vidit orbis vniuersus principe.
Quid seculi attinet prioris Cæsares
Referre? solus iste vicit singulos
Benignitate, comitate, gratia,
Ac cæteris heroicis virtutibus
Quid plura lector postulas? nempe omnium
Hic maximus Cæsar quiescit Cæsarum.

Aliud de eodem Cæsare epitaphium.

En pacis bellique potens, ter maximus hic est
Cæsar, & ingenio clarus & eloquio,
Eximia pietate nitens, virtute refulgens,
Quo nil possedit mundus amabilius.
Qui imberbis dextro nudatis Marte lacertis
Exigua fudit Gallica castra manu.
Vt taceam Heluetios, Morinos, forteisque Boemos:
Semper enim cæso victor ab hoste redit.
Qui iam pacatis tot bellis, totque subactis
Gentibus, in Turcas verterat arma truces,
Sed pax despiciens cœlo sublimis ab alto
Bella futura, virum sustulit ad superos.

JO. GEYLER DE KEYSERSPERG, ECCLESIÆ ARGENTINENSIS A CONCIONIBUS SACRIS, D. JACOBO WIMPHELINGO THEOLOGO.
S. P. D.

IN Constantia dies XI. mansi, vt recepto nuncio à Regia Maiestate, intelligere possem quo ad eam diuertere deberem. Interea Argentinam nuncium miserat cum quinquaginta florenis, qui me non reperit: mihi autem significauit, vt mox é Constantia in fauces alpium Juliarum, quod nostra lingua *Fiessen* appellatur, me reciperem: Quo dum venissem feria secunda ante Magdalenæ, die ipsa Magdalenæ Rex in ecclesia S. Magni, vbi diuina audierat, me acclama-

uit vbi eſſem. Ego autem in cella eius monaſterii, deliteſcebam. Vocatus ergo
ante fores eccleſiæ, me ſalutauit, & excepit, & vt patientiam haberem voluit.
Itaque craſtina Magdalenæ, dominica ſcilicet, poſt prandium me vocauit, & ita
familiariter confidenterque mihi ſoli cum ſolo cor ſuum aperuit, ita vt ipſe
mirarer quod homini ignoto, cum quo nullos vnquam ſermones, neque fami-
liaritatem miſcuerat, tantum confideret. Plane omnem maieſtatem ſepoſuit.
Et quum aliquando byrretum de capite ob refrigerium, quia æſtus erat, pone-
rem; putans id per me ſibi in reuerentiam fieri, operire caput cogebat. Duo
ſubſellia in ſacratiſſimo loco æqualia poni iuſſit: ibi conſedimus: & locutus eſt,
440 quæ mihi plane loqui non licet. Neque temere me vocauit: voluit autem vt
nemini patefacerem, ſed quaſi ſub ſecreto confeſſionis retinerem. Finito ita-
que colloquio, ſed & dialogo inter nos ſcriptis incepto, S. R. maieſtas ſcripto
ſententiam ſuam poſuit, & vt ego é regione reſponderem voluit. Quo facto,
alterum diem ſtatuit, vt in id ipſum rediremus. Latinus bonus, ſed ſcripto
melior quam verbo. Inter loquendum quum fieret de ſuis æmulis ſermo, in-
quit: *Dudum putridus ſi hæc & hæc*, &c. Interea prædico omni die feſtiuo in
eodem loco, vbi dicunt Regiam Maieſtatem iam aperte, iam occulte intereſſe.
Scripſit autem & mihi D. meus Auguſtenſis, & inſtanter rogauit, ne redeam
Argentinam, niſi prius eum propter cauſas quas patefecit, inuiſerim. Hoc effi-
ciet, ne tempeſtiue ſicut paraueram, redire poſſim. Vale & Deum pro me
ora. Ex Fieſſen ſecunda Auguſti. Anno Chriſti M. D. III.

p.441 *IACOBVS WIMPHELINGVS THEOLOGVS, IACOBO SPIEGEL, NEPOTI, IURECONS. S. D.*

SI non ex animo dolerem, Iacobe nepos chariſſime; vicem patriæ noſtræ,
totiuſque Germaniæ, ob caſum Cæſaris, fibra (vt aiunt) ſane cornea meri-
to iudicarer: quum nemo Romanum Imperium clementius & iuſtius mihi guber-
naſſe videatur. Quam pie vero & chriſtiane viuis exceſſerit, nedum ex teipſo
qui præſentiſſimus aderas, ſed & clariſſimis ſummæ auctoritatis & fidei magna-
tibus intellexi. In primis ex generoſo D. Ioanne Bartholomæo de Titionibus *Jo. Barth.*
comite Deciane, cuius eloquentiam magis admirer quam humanitatem & ſa- *Titionius Co-*
pientiam prorſus ignoro, cuius magnificentia ſupra quatuor luſtra fertur Cæſa- *mes.*
reæ maieſtati inſeruiuiſſe. Cum vero multorum præſtantiſſimorum teſtimonio,
nulla virtutum Maximiliano defuerit, nihilominus fuere (vt iis auribus audiui)
qui cenſebant in aula ſua, doctos & prudentes fuiſſe deſiderandos. Tanquam
Cæſaria ſua Maieſtas ſolos cantores, aucupes, venatores, tibicines ſibi habu-
erit familiares. An non ſumma prudentia & eloquentia præditus eſt generoſus
ille comes de Titionibus? An non eloquentiſſimus fuit Ludouicus Brunus, mihi
familiariſſimus? Petrum Bonomum epiſcopum Tergeſtinum, ſcripta produnt *Brunus.*
ſua. Collaurum Jureconſ. fama ſuperſtes, vt Spernatium eruditi com- *Bonum. Col-*
mendant. Ioanem Stabium doctorum ſchola celebrat. Peutingerum, ſtudio- *laturus.* *Sperantius.*
rum ſtudioſorumque omnium cultorem præcipuum, vniuerſa literaria reſp. *Stabius. Peu-*
iampridem recepit. Nonne Matthæus Langius Cardinalis, doctrinam cum fa- *tingerus.*
cundia coniunxit, doctoſque in precio habet & fouet? Quis legum notitia, & *Cardin. Gur-* *cenſ.*
omni dicendi genere, morumque ſuauitate, & fide integra præſtantior fuit
Con. Sturtzelo, epiſtolarum magiſtro, meo præceptore atque patrono? Quis *Sturtzelus.*
in omni philoſophia, & in diuinis literis acutior Gregorio Rieſchio Carthuſiano? *Rieſchius.*
quo nedum alioqui conſultore vſus eſt, ſed & vt animæ ſuæ mederetur, du-
dum priuſquam eam exhalaret, deſiderantiſſime longo viarum interuallo ac-
cerſiuit. An vero Cæſareæ maieſtati in ſuis Viennenſ. & Friburgiano gymna-
ſiis, inque Oeniponto & Enſisheymio iureconſulti defuere? Quamuis Imperator
in conſultando nullis obnoxius ſit legibus, ſed eas interpretandi atque moderan-
di

di summam ac plenam habeat auctoritatem. Vt interim taceam, pio Cæsari nostro Maximiliano tam mirificam, nec de Mithridate minorem linguarum peritiam fuisse. Regum legatis, oratoribusque suo cuique patrio sermone, imo etiam Cardinalibus á Roma missis, latino per sese respondere potuit. Quis vero in sacris literis eruditior Petro de Mota? Quis vel sapientia, vel integritate vnquam excelluit Jacobum de Bannissis? Mœrorem vero meum temperat, quod Cæsar hanc vitam cum illa perpetua & beata commutarit: tantoque minus lugeo, quod firmiter confido & spero, sicut apud superos beatitudinem, ita & in terris summam ei gloriæ & famæ dignitatem perpetuo mansuram, vt obstruatur os loquentium iniqua, & ponant custodiam ori suo, si qui detrahere consueuerunt: quos (ni destiterint) iudicabit DEus iustus iudex. Hæc, mi fili, pro qualicunque consolatione tua legere velis, tumultuarie & obiter à me conscripta. Vale, ex communi patria nostra, quæ iusta Cæsari fideliter persoluit, sicut & istam vrbem Argentinam gloriosissime illi inferias soluisse intellexi. Iterum vale, & Passerenum ac Gebuilerum nostros, nomine meo resaluta.

P. Mota nunc Episcopus Pacens.

Bannisius.

ORATIO GERMANIÆ.

SUMME DEus, vosque summi terræ meæ Principes, ad Romanum & meum aspirare fertur imperium, qui à moribus meis dissidet, quem natura editis montibus à me disiunxit: cuius maiores nedum meipsam, sed & meos principes, & ipsam aquilam per ludos scænicos sæpe ludibrio habuere: qui terras meas iampridem vastarunt; multosque tum apud meam Basilæam meos Heluetios neci dederunt: quorum superbiam ac libidinem magnanimi Siculi amplius ferre nequeuntes, nullo sexus habito discrimine, ipsos vna hora trucidarunt: qui iustitiam ac fidem nonnunquam frigide seruant. Nam in primum meum chalcographum, qui libros in eorum terris vendidit, precio apud se vi detento, tyrannidem exercuerunt. Qui in Cæsarem meum pium & iustum, orationem spurcissimam, gloriæque suæ & famæ detractricem (cuius caput est, *Insolentis dimissique animi)* ex summo liuore, cum sua ipsorum ignominia dissemi-narunt. Quorum vnus Friderico pacifico Cæsari, sponsam Leonoram præripere & abstrahere molitus est: quorum alter pii Maximiliani filiam, sese dignam appetiit, & pro constantia a maiorum abiecit: eiusdemque sponsam ex Britannia per terras suas ad me proficiscentem rupta fide publica pellexit, præripuit, abduxit. Dii prohibere nefas, prohibete & vos supremi Antistites & duces mei, ne de hac gente, & ex tali massa quispiam regno meo potiatur: quum extent de meo, hoc est, Germanico sanguine, qui mihi & meis non superbe & contumeliose dominari, sed sancte & modeste absque tyrannide præesse non possint; quique à populis meis malint amari quam timeri. p.442

Dialogus Maximiliani Cæsar. & Cardinalis Gurcensis.

CARD. *O lux, ô nostræ Germanæ gloria gentis,*
Quo fugis, & quo nos destituis miseros?
MAX. *Quæ mihi tam mollem rumpunt lamenta soporem?*
Parce precor lachrymas fundere, quisquis ades.
CARD. *O qui fortunæ fueras pars maxima nostræ,*
Cæsar perpetuo tu mihi flendus eris.
MAX. *Tune ibi es Matthæe, meæ solatia vitæ?*
Agnosco vocem, candide Lange tuam.

CARD.

CARD. *O Cæsar, felix genitor, quo viuis in orbe?*
Sentio in hoc sacrum numen adesse loco.
MAX. *Magnus eram mundo, risus fuit, optima nunc me*
Regna poli clemens iussit habere DEus.
CARD. *Ergo colis superûm sine sollicitudine campos:*
Diue pater, sed nos anxia curâ premit.
MAX. *Pone graues curas, senior prope deseret auras,*
Et tibi rex cœli regna superba dabit.
CARD. *Nunc etiam curæ tibi sum? sit gratia Christo,*
Sit tibi: cœlicolas Maxime Cæsar adi.

Dialogus Maximiliani Cæs. & Vatum.

MAX. *Qui gemitus? & quæ lachrymæ? namque audio ab imo*
Et mea sunt fletu busta rigata pio.
VATES. *Adsumus ô Cæsar, vates tua cura, dolentes.*
Viuis adhuc: an te tristior vmbra tenet?
MAX. *Viuo equidem, nec me cruciant loca tetra baratri,*
Æthereæ sedis regna beata colo.
VAT. *Ergo vales, requie optata, fatisque benignis,*
Anxia nec te vltra prœlia sollicitant?
MAX. *Vani hominum sunt conatus, res pendet ab astris,*
Vnica consilium dispulit hora meum.
VAT. *O felix anima superis inuecta choreis,*
Quem chorus Aonidum debet habere patrem?
MAX. *Successor regni superest, mea magna voluptas,*
Carolus, à vobis ille canendus erit.
Viuite, sed memores nostri, memoresque futuri
Judicii vates. Jamque Valete, abeo.
VAT. *I decus eximium, cœli noua stella, refulge,*
Atque ferant populi vota, precesque tibi.
Sit requies cineri, tumulo violaria crescant.
Perpetuum spiret ver tibi, Cæsar aue.

Epitaphium eiusdem Max. Cæs.

Maxmiliane iaces? te ne hæc monumenta recondunt?
Ah tantum licuit mors truculenta tibi?
Non sat erat natum nobis rapuisse Philippum
Te ni etiam magnus concideret genitor.
Pax tecum, tecum arma ruunt, ô maxime Cæsar,
Fracta est imperii pulchra corona tui.
Non tamen extincta est virtus atque inclyta fama,
Quæ celebrat toto nomen in orbe tuum.

Jo. Pinicianus.

VDALRICI ZASII ORATIO, FRIBURGI IN FUNERE MAXIMILIANI IMP. AUG. HABITA, ANNO M. D. XIX. VII. IDUS FEBR.

FUerat ſane in primis dignum, generoſi, nobiles, egregii, prudentes, & præſtantiſſimi Viri, vt acerbum & lamentabilem iſtum occaſum illuſtriſſimi & inuictiſſimi Cæſaris & Principis noſtri MAXIMILIANI, quem omnes, vt par eſt, dolentiſſime ferimus, funebri oratione ſummi oratores, diſſerendique arte clariſſimi viri proſequerentur; quando tanta ſit rerum dicendarum copia, quæ non niſi a ſummis ingeniis tractari pro dignitate poterat, vt ſic ſeni mihi mediocris alioqui doctrinæ homini vacare non iniuria licuiſſet. Sed quando id à me muneris, non tam poſtulatum, quam iniunctum eſt, (quamuis parum felici euentu ea res ceſſerit, vt qui ſuperioribus annis sereniſſimæ reginæ Blancæ Mariæ, nunc illuſtriſſimo noſtro principi eius marito funebria iuſta perſoluere ſim coactus) obſtrepere tamen nec potui, nec debebam, patrum enim iuſſis quomodo refragarer? Itaque compreſſo pauliſper dolore, in publicum lugubris tamen & mœſtus prodeo, onus impoſitum vel qualicunque ſermone obiturus. Nec enim id ago, vt quas ter maximus princeps laudes meritus eſt, aſſequi pergam, adeo tota mea oratio capita certe & veluti faſtigia rerum complectetur, quæ dum breuibus abſoluero (nec enim anguſtiæ temporis, & vel maxime doloris acerbitas prolixum eſſe ſinent) precor & obſecro, benignas ſitis & aures & mentes adhibituri. Sed quo me vertam? quid primum vel dicam, vel præteriero? luctu omnia complere dolor iubet, e diuerſo dicendi ſeries ordinem poſtulat. Sed quis inſumi ordo poſſit in ea re, in qua omnia ſunt acerba, triſtia, confuſa, contorta, fletu, luctu, lamentis, lacrymis referta? an ignoramus, affectam mentem, ſicuti ſibi ipſi non conſiſtit, ita variare omnia, alternare, miſcere conſueuiſſe? Cæterum vt priores partes diuo noſtro Principi tribuamus, partim amor, partim qualiſcunque ordo efflagitat. Qua in re non videbor abſurde facturus, ſi generis nobilitatem præmiſero, quæ profecto, ſi ullis unquam ſummis viris ſplendida fuit, diuo noſtro Principi ſplendidiſſima iure cenſeri debebit. Nemo enim eſt qui neſciat, ab illuſtriſſimis Auſtriæ Archi-Ducibus diuum noſtrum Cæſarem eſſe progenitum, quæ præcelſa domus, ſiue in Herculem, vt nonnulli, ſiue in Priamum, vt alii volunt, ſanguinis lineam referas, vetuſtiſſima eſt heroum proſata origine; quæ & ab ipſo heroico ſeculo per plurimas ætatum ſucceſſiones, integerrimos, iuſtiſſimos, & omnino optimos principes, quod laudatiſſimum puto, produxerit: qui pro fide Chriſti aſſerenda, ſanguinem admirabili conſtantia effuderint, id quod pulcherrima eorum arma demonſtrant; qui ſanctitate vitæ in diuos relati ſunt, & qui ſuorum ſaluti & commodis ita conſuluerunt, vt beatum ſe quisque exiſtimarit, qui ſub ſaluberrimas tantorum principum alas confugere, eorumque vel manu ſubiici, vel fœdere iungi potuiſſet. Ab iis principibus, a ſelectiſſimis illis virtutum cultoribus, diui noſtri MAXIMILIANI natales proceſſiſſe, non poteſt non eſſe ampliſſimo præconio dignum. Quid enim præclarius fuerit, quam ſumma generis nobilitas, ſummis coniuncta virtutibus? Jam mirari ceſſabimus, quî fieri potuerit, vt tot innumeræ virtutum dotes in noſtro principe reluxerint, quæ enim in nobiliſſimis maioribus ſuis ornamenta per partes diffulſerunt, ea collecta, & quadam generoſi ſanguinis propagata ſerie, in diuum noſtrum Principem ſe tota infuderunt, vt ita princeps genuina illa virtutum ſemina propria illuſtrare animi rectitudine, inſignibus factis proficere quodam naturæ impulſu contenderit. Hinc eximia illa in Chriſti religionem Principis noſtri deuotio & pietas, cuius rei ſumma ſemper oratio,

ſumma

ſumma authoritas fuit, quam & intentiſſimo ardore proferre deſiderabat, inceſſata vigilantia conabatur. Erat in Chriſtianæ fidei augmentum ita feruidus, vt per omnes vitæ ſuæ dies, nihil tam mente verſaret, quam quo pacto pacatis inter ſe principum ſimultatibus inimici Chriſti Turcæ profligarentur, ſuoque eccleſia ornatui reſtitueretur. Quapropter diuina in laudatiſſimum principem clementia eueniſſe non dubitatur, quod ſub eo, in eius præſentia, ſacroſancta Saluatoris noſtri toga, quæ trecentis & amplius annis Treueri latuit, reperta potius quam inuenta fuerit, vt ſic non hominis induſtriæ ſed diuinæ dignationi hoc grande donum acceptum referatur. Denique qua in S. ſedem Apoſtolicam veneratione diuus Princeps noſter fuerit, ex eo non obſcure comprobatur, quod ſummus Pontifex non ſolum præ cæteris, tanquam verum Eccleſiæ aſſertorem vnice obſeruauit, ſed inſuper coronam Imperii, quod nullis ante Imperatoribus contigit, Auguſtam, quo loco celeberrimus erat principum conuentus, honeſtiſſima legatione demiſit, pompaque ceremoniarum exquiſitiſſima Imperatorem coronauit. Quod ſi de Juſtitia dicere perrexero, iam in immenſum noſtra ſe oratio effundet. Ea enim virtus cum vltro late pateat, & præſertim diui Cæſaris actus omnifariam ſit amplexa, neceſſe fuerit, vt qui eam recenſere velit, omnem quoque Cæſaris vitam percenſeat, quod cum non ſit noſtri inſtituti, multa præclara transeunda mihi eſſe video. Vno tamen hoc argumento iuſtiſſimum fuiſſe liquido apparebit. Cum enim vniuerſi eſſet Orbis Princeps, atque ita ſolutus legibus, tanti tamen conſtitit ei eſſe iuſto, vt ad exemplum optimi Principis Theodoſii, & legibus ipſe ſe ſubiiceret, vt contra legis æquitatem nihil vnquam ſciens indulgeret. Vidimus nos ipſi, cum nonnulli ex principalibus reſcriptis aduerſus ſe extortis grauari ſeſe ac premi quererentur, diuum Principem, vel contra propria diplomata accuratis etiam cautionibus munita, iuſtitiam adminiſtrari iuſſiſſe, qua dexteritate ne in Traiano quidem, quamlibet laudato principe, quicquam prædicari poſſit illuſtrius. Doctrina porro diuus noſter Princeps eminenti ornabatur, vt qui ingenio eſſet acutiſſimo, ad omnemque ſcientiam prompto. Memoria erat incredibili, nam & hiſtorias probatiores in numerato habebat, & per Juris Ciuilis capita, ſi quando neceſſe erat, erudite decurrebat: cum doctis viris varia certabat eruditione, proponebat quæſtiones, & tam ſcite philoſophabatur, ſiue moralia, ſiue naturalia occurriſſent, vt in nullo non literarum genere verſatum eſſe faterere. Hinc egregius ille in literatos fauor emerſit, hinc præſtantia in viros doctos collata præmia, quos tanti fecit, vt eos etiam quibus vel umbra vel opinio doctrinæ fuerat, manu adiuuaret. Quæ res non mediocrem cauſam dediſſe exiſtimatur: vt in noſtra Germania exploſa barbarie, quæ ducentis & amplius annis fœda tyrannide patriam inuaſerat & oppreſſerat, diſciplinæ cultiores prope omnes pulchre introducerentur, feliciterque increſcerent, & magnum in modum amplificarentur. Non hic dico variarum linguarum peritiam, quas Princeps noſter ita habuit cognitas, vt aduenientibus plurimarum nationum, complurium regnorum legatis, ſiue Latine agerent, ſiue Gallice, Hiſpane, vel Italice, ſuam cuiusque linguam, quod in Mithridate admiratur antiquitas, intelligeret, & ſine interprete reſponderet. Quid dicam, qua integritate, qua prudentia, quo indefecto vigore vaſtam illam Romani Imperii molem ſuſtinuerit? Ad hoc omnis ſua intentio dirigebatur, vt publice & priuatim omnibus prodeſſet, omnium commodis intenderet, oppreſſos ſubleuaret, coerceret rebelles, bonos iuuaret, omnibusque ſua iura & æquaret & æquo libramine diſtribueret. Erat tamen ad omnem moderationem ita compoſitus, vt nec a rectitudinis ſcopo deerraret, nec culpata ſeueritate efferueſceret, ſed omnia ſuaui quadam comitate temperaret, vt adeo non imperator, non Dominus, ſed patronus, ſed Pater Patriæ per latos Imperii fines nominaretur. In ſuos vero prouinciales Domui Auſtriæ ſubiectos, qua fuerit clementia,

tia, qua benignitate, qua mansuetudine, qua fide, fletu magis quam verbis vllis prædicari conueniet. Quod enim officii genus humanissimus princeps nobis non impertiuit? quod non maximum nostri amore præstitisset? Vestram o nobiles dignitatem quo studio defenderit, protulerit, auxerit fortunata illa vestri ordinis conditio pronunciat. Vos autem, vos o Viri Friburgenses, qua memorabili beneficentia, quo sincero fauore prosecutus fuerit, nemo quam vos ipsi prædicare vel possit verius, vel cupidius velit. Ciues suos fidelissimos nominare solebat, quoties de vobis loqueretur, & si quam male forte fauentes aquam subfundere frigidam, mentem ipsius auertere aggrederentur, constanti grauitate compescuit: vt interim prætercam amplissimos Romani Imperii conuentus, quos pro euidenti vestra vtilitate, pro vestra immortali fama in hac ciuitate celebrauit: vt obmittam ciuilia vestra statuta ad reipublicæ augmentum non sine labore meo composita, qua animi promptitudine instaurari, suppleri, erigi & confirmari curauerit. Nec minori affectu famigeratam nostram Vniuersitatem fauentissimus Princeps fouendam suscepit, quam & singulari semper gratia affecit liberalique munificentia honestauit. Sic omnes suarum prouinciarum subditos ingenti beneuolentia, solidissima fide, & paterna omnino dilectione complexus est, eorum profectibus, commodis, quieti, & omnibus omnino fortunis vigilantissimè prospexit, operosissime consuluit, omnem prouinciarum statum ita composuit, vt & optimatum dignitatem non minueret, & populares a potentum violentis concussionibus tueretur, omnemque eis securitatem compararet, id quod non solum homines, sed ipsa etiam oppida & terræ, ipsa etiam pax placidissima protestaretur. Hinc factum est, vt quoties in hæc nostra, aliaue prouinciarum loca, desideratissimus Princeps aduenire nuntiaretur, effusi omnis sexus, omnis ætas, paruuli, iuuenes, senes, pendere ex domibus, ex pergulis, ex protectis, ex suggrundis, vias, compita, diuerticula complere, vt benignissimum Principem conspicerent, communemque omnium parentem vel gestu vel nutu salutarent. Erat omnium par lætitia, quando iucundissimo suo aduentu omnium salus aduenerat. Et hæc in Toga. In bellicis vero rebus quantus fuerit, hic supersedemus, quando ea res modica concludi oratione non potest, sed iustum videtur opus exigere. Tametsi nemo ignorare possit, rei militaris peritia, castrensium laborum tolerantia, amore in milites, robore, fortitudine, audentia, interrito in hostes congressu, gloriosis victoriis insignem fuisse, & ita insignem vt vix vllos dare vel fortissimos principes possis, quos Cæsar noster vel non anteierit, vel æquarit certe. Has prærogatas, has illustres aliasque immensas Principis nostri dotes qui memoria repetent, quomodo non fatebitur honestissimum fuisse, vt in extremam usque senectam vir tantus Christiano Orbi præfuisset? Sed o diram fatorum seriem, o inexorabiles Parcas, o immitem mortalium sortem, moritur virtutum decus, illa lucerna recti, quæ optimis semper exemplis præluxerat, extinguitur, discessit è viuis prouinciarum defensor, vnicum Romani Imperii columen concidit. Heu nos miseros, heu nos infelices, te viuente, diue MAXIMILIANE, in altissima sedimus tranquillitate, a te pependimus, a te constitimus, tu propugnator noster, tu asylum nostrum, tu vnus eras nostræ salutis seruator, nunc lamentabili tuo occasu in dubium statum, in incertam, in calamitosam conditionem omnia abuertuntur. Nunc vt emortuum corpus, quod sanguine, quod spiritu, quod anima orbatum est, proiecti iacemus inimicorumque nostrorum insidiis, insultibus prædis incursionibusque exponimur. Quis a planctu se temperet? quis a fletu, a lachrymis & veris & spirantibus abstinere possit? Amisimus Principem fidelissimum, Principem quem olim posteritas admiratura potius sit, quam alium vnquam similem habitura. Sed video præstantissimi Viri esse quo respiremus, quo animum colligamus: nec enim videmur tam desolati, quin meliora sperare liceat, quando illustrissi-

illustrissimus noster Princeps non totus abierit, sed bonam sui partem, ornatissimos duos nepotes CAROLUM post se & FERDINANDUM, duo virtutum decora reliquerit, vtrosque potentissimos reges, in quorum fidem & synceritatem spes, fata, successus nostros collocare tuto & possumus & debemus. Denique si meminerimus, communem naturæ legem quæ nobis iniuncta est, siquidem necesse sit vniuersa, quæ orta sunt, rursum occidere, & ita necesse, vt pro Senecæ sententia is qui moritur nullo a nobis differat, nisi quod eò processit, quo nos sequi oporteat, quando suus cuique terminus est defixus, quem transire, quem egredi nemo possit, si præterea hanc qua voluimur mortalem vitam expenderimus, quæ misera est, quæ caduca, quæ fragilis est, quæ vel momento durat, quæ pluribus est casibus obnoxia, vt quæ nihil sit aliud quam libertatis carcer, tentationum sentina, altrix cupiditatum, carnificina honesti, officina ægritudinum, omnisque infortunii diuersorium. Quæ si reuoluamus, credo a luctu abstinebimus, scientes frustra deplangi, quod reparari non potest, & simul existimantes, non infeliciter agi cum his qui virtutibus ornati, bonis referti operibus, mortem obierint, vtpote quod calamitosam hanc vitam effugerint, & spe bonæ operationis aliti finem optatum attigerint. Diuus noster MAXIMILIANUS sexaginta iam annos & amplius multa cum laude vixit. Juuentam honestam exercuit laboribus, virilem ætatem illustribus factis adornauit, senium optimis muniuit consiliis, filios & filias pulcherrimam sobolem sustulit, quos & amplissimis illustres regnis vidit: vicissim aduersa compluria passus est: nouit quibus ærumnis vita mortalis agitaretur: & ita vtramque fortunam expertus, pari animi magnitudine vtramque sub iugum misit: nam nec periculis hic ullis cessit, nec succubuit, nec vlla felicitate intumuit. Hoc felici progressu laudatissimus Princeps ad constitutam omnibus metam decurrit: & cum gliscente iam valetudine corporis viribus destitueretur, infracto tamen animi vigore perstitit, imminentemque sibi mortem interritus exspectauit, quam & diuino, vt creditur, oraculo præmonitus, prædixit: testamento omnia quæ prouidenda fuerant, deliberate cauit: sacrosancta ecclesiæ sacramenta, salutis nostræ viaticum deuotissime suscepit, religiosis aliisque honestæ vitæ conspicuis viris septus, cum omnem seculi curam abiecisset, de contemnenda morte, de vitæ miseria, de æterna beatitudine, de DEI beneficiis pulchre disseruit, sicque vitam sanctissime finiuit: & vt in vita fuerat omni modestia placidus, ita in mortis pugna, summa decedentis tranquillitas cernebatur. Si igitur virtus animi, si obseruatio recti, religionis, iusti, æquitatis cultus, si fides, si integritas, si quæ cum pietate aguntur, beatam prætiosamque mortem efficiunt, nihil est quod dubitemus, quin selecta illa anima, corporis nexum feliciter reliquerit, & ad cœlestes sedes, sempiternis fruitura gaudiis, recta euolauerit. Cohibeamus igitur Viri præstantissimi, cohibeamus lachrymas, cessemus a gemitu, mentem a luctu abstineamus, quin & felici animæ congratulemur, ne vel nostra doluisse causa vel eius felicitati inuidisse videamur. Dulcissimus noster princeps etsi fato ad momentum occubuerit, viuit tamen, viuit in cœlis æterna DEI visione beatus, viuetque apud posteros, rerum gestarum gloria. Siquidem præclarissimarum virtutum memoria, nullo vnquam tempore intermoritura celebrabitur.

DIXI.

VDALRICI ZASII ORATIO FUNEBRIS, IN FUNERE ILLUSTRISSIMÆ BLANCÆ MARIÆ CONJUGIS CÆSAREÆ.

SI præſentem hanc opinionem, Viri præſtantiſſimi, mea ſponte ingrederer, iure a vobis me accuſari poſſe non negarem, vt qui mediocri ſim eruditione tenuis, & pro ea quæ nunc eſt, prouecta ætate, nec ingenii ſatis viribus valeam, nec ſuccurrat memoria. At porro quando non vltro, ſed ſuperiorum iuſſis parendi neceſſitate hanc dicendi prouinciam ſuſcepi, eſt quo mihi ſit danda venia, ſiquidem cum obedientia meam inertiam, quam cum renixu contumaciam exhibere malui. Rogo itaque & obſecro, hoc, quodcunque ſit oratiunculæ, æqui & boni faciatis, & ſi quid incultum impolitumque dixerim, partim exiguitati meæ, partim temporum anguſtiæ & breuitati acceptum feratis. Sed ad rem ipſam accedamus. Quamuis non ignorem maiorum noſtrorum moribus receptum, vt Viri duntaxat, non etiam fœminæ pro concione laudarentur, at quando mulieres in Romanorum neceſſitatibus, detractis a corpore ſuo aureis ornamentis reipublicæ ſubuenerunt, parem cum viris, vt ipſæ quoque poſthuma ornarentur oratione, honorem meruerunt. Quem morem cum mulierum virtus introduxerit, in sereniſſimæ Imperatoris noſtræ obitu cur non ſeruauerimus? Cuius ſiue generis ſplendorem, ſiue admirabiles diuinasque virtutes memoria complectamur, copia dicendi non poteſt non exhiberi uberrima. Natalium ſuorum ſplendorem ex hoc colligimus, quod nobiliſſima ipſam ducalique Sfortiadum familia deſcendiſſe conſtat. Magnum illum & rerum geſtarum gloria decoratiſſimum principem Franciſcum Sfortiam Mediolanenſium ducem avum habuit. Habuit & patrem virum optimum Galeatium, qui & ipſe eius dominii dux erat. Matre porro, quam re & affectu Bonam nominauerunt, admodum illuſtri ornabatur, quæ & ipſos Francorum reges ſanguinis neceſſitudine contingebat. Quid fratrem nominauero, ſummæ ſpei adoleſcentem, & qui, niſi fata ei vitam inuidiſſent, nulli maiorum ſuorum inferior futurus ſperabatur? Quid patruos? quorum alter Aſcanius Romanæ ſedis purpuratis inſertus, Cardineo præfulgebat honore; alter Ludouicus & ipſe princeps, qui niſi ſe fortuna vertiſſet, feliciſſimus & inter Italiæ regulos primus iudicari potuit. Taceo ceteros præclaros viros, qui tanquam ex equo Troiano illuſtres Græci, ita ex hac generoſiſſima familia emerſerunt. His tam præcellentibus ſtemmatis, ſua quoque pulchritudinis dona natura adiecit; inſigni enim formæ venuſtate princeps noſtra totiusque & corporis & membrorum elegantia mirifice enituit, vt ſicut nomine, ita & veritate rei Blança Maria, id eſt pulchra diceretur, quæ inſignes & generis & naturæ dotes nimirum meruere, vt ipſa orbis terrarum Domino, Diuo Maximiliano principi inuictiſſimo, matrimonii nexu iungi digna haberetur: quo excelſiorem illuſtrioremque maritum non ſolum ſperare, ſed ne optare quidem potuit: maritum inquam qui & pace & bello nulli clariſſimorum priſca ætate Imperatorum conceſſerit. In pace quippe Romanum Imperium admirabili ſua prudentia, iuſtitia ſolertiſſima, vigiliis indefeſſis ita gubernat, vt nec vlli labori parcat, & ne ſomno, quieti, cibo, aut vlli voluptati indulgeat, dum in publicum proſit. Bello vero tanta gerit ſe animi acrimonia, tanta rerum militarium experientia, tam invicto robore, vt quoties manu conſerendum fuerit, hoſtes ipſos infeſtiſſimos profligarit, ingentes fuderit exercitus, atque ita plurimis victoriis incomparabilem famam, gloriam immortalem ſit conſecutus. Huius tanti Imperatoris tam præclarum connubium quamuis noſtram principem feliciſſimam redderet, diuina tamen illa virago, hoc illuſtri culmine

ne non contenta, ſuis etiam ſe fecit virtutibus monſtrabilem. In DEum enim, in ſanctos, in noſtram Chriſtianam religionem impenſiſſime ferebatur. Inter ſuos vero quamuis comitate, manſuetudine, modeſtia, perquam humanam ſe præſtaret, hoc tamen inſtitutum quadam velut clementi grauitate ita temperabat, vt & manſuetudinem colerent & maieſtatem in ea venerarentur. Caſtitatis denique & continentiæ, omnisque matronalis verecundiæ tam tenax erat cuſtos, vt verbum impudicum coram ea ne nutu quidem ſignificari, nedum proloqui fas eſſet, vt quæ cum ea conueniſſent nobiles puellæ, non tam in regali gynæceo, quam in ſchola pudicitiæ verſari dicerentur. Et vt ſemel finiam, nihil non fecit, nihil non omiſit, quod fieri vel omitti a laudatiſſima fœmina reuerendiſſimaque matrona potuerit, vt iuſte illud Prophetæ ad Cæſarem noſtrum accommodari poſſit: Aſtitiſſe reginam a dextris ſuis in veſtitu deaurato circundatam varietate. Hanc tantam principem cum is ipſe diuus Cæſar, quoniam multis Imperii & bellis & negotiis implicitus diu non viderat, inuiſere deſtinaſſet, ecce tibi triſtis adfertur nuncius, luce defunctam naturam ſoluiſſe. O duram fatorum acerbitatem. O inexorabilem Parcarum ſeriem. Siccine fatalia abrumpi fila debuere, vt in medio velut progreſſu floris detruncaretur amœnitas, & optimus maximus Cæſar ſua thalami conſorte, quo minime tempore expectauit, priuaretur? Profecto, ſi flendum eſt cum flentibus, ſi Lazarum Saluator noſter fleuiſſe legitur, ſi quoque duodecim tabularum leges funebrem luctum recipiunt, meritiſſimo fieri exiſtimarem, pro eo qui integerrimus in amantiſſimum noſtrum principem nobis amor eſt, vt & nos vehementer lugeremus, & lachrymas vbertim profunderemus. Sed quando meminiſſe poſſumus, ea nos lege natos eſſe, vt aliquando moriamur, pallida enim mors æquo pulſat pede pauperum tabernas regumque turres: vt & nobis quoque dura iſta, ſed tamen terenda via ſit, operæ erit pretium ſi luctum morabimur. Nouimus enim quam fallax, incerta, vana & inſtabilis noſtra ſit vita mortalis, quæ inſtar rapidiſſimi fluminis, inſtar amentati jaculi, & ſicut ſagittæ ex manu potentis, ita ad mortem, decurrit, impellitur, excutitur. Quod adeo verum eſt, vt pro Euripidis ſententia, nemo viuens de craſtino ſit ſecurus. Hoc eſt, quod vitam noſtram Sophocles, ſimulachro, pulveri, & vmbræ comparauit. Hoc denique eſt, quod Varro Vir doctiſſimus eleganter (vt omnia) hominem bullam nominare conſueuit. Sicut enim in aquis agitatis bullulæ & velut tubercula erumpunt, ſed mox euaneſcunt, ita, quo momento naſcimur, mortis caſibus ſumus expoſiti: vt merito Auguſtinus dubitarit, hoc quod viuimus æuum, mortalemne vitam, an vitalem mortem appellaret. Et Plinius, hominem aut non naſci, optimum eſſe dixerit, aut natum quam ocyſſime aboleri. Adeo natura non tam parentem, quam ſeueram ſe nobis nouercam exhibuit. Accedit ad hæc incommoda, incerta qua voluimur rerum conditio. Aut enim ægri viuimus, aut ſani. Ægros imperioſa, ne dicam periculoſa medicorum iuſſa conſtringuut, ſub quorum manu (vt Plato voluit) viuere miſerrimum eſt. Cæterum ſanos mille vincula circumueniunt, hunc ſupercilioſæ ſuperbiæ faſtus, alios cretata ambitio, quosdam inuidiæ liuor, impura Venus multos nectit & colligat, & in ſumma, quot ſenſuum affectionibus, quas paſſiones vocant, homo comprimitur, tot laqueis miſere catenatur. Atque adeo vndique nobis anguſtiæ ſunt, & vt cum Propheta loqnar, tot nos laquei præuenerunt, in medio tot laqueorum ingredimur, vt Diuus Antonius mundum totum plenum laqueis eſſe quondam exclamauerit. Grandis error mortalium, qui ementitam lenocinantis vitæ felicitatem mirantur, & velut ſeruos, vel mancipia, tot grauibus ſe vinculis obiiciunt: cum tamen neſcire non poſſint, ſicut libertas eſt res inæſtimabilis, ita ſeruitutem eſſe miſerrimam. Plebs olim Romana ære alieno oppreſſa, cum a creditoribus graui nexu ſtringeretur, in montem ſacrum pro conſequenda libertate confugit. Nos ad quem fugimus

mus montem, vt tot vinculis, tot laqueis liberemur? nempe ad montem Domini pinguem atque coagulatum, cuius tamen conſcendendi nulla nobis patebit facultas, niſi ingrediamur ſine macula, operemur iuſtitiæ, & aliquando a grauiſſimo vinculorum catenarumque pondere colla excutiamus. Id quod in hac pura anima, cuius hodie funebreis pompas celebramus, eueniſſe ſperandum eſt. Neque enim mala mors eſſe poteſt, quam bona vita præceſſit: vt iam non ſolum a luctu ceſſandum, ſed etiam ei gaudendum ſit, quam tot liberatam malis, hoc glorioſo monte potiri, geſtire lætitia, & ſuo creatori gratificari pie credimus, quod ipſa erepta ſit de laqueo venantium. Quod ſi in via adhuc & carcere preſſa detineatur, non quidem luctu mœreamus, non ſitu deficiamus, ſed redemptorem humani generis DEum, pro eius ſalute, precibus, eleemoſynis, aliisque piis operibus deuote comprecemur,

DIXI.

D. Vetus de Furst 596.598

